

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№ 12, 2023

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 12, 2023**

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті
під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції,
досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, доцент **Лутковська С.М.**

Заступники головного редактора:

доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.**;
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.**

Члени редакційної колегії:

доктор економічних наук, доцент **Польова О.Л.**;
доктор економічних наук, доцент **Підвальна О.Г.**;
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.**;
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Березюк С.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мазур К.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.**;
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.**;

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**

Сайт журналу: <https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>, електронна адреса:

uap_vnau@ukr.net

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 12, 2023

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title
"Management, Administration and Law: Problems, Trends,
Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:

Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:

Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.

Deputy Editors-in-Chief:

Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.;**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**

Members of the Editorial Board:

Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Polova O.;**

Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Pidvalna O.;**

Doctor of Economics Sciences, Professor **Kolyadenko S.;**

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.;**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Berezyuk S.;**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mazur K.;**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.;**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.;**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008, tel.**
0432-46-50-17

Web site of the Journal: <https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>, e-mail: uap_vnau@ukr.net

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць**

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол № 5 від 24 жовтня 2023 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку Формат
60x84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. Ар. 52,2

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
Articles by specialties are accepted for publication:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the
Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University,
Protocol № 5 from 24 October 2023

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing
Format 60x84/8.
Offset paper. Offset printing. Mind.
Printing. Ark. 52,2

Printed at
LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and Distributors of Publishing Products
DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ	14
В. БЕРЧУК. ОБЛІКОВЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗАГОТІВЛІ МОЛОЧНОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ПЕРЕРОБКИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	14
Н. БУРДЕЙНИЙ. КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА	19
В. ВЕЛИЧКО. АУТСОРСИНГ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ	25
А. ВОЛКОВІНСЬКА. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ	31
Я. ГОЛОВЧЕНКО. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	38
І. ГУЦАЛЮК. ТЕХНОЛОГІЯ ОБРОБЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	46
Д. ЗАПЛИТНЮК. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЩОДО ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ	50
К. КАНЕВСЬКА. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ УСТАНОВАМИ	58
А. КАЩУК. ВИТРАТИ НА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПЕРСОНАЛ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА АДМІНІСТРАТИВНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА : ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ	65
Л. КОЗЛОВСЬКА. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	72
О. КОСТЕЛЬНЮК. МІСЦЕ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	79
В. КРАСОВСЬКА. МАЛОЦІННІ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНІ ПРЕДМЕТИ : СУТНІСТЬ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ	84
В. МАКСИМЕНКО. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ	90
В. МЕЛЬНИК. ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	97
В. ОПАНАСЕНКО. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	103

А. ПРОКОПЧУК. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	107
М. СОКОЛЯНСЬКИЙ. ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТИ ЯК ОСНОВНА КАТЕГОРІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ	112
О. ФІЛПОВА. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	118
О. ЧИЖ. ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЇЇ ВИБІР	124
А. ШТОГРІН. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ОБЛІКУ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	131
Д. ЯНЧУК. ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ФОРМИ ТА СИСТЕМИ	137
<i>НАПРЯМ 2. РОЗВИТОК ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	143
О. БІДНЯК. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	143
О. БІЛОУС. ФІНАНСУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	147
О. БУГАСЬКО. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА	152
В. БУРА. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	165
С. ГАБРУК. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	170
А. ГОНЦА. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	175
Я. ГУСАК. ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	182
О. ДЗІМІНА. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА	188
В. ДУБСЬКА. СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	193
І. ЗАБІЯКА. ІНОВАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	198
Ю. КАРПІНСЬКИЙ. ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ	204
В. КНЯЗЬКА. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	211

Б. КОЛІЖУК. ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І РИЗИКИ	217
Р. КУШНІР. СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	222
В. ЛОПАТИНСЬКА. ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ОПТИМІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА	228
Х. МАЙКІВЕЦЬ. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	233
М. МОСКАЛЮК. МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА	239
О. ОБЕСНЮК. ДЕРЖАВНІ БАНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	244
Б. ОСТАПЧУК. ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	249
М. ПЕРКУН. КРЕДИТНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	254
О. РАЇН. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	259
К. СЕРДЮК. ІНСТИТУТ СТРАХУВАННЯ, ЯК ЗАСОБУ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВСІХ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ	264
А. СІЧКАР. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО БАНКІНГУ	269
Я. ТКАЧУК. РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ	274
К. ФЕДОРОВ. ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	279
Д. ЦЕРПИШ. ЕКОЛОГІЧНЕ МАРКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	284
О. ШЕДЛОВСЬКИЙ. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ ГАЛУЗІ: ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ	290
І. ШОВКОВИЙ. ОСОБЛИВОСТІ КРЕДТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ	295
<i>НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ</i>	300
В.БОНДАР. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ	300
Д. ВЕРШИГОРА. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	306

Ю. ВИХОВАНЕЦЬ. СТАН РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	313
О. ДМИТРИШИН, Р. ЮРЧЕНКО. ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ	318
В. КОРОЛЕНКО. ТРУДОВІ КОНФЛІКТИ В КОЛЕКТИВІ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	324
В. КРАВЕЦЬ. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ	239
В. КРИВОГУБЕЦЬ. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОВАРНИХ РИНКІВ УКРАЇНИ	335
А. КУЦАК. РИНКОВА КОНКУРЕНЦІЯ І ЇЇ ВПЛИВ НА ЦІНИ ТА ЯКІСТЬ	341
Л. ЛАВРИК. РОЛЬ РИНКУ ПРАЦІ У ФУНКЦІОНУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ	346
Ю. МАКАРОВА. ТОВАРНІ РИНКИ ЯК ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН	351
А. ПАЛАМАРЧУК. ВПЛИВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ЗВИЧНИЙ УСТРІЙ ЖИТТЯ МОЛОДІ	357
Д. ПШЕНИЧНА. СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	362
М. РАЇН. ВПЛИВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ НА СОЦІАЛЬНУ ВИЗНАЧЕНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА	367
Л. СІКИРЖИНСЬКА. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ	372
І. СЛОБОДЯНИК. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	377
А. СМІРНОВА. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗМІНУ ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ (РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ)	382
С. ТЕТЕРКО. МОДЕЛЬ СПОЖИВАЧА ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРО КУПІВЛЮ ТОВАРІВ	387
<i>НАПРЯМ 4. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА ТА ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ІННОВАЦІЇ</i>	394
Б. БАРАНЮК. ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ	394

М. БОДНАР. РОЛЬ ЛОГІСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ РЕСТОРАННИХ ПІДПРИЄМСТВ	398
Б. ВОЙТОВИЧ. ВПЛИВ ВІЙНИ НА МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ	402
Б. ВОРОБІЙОВА. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТУРИЗМУ: МОТИВАЦІЯ ТА ЗАДОВОЛЕННЯ	408
А. ГРИЦАНЕНКО. ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОЦІНКИ РИНКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ	413
К. ДЯДЮК. СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНИМ БІЗНЕСОМ	418
С. ЗЮЗЬ. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ	422
І. КРАСИЛЮК. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	426
І. КРАСУЦЬКИЙ. ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ДО ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ	433
Б	439
ЛУПІНА СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИСТАВКОВО-	
В. ОСІЄВСЬКА. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	445
К. ПОЦЕЛУЄВА. РОЗВИТОК РИНКУ СФЕРИ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ПІД ВПЛИВОМ МАРКЕТИНГУ	449
Д. РУДА. ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	453
А. СТУПАК. СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ГОТЕЛЬНОГО ТА РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ КРАЇНИ	458
А. СУБОТІНА. ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНИХ МАРКЕТИНГОВИХ МЕТОДІВ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ	462
Д. ТРИГУБ. КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ТУРИЗМУ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	468
К. ШЕВЧУК. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННУ СФЕРУ	473
<i>НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА</i>	478
А. ЛИМАНЕЦЬ. ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	478

В. МАСНЮК. РОЛЬ МАРКЕТИНГУ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ	485
Д. МИХАЛЬЧУК. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КЕРІВНИКА	492
К. MOROZ. MANAGEMENT OF LAND RESOURCES WITHIN THE BOUNDARIES OF THE KALINIVSK URBAN TERRITORIAL COMMUNITY	496
Д. МОСТОВА. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	500
В. ПАЩЕНКО. ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОЦЕСУ КОНТРОЛЮ В ОРГАНІЗАЦІЇ	506
Д. ПАНЧЕНКО. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВА	510
А. ПЕРХАЛЬСЬКА. МИТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВА ТА ЇЇ ЦІЛІ	515
В. ПЕТРУСЕВИЧ. ВЕКСЕЛЬ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ	522
В. ПИНЬКО. СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	527
В. ПИНЬКО. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ РОСТУ ВЕЛИКИХ, СЕРЕДНІХ І МАЛИХ ФІРМ	535
В. РОБЕРЕZHNYI. THE PROBLEM POLLUTION NATURAL WATERS AND WATERS BODIES IN THE CONDITIONS OF MILITARY ACTIONS: ADMINISTRATIVE ASPECT	541
Ю. РИБАЧУК. ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	546
А. СМІРНОВА. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН УКРАЇНИ ТА АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ПОДАЛЬШОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ	533
В. ТАНЦЮРА. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ	559
Л. ФУРДИК. РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ФАКТОРУ ЗРОСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ	568
Я. ХРЕКОВА. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: ВИЯВЛЕННЯ ТАЛАНОВИТИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ В ПІДПРИЄМСТВІ	576
Я. ЦАРЮК. ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИМОГИ ДО СИСТЕМИ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСТВА	586
М. ЧОРНА. СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ДЛЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ	593

Є. ЯНОВСЬКА. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ 600

НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ 604

О. МАР'ЯНКО. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 604

О. МАР'ЯНКО. КОРУПЦІЯ ЯК ВИД ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ: ПРИЧИНИ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ 609

В. МАРУЩАК. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ 616

В. МАРУЩАК. ОКРЕМІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ОБЧИСЛЕННЯМ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ 622

І. МАЦЬКОВ. ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ «LENIENCY» В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЗА АНТИКОНКУРЕНТНІ УЗГОДЖЕНІ ДІЇ 627

І. МАЦЬКОВ. ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 633

Ю. МЕЛЬНИК. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ 639

Ю. МЕЛЬНИК. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 645

Ю. МИХАЛЬЧУК. РОЛЬ ЖІНОК В НАУЦІ: АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ НЕРІВНОСТЕЙ У НАУКОВИХ ГАЛУЗЯХ 651

В. НЕЧИПОРУК. РЕЄСТРАЦІЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І ДОГОВОРІВ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРАВА АВТОРА НА СВІЙ ТВІР 658

Д. НОГА. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК: ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ 662

Д. НОГА. СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ 667

Р.ОЛЬХОВИЙ. ВІДПУСТКИ, ЛІКАРНЯНІ ТА ІНШІ ВИДИ ВІДПОЧИНКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ 675

С. ОРИЩУК. ПИТАННЯ ПРО ВИВЧЕННЯ ПОСЛУГ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ 682

С. ОРИЩУК. ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУР В УМОВАХ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ 687

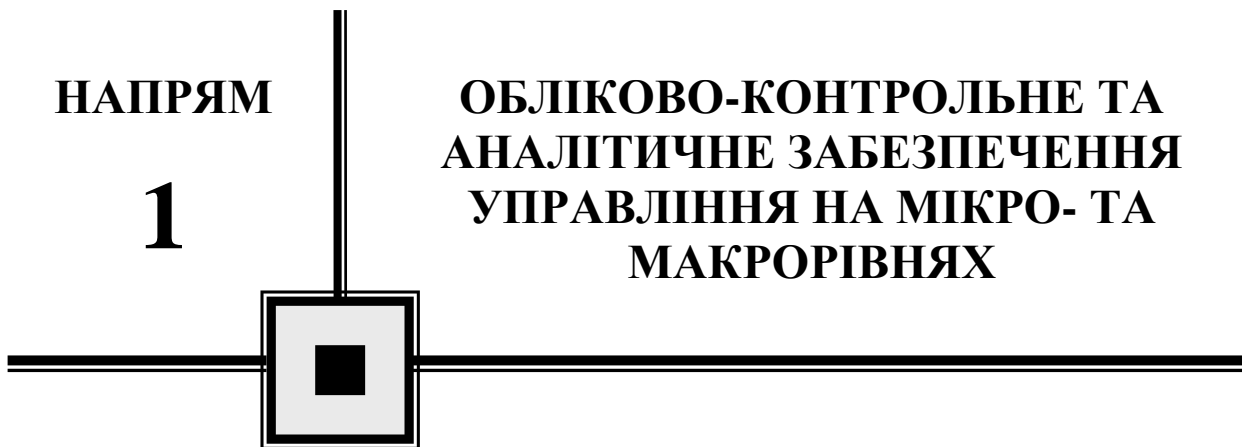
Є. ПАВЛІЧУК. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	690
І. ПАЩУК. ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ	695
І. ПАЩУК. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	699
О. ПЕТРІВСЬКА. МЕДІАЦІЙНА УГОДА ТА МИРОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	706
О. ПЕТРІВСЬКА. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	713
Б. ПИПЕНКО. ОСНОВНІ МЕТОДИ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	718
Б. ПИПЕНКО. ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	722
А. ПОШТАР. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ НЕДІЙСНИМИ В УКРАЇНІ	727
І. РИБАК. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЮ КОРУПЦІЇ У ЗМІ. ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	730
І. РИБАК. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ	735
В. САДЛОВСЬКА. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	739
В. САДЛОВСЬКА. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	744
К. СЛОБОДЯНЮК. ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	749
А. СОЛТАСЮК. ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ	754
А. СОЛТАСЮК. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СУДДІ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ЙОГО ЗВІЛЬНЕННЯ	758
М. СТАХОВА. ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	763
М. СТАХОВА. ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	767
Ю. ТРАЧУК. ВВЕДЕННЯ НОВАЦІЙ У ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ, ЗУМОВЛЕНІ ДІЄЮ ВОЄННОГО СТАНУ	772

Ю. ТРАЧУК. ЛЮДСЬКИЙ РЕСУРС ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	774
С. ФЕДОРОВИЧ. РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПІДТРИМЦІ ЗАГАЛЬНОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ	783
А. ХМІЛЬ. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	788
А. ХМІЛЬ. ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ	794
Л. ЦИМБАЛІСТ. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	800
К. ЦІХОЦЬКА. ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	804
К. ЦІХОЦЬКА. ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ В РАЙОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	809
А. ЧОРНА. РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	814
Т. ЧОРНЕНЬКА. ВПЛИВ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА ЗМІЦНЕННІ СВІТОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ	820
А. ШКРАБІЙ. ІНСТИТУТ ВИКРИВАЧІВ В УКРАЇНІ	827
А. ЯКОВЕНКО. ГУМАНІТАРНА КРИЗА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	832

НАПРЯМ

1

**ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА
АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА
МАКРОРІВНЯХ**

Вадим БЕРЧУК * ,
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

**ОБЛІКОВЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗАГОТІВЛІ МОЛОЧНОЇ СИРОВИНИ
ДЛЯ ПЕРЕРОБКИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

***Анотація.** У публікації досліджено організаційно-технологічні особливості виробництва молочної продукції, а саме: закупівля молока за різними каналами постачання (у підприємств, населення, посередників); короткий термін зберігання сировини; наявність широкого асортименту готової продукції, наявність основного та допоміжного виробництв. Особливості виробництва та збуту молочної продукції зумовлюють необхідність поглибленого дослідження витрат на якість у процесі постачання, виробництва та реалізації, їх відображення в обліковій політиці та системі рахунків.*

***Abstract.** The publication examines the organizational and technological features of dairy production, namely: purchase of milk through various supply channels (from enterprises, the population, intermediaries); short storage period of raw materials; availability of a wide range of finished products, availability of main and auxiliary production. The peculiarities of the production and sale of dairy products necessitate an in-depth study of quality costs in the process of supply, production and sale, their reflection in the accounting policy and the accounting system.*

Вступ. Вітчизняна молочна галузь задовольняє потреби внутрішнього ринку попри чималі втрати галузі та скорочення внутрішнього ринку споживання молочної продукції. Рівень споживання молока у 2022 р. оцінюється на рівні 199 кг на одну особу [1]. За даними Асоціації виробників молока, виробництво цього продукту у 2022 р. порівняно з 2021 р. скоротилося на 12,1 %. У промислових підприємствах спостерігається падіння виробництва на 5,3 %

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ –
Наталія ГУДЗЕНКО

порівняно із 2021 р., а у приватному секторі на 15,3 % [2]. Ці показники могли бути значно вищими, але завдяки ефективній роботі молочних ферм у центральних та західних регіонах, релокації поголів'я із постраждалих від війни районів вдалося мінімізувати втрати. Так, виробництво молока у Чернівецькій області зросло на 23,4 %, Тернопільській – на 21,5 %, Вінницькій – на 8,4 %. Однак, на фоні зростання виробництва молочної продукції суттєво зростають ціни на продукції переробки молока.

Вирішення проблеми ефективного розвитку та зростання виробничого потенціалу молокопереробних підприємств потребує створення системи управління виробництвом, в основу якої має бути покладено формування інформації про виробничі запаси підприємства. Розробка та впровадження основних напрямів підвищення ефективності господарської діяльності молокопереробних підприємств передбачає вдосконалення обліку і контролю виробничих запасів, які забезпечують менеджерів і керівників належною інформацією для прийняття управлінських рішень. Враховуючи високий ступінь конкуренції, постійні зміни взаємовідносин між виробниками, постачальниками, зростання ризику й відповідальності за результати діяльності, однією з основних умов отримання прибутку молокопереробним підприємством є якість управління виробничими та збутовими витратами. У процесі управління якістю молочної продукції збільшуються витрати на закупівлю сировини, витрати на контроль якості продукції у процесі виробництва і витрати на її зберігання та реалізацію. Це вимагає ефективної організації планування, обліку та контролю витрат на якість готової продукції.

Виклад основного матеріалу. Оскільки виробництво та збут продукції переробки молока в першу чергу пов'язані із витратами, в першу чергу досліджувалися праці провідних вчених, серед яких С.Ф. Голов, В.А. Дерій, П.Є. Житний, Н.І. Коваль, Р.О. Костирко, Я.Д. Крупка, С.Ф. Легенчук, П.П. Микитюк, В.М. Пархоменко, О.А. Подолянчук, Н.Л. Правдюк, М.С. Пушкар та інші.

Оскільки ціноутворення та фінансові результати молокопереробних підприємств у значній мірі залежать від якості сировини, дотримання технології переробки молочної сировини, належного зберігання та умов збуту, вважаємо необхідним вивчення діючої практики обліку та управління витратами на якість для забезпечення належної якості та безпечності молочної продукції. Нині особливо актуальним є збереження ефективності ланцюга виробництва – переробки – зберігання – постачання населенню продуктів харчування з мінімальним витратами і втратами.

Зменшення собівартості є однією з найважливіших умов підвищення молочного виробництва, що зумовлює більш повне використання цієї економічної категорії в управлінні виробництвом. Об'єктом калькулювання у молочному виробництві є основна сировина – молоко, вершки та зворотні відходи (сироватка, відвійки, знежирене молоко).

Відповідно до вимог Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку (НПСБО) 9 «Запаси», первинною вартістю запасів є їх собівартість, яка складається із таких фактичних витрат: сум, що сплачуються

згідно з договором постачальнику; сум, що сплачуються за інформаційні, посередницькі та інші послуги у зв'язку з пошуком і придбанням запасів; сум непрямих податків у зв'язку з придбанням запасів, які не відшкодовуються підприємству; затрат на заготівлю, вантажно-розвантажувальні роботи, транспортування запасів до місця їх використання, включаючи витрати зі страхування та відсотки за комерційний кредит постачальників; інших витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях. До таких витрат, зокрема, належать прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати підприємства на додаткову обробку та підвищення якісно-технічних характеристик запасів [3].

Для переробних підприємств молочного напрямку суттєвими є дослідження особливостей заготівлі молочної сировини, оскільки на цьому етапі формується первинна вартість майбутньої продукції (рис. 1).

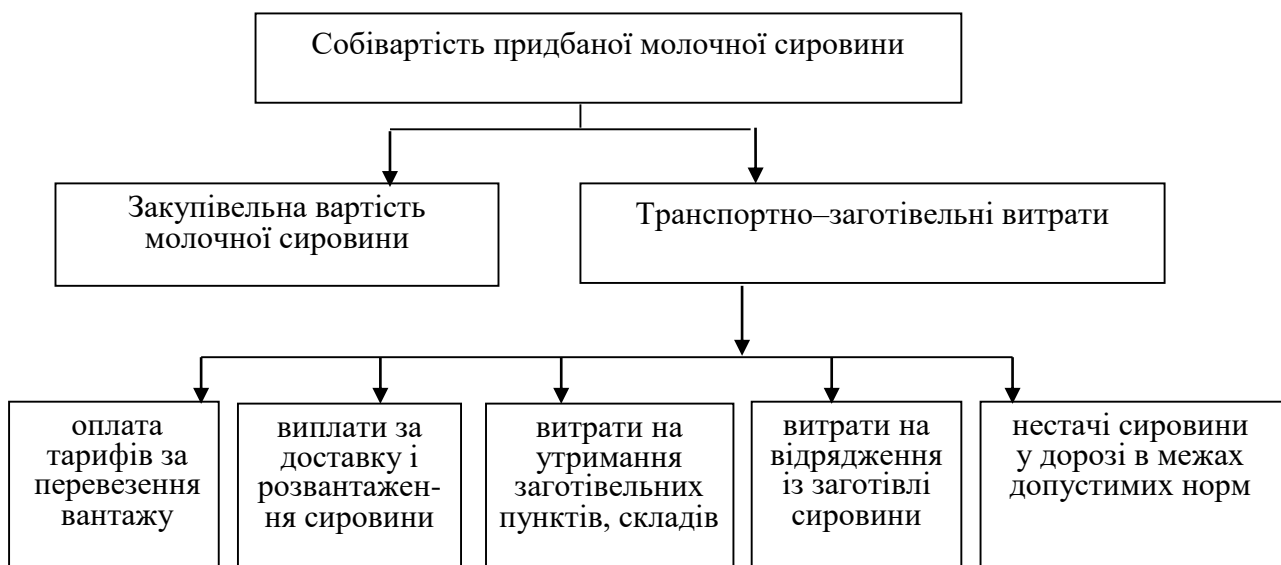

Рис. 1. Формування собівартості молочної сировини

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Діюча практика обліку за НП(С)БО 9 «Запаси» передбачає багатоваріантність методів накопичення та розподілу транспортно-заготівельних витрат (ТЗВ). Найчастіше використовується метод узагальнення на 91 рахунку «Загальновиробничі витрати» з наступним списанням на рахунки запасів у цілому без виділення окремих груп матеріалів. Або ж такі витрати зовсім не відокремлюють та списують на адміністративні витрати в межах рахунку 92. Однак, для молокопереробних підприємств така практика не є прийнятною, оскільки частка ТЗВ може бути суттєвою, що впливатиме на собівартість сировини і продукції переробки.

Для молокопереробних підприємств ТЗВ при закупівлі молока і молочної продукції на молочних, маслоробних і сироробних заводах складаються із витрат на утримання приймальних пунктів, витрат із доставки молочної сировини на молочні, маслоробні і сироробні заводи та витрат із доставки молока, сиру і сметани міським молочним і молочноконсервним заводам [4]. Враховуючи

особливості підприємств молокопереробної промисловості, доцільно ТЗВ розподіляти за видами витрат, а їх структуру визначати у відповідності до НП(С)БО 9 «Запаси».

В процесі заготівлі формується первинна вартість молочної сировини, а заготівля сировини є достатньо складним процесом, як організаційно, так і технологічно. До складу первісної вартості молочної сировини відносять витрати зазначені п. 9 НП(С)БО 9 «Запаси». До первісної вартості молочної сировини включається вартість за цінами придбання та доплати чи знижки за якісні показники.

Вирішальним є показник можливості забезпечення сировиною для завантаження повної виробничої потужності. НП(С)БО 16 «Витрати» [5], визначає нормальну потужність як очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва. Відповідно до цього визначення, можна зробити висновок, що нормальна потужність зумовлена: фактично досягнутим рівнем виробництва, нормативною потужністю (технічними можливостями); ринковою ситуацією, пов'язаною з забезпеченням сировиною. Таким чином, нормальна потужність для молокопереробних підприємств припадає на сезон значного надходження молочної сировини у необхідному розмірі для переробки.

Для розрахунку заготівельних витрат за нормальну потужність рекомендовано обирати обсяг заготівлі молока в фізичній вазі з урахуванням його якісних параметрів (вміст жиру, білків, засміченість тощо) з віднесенням заготівельних витрат на рахунок 291 «Заготівля молочної сировини», а витрати які не відповідають нормальній потужності, відносять на собівартість реалізованої продукції.

Вартість молочної сировини відповідно до розробленого робочого плану рахунків [6] можна формувати безпосередньо на рахунку 201 «Сировина і матеріали»:

- в частині вартості на підставі накладних постачальника записом:

Дт 201 «Сировина і матеріали», Кт 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»;

- в частині витрат, пов'язаних із транспортуванням, прийманням та збереженням придбаної молочної сировини:

Дт 201 «Сировина і матеріали», Кт 291 «Заготівля молочної сировини»;

- списання молочної сировини на виробництво відображується записом: Дт 23 «Виробництво», Кт 201 «Сировина і матеріали».

Витрати за видами основного виробництва накопичують за аналітичними статтями. Для молокопереробних підприємств необхідно змінити групування затрат, яке зумовлено як вимогами стандартів, так і зміною організаційно-економічних умов господарювання. Це стосується необхідності відокремлення витрат відповідно етапів: заготівля – технологічна переробка, що забезпечить раціональну побудову облікового процесу на підприємствах.

Враховуючи технологію виробництва молочної продукції за якою на окремих ділянках отримують продукти, що пройшли від 50 до 80% всіх установлених технологічним процесом операцій та підлягають доопрацюванню на наступних переділах (вершки для виготовлення масла та сметани, масло для виготовлення плавлених сирків) пропонується витрати на ці продукти групувати за статтею «Напівфабрикати власного виробництва (вираховуються)» та «Напівфабрикати куповані». Введення окремих статей дасть змогу точніше контролювати склад готової молочної продукції та визначати резерви зниження її собівартості. Окремо необхідно вести облік виробництва молоковомісних продуктів.

Висновки. За результатами аналізу стану вітчизняної молокопереробної промисловості виявлено, що галузь в останні роки стикається з низкою проблем, серед яких лідируючі позиції займає низька якість молочної сировини, обмежений доступ до ринків збуту, зростання витрат на реалізацію продукції, відсутність достатніх ресурсів для конкуренції з великим холдингами, які концентрують виробництво та переробку молока.

Зростання основних компонентів собівартості молочних товарів призводить до підвищення їхньої ціни, при тому що нині підприємствам молокопереробної промисловості дедалі важче конкурувати між собою та з іноземними виробниками, адже в більшості розвинених країн молочне скотарство є дотаційним. В таких умовах необхідно забезпечити максимальну деталізацію обліку витрат виробництва і збуту. Ефективним засобом удосконалення обліку витрат на підприємствах молочної промисловості є використання системи детальних аналітичних рахунків, уніфікованої системи управлінського обліку та трансфертних цін реалізації напівфабрикатів.

Відповідність облікової інформації особливостям організації та технології виробництва продукції, що забезпечується при розробці облікової політики і організації облікового процесу на підприємстві, є визначальним чинником належного інформаційного забезпечення управління якістю продукції, а відтак і її рівня.

Список використаних джерел:

1. 199 кг молочної продукції для кожного українця – прогноз молочної галузі на поточний рік. Мінагрополітики та продовольства України. 07.12. 2022. URL: <https://minagro.gov.ua/news/199-kg-molochnoyi-produkciyi-dlya-kozhnogo-...>(дата звернення: 05.10. 2023 р.).
2. Спад виробництва, втрати поголів'я, падіння закупівельних цін на молоко-сировину – підсумки року молочного сектору України. Асоціація виробників молока. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/spad-virobnictva-vtrati-rogoliva-padinna-zak...> (дата звернення: 05.10. 2023 р.).
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення: 05.10.2023 р.).
4. Молочна промисловість: традиції та інновації. Вітчизняний та світовий досвід: наук.-допом. бібліогр. покажч. Упоряд. : О.В. Олабоді; Нац. ун-

Т харч. технол., Наук.-техн. б-ка. Київ, 2018. 240 с.
URL:<https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22356/3/milk.pdf> (дата звернення: 06.10.2023 р.).

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. №318. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 06.10.2023 р.).

6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція щодо його застосування. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/plan-schetovbuhgalterskogo-1021043.html> (дата звернення: 11.10.2023 р.).

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 06.10.2023 р.).

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 06.10.2023 р.).

Назарій БУРДЕЙНИЙ*,
студент 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

***Анотація.** Конкуренція є однією із багатьох складових пануючої нинішньої ринкової системи економіки. Тому її вивчення та аналіз є не просто цікавим, але й дуже корисним, так як допомагає вивчати певні особливості та тенденції у сучасній економіці: зародження конкурентного середовища, функції суперництва підприємців, формування цін на виробництво тощо.*

У статті розглянута актуальна інформація, що характеризує сутність сучасного підприємництва та його особливості у вигляді виробничої конкуренції, що вона собою являє та як відіграє роль у ринковій економіці.

***Abstract.** Competition is one of the many components of the prevailing current market system of the economy. Therefore, its study and analysis is not only interesting, but also very useful, as it helps to study certain features and trends in the modern economy: the emergence of a competitive environment, the functions of competition between entrepreneurs, the formation of production prices, etc.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Інна ЛЕПЕТАН

The article discusses relevant information that characterizes the essence of modern entrepreneurship and its features in the form of production competition - what it is and how it plays a role in the market economy.

Вступ. Вся діяльність підприємств як суб'єктів ринкових відносин протікає в умовах жорсткої конкуренції. Саме конкурентне ринкове середовище створює найбільш сприятливі умови для економічного розвитку як окремого підприємства, так і суспільства в цілому, є рушійною силою соціального і економічного прогресу.

Питанням конкурентної боротьби, розвитку конкуренції як одного із базових принципів ринкової економіки присвячені праці таких відомих вчених - економістів як Г. Азоєв, Ф. Найт, М. Портер, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Сміт, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдінов та інших. Серед вітчизняних науковців, які аналізували проблеми конкуренції, слід відзначити праці визнаних вчених-економістів Б. Губського, С. Мочерного, Ф. Павленка, В. Подсолонко, В. Сизоненко та інших. Однак основна увага більшості авторів направлялася на вивчення та аналіз окремих аспектів конкурентної боротьби в умовах економічної системи капіталізму. При цьому недостатньо, на нашу думку, висвітлювалися історія її розвитку та роль як засобу реалізації підприємництва, особливо в умовах перехідної економіки.

Виклад основного матеріалу. Важливим складовим компонентом механізму ринкової економіки є конкуренція. Сам ринок, механізм його дії не може нормально існувати без розвинутих форм конкуренції.

Конкуренція – органічний елемент ринку. Поза ринком практично неможлива здорова економічна конкуренція, а без використання її розвитку механізму конкуренції неможливі ринкова рівновага і повноцінний ринок. Конкурентне господарювання є ефективним організатором виробництва, найбільш дійовим механізмом відтворення ринкової рівноваги [1].

Термін «конкуренція» походить від латинського слова «concurrentia», що означає змагання, суперництво. У підприємницькій практиці суперництво розгортається між виробниками за ринок збуту товарів, завоювання певного сегмента ринку. Воно може також мати місце і між окремими підприємцями, менеджерами, іншими особами, заінтересованими в досягненні певної мети кожний для себе.

Конкуренція – невід'ємна частина підприємницької діяльності. Головною ланкою економіки в ринкових умовах господарювання є підприємства, які виступають у ролі господарюючих суб'єктів. Вони здійснюють виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність, у результаті якої виробляють відповідні види продукції, реалізують її, отримують доходи і накопичення, розподіляють їх, формують відповідні фонди грошових коштів.

У здійсненні виробничо-фінансової діяльності господарюючих суб'єктів бере участь велика кількість взаємопов'язаних організаційних, трудових, матеріальних і фінансових чинників. Мета кожного господарюючого суб'єкта – якомога ефективніше їх використовувати. Ефективність використання чинників

виробництва виражається в кінцевому підсумку в фінансових результатах діяльності господарюючих суб'єктів [2].

Основне завдання конкуренції – завоювати ринок, в боротьбі за споживача, перемогти своїх конкурентів, забезпечити одержання сталого прибутку.

Серед сучасних вчених-економістів світового рівня найбільш аргументовано, на мою думку, суть конкуренції визначає М. Портер – автор концепцій конкурентної стратегії і міжнародної конкурентоспроможності. За М. Портером конкуренція – складний процес, що визначається взаємодією п'яти основних сил: суперництва вже існуючих на ринку конкурентів; появи нових конкурентів; появи нових конкурентоздатних товарів (замінників); конкурентною здатністю постачальників (продавців); можливостями покупців (рис.1).

Названі вище п'ять сил конкуренції визначають умови, в яких функціонує кожен конкурентний ринок.

Необхідною умовою розвитку підприємства в країні є створення підприємницького конкурентного середовища. Воно, між іншим, характеризується створенням в суспільстві системи мотивацій до продуктивної праці; ефективним правовим захистом прав власності; стабільністю національної кредитно-грошової та податкової системи, інтегрованістю економіки у світовий економічний простір [3].

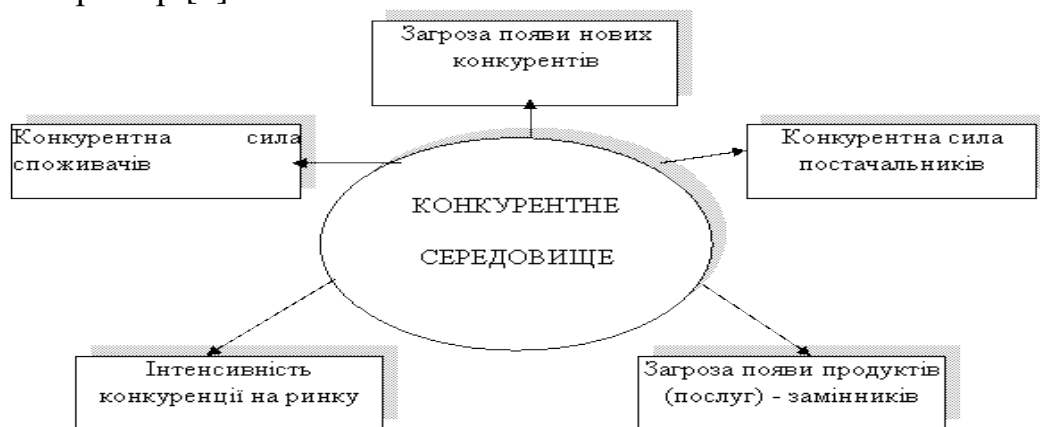

Рис. 1. Сили, що визначають стан конкурентної боротьби (за М. Портером)

Джерело: [3]

Стан кожної сили та їх взаємодія визначають реальні можливості підприємства в конкурентній боротьбі та основні напрями ефективного використання його економічного потенціалу.

Однак дія цих сил залежить від ситуації на ринку. Відповідно до змін на ринку М. Портер згрупував основні рушійні сили, що впливають на інтенсивність конкуренції, в одинадцять типів: швидкість зростання попиту на товари (послуги); суттєві зміни у складі покупців, способах використання товару; поява (чи зникнення з ринку) крупних фірм – конкурентів; впровадження маркетингових досліджень та інновацій; суттєве оновлення продукту;

розповсюдження нових технологій; скорочення (збільшення) витрат та ефективності підприємницької діяльності; наявність (відсутність) споживацьких переваг у товарів (послуг), що пропонуються на ринку; зміни в державній політиці та наявність механізмів, які сприяють зменшенню ризику.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, які присвячені проблемі підприємництва, на сьогоднішній день відсутнє єдине визначення поняття «конкуренція», а як і всяка дефініція, наведені вище визначення конкуренції не в повній мірі характеризують її суть і зміст.

Однак суттєвими характеристиками конкуренції, на нашу думку, є:

- 1) ринковий характер конкуренції (взаємодія підприємств, фірм на ринку);
- 2) обмежений обсяг платоспроможного попиту, за який ведеться жорстка боротьба;
- 3) конкуренція розвивається тільки на реальних сегментах ринку.

Підсумовуючи точки зору та формулювання дослідників теорії конкуренції, можна констатувати, що суть конкуренції як складного економічного явища, невід'ємного елементу і умови функціонування ринку як засобу реалізації підприємництва полягає, на нашу думку, в суперництві інтересів суб'єктів ринку за більш вигідні умови підприємницької діяльності задля одержання максимального прибутку [4].

Координація дій продавців і покупців на засадах конкуренції здійснюється шляхом застосування принципів вільного ціноутворення.

Як визначальний елемент ринкового механізму господарювання ціна в умовах конкурентного середовища сприяє найбільш раціональному розподілу ресурсів і кінцевих товарів. Тим самим конкуренція створює умови для саморегуляції ринку.

Дії підприємця стають раціональними: адже він намагається досягнути поставленої мети в межах чітко окреслених конкуренцією певних альтернатив.

Завдяки конкуренції досягається загальна ефективність підприємництва. Адже вона дає змогу виявити відповідність обсягу і структури вироблених підприємцями благ та послуг обсягу і структурі суспільних потреб.

Іншими словами, конкуренція перевіряє підприємницьку діяльність на її відповідність потребам і інтересам суспільства. Зрозуміло, що внаслідок конкуренції створюється заінтересованість в удосконаленні виробництва, збуту, управління та інших сторін підприємницької діяльності. Тим самим конкуренція сприяє продуктивному бізнесу, створює спонукальні мотиви для зниження витрат виробництва, оновлення продукції, знаходження нових форм задоволення потреб споживачів.

Таким чином, суть конкуренції полягає в суперництві підприємців, коли їхні самостійні дії обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку і стимулювати виробництво товарів, необхідних споживачеві. Наведена суть розкривається в таких функціях:

- формування рушійних сил підприємництва;
- удосконаленні виробництва й оновленні товарів та послуг;
- саморегуляції ринкової системи;

- знаходженні нових форм задоволення потреб споживачів.

Методи конкурентної боротьби – це передусім поліпшення якості товарів і послуг, швидке оновлення асортименту продукції, дизайн, надання гарантій і післяпродажних послуг, тимчасове зниження цін, умов оплати тощо.

Конкуренція, як складова ринкового механізму господарювання, багато в чому визначає ціни, обсяги і структуру ринку споживчих благ та послуг, взаємодію виробників і споживачів. У свою чергу, підприємництво, як особливий тип господарювання, реалізує свою інноваційну, творчу природу лише за умов існування конкурентного середовища. Це дає підстави розглядати конкуренцію як засіб реалізації підприємництва.

Отже, конкуренція становить могутній засіб розвитку підприємництва. Без неї не можуть існувати і розвиватися ринкові відносини.

Саме тому конкуренція всіляко заохочується і підтримується державою шляхом пошуку найбільш ефективних засобів регулювання умов підприємницької діяльності.

Яким же чином відбувається державне регулювання конкуренції? Передусім держава здійснює правовий захист підприємців і споживачів від недобросовісної конкуренції.

В Україні діє Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних засобів ведення конкуренції при здійсненні підприємницької діяльності в умовах ринкових відносин. Закон створює сприятливі умови захисту прав і інтересів учасників ринкових відносин, формує основи цивілізованої економічної конкуренції [5].

Конкуренція має негативні та позитивні риси. Тривалий час в нашій країні робився наголос в основному на негативних наслідках конкуренції: витиснення дрібних виробників великим капіталом, розорення одних і збагачення інших, посилення соціальної несправедливості, значне зростання майнової диференціації населення, загострення безробіття, інфляції тощо. В умовах адміністративно-командної системи у практиці господарювання конкуренція була відсутня.

Основною позитивною рисою є, що конкуренція є рушійною силою ринкової економіки. В умовах конкуренції перемагає той, хто створює високоякісну продукцію при найменших затратах виробництва на основі науково-технічних досягнень, передової організації праці. Конкуренція приносить користь суспільству: стимулює економію матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, примушує постійно поновляти асортимент, пильно стежити за науково-технічними новинками і активно впроваджувати їх у виробництво.

Позитивна роль конкуренції в ринковій економіці проявляється в ряді функцій, які вона виконує:

- по-перше, як переконає світовий досвід, конкуренція охоплює всі зв'язки виробництва й споживання, є єдиною можливим засобом досягнення збалансованості між попитом і пропозицією і в кінцевому підсумку - між

суспільними погребами та виробництвом;

- по-друге, конкуренція виконує функцію спілкування (кооперації) та погодження інтересів виробників. У результаті поділу праці інтерес кожного з них пов'язаний і взаємодіє з інтересами інших товаровиробників. Через ринковий механізм конкуренція підпорядковує індивідуальні прагнення суб'єктів господарювання суспільним інтересам;

- по-третє, конкуренція примушує товаровиробників знижувати індивідуальні виробничі витрати, що вимагає від підприємців постійного вдосконалення технічної бази виробництва, знаходження шляхів економії сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів, робочого часу;

- по-четверте, конкуренція стимулює підвищення якості продукції та послуг. Ця функція набуває особливого значення в нинішніх умовах розвитку науки й технології, коли кожному виробнику надається можливість удосконалювати споживні якості виробів, відповідаючи на зростаючі потреби й смаки споживачів. Конкуренція спонукає виробників упроваджувати нові види продукції, а також здійснювати різні модифікації одного й того ж продукту;

- по-п'яте, історично важливою функцією конкуренції є формування ринкової ціни. З її допомогою конкуренція забезпечує збалансоване співвідношення між суспільними потребами та суспільним виробництвом.

Висновки. Таким чином, конкуренція є універсальним принципом соціального розвитку і зумовлена широким спектром соціокультурних чинників. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що конкуренція – це економічна боротьба, суперництво між відособленими виробниками, між ними і споживачами, та між самими споживачами задля максимального задоволення їх інтересів та одержання максимального прибутку. Вона виступає в якості способу ведення господарської діяльності, засобу реалізації підприємницьких ідей і важливого атрибуту ринкової економіки, що має на меті завоювання ринку та забезпечення одержання сталого прибутку в результаті суперництва.

Список використаних джерел:

1. Конкуренція як категорія ринкової економіки. Сутність конкуренції: веб-сайт. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/21842/ (дата звернення: 06.10.2023 р.).
2. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: навч. посібник, 2005.
3. Навчальний посібник / за заг. ред. П.В. Круша, В.І. Подвігіної, Б.М. Сердюка. К.: Ельга-Н, КНТ, 2007.
4. Греджева Т.В. Конкуренція в підприємницькій діяльності: теоретичні аспекти, 2009.
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 №2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 06.10.2023 р.).

Вікторія ВЕЛИЧКО *
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АУТСОРСИНГ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

***Анотація.** У статті розглянуто та проаналізовано основні підходи до визначення сутності аутсорсингу. Досліджено його форми здійснення та класифікаційні ознаки. Розкрито зміст аутсорсингу. Встановлено, що використання аутсорсингу сприятиме стабілізації розвитку підприємства, ефективному використанню його внутрішнього потенціалу, підвищенню гнучкості та адаптованості до змін у ринковому середовищі.*

***Abstract.** The article considers and analyzes the main approaches to determining the essence of outsourcing. Its forms of implementation and classification features have been studied. The meaning of outsourcing is revealed. It has been established that the use of outsourcing will contribute to the stabilization of the enterprise's development, effective use of its internal potential, increased flexibility and adaptability to changes in the market environment.*

Вступ. Швидкі темпи розвитку світової економіки вимагають використання новітніх методів управління, які б сприяли підвищенню ефективності та результативності здійснення господарської діяльності. Одним із способів отримання привабливих результатів у бізнесі є делегування окремих повноважень з управління підприємством спеціалізованим компаніям. Тому до складу послуг, які донедавна були новими для українських суб'єктів господарювання, а сьогодні набувають все більшого попиту у нашій країні, належить аутсорсинг, котрий дає змогу оперативно та на належному якісному рівні оптимізувати надзвичайно важливі для підприємств управлінські функції або виробничі процеси. Це є досить привабливим в умовах жорстокої конкуренції, коли виникає потреба забезпечити сталий розвиток підприємства при оптимальних витратах різних видів ресурсів. Надання чинний законодавством України можливості власнику або керівнику самостійно обирати форму організації обліку, зокрема ведення його на договірних засадах сторонніми суб'єктами, сприяло значній популяризації аутсорсингових послуг у сфері бухгалтерського обліку. Іншим чинником, який вплинув на поширення аутсорсингу бухгалтерського обліку, став, з одного боку, швидкий розвиток новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій і сучасного програмного забезпечення для здійснення облікової функції, а з іншого, зростання

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, в.о. завідувача кафедри обліку і оподаткування – Олена ПОДОЛЯНЧУК

вартості цих продуктів та нехватка фінансових ресурсів чи небажання керівництва витратити їх у достатній кількості на ці потреби. За цих умов власники і керівництво змушені вирішувати проблему оптимального використання ресурсів і якісного інформаційного забезпечення управління підприємством. Оцінюючи позитивні і негативні сторони різних варіантів організації бухгалтерського обліку, керівництво багатьох, в основному малих і середніх підприємств, розглядає можливість передачі його ведення спеціалізованим компаніям [8].

Виклад основного матеріалу. В наукових дослідженнях розглядається один із сучасних інструментів управління, який дає підприємству можливість посилити свої конкурентні переваги на ринку на основі підвищення ефективності бізнес-процесів – це аутсорсинг.

Термін «аутсорсинг» запозичений з англійської мови (out – зовнішній, source – джерело) і перекладається як «використання чужих ресурсів» [6].

Як зазначають дослідники, однією з негативних рис на ринку аутсорсингових послуг є відсутність аутсорсингової діяльності як виду економічної діяльності в КВЕД 2010 [10, с. 137]. Також, вивчаючи наукову літературу можна стверджувати, що існують різні позиції щодо трактування поняття аутсорсингу, що зумовлено відсутністю його нормативно-правового закріплення.

Продовжуючи розгляд досліджуваної категорії варто звернути увагу на визначення представлене Бурко К.В.: аутсорсинг – це побудова системи відносин між суб'єктами господарювання, які передають і приймають на себе виконання окремих видів діяльності на основі укладених угод [1, с. 175].

Проте, формулюючи загальне визначення потрібно враховувати тлумачення, приведені в Національному класифікаторі України «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2010, аутсорсинг – це угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема, частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбирання персоналу, допоміжні функції [4].

Для кращого розуміння сутності аутсорсинг можна розглянути його форми та види (рис. 1). Так, аутсорсинг знань передбачає управління процесами, які вимагають глибокого вивчення або серйозної аналітичної обробки даних, формування і управління базами знань, які в подальшому можуть бути використаними для підтримки прийняття рішень [2, с. 234]. Поряд із традиційними видами аутсорсингу бізнес-процесів сьогодні українські аутсорсингові організації пропонують послуги екологічного аутсорсингу та CRM-аутсорсингу, що є досить новим видом діяльності [5, с. 134].

Екологічний аутсорсинг – це послуга, яка передбачає передачу підприємством виконання завдань із виробничого екологічного контролю спеціалізованій організації [5, с. 136].

На початковому етапі кваліфіковані фахівці проводять обстеження підприємства, збирають і обробляють усю необхідну для подальшої роботи інформацію [5, с. 136].

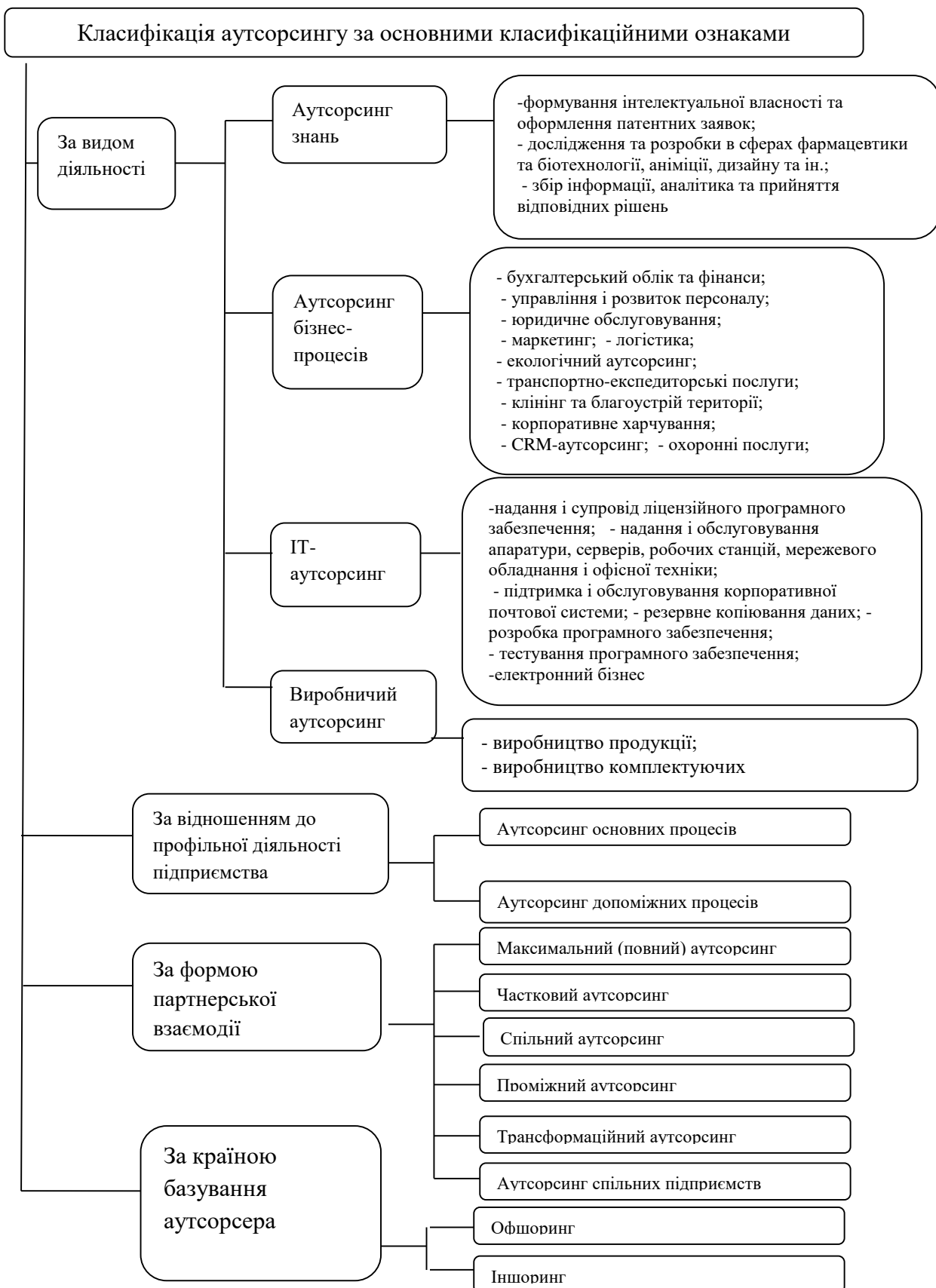

Рис. 1. Класифікаційна система аутсорсингу

Джерело: складено автором за даними [3, с. 234; 5, с. 135; 7, с. 50]

Аутсорсинг бізнес-процесів (АБП) містить велику кількість другорядних функцій, найбільш поширеними з них є:

– послуги з взаємодії з клієнтами – це підтримка продажів, менеджмент членства, робота з позовами, бронювання авіаквитків та місць у готелях, поновлення передплати, телефонні лінії надання допомоги клієнтам, менеджмент кредитних проблем, послуги телемаркетингу та маркетингових досліджень;

– операції підтримки роботи офісу – реєстрація та впорядкування даних, обробка даних та менеджмент баз даних, медичне обслуговування, здійснення платежів, фінансовий менеджмент (ведення фінансової звітності), послуги менеджменту персоналу, зберігання на складах, логістика, менеджмент запасів та постачань, менеджмент відшкодування страхових виплат, менеджмент операцій під заставу;

– більш незалежні професійні чи бізнес-послуги – послуги менеджменту персоналу (набір, планування бонусів, виплат тощо), бухгалтерські послуги (зокрема аудиторські, ведення звітності, податкові послуги тощо), маркетингові послуги, дизайн та розробка продукції. Незважаючи на те, що аутсорсинг розвивається дуже швидкими темпами, в Україні такий вид як аутсорсинг бізнес-процесів не дуже поширений. Це пояснюється невисоким ступенем мобільності фірм, компанії побоюються втратити контроль або ексклюзивну інформацію, довірити стороннім комерційні таємниці [10, с. 140].

CRM-аутсорсинг – це послуга, яка передбачає передачу підприємством виконання завдань з управління взаємовідносинами з клієнтами іншій організації, яка спеціалізується на цьому. Послугами CRM-аутсорсингу здебільшого користуються філії іноземних компаній [5, с. 136].

У рамках CRM-аутсорсингу можуть надаватися такі послуги:

- розробка CRM-стратегії;
- розробка й оцінка стандартів якості обслуговування;
- створення, аналіз і підвищення прибутковості клієнтської бази;
- розробка та впровадження програм лояльності;
- розробка, оцінка і реалізація програм щодо підвищення довіри клієнтів.

IT-аутсорсинг – це розробка програмного забезпечення, обробка даних та послуги з роботи з базами даних, послуги з підтримки інформаційних технологій, розробка прикладних програм та їх підтримка, бізнес-аналіз, менеджмент контенту, електронні закупівлі та ринки, охорона підприємств, імплементація пакетів, інтеграція систем, інтеграція прикладних програм підприємства, аутсорсинг загальної інфраструктури, веб-послуги (підготовка Інтернет-контенту тощо), веб-хостінг тощо [9, с. 50].

Виробничий аутсорсинг передбачає передачу частини виробничих процесів або всього циклу виробництва сторонній компанії, також можливий варіант продажу частини своїх підрозділів іншим компаніям і подальша взаємодія з ними вже в рамках аутсорсингу [9, с. 52]. За формою партнерської взаємодії виокремлено: максимальний, частковий, спільний, проміжний, трансформаційний аутсорсинг та аутсорсинг спільних підприємств [9, с. 52].

Повний аутсорсинг це передача певних функцій на виконання сторонньому підряднику. Не рідко такий тип взаємодії включає перехід до

аутсорсера частини активів і персоналу замовника на весь термін дії контракту. Частковий аутсорсинг передбачає що певна частина функцій і процесів залишається у розпорядженні замовника, відповідно до укладеного договору.

Таким чином, передумовами впровадження аутсорсингу можуть виступати різні фактори (рис. 2).

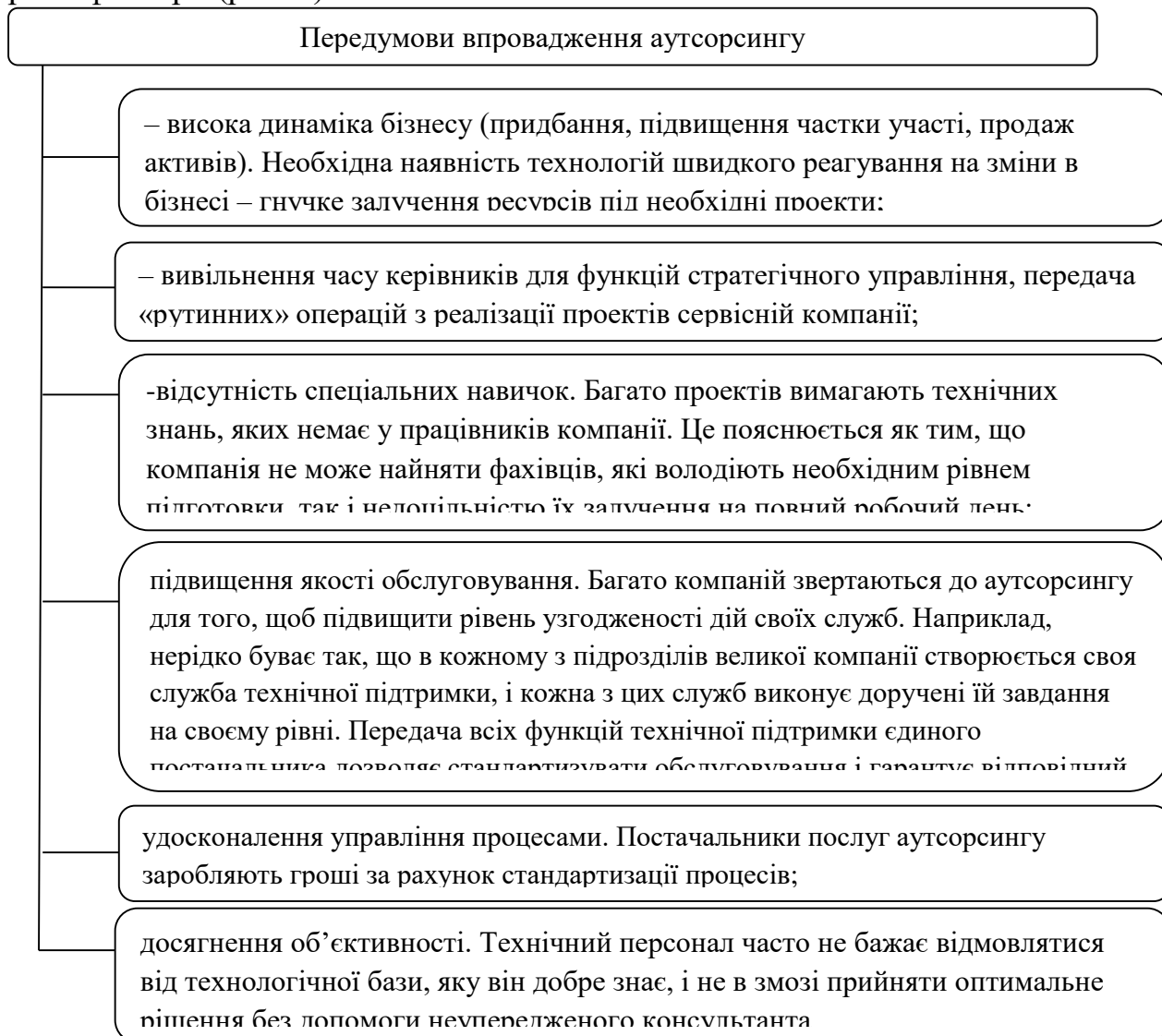

Рис. 2. Передумови впровадження аутсорсингу

Джерело: складено автором за [3]

Одним із варіантів аутсорсингу, в якому сторони договору – партнери, є спільний аутсорсинг. Така форма взаємодії, за якої замовник може співпрацювати одразу з декількома аутсорсерами. За проміжного аутсорсингу організація передбачає залучення аутсорсера до виконання функцій організації на період самостійної розробки співробітниками замовника нових методик реалізації тимчасово доручених аутсорсеру завдань [9, с. 52].

Поняття аутсорсингу ще остаточно не утвердилось і тому пояснюється лише частково. Вітчизняні підприємства зазвичай звертаються до послуг аутсорсингу з метою зменшення витрат та вирішення певної проблемної

ситуації. Прийняття рішення про використання аутсорсингу є складним, адже кожному керівнику притаманний скептицизм і недовіра до нового та незнайомого [7, с. 52].

Висновки. У зв'язку з інноваційними змінами у сфері бізнесу й технологій, які відбуваються останнім часом, виникає потреба в оперативній перепідготовці персоналу для здійснення управлінських функцій відповідно до нових умов господарювання або залученні зовнішніх фахівців для забезпечення ефективного виконання окремих бізнес-процесів чи завдань. За цих умов аутсорсинг стає одним із найефективніших методів організації виконання управлінських функцій, зокрема, пов'язаних з організацією і веденням бухгалтерського обліку, з врахуванням переваг, яких набуває підприємство-замовник при його використанні. Впровадження аутсорсингу на підприємстві сприяє ефективному використанню його внутрішнього потенціалу, підвищенню мобільності та адаптивності у швидкозмінному ринковому середовищі. Аутсорсинг у сфері бухгалтерського обліку сприятиме економії витрат, покращенню якості виконання облікової функції та інформаційного забезпечення менеджменту підприємства за умови ретельного підходу до вибору аутсорсингової компанії. У підсумку це дозволяє зосередити увагу на головних напрямках діяльності підприємства та забезпеченні його конкурентних переваг.

Список використаних джерел:

1. Бурко К.В. Бухгалтерський аутсорсинг як метод сучасного ведення бухгалтерії. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №8. С. 172-183.
2. Бутов А.М. Передумови та перспективи використання аутсорсингу в діяльності вітчизняних підприємств. *Наукові записки. Економіка*. 2012. Вип. 19. С. 103-106.
3. Гребешкова О.М., Денисенко К.С. Аутсорсинг знань: потенціал партнерських відносин підприємств у постіндустріальну епоху. *Стратегія економічного розвитку України*. 2011. № 29. С. 232-239.
4. Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. №457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10> (дата звернення: 05.09.2023).
5. Нищенко О.В. Аутсорсинг: класифікація видів. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 133-137.
6. Подолянчук О.А. Аутсорсинг в системі обліку малих підприємств аграрного бізнесу. Збірник тез доповідей всеукр. наук. практ. конф. «Бухгалтерський облік, оподаткування та контроль в умовах міжнародної економічної інтеграції» (10 жовтня 2019 р.) / відп. ред. Є.В. Калюга. К.: НУБіП України, 2019. 343 с.
7. Podolianchuk O. Outsourcing: semantics, types and forms. *Colloquium-journal*. 2021. №2 (89). P. 46-54.

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року №96-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 05.09.2023).

9. Садчикова І.В., Хоменко І.О., Горобінська І.В. Сучасні тенденції розвитку ринку аутсорсингу: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка та управління на транспорті*. 2018. Випуск 6. С. 47-56.

10. Саїнчук А.О. Аналіз ринку аутсорсингових підприємств в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. №2 (56). С. 135-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2019_2_20 (дата звернення 05.09.202).

Анастасія ВОЛКОВІНСЬКА*,
студентка магістратури другого року навчання,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

***Анотація.** У публікації розглядаються особливості організації обліку кредитних операцій в сучасних умовах. Запропоновано елементи облікової політики з метою управління ризиками розрахунків за зобов'язаннями. Запропоновано структуру робочого плану рахунків з обліку розрахунків за кредитами.*

***Abstract.** The publication examines the peculiarities of the organization of accounting of credit operations in modern conditions. The elements of the accounting policy are proposed for the purpose of risk management of settlement of liabilities. The structure of the working plan of accounts for the accounting of credit settlements is proposed.*

Вступ. Ресурсне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах війни та повоєнного відновлення є надскладною задачею і є не лише проблемою конкретного субєкта господарювання, а й стратегічним питанням держави і, врешті, світової спільноти. Прогноз платіжного балансу на період до 2033 р. не передбачає ні суттєвих надходжень в Україну від конфіскації російських заморожених активів, ні помітних фінансових вливань західних донорів на післявоєнне відновлення України.

Зокрема, МВФ очікує, що у 2024-2027 роках Україна отримає всього 80 млрд дол. США зовнішнього офіційного фінансування.

Очевидно, що ця сума слабо кореспондується з 411 млрд доларів, у які оцінили потреби у фінансуванні відновлення України Світовий банк, Єврокомісія та Уряд станом на 24 лютого 2023 року [1]. З огляду на це,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Яна ЩЕНКО

контрпродуктивним є фактичне нехтування з боку МВФ і української влади внутрішніх механізмів економічного відновлення, таких як активізація банківського кредитування.

Проблеми продовольчої, економічної та енергетичної безпеки в Україні та світі через призму загострення політичної ситуації наразі є актуальними та досліджуються науковою спільнотою, зокрема в працях Г.М. Калетніка, Д.М. Токарчук [2], І.В. Гончарук [3] та ін. Стан та розвиток державної фінансової підтримки аграрного сектору України в сучасних умовах розглядаються Н.І. Коваль, О.Д. Радченко, Я.П. Іщенко [4]. Економічні наслідки військової агресії проти України та проблеми інформаційного забезпечення управління бізнесом у складних умовах воєнного стану наразі є предметом досліджень Я.П. Іщенко [5]. Облікові аспекти відображення кредитних операцій досліджувались І.Б. Садовською [6].

Зміни в чинному законодавстві та в порядку кредитування сільськогосподарських товаровиробників на час дії воєнного стану обумовлюють актуальність дослідження питань облікового відображення операцій із залученням кредитних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами. Кредитні регулятори розвитку економіки України відзначаються підвищеною актуалізацією в умовах економічної та фінансової кризи, спричиненої війною. Це пов'язано з тим, що нестача власних фінансових ресурсів знижує рівень конкурентоздатності як окремо взятого суб'єкта господарювання, так і країни в цілому. Зважаючи на складну ситуацію в підприємницькому секторі економіки країни уряд та банки мають визначити ряд пріоритетів стосовно розробки таких кредитних програм, які мають на меті надання позикових коштів не лише на довгострокову перспективу, а й короткострокове забезпечення розвитку суб'єктів із урахуванням певних пільгових важелів.

Виклад основного матеріалу. Чи не найважливіше місце в організації обліку будь яких процесів займає облікова політика підприємства. Проте, облікова політика на сьогодні не повною мірою задовольняє потреби самостійних суб'єктів, стейкхолдерів та окремих галузей в цілому. Це зумовлено специфікою функціонування галузі, умовами діяльності та ін. Чинна нормативна облікова регламентація не містить орієнтирів при формуванні облікової політики окремої галузі, враховуючи специфічну сукупність об'єктів обліку. Так А.В. Гевчук вважає, що функціональна мета облікової політики як фактора підвищення фінансових результатів діяльності підприємства значною мірою не реалізована, що викликає проблеми у фінансово-господарській діяльності й організації облікового процесу, веденні обліку [7].

Законодавством України, а саме – п.1 Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», декларується, що «облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовується підприємством для складання та подання фінансової звітності». Відповідно до вищенаведеного Закону, підприємство самостійно визначає облікову політику (п. 5 ст. 8) [8].

Облікова політика підприємства зумовлює ряд питань, які слід вирішити

зادля ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку. Слід чітко визначити ким, як та в які терміни формується облікова політика суб'єкта господарювання, встановити відповідальних осіб за несвоєчасне та несумлінне формування облікової політики та її дотримання. Тому розробці облікової політики в частині розрахунків за зобов'язаннями, та, перш за все за кредитними зобов'язаннями, слід врахувати наступні моменти: повноту та оперативність документування відповідних операцій, розробку та контроль за дотриманням норм платіжної дисципліни та договірної політики підприємства, періодичності та порядку звірок заборгованостей, а також форми та змістовне наповнення бухгалтерської звітності щодо цих розрахунків. На більшості сільськогосподарських підприємств, в т.ч. і в досліджуваному підприємстві СТОВ «Прогрес», в Наказі «Про облікову політику», як правило, розкриваються лише питання оцінки заборгованості.

Облік кредитів залежить від термінів їх повернення. Національними стандартами обліку передбачено їх розподіл на чотири групи: довгострокові, поточні, довгострокове зобов'язання за кредитною угодою, умови якої порушені, короткостроковий кредит, щодо якого існує угода про переоформлення його на довгостроковий. Порядок їх обліку наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Особливості обліку банківських кредитів

Операції	Довгострокові кредити	Довгострокове зобов'язання за кредитною угодою, умови якої порушені	Короткостроковий кредит, щодо якого існує угода про переоформлення його на довгостроковий	Поточні кредити
Визнання	Зобов'язання, на яке нараховують відсотки з терміном погашення більше 12 місяців	Вважається довгостроковим зобов'язанням, якщо позикодавець не вимагатиме погашення зобов'язань до затвердження фінансової звітності і не очікується подальших порушень кредитної угоди	Визнається довгостроковим	Зобов'язання, на яке нараховують відсотки з терміном погашення до 12 місяців
Облік погашення тіла кредиту	На початку кожного року визнається поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в частині суми основного боргу, який має бути погашений протягом звітного періоду			Погашення відображається з рахунків короткострокового кредиту

Джерело: [6]

Товарні кредити відображаються в обліку як придбання: дебетуються ті рахунки, які відповідають виду активів, що отримуються. Згідно із стандартами бухгалтерського обліку (Н(П(С)БО 16 «Витрати», Н(П(С)БО 31 «Фінансові витрати») відсотки за будь-які кредити, зокрема й банківські, є фінансовими

витратами – це витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов’язані із запозиченнями. Фінансові витрати визнаються витратами того звітного періоду, в якому вони були нараховані, окрім випадку, коли облікова політика підприємства передбачає капіталізацію фінансових витрат (включення до собівартості), пов’язаних зі створенням кваліфікаційного активу. Перелік активів, які належать до кваліфікаційних наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Приклади кваліфікаційних та некваліфікаційних активів

Актив	Приклад
1	2
Кваліфікаційні активи	
Незавершене виробництво продукції з тривалим (суттєвим) операційним циклом	Вино, коньяк, що потребують кілька років (місяців) технологічної витримки
Незавершені капітальні інвестиції	Будівництво приміщень, будинків, будівель, споруд, виготовлення і монтаж устаткування, розробка (створення) програмного продукту тощо, які тривають. Вирощування багаторічних насаджень
Інвестиційна нерухомість	Будівля, яка потребує добудови, реконструкції, реставрації та іншого поліпшення
Некваліфікаційні активи	
Фінансові інвестиції	Інвестиції в боргові цінні папери або інструменти власного капіталу
Незавершене виробництво продукції з коротким (несуттєвим) операційним циклом	Незавершені вироби
Активи, які готові для використання із запланованою метою або продажу	Активи придбані для продажу. Готова продукція (взуття, меблі, одяг тощо). Сировина, матеріали, конструкції тощо, придбані для використання у виробництві продукції (робіт, послуг) та в іншій операційній діяльності.

Джерело: сформовано автором

Капіталізація фінансових витрат застосовується лише до суми тих фінансових витрат, яких можна було б уникнути, якби не здійснювались витрати на створення кваліфікаційного активу

Порядок включення відсотків до собівартості кваліфікаційних активів залежить від наявного кредитного портфеля, тобто мети отримання кредиту та переліку кредитів підприємства (табл. 3).

Відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств організацій та Інструкції про його застосування, інформація про кредитні операції підприємства відображається на рахунках класу 6 «Поточні зобов’язання» та на рахунках

**Розрахунок суми відсотків за кредит, що включаються
до собівартості активу**

№ з/п	Види кредитів	Розрахунок фінансових витрати, що капіталізуються
1	Кредити отримані з метою створення кваліфікаційного активу	Фактичні, визнані у звітному періоді, фінансові витрати, які пов'язані з цим запозиченням (за вирахуванням доходу від тимчасового фінансового інвестування запозичених коштів)
2	Кредити безпосередньо не пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу	Добуток норми капіталізації та середньозважених витрат на створення кваліфікаційного активу (з урахуванням витрат на створення такого кваліфікаційного активу на початок звітного періоду, включаючи раніше капіталізовані фінансові витрати)
3	Наявні кредити, які безпосередньо пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу, та інші запозичення, які не пов'язані з їх створенням	Сума визначається у такому порядку: Визначається сума фінансових витрат, які пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу Визначається добуток норми капіталізації фінансових витрат (яка визначається за вирахуванням непогашених запозичень, безпосередньо пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу) та середньозважених витрат, безпосередньо пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу. Розраховується загальна сума фінансових витрат, що підлягає включенню до собівартості кваліфікаційного активу шляхом сумування сум, визначених у пункті 1 і 2.

Джерело: [6]

За допомогою даних синтетичного обліку неможливо контролювати наявність та погашення кожного виду зобов'язань перед кредитором. Аналітичний облік банківських кредитів ведеться за видами кредитів банками, що надали їх, та строками повернення. Розробка аналітичного плану рахунків здійснюється відповідно до потреб підприємства і залежить від виду його діяльності, виробничих потреб, інформаційних потреб користувачів та іншого.

Для одержання деталізованої інформації, необхідної для управління зобов'язаннями до окремих рахунків синтетичного обліку та субрахунків відкривають рахунки аналітичного обліку.

Створення робочого плану рахунків кредитів потребує знань бухгалтера про вид діяльності підприємства, про цільове призначення кредиту, сферу його застосування та ін. (табл. 4). Запропонована номенклатура аналітичних рахунків дозволить систематизувати облікову інформацію в розрізі кредиторів, видів кредиту та залежно від способу обліку відсотків за кредитами.

Висновок. Процес кредитування потребує правильної організації бухгалтерського обліку, адже має певні особливості. Запропоновано елементи облікової політики з метою управління ризиками розрахунків за зобов'язаннями.

Структура робочого плану рахунків з обліку кредитів

Порядок	Аналітичне групування відповідно до обраного критерію						
	01	02	03	04	05	06	07
50 «Довгострокові позики»	Контрагент (банк, підприємство-кредитор)	Грошовий (національна валюта, іноземна валюта)	На створення кваліфікаційних активів	Споживчий	Поступове погашення	Забезпечений	З фіксованою ставкою відсотка
			На інші цілі	Іпотечний	Разовий платіж	Гарантований	Дисконтні позики
	Банківський	3 плаваючою ставкою відсотка					
	Лізинговий						
60 «Короткострокові позики»	Контрагент (банк, підприємство-кредитор)	Грошовий (національна валюта, іноземна валюта)	На створення кваліфікаційних активів	Споживчий	Оплата в розстрочку	Забезпечений	З фіксованою ставкою відсотка
			На інші цілі	Комерційний	Дострокова оплата	Гарантований	Дисконтні позики
	Товарний	Виробничий		Оплата після закінчення періоду кредитування	Бланковий (незабезпечений)	3 плаваючою ставкою відсотка	

Джерело: сформовано автором

Зразок робочого плану рахунків для довгострокових кредитів наведено в таблиці 5.

Зразок робочого плану рахунків до рахунку 50 «Довгострокові кредити»

50	Довгострокові позики
501	Довгострокові кредити банків у національній валюті
501.1	Банк «Аваль»
501.1.1	Забезпечений заставним нерухомим майном
501.1.1.1	Грошовий
501.1.1.2	Товарний
501.1.1.1.1	На створення кваліфікаційних активів
501.1.1.1.2	На інші цілі

Джерело: сформовано автором

Виокремлені положення облікової політики дозволяють врахувати вплив господарських ризиків на результати здійснення розрахункових операцій та мінімізувати негативний вплив від настання таких ризиків. Запропоновано структуру робочого плану рахунків з обліку розрахунків за кредитами.

Список використаних джерел:

1. Богдан Тетяна. Як доступ до кредитів визначає рівень економічного зростання. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/27/699542/>.
2. Калетнік Г. М., Токарчук Д.М. Ефективність вирощування енергетичних культур та їх переробки на біопаливо в контексті забезпечення енергетичної автономії аграрних підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 1 (55). С.7-25.
3. Гончарук І. В. Організаційно-економічне забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. №2 (52). С. 23-38.
4. Коваль Н.І., Радченко О.Д., Іщенко Я.П. Стан та розвиток державної фінансової підтримки аграрного сектору України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. №2 (56). С. 108-124. DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-8.
5. Іщенко Я.П. Забезпечення інформаційної функції управління аграрним бізнесом в умовах воєнного стану: особливості бухгалтерського обліку та оподаткування. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 1 (59). С. 37-55.
6. Садовська І.Б. Організація бухгалтерського обліку: електронний посібник. ЛНТУ. 2017. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_uploadother/tema12.pdf.
7. Гевчук А.В. Розвиток бухгалтерського обліку розрахункових операцій в агробізнесі. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Київ. 2020. 351 с.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 30.03.20 № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

Яна ГОЛОВЧЕНКО *,
бакалавр 3-го року навчання,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено проблеми формування облікової політики в сільськогосподарських підприємствах та наведено етапи її здійснення. Сформовано основні складові облікової політики, визначено фактори, що впливають на її вибір і обґрунтування. Наведено передумови формування облікової політики сільськогосподарськими підприємствами відповідно до міжнародних облікових принципів. Висвітлено зміни, які сталися у формуванні облікової політики через повномасштабне вторгнення на територію України.

Abstract. *The article examines the problems of accounting policy formation in agricultural enterprises and gives the stages of its implementation. The main components of the accounting policy have been formed, the factors affecting its choice and justification have been determined. The prerequisites for the formation of an accounting policy by agricultural enterprises in accordance with international accounting principles are given. The changes that occurred in the formation of the accounting policy due to the full-scale invasion of the territory of Ukraine are highlighted.*

Вступ. Організація роботи підприємства та облікового процесу починається з формування облікової політики. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [7].

На вітчизняних підприємствах, зокрема в аграрному секторі, в умовах розвитку сучасної економіки гостро постають питання формування облікової політики. Облікова політика сільськогосподарського підприємства, в якій враховані галузеві особливості виробництва в цілому, а також регіональна специфіка та властивості, що притаманні галузі, дозволяє представляти фінансово-економічний стан господарства в найбільш вигідному для нього світлі. Облікова політика визначає ідеологію економіки підприємства, сприяє посиленню аналітичних функцій в управлінні підприємством, дозволяє

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Любов КОВАЛЬ

своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються на виробництві, ефективно пристосувати виробничу систему до зміни зовнішнього середовища. На сьогоднішній день досить поширеною є ситуація, коли сільськогосподарські підприємства не приділяють достатньої уваги обліковій політиці. Використання цього інструменту повною мірою дозволяє конкретному підприємству підвищити власну економічну привабливість та активізувати рух капіталу для інвестування в розвиток виробництва чи розширення аграрного сектора, сприяючи ефективному використанню економічних ресурсів організації.

Серед наукових досліджень вітчизняних вчених, у яких висвітлено проблеми формування облікової політики в сільськогосподарських підприємствах варто звернути увагу на праці Сирцева С.В. [8], Дерев'яно С. [1], Левченко О.В. [3], Правдюк Н. Л. [6], Коваль Л. В. [6], Коваль О. В. [6], Сук П. [9]. Однак, практичні питання розробки та впровадження облікової політики в агроформуваннях досліджені недостатньо.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні сільськогосподарські товаровиробники займають провідне місце серед різних суб'єктів господарювання. Діяльність з формування облікової політики певної галузі повинна включати аналіз діючого законодавства з регламентування обліку, галузевих особливостей, практики ведення обліку, досягнень вітчизняної та зарубіжної науки і розроблення методичних рекомендацій стосовно: методики формування облікової політики підприємства; вибору та обґрунтування окремих елементів облікової політики та їх складових; впливу елементів облікової політики та альтернативних варіантів їх обліку на основні показники діяльності, оптимізацію оподаткування, формування інформації для потреб управління підприємством, що дасть можливість керівнику та власнику застосовувати облікову політику як інструмент управління; тестування показників діяльності, економічної політики та стратегії розвитку підприємств для визначення цілей облікової політики підприємства і критеріїв вибору альтернативних варіантів; галузевих особливостей застосування НП(С)БО [6].

В сучасних умовах формування облікової політики для цілей бухгалтерського та податкового обліку в сільськогосподарських підприємствах пов'язане з певними перешкодами, а саме: облікова політика підприємства в галузі сільського господарства не розглядається в теорії та практиці як інструмент управління економічним суб'єктом; організаційні, технічні та методичні аспекти облікової політики розкриті неповно; при формуванні та розробці облікової політики не всі сільськогосподарські підприємства враховують особливості своєї галузі.

При формуванні облікової політики на підприємстві необхідно дотримуватися норм національного законодавства та вимог НП(С)БО і інших нормативних документів щодо регулювання бухгалтерського обліку та сприяти формуванню якісної інформаційної бази обліку з метою розкриття інформації у фінансовій звітності з урахуванням специфіки діяльності підприємства, чисельності та кваліфікації облікових працівників і рівня їх технічного забезпечення. На вибір і обґрунтування облікової політики підприємства

впливають різні фактори, які можна поділити на зовнішні та внутрішні (рис. 1).

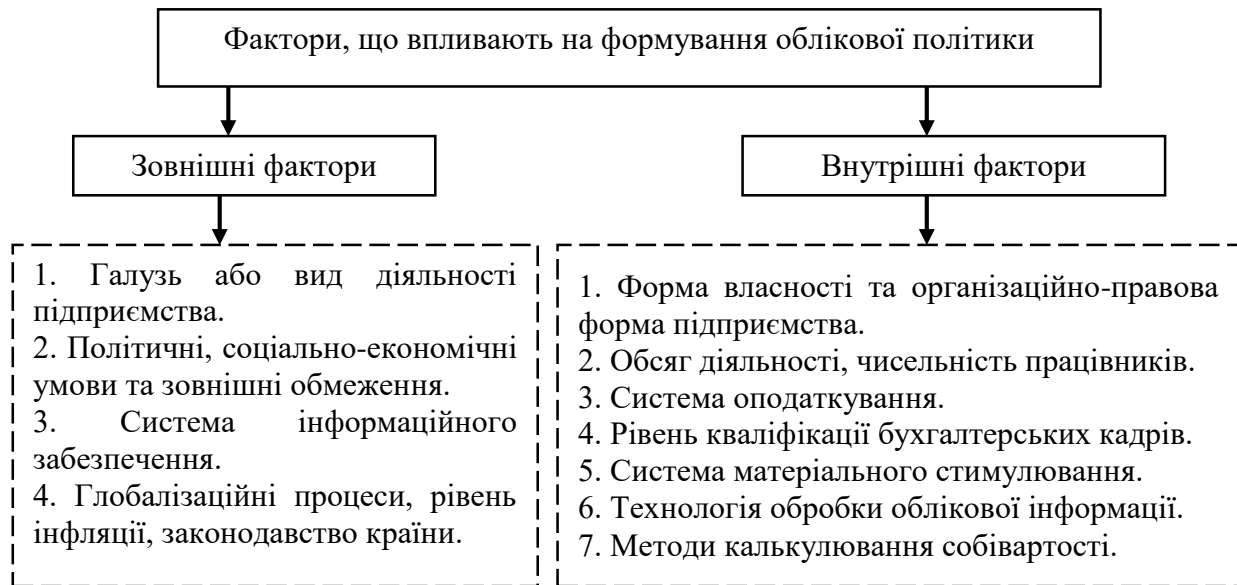

Рис. 1. Фактори, що впливають на формування облікової політики підприємства

Джерело: сформовано на основі [10]

Слід зазначити, що на формування облікової політики на сільськогосподарських підприємствах, крім названих вище факторів, також впливає і форма організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Керуючись п. 4 ст. 8 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», облік можна вести за допомогою:

- введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;
 - користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;
 - ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або підприємством, суб'єктом підприємницької діяльності, самозайнятою особою, що провадять діяльність у сфері бухгалтерського обліку та/або аудиторської діяльності;
- самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства [7].

Наступним організаційним фактором, який впливає на формування облікової політики, є вибір Плану рахунків, що використовується в сільськогосподарському підприємстві, а саме можливе використання:

- загального Плану рахунків із застосуванням рахунків витрат класів 8 і 9, затвердженого наказом Мініфіну України від 30.11.99 р. № 291;
- загального Плану рахунків без застосування рахунків витрат класу 8;
- спрощеного Плану рахунків, затвердженого наказом Мініфіну України від 19.04.01р. № 186 [4].

Для ефективної та успішної діяльності підприємство має право самостійно розробляти систему управлінської звітності, головною метою якої є надання керівництву відповідної інформації щодо:

- рівня прибутковості;
- рівня витрат;
- зіставлення показників за різні періоди та між фактичним виконанням і плановим завданням.

Слід виділити основні завдання облікової політики сільськогосподарського підприємства (рис. 2).

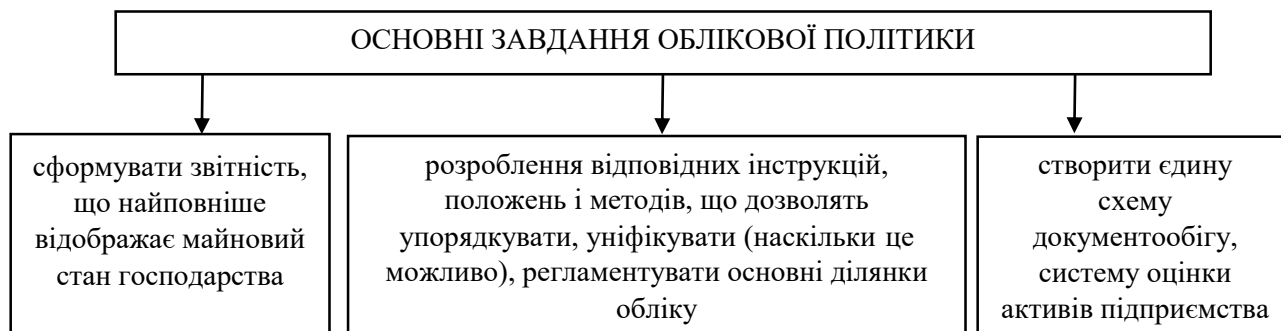

Рис. 2. Основні завдання, які виконує облікова політика сільськогосподарського підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Окресленні завдання вирішуються шляхом застосування різних способів ведення бухгалтерського обліку (рис. 3).

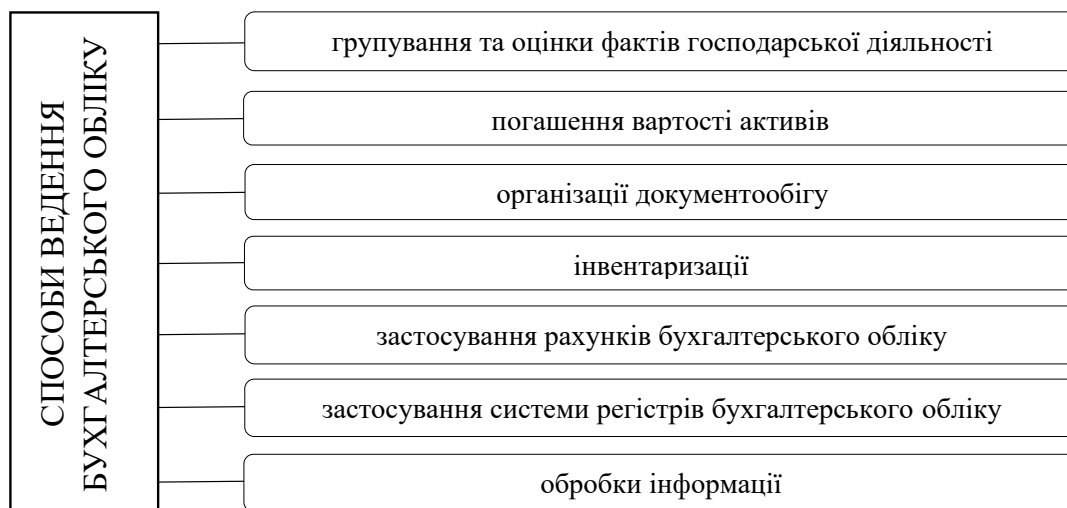

Рис. 3. Способи ведення бухгалтерського обліку на підприємстві

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Згідно з пропозиціями авторів [1], формування облікової політики здійснюється протягом трьох етапів (рис. 4).

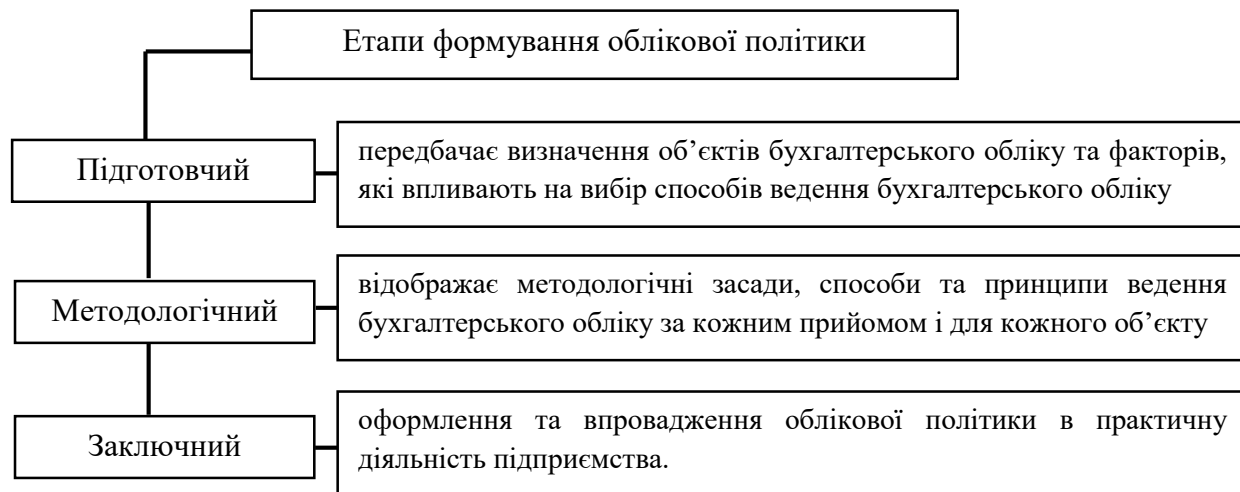

Рис. 4. Етапи формування облікової політики сільськогосподарських підприємств

Джерело: сформовано на основі [9]

Проте, під час формування в агроформуваннях допускається ряд суттєвих недоліків, до яких можна віднести:

1. окремі підприємства наказ про облікову політику складають формально, елементи наказу не обґрунтовані й дублюють окремі пункти нормативних документів;

2. не розробляється облікова політика щодо управлінського обліку;

3. більшість агропідприємств визначили свою облікову політику ще на початку реформування бухгалтерського обліку, тобто одночасно з набранням чинності Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Після цього в переважній більшості до наказів не вносились ніякі зміни, незважаючи на затвердження нових П(С)БО та внесення змін і доповнень до діючих;

4. не розробляється облікова політика щодо формування обліку, а саме: не наводиться в ній або додатках до неї робочий план рахунків, графік документообігу, перелік облікових реєстрів, що застосовуються на підприємстві тощо;

5. зміст більшості наказів про облікову політику не структуризовано. Деякі питання формування обліку окремих об'єктів наводяться не в повному обсязі або зовсім не висвітлені.

Від правильного розуміння, розкриття і реалізації облікової політики залежить економічна ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств. В таблиці 1 наведено основні елементи облікової політики, що в обов'язковому порядку застосовуються сільськогосподарськими підприємствами.

В Україні типова форма облікової політики не затверджена. Однак єдиним нормативним документом, який регулює формування облікової політики, є Методичні рекомендації № 635, у яких визначено перелік основних елементів облікової політики, які мають бути відображені в наказі: вступна частина (розкривається загальна інформація про підприємство, назва наказу, його номер і дата затвердження, преамбула), основна частина (попередньо розкривається

обрані підприємством елементи облікової політики), заключна частина (містить підписи осіб, які готували і затверджували наказ та на яких покладено відповідальність за його виконання) та додатки.

Таблиця 1

Елементи облікової політики сільськогосподарських підприємств

	Рекомендації щодо методів обліку, що відображуються в наказі про облікову політику
Необоротні активи	Регулюються НП(С)БО 7. Нарахування амортизаційних відрахувань по основних засобах рекомендується здійснювати за податковим методом, здійснюється відповідно до норм і методів, передбачених ст.8 ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств», за прямолінійним методом відповідно до п.29 НП(С)БО 7. Переоцінку об'єктів основних засобів здійснювати відповідно до п. 16 НП(С)БО 7. Витрати, пов'язані із поліпшенням стану об'єкта, обліковувати відповідно до п.14 НП(С)БО 7.
Витрати	Витрати відображати у бухгалтерському обліку з урахуванням НП(С)БО 16, НП(С)БО 30 та Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції сільськогосподарських підприємств, затверджених наказом Міністерства Аграрної політики України від 18.05.2001 № 132. До виробничої собівартості продукції включати прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати. Загальновиробничі витрати рослинництва і тваринництва розподіляти на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу.
Біологічні активи	Об'єкти обліку біологічних активів відображають у сформованому робочому Плані рахунків підприємства. Порядок оцінки біологічних активів визначено п.10 НП(С)БО 30 та Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку біологічних активів, затвердженими наказом МФУ від 29.12.2006 №1315. Відповідно до пункту 13 НП(С)БО 30 сільськогосподарська продукція після її первісного визнання оцінюється та відображується відповідно до НП(С)БО 9.
План рахунків бухгалтерського обліку	Основою є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом МФУ від 30.11.99 №291, або спрощений План рахунків, затверджений наказом МФУ від 19.04.2001 №186. Субрахунки в сільському господарстві використовуються для потреб управління, контролю, аналізу і звітності.

Джерело: сформовано на основі [1]

Функціонування та розвиток підприємництва, зокрема й аграрного, у сучасному економічному просторі значно залежить від можливості швидкої та ефективної адаптації до умов середовища. Висока швидкість та непередбачуваність соціально-економічних процесів значно ускладнює процес адаптації підприємств до змін. Одним із ефективних інструментів нівелювання негативного впливу змін середовища функціонування є формування адаптивної стратегії підприємства [2].

На сьогоднішній день, через війну відбулись певні зміни і агропідприємства повинні переглянути свою облікову політику. Необхідно звернути увагу на [4]:

- зміни використання необоротних активів. Якщо наказ про облікову політику містить згадку про нульову ліквідаційну вартість для всіх без винятку об'єктів основні засоби, час прибрати норму з розпорядчого документа. Адже

ліквідаційну вартість визначають щодо кожного об'єкта основні засоби окремо в наказі про введення в експлуатацію.

- аграрії, що мають основні засоби на окупованих територіях або в районах воєнних (бойових) дій і не мають до них доступу, зобов'язані розрахувати втрати від зменшення корисності необоротних активів.

- оптимізацію збитків від сумнівних боргів. Необхідно переглянути метод обчислення сумнівних боргів; спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності; коефіцієнти ризику, що впливатимуть на ймовірність не виконати зобов'язання.

- для покращення можна додати додатковий розділ до наказу про інвентаризацію активів і зобов'язань;

- документувати операції за відсутності первинних документів від контрагентів, аби забезпечити витрати та достовірно показати доходи.

- порядок обліку коштів за програмами держпідтримки.

Формування облікової політики сільськогосподарського підприємства відповідно до міжнародних принципів бухгалтерського обліку потребує певних передумов (рис.5).

При виконанні першої передумови підвищиться якість облікової політики підприємств сільськогосподарського спрямування.

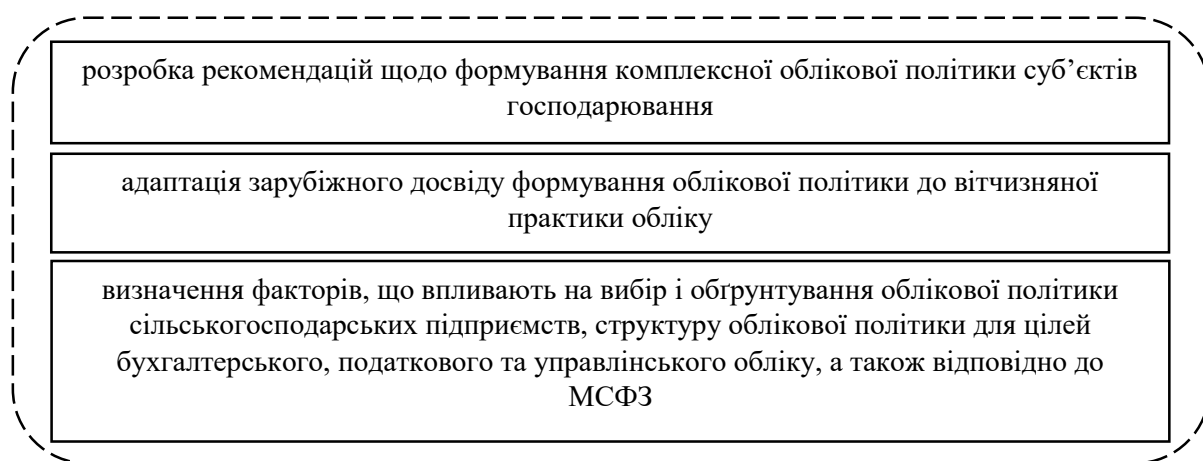

Рис. 5. Передумови формування облікової політики сільськогосподарськими підприємствами відповідно до міжнародних облікових принципів

Джерело: сформовано на основі [8]

Висновки. Аналізуючи вищесказане, можна вважати, що під час формування облікової політики сільськогосподарських підприємств, керівництво має усвідомлювати негативний вплив формалізму під час формування облікової політики та вести цілеспрямовану діяльність зі створення, постійного упорядкування й удосконалення системи обліку з метою забезпечення повною і достовірною інформацією зовнішніх і внутрішніх користувачів. Тому формування облікової політики – непростий процес, що вимагає наявності організаційних, технічних, кадрових можливостей та він не закінчується після затвердження Наказу про облікову політику, а продовжується

аж до моменту припинення діяльності підприємства.

Особливе значення в умовах переходу на міжнародні принципи обліку набувають питання формування комплексної облікової політики сільськогосподарськими підприємствами. В умовах відсутності єдиного алгоритму процесу розробки комплексної облікової політики для цілей бухгалтерського, фінансового і управлінського обліку і з метою оподаткування з урахуванням МСФЗ необхідно розробляти методичні підходи до формування комплексної облікової політики.

Список використаних джерел:

1. Дерев'янку С. Формування облікової політики на підприємстві. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2007. №12. С. 2-10.
2. Калетнік Г. М., Коломієць Т. В. Підвищення ефективності функціонування підприємств АПК на основі формування та використання інтелектуального капіталу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4. С. 7-19.
3. Левченко О.В. Галузеві особливості облікової політики організації обліку сільськогосподарських підприємств України. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)* 2019. №1(39). С. 216-221.
3. Облікова політика сільськогосподарського підприємства 2023. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/9250-yak-slskogospodarskomu-pdprimstvu-sformuvati-oblkovu-politiku> (дата звернення: 14.09.2023).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.09.2023).
5. Правдюк Н. Л., Коваль Л. В., Коваль О. В. Облікова політика підприємств: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2020. 647 с.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року №996-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 14.09.2023).
7. Сирцева С. В. Фактори що впливають на формування облікової політики сільськогосподарських підприємств. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук "Modern Economics"* 2020. №24. С. 177-182.
8. Сук П. Облікова політика підприємства. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2005. № 1. С. 2–4.
9. Юнацький М.О. Концептуальна основа формування облікової політики підприємства для цілей бухгалтерського обліку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Випуск 6. Частина 3. 2016. С. 159-163.

Інна ГУЦАЛЮК*
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ ОБРОБЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ : ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** В статті розглянуто трактування сутності категорії «технологія». Встановлено, що формування інформації, у тому числі й облікової - це технологічний процес для створення нового продукту, яким є інформація. Виявлено, що бухгалтерський облік може бути описаний як технологічна система, що організаційно формує певний послідовний порядок етапів відповідного процесу. Зазначено, що процес обліку можна розглядати як технологічний, так і організаційний процес облікової діяльності. Обґрунтовано, що якщо виходити з визначення, що загальна технологія обліку – це визначений на підприємстві порядок фіксування господарських операцій, їх облікова реєстрація, узагальнення та складання звітності, то облікова політика – це регламентований відповідним документом (наказом, положенням) порядок застосування вибраної технології обліку.*

***Abstract.** The article considers the interpretation of the essence of the category "technology". It has been established that the formation of information, including accounting information, is a technological process for creating a new product, which is information. It was revealed that accounting can be described as a technological system that organizationally forms a certain sequential order of the stages of the relevant process. It is noted that the accounting process can be considered both a technological and an organizational process of accounting activity. It is justified that if we proceed from the definition that the general accounting technology is the procedure for recording economic transactions, their accounting registration, summarization and reporting, defined at the enterprise, then the accounting policy is the procedure for applying the selected accounting technology regulated by the relevant document (order, regulation).*

Вступ. Прийняття обґрунтованих управлінських рішень і забезпечення їх реалізації неможливе без раціональної організації всієї економічної інформації. Рівень управління економікою підприємств значною мірою залежить від повноти, обґрунтованості та достовірності інформації, яка міститься в бухгалтерському обліку і звітності. Від того, як організовано бухгалтерський облік на підприємстві, як він виконує свої контрольні функції, значною мірою залежить рівень економічної роботи. Чим раціональніше організовано бухгалтерський облік на підприємстві, чим менше він потребує затрат праці

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування – Наталія ПРАВДЮК

облікових працівників, тим більше залишається у них часу для аналізу і контролю [1].

Механізм формування інформаційного забезпечення розробки та прийняття управлінських рішень охоплює підсистеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу підприємства з притаманними їм внутрішньо-системними та позасистемними зв'язками. Ця інформація повинна готуватися на основі організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку та економічного аналізу, розроблених відповідно до стратегічних, поточних та оперативних завдань управління діяльністю підприємства [2].

Саме облікова інформація отримала переконливу першість у визнанні єдиним, беззаперечно достовірним і правдивим джерелом відомостей про бізнес і для бізнесу. Вся фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання через узгоджену сукупність способів і методичних прийомів обробки всієї сукупності інформації вміщується у фінансовій звітності, що трактується у вузькому змісті як обліковий процес. Обліковий процес, як сукупність робіт технологічного, методичного та організаційного характерів, є основою інформаційної діяльності з підтримки управлінських рішень на всіх рівнях усіма користувачами облікових даних [3].

Без інформації не можливо цілеспрямовано впливати на функціонування як окремих бізнесових структур, так і галузі в цілому. Зростання вимог до якості інформації зумовлює зростання вимог до бухгалтерського обліку як системи, що забезпечує обробку первинних показників та їх перетворення в інформацію, корисну для прийняття економічно обґрунтованих рішень. Тому важливого значення набуває ступінь раціональної поетапної організації облікового процесу[4].

Виклад основного матеріалу. Технологія є складовою цивілізації, тобто такого історично конкретного стану суспільства, що характеризується не тільки духовною культурою, а й матеріальною – засобами праці і технологією. Термін «технологія» має подвійне тлумачення. По-перше, технологія – це наука про способи впливу на сировину, матеріали і напівфабрикати відповідними знаряддями праці з метою створення матеріальних благ, необхідних для існування і розвитку суспільства. По-друге, технологія є складовою суспільства і забезпечує його споживчими цінностями (потребами), які формує і узагальнює політика, тобто владні структури. Технологію можна розглядати і як сукупність або систему дій чи процесів, призначених для зміни або утворення нових властивостей (характеристик) будь-якого об'єкта. Поняття або термін «техно, torn» з'явилися наприкінці XVIII – початку XIX століття. До цього часу замість терміну «технологія» вживали терміни «ремесло», «діло», «мистецтво» тощо. З історії обліку відомо, що бухгалтерію теж називали ремеслом та мистецтвом [5].

Облікова діяльність як система формується господарськими фактами (явищами та процесами), які мають бути опрацьовані згідно з вимогами управління. Саме сформована потребами управлінського персоналу система обробки інформації, визначає вид матеріальних носіїв, технологію, техніку та режим видачі вихідної облікової інформації.

Бухгалтерський облік - це велика і складна інформаційно-документальна підсистема системи управління [6].

Формування інформації, у тому числі й облікової - це технологічний процес для створення нового продукту, яким у даному випадку є інформація.

Бухгалтерський облік може бути описаний як технологічна система, що організаційно формує певний послідовний порядок етапів відповідного процесу.

Обліковий процес є невід'ємною частиною організації бухгалтерського обліку в усіх аспектах і на всіх рівнях. Це потужний інструмент, використання якого гарантує належне оформлення всіх обліково-інформаційних операцій з підтримкою складання та подання обліково-звітної інформації. За аналогією до виробничого процесу, де з різних вхідних компонентів (сировини, матеріалів, напівфабрикатів тощо) у результаті певної обробки отримують готовий продукт, обліковий процес можна розглядати як технологічний процес, де із вхідних даних у наслідок виконання певної сукупності облікових операцій дістають вихідну продукцію у формі показників [3].

Складові облікового процесу на підприємствах представлено на рис. 1.

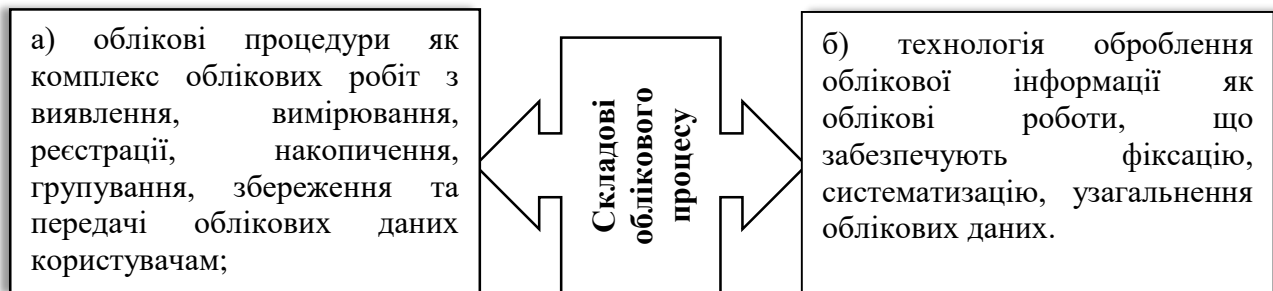

Рис. 1. Складові облікового процесу на підприємствах

Джерело: сформовано автором на підставі [1]

Від чітко прописаного алгоритму дій бухгалтера значною мірою залежать своєчасність та достовірність отриманої інформації і подальші управлінські рішення. Якщо організаційний аспект вказує на організацію облікової діяльності загалом, то технологічний аспект – враховує, насамперед, технологію цієї діяльності. Як відомо, методична база ведення бухгалтерського обліку складається з використання первинних облікових документів, інвентаризації, оцінки, калькулювання, організації обліку (управлінського, бухгалтерського та податкового), виконання розрахунків та проведення, контролю, підготовки звітності.

Практика бухгалтерського обліку засвідчує, що процес обліку можна розглядати як технологічний, так і організаційний процес облікової діяльності (рис. 2).

Створення цілісної системи обліку передбачає активне застосування специфічного елемента регулювання бухгалтерського обліку та звітності - облікової політики.

Трактування терміну «облікова політика» як у міжнародному, так і в вітчизняному законодавствах передбачає, що підприємство до початку звітного періоду вибирає в межах, встановлених стандартами або іншими нормативними документами, певні методи, методики, способи оцінки, форми організації обліку, які використовуються ним для ведення поточного обліку і складання фінансової звітності. З одного боку, це забезпечує однозначність тлумачення показників фінансової звітності, а з іншого – створює умови для здійснення фінансового менеджменту [7].

Ми поділяємо думку науковців[3], які вважають, що організація обліку та облікова політика є результатом власного погляду облікової служби (обліковця) на налаштування обліково-інформаційної діяльності виходячи з визначальних рис бізнесу. Не існує шаблону для облікового процесу, оскільки немає стандарту облікової політики та системи організації обліку.

Доречно застосувати словосполучення «необмежена обмеженість», що найповніше характеризує сьогоденний стан облікового процесу. Необмеженість полягає в можливості залучення технологій, налаштуванні інформаційної інфраструктури відповідно до особливостей діяльності та об'єктивних потреб. Необмежена й розумова діяльність в підготовці інформаційного результату за наслідками діяльності суб'єкта господарювання. Обмеження виражені через чітке нормативно-правове регулювання способів, методів, процедур, прийомів складання та подання фінансової звітності.

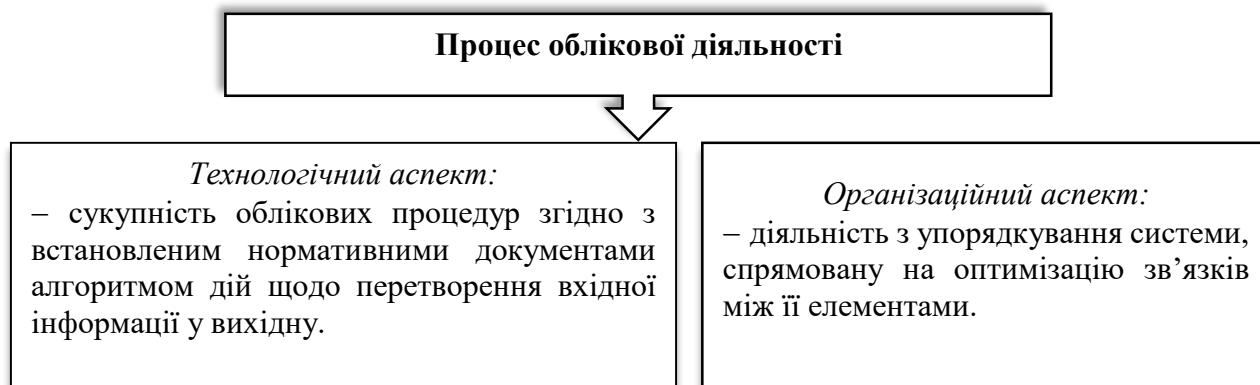

Рис. 2. Технологічний та організаційний аспекти облікової діяльності
Джерело: сформовано автором на підставі [1]

Можна обирати, але тільки з того, що запропоноване в законах, стандартах, рекомендаціях, інструкціях. Якщо змінюються їх вимоги, дещо іншим буде й організація обліку, а, отже, і його процес.

Висновки. Отже, якщо виходити з визначення, що загальна технологія обліку – це визначений на підприємстві порядок фіксування господарських операцій, їх облікова реєстрація, узагальнення та складання звітності, то облікова політика – це регламентований відповідним документом (наказом, положенням) порядок застосування вибраної технології обліку: визначених методів, методик, способів оцінки, форм організації обліку, які використовуються конкретним підприємством для ведення поточного обліку і складання фінансової звітності. Або ж іншими словами, в обліковій політиці

знаходять відображення визначені на підприємстві технології опрацювання облікової інформації та порядок її узагальнення.

Список використаних джерел:

1.Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. Організація процесу формування облікової інформації для прийняття управлінських рішень: теорія, методологія, практика: Монографія. Вінниця: ТОВ «Друк-плюс». 2021. 438 с.

2.Правдюк Н. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління прибутком підприємства. *Облік і фінанси*. 2015. № 4 (70). С. 53–60.

3. Бочуля Т. В., Савицька Н. Л. Актуалізація облікового процесу: вплив технологій та інтелекту. *Фінанси, облік і аудит* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [редкол.: А. М. Мороз (голов. ред.) та ін. ; ред. англ. тексту О. М. Сабат]. Київ : КНЕУ, 2014. Вип. 1 (23). С. 179 –194.

4.Кесарчук Г.С. Особливості поетапної побудови облікового процесу на сучасних підприємствах. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua>.

5. Бутинець Т.А. Сучасна технологія контролю: сутність і зміст поняття, взаємозв'язки елементів. URL: <https://magazine.faaaf.org.ua/suchasna-tehnologiya-kontrolyu-sutnist-i-zmist-ponyattya-vzaemozv-yazki-elementiv.html>.

6. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: навч. посіб. 4-те вид., випр. і доп. К.: Знання, 2008. 343 с.

7. Мулик Т.О. Облікова політика як інструмент управління оподаткуванням. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. URL : <http://global-national.in.ua>.

Дарія ЗАПЛИТНЮК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЩОДО ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. У статті досліджено теоретичні основи організації обліку дебіторської заборгованості. Якісно сформована облікова політика щодо дебіторської заборгованості виступає однією з найважливіших компонентів механізму управління фінансово-господарською діяльністю господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм. Особливу увагу приділено питанням формування облікової політики в частині дебіторської заборгованості. Наведено її основні елементи. Визначено шляхи вдосконалення організації обліку дебіторської заборгованості.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, Любов Коваль

***Abstract.** The article examines the theoretical foundations of the organization of accounts receivable. A qualitatively formed accounting policy regarding receivables is one of the most important components of the financial and economic management mechanism of business entities of various organizational and legal forms. Special attention was paid to the issues of forming the accounting policy in the part of receivables. Its main elements are given. Ways to improve the organization of accounting for receivables have been determined.*

Вступ. Господарська діяльність підприємств завжди призводить до виникнення дебіторської заборгованості, тобто вилучення коштів з обороту, що негативно впливає на фінансовий стан. Великі суми заборгованостей, що існують між підприємствами України, призводять до неплатежів, гальмування розвитку ринків, на яких ці підприємства працюють. Тому, в умовах стандартизації та глобалізації економіки України, важливе місце посідає проблема організації обліку дебіторської заборгованості. Раціональна організація обліку такої заборгованості сприятиме ефективному управлінню її обсягами, посиленню контролю за своєчасним здійсненням розрахунків, а також забезпеченню ефективного використання ресурсів підприємства і підтриманню його ліквідності та платоспроможності. Правильно організований бухгалтерський облік дебіторської заборгованості повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з обов'язковою конкретизацією, що сприятиме недопущенню прострочення термінів платежу і доведення заборгованості до стану безнадійної. Ефективність ведення обліку поточної дебіторської заборгованості залежить від її визнання та оцінки, саме тому особливу увагу в статті і було приділено даному питанню.

Виклад основного матеріалу. Фінансово-господарська діяльність будь-якого підприємства вимагає проведення розрахунків із своїми контрагентами, бюджетом, податковими органами, тому ефективно організований бухгалтерський облік, зокрема в частині дебіторської заборгованості, є джерелом інформації для управлінського персоналу підприємства при прийнятті рішень щодо задоволення потреби в оборотних коштах, стану своєчасності проведення розрахунків, забезпечення платоспроможності підприємства [2].

Інформаційною основою для проведення аналітичної оцінки дебіторської заборгованості, а також для належного та ефективного управління нею, слугують дані, перш за все, бухгалтерського обліку. Саме на основі цих даних розраховуються склад та структура дебіторської заборгованості підприємства, система показників використання заборгованості, її оборотності, тощо. Таким чином особлива увага серед управлінського персоналу має належати питанням ефективного управління дебіторської заборгованості [7]. Дебіторська заборгованість, у відповідності до НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» — сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [1].

Керуючись вимогами цього положення всі господарюючі суб'єкти (крім бюджетних) у бухгалтерському обліку повинні відображати інформацію про

дебіторську заборгованість окремо по двох видах: довгострокову (яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу) і поточну (яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу) [4].

Дебіторська заборгованість відображається в фінансовій звітності в складі активів підприємства, оскільки являє собою частину його майна, що належить по праву, але знаходиться у інших господарюючих суб'єктів. У майбутньому ця заборгованість має бути сплачена дебіторами грошовими коштами або постачанням товарів (наданням послуг, виконанням робіт).

Дебіторська заборгованість великих підприємств у 2016 р. становила 675877,2 млн. грн., у 2017 р. відбулося збільшення – 836198,8 млн. грн., у 2018 р. дорівнювала 964616 млн. грн., у 2019 р. – 1092200,1 млн. грн., у 2020 – 1140652,5 млн. грн., у 2021 – 1196130,9 млн. грн. (рис. 1.)

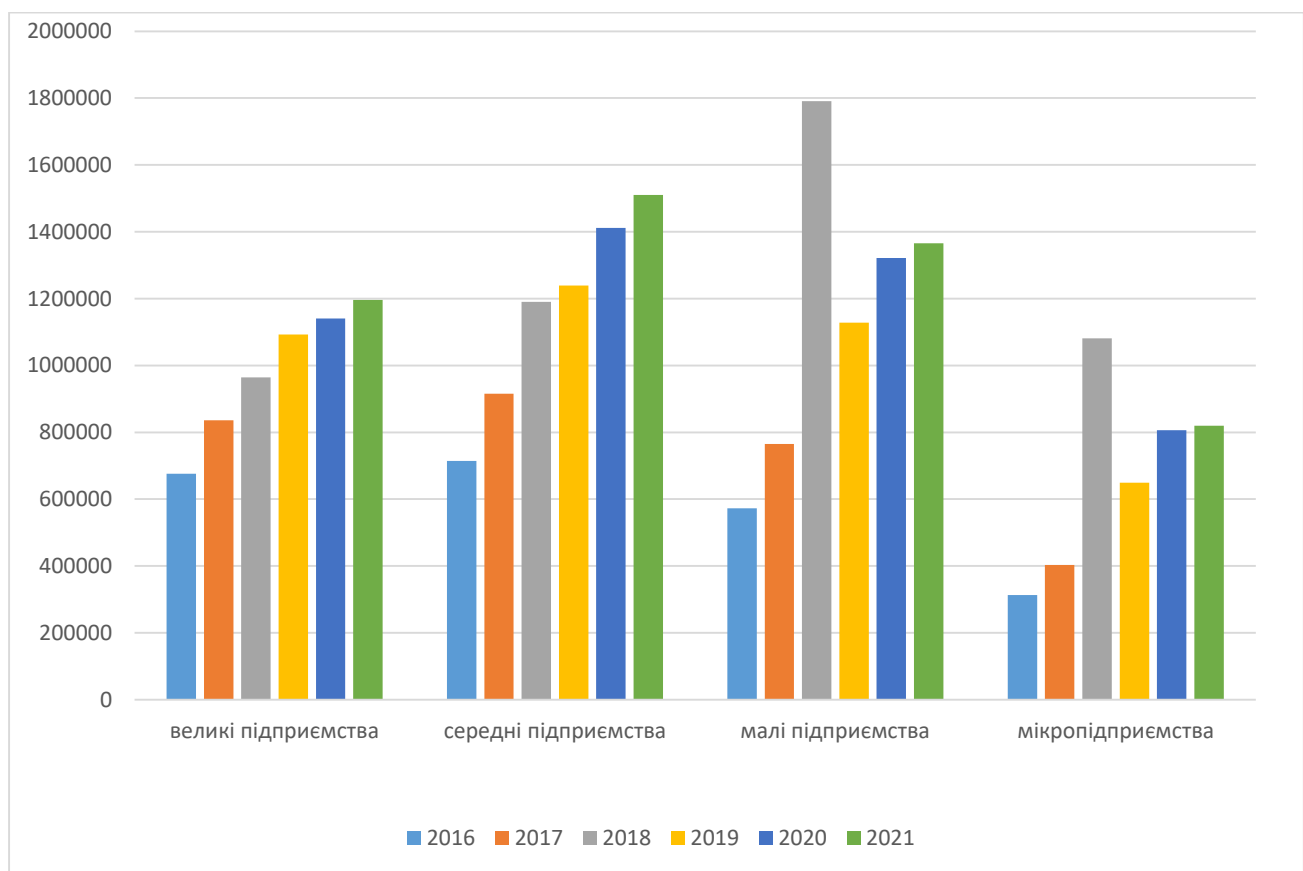

Рис. 1. Статистичні дані обсягів дебіторської заборгованості за 2016-2021 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Причина виникнення цієї заборгованості полягає в тому, що факт поставки товару (виконання робіт, надання послуг) не завжди збігається за часом з надходженням грошових коштів [4].

Вимоги НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачають надання інформації про заборгованість дебіторів на дату балансу в оцінці за чистою вартістю реалізації, яка є різницею між визнаною сумою заборгованості та

сумою резерву сумнівних боргів. За економічним змістом чиста вартість реалізації дебіторської заборгованості є сумою майбутніх грошових надходжень, на які підприємство може розраховувати як на реальний фінансовий ресурс, вже з урахуванням можливих негараздів з простроченням платежів окремими дебіторами з різних організаційних, юридичних чи економічних причин [3].

На прикладі «Вінницького олійножирового комбінату», яке відноситься до підприємств харчової промисловості, було досліджено питання формування облікової політики підприємства щодо розрахунків з різними дебіторами та визначено наступні результати.

Розробляючи облікову політику щодо розрахунків з різними дебіторами на ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат», варто виділити ряд елементів, які чинять вагомий вплив на ефективність ведення бухгалтерського обліку на підприємстві та поліпшенні його економічних показників (табл. 1).

Таблиця 1

**Елементи облікової політики щодо розрахунків з різними дебіторами
ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат»**

№	Елементи облікової політики	Характеристика
1	2	3
1	Види діяльності підприємства	ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат» займається переробкою олійних культур і виробництвом рослинних олій та жирів. Підприємство також реалізує свою продукцію, як на Українському ринку так і закордон. В процесі діяльності підприємство активно залучає фінансові інвестиції задля розширення виробництва та його модернізації
2	Форма ведення обліку	Ведення бухгалтерського обліку ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат» відбувається з використанням облікових реєстрів. Підприємство використовує як ручну (журнальну) так і комп'ютеризовану форму обліку
3	Вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів з різними дебіторами	Ведення окремої справи для господарських договорів «Договори з підзвітними особами». До підписання наказу з працівником необхідно перевірити його надійність, професіоналізм та компетентність у вирішенні службових питань
4	Визнання та оцінка розрахунків з різними дебіторами	Визнання розрахунків з різними дебіторами як активу здійснюється за умови: якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод; сума розрахунків з різними дебіторами може бути достовірно визначена. Передбачити додатково умови застосування оцінки заборгованості за справедливою вартістю, що відповідає вимогам концепції управління вартістю підприємства

1	2	3
5	Класифікація та аналітика розрахунків з різними дебіторами	Необхідно передбачити та закріпити перелік класифікаційних ознак та види на які поділяються розрахунки з різними дебіторами для тих чи інших управлінських потреб та вказати відповідно до обраної класифікації розрізи аналітики для обліку заборгованості
6	Порядок списання безнадійної заборгованості	Зазначити порядок за яким списується безнадійна заборгованість, зокрема закріпити, що заборгованість списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання
7	Визнання заборгованості сумнівною	Зазначаються критерії визнання розрахунків з різними дебіторами сумнівними і джерела отримання інформації, а саме: прострочення працівником (дебітором) терміну погашення (підтвердженням є договори або рахунки); порушення справи про визнання боржника банкрутом (підтвердження - відповідні постанови суду)
8	Період та метод нарахування резерву сумнівних боргів	Визначити термін проведення заборгованості для створення резерву сумнівних боргів: на початку чи в кінці року. Зазначається метод нарахування резерву, а також терміни та підстави його нарахування: - на підставі платоспроможності окремих дебіторів (зазначити перелік документів за якими визначається така платоспроможність); - на підставі класифікації дебіторської заборгованості за термінами її виникнення (зазначити на які групи за строком вона розподіляється)

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, розробка наведених вище елементів облікової політики щодо розрахунків з різними дебіторами і закріплення їх в Наказі про облікову політику підприємства допомагає організувати в ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат» чіткий та правильний бухгалтерський облік розрахунків з різними дебіторами. Внаслідок цього буде отримана достовірна та повна інформація про заборгованість, що, в свою чергу, сприятиме зростанню ефективності прийняття управлінських рішень.

Формуючи облікову політику розрахунків з різними дебіторами ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат» чітко класифікує дебіторську заборгованість з метою її правильної оцінки та відображення в обліку та фінансовій звітності [2].

Згідно чинної законодавчо-нормативної бази, дебіторська заборгованість відображається у фінансовій звітності: форма 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форма 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

Визначення класифікаційних ознак, видів дебіторської заборгованості дозволять підвищити аналітичність обліку задля управлінських потреб конкретного підприємства. Порядок визнання дебіторської заборгованості як

активу та її оцінка повинні відповідати вимогам концепції управління вартістю підприємства. Особливу увагу, враховуючи принцип обачності, слід приділити розкриттю інформації щодо резерву сумнівних боргів [4].

Дебіторська заборгованість, що має місце на підприємстві, передбачає наявність певної долі ризику від непогашення її частини боржниками. Для врахування цих ризиків на підприємстві ведуть облік сумнівної заборгованості. Якщо ж у підприємства немає сумніву щодо непогашення дебіторської заборгованості боржником, вона перетворюється у безнадійну. До випадків визнання заборгованості безнадійною відносять: банкрутство боржника, дію форс-мажору, смерть або позбавлення волі фізичних осіб-боржників та спливання терміну позовної давнини дебіторської заборгованості [6].

Дебіторами виступають юридичні (фізичні) особи, які мають заборгованість перед підприємством у вигляді грошових коштів (інших активів). За відповідними показниками бухгалтерського обліку існує можливість ідентифікації суми заборгованості на будь-яку дату, але, у переважній більшості випадків, вона визначається на дату балансу.

Підприємство не може вносити зміни до облікової політики, крім певних випадків. Зміни можуть відбуватися лише у випадках, передбачених національними стандартами: бути обов'язковими і такими, що здійснюються на розсуд самого підприємства.

При підготовці обліково-аналітичної інформації щодо дебіторської заборгованості потрібно визначити причини її виникнення та збільшення. Якщо зовнішні причини підприємство не може контролювати та обмежити їх вплив на власну діяльність, то внутрішні – залежать від стану організаційних процесів на підприємстві, можна послабити їх вплив через належну систему управління.

Саме тому на підприємствах необхідно приділяти значну увагу питанням удосконалення обліку дебіторської заборгованості через систему ефективного управління, яка безпосередньо впливає на рівень прибутковості підприємства [4].

Ось кілька шляхів для вдосконалення дебіторської заборгованості:

1. Поліпшення кредитної політики:

- Встановлення більш жорстких критеріїв видачі кредитів клієнтам.
- Оцінювання кредитоспроможності потенційних клієнтів більш детально.

2. Вдосконалення процесу виставлення рахунків:

- Видають рахунки негайно після надання товарів або послуг.
- Зробити рахунки більш зрозумілими і легкими для оплати, включаючи різні методи оплати.

3. Поліпшення системи контролю за заборгованістю:

- Встановити систему нагадувань та сповіщень для нагадування клієнтам про сплату боргу.

4. Надання знижок і стимулів:

- Надання знижок або інших стимулів для клієнтів, які регулярно та вчасно сплачують свої борги.

5. Перегляд умов оплати:

- Можливість зміни умов оплати для клієнтів, які мають проблеми зі сплатою боргів. Можливо, це може включати розстрочку платежу або розгляд альтернативних методів оплати.

6. Використання колекторських послуг:

- У разі надмірної заборгованості залучення колекторських агентств для виправлення ситуації.

7. Аналіз та моніторинг дебіторської заборгованості:

- Постійно відстежується стан дебіторської заборгованості та проведення регулярних аналізів для виявлення проблемних клієнтів і негайного реагування на них.

8. Освіта клієнтів:

- Надавати інформацію і консультації клієнтам щодо важливості своєчасної сплати боргів та можливих наслідків прострочення платежу.

Основним недоліком існуючої системи обліку та аналізу дебіторської заборгованості можна визначити те, що застосовування у наших умовах традиційної за кордоном методики аналізу дебіторської заборгованості не завжди доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків з дебіторами. Крім цього, загальна криза неплатежів, характерна для сучасної української економіки, змушує сумніватися в об'єктивності, своєчасності і корисності отриманих результатів аналізу. Використання вітчизняних методик не дає змоги однозначно оцінити стан дебіторської заборгованості, а також ступінь його впливу на фінансово-господарський стан підприємств [8].

Вдосконалення дебіторської заборгованості - це постійний процес, і важливо регулярно оцінювати та адаптувати підходи відповідно до ситуації на ринку та потреб бізнесу.

Важливим аспектом в організації бухгалтерського обліку є розробка функціонального робочого плану рахунків. Кожне підприємство формує його з урахуванням власної специфіки. При розрахунках з дебіторами застосовується 36 рахунок «Розрахунки з покупцями та замовниками», або 37 рахунок «Розрахунки з різними дебіторами». На мою думку, доцільним для кожного підприємства буде відкриття певних субрахунків до цих рахунків. Наприклад, додати субрахунок 365 «Розрахунок з відстроченим платежем» до рахунку 36, де накопичувати інформацію про операції щодо дебіторської заборгованості у випадку відстрочення зобов'язання відповідно укладеного договору. Це дозволить чітко визначити розмір боргу, за якого потрібно нарахувати резерв сумнівних боргів [5].

Висновки. Отже, дебіторська заборгованість є важливим показником фінансового стану підприємства. Підприємства, враховуючи специфіку діяльності, поставлені цілі, в межах чинного законодавства повинні самостійно формувати систему обліку дебіторської заборгованості. Це дозволить забезпечити формування достовірної, оперативної та якісної інформації для управління дебіторською заборгованістю на підприємстві. Розглянуті шляхи

вдосконалення організації обліку сприятимуть підвищенню ефективності управлінського аспекту дебіторської заборгованості.

Облік дебіторської заборгованості насамперед передбачає організацію розрахункових відносин підприємства з покупцями та замовниками, іншими дебіторами, які виникають у процесі здійснення господарської операції і є її об'єктивним результатом.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08 жовтня 1999 р. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

2. Колісник О.П., Ганноченко К.М. Формування облікової політики щодо розрахунків з різними дебіторами. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5334> (дата звернення: 11.10.2023).

3. Левченко З.М. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 20. С. 274-277.

4. Назаренко О.В., Лукаш Т.В. Формування окремих компонент облікової політики підприємства щодо дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2021. № 12. С. 15-21.

5. Кравченко О.В., Кобець Т.О. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/289/277> (дата звернення: 11.10.2023).

6. Глушач Ю.С. Проблеми облікової оцінки дебіторської заборгованості в фінансовій звітності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1383/1334> (дата звернення: 11.10.2023).

7. Мулик Т.О., Аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості в системі управління підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 9 - 10. С. 69-78.

8. Томчук О.Ф., Стецький В.О. Облік та аналіз дебіторської заборгованості: існуючі проблеми та шляхи їх вирішення. *Проблеми економічного, облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством*: Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених. 2016. м. Вінниця. С.173 - 175.

9. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2023).

Крістіна КАНЕВСЬКА *
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ УСТАНОВАМИ

***Анотація:** У статті визначено чітке поняття «облікова політика» та суб'єктів, які застосовують правила цієї облікової політики. Специфіка формування облікової політики державних бюджетних установ, її складові елементи та міркування. Обґрунтовано організаційно-методичні аспекти формування елементів облікової політики бюджетних установ. Скористайтеся перевагами регулювання та правового регулювання. Висвітлено чинники та аспекти, що дозволяють відобразити використання бюджетних коштів, відображаючи вплив законодавчих органів на формування облікової політики науково-дослідних установ. З'ясовано та викладено принципи та основні завдання формування облікової політики бюджетна установа. Розглянуто структуру облікової політики бюджетних установ, включаючи організаційно-правову складову. Проаналізовано процедуру формування облікової політики та визначено пов'язані з нею проблеми формування ефективної організації облікової політики бюджетної установи.*

***Anotation:** The article defines a clear concept of «accounting policy» and entities that apply the rules of this accounting policy. The specifics of the formation of the accounting policy of state budget institutions, its constituent elements and considerations. The organizational and methodological aspects of the formation of elements of the accounting policy of budget institutions are substantiated. Take advantage of regulatory and legal regulation. The factors and aspects that allow reflecting the use of budget funds, reflecting the influence of legislative bodies on the formation of the accounting policy of scientific and research institutions, are highlighted. The principles and main tasks of the formation of the accounting policy of the budgetary institution are explained and explained. The structure of the accounting policy of budget institutions, including the organizational and legal component, is considered. The procedure for forming the accounting policy was analyzed and the related problems of forming an effective organization of the accounting policy of the budget institution were identified.*

Вступ. Система бухгалтерського обліку та фінансової звітності у державному секторі є важливим елементом інфраструктури ринкової економіки. Оскільки вона формує та наповнює інформаційну базу, що використовується не тільки для прийняття господарських рішень у різних секторах економіки, а й стає

* Керівник – к.е.н. доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Любов КОВАЛЬ

підґрунтям рішень, які мають політичне значення на державному рівні. Динамічний розвиток економічних відносин, структурні перетворення, процеси інтеграції в світовий економічний простір, все це обумовлює формування нових умов існування та появу відповідних вимог до організаційних аспектів функціонування підприємств та установ різних форм власності, в тому числі й бюджетних. Такі перетворення призвели до необхідності впровадження змін й в організації обліку. І перш за все це тісно пов'язано з реформуванням бухгалтерського обліку. Фінансово господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характеризується низкою особливостей, які впливають на особливості побудови.

Так, бюджетні установи:

- функціонують на правах державної чи комунальної форми власності;
- у процесі надання нематеріальних послуг здійснюють видатки, які за економічним змістом відрізняються від витрат суб'єктів підприємницької діяльності. Під видатками розуміють державні платежі, що не підлягають поверненню;
- належать до неприбуткових організацій;
- не наділяються оборотними коштами;
- фінансуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;
- основним фінансовим документом являється кошторис доходів і видатків.

Формування облікової політики бюджетних установ повинно відбуватись спираючись на зазначені особливості їх діяльності. Специфіка побудови та розробки адекватної облікової політики, а також існування різних поглядів щодо її формування обумовили актуальність обраного напряму дослідження [4].

Виклад основного матеріалу. Першочерговим питанням у дослідженні специфіки та змісту облікової політики є необхідність чіткого визначення поняття «облікова політика» та із суб'єктами, які будуть застосовувати норми цієї облікової політики. Термін «облікова політика» має іноземне походження. Перші спроби формування облікової політики на рівні підприємства пов'язують із намаганнями уряду США у 1929 р. запровадити офіційні стандарти фінансового обліку. Введення у практику окремих елементів облікової політики зроблено у 1932 р. Дж. Меєм у листі від Американського інституту бухгалтерів до Нью-Йоркської фондової біржі. У 1975 році поняття «облікова політика» було офіційно введено у практику саме Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 «Розкриття облікової політики», де відображають принципи, основи, трактати, розпорядок, що приймаються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Поняття «облікова політика» у бухгалтерському обліку пострадянських країн виникло у зв'язку з необхідністю реформування бухгалтерського обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання

фінансової звітності [2]. Поряд з цим користувачі звітності та облікові працівники трактують цей термін як регламентацію обраних господарчим суб'єктом варіантів вирішення облікових проблем, завдяки чому облікова політика ефективно використовується як засіб оптимізації обліку, менеджменту та діяльності в цілому [7].

Облікова політика як елемент управління дає змогу керівництву приймати більш раціональні рішення, аналізувати роботу бюджетної установи, здійснювати і контролювати цільове використання засобів відповідно до затвердженого кошторису [6].

Основна мета облікової політики бюджетної установи – сформувати методи та принципи обліку, які б забезпечили складання прозорої, достовірної фінансової звітності, що відповідає б вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі [8].

Особливості діяльності зумовлюють відповідну специфіку нормативно-правового забезпечення облікового процесу в установах державного сектору, яке умовно поділяється на три рівні. Вищий рівень регулює діяльність всіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності (Конституція України, Господарський Кодекс України, Цивільний Кодекс України, Трудовий Кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення, Податковий Кодекс України, Бюджетний Кодекс України, Закон України «Про бухгалтерський облік»).

Середній рівень представлений нормативним забезпеченням обліку діяльності установ державного сектору економіки (національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку у державному секторі, методичні рекомендації з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору, План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, Порядок застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, Типова кореспонденція субрахунків бухгалтерського обліку для відображення операцій з активами, капіталом та зобов'язаннями розпорядниками бюджетних коштів та державними цільовими фондами). Нижчий рівень – це перелік документів, які розроблені і функціонують виключно для забезпечення діяльності конкретної установи (наказ, положення про облікову політику бюджетної установи) [5]. На сьогодні значну частку у загальній структурі підприємств, установ та організацій займають бюджетні установи (табл.1).

Таблиця 1

Склад бюджетних установ, одиниць

№ п/п	Бюджетні установи	2019	2020	2021
1	Заклади освіти	1358	1385	1137
2	Заклади охорони здоров'я	185	180	144
3	Установи культури та мистецтва, фізичної культури та спорту	2527	2527	2131
4	Бібліотеки	162	161	160
5	Наукові організації	950	950	947
	Всього	5036	5058	4375

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Під час формування облікової політики головний бухгалтер спочатку подає на затвердження керівнику установи проект документа, а після затвердження надсилають до вищої за підпорядкованістю установи (головного розпорядника коштів) на погодження. Якщо бюджетна установа має подвійну підпорядкованість, погодження обліково-політичних змін здійснює той розпорядник бюджетних коштів, який затверджує кошторис [9].

Процес формування облікової політики бюджетних установ зображено на (рис.1).

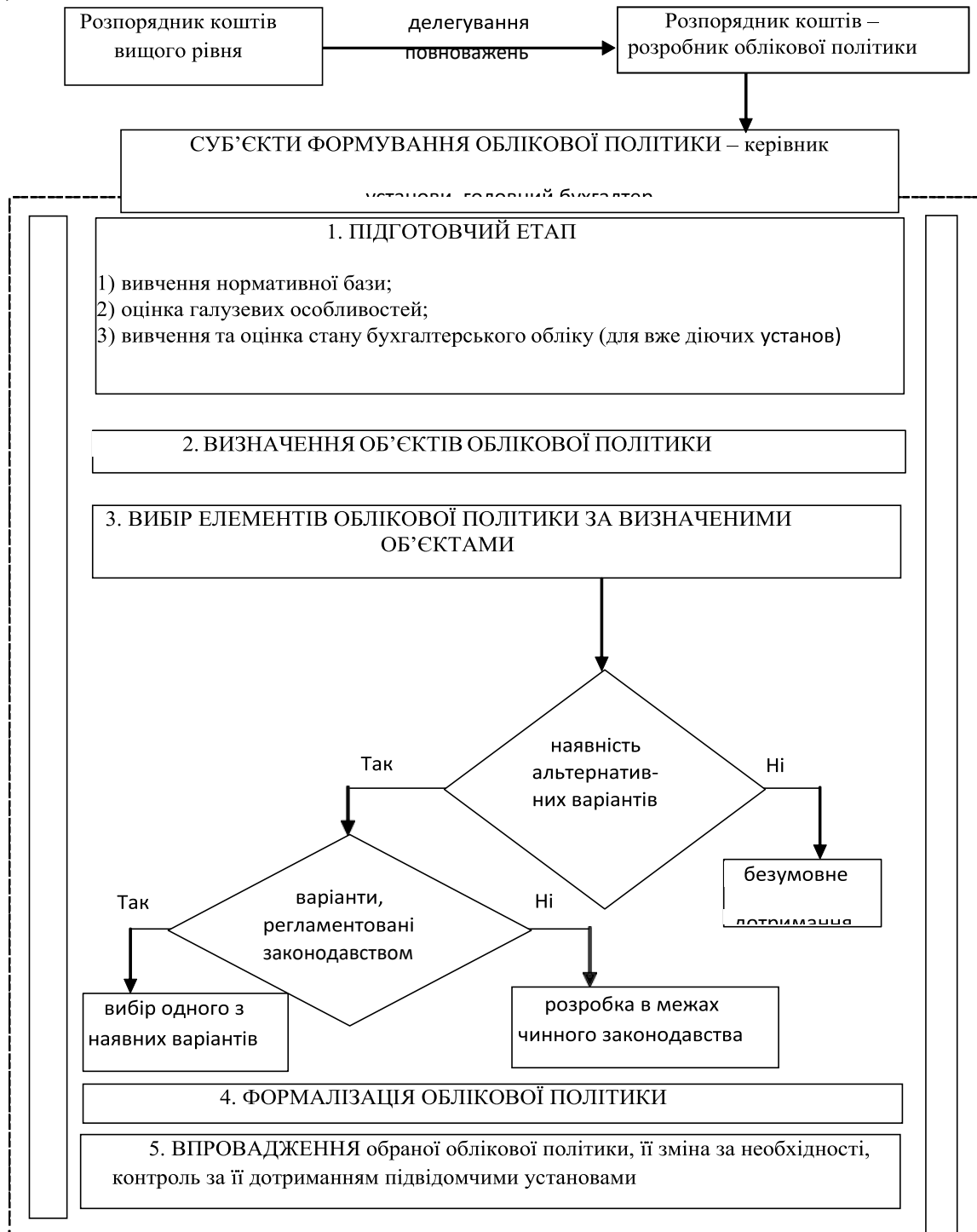

Рис. 1. Процес формування облікової політики бюджетної установи
Джерело: створено автором на підставі [3]

Головний розпорядник здійснює методичне керівництво і контроль за дотриманням вимог законодавства з питань ведення бухгалтерського обліку, складання бюджетної і фінансової звітності бухгалтерською службою бюджетної установи, якій підпорядковані інші бюджетні установи. Гармонізація облікової політики бюджетних установ різних рівнів покликана підвищити ефективність досягнення спільних цілей і завдань та спростити контроль діяльності розпорядників бюджетних коштів нижчих рівнів. Етапи розробки облікової політики бюджетної установи можна розглянути на (рис 2.).

Сучасна система бухгалтерського обліку в бюджетних установах складається з бухгалтерського обліку виконання державного і місцевих бюджетів та бухгалтерського обліку бюджетних установ.

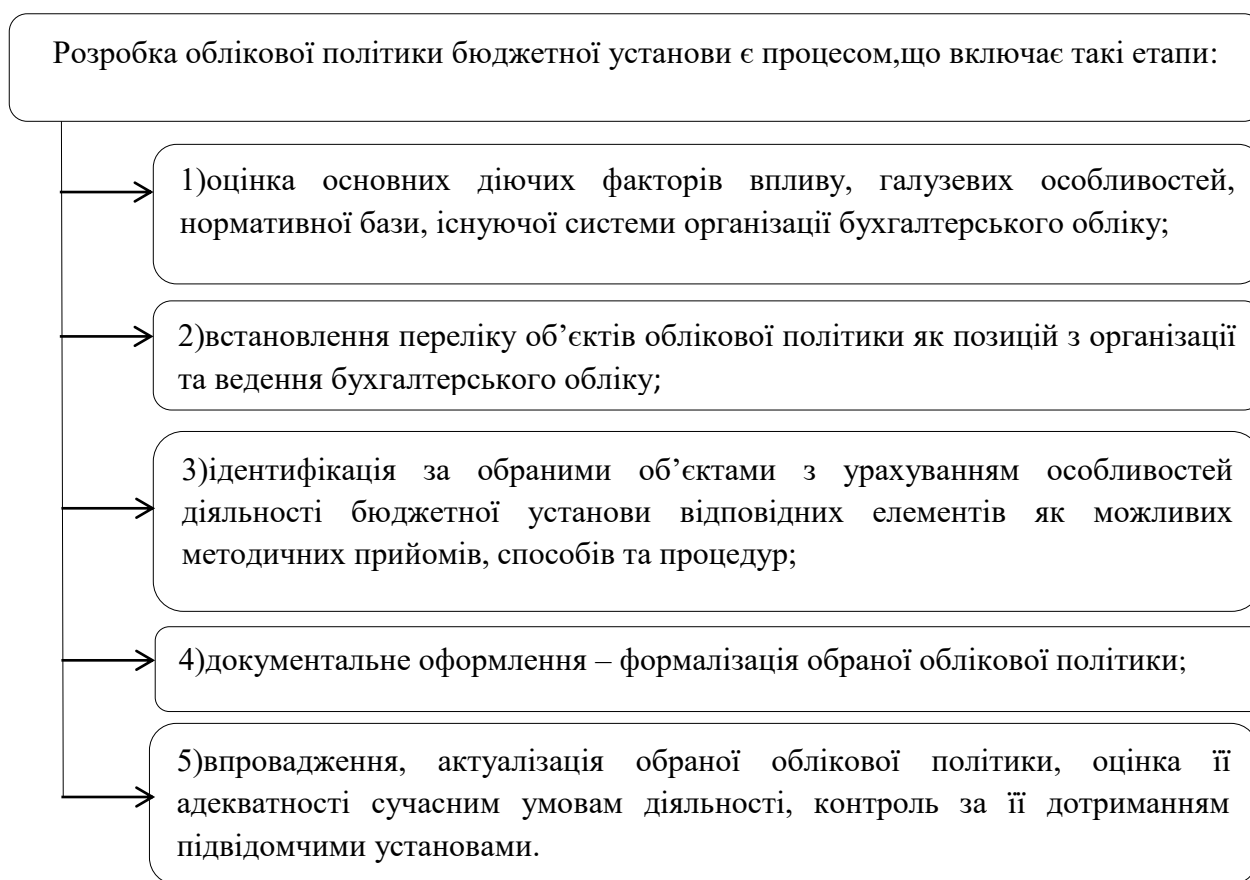

Рис. 2. Розробка облікової політики бюджетної установи

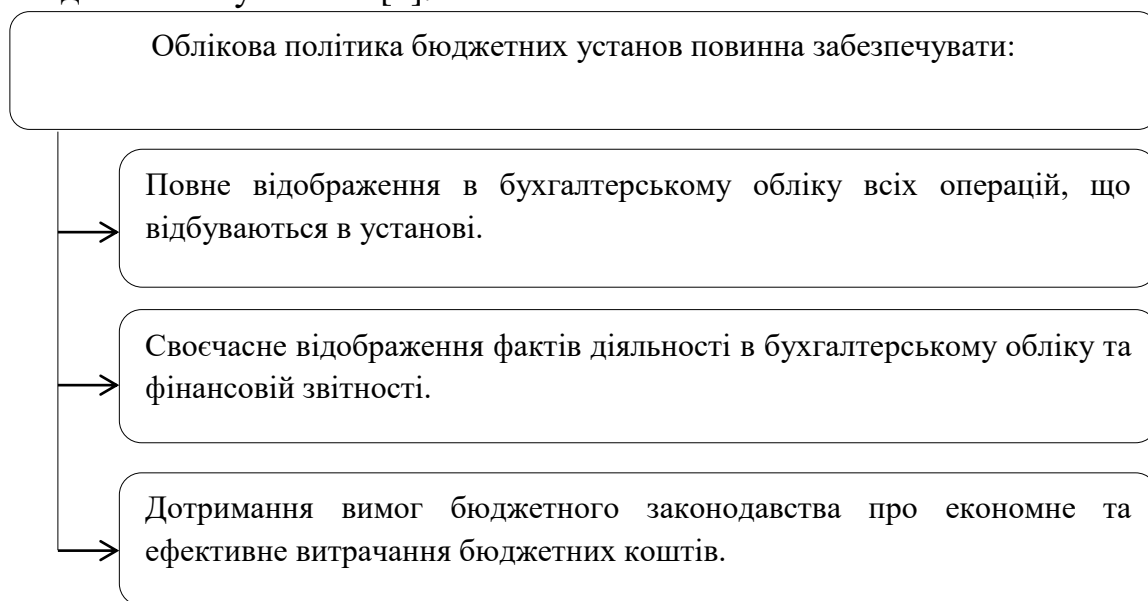
Джерело: створено автором на підставі [3]

Для забезпечення достовірності облікової інформації і складання якісної звітності установа обирає облікову політику, тобто складається наказ (або розпорядження) про облікову політику. В свою чергу, доцільно виділити основні завдання облікової політики в процесі організації бухгалтерського обліку бюджетної установи (рис.3).

Досконала робота в організації бухгалтерського обліку в установах державного сектору дозволяє:

- підвищувати ефективність бухгалтерського обліку;

- дотримуватися чітко встановлених вимог у аналітичному та синтетичному обліку;
- завжди удосконалювати документообіг в установі;
- ефективно та раціонально використовувати робочий час облікових працівників;
- намагатися здійснювати точний та своєчасний облік при найменших витратах на його ведення;
- своєчасно отримувати облікову інформацію для прийняття рішень щодо подальшої діяльності установи[1].

*Рис. 3. Завдання облікової політики бюджетних установ
Джерело: створено автором на підставі [1]*

Висновки. Отже, облікова політика виступає як невід'ємний елемент системи управління бюджетними установами, що впливає на їхню фінансову діяльність та забезпечує відображення облікових подій і операцій згідно з встановленими нормами та принципами. Здійснюючи ефективний облік, установи здатні досягати своїх фінансових цілей, планувати ресурси та забезпечувати відповідність звітності вимогам законодавства та стандартів обліку.

Облікова політика охоплює ряд аспектів, таких як визначення облікових принципів, методів оцінки активів та зобов'язань, порядку формування резервів та розподілу прибутку. Вона впливає на внутрішні процеси управління, прийняття рішень щодо інвестування, фінансування та ресурсного забезпечення діяльності установи. Важливо враховувати, що облікова політика має бути не лише відповідною законодавству, а й відповідати стратегічним цілям та завданням установи. Вона повинна бути гнучкою та адаптованою до змін у зовнішньому середовищі та внутрішніх потреб управління.

Список використаних джерел:

1. Коваль Л. В., Левчук М. С. Особливості формування облікової політики

- в бюджетних установах. *Агросвіт*. 2019. № 10. С. 61-67. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2889&i=8> (дата звернення: 09.10.2023).
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996 - XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 09.10.2023).
3. Гевлич Л.Л., Васильєва Я.М. Облікова політика бюджетних установ: сучасний стан та перспективи. *Економіка і організація управління*. 2018. Вип. 1 (29). С. 64–74. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/408> (дата звернення: 09.10.2023)
4. Писарчук О.В., Ковальова І.В. Особливості формування облікової політики бюджетних установ. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. №18. С.189-195.
5. Зеленко С.В., Писаренко Т.М. Оцінка нормативно-правового забезпечення обліку господарської діяльності бюджетних установ. *Економічний форум*. 2020. № 3. С. 130–137.(дата звернення: 09.10.2023)
6. Артеменко Н.В. Облікова політика установ державного сектору: сучасні підходи, порядок та умови зміни. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 792–797. URL:<http://globalnational.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten-2017-r-2/3220-artemenko-n-v-oblikova-politika-usta-novderzhavnogo-sektoru-suchasni-pidkhodi-poryadok-ta-umovi-zmini> (дата звернення: 08.10.2023).
7. Гевлич Л.Л., Васильєва Я.М. Облікова політика бюджетних установ: сучасний стан та перспективи. *Економіка і організація управління*. 2018. Вип. 1 (29). С. 64–74. URL:<https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/408> (дата звернення: 08.10.2023).
8. Черкашина Т.В. Організація облікової політики у бюджетних установах за новими стандартами державного сектору. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12 (2). С. 261–270. URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12\(2\)__33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12(2)__33) (дата звернення: 10.10.2023).
9. Методичні рекомендації щодо облікової політики суб'єкта державного сектору: затв. наказом МФУ від 23.01.2015 р. № 11. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-15> (дата звернення: 28.09.2023).
10. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 28.09.2023).

Анатолій КАЩУК*
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИТРАТИ НА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПЕРСОНАЛ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА АДМІНІСТРАТИВНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** В статті розглянуто трактування економічної сутності адміністративних витрат вітчизняними науковцями. Встановлено, що адміністративні витрати, частиною яких є і витрати на адміністративний персонал підприємства, – це витрати спрямовані на обслуговування та управління підприємством і не включаються до складу собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Виявлено, що облік витрат на персонал полягає у фіксуванні витрачених коштів та ресурсів, визначенні динаміки в різні періоди. Обґрунтовано, що для формування повної собівартості продукції необхідно у системі управлінського обліку проводити розподіл адміністративних витрат та включати їх до собівартості виробництва продукції.*

***Abstract.** The article examines the interpretation of the economic essence of administrative costs by domestic scientists. It was established that administrative expenses, part of which are expenses for the administrative staff of the enterprise, are expenses aimed at the maintenance and management of the enterprise and are not included in the cost of sold products (goods, works, services). It was found that accounting for personnel expenses consists of fixing the spent funds and resources, determining the dynamics in different periods. It is justified that in order to form the full cost of production, it is necessary to allocate administrative costs in the management accounting system and include them in the cost of production.*

Вступ. У сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання присутня система вдосконалення управління підприємством, яка охоплює не лише процес розвитку та оновлення концепції управління, а й методи та інструменти, що використовуються під час його здійснення. Працівник, маючи особисті та професійні якості, перетворився з об'єкта управління на об'єкт вивчення з метою розроблення та застосування таких технологій, які дадуть змогу створити найкращі умови для реалізації потенціалу працівників та максимального задоволення їхніх очікувань та потреб. Зважаючи на це, виникає потреба в розробленні нових методів оцінювання взаємозв'язку між коштами, витраченими на розвиток персоналу, та отриманим у результаті прибутком [1].

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування – Наталія ПРАВДЮК

Витрати на персонал обліковуються систематично. Це обумовлено традиційним юридичним трактуванням бухгалтерського обліку, уявленням про те, що персонал потрібен в суспільному виробництві не сам по собі, а для виконання виробничих завдань на робочому місці, функціональних обов'язків.

Облік витрат на адміністративний персонал, як і облік інших витрат підприємства, відноситься до надскладних, динамічних, імовірних систем, оскільки одна й та ж дія може викликати різні результати та призвести до різних наслідків. Наявність суперечливих питань та дискусій з питань визначення економічної сутності витрат на адміністративний персонал, особливостей організації їх обліку свідчать про актуальність теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Важливим для ефективного управління підприємством у цілому є фактор постійного забезпечення прибутковості такого підприємства. Для суцільного аналізу ефективності діяльності апарату управління доцільним є використання інформації про витрати, які споживаються в ході такої діяльності. Важливим є наявність достовірної інформації про цілі та обсяг спожитої інформації тими чи іншими управлінськими функціями. У такому разі створюється можливість визначити резерви економії та зменшення загалом адміністративних витрат або ж отримати корисний ефект від споживання таких витрат [2].

Згідно із НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», витрати – це зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) за звітний період [3].

Адміністративні витрати являють собою загальногосподарські витрати, які пов'язані з операційною діяльністю підприємства, спрямовані на забезпечення обслуговування та управління підприємством і не включаються до складу собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Вони представляються у вигляді необхідних витрат, які не можна безпосередньо віднести до певної категорії витрат. Іноді ті витрати, що розглядаються як частина операційних витрат, все ж таки є складовими адміністративних витрат: оренда офісних приміщень, оплата комунальних послуг, виплата заробітної плати персоналу, який не відіграє роль у процесах виробництві та реалізації готової продукції, товарів, робіт та послуг [4].

Поняття витрат на утримання адміністративно-управлінського персоналу є широкоохоплюючим. Умовно їх можна розділити на три їх великі групи (рис.1).

Всі ці витрати відіграють важливу роль у процесі життєвого циклу підприємства, адже саме вони формують кваліфікованих та навчених спеціалістів та фахівців.

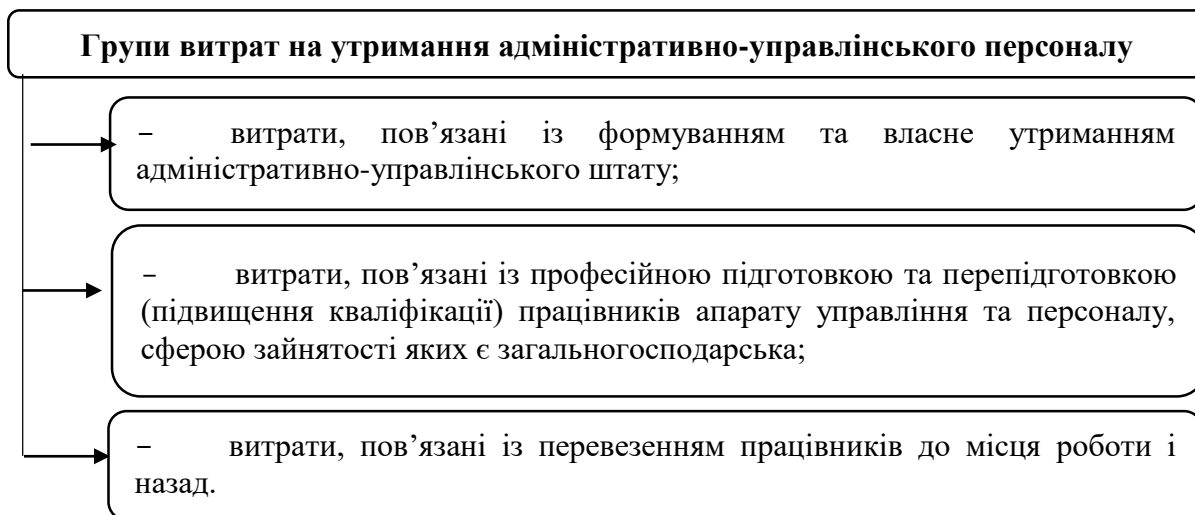

Рис. 1. Групи витрат на утримання адміністративно-управлінського персоналу

Джерело: сформовано автором на підставі [5]

Облік витрат на персонал полягає у фіксуванні витрачених коштів та ресурсів, визначенні динаміки в різні періоди. При цьому відсутні: зіставлення доходів та витрат, визначення ефекту від реалізації конкретних витрат на персонал інвестиційного характеру, урахування альтернативних витрат при визначенні очікуваної майбутньої економічної вигоди, безповоротних витрат тощо [6].

Важливим етапом в організації бухгалтерського обліку адміністративних витрат заборгованості на підприємстві є підготовка облікової політики.

Облікова політика підприємства передбачає вибір та застосування одного із декількох варіантів процедур і методів, які передбачені положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Велика відповідальність покладається на управлінський персонал в обранні найбільш вдалих параметрів облікової політики для підприємства.

Коваль Л.В. наголошує, що сучасні умови господарювання спонукають керівників підприємств до якісного управління останніми. Для прийняття управлінських рішень необхідно мати потужну інформаційну базу, що слугуватиме фундаментом для цих цілей. Основою інформаційного забезпечення керівництва є облікова інформація, тому важливим моментом в управлінні підприємством є формування оптимальної облікової політики, що забезпечить можливість повного та достовірного формування даних обліку [7].

Головне призначення облікової політики - встановити найвигідніші для конкретного підприємства методи обліку та на їх підставі скласти фінансову звітність, що відповідає встановленим якісним характеристикам. Отже, формуючи облікову політику, підприємство має обирати принципи, методи і процедури обліку так, щоб достовірно відобразити фінансовий стан і результати своєї діяльності та забезпечити зіставність фінансових звітів[8].

Складовими аспектами облікової політики в Україні є: 1) теоретичні засади бухгалтерського обліку – базуються на загальнонаукових основах

бухгалтерського обліку та основних законодавчих актах, що регулюють діяльність в цій сфері; також включають в себе основні принципи, дотримання яких є основою відображення в обліку господарських операцій; 2) методика – це сукупність методів та критеріїв оцінки, що регламентують облік основних засобів та малоцінних необоротних активів, запасів, фінансових інвестицій, розрахунків, забезпечень, доходів та витрат; 3) практика – включає в себе безпосереднє ведення обліку на вище перерахованих ділянках шляхом реєстрації в первинних документах та їх обробки; відображення господарських операцій згідно діючого Плану рахунків; узагальнення інформації в облікових регістрах обраної форми обліку; організація внутрішнього контролю та взаємодії бухгалтерії з іншими службами господарюючого суб'єкта[9].

Формування та реалізація облікової політики є тим інструментом, який дозволяє власникам побудувати бухгалтерський облік таким чином, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління своєю власністю. Тому до формування облікової політики підприємства необхідно підходити з усвідомленням відповідальності [10].

Дослідження організації обліку витрат на адміністративний персонал було проведено на ТОВ «Наш Хліб Вінниця», м. Вінниця.

За розміром ТОВ «Наш Хліб Вінниця» відноситься до числа СМП, веде облік та формує фінансову звітність за спрощеною формою, тому не виділяє збутових та адміністративних витрат у звітних формах, проте систематизує їх в управлінському обліку, використовуючи визначений нормативними документами порядок їх відображення.

Необхідність систематизації адміністративних витрат у системі управлінського обліку ТОВ «Наш Хліб Вінниця» обумовлено необхідністю формування повної собівартості продукції підприємства.

Для управління підприємством необхідна інформація про всі зовнішні і внутрішні витрати які формують [11]:

- повні витрати, що визнаються як зменшення активів, або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок вилучення або розподілу власниками);
- повні витрати пов'язані із споживанням ресурсів в процесі створення об'єктів господарської діяльності.

Інформація ця систематизується у системі управлінського обліку, оскільки саме повна собівартість служить базою ціни товару і її нижнім кордоном для товаровиробника.

Виражені у грошовій формі сумарні витрати, що складаються з собівартості реалізації продукції (робіт, послуг), розподілених операційних витрат періоду (адміністративних, інших операційних витрат) та фінансових витрат підприємства є повною собівартістю.

Структуру повної собівартості випічки хліба ТОВ «Наш Хліб Вінниця» м. Вінниця за останні роки представлено на рис 2.

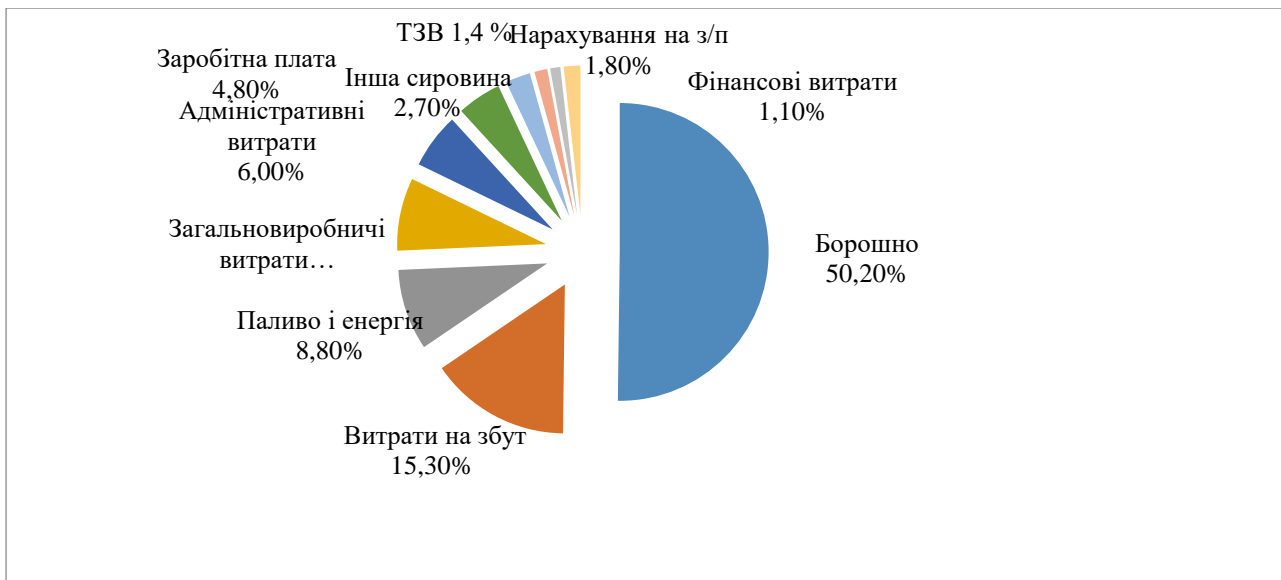

Рис. 2. Структура повної собівартості випічки хліба ТОВ «Наш Хліб Вінниця»

Джерело: сформовано автором за даними управлінської звітності підприємства

За даними з рисунку 2, можна відзначити, що найбільшу частку витрат у структурі повної собівартості продукції припадає на основну сировину виробництва – борошно (50,20 %). Частка адміністративних витрат у повній собівартості продукції теж має значний розмір – 6%, що вимагає здійснення контролю за їх ефективністю та доцільністю здійснення.

До повних витрат пов'язаних із створенням та передачею покупцям об'єктів діяльності підприємства відносять витрати які цілком обґрунтовано необхідні для власного створення об'єктів діяльності. Повні витрати, що формуються при власному створенні об'єктів діяльності виникають за рахунок витрат виробництва в основних, допоміжних і обслуговуючих підрозділах, витрат на утримання експлуатацію універсальних основних засобів, витрат на управління структурними підрозділами, адміністративних витрат, витрат на збут, фінансових витрат та інших витрат, які цілком обґрунтовано можна віднести на створення власних об'єктів діяльності.

При цьому, адміністративні витрати забезпечують загальногосподарське управління підприємством в сфері операційної, інвестиційної і фінансової діяльності виробничих та невиробничих господарських операцій. Таким чином, можна зазначити, що адміністративні витрати, частиною яких є і витрати на адміністративний персонал підприємства, – це витрати спрямовані на обслуговування та управління підприємством. За умов калькулювання об'єктів діяльності підприємства за повними витратами, виникає необхідність визначення бази розподілу адміністративних витрат, які можуть бути розподілені поза рахунками бухгалтерського обліку між об'єктами витрат і об'єктами калькулювання (лише в межах управлінського обліку).

Під калькулюванням собівартості продукції, робіт, послуг, товарів за повними витратами треба розуміти те, що в собівартість включаються всі витрати що мають як безпосереднє, так і непряме відношення до створення

об'єктів діяльності. Тобто, до витрат формування повної собівартості об'єктів діяльності підприємства включають витрати, які справедливо співвідносяться з виробництвом і реалізацією, але не були включені до їх виробничої собівартості, зокрема адміністративні витрати.

Визначена база розподілу адміністративних витрат, при умові калькулювання об'єктів діяльності підприємства за повними витратами, має бути зафіксована у наказі про облікову політику підприємства, як база розподілу витрат, які не можна відразу ж віднести на об'єкт обліку витрат. Це можуть бути показники обсягів виробництва за цінами реалізації, виробничі витрати та окремі елементи господарської діяльності щодо показників роботи та витрат ресурсів.

Витрати, які відразу не можна віднести на об'єкт обліку витрат співвідносять з ним за даними первинних документів. З метою якісного ведення бухгалтерського обліку витрат підприємства необхідно чітко організувати цей процес. Так, у наукових джерелах дослідження знаходимо твердження, що організація обліку - це об'єкт, процес, явище, складова організаційної функції управління [12;13]. Завдання організації обліку адміністративних витрат на ТОВ «Наш Хліб Вінниця» розглянемо на рис.3.

Рис. 3. Завдання організації обліку адміністративних витрат на ТОВ «Наш Хліб Вінниця»

Джерело: сформовано автором за використання [5]

Висновки. На підставі проведеного дослідження наукових та нормативних джерел можна зробити наступні висновки:

1) до витрат на персонал відносять витрати, пов'язані із формуванням та власне утриманням адміністративно-управлінського штату; витрати, пов'язані із професійною підготовкою та перепідготовкою (підвищення кваліфікації) працівників апарату управління та персоналу, сферою зайнятості яких є

загальногосподарська; витрати, пов'язані із перевезенням працівників до місця роботи і назад;

2) необхідним при формуванні облікової політики є врахування управлінського аспекту, оскільки інформація управлінського характеру, зокрема обсяг адміністративних витрат та їх складової частини – витрат на адміністративний персонал, є конфіденційною, тому в розділі, що стосується управлінської складової необхідно наводити загальну інформацію, а більш конкретну у додатках, до яких матимуть доступ тільки певні користувачі інформації.

Список використаних джерел:

1. Шкварук Д.Г., Мазур В.Г. Управління персоналом підприємства як напрям підвищення прибутку. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 40. С. 324-327

2. Адамовська В.С., Демченко Є.В. Удосконалення обліку адміністративних витрат на великих підприємствах. *Ефективна економіка*. 2019. №12. URL: www.economy.nauka.com.ua

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013р. №73. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 11.10. 2023р.)

4. Кучеренко Т.Є., Матрос О.М., Підлубна О.Д. Накладні і непрямі витрати підприємства як інструмент управлінського обліку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №. 22. 2018. С. 949–954 .

5. Даценко Г.В., Кудирко О.М. Шляхи оптимізації ведення обліку адміністративних витрат підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 2. С. 69-74

6. Гільорме Т.В., Степаненко Ю.В. Витрати на персонал підприємства: обліковий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип.11, ч. 2. С.71-74

7. Коваль Л.В. Облікова політика в управлінні підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: www.economy.nauka.com.ua

8. Войтенко Т.В. Облікова політика – 2010: головне. *Податки і бухгалтерський облік*. 2010. №1-2. С. 16-22

9. Пархоменко В.М., Баранцев П.П. Реформування бухгалтерського обліку в Україні: Плани рахунків: загальний та спрощений. Регістри бухгалтерського обліку. Луганськ: «Футура» «ДСД» «Лугань». 2001. 464 с.

10. Євдокимов В.В. Облікова політика підприємства як чинник управління величиною фінансових результатів. *Вісник ЖДТУ*. 2008. №3 (45). С. 77- 87.

11. Цал-Цалко Ю. С., Мороз Ю. Ю., Цегельник Н. І. Управлінський облік [Текст]: Підручник. Житомир: ПП «Рута». 2015. 632 с.

12. Економічна енциклопедія : у 3 т. / ред. кол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Академія, 2002. Т. 1. 2002.952 с

13. Звенячкіна В.Ю. Організація обліку витрат основної діяльності промислових підприємств. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 267–272.

Людмила КОЗЛОВСЬКА *

студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У цій статті розкрито основні поняття, як «бюджет», «бюджетні установи». Досліджено методи та принципи організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах. Висвітлено стан обліку в бюджетних установах. Досліджено сучасний стан та обґрунтовано необхідність автоматизації системи бухгалтерського обліку бюджетних установ для забезпечення їх ефективної діяльності.*

***Abstract.** This article explains the main concepts such as «budget», «budget institutions». The methods and principles of accounting organization in budget institutions were studied. The state of accounting in budgetary institutions is highlighted. The current state has been studied and the necessity of automating the accounting system of budget institutions to ensure their effective operation has been substantiated.*

Вступ. Органи державної влади та місцевого самоврядування, а також їхні організації, створені для здійснення адміністративних, соціально-економічних, науково-технічних та інших комерційних функцій, є невід'ємною частиною економічного розвитку країни. Ці організації забезпечують добробут і захист населення, організовують надання різноманітних суспільних благ. Такі установи називаються установами державного сектору, оскільки вони функціонують на інших засадах, ніж комерційні організації, і не отримують прибутку, а фінансуються за рахунок видатків з державного та місцевих бюджетів або, в окремих випадках, позабюджетних фондів на основі кошторису доходів та видатків.

З метою забезпечення ефективного використання бюджетних коштів та державного майна, захисту державної власності та покращення фінансово-господарської діяльності, державні органи ведуть бухгалтерський облік характерний для їхньої організації. Бухгалтерський облік у державному секторі – це система, що базується на загальноприйнятих принципах управління наявністю та рухом бюджетних і позабюджетних коштів. Облік виконує управлінську, інформаційну та контрольну функції і має певні особливості.

Виклад основного матеріалу. В Україні функціонує біля 63 тис. установ і організацій, які повністю або частково фінансуються за рахунок

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія КОВАЛЬ

загальнодержавного або місцевих бюджетів. Ці установи виконують різні функції, пов'язані з управлінням державою та регіонами, здійсненням заходів економічного, соціального, екологічного спрямування, забезпечення правопорядку та недоторканості території держави.

Бюджетна установа самостійно виконує такі дії:

- визначає власну облікову політику; розробляє систему й форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності та контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;

- затверджує правила документообігу й технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;

- може виділяти на окремий баланс філії та інші відокремлені підрозділи, які повинні вести бухгалтерський облік, із подальшим включенням їхніх показників до фінансової звітності установи [6].

Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» визначені основні положення організації і ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності [11]. Цей Закон, розповсюджується на всіх юридичних осіб. Проте кожна ланка має свої особливості. Організацію бухгалтерського обліку доцільно розглядати з трьох сторін:

- по-перше, як систему правил та нормативів, що регламентують діяльність зверху, з боку керівних органів;

- по-друге, як діяльність колективу працівників бухгалтерії з ведення бухгалтерського обліку відповідно до посадових інструкцій і встановлених правил ведення обліку, тобто розглядати організаційну структуру бухгалтерії;

- по-третє, як систему здійснення технології обліку, тобто розглядати структуру документообороту, форми ведення бухгалтерського обліку, напрями їх удосконалення і розвитку.

Відповідно до Бюджетного кодексу, що прийнятий 8 липня 2010 року та діє з 1 січня 2011 року, бюджетні установи – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Наприклад, лікарні, школи, бібліотеки, судові органи, органи місцевої влади, органи державного контролю (контрольно-ревізійне управління), міністерства та відомства тощо. Кодекс відзначає, що бюджетні установи є неприбутковими.

Для виконання статутних завдань бюджетні установи отримують бюджетні асигнування, тобто, кошти з бюджету для здійснення платежів з конкретною метою (на утримання установи з метою виконання поставлених перед ними завдань) в процесі виконання бюджету [1].

Бюджет є планом формування та використання фінансових засобів для виконання завдань і функцій, які здійснюються відповідними органами державної та місцевої влади протягом бюджетного періоду і виконання яких покладено на бюджетні установи.

Бюджетні установи на даний час не віднесені до окремої організаційно-правової форми відповідно державних класифікаторів, що в свою чергу призводить до ускладнень при вивченні їх діяльності. З кожним роком урядом країни приділяється все більше уваги, щодо модернізації та реформування системи бухгалтерського обліку, насамперед це пов'язано з необхідністю проведення структурних реформ в управлінні державними фінансами.

Для ефективного управління бюджетною установою керівнику необхідно володіти повною та достовірною інформацією, щодо діяльності установи, основних її планових показників та наявність матеріальних ресурсів для досягнення завдань, які покладені на установу. Тому одним з основних завдань та обов'язків керівника будь-якої бюджетної установи стоїть питання організації бухгалтерського обліку в бюджетній установі [2].

Термін «організація бухгалтерського обліку» вченими трактується по-різному, тобто немає однозначного визначення цього поняття, приклади наведені у таблиці 1 [3].

Таблиця 1

Визначення поняття «організація бухгалтерського обліку»

Автор	Визначення поняття «організація бухгалтерського обліку»
В.С. Лень	Організація бухгалтерського обліку – це є сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу.
Ф.Ф. Бутинець	Визначає «Організацію бухгалтерського обліку» як систему умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства і здійснення контролю за раціональним використанням виробничих ресурсів і готової продукції. Однак, у бюджетних установах саме головні бухгалтери здійснюють керівництво за методикою та організацією бухгалтерського обліку.
В.В. Сопко	Визначає «Організацію бухгалтерського обліку» як систему методів, способів і засобів, які забезпечують оптимальне функціонування його та подальший розвиток.
С.В. Свірко	Організація бухгалтерського обліку – це є сукупність засобів, способів і методів упорядкування та оптимізації існування зазначеної системи, а в її межі включаються такі напрями, як: первинна організація обліку, організація технології облікового процесу, організація роботи апарату бухгалтерії, організація розвитку бухгалтерського обліку.

Джерело: побудовано автором на основі [3]

У загальному трактуванні сутність організації бухгалтерського обліку можна виразити так: організація бухгалтерського обліку – це комплексне поняття, яке включає сукупність дій зі створення та постійного удосконалення цілісної системи бухгалтерського обліку, яка включає поєднання нормативно-правових, методичних, технічних та організаційних елементів бухгалтерського обліку у конкретно визначених умовах з метою забезпечення інформаційних потреб користувачів обліково-економічної інформації.

Бухгалтерський облік у бюджетних установах має низку специфічних особливостей, наявність яких зумовлена передусім необхідністю повного та чіткого дотримання вимог чинного законодавства про бюджетний устрій і бюджетний процес України. Можна виділити перелік ключових особливостей, що відрізняють організацію бухгалтерського обліку в бюджетних установах від обліку на підприємствах:

- 1) організація обліку здійснюється в розрізі статей бюджетної класифікації;
- 2) обов'язкова відповідність обліку та звітності вимогам нормативних документів;
- 3) суворий контроль за виконанням кошторису видатків;
- 4) окремий облік касових і фактичних видатків;
- 5) галузева специфіка обліку [4].

Як зазначено в Бюджетному кодексі, бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що затверджуються Міністерством фінансів України, а також інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку [5].

Організація та методологія бухгалтерського обліку в бюджетних установах регулюється також такими документами: інструкції та накази Держказначейства України, Міністерства фінансів, наказами Міністерства статистики та іншими нормативними актами [1].

Облік у бюджетній сфері виконує низку функцій, як загальних для будь-якого обліку (інформаційна, контрольна, аналітична), так і специфічних, які розкривають його сутність:

- нагляду за рухом грошових потоків, пов'язаних з виконанням бюджету як за доходами, так і видатками;
- відображення – рух бюджетних коштів відображається у відповідних документах, на рахунках тощо;
- узагальнення – всі операції за розрахунками зводяться у баланс доходів і видатків;
- контролю, яка полягає у контролі надходжень бюджету за їх видами та контролі за видатками бюджету у відповідних галузях, установах і організаціях;
- управління процесом планування та виконання бюджету;
- забезпечення збереження коштів бюджету як державної власності.

Щодо бюджетних установ виділяють наступні основні завдання бухгалтерського обліку, вони представлені на рис. 1.

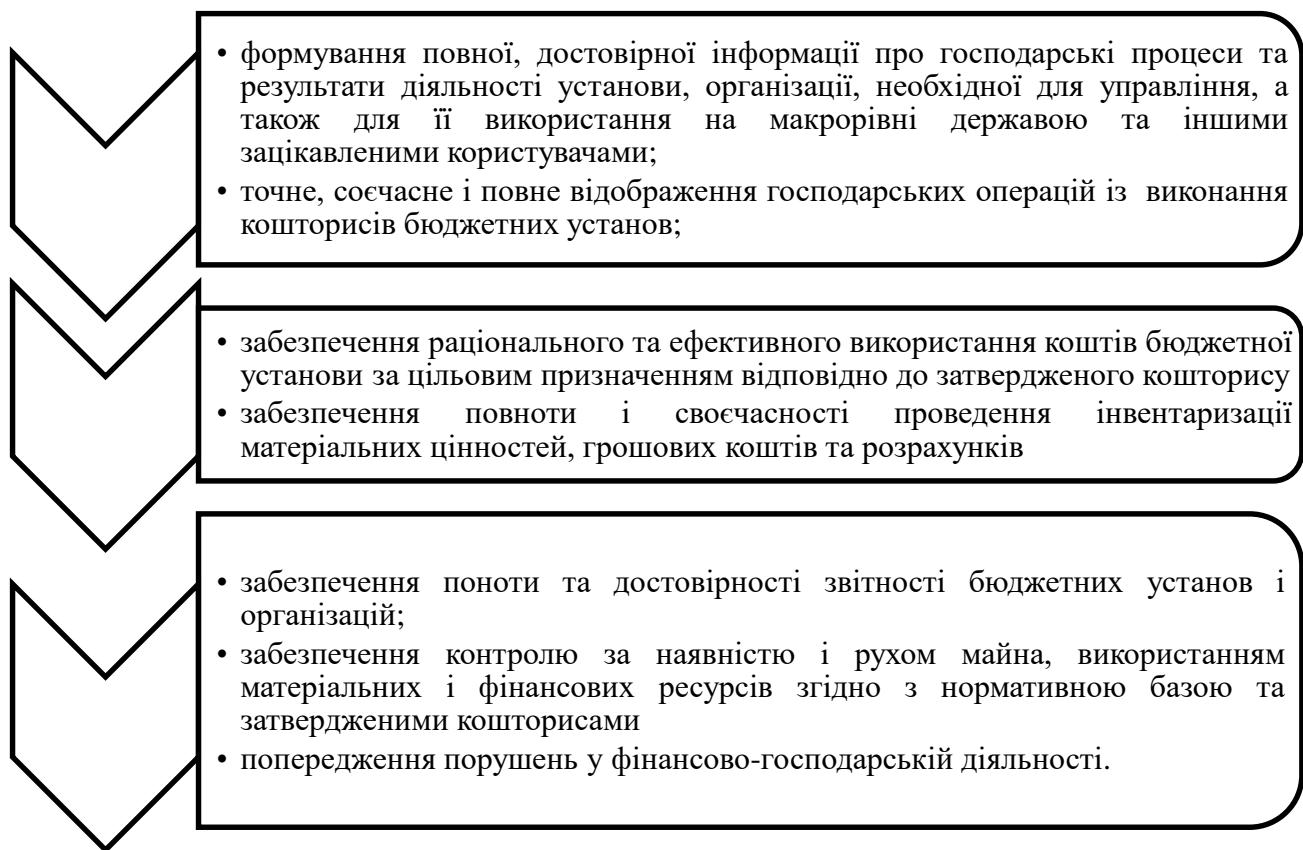

Рис. 1. Основні завдання бухгалтерського обліку в бюджетних установах

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Бухгалтерський облік бюджетних установ є складним процесом, що характеризується високим рівнем відповідальності. Помилки працівників бухгалтерії можуть призвести до викривлень у фінансовій звітності, неправильного визначення витрат, заниження доходів, завищення витрат та штрафів, що в сукупності може мати негативний вплив на управління організацією.

З метою зменшення навантаження на працівників бухгалтерії та часу необхідного для обробки первинних документів, прискорення підготовки фінансової, статистичної та податкової звітності, а також підвищення оперативності отримання інформації для прийняття управлінських рішень, більшість компаній перейшли на автоматизовану форму ведення бухгалтерського обліку. Наразі ІТ-підприємства пропонують широкий спектр програмних продуктів для автоматизації обліку бюджетних установ: Дебет Плюс, ЕЛФІ -скарбник smart, Master: бюджетні установи, ISpro, FIT-Бюджет, Crystal Finance Millennium, UA-БЮДЖЕТ, «РБюджет». Характеристика даних програм представлена у таблиці 2 [7].

Ринок програмного забезпечення для автоматизації бухгалтерського обліку є висококонкурентним. Компанії вже давно користуються перевагами

автоматизованого обліку, в той час як більшість бюджетних установ тільки починають впроваджувати автоматизовані системи обліку.

Таблиця 2

Характеристика програмного забезпечення в бюджетних установах

№ н/з	Програмне забезпечення	Характеристика програмного забезпечення
1.	«Дебет Плюс»	Програма «Дебет Плюс» дозволяє: легко організувати облік матеріальних цінностей у кількісному й сумовому вимірах; вести облік матеріалів медичного призначення та продуктів харчування; обліковувати основні засоби та МНМА, вести облік автотранспортного парку; повністю автоматизувати нарахування та виплату заробітної плати; від створення тарифікації, з урахуванням особливостей преміювання медичних працівників, до експорту в банк платіжної відомості на виплату заробітної плати.
2.	«ЕЛФІ-скарбник smart»	комплекс програм з штучним інтелектом від ТОВ – Фенікс – Системі, що забезпечує ведення бухгалтерського обліку в установах – розпорядниках і одержувачів бюджетних коштів. Програма охоплює всі ланки бухгалтерського обліку в бюджетній установі та забезпечуючи автоматичне формування меморіальних ордерів та фінансових звітів
3.	Master:бюджетні установи	Програмний продукт для комплексного обліку бюджетних установ, органів місцевого самоврядування. Створений для українського ринку та відповідає чинному законодавству України. Доступний у хмарному та стаціонарному рішеннях. Програмний продукт MASTER:Бюджетні установи складається з модулів: планування і фінансування; каса; банк; необоротні активи; послуги; склад; податковий облік; операції; звіти.
4.	ФІТ-бюджет	Надає такі можливості: ведення штатного розпису; створення кадрових наказів; облік робочого часу та ведення табеля обліку робочого часу; автоматичний розрахунок нарахувань та утримань з заробітної плати; автоматичний розрахунок середньої заробітної плати для виплати відпускних, лікарняних, оплати днів відрадження.

Джерело: побудовано автором на основі [8, с.149; 9; 10]

Автоматизація бухгалтерського обліку значно спрощує процес запису, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі бухгалтерської інформації. Це зменшує навантаження на бухгалтерів і, як наслідок, кількість можливих помилок. Водночас підвищується оперативність отримання інформації для прийняття управлінських рішень.

Висновки. Отже, організація бухгалтерського обліку у бюджетних установах необхідно розглядати, як комплексне поняття, що передбачає сукупність дій зі створення та постійного вдосконалення цілісної системи бухгалтерського обліку, яка включає сукупність нормативно – правових, методологічних, технічних та організаційних елементів бухгалтерського обліку в конкретних умовах з метою задоволення інформаційних потреб користувачів бухгалтерської та економічної інформації.

Успішний розвиток організації обліку в бюджетних установах залежить від можливості автоматизації облікового процесу, що передбачає запровадження та

використання програмних комплексів автоматизації бухгалтерського обліку в державному секторі.

Автоматизована форма обліку дозволяє суттєво спростити процес реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі облікової інформації. Завдяки цьому зменшується навантаження на працівників облікового апарату, а як наслідок – кількість можливих помилок. При цьому підвищується оперативність отримання інформації з метою прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Михайлов М.Г., Телегунь М.І., Славкова О.П. Бухгалтерський облік у бюджетних установах. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 384 с.
2. Здирко Н.Г., Черешневий О.І. Вплив економіко – правового статусу бюджетних установ при організації бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка*. 2020. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7925> (дата звернення 19.08.2023 р.).
3. Ларікова Т.В., Шилко І.С. Організація обліку в бюджетних установах. *Фінанси, облік і аудит*. 2015. №1. С. 243 – 257.
4. Горковенко І.В. Бухгалтерський облік бюджетних установ: стан та перспективи реформування. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Економічні науки*. 2014. №9(2). С 176 – 179.
5. Бюджетний кодекс України.(дата звернення – 19.08.2023 р.) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 19.08.2023 р.)
6. Єфименко Т.І., Свірко С.В., Кондратюк І.О., Дорошенко О.О., Старченко Н.М. Бухгалтерський облік і контроль у контексті Бюджетного кодексу України. Навчальний посібник. К.: ДНУ «Акад. фін. управління», 2012. 944 с.
7. Леня В.С. Облік в бюджетних установах: Навчальний посібник. Чернігів: Десна Поліграф. 2016. 560 с.
8. Перетятко Ю.М., Черняк Д.О. Автоматизація бухгалтерського обліку бюджетних установ. *Науковий вісник Полісся*. 2021. №1(22) – с. 141 – 148 (дата звернення 19.08.2023 р.).
9. Сучасний бухгалтерський облік у програмі «Дебет Плюс». *«Дебет - Кредит»*. *Бухгалтерські новини*. URL: <https://news.dtkk.ua/debet-kredit/partner-news/68397-sucasnii-buxgalterskii-oblik-u-programi-debet-plus> (дата звернення 20.08.2023 р.)
10. Васильєва В.Г., Коновалова О.В., Коротченко В.О. Сучасні проблеми автоматизації обліку в бюджетних установах: теоретичні та практичні аспекти. *Економічний простір*. № 13. 2018. С. 150 – 163.
11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 19.08.2023 р.).

Олеся КОСТЕЛЬНЮК*,
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МІСЦЕ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розкрито особливості екологічного менеджменту сучасного підприємства. Досліджено основні цілі і умови ефективності екологічної політики. Представлено модель самої системи екологічного менеджменту. В роботі також розглянуто, що основою екологічної політики є екологічний паспорт, в якому будуть зазначатися основні дані. А також проаналізовано переваги екологічного менеджменту і зазначено важливість впровадження системи екологічного обліку в управлінській діяльності підприємства.*

***Abstract.** The article reveals the features of environmental management of a modern enterprise. The main goals and conditions for the effectiveness of environmental policy have been studied. The model of the environmental management system itself is presented. The work also considered that the basis of the environmental policy is an environmental passport in which the main data will be noted. The advantages of environmental management are also analyzed, and the importance of implementing an environmental accounting system in the management of the enterprise is indicated.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку промислового виробництва та господарської діяльності зростаючий вплив на екологічну ситуацію в світі та тенденції її зміни надає діяльність великих наукомістких та високотехнологічних компаній. Хоча в більшості компаній почали впровадження екологічного менеджменту, проте екологічна ситуація, що склалася, підтверджує недостатню ефективність механізмів екологічного контролю та управління на промислових підприємствах. В зв'язку з цим актуальною постає необхідність впровадження нових напрямків та методів управлінського.

Основні дослідження про взаємини соціуму і природного середовища були розглянуті в працях І. Блажея, О. Волощенко, О. Грішнкової, В. Ларіонова, А. Омарова, І. Приварникової, О.Шевченко, Я. Ус та ін. Істотний внесок у вирішення різних організаційно-управлінських, соціально-економічних і природоохоронних проблем внесли праці Н. Андрусак, Н. Гейта, І. Лепетан, І.Дуднікової, П.Загороднюк, А.Качинського і ін. Економісти Кортен Д., Делі Х., Джекобс Дж., Карсон Р., Шумахер Е.Ф., Хоук П. відзначають, що сучасні

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Інна ЛЕПЕТАН

тенденції розвитку економіки пов'язані з переходом до екологічно орієнтованого бізнесу і формуванням «зеленої» економіки [3].

Виклад основного матеріалу. Екологічний менеджмент представляє собою більш удосконалену систему управління, метою якої є створення екологічно безпечного виробництва при оптимальному співвідношенні екологічних та економічних показників на протязі всього життєвого циклу виготовлення продукції. Сучасна концепція екологічного менеджменту на промисловому підприємстві, як показує практика зарубіжних країн, – це концепція управління матеріальними ресурсами і якістю продукції. На її основі очікується зниження споживання природних.

З урахуванням першочергових проблем виробника, зростання економічної ефективності виробництва основні цілі впровадження екологічного менеджменту на підприємстві наступні: - зростання економічної ефективності виробництв; - скорочення витрат на сировину і енергію, утилізація відходів, очищення стічних вод та газів, що відходять; - вихід на міжнародний ринок екологічно безпечної продукції; - поліпшення стану природних зон у місцях розміщення промислових підприємств [6].

Головною умовою ефективності екологічної політики підприємства має бути узгодження екологічних завдань з іншими пріоритетними цілями діяльності з метою забезпечення високих конкурентних позицій на ринках збуту [1]. Екологічний менеджмент являє собою не стільки виконання визначених формальних вимог, скільки різноманітну активну практичну діяльність, зрозумілу і доступну для всіх фахівців і персоналу підприємства в цілому [2]. Впровадження екологічної політики сприяє структуруванню та поєднанню процесів, спрямованих на послідовне покращення всіх показників підприємства в залежності від поточної ситуації [4]. В основі моделі системи екологічного менеджменту лежить цикл Демінга Plan-Do-Check-Act (PDCA), або «План-Виконання-Перевірка-Дія» (рис. 1).

Рис. 1. Модель системи екологічного менеджменту

Джерело: сформовано автором на основі даних [1]

Існує велика кількість причин, які змушують підприємства, перебудовуватися на ощадливе виробництво: переваги споживачів, орієнтованих

на екологічно безпечну продукцію та виробництво, усвідомлення того, що налагодження виробничих процесів у відповідності з природоохоронним законодавством дорожче, ніж враховувати питання збереження навколишнього середовища ще на етапі прийняття інвестиційних рішень та ін. [5].

Таким чином, формування і розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві дасть організації практично будь-якого профілю значний ряд переваг, які дозволять досить швидко окупити витрати на впровадження системи. При цьому необхідні для впровадження системи екологічного менеджменту витрати цілком прийнятні для організацій, спрямованих на подальший розвиток. Система екологічного менеджменту обов'язково повинна стати основним елементом загальної системи менеджменту підприємства, механізмом забезпечення та прийняття рішень.

Екологічний менеджмент підприємства є частиною менеджменту господарської діяльності, одним з напрямів ринкових відносин підприємства. Важливо відзначити, що екологічний менеджмент в даній структурі управління входить в менеджмент підприємства і його керівник є заступником генерального директора (керівника, менеджера) підприємства.

Екологічна політика визначає загальну спрямованість діяльності організації і допомагає формувати цілі, визначати пріоритетні напрямки та аспекти екологічної діяльності, контролюючи їх результати. Будь-яка організація повинна мати власну екологічну політику, що відповідає природі екологічних впливів і природоохоронному законодавству.

Таблиця 1

Екологічний паспорт промислового підприємства

№	Напрямок екологічної діяльності	Оцінка стану	Екологічні нормативи
1	Природокористування	Нормативи споживання природних ресурсів	Поточні і капітальні витрати
2	Охорона навколишнього середовища	Нормативи допустимих впливів та їх джерела	Поточні та капітальні витрати Запаси і резерви
3	Екологізація технології виробництва продукції	Нормативи екологічної безпеки продукції Технічні регламенти	Планова норма прибутку від виробництва та реалізації конкурентоспроможної, екологічно чистої продукції
4	Інформаційне забезпечення екологічної діяльності	Система управління СОБЕП	Оцінка ефективності екологічного менеджменту підприємства
5	Екологічна безпека при нештатних і аварійних ситуаціях	План заходів	Оцінка відшкодування екологічної шкоди
6	Екологічний стан підприємства	Сертифікація АСОКП, СОБЕП підприємства	Нормативи витрат на сертифікацію

Джерело: Сформовано автором на основі даних[4]

Основою екологічної політики є екологічний паспорт. Запорукою аналізу та контролю екологічної політики підприємства є екологічний облік. Створення

та впровадження управлінського екологічного обліку підприємства є першорядним і відповідальним етапом в розробці системи екологічного менеджменту. Створенню системи екологічного обліку повинна передувати детальна оцінка вихідної екологічної ситуації на підприємстві. Оцінка повинна проводитися до прийняття керівництвом організації остаточного рішення про розвиток та масштаби діяльності в області зниження негативного впливу на навколишнє середовище і екологічного менеджменту [2].

Об'єктом управління в даному випадку стають викиди в атмосферу та скиди у водоймища, споживання сировини, енергії та екологічні наслідки від вироблених підприємством продуктів.

Предметом екологічного менеджменту є: економіка природокористування, організаційна структура, екологічний маркетинг, екологічна політика, інформація, екологічна і корпоративна культура, мотивація, взаємодія з громадськістю та інші складові частини системи управління.

Успішні результати екологічної діяльності підприємств залежать від безперервності прийняття зважених і послідовних рішень його керівників, кожне з яких ґрунтується на існуючій інформаційній базі і в підсумку зумовлює кращий або гірший вплив на навколишнє природне середовище [3].

Екологічний менеджмент являє собою не стільки виконання визначених формальних вимог, скільки різноманітну активну практичну діяльність, зрозумілу і доступну для всіх фахівців і персоналу підприємства в цілому.

Оцінка вихідної екологічної ситуації має виявити основні проблеми, переваги і недоліки існуючого на підприємстві екологічного управління, а також управління у галузі використання ресурсів, якості продукції, промислової безпеки і встановити пріоритетні цілі, завдання та дії підприємства на початковому етапі формування системи екологічного менеджменту.

Ідентифікація законодавчих, нормативних та інших вимог – це важливий етап створення системи екологічного менеджменту, який забезпечує ефективність подальшого планування практичної діяльності, а також можливість досягнення та демонстрації екологічної відповідальності підприємства. Ідентифікація передбачає визначення широкого спектру конкретних вимог до екологічних аспектів діяльності підприємства, як зовнішніх (від вимог міжнародного, регіонального і територіального екологічного законодавства до галузевих вимог), так і внутрішніх, самостійно встановлюваних підприємством. Подібна діяльність сприяє виробленню більш активної (ініціативної) і конструктивної позиції підприємства по відношенню до діючого природоохоронного законодавства [2].

Всі існуючі наміри та обов'язки, що включаються підприємством в екологічну політику, повинні переходити в екологічні цілі. Екологічні цілі визначаються на основі пріоритетів екологічної політики, значимих екологічних аспектів, інших пропонованих вимог. Цілі повинні ставитися до конкретної області природоохоронної діяльності підприємства, бути правдивими і доступними для керівництва, працівників зовнішніх зацікавлених осіб і мати можливість оцінювання [6]. Завдяки розвитку сучасного інформаційного ринку,

інтернет технології надають безперешкодну можливість дізнатися про результатах екологічної діяльності підприємства, що в свою чергу впливає на імідж компанії. Якщо підприємство негативно впливає на екологічну сферу життя людини, то відповідно громадськість буде осудливо відноситися до такої компанії. Саме тому, існує репутаційний ризик, від якого залежить, чи буде компанія розвиватися або, навпаки, занепадати.

Таким чином, створення репутації екологічно орієнтованого підприємства є однією з головних цілей діючих підприємств. Існуючі екологічні проблеми, викликані сучасною промисловістю, вимагають пошуку нових підходів і шляхів їх вирішення. Одним з таких шляхів є створення системи екологічного менеджменту. Головною метою створення ефективної системи екологічного менеджменту повинно стати прагнення до постійного зниження негативного впливу на навколишнє природне середовище і обов'язкове виконання законів природокористування при якісному випуску продукції. Екологічні цілі та завдання системи екологічного менеджменту повинні бути конкретними, досяжними і ефективними, а також мати можливість оцінки і бути взаємопов'язані з екологічною політикою.

Висновки. Дотримання екологічної політики та сертифікація стали одним з основних ринкових інструментів. У зв'язку з цим, вважаємо, що екологічний менеджмент, завдяки своїм незрівняним перевагам, повинен стати основою сучасного бізнесу в кожній країні, в тому числі і в Україні. Це шанс поліпшити екологічну обстановку в країні, протистояти економічній кризі, підвищити рівень добробуту і якість життя населення.

Список використаних джерел:

1. Волошенко О.О. Методичний підхід до формування стратегії еколого-орієнтованого розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. №11. С. 57-64.
2. Ілляшенко О. В., Будрик О. І. Еколого-економічна безпека підприємства: теоретичні аспекти. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1(25). С. 72-82.
3. Лепетан І.М. Роль бухгалтерського обліку у забезпеченні екологічної безпеки бізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 24. С. 14-22.
4. Тендюк А. О., Абрамова І. О. Забезпечення екологічної безпеки як мета регіонального екологічного менеджменту: теоретико-методичні аспекти. URL: file:///C:/Users/Helen/Downloads/ecnre_2017_14_32.pdf.
5. Сизоненко О.А. Управління еколого-економічними процесами промислових підприємств. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=26064.
6. Ус Я. О. Сучасні еколого-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2017. №2. С. 57-67.

Вікторія КРАСОВСЬКА*,
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАЛОЦІННІ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНІ ПРЕДМЕТИ : СУТНІСТЬ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ

***Анотація.** У статті проаналізовано сутність малоцінних та швидкозношуваних предметів як складової частини запасів хлібопекарського підприємства. Визначено, що списання малоцінних та швидкозношуваних предметів у зв'язку з їх зносом здійснюється різними методами. Зазначено, що особливості обліку малоцінних предметів повинні бути зафіксовані в обліковій політиці підприємства у частині, яка стосується організації управлінського обліку на підприємстві. Обґрунтовано напрямки вирішення проблем, пов'язаних з ефективним управлінням малоцінними та швидкозношуваними предметами, як запасами. Акцентовано увагу на заходах для ефективної організації обліку системи малоцінних та швидкозношуваних предметів на підприємствах.*

***Abstract.** The article analyzes the essence of low-value and fast-wearing items as a component of the inventory of a bakery enterprise. It was determined that the write-off of low-value and perishable items in connection with their wear and tear is carried out by various methods. It is noted that the peculiarities of the accounting of low-value items should be recorded in the accounting policy of the enterprise in the part that concerns the organization of management accounting at the enterprise. Directions for solving problems related to the effective management of low-value and perishable items as stocks are substantiated. Emphasis is placed on measures to effectively organize the accounting system of low-value and perishable items at enterprises.*

Вступ. У виробничій діяльності підприємств особливе місце займають малоцінні та швидкозношувані предмети, зокрема спеціальний одяг та спеціальне взуття, оскільки вони є засобами праці невисокої вартості з недовгим терміном служби та відносяться до класу запасів, хоча вони суттєво відрізняються від інших видів запасів, бо багаторазово беруть участь у виробництві та зберігають свою натурально - речову форму до кінця строку корисного використання. Наявність різноманітних малоцінних та швидкозношуваних предметів на підприємствах хлібопекарської галузі вимагає ретельного їх обліку, що ускладнюється складними якісними характеристиками та умовами зберігання й використання.

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ –
Наталія ПРАВДЮК

На хлібопекарських підприємствах працівникам, які безпосередньо мають справу з харчовими продуктами, видається санітарний одяг. Він є різновидом спецодягу і необхідний для забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов на підприємстві, а також для захисту працівників, що піддаються впливу біологічних факторів (мікроорганізмів). З врахуванням нормативних документів, на підприємствах харчової галузі має бути видано наказ (нормативний акт), що регламентує правила та норми видачі спецодягу та інших засобів захисту для застосування у межах підприємства.

За таких умов уточнення методичних та організаційних процедур, які пов'язані з обліком руху малоцінних та швидкозношуваних предметів, набуває особливої актуальності у зв'язку із забезпеченням потреби у точній і достовірній інформації для управління цією групою запасів. Це також зумовлюється тим, що функціонування хлібопекарських підприємств під час військового стану зумовили значне збільшення кількості операцій, які відображують рух такої групи запасів та суттєве ускладнення відповідного облікового відображення.

Виклад основного матеріалу. В Україні методичні засади обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів регламентовано НП(С)БО 9 «Запаси», відповідно до якого МШП, як складову частину запасів, визначено як активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності, перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, а також утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, управління підприємством [1]. У низці зарубіжних країн та в Україні частково підприємствами використовується МСБО 2 «Запаси», за яким під малоцінними та швидкозношуваними предметами очевидно слід розуміти активи, призначені для використання в ході звичайної господарської діяльності в процесі виробництва, для продажу чи у формі матеріалів для споживання під час надання послуг [2].

У різних літературних джерелах можна зустріти дещо різне тлумачення малоцінних та швидкозношуваних предметів, однак основні складові, що входять до цього поняття залишаються незмінними (табл. 1).

Нам імponує визначення за узагальненням М.Т. Шендригоренко, коли під поняттям малоцінними та швидкозношуваними предметами як видом запасів необхідно вбачати матеріальні ресурси підприємства, які є сукупністю предметів праці й перебувають на підприємстві у різноманітному вигляді, ... надають їй якісних властивостей, беруть участь у виробництві протягом одного виробничого циклу і повністю переносять свою вартість на вартість готової продукції [3].

Досить доцільним є трактування цієї категорії Н.І. Коваль, яка визначає їх як придбані або самостійно виготовлені запаси, що ... утримуються для ... споживання у ході нормального операційного циклу і характеризуються речовою формою, макроекономічним змістом, мікроекономічним призначенням та наявністю облікового складника [9].

Термін «малоцінні та швидкозношувані предмети»: огляд наукових джерел

№ п/п	Автор/джерело	Визначення
1.	Пилявець В.М., Балазюк О.Ю., Сисоєва І.М. [4]	МШП – це вид виробничих запасів, є засобами праці невисокої вартості з недовгим терміном служби, які відносяться до класу запасів. Малоцінні та швидкозношувані предмети суттєво відрізняються від інших видів запасів, бо МШП багаторазово беруть участь у виробництві та зберігають свою натурально-речову форму до кінця строку корисного використання.
2.	Сук Л.К. [5]	МШП – це активи будь-якої вартості, що мають очікуваний строк корисного використання (експлуатації) менше одного року (або нормального операційного циклу, якщо він менший за рік). МШП є оборотними активами, проте вони подібні до необоротних активів, тому що можуть використовуватись більше ніж один раз у процесі виробництва.
3.	Садовська І.Б., Божидарнік Т.В., Нагірська К.Є.[6]	Малоцінні та швидкозношувані предмети – це матеріальні цінності, які не включаються в масу чи хімічний склад готової продукції.
4.	Крупка Я.Д., Задорожний З.В., Денчук П.Н. та ін. [7]	МПШ-предмети терміном використання не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він триває більше одного року, а саме : інструменти і пристрої загального користування; спеціальні інструменти і спеціальні пристрої; змінне обладнання; виробничий інвентар; господарський інвентар; спеціальний одяг, спеціальне взуття і запобіжні пристрої; інші малоцінні і швидкозношувані предмети.
5.	Іщенко Я.П., Подольчук О.А., Коваль Н.І. [8]	МШП – це запаси, призначені для споживання при виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг, а також управління підприємством.

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел

Особливістю малоцінних та швидкозношуваних предметів є те, що вартість таких активів, які передані в експлуатацію, виключають зі складу активів, відносять на відповідні рахунки витрат, тобто списують із балансу з подальшою організацією оперативного кількісного обліку таких предметів за місцями експлуатації і матеріально відповідальними особами протягом строку їх фактичного використання. Відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси», малоцінні та швидкозношувані предмети визнаються активом, якщо:

- існує імовірність того, що в майбутньому підприємство отримає економічні вигоди, пов'язані з їх використанням;
- вартість МШП може бути достовірно визначена [1].

Малоцінні та швидкозношувані предмети є оборотними активами, проте вони подібні до необоротних активів, тому що можуть використовуватись більше ніж один раз у процесі виробництва. З огляду на те, що малоцінні та швидкозношувані предмети можуть використовуватись багато разів, їхню вартість доцільно розподіляти за допомогою амортизації протягом певних періодів. Звертаємо увагу, що списання малоцінних та швидкозношуваних

предметів у зв'язку з їх зносом здійснюється різними методами. При дуже низькій їх вартості та невеликому терміні служби вони можуть бути списані у розмірі 100% під час передачі в експлуатацію; при високій їх вартості та невеликому терміні служби 50% їх первісної вартості списується при передачі в експлуатацію, а решта 50% – при вибутті у зв'язку зі зносом; при тривалому періоді їхньої служби списання вартості може здійснюватися пропорційно виходячи з передбачуваного терміну їхньої експлуатації за місячними нормами[10].

Відповідні особливості обліку малоцінних предметів повинні бути зафіксовані в обліковій політиці підприємства у частині, яка стосується організації управлінського обліку на підприємстві. Основні положення, які необхідно висвітлити у Наказі про облікову політику, подано у табл. 2.

Правильна організація обліку малоцінними та швидкозношуваними предметами на підприємствах передбачає наявність певних складових, наведених на рис. 1.

Дані заходи допоможуть правильно організувати облік малоцінних та швидкозношуваних предметів на підприємстві, що в свою чергу допоможе правильно сформувані первісну вартість, вартість запасів, які відпускаються у виробництво, оцінити з високою точністю незавершене виробництво, та правильно відображати залишки в балансі та інших формах фінансової звітності.

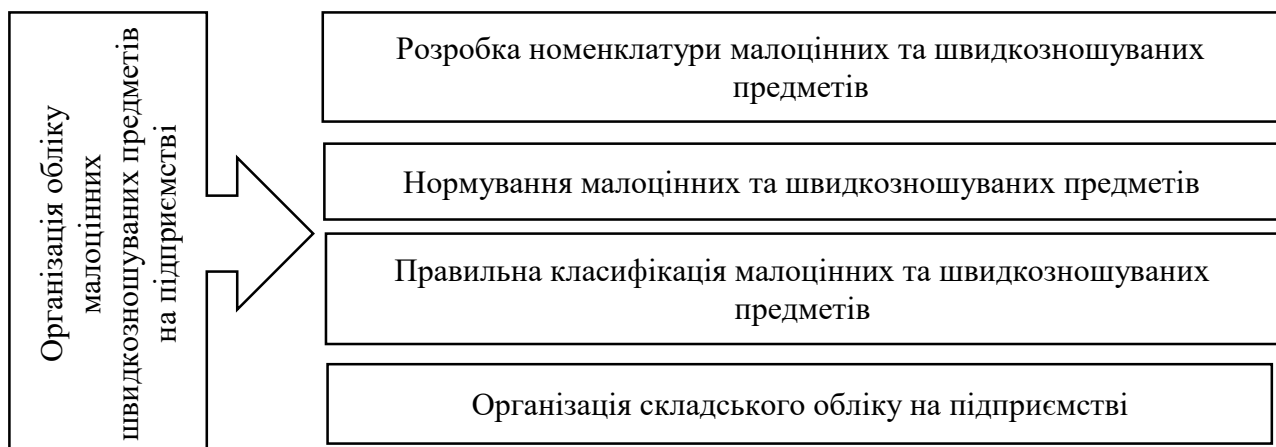

Рис.1. Заходи для ефективно організації обліку системи малоцінних та швидкозношуваних предметів на підприємствах

Джерело: сформовано автором

Ми поділяємо думку науковців [12], що для вирішення проблем, пов'язаних з ефективним управлінням малоцінними та швидкозношуваними предметами, як і іншими запасами, на підприємствах необхідно:

- визначити роль малоцінних та швидкозношуваних предметів в структурі підприємства;
- розробити модель управління малоцінними та швидкозношуваними предметами, враховуючи такі показники, як:
 - а) термін зберігання малоцінних та швидкозношуваних предметів;

б) тарифи на транспортування малоцінних та швидкозношуваних предметів;

с) час доставки малоцінних та швидкозношуваних предметів.

– приділяти більшу увагу інвентаризації малоцінних та швидкозношуваних предметів з метою покращення управління їх товарними запасами і посилення контролю за збереженням.

Таблиця 2

Елементи облікової політики в частині МШП

Назва	Варіанти обліку на вибір підприємства	Нормативний документ
Одиниця обліку МШП	– найменування; – однорідна група (вид)	НП(С)БО 9 «Запаси»
Методи оцінки МШП при їх вибутті	– ідентифікованої собівартості; – середньозваженої собівартості; – ФІФО; – нормативних витрат; – ціни продажу	НП(С)БО 9 «Запаси»
Метод обліку транспортно заготівельних витрат	– пряме включення ТЗВ до первісної вартості одиниці МШП, що купуються (для однорідних запасів); – за середнім відсотком (при узагальненні суми транспортно-заготівельних витрат на окремому субрахунку з подальшим їх розподілом)	НП(С)БО 9 «Запаси»
Призначення та умови використання МШП	Самостійно встановлюється підприємством	Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів
База розподілу транспортно заготівельних витрат, що прямо включаються до первісної вартості запасів	за кількісним критерієм: – вага; – об'єм; – кількість місць; – одиниць; за вартісним критерієм: – ціна одиниці запасів	Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів
Періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці МШП	Самостійно встановлюється підприємством	Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів

Джерело: сформовано автором з уточненнями за використання [11]

Висновки. Запропоновані заходи сприятимуть розробці нових методів управління малоцінними та швидкозношуваними предметами, аналізу їх складу, підвищенню ефективності використання малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 №246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення: 12.10.2023).
2. МСБО 2 «Запаси» (IAS 2. Inventories). URL: www.minfin.gov.ua/document/92420/МСБО_2.pdf (дата звернення: 12.10.2023).
3. Шендригоренко М.Т. Облік виробничих запасів: актуальні питання та напрямки їх вирішення. *Вісник Криворізького економічного інституту КНУ*. 2013. № 2. С. 102–106.
4. Пилявець В.М., Балазюк О.Ю., Сисоєва І.М. Актуальні питання нормативно-правового регулювання обліку та оподаткування МШП на вітчизняних підприємствах. *Інтелект XXI* № 1. 2019 . С.56-61.
5. Сук Л.К. Періоди амортизації малоцінних та швидкозношуваних предметів. Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: VII Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27 листоп. 2021 р.): тези доп. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. С. 7-8.
6. Садовська І.Б., Божидарнік Т.В., Нагірська К.Є. Бухгалтерський облік [текст] : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури». 2013. 688 с.
7. Крупка Я.Д., Задорожний З.В., Денчук П.Н. та ін. Фінансовий облік : підручник; 3-тє вид., доп. та перероб. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 488 с.
8. Іщенко Я.П., Подоляничук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік І.: підручник. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВНАУ, 2020. 497 с.
9. Коваль Н.І. Сутність виробничих запасів як економічної категорії: обліковий та управлінські аспекти. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. №7. С. 93–105.
10. МШП. Назва з екрану. URL: <https://livingfo.com/malotsinni-ta-shvydkoznoshuvani-predmety/> (дата звернення: 12.10.2023).
11. Коваль Л. В. Облікова політика щодо запасів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 1. С. 101–110.
12. Пеняк Ю.С., Рудь О.О. Актуальні проблеми управління виробничими запасами в умовах воєнного стану в Україні. Сучасний стан, проблем та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем: Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 172-175.
13. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів. Наказ МФУ від 10 січня 2007 року № 2. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MF07002?an=208&ed=2022_10_18 (дата звернення: 12.10.2023).

Вікторія МАКСИМЕНКО*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

***Анотація.** У статті досліджено сутність поняття «облікова політика» згідно з чинним законодавством та проаналізовано підходи вітчизняних науковців до трактування даного терміна. Виділено етапи формування облікової політики. Описані принципи які потрібно дотримуватися під час формування облікової політики. Доведено залежність механізму ефективної діяльності суб'єкта господарювання від уміло сформованої облікової політики підприємства. Визначено основні проблеми формування облікової політики підприємства на сучасному етапі розвитку економіки та запропоновано напрями вдосконалення механізму її формування.*

***Abstract.** The article examines the essence of the concept of "accounting policy" in accordance with the current legislation and analyzes the approaches of domestic scientists to the interpretation of this term. The stages of accounting policy formation are highlighted. The principles that must be followed during the formation of the accounting policy are described. The dependence of the mechanism of effective activity of the economic entity on the skillfully formed accounting policy of the enterprise is proven. The main problems of the formation of the accounting policy of the enterprise at the current stage of the development of the economy are identified, and directions for improving the mechanism of its formation are proposed.*

Вступ. Облікова політика підприємства безпосередньо характеризує обрану стратегію розвитку підприємства та способи її досягнення. У ринкових умовах кожна компанія може в будь-який момент зіткнутися з ситуацією, пов'язаною з необхідністю прийняття рішення про вибір доступних альтернативних варіантів обліку або розробки методу обліку нової операції або нового об'єкта. Чинним законодавством це чітко не врегульовано. Професійне судження бухгалтера може підвищити ризик фальсифікації фінансової звітності відповідно до МСФЗ внаслідок застосування облікової політики в компанії.

Питанню формування облікової політики та її практичного застосування присвятили свої праці ряд вчених, зокрема: Карпачова О.В. [10], Зубілевич С.Я. [2], Житний П.Є. [7], Герасимович І.А. [8], Мулик Т.О. [12], Подолянчук О.А. [10].

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «облікова політика»

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Любов КОВАЛЬ

регулюється різними нормативними актами національного та міжнародного законодавства. Відповідно до п. 5 МСБО (IAS) 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» облікові політики – конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності [1].

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» облікова політика - сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [3].

Найважливішим є те, як розуміє зміст облікової політики практикуючий бухгалтер, і як буде викладено це розуміння у розпорядчому документі про облікову політику (наказі, положенні, розпорядженні). Адже розробка та затвердження облікової політики є важливим етапом організації та ведення облікового процесу на підприємстві [11].

Якщо розглядати поняття «облікова політика» у загальному розумінні, то вона являє собою сукупність прийомів та методів ведення обліку, які підприємства мають право самостійно вибирати. Проте серед науковців немає єдиного визначення терміна «облікова політика».

У таблиці 1 представлено трактування поняття «облікова політика» з точки зору вітчизняних науковців.

Облікова політика є елементом системи організації бухгалтерського обліку на підприємстві відповідно до Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства [2]. Вважаємо, що облікова політика підприємства – сукупність прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку відповідно до вимог чинного законодавства підприємства залежно від розміру та виду діяльності з метою захисту інтересів його власників.

Таблиця 1

Підходи до визначення терміна «облікова політика»

Автор	Визначення
Кучеренко Т. [14]	Домовленість і практика, що проявляються у сукупності принципів, методів і процедур, які використовує підприємство для складання та подання фінансової звітності з метою її гармонізації та створення єдиних підходів до визначення, визнання й оцінки окремих її елементів.
Кулик В.А. [15]	Система способів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, що використовується підприємством для інформаційного забезпечення прийняття економічних рішень і передбачає найбільш достовірне відображення фактів господарської діяльності.
Войтенко Т.В. [16]	Вибрана підприємством з урахуванням установлених норм та особливостей методологія бухгалтерського обліку, яка спрямована на досягнення його цілей та завдань та використовується з метою забезпечення надійності фінансової звітності та якісної системи управління.
Бутинець Ф.Ф. [17]	Сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, які були вибрані підприємством.

Створено автором на основі даних джерела [14,15,16,17]

Створення облікової політики на підприємстві – трудомісткий і відповідальний процес, оскільки підприємство не один рік працюватиме і враховуватиме свої активи і зобов'язання згідно з розробленою ним обліковою політикою. Це вимагає більш зваженого підходу до її розроблення. Однак сьогодні дедалі частіше спостерігається вузькоспрямований формальний підхід, що зводиться до складання фінансової звітності відповідно до загальних вимог НП(С)БО та зовнішніх користувачів. На таку ситуацію впливають як відсутність достатнього практичного досвіду управління в ринкових умовах, так і недостатнє законодавче врегулювання цього питання [6].

На рівні держави порядок формування облікової політики регулюється низкою нормативно-правових актів. Головними є такі: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [3]; Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» [4]; Національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку [9]; План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [5]; Інструкція із застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [6].

На рівні суб'єкта господарювання, тобто на мікрорівні у формуванні облікової політики беруть участь керівництво та головний бухгалтер. Формування облікової політики – важливий і трудомісткий процес, який включає певну кількість етапів.

Враховуючи організаційно-методичні аспекти, процес формування облікової політики. Його доцільно розділити на кроки, що зображені на рис. 1.

Під час формування облікової політики слід дотримуватися принципів:

1. наукової обґрунтованості – узгодженість із дією науково-технічного прогресу, законів економічного розвитку суспільства, з концепцією державної політики, нормативно-правовою базою;

2. комплексності – передбачає вивчення й оцінку події не з точки зору ізольованих економічних, соціальних, екологічних, політичних та інших значущих факторів;

3. системності – облікова політика розглядається як штучно створена складова частина виробничої системи, яка виконує функції, пов'язані зі збором, класифікацією, обробкою, аналізом і формуванням різних видів облікової інформації для визначення економічної ідеології підприємств;

4. ефективності, плановірності та динамічності – спрямовувати облікову політику на вирішення не тільки поточних стратегічних завдань, а й довгострокового розвитку підприємства за умови наявності ефективних альтернативних варіантів досягнення тієї чи іншої мети;

5. профілактики – виконує запобіжну функцію, створюючи умови для своєчасного інформування управлінського персоналу підприємства про відхилення від планових чи нормативних величин витрат та результатів діяльності для можливої корекції управлінських рішень [7].

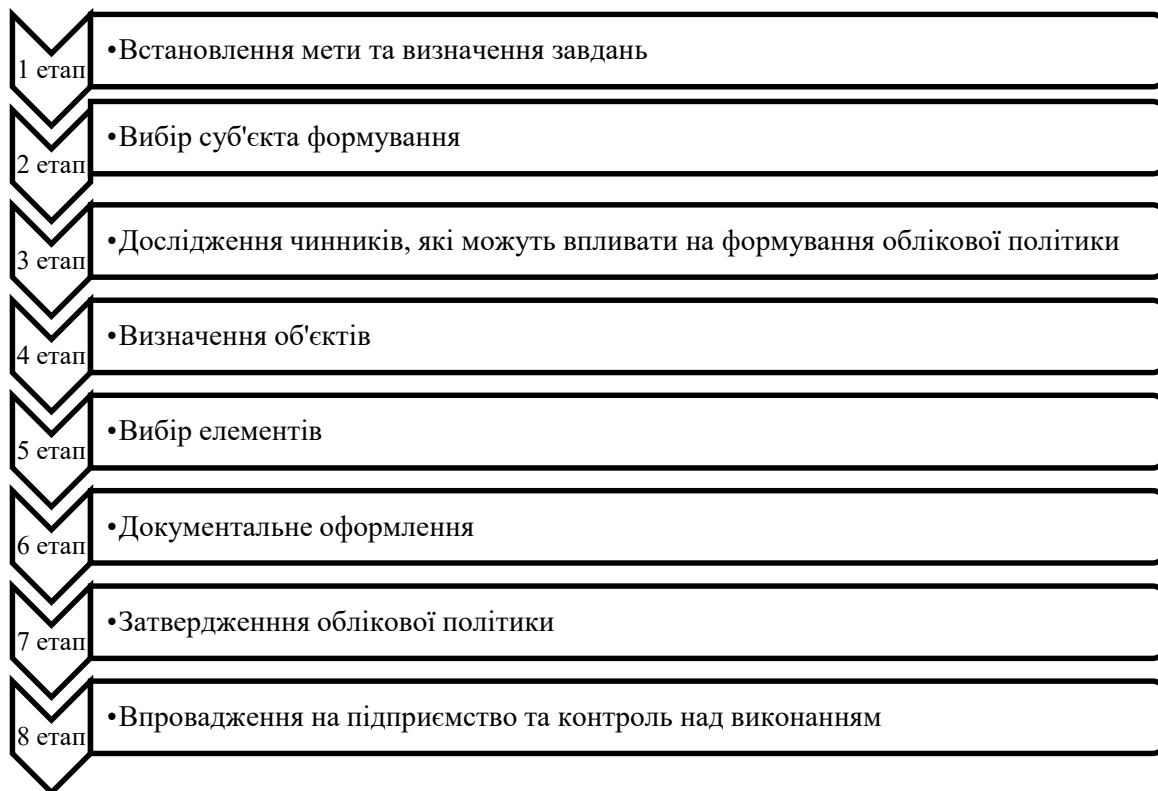

Рис. 1. Етапи формування облікової політики

Джерело: сформовано автором на основі даних джерела [18]

Безумовно, облікова політика є інструментом управління бухгалтерським обліком на підприємстві. Однак значення облікової політики виходить за межі цього процесу. Як інструмент управління облікова політика підприємства має виконувати такі функції:

1. інформаційну, яка проявляється при аналізі форм фінансової звітності зовнішніми та внутрішніми користувачами;
2. захисну, при аудиторських і податкових перевірках, вирішенні судових спорів, тощо;
3. регулюючу, яка направлена на коректне відображення господарських процесів і зниження трудомісткості облікового процесу [12].

За формою облікова політика має вигляд наказу керівника підприємства. На підставі даного наказу затверджується Положення про облікову політику підприємства, контроль над виконанням якого покладається на головного бухгалтера. Даний наказ є розпорядчим та впливає на фінансовий результат господарської діяльності підприємства, йому притаманні такі основні ознаки: формулювання та прийняття даного документу з дотриманням певних правил; має документальне закріплення, визначає правила поведінки для певних осіб, у ньому сформульовано методи оцінки та визначено умови їх реалізації на підприємстві [8]. Законодавчо затвердженого наказу про облікову політику немає. Цей наказ розробляють самостійно і вільно. Це залежить від форми власності підприємства та його цілей. Але в основному наказ про облікову політику включає такі розділи, як порядок організації бухгалтерського обліку, облікова політика підприємства.

Всі суб'єкти господарювання незалежно від виду діяльності та форми власності та розміру повинні при веденні обліку керуватися розробленою та затвердженою обліковою політикою (табл.2).

Таблиця 2

Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності

Суб'єкт господарювання	2018 р.	2019р.	2020 р.	2021 р.
сільське, лісове та рибне господарство	76328	75450	73368	70803
промисловість	125859	130324	126337	121787
будівництво	52531	56855	56926	56627
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	818217	834159	826129	777419
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	90591	96235	98307	94633
тимчасове розміщення й організація харчування	61761	69689	71748	69775
інформація та телекомунікації	174622	206147	234188	284141
фінансова та страхова діяльність	9739	10086	10225	10643
операції з нерухомим майном	93383	98361	95809	94342
професійна, наукова та технічна діяльність	126100	134800	140374	143210
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	49206	53787	53735	54153
освіта	13241	15429	16733	17927
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	24961	30994	37583	34574
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	13797	15168	15774	15829
надання інших видів послуг	109336	114217	116416	110457

Джерело: створено автором на основі даних Державної служби статистики України [13]

Проблеми формування облікової політики можуть включати в себе наступні аспекти: 1. Недостатність даних: брак або недостатність інформації про фінансовий стан підприємства може ускладнити процес обліку і прийняття вірних фінансових рішень. 2. Неоднозначність стандартів: зміни в облікових стандартах та їх неоднозначність можуть викликати труднощі у виборі правильного підходу до обліку. 3. Регуляторні обмеження: регуляторні вимоги та обмеження можуть обмежувати можливості підприємства щодо ведення обліку та звітності. 4. Технологічні виклики: застосування нових облікових систем та програм може вимагати інвестицій та підготовки персоналу. 5. Незрозуміла фінансова стратегія: неспільність між фінансовою стратегією підприємства і обліковою політикою може викликати конфлікти та проблеми.

Для вирішення цих проблем важливо мати чітку облікову політику, яка враховує особливості конкретного підприємства та відповідає всім вимогам законодавства та стандартів обліку. В Україні вдосконалення облікової політики може бути особливо актуальним через вимоги реформ та гармонізацію з міжнародними стандартами.

Шляхи вдосконалення облікової політики (табл. 3).

Шляхи вдосконалення облікової політики підприємств

№	Шляхи вдосконалення	Суть
На рівні держави		
	Впровадження МСФЗ:	Перехід до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) допоможе узгодити облікову політику з міжнародними практиками та зробить фінансову звітність українських компаній більш прозорою і зрозумілою для іноземних інвесторів.
	Розвиток корпоративного управління:	Підвищення стандартів корпоративного управління допоможе зміцнити довіру інвесторів та покращити господарський клімат в країні, сприяючи розвитку бізнесу.
	Державна підтримка:	Уряд може надавати підтримку підприємствам у впровадженні сучасних облікових систем та надавати інформацію щодо вимог до обліку та звітності.
	Освіта та підготовка кадрів:	Забезпечення навчання і підготовки фахівців в галузі обліку та фінансів сприяє підвищенню кваліфікації та знань.
	Зменшення бюрократії:	Спрощення процедур звітності та оподаткування може полегшити бізнес-середовище та зменшити адміністративні тяготи для підприємств.
	Активна роль громадськості:	Громадські організації та журналісти можуть відігравати важливу роль у виявленні недоліків у фінансовій звітності та обліковій політиці підприємств.
	Аудит та нагляд:	Зміцнення системи аудиту та нагляду над фінансовою звітністю допоможе забезпечити дотримання облікової політики та виявляти можливі порушення.
На рівні підприємства		
	Аналіз потреб і можливостей:	Ретельно проаналізуйте фінансові потреби та можливості вашого підприємства, щоб сформулювати облікову політику, яка відповідає вашим потребам.
	Вдосконалення процесів обліку:	Покращіть процеси збору, обробки та звітності фінансової інформації, використовуючи сучасні технології та програмне забезпечення
	Дотримання стандартів:	Переконайтеся, що ваша облікова політика відповідає всім вимогам облікових стандартів та регуляторних вимог.
	Оптимізація фінансової стратегії:	Узгодьте вашу облікову політику із фінансовою стратегією підприємства, щоб вона відображала ваші фінансові цілі.
	Підготовка персоналу:	Забезпечте, що ваш персонал має необхідні навички та знання для впровадження облікової політики.
	Створення контрольних механізмів:	Розробіть систему контролю, яка допоможе відстежувати дотримання облікової політики та вчасно виявляти можливі відхилення.
	Постійне оновлення:	Враховуйте зміни в законодавстві та облікових стандартах, а також зміни в самому підприємстві, та адаптуйте облікову політику відповідно.
	Комунікація та навчання персоналу:	Забезпечте взаєморозуміння і залучення персоналу до впровадження облікової політики через навчальні програми і комунікаційні заходи.

Джерело: узагальнено автором

Висновки. В результаті дослідження науково-практичних трактувань облікової політики було зроблено низку висновків щодо її сутнісних характеристик.

Вдосконалення облікової політики є постійним процесом і вимагає уваги до деталей та внутрішньої співпраці всередині підприємства.

Отже, формування та реалізація правильно вибраної облікової політики є інструментом, який дає змогу керівництву впливати на рівень доходів, прибутку та інвестиційну привабливість. Для розв'язання існуючих проблем під час формування облікової політики на рівні підприємства головним завданням є посилення контролю з боку державних органів управління над дотриманням ними вимог чинного законодавства та сприяння впровадженню інформаційних систем і технологій обробки облікової інформації. Крім того, керівництво підприємства повинно постійно здійснювати контроль над дотриманням облікової політики, а також її вдосконалювати, що потребує додаткового навчання осіб, які відповідальні за застосування облікової політики.

Список використаних джерел:

1. Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки: МСБО (IAS) 8 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_020. (дата звернення 23.09.2023).

2. Зубілевич С.Я. Формування та розкриття облікової політики за МСФЗ 15 «Дохід від договорів з клієнтами». *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2018. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgr_ekon_2018_3_10. (дата звернення 24.09.2023).

3. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> . (дата звернення: 23.09.2023).

4. Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» від 21.12.2005 № 31-34000-10-5/27793. Міністерство фінансів України. URL: http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/article?art_id=58984&cat_id=34931 . (дата звернення: 24.09.2023).

5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291. Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#n13> (дата звернення: 23.09.2023).

6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291. Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 24.09.2023).

7. Житний П.Є. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 3. С. 3-10.

8. Герасимович І.А. Бухгалтерський інжиніринг як інноваційний механізм облікової політики в забезпеченні сталої діяльності підприємства. *Фінанси України*. 2021 №12. С.21-33.

9. НП(С)БО. URL : <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1> (дата звернення: 23.09.2023).
10. Карпачова О.В. Облікова політика за МСФЗ як інформаційне забезпечення аудитора. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 2. С. 69–73. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2020_2_11. (дата звернення 23.09.2023).
11. Подолянчук О.А. Облікова політика щодо заробітної плати. *Облік і фінанси*. 2018. № 1 (79). С. 64-71. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/16507.pdf> (дата звернення: 23.09.2023).
12. Мулик Т.О. Облікова політика як інструмент управління оподаткуванням. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск № 4. URL: <http://global-national.in.ua> (дата звернення 23.09.2023).
13. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 26.09.2023).
14. Кучеренко Т. Регламентування облікової політики фінансової звітності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. № 5. С. 24–34.
15. Кулик В.А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: монографія за ред. В.А. Кулик. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. 373 с.
16. Войтенко Т.В. Облікова політика – 2010: головне. *Податки і бухгалтерський облік*. 2010. № 1. С. 16–22.

Валерія МЕЛЬНИК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** У статті розкрито особливості автоматизації облікового процесу. Представлено приклади програмних продуктів, якими користуються підприємства, охарактеризовано кожен із них. Розглянуто переваги й недоліки автоматизації обліку.*

***Abstract.** The article discloses the features of automation of the accounting process. Examples of software products used by enterprises are presented, each of them is characterized. The advantages and disadvantages of accounting automation are considered.*

Вступ. Перехід України до ринкової економіки спонукає підприємства до здорової конкуренції, що забезпечується в певній мірі збільшенням ефективності виробництва. Можливість проаналізувати ефективність роботи дають дані бухгалтерського обліку. Для швидкого формування облікового масиву доцільно використовувати автоматизацію обліку, що надає низку переваг та нові можливості. Саме тому автоматизація бухгалтерського обліку та впровадження різноманітних інформаційних систем на сьогоднішній день є найважливішою задачею будь-якого підприємства чи установи. Це не лише мінімізує ризик скоєння помилки під час обліку, а й стане основою для автоматизації інших процесів на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Процес обліку є досить трудомістким і разом з тим ризиконебезпечним, тому що навіть одна помилка може стати причиною цілого ряду порушень і неточностей, а це відіб'ється на господарському процесі та інформації про фінансово-майновий стан підприємства. Тому питання спрощення та мінімізації ризику даного процесу є досить актуальним.

Автоматизація бухгалтерського обліку дає такі результати:

- економічність бухгалтерського обліку досягається за рахунок оптимізації оподаткування;
- зменшується ризик виникнення різноманітних помилок, що в свою чергу, допомагає оминати санкції та штрафи зі сторони податкової;
- інформаційні потоки впорядковуються, адже при автоматизації обліку можна отримати будь-яку інформацію натисканням всього декількох клавіш;
- підвищується оперативність бухгалтерського обліку.

Необхідність застосування автоматизованого обліку окреслюється, насамперед, розміром підприємства. Кількість діючих підприємств в Україні за розмірами наведено в таблиці 1.

Серед діючих підприємств в Україні найбільшу кількість займають малі. Немає обмежень щодо розміру підприємства при використанні програмного продукту автоматизації. Тому навіть малі підприємства за бажання та можливості можуть використовувати автоматизований облік. Виходячи з цього, далі розглянемо продукти, якими можуть користуватися будь-які підприємства.

Визначено три ключові тенденції в сфері автоматизації бухгалтерського обліку, які ведуть до скорочення кількості недоліків та проблем при автоматизації. Встановлено, що на внутрішньому ринку України збільшується кількість підприємств, які використовують програми автоматизації бухгалтерського обліку. Це призводить до розвитку ринку надання послуг з розробки, підтримки, супроводу, налаштування програм автоматизації, зростання конкуренції серед компаній-розробників, постачальників послуг.

По-друге, зростання рівня автоматизації бухгалтерського обліку серед підприємств веде до зростання кількості переваг та скорочення численних недоліків.

Таблиця 1

Кількість діючих підприємств з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємствах у 2010-2021 роках

Роки	Усього, одиниць	У тому числі/ Including			
		великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	Мікропідприємства
2010	378810	586	20983	357241	300445
2011	375695	659	20753	354283	295815
2012	364935	698	20189	344048	286461
2013	393327	659	18859	373809	318477
2014	341001	497	15906	324598	278922
2015	343440	423	15203	327814	284241
2016	306369	383	14832	291154	247695
2017	338256	399	14937	322920	278102
2018	355877	446	16057	339374	292772
2019	380597	518	17751	362328	313380
2020	373822	512	17602	355708	307871
2021	370834	610	17502	352722	304650

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Загалом переваги стосуються оперативності, гнучкості, швидкості, скорочення рівня помилок у роботі підприємства, зростання рівня підзвітності та інтеграції управлінського обліку. З іншої сторони, недоліки стосуються переважно неготовності персоналу до змін, адаптації до нових технологічних умов роботи, високої вартості інтеграції програм автоматизації обліку. Основні недоліки автоматизації – ціна, потреба в навчанні та адаптації персоналу, постійна потреба в налаштуваннях та доопрацюваннях.

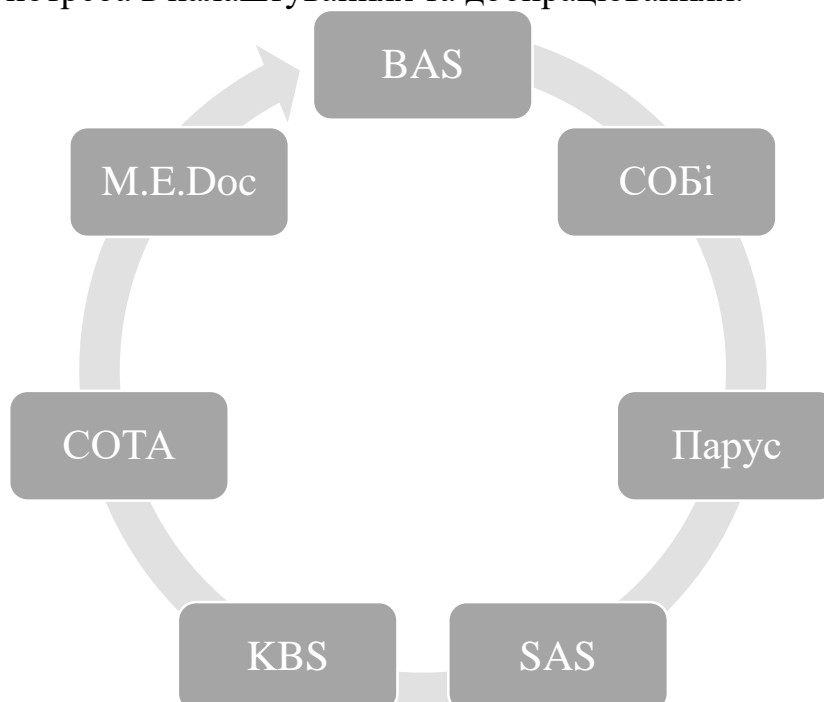

Рис. 1. Автоматизовані програмні продукти

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Оскільки автоматизація обліку є життєвою необхідністю для будь-якої сучасної успішної організації в Україні, для полегшення ведення обліку, свої послуги пропонують такі програмні продукти:

1) Компанія СОБі. Компанія СОБі здійснює автоматизацію наступних видів обліку:

- Бухгалтерський і податковий облік. В даній дільниці здійснюється автоматизація обліку згідно з національними стандартами, а також чинним законодавством. У деяких випадках компанії мають необхідність вести бухгалтерський облік згідно з міжнародним стандартом МСФЗ. В цій ситуації фахівці даної компанії здійснять необхідні роботи для створення автоматизованої системи ведення звітності, як по національним стандартам, так і міжнародним.

- Оперативний (оперативно-технічний) облік необхідний для повсякденного поточного управління організацією і полягає в щоденному збиранні інформації про події, що відбуваються, та господарські операції, як окремих фактах господарської діяльності.

- Управлінський облік. Його метою є надання або порівняння інформації перших двох видів обліку для розуміння існуючого стану підприємства за визначеними критеріями і прийняття керівником відповідних управлінських рішень. Фахівці компанії СОБі здійснюють роботу з автоматизації наступних ділянок управлінського обліку: автоматизація консолідації даних; автоматизація бюджетування; автоматизація планування виробництва; автоматизація планування закупівель і продажів; автоматизація інвестування; автоматизація розрахунку собівартості.

2) «Парус». Ця система автоматизації бухгалтерського обліку, призначена для підготовки та обліку фінансово-господарських документів, накопичення інформації про здійснення господарських операцій на бухгалтерських рахунках, одержання внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства. Використання даної системи дозволяє готувати платіжні документи, вести облік основних засобів та нематеріальних активів, здійснювати розрахунок амортизаційних відрахувань, вести облік грошових коштів.

Структура системи об'єднує такі чотири розділи:

- Первинні документи.

Вони слугують базою для ведення бухгалтерського обліку. Існує можливість ведення типових форм. Документи реєструються в системі, їх можна копіювати, редагувати, переглядати, можливо здійснювати різні вибірки. Первинні документи переносяться до журналу господарських операцій з оформленням бухгалтерських проведення.

- Господарських операцій.

Цей розділ призначений для зберігання всіх бухгалтерських проведення, з якими можна працювати у будь-якому періоді часу. Всяка господарська операція у загальному випадку являє собою інформацію щодо назви, номера і дати документа, на основі якого здійснюється операція (наприклад, рахунок, договір, контракт), дати самої операції, а також назви, номера і дати документа, за яким

здійснюється операція (наприклад, платіжне доручення, акт, видатковий касовий ордер тощо). Додавання нового проведення здійснюється за допомогою словника типових операцій. У цьому ж розділі формується звіт про господарські операції в цілому або лише про операції, відібрані з використанням багатьох умов відбору.

- Оборотні відомості.

Вони формуються на базі проведеннь, здійснених в обліку господарських операцій. Прикладами таких відомостей є оборотні відомості руху коштів по рахунках, руху матеріальних цінностей, розрахунків з дебіторами і кредиторами. Існують також оборотні відомості, за допомогою яких можна одержати звіт в розрізі аналітичних рахунків або групувати суми в розрізі проведеннь.

- Звіти.

У цьому розділі на базі проведеннь формуються підсумкові звіти: баланс, оборотний баланс, головна книга, журнал, меморіальні ордери, книга касових витрат, картка касових витрат, касова книга, книга цільових витрат, книга фактичних витрат, зведені меморіальні ордери, відомості аналітичного обліку. Крім типових форм бухгалтерської звітності, в системі існує можливість формувати звіти довільної форми, використовуючи засоби MS Excel і генератора звітів SeagateCrystalReports.

3) Облікова програма SAS для малого бізнесу. Облікова програма SAS для малого бізнесу – це зручний інструмент для ведення бухгалтерських операцій, який допомагає підприємцям економити час та гроші. SAS дозволяє автоматизувати рутинні операції, виявляти помилки в роботі, оцінювати поточний фінансовий стан і визначати перспективи діяльності. Програма автоматизації бухгалтерського обліку для ФОП спрощують підготовку і зберігання первинних документів, а також скорочують час на оформлення накладних, актів, платіжних доручень та інших форм, в які занесені реквізити. Автоматизація дає можливість знизити витрати на оплату праці бухгалтера і касира, посилити контроль за закупівлями, продажами, рухом товарів і грошей.

4) Програма «KBS». Програма призначена для автоматизації бухгалтерського, фінансового та кадрового обліку, розрахунку заробітної плати, включаючи підготовку обов'язкової (регламентованої) звітності в організаціях, що перебувають на державному фінансуванні. Розробник програмного забезпечення – ТОВ «Комплексні бюджетні системи» (Україна).

5) Веб-сервіс «СОТА». Веб-сервіс «СОТА» – це електронна звітність та електронний документообіг онлайн. У «СОТА» можна створити та подати електронні звіти з будь-якого пристрою з доступом до інтернету, обмінюватись електронними первинними документами з контрагентами, зберігаючи при цьому електронний архів документів.

6) «М.Е.Док». «М.Е.Док» (MyElectronicDocument, також Медок, Медок) – поширене українське програмне забезпечення для подання звітності до контролюючих органів та обміну юридично значущими первинними документами між контрагентами в електронному вигляді. У середині 2017 року програмою користувалася переважна більшість компаній в Україні.

Програма призначена для подачі звітності в усі контролюючі органи України (ДФСУ, ДССУ, ПФУ, ФСС з ТВП, ДКСУ, міністерства і відомства), для реєстрації податкових накладних та юридично значущого електронного документообігу. Крім того, програма надає модулі для нарахування зарплати, звітності великих компаній з розгалуженою структурою підрозділів і роботи банків.

7) BAS. Це абсолютно нова лінійка інноваційних програмних продуктів для комерційного ринку від європейських розробників. Ця програма підходить для будь-якого бізнесу. Завдяки BAS можливо автоматизувати підприємства різних галузей і масштабів - від ФОП без співробітників до великих багатопрофільних холдингів.

Швидке оволодіння, просте використання. Вбудована в BAS система підказок працює як довідник і дає можливість відразу приступити до роботи. Підказки допоможуть грамотно заповнити відомості про компанії та налаштувати параметри обліку. Після виконання стартових налаштувань істотна частина даних в документах заповнюється автоматично, відповідно Ви економите Ваш час і мінімізуєте число можливих помилок. Програми BAS використовуються для автоматизації наступних завдань підприємства:

- регламентований облік;
- роздрібна та оптова торгівля;
- управління складом;
- фінансове планування та облік руху грошових коштів;
- бюджетування і консолідація;
- управління виробництвом і облік виробничих витрат;
- логістика та управління закупівлями;
- управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM);
- розрахунок заробітної плати;
- ведення кадрового обліку;
- комплексне управління підприємством;
- і багато іншого.

Висновки. Класичне ведення бухгалтерського обліку - важка монотонна праця, що включає послідовність обчислювальних операцій, неодноразове повторення однакових дій та систематизацію відомостей. Використання програм автоматизації обліку дозволяє миттєво відображати будь-яку інформацію про всю господарську діяльність компанії та іншу документацію. Комп'ютерні технології виключають арифметичні помилки та неточності, допущені через неуважність. Програма не замінює фахівця повністю, але помітно економить час, забезпечуючи умови професійного та оперативного ведення обліку. Тому автоматизація обліку на будь-якому підприємстві є важливим кроком для його розвитку та забезпеченні ефективного управління його діяльністю. Впровадження системи автоматизації дозволить підприємству зменшити час та зусилля, витрачені на ручний облік, покращить якість обліку, зменшить ймовірність помилок та підвищить точність даних. Крім того, впровадження системи автоматизації забезпечить швидкий доступ до інформації та її аналіз, що

дасть змогу приймати обґрунтовані та швидкі рішення, покращить управління ресурсами підприємства та дозволить забезпечити якісний облік на всіх етапах виробничого процесу.

Список використаних джерел:

1. Васьковська М.С. Інформаційні системи обліку: навчальний посібник для студентів спеціальності «Облік та аудит». Хмельницький: ТУП, 2013.
2. Белінська С. М., Белінська Т. А. Особливості автоматизації облікового процесу. *Агросвіт*. 2018. № 14. С. 31– 36.
3. Ткаченко Н.М., Квачан В.В. Автоматизація бухгалтерського та податкового обліку. *Облік і фінанси*. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/avtomatizaciya-buhgalterskogo-ta-podatkovogo-obliku.html> (дата звернення: 22.09.2023).
4. Бухгалтерські програми для ФОП: веб-сайт. URL: https://e911.com.ua/?page_id=305 (дата звернення: 22.09.2023).
5. СОТА. *Опис структури СОТА*: веб-сайт. URL: <https://sota-buh.com.ua/page/hint/korotkyi-opys-struktury-sota> (дата звернення: 22.09.2023).
6. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 22.09.2023).

Владислав ОПАНАСЕНКО *
студент 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Анотація. У статті аналізується одна з головних проблем української економіки - складність та висока адміністративна навантаженість податкової системи країни. Досліджуються основні аспекти цієї проблеми, включаючи складність Податкового Кодексу, часті зміни в законодавстві. Висвітлюється вплив цих факторів на бізнес та інвестиції в Україні та розглядає можливі шляхи вирішення цих проблем для поліпшення бізнес-клімату та економічного розвитку країни.

* Науковий керівник к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Марина ПРАВДЮК

Вступ. Впровадження ефективної податкової системи є найважливішим завданням для будь-якої країни, оскільки вона впливає на фінансову стабільність, соціальну рівність та економічний розвиток. Україна, як і багато інших країн, не є винятком і стикається з численними викликами та проблемами у сфері податкової політики. Аналіз ефективності податкової системи України є актуальним завданням, оскільки ця система перебуває на постійному етапі реформ.

У цій науковій статті ми проведемо аналіз сучасного стану податкової системи України, ідентифікуємо ключові проблеми, з якими вона стикається, та висвітлимо перспективи її подальшого розвитку. Дослідження важливих аспектів податкової системи, таких як оподаткування доходів, корпоративних прибутків, власності та інших податкових обов'язків, дозволить нам зрозуміти, як можна покращити ефективність цієї системи з метою забезпечення сталих фінансових ресурсів для держави та сприяння економічному зростанню.

У результаті цього аналізу ми сподіваємося внести внесок у формування податкової політики України, спрямованої на досягнення ефективності, справедливості та сталості, що сприятиме загальному добробуту нашої держави.

Виклад основного матеріалу. У чому полягають проблеми українського оподаткування та податкового законодавства в цілому [1]:

Складність Податкового Кодексу. Один із основних аспектів складності податкової системи України - це Податковий Кодекс країни. Цей документ включає в себе велику кількість статей, розділів та підрозділів, які регулюють різні види податків та обов'язкових внесків. Складність кодексу робить його важкозрозумілим навіть для фахівців з податків, не кажучи вже про підприємців та громадян.

Часті зміни в законодавстві. Українське законодавство про оподаткування регулярно змінюється через прийняття нових законів та постанов, що ускладнює роботу підприємств і вимагає постійного оновлення знань в цій області. Ці зміни можуть впливати на підприємство, яке повинно відповідати новим правилам та обов'язкам.

Складність обліку і звітності. Підприємства змушені вести велику кількість податкової звітності, що включає різні види податків (податок на прибуток, ПДВ, акцизи, збори тощо). Це вимагає значних зусиль і витрат на облік та звітування, а також сприяє збільшенню адміністративних витрат підприємств.

Аудит та перевірки. Податкові органи України регулярно проводять аудити та перевірки підприємств. Ці процеси можуть бути часом і витратами забороненою для бізнесу, оскільки вони вимагають підготовки, представлення документів і співпраці з податковими інспекторами. Крім того, навіть при дотриманні закону, підприємства можуть стикатися зі складністю інтерпретації податкового законодавства.

Податкові спори і судові процеси. Складність податкового законодавства та його тлумачення можуть призводити до податкових спорів між підприємствами та податковими органами. Це відображається у великій кількості судових процесів, які споживають час і кошти, і можуть бути досить виснажливими для

бізнесу[4].

Тепер розглянемо ж основні плюси та перспективи Української податкової системи [2]:

Прогресивність Податків на Доходи. Українська податкова система включає прогресивну систему оподаткування доходів фізичних осіб. Це означає, що люди з вищими доходами сплачують вищі податки відповідно до певного шкального коефіцієнта. Прогресивний податок сприяє більшій соціальній справедливості та розподілу доходів в суспільстві.

Спрощена Система Оподаткування для Малих Підприємств. Українська податкова система передбачає спеціальну спрощену систему оподаткування для малих підприємств. Ця система дозволяє малим підприємствам сплачувати податки за спрощеними правилами, що полегшує їм початок діяльності та зменшує адміністративні витрати.

Зовнішні Інвестиції та Економічні Зони. Україна активно розвиває спеціальні економічні зони та податкові пільги для залучення зовнішніх інвестицій. Це може сприяти розвитку регіонального бізнесу та підтримці економічного зросту.

Електронні Податкові Сервіси. Україна активно впроваджує електронні сервіси для податкового звітування та оплати податків. Це спрощує процедури для бізнесу та фізичних осіб, роблячи їх більш доступними та зручними.

Джерело Додаткових Надходжень до Бюджету. Податкова система України забезпечує додаткові надходження до бюджету, які можуть використовуватися для розвитку інфраструктури, охорони здоров'я, освіти та інших сфер. Це може сприяти покращенню соціальних умов та життя громадян.

Можливості Оптимізації. Податкова система надає законні можливості оптимізації податкових платежів та виведення з бізнесу незаконних схем оподаткування. Це дозволяє підприємствам та фізичним особам зменшувати свої податкові витрати та оптимізувати свою податкову стратегію.

Відповідність Міжнародним Стандартам. Україна активно працює над вдосконаленням своєї податкової системи та приведенням її у відповідність до міжнародних стандартів. Це може підвищити довіру зовнішніх інвесторів та сприяти розвитку міжнародних бізнес-відносин.

Податкова система України має свої переваги та позитивні аспекти, які сприяють соціальній справедливості, підтримці бізнесу, залученню інвестицій та розвитку електронних сервісів. Проте для досягнення оптимального функціонування податкової системи важливо вирішувати проблеми та недоліки, які також існують в цій галузі.

Розвиток податкової системи України є важливим завданням, перед яким стоїть країна на шляху до сталого економічного розвитку. Нижче подано декілька порад щодо можливих напрямків розвитку податкової системи:

Спрощення податків та зменшення податкового тиску - було б доцільно розглянути можливість спрощення Податкового Кодексу та зменшення кількості податків та обов'язкових платежів для спрощення життя платників податків.

Полегшення адміністративних процедур – необхідно вдосконалити

електронні сервіси для податкового звітування та сплати податків, щоб зменшити бюрократичні процедури та спростити життя бізнесу.

Підтримка малих та середніх підприємств – важливо розглянути можливість подальшого розвитку спрощеної системи оподаткування для малих підприємств для підтримки малого бізнесу.

Боротьба з податковою евазією та корупцією – для забезпечення справедливості в системі необхідно посилити контроль за дотриманням податкового законодавства та вжити заходів щодо зменшення податкової евазії.

Податкова стимуляція інвестицій та експорту – розглядайте можливість надання податкових пільг для інвестицій в області, які потребують розвитку, та стимулюйте експортну діяльність через спеціальні податкові умови.

Діалог з бізнесом та експертами – залучення представників бізнесу та експертів до обговорення та розробки реформ в податковій системі допоможе врахувати реальні потреби та інтереси платників податків.

Міжнародний досвід і стандарти – слід навчатися та застосовувати найкращий міжнародний досвід та стандарти в податковій сфері для вдосконалення внутрішньої системи.

Заохочення фіскальної відповідальності – публічна інформаційна кампанія та освіта щодо фіскальної відповідальності можуть підвищити свідомість громадян та платників податків.

Поступові зміни та економічний аналіз – важливо розглядати зміни в податковій системі поступово, з урахуванням впливу на бюджет та економіку країни.

Загальна мета розвитку податкової системи повинна полягати в створенні більш прозорої, ефективної та справедливої системи оподаткування, яка сприятиме економічному росту та соціальному розвитку України.

Висновок. У підсумку, аналіз податкової системи України виявив ряд ключових проблем, таких як недооподаткування, податкова ухилення та складність податкового законодавства. Ці проблеми потребують негайного уваги та реформ. Податкова система повинна бути спрямована на забезпечення стабільності бюджету, стимулювання економічного зростання та забезпечення соціальної справедливості. Можливі перспективи розвитку включають в себе спрощення податкового законодавства, зниження податкових навантажень та створення сприятливого інвестиційного клімату. У важливій ролі є взаємодія влади, громадськості та бізнес-спільноти для досягнення оптимальних рішень у галузі податкової політики.

Список використаних джерел:

П

Р

О

Конституція Україна <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

А

В

М

Н

З

У

Н

Ангеліна ПРОКОПЧУК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

***Анотація.** Облікова політика є важливим інструментом формування фінансової звітності та обов'язковим елементом фінансового обліку. У статті проаналізовано сутність, мету та основні етапи формування облікової політики підприємства. Висвітлено основні принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Охарактеризовано низку чинників, які впливають на вибір та обґрунтування облікової політики, та описано основні елементи облікової політики. Висвітлено основні проблеми формування облікової політики на підприємстві та запропоновано шляхи щодо їх вирішення.*

***Abstract.** Accounting policy is an important tool for forming financial statements and a mandatory element of financial accounting. The article analyzes the essence, purpose and main stages of forming the company's accounting policy. The basic principles of accounting and financial reporting are covered. A number of factors affecting the choice and justification of the accounting policy are characterized, and the main elements of the accounting policy are described. The main problems of accounting policy formation at the enterprise are highlighted and ways to solve them are proposed.*

Вступ. Перехід до ринкової економіки, демократизація суспільства потребують і відповідних суттєвих змін в обліку до вимог міжнародних стандартів. Розвиток ринкових відносин в Україні, наявність підприємств різних форм власності та розширення міжнародних економічних зв'язків вітчизняних підприємств з іноземними партнерами сприяли впровадженню в облікову практику облікової політики, яку підприємство визначає самостійно. Останнім часом проблемі облікової політики підприємств приділяється велика увага [2, с. 126]. Облікова політика є важливим інструментом організації бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Це питання досліджували низка науковців, зокрема: Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В., Бурко К.В.

Виклад основного матеріалу. Постійний розвиток економічних відносин зумовлює необхідність перманентного реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку, його постійної синхронізації зі змінами умов господарювання. Наслідком упровадження змін є залучення із зарубіжної практики значної кількості якісно нових понять та явищ, одним з яких є облікова політика [3, с. 8]. В Україні потреба в розробленні облікової політики для конкретного підприємства та створенні внутрішнього розпорядчого документу

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Любов КОВАЛЬ

про облікову політику виникла у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в 1999 р.

Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», підприємство самостійно визначає облікову політику, розробляє систему і форми внутрішньогосподарського обліку та внутрішньої звітності. Метою облікової політики є забезпечення одержання достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності, що є необхідною для всіх користувачів фінансової звітності для прийняття відповідних рішень [3, с. 4].

Таблиця 1

**Кількість діючих суб'єктів господарювання аграрного напрямку у
2010-2021 роках**

Показник	Роки											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Усього одиниць	80321	61488	68497	71058	75660	79284	74620	76593	76328	75450	73368	70803
з них фізичні особи-підприємці, одиниць	29655	19811	20841	21210	29648	32540	29622	26478	25824	25211	23916	23050
у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	36,9	32,2	30,4	29,8	39,2	41,0	39,7	34,6	33,8	33,4	32,6	32,6

Джерело: узагальнено автором

Встановлена мета формування облікової політики досягається шляхом вирішення певних завдань.

Найважливішими завданнями облікової політики є:

1) достовірне відображення інформації у фінансовій звітності, необхідної для всіх груп користувачів, як зовнішніх, так і внутрішніх;

2) орієнтація на досягнення ключових показників результативності за всіма основними напрямками діяльності;

3) оптимізація оподаткування та елементів облікової політики, що впливають на податкові платежі [8, с. 11-12].

Основне призначення облікової політики полягає в упорядкуванні облікового процесу на підприємстві; методологічну та методичному відображенні майна підприємства, господарських операцій та результатів його діяльності; наданні бухгалтерському обліку плановірності та цілеспрямованості; забезпеченні ефективності обліку [10, с. 6].

Облікова політика будь-якого підприємства повинна дотримуватися принципів організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності [7, с. 127].

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.1999 № 996- XIV, [1] підприємство має право самостійного визначення цілої низки питань, які є складниками облікової політики підприємства, адже визначають організацію та методику облікового процесу.

Підприємство самостійно:

1) Виділяє на окремий баланс філії, представництва тощо, які зобов'язані вести бухгалтерський облік;

2) Вибирає форму бухгалтерського обліку, яка являє собою систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них із дотриманням єдиних засад, установлених цим Законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності й технології обробки облікових даних;

3) Розробляє систему і форми внутрішньогосподарського обліку, звітності та контролю господарських операцій.

4) Затверджує правила документообігу і технологію обробки облікової інформації;

5) Визначає та розробляє реєстри аналітичного обліку відповідно до вибраної форми бухгалтерського обліку;

6) Визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів [9, с. 14-15].

Для створення якісної, зрозумілої та легкої для сприйняття різними групами користувачів фінансової звітності облікова політика підприємства повинна відповідати таким вимогам:

1) Повнота – повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій і подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

2) Обачність – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати зниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів та доходів підприємства;

3) Превалювання змісту над формою – відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій відповідно до їхньої сутності, а не тільки до юридичної форми;

4) Своєчасність – господарські операції та події необхідно відобразити в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності підприємства в тому звітному періоді, в якому їх здійснено;

5) Несуперечність – забезпечення тотожності даних аналітичного обліку відповідним рахункам синтетичного обліку на кінець останнього календарного дня кожного місяця, а також показників фінансової звітності – даним синтетичного та аналітичного обліку [11, с. 12].

Підприємство повинно висвітлювати облікову політику, описуючи: 1) Принципи оцінки статей звітності; 2) Методи обліку за окремими статтями звітності [6, с. 6–7].

Причинами появи облікової політики в ринкових умовах є: альтернативні варіанти щодо організації й ведення бухгалтерського обліку, передбачені законодавчими документами; розширення видів діяльності та організаційно правових форм суб'єктів господарювання; зміна ролі бухгалтера в господарському житті підприємства від простого реєстратора господарських операцій до активного його учасника [5, с. 5].

Складниками облікової політики в Україні є:

1) Теоретичні засади бухгалтерського обліку – базуються на загальнонаукових основах бухгалтерського обліку та основних законодавчих

актах, що регулюють діяльність у цій сфері; включають у себе основні принципи, дотримання яких є основою відображення в обліку господарських операцій;

2)Методика – це сукупність методів та критеріїв оцінки, що регламентують облік основних засобів та малоцінних необоротних активів, запасів, фінансових інвестицій, розрахунків, забезпечень, доходів та витрат;

3)Практика – включає у себе безпосереднє ведення обліку на вищеперерахованих ділянках шляхом реєстрації в первинних документах та їх обробки; відображення господарських операцій згідно з діючим Планом рахунків; узагальнення інформації в облікових регістрах вибраної форми обліку; організація внутрішнього контролю та взаємодії бухгалтерії з іншими службами господарюючого суб'єкта [4, с. 17].

Формування облікової політики підприємства залежить від інтересів різних груп користувачів облікової інформації й є одним із важливих етапів функціонування підприємства в ринкових умовах господарювання, адже від прийнятої облікової політики залежить не тільки фінансовий результат, а й фінансовий стан підприємства. Повне та правдиве подання інформації про фінансові результати і фінансовий стан підприємства у звітності значною мірою залежить від рівня формування та застосування облікової політики, яка б ураховувала умови діяльності підприємства, організаційно-технологічні особливості тощо. Від уміло сформованої облікової політики залежать ефективність управління фінансово-господарською діяльністю підприємства та стратегія його розвитку на тривалу перспективу.

Проектування облікової політики на підприємстві є складним, трудомістким і відповідальним процесом, оскільки воно вимагає виконання складних аналітичних процедур і розробляється не на один рік, що вимагає врахування особливостей діяльності підприємства у складному середовищі [2, с. 172]. Підприємство самостійно визначає параметри та напрями облікової політики, вибирає форму бухгалтерського обліку як певну систему регістрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них із дотриманням єдиних методологічних засад та з урахуванням особливостей господарської діяльності й наявності технології обробки облікових даних. Підприємство розробляє систему і форми управлінського обліку, звітності й контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і регістрів аналітичного обліку; може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, із подальшим включенням їхніх показників до фінансової звітності підприємства

Висновки. Для підвищення якості процесу формування облікової політики на рівні підприємства доцільно посилити контроль із боку державних органів управління над дотриманням ними вимог чинного законодавства та сприяти впровадженню інформаційних систем і технологій обробки облікової інформації, систематичному підвищенню кваліфікації працівників бухгалтерії. Зважена та обґрунтована система заходів з організації бухгалтерського обліку і проведення облікової політики має гарантувати своєчасне та повне інформаційне

забезпечення внутрішніх і зовнішніх користувачів. Облікову політику можна розглядати, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого – як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил і особливостей господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 966 – XIV.
2. Щирба М. Т. Облікова політика в системі управлінського обліку: монографія. *Економічна думка*. 2011. 340 с.
3. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: Набутий досвід та перспективи розвитку: монографія. 2014. 373 с.
4. Кулик В. А., Ночовна Ю.О. Облікова політика: навч.-метод. Посіб. 2018. 179 с.
5. Кіляр О. Р. Конспект лекцій з дисц. «Облікова політика підприємства», 2016. 69 с.
6. Карп'як Я. С., Воськало В. І., Мохняк В. С. Організація обліку: навч. Посіб. 2019. 368 с.
7. Хом'як Р. Л., Лемішовський В. І. Бухгалтерський облік та оподаткування: навч. Посіб. 2019. 127 с.
8. Король Г. О., Ізвєкова І. М., Труш Ю. Т. Облікова політика підприємства: навч. посіб. Ч. 1. Теоретико-організаційні аспекти облікової політики. 2021. 83 с.
9. Сторожук Т. М. Облікова політика підприємства: навч. Посіб. 2020. 240 с.
10. Коваль Л. В. Облікова політика в управлінні підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7048> (дата звернення: 13.10.2023).
11. Правдюк Н. Л., Коваль Л. В., Коваль О. В. Облікова політика підприємств. 2020. 647 с.

Мирослав СОКОЛЯНСЬКИЙ*,
магістр 2-го року навчання,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТИ ЯК ОСНОВНА КАТЕГОРІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ

Анотація. У статті розкрито основні теорії, які зіставляють сутності понять «гроші» та «грошові кошти»: формалістична (юридична) та економічна. Проаналізовано структуру оборотних активів ТОВ «Агрона Фрут Україна» за 2020-2022 р.р. Окреслено структуру інформаційної системи як сукупність процесів, які забезпечують її роботу, а також етапів (стадій) бухгалтерського обліку та аналізу грошових коштів та їх еквівалентів.

Abstract. The article reveals the main theories that compare the essences of the concepts of "money" and "cash": formalistic (legal) and economic. The structure of current assets of "Agrana Fruit Ukraine" LLC for 2020-2022 was analyzed. The structure of the information system is outlined as a set of processes that ensure its operation, as well as stages (stages) of accounting and analysis of cash and their equivalents.

Вступ. В умовах ринкового середовища розвитку інвестиційних процесів в Україні важливу роль відіграє облік, аналіз, планування, організація та контроль грошових коштів та їх еквівалентів відповідно до міжнародних стандартів. Діяльність будь-якого господарюючого суб'єкта та ефективне його функціонування значною мірою обумовлене станом його грошових коштів, оскільки саме вони визначають платоспроможність та появу додаткових інвестиційних можливостей. В умовах повномасштабної війни особливої уваги вимагає ефективне управління грошовими коштами та їх еквівалентами.

Грошові кошти за своєю природою є початковою і кінцевою стадією кругообігу господарських засобів, швидкість руху грошових коштів та їх еквівалентів визначається ефективністю діяльності підприємства. На сьогоднішній день актуальність і значимість грошових коштів не викликає сумнівів.

І незважаючи на простоту теоретичного матеріалу з обліку грошових коштів та їх еквівалентів, на практиці досить часто припускаються помилок і порушень. Адже кошти легко приховати і перевезти, на них немає знаків приналежності і вони є конвертованими.

Питання обліку та аналізу грошових коштів та їх еквівалентів розглядали Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, В. В. Сопко, Є. В. Калюга, С. Г. Хорунжий, Л. З. Шнейдман, Т. О. Мулик, О. Ф. Томчук. Ці вчені досліджували питання теорії,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Олена ТОМЧУК

методики, організації та аналізу обліку грошових коштів та їх еквівалентів. Однак, необхідним є поглибити ці дослідження.

Виклад основного матеріалу. Особливості грошових коштів та їх еквівалентів, як об'єктів бухгалтерського обліку і аналізу, можуть бути виявлені лише виходячи з їх економічної суті та з врахуванням понять, вироблених економічною наукою протягом останніх століть.

В цьому контексті слід окремо зацентувати увагу на наукових підходах до дефініції грошей та грошових коштів, синтезувавши багатолітні дослідження науковців, спрямовані на вивчення цих термінів на макро- та мікроекономічному рівнях.

Гроші – це одне з найбільш грандіозних відкриттів людства на протязі його існування. Являючись найбільш вагомим чинником стабільного функціонування ринкової економіки, гроші прямо впливають на стабільність економічного розвитку країни, сприяючи максимальному використанню потужностей підприємств, повній зайнятості населення тощо. Саме ефективно діюча грошова система є тим каркасом на якому тримається весь кругообіг доходів та видатків, як економіки країни на макрорівні так і економіки підприємств на мікрорівні.

На теперішній час існують дві основні теорії, які зіставляють сутності понять «гроші» та «грошові кошти»: формалістична (юридична) та економічна (рис. 1, 2).

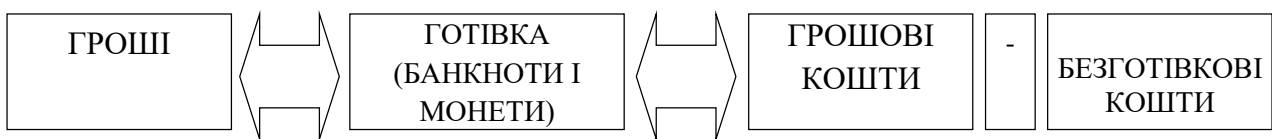

Рис. 1. «Формалістичне (юридичне)» трактування поняття «гроші»

Джерело: узагальнено автором за [3]

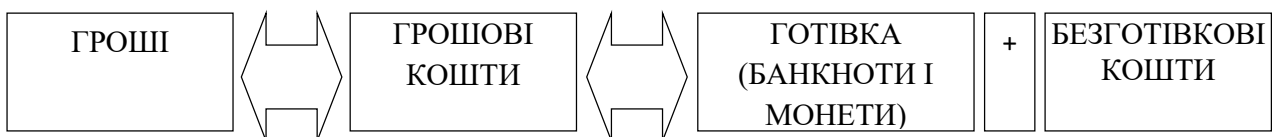

Рис. 2. «Економічне» трактування поняття «гроші»

Джерело: узагальнено автором за [1]

Однак, на наш погляд, дати конкретну відповідь на запитання про ідентичність понять «гроші» та «грошові кошти» є досить складно саме в силу невизначеності першого з них.

Прикладний характер бухгалтерського обліку, як окремої економічної науки, вимагає чіткості, логічності й стрункості побудови визначень та не допускає подвійного їх тлумачення.

О.Ф. Томчук [5] зазначає, що в системному бухгалтерському обліку основною категорією грошового капіталу є грошові кошти – засоби організації, які знаходяться в касі, на розрахункових, валютних і спеціальних рахунках в банках, перекази в дорозі, а також фінансові вкладення організації.

Парадокс категорії грошових коштів як оборотного активу полягає в наступному: незважаючи на те, що частка грошових коштів та їх еквівалентів в сукупному обсязі оборотних активів підприємств України є чи не найменшою (таблиця 1), питанню їх управління приділяється чи не найбільше.

Як бачимо частка грошових коштів в структурі оборотних активів досліджуваного товариства за останні 3 роки не перевищувала 10%. Найбільше значення (9,69%) спостерігалось у 2022 році, найменше (5,72%) – у 2021 р. ТОВ «Агрона Фрут Україна» надає перевагу не накопичувати грошові кошти на банківських рахунках та в касі, а інвестувати їх у розширене відтворення, що висуває нові завдання до їх ефективного управління. Тим не менше останніми роками намітилася стійка тенденція до зростання частки грошових коштів, яке, однак, не може розглядатися як негатив, оскільки спостерігається паралельне зменшення частки дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги в структурі оборотних активів досліджуваного підприємства.

Оскільки облік є окремою функцією управління, можна стверджувати, що питання правильного та своєчасного обліку грошових коштів та їх еквівалентів на підприємстві є одним із першочергових.

Дані про наявність та рух грошових коштів та їх еквівалентів, накопичені на рахунках третього класу, через систему облікових реєстрів, узагальнюються у фінансовій та управлінській звітності підприємства, центральне місце в якій відводиться звіту про рух грошових коштів.

Таблиця 1

**Структура оборотних активів ТОВ «Агрона Фрут Україна»
за 2020-2022 р.р.**

Вид оборотних коштів	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, (+,-)
Виробничі запаси	20,79	17,77	14,48	- 6,31
Поточні біологічні активи	-	-	-	-
Незавершене виробництво	-	-	-	-
Готова продукція	24,35	28,18	29,63	5,28
Товари	0,001	-	0,03	0,299
Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги	34,35	32,92	27,15	- 7,2
Дебіторська заборгованість за розрахунками	14,60	15,29	18,73	4,13
Поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-
<i>Грошові кошти та їх еквіваленти</i>	5,82	5,72	9,69	3,87
Інші оборотні активи	0,09	0,10	0,29	0,2
Всього	100	100	100	-

Джерело: сформовано на основі даних фінансової звітності ТОВ «Агрона Фрут Україна» за 2020-2022 р.р.

Н.М. Гудзенко, Н.І. Коваль та Т.Ф. Плахтій подають таке визначення звіту про рух грошових коштів [2]: «це один з основних фінансових звітів, що узагальнює результати руху касових потоків по операційній, інвестиційній та фінансовій діяльності компанії на протязі певного проміжку часу. Касові ресурси

включають не тільки готівку, але й прирівняні до неї засоби, наприклад короткострокові високоліквідні інвестиції».

В основі формування звіту про рух грошових коштів лежить концепція грошового потоку підприємства.

Фактичний рух грошових коштів підприємства відображується у бухгалтерському обліку, що є інформаційною базою системи аналізу.

Інформація про фактичний рух грошових коштів є основою для аналізу відповідності господарської діяльності запланованим показникам.

Структура інформаційної системи як сукупність процесів, які забезпечують її роботу, а також етапів (стадій) бухгалтерського обліку та аналізу грошових коштів та їх еквівалентів зображена на рис. 1.

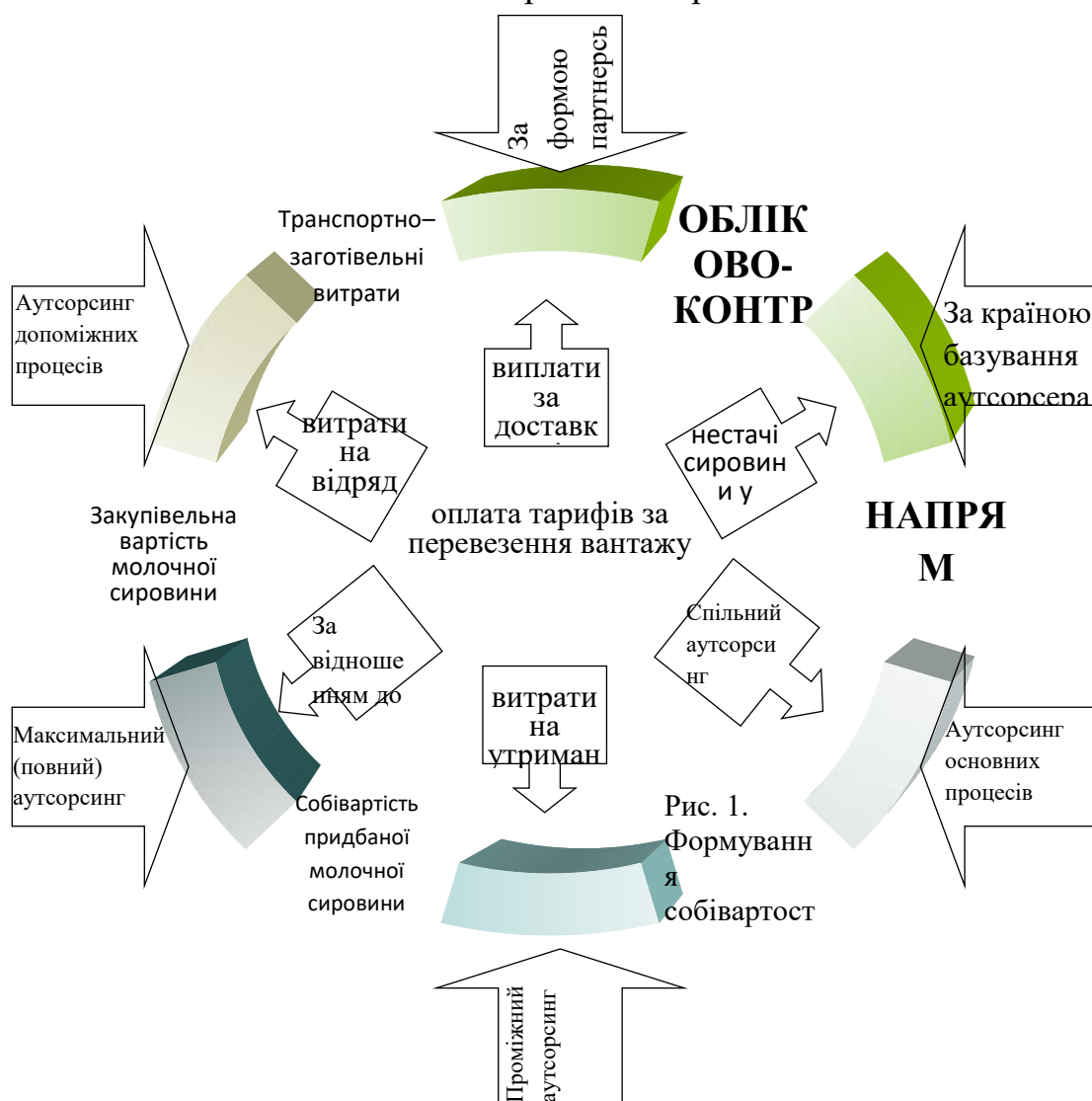

Рис. 1. Взаємозв'язок етапів (стадій) і процесів бухгалтерського обліку та аналізу грошових коштів (ГК) та їх еквівалентів (ЕГК) як складових інформаційної системи

Джерело: узагальнено автором за [4, 5, 6]

Інформаційна система бухгалтерського обліку та аналізу з однієї сторони являється сукупністю засобів, методів та персоналу а з іншої – комплексом

інформаційних процесів (процедур), що функціонують з метою досягнення поставленої цілі, а також етапів (стадій) обробки інформації. На кожному з етапів відбувається процес послідовного переходу інформації від джерела до споживача (користувача). При цьому початковим джерелом даних є господарські операції підприємства, в той час як кінцеві споживачі інформації можуть бути різними (як зовнішніми так і внутрішніми). В якості проміжних джерел інформації використовуються бухгалтерські первинні документи, облікові реєстри, звітність тощо; проміжні споживачі інформації – контролери, аналітики, менеджери середньої та нижчої ланок та ін. Сама інформація при цьому модифікується, відбувається процес її обробки та контролю, який утворює замкнуте коло з циклічними повтореннями одних і тих же етапів (стадій).

Охарактеризуємо кожен з блоків, поданої вище схеми.

Спостереження – це початковий етап емпіричних досліджень, який полягає в цілеспрямованому сприйнятті предметів, фактів, явищ дійсності для здобуття безпосередніх чуттєвих даних про об'єкт пізнання. На цьому етапі встановлюється сукупність подій та фактів, які є об'єктом обліку та отримується якісна інформація про них [4].

Аналіз в процесі здійснення господарської операції, пов'язаної з рухом грошових коштів та їх еквівалентів полягає у встановленні доцільності здійснюваних господарських операцій з позицій економічної вигоди.

Вимірювання – це вираження об'єкта обліку в певних одиницях вимірювання – натуральних, трудових або грошових [4]. Результатом його реалізації, на відміну від першого етапу, є отримана кількісна інформація.

Аналіз в процесі вимірювання полягає у об'єктивності кількісної оцінки фактів господарського життя підприємства. Для ділянки обліку грошових коштів та їх еквівалентів він в основному стосується таких важливих питань як: оцінка операцій з валютою, вартості еквівалентів грошових коштів (особливо в формі цінних паперів), розподіл сум грошових потоків по конкретних видах господарської діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова) тощо.

Реєстрація – це закріплення даних про предметну сутність (властивості) об'єкта обліку, одиниць його вимірювання та інших характеристик на певному носії інформації (паперовому, магнітному тощо) [4].

Групування – розподіл одержаної інформації за видами об'єктів обліку з метою її поглибленого вивчення та аналізу. На цьому етапі відбувається процес заповнення реєстрів (включно з аналітичними відомостями) обліку грошових коштів та їх еквівалентів як законодавчо встановлених або рекомендованих так і розроблених підприємством самостійно.

Узагальнення – оформлення підсумкових документів з висновками про стан та зміни об'єктів обліку. На цьому етапі здійснюється процес формування звітності з руху грошових коштів за деякими наперед встановленими правилами.

Підтримка – формування рекомендацій на підставі раніше узагальнених даних для полегшення прийняття менеджерами управлінських рішень. Користувачі зазвичай приймають рішення лише після детальної оцінки звітної інформації [4].

Важливим кроком в системі, представленій на рис. 3 є зв'язок між рішенням та господарською операцією. В кінцевому результаті прийняті адміністрацією підприємства рішення впливають на процес здійснення господарської операції з руху грошових коштів та їх еквівалентів і вимагають залучення бухгалтерії до реєстрації і обробки даних, які при цьому продукуються.

Висновки. Ефективно побудована система бухгалтерського обліку і аналізу грошових коштів та їх еквівалентів формується шляхом поєднання етапів (спостереження, вимірювання, реєстрація і зберігання, групування, узагальнення, підтримка), процесів (здійснення господарської операції з руху ГК та ЕГК, вимірювання результатів руху ГК та ЕГК, документального оформлення наявності й руху ГК та ЕГК, заповнення регістрів з обліку ГК та ЕГК, формування звітності з руху ГК та ЕГК, прийняття рішення в процесі управління ГК та ЕГК) бухгалтерського обліку, а також аналізу за їх здійсненням.

Таким чином, прийняття ефективних рішень щодо руху грошових коштів та їх еквівалентів ґрунтується на побудові надійної інформаційної системи обліку і аналізу надходжень, витрачань та залишків грошових коштів.

Список використаних джерел:

1. Волкова В.В., Волкова Н.І. Гроші і кредит: навч. посіб. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 300 с.
2. Гудзенко Н.М., Коваль Н.І., Плахтій Т.Ф. Вплив інформаційних потреб користувачів на структуру та поповнення фінансової звітності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №5 (33). С. 102–113.
3. Даниленко О. В. Щодо поняття грошей у цивільному праві. *Форум права*. 2015. № 3. С. 37–44.
4. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020. 496 с.
5. Томчук О.Ф. Аналіз грошового потоку як елемент оцінки кредитоспроможності підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2016. Вип. 2. С. 336-340.
6. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава : ПДАА, 2020. 430 с.

Олександра ФІЛПОВА *,
бакалавр 2-го року навчання,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті розкрито необхідність розмежування внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту як основний принцип державного внутрішнього фінансового контролю, систему органів державного фінансового контролю. Виявлено, що система державного фінансового контролю, яка функціонує на сьогодні в Україні, лише частково враховує основні принципи систем державного фінансового контролю країн ЄС. Визначено документи реформування системи державного фінансового контролю в Україні та розвиток органів ДФК.

Abstract. The article reveals the need to distinguish between internal control and internal audit as the main principle of state internal financial control, the system of state financial control bodies. It was found that the system of state financial control, which currently functions in Ukraine, only partially takes into account the main principles of the state financial control systems of the EU countries. The documents of the reform of the system of state financial control in Ukraine and the development of the DFC bodies were determined.

Вступ. Сучасна тенденція розвитку української економіки має явно виражену тенденцію до посилення ролі держави у вирішенні ключових соціально-економічних проблем, що стоять перед суспільством. Ефективне використання бюджетних коштів залишається і досі однією із суттєвих проблем виконання бюджету особливо за умов обмеження обсягів державних ресурсів. З допомогою державного фінансового контролю проводиться оцінка рівня законності, доцільності і ефективності витрачання бюджетних коштів. Державний фінансовий контроль наразі знаходиться на етапі реформування згідно з вимогами європейської спільноти, саме це свідчить про те, що державний фінансовий контроль це важлива функція управління національною економікою України. В умовах сьогодення виникла потреба у адаптації державного фінансового контролю до міжнародних стандартів з метою підвищення прозорості, підзвітності та ефективності діяльності органів державної влади. Варто зазначити, що на сьогодні відсутні теоретичні розробки, пов'язані з реформуванням системи фінансового контролю згідно з міжнародними вимогами.

Вагомий внесок у розв'язанні питання реформування системи державного фінансового контролю в Україні зробили такі провідні вчені як: Л.В. Дікань, Ю.Б. Слободяник, І.Ю. Чумакова, А.В. Хмельков, О.А. Шевчук та інші вчені-економісти. Автори наголошують на необхідності зміни системи фінансового

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Олена ТОМЧУК

контролю, зокрема через вдосконалення законодавчого, нормативного та методичного забезпечення. Проте й досі інтерес серед вчених та практиків викликають питання тенденцій його розвитку, особливо в умовах євроінтеграції України. Тому тема обраного дослідження є актуальною.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна, світова фінансова криза вплинула на фінансову систему нашої держави, це відобразилось у зростанні ефективності формування, розподілу та перерозподілу державних ресурсів. Тому зросла роль державного фінансового контролю, який покликаний на підвищення значення економічного розвитку України.

Державний фінансовий контроль є однією з важливих функцій державного управління, оскільки є інструментом реалізації фінансової політики держави, забезпечує процес формування і ефективного використання фінансових ресурсів держави для досягнення поставлених нею цілей у сфері фінансів.. Варто зазначити, що саме від ефективності державного фінансового контролю залежить економічне та політичне благополуччя нації.

Дискусії щодо функціонування системи фінансового контролю в Україні часто зводяться до питань розподілу повноважень між різними її органами та пошуку відповіді на запитання типу: як удосконалити роботу діючої системи фінансового контролю. Безумовно, це питання заслуговує серйозної уваги [1].

В сучасних умовах державний фінансовий контроль відіграє велике значення, важливість якого в економіці держави зумовлена його місцем та роллю в усіх сферах суспільного відтворення.

Одним з основних кроків на шляху до створення європейської системи державного фінансового контролю є обов'язкове запровадження в органах державного сектору базових компонентів європейської моделі PIFC – внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту та гармонізацію системи ДФК із міжнародними стандартами та стандартами ЄС (рис. 1).

Слід зауважити, що персональну відповідальність за запровадження та ефективне функціонування, наведених на рис. 1 компонентів державного внутрішнього фінансового контролю покладено на керівників усіх рівнів – від головного розпорядника до розпорядників нижчого рівня й навіть керівників окремих підрозділів установи.

Крім цього, державний фінансовий контроль є обов'язковою умовою успішного функціонування фінансової системи будь-якої держави та головною функцією її управління. Систему органів державного фінансового контролю представлено на рис. 2.

По суті, сьогодні система державного контролю є простим набором міністерств, відомств і установ, які виконують неузгоджені, роз'єднані й невпорядковані контрольні функції. Ці функції, статус і сфери контрольної діяльності визначаються різноманітними законами, указами Президента України, постановами уряду й інших нормативно-правових актів. Часто згадані законодавчі та правові акти не лише не забезпечують системність державного фінансового контролю, а, навпаки, спричиняють дублювання й паралелізм у його здійсненні. Все це свідчить про те, що нарізла нагальна потреба створення єдиної системи державного фінансового контролю в країні [2].

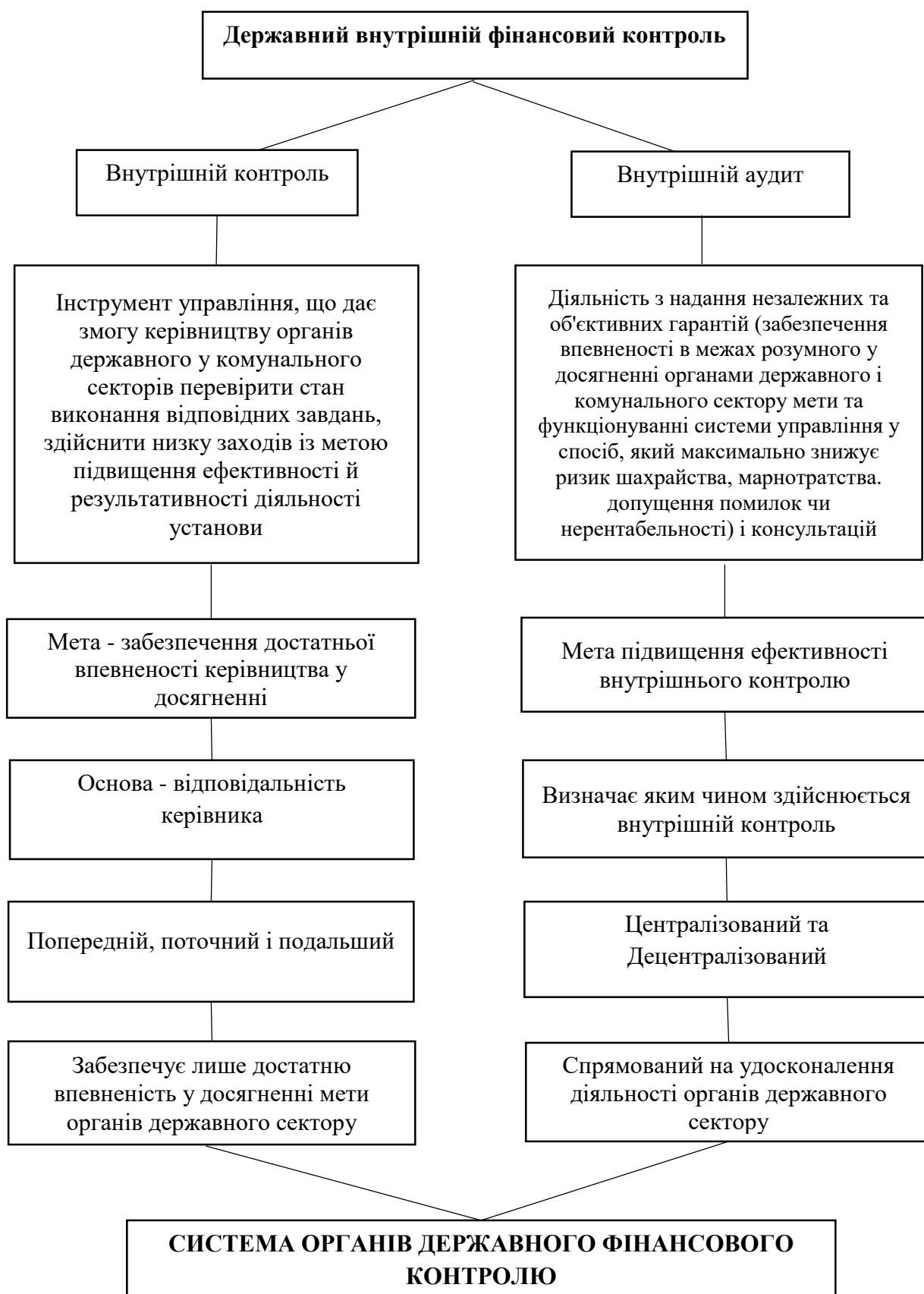

Рис. 1. Розмежування внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту як основний принцип державного внутрішнього фінансового контролю
Джерело: сформовано на основі [9]

В сьогоденних умовах євроінтеграційного прагнення України постають питання вдосконалення державного фінансового контролю згідно з вимогами європейської спільноти в системі діяльності уряду, ці питання стали предметом обговорень Кабінету Міністрів з міжнародними фінансовими інституціями. Варто зауважити, що європейські прагнення та європейський вибір України повинен базуватися на конкретних аспектах у сфері соціально-економічних відносин, які знайшли відображення в прийнятих урядом Плані дій Україна – Європейський Союз.

Особливої уваги заслуговують питання державного фінансового контролю. За результатами аналізу існуючої системи державного фінансового контролю в Україні, її порівняння із сучасною типовою моделлю країн ЄС визначено ряд прогалин у вітчизняній системі контролю.

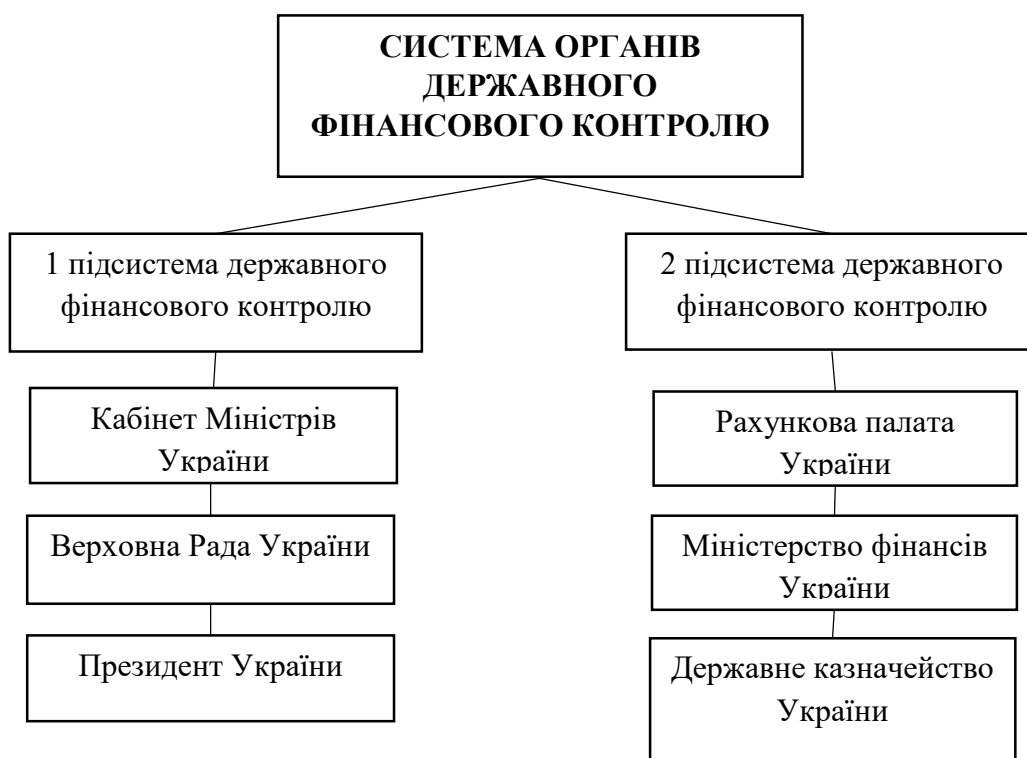

Рис. 2. Система органів державного фінансового контролю

Джерело: сформовано на основі [2]

Провівши діагностику функціонування сучасної системи державного фінансового контролю в Україні, виявлено, що система державного фінансового контролю, яка функціонує на сьогодні в Україні, лише частково враховує основні принципи систем державного фінансового контролю країн ЄС, проте вона повинна враховувати традиції країни у сфері державного управління, існуючий державний та адміністративно-територіальний устрій і процес його удосконалення, бути узгоджена із загальними принципами та пріоритетами фінансової (зокрема, в бюджетному процесі) і майнової політики, а також з процесом реформ, що відбуваються у цій сфері [2].

Урядом України в травні 2018 року було розроблено Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування системи державного фінансового

контролю до 2020 року, в якій було виокремлено проблеми у сфері державного фінансового контролю, а також Шляхи і способи розв'язання виокремлених проблем та очікувані результати від реалізації цієї Концепції.

Наприклад, зменшеним обсягом заходів, які вживають органи Держаудитслужби на несумлінних керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та порушників фінансової дисципліни, бюджетного законодавства, невиконання ними законних вимог органів Держаудитслужби.

Ще одна проблема, це низька спроможність розпорядників бюджетних коштів до впровадження та розвитку внутрішнього контролю через недостатній рівень усвідомлення сутності державного внутрішнього фінансового контролю та відповідальності за результати їх діяльності, зокрема перед суспільством.

Також обмеженість доступу до інформаційних ресурсів (бази даних, реєстри, автоматизовані системи), зокрема через відсутність в окремих випадках або недосконалість механізму обміну інформацією між відповідними державними органами, брак ефективної взаємодії органів контролю між собою є надзвичайно важливим аспектом в діяльності системи державного фінансового контролю.

Низький рівень охоплення контролем місцевих бюджетів органами Держаудитслужби через недостатність відповідного кадрового та фінансового ресурсу знижує ефективність проведення державного фінансового контролю [4].

О.А. Шевчук наголошує на виникненні необхідності докорінної зміни системи навчання та підвищення кваліфікації державних аудиторів, упровадження у вітчизняну практику міжнародних підходів постійного професійного розвитку, збільшення ресурсів на зазначені цілі, активне залучення міжнародних донорських організацій [7].

Вирішення цих проблем можливе за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на реформування та підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Ю.Б. Слободянюк звертає свою увагу на те, що реформування системи державного фінансового контролю в Україні та розвиток органів ДФК узгоджується з наступними документами: середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року, Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, Стратегія сталого розвитку «Україна 2027» [6].

Висновки. Реалізація наведеної концепції наблизить систему державного фінансового контролю до міжнародних вимог. Впровадження реформування ефективної системи фінансового контролю України на євроінтеграційних засадах дозволить гармонізувати існуючу систему державного фінансового контролю та дасть змогу на раціональне використання державних коштів, створення системи державного фінансового контролю та забезпечення її ефективного функціонування, звичайно, потребують подальших досліджень щодо пошуку конкретних форм, методів і технологій реалізації. Виникає необхідність в об'єктивному та ґрунтовному аналізі можливих наслідків

впровадження запропонованих рекомендацій з використанням іноземного досвіду формування системи державного фінансового контролю.

Список використаних джерел:

1. Головань М.М. Державний фінансовий контроль і його реформування. *Фінанси України*. 2019. № 9. С. 45-68.
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1999 р. №2939-ХІІ.
3. Петренко П. Рахункова палата України: нові виклики і проблеми державного фінансового контролю. *Голос України*. 2020. № 11. С. 16-24.
4. Про затвердження Порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. Постанова №1017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 28.08.2023)
5. Прокопишин О., Романів О. Основні аспекти аудиту ефективності, його впровадження та використання в Україні. URL: <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/135>. (дата звернення: 28.08.2023)
6. Дікань Л.В., Кожушко О.В., Кривцова Т.О. та ін. Реформування фінансового контролю в Україні : проблемні питання та напрями їх вирішення : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 220 с.
7. Слободяник Ю.Б.Формування системи державного аудиту в Україні: монографія. Суми : ФОП Наталуха А. С., 2014. 321 с.
8. Шевчук О.А. Державний фінансовий контроль: питання теорії і практики: монографія . Київ: УБС НБУ, 2013. 431 с.
9. Шевченко Н. В. Розвиток державного фінансового контролю: сучасні тенденції та пріоритетні напрями. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5321>. (дата звернення: 07.10.2023).

Оксана ЧИЖ*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЇЇ ВИБІР

***Анотація.** У статті розглянуто та узагальнено принципи формування облікової політики, які визначають організацію та ведення бухгалтерського обліку з метою забезпечення користувачів достовірною інформацією. Визначені основні чинники впливу на формування облікової політики: економічні, організаційні, технічні та політичні. Уточнена класифікація чинників впливу на облікову політику*

***Abstract.** The article examines and summarizes the principles of accounting policy formation, which determine the organization and bookkeeping in order to provide users with reliable information. The main factors of influence on the formation of accounting policy are determined: economic, organizational, technical and political. Refined classification of factors affecting accounting policy*

Вступ. У сучасній економіці значну увагу приділяють теоретичним і практичним елементам формування облікової політики. Використання різноманітних елементів по-різному впливає на фінансові результати діяльності господарюючих суб'єктів. У зв'язку з цим необхідною умовою задоволення потреб усіх користувачів фінансової інформації є об'єктивне й повне розкриття облікової політики. Вона є конкретизованим кодексом правил, прийомів і процедур ведення обліку, який забезпечує дотримання єдиної методики відображення господарських операцій відповідно до основних методологічних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. При визначенні їх базового складу існують численні розбіжності у поглядах науковців щодо ідентифікації принципів та їх сутності.

Виклад основного матеріалу. Облікова система – це своєрідний механізм підготовки та відображення інформації про фінансово-майновий стан підприємства. Як відомо, методична база ведення бухгалтерського обліку складається з використання первинних облікових документів, оцінки, калькулювання, організації обліку, контролю, підготовки та складання звітності. Створення цілісної системи обліку передбачає активне застосування елемента її регулювання – облікової політики підприємства.

Облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Любов КОВАЛЬ

обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. У широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку)[1]

Етапи формування облікової політики.

Слід зазначити, що досить важливим є формування облікової політики за етапами саме у встановленій послідовності. Тому що кожен наступний етап неможливий без виконання попереднього. Таким чином вони є взаємопов'язаними.

Безумовно, облікова політика є інструментом управління бухгалтерським обліком на підприємстві. Однак значення облікової політики виходить за межі цього процесу. Як інструмент управління облікова політика підприємства має виконувати такі функції:

- інформаційну, яка проявляється при аналізі форм фінансової звітності зовнішніми та внутрішніми користувачами;
- захисну, при аудиторських і податкових перевірках, вирішенні судових спорів, тощо;
- регулюючу, яка направлена на коректне відображення господарських процесів і зниження трудомісткості облікового процесу [2]

Первинною складовою облікової політики є принципи, які відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3] визначаються як «базові концепції, які кладуться в основу відображення в обліку та звітності господарської діяльності» суб'єкта господарювання. Однак в економічній літературі немає єдиного підходу щодо принципів формування облікової політики підприємства. Зокрема, Л. Г. Деващук, В. Т. Єрмалаєва, Я. П. Квач, О. В. Рудинська [4,] зазначають, що при складанні річної фінансової звітності підприємство повинно дотримуватися таких принципів облікової політики:

- не змінювати протягом року засад облікової політики щодо відображення окремих фактів господарської діяльності та оцінки майна і зобов'язань, виходячи з порядку, передбаченого законодавством (принцип послідовності обліку);
- повністю відображати в обліку за звітний рік усі факти господарської діяльності, здійснені у поточному році, та результати інвентаризації майна, зобов'язань (принцип повноти висвітлення);
- правильно відносити доходи і витрати до звітного періоду відповідно до рахунків обліку та нормативних документів (принцип нарахування та відповідності доходів і витрат);
- розмежовувати в обліку поточні витрати на виробництво (витрати обігу) й капітальні інвестиції;

Облікову політику формують усі суб'єкти господарювання, незалежно від

виду діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість діючих суб'єктів господарювання аграрного напрямку у 2010-2021 роках

Роки	усього, одиниць	з них фізичні особи-підприємці, одиниць	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності
1	2	3	4
2010	80321	29655	36,9
2011	61488	19811	32,2
2012	68497	20841	30,4
2013	71058	21210	29,8
2014	75660	29648	39,2
2015	79284	32540	41,0
2016	74620	29622	39,7
2017	76593	26478	34,6
2018	76328	25824	33,8
2019	75450	25211	33,4
2020	73368	23916	32,6
2021	70803	23050	32,6

Джерело: створено автором на основі [5]

Підтримуємо точку зору вітчизняних економістів, які вважають, що при розробці облікової політики необхідно не тільки ґрунтуватися на принципах обліку, а й на специфічних принципах облікової політики (табл. 2).

Таблиця 2

Підходи до формування системи принципів організації обліку з точки зору вітчизняних вчених

Науковці	Принципи організації бухгалтерського обліку													
	Адаптивності	Безперервності	Випереджувального відображення	Всебічності	Динамічності	Кооперування	Паралельності	Пропорційності	Прямоточності	Ритмічності	Системоутворюючих відносин	Спеціалізації	Субординації	Цілісності
А. М. Кузьмінський, В. В. Сопко, В. П. Завгородній	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
М. Т. Білуха	-	+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	-	-
Ф. Ф. Бутинець	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
П. Житний	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-
І. В. Рузмайкіна	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-

Джерело: створено автором на основі [6]

На основі інформації, поданої у таблиці 2, можна дійти висновку, що думки

вітчизняних вчених збігаються лише щодо таких чотирьох основоположних принципів організації бухгалтерського обліку, як:

- принцип безперервності передбачає послідовність облікового, контрольного та аналітичного процесів під час розв'язування конкретних завдань;

- принцип пропорційності вимагає правильного співвідношення між різними елементами й об'єктами організації, зокрема обчислювальної техніки, кваліфікаційного складу виконавців;

- принцип прямоочності полягає у раціональній організації інформаційних потоків між учасниками облікового процесу;

- принцип ритмічності полягає у рівномірному надходженні даних та виході інформації [6].

Значущість решти принципів організації бухгалтерського обліку є не меншою, ніж попередніх чотирьох. Сутність їх полягає у такому:

- принцип адаптивності означає пристосування будови та функцій бухгалтерського обліку до конкретних умов управління;

- принцип випереджувального відображення впливає з наявності проблем, розв'язання яких продиктоване часом, що передбачає прогнозування найбільш вірогідного стану досліджуваної системи в майбутньому;

- принцип всебічності потребує врахування всіх внутрішніх зв'язків і відношень у системі, усіх чинників, які впливають на її функціонування;

- принцип кооперування полягає в об'єднанні праці обліковців;

- принцип паралелізму передбачає обов'язкову наявність системи бухгалтерського обліку в кожному самостійному підрозділі;

- принцип паралельності полягає в одночасному паралельному виконанні облікових процедур стосовно різних за змістом господарських операцій, здійснюваних суб'єктом господарювання;

- принцип системоутворюючих відносин полягає у визначенні саме тих зв'язків між частинами системи, що забезпечують її цілісність, існування та розвиток;

- принцип спеціалізації полягає у вузькій спрямованості роботи бухгалтера політичних, екологічних, організаційних, соціальних чинників;

Щодо використання тих чи інших принципів організації обліку на підприємстві керівник та головний бухгалтер приймають рішення самостійно.

М. С. Пушкар і М. Т. Щирба [7] вважають, що при розробці облікової політики необхідно керуватися загальними організаційно-управлінськими принципами:

- системності – облікова політика розглядається як штучно створена функціональна складова виробничої

- системи, яка виконує функції, пов'язані зі збором, класифікацією, обробкою, аналізом і формуванням звітності;

- комплексності – при формуванні облікової політики необхідно вивчати й оцінювати події не по окремих ізольованих причинах, а по сукупному впливу

на систему технологічних, економічних,

- науковості й обґрунтування – спеціалісти мають розробляти облікову політику підприємства на основі знання законів виробництва та новітніх інформаційних технологій;

- ефективності – кожне підприємство найбільш ефективно обирає найкращий спосіб для себе використання ресурсів, методів обліку, аналізу й контролю, що і є сутністю облікової політики;

- планомірності і динамізму – облікова політика має бути спрямована на вирішення не лише поточних, але й довгострокових, стратегічних завдань розвитку підприємства;

- профілактики – розробка при формуванні облікової політики спеціальних, попередньо передбачених процедур і конкретних заходів, які дозволять спрогнозувати і попередити перешкоди в розвитку, чи нормальному функціонуванні виробничої системи;

- безперервності – створення таких організаційних умов господарювання, при яких досягаються стійкість і безперервність облікової політики;

- «селекції» – зайва облікова інформація ускладнює організацію її збору, обробки, аналізу, підвищує трудомісткість цих процесів, стримує прийняття рішень, знижує ефективність функціонування всієї системи;

- зіставності інтересів – при розробці облікової політики необхідно пам'ятати, що підприємство є елементом державної системи, керується нормативними актами, державними ресурсами, пільгами.

Таким чином, перераховані методологічні принципи повинні забезпечити повноту та своєчасність відображення фактів господарської діяльності; можливість визнання витрат і зобов'язань у більшій мірі, чим доходів і активів; пріоритетність економічного змісту операцій перед формою; тотожність даних аналітичного і синтетичного обліку за звітний період; раціональне ведення обліку стосовно до конкретних умов підприємства. Розглянуті принципи застосовуються до чинників, якими варто керуватися при визначенні облікової політики. Успіхи і невдачі діяльності підприємства потрібно розглядати як взаємодію двох основних груп факторів – зовнішніх і внутрішніх. В цілому на формування облікової політики підприємства впливає низка чинників: форма власності; галузева приналежність та вид діяльності; організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів і їх економічні взаємозв'язки; виробнича структура підприємства; загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку та інші [8].

З метою кращого розуміння впливу вищевказаних факторів на формування облікової політики важливе значення має їх класифікація. Найбільш просте і доступне групування чинників за місцем їх виникнення (зовнішні і внутрішні). Але, А. Г. Загородній і Г. О. Партин пропонують класифікувати їх не тільки за місцем виникнення, а й за часом дії та за змістом [9]. Проведенні дослідження дозволили дійти висновку, що за системного підходу до вирішення проблеми формування облікової політики методичною основою має бути визначення класифікаційних ознак чинників: за місцем виникнення – зовнішні та внутрішні;

за часом дії – перспективні та поточні; за змістом – виробничо-організаційні та фінансово-економічні.

При розробці облікової політики потрібно враховувати, що на процес її формування впливають також

дві основні групи чинників:

- зовнішнього ринкового середовища;
- внутрішнього середовища виробничої системи.

До складу цих груп входять такі основні підгрупи чинників: економічні, технологічні (технічні), організаційні, політичні, правові, соціальні та екологічні. Узагальнені підгрупи чинників мають однакові класифікаційні ознаки, проте підгрупа зовнішніх чинників здійснює непрямий (побічний) вплив на формування облікової політики виробничих систем загалом, тоді як підгрупа внутрішніх чинників визначає безпосередньо умови формування облікової політики конкретного підприємства. Рейтингові оцінки зовнішніх і внутрішніх чинників можуть не тільки збігатися, а й значно відрізнятися. Проаналізувавши чинники впливу на облікову політику за рейтинговою оцінкою, дійшли висновку, що 1 місце належать економічним чинникам, 2 – організаційним; 3 – технічним; 4 – політичним; 5 – правовим; 6 – соціальним і останнє місце – екологічним. Тобто екологічні проблеми поки що залишаються поза межами облікової політики підприємств.

Визначення чинників за класифікаційними ознаками зумовлює методика, обсяг і зміст облікової політики. Відбувається конкретизація методу бухгалтерського обліку, доведення до чіткого опису способів його проведення в конкретних виробничих умовах. Тому І. Стеців пропонує на першому етапі формування процесу організації обліку визначити вплив чинників на облікову політику, на другому – вплив варіантів облікової політики на показники господарської діяльності [10]. Такий підхід має сенс. П. Житний [11] вважає, що вимір та оцінка впливу чинників на виробничу систему пов'язана з певними труднощами. Це зумовлено тим, то чинники зовнішнього середовища в умовах нестабільності ринкових відносин переважно мають якісні характеристики, а їх оцінка – текстове відображення, що дає змогу отримати тільки орієнтир для прийняття управлінських рішень. Проте для прийняття обґрунтованих рішень необхідна кількісна інформація, завдяки якій можна встановити критерії ефективності та визначити результативність альтернативних варіантів господарської діяльності, в тому числі тих, які залежать від методів обліку.

Обліково-аналітичне забезпечення дає змогу своєчасно на етапі формування облікової політики врахувати дію зовнішніх і внутрішніх чинників на виробничу систему. При цьому керівництво інформується про напрями господарської діяльності, на яких необхідно терміново зосередити увагу і зробити підприємство менш уразливим у конкурентному середовищі.

Висновки. Таким чином, формування облікової політики тісно пов'язано з визначенням принципів та чинників впливу на виробничу систему. Вміння фахівців пристосуватися до змін зовнішніх і внутрішніх факторів є гарантією формування облікової політики, здатної забезпечити ефективний розвиток

підприємства. Оскільки Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [3] не встановлює чітких правил щодо формування та реалізації облікової політики, то підприємство самостійно обирає принципи згідно зі специфікою діяльності. Основним економічним принципом облікової політики є забезпечення поступового економічного розвитку підприємства за рахунок максимального випуску конкурентоспроможної продукції при мінімальних витратах ресурсів. Дослідження підприємством принципів формування облікової політики та розробка найоптимальніших шляхів їх використання повинно стати основним напрямом при її формуванні та веденні. Тому перед підприємством стоїть завдання з розробки та формування методичних, організаційних і технічних аспектів облікової політики, яка надасть змогу максимально ефективно використовувати матеріальні та фінансові ресурси з урахуванням змін ринкової кон'юнктури відповідно до стратегії суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Правдюк Н. Л., Коваль Л. В., Коваль О. В. Облікова політика підприємств: навчальний посібник. Київ:, «Центр учбової літератури», 2020. 647 с.
2. Мулик Т.О. Облікова політика як інструмент управління оподаткуванням. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. URL: <http://global-national.in.ua> (дата звернення: 08.10.2023)
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-14. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (дата звернення: 06.10.2023)
4. Кучеренко Т. Регламентация облікової політики фінансової звітності. *Бухгалтерський облік та аудит*. 2018. № 5. С. 24-34.
5. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.10.2023)
6. Житній П. Принципи формування облікової політики. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2020. №4. С. 25-28.
7. Пушкар М. С., Щирба М. Т. Теорія і практика формування облікової політики : Тернопіль, 2010. 260 с.
8. Войтенко Т. Елементи облікової політики. *Податки та бухгалтерський облік*. 2019. № 3. С. 14-35.
9. Завгородній В. П. Бухгалтерський облік в Україні: навчальний посібник. 5-ге, переробл. і допов. Київ, 2019. 847 с.
10. Стеців І. І. Організація облікового процесу в умовах реформування системи бухгалтерського обліку України (на прикладі малих підприємств) 2017. 16 с.
11. Житній П. Визначення впливу зовнішніх чинників на формування облікової політики. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2020. №2. С. 19-25

Аліна ШТОГРІН*,
магістр 2-го року навчання,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ОБЛІКУ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розкрито шляхи удосконалення обліку збутової діяльності. Акцентовано увагу на інтегровану звітність, яка повинна обов'язково містити аналітичні показники щодо витрат на збут для прийняття управлінських рішень щодо маркетингової політики. Обґрунтовано класифікацію внутрішньої звітності, відображення витрат на логістику у збуті на окремому аналітичному рахунку. Запропоновано змінити назву рахунку 93 «Витрати на збут» на «Витрати на збут і маркетинг», що дозволить отримати деталізовану облікову інформації з метою оцінки ефективності логістичних потоків на підприємстві.

Abstract. The article reveals the ways of improving accounting of sales activities. Attention is focused on integrated reporting, which must necessarily contain analytical indicators of sales costs for making managerial decisions regarding marketing policy. The classification of internal reporting, the display of logistics costs in sales on a separate analytical account is substantiated. It is proposed to change the name of account 93 "Costs for sales" to "Costs for sales and marketing", which will allow obtaining detailed accounting information for the purpose of evaluating the efficiency of logistics flows at the enterprise.

Вступ. Завершальною стадією виробничо-комерційної діяльності будь-якого підприємства є збут виготовленої продукції, що забезпечує торговельну орієнтацію підприємств, а саме функцію зворотного зв'язку. Проте збутова діяльність підприємств, що займаються різного роду економічною діяльністю, стала ще більш складним процесом через мінливість конкурентного середовища та посилення ризиків невизначеності в Україні та світі взагалі. Збутова діяльність відіграє важливе значення, оскільки збут як складова загального процесу відтворення є завершальним етапом руху продукту зі сфери виробництва у сферу споживання. На сучасному етапі функціонування підприємств в Україні постає проблема налагодження та ведення систематичного контролю за витратами на збут для повноцінного інформаційного забезпечення про стан витрат на збут. Питання покращення організації обліку збутової діяльності є надзвичайно актуальними.

Значні здобутки в сфері обліку збутової діяльності отримані в численних працях

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Олена ТОМЧУК

Л.В. Балабанової, Н.М. Гудзенко, В.А. Дерія, Я.П. Іщенко, Є.В. Крикавського, Я.І. Мулик, Т.О. Мулик, Л.В. Нападівської, Н.Л. Правдюк, М.С. Пушкаря, О.Ф. Томчук та інших. Однак, приймаючи досить значні наукові результати попередників, слід відмітити, що в економічній літературі недостатньо приділено уваги питанням удосконаленню обліку збутової діяльності.

Виклад основного матеріалу. В умовах докорінних глобальних змін значно актуалізувалася проблема збуту продовольчих товарів, у тому числі кондитерської продукції. Стан каналів транспортування готових виробів, наповненість збутової мережі, комунікативний потенціал партнерів дедалі помітніше впливають на ступінь задоволення споживчого попиту, конкурентоспроможність продукції, ефективність виробництва.

Важливе значення у збутовій діяльності підприємств відведено обліку витрат на збут, який потребує удосконалення.

В.Г. Забродський [4] звертає свою увагу на те, що у фінансовій звітності, зокрема, у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ф. № 2 відображається загальний розмір витрат на збут без деталізації за складовими, тому відсутнє обґрунтування доцільності фактичних збутових витрат та їх співвідношення із плановим розміром відповідно до маркетингової стратегії підприємства. В сучасних умовах саме інтегрована звітність є інформаційною базою для управління підприємством відповідно до обраної стратегії, тому вона повинна обов'язково містити аналітичні показники щодо витрат на збут для прийняття управлінських рішень щодо маркетингової політики.

Єдиного підходу щодо формування внутрішньої звітності в частині всіх можливих напрямів руху товарів немає. Відповідно, звітність, яка необхідна для планування, управління, аналізу та контролю за діяльністю даних підприємств не складається, що є одним із факторів нераціонального управління їх діяльністю. Для вирішення даного питання В.В. Данилюк пропонує пакет внутрішньої звітності щодо руху товарів (Звіт про рух товарів, Звіт про реалізовані товари за каналами збуту, Звіт про реалізацію за товарним асортиментом, Звіт про фактичні втрати товарів, Звіт про діяльність фірмових магазинів, Звіт про отримані та надані знижки) з урахуванням зростаючих потреб користувачів. Розроблені форми внутрішньої звітності дозволяють підвищити оперативність та повноту інформації, приймати обґрунтовані управлінські рішення, що забезпечує ефективність функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання. Внутрішня звітність формується відповідно до характеру діяльності підприємства, цілей і завдань управління в цілому та його рівнів. Тому форма звітності повинна бути доступною та максимально розкривати зміст її показників [3].

Внутрішня звітність не обов'язково є заключним етапом облікової процедури, звітом може бути навіть первинний документ. Вона не є суворо регламентованою, форму і терміни її подання визначають керівники відповідних центрів витрат. Н.В. Гудзь пропонує класифікацію внутрішньої звітності в таблиці 1.

Враховуючи міжнародну практику ведення бухгалтерського обліку, автор пропонує формувати такі види сегментної внутрішньої звітності:

1. Звіт показників збутової діяльності.
2. Звіт із заборгованості за реалізовану продукцію.

3. Контрольний звіт відхилень від кошторису збутових витрат.

4. Сегментний звіт про фінансові результати [2].

Оскільки для раціональної організації обліку збутових витрат необхідною умовою є їх обґрунтована класифікація та чітка постановка мети, задля якої здійснюється облік певного виду витрат та завдань, що її реалізують, на думку В.С. Белозерцева та М.О. Михалочкіної, суб'єкт господарювання має право самостійно класифікувати витрати на збут, враховуючи особливості діяльності, галузі, вимоги нормативної бази та інші фактори. Автори пропонують класифікувати витрати на збут за групами: витрати на рекламу і маркетинг, витрати на оплату праці та відрядження працівників відділу збуту, витрати на пакування готової продукції та ремонт тари, витрати на транспортування та логістику у збуті, інші витрати на збут [1].

Кожна запропонована класифікаційна група має перелік витрат, що відносяться до неї. На думку авторів, така класифікація витрат на збут значно спростить організацію синтетичного та аналітичного обліку, посилить контроль за понесеними витратами, надасть змогу проводити чіткий аналіз витрат на збут протягом звітного періоду, а не тільки після складання фінансової звітності за звітний період, а також не суперечить нормам ПСБО 16 та забезпечить систематизацію інформації для підвищення якості обліку.

Таблиця 1

Класифікація внутрішньої звітності підприємства

Класифікаційна ознака	Види звітності
Суб'єкти подання інформації	звітність структурних центрів відповідальності; звітність функціональних центрів відповідальності
Призначення	для оперативного контролю; для інформування про відхилення; для загального інформування про хід виробничого процесу; г) для узагальнення бухгалтерських даних; д) для аналізу і видачі рекомендацій
Об'єкт звітності	за структурними об'єктами обліку витрат; за калькуляційним об'єктами обліку витрат; в) за одним видом витрат; за групою витрат; за всіма видами витрат
Періодичність	Раз за зміну, день, тиждень, декаду, місяць, квартал, рік
Характер використання	інформаційна; аналітична; рекомендаційна; контролююча
Регулярність	регулярна; на запит
Форма узагальнення даних	таблична; текстова; графічна; комбінована.

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Останнім часом на вітчизняних підприємствах поширюється логістичне просування продукції до споживачів, що полягає у плануванні, організації і управлінні транспортуванням продукції, отриманні замовлень на поставку продукції та їх ефективна обробка, управлінні доставкою та контролем над виконанням транспортних операцій в логістичних ланцюгах, тому В.С. Белозерцевим та М.О. Михалочкіною було запропоновано відображення витрат на логістику у збуті на окремому аналітичному рахунку. Відображення

інформації про дані витрати на окремому аналітичному рахунку забезпечить більш ефективне планування процесу реалізації та витрат на транспортування продукції до споживачів. Запропоновані субрахунки та аналітичні рахунки обліку витрат на збут відображено у таблиці 2 [1].

Таблиця 2

Фрагмент робочого плану рахунків обліку витрат на збут

Синтетичний рахунок		Субрахунки		Аналітичні рахунки	
Першого порядку		Другого порядку		Третього порядку	
Код	Назва	Код	Назва	Код	Назва
1	2	3	4	5	6
93	Витрати на збут	931	Витрати на маркетинг і рекламу	9311	Витрати на дослідження ринку (маркетинг)
				9312	Витрати на рекламу
				9313	Витрати на передпродажну підготовку
		932	Витрати на оплату праці і відрядження	9321	Оплата праці та комісійна винагорода
				9322	Забезпечення витрат відпусток
				9323	Витрати на відрядження
		933	Витрати на пакування готової продукції та ремонт тари	9331	Витрати на пакування та затарювання готової продукції
				9332	Витрати на ремонт тари
		934	Транспортно-логістичні витрати у збуті	9341	Витрати на транспортування готової продукції
				9342	Логістичні витрати
		935	Інші витрати на збут	9351	Витрати на утримання необоротних активів
				9352	Витрати на страхування готової продукції
				9353	Витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування
				9354	МПП
				9355	Інші витрати, пов'язані зі збутом готової продукції

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Автори переконані, що підприємство може для власних потреб створювати аналітичні рахунки четвертих чи п'ятих порядків. Наприклад, рахунком четвертого порядку для аналітичного рахунку 9312 «Витрати на рекламу» можуть бути рахунки 93121 «Витрати на рекламні акції» та 93122 «Витрати на рекламу у ЗМІ» з відкритими аналітичними рахунками п'ятого порядку за видами рекламних акцій чи видів рекламних каналів. Для аналітичного рахунку 9341 «Витрати на транспортування готової продукції» можуть відкриватись додаткові аналітичні рахунки з поділом витрат на транспортування власним або залученим транспортом [1].

Подібну думку висловлює Н.Л. Правдюк, яка рахунок 93 «Витрати на збут» пропонує перейменувати на «Витрати маркетингової діяльності» [6] і

вважає, що для уможливлення групування інформації за напрямками маркетингової діяльності підприємства до синтетичного рахунку 93 необхідно відкрити такі субрахунки:

- 93.1 «Витрати на реалізацію товарної політики» (аналітичний рахунок «Витрати на розробку та реалізацію товарної стратегії»);

- 93.2 «Витрати на реалізацію збутової політики» (аналітичний рахунок «Витрати на розробку та реалізацію збутової стратегії»);

- 93.3 «Витрати на реалізацію цінової політики» (аналітичний рахунок «Витрати на розробку та реалізацію цінової стратегії»);

- 93.4 «Витрати на реалізацію ринкової політики» (аналітичний рахунок «Витрати на розробку та реалізацію ринкової стратегії»);

- 93.5 «Витрати на реалізацію комунікаційної політики» (аналітичний рахунок «Витрати на розробку та реалізацію комунікаційної стратегії») [6].

До наведених вище субрахунків необхідно відкривати аналітичні рахунки, що дасть змогу акумулювати інформацію про понесені витрати на розробку та реалізацію відповідно товарної, збутової, цінової, ринкової та комунікаційної стратегії [6].

Правдюк Н. Л. вважає, що інші витрати маркетингової діяльності (витрати, пов'язані з реалізацією товарної, цінової, ринкової та збутової політики (стратегії), доцільно визнавати витратами періоду в момент їх виникнення та списувати на фінансовий результат наприкінці звітної періоду [6].

Враховуючи те, що маркетингові та збутові витрати досить схожі, Т.О. Мулик та Я.І. Мулик пропонують їх відображати на рахунку 93 «Витрати на збут», але зазначений рахунок перейменувати на «Маркетингові і збутові витрати» і ввести до нього два субрахунки: 931 «Маркетингові витрати» та 932 «Витрати на збут». У розрізі цих субрахунків пропонується виділяти субрахунки другого порядку за визначеними підвидами маркетингової та збутової діяльності [5].

Вважаємо, що з метою одночасного врахування логістичного та маркетингового впливу на збутову діяльність доцільно змінити назву рахунку 93 «Витрати на збут» на «Витрати на збут і маркетинг». Така модульна побудова назви рахунку обґрунтовується концептуальним та лінгвістичним спрямуванням наукового дослідження. Функціонально збутова діяльність розташовується перед маркетингом в процесі іменування рахунку 93 «Витрати на збут і маркетинг». Збут, на відміну від маркетингу, завжди присутній у діяльності підприємств з випуску продукції, виконання робіт, надання послуг. Особливо на невеликих кондитерських підприємствах, які працюють з давальницькою сировиною чи надають послуги виробничого аутсорсингу, можуть бути відсутні витрати на маркетинг. З точки зору лінгвістики з метою компресії мовних засобів у процесі словотворення чи формування нової термінології назва рахунку 93 «Витрати на збут і маркетинг» є більш оптимальною, ніж: «Витрати на збут та маркетингові витрати», «Збутові та маркетингові витрати». Значний рівень аналітики із використанням запропонованих субрахунків дасть змогу отримати деталізовану облікову інформації з метою оцінки ефективності логістичних потоків на підприємстві, дієвості маркетингових заходів просування продукції.

В подальшому облікова інформація з рахунку 93 «Витрати на збут і маркетинг» та субрахунків до нього акумулюється та групується в аналітичних відомостях.

Висновки. Використання рахунку 93 із запропонованою назвою «Витрати на збут і маркетинг» із субрахунками 931 «Витрати на логістику збуту», 932 «Витрати на маркетинг», 933 «Інші витрати у процесі реалізації» дасть змогу ідентифікувати та нагромаджувати витрати, що стосуються окремо логістичних та маркетингових процесів на підприємствах кондитерської промисловості. Впровадження розглянутих пропозицій для підвищення інформативності синтетичного, аналітичного та первинного обліку дозволять створити дієвий механізм формування, відображення, узагальнення збутової діяльності та базис якісного і оперативного контролю за ефективністю управління такими витратами в умовах кризових явищ.

Список використаних джерел:

1. Белозерцев В. С., Михалочкіна М. О. Удосконалення організації обліку витрат на збут для забезпечення ефективного управління збутовими витратами промислового підприємства економіка. *Фінанси. Право*. 2019. С. 6-10.
2. Гудзь Н. Гармонізація бухгалтерського обліку в Україні на основі МСФЗ. *II Міжнародна науково-практична конференція: тези доповідей*. м. Чернігів, 30 листопада 2016 року. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. С. 14–16.
3. Данилюк В.В. Відображення наслідків операцій з руху товарів у звітності підприємства. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/44-1.pdf>. (дата звернення: 02.10.2023).
4. Забродський В.Г. Оцінка ефективності збутової діяльності на основі інтегрованої звітності. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wpcontent/uploads/2019/11/301.pdf>. (дата звернення: 29.09.2023)
5. Мулик Т. О. Мулик Я. І. Організація обліку та аудиту витрат на збут підприємства: стан та напрями вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 965–971.
6. Правдюк Н. Л. Облікове забезпечення управління маркетинговою стратегією підприємства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №2. С. 100–115.

Дарина ЯНЧУК *
студентка 2 курсу,
освітнього рівня магістр,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ФОРМИ ТА СИСТЕМИ

***Анотація.** У даній статті досліджено форми і системи оплати праці які встановлюються підприємствами та організаціями України. Визначено, що основою організації оплати праці є тарифна система оплати праці, яка включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики. Систематизовано основні, загальні умови застосування тієї чи іншої форми заробітної плати. Переваги й недоліки складних і простих систем оплати праці.*

***Abstract.** This article examines the forms and systems of remuneration established by enterprises and organizations of Ukraine. It was determined that the basis of the organization of labor remuneration is the tariff system of labor remuneration, which includes tariff grids, tariff rates, salary schemes and tariff and qualification characteristics. The basic, general conditions for the application of one or another form of salary have been systematized. Advantages and disadvantages of complex and simple payment systems.*

Вступ. На сучасному історичному етапі життєдіяльності країни, у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України 24.02.2022 було введено правовий режим воєнного стану, що вимагало нових підходів та правил регулювання у системі організації трудових відносин, для ефективної регламентації трудових відносин між роботодавцем і працівниками як на підприємствах, так і в державі у цілому, необхідно чітко аналізувати та розмежовувати основні теоретичні та правові засади бухгалтерського, трудового та податкового законодавства.

Значний внесок у вивчення теорії, організації та методики обліку оплати праці, здійснили такі вітчизняні вчені-економісти, Ф.Ф. Бутинець, М.М. Демченко, Н. І. Коваль, Т. О. Мулик, О.А. Подолянчук, Н.Л. Правдюк.

Однак окремі теоретичні, організаційні та методичні питання обліку оплати праці та її тарифікації залишаються дискусійними, потребують подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Важливими складовими організації заробітної плати є її форми і системи, які забезпечують зв'язок між оплатою праці та її результатами (індивідуальними і колективними). Форми і системи оплати праці встановлюються підприємствами та організаціями самостійно у

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія КОВАЛЬ

колективному договорі з дотриманням вимог і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими (регіональними) угодами.

Оплата праці – одне із основних питань трудового права. Система оплати праці в Україні передбачає досить велику кількість видів: тарифна оплата праці, грейдова оплата праці, безтарифна оплата праці, тарифна система оплати праці, грейдингова система оплати праці, акордна система оплати праці та інші [2; 7].

Статтею 96 Кодексу законів про працю України та статтею 6 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР визначено, що основою організації оплати праці є тарифна система оплати праці, яка включає тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники) [4].

Найчастіше застосовують дві основні форми заробітної плати – відрядну й почасову. Кожна з них відповідає певній мірі кількості праці: перша – кількості виробленої продукції, друга – кількості відпрацьованого часу.

Почасова оплата, коли в основу береться відпрацьований час працівником. Час тут береться у розумінні година, день, місяць. Тут головне не плутати з погодинною оплатою, яка є різновидом почасової;

Відрядна оплата, коли в основу береться матеріальний результат, тобто кількість виробленого продукту у штуках, тоннах, кілограмах, метрах.

Усім звична оплата праці на основі окладу є не чим іншим, як різновидом почасової оплати, так як нарахування по окладу залежить від кількості відпрацьованих днів (годин) за місяць. Така організація оплати праці називається ще тарифна система, так як для її забезпечення в ідеальній ситуації необхідно розробити тарифні ставки, схеми посадових окладів, тарифно-кваліфікаційні характеристики тощо. Такий підхід є основним згідно ст. 96 КЗпП.

Форми заробітної плати мають відповідати таким вимогам: найповніше враховувати результати праці, створювати передумови для постійного зростання ефективності та якості праці; сприяти підвищенню матеріальної заінтересованості працівників у постійному виявленні і використанні резервів підвищення продуктивності праці і якості продукції [2; 8].

Форми оплати праці будуть ефективними лише в тому разі, якщо вони відповідають організаційно-технічним умовам виробництва. Отже, вибираючи форму оплати праці для певної категорії робітників, необхідно враховувати конкретні умови їхньої праці, специфіку виробництва тощо.

Кожна з існуючих форм має певні свої модифікації, підвиди, які мають забезпечити відповідність виробничій ситуації, особливостям мотивації працівників певного підприємства, бажання власника тощо. Основні ідеї існуючих систем оплати представлено в таблиці 1.

Основними (загальними) умовами застосування тієї чи іншої форми заробітної плати є рівень технічної озброєності виробництва, характер технологічного процесу та організації виробництва і праці, ступінь використання виробничих потужностей і устаткування, стан нормування праці тощо.

почасової форм оплати праці. Так, для відрядної оплати праці необхідна наявність прямопропорційної залежності між затратами живої праці й

одержаними результатами, тобто робітник повинен мати реальну можливість збільшувати випуск продукції, що має відповідати і потребам виробництва.

Тарифна система оплати праці працівників включає розподіл робіт залежно від їх складності, а працівників – залежно від їх кваліфікації та за розрядами тарифної сітки. Вона є основою формування та диференціації розмірів заробітної плати. Формування тарифної сітки (схеми посадових окладів) провадиться на основі тарифної ставки робітника першого розряду, яка встановлюється у розмірі, що перебуває в залежності від розміру мінімальної зарплати, та міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень розмірів тарифних ставок (посадових окладів).

Відповідно до ст. 97 КЗпП України оплата праці працівників здійснюється за погодинною, відрядною або іншими системами оплати праці.

Таблиця 1

Форми та системи оплати праці

ФОРМИ ТА СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ та їх основні ідеї		
Форми	ПОЧАСОВА	ВІДРЯДНА
	В основі – фактично відпрацьований час	В основі – фактично вироблена кількість продукту
Прості системи	ПРОСТА ПОЧАСОВА	ПРЯМА ВІДРЯДНА
	Оклад (або погодинна чи денна ставка) за відпрацьований час	Оплата – про розцінці за кожен одиницю продукту
	ПОЧАСОВО-ПРЕМІАЛЬНА	ВІДРЯДНО-ПРЕМІАЛЬНА
	Оклад (або погодинна чи денна ставка) за відпрацьований час + премія	За кількість + премія за виконання (перевиконання) плану
Складні системи	ПОЧАСОВА З СИСТЕМОЮ МОТИВАЦІЇ	ВІДРЯДНО-ПРОГРЕСИВНА
	Зарплата = • постійна частина – оклад (або погодинна чи денна ставка); • змінна частина (регулярні премії) – складна система преміювання (мотивації), наприклад на основі КРІ* (ключових показників ефективності); • нерегулярні премії – за певні ініціативи працівника, які неможливо запланувати й передбачити заздалегідь, виконання в строк певного складного завдання.	Розцінки за продукт збільшуються по мірі виконання плану
		НЕПРЯМА ВІДРЯДНА
		Оплата працівника (зазвичай допоміжного) залежить від результату роботи основних працівників
		АКОРДНА
Оплата не за одиницю продукту, а за певний етап (акорд), комплекс робіт		

Джерело: [6]

Погодинна оплата праці – форма оплати праці залежно від часу, відпрацьованого на роботі. Вона застосовується тоді, коли недоцільно

встановлювати певні кількісні показники оцінки результатів праці (норми виробітку) чи прив'язуватися до стабільного окладу. Статтею 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» встановлено мінімальну заробітну плату у погодинному розмірі – 40,46 грн [4; 7].

Окрім загальних, є декілька специфічних умов застосування відрядної або Грейдова система оплати праці — форма оплати праці, що мотивує. Відтак, усі посади на підприємстві класифікуються за низкою факторів: рівень відповідальності, умови роботи, складність роботи. Саме на підставі такої класифікації і визначається рівень оплати праці.

Безтарифна оплата праці – це форма оплати праці, що полягає у частковому розподілі зароблених колективом коштів між працівниками згідно з прийнятими співвідношеннями (коефіцієнтами) в оплаті праці різної якості (залежно від кваліфікації, посади, спеціальності працівників тощо).

Акордна система оплати праці – форма відрядної оплати праці, за якою загальну суму заробітної плати робітникам або найчастіше колективі робітників встановлюють за весь обсяг виконаної роботи (акорд) на підставі реальної обґрунтованості норм виробітку, витрат необхідного часу роботи і відрядних розцінок на окремі види робіт або операцій. Нараховану суму виплачують за умови своєчасного і якісного виконання всього комплексу запрограмованих робіт [4; 7].

У таблиці 1 системи поділено на прості та складні. Складні варіанти потребують більш глибокого продумування та економічного обґрунтування, ретельної роботи нормувальника чи HR-менеджера. Доцільність їх застосування можлива тільки у випадку, коли треба забезпечити наступні складові, рис. 1.

Сьогодні в Україні переважною формою оплати праці робітників залишається відрядна.

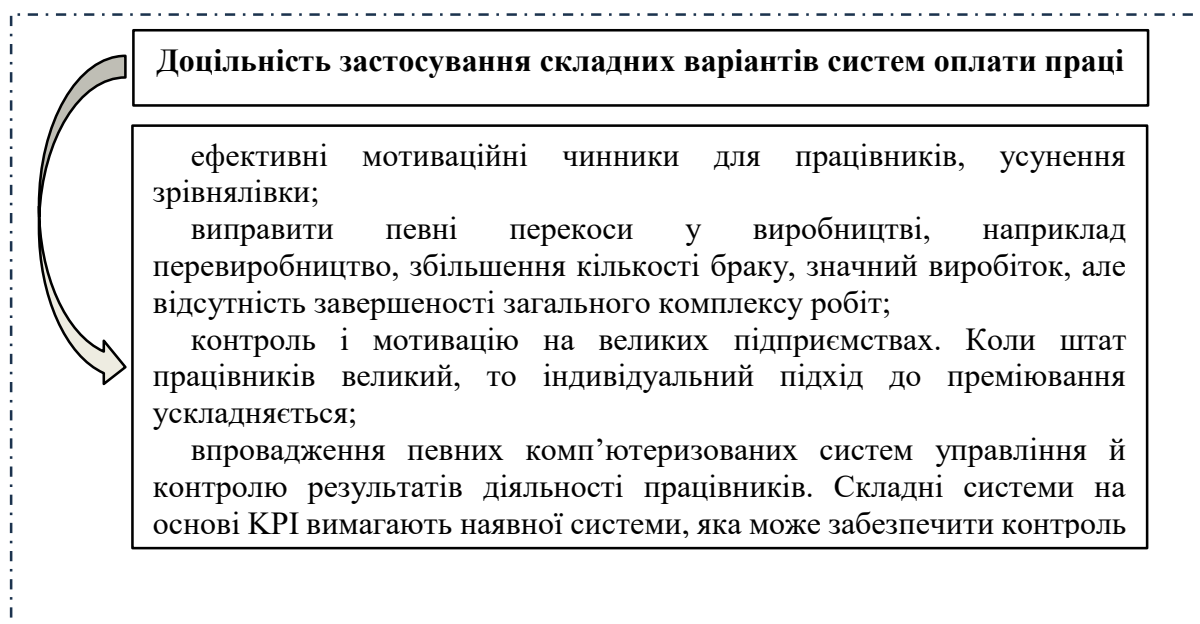

Рис. 1. Доцільність застосування складних варіантів системи оплати праці

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Почасова заробітна плата застосовується для оплати праці службовців і спеціалістів. Відрядна і почасова форми оплати праці підрозділяються на кілька систем.

Системами відрядної форми оплати праці є: пряма відрядна, відрядно-преміальна, відрядно-прогресивна, непряма-відрядна, акордна, колективна (бригадна) відрядна, а почасової – пряма почасова, почасова-преміальна, колективна (бригадна) почасова.

В основі побудови системи оплати праці мають бути конкретні показники роботи, які піддаються точному обліку і повною мірою відображають працю даної групи працівників або окремого працівника. Система оплати праці ґрунтується на одному-двох вирішальних для даної групи працівників або окремого працівника показниках і має бути простою і зрозумілою кожному.

В цілому всі складні системи можна замінити досить простими варіантами з використанням премій. До розробки системи преміювання також можна підійти вдумливо й забезпечити досягнення тих же цілей, що й по складним системам.

Система оплати праці, перш за все, має бути зрозумілою працівнику. Цілі існуючих складних систем оплати праці можна цілком досягнути за рахунок продуманої системи преміювання.

В економічних умовах сучасності, особливо на малих підприємствах цілком можна обмежитися простими системами, так як головне виробити продукт, який конкурентний на ринку та може бути проданий у виробленій кількості та достатній якості.

Таблиця 2

Переваги й недоліки складних і простих систем оплати праці

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ СКЛАДНИХ І ПРОСТИХ СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ	
ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Складні системи	
Уникнення зрівнялівки + система мотивації + процеси преміювання майже в автоматичному режимі	Можлива незрозумілість працівникам й проблеми у самій системі у вигляді невдало визначених КРІ, відсутності зв'язку з прибутком і реальними факторами, що його забезпечують.
Прості системи	
Зрозумілість та можливість «ручного» керування	Можлива зрівнялівка чи суб'єктивізм «ручного» нарахування премій

Джерело:[9]

При розробці системи оплати праці варто уникати зрівнялівки та надмірної складності і пам'ятати, що ідеальних систем не буває.

Ще одна перевага простих систем – підконтрольність преміальної частини керівництву. Тільки воно знає існуючу економічну ситуацію для підприємства та існуючий і потенційний прибуток .

Висновки. Отже, підприємству раціональніше обрати прості системи.

Однак, яку ж форму взяти за основу: почасову чи відрядну залежить від особливостей підприємства, його виробничої ситуації.

На підприємствах для усіх робітничих професій незалежно від встановленої системи оплати праці (почасової, тобто за відпрацьований час, або відрядної – залежно від виробітку) мають бути визначені місячні або годинні тарифні ставки. Зазначені тарифні ставки і слід відобразити у штатному розписі.

У наказі про прийняття на роботу працівників, для яких встановлено відрядну систему оплати праці, слід зазначити і розмір тарифної ставки (місячної, годинної) за штатним розписом, і зазначити систему оплати праці, за якою працівникам нараховуватимуть заробітну плату. Відрядні розцінки роботодавець повинен розраховувати та затверджувати і доводити до працівників у порядку, встановленому в організації.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. 5:те вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2003. 726 с.

2. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік II: підручник. Вінниця: ФОП Кушнір Ю.В. 2021. 395 с.

3. Коваль Н.І. Сучасні проблеми обліку розрахунків з оплати праці. *Збірник тез міжнародної науково–практичної інтернет: «Реформування економічної системи країни в умовах фінансової нестабільності»*, 28 листопада 2014р. м. Тернопіль. С. 69 – 71.

4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.71р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text/> (дата звернення: 16.08.2023).

5. Мулик Т.О. Оцінка шляхів зміцнення продуктивності праці як засобу управління ефективністю виробництва продукції в сільському господарстві. *Економіка та суспільство*. № 15. 2018. URL: http://www.economyandsocietyin.ua/journal/15_ukr/134.pdf (дата звернення: 16.06.2023).

6. Онищенко В. Які можливі форми оплати праці в Україні. *Головбух*. 2022. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7319-formi-oplati-prats> (дата звернення: 15.06.2023).

7. Оплата праці на підприємстві. *Портал «Кадровик-01»*. 2023. URL: <https://prokadry.com.ua/article/3966-vidryadna-oplata-prats-yak-zaprovaditi-na-rdprimstv>» (дата звернення: 16.08.2023).

8. Подолянчук О.А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. Облікове забезпечення податкових розрахунків сільськогосподарських товаровиробників: особливі операції: монографія. ТОВ «Друк», 2022. 256 с.

9. Форми і системи оплати праці. *Букліб*. 2020. URL: <https://buklib.net/books/26285/> (дата звернення: 19.06.2023).

НАПРЯМ

2

РОЗВИТОК ФІНАНСІВ,
БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І
СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Олександр БІДНЯК*,
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В
УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

***Анотація.** Стаття присвячена актуальній проблемі оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах, коли економіка підприємств стикається з численними викликами та нестабільністю. Автори аналізують важливість фінансового потенціалу як критичного фактора, визначаючого конкурентоспроможність та життєздатність підприємства. В статті розглядаються різні методи оцінки фінансового потенціалу, зокрема ресурсний, структурний, цільовий та змішаний, та їх застосування в умовах глобалізації та інноваційного розвитку.*

Стаття також аналізує фактори, що ускладнюють впровадження інновацій та інвестиційних проектів на підприємствах, такі як відсутність фінансових ресурсів, низька мотивація та технологічні виклики. Висновок, що незважаючи на ці складнощі, успішні підприємства можуть досягти конкурентних переваг, якщо вони використовують свій внутрішній потенціал та адаптуються до нових умов господарювання. В статті надаються рекомендації щодо формування ефективної інноваційної стратегії підприємств та подолання викликів сучасності.

***Abstract.** This article addresses the pressing issue of assessing a company's financial potential in contemporary conditions, where businesses face numerous challenges and instability. The authors analyze the significance of financial potential*

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Лариса ВДОВЕНКО

as a critical factor determining a company's competitiveness and viability. Various methods for assessing financial potential, including resource-based, structural, goal-oriented, and mixed approaches, are discussed, along with their application in the context of globalization and innovative development.

The article also examines factors that complicate the implementation of innovations and investment projects in enterprises, such as a lack of financial resources, low motivation, and technological challenges. The despite these complexities, successful enterprises can achieve competitive advantages by leveraging their internal potential and adapting to new business conditions. The article provides recommendations for forming an effective innovation strategy for national companies and overcoming contemporary challenges.

Вступ. Оцінка фінансового потенціалу та його складових дозволяє розкрити кількісний зв'язок з різними соціально-економічними факторами, що впливають на формування фінансового потенціалу.

Це дозволяє передбачати та планувати подальше формування та реалізацію потенціалу підприємства та забезпечувати ефективне управління фінансовим потенціалом з метою підвищення ефективності економічного розвитку.

У сучасних умовах розвитку економіки України важливо мати ефективний інструментарій для оцінки фінансового потенціалу.

При оцінці використовуються різні індикатори, такі як наявність власного капіталу, можливість залучення капіталу для інвестицій, рентабельність вкладеного капіталу та наявність ефективної системи фінансового управління.

Багато авторів у науковій літературі та практичній діяльності підприємств використовують різні показники для оцінки фінансового потенціалу, такі як прибутковість, ліквідність, платоспроможність тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий потенціал є важливою вартісною категорією, що дозволяє вимірювати фінансові активи економічних суб'єктів у абсолютних та відносних показниках, моделювати їх потенційні можливості для майбутнього росту та використання.

Вивчення та оцінка фінансового потенціалу дозволяють розглядати процес формування, накопичення та використання фінансових активів економічних суб'єктів та виявляти тенденції, закономірності та механізми управління ним.

Загалом, фінансовий потенціал є складною вартісною категорією, що об'єднує різні фінансові ресурси та можливості економічних суб'єктів, і вивчення його важливо для ефективного управління та досягнення соціально-економічного розвитку.

Фінансовий потенціал підприємства визначається не лише наявністю фінансових ресурсів, а також їхнім раціональним використанням для досягнення стратегічних цілей і забезпечення стабільності та розвитку підприємства. Управління фінансовим потенціалом є важливою складовою стратегічного управління підприємством.

Показники рейтингової оцінки для визначення фінансового потенціалу підприємств наведені в таблиці 1.

Показники рейтингової оцінки для визначення фінансового потенціалу підприємств

Показник	Рівень фінансового потенціалу		
	Високий	Середній	Низький
1. Коефіцієнт концентрації власного капіталу	> 0,5	0,3 – 0,5	< 0,3
2. Коефіцієнт покриття	> 2,0	1,0 – 2,0	< 1,0
3. Коефіцієнт швидкої ліквідності	> 0,8	0,4 – 0,8	< 0,4
4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0,2	0,1 – 0,2	< 0,1
5. Рентабельність усіх активів	> 0,1	0,05 – 0,1	< 0,05
6. Рентабельність власного капіталу	> 0,15	0,1 – 0,15	< 0,1

Джерело: узагальнено автором

Оцінка фінансового потенціалу підприємства включає в себе детальний аналіз різних аспектів фінансової діяльності. Основні складові оцінки фінансового потенціалу включають [1];

1. Ліквідність: Оцінка здатності підприємства виконувати свої поточні фінансові зобов'язання без проблем. Аналізується рівень готівки, рівень оборотних активів та зобов'язань.

2. Платоспроможність: Оцінка здатності підприємства виконувати свої довгострокові фінансові зобов'язання. Важливо визначити, чи здатне підприємство погасити свої кредити та інші довгострокові зобов'язання.

3. Рентабельність: Оцінка доходності і прибутковості підприємства. Це включає в себе аналіз прибутку, маржі та рентабельності окремих видів діяльності.

4. Ефективність управління активами та пасивами: Аналіз управління активами, включаючи оптимальне використання ресурсів та зменшення ризиків. Також оцінюється управління пасивами, зокрема структура капіталу та залежність від зовнішніх фінансових джерел.

5. Ефективність управління оборотними коштами: Оцінка здатності підприємства управляти своїми оборотними активами та зобов'язаннями для максимізації прибутку.

6. Стійкість до ризиків: Визначення та оцінка різноманітних ризиків, які можуть впливати на фінансовий стан підприємства. Це включає фінансові ризики, ризики зміни цін на ринку, політичні ризики та інші.

7. Здатність до інвестування та розвитку: Важливо визначити, чи має підприємство можливості для інвестицій у нові проекти та розвиток.

8. Аналіз структури фінансів: Детальний аналіз структури балансу та відношення між власним та залученим капіталом.

Для оцінки фінансового потенціалу підприємства можна використовувати різні методи та інструменти, такі як фінансові показники.

Як видно з даних таблиці 2 за показниками рентабельності і ми бачимо низький рівень фінансового потенціалу ПРАТ «Турбівське» .

Оцінка фінансового потенціалу ПРАТ «Турбівське»

№	Показники (порядок розрахунку)	2020 р.	2021 р.	2022 р.
1	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,85	0,85	0,82
2	Коефіцієнт покриття	3,73	3,73	4,51
3	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,84	0,85	1,07
4	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,78	0,79	1,02
5	Коефіцієнт рентабельності активів	0,01	0,005	0,003
6	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,01	0,006	0,003

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності підприємства

Усе це допомагає підприємствам приймати обґрунтовані рішення та адаптуватися до змін у сучасному бізнес-середовищі, щоб зберегти свою конкурентоспроможність та досягти стійкого розвитку.

Отже, фінансовий потенціал - це система відносин між різними суб'єктами підприємницької діяльності, яка спрямована на досягнення найкращих фінансових результатів. Ця система виникає на макро- та мікрорівнях і має на меті оптимізацію використання доступних ресурсів та досягнення максимальних фінансових показників. Управління фінансовим потенціалом передбачає врахування сучасних тенденцій та викликів, таких як цифрова трансформація та зміни в регулюючому середовищі, щоб забезпечити стійкість та конкурентоздатність підприємства.

Фінансовий потенціал є ключовим критерієм, який визначає здатність підприємства адаптуватися до змін у економічній ситуації. Саме він грає важливу роль у здатності підприємства генерувати необхідний обсяг позитивних грошових потоків і бути привабливим для інвесторів, забезпечувати ліквідність та фінансову стабільність.

Серед основних деструктивних чинників можна виділити [2]:

- низький рівень готовності промислово-виробничих систем до інновацій.
- відсутність необхідних фінансових та інвестиційних ресурсів для інноваційних проектів.
- низький рівень мотивації учасників інноваційного процесу.
- домінування низькотехнологічних виробництв.

Проте, на позитивну сторону, існують приклади успішних підприємств, які змогли вижити в умовах викликів та нестабільного економічного середовища, а також адаптуватися до нових умов господарювання. Ці підприємства стали провідними у своїх галузях в Україні.

Отже, можна вважати, що вітчизняні підприємства, незалежно від форми власності та структури, можуть досягти успіху, якщо вони вміло аналізують своє бізнесове середовище і використовують внутрішній потенціал для конкурентних переваг, як на національному, так і на глобальному рівні.

Висновки. Фінансовий потенціал охоплює наявні і потенційні фінансові ресурси та людські можливості, які мобілізуються і спрямовуються на забезпечення сталого розвитку.

Фінансовий потенціал допомагає визначити ефективність використання фінансових активів і досягти показників, таких як ліквідність, стійкість, прибутковість, платоспроможність і т. д. У сучасних умовах політичної, економічної та соціальної нестабільності велике значення має вивчення фінансового потенціалу для досягнення сталого розвитку підприємства.

Для забезпечення соціально-економічного розвитку важливо розробляти збалансовану та реалістичну фінансову політику, враховуючи стратегічні пріоритети та забезпечуючи ефективне управління наявним фінансовим потенціалом.

Список використаних джерел:

1. Кучер Г. В. Фінансовий потенціал як економічна категорія. *Актуальні проблеми економіки*, 2022. №9. С.46-52.
2. Кучер Г. В. Фінансовий потенціал економічного розвитку: теоретичний аспект. *Вісник КНТЕУ*, 2022. № 4. С.92-103.

Олександра БІЛОУС*,
студентка 2-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ФІНАНСУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація: У цій роботі досліджується фінансування українського страхового ринку під час війни. Основна увага приділяється впливу конфлікту на фінансову стійкість страхових компаній, шляхам забезпечення фінансування страхового ринку в періоди нестабільності та можливостям відновлення після військового конфлікту. Також визначено підвищений попит на страхування та виклики фінансування страхового ринку, та розглянуто перспективи фінансування страхового ринку в умовах війни. І розглянуто ринок страхування нон-лайф та ринок страхування життя.

Abstract: This work examines the financing of the Ukrainian insurance market during the war. The main focus is on the impact of the conflict on the financial stability of insurance companies, by ensuring the financing of the insurance market in periods of instability and the possibilities of recovery after a military conflict. The increased

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

demand for insurance and the challenges of financing the insurance market are also determined, and the prospects for financing the insurance market in wartime conditions are considered. And the non-life insurance market and the insurance market were considered.

Вступ: Перед Україною стоять виклики, з якими країна стикається в умовах військового конфлікту. Одним з найважливіших з них, що потребує особливої уваги, є фінансування страхового ринку. Воєнна ситуація створює надзвичайні ризики для населення, підприємств та інфраструктури країни, що робить забезпечення належного фінансування страхових компаній необхідним викликом.

По-перше, важливо розуміти, що страхування особливо важливе під час війни. Коли відбувається військовий конфлікт, зростають ризики для життя, здоров'я та майна людей. Тому наявність страхування є важливою опцією для захисту інтересів громадян та бізнесу. Однак під час війни страховики стикаються зі значними фінансовими викликами, оскільки ризики, пов'язані зі збитками, є дуже високими.

Забезпечення фінансової стабільності страхового ринку під час війни також є важливим. У ці непевні часи, коли економіка перебуває під тиском інших факторів, здатність страховиків залучати кошти має вирішальне значення. Це дозволяє страховикам підтримувати ліквідність і забезпечувати виплати страхувальникам у разі виникнення збитків. Крім того, стабільне фінансування страхового ринку допомагає підтримувати довіру, яка є важливою для функціонування страхової системи.

Загалом, фінансування страхового ринку України у воєнний час є важливим питанням, яке потребує уваги та спільних зусиль усіх зацікавлених сторін. Стабільне фінансування та зміцнення страхового сектору у воєнний час не лише захистить інтереси громадян та бізнесу, але й сприятиме економічному розвитку та стабільності країни в цілому [1].

Виклад основного матеріалу. Вже більше року в Україні триває війна. У цей період страховий ринок зміг не тільки вижити, але й налагодити роботу в умовах воєнного часу. Водночас ринок все ще стикався з низкою викликів через безпрецедентні труднощі, в яких страховикам, їхнім клієнтам та регуляторам доводилося вести бізнес.

Фінансування страхового ринку України в умовах війни може стати складною задачею, оскільки військові конфлікти можуть призвести до збитків і збільшення ризиків для страхових компаній. Ось деякі можливі підходи до цієї проблеми:

– Реінструменти страхових компаній: Страхові компанії можуть розглядати можливість реінструментування свого портфелю, щоб зменшити ризики, пов'язані з військовими подіями. Наприклад, вони можуть переслідувати стратегії зменшення страхування активів в областях з високим ризиком.

– Партнерство з міжнародними страховими компаніями: Українські страхові компанії можуть шукати партнерство з міжнародними страховими

компаніями, які мають досвід у роботі в умовах військових конфліктів. Це може допомогти розширити доступ до фінансових ресурсів та експертної підтримки.

– Державна підтримка: Уряд може розглядати можливість надання пільгових умов або фінансової підтримки страховим компаніям, які активно працюють в умовах війни. Це може включати податкові пільги або гарантії держави щодо покриття деяких ризиків.

– Розвиток нових продуктів страхування: Страхові компанії можуть розглядати можливість розробки нових продуктів страхування, спрямованих на зменшення фінансових ризиків, пов'язаних з військовими подіями.

Також важливо, що страховий ринок все ж таки продовжує працювати. Більшість страхових компаній організували свою роботу, евакуювавши працівників у безпечніші райони, забезпечивши віддалену роботу персоналу та убезпечивши технічне обладнання і бази даних. Про це свідчать результати опитування страхових компаній, проведеного Національним банком України у березні 2022 року. Водночас страховики стикаються з серйозними викликами [3].

Україна, як країна, що знаходиться в умовах війни, стикається з численними викликами у всіх сферах своєї економіки. Страховий ринок не є винятком, оскільки воєнний конфлікт породжує підвищений ризик для життя, майна та бізнесу. Однак, необхідність забезпечення фінансової стабільності та захисту громадян створює нові перспективи для розвитку страхового ринку України. У цій статті розглянемо основні аспекти фінансування страхового ринку України в умовах війни та його перспективи [4].

Умови війни призводять до зростання ризиків і загроз для життя, здоров'я та майна громадян. Це створює підвищений попит на страхування як спосіб захисту від можливих фінансових втрат. Громадяни та бізнеси стають свідомішими щодо необхідності страхування, що сприяє зростанню обсягів премій на страховому ринку.

Однак, війна створює ряд викликів для фінансування страхового ринку:

а) Зростаючий ризик: Ризик військових дій та загрози безпеці можуть призвести до зростання виплат страхових випадків. Це може створити значні фінансові навантаження для страхових компаній.

б) Обмежені можливості капіталізації: Умови війни можуть призвести до скорочення доступу до фінансування та зниження інвестиційного клімату. Це може ускладнити поповнення капіталу страхових компаній та їх здатність виконувати зобов'язання перед клієнтами.

в) Нерозвинена страхова культура: В Україні страхова культура є менш розвиненою порівняно з багатьма країнами Європи. Умови війни можуть підвищити необхідність у підвищенні страхової грамотності серед населення та бізнесу[2].

Незважаючи на виклики, фінансування страхового ринку в умовах війни має потенціал для розвитку та зміцнення. Основні перспективи включають:

а) Впровадження нових продуктів: Страхові компанії можуть розробляти та впроваджувати нові продукти, спеціально призначені для військового конфлікту. Наприклад, страхування життя та здоров'я для військовослужбовців

або страхування майна в зоні бойових дій.

б) Партнерство з державою: Уряд може грати важливу роль у фінансуванні страхового ринку в умовах війни. Це може включати залучення державних коштів для створення резервів, які використовуються для виплат страхових випадків, а також встановлення спеціальних страхових фондів.

в) Розвиток страхових послуг: Конфлікт може стимулювати розвиток нових страхових послуг та технологій. Наприклад, використання дронів та супутникового зображення для оцінки збитків від бойових дій або впровадження кіберстрахування для захисту від кібератак.

г) Залучення міжнародних партнерів: Україна може співпрацювати з міжнародними страховими компаніями та фондами для забезпечення фінансової стабільності та перехідного періоду. Це може включати розширення ринку перестраховування та залучення іноземних інвестицій [7].

На ринку страхування, відмінного від страхування життя, працює 132 страховики. З них 25 страховиків (9% ринку) не надали відповіді щодо своєї діяльності у воєнний час. Крім того, 17 страховиків (менше 2% ринку) вказали, що на момент надання відповідей вони ще не встановили процедури виплат страхових відшкодувань[6].

Всі інші страховики (89% страхового ринку) повідомили, що вони продовжують свою діяльність, своєчасно та в повному обсязі виконують свої зобов'язання за договорами страхування, а також укладають нові договори страхування. Згідно з відповідями, наданими страховиками, 42% страховиків мають проблеми з повним та своєчасним звітуванням. Двадцять п'ять страховиків, що представляють 10,5% страхового ринку, повідомили про проблеми з дотриманням регуляторних вимог. З них сім найбільших страховиків за обсягом бізнесу (8,9% ринку) мають проблеми з комплаєнсом ще з довоєнного 2021 року[2].

Таблиця 1

Кількість страхових компаній в Україні у 2017-2023 рр.

Роки	Загальна кількість	В т.ч. СК «non-Life»	В т.ч СК «Life»
Станом на 01.01.2017р.	310	271	39
Станом на 01.01.2018р.	294	261	33
Станом на 01.01.2019р.	281	251	30
Станом на 01.01.2020р.	233	210	23
Станом на 01.01.2021р.	110	90	20
Станом на 01.01.2022р.	155	142	13
Станом на 01.01.2023р.			
Відхилення			

Джерело: складено автором на основі [5;6]

Через переміщення, тимчасову окупацію території та фізичне знищення майна скоротилася кількість центрів обслуговування клієнтів страховиків. Проблемними є організація врегулювання збитків на територіях, де ведуться бойові дії, проведення техоглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів, які подаються до страхових компаній для отримання відшкодування, виклик поліції на місце ДТП [7].

Наразі на страховому ринку працює 13 компаній зі страхування життя. Всі вони працюють, обслуговують клієнтів та здійснюють виплати. Водночас компанії повідомляють про значне зменшення обсягів премій, а їхня діяльність стримується труднощами в комунікації та організації роботи персоналу. Все це ускладнює виплати страхових відшкодувань, особливо в результаті смерті за страхованих осіб на окупованих територіях [6].

Висновки: Дослідження виявило, що війна мала значний вплив на фінансову стійкість українських страхових компаній. Підвищені ризики та загроза військового конфлікту збільшують кількість страхових виплат за пошкодження майна, транспортні та інші страхові випадки. Це становить серйозний виклик для фінансування страхового ринку і може призвести до не до фінансування страховиків. Щоб забезпечити фінансування страхового ринку в умовах війни, необхідно прийняти кілька заходів [7].

По-перше, страхові компанії повинні ретельно переглянути свої плани страхування та страхові тарифи, враховуючи збільшені ризики.

По-друге, важливо залучити додаткові джерела фінансування, такі як резервні фонди, реінсуранс та спеціалізовані фонди ризикового капіталу. Крім того, урядові органи можуть надати підтримку страховому сектору шляхом створення спеціальних фондів або фінансових інструментів.

Після завершення воєнного конфлікту страховий ринок в Україні може потребувати відновлення. Це може включати перегляд страхових полісів та страхових тарифів з урахуванням нових реалій та ризиків. Важливо також провести аналіз фінансової стійкості страхових компаній та при необхідності вжити заходів для їх реструктуризації або підтримки[7].

Списоки використаних джерел:

1. Руда О. Л. Розвиток страхового ринку в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7634>
2. Клапків, Ю., Свірський, В., & Фігурка, М. До питання теоретичних основ ринку страхових послуг. *Review of transport economics and management*. 2021. 5(21).
3. Офіційний веб-сайт Національного банку України: URL : <https://bank.gov.ua>
4. Кулина Г. Світовий ринок страхових послуг в умовах зміни парадигми глобального економічного розвитку. *Світ фінансів*. 2017. № 3(52). URL : <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/wof/article/viewFile/1135/1138>
5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/>.
6. Веб-сайт страхового ринку non-life та життя/ URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya>
7. Перестраховання в Україні під час війни. *Економічна правда*. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/5/699810/>

Оксана БУГАЄНКО*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті досліджено місце аналізу механізму управління ризиками в системі управління підприємством. Сформовано механізм управління ризиками. Розглянуто та проаналізовано основні його елементи та їхній взаємозв'язок. Аналіз проведений на прикладі СФГ «Явір». Доведено, що вітчизняні сільськогосподарські підприємства продовжать розширювати посівні площі, підвищувати врожайність і загальне виробництво продукції рослинництва, оскільки ці культури наразі найбільш прибуткові і рентабельні, що може провокувати порушення у дотриманні сівозмін та виснаження ґрунтів і тим самим знижувати рівень ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств.

Abstract. The article examines the place of risk management mechanism analysis in the enterprise management system. A risk management mechanism has been formed. Its main elements and their relationship are considered and analyzed. The analysis was carried out on the example of SFG «Yavir». It has been proven that domestic agricultural enterprises will continue to expand sown areas, increase yields and the overall production of plant products, as these crops are currently the most profitable and profitable, which can provoke violations in the observance of crop rotations and soil depletion and thereby reduce the level of risk protection of agricultural enterprises.

Вступ. Особливості виробничо-господарської діяльності на сільськогосподарських підприємствах, обумовлені сезонним характером виробництва, впливом численних слабо прогнозованих факторів, в тому числі визначених мінливими природно-кліматичними умовами, на стан і динаміку ринку сировини, створюють ситуацію нестабільності зовнішніх економічних умов діяльності підприємств. В умовах системної фінансово-економічної кризи в Україні та гострого дефіциту фінансових ресурсів функціонування аграрних підприємств є нестабільним. Ці фактори обумовлюють вплив на фінансово-економічний стан підприємств.

Зупинимось більш детально на визначенні основних тенденцій функціонування сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах

*Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Юлія АЛЕСКЕРОВА

господарювання та дослідженні їх взаємозв'язку із ризиками, що необхідно для подальшої ідентифікації ризиків у діяльності СФГ.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проведемо на прикладі СФГ «Явір». Селянське (фермерське) господарство «Явір» (далі СФГ «Явір») розташоване в Хмільницькому районі Вінницької області. Розташоване лісостеповій зоні, у північній частині області за 73 кілометрів від обласного центру (м. Вінниця). Господарство зареєстрована 15 червня 2020 р. реєстратором районної державної адміністрації. Керівник господарства – Томашук Валерій Володимирович. СФГ «Явір» є самостійною юридичною особою з орендними відносинами. Основний вид діяльності: 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур. Господарство створене шляхом об'єднання майна фізичних осіб – громадян України, згідно Закону України «Про господарські товариства», інших законодавчих актів України. У своїй діяльності товариство керується законодавчими актами України, Статутом та установчим договором. Фінансовий стан є найважливішою характеристикою фінансової діяльності підприємства. Воно визначає конкурентноздатність підприємства і його потенціал у діловому співробітництві, є гарантом ефективної реалізації економічних інтересів всіх учасників фінансових відносин: як самого підприємства, так і його партнерів. Стійке фінансове положення підприємства є не подарунком долі чи щасливим випадком його історії, а результатом умілого, переліченого управління всією сукупністю виробничо-господарських факторів, що визначають результати діяльності підприємства. (таблиця 1.)

Таблиця 1.

Основні фінансово – економічні показники діяльності СФГ «Явір»

Показник	2019р.	2020р.	2021р.	Відхилення 2021р від 2019р, (+;-)
Чистий дохід від реалізації	12356,5	15897	17201	+4844,5
Собівартість реалізованої продукції	11426,6	13690	14307	+2880,4
Фінансовий результат до оподаткування	929,9	1946,7	2849,3	+1919,4
Чистий прибуток	929,9	1946,7	2849,3	+1919,4
Валюта балансу	13659,2	13874	18510	+4850,8
Власний капітал	9608,9	11555	14404	+4795,1
Залучений капітал	3030,1	2319	4105	+1074,9
Необоротні активи	2920,7	4533	6556	+3635,3
Оборотні активи	9718,3	13874	18510	+8791,7

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємства

На протязі досліджуваного періоду СФГ «Явір» збільшив чистий дохід від реалізації на 4844,5 тис.грн., одночасно збільшилась собівартість продукції на 2880,4 тис.грн. Це призвело до збільшення фінансового результату до оподаткування (чистого прибутку) на 1919,4 тис.грн.

Сума власного капіталу у 2019 – 2021 роках збільшилася на 4795,1 тис.грн., одночасно збільшилася сума залученого капіталу на 1074,9 тис.грн. З таблиці видно, що структура капіталу протягом всього періоду аналізу є задовільною,

оскільки власний капітал становить більше половини всього капіталу. Частка власного капіталу збільшилася з 70% у 2019 році до 78% у 2021 році. При цьому СФГ «Явір» у 2019 - 2021 роках демонструє стабільне нарощування фінансових ресурсів. Отже, СФГ «Явір» є фінансово стійким та демонструє позитивні фінансово – економічні показники. Необхідно відмітити, що фінансові результати СФГ «Явір» значно покращилися порівняно з 2019 р. (таблиця 2).

Таблиця 2.

Склад, структура та динаміка власного капіталу СФГ «Явір»

Статті балансу	2019р		2020р		2021р		Абсолютне відхилення, 2021р від 2019р.(+,-) тис.грн.
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	
Зареєстрований (пайовий) капітал	7,0	0,07	7,0	0,06	7,0	0,05	-
Додатковий капітал	2920,7	30,39	2920,7	25,30	2920,7	20,50	-
Нерозподілений прибуток	6681,2	69,53	8627,9	74,64	11477,2	79,45	+4796
Власний капітал всього	9608,9	100,0	11555,6	100,0	14404,9	100,0	+4796

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємства

Отже, досліджуване господарство станом на кінець 2021 року має загальний розмір власного капіталу 14404 тис.грн. За останні роки спостерігаємо його збільшення на 4796 тис.грн. Величину власного капіталу підприємства формують лише три статті, а саме: зареєстрований (пайовий) капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток). Величина зареєстрованого (статутного) капіталу та додаткового капіталу не зазнала змін протягом досліджуваного періоду, що свідчить про стабільність функціонування господарства. Головною причиною визначеної позитивної динаміки власного капіталу є збільшення суми нерозподіленого прибутку на протязі 2019-2021 років, і, відповідно, збільшення питомої ваги цієї статті у власному капіталі на 10 %.

Розглянемо показники ліквідності для оцінки їх динаміки на протязі досліджуваного періоду (таблиця 3.).

Таблиця 3.

Динаміка відносних показників ліквідності СФГ «Явір»

Показники	2019р.	2020р.	2021р.
Коефіцієнт поточної ліквідності	3,20	4,0	2,9
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,30	2,11	1,65
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,10	0,10	0,013

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємства

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань і для нормального функціонування має бути більшим за одиницю, його зростання характеризує позитивні тенденції на підприємстві.

З наведеної таблиці видно, що для СФГ «Явір» характерні порівняно високі значення коефіцієнта покриття, тобто оборотні активи в 3 – 4 рази перевищували поточні зобов'язання, що свідчить про позитивний стан на підприємстві, хоча за останній рік значення цього показника зменшилося. Така динаміка цього показника свідчить про низький рівень фінансового ризику.

Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує можливість погашення підприємством поточних зобов'язань поточними активами за відрахуванням запасів. Західні аналітики рекомендують коефіцієнт швидкої ліквідності більше ніж 0,5. Достатнім коефіцієнтом швидкої ліквідності є співвідношення 1 : 1. Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує очікувану платоспроможність підприємства в короткостроковому періоді, тобто періоді, що дорівнює середній тривалості одного обороту дебіторської заборгованості за умови її своєчасного погашення. На протязі досліджуваного періоду значення цього показника є прийнятним. Та становить у 2019 році – 1,3; 2020 році - 2,11; у 2021 році -1,65, що підтверджує гарантовану платоспроможність СФГ.

З точки зору аналізу економічної діяльності, значно інформативнішим є показник миттєвого генерування коштів, тобто за рахунок найбільш ліквідних активів. Таким показником є коефіцієнт абсолютної ліквідності, що визначається як відношення грошових коштів на рахунках підприємства та поточних фінансових інвестицій, які можна миттєво трансформувати в грошові кошти до поточних зобов'язань підприємства. Нормативне значення даного показника традиційно встановлюється на рівні 0,2.

Обчислені дані демонструють низьке значення коефіцієнта абсолютної ліквідності по суб'єкту господарювання. Що стосується нормативів даного показника, то у 2019- 2020р. р. СФГ досягло значення його 0,1. У 2021 році значення показника абсолютної ліквідності зменшилося до 0,013.

Проведені обчислення цього показника на СФГ «Явір» свідчать про підтримання його на належному рівні.

Наявність ризиків, що впливають на ефективність діяльності суб'єктів господарювання, перш за все, може бути визначена на основі аналізу існуючого стану та закономірностей розвитку самих підприємств і галузі, в якій вони функціонують. Об'єктом даного дослідження є сільськогосподарські підприємства Вінницької області та СФГ «Явір».

У якості інформаційного забезпечення використана бухгалтерська та статистична звітність СФГ, дані Головного управління статистики та інформація Державної служби статистики України щодо результатів діяльності сільськогосподарських підприємств за період з 2019 р. по 2021 р.

Порівняємо показники діяльності досліджуваного СФГ «Явір» та оцінимо його узагальнюючи показники. (таблиця 4.)

Аналіз даних таблиці 4. свідчить, що рентабельність активів за досліджуваний період збільшилася на 4,8п. Це пояснюється тим, що з 2019 році

збільшився загальний прибуток підприємства у порівнянні з попереднім періодом та середня величина активів.

Таблиця 4.

Динаміка показників рентабельності СФГ «Явір»

Показник	2019р	2020р	2021р	Відхилення 2021р від 2019р, (+;-)
Рентабельність активів	9,0	12,2	13,8	+4,8
Рентабельність власного капіталу	10,16	14,9	21,9	+11,74
Рентабельність оборотного капіталу	8,6	18,2	26,75	+18,15
Рентабельність продукції	10,8	18,1	20,3	+9,5

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємства.

Рентабельності власного капіталу характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство. Цей показник найбільший інтерес представляє для наявних і потенційних власників, показує величину одержаного прибутку в розрахунку на одну гривню капіталу власників. За досліджуваний період на СФГ «Явір» рентабельність власного та оборотного капіталу збільшилась. Рентабельність продукції господарства збільшилась на 9,5п. Цей показник по СФГ «Явір» є майже однаковим з показником по Україні в цілому, що свідчить про сталість в роботі СФГ. Досліджуване СФГ «Явір» займається виробництвом зернових, зернобобових та технічних культур. Основною культурою за обсягами виробництва є кукурудза на зерно, питома вага якої складає 58,54% від загального обсягу виробництва. (таблиця 5.)

Таблиця 5.

Структура виробництва СФГ «Явір» у 2021 році

Назва культури	Площа посіву, га	Обсяг виробництва	
		ц	%
Культури зернові та зернобобові	299,27	32612,4	79,84
пшениця озима	100	8700	21,3
кукурудза на зерно	199,27	23912,4	58,54
Культури технічні	180	8231	20,16
соя	80	4560	11,16
ріпак озимий	100	3671	9,00
Всього:	479,27	40843,4	100

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємства

На жаль ціни за продукцію рослинництва щорічно зростають та динамічно коливаються. Цьому сприяють як світові, так і внутрішньо-ринкові тенденції. Також курсові коливання валют можуть призвести до негативних наслідків для виробників сільськогосподарської продукції, що може впливати на ризикозахищеність підприємства.

У 2022 році імовірно, основною причиною зростання цін на зерно будуть поточні несприятливі погодні умови у світі, військові дії в Україні, спалах коронавірусу та ін.. Вітчизняні сільськогосподарські підприємства продовжать

розширювати посівні площі, підвищувати врожайність і загальне виробництво продукції рослинництва, оскільки ці культури наразі найбільш прибуткові і рентабельні, що може провокувати порушення у дотриманні сівозмін та виснаження ґрунтів і тим самим знижувати рівень ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств.

Ризикозахищеність сільськогосподарського підприємства, має бути осяжною і кількісно вимірною, тобто визначатися певними індикаторами або критеріями. Такими показниками можуть бути: прибутковість підприємства; обсяг діяльності; наявність та структура власних обігових коштів; схильність до фінансового ризику.

Таким чином, статистична звітність аналізованих сільськогосподарських підприємств України дозволила нам зробити певні висновки про тенденції, що сформувались в їх діяльності. Детальний аналіз описаних вище показників, вказали на наявність певних позитивних тенденцій щодо виробництва продукції рослинництва. Тобто, функціонування сільськогосподарських підприємств знаходиться під впливом різноманітних ризиків, що посилює невпевненість щодо напрямків майбутнього розвитку цих господарюючих суб'єктів. Все це обумовлює необхідність подальшого більш детального вивчення особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств та оцінки ступеня їх ризиків.

Різносторонній характер системи ризиків, які супроводжують господарську діяльність підприємств АПК потребує використання відповідного інструментарію їх ідентифікації, що враховує потреби у формуванні найбільш повної інформації для прийняття управлінських рішень. У цьому аспекті особливої актуальності набуває розробка адекватних сучасним економічним вимогам підходів до комплексної оцінки ризиків господарської діяльності підприємств АПК, які займаються виробництвом продукції рослинництва. Ідентифікація, систематизація та оцінка ризиків господарської діяльності є основою розробки ефективних управлінських рішень в умовах ризику, що надасть можливість в майбутньому протидіяти загрозам економічного простору. Загальний вектор ризику сільськогосподарського підприємства формується під впливом сукупності факторів ризику зовнішнього середовища господарювання та внутрішніх факторів ризику підприємства. Тому необхідно виявляти джерела формування факторів ризику та встановити їх потенційний вплив. Вплив зовнішнього середовища з позицій формування факторів ризику господарської діяльності аграрного підприємства можна структурувати за такими основними рівнями: ризик країни, ризик галузі, ризик регіону та ризик мікросередовища господарювання. При цьому зовнішні ризики переважно є незалежними від впливу підприємства, а внутрішні, обумовлені особливостями господарської діяльності підприємства, є більш керованими. Базовим індикатором, який узагальнено характеризує вплив факторів ризику на підприємство та здатність підприємства протистояти негативним впливам факторів ризику, є платоспроможність підприємства. Оцінимо ризик втрати платоспроможності підприємства. Характеризуючи існуючий інструментарій оцінювання ризиків втрати платоспроможності підприємств, слід визначити, що в науковій

літературі велика увага приділяється аналізу фінансових коефіцієнтів та інших фінансових аналітичних інструментів, оскільки саме вони є основою для визнання підприємства неплатоспроможним (тобто банкрутом). На наш погляд, найбільш репрезентативними інтегральними моделями оцінки ризику виникнення стану неплатоспроможності підприємств є такі: двохфакторна та п'ятифакторна моделі Альтмана, модель Тафлера, модель Ліса, модель О.О. Терещенка та чотирьохфакторна R-модель. Нами проведено дослідження діагностики ризику виникнення стану неплатоспроможності за п'ятифакторною моделлю Е.Альтмана. Ця модель має порівняно більший рівень аналітичності.

Індекс Альтмана, розрахований у межах п'ятифакторної моделі Альтмана, є результатом застосування інструментарію мультиплікативного дискримінантного аналізу з метою використання моделі для диференціації підприємств за ступенем ризику втрати платоспроможності.

У загальному вигляді значення Z-показника має такий вигляд:

$$Z = 1.2A + 1.4B + 3.3C + 0.6D + 1.0E, (1.)$$

де А= Робочий капітал / Загальна вартість активів;

В= Чистий прибуток / Загальна вартість активів;

С= Чистий дохід / Загальна вартість активів;

D= Ринкова капіталізація підприємства / Сума заборгованості;

E= Обсяг продажу / Загальна вартість активів.

Інтерпретація результатів розрахунку індексу Альтмана в межах п'ятифакторної моделі здійснюється за такими правилами: якщо $Z < 1,8$, вірогідність банкрутства є дуже високою; якщо $Z = 1,81-2,7$ – вірогідність банкрутства є високою; якщо $Z = 2,71-2,99$ банкрутство можливе; якщо $Z = 3$, вірогідність банкрутства дуже низька. (таблиця 6.)

Таблиця 6.

Розрахунок імовірності банкрутства СФГ «Явір»

Показники	2019р	2020р	2021р
Відношення робочого капіталу до загальної вартості активів	0,52	0,5	0,42
Рентабельність активів за нерозподіленим прибутком	0,51	0,62	0,62
Рентабельність активів за чистим прибутком	0,07	0,14	0,15
Коефіцієнт покриття поточних зобов'язань власним капіталом	3,17	4,98	3,5
Коефіцієнт трансформації	0,97	1,14	0,92
Z-рахунок: $1,2X1 + 1,4X2 + 3,3X3 + 0,6X4 + 1,0X5$	4,44	6,05	4,88

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємства

Як видно з таблиці 6., імовірність банкрутства СФГ «Явір» за моделлю Альтмана характеризується протягом трьох останніх років як неможлива. Водночас протягом дослідженого періоду значення Z-рахунку коливається, що свідчить про певну нестабільність у ситуації.

Основою вияву зовнішніх фінансових ризиків функціонування аграрних підприємств є насамперед діяльність, яку здійснюють ці підприємства. З огляду на це оцінка фінансових ризиків функціонування сільськогосподарських підприємств передбачає аналіз окремих напрямків діяльності.

У результаті теоретичного узагальнення економічної літератури з фінансового ризику, представленого в першому розділі курсової роботи, виділено ключові зовнішні ризики. Фінансові ризики є ринкові (валютні, інфляційні, ризики ліквідності), кредитні, операційні (інформаційні, юридичні, ризики персоналу, ризики основної діяльності), інвестиційні; або інфляційні, інвестиційні, валютні, відсоткові, кредитні, ризики ліквідності; або ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей (інфляційні, дефляційні, валютні, ризик ліквідності), ризики, пов'язані з вкладенням капіталу (інвестиційні) (ризики втраченої вигоди, ризики зниження прибутковості (процентні, кредитні), ризики прямих фінансових втрат (біржові, селективні, ризики банкрутства, кредитні)); або валютні, кредитні, інвестиційні [3].

Серед ідентифікованих зовнішніх фінансових ризиків, які суттєво впливають на діяльність СФГ «Явір», можна виділити наступні:

Зовнішньоекономічні ризики підприємства: експорт та імпорт продукції рослинництва.

Виробництво зернових та зернобобових культур є важливою складовою сільськогосподарського виробництва, яка тісно пов'язана з великою кількістю різноманітних зовнішніх фінансових ризиків. Це пов'язано з тим, що значна частина зернових культур експортується, що сприяє надходженню валютної виручки в країну та стабілізації національної валюти.

Згідно даних Головного управління статистики Україна у 2021 році експортувала зернових культур на 12,35 дол. США, що на 31,1% більше за показники 2020 року. У тому числі кукурудзи було експортовано на 5,89 млрд. дол. США, ячменю на 1,28 млрд. дол. США. Також Україна у 2021 році скоротила імпорт зернових у валютному вираженні на 7,1% - до 170 млн. дол. США, з яких на кукурудзу припадало 89,8 млн. дол. США, на рис – 42,7 дол. США, на гречку та просо – 14,6 млн. дол. США, на ячмінь – 10 млн. дол. США. За 2021 рік валютний викуп України від торгівлі зерновими культурами склав 12,18 млн. дол. США, що на 31,8% більше за показники 2020 року. Тому експорт для економіки України має винятково важливе значення. Впродовж останніх років структура експорту зазнала певних змін, а саме стала переважати частка експорту кукурудзи, що зумовлено значним ростом цін на дану культуру порівняно з ростом цін на пшеницю і ячмінь.

Нарощування експортного потенціалу продукції рослинництва сприяє збільшенню торгового балансу України. Позитивне сальдо торговельного балансу свідчить про збільшення попиту на товари та послуги країни. Негативне сальдо говорить про низьку конкурентоспроможність товарів країни за кордоном.

Суттєвого впливу на діяльність суб'єктів господарювання у агробізнесі впливають ринкові ризики.

До них можна віднести:

- підвищення ціни на насіння, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, паливо – мастильні матеріали;
- зменшення світових цін на зернові;

- значна волатильність курсу долара США по відношенню до національної валюти.

В умовах війни із росією всі ці ризики на часі.

Дані зовнішні фінансові ризики відносяться до категорії ринкових і є характерними для всіх виробників сільськогосподарської продукції в Україні. Підвищення ціни на основні та допоміжні матеріали та зменшення світових цін на зернові культури, є серйозною проблемою для всіх світових виробників, адже частка основних та допоміжних матеріалів в собівартості продукції рослинництва становить 45 - 65%.

Розглянемо ці три ризики в комплексі, взявши за основу ціни у доларах США на зернові та зернобобові культури за період 2019-2021 рр.

На протязі досліджуваного періоду найвища ціна зернових була зафіксована у 2011-2012 роках - 240,9\$/т, (рисунок 1.) і починаючи з цього року спостерігалось падіння світових цін аж до 2015-2016 років. У 2017-2021 роках ціна пшениці поступово почала збільшуватися. Динаміка цін на кукурудзу обумовлюється зростанням врожайності і обсягів виробництва, але в цьому секторі також зростає і попит на зерно, особливо на кормові різновиди. У 2020-2021 м. р. досягнуто рекордного рівня світового обороту. Такі тенденції створюють високі світові ціни на кукурудзу.

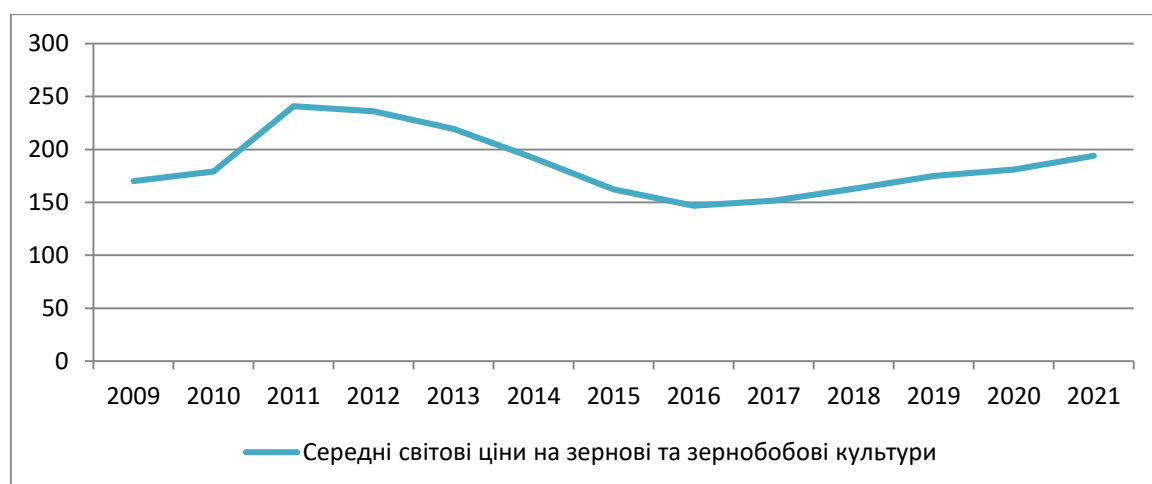

Рис. 1. Середні світові ціни на зернові та зернобобові культури

Джерело: розраховано автором за даними ресурсу Інтернет.

Світовий ринок зерна складається із двох сегментів – продовольчого і кормового. Продовольчий формує ринок пшениці і рису, тоді як другий – зернові культури кормового використання (кукурудзу та ячмінь). У структурі світового виробництва зернових у 2019-2021 м. р. найбільша частка припадає на кукурудзу – 40%, пшеницю – 29%, рис – 19% та інші зернові – 12%.

Зовнішні несистематичні фінансові ризики безпосередньо не залежать від діяльності підприємства і слабо або зовсім не піддаються контролю з його боку. Тим не менш, оцінка і врахування зовнішніх ризиків є необхідними в процесі ризик-менеджменту. Різні сільськогосподарські підприємства здійснюють свою діяльність у різних зовнішніх умовах. Так, сільськогосподарські підприємства,

які у процесі своєї діяльності діють як на місцевому, так і державному рівнях, а досить часто є гравцями й на міжнародній арені та випускають продукцію, що потребує застосування складних агроприймів, більше залежать від факторів зовнішнього середовища, ніж підприємств, що діють на місцевому ринку, які випускають обмежену кількість продукції. Серед цих видів ризик можна виокремити: інфляційний, інвестиційний, валютний, відсотковий, кредитний. Розглянемо ці групи ризиків більш детально.(рисунк 2.)

Інфляційний фінансовий ризик впливає на знецінення грошових доходів із погляду реальної купівельної спроможності та гальмує інвестиційний процес. Інфляція може негативно вплинути й на інвестування в у конкретний проект, якщо зростання цін на сировину, основні матеріали, робочу силу не відповідає можливостям підприємства підвищувати ціни на свою продукцію. У сучасній економіці ці ризики мають постійний характер. Стрімкі темпи інфляції значно підвищують ризикованість фінансової діяльності суб'єкта господарювання та здійснюють значний вплив на формування оптимальної структури фінансових ресурсів підприємства.

Рис. 2. Динаміка індексу інфляції, %

Джерело: сформовано автором за даними мережі Інтернет

За даними Національного банку України у 2015 році рівень інфляції становив 43,3 %, а з 2016 року індекс інфляції в Україні сповільнився та склав 110 % у 2021 році.. Тобто ціни продовжувати зростати, проте вже не такими стрімкими темпами, як у 2015 році, коли все подорожчало майже в півтора рази. Дефляційні ризики – це ризики того, що при зростанні темпу дефляції відбудеться падіння рівня цін, погіршення умов підприємництва та зменшення доходів підприємства. Одним з вагомих видів зовнішніх фінансових ризиків у діяльності СФГ «Явір» є кредитний ризик. Кредитний ризик може бути викликаний наступними причинами: спадом галузі, зменшенням попиту на продукцію, що виробляється підприємством; невиконанням договірних відносин партнерами підприємства; трансформацією активів підприємства; форс-мажорними обставинами. Він пов'язаний з можливістю невиконання підприємством своїх фінансових зобов'язань перед інвестором через використання для фінансування діяльності підприємства зовнішньої позики. Кредитний ризик виникає в процесі ділового спілкування підприємства з його кредиторами: банком, контрагентами, постачальниками і посередниками, а

також з акціонерами. СФГ «Явір» у процесі своєї діяльності залучає тільки короткострокові кредити банків, сума яких за останні три роки збільшилася у 2 рази. Сума кредиторської та дебіторської заборгованостей є незначними у валюті балансу. (таблиця 7.)

Таблиця 7.

Динаміка короткострокових кредитів СФГ «Явір»

Показник	2019р.	2020р.	2021р.	Відхилення 2021р від 2019р, (+;-)
Короткострокові кредити банків	1980,0	1 338,0	2 329,3	+349,3

Джерело: побудовано за даними фінансової звітності підприємства.

Одночасно із виникненням кредитного ризику виникає і відсотковий ризик, який полягає у непередбаченій зміні відсоткової ставки на фінансовому ринку. Причиною виникнення даного виду ризику є зміна кон'юнктури фінансового ринку під впливом державного регулювання, зростання чи спаду пропозиції вільних грошових ресурсів та інші фактори.

Оцінюючи динаміку облікової ставки НБУ за даними офіційної статистики, можна відмітити, що у 2019-2021 роках є тенденція до удорожчення окремих кредитів. Отже, відсотковий ризик у взаємозв'язку зі значною часткою позикових коштів на балансі СФГ «Явір» утворюють чинників погіршення фінансового становища досліджуваного господарства.

Валютний ризик – ризик отримання збитків у результаті несприятливих короткострокових або довгострокових коливань курсів валют на міжнародних фінансових ринках.

Валютний ризик суттєво впливає на дохідність активів та вартість фінансування. Цей ризик трансформуються в протилежні стратегії залежно від того, процес фінансування чи інвестування коштів здійснює учасник ринку. Для позичальників, що залучають кошти на ринку, валютний та процентний ризику – це ризик зростання курсу валюти чи ризик зростання ринкових процентних ставок, що може призвести до збільшення вартості фінансування та збільшення величини боргу. Цей вид ризику може суттєво впливати на діяльність СФГ «Явір» у разі закупівлі імпортої сільськогосподарської техніки, засобів захисту рослин, тощо. Інвестиційний ризик є ймовірністю виникнення фінансових втрат у вигляді доходу (прибутку) внаслідок невизначеності умов інвестиційної діяльності. Відповідно до видів цієї діяльності розрізняють ризик реального інвестування і ризик фінансового інвестування. Ступінь ризику для СФГ збільшується по мірі нарощування невизначеності, а також у зв'язку з швидкою зміною загального стану економіки в країні. Нажаль на СФГ «Явір» цього цей вид інвестування не здійснюється. На основі проведеного дослідження варто зазначити, що більшість із розглянутих зовнішніх фінансових ризиків сільськогосподарського підприємства орієнтована на оцінку конкретних видів ризиків. У той же час, питання оцінки загального рівня фінансового ризику розглянуто фрагментарно. Таким чином, для оцінки рівня зовнішнього фінансового ризику, ми вважаємо за доцільне використовувати інтегральну оцінку. Отож, сільське господарство України, а особливо виробництво продукції

рослинництва, є одним з найменш ризикованих сегментів вітчизняної економіки. Сприятливі зовнішні умови та ефективне управління призвели до того, що основні виробники продукції рослинництва отримують стабільні прибутки. Ідентифікація ризиків є дуже важливим етапом управління ризиками, а особливо фінансовими, на даному етапі закладається фундамент процесу управління ризиками на підприємстві.

На основі проведеного аналізу економічної літератури виокремлено такі два види фінансових ризиків підприємства: глобальний зовнішній фінансовий ризик: зовнішньоекономічний та ринковий; зовнішній фінансовий ризик: інфляційний, відсотковий, валютний, інвестиційний, кредитний, що полегшить процес ідентифікації ризиків та вибір методів управління ними, виявлено рівень зовнішнього фінансового ризику СФГ «Явір», у результаті чого встановлено, що підприємстві спостерігається ефективна політика управління фінансовими ризиками, що призводить до покращення фінансового стану. Результати оцінки зовнішніх ризиків СФГ «Явір», проведеної на підставі запропонованої у попередньому розділі класифікації ризиків, дали змогу встановити, що найвпливовішим ризиком для цього суб'єкта господарювання є ринкові та зовнішньоекономічні ризики. Найменш впливовим на діяльність підприємств є інфляційний, інвестиційний, валютний, відсотковий, кредитний.

Висновки. СФГ «Явір» є самостійною юридичною особою з орендними відносинами. Зазначимо, що в господарстві не створена служба економічної безпеки. В СФГ «Явір» використовують комбіновану систему безпеки: з одного боку, у випадку необхідності отримують послуги від зовнішніх організацій, з іншого - активно спираються на можливості власних служб та підрозділів. Наприклад таких, як юридичний та фінансовий відділи, служби охорони, техніки безпеки, кадрів, економічного аналізу, діловодства тощо. Підприємницький ризик в сучасних умовах – це можливість неповернення коштів, витрачених на виробництво та реалізацію продукції, яка залежить від видів людської діяльності та природних явищ. Обчислені дані демонструють низьке значення коефіцієнта абсолютної ліквідності по суб'єкту господарювання. Що стосується нормативів даного показника, то у 2019- 2020р. р. СФГ досягло значення його 0,1. У 2021 році значення показника абсолютної ліквідності зменшилося до 0,013. Проведені обчислення цього показника на СФГ «Явір» свідчать про підтримання його на належному рівні. Наявність ризиків, що впливають на ефективність діяльності суб'єктів господарювання, перш за все, може бути визначена на основі аналізу існуючого стану та закономірностей розвитку самих підприємств і галузі, в якій вони функціонують. У 2022 році імовірно, основною причиною зростання цін на зерно будуть поточні несприятливі погодні умови у світі, військові дії в Україні, спалах коронавірусу та ін.. Вітчизняні сільськогосподарські підприємства продовжать розширювати посівні площі, підвищувати врожайність і загальне виробництво продукції рослинництва, оскільки ці культури наразі найбільш прибуткові і рентабельні, що може провокувати порушення у дотриманні сівозмін та виснаження ґрунтів і тим самим знижувати рівень ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств. Ризикозахищеність сільськогосподарського

підприємства, має бути осяжною і кількісно вимірною, тобто визначатися певними індикаторами або критеріями. Такими показниками можуть бути: прибутковість підприємства; обсяг діяльності; наявність та структура власних обігових коштів; схильність до фінансового ризику.

Список використаних джерел:

1. Алескерова Ю.В. Пільгове кредитування фермерських господарств Вінницької області. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. №25. Частина 1. С.9-13.

2. Вдовенко Л. О., Вдовенко І. С. Фінансові механізми впливу на розвиток підприємств аграрного сектора економіки. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 1 (59). С. 77-94. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2015_21\(1\)__32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2015_21(1)__32).

3. Вдовенко Л.О. Фінансовий аспект діяльності підприємств малого і середнього бізнесу в аграрній сфері та їх роль у розвитку сільських територій. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2 (56). С. 26-37. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2015_21\(1\)__32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2015_21(1)__32). URL:<http://efm.vsau.org/storage/articles/July2021/3P0RPR9w9IUDbVbwLCYP.pdf>

4. Федоришина Л. І., Алескерова Ю. В. Теоретичні аспекти сутності та особливостей кредитних відносин у аграрному секторі економіки. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2. С. 124-137. URL: <http://efm.vsau.org/en/num/2-56>.

Валентина БУРА*,
Студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті аналізується поточний стан системи недержавного пенсійного забезпечення. Побудовано ієрархічну модель, яка допомагає структурувати проблему пенсійного страхування, встановити взаємозв'язок між ними та визначити процес їх вирішення. Розглянуто ключові аспекти недержавного розвитку пенсійного страхування в Україні. У процесі дослідження визначено зміст та функції системи недержавного пенсійного забезпечення. Окреслено та визначено особливості його реалізації в умовах перехідного періоду. Перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування.*

Необхідно розглянути питання реформування існуючої системи недержавного пенсійного страхування і знайти ефективні інструменти для забезпечення стабільних і надійних джерел фінансування.

***Abstract.** The article analyzes the current state of the non-state pension system. A hierarchical model has been built that helps to structure the problem of pension insurance, to establish the relationship between them and to determine the process of their solution. The key aspects of the non-state development of pension insurance in Ukraine are considered. In the process of research, the content and functions of the non-state pension system were determined. The peculiarities of its implementation in the conditions of the transition period are outlined and determined. Prospects for the development of non-state pension insurance.*

It is necessary to consider the issue of reforming the existing system of non-state pension insurance and find effective tools to ensure stable and reliable sources of funding.

Вступ. На сучасному етапі, коли в країні державні розподільчі пенсійні системи потребують реформування, актуальною для громадян може стати система недержавного пенсійного забезпечення.

Дослідженню проблем та перспектив розвитку недержавного пенсійного забезпечення присвячували свої праці: Н.В. Бахмач, Грушко В.І., О.І. Бобирь, А.І. Якимів.

Виклад основного матеріалу. Україна формує структуру класичної трирівневої пенсійної системи:

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

- солідарна система страхування;
- накопичувальна система пенсійного страхування;
- система недержавного пенсійного забезпечення.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

-недержавними пенсійними фондами - це фінансова установа, діяльність якої базується на принципах добровільної участі громадян. Він має статус неприбуткової установи, весь його дохід розподіляється тільки між його учасниками ;

-страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

-банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень [4].

Рис.1. Структура пенсійної системи України

Джерело: складено автором на основі [2]

При вище зазначеній структурі системи пенсійного забезпечення страхування додаткової пенсії здійснюється страховими компаніями та пенсійними фондами, а гарантована (основна) пенсія виплачується державою і залежить від здатності держави акумулювати необхідні для цієї мети грошові засоби .

У найближчому майбутньому в Україні недержавний пенсійний фонд має

стати основним джерелом для пенсійних виплат. Так звана солідарна система внесків у Пенсійний фонд, яка діє нині, перестає себе виправдовувати в умовах край несприятливої демографічної ситуації в Україні (чисельність працюючих та пенсіонерів приблизно рівна).

За другий квартал 2023 року кількість пенсіонерів в Україні зменшилась на 140 тисяч осіб, що складає майже половину від того, наскільки поменшало пенсіонерів від початку великої війни.

Про це повідомляє платформа відкритих даних Опендатабот, посилаючись на дані Пенсійного фонду.

За даними ПФУ, кількість пенсіонерів в Україні зменшилась на 140 тисяч протягом другого кварталу 2023 року. Це найбільше скорочення від початку великої війни і майже половина від того, наскільки поменшало пенсіонерів від початку великої війни — на 280 тисяч людей .

Як припускають в Опендатабот, аномальність цієї цифри пов'язання з розширенням статистичної бази."Ймовірніше за все, різкий спад у 2 кварталі 2023 року пов'язаний з оновленими у звіті ПФУ даними про пенсіонерів у 4 областях: на Херсонщині, Донеччині, Луганщині та у Запорізької області", - йдеться в повідомленні. Загалом, як нагадують в Опендатабот, щорічно кількість пенсіонерів в Україні скорочується, в середньому, на 2%.

За даними Мінсоцполітики, на початку 2023 року в Україні було 10,68 млн пенсіонерів. За даними Пенсійного фонду, у 1991 році в Україні налічувалося 13,1 млн пенсіонерів, за два роки їх побільшало до 14,2 млн. У 1994-2000 роках налічувалося 14,5 млн пенсіонерів, у 2001-2004 роках їх у країні було 14,4 млн.

У 2005 році налічувалося 14,1 млн, у 2006-му – 14 млн, у 2007-му – 13,9 млн, у 2008-му – 13,8 млн, у 2009 -2011 роках – 13,7 млн. Саме у 2011 році в Україні почали збільшувати пенсійний вік для жінок – з 55 до 60 років. Для виходу на пенсію стала обов'язковою наявність трудового стажу щонайменше 15 років. Страховий стаж для чоловіків було встановлено на рівні 35 років, для жінок – 30 років. У 2012 році в Україні було 13,8 млн пенсіонерів, у 2013-му – 13,6 млн, у 2014-му – 12,1 млн, у 2016-му – 12,3 млн, у 2017-му – 11,9 млн, 2018-му – 11,7 млн, 2019-му – 10,9 млн, 2020-му – 10,8 млн. У 2021 році в Україні налічувалося 10,9 млн пенсіонерів.

Станом на 30.09.2022 переважну більшість учасників НПФ становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 51,4%, та особи вікової групи від 50 до 60 років, що становили 25,1%. Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила 23,0%, вікової групи до 25 років – 0,5%.

Станом на 30.09.2022 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ) та 19 адміністраторів НПФ (довідково: станом на 30.09.2021 у Державному реєстрі налічувалось 63 НПФ та 19 адміністратори). При цьому, слід зазначити, що аналітична інформаційна довідка сформована за даними 19 адміністраторів щодо діяльності 58 діючих недержавних пенсійних фондів.

Згідно з даними, наданими адміністраторами на виконання вимог Положення про порядок складання, подання та оприлюднення адміністратором

недержавного пенсійного фонду адміністративних даних, у тому числі звітності з недержавного пенсійного забезпечення, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 23 липня 2020 року № 379, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 року за № 847/3513, недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 9 регіонах України.

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Станом на 30.09.21	Станом на 31.12.21	Станом на 31.03.22	Станом на 30.06.22	Станом на 30.09.22	Темпи приросту, % станом на 30.09.2022/ станом на 30.09.2021
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	93,4	95,5	96,1	96,1	96,1	2,9
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	889,7	890,7	889,9	889,3	888,7	-0,1
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3 788,6	3 874,7	3 942,3	4 007,8	4 024,7	6,2
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 555,0	2 618,3	2 685,1	2 729,8	2 773,1	8,5
у тому числі:						
- від фізичних осіб	390,6	425,2	449,7	467,4	487,0	24,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0
- від юридичних осіб	2 162,6	2 192,4	2 222,7	2 249,7	2 273,3	5,1
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 240,8	1 287,2	1 329,3	1 370,5	1 416,9	14,2
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	89,0	90,0	90,7	91,0	91,5	2,8
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 870,2	2 957,4	3 030,5	3 111,7	3 149,5	9,7
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 360,3	2 428,7	2 482,5	2 545,3	2 565,3	8,7
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	509,9	528,7	548,1	566,4	584,2	14,6

Джерело: складено автором на основі [5]

Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 40, або 69,0% від загальної кількості діючих НПФ.

Аналізуючи динаміку основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ) за період з 30.09.2021р. по 30.09.2022р., можна зробити наступні висновки:

1. Кількість укладених пенсійних контрактів: кількість укладених пенсійних контрактів зросла на 2,9%, до 96,1 тис. штук, що свідчить про збільшення популярності недержавного пенсійного страхування.

2. Загальна кількість учасників НПФ: кількість учасників майже залишилася стабільною, з невеликим зменшенням на 0,1% до 888,7 тис. осіб.

3. Загальна вартість активів НПФ: загальна вартість активів НПФ зросла на 6,2%, до 4 024,7 млн. грн., що свідчить про позитивну динаміку у фінансовому управлінні.

4. Пенсійні внески: загальна сума пенсійних внесків зросла на 8,5%, до 2 773,1 млн. грн. Важливо відзначити зростання внесків як від фізичних, так і від юридичних осіб.

5. Пенсійні виплати: сума пенсійних виплат зросла на 14,2%, до 1 416,9 млн. грн. Кількість учасників, які отримують пенсійні виплати, також збільшилася на 2,8%.

6. Інвестиційний дохід: сума інвестиційного доходу зросла на 9,7%, до 3 149,5 млн. грн., що свідчить про успішні інвестиційні стратегії НПФ.

7. Прибуток від інвестування активів: прибуток від інвестування активів НПФ зросла на 8,7%, до 2 565,3 млн. грн.

8. Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів: сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, зросла на 14,6%, до 584,2 млн. грн. [5].

В цілому, ринок недержавного пенсійного страхування в Україні вказує на певне зростання та стабільність, засвідчуючи підвищений інтерес громадян та позитивні показники у фінансовому управлінні НПФ.

Висновок: Сьогодні проблема розвитку недержавного пенсійного страхування полягає у недостатній обізнаності людей із нововведеннями. Негативно також впливає на діяльність недержавного фонду те, що за своєю структурою та принципами роботи він нагадує кредитні та страхові компанії, рівень довіри до яких серед населення України сьогодні не є надто високим.

З метою сприятливого розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні, на законодавчому рівні впроваджено систему гарантій, пов'язаних із забезпеченням контролю і нагляду з боку держави. Ставка робиться також на взаємний контроль між фінансовими структурами, котрі здійснюють капіталовкладення у структуру недержавного пенсійного фонду та підтримують інформаційну прозорість роботи фондів. Виходячи із вище вказаного, на сьогодні працююче населення України повинно розуміти, що те яку пенсію вони будуть отримувати в майбутньому, залажатиме від розміру внесків до активів недержавного пенсійного страхування, що їх виплачуватиме.

Список використаних джерел:

1. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050. Аналітично-дорадчий центр блакитної стрічки. URL: <http://brc.undp.org.ua/img/publications/Demography Pension FULL UKR1.pdf>

2. Надточій Б., Яценко В. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект. *Україна: аспекти праці*. 2017. №1. С. 8-15

3. Норд Г. Л. Порівняльний аналіз функціонування багаторівневих систем пенсійного забезпечення в країнах ЄС та можливості їх запровадження в Україні. *Наукові праці, Економіка*. 2017. № 126. С. 47-53.

4. Озвенчук О.А. Марценюк – Розарьонова О.В. Стан та перспективи

розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. №10.2018р. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1319>

5. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. URL: Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>

6. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: <https://nfr.gov.ua/>

7. Ткаченко Н. В. Наукові підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу недержавних пенсійних фондів. *Фінанси України*. 2019. № 9. С. 93–106. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2017_9_10.

8. Martseniuk O.V. Current state and directions of integration of ukraine's pension system into the european and world pension system. In: *Global trends and prospects of socio-economic development of Ukraine* : Scientific monograph. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2022. P. 177-204. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-193-0>.

Софія ГАБРУК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МАКРОЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ

Анотація. У статті наводяться аналітичні дані та оцінка стосовно державного боргу, його вплив на макроекономічну стабільність України, оцінюються ризики пов'язані з борговим навантаженням на економічну систему держави, досліджується вплив боргу на соціальну та економічну політику країни у воєнний період. На основі аналізу та досліджень визначається актуальність теми у контексті сучасності та необхідності до вирішення проблеми пов'язаної з борговим навантаженням

Abstract. The article provides analytical data and an assessment of the state debt, its impact on the macroeconomic stability of Ukraine, assesses the risks associated with the debt burden on the state's economic system, examines the impact of the debt on the country's social and economic policy during the war period. On the basis of analysis and research, the relevance of the topic in the context of modernity and the need to solve the problem related to the debt burden is determined

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

Вступ. Державний борг є економічною категорією, яка розкриває сутність фінансово-економічних відносин і законів його функціонування. Він виступає певним видом відносин між державою, яка переважно є позичальником, а також гарантом і кредитором; а з іншого боку - юридичні та фізичні особи, що виступають у якості кредитора. Поділяється на зовнішній (запозичення у іноземців-кредиторів) та внутрішній (заборгованість перед кредиторами-резидентами держави).

Виклад основного матеріалу. Зростання державного боргу України є однією з найважливіших проблем, з якими стикається країна в умовах війни. У 2022 році український державний борг зріс до 120 млрд дол. через війну з росією. Україна не могла позичати гроші на зовнішньому ринку через високі ризики, а внутрішній ринок не міг забезпечити достатню кількість коштів.

Національний банк України (НБУ) викупив ОВДП на 400 млрд грн, щоб допомогти уряду. Уряди країн-партнерів також надали Україні кредити на суму близько 23 млрд дол., що призвело до зростання зовнішнього боргу України з 48 млрд дол. у 2021 році до 71 млрд дол. у 2023 році. У цьому ж році він досяг рекордного рівня. Станом на 31 липня 2023 року він становив 4,86 трильйони гривень або 132,92 мільярди доларів США. Це на 15,6% більше, ніж на кінець 2022 року. Є безліч причин зростання але основні з них це: війна, спад економіки, інфляція. Війна в Україні призвела до значного зростання військових витрат України. У 2023 році військові витрати України сягнули 200 мільярдів гривень, що на 30% більше, ніж у 2022 році. Ці витрати спрямовані на утримання Збройних Сил України та забезпечення їх боєготовності.

Військове фінансування відбувається за рахунок залучення коштів на міжнародних ринках. У 2023 році Україна залучила на зовнішніх ринках 10 млрд дол.. Ці кошти спрямовуються на погашення існуючого державного боргу та покриття поточних видатків. Війна в Україні призвела до значного спаду економіки України. ВВП України в 2023 році скоротився на 30%. Це призвело до зменшення доходів бюджету, що, в свою чергу, призвело до зростання державного боргу. Інфляція в Україні в 2023 році досягла 20%. Зростання інфляції призвело до того, що вартість обслуговування державного боргу збільшилася, що наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Державний та гарантований державою борг України в 2023 р.
(млн. грн.)**

	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
на 31.12.2022	4 071 683,1	2 610 945,6	1 460 737,5
на 31.01.2023	4 258 202,5	2 765 711,0	1 492 491,5
на 28.02.2023	4 242 162,4	2 738 271,4	1 503 891,0
на 31.03.2023	4 384 986,6	2 870 878,7	1 514 107,9
на 30.04.2023	4 544 869,1	3 039 368,1	1 505 501,0
на 31.05.2023	4 593 471,2	3 071 078,0	1 522 393,1
на 30.06.2023	4 710 421,9	3 184 221,7	1 526 200,2
на 31.07.2023	4 860 593,2	3 319 185,1	1 541 408,1
на 31.08.2023	4 897 555,8	3 353 477,8	1 544 078,1

Джерело: [2]

Наведені вище дані показують, що за сім місяців 2023 року дефіцит фінансування платіжного балансу сягне 14,9 млрд доларів США, що становитиме понад 16% ВВП. Весь дефіцит було покрито за рахунок міжнародної допомоги, яка надала 27,9 млрд доларів, а Міжнародний валютний фонд – 2,5 млрд доларів.

Фактичний дефіцит за поточні сім місяців становить менше половини очікуваного дефіциту МВФ на кінець року 39 млрд. дол.

У 2023 році структура міжнародної допомоги Україні змінилася. Частка грантів зменшилася з 54% до 36%. Загалом очікується, що цього року країна отримає 41 млрд дол. допомоги, з яких 1,9 млрд дол. - чисте позикове фінансування від МВФ, 27,5 млрд дол. - позикове фінансування від інших офіційних кредиторів, 11,6 млрд дол. - гранти. За 7 місяців поточного року Україна отримала 68% запланованого річного надходження допомоги.

Щоб зменшити ризики платіжного балансу, важливо, щоб позикова міжнародна допомога спрямовувалась у потенційно рентабельні проекти. Цей принцип був дотриманий у Плані Маршала в післявоєнній Європі.

Підвищення продуктивності національного виробничого сектора дозволило відновити валютну стабільність. Однак, продовження воєнних дій ускладнює це завдання. Допомога переважно спрямовується на компенсацію збитків від війни.

Іншим варіантом є збільшення частки грантів у міжнародній допомозі або списання частини зовнішнього боргу України. За прогнозом МВФ, у разі успішних переговорів з кредиторами Україна може очікувати на списання близько 15 млрд дол. зовнішнього боргу. Однак, це залежить від дипломатичних зусиль та політичної позиції країн-партнерів.

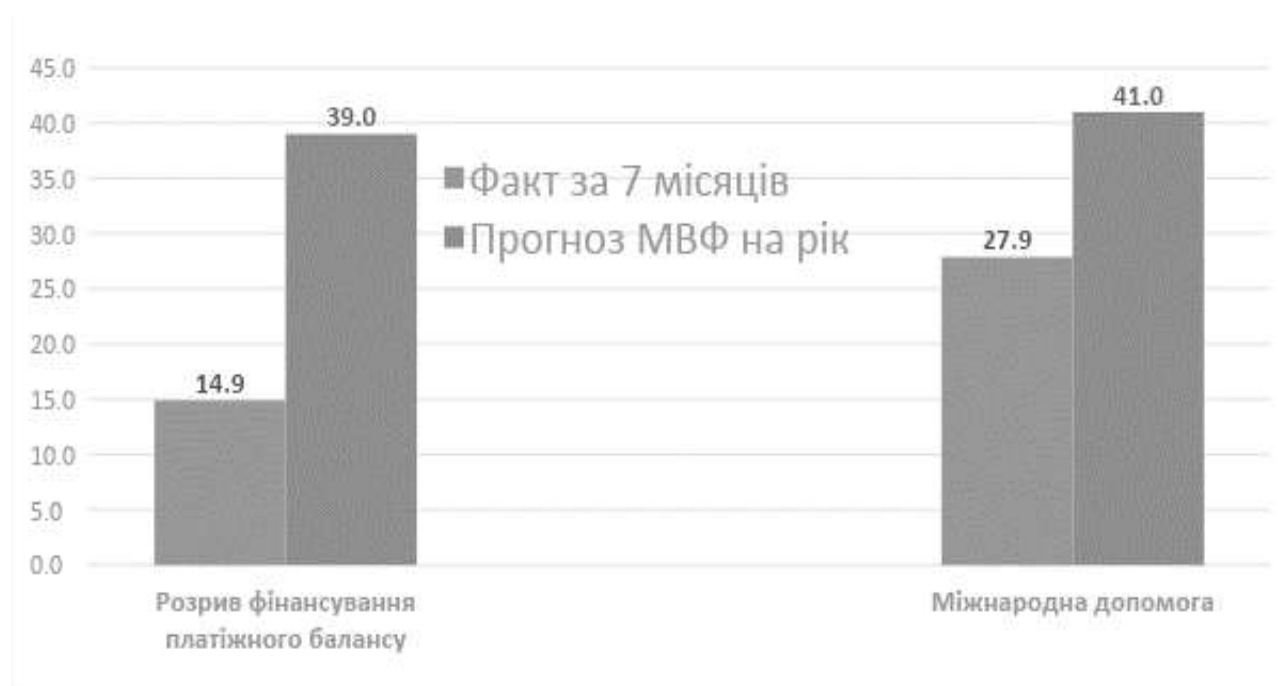

Рис. 1. Розрив фінансування платіжного балансу у 2023 р. млрд. дол.

Джерело:[1]

Крім міжнародної допомоги, Україна отримувала валюту з інших джерел, таких як оплата праці трудових мігрантів (6,9 млрд дол.) та грошові перекази і трансферти недержавному сектору (5,3 млрд дол.).

Основними каналами відтоку валюти з України були:

- негативне торгівельне сальдо: Україна продавала товарів і послуг на меншу суму, ніж купувала, що призвело до відтоку валюти з країни на суму 20,5 млрд дол.

- купівля іноземної валюти: Громадяни та підприємства України купували іноземну валюту для особистих потреб, бізнесу та інвестицій. Це призвело до відтоку валюти з країни на суму 6,6 млрд дол.

- виплата процентів та дивідендів за зовнішнім боргом і інвестиціями: Україна виплачувала проценти та дивіденди за зовнішнім боргом та інвестиціями. Це призвело до відтоку валюти з країни на суму 3,0 млрд дол.

- купівля банками іноземних фінансових активів: Банки України купували іноземні фінансові активи, такі як акції та облігації інших країн. Це призвело до відтоку валюти з країни на суму 1,9 млрд дол.

- збереження обмежень на виведення капіталу з країни також мало позитивний вплив на платіжний баланс. Це означає, що менше валюти виводилася з країни за кордон, що допомагало підтримувати її валютний курс.

Національний банк України з 03 жовтня 2023 року переходить до режиму керованої гнучкості обмінного курсу, продовжуючи реалізацію Стратегії пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування.

Керована гнучкість гривні, яку Національний банк України (НБУ) запровадив у березні 2022 року, мала значний вплив на державний борг України у 2023 році.

По-перше, гнучка гривня допомогла Україні уникнути дефолту. Без гнучкості гривні, НБУ був би змушений підтримувати її курс на надто високому рівні, що призвело б до збільшення дефіциту бюджету та зростання державного боргу.

По-друге, гнучка гривня допомогла покращити платіжний баланс України. Дешева гривня зробила українські товари та послуги більш конкурентоспроможними на світовому ринку, що призвело до збільшення експорту та скорочення імпорту. Це, в свою чергу, допомогло зменшити дефіцит бюджету та зовнішній борг України.

По-третє, гнучка гривня допомогла Україні залучити міжнародну допомогу. Західні партнери були більш схильні надавати Україні кредити та гранти, знаючи, що Україна має гнучку валютну політику, яка допоможе їй уникнути дефолту.

До закінчення війни борг України буде продовжувати зростати. Однак, важливою є його вартість. Зараз для України найважливіше залучити якомога більше грантів та дешевих кредитів від міжнародних партнерів. Це допоможе фінансувати не тільки дефіцит бюджету, а й відновлення країни.

Угода про заморожування виплат за зовнішніми приватними зобов'язаннями триватиме до 2024 року. Якщо війна до того часу не закінчиться, борги доведеться реструктуризувати. Це може означати відтермінування виплат на довший термін, зниження відсотків чи списання частини боргу.

Якщо війна завершиться перемогою України, то в уряду та кредиторів буде кілька варіантів щодо обслуговування боргу. Вони будуть залежати від конкретних ринкових умов, що складуться для України на той час.

Крім того, Україна може вжити деяких заходів для управління зовнішнім боргом. Наприклад, вона може вести переговори про зниження процентних ставок та комісійних платежів з МВФ та іншими міжнародними фінансовими організаціями. Важливо не відмовлятися від боргів. Це може відрізати країну від приватних боргових ринків та призвести до збільшення процентних ставок.

Найкращим рішенням для України може бути затвердження пільгового періоду для обслуговування боргу, поки українська економіка не відновить зростання. Уряд України був змушений скоротити фінансування деяких соціальних програм у 2023 році. Наприклад, було скорочено виплати по пенсії, соціальній допомозі та стипендії. Крім того, було запроваджено обмеження на доступ до деяких соціальних програм, таких як медичне страхування та освіта.

Не варто забувати і про внутрішній борг України. Його реструктуризація не має великого сенсу, адже наслідки все одно впадуть на державний бюджет. Однак, можна очікувати, що він буде частково або повністю рефінансований.

Крім того, Україна повинна активно працювати над конфіскацією активів РФ та її громадян для покриття фінансових витрат.

Висновки. Державний борг України у 2023 році зріс до рекордного рівня в 132,92 мільярди доларів США. Цей зростання було викликано, перш за все, війною з росією, яка призвела до значного дефіциту бюджету та спаду економіки.

Війна також призвела до скорочення фінансування деяких соціальних програм та бюджетних витрат.

До закінчення війни борг України буде продовжувати зростати. Однак, важливою є його вартість. Зараз для України найважливіше залучити якомога більше грантів та дешевих кредитів від міжнародних партнерів. Це допоможе фінансувати не тільки дефіцит бюджету, а й відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Платіжний баланс: ключові зміни з початку 2023 року. *Економічна правда* URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/22/704649/>

2. Мінфін. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

3. Борг України б'є рекорди. Але з цим можна жити. *Економічна правда* URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/12/702126/>

4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

Андрій ГОНЦА*
Студент 4-го курсу,
ННІ Економіки та управління,
факультету Обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуті актуальні аспекти ринку автотранспортного страхування в Україні, що підкреслюють необхідність його подальшого розвитку. Проведений аналіз ключових показників ринку страхування автотранспорту та фінансової діяльності страхових компаній в Україні. Виявлені головні тенденції та проблемні сфери у цьому сегменті страхування. Представлені обґрунтовані пріоритети для розвитку автострахування в Україні. Також досліджено міжнародний досвід автотранспортного страхування та можливості його адаптації до внутрішнього ринку. Запропоновані рекомендації з покращення функціонування ринку автострахування, включаючи впровадження інноваційних підходів та технологій, які можуть бути корисні для розвитку цієї галузі.*

***Abstract.** The article explores the current realities of the auto insurance market in Ukraine, emphasizing the necessity of its further development. An analysis of key indicators of the motor vehicle insurance market and the financial performance of insurance companies in Ukraine has been conducted. The main trends and problem areas in this insurance sector have been identified. Rational priorities for the development of auto insurance in Ukraine have been outlined. Additionally, international experience in motor vehicle insurance has been examined, along with the potential for its adaptation to the domestic market. Recommendations have been provided for enhancing the efficiency of the auto insurance market, including the implementation of innovative approaches and technologies that could be beneficial for the industry's growth.*

Вступ. Ціль цього дослідження полягає в оцінці поточного стану ринку автотранспортного страхування та встановленні основних шляхів його подальшого розвитку.

Незважаючи на великий потенціал розвитку вітчизняного страхового ринку, втілити цей потенціал в життя є складним завданням. Одним із ключових чинників, що впливає на ринок страхування, є економічна ситуація в Україні, яка відображається на рівні інфляційних та девальваційних ризиків, а також на здатності страхових компаній збільшувати свій капітал і на покупельній

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

спроможності потенційних клієнтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою для розвитку автостраховання, як на добровільній, так і на обов'язковій основі, лежать різні фактори, які впливають на його розвиток як в Україні, так і в усьому світі. Ці фактори включають в себе появу нових транспортних засобів, підвищення рівня життя в суспільстві, доступність придбання транспортних засобів і стандартизацію законодавства.

Однією з основних проблем розвитку ринку автостраховання в Україні є недостатня довіра до якості страхового продукту, фінансова неплатоспроможність деяких страховиків, зниження попиту на страхування через зменшення доходів громадян і недостатня прозорість ринку, що може призвести до незахищеності прав страхувальників. Існують також проблеми у відповідності нормативно-правових актів сучасним стандартам та європейським нормам, а також недостатність кваліфікованих фахівців у сфері страхування та досліджень.

Несприятливі обставини включають в себе відсутність стратегічного розвитку страхового ринку України. Однак, варто зауважити, що ринок автотранспортного страхування в Україні вже включає в себе обов'язкове та добровільне страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, Зелену карту та КАСКО, і відзначається певними позитивними тенденціями, такими як підвищення концентрації автостраховання і зростання страхових виплат та премій.

Таблиця 1

Компанії-лідери на ринку КАСКО за підсумками 9 місяців 2022 року

Страхова компанія	Премії за 9 місяців 2022 року, млн грн	Динаміка премій, % (9 міс. 2022 до 9 міс. 2021-го)	Виплати за 9 місяців 2022 року млн грн	Рівень виплат за 9 місяців 2022 року %
ARX	1034.0	-29.9	515.3	49.8
Арсенал страхування	761.8	-27.3	394.8	51.8
Уніка	531.2	-21.4	253.8	47.8
УСГ	405.3	-16.3	208.2	51.4
Universalna	340.7	-12.2	122.1	35.8
ТАС СГ	339.2	-16.9	183.1	54.0
Інго	311.1	-16.6	168.1	54.0
ВУСО	293.5	-8.3	143.8	49.0
Експрес Страхування	269.9	-38.4	142.9	52.9
PZU Україна	181.6	-38.4	101.3	55.8

Джерело: сформовано автором за даними [7]

За даними Національного банку за 9 місяців 2022 року (на момент публікації матеріалу статистику за весь 2022 НБУ ще не оприлюднив – ред.), загальний обсяг платежів по КАСКО, які отримали страховики, досяг 5,8 млрд грн. Це понад 20% усіх премій, які акумулювали ризикові компанії за цей період. Обсяг виплат КАСКО теж найбільший серед усіх видів страхування – 2,9 млрд грн або 30%. [5].

Втім, якщо порівнювати ситуацію з 2021 роком, справи у страховиків ідуть не так жваво. Усі без винятку лідери ринку автострахування скоротили свій портфель автоКАСКО. У той же час рівень виплат продовжував зростати. Середнє значення цього показника у десяти найбільших компаній у сегменті добровільного автострахування за 9 місяців 2022 року зросло до 50% проти 48% роком раніше.

Страховий ринок України за січень-червень 2023 року показав зростання премій на 14%. Загальний розмір валових страхових премій в 1 півріччі 2023 року зріс з 17,8 млрд грн до 21,36 млрд грн. Загальні зобов'язання українських страховиків перевищили 49 млрд грн. Кількість укладених договорів страхування за період 6 місяців склала 40,8 млн шт.

Українські страховики отримали від філій 3,25 млрд грн. премій, від страхувальників – фізичних осіб залучено 10,9 млрд грн. Чисті страхові премії склали 17,9 млрд грн.

Страхові виплати та відшкодування клієнтам у 1 півріччі 2023 року склали 7,8 млрд грн. (4,1 млрд грн було виплачено фізичним особам). Рівень валових виплат склав 36,6%. Основна частка виплат з ризикового страхування припадає на КАСКО та ОСАЦВ.

Частка премій з автострахування (КАСКО, ОСЦПВ і Зелена картка) зростає на 10 в. п. до 49%. Зокрема, обсяг премій Зеленої картки збільшився більш ніж удвічі порівняно з попереднім роком, а виплат – майже на третину. При цьому більш ніж удвічі скоротилися премії з майнового страхування та страхування фінансових ризиків, а їхні виплати зменшилися на 62%.

У перестраховування страховиками передано 2,37 млрд грн., у тому числі перестраховикам-нерезидентам 1,9 млрд грн.

Загальний обсяг активів страховиків, за даними НБУ, станом на 31 червня 2023 року зріс з 65,7 млрд грн. до 70,8 млрд грн. Активи страховиків, що займаються ризиковими видами страхування, дещо зменшилися за квартал. Власний капітал скоротився до 21,7 млрд грн. Страхові резерви зросли з 36,6 млрд грн до 42,5 млрд грн. Витрати на оплату праці через скорочення робочих місць та виведення з ринку страховиків склали 1,62 млрд грн.

Ринок автострахування в Україні є нестабільним та піддається структурним змінам. Надходження страхових премій зазвичай залежать від часових факторів. Обсяги виплат страхових премій випадкові та не пов'язані з надходженнями страхових премій. Динаміка страхових премій визначається за допомогою тенденцій та циклічних коливань. Страхові премії в галузі автострахування мають різні тенденції, що сприяє розвитку структури ринку автотранспортного страхування.

Знецінення валюти має суттєвий вплив на ринок автострахування. Для зменшення негативних наслідків зміни обмінного курсу гривні, необхідно поліпшити умови використання іноземної валюти на ринку автострахування та спростити процедури придбання іноземної валюти. Крім цього, важливо мати можливість придбати іноземну валюту в межах, встановлених чинним

законодавством. Це дозволить використовувати іноземну валюту для покриття частини страхових резервів за договорами, включаючи автострахування, тим самим підвищуючи платоспроможність страхових компаній та захист споживачів автострахових послуг. Разом з цим, слід активно використовувати внутрішні інвестиційні ресурси та залучати прямі інвестиції з-за кордону для покращення функціонування та росту реального сектора економіки.

Для кожної страхової компанії проблемою залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів. Тому збільшення доступних інвестиційних інструментів дасть змогу забезпечити фінансову стійкість і платоспроможність страхових компаній. На сьогоднішній день в Україні є такі страхові компанії, у який стабільна та добра репутація у населення. До таких компаній належать: «АХА Страхування», «UNIQA» (УНІКА), «Українська страхова група», «Арсенал Страхування» [6].

З метою залучення нових клієнтів, страхові компанії вживають різних заходів, таких як надання можливості розстрочки платежів, електронна подача документів, пропозиція бонусних місяців страхування, надання замінного автомобіля у разі ремонту власного, надання додаткових знижок для нових та постійних клієнтів, швидка виплата страхових виплат протягом 5 днів та страхування збитку, спричиненого самим водієм. В Україні можна відзначити простоту процедури придбання страхового поліса: на веб-сайтах страхових компаній можна введені персональні дані, дані водіїв, параметри автомобіля та одержати розрахунок вартості страхового поліса [2]. Однак ринок Інтернет-страхування розвивається обмежено в Україні через такі причини: поліси КАСКО, придбані в Інтернеті, не скасовують обов'язкового огляду автомобіля, неможливість придбання КАСКО для автомобілів, що перебувають під заставою у банку та відсутність нормативного регулювання поширення полісів через Інтернет. Тому хоча Інтернет-страхування стає все популярнішим, автоматизація процесів досі не повністю реалізована.

Наша рекомендація полягає у відмові від паперових полісів на користь електронних, які не потребують паперового бланку. Це дозволить заощадити суттєві кошти, оскільки щорічно витрати на виготовлення паперових бланків сягають понад 100 млн. грн. Крім того, електронні страхові поліси мають численні переваги, включаючи легше зберігання і відсутність ризику фізичного пошкодження. Для ефективного впровадження електронних полісів в системі автострахування в Україні, це повинно базуватися на принципах актуальності, дієвості, ефективності та використання вільного та відкритого програмного забезпечення. Прогресивним страховим компаніям слід розглядати можливості інтеграції інформаційних систем за допомогою веб-сервісів та забезпечити їх здатність опрацьовувати великі обсяги даних та дотримуватися вимог інформаційної безпеки.

Крім цього, для систем "електронного полісу" необхідно розробити мобільні додатки для найпоширеніших операційних систем. Це дозволить агентам страхових компаній працювати з потенційними клієнтами в умовах щобмеженої швидкості бездротового Інтернету. Зокрема, Моторне

(транспортне) страхове бюро України може запустити власний веб-сайт для страховиків, які поки що не готові до інтеграції через веб-сервіси (існує значна кількість таких компаній) та використовують застарілі інформаційні системи. На цьому веб-сайті агенти та співробітники страхових компаній матимуть можливість ефективно укласти електронні поліси в межах своєї компетенції [3].

Важливим аспектом є активна участь держави, яка має стимулювати та забезпечувати повний доступ до інформаційних технологій для споживачів, а також розробляти проекти їхнього вдосконалення. Таким чином, впровадження системи "електронний поліс" має наступні переваги: спрощення та прискорення процесу укладення договорів завдяки швидкому та легкому внесенню достовірної інформації; забезпечення можливості контролювати чинність полісів для будь-якого зареєстрованого транспорту в Україні; запобігання використанню недійсних полісів.

Світовий досвід свідчить, що рівень інновацій в страхових компаніях є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності. Залежно від об'єкта інновацій в автострахованні виділяють процесні, продуктові, організаційні та маркетингові інновації. Процесні інновації передбачають впровадження автоматизованих систем управління бізнес-процесами в страхових компаніях. Продуктові інновації, в основному, пов'язані з розширенням добровільного страхування майна (КАСКО). Крім стандартних ризиків, які покриваються такими полісами (крадіжка, пошкодження транспортних засобів тощо), страхові компанії можуть запропонувати додаткові послуги, такі як евакуація автомобіля з місця аварії, технічна допомога на дорозі, можливість укладення КАСКО на половину ціни перед першою аварією, або добровільне страхування цивільної відповідальності водія і пасажирів в розмірі лише одного КАСКО. Маркетингові інновації включають в себе нові методи продажу страхових послуг. Організаційні інновації включають централізоване управління справами, що виникають внаслідок ДТП, які спричинені вітчизняними страховиками за кордоном, і безпосереднє врегулювання збитків відповідно до внутрішніх договорів обов'язкового автостраховання [8].

Новаторські рішення в автострахованні наразі найбільш популярні завдяки використанню фінансових технологій (фінтех-інновації), які дозволяють здійснювати страхові операції зручно та доступно в будь-якому місці через веб-портали, соціальні мережі і подібні платформи. Серед цих інновацій особливе місце відводиться блокчейн-технологіям та діяльності стартапів (агрегаторів).

Отже, можна виділити три основні напрями технологічних інновацій у страхуванні, які у найближчому майбутньому можуть значно змінити спосіб функціонування страхового ринку, бізнес-моделі та технологічну інфраструктуру [1].

Перший напрямок - це дистанційна взаємодія з клієнтами, застрахованими особами і об'єктами страхування. Завдяки спеціальному обладнанню, встановленому в автомобілях клієнтів, страхові компанії можуть моніторити стиль водіння та визначати рівень ризику. Водії, які виявляють себе як обережні, можуть отримувати значні знижки на КАСКО. Наразі телематика в

автострахованні набуває популярності і розширюється на всі види страхування, що може суттєво змінити спосіб життя.

Другий напрямок - це аналіз "великих даних" і бізнес-аналітика. Використання Big Data і інструментів бізнес-аналітики дозволяє страховикам аналізувати сотні тисяч факторів, що впливають на ризики і збитковість в реальному часі. Ця технологія дозволяє здешевити та оптимізувати рутинні процеси страхових компаній. Автоматизація аналізу ризиків дозволяє страховим компаніям знаходити та оцінювати ризики на ранніх стадіях. Крім того, завдяки Big Data, активно розвивається концепція on-demand страхування, де страхування може бути активовано, коли воно дійсно потрібно, наприклад, під час поїздки.

Третім напрямком інновацій є цифрова трансформація всіх етапів автостраховання, від моменту придбання поліса до вирішення страхових випадків. В цьому контексті блокчейн та подібні технології виявилися дуже корисними. Вони дозволяють зберігати всю інформацію про укладені страхові угоди, повідомлення про ДТП та інші події. Дані, записані в блокчейні, мають проставлені дати та часи, і технічні характеристики реєстрів роблять будь-які несанкціоновані зміни майже неможливими. Ці технології сприяють зниженню обсягу збитків внаслідок шахрайства, як зі сторони страхувальників при укладанні угоди, так і з боку страхових компаній при виплаті страхових компенсацій.

Для здобуття більшої кількості ідей щодо впровадження інновацій на ринку автостраховання, корисно оглянути нововведення, які вже впроваджені в інших країнах. В інших страхових компаніях світу, інновації на автостраховому ринку включають:

1. Платформа "Zebra" спеціалізується на порівнянні автостраховок і надає можливість власникам автомобілів анонімно порівнювати страхові пропозиції в реальному часі, отримуючи при цьому мінімальну кількість необхідної інформації. Оновлення на платформі забезпечують прозорий процес вибору страховки.

2. Мобільний додаток "Claim Di" спрощує взаємодію між водіями і страховими компаніями, дозволяючи виконувати необхідні кроки через додаток. Страхові компанії можуть обмінюватися повідомленнями про страхові випадки через "Claim Di", а водії можуть продовжувати поїздку без очікування інспекторів.

3. "RenewBuy" пропонує швидку можливість оновити страховку на автомобіль всього за кілька хвилин, забезпечуючи котирування в режимі реального часу. Платформа спеціалізується на страхуванні автомобілів і велосипедів, пропонуючи конкурентоспроможні премії, специфічні для моделі автомобіля.

4. "CoverHound" надає споживачам платформу для придбання автостраховок.

5. "Insurify" дозволяє швидко порівнювати страхові пропозиції для автомобілів.

6. Компанія "Metromile" розробила пристрій, який вимірює пробіг і допомагає визначити вартість страховки за фактичним використанням автомобіля. Пристрій працює з додатком "Metronome", який надає корисну інформацію для кожного дня.

7. Послуга "Guevara" дозволяє користувачам об'єднувати свої страхові премії онлайн для економії грошей. Гроші, які залишаються в фонді на кінець року, зменшують премії для всіх учасників групи. Ті, хто відповідає вимогам, можуть зекономити до 80% [8].

Впровадження інновацій на ринку автострахування впливає на конкурентоспроможність страхових компаній, оскільки майже кожен користується мобільними пристроями та Інтернетом у повсякденному житті, тому цифрова трансформація та фінтех-інновації стають ключовими факторами розвитку автострахування.

Висновки та пропозиції. На нашу думку, для сприяння розвитку автострахування в Україні потрібно створити вищезякшений та більш доступний сервіс. Важливими кроками будуть відкриття центрів врегулювання збитків з розгалуженою мережею та повне впровадження власної інформаційної системи з персоніфікованим веб-доступом для банків та страхових компаній до бази даних компаній-посередників. Міжнародний досвід також свідчить про можливість вдосконалення вітчизняного ринку автотранспортного страхування. Після аналізу світових тенденцій можна зробити висновок, що рівень інновацій в страхових компаніях є одним із ключових факторів для підвищення конкурентоспроможності та покращення надання страхових послуг. Впровадження інновацій в автотранспортному страхуванні підтримується соціальними, ринковими, економічними та технологічними чинниками. Однією з найбільш популярних інновацій є використання фінансових технологій (фінтех-інновацій), які дозволяють отримати страхові послуги через веб-портали, зокрема за допомогою блокчейн-технологій та стартапів (агрегаторів). В залежності від об'єкта інновацій в автострахуванні виділяють процесні, маркетингові, продуктові та організаційні інновації.

Список використаних джерел:

9. Марценюк О.В. Інтеграційні процеси як чинник розвитку страхового ринку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL:http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/32.pdf

10. Марценюк О.В., Руда О.Л., Перкун А.В. Сучасні тенденції формування ресурсного потенціалу страхової компанії. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL:<https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1877/1894>

11. Martseniuk O. Trends in digitalization in the insurance market of Ukraine. In: *Digitalization and information society. Selected issues* : Monograph 53. Katowice : Publishing House of University of Technology. 2022. Part 3. P. 283-294. ISBN 978-83-963977-6-8. DOI: 10.54264/M008

12. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: <https://nfp.gov.ua/>

13. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
14. Офіційний сайт журналу «FORINSURER». URL: <https://forinsurer.com/>
15. Страховий ринок України за 2022р. URL : <https://insa.com.ua/blog>
16. Третяк Д. Д. Інноваційні технології в автотранспортному страхуванні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. 30-36 с

Яна ГУСАК,*
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті досліджено сучасні аспекти іноземного інвестування під час перехідного періоду. У світі, де економіка глобалізується, залучення іноземного капіталу через банківський сектор має багато переваг та важливу роль. Експерти Світового банку провели дослідження та стверджують, що приплив іноземного капіталу в банківський сектор може значно вплинути на макроекономічні показники всієї економіки. Україна має гнучку політику доступу до іноземних інвестицій, тому питання іноземних інвестицій в український банківський сектор стає дуже актуальним, особливо в умовах війни та на сучасних ринкових умовах.*

***Abstract.** In this article, explore the current aspects of foreign investment during the transition period. In a globalizing world, attracting foreign capital through the banking sector has many advantages and an important role. World Bank experts have conducted a study and argue that the inflow of foreign capital into the banking sector can significantly affect the macroeconomic performance of the entire economy. Ukraine has a flexible policy of access to foreign investment, so the issue of foreign investment in the Ukrainian banking sector is becoming very relevant, especially in times of war and in the current market conditions.*

Вступ. Банківська система – невід’ємна складова економіки країни. За її допомогою фінансовими ресурсами забезпечуються галузі економіки й народного господарства. В Україні функціонує дворівнева банківська система, на другому рівні якої знаходяться комерційні банки.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

Україна має гнучку політику доступу до іноземних інвестицій в банківський сектор, що є важливим чинником для забезпечення стійкості та розвитку економіки країни. У статті проведено дослідження про вплив іноземних інвестицій на макроекономічні показники України, особливо в умовах війни та на сучасних ринкових умовах.

Забезпечення стабільності банківської системи та залучення іноземного капіталу є ключовими факторами для забезпечення успішного функціонування української гривні в майбутньому..

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна має гнучку політику, що стосується доступу до іноземних інвестицій у банківський сектор. Це є важливим фактором для забезпечення стабільності та розвитку економіки країни.. Забезпечення стабільності банківської системи та залучення іноземного капіталу є ключовими факторами для успішного функціонування української гривні у майбутньому. В широкому розумінні, банківська система є складною та цілісною системою, що складається з різних елементів, які взаємодіють між собою та розвиваються як єдине ціле. Вона також є підсистемою більш загальної фінансової та економічної системи країни, взаємодіючи з усім зовнішнім середовищем.

Система Світового банку в сучасній літературі визначається як система з чотирирівневою структурою:

1. наднаціональні банківські та фінансові організації, що діють під егідою міжнародних організацій;
2. центральний банк зазвичай контролює діяльність національних комерційних банків;
3. глобальний багатонаціональний банк із розгалуженою системою відділень дочірніх банків. Значна частина капіталу ТНВ виведена з-під юрисдикції центрального банку, який контролює його діяльність;
4. комерційні банки, на частку яких припадає понад 90% усіх банківських систем [9].

Багато відомих економістів розглядають економічну глобалізацію як гру, під час якої з'являться нові можливості та нові загрози, з якими необхідно своєчасно боротися на основі побудови грамотної національної політики [3].

Відповідно до проміжного звіту про функціонування фінансового сектору України після воєнного стану, опублікованого Національним банком України 3 березня, інформувалося про те, що в період з 24 по 28 лютого обсяг вільних коштів на рахунках у населення зріс. Причиною цього є регулярне надходження виплат, у тому числі заробітної плати [5].

Крім того, НБУ вдалося запобігти відпливу депозитів завдяки безперебійній роботі системи безготівкових розрахунків. У свою чергу, оскільки банки мають велику кількість високоліквідних активів, є можливість підтримувати безперебійну роботу системи, за потреби ці активи можна використовувати для оплати своїх зобов'язань за строковими вкладками населення навіть у таких складних умовах. Ще одним фактором підтримки банківської системи є запроваджене в перший день воєнного стану банкового

рефінансування, яке станом на 3 березня використовували 29 банків. При цьому загальна заборгованість банків за таким рефінансуванням становила 20,2 млрд грн, менше 3% депозитів [4].

З метою подальшої підтримки ліквідності банківської системи Правління НБУ прийняло такі рішення:

Призупинити аукціони з розміщення депозитних сертифікатів на 14 днів. Заявки на рефінансування будуть оголошені відповідно до напряму розвитку національних умов. Підвищення критеріїв обов'язкового бронювання, яке набуло чинності в лютому 2022 року, буде скасовано.

З 24 лютого фондовий ринок продовжив роботу лише у сфері випуску та обслуговування військових ОВДП, які були випущені у два раунди на загальну суму 40 млрд грн. Страховики, безпосередньо пов'язані з закордонними грошовими переказами через міжнародні договори перестрахування, опиняються в особливо важкому становищі. У відкритому листі Нацбанк звернувся до міжнародних партнерів з проханням відстрочити виплати та продовжити виконання зобов'язань з перестрахування. Незважаючи на складні зовнішні умови, у фінансовому секторі ще є місце для стабільності. Уряд за підтримки міжнародних агентств робить усе можливе, щоб зберегти таку ситуацію й надалі. Питання залишаються лише щодо тривалості воєнного стану та географії поширення військових дій.

Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings [11] підвищило довгостроковий кредитний рейтинг України в іноземній валюті з RD («обмежений дефолт») до CC (можливий дефолт) через реструктуризацію зовнішнього боргу. Україна і кредитори домовилися про відстрочку платежів на 24 місяці.

Однак, агентство прогнозує, що війна ще триватиме, і це призведе до зростання державного боргу понад 100% ВВП і погіршить економічну ситуацію. Тому, важливо провести аналіз структури банківської системи (табл.1).

Таблиця 1

Кількість діючих банків в Україні за 2017–2023 роки, шт.

	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У т.ч. зі 100% іноземним капіталом
на 1.01.2017	96	38	17
на 1.01.2018	82	38	18
на 1.01.2019	77	37	23
на 1.01.2020	75	35	23
на 1.01.2021	74	33	23
на 1.01.2022	71	33	23
на 1.01.2023	67	30	22

Джерело: [6]

Проаналізувавши динаміку кількості банків, що працюють в Україні за останні 5 років (табл. 1), можна побачити, що з кожним роком кількість банків зменшується. Найбільше падіння припало на 2018 рік – 5 банків. Зменшуйте на 2 банки щороку після цього. Щодо іноземних банків, то їхня кількість залишалася стабільною у 2020 та 2021 роках – 33, зі зменшенням на 1 у 2018 році

та на 2 у 2019 році. Протягом аналізованого періоду кількість банків зі 100% іноземним капіталом не змінилася (23 банки) [6].

Fitch Ratings [11] прогнозує, що інфляція в Україні прискориться з 22,2% у липні до 30,0% до кінця 2022 року та залишиться на високому рівні в 2023 році в середньому на рівні 20,0%. Міжнародні резерви Національного банку України на 1 липня 2022 року впали до \$22,8 млрд з \$2,3 млрд у червні. Основним напрямком зменшення міжнародних резервів у червні стали продаж національними банками іноземної валюти на ринку (майже 4 млрд доларів США) та виплата іноземної валюти в рахунок погашення державного боргу (близько 800 млн доларів США).

І навпаки, іноземна валюта (близько 2,8 мільярда доларів), що надходить на рахунок українського уряду в Українському національному банку, допомагає підтримувати міжнародні резерви.

Зокрема, 967,4 млн дол. отримали від Світового банку 779 млн дол. – від уряду Канади 479,4 млн дол. – від Японського агентства міжнародного співробітництва, 354,2 млн дол. – розміщення з валютних облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Графік змін в ПІІ зображено на рис. 1

З рис.1 бачимо що зміни прямих іноземних інвестицій в банківський сектор мало таку тенденцію: щорічно інвестиції знижується та навіть мали від'ємний результат на кінець 2019 року в розмірі -98 млн дол. США.

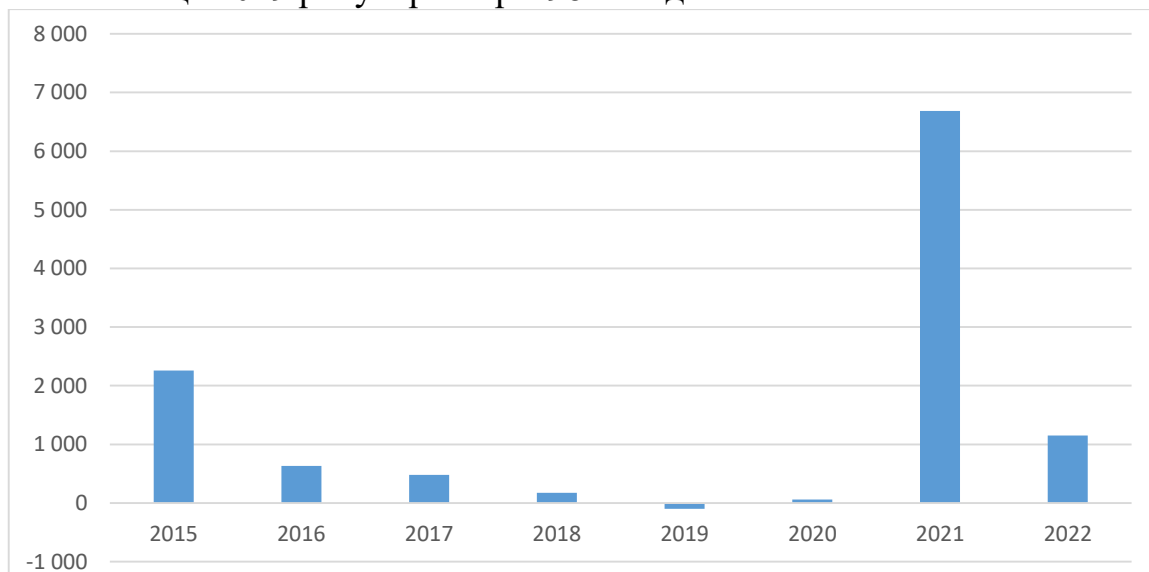

Рис. 1. Зміна прямих іноземних інвестицій з 2015 по 2022 рр. у банківський сектор України (млн дол.)

Джерело: [8]

Під час війни було вжито та реалізовано низку заходів щодо відновлення банківського сектора.

1. Забезпечити стабільність роботи банківської системи під час війни. Наразі Національний банк України вжив низку заходів для продовження нарахування та виплати заробітної плати, стипендій, пенсій та державної допомоги під час воєнного стану. Вже згаданою постановою вводяться тимчасові обмеження щодо зняття готівки з рахунків клієнтів, заборона видачі готівки в

іноземній валюті з рахунків клієнтів, призупинення роботи валютного ринку в Україні, фіксація офіційних курсів іноземних валют тощо. Завдяки оперативному реагуванню на ситуацію в Україні вдалося забезпечити відносно фінансову стабільність громадян, які можуть знімати готівку, переказувати кошти, оплачувати покупки та підтримувати Збройні Сили України [1].

2. Розвивати управління ризиками. Ще в 2014 році в прогнозах НБУ враховувався ризик ескалації конфлікту з РФ. У НБУ є чіткий план дій, спрямований на забезпечення стабільного функціонування банківської системи. Такі плани розробляються Банком на замовлення Національного банку України. Особливу увагу приділено стійкості банківських установ до кібератак, що забезпечує безперебійність фінансових операцій під час війни. Усе це свідчить про те, що Національному банку України та українським банкам необхідно продовжувати роботу над розвитком систем управління ризиками для прогнозування ризиків, визначення їх ймовірних розмірів і наслідків, запобігання або зменшення пов'язаних з ними збитків [2].

3. Перехід на цифрові перекази. Цифровізація банківської галузі почалася після банківських реформ 2014–2016 років, і лише в ці роки почали активно використовувати дистанційні фінансові послуги. У 2020 році Національний банк України анонсував розвиток «безготівкової економіки» [6]. Урядова законодавча реформа щодо ідентифікації та автентифікації клієнтів за допомогою системи BankID НБУ сприяла розвитку безготівкової економіки. Використання системи BankID Національного банку України дає змогу державі аутентифікувати громадян у дії, що особливо важливо у воєнний час, коли громадянам надається грошова допомога в рамках забезпечення. Крім того, банки можуть відкривати рахунки громадянам, які не можуть зайти у відділення. Завдяки використанню хмарних сервісів, навіть якщо інфраструктура фізично пошкоджена, банк може зберегти дані, необхідні для подальших операцій.

4. Безготівковий розрахунок. Коли почалася війна, люди зіткнулися з нестачею грошей. Потім це вирішується шляхом надання можливості знімати кошти в касі торгового підприємства. Однак у «гарячих точках» все ще існує проблема доставки його до відділень і банкоматів. Ще одна проблема, з якою стикаються українці, полягає в тому, що вони втрачають можливість знімати гроші зі своїх банківських скриньок, поки відділення закриті. Усе це вказує на необхідність популяризації безготівкових розрахунків, які можна здійснювати стабільно та безперебійно навіть в умовах війни.

5. Система електронних платежів. Безготівкові розрахунки неможливі без стабільної роботи електронних платіжних систем. До нього підключені всі українські банківські установи, і він може розплачуватися з клієнтами, як зазвичай у воєнний час.

6. Міжнародна фінансова підтримка. Під час війни стабільність банківської системи значною мірою залежала від міжнародної фінансової підтримки. По-перше, необхідна основна частина економічної діяльності в Україні та за кордоном. Не менш важливі внутрішні ресурси країни. Реалізація

цих заходів забезпечить дотримання цих принципів і збереже довіру до банківського сектору, який змушений працювати в умовах війни.

Висновки. Отже, на основі нашого дослідження іноземного капіталу в банківській системі України ми прийшли до висновку, що втрати з ПІІ відбулися вже у четвертому кварталі 2021 року після публікацій іноземної військової розвідки щодо можливої широкомасштабної війни, і продовжилися навесні 2022 року. Національний банк України ввів значні регуляторні заходи і проводить перемовини з іноземними контрагентами для забезпечення стабільності банківської системи.

Наприклад, був встановлений фіксований валютний курс для міжбанківських розрахунків, були обмеження на зняття валюти за кордоном і т.д. За прогнозами іноземних агентств, ситуація може погіршитися, але подовження виплат за зобов'язаннями та макрофінансова допомога від міжнародних партнерів забезпечують короткострокову стабільність в банківському секторі України.

Список використаних джерел:

1. Аналіз основних фінансових показників діяльності банків України. URL:<http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/509/495> (дата звернення: 07.10.2023)

2. Випробування війною: ситуації в економіці та на фінансових ринках України. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/523177_viprobuvannya_viyuouy_situatsii.html (дата звернення: 08.10.2023)

3. Жирій К. Як банки допомагають вистояти економіці та громадянам у часи війни URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/yak-banki-dopomagayut-vistoyati-ekonomici-ta-gromadyanam-u-chasi-viyni-novini-ukrajina-11753254.html> (дата звернення: 07.10.2023)

4. НБУ про фінансовий стан банківської системи під час війни. URL: <https://finbalance.com.ua/news/bankivska-sistema-ukrani-popri-viynu-zumila-zbilshiti-depozitniy-i-kreditniy-portfel> (дата звернення: 09.10.2023)

5. НБУ зафіксував офіційний курс гривні до долара США на новому рівні та вжив низку додаткових заходів для збалансування валютного ринку та підтримання стійкості економіки в умовах війни URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zafiksuvav-ofitsiyiny-kurs-grivni-do-dolara-ssha-na-novomu-rivni-ta-vjiv-nizku-dodatkovih-zahodiv-dlya-zbalansuvannya-valyutnogo-rinku-ta-pidtrimannya-stiykosti-ekonomiki-v-umovah-viyni> (дата звернення: 07.10.2023)

6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2023)

7. Пігулка для економіки: як cashless впливає на фінансове здоров'я України. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/interkassa/2020/11/4/666073/> (дата звернення: 08.10.2023)

8. Прямі іноземні інвестиції з 2002 по 2023 рр. в Україну. Рейтинги банківських послуг України: порівняння депозитів, кредитів, кредитних карток та інших продуктів, новини банків на Bankchart.com.ua. URL:

<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 10.10.2023).

9. Семенча І. Є., Руденко В. І. Аналіз сучасного стану активів банків та джерела їх формування. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 790–793. (дата звернення: 11.10.2023)

10. Чому українські банки стабільні навіть під час війни. [oschadbank.ua](https://www.oschadbank.ua). 2022. URL: <https://www.oschadbank.ua/news/comu-ukrainski-banki-stabilni-navit-pid-cas-vijni-26> (дата звернення: 07.10.2023)

11. Fitch Ratings: Кредитні рейтинги та аналіз за фінансовий березень. URL: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-upgrades-ukraine-to-cc-17-08-2022> (дата звернення: 10.10.2023).

Олена ДЗІМІНА*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** В статті йдеться про економічний зміст активів підприємства, розглядаються оборотні активи. Зроблено висновки, що управління активами в першу чергу має передбачати визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина активів повинна забезпечувати безперебійне ефективне функціонування підприємства. Проаналізуємо динаміку зростання обсягів активів підприємств аграрного сектора Вінницької області.*

***Abstract.** The article deals with the economic content of the company's assets, current assets are considered. It was concluded that asset management should primarily involve determining the optimal amount, developing financing options and ensuring the efficiency of their use. The optimal amount of assets should ensure uninterrupted and effective functioning of the enterprise. We will analyze the dynamics of the growth of assets of enterprises in the agricultural sector of the Vinnytsia region.*

Вступ. Для здійснення виробничо-господарської діяльності підприємствам необхідні активи, які є ресурсами і повинні принести підприємству вигоди в майбутньому. Фінансовий стан підприємств знаходиться в безпосередній залежності від того, наскільки швидко засоби, які вкладені в активи, перетворюються в реальні гроші.

Виклад основного матеріалу. Під активами розуміють економічні

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Лариса ВДОВЕНКО

ресурси підприємства у різних видах, які використовуються в процесі здійснення виробничо-господарської діяльності, формуються для конкретних цілей здійснення цієї діяльності у відповідності до місії та стратегії економічного розвитку підприємства у формі сукупних майнових цінностей та характеризують основу його економічного потенціалу. Вони повинні відповідати функціональній направленості та обсягам діяльності виробничого підприємства, адже лише при такій відповідності вони представляють для підприємства певну цінність, як його економічні ресурси, що призначені для використання у наступному періоді [1].

Для підприємства активи представляють певну цінність як його економічні ресурси, призначені для використання у наступному періоді за умови якщо вони відповідають функціональній направленості та обсягам діяльності виробничого підприємства. Залежно від характеру участі в господарському процесі і швидкості обороту виділяють необоротні та оборотні активи підприємства.

Одним із найбільш важливих ресурсів підприємств, що визначають розвиток їх економічної діяльності, є оборотні активи, які є найбільш мобільною частиною предметів праці, беруть участь у процесі виробництва і за один повний цикл свою вартість переносять на знову створений продукт і по своїй величині оборотні активи займають друге місце після основних засобів в загальному обсязі ресурсів, які визначають економіку підприємства.

Оборотні активи беруть участь у процесі виробництва та реалізації продукції. активи, які використовуюються у виробничому процесі протягом одного операційного циклу, повністю переносять свою вартість на вартість виробленої продукції і часто змінюють свою початкову форму, а ті, які мають грошову форму, безпосередньо не беруть участі у процесі виробництва [2].

Від складу, структури, розміщення, нормування оборотних засобів, джерел їх формування у значній мірі залежить розмір фінансових ресурсів підприємства, які є одним із найважливіших елементів відтворювального процесу, оскільки забезпечують платоспроможність підприємства.

Тому особливо для будь-яких підприємств важливе значення має забезпечення ефективного їх використання, що дасть можливість здійснити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, своєчасного фінансування діяльності за мінімальних витрат коштів та товарно-матеріальних цінностей.

Отже, на нашу думку, оборотні активи (або оборотний капітал) є сукупністю майнових цінностей підприємства, що обслуговують господарський процес і повністю споживаються протягом одного виробничого циклу, знаходяться постійно в обороті і є джерелом авансованого фінансування затрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції з моменту утворення виробничих запасів до часу надходження виручки від реалізації готової продукції.

Основними джерелами формування оборотних активів є власні, позикові та залучені (рис.1).

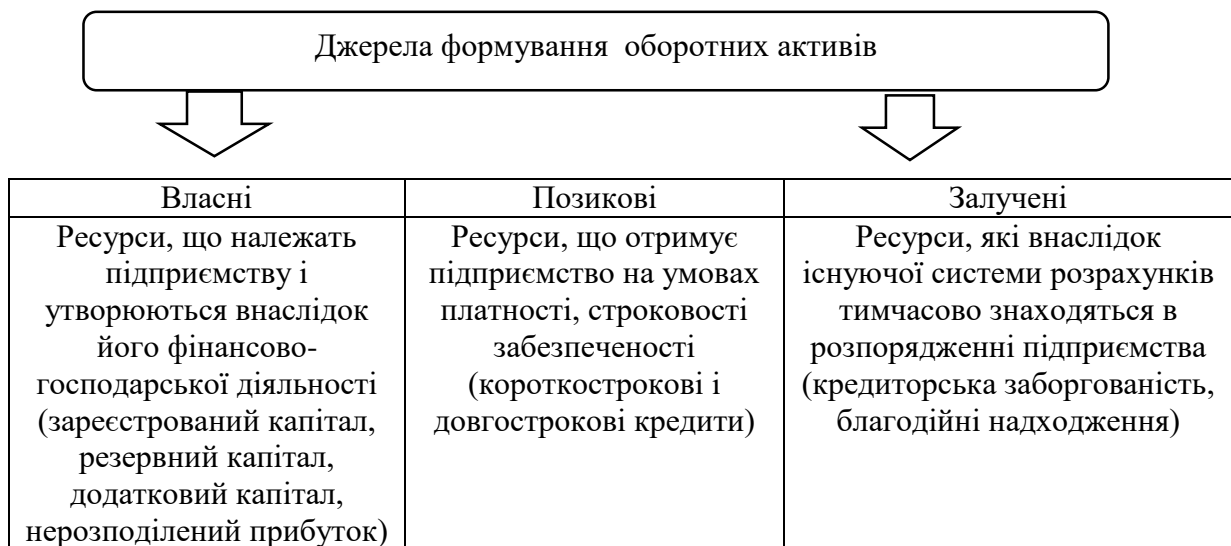

Рис.1. Джерела формування оборотних активів

Джерело: складено автором

Оптимізація обсягу оборотних активів підприємства повинна виходити з обраного типу політики формування оборотних активів підприємства і забезпечувати заданий рівень співвідношення ефективності їх використання та ризику. Оптимізація загального обсягу та складу необоротних активів підприємства здійснюється з урахуванням знайдених в процесі аналізу можливих резервів зростання використання необоротних активів в наступному періоді. До числа основних резервів відносяться: підвищення ефективності використання необоротних активів в часі (за рахунок збільшення коефіцієнта змінності і безперервної їх роботи), за потужністю (за рахунок підвищення ефективності використання окремих їх видів відповідно до технічної потужності).

Під час оптимізації структури оборотних активів цільова задача зводиться до максимізації доходів від оптимізованої структури. Оптимальною буде вважатися така структура оборотних активів підприємства, яка забезпечить максимальну величину доходності або віддачі з кожного елементу оборотних активів при всіх інших рівних умовах.

Проаналізуємо динаміку зростання обсягів активів підприємств аграрного сектора Вінницької області (рис.2).

Процес управління оборотними активами, а також їх оптимізація повинні узгоджуватись між собою з метою можливого зростання цінності фірми. Тому оцінкою ефективності та доцільності оптимізації як оборотних активів в цілому, так і їх складових має бути позитивний вплив на зростання цінності підприємства.

Суть політики комплексного оперативного управління активами полягає, з одного боку, у визначенні достатнього рівня і раціональної структури оборотних активів. Тут треба враховувати, що підприємства різних сфер і масштабів діяльності відчувають неоднакові потреби в поточних активах для підтримки заданого обсягу реалізації. З іншого боку, суть даної політики полягає у визначенні величини і структури джерел фінансування оборотних активів.

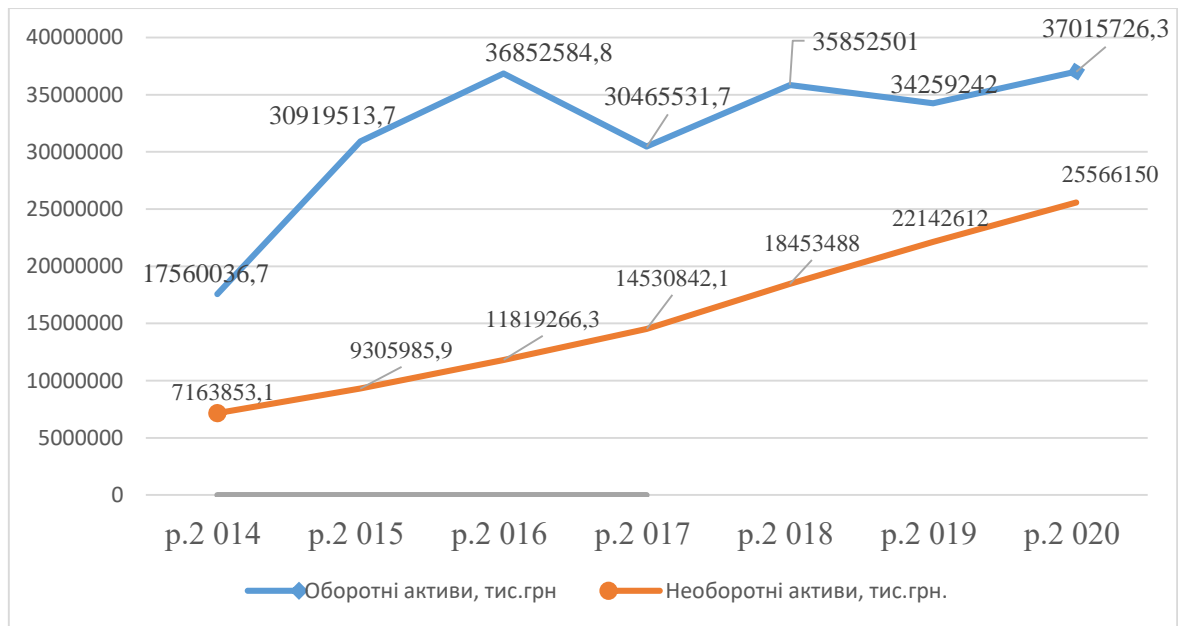

Рис. 2. Динаміка зростання обсягів активів підприємств аграрного сектора Вінницької області

Джерело: побудовано на даними [3]

Вибір відповідних джерел фінансування оборотних активів визначає співвідношення між рівнем ефективності використання капіталу і рівнем ризику фінансової стійкості і платоспроможності підприємства. З урахуванням цих факторів і будується політика управління фінансуванням активів підприємства. Незважаючи на динамічне зростання обсягів оборотних активів підприємств сільського господарства Вінницької області впродовж 2013-2016 рр. темпи їх приросту за цей же період - скоротилися з 177,1% в 2014 р. до 82,7% в 2017 р. (рис. 3).

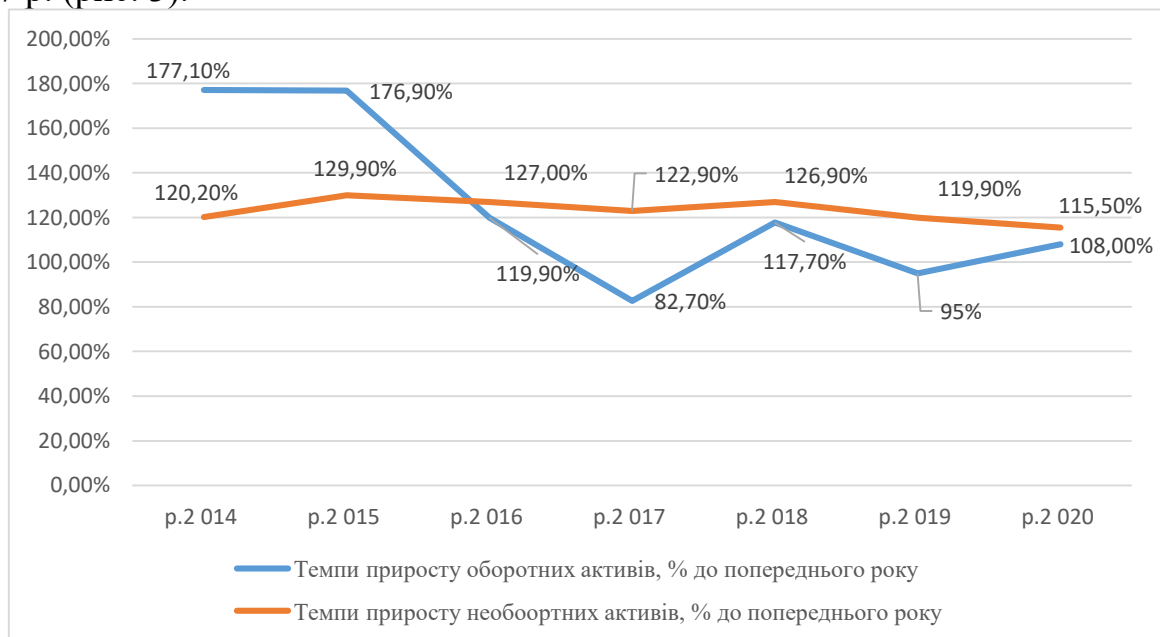

Рис. 3. Динаміка темпів приросту активів підприємств аграрного сектора Вінницької області

Джерело: побудовано на даними [3]

За нормальних умов функціонування підприємств аграрного сектора темпи приросту оборотних активів повинні бути вищими за темпи приросту необоротних активів, однак в 2016-2020 рр. ситуація інша: темпи приросту необоротних активів підприємств сільського господарства Вінницької області є вищими в порівнянні з темпами приросту оборотних активів.

Управління активами в першу чергу має передбачати визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина активів повинна забезпечувати безперебійне ефективне функціонування підприємства.

Висновки. Процес управління активами є однією з найважливіших складових ефективного функціонування підприємства. У зв'язку з цим, велике значення набувають теоретичні підходи до визначення економічної сутності активів, а також підходи до управління активами, який чинить своє особливе вплив на основні складові. Практика роботи підприємств підтверджує наявність прямої залежності ефективності їх діяльності від рівня якості та наукової обґрунтованості системи управління оборотними активами. Політика управління активами визначається рівнем і структурою поточних активів і джерел їх фінансування. Вибір яких, визначає співвідношення між рівнем ефективності використання капіталу і рівнем ризику фінансової стійкості і платоспроможності підприємства. Велика кількість елементів матеріально-речового та фінансового складу вимагають індивідуалізації управління. Таким чином, для кожного виду активів необхідний самостійний підхід до управління.

Список використаних джерел:

1. Вдовенко Л.О. Ефективність управління активами – основа зростання фінансового потенціалу підприємств аграрного сектора економіки. *Економіка та суспільство*. Електронний журнал. № 37 (2022). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/37>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-26>
2. Соболева Г. Г. Формування антикризової політики управління підприємством *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск №41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1563/1504>
3. Фінансові показники діяльності підприємств сільського господарства Вінницької області у 2020 році. <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/2010-11-23-13-52-20/vyishlyzdruku/3036-diyalnist-pidpryemstv.html>.

Валентина ДУБСЬКА *,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

***Анотація.** Присвячено сучасному стану банківських установ України у 2023 році. Дослідження зосереджується на аналізі основних аспектів діяльності банківського сектору, його ролі в економіці країни та тенденціях розвитку. Розглядаються наявність та кількість банків, їхню організаційну структуру та фінансові показники. Також описується роль банківських установ у підтримці економіки країни через фінансове посередництво, кредитування та розрахунково-грошові операції.*

***Annotation.** Dedicated to the current state of banking institutions of Ukraine in 2023. The study focuses on the analysis of the main aspects of the banking sector, its role in the country's economy and development trends. The presence and number of banks, their organizational structure and financial indicators are considered. It also describes the role of banking institutions in supporting the country's economy through financial intermediation, lending and settlement and monetary transactions.*

Вступ. Банківські установи в Україні відіграють важливу роль у сучасній економіці країни. У 2023 році банківський сектор став динамічною та конкурентоспроможною галуззю, яка активно сприяє розвитку підприємництва, забезпеченню фінансової стабільності та зручних фінансових послуг для громадян.

Важливим аспектом, який варто розглянути, є функціонування банківських установ у контексті швидко змінюючого фінансового середовища. У 2023 році банківські установи стикаються з новими викликами, пов'язаними з цифровою трансформацією, розвитком фінтех-технологій та змінами в споживацьких поведінках клієнтів. Відповідно до цього, банки активно впроваджують інноваційні рішення та електронні сервіси, щоб задовольнити зростаючі потреби клієнтів і підтримати конкурентоспроможність на ринку.

Виклад основного матеріалу. Функціонування банківської системи в сучасних умовах розвитку економіки має динамічний характер, проте рівень її рентабельності, інвестиційної активності та капіталізації залишається досить низьким. Тому, одним із важливих завдань державного регулювання щодо управління банківською діяльністю є напрями підвищення її стійкості та надійності, що може бути забезпечене шляхом достатньої капіталізації. Слід

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

відмітити, що вирішення проблем достатності власного капіталу банків, стійкості та адекватності може бути досягнуто за рахунок таких змін загальноекономічних чинників, як: легалізації капіталу; зміни методів, форм та принципів корпоративного управління; створення привабливих умов для інвестицій у банківську систему; зниження рівня ризиків; підвищення загального рейтингу банківської системи України.

Відповідно, для цього необхідно врегулювати вимоги щодо капіталізації банківських установ на нормативному та законодавчому рівнях; вимоги щодо внутрішніх резервів банківської системи; нарощування обсягу прибутку банківських установ; зниження рівня витрат банків; емісії фінансових інструментів банків; збільшення обсягу капіталу державних банків; створення відповідної ресурсної бази, необхідної для нарощування інвестицій у банківський сектор.

Динаміку функціонування банків в Україні представлено в табл. 1.

Кількість банків, що працюють в Україні, у 2-му кварталі не змінилася і склала 65. Водночас, у липні НБУ передав у державну власність системно важливий «Сенс Банк» (3% активів сектору). У липні в державну власність було передано системно важливий «Сенс Банк» (3% активів сектору).

У липні системно важливий «Сенс Банк» (3% активів сектору) перейшов у державну власність відповідно до Закону про санкції. Також 1 серпня через систематичне невиконання вимог фінансового моніторингу НБУ відкликав ліцензію та ліквідував малий банк 1 серпня. Після цього НБУ ініціював ліквідацію малого банку «Конкорд».

Таблиця 1

Кількість банків у 2019-2022рр.

Показники	р.	р.	р.	р.	I квартал р.	II квартал р.
Платоспроможні						
Зміна						
Державні у т. ч. Пртватбанк						
Зміна						
Іноземні						
Зміна						
Приватні						
Зміна						

Джерело: Сформовано автором на основі [6].

У 2-му кварталі частка державних банків скоротилась на 0,7 відсоткових пункти до 50,2%. Вона впала на 0,7 в.п. до 50,2%. Однак частка державних банків впала на 0,7 в.п., враховуючи, що системно важливий «Сенс Банк» перейшов до складу державної банківської групи. Частка державних банківських груп в активах сектору становила 50,2% з урахуванням переходу до них системоутворюючого банку «Ощадбанк».

У липні частка групи в активах сектору перевищила 53%. Аналізуючи надані аналітичні дані про банківські установи України у 2023 році, можна

виділити деякі основні показники діяльності цього сектору (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники діяльності банків України

Назва показника				
Кількість діючих банків				
з них: з іноземним капіталом				
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом				
Активи				
Активи в іноземній валюті				
Загальні активи				
Готівкові кошти				
Банківські метали				
Кошти в Національному банку України				
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках				
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам				
Кредити надані клієнтам				
кредити, що надані органам державної влади				
кредити, що надані суб'єктам господарювання				
кредити, що надані фізичним особам				
кредити, надані небанківським фінансовим установам				
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції				
Резерви за активними операціями банків				
Пасиви				
Капітал				
з нього: статутний капітал				
Зобов'язання банків				
Зобов'язання банків в іноземній валюті				
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків				
Кошти суб'єктів господарювання				
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)				
Кошти небанківських фінансових установ				
Рентабельність активів, %				
Рентабельність капіталу, %				

Джерело: сформовано автором на основі [5].

На початку року кількість діючих банків становила 65, з яких 29 були з іноземним капіталом, а 21 мали 100% іноземний капітал.

Щодо активів банків, загальні активи становили 2 795 629 млн грн, включаючи 476 454 млн грн, що належали нерезидентам. Кошти в Національному банку України склали 196 000 млн грн, а строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам, становили 69 926 млн грн.

У сфері кредитування, кредити, надані клієнтам, склали 1 001 784 млн грн, зокрема, кредити, що надані органам державної влади, становили 22 677 млн грн, а кредити, надані суб'єктам господарювання, склали 772 714 млн грн.

Пасиви банків становили загальну суму 2 429 610 млн грн, з капіталом у розмірі 251 546 млн грн. Зобов'язання банків в іноземній валюті становили 835 496 млн грн, а кошти суб'єктів господарювання склали 978 917 млн грн.

Зазначені дані свідчать про рентабельність активів на рівні 5,71% та рентабельність капіталу на рівні 58,09%.

Зазначено, що дані включають інформацію про філії банків в межах та за межами України, за винятком даних неплатоспроможних банків. Ці аналітичні дані, згідно анотації, надають важливу інформацію про сучасний стан банківських установ України у 2023 році та дозволяють здійснити об'єктивний аналіз їх діяльності та фінансових показників.

Активи банківського сектору під час воєнного стану.

Чистий капітал платоспроможних банків збільшився. По-перше, фінансові установи продовжували збільшувати свої запаси оборотних депозитних сертифікатів НБУ. Запровадження у квітні більш дохідних тримісячних оборотних депозитних сертифікатів НБУ стимулювало інвестиції в цей інструмент.

Протягом перших двох місяців кварталу корпоративний кредитний портфель скорочувався, але в червні він дещо збільшився вперше за останні 12 місяців. Загалом обсяг гривневого корпоративного кредитного портфеля скоротився на 3,2%. Корпоративний кредитний портфель зменшився на 3,2% у гривневому еквіваленті та на 3,7% у доларовому еквіваленті. У той же час, приватні банки та ПриватБанк збільшили обсяги корпоративного кредитування в гривні. Попит на кредити залишається пригніченим, однак, згідно з банківським опитуванням за 2 квартал. Більше половини респондентів зазначили, що попит на кредити для МСП зріс.

Зростання гривневого кредитного портфеля в рамках програми відбулося переважно в сільському господарстві та торгівлі і становило 8,2% порівняно з попереднім кварталом.

У 2-му кварталі портфель роздрібних кредитів у гривні збільшився вперше з початку року. Портфель роздрібних гривневих кредитів зріс у 2-му кварталі вперше з початку повномасштабного вторгнення. Чистий приріст роздрібного гривневого кредитного портфеля у 2-му кварталі склав 4,5% вперше з початку повномасштабної фінансової кризи, завдяки відновленню карткового кредитування.

Станом на 1 липня 2023 року середня частка непрацюючих кредитів (NPL)

у портфелях банків в Україні становила 38,94%. Агентство зазначає, що рівень проблемних кредитів у кредитному портфелі банків стабілізувався, і його подальше зростання малоімовірне.

Загальний прибуток банківської системи за 2022 рік склав 24,7 млрд грн, а за перше півріччя 2023 року – 67,65 млрд грн, з яких 41,2 млрд грн – ПриватБанку. Прибутковою залишилася також діяльність державних Укргазбанку та Укрексімбанку.

За підсумками першого півріччя 2023 року лише кілька банків були збитковими, але їхні збитки були незначними.

Національний банк України впровадив у банківську практику моніторинг фінансової стабільності, що є частиною його наглядових функцій шляхом використання індикаторів фінансової стійкості. Основною метою моніторингу фінансової стабільності є забезпечення органів державного управління та банківського сектору відповідною інформацією, яка відображає основні результати діяльності банківських установ та вплив певних чинників, на стабільність банківської системи загалом.

Незважаючи на масовані ракетні обстріли території України, українська банківська система працює безперебійно. НБУ підтримує постійний контакт з банками та вживає всіх необхідних заходів для забезпечення їхньої нормальної роботи. НБУ вимагає від банків забезпечити доступність своїх послуг у віддалених регіонах та безпечну роботу відділень.

Система електронних платежів (СЕП) НБУ працює в штатному режимі. Українські банки підключені до СЕП і обробляють платежі клієнтів у звичайному режимі та без перебоїв. Міжнародна платіжна система з використанням платіжних карток, платіжна система ПРОСТІР та система BankID НБУ працюють у штатному режимі.

Безготівкові платежі обробляються у звичайному режимі через POS-термінали та дистанційні канали обслуговування (мобільний банкінг та інтернет-банкінг). Роздрібна мережа, включаючи магазини, аптеки та АЗС, приймає безготівкові платежі без перебоїв.

Висновки. Загальний аналіз наданих аналітичних даних про банківські установи України у 2023 році свідчить про їх стабільну діяльність та адаптацію до змін у фінансовому середовищі. Кількість діючих банків лише трохи зменшилась, зберігаючи велику кількість банків з іноземним капіталом. Загальні активи банків поступово зростають, відображаючи позитивну динаміку.

Основна частина активів банків складається з кредитів, наданих клієнтам, що підтверджує активну роль банків у фінансуванні різних галузей економіки. Наявність значних коштів в Національному банку свідчить про довіру, яку банки мають до центрального банку.

Збереження стабільного капіталу та здорових фінансових показників, таких як рентабельність активів і капіталу, свідчить про високий рівень фінансової стійкості банківського сектору. Однак, слід зазначити, що неплатоспроможність деяких банків має вплив на загальний образ сектору, і необхідно зосередитись на забезпеченні ефективного нагляду та регулювання.

В цілому, наявні аналітичні дані підкреслюють важливість постійного моніторингу та аналізу діяльності банківських установ, щоб забезпечити стабільність та розвиток фінансової системи України. Дані створюють підґрунтя для прийняття рішень та розробки стратегій, спрямованих на зміцнення конкурентоспроможності та підтримку економічного зростання країни.

Список використаних джерел:

1. Владичиш У. В. Державне регулювання іноземного банківництва в Україні: монографія 2021. 504с.
2. Вовчак О. Д. Банківська справа розвиток в Україні. *Фінанси України*. 2023. № 10. С. 118-125.
3. Матвієнко П. В. Динаміка розвитку вітчизняної банківської системи. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 44-49.
4. Приймак В. І., Лозинська С.М., Приймак П. В. Управління ефективністю моніторингу банківської системи України: монографія. 2023. 331с.
5. Основні показники діяльності банківських установ. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2023-05-01.xlsx (01.06.2023)
6. Banking Sector Review, August 2023. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-serpen-2023-roku>.

Ірина ЗАБІЯКА*
Студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ІНОВАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

***Анотація** Актуальність даного дослідження обумовлена тими обставинами, що існування повноцінного ринку страхування є важливою умовою для підвищення добробуту населення та сталого економічного зростання. В Україні цей сектор знаходиться на стадії розвитку і має деякі проблеми. Тому подальший його розвиток має набути пріоритетного значення в економічному та соціальному аспектах політики держави, вряховуючи її євроінтеграційні орієнтири.*

***Abstract.** The relevance of this study is due to the circumstances that the existence of a full-fledged insurance market is an important condition for improving the welfare of the population and sustainable economic growth. IN In Ukraine, this*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

sector is at the stage of development and has some problems. Therefore, its further development should become a priority in economic and social aspects of state policy, taking into account it European integration benchmarks.

Вступ. У сучасному суспільному розвитку спостерігається виразне виникнення такої форми як глобальна інтеграція . Цей процес визначає ключові закономірності сучасного світу та призводить до зміни глобальної структури суспільства та з'явлення нових інтегративних структур. Глобалізація та гомогенізація формують єдине світове співтовариство, в якому утворюються спільні норми, інститути та культурні цінності. Таким чином, глобальна інтеграція слугує інструментом об'єднання країн та сприяє ефективній взаємодії на всіх рівнях суспільного розвитку, ґрунтуючись на спільних інтересах.

У свою чергу, євроінтеграція втілює ідею єдиного економічного, соціального та гуманітарного простору, де відмовлено від кордонів та зайвих умовностей для вільного руху людей, товарів, капіталу та обміну інформацією, культурними та науковими досягненнями. Для України ж євроінтеграція – це процес впровадження європейських норм в українське законодавство та, як наслідок: стабільна економіка, правова держава, чисте довкілля, якість харчових продуктів, соціальна захищеність громадян, високий рівень життя та відсутність корупції. Тобто євроінтеграція є важливою складовою глобалізації, що регулює міжнародну співпрацю.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок України поступово відчуває інтеграційні процеси з європейським та світовим бізнес-середовищем. Однак, на шляху цієї інтеграції виникає низка перешкод, що обумовлено недостатнім розвитком страхового ринку у нашій країні через різноманітні економічні, соціальні та політичні чинники. Для успішної інтеграції необхідно провести значні зміни на законодавчому, економічному, соціальному та політичному рівнях. Тому, враховуючи девальвацію національної валюти, страховий ринок повинен спрямувати діяльність на стабілізацію свого функціонування та швидко адаптуватись до змін, як у законодавчій базі, так і у державі в цілому.

В Україні сьогодні застраховані 5-7 відсотків населення. Для порівняння, у Європі – близько 85%, у США – 80%. При цьому окремі громадяни мають кілька програм на різні терміни у різних страхових компанія. В Україні на страхування життя однієї особи витрачається від 1,5 до 2 долл., у той час, як у сусідній Польщі – 102 долл., Угорщині – 148, Німеччині – 1042, США – 1750, а у Великій Британії аж 3300 долл. [1].

Враховуючи європейський вектор інтеграції України, слід зазначити, що накопичення страхових компаній у ряді європейських країн складають до 70% засобів, які знаходяться у банківській системі. За достатньо тривалий період еволюції цього ринку були опрацьовані суттєві вимоги до якості активів, тому страхова галузь в цих країнах є потужною складовою всієї фінансової системи. Частка страхування у ВВП розвинених країн Європи складає від 6 до 16%

(Австрія – 6,1%, Німеччина – 6,7%, Італія – 7,2%, Нідерланди – 9,4%, Франція – 11%, Швейцарія – 11%, Великобританія – 16%), а фінансування медичних галузей у ряді країн досягає 20% [2].

Згідно з даними Національного банку України, кількість страхових компаній на ринку зменшилась до 115 компаній. На кінець червня 2023 року, серед них було 99 страховиків non-life та 11 life-страховиків. На кінець серпня на страховому ринку залишилось 109 СК: 99 страховиків non-life (активно працює на ринку близько 50 компаній – з виплатами більше 1 млн грн) та 11 life-страховиків (активно працює на ринку 10 компаній). Також, варто зазначити, що кількість страхових компаній на ринку значно зменшилась з 2021 року, коли їх було 208. І ця тенденція буде продовжуватись. [6]

Загальний обсяг активів страховиків, за даними НБУ, станом на 31 червня 2023 року зріс з 65,7 млрд грн. до 70,8 млрд грн. Обсяг активів страховиків життя збільшився на 3%, а за весь 2022 рік – на 18% до 20,6 млрд грн. Активи страховиків, що займаються ризиковими видами страхування, дещо зменшилися за квартал. Власний капітал скоротився до 21,7 млрд грн. [3]

Страхові резерви зросли з 36,6 млрд грн до 42,5 млрд грн. Відрахування у резерви із страхування життя 692,2 млн грн. Резерви із страхування життя на кінець звітної періоду перевищили 17,6 млрд грн. Сума інвестиційного доходу, одержаного українськими страховиками життя від розміщення коштів резервів, склала 375 млн грн. [6]

Сьогодні, незважаючи на велику кількість страхових компаній, фактично в Україні 99% страхових виплат реалізується через 100 страхових компаній, які займаються ризиковим страхуванням, та 15 компаній, які працюють у галузі страхування життя. Приблизно 200 страхових підприємств перебувають в стані замороженості (вони разом складають менше 1% від ринку) і малоімовірно, що вони найближчим часом зможуть конкурувати з європейськими компаніями.

Інтеграційні процеси вимагають вдосконалення умов страхування у країнах, включаючи Україну. Це означає покращення державного регулювання страхової сфери, підвищення якості обслуговування за допомогою сучасних технологій, розширення асортименту страхових послуг через врахування нових видів ризиків і збільшення статутних фондів страхових компаній, що сприяє їх фінансовій стійкості. Це потребує провести реформування системи нагляду за страховою діяльністю в Україні відповідно до вимог ЄС до національних органів нагляду.

Також необхідно привести класифікацію видів страхової діяльності в Україні до відповідності європейським стандартам і адаптувати національний страховий ринок до європейських вимог. [4]

При виході на європейські ринки, вітчизняні страхові компанії зіткнуться з численними проблемами. Однією з найважливіших є те, що рівень розвитку українських страхових компаній не відповідає європейським стандартам для споживачів. Західним компаніям у цьому випадку не доведеться вкладати значних зусиль для завоювання українського ринку.

Для аналізу позитивних та негативних сторін членства в ЄС, визначення

пріоритетних варіантів вирішення проблем, пов'язаних з загрозами, застосовано метод SWOT-аналізу (табл. 1).

Після аналізу SWOT можна зробити висновок, що при вступі України до ЄС відкриваються можливості для реалізації розглянутих ідей, створення стійкого внутрішнього законодавства та розвитку страхового ринку відповідно до європейських стандартів обслуговування. Проте, варіанти потрібно деталізувати і визначити пріоритетність їх вирішення.

Страховий ринок України зараз перебуває на стадії становлення і поступово адаптується до вимог європейського та світового ринків. У нас є певні прогалини в страховій сфері, проте ми активно працюємо над їх усуненням. Для цього важливо використовувати міжнародний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування.

Таблиця 1

SWOT-аналіз передумов інтеграції страхового ринку України до умов ЄС

Сильні сторони	Потенційні можливості
<ul style="list-style-type: none"> - поліпшення управління ризиками в страхових компаніях; - нагляд, пов'язаний з ідентифікацією ризиків; - гармонізація механізмів розрахунку і методів дії при визначенні рівня платоспроможності страховика; - інтеграція страхових і перестраховальних ринків ЄС; - поліпшення міжнародної конкурентності страхових та перестрахових компаній країн ЄС; - поліпшення якості законодавчої бази; - підвищення рівня захисту застрахованих на основі запровадження пруденційного нагляду 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення іноземних інвестицій у страховий ринок; - зменшення тарифів на надання страхових послуг; - запровадження європейських стандартів з класифікації ризиків у страхуванні; - можливість захисту інтересів споживачів страхових послуг згідно з процедурою розгляду досудових спорів; - сприяння захисту економічної конкуренції на страховому ринку України; - запровадження корпоративного управління діяльністю страхових компаній; - можливість уникнення витіснення українських страхових компаній з ринку ЄС; - зміцнення ринкових засад діяльності учасників страхового ринку; - удосконалення системи правового забезпечення ринку страхових послуг.
Слабкі сторони	Потенційні загрози
<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень капіталізації страхового ринку; - неконкурентоспроможність внутрішнього страхового ринку; - складність контролю стандартів якості надання страхових послуг; - монополізація страхового ринку України; - відсутність ефективних механізмів захисту інтересів вітчизняних страховиків; - складнощі у порядку ліцензування страхової діяльності; - високий рівень оподаткування та відсутності прозорості податкової політики; - невідповідальність показників діяльності страхових компаній резидентів та нерезидентів. 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатній рівень прозорості діяльності страховиків; - занепад та зникнення національних страховиків; - підвищення конкуренції для вітчизняних страховиків на внутрішньому ринку; - недосконала процедура перерахування страхових премій страховикам - нерезидентам

Джерело: сформовано автором за даними [1]

Одним з можливих варіантів є співпраця України в сфері страхування з країнами Європейського Союзу. Це надасть вітчизняному страховому ринку можливість отримати значний приріст від участі в Європейському Співтоваристві:

1. Підвищення рівня захисту прав споживачів страхових послуг шляхом запобігання неплатоспроможності (банкрутства) страховиків;

2. Перехід на Міжнародні Стандарти Фінансової Звітності (МСФЗ) (стандартизація МСФЗ не ставить на меті деталізувати всі процедури та механізми фінансового обліку, у багатьох випадках віддаючи перевагу довірі до професійної самостійності бухгалтерів, які при вирішенні багатьох питань мають покладатися на службове сумління та особисті професійні судження);

3. Удосконалення існуючих форм звітності, які забезпечать надходження даних, необхідних для ефективного здійснення пруденційного нагляду;

4. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних страховиків за рахунок збільшення частки іноземних інвестицій;

5. Залучення додаткового капіталу для розвитку страхового ринку України;

6. Підвищення конкурентоспроможності та прозорості на страховому ринку України;

7. Прискорення подальшої інтеграції страхового ринку інших галузей української економіки до законодавства ЄС [3].

Необхідно враховувати фактори, які ускладнюють шлях до євроінтеграції та гальмують розвиток страхового ринку. Це включає в себе:

- ускладнення розрахунків для визначення показника необхідного платоспроможного капіталу (SCR - фактична маржа платоспроможності - ключовий аспект платоспроможності, що базується на оцінці ризиків);

- недостатність кваліфікованих фахівців, які можуть адаптувати українську фінансову звітність до МСФЗ;

- не кожна страхова компанія має необхідне програмне забезпечення для цього процесу;

- багато страхових компаній мають побоювання щодо розкриття свого реального фінансового стану, оскільки це може вплинути на рівень їх активів, фінансову стійкість та платоспроможність.

Висновки. Обраний шлях євроінтеграції України приводить до зусиль держави щодо впровадження нових страхових продуктів, що, в свою чергу, має значні переваги перед традиційними способами надання страхових послуг. Головне у цьому – надання можливості багатьом компаніям пристосуватися та перебути у процесі трансформації, освоїти нові аспекти надання послуг, спростити та зробити розрахунки зрозумілими й привабливими для різних клієнтів.

Інтегруючись до ЄС, Україна має намір сформувати ефективний фінансовий простір для всіх фінансових установ. Поглиблення міжнародної інтеграції України після вступу до СОТ та розширення ЄС наголошує на важливості вирішення питання забезпечення інвестиційної привабливості

українського ринку фінансових послуг, включаючи страховий сектор. Європейська інтеграція для страхового ринку України означає прийняття європейського досвіду, вищі стандарти та приток інвестицій, що підсилить страховий сектор в Україні та збільшить довіру клієнтів до цього ринку.

Список використаних джерел:

1. Бабенко-Левада В. Г. Процес пошуку оптимальних умов трансформації страхового ринку в умовах фінансової нестабільності. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3903>
2. Нестеренко А. Ризик чи гарантія: що таке страхування життя і як воно працює. URL: <https://uain.press/articles/ryzyk-chy-garantiya-shho-take-strahuvannya-zhyttya-i-yak-vo-no-pratsyuye-980394>
3. Марценюк О.В. Інтеграційні процеси як чинник розвитку страхового ринку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2020/32.pdf
4. Марценюк О.В., Руда О.Л., Перкун А.В. Сучасні тенденції формування ресурсного потенціалу страхової компанії. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1877/1894>
5. Русул Л.В., Дарабан Н.Р. Вплив євроінтеграції на розвиток страхового ринку України. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/111.pdf>
6. Страховий ринок України за 1 півріччя 2023. URL : <https://insa.com.ua/blog/strahovyj-rynok-ukrayiny-za-1-pivrichchya-2023/>
7. Martseniuk O.V. Current trends in the development of the insurance market of Ukraine in the conditions of evropean integration. *Colloquium-journal*. 2021. Część 4. № 3 (90). P. 38-47. URL: <http://www.colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2021/01/colloquium-journal-390-chast-4.pdf>.
8. Martseniuk O. Trends in digitalization in the insurance market of Ukraine. In: *Digitalization and information society. Selected issues* : Monograph 53. Katowice : Publishing House of University of Technology. 2022. Part 3. P. 283-294. ISBN 978-83-963977-6-8. DOI: 10.54264/M008

Юрій КАРПІНСЬКИЙ*,
студент 1 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ

***Анотація.** Досліджено теоретичні підходи до визначення сутності банківського маркетингу. Запропоновано визначення дефініції «банківський маркетинг». Визначено спільні риси та особливості банківського маркетингу. Проаналізовано процес еволюції банківського маркетингу. Обґрунтовано спільні риси та відмінності еволюційних процесів банківського маркетингу. Маркетингове управління розглядається з позицій перетворення банківських ринків збуту в ринки покупця. Банківський маркетинг – це філософія, стратегія і тактика банківського бізнесу, що базується на комплексному аналізі та сегментуванні ринку банківських послуг, здійсненні оптимальної продуктової, цінової, збутової і комунікаційної політики і спрямована на гармонійне балансування інтересів банку, існуючих і виникаючих потреб наявних і потенційних банківських клієнтів та суспільства загалом.*

***Abstract.** Theoretical approaches to determining the essence of banking marketing were studied. The definition of "banking marketing" was proposed. Common features and peculiarities of bank marketing are defined. The process of evolution of banking marketing is analyzed. The common features and differences of the evolutionary processes of banking marketing are substantiated. Marketing management is considered from the point of view of transforming bank sales markets into buyer markets. Bank marketing is a philosophy, strategy and tactics of the banking business, based on a comprehensive analysis and segmentation of the banking services market, implementation of optimal product, price, sales and communication policies and aimed at harmoniously balancing the interests of the bank, existing and emerging needs of existing and potential banking clients and society in general.*

Вступ. В умовах динамічних і часто суперечливих змін сучасного ринку банківських послуг в Україні незмінним залишається прагнення кожного банку забезпечити максимальне задоволення запитів наявних і потенційних клієнтів на взаємовигідних умовах. Успішне досягнення такої цілі можливе лише на основі комплексного використання маркетингових інструментів, що об'єктивно вимагає всебічного дослідження всіх теоретичних і практичних аспектів банківського маркетингу. Віддаючи належне науковому доробку вітчизняних і зарубіжних учених, зауважимо, що банківський маркетинг перебуває у постійному динамічному розвитку. Зазначена обставина підкреслює

*Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Юлія АЛЕСКЕРОВА.

необхідність систематизації практичних новацій та вдосконалення науково-методологічних засад банківського маркетингу, розуміння яких дає змогу формувати конкурентоспроможну маркетингову політику банку.

Серед вітчизняних дослідників різних аспектів банківського маркетингу слід відзначити І. В. Алексєєва, І. Г. Брітченка, О. Д. Вовчак, А. В. Войчака, Л. А. Гайдук, С. С. Гаркавенко, С. М. Козьменка, І. О. Лютого, А. В. Нікітіна, Л. Ф. Романенко, О. О. Солодку та ін. Роботи вищезазначених учених дали змогу сформулювати коло питань, пов'язаних із становленням банківського маркетингу як окремої галузі науки, визначити основні напрями його розвитку і механізми впливу на діяльність комерційних банків. Водночас, віддаючи належне наявним теоретичним і методичним розробкам, варто зазначити, що залишається недостатньо з'ясованим і вимагає наукового осмислення питання розвитку теоретичних уявлень про сутність банківського маркетингу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковому доробку вітчизняних і зарубіжних учених, зауважимо, що банківський маркетинг перебуває у постійному динамічному розвитку. Зазначена обставина підкреслює необхідність систематизації практичних новацій та вдосконалення науково-методологічних засад банківського маркетингу, розуміння яких дає змогу формувати конкурентоспроможну маркетингову політику банку. Метою статті є дослідження теоретичних підходів до визначення сутності банківського маркетингу, визначення його особливостей як одного з галузевих видів маркетингу та ретроспективний аналіз процесу його еволюції.

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого періоду розвитку в історії людства сектор реальної економіки і банківський сектор функціонували доволі відособлено один від одного. Однак сучасний стан економічних і соціальних процесів характеризується все тіснішим їх поєднанням та взаємопроникненням. Така взаємозалежність дає змогу зробити висновок про посилення впливу на економічні і соціальні параметри суспільства банківського сектору. Наглядним підтвердженням цього служить статистика кількості банківських груп. Станом на середину 2020 р. в Україні зареєстровано 28 банківських груп і їхня кількість продовжує зростати, незважаючи на суттєве зменшення кількості банків [1].

Маркетинг відомий як система управління та організації діяльності компаній, фірм, банків, всебічно враховує що відбуваються на ринку процеси. Банківський маркетинг в силу його специфіки представляє собою особливу галузь маркетингу. Це зовнішня і внутрішня ідеологія, стратегія, тактика і політика діяльності банку, визначається конкретної суспільно-політичної і економічною ситуацією.

Останні зміни в банківських системах країн з розвиненою ринковою економікою, реальна господарська ситуація в Україні сьогодні привели до життєвої необхідності освоєння комерційними банками самих сучасних прийомів та способів маркетингу. На це орієнтують універсалізацію банківської діяльності, вихід її за межі традиційних операцій, посилення конкуренції з

іноземними банками, поява у банків конкурентів в особі небанківських установ, відтік вкладів з банків в результаті розвитку ринку цінних паперів

Основними елементами системи банківського маркетингу є: ринку, розробка і реалізація на цією основі ринкової стратегії. Застосування банком маркетингу характеризується наявністю в його діяльності наступних чорт, є сутнісними ознаками маркетингу: орієнтація банку на потреби клієнтів; застосування цілою сукупності інструментів ринкової політики; планомірна координація всіх видів діяльності в сфері збуту.

Маркетингове управління слід розглядати з позиції перетворення банківських ринків збуту в ринки покупця. Сьогодні поняття маркетингу в банківській сфері включає виявлення існуючих та потенційних ринків для надання послуг; вибір сфер найбільш вигідного пропозиції банківських послуг і визначення потреб клієнтів в цих сферах; встановлення коротко- і довгострокових цілей для розвитку існуючих і створення нових видів послуг; пропозиції послуг таким чином, щоб залучити увага клієнтів до їх отриманню, при дотриманні умови постійного контролю зі сторони банку за якісним їх виконанням і отриманням прибутку від їх реалізації.

Головним чинником і внутрішньою пружиною посилення динамічного впливу банків на соціально-економічні процеси став перехід банківської діяльності від операційної орієнтації до маркетингової, між якими існують принципові відмінності. Якщо операційна орієнтація банківського бізнесу зосереджена на технологічних, організаційних та облікових процедурах бізнесу, то маркетингова орієнтація є у своїй основі клієнтоцентричною, тобто передбачає концентрацію зусиль банку на виявлення наявних і потенційних запитів економічних суб'єктів ринку та розробленні на цій основі стратегії й тактики їх найкращого задоволення на взаємовигідних умовах виходячи з ресурсних, кадрових, організаційних, технологічних, нормативних та інших обмежень. У кінцевому підсумку банк повинен прагнути задовольнити конкретні цілі наявного або потенційного клієнта найбільш раціональним, із точки зору останнього, способом.

Проведений аналіз різноманітних підходів і тлумачень сутності банківського маркетингу дає змогу сформулювати основні методологічні засади, якими слід керуватися під час конструювання визначення банківського маркетингу: дотримання комплексного універсального підходу до визначення сутності банківського маркетингу; врахування сучасної концепції соціально-етичного маркетингу як засобу балансування основних цілей маркетингу: прибутку банку, запитів клієнтів та інтересів персоналу банку і суспільства у цілому; чітке окреслення і повне охоплення основних інструментів маркетингової діяльності без їхньої надлишкової деталізації; розмежування інструментів маркетингу і менеджменту.

Врахування таких методологічних засад дає змогу запропонувати таке визначення: банківський маркетинг – це філософія, стратегія і тактика банківського бізнесу, що базується на комплексному аналізі та сегментуванні ринку банківських послуг, здійсненні оптимальної продуктової, цінової, збутової

і комунікаційної політики і спрямована на гармонійне балансування інтересів банку, існуючих і виникаючих потреб наявних і потенційних банківських клієнтів та суспільства загалом. Таке визначення сутності банківського маркетингу, на нашу думку, найповніше відповідає і практичним потребам ефективної організації маркетингової діяльності банків. Дослідження банківського маркетингу як одного з галузевих видів маркетингу дає змогу виділити їхні спільні та специфічні ознаки, сукупність та характерні риси яких можна проілюструвати за допомогою таблиці 1. Для глибшого дослідження сутності та закономірностей розвитку банківського маркетингу важливим є вивчення його еволюції.

Таблиця 1.

Спільні риси та особливості банківського маркетингу

Спільні риси	Змістові характеристики
Першочергова орієнтація на задоволення потреб клієнтів	Основою маркетингу в будь-якій сфері діяльності є виявлення запитів і найбільш раціональне їх задоволення
Єдина загальна схема і організація маркетингової діяльності	Вихідним елементом такої спільної схеми є аналітичне співставлення запитів споживачів із можливостями їх оптимального задоволення інструментами продуктової, цінової, збутової та комунікаційної політики
Необхідність постійного та систематичного аналізу ринку та його сегментування	Моніторинг ринку дає змогу оперативно коректувати маркетингову тактику з урахуванням всіх чинників впливу
Єдині критерії ефективності маркетингової діяльності	Такими критеріями виступають показники динаміки приросту частки ринку та відносного приросту клієнтської бази у співвідношенні до динаміки затрат на здійснення маркетингової діяльності
Особливості банківського маркетингу	Змістові характеристики
Специфіка банківських послуг як об'єкту продажі на ринку	Грошова форма переважної більшості банківських послуг
Орієнтація банківського маркетингу не тільки на наявних та потенційних клієнтів, але й на персонал банку	Працівники банку є одночасно і виробниками, і продавцями послуг, а тому кожен із них повинен володіти прийомами та інструментами маркетингу
Абстрактний характер переважної більшості банківських послуг	Невідчутність банківської послуги ускладнює використання всіх інструментів маркетингу, особливо у сфері комунікаційної політики
Висока ступінь державного регулювання банківського бізнесу	Зумовлює наявність системи обмежень на використання маркетингових інструментів

Джерело: сформовано автором.

З методологічних позицій вивчення еволюції будь-якого об'єкту потребує

визначення двох вихідних умов: визначення початкової точки еволюції; встановлення певних критеріїв, на основі яких ми можемо виділяти окремі етапи еволюції.

Загалом правильним буде твердження, що банківський маркетинг супроводжував банківську справу з моменту її зародження, тобто ще з прадавніх часів. Однак таке твердження стосується тільки розуміння маркетингу як інструменту поведінки на ринку. Водночас сучасне розуміння банківського маркетингу з позицій системного підходу являє собою єдність наступних складових елементів: банківський маркетинг як філософія банківського бізнесу; банківський маркетинг як спосіб підприємницької політики і поведінки на ринку; банківський маркетинг як окрема галузь знань і науки; банківський маркетинг як окрема сфера професійної діяльності.

Виходячи з такого інтегрованого підходу, можемо констатувати, що початковою точкою еволюції банківського маркетингу в розвинутих країнах, зокрема Західної Європи, слід уважати початок 60-х років ХХ ст. Що ж стосується вибору критеріїв виділення еволюційних етапів, то, на нашу думку, такими критеріями можуть бути суттєві зміни в асортименті послуг, масштабне освоєння нових сегментів ринку, впровадження значних технологічних і сервісних інновацій, зміна критеріїв ефективності банківського маркетингу, зміна системи взаємовідносин із клієнтами, іншими учасниками ринку та суспільством у цілому.

Специфіка банківського маркетингу визначається особливостями банківського продукту. Банківський продукт (Послуга) - різноманітні дії на фінансовому ринку, грошові операції, здійснювані комерційними банками за певну плату за дорученням та на користь своїх клієнтів, а також дії, мають метою вдосконалення і підвищення ефективності банківського підприємництва (наприклад, вдосконалення організаційної структури). Ціль банківського маркетингу - створення необхідних умов пристосування до вимогам ринку капіталу, розробка системи заходів щодо вивчення ринку, підвищення конкурентоспроможності і прибутковості.

У справжнє час кредитні установи в країнах з розвинутою ринковою економікою здійснюють обслуговування фізичних і юридичних осіб, надаючи їм близько 270 видів різних послуг.

Важливий рисою продукту банку є його імідж. Імідж - це поширене і досить стійке уявлення про характерні або ж виняткових характеристиках продукту, надають йому особливе своєрідність і що виділяють його з низки аналогічних продуктів. Імідж продукту складається під впливом наступних факторів: імідж банку, розробника або ж реалізує даний продукт; якість продукту; Характеристики аналогічного продукту інших банків; критерії, норми та переваги клієнтів, що користуються зазначеним продуктом.

Імідж продукту не займає пасивної позиції стосовно зазначених факторів. Він сам, в свою черга, надає на них суттєве вплив, що призводить до їхньої трансформації. Дані фактори у свою чергу перебувають в активній взаємодії та впливають як один на одного, так і на всю сукупність даних факторів. Головне

напрямок в стратегії розвитку банки приділяють розробці нових банківських продуктів (або їх модернізації), тому що розцінюють їх як найважливіше засіб забезпечення стабільності свого функціонування, економічного зростання та конкурентоспроможності. Без цього на сучасному ринку просто неможливо. Для успішного впровадження нового продукту на ринок, він повинен відповідати наступним основним положенням: будь-який вигляд продукції повинен повністю відповідати запитам споживачів; продукт повинен спиратися на сильні сторони діяльності банку або його підрозділи; продукція кредитного установи покликана бути краще пропозицій його конкурентів; будь-яка нова продукція, яку банк надає клієнтам, повинна користуватися підтримкою його керівництва; розроблювані продукти (Послуги) зобов'язані мати випереджальний (стратегічний) характер.

Для банку використання в практику бізнесу нових продуктів - це можливість проникнення на нові ринки, їх освоєння, задоволення знову що з'явилися побажань клієнтів та отримання на цій основі нових прибутків. Особливо високі доходи мають місце зазвичай тоді, коли банк виходить на ринок з якісно новим продуктом, котрий інші банки Бувай не використовували і на певному етапі стає монополістом, що дає можливість деяке час отримувати монополю високий прибуток. Цей період зазвичай невеликий, оскільки інші банки намагаються швидко надолужити втрачене, розробити, підготувати і запропонувати своїм клієнтам аналогічну послугу. Але і за короткий час можна, можливо, особливо в російських умовах, зробити "великі гроші", а, головне, залучити до собі нових клієнтів, суттєво поповнити клієнтську основу.

Важливо в цьому питанні піти від сліпого копіювання, «дзеркального» відображення західних продуктів в національній банківській практиці. Проведене дослідження показує, що банківська інновація виправдовує своє конструювання, якщо вона задовольняє інтереси і потреби щонайменше однієї зі сторін — покупця чи продавця. Це може бути і більш висока прибутковість для інвестора або нижча вартість капіталу для емітента, зменшення бази оподаткування, обхід регулятивних вимог, хеджування ризиків - словом, Усе ті аспекти, які відносяться до внутрішньобанківської діяльності. При цьому вигода від інновації має перевищувати витрати на її створення та просування або, за меншою мірою, бути рівним їм.

Досить важливо, що витрати на інновацію особливо великі в частині її просування на ринку. Як і для будь-якого нововведення, для сприйняття споживачем банківського інноваційного продукту потрібен час. Так, якщо час формування попиту на новинку розбити на п'ять рівних відрізків, то в середньому на першим етапі новий товар придбають лише 2,5% потенційних покупців (новатори), на другому - 13,5% (ранні послідовники), на третьому – 34% (рання більшість), на четвертому – 34% (запізніле більшість), на останньому - решта 16% (Відстаючі).

Перелічені обставини дозволяють називати банківські інновації товаром, що вимагає прискореного просування на сучасному фінансовому ринку. Розвиток конкурентних відносин в банківській сфері вимагають максимально

швидкого використання інноваційних банківських продуктів, раніше чим їх переваги стануть очевидні, як більшості споживачів, так і конкурентам. Очевидно, що сьогодні найбільша ймовірність успіху очікує банківські інновації, розроблені великими банками, мають гарну репутацію і досвід просування інноваційних банківських продуктів.

Висновки. Банківський маркетинг – це філософія, стратегія і тактика банківського бізнесу, інтенсивне освоєння і використання інструментів якого забезпечують ефективність бізнесу і досягнення поставлених цілей. Банківський маркетинг сьогодні виступає у нерозривній єдності його розуміння як філософії банківського бізнесу, способу підприємницької політики, окремої галузі знань і науки та окремої сфери професійної діяльності.

Банківський маркетинг як один із галузевих видів маркетингу характеризується наявністю як спільних рис, так і певних особливостей. Їхнє вивчення і використання є необхідною умовою ефективного маркетингової політики. Певними відмінностями характеризується також і процес еволюції банківського маркетингу на вітчизняному ринку банківських послуг.

Логіка еволюції банківського маркетингу свідчить, що у близькій і середній перспективах успіх банку буде залежати від його здатності знайти оптимальний баланс між підтримкою довіри та лояльності клієнтів на основі живого спілкування і широким упровадженням цифрових технологій на базі штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Official website of the National Bank of Ukraine. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=42297FC9EC8E6644AD975B15289A6C5?art_id=81452&cat_id=57513.
 2. Klaus Dieter Weberpals Bankmarketing und Jugend Kassel, den 1. Juli 2004. <https://kobra.bibliothek.uni-kassel.de/bitstream/urn:nbn:de:hebis:34780/1/Bankmarketing-Jugend.pdf>.
 3. Banking marketing Aleksandar Grubor, Nenad Vunjak. https://www.tvp.zcu.cz/cd/2014/PDF_sbornik/grubor%20vunjak.pdf.
 4. Feldbausch Friedrich (1974). Bankmarketing. München, 300p.
 5. Redli Jürd. Bankmarketing (1988). Bern; Stuttgart: Haupt, 245p.
- Agnieszka Stolarska Instrumenty marketingu w działalności instytucji finansowych na przykładzie banków. http://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/Zarzadzanie_zeszyt/Zarz%202_2012%20podzielone/stolarska.pdf.

Вікторія КНЯЗЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У даній статті розкрито суть поняття "платоспроможність" та представлено еволюцію концепцій платоспроможності. Також розглянуто деталі функціонування малого бізнесу в Україні в умовах війни. Проаналізовано основні проблеми, що впливають на платоспроможність малих і середніх підприємств в умовах воєнного стану. У зв'язку з необхідністю підтримки підприємницької активності, забезпечення стабільного функціонування економіки та збереження зайнятості доведено необхідність прийняття централізованих заходів регулювання з боку держави, спрямованих на підтримку платоспроможності малих і середніх підприємств. Визначено напрямки підвищення платоспроможності підприємства в умовах післявоєнного відновлення.*

***Abstract.** This article reveals the essence of the concept of "solvency" and presents the evolution of concepts of solvency. The details of the functioning of small business in Ukraine during the war are also considered. The main problems affecting the solvency of small and medium-sized enterprises in the conditions of martial law were analyzed. In connection with the need to support entrepreneurial activity, ensure the stable functioning of the economy and preserve employment, the need to adopt centralized regulatory measures from the side of the state, aimed at supporting the solvency of small and medium-sized enterprises, has been proven. The method of increasing the solvency of the enterprise in the conditions of post-war recovery has been determined.*

Вступ. На даний час діяльність суб'єктів господарювання ускладнюється повномасштабною війною, тривалою кризою неплатежів, зростанням кредиторської та дебіторської заборгованості, недосконалим податковим законодавством, скороченням виробництва, гострим дефіцитом фінансових ресурсів. Високий рівень конкуренції, волатильність фінансових ринків, недоступність джерел залучення фінансових ресурсів внаслідок високої вартості банківських кредитів та нерозвиненості фондового ринку створюють високі потенційні загрози для функціонування підприємств. Одним з проявів таких загроз та неможливості їм протистояти є втрата необхідного рівня платоспроможності та банкрутство підприємств.

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Лариса ВДОВЕНКО

Виклад основного матеріалу. Платоспроможність – це важлива характеристика його фінансового стану, фінансового потенціалу, необхідна умова фінансової безпеки, при якому підприємство здатне виконувати у повному обсязі, у встановлений термін свої короткострокові та довгострокові зобов'язання, не порушуючи фінансову рівновагу та одночасно продовжуючи фінансування своєї операційної діяльності. Розвиток підходів до розуміння платоспроможності відбувався по мірі становлення товарно-грошових відносин та концептуалізації фінансової науки. Еволюція цього процесу та його періодизація представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Еволюція концепцій платоспроможності

№ з/п	Період	Розуміння сутності поняття «платоспроможність»
1	XV- XVI ст.	Наука про фінанси відокремилася у самостійну сферу знань. Здійснювалися перші спроби системного викладу основ фінансового управління, почалося дослідження державного бюджету та податків. Під платоспроможністю починають розуміти здатність фізичної особи сплачувати податки
2	XVIII ст.	З появою поняття чистого доходу було здійснено перехід від розуміння платоспроможності як пожертвування до його об'єктивного тлумачення, пов'язаного з чистим доходом. Зміст поняття платоспроможність став ширшим і глибшим та означав не лише здатність сплатити податки, але й задовольнити інші зобов'язання.
3	кінець XIX ст.	«Платоспроможність» як економічну категорію почали використовувати банкіри США, які вимагали від своїх клієнтів надання фінансової звітності з метою визначення їх кредитоспроможності.
4	20-ті рр. XX ст.	Почали розглядатися такі проблеми як залежність платоспроможності від ліквідності активів, співвідношення різних за ступенем ліквідності активів, кредиторської і дебіторської заборгованості, власних і позикових засобів тощо.
5	30-60-ті рр. XX ст.	Проблема фінансової стійкості та платоспроможності активно обговорювалася. На державний банк та, частково, на фінансові органи було покладено завдання надавати активну допомогу в усуненні порушень платіжної дисципліни. Збитковість і неплатоспроможність господарюючих суб'єктів, яка існувала в межах адміністративно-командної системи, не вела до банкрутства, оскільки їх цим або іншим способом «виручали» вищестоящі організації або банківська система.
6	60-80-ті рр. XX ст	У дослідженнях економістів-фінансистів А. Бірмана, П. Бунича, Г. Базарової, В. Сенчагова, С. Ситаряна та ін. – піднімалися питання про співвідношення виручки від реалізації продукції і витрат, про особливості платежів та неплатежів, здійснювалися спроби розглянути механізм платоспроможності в межах впроваджуваного тоді повного господарського розрахунку
7	90-ті рр. XX ст	В період переходу до ринкової економіки і кризи платежів, знову звертається увага на проблему платоспроможності підприємств і виникає нагальна необхідність подальшого вивчення даного поняття у вітчизняних дослідженнях. В закордонній практиці розширюється поняття платоспроможності як складової фінансової рівноваги, зміщуються акценти від статичної до динамічної платоспроможності
8	початок XXI ст. (сучасний етап)	Платоспроможність розглядається як основа фінансової стійкості підприємства, фінансової рівноваги, характеристика фінансового потенціалу та фінансової безпеки підприємства

Джерело: сформовано на основі [2]

Сучасна специфіка функціонування малого бізнесу в Україні невідривно пов'язана з необхідністю його адаптації до нестабільних умов ведення господарювання, пов'язаних з впливом воєнного стану. При цьому особливого значення набуває забезпечення ефективності управління платоспроможністю малого бізнесу, оскільки в умовах кризи є вирішальним фактором визначення його життєздатності та стійкості в умовах економічної нестабільності. Водночас, однією з ключових проблем управління платоспроможністю малих і середніх підприємств є відсутність достатніх фінансових резервів для підтримки підприємств через зазначені труднощі [3].

Зокрема, нинішня ситуація зі скороченням оборотних коштів і збільшенням витрат становить серйозну загрозу для фінансової стабільності та стійкості малих і середніх підприємств. Водночас з початком війни кредитна криза призвела до значного скорочення банківської діяльності на відповідних ринках, загостривши напруженість у сфері фінансування діяльності комерційних структур.

Зокрема, зростання кредитних відсоткових ставок, а також значні обмеження, введені банками на надання кредитів, зростання вимог до їх забезпечення – усе це призвело до суттєвого скорочення обсягу банківських ресурсів, доступних для малого та середнього підприємництва, які раніше активно залучалися для фінансування операційної діяльності та розширення обсягів виробництва. Варто оцінити динаміку кредитування суб'єктів господарювання в Україні від початку війни (рис. 1).

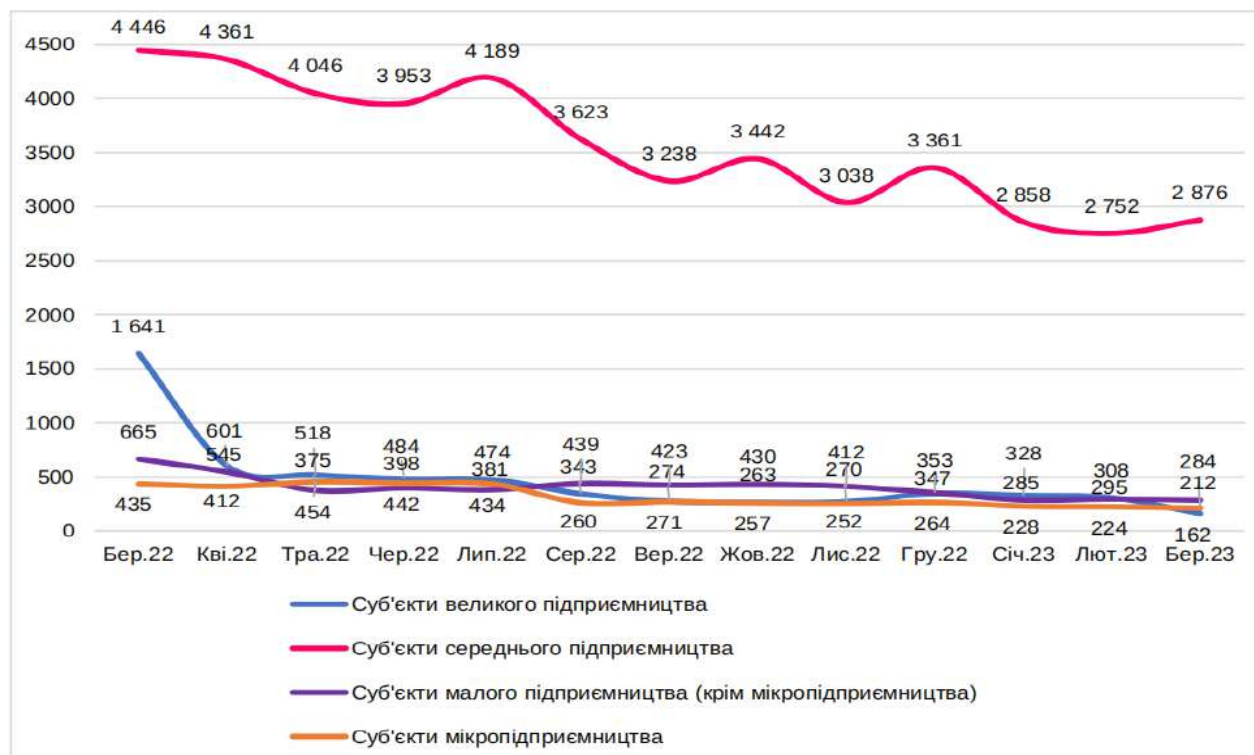

Рис. 1. Обсяг кредитування комерційними банками України суб'єктів господарювання за їх розміром в період 2022–2023 рр., млн грн

Джерело: [4]

Як бачимо, від початку війни показники кредитування комерційними банками усіх типів підприємств значно скоротилися. При цьому найбільш суттєвим скорочення стало для суб'єктів великого бізнесу обсяг кредитів зменшився в 10,1 рази, порівняно з початком війни. Натомість у сфері кредитування суб'єктів середнього підприємництва зменшення обсягів кредитування хоча й стало найбільшим в абсолютному значенні – 1570 млн грн, проте у відносних показниках його скорочення стало найменшим відносно інших типів суб'єктів господарювання – 1,5 рази. Зменшення обсягів кредитів, що надавалися малим підприємствам та мікропідприємствам відносно березня 2022 року склало відповідно 2,3 і 2,1 рази. Загальна тенденція свідчить про зменшення доступу бізнесу до кредитних ресурсів комерційних банків навіть з врахуванням того, що частина підприємств усіх типів припинила своє функціонування у зв'язку з бойовими діями на території, де ці підприємства розміщені. Таким чином, приходимо до висновку, що для підвищення стану платоспроможності малого та середнього підприємництва в Україні в умовах війни та загальної дестабілізації економічної системи, необхідно вирішити низку фінансових проблем, до числа яких можна віднести наступні:

- недостатній рівень фінансових ресурсів підприємств малого та середнього підприємництва;
- низька ефективність управління фінансовими ресурсами на малих та середніх підприємствах;
- недостатня доступність кредитів та інших фінансових ресурсів для фінансування операційної діяльності;
- недостатній рівень розвитку інфраструктури для залучення інвестицій та підтримки підприємництва.

Тому в цілому для вирішення вищезазначених проблем необхідно створити хороші умови для розвитку малого та середнього підприємництва. Для цього необхідно на основі аналізу фінансових аспектів управління платоспроможністю в умовах війни визначити основні напрями реалізації політики, спрямованої на підвищення платоспроможності підприємств. Як зазначала з цього приводу Н. Ю. Захарова, «хороші фінансові показники є передумовою ефективної діяльності підприємства та основою його подальшого розвитку. Його значення є значним у ситуаціях, коли доступ до позикових фінансових ресурсів обмежений, а багато підприємств можуть в основному розраховувати на збільшення власного капіталу за рахунок прибутку. З іншого боку, покращення здатності залучати додаткові фінансові ресурси є важливою рушійною силою для розвитку підприємства. Воно не тільки надає можливості для розширення масштабів діяльності, але й підвищує ефективність використання власних фінансових ресурсів [5].

У фінансовому аспекті важливим є забезпечення ефективного управління потоками фінансових ресурсів та контролю за рухом коштів. Саме тому реалізація підходів щодо забезпечення платоспроможності підприємств в Україні від початку війни базувалася на продовженні функціонування цільових державних програм підтримки малого та середнього підприємництва, а також

формування нових заходів, спрямованих на забезпечення стабільності функціонування підприємств в надзвичайних умовах.

У рамках реалізації такої стратегії підтримки платоспроможності суб'єктів господарювання в Україні можна виділити ряд цільових державних програм, які були адаптовані до їх застосування в умовах воєнного стану та нових, спеціально сформованих програм підтримки малого та середнього бізнесу:

1. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», яка була продовжена у березні 2022 року на час надзвичайного військового стану. Згідно даної програми суб'єкти малого та середнього бізнесу мають можливість залучення кредитних ресурсів на суму до 60 млн грн з державним компенсуванням відсотків за користування такими кредитами. При цьому розмір відсотків, котрі повинні сплачувати малі підприємства за даною програмою, на час війни було зменшено до 0%. Також важливим аспектом даної цільової програми є знижений розмір забезпечення кредитів, що вимагається від підприємств, який складає 50% від суми основного боргу. Інша частина позички підпадає під державну гарантію, на основі якої сформований також і механізм компенсації відсоткових виплат.

2. Реалізація програм підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб по всій країні та в окремих окремих областях. Ця програма передбачає компенсаційні виплати суб'єктам малого та середнього підприємництва, які залучають до свого бізнесу окремі категорії громадян [6]. Розмір компенсації визначається виходячи з частки витрат на оплату праці цих осіб і витрачається з державного бюджету в межах коштів резервного фонду.

3. Державна програма сприяння геолокації підприємств з районів бойових дій до західних областей України. Програма передбачає організаційний супровід переміщення підприємств у безпечніші райони, включаючи вибір нових місць для ведення господарської діяльності, підбір персоналу, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, сприяння працевлаштуванню переміщених працівників разом із суб'єктами господарювання.

4. Урядова програма безповоротних грантів «Робота, котра реалізується в рамках державної програми цифровізації через портал «Дія». Згідно даної програми передбачається можливість надання грантових виплат для підприємців для створення та розвитку ними власного бізнесу. При цьому розмір таких виплат є диференційований за видами господарської діяльності, на яку здійснюються виплати, а їх розмір коливається від 250 тис. грн до 8 млн грн. Окремо варто зазначити, що за даною програмою виділяється окремий напрямок мікрогрантів, орієнтований на розвиток малого аграрного бізнесу.

5. Різноманітні пільги та схеми спрощення оподаткування для суб'єктів підприємницької діяльності в період воєнного стану спрямовані на загальне спрощення бізнесом розрахунків податків та інших обов'язкових платежів, а також загальне зменшення витрат бізнесу на ведення обліку поточної господарської діяльності.

Крім того, такі програми держпідтримки передбачають скасування фінансових перевірок для малих і середніх підприємств на період дії воєнного стану. Як ми бачимо, наявність комплексного комплексу державних програм

підтримки малого підприємництва торкнулася всіх аспектів його діяльності і в цілому зробила значний внесок у розвиток господарської діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного часу. Водночас надання такої регулярної підтримки часто дозволяє МСП стабілізувати свою діяльність, що позитивно впливає на їх платоспроможність [7].

Висновки. Проблема ефективного управління платоспроможністю підприємств торгівлі залишається актуальною та потребує подальших досліджень, оскільки єдиного обґрунтованого визначення поняття платоспроможності, що відповідає об'єктивній природі цього економічного явища, немає.

Загалом для забезпечення належного рівня платоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва в умовах війни необхідно сформуванню стратегію управління платоспроможністю, яка базується на ефективних фінансових механізмах, якими є різноманітні програми підтримки бізнесу в цей складний час. Для цього суб'єктам господарювання в процесі здійснення діяльності необхідно забезпечити надійний та ефективний фінансовий моніторинг і контроль за всіма аспектами фінансово-господарської діяльності.

Практична ж реалізація такої стратегії забезпечення платоспроможності повинна базуватися на розробці та впровадженні ефективних в умовах військового часу методів управління ресурсами, що базуються на максимальній оптимізації витрат.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України Сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Томчук О. Ф. Аналіз платіжної спроможності підприємства та відображення її в обліку: сутність, класифікація, оцінка. 2023. С. 2-3. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-16>.
3. Чалюк Ю. О. Детермінанти цифровізації економіки та суспільства. *Інтелект XXI*. 2020. Вип. 5. С. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-5.26>.
4. Національний банк України. URL: <http://bank.gov.ua>.
5. Захарова Н. Ю. Фінансові аспекти управління розвитком підприємств в умовах невизначеності. *Інтеграція освіти, науки і бізнесу: монографія* / за ред. А. В. Череп. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 25–30
6. Дзямучич М. І. Ефективність функціонування системи розвитку персоналу на підприємстві. *Економічний форум*. 2023. № 1. С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-1-1>.
7. Чалюк Ю. О. Цифрова конкурентоспроможність країн. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 50. С. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct50-4>.

Богдан КОЛІЖУК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І РИЗИКИ

Анотація. У даній статті проводиться аналіз правових і теоретичних аспектів державного боргу України, оскільки в сучасних умовах великий обсяг боргу стає значним обтяженням для економіки та суспільства загалом. У зв'язку з великим державним боргом Україна постійно перебуває в ризиковому стані, оскільки фінансові ресурси держави не безмежні, що створює загрозу неможливості виплати боргових зобов'язань у разі кризових ситуацій. Протягом всієї своєї історії незалежності Україна постійно брала в борги через нестачу коштів для фінансування важливих бюджетних видатків. В результаті цих запозичень наразі маємо великі обсяги зовнішнього боргу, який в основному номінований в іноземній валюті. Така ситуація створює додаткові ризики для виконання боргових зобов'язань держави, оскільки будь-які коливання національної валюти призводять до зростання витрат на обслуговування боргу.

Abstract. This article analyzes the legal and theoretical aspects of Ukraine's public debt, since in modern conditions a large amount of debt becomes a significant burden for the economy and society as a whole. Due to the large public debt, Ukraine is constantly at risk, since the financial resources of the State are not unlimited, which creates a threat of inability to pay off debt obligations in case of a crisis. Throughout its history of independence, Ukraine has been constantly borrowing due to a lack of funds to finance important budget expenditures. As a result of these borrowings, we currently have large amounts of external debt, which is mostly denominated in foreign currency. This situation creates additional risks for the fulfillment of the state's debt obligations, as any fluctuations in the national currency lead to an increase in debt service costs.

Вступ. Ринкова економіка є однією з ключових концепцій у сучасному світі, яка базується на принципах вільного підприємництва і потребує ефективних інструментів макроекономічного регулювання для спонукання економічного зростання держави. Зокрема, фінансові інструменти є необхідними для фінансування пріоритетних напрямків державної політики. Один із таких інструментів - це запозичення, яке може бути зовнішнім або внутрішнім. Для України основним способом вирішення фінансових проблем є залучення зовнішніх джерел фінансування. У протягом 30 років незалежності України, держава стикається з постійною проблемою бюджетного дефіциту. Для

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

уникнення припинення фінансування соціальних проектів, оборонних та інших пріоритетних видатків Україна постійно звертається до міжнародних організацій та кредиторів, які надають кошти державі за менші відсотки у порівнянні з приватними міжнародними структурами, за умови проведення реформаторської діяльності. На вересень 2021 року, загальний державний борг України становить 92,96 мільярди доларів (внутрішній та зовнішній борг), і зовнішній борг складає 54,49 мільярда доларів, що становить 58,89% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу. Ситуація, коли державний борг постійно зростає і не передбачається його зменшення протягом найближчих 10 років, не є нормальною. Враховуючи обмежені економічні можливості України, ця сума є значущою і може мати негативні наслідки для фінансового майбутнього країни, оскільки неефективне управління цими ресурсами та обслуговування державного боргу може призвести до невиконання державними зобов'язаннями.

Виклад основного матеріалу. Державний борг є важливою складовою частиною видатків сучасного державного бюджету України. Така ситуація навіює значні фінансові, політичні, економічні та соціальні ризики для нашої держави, оскільки значний обсяг запозичень при відсутності реальних можливостей для їх погашення може призвести до ситуації, коли уряд не зможе виконати всі свої фінансові зобов'язання і може бути змушений оголосити дефолт. Тому метою статті є дослідження теоретичних аспектів та сучасного стану державного боргу, особливостей структури боргових зобов'язань України та ризиків, пов'язаних з такими зобов'язаннями для нашої країни.

Щодо нормативного регулювання державного боргу, воно виконується відповідно до Конституції України, Бюджетного кодексу та інших законодавчих актів, які визначають боргові відносини держави. Бюджетний кодекс визначає державний борг як загальну суму зобов'язань держави, що виникають внаслідок державних запозичень.

Державний борг має велике значення у регулюванні національної економіки, оскільки держава часто виходить за межі своїх фіскальних можливостей. Важливим фактором є вплив державного боргу на макроекономічні показники, які є визначальними орієнтирами боргової політики держави.

За даними О.В. Стащука та І.Г. Боричевської, державний борг має важливий вплив на основні макроекономічні показники, і дослідження цього впливу може допомогти розробити стратегію управління державним боргом та визначити шляхи погашення і запозичення в межах фінансових можливостей держави [5].

Значущим показником є співвідношення державного боргу до ВВП країни, і ця динаміка може впливати на загальну економічну ситуацію.

Щодо управління державним боргом, на сьогоднішній день Кабінет Міністрів України затвердив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2019-2022 роки, яка визначає основні напрямки управління державним боргом.

Ця Стратегія орієнтується на визначені цілі управління державним боргом

України в середньостроковій перспективі, зокрема такі:

1) Збільшення частки боргових зобов'язань, виражених у національній валюті, що в даний час знаходиться в іноземній валюті, що створює значні фінансові ризики для країни.

2) Забезпечення збалансованого графіку погашення державного боргу, оскільки в даний час погашення боргових зобов'язань є нерівномірним і не має чіткої стратегії для запозичень під різні проценти.

3) Залучення довгострокового пільгового фінансування.

4) Покращення взаємовідносин з інвесторами для вдосконалення управлінської політики стосовно державного боргу.

Р.В. Короленко та А.В. Потапчук виділяють кілька ключових проблем управління державним боргом України, включаючи:

1) Швидке зростання обсягів державних боргових зобов'язань щодо ВВП.

2) Значна частина державного боргу в іноземній валюті, що призводить до валютних ризиків.

3) Заборгованість перед міжнародними організаціями.

4) Слабкий ринок цінних паперів в Україні, що робить його недоступним для більшості громадян.

5) Відсутність комплексного підходу до формування і управління державним боргом [6].

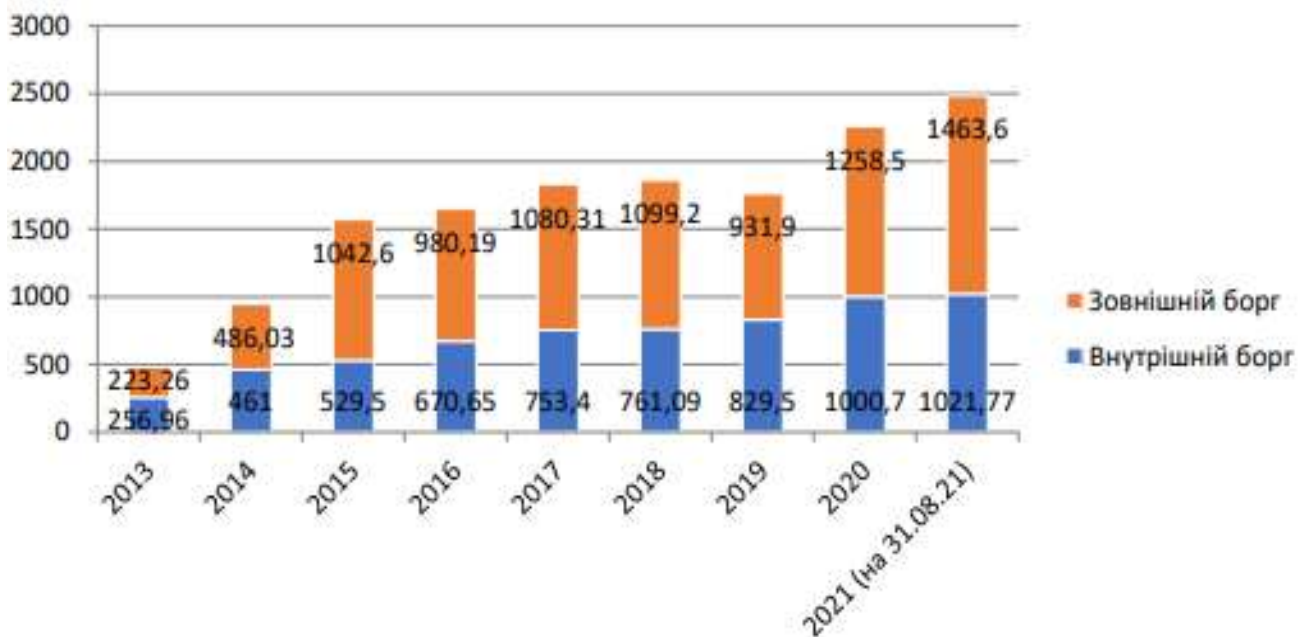

Рис. 1. Динаміка державного боргу 2013–2021 рр.

Джерело: систематизовано на основі даних [1]

Більшість державного боргу складають зовнішні запозичення, які становлять 59% від загального обсягу боргу, з внутрішніми зобов'язаннями складається лише 41%. Значна частина зовнішнього боргу у структурі державного боргу створює значні проблеми та ризики для економічного становища країни.

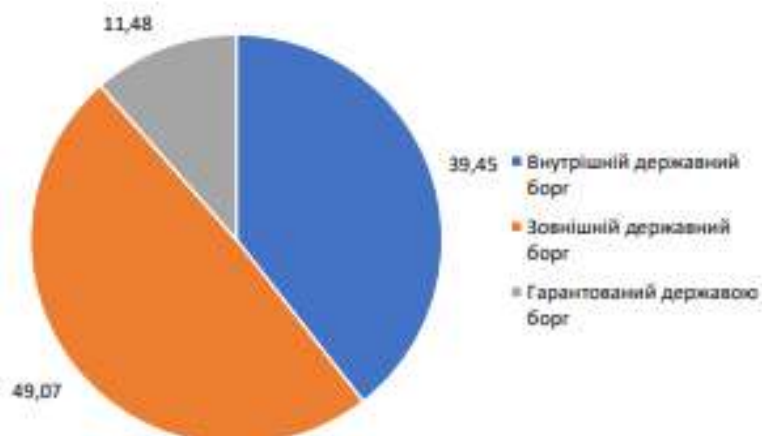

Рис. 2. Відсоткове співвідношення державного боргу України на 31 серпня 2021р.

Джерело: сформовано автором на основі даних [1]

За користування суміжними працями, можна виділити декілька позитивних та негативних аспектів зовнішніх запозичень:

Позитивні аспекти включають:

- 1) Підтримка бюджету шляхом збалансування видаткової частини бюджету та уникнення значного розходження між доходами та видатками.
- 2) Залучення додаткових фінансових ресурсів, що дозволяє розширити економічні можливості держави.
- 3) Покращення економічної ситуації, допомагаючи вирішувати кризові ситуації та стабілізувати економіку.
- 4) Сприяння розвитку реального сектору економіки через модернізацію та покращення інфраструктури.

Негативні аспекти включають:

- 1) Зборгованість перед іноземними кредиторами, що потребує обслуговування та є додатковим тягарем для державного бюджету.
- 2) Нерівномірне розпорядження запозиченими ресурсами, що може призвести до розвитку деяких галузей та гальмування інших.
- 3) Застосування запозичень для погашення минулих боргових зобов'язань замість на розвиток економіки.
- 4) Залучення додаткових ресурсів для покриття дефіциту бюджету.
- 5) Ризики виникнення кризи ліквідності через коливання на світових фондових ринках та валютних ринках.
- 6) Зростання конкуренції між країнами за ринки збуту та джерела сировини.

Висновки. Отже, підсумовуючи, використання зовнішніх запозичень може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки України, і важливо ретельно аналізувати та планувати це питання, збалансовуючи користь та ризики.

Запозичення на зовнішньому ринку від приватних організацій може становити значні загрози для фінансової стабільності держави. Ці організації

часто надають позики з вищими відсотковими ставками, що може призвести до значних фінансових обтяжень для держави порівняно з позиками, які надають міжнародні фінансові організації, наприклад, МВФ. Важливим фактором є валютний ризик, коли держава запозичує в іноземній валюті, а не в національній. Перепади курсів валют можуть ускладнити спроможність держави виплачувати свої борги. Наприклад, як сталося в Україні у 2014 році, коли гривня втратила значну частину своєї вартості відносно долара, що призвело до проблем з погашенням державного боргу.

Сама структура державного боргу України, в якій значна частина зовнішнього боргу номінована в іноземній валюті (зокрема, доларі США), підсилює цей валютний ризик. Це означає, що для обслуговування та погашення зовнішніх боргів країни потрібно мати значні золотовалютні резерви. Але в умовах девальвації національної валюти такі резерви важко підтримувати на належному рівні. Це створює ризики, які впливають на можливість своєчасного погашення боргів перед зовнішніми кредиторами.

За таких умов виділяються певні фінансові наслідки державного боргу:

1. Збільшення державного боргу вище ніж зростання ВВП може створити ризик, що уряд не зможе забезпечити фінансування погашення боргу.

2. Частка боргових зобов'язань, номінована в іноземній валюті або пов'язана з обмінним курсом, впливає на валютні ризики та може призвести до кризи фінансової системи в разі гострої девальвації національної валюти.

3. Зростання боргового тиску внаслідок зростання платіжних обов'язків може ускладнити ситуацію бюджету держави.

4. Розбіжності в процентах за запозиченням можуть створити невизначеність для інвесторів і призвести до збільшення дефіциту ліквідності на фінансовому ринку.

5. Збільшення обсягів запозичень може збільшити видаткову частину державного бюджету, пов'язану з обслуговуванням боргу.

Отже, державний борг створює численні фінансові ризики для стабільності держави, і важливо знаходити оптимальний баланс між залученням позик та управлінням ризиками.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>

2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

3. Мелих О.Ю. Державний кредит і сучасний стан державного боргу України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7509>

4. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки. Київ : Альтерпрес, 2000. 152 с.

5. Стащук О.В., Боричевська І.Г. Зовнішній державний борг України: сучасні тенденції та особливості обслуговування. *Ефективна економіка*. 2021. №

2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8679>

6. Короленко Р.В., Потапчук А. В. Державний борг України: сутність та управління. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2019. № 13. С. 135–140. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/13-2019/korolenko.pdf>

7. Полковниченко С.О. Залучення зовнішніх державних запозичень та їх вплив на розвиток економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 194–199. URL: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/39.pdf>

8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#4>

9. Грінченко А.Ю. Зростання державного боргу та зовнішніх запозичень – шлях до падіння рівня економічної безпеки в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 7–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_1_4

Руслан КУШНІР*

студентка 1 курсу, групи 11- ФБС

факультет обліку, фінансів та аудиту

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

***Анотація.** У статті проаналізовано різні аспекти діяльності банків на світовому фінансовому ринку в умовах глобалізації світової економіки, проблеми ризиків банківських установ та функції національних банківських систем. Визначено основні складові успіху банківського бізнесу та причини проникнення іноземного капіталу.*

***Abstract.** The article analyzes various aspects of the activity of banks on the world financial market in the conditions of globalization of the world economy, the problems of risks of banking institutions and the functions of national banking systems. The main components of the success of the banking business and the reasons for the penetration of foreign capital have been determined.*

Вступ. Банківська система будь-якої країни зі своїми особливостями не може функціонувати ізольовано, оскільки є частиною світової банківської системи та є її складовою. Тому будь-які зміни, які відбуваються у світовій банківській системі в процесі її розвитку, відображаються на функціонуванні національної банківської системи. Тому доцільно визначити основні сучасні

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис ТІТОВ

тенденції еволюції світової банківської системи. Такі тенденції мають глобальний характер, оскільки, по-перше, є наслідком макроекономічних процесів, що відбуваються у світовій економіці, а саме: інтеграційних процесів та науково-технічної революції. По-друге, ці тенденції стосуються всіх банків світу, незалежно від організаційної форми та форми власності.

Виклад основного матеріалу. Основним етапом у розвитку світової економіки та міжнародної банківської справи є 80-90-ті роки минулого століття. Цей період характеризується тим, що внаслідок загострення конкуренції з'явилася низка фінансових інновацій, які кардинально змінили світову фінансову систему та вивели її на принципово новий рівень розвитку. Такими нововведеннями стали: поява ф'ючерсного ринку та опціонного ринку, розвиток офшорного бізнесу. Кінець ХХ століття і початок нового тисячоліття - відбувається процес глобалізації фінансових ринків, метою якого є посилення їх ролі в процесі руху фінансових ресурсів між країнами.

Сучасні світові банківські системи мають складну структуру. Практично всі країни з ринковою економікою мають дворівневу банківську систему (за винятком децентралізованої Федеральної резервної системи США), де на першому рівні працює центральний банк країни, а на другому — комерційні банки. Характер і умови функціонування банківських систем країн світу відрізняються особливостями організації банківського нагляду, особливо через участь в управлінні центрального банку чи інших наглядових структур.

У таких країнах, як Сінгапур, Південна Корея, Мальта, Гонконг, стабільна соціальна ситуація та чіткий політичний вектор ускладнюють їх утримання. Стабільність банківської системи Канади, Австралії та Нової Зеландії значною мірою залежить від історично зумовленої «вертикальної» демократії [1]. У банківській системі країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) – Польщі, Угорщини, Естонії, Литви, Чехії та Болгарії – іноземні фінансові установи контролюють більше половини активів (рис. 1). Підконтрольні нерезидентам кредитні організації в Естонії контролюють 95% банківських активів, тоді як у Румунії, Словаччині та Угорщині є лише по одному великому банку, який не перейшов до іноземних банків.

Рис. 1. Частка іноземного капіталу в загальних активах банківського сектору країн ЦСЄ у 2022 р., %

Джерело: складено автором на основі [1]

Причини проникнення іноземного капіталу на ринки ЦСЄ: по-перше, локальний аспект: жорстка конкуренція на національному ринку, уповільнення зростання депозитної бази, обмеженість прибутків на західному ринку; по-друге, транснаціональний аспект: високий потенціал розвитку міжнародних банків (МНБ), пов'язаний з нерозвиненістю фінансових ринків приймаючих країн, недостатньою кількістю пропонуванних банківських продуктів, можливістю отримання високих прибутків, низькою кваліфікацією працівників через відсутність досвіду [1, с. 83-84].

П'ять ТНБ контролюють понад 60% фінансового ринку в більшості країн ЦСЄ (табл. 1, рис. 2) [1, с. 85-89].

Таблиця 1.

Найбільші ТНБ в Європі

ТНБ	Країна базування	Кількість підрозділів	Кількість країн
Raiffeisen Zentralbank Osterreich	Австрія	790	15
Unicredito	Італія	1207	7
Hypo-Vereinsbank (NVB)	Німеччина	905	13
Societe Generale	Франція	666	н. д.
Banka Intesa	Франція	475	н. д.

Джерело: складено автором на основі [1]

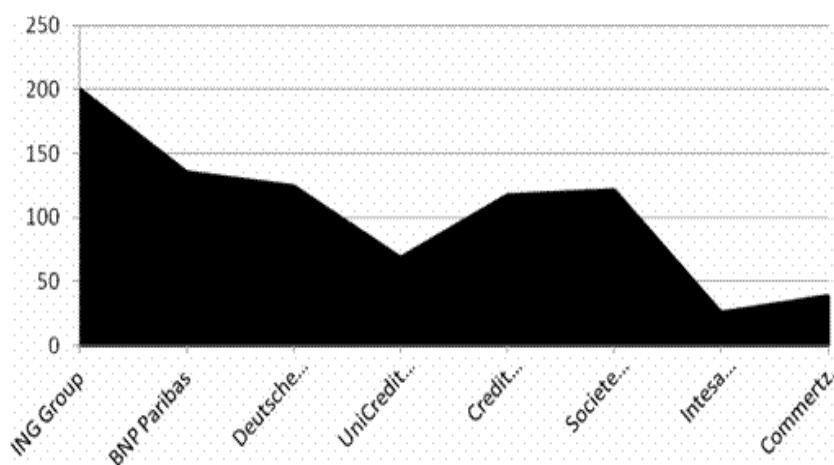

Рис. 2 Дохід і прибуток провідних національних банків Європи в 2022 році, мільярди доларів.

Джерело: складено автором на основі [1]

Форми залучення та діяльності іноземного банківського капіталу в країнах ЦСЄ: відкриття представництв та філій; відкриття банків з різною часткою іноземного капіталу; участь у приватизації державного майна в банках; купівля акцій банку у приватних акціонерів.

Стрімкий вихід ТНБ на ринки країн ЦСЄ призвів до активізації процесів концентрації банківського капіталу. У результаті кількість банків у цих країнах стрімко скорочувалася. Так, у Польщі залишилося 63 банки, у Хорватії – 33, у Чехії – 37, у Латвії – 23, в Естонії – 7 (табл. 2).

Таблиця 2.

Порівняння банківських систем різних країн ЦСЄ у 2022 році

Країни	Кількість банків	Населення (млн. чол.)		ВВП (млрд. дол.)	
		Всього	на 1 банк	Всього	на 1 банк
Україна	193	46,57	0,24	106,11	0,55
Польща	63	38,11	0,60	338,73	5,38
Румунія	38	21,54	0,57	121,61	3,20
Чехія	37	10,22	0,28	141,80	3,83
Хорватія	33	4,44	0,13	42,65	1,29
Болгарія	32	7,70	0,24	31,48	0,98
Угорщина	29	10,06	0,35	112,90	3,89
Білорусь	28	9,72	0,35	36,95	1,32
Словаччина	24	5,39	0,22	55,05	2,29

Джерело: складено автором на основі [1]

Формування найбільших банків здійснюється лише на базі вже надзвичайно високої концентрації та централізації банківського капіталу, досягнутої під час попередніх злиттів і поглинань (M&A). Враховуючи те, що банки намагаються зміцнити свої позиції в боротьбі не тільки з внутрішніми, а й із зовнішніми конкурентами, ЗІП банків може виходити за рамки національних ринків капіталу, здійснюються міжнародні поглинання. З початку 90-х років ХХ ст. злиття та поглинання провідних банків світу характеризуються багатомільярдною вартістю, що пояснюється об'єктивною тенденцією до концентрації та централізації капіталу в багатьох галузях. Злиття також може набути міжнародного характеру (табл. 3).

Таблиця 3

Найбільші банківські злиття у Європі на початку ХХІ ст.

Учасники злиття	Назва об'єднаної структури	Активи учасників злиттів, млрд дол
Deutsche Bank (Німеччина) і Bankers Trust (США)	Deutsche Bank	735 808
BNP, Paribas	BNP Paribas	692 713
Swiss Bank, Union Bank of Switzerland	United Bank of Switzerland	687 316
Нуро-Bank, Vereinsbank	Нуро-Vereinsbank	541 032

Джерело: складено автором на основі [1]

У розвинених країнах банки скорочуються, фінансові установи переходять на ЗІП, що призводить до транскордонної консолідації та збільшує концентрацію ринку. На банківському ринку більшості країн панує олігополія. Наприклад, у Європі ринкова частка п'яти найбільших банків сягає 50% (рис. 3). У більшості країн ЦСЄ приплив іноземного капіталу став важливим джерелом капіталізації комерційних банків. Аргументи проти зростання частки іноземного капіталу пов'язані із загрозою можливої втрати контролю над банками та всією

економікою держави. Слід підкреслити, що саме іноземний капітал сприяв швидкому розвитку банківського сектора в цих країнах.

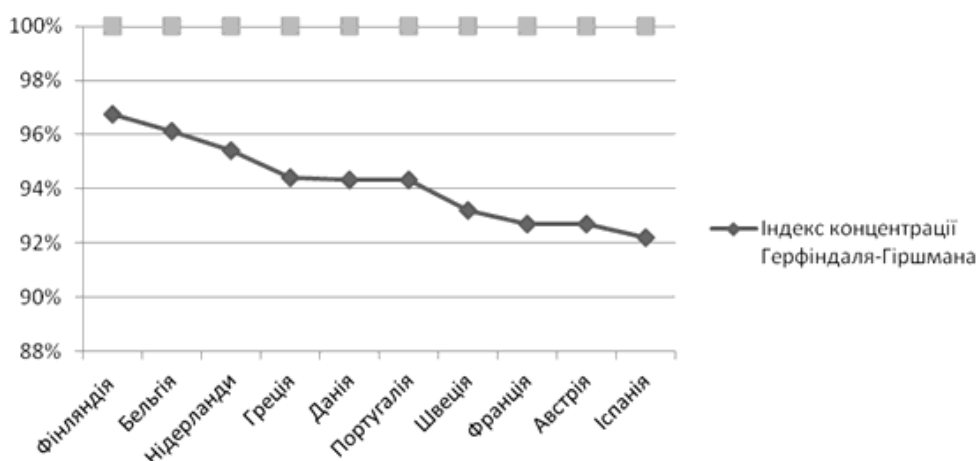

Рис. 3. Концентрація в банківському секторі окремих європейських країн

Джерело: складено автором на основі [1]

Банківські організації з іноземним капіталом сприяли посиленню конкуренції на ринку банківських послуг та розширенню їх асортименту. У Словаччині, Боснії і Герцеговині, Албанії частка іноземного капіталу сягає 100%.

Серед провідних банків, що працюють у країнах ЦСЄ, російський Сбербанк займає 8,9 відсотка ринку, італійська Unicredit (6%) та австрійська Raiffeisen International (4,7%) (рис. 4).

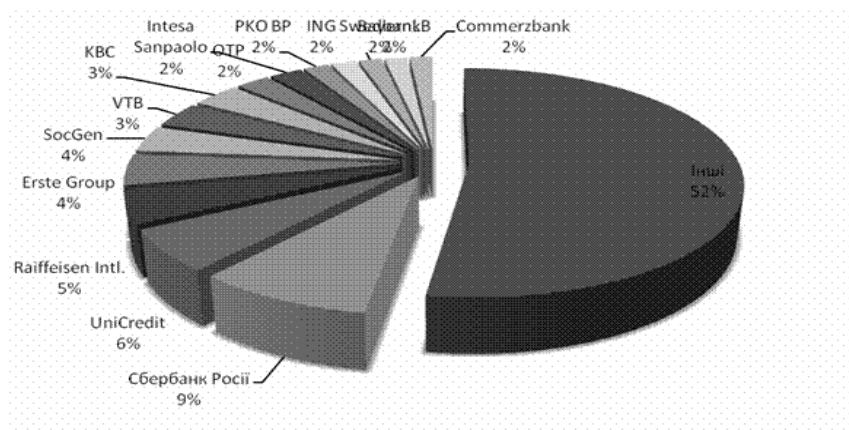

Рис. 4 Частка ринку TNB у ЦСЄ, %

Джерело: складено автором на основі [1]

Отже, економічна система будь-якої держави, незалежно від рівня її розвитку, неспроможна протистояти процесам глобалізації та інтеграції. Жодна країна не може бути повністю незалежною на міжнародній арені та реалізовувати свою стратегію економічного розвитку без урахування інтересів основних суб'єктів світового господарства. Аналізуючи частку загальних активів TNB у порівнянні з активами відповідної країни базування, слід зазначити, що Unicredit

– 90 відсотків, Raiffeisen International, KBC – 72 відсотки, Erste – 70 відсотків. (Рис. 5).

Надзвичайно висока залежність національної банківської системи від економічної ситуації в інших країнах може негативно вплинути на стабільність банків країни не лише другого рівня, а й опосередковано банків першого рівня через дестабілізаційні процеси у світі. фінансовий ринок.

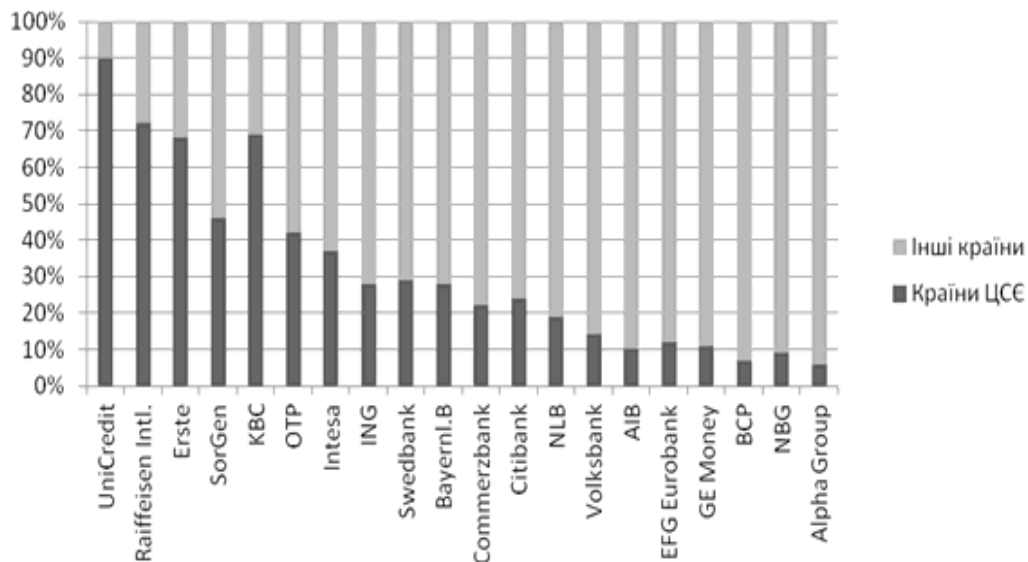

Рис. 5. Частка загальних активів ТНБ у країнах ЦСЄ у 2022 р., відсотки

Джерело: складено автором на основі [1]

Важливо визначити справжній розмір кредитної діяльності іноземних банків, яка зростає в багатьох країнах з перехідною економікою. Таке зростання підвищує ймовірність того, що значне скорочення пропозиції іноземних банківських позик може мати негативні макроекономічні наслідки як для роботи місцевих установ, так і для припливу капіталу, який часто фінансує великі дефіцити поточного рахунку.

Висновки. Отже, можемо зробити висновки, що більшість стратегічних завдань декларує експансію на ринки ЦСЄ. Водночас раніше банки здійснювали великі закупівлі в області, беручи участь у приватизаційних конкурсах. У першу чергу цим шляхом пішли керівники груп UniCredit і Erste. Сьогодні таких можливостей майже немає. Купити недержавний банк із великою часткою ринку непросто. Особливо в країнах – нових членах Євросоюзу, де іноземці контролюють 60-100% банківських активів.

Економічна система будь-якої країни, незалежно від рівня її розвитку, неспроможна протистояти процесам глобалізації та інтеграції. Жодна країна не може бути повністю незалежною на міжнародній арені та реалізовувати свою стратегію економічного розвитку без урахування інтересів основних суб'єктів світового господарства [3, с. 138]. Посилення процесів транснаціоналізації зумовлене лібералізацією доступу до національних ринків і відкритістю економіки країни. Наприклад, порівняльний аналіз темпів і рівня розвитку

капіталу іноземних банків у країнах ЦСЄ показав, що в більшості країн вони вищі, ніж в Україні.

Список використаних джерел:

1. Васюренко О.В. Банківський менеджмент: посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2022. 313 с.
2. Вітлінський В.В. Економічний ризик та методи його вимірювання: підруч. Вітлінський В.В., Наконечний С.І., Шарапов О.Д. К. : КНЕУ, 2000. 354 с.
3. Мороз А.М. Банківські операції: підруч. К. : КНЕУ, 2000. 384 с.
4. Herrero A.G., Martı́nez Peri´a M.S. The mix of international banks' foreign claims: Determinants and implications. *Journal of Banking & Finance*. 31 (2007) P. 1613–1631.
5. Petrov A. Strategia manageriala de remodelare a institutiilor de stat / [I. Cojocaru Ion Dan, II. Shubin Olexandr, III. Sukmanov Valerii etc.]; Coord.: Cojocaru Ion Dan. Sfantu-Gheorghe: Eurocarpatica, 2009. 272p.
6. Белінська Я. (2013), Важелі забезпечення фінансової стабільності в умовах ризиків "другої хвилі" кризи. *Аналітична записка*. Національний інститут стратегічних досліджень URL: www.niss.gov.ua/articles/349/
7. The World Bank Group. Official website: URL: <https://www.worldbank.org/en/home>.

Вікторія ЛОПАТИНСЬКА*,
студентка 4 курсу,
ННІ економіки та управління
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ОПТИМІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** Стаття присвячена для визначення ролі і місця грошового потоку в системі фінансів підприємства, з'ясованні сутність і принципи управління грошовими потоками підприємства та розкрито їх види. Проведено аналіз грошових потоків підприємства, виходячи з існуючої методики складання звітності про рух грошових коштів, а саме методики аналізу грошових потоків у розділі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства. Досліджено методичні основи оптимізації грошових потоків та розглянуто напрями вдосконалення управління грошовими потоками підприємства.*

***Abstract.** The article is devoted to determining the role and place of cash flow in the system of enterprise finance, clarified the essence and principles of cash flow management of the enterprise and their types are disclosed. The analysis was carried out cash flows of the enterprise, based on the existing methodology of reporting on the flow of cash, and methods of cash flow analysis in terms of operational, financial and investment activities enterprises. Methodological foundations of cash flow optimization were studied and directions were considered improvement of the company's cash flow management.*

Вступ. Майже всі види фінансових операцій підприємства реалізуються через обіг коштів у формі надходжень і платежів. Дисбаланс капітальних витрат може призвести до дефіциту коштів у певні періоди та неможливості розрахунків з постачальниками та кредиторами. Хронічна нестача коштів може призвести до банкрутства бізнесу. Усе це впливає на загальний стан державних фінансів. Тому питання, пов'язані з управлінням грошовими потоками, сьогодні є особливо актуальними.

Виклад основного матеріалу. Фінансові важелі оптимізації та управління грошовими потоками підприємства. У сучасному конкурентному бізнес-середовищі ефективне управління грошовими потоками стало однією з ключових складових успіху компанії. Грошовий потік відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та можливості подальшого зростання організації. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні стратегії фінансового левериджу та оптимізації грошових потоків. Управління поточними активами: одним із способів оптимізації грошових потоків є ефективне управління поточними активами. Збільшення оборотів запасів, забезпечення своєчасних платежів від клієнтів і покращення умов оплати для постачальників можуть допомогти зменшити потребу у великих обсягах оборотного капіталу та звільнити кошти для інших інвестицій.

Ефективне управління кредитами і забезпечення платіжної дисципліни: Контроль за кредитними операціями і забезпечення своєчасних платежів від клієнтів допомагають уникнути прострочених боргів та забезпечують стабільний грошовий потік від продажу товарів і послуг. Ефективне управління капіталом: оптимізація структури капіталу підприємства, включаючи вибір джерел фінансування (власний капітал, позикові кошти, емісія акцій), дозволяє знизити витрати на обслуговування боргу та забезпечити сталу фінансову базу для подальшого розвитку. Бюджетування і прогнозування: ретельне планування і прогнозування фінансових результатів дозволяють підприємству забезпечити необхідний рівень ліквідності та вчасно реагувати на можливі фінансові труднощі.

Управління операційними витратами: це може включати автоматизацію бізнес-процесів, оптимізацію виробництва та скорочення непотрібно великого адміністративного персоналу. Моніторинг та аналіз: регулярний моніторинг фінансових показників та аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів допомагає оперативно виявляти проблеми та вдосконалювати стратегії управління

грошовими потоками. Фінансові плани та сценарії: розробка фінансових планів і сценаріїв дозволяє компаніям підготуватися і реагувати на можливі фінансові кризи.

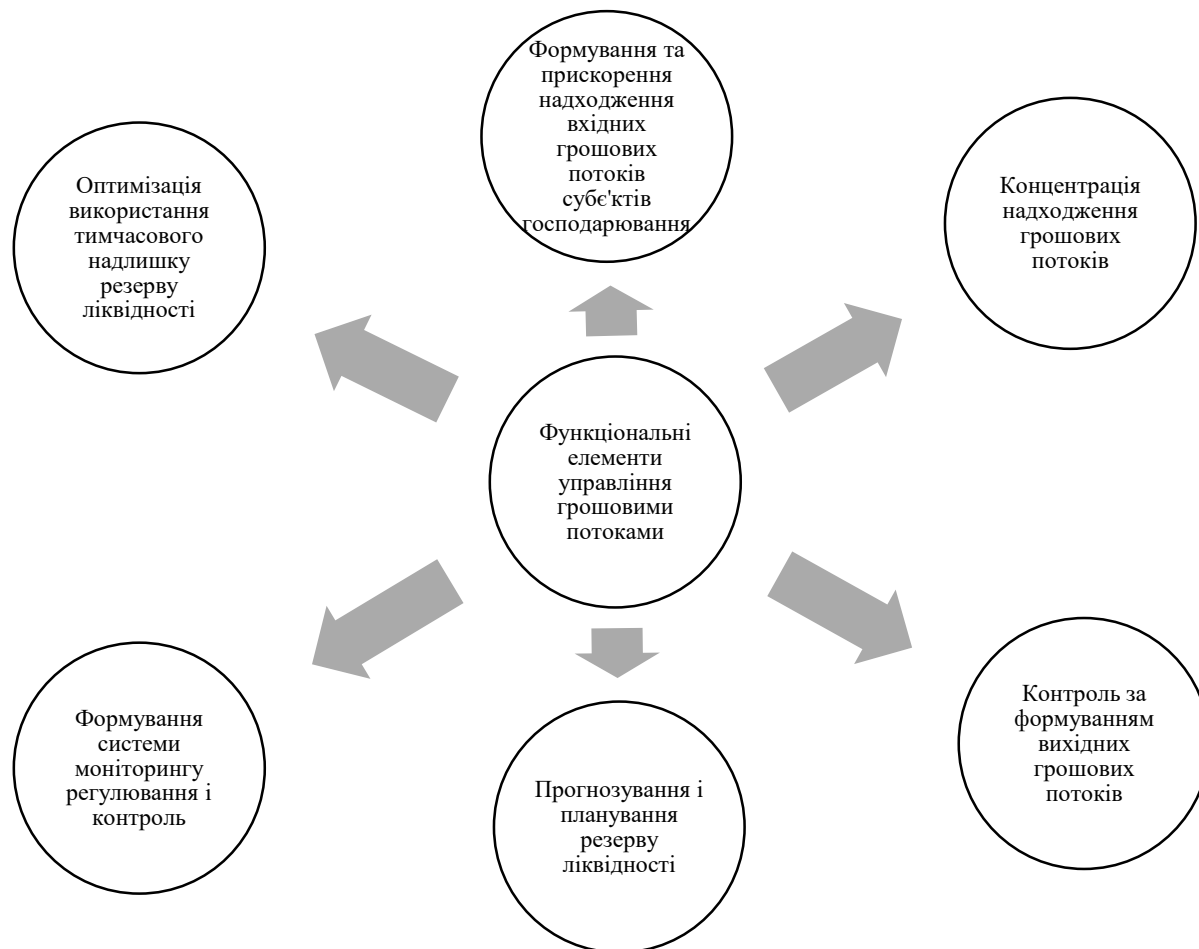

Рис. 1. Функціональні елементи управління грошовими потоками підприємства

Джерело: Складенно на основі даних літератури [1]

У процесі виробничо-господарської діяльності підприємств відбувається постійний рух коштів, який включає в себе вкладення коштів у виробництво, отримання виручки від продажу продукції, забезпечення грошових надходжень для відшкодування витрат і виконання фінансових зобов'язань перед різними суб'єктами господарювання. Грошовий потік є невід'ємною частиною діяльності підприємств і визначається як безупинний процес руху коштів у часі.

Можна виділити такі базові положення щодо організації управління грошовими потоками:

- грошові потоки не виникають за пасивної економічної діяльності, тому необхідно вживати певних заходів щодо формування грошових потоків та впливу на їх параметри – управління грошовими потоками;
- грошові потоки є невід'ємною частиною фінансового і операційного циклу. У зв'язку з цим фінансові рішення необхідно погоджувати з іншими напрямками діяльності підприємства;

- управління грошовими потоками потребує належного інформаційного забезпечення;
- управління грошовими потоками вимагає відповідного моніторингу і коригування.

Важливість ефективного управління грошовими потоками для бізнесу визначається такими основними положеннями:

1. Грошовий потік обслуговує майже всі аспекти корпоративної економічної діяльності. Образно кажучи, грошовий потік можна уявити як систему «фінансового кровообігу» господарського організму підприємства. Ефективно організований грошовий потік підприємства є найважливішим показником його «фінансового здоров'я» та передумовою досягнення вищих кінцевих результатів господарської діяльності.

2. Ефективне управління грошовими потоками забезпечує фінансову рівновагу в процесі стратегічного розвитку підприємства. Швидкість цього розвитку, а отже, фінансова стабільність бізнесу, значною мірою залежать від того, наскільки різні типи грошових потоків синхронізуються один з одним за обсягом і часом. Цей високий ступінь синхронності забезпечує суттєве прискорення реалізації стратегічних цілей розвитку компанії.

3. Розумне формування грошового потоку сприяє підвищенню темпів господарських операцій. Несплата за товар негативно позначиться на формуванні виробничих запасів сировини і матеріалів, рівні продуктивності праці, реалізації готової продукції тощо. При цьому він ефективно організовує корпоративний грошовий потік, покращує ритмічність бізнес-процесів, забезпечує зростання виробництва та продажів продукції.

4. Ефективне управління грошовими потоками може зменшити потреби підприємств у фінансуванні. Активно керуючи грошовими потоками, ми можемо забезпечити більш розумне та економне використання наших власних внутрішньо створених фінансових ресурсів і зменшити залежність підприємства від боргів для розвитку.

5. Управління грошовими потоками є важливим фінансовим важелем забезпечення прискорення обороту капіталу підприємств. Це досягається за рахунок скорочення тривалості виробничих і фінансових циклів і зменшення вимог до капіталу для обслуговування господарської діяльності підприємства шляхом ефективного управління грошовими потоками. Ефективно керуючи грошовими потоками, ми прискорюємо оборот капіталу та забезпечуємо зростання прибутку компанії з часом.

6. Ефективне управління грошовими потоками забезпечує зниження ризику корпоративного банкрутства. Навіть підприємства, які успішно ведуть господарську діяльність і отримують достатній прибуток, можуть з часом призвести до банкрутства через різні види дисбалансу грошових потоків. Синхронізація вхідних і вихідних коштів в управлінні грошовими потоками компанії може усунути цей фактор у її банкрутстві.

7. Активне управління грошовими потоками дозволяє компаніям отримувати додатковий прибуток, безпосередньо створений їх грошовими

активами. Основною метою є ефективне використання тимчасово незадіяних залишків коштів у складі оборотних активів, а також інвестиційних ресурсів, накопичених у процесі здійснення фінансових інвестицій. Кількість і час надходжень і витрат капіталу є високосинхронізованими, що може зменшити фактичний попит підприємств на поточні кошти та страхові залишки та резерви інвестиційних ресурсів, які обслуговують процес функціонування, і формуються під час фактичного інвестиційного процесу.

Отже, ефективне управління корпоративними грошовими потоками сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для фінансового інвестування, яке є джерелом прибутку. Розглянуті аспекти підтверджують тезу про необхідність виділення грошових потоків підприємства в самостійні об'єкти фінансового управління та забезпечення цього управління відповідним структурним і кадровим забезпеченням.

Висновки. На основі проведеного в статті дослідження можна зробити наступні висновки:

1. У ринковій економіці з гострою конкуренцією виживання і успішне функціонування підприємства багато в чому визначається здатністю фінансових менеджерів грамотно розпоряджатися наявними фінансовими ресурсами для забезпечення балансу між своєчасним надходженням коштів і грошовими витратами. Тобто мова йде про ефективне управління грошовими потоками, під яким розуміється отримання і виплата грошових коштів та їх еквівалентів. У своїй найпоширенішій формі грошовий потік відноситься до різниці між отриманими та виплаченими коштами.

2. Управління грошовими потоками є одним з найважливіших елементів у діяльності фінансового менеджера і складається з:

- обліку руху грошових коштів;
- аналізу грошових потоків з бухгалтерської звітності;
- оцінки впливу грошових потоків на фінансову стійкість підприємства;
- визначення резервів грошових коштів, для підтримки нормальної платоспроможності
- прогноз майбутніх грошових потоків.

3. Грошовий потік-це агреговане поняття, воно містить згрупованих відповідно до різних критеріїв класифікації. Однак в основному існує 2 типи. Вхідні та вихідні грошові потоки, тобто надходження та витрати, відображені у звіті про рух грошових коштів. Метою вхідного грошового потоку є забезпечення підприємства грошовими коштами, необхідними для здійснення поточної та інвестиційної діяльності.

Метою початкового грошового потоку є використання коштів у різних сферах фінансово-господарської діяльності.

4. Управління грошовими потоками заснована на наступних принципах:

- вигідна надійність;
- формування певних інформаційних баз, необхідних для здійснення фінансових операцій підприємства;
- збалансованість;

- оптимізація грошових потоків підприємства в процесі управління ними;
- забезпечення ефективності використання грошових коштів;
- забезпечення ліквідності.

Фінансові менеджери повинні керувати своїми грошовими потоками таким чином, щоб максимізувати прибутковість компанії в той же час підтримувати високу ліквідність активів.

Список використаних джерел:

1. Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.19 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1919 р. №87 зі змінами від 10.06.2022 р. N382 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0398-99>
3. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2021. - 592 с.
4. Литвинчук Т. В. Грошові потоки в системі управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 6. Т. 1. С. 86- 90.
5. Барановська А.С. Оцінка ефективності дебіторської та кредиторської заборгованості. *Вісник Сумського аграрного університету*. Серія Фінанси і кредит. 2021. № 1. С. 51-55.
6. Управління грошовими потоками на підприємстві. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua>

Христина МАЙКІВЕЦЬ*

Студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** В роботі розглядаються аспекти функціонування страхового бізнесу України в умовах глобалізації. Розглянуто теоретичне поняття «фінансової стійкості». Проведено аналіз звітних даних за I півріччя 2022 року. Досліджено основні зміни у страхуванні та наведено таблиці. Також розглядається вплив військового стану та COVID-19 на страховий ринок. Головна мета статті розкрити сутність глобалізації на страховому ринку.*

***Abstract.** . This article examines aspects of the functioning of the insurance business of Ukraine in the conditions of globalization. Theoretical concepts of*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Олена МАРЦЕНЮК

financial stability, analysis of reported data for the first half of 2022 were considered. The main changes in insurance are studied and tables are given. The impact of martial law and COVID-19 is also considered. The main purpose of the article reveals the essence of globalization in the insurance market..

Вступ. Міжнародний страховий ринок зазнає зміни під впливом процесу глобалізації. Глобалізація міжнародного страхового ринку являє собою стирання законодавчих і економічних бар'єрів між національними страховими господарствами, що здійснюється під впливом змін в світовій економіці, та має в якості кінцевої мети формування глобального страхового простору.

Страховий ринок, як і весь фінансовий ринок в Україні, розвивається під впливом євроінтеграційних процесів. Регулювання страхового сектору в Україні характеризувалося (до 24 лютого 2022 року) значною динамічністю і розширенням переліку страхових послуг з добровільних видів страхування, підвищенням вимог до порядку створення діяльності страхових компаній та їх конкурентоспроможності, подальшою інтеграцією країни у міжнародні структури та необхідністю залучення страхового ринку до вирішення найважливіших питань економічного розвитку. Але зараз страховий бізнес України проходить одне з найважчих випробувань за часів незалежності - випробування війною, яке наразі дає розуміння, які компанії є фінансово стійкими, не зупинили своєї діяльності, виконуючи зобов'язання перед клієнтами [3].

Виклад основного матеріалу: Страхові компанії є потужним сектором небанківських фінансових послуг в Україні. Для успішного функціонування на фінансовому ринку страховим компаніям необхідно формувати ефективну систему управління фінансами, підтримуючи фінансовий потенціал та підвищуючи конкурентоспроможність компаній [1].

Особливості організації діяльності страховика визначаються своєрідністю страхового процесу: на його вході та виході перебувають фінанси, які лише тимчасово знаходяться у страховика, який приймає від страхувальника гроші в обмін на послугу, яку надасть у майбутньому як страхові виплати тим страхувальникам, що зазнають збитків. Ця особливість потребує певних гарантій щодо здатності страхової компанії відповідати за своїми зобов'язаннями перед страхувальниками.

Однією із гарантій є фінансова стійкість страховика. Вона постійно перебуває в центрі його уваги та пов'язана з тарифною, фінансовою, інвестиційною і перестраховальною політикою.

Фінансова стійкість як економічна категорія – це головний чинник стабільної діяльності суб'єкта господарювання, який має зберігатися незалежно від ступеня негативного впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників. Зовнішні чинники умовно можна поділити на дві групи:

1) перша – чинники безпосереднього впливу, які досить швидко

відображаються на рівні фінансової стійкості,

2) друга - чинники опосередкованого впливу, які мають довготривалу дію на рівень фінансової стійкості.

До чинників першої групи можна віднести: несприятливі зміни законодавства, погіршення економічного становища і підвищення ступеня ризиків у галузі, зростання рівня конкуренції, посилення податкового тягара тощо.

До другої – ускладнення політичної ситуації, погіршення умов зовнішньоекономічної діяльності, несприятливу кон'юнктуру на міжнародних ринках, стихійні лиха, зміну системи цінностей у суспільстві й технологічного устрою.

Слід звернути увагу на те, що зовнішні чинники майже не піддаються контролю і страховій компанії досить складно ефективно протистояти їм, тому можливість ефективно управляти внутрішніми чинниками є визначальним для розвитку і розширення діяльності страховика [2].

Управління фінансами передбачає налагоджену систему управління у розрізі операційної діяльності, зокрема страхової та перестрахової, фінансової та інвестиційної діяльності. Раціонально сформована система управління фінансами має визначальний вплив на розвиток всього страхового ринку, проте 2022 рік вплинув на управлінські процеси у страхових компаніях.

Воєнний стан змусив страховиків вибудовувати нові управлінські системи, в тому числі і системи фінансового менеджменту. До того ж страховий ринок готується до змін, пов'язаних з реалізацією ідей Білої книги «Майбутнє регулювання ринку страхування», які забезпечать платоспроможність, стійкість та конкурентність ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів послуг страхування. Ці ж ідеї відображені в новому Законі України «Про страхування», який вступає в дію з 1 січня 2024 року та буде направлений на імплементацію провідних директив Європейського Союзу. Важливо зазначити, що трансформація страхового ринку вже розпочалась до моменту повномасштабного вторгнення РФ.

Один з напрямів такої трансформації – це перехід до прозорих структур власності страховиків та фінансової спроможності їхніх власників, що відобразилося на фінансовому управлінні компаній. Для цього Національний банк як регулятор здійснює з 2021 року посилений моніторинг прозорості структур власності страховиків. Цей моніторинг та вжиття наглядових заходів щодо страховиків будуть продовжені, що відповідає положенням Меморандуму про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом від 24 березня 2023 року.

Вважаємо за доцільне при дослідженні особливостей управління фінансами страхових компаній України визначити тенденції трансформації галузі.

У таблиці 1 сформовано кількісний склад страхових компаній та кількість укладених договорів страхування на страховому ринку України в період 2018-2022 рр. [7]

Таблиця 1

Кількість страхових компаній та укладених договорів страхування на страховому ринку України в період 2018-2022рр.

№ з/п	Показник	Роки					2022/2018		2022/2021	
		2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення	Темп приросту, %	Абсолютне відхилення	Темп приросту, %
2	Кількість страхових компаній, од., з них:	281	233	210	155	128	-153	-54,4	-27	-17,4
3	Компанії зі страхування життя, од.	30	23	20	13	12	-18	-60,0	-1	-7,7
4	Кількість укладених договорів, тис. од.	77495,0	80271,1	120576,8	131561,9	88003	10508	13,6	-43559	-33,1

Джерело: сформовано автором за даними [7]

Проаналізувавши дані таблиці 1, можемо зробити висновок, що в цей період існувала тенденція до скорочення кількості компаній на ринку, найбільша кількість ліквідованих компаній спостерігалася у 2020 році – 55 компаній залишили страховий ринок. Ця тенденція пов'язана зі зміною регуляторного органу, у 2020 році Нацкомфінпослуг розпочав процедуру ліквідації та передав повноваження регулювання страхового ринку України Національному банку України. В свою чергу, НБУ ввів жорсткі умови щодо платоспроможності компаній, що лежить в системі управлінні фінансами, ті компанії, які не змогли докапіталізуватися були змушені припинити страхову діяльність. Так, наприклад, НБУ зупинив дію всіх ліцензій п'яти компаній: ПрАТ «Страхова Компанія «Капітал-страхування», ТДВ «Страхова компанія «Ніка», ПрАТ «Альянс-гарант Страхова компанія», ПрАТ «Страхова компанія «Фінекс», ТДВ «Страхова компанія «Фінтех» [1].

Економічна криза, як показав вже досвід карантину підчас пандемії COVID-19, позначається на розмірі страхових внесків, впливає на прибутковість діяльності страховика і, як результат, на інвестиційний портфель страхових компаній. Як виявилось, страхові компанії, що працюють за традиційною схемою, постраждали від карантину в найменшій мірі, тоді як інші, які входили

до складу великих фінансових груп, що надавали послугу страхування як одну з фінансових послуг, постраждали значно.

Під час економічної, політичної криз, військових дій страховий ринок України відчуває їх вплив один із перших. Така здатність до чутливості стимулює страхові компанії до адаптації з навколишнім середовищем, розвитку та самовдосконалення. В страхуванні сьогодні бурхливо розвивається фінтехіндустрія; вона проникає в усі сфери фінансової діяльності та демонструє клієнтам нові й зручні фінансові сервіси та інструменти.

На сьогодні страховики, в цілому, адаптувались до ситуації, відновили роботу, зважаючи на нові виклики. Втім, війна продовжує вносити корективи у діяльність страхових компаній, тим самим змушуючи страховиків змінювати стратегію та модель ведення справ.

Аналізуючи звіт НБУ за I півріччя 2022 року необхідно зазначити, що активи, страхові резерви страховиків України утримали довоєнні обсяги, валові страхові премії знизились і становлять 19,91 млрд. грн. (- 25%), чисті страхові премії також знизилися на 25% і становили 17,7 млрд. грн. В цілому обсяг страхового бізнесу в Україні скоротився за зазначений період на третину. Операції вихідного перестраховування у першій половині 2022 року впали вдвічі (- 51%) з 4,7 млрд. грн. до 2,3 млрд. грн., при цьому також змінилося співвідношення між операціями вихідного перестраховування у резидентів та нерезидентів на користь останніх - до 85%/15% .

Проблеми, що існують на ринку страхових послуг знижують рівень довіри до страхових компаній та пригнічують їх розвиток. Серед них: низька платоспроможність та ліквідність страхових компаній; недосконалість бізнесмоделей страховиків; недостатня прозорість ринку та проблеми в корпоративному управлінні; проблема захисту прав споживачів страхових послуг.

Страховий ринок України перебуває на етапі розвитку та інтеграції у світовий простір. Попри певні здобутки він характеризується недоліками, наявність яких показує перспективи розвитку, крім того, функціонування страхових компаній на фінансовому ринку знаходиться в прямій залежності від рівня розвитку економічної системи, від сформованого в країні інвестиційного клімату, макроекономічної ситуації в цілому.

Український ринок страхування складно назвати глобальним. Рівень проникнення страхування в українську економіку, як і раніше, низький, у структурі ВВП страхування займає менше 1% порівняно з розвиненими країнами, у багатьох з яких цей показник від 10% і вище. Адже наявність розвиненого страхового ринку це одна з ознак розвиненої сучасної економіки. У наших громадян поки що не сформувалося чітке розуміння того, що такий інструмент, як страхування, дуже ефективно працює в складних непередбачених ситуаціях. Але як це не парадоксально, з цих причин ринок страхування її є дуже перспективним. Український страховий ринок нещодавно отримав нового регулятора в особі НБУ. Сподіваємося, що НБУ у своїй політиці щодо ринку страхування на перше місце ставитиме національні фінансові інтереси, що стане

основою розвитку страхування в Україні. В цій справі не можна приймати поспішних рішень і бігти «попереду паровоза», намагаючись сподобатися західним партнерам, і в результаті отримати олігополію, при якій на ринку залишаться 5-7 великих компаній з іноземним капіталом, а вітчизняні компанії будуть витіснені через неможливість виконання нових вимог, згідно з директивами ЄС.

На жаль, такий досвід має більшість країн Східної Європи, на чийх ринках світові страхові гіганти поглинули дрібніші національні компанії. Україні потрібно знайти інший шлях, як, наприклад, в Ізраїлі, де практично всі фінансові установи є переважно національними [3].

Висновки. Можна зробити висновок, що існує необхідність встановлення нових підходів до організації та вдосконалення системи управління фінансами страхових компаній, яке забезпечуватиме підвищення конкурентоспроможності компанії, обумовлене реаліями сучасного страхового ринку. Також для поглиблення глобалізації страхового ринку необхідно наблизити законодавче забезпечення страхової діяльності до європейських стандартів, активізувати страхову, фінансову та інвестиційну діяльність страхових компаній, а також посилити фінансову безпеку на фінансовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Абдултайрова Е. Р., Тепляков М.О., Орлов І.О. Сучасні технології управління соціально-економічним розвитком України в умовах глобальних викликів сьогодення. URL: <https://fim.mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/17e7f9bc-a9c4-4651-ae1e-09ead14b64bc.pdf#page=9>
2. Martseniuk O. Trends in digitalization in the insurance market of Ukraine. In: *Digitalization and information society. Selected issues* : Monograph 53. Katowice : Publishing House of University of Technology. 2022. Part 3. P. 283-294. ISBN 978-83-963977-6-8. DOI: 10.54264/M008
3. Марценюк О.В. Інтеграційні процеси як чинник розвитку страхового ринку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL:http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2020/32.pdf
4. Марценюк О.В., Руда О.Л., Перкун А.В. Сучасні тенденції формування ресурсного потенціалу страхової компанії. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL:<https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1877/1894>
5. Терещенко Т. Є., Сучасний український страховий ринок в умовах глобалізації. URL: <https://www.dsau.dp.ua/ua/page/materiali-konferencij.html>
6. Martseniuk O.V. Current trends in the development of the insurance market of Ukraine in the conditions of evropean integration. *Colloquium-journal*. 2021. Część 4. № 3 (90). P. 38-47. URL: <http://www.colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2021/01/colloquium-journal-390-chast-4.pdf>.
7. Офіційний сайт журналу «FORINSURER». URL: <https://forinsurer.com/>

Максим МОСКАЛЮК*,
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті досліджено особливості розкриття сутності фінансової безпеки підприємства з метою розвитку понятійного апарату фінансового менеджменту підприємства. Розглянуто заходи щодо запобігання інформаційних ризиків в системі фінансового забезпечення підприємства. Запропоновано етапи інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства*

***Abstract.** The article examines the peculiarities of revealing the essence of the company's financial security in order to develop the conceptual apparatus of the company's financial management. Measures to prevent information risks in the company's financial support system are considered. Stages of information provision of financial security of the enterprise are proposed*

Вступ. В останні роки зросла роль формування системи фінансової безпеки на всіх рівнях, будь то макроекономічна безпека, безпека підприємств різних сфер і галузей діяльності чи безпека домогосподарств. Ця проблема залишається однією з основних і, відповідно, найбільш актуальних у сучасному нестабільному середовищі української економіки. З одного боку, всім зрозуміла важливість та необхідність забезпечення фінансової безпеки, а з іншого боку, дуже багато її аспектів перебувають за межею комплексного системного розуміння та ефективної практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу. Фінансовій безпеці підприємства загрожують різноманітні фактори. Зокрема, збитки інтересам підприємця може бути завдано в результаті недобросовісних дій конкурентів; невиконання партнерами, замовниками, постачальниками, клієнтами своїх зобов'язань щодо оплати контрактів, постачання товарів тощо; а також кризових явищ в економіці, непередбачуваних змін кон'юнктури ринку, стихійних лих, пандемій, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності, соціальної напруженості і, нарешті, несприятливої економічної політики держави.

Формування системи забезпечення фінансової безпеки на підприємстві не можливо без ідентифікації безлічі різноманітних загроз, які виникають у процесі господарської діяльності. Вимоги до фінансової інформації, а й зумовлює необхідність вирішення нових завдань у сфері інформаційного забезпечення,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

зокрема визначення інформаційних ризиків і шляхів їх зниження на підприємствах у контексті забезпечення їх фінансової безпеки.

Підвищення результативності фінансової діяльності підприємства через забезпечення повноти та достовірності фінансової інформації передбачає реалізацію заходів в таких напрямках:

1. Адаптація управлінських структур до міжнародних стандартів: Ця дія спрямована на гарантування відповідності внутрішньої організаційної структури підприємства міжнародним стандартам і вимогам, що полегшує внутрішню координацію та допомагає зменшити можливі ризики в обліку і фінансовому звітності.

2. Зменшення фінансових ризиків через забезпечення повноти і достовірності фінансової інформації: Це включає в себе вдосконалення процесів фінансового контролю, аудиту та регулярного моніторингу фінансової інформації для попередження ризиків і вчасного реагування на них.

Під час аналізу різних форм підприємницьких структур було виявлено, що більшість ризиків виникають через недостатню обізнаність підприємств щодо можливих змін в макроекономічному середовищі, які можуть вплинути на їх фінансовий стан. Таким чином, виділимо категорію "інформаційні ризики", яка включає в себе дві групи ризиків:

1. Зовнішні інформаційні ризики: Ці ризики пов'язані з надходженням зовнішньої інформації, такої як зміни в законодавстві, політичних чи економічних умовах, які можуть вплинути на фінансову діяльність підприємства. Для зменшення цих ризиків, підприємство повинно активно вести моніторинг зовнішнього середовища та аналізувати можливі наслідки для своєї фінансової діяльності.

2. Внутрішні інформаційні ризики: Ці ризики виникають внаслідок недисциплінованості в управлінні, помилок у фінансовому обліку та інших внутрішніх процесах. Для управління цими ризиками, підприємство повинно вдосконалити свої внутрішні процедури контролю, надавати навчання персоналу та встановлювати механізми внутрішнього аудиту.

Отже, раціональні методи зменшення ризиків та вдосконалення фінансової діяльності можуть включати у себе адаптацію до стандартів, моніторинг зовнішнього середовища та внутрішній контроль для забезпечення повноти та достовірності фінансової інформації.

Цим ризикам на підприємстві можна запобігти шляхом реалізації наступних заходів (рис. 1).

На підприємствах особливої актуальності набуває розробка заходів, спрямованих на зниження фінансових ризиків, які пов'язані з поверненням кредитів банківським установам, боргів – партнерам, працівникам підприємств, вкладникам тощо. Вирішення проблеми слід шукати в площині удосконалення юридичних основ, які мають захищати інтереси власників підприємства.

Також можна виділити 4 етапи забезпечення інформації безпеки на підприємстві:

Перший етап - це аналіз поточного стану інформаційної безпеки на

підприємстві, виявлення сильних і слабких сторін, а також загроз і можливостей.

Другий етап - це розробка стратегії інформаційної безпеки на підприємстві, визначення цілей, завдань, принципів, методів і засобів захисту інформації.

Третій етап - це реалізація стратегії інформаційної безпеки на практиці, впровадження необхідних заходів технічного, організаційного, правового та іншого характеру.

Четвертий етап - це моніторинг і контроль ефективності заходів інформаційної безпеки на підприємстві, оцінка досягнення цілей, коригування стратегії за необхідності.

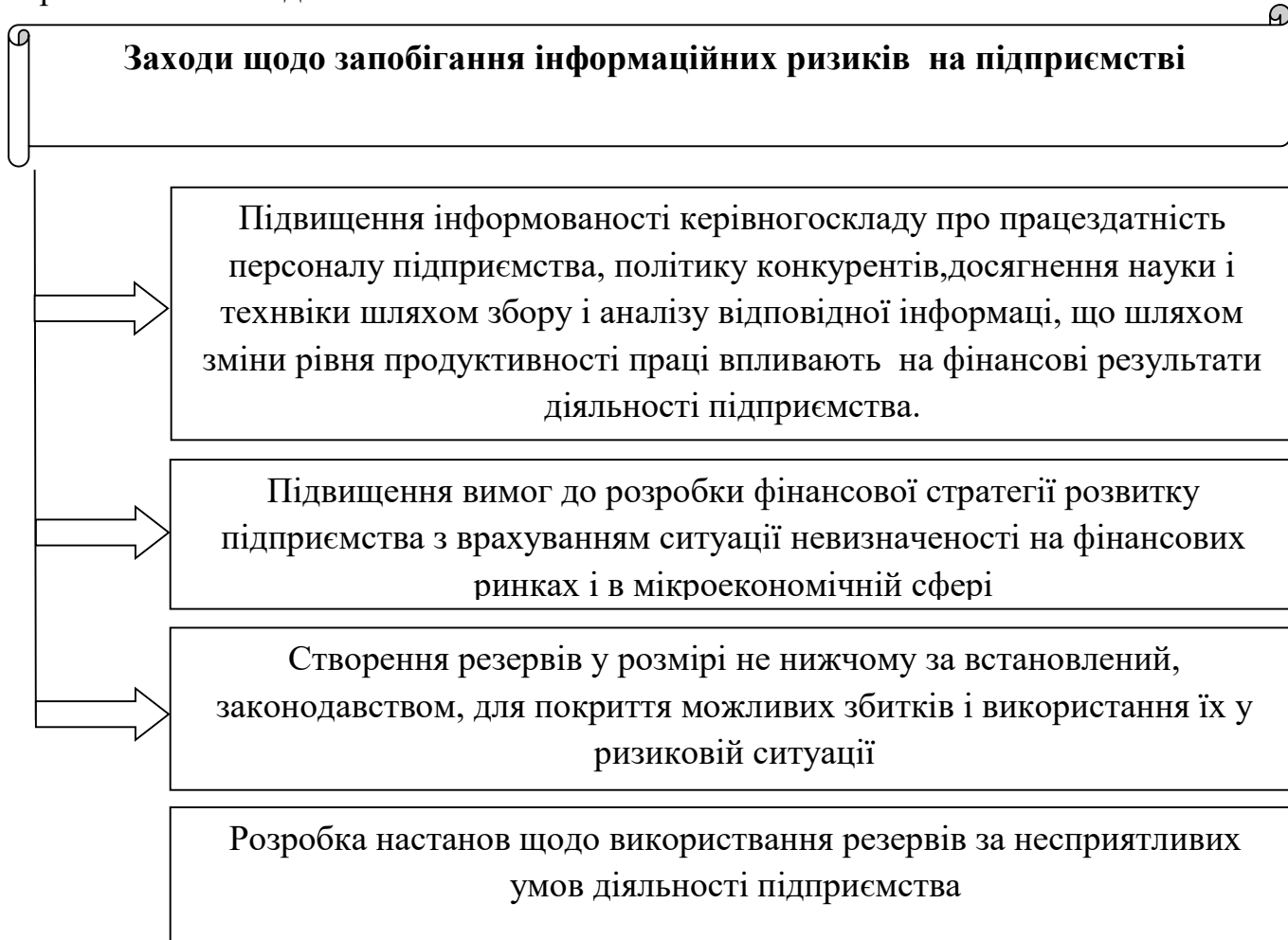

Рис. 1. Заходи щодо запобігання інформаційних ризиків на підприємстві

Джерело: [4]

Після проведеного аналізу можемо запропонувати наступні етапи забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві (рис. 2).

Забезпечення безпеки інформаційних систем вимагає комплексного підходу, включаючи перевірку стандартів, аудит та постійний моніторинг. Важливо враховувати вимоги законодавства та готуватися до змін у цілях забезпечення ефективної захисту інформації підприємства.

Рис 2. Етапи інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства

Джерело: [4]

Умови невизначеності, які супроводжують діяльність підприємств, вимагають формування дієвої системи управління фінансовою безпекою, що дозволить своєчасно відслідкувати й нейтралізувати певні ризики та загрози, запобігатиме виникненню кризових ситуацій й сприятиме підвищенню фінансової стійкості, платоспроможності і ліквідності, рівня прибутковості, посиленню ділової активності, покращенню майнового стану, загальному зміцненню фінансових можливостей суб'єктів господарювання, забезпеченню його подальшого успішного розвитку

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства - це сукупність методів, форм, інструментів, прийомів, важелів, що впливають на її забезпечення. При цьому в структурі механізму мають бути поєднані економічна та безпекова складові організації, планування та контроль для досягнення найвищого рівня її безпеки від різних загроз.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства спрямований на виконання наступних завдань: виокремлення основних пріоритетів забезпечення фінансової безпеки підприємства; аналіз загроз фінансової безпеки внутрішнього та зовнішнього походження; формування необхідного ресурсного потенціалу забезпечення фінансової безпеки підприємства; оперативне, тактичне та стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; обґрунтування системи заходів щодо усунення та мінімізації ймовірних ризиків та впровадження дієвих шляхів мінімізації фінансових втрат; оцінка стану та діагностика досягнутого рівня безпеки на основі використання різноманітних методів; забезпечення захищеності фінансових інтересів підприємства, його засновників (власників), структурних підрозділів, працівників; контроль за реалізацією відповідних процедур з управління фінансовою безпекою підприємства.

Висновки. За результатами досліджень теоретичного та аналітичного характеру можна зробити висновок, що інформаційне забезпечення є складовою частиною фінансової безпеки підприємства. Сучасні умови функціонування підприємств різних сфер діяльності вимагають розробки актуальної інформаційної системи, яка дозволить забезпечити фінансову безпеку підприємства. Основною перепорою у створенні цілісної інформаційної системи підприємства є кібератаки зловмисників. Користуючись даними досліджень виробників програмного забезпечення, Європейського агентства по мережевій і інформаційній безпеці Євросоюзу можна прийти до висновків, що на підприємствах різних галузей сталися порушення інформаційної безпеки, при цьому, це характерно, як великим, так і середнім підприємствам. Щорічне зростання витрат підприємств на захист даних, викуп бази даних у зловмисників та/або відновлення даних, репутації спонукає до подальшого розвитку тематики, пов'язаною з інформаційним забезпеченням фінансової безпеки.

Список використаних джерел:

1. Богацька Н. М. Аналіз ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2021. № 10 (56). С. 76-84.
2. Даценко Г.В.. Використання ефектів моделі життєвого циклу в розробці стратегії управління фінансовими ресурсами підприємств. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2010 Вип. 4(2) С. 96–101
3. Дубинська О. С. Визначення рівня фінансово-економічної безпеки на підставі аналізу фінансової звітності підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2021. № 5. С. 112–122
4. Мельник В. В., Жук Т. В. Інформаційне забезпечення як складова фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 6 (50). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
5. Степаненко О. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства Інформаційно-аналітичний портал ІТТА.info. 2020. URL: <https://itta.info/shlyaxi-pidvishhennya-efektivnosti-diyalnosti-pidpriyemstva/>

Ольга ОБЕСНЮК*,
магістр,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНІ БАНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття присвячена огляду ролі та значення державних банків у банківській системі України в умовах воєнного стану. Визначено функції державних банків. Зроблено висновки, що важливим принципом діяльності банківської системи в умовах війни є збереження довіри клієнтів до банківського сектору, оскільки довіра українських клієнтів забезпечує стабільну роботу банківської системи в таких умовах. Здійснено огляд діяльності банківських установ за основними показниками, а також з визначенням переліку ТОП-10 за прибутковістю та за величиною активів. Наводяться посилені вимоги до рівня та якості корпоративного управління до банків державного сектору у період дії воєнного стану.*

***Abstract.** The article is devoted to the review of the role and importance of state banks in the banking system of Ukraine in the conditions of martial law. Functions of state banks are defined. It was concluded that an important principle of the banking system's operation in wartime conditions is the preservation of customer trust in the banking sector, since the trust of Ukrainian customers ensures the stable operation of the banking system in such conditions. An overview of the activity of banking institutions was carried out according to the main indicators, as well as with the definition of the TOP-10 list by profitability and by the size of assets. There are increased requirements for the level and quality of corporate governance for public sector banks during the period of martial law.*

Вступ. Банки у зв'язку зі специфікою своєї діяльності займають особливе місце в ринковій економіці та значно впливають на розвиток суспільства і економіки країни. Вхідження України до світового конкурентного середовища посилило для вітчизняних банківських установ вимоги щодо підвищення конкурентоспроможності та ефективності надання фінансових послуг. Військово-політичні фактори значно ускладнили економічну ситуацію в Україні, сприяли поглибленню економічної кризи, зростанню дефіциту державного бюджету, скороченню ділової активності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Негативні економічні процеси, пов'язані з воєнною агресією в Україні, такі як проблеми ліквідності власних активів, збитковості діяльності, суттєве звуження клієнтської бази, запустили процеси

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Лариса ВДОВЕНКО

перереформатування роботи банківських установ, що суттєво відобразилось на отриманих ними фінансових результатах. Оскільки функціонування будь-якого банку і його успішна діяльність залежить від вміння приймати рішення, які дозволяють забезпечити на належному рівні ліквідність, прибутковість і захист від негативного впливу банківських ризиків, актуальним в сучасних умовах функціонування економіки є отримання позитивного фінансового результату за умов сприятливого рівня ризику.

Робота банківської системи під час війни є дуже важливою, адже саме банки забезпечують платежі населення та бізнесу. Як і в мирний час, діяльність банківської системи в умовах воєнного стану повинна здійснюватися на принципах законності, економічної самостійності, незалежності, відповідальності за своїми зобов'язаннями, легальності банківських операцій, дотримання нормативів НБУ, забезпечення права вибору банківської установи фізичними особами та забезпечення виконання взятих на себе зобов'язань.

Перш за все зупинимось на ролі та функціях державних банків України (рис.1).

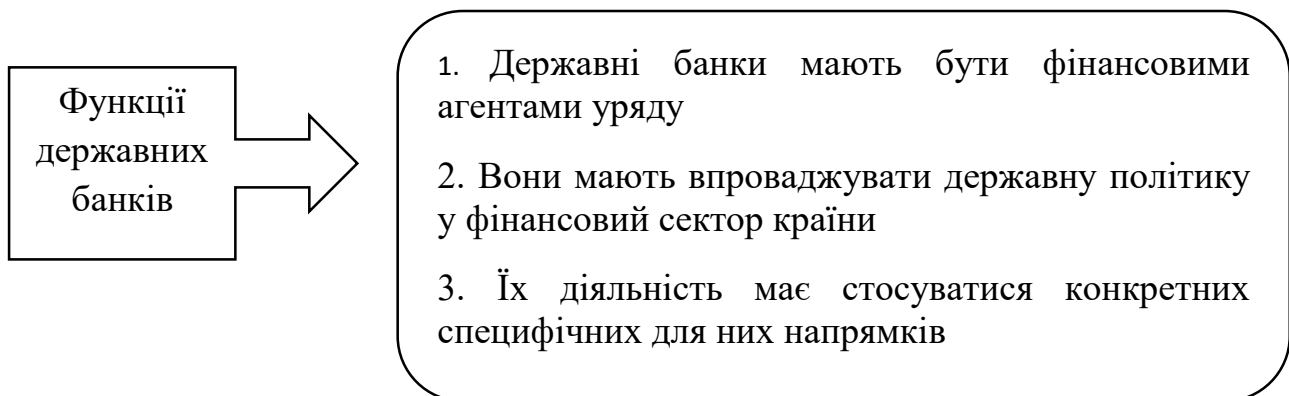

Рис.1. Основні функції державних банків

Джерело: складено на основі [1]

Своєчасні кроки НБУ та банківських установ у перші місяці війни сприяли зниженню втрат у фінансовому секторі України. Попри воєнні ризики збільшився обсяг коштів клієнтів у банках. В кінці березня було зафіксоване зростання депозитів. Разом з тим частка коштів на вимогу досягла максимального значення.

Згідно результатів огляду банківського сектору, опублікованого НБУ в лютому 2023 року встановлено, що банківська система вистояла та оперативно адаптувалась до функціонування в умовах повномасштабного вторгнення. На момент публікації огляду банківська система характеризується, як операційно стійка, ліквідна та прибуткова. Цього вдалось досягнути за рахунок впровадження реформ у довоєнний час, докладеним зусиллям самих банків, вчасно вжитих превентивних заходів та підтримці НБУ [2].

У I кварталі 2023 року кількість діючих банків зменшилася на 2 до 65: у лютому до категорії неплатоспроможних віднесено банк “Форвард”, а у березні відкликана банківська ліцензія в “Айбокс банку” та розпочато процедуру його

ліквідації через систематичне порушення цим банком вимог у сфері фінансового моніторингу. Частка цих фінустанов в активах платоспроможних банків становила 0,1% у кожної, тож виведення їх з ринку не вплине на стабільність банківського сектору України [2].

Що стосується державних банків, то за I квартал 2023 року частка державних банків зросла ще на 0,3 в. п. до 50,9%. Рівень концентрації сектору збільшувався через швидше зростання чистих активів більших банків.

У I кварталі 2023 року банківський сектор України успішно проходив кризу, зберігав високу ліквідність та генерував прибутки. Збільшення фондування відбувалося за рахунок коштів бізнесу, обсяги гривневих коштів населення майже не змінилися [2].

Упродовж I кварталу обстріли енергетичної інфраструктури тривали, однак банки України забезпечили стабільну роботу відділень та відновлювали роботу в деокупованих регіонах.

Державні банки, включно з ПриватБанком, надалі становлять понад половину активів сектору – 50,9% за чистими активами, у коштах населення – 60,4%. Деяко зросла частка приватних банків за депозитами фізичних осіб – на 0,7 в. п. Державні банки входять до ТОП-10 найприбутковіших банків України у 2022 році (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-10 найприбутковіших банків України у 2022 році

№ п/п	Банк	Прибуток до оподаткування, тис. грн.
1	ПриватБанк	22 847 507
2	Ощадбанк	4 798 503
3	Райффайзен Банк Аваль	4 197 230
4	ПУМБ	2 805 482
5	ОТП Банк	2 147 070
6	Укрсиббанк	1 443 335
7	Сітібанк	1 319 515
8	Креді Агріколь Банк	984 115
9	Альфа Банк	872 785
10	Укргазбанк	864 479

Джерело: сформовано на основі [3]

Також за величиною активів державні банки входять до ТОП-10 найбільших банків у 2022 році (табл. 2).

Загалом, формування резервів під очікувані збитки стало основною причиною погіршення фінансового результату. Ряд банків визнали погіршення якості активів через фінансові труднощі позичальників.

Обсяг чистих активів платоспроможних банків зріс за I квартал на 3,2%. Передусім збільшилися обсяги коштів в НБУ у відповідь на поетапне підвищення нормативів обов'язкового резервування за коштами клієнтів. Вкладення в ОВДП також зростали. Частково попит на державні облігації поживав дозвіл банкам покривати частину загального обсягу обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП.

ТОП-10 найбільших банків за величиною активів у 2022 році

№ п/п	Банк	Активи, тис. грн.
1	ПриватБанк	572 448 057
2	Ощадбанк	271 908 631
3	Укресімбанк	237 277 674
4	УКРГАЗБАНК	167 751 760
5	Райффайзен Банк Аваль	108 513 066
6	АЛЬФА БАНК	99 492 354
7	ПУМБ	81 833 590
8	УКРСИББАНК	70 480 532
9	СБЕРБАНК	66 317 411
10	ОТП БАНК	59 959 434

Джерело: сформовано на основі [3]

Обсяг активів станом на 01.01.2023 р. становив 2032019 млн грн, що на 21213 млн грн (1,033%) менше рівня попереднього року. З огляду на скорочення кредитної пропозиції для клієнтів, вітчизняні банки нарощували обсяги вкладень у депозитні сертифікати НБУ та кошти на рахунках в інших банках.

Незважаючи на суттєві проблеми в сфері кредитування, зростання кількості проблемних кредитів, відбулось нарощення обсягів кредитного портфеля вітчизняних банків на 27636 млн грн або 2,56%. Це пов'язано з тим, що в 2022 р. державні банки продовжували кредитування окремих програм та проєктів.

В більшості банків чистий кредитний портфель скорочувався внаслідок пригніченого попиту, зростаючих втрат від кредитного ризику та збільшення частки непрацюючих кредитів. Банківські установи прискорили визнання кредитних втрат внаслідок війни.

На найближчу перспективу НБУ рекомендує банкам зосередитися на відновленні кредитування та підтримці своїх бізнес моделей з урахуванням можливості довгої тривалості війни. При цьому кредитний ризик і надалі залишається одним із ключових ризиків банківської системи. НБУ планується протягом 2023 року провести оцінювання стійкості банків, за підсумками якого буде визначено терміни для відновлення банками капіталу. Окрім того, планується розробка графіку відміни тимчасових регуляторних послаблень.

За попередніми оцінками більшість фінансових установ зможе відновити капітал за рахунок майбутніх прибутків, проте ряду банків ймовірніше за все знадобиться додаткова допомога акціонерів. Також банкам рекомендовано зосередити увагу на керуванні ліквідністю, дотриманні процентної політики, що, зі свого боку, повинно слугувати основою для стимулюванню строкових вкладів населення.

Безперервність обслуговування державними банками приватних та бізнес-клієнтів відіграла важливу роль у забезпеченні стійкості української економіки в умовах війни. При цьому провідну роль відіграла цифровізація платіжної системи. Здійснення належних виплат пенсій та інших соціальних виплат, заробітної плати працівникам бюджетної сфери, у т.ч. тим, хто перебуває на

дистанційній роботі, розширення кредитної «подушки» для громадян, які стикаються із труднощами у погашенні карткових кредитів, не лише мають велике значення для запобігання гуманітарній кризі, а й сприяють стійкості функціонування економіки завдяки підтриманню споживчого попиту.

Подальша стабільність системи електронних платежів також є важливою для налагодження роботи підприємств малого й середнього бізнесу, які вимушено змінюють місце свого розташування, або переводять частину своїх працівників на дистанційну роботу, та для безперешкодного впровадження заходів державної фінансової підтримки бізнесу.

Висновки. Державні банки як такі, що мають найрозвиненішу мережу відділень, й надалі мають розглядатися як опорні у програмах державної економічної підтримки.

Водночас уряду необхідно звернути увагу на посилення ролі його представників у наглядових радах державних банків задля гарантування стабільної роботи цих банків з клієнтами усіх видів. Зокрема – забезпечення безперервності роботи електронних платіжних систем, доступу власників банківських карток до готівки, можливостей використання електронних розрахунків (особливо у сільській місцевості). Доцільно переглянути рішення про скорочення мережі відділень, зокрема – у поселеннях, населення яких суттєво збільшилося через приплив внутрішньо переміщених осіб.

У період дії воєнного стану до банків державного сектору застосовуються посилені вимоги до рівня та якості корпоративного управління, у тому числі, але не виключно в частині:

- здійснення професійної діяльності та прийняття рішень, виходячи з необхідності збереження середовища, в якому функціонують банки (зокрема, але не виключно збереження економічної активності, критичної інфраструктури, зайнятості працівників тощо), та запобігання гуманітарній катастрофі та/або економічній блокаді;

- обов'язку керівника, заступників керівника, членів колегіальних органів, членів наглядової ради, інших посадових осіб банку забезпечити наявність з ними цілодобового зв'язку, а також можливість повноцінного виконання ними своїх обов'язків;

- забезпечення цілісності та неперервності роботи наглядової ради та правління банку;

- ініціативності на всіх рівнях системи корпоративного управління банку у вирішенні державних завдань, рішень вищого органу управління банку.

Список використаних джерел:

1. Чмутова І. М. Особливості функціонування державних банків у банківській системі України. *Проблеми економіки*. № 4. 2011. С. 135.

2. Огляд банківського сектору України за 1 квартал 2023 року: ліквідність, активи та фондування. URL: <https://forinsurer.com/news/23/05/18/42658>

3. Рейтинг надійних банків України. URL: <https://forinsurer.com/rating-banks>.

Богдана ОСТАПЧУК *
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У даній статті розглянуто і узагальнено дослідження особливостей регулювання страхової діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Визначаються перспективи розвитку національного страхування. У цій статті досліджуються теоретичні аспекти, які визначають страхові ринки та їх структуру. Представлено динаміку кількості страхових компаній за видами та основні показники страхового ринку. Детально розглянуто фактори, що впливають на страховий ринок України. Доведено, що, незважаючи на воєнний стан, все ще існують можливості для подальшого розвитку страхування, особливо як засобу інвестування. Логічним і доцільним є залучення інвестиційних можливостей страхових компаній для відновлення загальнонаціональної мережі медичних і фармацевтичних установ, зруйнованих війною.*

***Abstract.** This article examines and summarizes the study of the peculiarities of the regulation of insurance activity in Ukraine under martial law. This article examines the theoretical aspects that define insurance markets and their structure. The dynamics of the number of insurance companies by type and the main indicators of the insurance market are presented. Factors affecting the insurance market of Ukraine are considered in detail. It has been proven that, despite the martial law, there is still scope for further development of insurance, especially as an investment vehicle. It is logical and expedient to attract the investment opportunities of insurance companies to restore the nationwide network of medical and pharmaceutical institutions destroyed by the war.*

Вступ. Людське життя і здоров'я є безцінними. Їх цінність не усвідомлюється, поки не втрачаєш. Збитки, серйозні матеріальні втрати, руйнування, травми, стають все більш поширеними. Згідно з чинним військовим законодавством, воєнним станом вважається особлива правова система, встановлена в Україні, або у місці перебування озброєного персоналу на її окремі території у разі загрози державній незалежності України та її територіальній цілісності. Правовою системою визначаються відповідні органи державної влади та військового командування, що необхідні у випадку агресії чи нападу, призначені для запобігання військовим загрозам, відбиття збройних

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

нападів, нейтралізація національних загроз незалежності України.

Особливої уваги за нинішніх умов заслуговує страхування нерухомості. Воно діє і під час війни, проте не всі збитки за договорами страхування можуть бути відшкодованими. Практично всі договори страхування містять додаткові відмітки про воєнний час і збитки, завдані бойовими діями. Тому, якщо внаслідок війни пошкоджено майно, то відповідальність за це несе агресор, і відшкодування можуть бути здійснені за принципом регресії через відповідний період або страховиком або державою.

Виклад основного матеріалу. Страхування - це система цивільно-правових відносин, призначена для захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у випадку настання певних подій, визначених угодою страхування або законодавством. Захист забезпечується за рахунок формування фінансових резервів, що утворюються завдяки платежам фізичних та юридичних осіб у вигляді страхових внесків та доходів від інвестування цих фондів. Для аналізу ситуації на страховому ринку враховують такі показники, як обсяги страхових внесків та витрат на страхування, кількість укладених договорів страхування, фінансовий результат, частка від загального обсягу страхових внесків, розмір страхових резервів та активів страхових компаній.

В Україні було оголошено воєнний стан Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. Варто зазначити, що введення воєнного стану не є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування.

28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України розмістила на своєму веб-сайті лист, в якому засвідчується форс-мажорні обставини, пов'язані з військовою агресією Російської Федерації проти України. Проте наявність форс-мажорних обставин не звільняє страхові компанії від зобов'язання виплачувати страхове відшкодування. Відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України, форс-мажор може звільнити від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо таке порушення сталося через непереборну силу (форс-мажор). Тому, настання форс-мажорних обставин може стати підставою для звільнення страхової компанії від відповідальності за невиконання зобов'язання, якщо існує причинно-наслідковий зв'язок між форс-мажором та невиконанням зобов'язання страховика. Таким чином, наявність воєнного стану в Україні не може бути єдиною підставою для страхової компанії відмовити у виплаті страхового відшкодування. Шкода, заподіяна в результаті бойових дій, можливо, не буде компенсована страховою компанією, проте рекомендується все ж фіксувати завдані збитки, щоб мати можливість отримати відшкодування від держави.

Ринок страхових послуг є критично важливим сегментом української економіки, і його розвиток відзначається значущою динамікою, займаючи друге місце за обсягом капіталізації серед фінансових ринків, які не є банками. Знижений рівень довіри населення до страхових послуг, особливо в умовах невпевненості в економічній та політичній сферах, що супроводжують воєнний стан, призводить до зростання конкуренції в галузі страхування. Ця ситуація надихає страхові компанії на розширення спектру наданих послуг та підвищення

їх якості на необхідному рівні. Тому аналіз діяльності страхових компаній та розробка пропозицій для підвищення їх ефективності стають особливо актуальними в сучасних умовах.

Страхові компанії заздалегідь відмовляються відшкодовувати ризики, пов'язані зі спричиненням збитків через бойові дії. Наприклад, якщо застраховане майно було пошкоджено або знищено внаслідок бойових дій, така шкода не підлягає покриттю з боку страховика. Існує окремий вид страхування від воєнних ризиків на ринку, але останніми роками воно не набуло широкого поширення через високу вартість.

З початку російського вторгнення, найбільші страхові компанії України підтвердили виконання умов договорів страхування та своїх зобов'язань щодо відшкодування страхових випадків. Національний банк, який регулює ринок страхових послуг, 27 лютого 2022 року висловив рекомендацію страховим компаніям спростити процедуру розгляду випадків, які мають властивості страхових, шляхом максимального використання електронних документів та копій необхідних документів, якщо неможливо або ускладнено отримання оригіналів, а також застосовувати інші засоби дистанційного вирішення страхових випадків.

Важливо відзначити, що у 2022 році глобальні інвестиції у фінансові технології, що застосовують для фінансових послуг для допомоги компаніям керувати фінансовими аспектами свого бізнесу, впали на 31%. Спад інвестицій почався у другому півріччі 2022 року, коли обсяг інвестицій становив \$44,9 млрд, у порівнянні зі \$119,2 млрд у першому півріччі. Спад інвестицій пов'язаний з відмовою інвесторів у здійсненні угод на пізніх стадіях через макроекономічні фактори і занепокоєння щодо оцінки ризиків. Економічно складний 2022 рік був не спокійним, інвестиційна активність у секторі страхування була відносно низькою, оскільки багато інвесторів призупинили свою діяльність, очікуючи на розв'язання нестабільностей в умовах складних макроекономічних умов та падіння оцінок і показників на фондових ринках. Після стабілізації ситуації в економіці інвестори матимуть можливість знову активно вкладати значні кошти в розвиток сектору страхування.

Загально кажучи, страховий ринок продовжує функціонувати, незважаючи на обставини. Більшість страхових компаній успішно організували свою роботу, здійснивши евакуацію персоналу в безпечніші регіони, впровадивши віддалену роботу та забезпечивши збереження технічних засобів та баз даних. Фінансова стійкість страхових компаній у часи війни безпосередньо залежить від якості та структури їх активів і запасу капіталу, що були накопичені до початку конфлікту. Опитування також показало, що всі компанії відчувають наслідки воєнних дій на території України. Наприклад, обсяги продажів значно знизилися, особливо через роздрібні канали, а також багато клієнтів звертаються з проханням відтермінувати платежі та розірвати договори страхування життя.

Страхові компанії зіткнулись із складними викликами у своїй діяльності. Ці виклики включають часткову або повну нездійсненність або відкладення страхових виплат, втрату, пошкодження, знищення або деградацію активів,

неможливість отримання перестраховувального покриття та нездійснення зобов'язань перед іноземними контрагентами, а також часткове або повне руйнування об'єктів страхування, що призводить до скорочення сфери страхування.

Деякі компанії, включаючи їхні офіси, персонал і бази даних, опинилися на окупованих територіях або територіях, де тривають бойові дії або постійні обстріли, що робить фактично неможливим виконання їхньої діяльності.

Під час війни надзвичайно важливим є формування достатніх страхових резервів, що забезпечують страховим компаніям здатність виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками та зберігати стабільність у своїй діяльності. Страхові резерви представляють собою фінансові фонди, які страхові компанії створюють з метою забезпечення надійних гарантій виплат страхових відшкодувань. З економічної точки зору, страхові резерви - це сума коштів, яку страхова компанія відкладає на певну дату для майбутніх страхових виплат. У статті 31 Закону України «Про страхування» зазначається, що страхові резерви утворюються страховими компаніями з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум та страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховування) [6].

Розмір валових страхових премій у 2022 році зменшився до 39,6 млрд грн, з яких 24,6 млрд грн отримано від фізичних осіб. Обсяги валових премій ризикового страхування скоротилися на 8%, тоді як премії страхування життя зросли на 9% у цьому кварталі. Усього в 2022 році обсяги премій зі страхування життя скоротилися на 17%, а ризикового страхування - на 21%.

Чисті страхові премії скоротилися до 38,6 млрд грн, а чисті зароблені страхові премії становили 34,9 млрд грн. Загальні підписані страхові премії склали 38,7 млрд грн. У 2022 році витрати на оплату праці склали 3,1 млрд грн, а витрати на податок становили 1,85 млрд грн.

Загалом, страхові виплати страховиків майже не змінилися за квартал, а за рік склали 13 млрд грн, з яких 7 млрд грн виплачено фізичним особам. За рік виплати за договорами страхування життя зросли на 7%, але виплати за ризиковим страхуванням скоротилися майже на третину. Рівень виплат становив 33%. Обсяг валових премій, переданих у перестраховування, зменшився більш ніж вдвічі до 4,2 млрд грн, а виплати скоротилися майже на 60%. За IV квартал премії перестраховикам зменшилися на 36%, а виплати - на 40%. Відповідно, частка перестраховування у преміях також скоротилася (таб.1).

За менш ніж трирічний період наглядку Національного банку України з ринку зникла майже половина страхових компаній. Зокрема, на початку 2022 року було 155 компаній, а до закінчення року лише 126 залишилися в активному стані. Незважаючи на зменшення кількості страхових компаній, ті, що продовжують свою діяльність, значно збільшують капіталізацію ринку. У 2017 році на одну компанію припадало 195,2 мільйона гривень активів, а вже в 2022 році - ця цифра становить 549,5 мільйона гривень.

Загалом, зараз Національний банк України проводить регуляторну політику, яка може бути прийнятною в період миру, але в умовах війни

негативно впливає на ринок. Протягом останніх шести місяців були відкликані або призупинені ліцензії компаній, які забезпечували 10% загальної заробітної плати та податкових відрахувань страхового ринку. Розмова йде про суму приблизно 500 мільйонів гривень.

Таблиця 1

Показники страхових премій та виплат на 2022 рік, млн грн

Активи за балансом	70 338
Обсяг сплачених статутних капіталів	6 717
Сформовані страхові резерви	41 055
Валові страхові виплати	13 001
Рівень валових виплат, %	33
Чисті страхові премії	38 551
Чисті страхові виплати	12 811
Рівень чистих виплат, %	33

Джерело: сформовано автором на основі [7].

У сфері політичного впливу на страховий ринок, серйозною та тривалою проблемою в українській практиці є відсутність повного законодавства, яке сприяло би розвитку страхового ринку, формуванню та використанню страхових резервів та перешкоджало би сумнівним операціям і т.д.

Висновки. Отже, для забезпечення сталого економічного зростання країни та поліпшення добробуту населення необхідно мати розвинений страховий ринок. Головна мета страхування полягає у захисті фізичних та юридичних осіб від можливих збитків, що виникають внаслідок непередбачених подій. Ринок страхування повинен служити сферою підтримки громадян і бізнесу.

Воєнний стан в Україні спричинив додаткові політичні виклики, які згубно діють на розвиток страхового ринку. Так, спрощення регуляторних вимог під час воєнного стану для підтримки і налагодження роботи ринку призвело до виявлення суттєвих порушень деякими компаніями необхідних фінансових нормативів, що наразі загрожує стабільності ринку та може знизити рівень довіри до операторів ринку. Подолати цю проблему можливо лише шляхом повернення до чітких регуляторних вимог і неухильного їх виконання.

Список використаних джерел:

1. Олійник О.В. Страхування: навч. посібн.. Харків: ХНАУ, 2020. 252 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10 листопада 2015 року № 766-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Абдуллаєва А. Особливості страхового захисту в Україні в умовах війни. URL: http://10.0.2.150/docs/Zbirnyky_konferents/2022/Suchasnyi%20stan%20%0%A5%D0%86%202022.pdf.
4. Огляд небанківського фінансового сектору. URL: <https://forinsurer.com/files/file00727.pdf>
5. Показники діяльності страхових компаній. Наглядова статистика. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#>

6. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022

7. Про діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг у територіальних громадах, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) або на території, яка під загрозою проведення воєнних (бойових) дій : Постанова Правління Національного банку України від 07.07.2022 № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-22#Text>.

8. Про страхування: Закон України. URL: <http://surl.li/kjvw> (дата звернення: 10.04.2023)

9. Страхування під час війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022>

Марія ПЕРКУН *,
студентка 2-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КРЕДИТНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

***Анотація.** У статті проаналізовано показники кредитно-інвестиційної спроможності банківської системи України та визначено чинники, що стримують розвиток інвестиційного кредитування. Зроблено висновок, що основою формування та використання кредитно-інвестиційної потужності є фінансові (банківські) ресурси або фінансова стійкість, яка включає власний капітал, залучений капітал та позиковий капітал.*

Суттєве збільшення інвестиційної складової активів кредитно-інвестиційних портфелів українських банків можливе лише за умови подальшого розвитку вітчизняного фондового ринку, стабілізації внутрішньої фінансової ситуації та виходу на ринок цінних паперів більш привабливих емітентів.

***Abstract.** The article analyzes the indicators of credit and investment capacity of the banking system of Ukraine and identifies the factors restraining the development of investment lending. It was concluded that the basis of the formation and use of credit and investment capacity is financial (banking) resources or financial stability, which includes equity capital, borrowed capital and loan capital.*

* ¹Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Лариса ВДОВЕНКО

A significant increase in the investment component of the assets of loan and investment portfolios of Ukrainian banks is possible only under the condition of further development of the domestic stock market, stabilization of the domestic financial situation, and entry into the market of securities of more attractive issuers.

Вступ. Банківська система відіграє важливу роль в економіці України і є життєво важливою для інтересів усіх суб'єктів, дестабілізація якої може призвести до серйозної фінансової кризи. Банківська система концентрує величезні обсяги капіталу, забезпечує його міжгалузевий та міжрегіональний перерозподіл, задовольняє поточні виробничі та інвестиційні потреби підприємств. З огляду на це, забезпечення надійності комерційних банків є одним з найважливіших завдань, що стоять перед державою.

Крім того, глобалізація фінансових ринків, зміцнення міжнародних зв'язків України в міжнародному економічному просторі та посилення конкуренції зумовлюють необхідність розгляду питання забезпечення надійності та фінансування кредитно-інвестиційної діяльності банків.[1]

Виклад основного матеріалу. Діяльність банків у сфері довгострокового кредитування економіки зумовлена наявністю ресурсів, що визначає інвестиційні можливості кредитних установ. Загалом розмір банку визначається його потенціалом, під яким розуміють сукупність грошових ресурсів, матеріальних і нематеріальних активів, якими володіє кредитна установа.

Для того, щоб надавати довгострокові кредити, банки повинні мати кредитний та інвестиційний потенціал. Тому науковці визначають кредитоспроможність банку як обсяг мобілізованих банком ресурсів за вирахуванням його резервів ліквідності.[2] Водночас це поняття стосується всіх форм банківського кредитування і не відображає якісних характеристик банківського потенціалу.

Інвестиційний потенціал визначається як сукупність усіх власних ресурсів (фінансових, матеріальних, науково-технічних, людських), накопичених у результаті попередньої господарської діяльності суб'єкта, які максимально можуть бути використані для забезпечення інвестиційної діяльності.[3]

Кредитний потенціал та інвестиційний потенціал – це сукупність фінансових, матеріальних та нематеріальних активів, якими володіють кредитні установи, в межах яких можуть надаватися кредити з метою реалізації інвестиційних проектів.

Джерелами кредитно-інвестиційного потенціалу є власний капітал банку та залучені з часом кошти. Банки як незалежні фінансові установи акумулюють тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб, активно формують серйозні вливання в економіку регіону у вигляді інвестицій та фінансують окремі галузі економіки суб'єктів господарювання. Регіональний банківський сектор є тією системою регіональної економіки, без якої неможливе функціонування та розвиток суб'єктного сектору регіональної економіки.

Регіональні банки є основою всього регіону. Багато з них існують вже багато років. Вони накопичили певний досвід і навчилися виживати в кризові

часи. Місцеві банки знайомі з місцевими умовами, користуються довірою місцевих клієнтів і часто мають підтримку місцевої влади. Як правило, відносини між місцевими банками та підприємствами є довгостроковими. Банки зацікавлені у виживанні та розвитку підприємств і враховують інтереси малих і середніх підприємств та малих виробництв, без яких неможливий збалансований економічний розвиток регіону.

Банки є осередками кваліфікованої робочої сили та зайнятості населення і, зрештою, великими платниками податків, які наповнюють бюджети всіх рівнів влади. Вирішення питань, пов'язаних з розвитком банківської інфраструктури, має фундаментальне практичне та політичне значення.

Варто зазначити, що український ринок характеризується надмірною концентрацією капіталу в окремих регіонах, внаслідок чого фінансові установи нерівномірно розподілені по території країни. Варто також зазначити, що протягом останнього десятиліття кількість діючих кредитних установ має тенденцію до скорочення, включаючи скорочення банківських відділень у сільській місцевості: у 2020 році загальна кількість діючих банків та безбалансових відділень скоротилася на 10 з 867 до 857.

Сьогодні питання стоїть про виживання і розвиток місцевих банків та їх конкуренцію з філіями великих іноземних банків. Стратегія великих банків щодо розширення своєї діяльності в регіонах та захоплення нових ринків створює постійну загрозу втрати місцевої частки ринку та подальшого посилення можливостей місцевих банків, змушуючи їх шукати шляхи підвищення конкурентоспроможності на місцевому банківському ринку, що вимагає підвищення капіталізації [4].

У своїй кредитно-інвестиційній діяльності банк вирішує такі завдання: формування кредитно-інвестиційного потенціалу, вибір форм та об'єктів кредитно-інвестиційної діяльності, аналіз та управління ними, мінімізація ризиків, оцінка, аналіз та контроль факторів, що впливають на кредитно-інвестиційну діяльність банку, мінімізація ризиків та вибір форм і об'єктів кредитно-інвестиційної діяльності, оцінка факторів, що впливають на кредитно-інвестиційну діяльність банку.

До найважливіших факторів, що впливають на кредитно-інвестиційну діяльність банків, можна віднести:

- рівень розвитку економіки України (рівень ВВП, рівень інфляції, стабільність, рівень доходів населення);
- показники розвитку банківської системи (зокрема показники розвитку банківської системи);
- ступінь інтеграції вітчизняної банківської системи у світову фінансову структуру.

Під інвестиційним потенціалом банків слід розуміти організаційно сукупність наявних у банківській системі інвестиційних ресурсів, що є в розпорядженні банківської системи в країні [5].

Основні складові кредитної системи наведені на рис.1. Аналізуючи показники кредитно-інвестиційного потенціалу банківської системи України,

можна зробити висновок, що найбільшу питому вагу в структурі залишків грошових коштів банківської системи України займають кореспондентські рахунки. Найбільшу частку в структурі грошових коштів банківської системи України займають кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках, - 96,7% від загального обсягу.

За даними Національного банку у січні 2023 року чистий прибуток банківської системи становив 14,7 млрд. гривень, понад як удвічі перевищивши відповідний показник минулого року (7,1 млрд. гривень).

Покращення фінансового результату банків мало місце через збільшення чистих процентних доходів (до 16,5 млрд. гривень у січні 2023 року або +28% порівняно із січнем 2022 р.) та позитивний результат від переоцінки операцій купівлі-продажу цінних паперів (6 млрд. гривень у січні 2023 р.).

Крім того, відрахування у резерви за активними операціями, що були основним чинником погіршення фінансових результатів у 2-4 кварталах 2022 р., у січні 2023 р. були помірними (2,5 млрд. гривень), що обумовило зниження їх негативного впливу на фінансові результати банків.

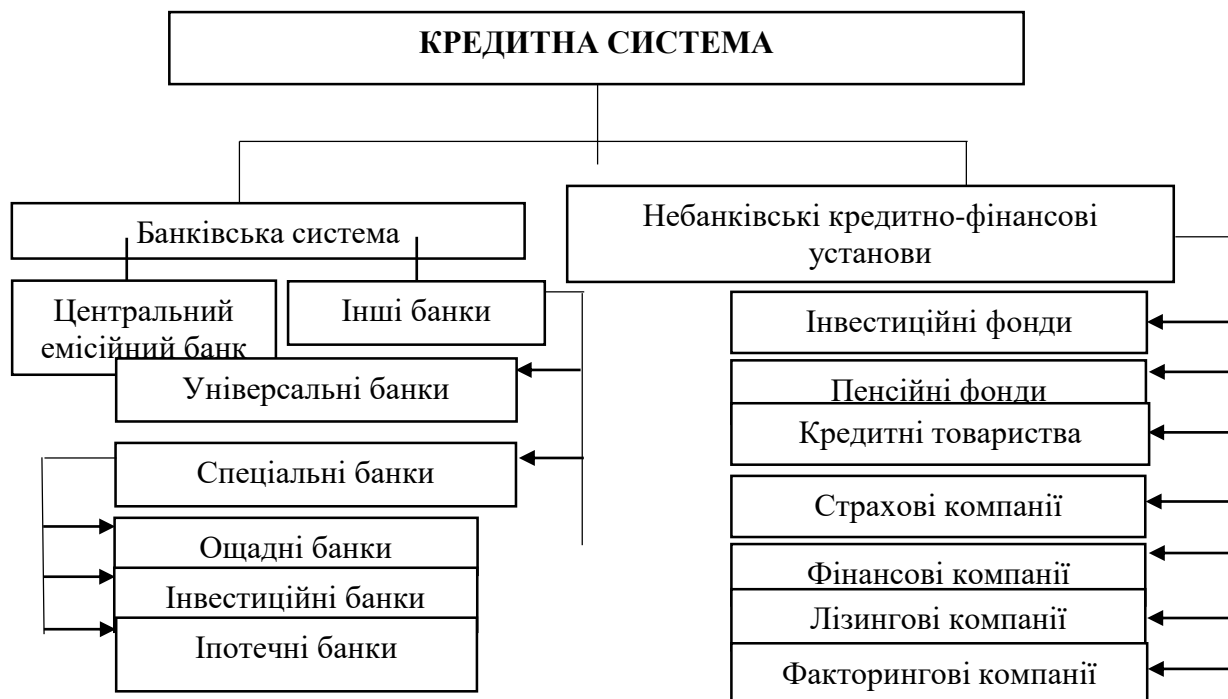

Рис.1. Кредитна система та її основні елементи

Джерело: складено автором на основі [3]

Частка непрацюючих кредитів у банківському секторі становила на 1 квітня 2023 року 38,8% та зросла на 0,7 в. п. порівняно з 38,1% на 1 січня. Обсяг непрацюючих кредитів за квартал виріс на 2 млрд грн до 434 млрд грн. Банки продовжують визнавати кредитні втрати – від початку повномасштабної війни обсяги відрахування в резерви під кредити перевищили 107 млрд грн і становлять понад 13% кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого 2022 року. Потенційні втрати кредитного портфеля внаслідок війни, економічної кризи та енергетичного терору країни-агресора можуть сягнути 30%. Водночас

тривалі повномасштабні бойові дії негативно позначаються на динаміці кредитування. Загальний обсяг кредитів у I кварталі скоротився на 14,5 млрд грн або на 1% до 1,119 трлн грн станом на 1 квітня 2023 року. До повномасштабного вторгнення Росії в Україну частка непрацюючих кредитів в українських банках скорочувалася з 2018 року (з 55% до 27% станом на 1 березня 2022 року), а кредитний портфель – зростає [6].

Висновки. Кредитний та інвестиційний портфелі формуються в межах структури капіталу, визначеної банком, виходячи з його кредитоспроможності та інвестиційного потенціалу. Основою для формування та використання кредитно-інвестиційного потенціалу є фінансові ресурси або фінансовий потенціал. Він включає власні кошти, залучені кошти та запозичені кошти.

Кредитно-інвестиційний потенціал банківських установ не обмежується лише кредитуванням, а включає також інвестування. Він включає не тільки кредитування, а й інвестиційну діяльність, пов'язану з вкладенням коштів у цінні папери. Інвестування коштів у цінні папери – це вкладення коштів у цінні папери. Основою для поступового посилення інвестиційної ролі банків у фінансовому забезпеченні структурних реформ є формування валових заощаджень. Суттєве збільшення інвестиційної складової в активах банківської системи сприятиме підвищенню прибутковості банківської системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. Екшмідт П. Значення банківської системи у забезпеченні відновлення та розвитку економіки України. *VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти»*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46390/1/Збірник%20конференції%2030.11.22.pdf#page=39> (дата звернення 20.09.2023).
2. Супрун А. В. Банківське кредитування в Україні: сучасний стан, проблеми та шляхи розв'язання. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр», 2023. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2658>
3. Іванов С. В., Харазішвілі Ю. М. Інноваційні фактори розвитку транспортної системи України. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 2. URL: [http://www.venu-journal.org/download/2017/2\(33\)/pdf/10-Ivanov.pdf](http://www.venu-journal.org/download/2017/2(33)/pdf/10-Ivanov.pdf)
4. Копельчук В. П. Механізм покращення інвестиційного потенціалу підприємств легкої промисловості. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 2. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/18-15.pdf>
5. Ляхова О.О. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив а проектне фінансування в Україні. *Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана*. 2022. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/47670>
6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

Олена РАЇН*,
Студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У даній статті розглядаються особливості майнового страхування, включаючи його роль у житті людини. Основний фокус статті спрямований на різних категоріях майна, страхових тарифах, процедурі оцінки майна, предметах, які не можуть бути страховані, і різних видів договорів у сфері майнового страхування. Також висвітлюється актуальність цієї теми в сучасних умовах страхової галузі.

Abstract. *This article examines the features of property insurance, including its role in human life. The main focus of the article is on different categories of property, insurance rates, the property valuation procedure, items that cannot be insured, and different types of contracts in the field of property insurance. The relevance of this topic in the modern conditions of the insurance industry is also highlighted.*

Вступ. Майнове страхування відіграє критичну роль у забезпеченні успішної функціонування підприємства, сприяючи зниженню фінансового ризику і забезпечуючи захист майна від різних негативних подій. Важливими аспектами майнового страхування є забезпечення безпеки майна, забезпечення бізнес-продовжуваності та виконання законодавчих вимог. Такий підхід допомагає підприємствам зосередитися на розвитку та мати покій з відчуттям захищеності свого майна і активів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою майнового страхування є захист майна і майнових інтересів страхувальника (фізичної особи або підприємства) від негативних фінансових наслідків подій, які можуть призвести до втрати, пошкодження чи зниження вартості майна. Основні цілі майнового страхування включають: захист від ризику, забезпечення бізнес-продовжуваності, дотримання законодавчих вимог, зниження фінансового ризику. Загалом, мета майнового страхування полягає в тому, щоб забезпечити страхувальника захистом і покриттям фінансових ризиків, пов'язаних з його майном і майновими інтересами. Розвиток страхового ринку іде вперед, що створює сприятливі умови для активного вдосконалення цієї перспективної сфери страхування. На ринку страхування майна підприємств існує різноманітність видів страхування, серед яких традиційними є:

- Страхування майна юридичних осіб (на випадок пожежі, стихійних лих, крадіжок і т. д.).

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

- Страхування майна, яке виступає як застава, особливо в банківських операціях.
- Страхування об'єкта іпотеки.
- Страхування електронних пристроїв.
- Страхування ризиків, пов'язаних з будівництвом і монтажем.
- Страхування товарів на складах.
- Страхування виставкових експонатів і т. д.

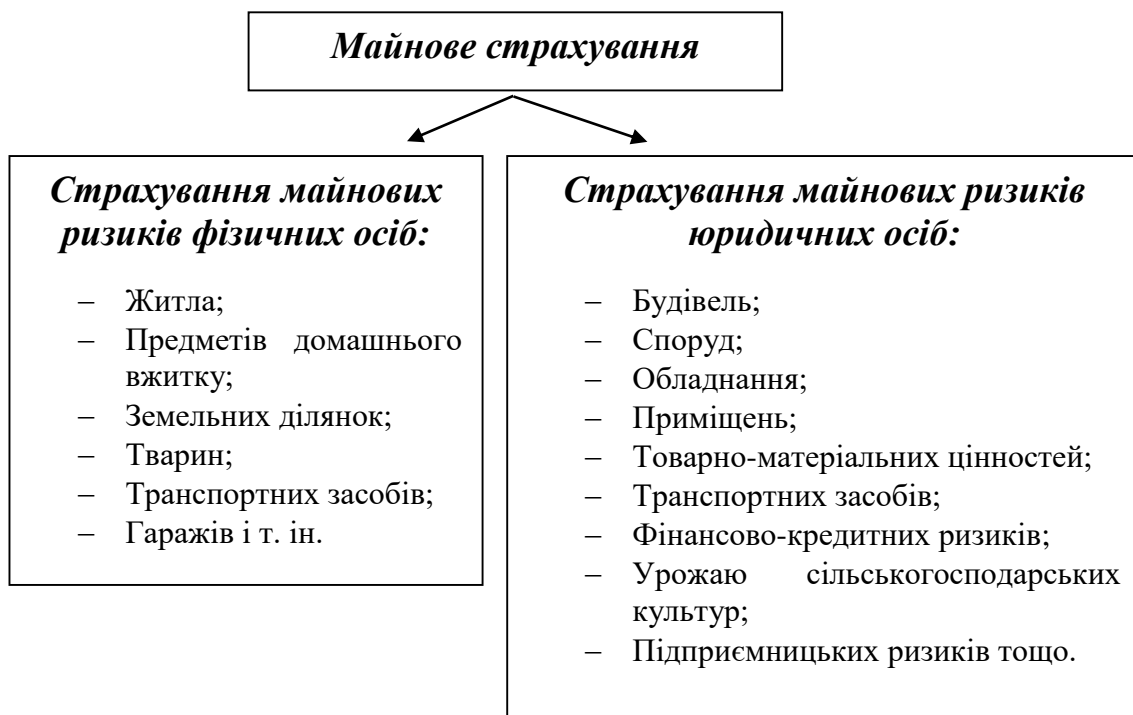

Рис.1. Класифікація майнового страхування

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [2]

На страхування не приймаються: грошові знаки (готівка); документи, такі як цінні папери, рукописи, креслення, слайди, фотознімки та бухгалтерські документи; технічні носії інформації, наприклад, магнітні плівки, касети, магнітні диски і подібні; дорогоцінні метали; майно, яке знаходиться у застрахованому приміщенні, але не належить страхувальнику; будівлі та споруди, які перебувають в аварійному стані або знаходяться в зонах, які піддаються ризику обвалу, зсуву, повені та інших стихійних явищ.

Серед основних викликів, які виникають при страхуванні майна підприємств від пожежі та інших небезпек, важливим є завдання оцінки майна. Це стає актуальним через постійне зростання вартості рухомого і нерухомого майна.

Неможливо повністю усунути вплив зростання цін на оцінку майна в процесі страхування, але можна зменшити його вплив на страхову вартість. Один з ефективних, але складних способів вирішення цієї проблеми - це застосування страхування з умовою відшкодування витрат, пов'язаних з ринковою вартістю майна на момент його пошкодження. В цьому випадку можна укласти договори страхування на річний термін з можливістю періодичного коригування

страхових платежів. Це означає, що як страховик, так і страхувальник беруть на себе ризик переплати або недоплати, залежно від кількості страхових подій.

У випадку, коли майно застраховане у кількох страховиків і загальна сума страхування перевищує ринкову вартість майна, страхове відшкодування, що виплачується всіма страховиками, не може перевищувати фактичної вартості майна. При цьому кожен страховик виплачує компенсацію пропорційно розміру страхової суми згідно з укладеним ним договором страхування (згідно зі статтею 9 Закону № 2745-III).

Важливо підкреслити, що для оцінки основних фондів використовується їх повна балансова вартість з урахуванням зносу.

Товарно-матеріальні цінності, як виробничі, так і закуплені підприємством, оцінюються за собівартістю або за цінами, що діяли на момент укладення договору страхування, з урахуванням зносу.

Об'єкти, які знаходяться на стадії незавершеного будівництва, оцінюються на основі витрат на матеріали та працю, фактично здійснені на момент страхового випадку. Продукція, яка знаходиться на стадії виробництва або обробки, оцінюється за вартістю витрат на сировину, матеріали і витрати на працю, які були здійснені на момент страхового випадку.

Щодо цінних предметів, як виставкових експонатів, музейних коштовностей, колекцій, авторських робіт, антикваріату, їх вартість визначається на основі поданих страхувальником документів або на основі експертної оцінки. Значний вплив на загальний обсяг страхових премій у страхуванні майна підприємств має тарифна політика кожної страхової компанії. Найвищі тарифи застосовуються до обладнання, яке має найвищий ризик пошкодження, такий як електронна техніка та побутові пристрої. Найнижчі тарифи застосовуються до страхування будівель та приміщень, оскільки ймовірність їхнього пошкодження вогнем є найнижчою.

Страхові тарифи для добровільних видів страхування майна розраховуються математично на основі статистичних даних про страхові випадки. Реальний розмір страхового тарифу визначається укладеним договором страхування за згодою сторін.

Однією з проблем, що виникають при встановленні страхових тарифів, є відсутність можливості страхування великих майнових ризиків на території України. У зв'язку з цим українським страховикам часто доводиться підкор.

У правилах страхування також визначаються додаткові умови компенсації збитків, розмір франшизи, обов'язки сторін та інші фактори, які можуть впливати на страхове відшкодування та виконання страховою компанією своїх зобов'язань перед страхувальником.

Страхова відповідальність - це перелік страхових ризиків, при виникненні яких страховик зобов'язується відшкодувати збитки. У випадку страхування майна, зазвичай використовується стандартний перелік ризиків, який у конкретних випадках може бути доповнений або уточнений страховиком.

Є два типи договорів при страхуванні майна фізичних осіб: майно, що є власністю фізичної особи, підлягає страхуванню в рамках основного договору;

додатковий договір може охоплювати: конкретні предмети домашнього майна; групи предметів, такі як меблі, килими, теле-, відео, радіоапаратура, побутова техніка і інші; особливий договір, що включає в себе вироби з дорогоцінних металів, коштовні камені, картини з колекцій, антикваріат і інше; спеціальний договір, орієнтований на страхування тварин. Специфічний договір може включати в себе страхування здорових тварин, де можуть існувати обмеження щодо їхнього віку.

Ризики, пов'язані із страхуванням тварин, можна класифікувати на чотири категорії: страхування на випадок смерті або загибелі тварин внаслідок різних факторів, таких як хвороби, стихійні природні лиха (повінь, обвал, буря, град), електричний удар, замерзання, отруєння рослинами, укуси змій або отруйних комах, утоплення, травматичні пошкодження, а також інші події; страхування на випадок необхідного вбивства тварини внаслідок травми, отриманої внаслідок нещасного випадку, яка перешкоджає її подальшому використанню. Це також може включати вбивство, яке вимагається спеціалістом ветеринарної служби у зв'язку з контролем епізоотій або невиліковними хворобами, що виключають подальше використання тварини; страхування на випадок лікування тварини внаслідок хвороби або травми, отриманої внаслідок нещасного випадку. Це включає витрати на медичне обслуговування тварини та її утримання під час лікування; страхування на випадок викрадення або незаконних дій третіх осіб, які можуть спричинити втрату тварини.

За даними Держкомісії з регулювання ринків фінансових послуг України, кількість людей, які застрахували майно в Україні з 2021 по 2023 роки, зростає

Таблиця 1

**Динаміка кількості страхувальників майна в Україні
в 2021-01.09.2023р.**

Рік	Кількість людей, які застрахували майно
2021	2,5 млн
2022	3,0 млн
Станом на 01.09.2023	3,5 млн

Джерело: сформовано та побудовано автором на основі [3]

Це зростання можна пояснити декількома факторами, зокрема:

- Зростання обізнаності про важливість страхування майна.
- Зростання доходів населення.
- Зростання кількості стихійних лих в Україні.
- Найбільш популярними видами страхування майна в Україні є:
- Страхування квартири або будинку від пожежі, стихійних лих та інших ризиків.
- Страхування автомобіля від пошкоджень, крадіжки та інших ризиків.
- Страхування комерційного майна від пожежі, стихійних лих та інших ризиків.

Для страхування майна в Україні можна звернутися до будь-якої страхової

компанії, яка має відповідну ліцензію. При виборі страхової компанії слід враховувати її фінансову надійність, досвід роботи та рейтинг.

Ось більш детальна інформація про кількість людей, які застрахували майно в Україні з 2021 по 2023 роки (табл.2.)

Таблиця 2

Динаміка кількості страхувальників майна за типом майна в Україні в 2021-01.09.2023р.

Рік	Кількість людей, які застрахували майно, за типом майна
2021	2,5 млн (квартири і будинки - 1,5 млн, автомобілі - 1,0 млн)
2022	3,0 млн (квартири і будинки - 1,8 млн, автомобілі - 1,2 млн)
2023	3,5 млн (квартири і будинки - 2,0 млн, автомобілі - 1,5 млн)

Джерело: сформовано та побудовано автором на основі [3]

На основі наданих даних можна зробити наступні висновки щодо кількості людей, які застрахували майно за типом майна протягом трьох років (2021-2023):

1. Загальна кількість застрахованих осіб зросла з 2,5 мільйонів в 2021 році до 3,5 мільйонів в 2023 році.

2. Кількість застрахованих квартир і будинків збільшилася з 1,5 мільйонів в 2021 році до 2,0 мільйонів в 2023 році.

3. Кількість застрахованих автомобілів зросла з 1,0 мільйона в 2021 році до 1,5 мільйона в 2023 році.

4. За три роки спостерігається позитивна динаміка зростання кількості застрахованих осіб та типів майна.

Отже, можна зазначити, що інтерес до страхування майна (як квартир і будинків, так і автомобілів) зростає з плином часу, що свідчить про підвищення свідомості та усвідомлення важливості страхування серед населення.

Висновки. Страхування майна є невід'ємною складовою сучасного фінансового управління, спрямованого на захист активів та забезпечення фінансової стійкості. Відповідно до законодавства та стандартів, майнове страхування охоплює різні види майна – від нерухомості та автотранспорту до цінних речей та підприємницьких ризиків.

Головна мета страхування майна полягає в уникненні фінансових втрат, спричинених непередбачуваними подіями, такими як пожежі, крадіжки, стихійні лиха та інші. Це дозволяє забезпечити відновлення виробничого процесу та збереження стабільності бізнесу в умовах невпевненості та ризику.

Важливим аспектом є розробка оптимальних страхових полісів, що враховують особливості конкретного майна та ризику, яким воно піддається. Правильно складений договір страхування максимально забезпечить фінансовий захист та спокій власників майна. У загальному контексті, страхування майна відіграє значущу роль у сучасному суспільстві, сприяючи стійкості та безпеці фінансових потоків та активів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до закону України «Про страхування» : Закон

України від 04.10.2001 року № 2745-III (із змінами та доповненнями).

2. Економічний зміст, об'єкти та види майнового страхування. НУБІП України: веб-сайт. URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=10055> (дата звернення: 12.10.2023)

3. Страхування майна та відповідальності. Страхова група ТАС: веб-сайт. URL: <https://sgtas.ua/property-protection/strahuvannya-majna/> (дата звернення: 12.10.2023)

4. Страхування майна. Мега-Гарант-Життя: веб-сайт. URL: <https://megagarant.com/product/majno/> (дата звернення: 12.10.2023)

5. Марценюк О.В., Польова О.Л., Руда О.Л. Страхування сільськогосподарських ризиків. Навчальний посібник. ВНАУ. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю.В., 2020. 376 с.

6. Martseniuk O. Trends in digitalization in the insurance market of Ukraine. In: *Digitalization and information society. Selected issues*. Publishing House of University of Technology. Katowice. 2022. Monograph 53. Part 3. P. 283-294.

Катерина СЕРДЮК*,
магістр,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНСТИТУТ СТРАХУВАННЯ, ЯК ЗАСОБУ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВСІХ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ

***Анотація.** Стаття присвячена інституту страхування, як засобу страхового захисту інтересів всіх економічних суб'єктів. Проаналізовано сучасний стан розвитку страхового ринку України, визначено існуючі проблеми та наслідки впливу повномасштабного вторгнення росії на діяльність страховиків. Здійснено оцінку фінансового стану окремо взятої страхової компанії, визначено, що результативна діяльність залежить від ефективного використання власних коштів, зростання обсягу зібраних страхових премій за рахунок підвищення довіри споживачів таких послуг. Загалом нестабільне економічне середовище функціонування негативно позначається на реальному фінансовому стані кожного страховика, тому фінансово стійкі та ініціативні на запровадження новітніх страхових продуктів компанії зможуть успішно здійснювати страхову діяльність, бути спроможними забезпечити виконання своїх зобов'язань перед споживачами страхових послуг.*

Вступ. В умовах трансформаційних змін в економіці України зростає роль

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Лариса ВДОВЕНКО

та значення інституту страхування як засобу страхового захисту інтересів економічних суб'єктів ринку. Сьогодні страховий ринок функціонує в умовах нестабільного економічного середовища, що відображається на результатах діяльності страховиків. Без забезпечення належного рівня його фінансової безпеки неможливий дієвий захист економічних суб'єктів від потенційних ризиків і загроз, що усугубляються в період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. З економічної точки зору страхування є системою економічних відносин, які виникають між двома суб'єктами, а саме страховиком і страхувальником, щодо забезпечення захисту майнових інтересів останнього за рахунок сплати ним страхових внесків до спеціально створених для цього грошових фондів, звідки здійснюється відшкодування збитків у разі настання обумовлених страхових випадків.

Головною умовою виникнення страхових відносин у системі комерційного страхування є наявність страхового ризику, формування попиту та пропозиції на страхову послугу, отримання страхового захисту за певну винагороду. Тобто реалізується економічна функція страхування, яка чітко простежується через логічний взаємозв'язок між потребою у відшкодуванні матеріальних збитків, що є наслідками реалізації страхових ризиків, та поступовим акумулюванням спеціальних (страхових) фондів за рахунок надходження страхових/перестраховальних премій. Українське законодавство визначає юридичні та економічні принципи формування страхових відносин, відносить систему комерційного страхування до фінансової системи і ідентифікує її як фінансового посередника небанківського сектору економіки [1].

Основою для розвитку страхових відносин у суспільстві виступає страховий ринок. Завдяки функціонуванню даної інституції формуються попит і пропозиція на страхові послуги, укладаються договори страхування та перестраховання, переплітаються різноманітні майнові й особисті інтереси суб'єктів страхування. Страховий ринок вважається невід'ємним елементом функціонування сучасного фінансово-економічного середовища не тільки на регіональному, національному, а й на глобальному рівнях.

Визначення ролі та місця страхування у процесі формування названих категорій має важливе наукове та практичне значення. Характерною рисою сучасного економічного середовища є найрізноманітніші ризики, які проникають майже в усі сфери життєдіяльності суспільства, що потребує вжиття адекватних заходів, спрямованих на пом'якшення наслідків впливу існуючих та потенціальних небезпек, у тому числі й за рахунок ефективно діючої системи страхового захисту. Суспільство стає дедалі уразливішим стосовно наявних та потенціальних небезпек, що потребує забезпечення відповідного захисту майнових та особистих інтересів громадян та юридичних осіб як у поточному, так і в майбутньому періодах.

Страховий бізнес працює в умовах швидких хаотичних змін зовнішнього середовища, від яких залежать обсяги доходів і фінансовий результат. Кількість страхових компаній, починаючи з 2009 року, має стійку тенденцію до зменшення.

Станом на 30 квітня 2023 р. на небанківському ринку працювали 109 страховиків non-life (у березні було 110) та 12 life-страховиків (кількість не змінилася), один страховик зі спеціальним статусом (ЕКА), 57 страхових брокерів (було 58).

Основними причинами виходу фінансових установ з ринку є кризові явища та посилення регуляторних вимог. Додатково до цих негативних факторів на збитковість діяльності багатьох страховиків суттєво впливає зміна характеру й інтенсивності конкуренції, пов'язані з розвитком глобалізаційних процесів і цифровізацією.

Проаналізуємо результати страхової діяльності ПрАТ «Українська пожежно-страхова компанія» в таблиці 1.

Таблиця 1

**Формування фінансових результатів
ПрАТ «Українська пожежно-страхова компанія», тис. грн**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. до 2020 р. (+:-)
Чисті зароблені страхові премії	764720	749 559	550 831	-213889
Премії підписані, валова сума	786589	788 082	465 421	-321168
Премії, передані у перестраховання	11705	43 749	25 753	14048
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	8883	(573)	(114 002)	-122885
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	-1281	4 653	-2 839	-4120
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	18298	59 292	47 989	29691
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	306403	360 346	177 285	-129118
Валовий: прибуток	440019	329 921	325 557	-114462
Інші операційні доходи	21079	31 088	18 066	-3013
Адміністративні витрати	124287	59 648	37 211	-87076
Витрати на збут	249687	254 963	180 015	-69672
Інші операційні витрати	77066	62 845	62 471	-14595
Фінансовий результат від операційної діяльності	6029	8 037	43 039	37010
Інші фінансові доходи	34170	21286	31137	-3033
Інші доходи	489	25 867	1 078	589
Фінансові витрати	4686	3 955	4 401	-285
Втрати від участі в капіталі	0	26921	1527	1527
Інші витрати	158	23 868	69 772	69614
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	23786	23 868	69 772	45986
Чистий фінансовий результат: прибуток	196	288	57 220	57024

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності компанії [2]

Аналіз таблиці 1 дає можливість зробити висновки, що ПрАТ «Українська пожежно-страхова компанія» відноситься до тих страховиків, які в складних умовах воєнного часу отримують позитивні фінансові результати, сума чистого

прибутку ПрАТ «Українська пожежно-страхова компанія» зросла з 196 тис. грн. в 2020 р. до 57220 тис. грн в 2022 р. або на 57024 тис. грн.

Таке стрімке зростання чистого прибутку пов'язане із зниженням адміністративних витрат (з 124287 тис. грн. в 2020 р. до 37211 тис. грн. в 2022 р.), витрати на збут (з 249687 тис. грн. в 2020 р. до 180 015 тис. грн. в 2022 р.).

За рік кількість небанківських фінансових установ помітно скоротилася на 422 компанії, переважно через вихід з ринку фінансових компаній та кредитних спілок. Обсяг активів у IV кварталі зріс лише у фінансових компаній, загалом у 2022 році – у страховиків і фінансових компаній (на близько 10%). Загальний розмір валових страхових премій у 2022 році скоротився до 39,6 млрд грн, від фізичних осіб страховиками отримано 24,6 млрд грн. Обсяги валових премій ризикового страхування зменшилися на 8%, премії страхування життя, навпаки, збільшилися за квартал на 9%. Загалом у 2022 році обсяги премій зі страхування життя зменшилися на 17%, а ризикового страхування – на 21%. Чисті страхові премії скоротилися до 38,6 млрд грн. Чисті зароблені страхові премії склали 34,9 млрд грн. Підписані страхові премії 38,7 млрд грн. [3].

Проблеми страхового ринку ведуть за собою проблеми щодо діяльності страхових компаній на фінансовому ринку, зокрема [4]:

- недостатній розвиток страхового ринку (як ризикових видів страхування, так і страхування життя);
- недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг;
- надмірна кількість страхових компаній та низький відсоток реально застрахованих ризиків;
- недостатня капіталізація страхових компаній та слабкий розвиток національного перестрахового ринку;
- велика кількість кептивних страхових компаній;
- відсутність механізмів гарантування зобов'язань страховика у разі його банкрутства; доволі складна процедура отримання відшкодування у разі настання страхового випадку;
- відсутність достовірної і повної інформації про діяльність страхових компаній.

Актуальною проблемою страхових компаній на фінансовому ринку, є відсутність довіри населення й господарських суб'єктів до страхових компаній, яка до цих пір не відновлена повною мірою.

Для підвищення ролі страхових компаній на фінансовому ринку в цілому необхідно активізувати страхову діяльність за рахунок підвищення попиту на страхові послуги шляхом підвищення рівня прозорості страхового ринку та страхових компаній, створення єдиної бази даних страховиків і реєстри незалежних посередників. Також важливим є створення централізованої бази даних про шахрайство на страховому ринку, доступ до якої могли би мати всі страховики. Необхідно розвивати сучасну страхову інфраструктуру, розробити єдині «правила гри» для страхових посередників, поліпшити фінансові індикатори страхової діяльності та посилити фінансову безпеку на страховому ринку шляхом зобов'язання страхових компаній поступово впроваджувати

систему управління ризиками страхового портфелю відповідно до вимог Solvency II. Необхідно також стимулювати розвиток інвестиційної діяльності страхових компаній, насамперед у реальний сектор економіки. Практична реалізація запропонованих рекомендацій дасть змогу наблизити законодавче забезпечення страхової діяльності до європейських стандартів, активізувати страхову, фінансову та інвестиційну діяльність страхових компаній, а також посилити фінансову безпеку на фінансовому ринку.

Для того, щоб страхова галузь була спроможна пережити війну та відновитись, а отже – надавати страховий захист громадянам та бізнесу, необхідно запровадити системні рішення на державному рівні, до них можемо віднести:

1. Зменшення податкового навантаження на страхові компанії – ініціювати перед Верховною Радою відміну подвійного оподаткування у страхуванні, скасування оплати 3% від всіх страхових платежів, залишивши тільки звичайний для всіх юридичних осіб в країні податок на прибуток.

2. Можливість пільгового кредитування, введення розстрочки з оплати страхових платежів і перегляд цінової політики через зниження платоспроможного попиту.

3. Часткове вивільнення коштів страховиків з додаткових гарантійних фондів МТСБУ, що підуть на виплати постраждалим у ДТП громадянам [6].

Висновки. Отже, усунення негативних чинників розвитку страхової галузі сприятиме розвитку страхового ринку, що, своєю чергою, дасть змогу сформувати ринкове фінансове середовище, яке значно зменшить рівень ризику та активізує діяльність населення та підприємців у фінансовому секторі, мобілізувати значні фінансові ресурси для інвестиційних проектів та сприятиме розвитку механізму фінансування через фінансовий ринок.

Список використаних джерел:

1. Позднякова Л.О. Сутність та зміст страхової системи як соціально-економічної категорії. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Випуск 1(47). Т.2. Серія Економіка. С.379-383.

2. Офіційний сайт страхової компанії

3. URL: <https://forinsurer.com/news/23/04/03/42517>.

4. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-2140/>

5. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuje-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (дата звернення: 10.03.2023).

6. Черняхівський В. План Маршала для українського страхового ринку. NV Бізнес : веб-сайт. 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinulaviy-na-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html> (дата звернення: 10.03.2023).

Анастасія СІЧКАР,*
студентка 2 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО БАНКІНГУ

Анотація. Розглядаються особливості цифровізації банківської системи України в сучасних умовах. Описано основні послуги, що можуть отримати клієнти через онлайн-банкінг. Розглянуто особливості вітчизняної банківської системи в умовах новітніх технологій та послуг на фінтех-ринку. Доведено, що цифрові технології трансформують банківську діяльність в умовах глобальної економіки, роблять її більш персоналізованою та загальною для всіх пристроїв та додатків, в яких реалізуються банківська послуга. Виділено найбільш поширені проблеми у діджиталізації української банківської системи.

Abstract. The peculiarities of digitalization of the banking system of Ukraine in modern conditions are considered. The main services that customers can receive through online banking are described. The peculiarities of the domestic banking system in terms of the latest technologies and services on the fintech market are considered. It has been proven that digital technologies transform banking in the global economy, making it more personalized and comprehensive for all devices and applications in which banking services are implemented. The most advanced problems in the digitalization of the Ukrainian banking system are highlighted.

Вступ. В умовах ринкової економіки, комерційні банки, як інститути, що здійснюють ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, займають одне з ключових місць в діяльності держави. Завдяки їм відбувається мобілізація тимчасово вільних коштів в найбільш прибутковій галузі підприємства, що в кінцевому результаті приводить до економічного зростання та покращення рівня життя в країні в цілому.

В умовах серйозних технологічних інновацій, перед комерційними банками постають нові виклики, як щодо підвищення рівня якості послуг так і створення якісно нових продуктів в цілому. Хоча комерційні банки є доволі консервативними інститутами, проте жорстка конкуренція на ринку змушує їх до активних дій в цьому напрямку.

Сьогодні інформаційні технології є невід'ємною частиною діяльності комерційних банків, та створюють нову основу, для надання банківських послуг. Вже зараз, на фінансовому та банківському ринках України зароджуються сотні компаній, що поєднують фінансову та банківську діяльність з інформаційними технологіями, що стало ключем до набуття нових клієнтів та ефективної

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

комунікації з ними. Дослідження даної теми дасть змогу краще зрозуміти вплив інформаційних технологій на діяльність комерційних банків, та визначити основні напрями такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Банківська система будь-якої країни складається з банків, інститутів, складних відносин між ними, що доповнюються відносинами з глобальним фінансовим ринком та світовою економікою. Як посередники у перерозподілі фінансових ресурсів шляхом трансформації тимчасово вільних коштів у інвестиції банки істотно підвищують загальну ефективність виробництва, сприяють мобілізації достатнього обсягу фінансових ресурсів, отриманню доходів тощо [15].

Сьогодні необхідність використання цифрових технологій у банківській діяльності обумовлюється такими чинниками:

1. Покращення обслуговування клієнтів, надання широкого спектра банківських послуг, а також залучення нових клієнтів.

2. Зменшення операційних витрат банку та пришвидшення виконання банківських операцій.

3. Підвищення конкурентоспроможності банку та покращення управління банком.

4. Збільшення сегмента банківського ринку та розширення банку.

Цифровий банкінг, долаючи просторово-часові перешкоди економічної діяльності, в режимі онлайн забезпечує доступ до фінансових послуг і реалізацію зростаючих фінансових потреб клієнта без фактичного фізичного доступу до банківської установи шляхом віддаленої ідентифікації.

Нині поширення digital-технологій відбувається у всіх аспектах банківського бізнесу, що забезпечує:

- клірингові операції;
- торговельні та маркетингові операції;
- управління готівковими коштами;
- кредитні і депозитні операції;
- операції з валютою;
- використання банкоматів та електронних грошей;
- обслуговування вдома та банківські операції по телефону;
- використання електронної пошти;
- безпаперовий документообіг всередині банку;
- операції з цінними паперами та фондовий ринок;
- аналіз фінансового ринку та інвестицій;
- міжнародні міжбанківські телекомунікаційні системи.

Постійне прискорення темпів діджиталізації банківських установ України зумовлює збільшення кількості та обсягів безготівкових розрахунків. Безумовно поступовий перехід до такої форми розрахунків має конструктивний вплив загалом на всю національну економіку, оскільки зменшує кількість готівкових розрахунків та, як наслідок, обсяги “тіньового” сектору економіки країни. Такий перехід спричинений появою та розвитком нових технологій як в платіжній

системі загалом, так і, зокрема, в сфері платіжних карток, як одного з основних інструментів такої системи.

Поява інтернет-банкінгу, розвиток електронної комерції та інші переваги діджиталізації банківських установ зумовили зростання кількості платіжних карток в Україні.

Основним атрибутом для здійснення дистанційного банківського обслуговування став цифровий банкінг (або інтернет-банкінг). Під поняттям цифровий банкінг слід розуміти надання клієнтам певного банку цифрової системи, за допомогою якої вони зможуть виконувати різні фінансові операції.

Цифровий банкінг у свою чергу поділяється на чотири види (рис. 1). Основною його перевагою і, саме те, для чого створюються банківські онлайн-сервіси, є економія часу. Більшість банків дозволяють оплатити онлайн комунальні послуги, штрафи, навчання, квитки на транспорт, а також поповнити мобільний, зробити карткові перекази, в тому числі, на власний депозитний рахунок. В он-лайнні такі операції займають декілька хвилин, тоді як для вирішення цих питань у відділеннях забирало би по декілька годин як у клієнта, так і у менеджерів банку .

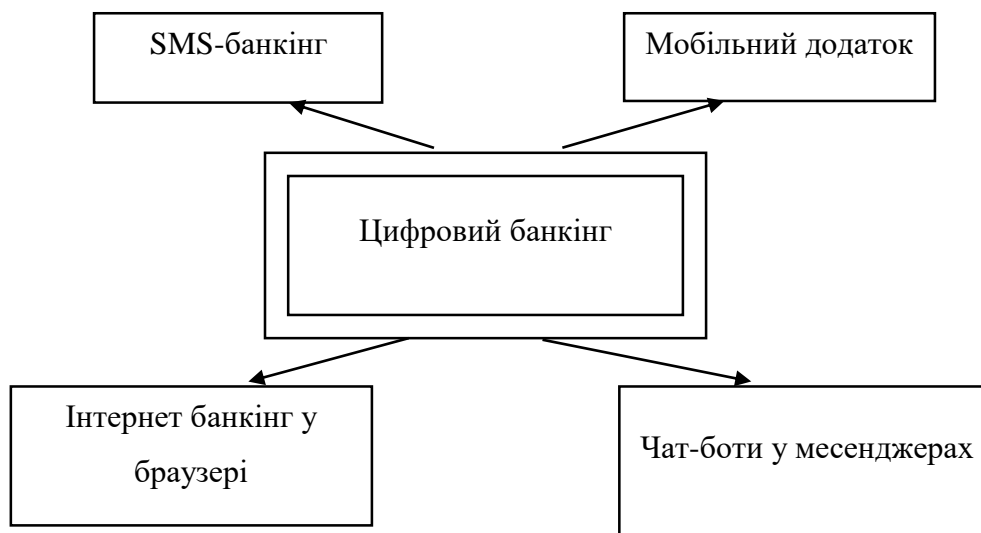

Рис. 1. Види цифрового банкінгу

Джерело: [6]

До ключових результатів, які виникли під впливом діджиталізації можна віднести – запровадження Bank ID НБУ, створення умов надання небанківських фінансових послуг онлайн, впровадження електронного підпису у банківській системі, створено умови для переходу банків до Paperless та інше. Нині система електронних платежів обслуговує 98% міжбанківських платежів, що є значним досягненням для України.

Національний банк створив державну систему електронних платежів – СЕП – для забезпечення розрахунків банків та їхніх клієнтів у гривні в межах України. СЕП забезпечує не тільки високий рівень безпеки і надійності переказу коштів між банками, але і обслуговує понад 98% міжбанківських платежів і є системно важливою платіжною системою України. 1 квітня 2023 року запрацювало нове покоління СЕП (СЕП-4) на базі міжнародного стандарту

ISO20022. Відтепер СЕП працює 24/7 – це забезпечує цілодобове виконання міжбанківських платіжних операцій без призупинення роботи системи та миттєвий перехід від поточного до наступного календарного дня [6].

Проте, разом із зростанням популярності дистанційного банкінгу зростає й кількість ризиків, пов'язаних з цими послугами. Клієнти мають ризик бути атакованими хакерами, які можуть отримати доступ до їхніх фінансових даних. Також, існує ризик технічних помилок та збоїв, що можуть привести до втрати грошей або недоступності банківських послуг.

FinTech-підприємства надають рішення для дистанційного банкінгу, що дозволяє банкам надавати більш ефективні та зручні фінансові послуги своїм клієнтам.

Telebanking сьогодні - це банківський сервіс, заснований на використанні можливостей телефонів із тоновим набором номера. Цю форму банківського обслуговування називають ще "phonebanking". Система дозволяє клієнтові за допомогою кнопок телефонного апарата віддавати розпорядження на здійснення фінансових операцій, замовити та одержати потрібну інформацію про рух коштів на рахунку або про послугу. Штучний інтелект та машинне навчання вже знайшли широке застосування у банківській галузі, де їх використовують для підвищення ефективності рішень та покращення обслуговування клієнтів. Одним з основних застосувань штучного інтелекту та машинного навчання є аналіз даних клієнтів. За допомогою цих технологій банки можуть аналізувати інформацію про попередні транзакції клієнта, його поведінку та інші дані. Окрім того, штучний інтелект та машинне навчання можуть використовуватись для запобігання шахрайства.

Blockchain-технології є децентралізованою технологією, яка дозволяє забезпечувати безпеку та конфіденційність фінансових операцій. Ці технології використовуються для створення безпечних та надійних платіжних систем, які дозволяють забезпечувати конфіденційність операцій та зменшувати ризики шахрайства. Протягом 2022 року банки продовжували розвивати свої цифрові сервіси. Зокрема, були запущені нові мобільні додатки та покращена їх функціональність. Деякі банки також запроваджували інноваційні технології, такі як використання штучного інтелекту для аналізу фінансових даних та забезпечення безпеки операцій. Згідно зі статистикою НБУ, на кінець третього кварталу 2022 року, 93% банків мали мобільні додатки, 96% банків мали інтернет- банкінг та 99% банків дозволяли проводити електронні перекази. Це свідчить про те, що діджиталізація банківської системи в Україні продовжується та зростає її обсяг та якість

За даними Національного банку України, кількість користувачів онлайн-банкінгу в Україні зростає з кожним роком. У 2018 році кількість активних користувачів становила 4,7 млн осіб, у 2019 році – 5,9 млн осіб, у 2020 році – 7,1 млн осіб, а у 2021 році кількість активних користувачів онлайн-банкінгу становила вже понад 8 мільйонів осіб, що на 13% більше, ніж у 2020 році. У 2022 році кількість користувачів збільшилася через вторгнення агресора, тому люди почали активніше використовувати онлайн-банкінг і їх кількість склала понад

8,9 млн. осіб. Згідно з опитуванням компанії Mastercard, проведеного у 2021 році, 75% українців використовували онлайн-банкінг, що свідчить про високу популярність цього сервісу серед населення. За даними компанії ЕУ, кількість транзакцій через онлайн-банкінг в Україні у 2020 році зросла на 56% порівняно з попереднім роком. Також було зафіксовано зростання кількості операцій з використанням мобільного банкінгу на 140%. Ці статистичні дані свідчать про те, що онлайн-банкінг в Україні стає все більш популярним серед населення і відіграє важливу роль у діджиталізації вітчизняної банківської системи.

Висновки. За сучасних умов діяльність банків повинна базуватися на засадах стратегії діджиталізації діяльності та управління, на основі чого кожен банк може визначити власні конкурентні переваги чи слабкі місця й встановити, які саме сегменти ринку він зможе забезпечувати певними банківськими продуктами. В Україні дов-гостроковими є стратегія поступового згортання роздрібною мережі та стратегія цифровізації на 1-3 роки. Це пояснюється соціальними, політичними, правовими чинниками. Старшій цільовій групі клієнтів психологічно важко довіряти банку, який не має фізичної присутності. Аналіз діджиталізації діяльності комерційних банків дозволить обґрунтувати не тільки поточну діяльність, а й подальший розвиток банку як суб'єкта господарювання, сформулювати передумови для оцінки доцільності управлінських рішень, які приймаються на перспективу. Важливим чинником, що впливає на стабільність банківської системи, є рівень довіри населення до банків.

Список використаних джерел:

1. Болдова А. А., Болдов А. О. Діджиталізація банківських сервісів як передумова подальшого розвитку фінансового простору України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-8>.
2. Калічак В. Необанк: поняття, історія та перспектива розвитку в Україні. *Юридична газета*. 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/neobank-ponyattya-istoriya-ta-perspektiva-rozvitku-v-ukrayini.html>
3. Малишко Є. О. Діджиталізація на фінансовому ринку: переваги та недоліки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-34>.
4. Онищенко Ю.І. Еволюція теоретичних підходів до визначення сутності дефініції «цифрова економіка». *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. URL: <http://www.business-navigator.ks.ua> .
5. Романовська Ю.А., Складанюк М.С. Діджиталізація банківського сектору в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-44>.
6. Система електронних платежів. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/sep>
7. Цифрова трансформація банківського сектору. URL: <http://kbi.karazin.ua/wp-content/uploads/2021/04/Tabaka.pdf>

Ярослав ТКАЧУК*,
студент 4 курсу
факультету обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

***Анотація.** Фінансовий менеджмент являє собою гнучкий механізм управління, орієнтований на швидкі зміни внутрішнього і зовнішнього економічного середовища і ставить за мету максимізацію прибутку, ринкової вартості та забезпечення фінансової стійкості підприємства.*

Визначено роль та місце фінансового менеджменту в діяльності підприємства, визначено функції та завдання.

В умовах посилення процесів інтеграції, інформатизації, диверсифікованості бізнесу доцільним є підвищення рівня фінансового менеджменту та забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища.

***Annotation.** Financial management is a flexible management mechanism focused on rapid changes in the internal and external economic environment and aims to maximize profits, market value and ensure the financial stability of the enterprise.*

The role and place of financial management in the activity of the enterprise are determined, functions and tasks are defined.

In terms of strengthening the processes of integration, informatization, diversification of business, it is advisable to increase the level of financial management and ensure sustainable development of enterprises in an unstable market environment.

Вступ. Фінансовий менеджмент відіграє провідну роль управління фінансовими активами підприємства, оскільки від злагодженої роботи команди фінансових менеджерів залежить процес реалізації фінансової стратегії та політики суб'єктів господарювання, досягнення визначених цілей та розв'язання окреслених завдань.

Ринкові трансформаційні процеси в економіці нашої країни вимагають удосконалення всіх складових господарського механізму. Суттєвих змін потребує сфера управління не тільки на макроекономічному рівні, а і на рівні основної ланки економіки на підприємствах. На сучасному етапі розвитку економіки діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання значною мірою ускладнюється тривалою кризою неплатежів, зростанням дебіторської та кредиторської заборгованості, несприятливою податковою політикою, скороченням виробництва, а також дефіцитом фінансових ресурсів. Невиконання підприємством своїх зобов'язань негативно відображається на

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Лариса ВДОВЕНКО

перспективах його подальшого існування [1].

Виклад основного матеріалу. Система фінансового менеджменту – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують досягнення встановленої цілі фінансової діяльності підприємства на засадах концептуальних положень управління фінансовими ресурсами і фінансовими суб'єктів господарювання за допомогою методів, інструментів і важелів фінансового механізму. Як підсумок, слід зазначити, що проблеми можливостей застосування фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах доцільно розглядати через призму формування та розвитку адаптивних систем управління фінансовими ресурсами до умов і методів розв'язання завдань підприємства та нестабільності зовнішнього середовища [2].

У процесі організації фінансового менеджменту здійснюються планування, прогнозування, регулювання, координація, стимулювання, контроль та аналіз.

Матеріальною основою фінансового менеджменту є грошові потоки, що супроводжуються потоками платежів та розрахунків, він є не лише системою ефективного управління фінансовими ресурсами, а й однією з ключових підсистем загальної системи управління підприємства.

Основною метою фінансового менеджменту, окрім максимізації прибутку, є максимізація ринкової вартості підприємства та забезпечення його фінансової стійкості. При цьому основними завданнями фінансового менеджменту, на нашу думку, є:

- планування та прогнозування фінансово-господарської діяльності;
- формування ресурсної бази;
- управління грошовими потоками;
- формування й реалізація ефективної податкової та кредитної політики підприємства;
- формування відносин із іншими суб'єктами тощо.

Стратегічні і тактичні цілі фінансового менеджменту приведені на рис. 1.

Функції фінансового менеджменту як суб'єкта управління - це конкретний вид управлінської діяльності, що послідовно складається зі збору, систематизації, передачі, збереження інформації, ухвалення рішення й організація його реалізації [2].

Загалом основними функціями фінансового менеджменту є: дослідження зовнішнього економічного середовища; розробка фінансової стратегії підприємства; аналіз і планування фінансової діяльності; прийняття рішень з питань оперативної фінансової діяльності; прийняття інвестиційних рішень; взаємодія з іншими контрагентами з питань фінансової діяльності (державними органами, фінансово-кредитними установами, суб'єктами фінансового ринку, іншими підприємствами, фізичними особами).

На підприємствах має функціонувати Служба фінансового менеджменту, де мобілізується комплекс збалансованих управлінських рішень як в системі захисту пріоритетних інтересів підприємств, так і в управлінні його діяльністю, яка повинна враховувати альтернативні шляхи забезпечення сталого рівня

розвитку підприємства, згідно фінансової стратегії і сформованої фінансової політики підприємства.

Рис. 1. Стратегічні та тактичні цілі фінансового менеджменту
Джерело: [2]

Важливу роль в діяльності підприємств відіграють фінансові менеджери. Рішення, які приймають фінансові менеджери на підприємстві, залежать від рівня, на якому вони (менеджери) перебувають.

Так, менеджери найвищого рівня приймають стратегічні рішення, пов'язані з майбутнім розвитком підприємства. Менеджери нижчої ланки займаються прийняттям тактичних рішень, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю підприємства [3, с. 206].

Фінансові менеджери при формуванні ресурсної бази підприємств здійснюють оцінку наявних активів та джерел фінансування, величини і складу фінансових ресурсів, необхідних для підтримання виробничого потенціалу з метою подальшого їх розвитку. Не менш важливим етапом в управлінні фінансами підприємств є оцінка ефективності капіталовкладень, в процесі якого визначаються основні параметри інвестиційного проекту, зокрема майбутніх обсягів реалізації, операційних витрат, здійснюється розрахунок відносних показників рентабельності капіталу тощо.

Нині фінансовий менеджмент включає практично всі напрями управління фінансами підприємства. Проблеми фінансового менеджменту за останні роки отримали поглиблений розвиток в нових, відносно самостійних галузях знань – фінансовому аналізі, інвестиційному менеджменті, ризик-менеджменті, антикризовому управлінні підприємством при загрозі банкрутства.

Фінансовий менеджмент – це управління фінансами підприємства за допомогою системи принципів і методів розробки, реалізації управлінських рішень, безпосередньо пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням

фінансових ресурсів підприємства та організацією обороту його грошових коштів, спрямоване на досягнення поставленої мети [2].

Важливим завданням фінансового менеджменту є управління грошовими потоками підприємств (управління грошовими розрахунками в процесі отримання і погашення позик, емісії та погашення цінних паперів, розрахунків з підприємствами-дебіторами, акціонерами, управління залишком коштів на розрахунковому рахунку, страховим запасом у вигляді високоліквідних цінних паперів та контроль за рухом грошових коштів у процесі реалізації інвестиційних проектів тощо), кваліфіковане ведення бухгалтерського обліку, оскільки на основі даних первинної бухгалтерської документації та достовірної фінансової звітності ґрунтуються обґрунтовані висновки про фінансовий стан підприємства.

Активно в сучасних умовах зростає роль фінансового менеджменту та безпосередньо посилення роботи фінансових менеджерів над побудовою партнерських відносин зовнішнього середовища, що суттєво позначається на залученні фінансових ресурсів з інших джерел.

Тобто процес управління залученням позикового капіталу також є одним із найважливіших напрямів у фінансовому менеджменті, що сприяє створенню оптимальної фінансової структури капіталу підприємства, розширенню їх фінансового потенціалу та зростанню прибутковості. Нестача залучених коштів при низькому рівні самофінансування підприємств не дозволяє їм динамічно розвиватися, а надмірне використання залучених коштів сприяє зменшенню фінансової стійкості підприємств, тому завдяки ефективному фінансовому менеджменту можна досягти позитивних результатів, сформувавши оптимальну структуру капіталу.

Крім того, удосконалення політики управління залученими кредитними ресурсами підприємства є одним основних чинників зростання ефективності діяльності, стабільного функціонування та динамічного розвитку завдяки раціональному використанню наявних та залучених ресурсів, що сприятиме підвищенню прибутковості та фінансової стійкості підприємства.

Весь процес менеджменту, починаючи з постановки цілей, побудови стратегії, формування завдань та закінчуючи організацією, моніторингом, контролем та оцінкою результатів процесу управління, розпочинається і закінчується з інформації та інформацією закінчується [4, с. 175].

Тобто для оцінки реального стану розвитку підприємства важливим є наявність чіткої інформації, яка дасть можливість приймати правильні управлінські рішення щодо управління фінансами на підприємстві.

В сьогоденні складних умовах посилення конкуренції та зміни економічної ситуації в країні є вимога до фінансових менеджерів щодо можливості доступу їх до джерел достовірної інформації, що міститься у внутрішньому середовищі та зовнішньому середовищі, враховуючи важливість різних фінансових відносин підприємств та специфіки його грошових потоків.

Виходячи з цього основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, направлених на забезпечення сталого рівня розвитку підприємств є наявність сформованої інформаційної бази, достовірність і якість якої сприяють

ефективному фінансовому менеджменту за умови врахування високого рівня професіоналізму фахівців в цій справі.

Зростає роль саме ефективного фінансового менеджменту підприємств задля запобігання банкрутству підприємств, оскільки зростання кількості підприємств-банкрутів з кожним роком збільшується, тоді це свідчить про послаблення і економіки держави, яка на пряму залежна від розвитку підприємств різних організаційно-правових форм.

Тому правильно обрана стратегія і тактика фінансового менеджменту дозволить не лише покращити рівень підприємництва в країні, але й підвищити економіку держави [5].

Використання можливостей фінансового менеджменту підприємствами дає змогу вирішити питання ефективного управління фінансами і в перспективі сприяти забезпеченню їх пріоритетним інтересам самого підприємства.

Висновки. Фінансовий менеджмент являє собою гнучкий механізм управління, орієнтований на швидкі зміни внутрішнього і зовнішнього економічного середовища і ставить за мету максимізацію прибутку, ринкової вартості та забезпечення фінансової стійкості підприємства.

В умовах посилення процесів інтеграції, інформатизації, диверсифікованості бізнесу доцільним є підвищення рівня фінансового менеджменту та забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища. Успішність реалізації заходів, спрямованих на забезпечення стабільності розвитку підприємств залежить від швидкості та ефективності реагування фінансового менеджменту на можливі загрози, превентивні фінансові заходи та своєчасну ліквідацію негативних наслідків факторів несприятливого внутрішнього і зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Щербань О. Д. Стратегічні орієнтири управління ліквідністю та діловою активністю підприємства. *Тернопільський національний економічний університет*. 2020. Том 23. № 2. С. 206-212. ISSN 1993-0259.

2. Калетнік Г.М. Фінансовий менеджмент. Підручник. Г.М. Калетнік, Даниленко А.С., Варченко О.М., Ціхановська В.М. К.: «Хай–Тек Прес», 2013. 88с.

3. Ковальчук Н. О. Антикризовий фінансовий менеджмент як основа управління фінансами вітчизняних підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск № 3. С. 203-208.

4. Євтушенко М. В. Роль формаційного забезпечення в процесі фінансової діагностики. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 12(163). С. 175–180.

5. Кононенко Ж. А., Грибовська Ю. М., Карнаухова Г. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2167/2094>.

Кирило ФЕДОРОВ *
Студент 4 курсу,
Факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню теоретичних та методичних підходів щодо визначення рівня платоспроможності підприємств під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ. У роботі окреслено специфіку і особливості чинників впливу на рівень платоспроможності підприємств. В статті акцентовано увагу на питаннях управління кредиторською заборгованістю підприємств як одному з найважливіших чинників, що визначає платоспроможність. З'ясовано, що негативно на рівень платоспроможності підприємств впливають такі чинники зовнішнього та внутрішнього середовищ, як: невиконання поставлених завдань виробництва чи реалізації продукції; втрата покупців, замовників; неплатоспроможність покупців і замовників; нестаток власних джерел фінансування підприємств; інфляційні процеси; кредитна політика.*

***Annotation.** The article is devoted to research of theoretical and methodological approaches to the solvency level of enterprises determining under the influence of external and internal environments factors. This paper outlines the specifics and peculiarities of influence on solvency level of enterprises factors. In the article attention is focused on the management of enterprises' accounts payable as one of the most important factors that determine the solvency. It was found that such factors of external and internal environments adversely affect the enterprises' solvency level: failure of the tasks of production or sales; the loss of buyers, customers; insolven.*

Вступ. Забезпечення фінансової безпеки підприємств в умовах нестабільної економічної ситуації в країні вимагає вирішення завдання відновлення та зміцнення рівня платоспроможності. Платоспроможність підприємств є основною передумовою їх виживання і фінансово-економічної безпеки держави. Підтримання належного рівня платоспроможності дає змогу підприємствам вчасно оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та контролювати ступінь незалежності від зовнішніх джерел фінансування.

Надійний захист фінансової безпеки підприємства можливий лише за комплексного і системного підходу до її організації. Через це в економіці існує таке поняття, як система фінансової безпеки підприємства, що забезпечує можливість оцінити перспективи зростання фінансової складової підприємства,

* Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Юлія АЛЕСКЕРОВА

розробити тактику і стратегію управління фінансовими ресурсами. Поняття «фінансова безпека» на сьогоднішній день можна поставити практично в один ряд з таким поняттям як «економічна безпека» по обсягах досліджень у всьому світі.

На цьому, у своєму визначенні, акцентує увагу Ю. Карокс та Р. Разгон, які визначають фінансову безпеку підприємства як «... здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей корпоративної стратегії, в умовах невизначеного і конкурентного середовища».

Виклад основного матеріалу дослідження. Розширене визначення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в надають Л. Вдовенко та О. Черненко «фінансова безпека ... визначається таким фінансовим станом, за якого відсутні будь-які загрози (внутрішні, зовнішні), підприємство динамічно розвивається в умовах гідротермічної і цінової невизначеності та посилення конкурентного середовища, отримує прибуток як визначальний фактор фінансової безпеки і мотив підприємницької діяльності» [3, с. 114].

Фінансова безпека будь-якого підприємства насамперед залежить від швидкості та якості здійснення ним розрахунків за своїми зобов'язаннями перед контрагентами.

Необхідність підтримки її на високому рівні в короткостроковій та довгостроковій перспективі забезпечують нормальний ритм фінансовогосподарської діяльності підприємства. Виходячи з цього, платоспроможність є невід'ємною складовою забезпечення фінансової безпеки.

Так, на нашу думку, фінансову безпеку слід розуміти як процес досягнення певного стану підприємства задля фінансового захисту від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, який визначається кількісними та якісними параметрами його платоспроможності та фінансової стійкості, збалансованістю фінансових інструментів з урахуванням створення системи потрібних фінансових передумов стійкого зростання і розвитку в майбутньому. Популярний ресурсно-функціональний підхід передбачає, що фінансову безпеку розглядають як стан ефективного використання ресурсів. Не можемо з цим не погодитись, оскільки без ефективного управління наявними ресурсами, починаючи від трудових і закінчуючи фінансовими, не можливо побудувати систему фінансової безпеки. Але разом із цим, не лише ресурсами єдиними можна забезпечити фінансову безпеку підприємства.

Під забезпеченням платоспроможності підприємства визначають систему організаційно-економічних заходів, які спрямовані на ефективне управління платоспроможністю підприємства, оперативне виявлення ознак неспроможності виконання обов'язкових платежів у встановлений термін, формування передумов до зниження ризику неплатежів з метою нормального функціонування підприємства в результаті здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Підходи до визначення економічної сутності платоспроможності платоспроможність, як здатність підприємства виконувати свої зобов'язання платоспроможність, як показник фінансової стійкості підприємства

платоспроможність, як ліквідність підприємства платоспроможність, як здатність покривати збитки зміцненням фінансового стану підприємства, а його стійкість залежить від результатів діяльності виробничо-економічної системи.

На прикладі ФГ «Ірина – О.Т.» проведемо розрахунки.

Одним із найбільш важливих структурних показників вважається коефіцієнт фінансової незалежності. Він використовується для оцінки фінансової стійкості підприємства і характеризує його незалежність від позикових джерел формування фінансових ресурсів.

$$K_{фн} = \frac{\text{Сума власного капіталу}}{\text{Валюта балансу}} \quad (1.)$$

Багато аналітиків вважають, що коефіцієнт автономії не повинен бути меншим за 0,5–0,6. У більшості вітчизняних сільськогосподарських підприємств значення цього коефіцієнта коливається в межах 0,8–0,9, що, безумовно, не є свідченням їхньої фінансової стабільності, а свідчить лише про обмеженість та недоступність зовнішнього фінансування. Зростання коефіцієнта фінансової незалежності означає підвищення фінансової стійкості підприємства і є позитивним моментом, оскільки вказує на підвищення адаптивності підприємства до змін в ринковому середовищі.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу показує частку залученого майна в активах підприємства та ступінь залежності підприємства від кредиторів.

$$K_{пк} = \frac{\text{Сума позикового капіталу}}{\text{Валюта балансу}}$$

Зростання цього показника за часом означає посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів, що є негативною тенденцією.

Таблиця 1

Основні показники фінансової незалежності ФГ «Ірина – О.Т.»

Показник	2019р	2020р	2021р
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,72	0,96	0,74
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,01	0,03	0,25
Коефіцієнт фінансового ризику	0,014	0,03	0,34

Джерело: Розраховано за даними фінансової звітності підприємства.

Коефіцієнт фінансового ризику характеризує співвідношення позикових та власних коштів. Коефіцієнт фінансового ризику показує, кількість позикових коштів, залучених підприємством на 1 гривню вкладених в активи власних коштів. Чим вище його значення, тим вищий ризик вкладання капіталу в підприємство. Нормальним вважається співвідношення 1:2, за якого одна третина загального фінансування сформована за рахунок позикових коштів.

$$K_{фр} = \frac{\text{Сума позикового капіталу}}{\text{Сума власного капіталу}} \quad (3.)$$

На протязі досліджуваного періоду значення фінансової незалежності підприємства вищі, ніж його мінімальна порогова величина. Однак, відбувається тенденція коливання від 0,72 у 2019 році до 0,96 у 2020 році. Значення коефіцієнта концентрації позикового капіталу свідчить про невисоку залежність від позикового капіталу, але прослідковується його суттєве збільшення у 2021 році.

Коефіцієнт фінансового ризику у 2021 році суттєво зріс, оскільки ФГ отримало короткостроковий кредит.

Прибуток є основним джерелом фінансування витрат на виробничий і соціальний розвиток підприємства. У прибутку акумулюються результати виробництва, реалізації продукції (робіт, послуг), ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів.

Чистий прибуток (збиток) — це алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності після оподаткування та надзвичайного прибутку, надзвичайного збитку і податків з надзвичайного прибутку.

ФГ «Ірина – О.Т» на протязі досліджуваного періоду демонструє стабільне нарощування суми чистого прибутку, що в подальшому надасть можливість збільшити показники ефективності діяльності.

Показники прибутковості мають враховувати стратегічні орієнтири розвитку ФГ та бути зорієнтовані на досягнення стратегічної мети. При цьому стратегічними параметрами результативності є здатність досягти збільшення рентабельності діяльності підприємства.

Таблиця 2

Динаміки чистого прибутку на ФГ «Ірина – О.Т»

Показник	2019р	2020р	2021р	Відхилення 2021р від 2019р, (+;-)
Чистий прибуток	2145,3	3032,5	4007,8	+1862,5

Джерело: Розраховано за даними фінансової звітності підприємства.

Рентабельність є відносним показником прибутковості виробництва. Підприємство вважається рентабельним, якщо результати від реалізації продукції (робіт, послуг) покривають витрати виробництва і утворюють прибуток, достатній для нормальної її діяльності.

Економічна сутність рентабельності розкривається через систему показників, зростання яких оцінюється як позитивна тенденція. Для оцінки ефективності діяльності підприємства можуть використовуватися різні показники рентабельності. Зокрема, показники, що характеризують:

$$\text{Рентабельність власного капіталу} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середньорічна вартість власного капіталу}} \quad (3.)$$

$$\text{Рентабельність оборотного капіталу} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середньорічна вартість оборотного капіталу}} \quad (4.)$$

$$\text{Чиста рентабельність реалізації} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий дохід}} \quad (2.5.)$$

Таблиця 3.

Динаміка показників рентабельності ФГ «Ірина – О.Т»

Показник	2019р	2020р	2021р	Відхилення 2021р від 2019р, (+;-)
Рентабельність власного капіталу,%	17	15	19	+2
Рентабельність оборотного капіталу,%	23	21	24	+1
Рентабельність продукції,%	18	25	27	+9

Джерело: Розраховано за даними фінансової звітності підприємства.

Аналіз даних таблиці 3. свідчить, що рентабельність за досліджуваний період збільшилася. Це пояснюється тим, що у 2019 - 2021 році чистий прибуток підприємства збільшився в 2 рази, але не суттєво збільшилася вартість власного, чистого доходу. Аналізуючи показники рентабельності окремого ФГ, рекомендується при здійсненні аналізу діяльності підприємства слід порівнювати їх з показниками в цілому по Україні. За даними Інституту аграрної економіки НААН України рентабельність виробництва озимої пшениці склала: 2019 рік – 16%, 2020 рік – 14%, 2021 рік – 22%. Порівнюючи ці значення з розрахунковими даними досліджуваного ФГ можна стверджувати про ефективну діяльність фермерського господарства.

На основі проведеного аналізу діяльності ФГ «Ірина – О.Т» можна зробити наступні висновки:

- досліджуване господарство володіє значним потенціалом, який виражається ефективною організаційною формою господарювання;

- розвиток рослинництва, який займає чільне місце в системі господарювання досліджуваного підприємства та може забезпечити нормальну ефективність діяльності.

Висновки. Фермерське господарство володіє збалансованою структурою управління, яка дозволяє йому отримувати порівняно непогані результати. В господарстві чітко розподілені функції між працівниками усіх категорій, підібраний кваліфікований колектив, кожен із працівників має значний досвід роботи у даній сфері.

В подальшому це надасть можливість розвивати свій виробничий потенціал, вирощувати інші види сільськогосподарської продукції, які користуються попитом не тільки в Україні та й за кордоном.

Отже, високий рівень платоспроможності – необхідна складова характеристики будь-якого стабільно функціонуючого суб'єкта господарювання в процесі забезпечення його фінансової безпеки. Саме тому керівники даного підприємства, його потенційні партнери мають бути зацікавленими в управлінні платоспроможністю та забезпеченні відповідного рівня фінансової безпеки підприємств

Список використаних джерел:

1. Aleskerova Yu., Todosiichuk V., Maksymenyuk T. The impact of external financial risks on enterprise activities. *Magyar Tudományos Journal*. 2020. № 40. P. 14-25.

2. Алескерова Ю. В., Васалатій І. В. Удосконалення системи управління фінансовою стійкістю підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 33. С. 140-145

3. Вдовенко Л. О., Вдовенко С. А. Стан та перспективи розвитку аграрного сектору в контексті державної політики фінансової підтримки товаровиробників. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 3. С. 113-122.

Діана ЦЕРПИШ *, студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ЕКОЛОГІЧНЕ МАРКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Досліджено роль екологічного маркування як ефективного інструменту державного управління в Україні. Аналізується застосування системи екологічного маркування в різних секторах економіки та його вплив на збереження ресурсів та сталі споживання. Висвітлені виклики контролю та достовірності маркування. Результати можуть бути використані для покращення екологічного маркування та державного управління в охороні довкілля.*

***Abstract.** The role of ecological labeling as an effective tool of state management in Ukraine is studied. The application of the ecological labeling system in various sectors of the economy and its impact on resource conservation and sustainable consumption are analyzed. Challenges of labeling control and authenticity are highlighted. The results can be used to improve environmental labeling and public administration in environmental protection.*

Вступ. Екологічні проблеми стали одними з найбільш актуальних та нагальних завдань сучасного світу. Зростаюча свідомість про вплив людської діяльності на природне середовище та потреба у сталому розвитку ставлять перед суспільством його відповідальність та потребу у державному управлінні, спрямованому на забезпечення екологічної стійкості та збереження природних ресурсів. У цьому контексті екологічне маркування виступає як один з ключових інструментів державного управління, спрямований на регулювання екологічних аспектів виробництва та споживання товарів.

Екологічне маркування включає надання споживачам інформації про екологічні характеристики товарів, що дозволяє їм здійснювати свідомі вибори та сприяє розвитку сталого споживання. Україна, як країна з великим потенціалом для сталого розвитку, не залишає осторонь ці важливі питання. Вона активно розвиває свою систему екологічного маркування, враховуючи міжнародні стандарти та регуляторні акти. Це створює сприятливі умови для розвитку екологічно свідомого бізнесу та споживачів, що активно підтримують сталість та збереження довкілля.

Метою даної наукової роботи є дослідження ролі екологічного маркування як інструменту державного управління в Україні. Дослідження передбачає огляд наявної літератури та законодавчих актів, що регулюють екологічне маркування,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Олена МАРЦЕНЮК

аналіз його застосування в різних секторах економіки та оцінку його впливу на сталість та екологічну свідомість суспільства. Також буде проаналізовано виклики та перспективи розвитку системи екологічного маркування в Україні.

Результати даного дослідження сприятимуть вдосконаленню державного управління в сфері охорони довкілля, розвитку сталого бізнесу та свідомого споживання в Україні. Розуміння ролі та ефективності екологічного маркування допоможе забезпечити баланс між економічними і екологічними інтересами, що є необхідною умовою для досягнення сталого розвитку та збереження природного середовища для майбутніх поколінь.

Виклад основного матеріалу. В останні роки як споживачі, так і виробники по всьому світу все більше усвідомлюють переваги товарів і послуг, які є екологічно-дружніми і сприяють здоров'ю людини.

Таке розуміння було вперше виражено терміном "екологічне маркування", рекомендованим на Всесвітній конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що відбулася у Ріо-де-Жанейро в 1992 році.

У відповідь на це рішення були розроблені та впроваджені національні багатокритеріальні програми екологічного маркування, які стали основою для розробки міжнародних стандартів серії ISO 14020.

Міжнародні стандарти серії ISO 14020 були включені до української національної системи стандартизації у 2002-2003 роках шляхом гармонізації.

Українська система добровільного екологічного маркування товарів та послуг згідно з ДСТУ ISO 14024:2002 була розроблена та впроваджена Всеукраїнською громадською організацією "Жива планета" у 2003 році в рамках проекту "Розвиток сталого (збалансованого) виробництва та споживання в Україні" у співпраці з Комітетом Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та Міністерством екології та природних ресурсів України. Система включає знак екологічного маркування, що належить органу сертифікації "Жива планета" і є відомим як "Зелений журавлик".

Для українських виробників, які отримали екологічні сертифікати, це означає визнання результатів оцінки екологічних переваг їх продукції та право на використання екологічного маркування на європейському та міжнародному рівнях. Це безсумнівно збільшує їх потенціал конкурентоспроможності та усуває перешкоди на ринку.

Згідно з Основними засадами державної екологічної політики України до 2030 року, екологічне маркування є ключовим інструментом для реалізації національної екологічної політики. Одним із завдань цієї політики є стимулювання впровадження систем екологічного управління на підприємствах, покращення екологічних характеристик продукції та розвиток добровільної екологічної сертифікації та маркування продукції.

Екологічне маркування, відповідно до ДСТУ ISO 14020:2003, визначається як заява, яка вказує на екологічні аспекти певної продукції чи послуги. Це може бути представлено у формі формулювань, символів або зображень на етикетках, у документації, технічних бюлетенях, рекламних матеріалах та інших засобах.

Екологічне маркування має:

- бути точним, перевірятися, відповідати призначенню та не вводити в оману споживача;
- не створювати необґрунтовані бар'єри у міжнародній торгівлі;
- ґрунтуватися на науковій методології, достатньої для підтвердження використання точних і перевірених даних;
- визначаючи переваги для певної продуктової групи, – підтверджувати не відповідність державним нормам (не дублювати функції органів державного нагляду (контролю)), а відповідність екологічним критеріям або конкретним характеристикам, ґрунтуючись на вимогах добровільних стандартів.

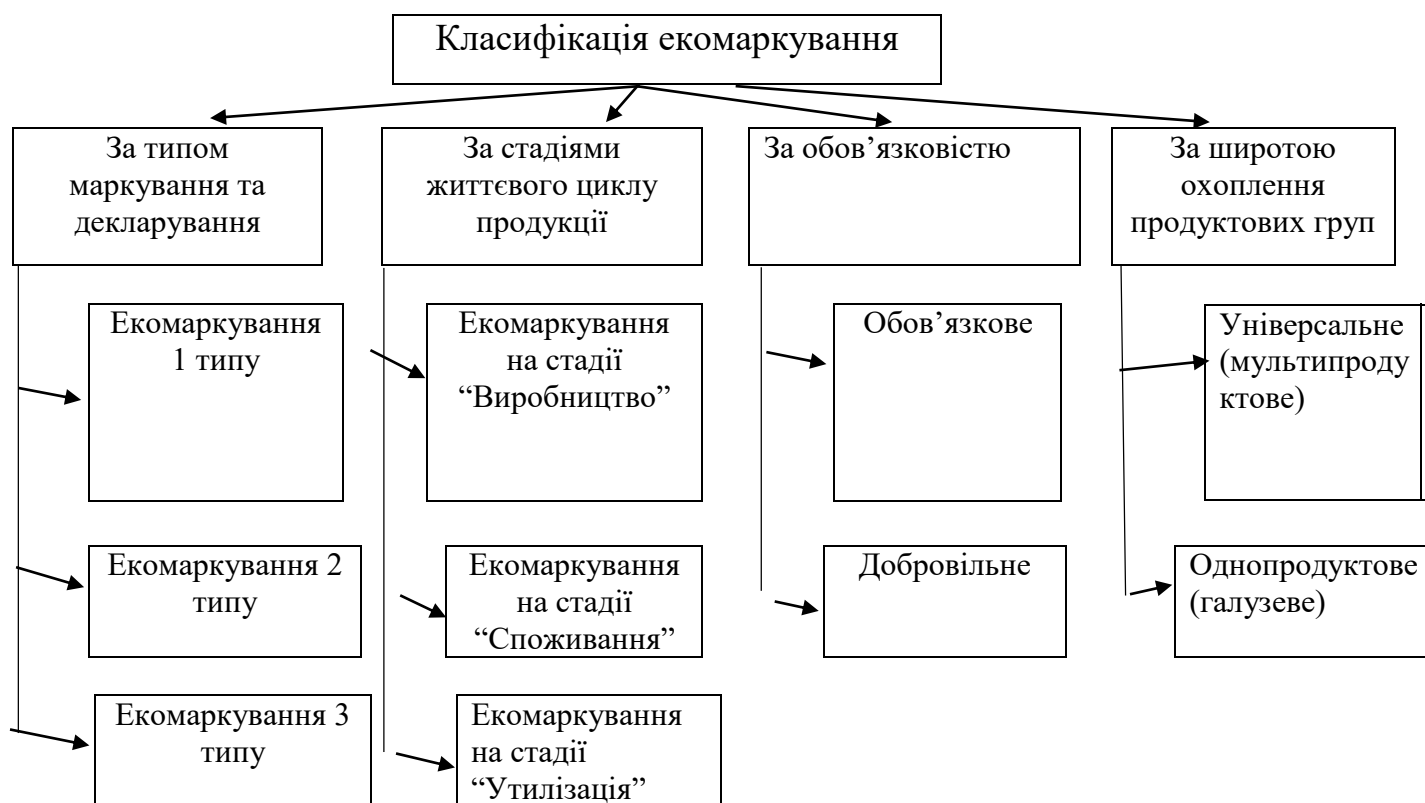

Рис.1. Класифікація екомаркування за різними критеріями

Джерело: складено автором на основі даних [2]

Міжнародна організація зі стандартизації ISO розподіляє екологічне маркування на два основні типи:

I тип: Цей вид екологічного маркування відповідає отриманню права на використання екологічного маркування, якщо продукція успішно пройшла процедуру екологічної сертифікації.

Сертифікація проводиться спеціалізованим органом з екологічного маркування, який оцінює відповідність продукції екологічним критеріям, що встановлені для кожної групи товарів окремо.

Екологічне маркування цього типу може включати окремі або поєднані елементи, такі як:

- Заяви, які вказують на переваги або характеристики продукції відповідно до екологічних критеріїв.

- Графічні зображення (логотипи) екологічного маркування. Прикладами знаків екологічного маркування, що належать до регіональних або національних програм I типу, визнаних на міжнародному рівні.

II тип: Цей тип екологічного маркування, відомий як самодекларація, вказує, які конкретні екологічні характеристики продукції повинні бути відображені на маркуванні. Основні принципи цього етапу використання екологічного маркування описані у стандарті ISO 14021.

Приклади самодеклараційного екологічного маркування можуть включати такі висловлювання, як "вміст повторно переробленого матеріалу", "придатний для повторної переробки", "придатний для компостування", "розбірна конструкція" та інші, або спеціальні символи, які визначені міжнародним стандартом ISO 7000.

Відповідальний споживач має можливість перевірити сертифікацію продукції чи товару як на національному так і на міжнародному рівні.

Проведення аналізу екологічного стану необхідно починати з оцінки екологічності кінцевого продукту на основі врахування системи технологій його виробництва, споживання й видалення зі сфери обігу. До таких методів аналізу екологічних характеристик ставиться підхід, заснований на концепції оцінки життєвого циклу продукції (ОЖЦ). Його сутність, викладена в, полягає в тому, що зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище досягається найкраще тоді, коли екологічні критерії оцінки продукції встановлюються при врахуванні екологічних показників на всіх стадіях життєвого циклу продукції, у число яких входять видобуток ресурсів, виробництво, використання й вилучення продукції. Інакше кажучи, треба враховувати не тільки екологічну шкоду від використання виробу, але й вплив технологій його виготовлення й методів утилізації на природне середовище. Дотримуючись головного принципу ОЖЦ («від колиски до могили»), при управлінні всім комплексом взаємовідносин виробництва й споживання із природним середовищем необхідно представити його у вигляді продукційного ланцюжка.

Цей підхід особливо актуальний при сертифікації товарів на відповідність вимогам до екологічно чистої продукції. Така система контролю й сертифікації товарів виникла на початку 90-х років у Європі. У випадку позитивного результату комплексних оцінок товару по спеціальній програмі виробник має право маркірувати його національним екологічним знаком («Блакитний ангел» у Німеччині, «Зелена печатка» у США, «Скандинавський лебідь», «Екологічний вибір» у Канаді і багато інших). В 1994 році була створена глобальна мережа екологічного маркування (Global Ecolabelling Network), у яку включено багато національних екологічних знаків. Тим самим було підтверджене визнання цих знаків світовим співтовариством. Зараз мережа поєднує 26 держав і державних союзів, серед яких і Україна, чий національний знак «Зелений журавель» офіційно включений у мережу в 2004 році.

Необхідно відзначити, що така сертифікація є, по-перше, добровільною, і, по-друге, не замінює собою обов'язкові процедури оцінки якісних характеристик продукту. Крім того, повинен існувати достатньо ємний ринок збуту для цього товару. Передбачається також обмеження на кількість екологічних знаків для окремої держави.

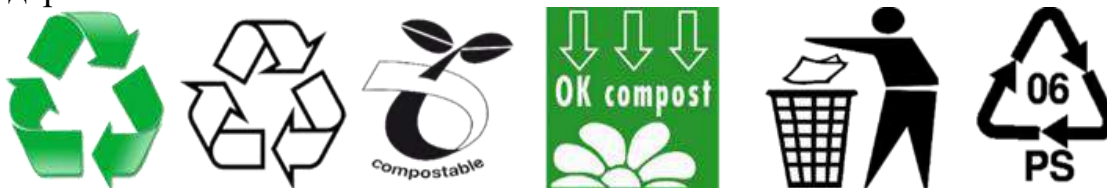

Рис.3. Приклади самодекляраційного екологічного маркування.
Джерело: розроблено автором за даними [3]

У найбільшій мірі переваги маркування виявляються при реалізації товару, при цьому передбачається висока екологічна свідомість споживачів. Екологічне маркування допомагає виділити екологічно сертифіковану продукцію з ряду аналогічних товарів. Його застосування дозволяє товаровиробникові зміцнити власний бренд, зробити акцент на екологічних характеристиках маркованої продукції й підтвердити турботу про навколишнє середовище. Споживачеві екологічне маркування допомагає свідомо віддавати перевагу серед різноманіття продуктів, виробів, товарів або послуг більш якісним і безпечним.

Відповідно до прийнятих принципів екологічний знак може надаватися не технологіям, промислового устаткування або підприємствам, а тільки споживчим товарам, тобто проміжні продукти й напівфабрикати не підпадають під дію екологічного знака. Таким чином, висновок з наведених вище міркувань про причинно-наслідковий зв'язок у сфері генерації відходів цілком корелює з основним постулатом механізму екологічної сертифікації.

У багатьох публікаціях, що присвячені питанням сертифікації, є різночитання при використанні терміну, що визначає приналежність товару до груп з високим ступенем екологічності. Зустрічаються варіанти найменувань: «екологічно чисті», екологічні, екологічно прийнятні і т.ін. При їх використанні необхідно мати на увазі деякі відмінності між ними.

Під «екологічно чистими товарами» (англ. - green products) маються на увазі товари, зроблені з нетоксичних матеріалів, безпечні для здоров'я людини й навколишнього середовища й придатні для повторного використання після переробки. При їхньому виробництві повинні застосовуватися методи економії ресурсів й природоохоронні технології.

Екологічно прийнятні товари мають найбільш високі екологічні характеристики серед товарів аналогічного призначення й виробляються із застосуванням найкращих доступних технологій.

Традиційно екологічні товари визначаються як устаткування й технології, необхідні для зниження рівня забруднюючих речовин на фінальній стадії виробничого циклу. Широке тлумачення визначення «екологічні товари» включає як товари, які не виявляють негативного впливу на навколишнє середовище, так і товари, які мають відносно менший негативний вплив на

навколишнє середовище на стадії споживання й розподілу.

Висновок. Дана наукова робота підкреслює значення екологічного маркування як інструменту державного управління в Україні. Впровадження систем екологічного управління та сертифікації продукції має великий потенціал для забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників. Двох типів екологічного маркування - сертифікаційного та самодеклараційного - використовуються для підтвердження екологічних переваг продукції та свідомого вибору споживачами екологічно чистих товарів. Розвиток системи екологічного маркування в Україні є перспективним напрямком для забезпечення сталого виробництва.

Значна частина українців у великих містах України після детального ознайомлення з технологіями виготовлення продуктів харчування й пов'язаними з ними ризиками для власного здоров'я готові перейти на екологічно чисті товари навіть за умови, що їх вартість буде вище вартості звичайних товарів. Однак розвитку цього ринку перешкоджає відсутність відповідної нормативно-правової бази, яка б регулювала весь процес виробництва й розподілу екологічно чистих товарів до їхнього продажу кінцевому споживачеві. Про це свідчать численні приклади використання в рекламних цілях декларацій на впакуваннях типу «Екологічно безпечний», «100% натуральний», «Не містить фреон», «Без хлору» і т. ін. Усі вони або нічим не підтверджені, або вводять споживача в оману.

У нашій країні вживаються деякі заходи нормативного характеру по вдосконалюванню підходів до екологічних оцінок на основі аналізу життєвого циклу продукції. Однак існує безліч невирішених проблем, найголовнішою з яких є фактична відсутність критеріїв оцінки. Досвід фахівців показує, що досить складно, а в деяких випадках навіть неможливо привести до єдиного формату дані, що характеризують витрати енергії, сировини, води й т.ін. на кожен тип продукції, а також відповідні об'єми генерації відходів. Тому так важливо у стислий період часу вирішити проблеми доступності повних і достовірних даних для складання інвентаризаційного опису.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Технічного регламенту з екологічного маркування: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2011 р. № 529
2. ДСТУ ISO 14024 «Екологічні маркування та декларації - Екологічне маркування типу I» - Принципи та методи»
3. Офіційний сайт екологічного маркування URL : ecolog-ua.com

Олександр ШЕДЛОВСЬКИЙ*

*Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис ТІТОВ

студент 5 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ ГАЛУЗІ: ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню сучасних інновацій та їх використання в банківському секторі, які базуються на використанні Інтернету. У статті докладно розглядається вплив цифрових технологій на банкінг, включаючи цифрові банківські послуги, Інтернет речей, штучний інтелект, блокчейн та безпеку даних, а також їхню роль у покращенні клієнтського досвіду та розвитку банківської індустрії в цифровому віці.*

***Abstract.** The article is dedicated to exploring contemporary innovations and their utilization in the banking sector that are based on Internet usage. The article thoroughly examines the impact of digital technologies on banking, including digital banking services, the Internet of Things, artificial intelligence, blockchain, and data security, as well as their role in enhancing the customer experience and the development of the banking industry in the digital age*

Вступ. Швидкі технологічні зміни та розвиток інтернету неодмінно вплинули на майже всі сфери сучасного життя, а банківська сфера не є винятком. Цифрові технології стають рушієм для розвитку банківського сектору, надаючи нові можливості, забезпечуючи високий рівень безпеки та підвищуючи клієнтський досвід.

В сьогоденнішніх умовах інновації розглядають не тільки як фактор, який певною мірою передбачає прогрес та економічний зріст, інноваційні технології є тим явищем, який сприяє до модернізації всіх секторів економіки, також враховуючи сектор банківської діяльності. Сучасні банки запровадили багато інноваційних технологій, серед яких є: Інтернет-банкінг, мобільний банкінг, NFC-технологій, використання чат-ботів, створення банків без відділень та багато інших сучасних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна п'ята технологічна епоха ґрунтується на використанні інформаційних технологій, які проникають у всі сфери людської діяльності. Процес інформатизації суспільства, виявляючись як на глобальному рівні, так і в межах окремих національних економік, поступово призводить до суттєвих змін у структурі економічних зв'язків.

Дані тенденції проявляються і в фінансовій сфері. Сучасні фінансово-кредитні інститути активно впроваджують інновації, що істотно змінює характер їх діяльності, особливості взаємодії з клієнтами, розширює спектр послуг, що надаються і пропонуваніх фінансових продуктів.

Інновації у банківському секторі — це нові технології, продукти та послуги, які втілюються на фінансовому ринку. Але перш ніж оцінювати реальні інноваційні процеси, необхідно розкрити фундаментальні теоретичні визначення поняття «інновація».

Інновації в банківській сфері розглядаються як завершений результат процесу вдосконалення банківської діяльності, що ґрунтується на модернізації банківських продуктів та послуг, управлінні та впровадженні, метою якого є зміцнення конкурентоспроможності на фінансовому ринку.

Головні сфери діяльності банків, пов'язані з інноваційними технологіями, включають різноманітні складові. Перша складова яку слід виділити це фінансова складова інноваційного розвитку. Ця складова стосується створення інноваційних банківських продуктів у звичайних сегментах ринку позикових коштів та в нових сферах банківських послуг і продуктів. Це може включати такі аспекти, як інвестиції в нерухомість, надання бізнес-страхових послуг, лізинг та договірні розрахунки. Крім того, інновації можуть стосуватися секторів фінансового ринку, таких як ринок цінних паперів та іпотечні цінні папери, а також фінансові директиви. Важливим аспектом є зменшення операційних витрат та ефективне управління активами та зобов'язаннями завдяки вдосконаленому управлінню готівкою та використанню інноваційних інформаційних технологій.

На наступному етапі інноваційного розвитку розглянемо технологічну складову, яка включає інноваційні зміни в технологічних аспектах управління, організації, юридичного захисту, аспектів соціальної відповідальності, маркетингу та впровадження банківських продуктів і послуг. Розвиток інновацій в банківській галузі основною мірою пов'язаний із стрімким розширенням інформаційно-технологічного сектору, який модернізує свою ІТ-інфраструктуру для оптимізації та впровадження новаторських рішень, спрямованих на зниження витрат в банківській галузі та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Технологічна складова інноваційного розвитку банків включає в себе створення нових технологій та модифікацію існуючих у галузях, пов'язаних із наданням банківських послуг та впровадженням інноваційних банківських продуктів, оброблення та захист даних клієнтів і розвиток технологічних засобів.

Останньою складовою інноваційного розвитку банків є організаційно-структурна складова, котра виступає каталізатором розвитку банківських інноваційних технологій та гарантує такі процеси банківської діяльності: формування умов для задоволення потреб клієнтів банку в інноваційних технологіях.

Збільшення конкурентоспроможності банку за рахунок показників якості обслуговування та ефективного управління банків; необхідність рівноваги між звичайними банківськими продуктами й послугами та запровадження інновацій банків, до спонукає до створення умов стійкості на ринку; ефективне з'єднання внутрішніх і зовнішніх складових системи банківського інноваційного розвитку, яка ґрунтується на ефективну реалізацію інновацій, мотивації персоналу та

відбір тих інноваційних технологій, які найбільш вигідні та ефективні для банків. У табл.1 наведено впровадження інноваційних технологій провідних світових банків світових.

Таблиця 1

Впровадження цифрових технологій у провідних світових банках

Рік/ період	Технології	Застосування	Приклад банків
2000-2005	Інтернет-банкінг	Онлайн обслуговування клінтів, переказ грошей	Citibank, Bank of America
2005-2010	Мобільний банкінг	Мобільні додатки для клінтів, SMS-повідомлення	Chase, HSBC
2010-2015	Штучний інтелект	Аналіз даних, віртуальні асистенти	Well Fargo, Capital One
3 2015	Блокчейн-технології	Безпечні та швидкі транзакції, документообіг	JPMorgan Chase, Barclays
Сучасний період	Цифрові інновації	Розширенні фінансові послуги, віртуальні платформи	ING, BBVA
Найближчі роки	Криптовалюти та кібербезпека	Децентралізовані платежі, захист від кіберзагроз	Goldman Sachs, Deutsche Bank

Джерело сформовано автором на основі [2]

У сучасному банківському секторі зараз існують численні інновації, серед яких основні можна розділити на наступні категорії Безконтактні розрахунки: На сьогоднішній день у банківській сфері вже давно впроваджено і активно використовуються інноваційні технології безконтактних розрахунків. До таких технологій відносяться, наприклад, MasterCard, PayPass і VisapayWave.

Вони дозволяють клієнтам здійснювати оплату, просто прикладаючи свою банківську пластикову картку до спеціального терміналу або банкомату.

В Україні більшість торгових мереж вже використовують технологію PayPass для проведення розрахунків.

Біометрична ідентифікація: Біометричні технології стають все більш популярними в банківському секторі. Однією з перших компаній, що впровадила біометричну ідентифікацію, була японська банківська компанія The Ogaki Kyoritsu Bank, Ltd.

У 2012 році вони впровадили спеціальні банкомати, які дозволяють клієнтам отримувати доступ до своїх рахунків за допомогою сканування відбитків долонь або пальців. Крім того, деякі банки використовують технологію порівняння розташування очей клієнта з фотографією в їх паспорті для ідентифікації.

Норвезький стартап Zwiре розробив картки з вбудованими відбитками пальців, які дозволяють отримувати готівку або робити покупки без введення

пін-коду. Такі інновації в галузі ідентифікації сприяють збільшенню безпеки банківських карток.

Технологія блокчейн: Блокчейн представляє собою розподілену базу даних, в якій відсутній центр управління, і всі операції відбуваються без централізованого контролю.

Наприклад, використовуючи блокчейн, можна укладати угоди без нотаріального підтвердження, а також проводити операції з нерухомістю без потреби в офіційній реєстрації. Основними особливостями цієї технології є відсутність централізованого контролю, незворотність операцій та неможливість їх зміни після реєстрації. Кожен блок містить підтвержені операції, і блокчейн працює без посередників, забезпечуючи надійність укладених угод. Світові фінансові установи, такі як Goldman Sachs, JP Morgan, Credit Suisse і Barclays, активно досліджують і впроваджують технологію блокчейну.

В Україні активно впроваджують інноваційні технології та здійснюють інноваційний розвиток, такі банківські організації, як: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Укрсоцбанк», АТ «Альфа-Банк».

Однак найбільшим лідером у впровадженні інноваційних технологій у банківській діяльності є АТ КБ «Приватбанк», це вказує на те, що продукти та послуги, які впроваджуються є унікальними; ефективне застосування дистанційного обслуговування, що містить у собі досить широкий спектр послуг та продуктів [1].

Таким чином, банки частіше використовують інструмент штучного інтелекту, який дозволяє використовувати більш інноваційні технології, за рахунок чого, компанії максимально можуть знизити витрати і підвищити якість послуг, що надаються. Також, можна відмітити що виокремленні особливості характеризують інноваційні моделі розвитку банків, як з позитивної, так із ризикової сторони, однак в цілому вони дають змогу створювати нові методи ведення банківської діяльності, вони утворюють нові цінності для споживачів та забезпечують зріст конкурентоспроможності банку на фінансовому ринку.

На сьогодні процесу запровадження інноваційних технологій в банківську діяльність обмежують такі фактори, які породжені загальними закономірностями розвитку фінансового ринку, такі як: змінність цін, які спостерігаються у більшості сегментів ринку; недостатність інформаційної обізнаності; збільшується вартість інноваційних рішень; недовіра клієнтів до інновацій; неозначений строк запровадження інновацій; податкові різності; збільшується рівень ризиків; низький рівень розвитку інноваційної інфраструктури; низький ступінь розвитку правового регламенту та фінансового права та ін [4].

Нововведення які використовуються у банківській діяльності пов'язано з великою частиною ризиків, до яких характерно такі особливості: – такі ризики як кредитний, ринковий, процентний, інноваційних, та ліквідності являють собою головними об'єктивними ризиками, які впливають на розвиток інноваційних технологій; – необхідність у використанні ризик-менеджменту, які

розглядаються як сукупність інструментів по страхуванню ризиків покладається, як на споживачів, так і на банки, які запровадили інновацій; – для складення угод між контрагентами розглядається інформація, щодо прогнозування поведінки на ринку, інвестиційні можливості, відношення до ризику та рівень ризику [3].

Також можна відмітити, що основними проблемами інноваційного розвитку банківської діяльності в Україні є [5]:

- недостатній ступінь захисту вітчизняних каналів зв'язку, в наслідок чого збільшується ризики втрати або пошкодження даних споживачів від шахраїв; – низький рівень правової регулювання банківських інноваційних технологій, що спонукає до створення ризикових обставин та зменшує прихильність споживачів до дистанційного обслуговування;

- відсутність постійного доступу до мережі сеті Інтернет та постійного зв'язку у багатьох населених пунктах;

- збільшується вартість запровадження інноваційних рішень, які використовується при сучасному розвитку банків, а також збільшується ступінь ризиків, які при цьому створюються;

- низький рівень технологічного розвитку українських банків, що стримують впровадження інноваційних технологій;

- низький рівень підготовки персоналу банків та дефіцит кваліфікованих кадрів; – недостатній рівень інформаційної обізнаності населення.

Висновки. Таким чином, банківські інноваційні технології спонукають до створення перспектив, відносно прогресивного розвитку банківської діяльності, проте інноваційний розвиток банків збільшує конкуренцію, що потребує формування та втілення нестандартних інноваційних рішень, що стануть безперечною умовою для інноваційної стратегії розвитку банків.

Банківські організації зобов'язані поліпшувати послуги та продукти, які вони надають, запроваджувати найбільш ефективно управління банківськими організаціями, що давали б змогу більш мінливо реагувати на будь-які зміни у зовнішньому середовищі, які б гарантували високу якість банківської діяльності, ефективно управління та контроль витрат та забезпечення ефективності діяльності - ці заходи дозволять не втрачати конкурентні переваги банків на фінансовому ринку.

Запровадження банківських інноваційних технологій дає змогу збільшувати продуктивність праці, зменшувати витрати, ефективно управляти ресурсами банків, збільшити прибуток від діяльності, що в кінцеву чергу, дасть змогу збільшити конкурентоспроможність банківської інноваційної діяльності та гарантувати сталий розвиток банківської діяльності на глобальному банківському ринку та в економічному оточенні.

Список використаних джерел:

1. Банківська система 2022: виклики та перспективи. URL: <http://www.bank.gov.ua/id=14741673>.

2. Белоусов В.І. Технологічні уклади та подолання економічних криз URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=47065>.

3. Єгоричева С.Б. Банківські інновації: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 208 с.

4. Інноваційні технології антикризового управління економічними системами: монографія. К.: СЛУ ім. В. Даля, 2019. 584 с.

5. Карчева І.Я. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення ефективності інноваційної діяльності банків. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 343-347.

Ілля ШОВКОВИЙ*
студента 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Анотація: У статті розглядається сутність кредиту як базової економічної категорії та особливості банківського кредитування в аграрному секторі економіки. Визначено специфічність кредитування агропромислового комплексу та особливості банківського кредитування аграрного виробництва. Здійснено аналіз стану кредитування підприємств АПК у 2023 році.

Abstract: The article examines the essence of credit as a basic economic category and features of bank lending in the agricultural sector of the economy. The specificity of crediting of the agro-industrial complex and the essence and features of bank crediting of agricultural production are determined. Information on the state of crediting of agro-industrial complex enterprises in 2023 is also given.

Вступ. У безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері важливе значення відіграє вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств. Об'єктивна необхідність використання кредитних відносин в аграрній сфері економіки пов'язана з особливостями сільськогосподарського виробництва, нерівномірністю руху оборотних засобів підприємств, значними відхиленнями потреби в оборотних засобах від їхньої фактичної наявності.

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Лариса ВДОВЕНКО

Однак, незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств, недостатнє забезпечення кредиту, якого вимагають банки, недоступність фінансових послуг для малих і середніх підприємств, відсутність позитивної кредитної історії ускладнюють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів. Існуючий мораторій на іпотеку земель сільськогосподарського призначення уповільнює розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки. Велике значення для розвитку сільськогосподарського виробництва має державна підтримка, однак сьогодні її механізм є малоефективним і не дозволяє задовольнити всі потреби аграріїв.

Враховуючи наявність цих та інших проблем слід зазначити, що питання дослідження й удосконалення банківських механізмів кредитування аграрних підприємств набули актуального значення, зокрема щодо залучення кредитних ресурсів на довгостроковій основі [1].

Виклад основного матеріалу. Сутність кредитних відносин полягає в системі економічних відносин між суб'єктами ринку щодо надання позики у грошовій або товарній формах на умовах, передбачених договором, який визначив би умови отримання та повернення кредиту, форму повернення, розмір відсоткової ставки, графік сплати, права та обов'язки [1].

Кредитні відносини аграрного сектора характеризують якісно новий рівень розвитку економіки, коли виробничому процесу передують кредит, кредитна операція, яка дає змогу завчасно визначати обсяги виробництва та умови реалізації продукції на певному ринку. Кредитування аграрних підприємств базується на тих принципах, що й кредитування підприємств інших секторів економіки, але має суттєві особливості, які визначаються залежністю відтворювального процесу в галузі від природних умов. А це обумовлює, по-перше, чітку періодизацію процесу виробництва та унеможливує перерви в ньому, що викликає потребу в забезпеченні надання кредитів дія товаровиробників галузі в чітко визначений час і в повному обсязі; по-друге, уповільнений оборот капіталу потребує збільшення термінів залучення кредитних ресурсів та зниження плати за кредит; по-третє, нееквівалентність обміну та низький рівень прибутковості сільськогосподарського виробництва потребують зниження плати за кредит; по-четверте, низький рівень технічної оснащеності виробництва при високому рівні зносу техніки та використанні застарілої технології вимагає значного обсягу кредитного забезпечення інвестиційного характеру; по-п'яте, підвищений рівень ризикованості галузі потребує застосування адекватного рівня страхового захисту. [1]

Банківське кредитування – це економічні відносини, що виникають між банківською установою як кредитором і позичальниками з приводу руху позикових грошових ресурсів, сформованих за рахунок власних і залучених витоків для тимчасового використання на умовах повернення, строковості, платності, забезпеченості, цільового призначення з метою задоволення фінансових потреб.

Банківське кредитування АПК — економічні відносини з приводу забезпечення підприємств АПК джерелом фінансування на умовах поворотності, платності, забезпеченості, строковості, цільового використання та диференційованості, що супроводжуються специфічними особливостями, притаманними підприємствам.

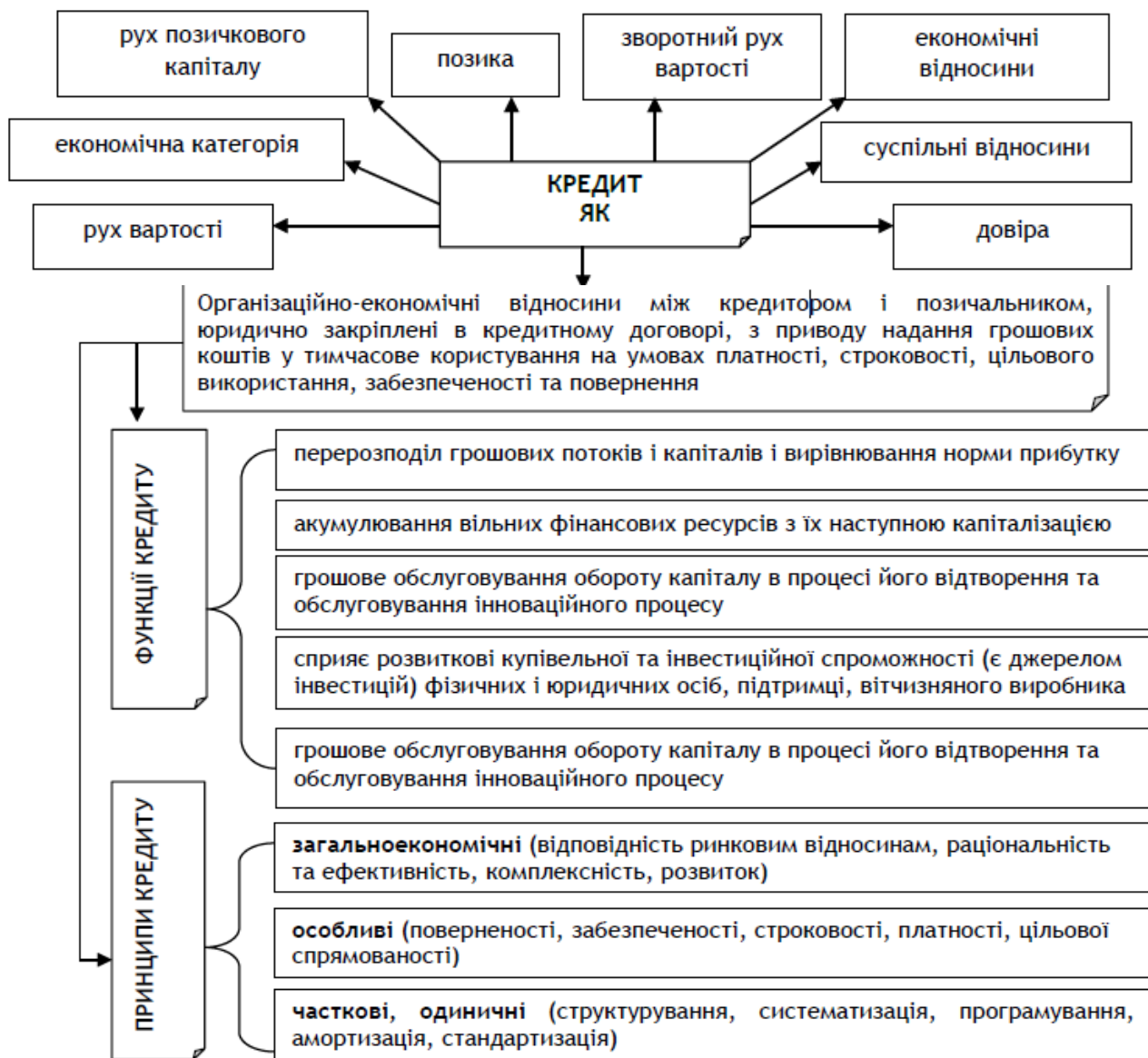

Рис.1 Сутність кредиту

На наше переконання, основоположним базисом формування кредитних відносин між кредитором і позичальником виступає об'єктивна необхідність забезпечення двосторонньої ефективності використання цих коштів — прибуткове повернення банком на-даного кредиту та покриття потреби у додаткових коштах позичальником з метою забезпечення виробничо-господарського процесу і кінцевого одержання прибутку. Таким чином, кредит має дуалістичний характер ефективності, що актуалізує питання пошуку механізмів забезпечення єдності та спільності інтересів кредитора і

позичальника, що по суті становить основу компромісу між ефективністю надання банками кредиту й ефективністю використання позичальником кредитних ресурсів. Обґрунтована довіра обох сторін повинна бути за-кладена в основу кредитних відносин.

Акцентуючи увагу на особливостях кредитних відносин в аграрному секторі економіки, не можна не погодитися з тим, що банківське кредитування суб'єктів господарювання у сільському господарстві значною мірою ототожнюється з конкретними цільовими потребами і відповідним цільовим використанням запозичених кредитних ресурсів.

Стратегічна важливість сільського господарства незаперечний факт, а його стан і темпи поступового розвитку безпосередньо впливають на функціонування всієї економіки України. У свою чергу на кредитні відносини в аграрному секторі економіки фундаментальний вплив виявляє специфіка сільського господарства. Об'єктами діяльності в сільському господарстві слугують живі організми рослин і тварин, а їх біологічні процеси відбуваються за певними законами природи, що надто обмежує вплив людини на сукупність різноманітних виробничих процесів та унеможлиблює їх прискорення. Тому як головна ознака сільськогосподарського виробництва вирізняється повільний оборот виробничих фондів через велику різницю між часом виробництва і робочим періодом. Саме це й зумовлює сезонний характер виробництва і, як наслідок, викликає нерівномірність надходження та витрачання грошових коштів упродовж року. Під сільськогосподарським кредитом розуміють специфічну форму кредитних відносин, що характеризуються наданням грошових коштів банками і небанківськими організаціями сільськогосподарським товаровиробникам в основний та оборотний капітал у поєднанні з державним регулюванням [2].

Розуміючи важливість підтримки аграрного сектору, у 2023 році Урядом продовжено Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» для полегшення доступу аграріїв до кредитів в умовах воєнного стану та програму надання державних гарантій.

Аграрії можуть отримати кредит у розмірі до 90 млн грн у межах програми «Доступні кредити 5-7-9%» під 5–9 % річних, залежно від категорії кредиту та суб'єкта підприємства.

Продовжено строк, протягом якого с/г товаровиробники матимуть можливість отримати фінансову підтримку для посівної кампанії, у тому числі, з можливістю пролонгації раніше виданих кредитів для посівних робіт за умови погашення представниками великого та середнього агробізнесу до 25% отриманого кредиту, з можливістю отримання державних гарантій для часткового виконання боргових зобов'язань за такими кредитами.

З початку року українські аграрії отримали майже 33,4 мільярди гривень банківських кредитів на розвиток господарств, з них — 5 тисяч підприємств отримали 18,9 мільярдів гривень за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» [3].

Висновки. Дослідженнями встановлено, що фундаментальну основу

функціонування і розвитку кредитних відносин становить наявність тимчасово вільних грошових ресурсів в одних економічних суб'єктів та існування об'єктивної необхідності задоволення потреби у фінансуванні в інших. Теоретичне визначення «кредит» дозволила представити змістовне бачення цього поняття як форму суспільних відносин, як економічну категорію, як систему економічних відносин, як фінансову послугу, як рух вартості, як рух позичкового капіталу, як позику та як довіру. На даний момент в Україні вже сформувався комплекс законодавства щодо кредитування сільського господарства в контексті реформування та переходу від дотаційної до ринкової системи фінансування агропромислового комплексу. Зокрема законодавство визначило такі форми кредитування, як бюджетне та приватне, яке здійснюється із застосуванням таких інструментів: компенсація відсотків за коротко- і довгостроковими кредитами фінансових установ, взаємне кредитування (кредитні спілки), заставні операції зі складськими свідоцтвами, іпотечне кредитування.

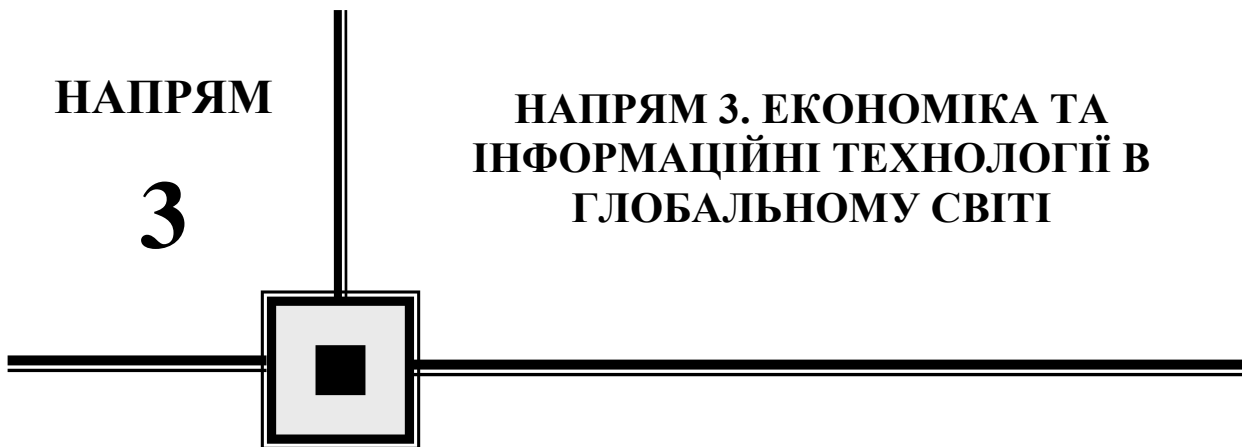
Список використаних джерел:

1. Аранчій В.І. Особливості банківського кредитування аграрних товаровиробників в сучасних умовах. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/010.pdf>
2. Томашук І. О. Теоретичні аспекти сутності банківського кредиту та особливості кредитних відносин в аграрному секторі економіки. URL: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-28-5-2021/teoretichni-aspekti-sutnosti-bankivskogo-kreditu-ta-osoblivosti-kreditnikh-vidnosin-v-agrarnomu-sektori-ekonomiki>
3. Міністерство аграрної політики та продовольства України «Стан кредитування підприємств АПК у 2023 році» URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci>.

НАПРЯМ

3

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА ТА
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В
ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Вікторія БОНДАР*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, комп'ютерних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

***Анотація.** У статті досліджено можливості реалізації цифрових технологій на етапі виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема продукції рослинництва. Розглянуто найбільш перспективні цифрові технології точного землеробства, які найчастіше впроваджують вітчизняні сільськогосподарські підприємства. Обґрунтовано, що поетапна реалізація елементів цифрового точного землеробства на стадіях виробництва сільськогосподарської продукції дасть можливість позбутися негативних елементів технологій вирощування сільськогосподарських культур, таких як перевитрати засобів захисту рослин, добрив, посівного матеріалу, добрив, паливно-мастильних матеріалів тощо.*

***Abstract.** The article investigates the possibilities of implementing digital technologies at the stage of agricultural production, in particular crop products. The most promising digital technologies of precision agriculture, which are most often implemented by domestic agricultural enterprises, are considered. It is substantiated that the gradual implementation of digital precision farming tools at the stages of agricultural production will allow to get rid of the negative elements of crop production technologies, such as overspending of plant protection products, fertilizers, seeds, fertilizers, fuels and lubricants and more.*

Вступ. Виробництво сільськогосподарської продукції є складним

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій ВНАУ, Людмила НОВИЦЬКА

процесом вирощування сільськогосподарських культур. Актуальною була і залишається проблема створення оптимальних умов для вирощування сільськогосподарських культур, за яких значно підвищується виробництво продукції відповідної якості з найменшими витратами трудових, матеріальних, інформаційних, природних та інших ресурсів. Цього можна досягти, застосовуючи сучасні методи управління, механізації та автоматизації виробничих процесів з використанням інноваційних цифрових технологій.

Мета статті – виявити вплив цифрових технологій на етапі виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема продукції рослинництва.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо вплив цифрових технологій на процес виробництва продукції рослинництва, адже існує значна кількість напрямів реалізації технологічного оновлення як виробничих, так і управлінських процесів.

Основними завданнями галузі рослинництва на сучасному етапі є: виробництво якісної, екологічно чистої продукції з мінімальними енергетичними і трудовими затратами при максимальному виході її за одиницю часу на одиницю площі [1, с. 13].

Для виявлення впливу цифрових технологій на процес виробництва продукції рослинництва проаналізуємо основні етапи сучасного землеробства: агротехнічна організація виробництва та формування системи сівозмін, від якої залежать всі інші елементи технології вирощування певної культури – обробіток, удобрення, система захист; система насінництва і використання високопродуктивних сортів, гібридів та культур; заходи щодо захисту ґрунтів від водної й вітрової ерозії тощо.

Пріоритетними напрямками впровадження цифрових технологій в процеси виробництва продукції рослинництва виступають ті напрями розвитку, які можуть у найближчій перспективі підвищити обсяги виробництва продукції, покращити її якість, знизити виробничі витрати, пришвидшити окупність капіталовкладень тощо. Проведені дослідження [2, с. 17] показують, що в рослинництві цифровий розвиток агровиробництва передбачає освоєння сільськогосподарськими підприємствами ресурсозберігаючих технологій і технологій точного землеробства, які позиціонуються як ґрунтозахисні, інноваційні та конкурентоспроможні технології, що сприяють структурно-технологічній перебудові виробників та нарощуванню економічного потенціалу аграрного сектору економіки України.

Технології точного землеробства, на думку В.В. Россохи, передбачають чітке визначення агрохімічних і агрофізичних характеристик полів, складання електронних карт відповідних показників і внесення агрохімікатів з урахуванням різних потреб культур на окремих ділянках поля. Необхідна умова його застосування – точна орієнтація агрегатів за системою GPS. На основі розвитку цього напрямку вже нині можлива механізація обробітку ґрунту, удобрення, посівів, захисту рослин без участі оператора, що працює на тракторі або комбайні [3, с. 430].

Впровадження технологій точного землеробства в практичну діяльність сільськогосподарських підприємств є ключовим елементом процесу цифровізації. Точне землеробство передбачає розділення полів на зони управління, які мають однорідні специфічні характеристики, причому найважливішим критерієм, який значною мірою визначає економічний потенціал окремого поля, є тип ґрунту. Експерти з компанії Smart farming [4] стверджують, що точне землеробство стає доступним і ефективним при земельному банку від 500 га, та зазначають, що сьогодні близько 30 % сільськогосподарських підприємств поступово впроваджують технології точного землеробства, проте зазвичай вони обмежуються лише одним нововведенням – автопілотом або курсовказівником для запобігання перекриттям і пропускам на полях.

Як зазначають практики, перший крок точного землеробства – паралельне водіння, яке потребує придбання автопілоту та курсовказівника. Оскільки з відпрацьованим паралельним водінням описані вище проблеми усуваються практично повністю, що знижує витрати і потребу в техніці та прискорює виконання польових робіт.

Використання паралельного водіння при стандартній обробці ґрунту може здійснюватися навіть на безкоштовному сигналі, завдяки чому усуваються перекриття і пропуски, що вже дає змогу істотно заощадити кошти на зносі сільськогосподарської техніки, часі проведення відповідних операцій, паливно-мастильних матеріалах тощо.

Найпростіша функція цифрового землеробства, яку можна використовувати при наступній стадії виробництва продукції рослинництва (посіви сільськогосподарських культур) – це можливість відключення секцій сівалки на перекриттях. Правильне застосування цієї технології дає змогу заощаджувати не менше ніж 2-3 % насіння, що трансформується в економію 2-3 євро на 1 га, тому технологія має досить незначний термін окупності та прямо пропорційно залежить від земельного банку підприємства [5].

Крім того, є можливість отримати більш рівномірні дружні сходи, підвищити продуктивність роботи, посіявши в оптимальні агротехнічні строки, а також заощадити добрива, що вносять під сівбу, та отримати точні дані для списання товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ) за фактичними даними.

Наступним етапом, в якому існує доцільність застосування технологій точного землеробства, є система заходів щодо боротьби з бур'янами, хворобами та шкідниками сільськогосподарських культур. Основне завдання застосування цифрових технологій – переобладнання обприскувачів задля відключення секцій на перекриттях. Зазначене дасть можливість не лише економити на витратах засобів захисту рослин (ЗЗР), але й зменшує шкоду рослинам від подвійного обробітку, що, в кінцевому рахунку, впливає на врожайність. Автоматичне відключення секцій обприскувача економить від 10 % до 20 % ЗЗР залежно від геометрії і рельєфу полів, а також у полі обприскувач без автопілоту і без їзди по міжряддю витоптує до 3 % врожаю сільськогосподарських культур.

Найскладнішим елементом практичної реалізації технології точного землеробства є внесення добрив. Ефективність внесення добрив залежить від багатьох факторів, не лише пов'язаних із використанням цифрових технологій, це, зокрема, час внесення, тип добрив, прийнята на підприємстві технологія вирощування культур тощо.

Дослідження [6] показують, що розраховувати норму внесення добрив потрібно за даними агрохімічного аналізу, оскільки норми мінеральних добрив під окремі культури залежать як від їх біологічних особливостей, так і від агрохімічних властивостей ґрунту. Після аналізу агрохімічних властивостей ґрунту створюється карта (сітка) вмісту мікро- і макроелементів, яка може суттєво різнитися в межах одного поля, що зумовлює різну норму внесення добрив у рамках зон з різною структурою ґрунту. Зважаючи на вищесказане, внесення добрив за технологіями точного землеробства потребує не лише наявності відповідного обладнання та техніки, але й чіткого розуміння необхідності створення карти полів на основі агрохімічних властивостей ґрунту, що в сукупності дасть змогу поєднати цифрові технології з фактичними даними окремого поля задля ефективного використання наявних ресурсів підприємства.

Проблемою реалізації цифрового «точного землеробства» на сучасному етапі є відсутність певних стандартів стосовно систематизації елементів точного землеробства та послідовності їх впровадження, що спонукає виробників застосовувати окремі елементи точного землеробства без розуміння послідовності, доцільності та ефективності використання тієї чи іншої технологічної операції за допомогою цифрових технологій.

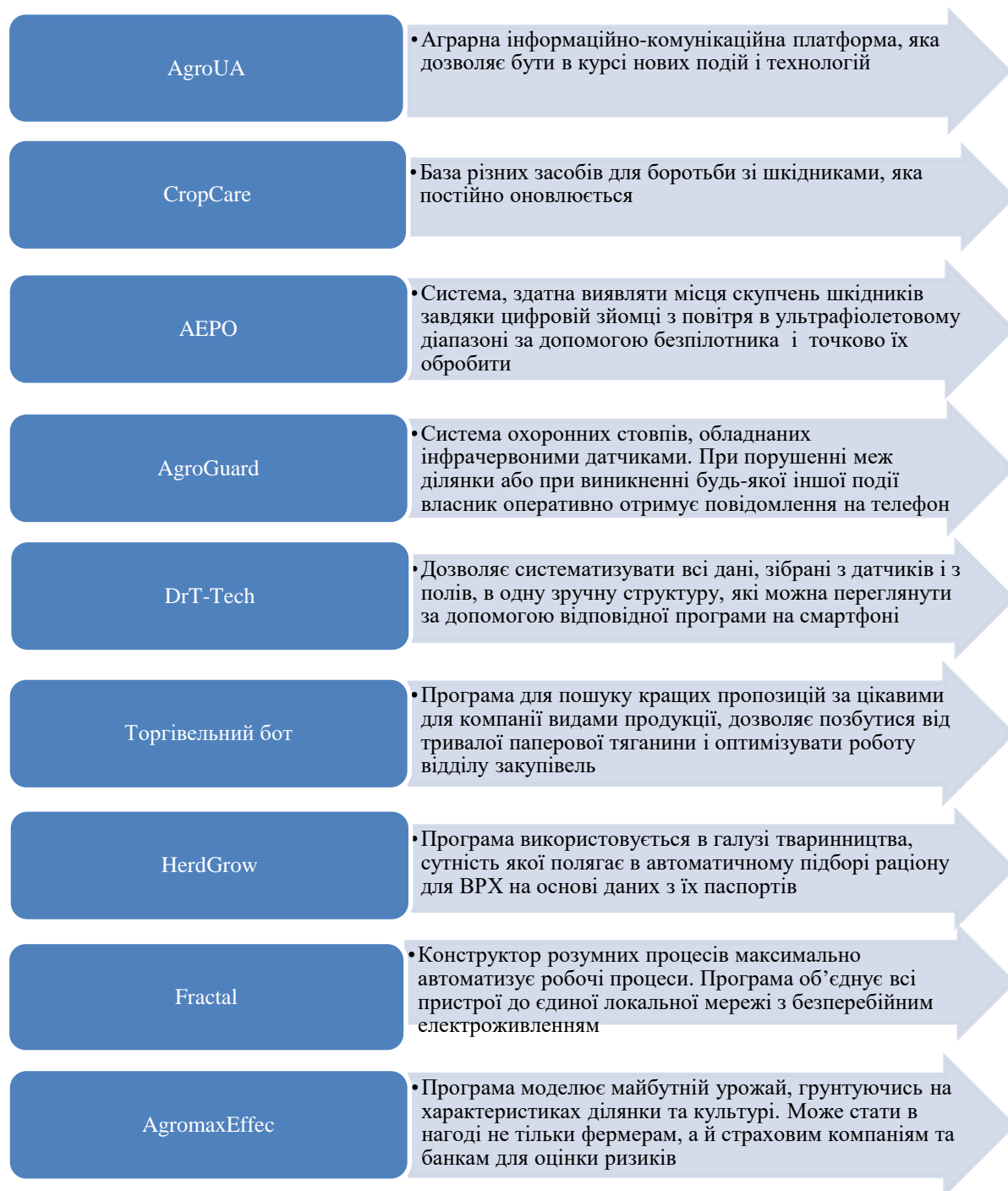
Як зазначає С.В. Коляденко, нині сільське господарство України практично не охоплено процесом цифрової трансформації, а використання інформаційних технологій у сільському господарстві в основному обмежується застосуванням комп'ютерів і програмного забезпечення, призначеного для управління фінансами, збору аналітичної інформації та надання фінансової та статистичної звітності [7].

Суттєвий вплив на виробництво продукції рослинництва робить використання сільськогосподарськими підприємствами цифрових програмних продуктів та сервісів, що дасть можливість виробникам продукції рослинництва здійснювати технологічні операції та управлінські процеси більш поінформовано, своєчасно, незважаючи на наявний обсяг інформації з супутникового моніторингу, метеосервісів тощо. Програмне забезпечення виробничої та управлінської діяльності посилює інформаційну складову управління та підвищує ефективність загальної системи менеджменту підприємства. Забезпечення підприємства якісною аналітикою не лише підвищує прибутковість, але й дає змогу приймати оптимальні управлінські рішення.

Супутниковий моніторинг передбачає онлайн спостереження за змінами стану посівів у процесі вегетації. Дані отримують за допомогою зйомки супутників на окремих полях, що дозволяє відстежувати позитивні та негативні

зміни розвитку рослин.

Зазначимо, що позитивним моментом в плані поінформованості керівників та представників агрокомпаній, фермерів, приватних землевласників є щорічне проведення в Україні форумів ІТ-технологій в агропромисловому секторі, на яких різні компанії презентують сучасні ідеї використання найбільш популярних інформаційних систем та технологій в агробізнесі (рис. 1).

*Рис. 1. Популярні SMART-технології в агробізнесі та їх можливості
Джерело: сформовано автором*

Для проведення супутникового моніторингу необхідні чіткі координати

поля, які сільськогосподарське підприємство може передати виконавцю за допомогою програми в смартфоні чи планшеті, необхідно виділити поле, підписати його, зберегти та надіслати дані повідомленням на електронну пошту або Viber.

Моніторинг полів – це досить трудомісткий процес, який потребує багато зусиль і відповідних знань. Його суть – аналіз стану посівів за результатами знімків супутника. Пролітаючи над територією і роблячи високоякісні знімки, супутник фіксує необхідні ділянки поля. Зазвичай, при обстеженні сільськогосподарських посівів агроному важко побачити повну картину всього поля. А відсутність інформації – це збитки для сільгоспідприємства, саме тому все частіше сільгоспвиробники користуються сервісом супутникового моніторингу, який довів свою ефективність, особливо на віддалених полях та ділянках.

Використання метеосервісів в практичній діяльності дозволить виробникам сільгосппродукції оптимізувати терміни визначення початку польових робіт, отримати своєчасне попередження про заморозки, визначати вологість ґрунту, точну температуру, відносну вологість повітря, ймовірність опадів, швидкість вітру і т. д., а також дає можливість економії паливно-мастильних матеріалів завдяки меншій кількості виїздів на поле.

Розуміючи важливість врахування фактичних витрат ТМЦ при формуванні собівартості виробництва продукції, зростає необхідність забезпечення підприємства ефективною системою обліку та списання ТМЦ, яка дає можливість менеджменту сільськогосподарського підприємства чітко визначати перелік ТМЦ, які утримуються на підприємстві, та здійснювати контроль відповідності їх облікових і фактичних залишків за місцями зберігання, контролювати обґрунтованість списання та використання ТМЦ, забезпечувати керівника повною, своєчасною та достовірною інформацією щодо їх руху всередині підприємстві.

Висновки. Таким чином, аналіз впливу цифрових технологій на етапі виробництва сільськогосподарської продукції дозволить:

- зробити процес виробництва сільськогосподарської продукції більш прозорим та керованим;
- підвищити ефективність та можливості контролю витрат виробництва;
- при поетапній реалізації елементів цифрового точного землеробства позбутися перевитрат посівного матеріалу, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, добрив і т. д., а також підвищити точність і зменшити час виконання польових робіт;
- оптимізувати терміни виконання польових робіт завдяки даним сучасних метеосервісів та інших цифрових технологій;
- здійснювати контроль відповідності залишків ТМЦ за місцями зберігання, обґрунтовувати списання та їх використання, забезпечувати керівника підприємства достовірною інформацією щодо руху ТМЦ.

Список використаних джерел:

1. Мазур В.А., Поліщук І.С., Телекало Н.В., Мордванюк М.О. Рослинництво : навч. посібник (І частина). Вінниця, ВНАУ. 2020. 349 с.
2. Карпенко А.М. Пріоритетні напрями інноваційного розвитку рослинництва. *Економіка та управління АПК*. 2012. № 9. С. 16-20.
3. Россоха В.В., Соколов Д.О. Технологічні трансформації в агропромисловому виробництві: тенденції та результати. Інноваційний розвиток економіки: процеси та явища: монографія. Дніпропетровськ: ВНЗ «Нац. гірничий ун-т», 2013. С. 429-473.
4. Как внедряют точное земледелие на предприятии. URL: <https://smartfarming.ua/ru-blog/kak-nachat-vnedryat-tochnoe-zemledelie-napredpriyatii>.
5. Точна сівба за технологією KUHN. URL: <http://agro-business.com.ua/2017-09-29-05-56-43/item/14580-tochna-sivba-za-tekhnohiiieu-kuhn.html>.
6. Досягти балансу: застосування добрив залежно від агрохімії ґрунтів. URL: <https://www.growhow.in.ua/dosyagty-balansu-zastosuvannya-dobryv-zalezno-vid-agrohimiyi-gruntiv>.
7. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105-112.

Дарія ВЕРШИГОРА *
студентка 2-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація: У статті розглядаються особливості функціонування ринку сільського господарства в Україні в умовах війни. Досліджено вплив збройного конфлікту на сільськогосподарський сектор економіки країни та його взаємозв'язок з ринковими процесами. В статті аналізуються наслідки війни для аграрного ринку, зокрема зміни в структурі виробництва, обсягах та якості продукції, а також вплив на цінову динаміку та експортно-імпортні відносини. Проведено цінову оцінку втрат аграрної та тваринної галузей, проаналізовано

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

наслідки для рибної промисловості, та вплив війни на обсяги виробництва тваринної продукції.

***Abstract:** This article is devoted to the study of the peculiarities of the functioning of the agricultural market in Ukraine during the war. The impact of the armed conflict on the agricultural sector of the country's economy and its relationship with market processes is studied. The article analyzes the consequences of the war for the agricultural market, in particular changes in the structure of production, volumes and quality of products, as well as the impact on price dynamics and export-import relations. A price assessment of losses in the agricultural and animal industries was carried out, the consequences for the fishing industry and the impact of the war on the volume of livestock production were analyzed.*

Вступ. Ринок сільськогосподарської продукції є одним із найбільших в економіці України, але повномасштабне вторгнення росії в Україну завдало великої шкоди промисловій галузі та аграрному сектору.

Велика кількість малих господарств була зруйнована, деяка кількість ще знаходиться на окупованих територіях, через що продукцію, яка виробляється не можливо експортувати. Значну кількість готової до експорту продукції було втрачено, адже з початком вторгнення товар готовий до вивозу знаходився в портах, втрачаючи якість. Вивезення продукції за кордон за допомогою автомобільного чи залізничного транспорту було малоефективним із погляду продажів.

Постачання сільськогосподарської продукції було розплановане на рік уперед, тому коли Україна не змогла експортувати заплановану кількість продукції, логістичний ланцюг розірвався, що вплинуло на вітчизняну та міжнародну торгівлю.

Війна вплинула на всі етапи виробництва та реалізації аграрної продукції, через що економіка України «похитнулася», довелось швидко адаптуватись до нових ринкових змін.

З початку повномасштабного вторгнення минуло більше ніж півтора року, за цей час сталися непоправні втрати, але все ж підприємства сільськогосподарської галузі продовжують працювати, покращувати свої економічні результати і реалізовувати продукцію.

Виклад основного матеріалу. Війна негативно вплинула на постачання продуктів харчування як всередині країни, так і за її межами, загрожуючи продовольчій безпеці мільйонів людей по всьому світу. Сільське господарство включає в себе рослинництво, тваринництво та рибальство. Раніше український сільськогосподарський сектор виробляв достатньо фруктів, овочів, продукції рослинництва та тваринництва, щоб прогодувати близько 400 мільйонів людей у всьому світі [11].

До війни частка сільського господарства у ВВП України становила 10 %, у секторі працювало 14% населення, крім цього сектор генерував 41% загальних експортних надходжень. Війна розпочалася саме перед початком весняної

посівної кампанії 2022 р., що мало значний вплив на функціонування аграрного сектору.

На площі, які безпосередньо постраждали внаслідок воєнних дій, припадало близько 36% довоєнного вирощування зернових культур у країні. Близько 30% території України може бути заміновано. Крім того, блокада Чорного моря та пошкодження сільськогосподарських підприємств збільшили витрати та ризики для виробництва й експорту зерна.

Протягом перших кількох місяців війни експорт зернових значно скоротився через блокаду чорноморських портів, через які проходило 90% довоєнного сільськогосподарського експорту. У березні 2022 р. експорт зерна становив лише 0,3 млн т, порівняно з 5,4 млн т у січні 2022 р.

Попри те, що завдяки використанню альтернативних маршрутів експорт зернових зріс до 1,2 млн т у квітні та 2,7 млн т у червні 2022 р., це все одно було значно менше, ніж 5-6 млн т, які щомісяця експортувалися через чорноморські порти до війни. Внаслідок цього із січня до червня 2022 р. відпускні ціни на пшеницю та кукурудзу на внутрішньому ринку впали на 45%, тоді як у світі вони зросли на 15% [14].

Такий тиск був найбільшим щодо кукурудзи, що призвело до затримки зі збиранням її врожаю, зокрема у лютому 2023 р. ще близько 6% всіх площ під кукурудзою в Україні залишалися необмолоченими.

До початку повномасштабного вторгнення кукурудза була другою культурою за площею вирощування в Україні, та станом на 2021 р. сільськогосподарські площі кукурудзи складали 5,4 млн га, то, згідно з даними державної служби статистики України, у 2022 р. вони зменшилися до 4,5 млн га, тобто фактично скоротилось на 17%. В цьому році очікується зменшення посівних площ під кукурудзою до 3,4 млн га [13].

Основними факторами впливу війни на український агросектор стали скорочення посівних площ (на 20% порівняно з 2021 роком), пошкодження виробничих будівель, споруд й обладнання, зростання цін на добриво та дизельне паливо, вартість рекультивациі постраждалих угідь (після розмінування) та майже повна зупинка рибальства.

Важливим є людський фактор, також багато працівників та працівниць сільськогосподарської сфери пішли воювати, частина – виїхала за кордон.

На сільське господарство, крім кліматичних змін, впливають і відключення електроенергії. Цього сезону погода була не сприятлива – дощі випали тоді, коли врожай ще був у полях. Через високу вологість, не можливо було одразу зібрати врожай, а потім довелося ще й досушувати на елеваторах. Це додаткові витрати на електроенергію. Під час повітряних тривог елеватори також не працюють – увесь процес збору врожаю зупиняється [15].

Порушення ланцюжка створення доданої вартості в агропродовольчому секторі також вплинули на виробництво, деякі торговельні посередники зупинили свою діяльність або не змогли закупити більшу кількість продукції, що вплинуло на доходи українських фермерів й агрокопаній.

Станом на лютий 2023 р. загальні збитки українського сільського

господарства оцінюються в 40,2 млрд дол. США, із них прямі збитки становлять 8,7 млрд дол., непрямі – 31,5 млрд дол.

Непрямі збитки охоплюють недоотриманий дохід через меншу кількість вироблених товарів і додаткові витрати, які несуть виробники через війну, наприклад втрата сільськогосподарських угідь через пошкодження ґрунту, скорочення тваринництва, рибальства та аквакультури, а також зменшення доходів виробників через порушення логістики та зниження цін на експорт-орієнтовані товари.

На рис. 1 та рис. 2 представлено структуру втрат деяких груп культур та структуру втрат тваринництва через зниження виробництва в Україні під час війни.

Війна в Україні та її економічні наслідки завдали значної шкоди виробництву та доходам малих фермерів. Відбулось майже 8% зменшення загальної кількості дрібних виробників, у 90% та 60% малих виробників продукції рослинництва та тваринництва, відповідно, відбулось різке зниження доходів [11].

Компанії, що займаються тваринництвом, стикаються з проблемами, пов'язаними з виробництвом і комерціалізацією продукції. Основними труднощами є доступ до ринків і покупців, доступ до необхідних ресурсів (наприклад, кормів, вакцин, ліків, обладнання) та робочої сили, а також високі ціни на паливо й електроенергію або навіть відсутність доступу до електроенергії [12].

Фермерські господарства, як і інші об'єкти, щодня потерпають від бомбардувань, знищення ресурсів і критичних руйнувань. Це призводить до тисячі смертей тварин, які стали жертвами російських загарбників і їхньої жорстокості.

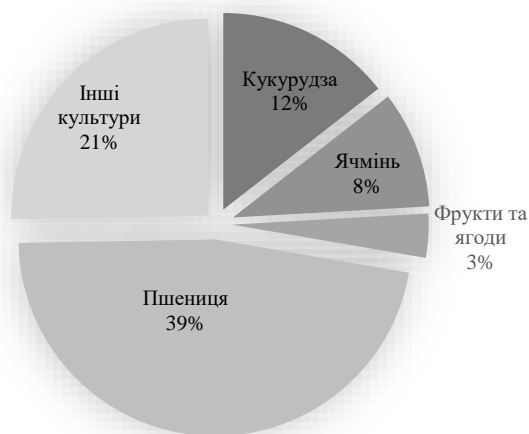

Рис. 1. Структура втрат врожаю через зниження виробництва

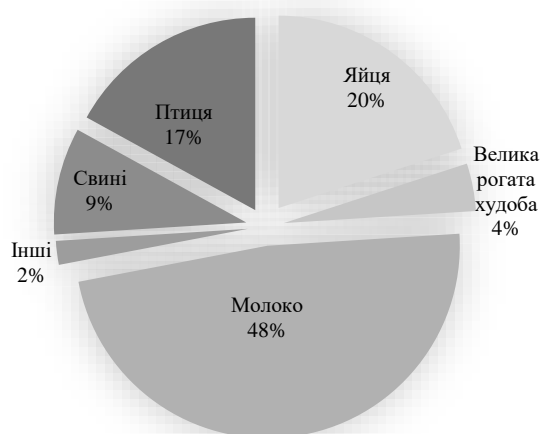

Рис. 2. Структура втрат тваринництва через зниження виробництва

Джерело: сформовано автором на основі [17]

Господарства у північних областях зазнали жахливих руйнувань і втрат. Лише за 4 дні повномасштабної війни 1500 свиней на Житомирщині загинули від бомбардувань. Постійні обстріли спричинили 4000 смертей на Сумщині, загинуло 80% поголів'я свиней.

Згідно з даними державної служби статистики у I кварталі 2022 року експорт живих тварин з України скоротився на 30,6% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Однією з ключових причин – блокування українських морських портів. За 12 місяців війни було зруйновано або пошкоджено понад 200 сільськогосподарських підприємств. Найбільше постраждали фермерські господарства, що вирощували тварин в Донецькій, Луганській, Київській, Чернігівській, Миколаївській, Запорізькій, Харківській, Херсонській та Сумській областях.

Попередньо відомо про загибель понад 6 тис. корів, близько 100 тис. свиней, більше 4,5 мдн. фермерських птахів. Кількість риб, які загинули, просто неможливо підрахувати, відомо про повністю знищені рибні господарства [2]. Але це тільки орієнтовні цифри, адже про долю ще сотень тисяч тварин на промислових і приватних фермах нічого не відомо: із деякими фермерськими підприємцями немає зв'язку, деякі знаходяться під окупацією, деякі покинули тварин на фермах і виїхали.

У табл. 1 відображено моніторинг стану галузі тваринництва в Україні за три роки (2020-2022 рр.)

Таблиця 1

Моніторинг стану галезей варинництва в Україні

Поголів'я сільськогосподарських тварин				
Вид поголів'я	На кінець року			Відхилення 2022 р. до 2020 р.
	2020	2021	2022	
Велика рогата худоба тис. голів	2874	2644	2307	-567
Корови тис. голів	1673	1544	1353	-320
Свині тис. голів	5876	5609	4948	-928
Вівці та кози тис. голів	1140	1094	941	-199
Птиця, млн голів	200,6	202,2	180,5	-20,1
Виробництво продуктів тваринництва				
Вид продукту	2020	2021	2022	
М'ясо(у забійній масі) тис. т	2478	2438	2207	-271
Молоко тис. т	9264	8714	7768	-1496
Яйця млн шт	16167	14071	11922	-4245

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Військові дії в Україні завдають значної шкоди рибній промисловості через порушення довкілля на нерестовий період, забруднення водойм та поширення браконьєрства. Щороку внутрішні прісноводні водойми забезпечували українців щонайменше 16,5 тис. т риби, але тепер обсяги вилову риби на території нашої країни зменшилися більше ніж на 50%. Зараз рибна продукція, яку купують українці, на 80% складається з імпорту, але імпортна

риба подорожчала на третину. Українські виробники роблять все можливе, щоб продовжувати працювати навіть в умовах війни [1; 4].

Значну шкоду для рибної промисловості завдав підрив Каховської ГЕС. В нижньому Дніпрі, в більшості видів риби нерест вже відбувся, тому мальки й ікра значним потоком зміло та винесло за його межі, де вони згинули. У верхній частині Каховського водосховища зворотна ситуація – відбулось стрімке зниження рівня води, внаслідок чого величезні площі на лівому й на правому берегах стали суходолом. Риба не встигла вийти з заток, і масово загинула, збитки для рибної галузі від загибелі лише дорослих особин можуть сягнути 95 тис. т або близько 4 млрд грн [3].

Крім того, техногенна катастрофа зупинила водопостачання 31 системи зрошення полів Дніпропетровської, Херсонської та Запорізької областей. У 2023 році на правому березі Дніпра працюють лише 13 зрошувальних систем. Терористичний акт на Каховській ГЕС фактично залишив без джерела води 94% зрошувальних систем в Херсонській, 74% – в Запорізькій та 30% – в Дніпропетровській областях. Знищення Каховської ГЕС призведе до того, що поля на півдні України вже наступного року можуть перетворитися на пустелі. Без Каховського водосховища постраждають не лише аграрії та водокористувачі, а й джерела питного водопостачання населених пунктів. Збитки для аграрного сектору України внаслідок підриву росіянами Каховської ГЕС можуть скласти 1,5 млрд \$ [16].

Стабільність та підтримка сільськогосподарського сектору України є критично важливими для забезпечення сталого розвитку та безпеки продовольчого сектору глобальної економіки. Відновлення інфраструктури, підтримка аграрного виробництва та створення сприятливих умов для ефективного функціонування аграрного сектору України важливі не лише для нашої країни, але й для світової продовольчої безпеки в цілому.

Висновки. Вплив війни на ринок сільськогосподарської продукції є значним і має багатоаспектні наслідки для всього господарства та суспільства загалом. Перш за все, серйозними збитками є знищення інфраструктури, земельних ресурсів, оброблюваних полів та худоби. Це призводить до зменшення виробництва продукції та погіршення її якості.

Крім того, війна спричиняє значний економічний стрес, що проявляється на зміні споживчого попиту, обмеженні у торгівлі, зростанні тарифів та обмеженні на ввезення та вивезення продукції, що в свою чергу відображається на цінах та доступності для споживачів. Це впливає на ринок сільськогосподарської продукції, сприяючи серйозні труднощі для галузі, економіки та соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Агрополіт. 2023. URL: <https://agropolit.com/>.
2. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення. *DLF attorneys-at-law*. 2023. URL: <https://dlf.ua/ua/agrosektor-ukrayini-vpliv-vijni-ta-perspektivi-vidnovlennya/>.

3. Анна А. Христина К. Підрив Каховської ГЕС: наслідки для сільського господарства. *АгроЕліта*. 2023. URL: <https://agroelita.info/pidryv-kakhovskoi-hes-naslidky-dlia-silskoho-hospodarstva/>.
4. Белоусова К. Наслідки війни для рибного промислу. *Екополітика*. 2022. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/eksperti-rozprovili-pro-naslidki-vijni-dlya-ribnogo-promislu/#:~:text=Військові%20дії%20в%20Україні%20завдадуть,Природоохоро%20Група%20–%20UNCG%20у%20Facebook.>
5. Відкриті клітки. 2023. URL: <https://opencages.com.ua/>.
6. Всеукраїнська аграрна рада. 2023. URL: <https://uacouncil.org/uk>.
7. Державна служба статистики України. 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Матвеев М. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. *Вокс Україна*. 2023. URL: <https://voxukraine.org/silске-gospodarstvo-ta-rynok-silskogospodarskyh-zemel-ukrayiny-vplyv-vijny>.
9. Мінфін. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>.
10. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Economy and society*. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>.
11. Організація Об'єднаних Націй Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk>.
12. Рибчук А. Погуц С. Значення ресурсного потенціалу аграрного підприємства в забезпеченні продовольчої безпеки країни. *Агросвіт*. 2023. № 16. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/agrosvit/issue/view/92/69>.
13. Савченко Н. Битва за врожай: як українським аграріям адаптуватися до умов війни. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/13/699108/>.
14. Україна - швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення : лютий 2022 – лютий 2023. *World Bank*. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099062823034041908/p18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4>.
15. Шаванова К. Як війна впливає на сільське господарство та які перспективи України в цій сфері. *Свідомі*. 2023. URL: <https://svidomi.in.ua/page/yak-viina-vplyvaie-na-silске-hospodarstvo-ta-iaki-perspektyvy-ukrainy-v-tsii-sferi#:~:text=Одна%20з%20найкритичніших%20проблем,%20яка,розірвалися,%20це%20відчув%20увесь%20світ.>
16. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/>.
17. Agricultural war damages, losses, and needs review. *Kyiv School of Ecobonics*. 2023. No. 3. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/RDNA2.pdf>.

Юрій ВИХОВАНЕЦЬ *
студент 2 курсу,
факультет економіки, комп'ютерних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТАН РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Актуальність цієї теми зумовлена нестабільністю та надзвичайними ситуаціями, зокрема військовими діями в країні, тому на цьому тлі з'являються нові стратегії розвитку торгівлі. Економічна нестабільність в таких ситуаціях може призвести до зниження економічної активності, збільшення безробіття та змін у розподілі доходів. Це впливає на роздрібну торгівлю, яка є ключовою галуззю. У статті визначено, що кризи можуть також змінити споживчі звички, викликаючи зміни в попиті на товари та послуги. Нові технології, такі як онлайн-платформи та безконтактні платежі, можуть стати актуальними в цих умовах. З'ясовано, що роздрібна торгівля в умовах кризи змушена розробляти нові стратегії, такі як переосмислення асортименту продукції та поліпшення послуг.*

***Abstract.** The relevance of this topic is due to instability and emergency situations, in particular, military actions in the country, therefore new strategies for the development of trade appear against this background. Economic instability in such situations can lead to a decrease in economic activity, an increase in unemployment and changes in the distribution of income. This affects retail, which is a key industry. The article determines that crises can also change consumer habits, causing changes in demand for goods and services. New technologies such as online platforms and contactless payments can become relevant in these conditions. It was found that retail trade in crisis conditions is forced to develop new strategies, such as rethinking the range of products and improving services.*

Вступ. Воєнний стан має серйозний вплив на економіку та торгівлю країни, і цей вплив відчувається на всіх рівнях. Ключові аспекти впливу воєнного стану на економіку та торгівлю включають економічну нестабільність. Воєнний стан часто призводить до посилення нестабільності фінансового ринку та погіршення макроекономічних показників. Це може призвести до зниження інвестицій, споживчих витрат і виробництва. Додатково, воєнний стан може призвести до зниження споживчого попиту на товари та послуги. Це стає можливим через те, що заворушення може змусити людей обмежити витрати на товари, які не є першою необхідністю.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана КОВАЛЬЧУК

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан також може спричинити зміни в інфраструктурі. Пошкодження інфраструктури, такої як транспортні мережі, енергетичні системи та комунікації, може суттєво позначитися на логістиці та доставці товарів. Крім того, встановлення воєнного стану може призвести до обмежень у зовнішній торгівлі

Також можна зазначити фінансово-економічні наслідки війни для економіки:

- військова агресія росії проти України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла людські жертви та соціальні втрати.

- бомбардування та зруйнування інфраструктури мають тривалий негативний вплив на економіку. Відновлення інфраструктури може займати багато років і потребувати великих фінансових зусиль.

- війна призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і обсягів накопичених активів. У 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, а 13,5 млн. осіб змушені були покинути свої домівки. Більше 7 млн осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності сягнув 24% населення.

- війна призводить до обмеження зовнішньої торгівлі через знищення інфраструктури та транспортних систем. Це призводить до зменшення експорту і імпорту товарів.

- втрати на війні не тільки призводять до гуманітарної кризи, але також позбавляють економіку цінних людських ресурсів, включаючи робочу силу та фахівців [1].

Вартість збитків і втрат від російської агресії вже сягають рекордних величин, а падіння реального ВВП в Україні є більш глибоким, ніж у більшості країн, які мали досвід збройних конфліктів. Експерти Світового банку і Єврокомісії оцінюють пошкодження від війни в Україні в період з 24 лютого 2022 р. до 24 лютого 2023 р. в сумі 134,7 млрд доларів, а потреби у відновленні – 410,6 млрд. доларів.

Загалом економічні та торговельні наслідки воєнного стану є складними та можуть мати довгострокові наслідки для соціально-економічного ландшафту країни. У цьому сценарії роздрібна торгівля є однією зі сфер, яка може зазнати значного впливу, що потребує адаптації та нових стратегій для подолання викликів воєнного стану. Ще можна повідомити про зміни в споживчих звичках населення тому що через війну в Україні економічна ситуація погіршилася.

Через інфляцію та девальвацію національної валюти різко скоротилися доходи та зросли ціни на товари та послуги. Отже, українцям довелося змінити свої звички витратити гроші та шукати дешевші альтернативи, щоб звести кінці з кінцями. Однією з головних витрат, на яку впливає війна, є харчування. Наприклад, згідно з дослідженням Gradus Research, у квітні 2022 року для українських споживачів практично перестануть існувати бренди. При цьому головним критерієм відбору було різноманітність на полицях – 63% українців

купували те, що було в наявності. За останній рік люди почали робити менш імпульсивні покупки, особливо коли справа стосується вибору їжі. На 12% зросла кількість громадян, які ретельно обирають їжу. Також відбулися зміни в роботі ритейлу під час війни [2].

У 2021 році перед війною роздрібна торгівля в Україні зросла майже на 11% порівняно з попереднім роком, цю інформацію надала державна статистика. Проте війна суттєво вплинула на галузь роздрібної торгівлі, яка є ланкою, яка з'єднує виробників і покупців. Бізнеси почали зазнавати різних ударів через руйнування або обмеження виробництва, що змусило продавців шукати нових постачальників. Дорожня та складська інфраструктура була суттєво пошкоджена і потребує відновлення. Масове переселення, безробіття та зміни у доходах покупців також призвели до звуження асортименту товарів і послуг. На додачу до всього цього, ритейлерам було складно забезпечити нормальну доставку товарів в умовах, коли ціни на паливо зростали вдвічі, а деякі товари ставали дефіцитними. Тому не дивно, що ритейлери понесли суттєві втрати під час війни, і за даними Асоціації ритейлерів України (РАУ), на початок червня 2022 року збитки перевищили 50 мільярдів гривень [3].

Зазначимо особливості купівельної спроможності, зокрема Європейська Бізнес Асоціація повідомила, що споживча активність різко впала в кінці лютого і на початку березня, але потім почала поступово відновлюватися. Простежуються певні тенденції, особливо на початку повномасштабного вторгнення люди активно купують продукти харчування, в тому числі тривалого зберігання, одяг, дитячі товари.

Демографічна міграція також мала помітний вплив: попит впав, оскільки багато людей покинули країну, а географічні фактори змінилися через внутрішні переїзди. Як зазначають науковці Київської школи економіки, CFO Club Ukraine, купівельна спроможність залежить також від новин із фронту: хороші новини підвищують обіг грошей, тому всі сподіваються на якнайшвидше закінчення війни. Окрім прямих втрат активів галузі унаслідок бойових дій, РАУ вказує на необхідність врахування зниження рівня споживання. Це через те, що велика кількість потенційних покупців емігрувала за кордон, а ті, хто залишилися, стали економити. Більшість покупців змушені зменшувати витрати через високу інфляцію (за словами Національного банку України, вона перейшла за 30% до кінця 2022 року) і девальвацію національної валюти [4].

Незважаючи на повномасштабну війну, роздрібна торгівля зуміла зберегти більшість своїх активів, включаючи інфраструктуру та торгові приміщення, і навіть збільшити свій обіг. Згідно з аналізом РАУ, незважаючи на серйозні втрати, завдані деяким мережам у районах активних бойових дій, включаючи окуповані території, перша десятка гравців у галузі товарів широкого споживання (FMCG) майже не зазнала змін у своєму рейтингу. Напрацьована міць національних ритейлерів та велика кількість торговельних майданчиків у мережах дозволила лідерам створити великий відрив від конкурентів. За перші п'ять місяців 2022 року провідні компанії у цій галузі сплатили майже 15 мільярдів гривень податків і забезпечили роботу близько 250 тисяч працівників

[5]. Мобільний додаток є яскравим прикладом технології SoLoMo. Зі смартфоном або планшетом такі програми завжди під рукою. Сервіси геолокації дозволяють відстежувати найближчі роздрібні магазини в режимі реального часу, незалежно від того, в якому місті знаходиться покупець. Переваги застосування торговельними підприємствами торгово-технологічних інновацій показані у табл.1.

Таблиця 1

Переваги застосування торговельними підприємствами торгово-технологічних інновацій

Вид торгово-технологічної інновації	Переваги
RFID	<ul style="list-style-type: none"> - можливість унікальної ідентифікації об'єктів; - миттєве зчитування великої кількості міток; - облік наявності товарів, запасів та іншої продукції; - зниження впливу людського фактору; - вдосконалення ланцюжка поставок; - відстеження терміну придатності продуктів.
NFC	<ul style="list-style-type: none"> - швидкість оплати за товар; - безпека; - зручність; - контроль робочого часу.
Темінали самообслуговування	<ul style="list-style-type: none"> - чіткий облік коштів; - простота використання; - надійність; - контроль користувачем правильності вводу даних; - можливість цілодобової роботи.
Електронні цінники	<ul style="list-style-type: none"> - поліпшення іміджу магазину; - зменшення витрат на папір; - синхронізація ціни товару на полиці і на касі; - зменшення витрат на робочу силу.
Концепція SoLoMo	<ul style="list-style-type: none"> - доступність оффлайн; - підвищення лояльності і зменшення ймовірності пошуку альтернативних товарів або послуг; - підвищення престижу бренду; - швидкість роботи.

Джерело: складено автором

Іноваційно технологічні процеси в ритейлі. На сьогоднішній день широко застосовуються в різних галузях економіки технології RFID. RFID це радіочастотне розпізнавання здійснюється за допомогою закріплених за об'єктом спеціальних міток, що несуть ідентифікаційну та іншу інформацію. Цей метод вже став основою побудови сучасних безконтактних інформаційних систем, і має стійку назву RFID-технології.

Технологію NFC (Near Field Communication) можна розуміти як бездротовий зв'язок малого радіусу дії, і вона стала найпоширенішою

технологією безконтактних платежів. Термінали самообслуговування в роздрібній торгівлі - це комп'ютерні пристрої, які дозволяють клієнтам здійснювати різні транзакції та покупки без прямої участі працівників магазину.

Сьогодні електронні бирки на полиці тільки починають ставати звичним явищем у магазинах самообслуговування. Працівники змушені друкувати та переставляти паперові цінники майже щодня, а вітрини обладнані електронними пристроями, які можуть змінювати інформацію про товари та їх ціни одним натисканням кнопки. Останніми роками основною новинкою використання мобільних та інтернет-технологій для просування роздрібних магазинів є так звана концепція SoLoMo, яка є поєднанням соціальних мереж, геолокації та мобільних платформ. Під війни, яка триває понад року, внутрішні справи в Україні значно постраждали. Багато підприємців зазнали втрат, але вони намагаються вижити та продовжувати діяльність незважаючи на спроби Росії вразити українську економіку. IDS Ukraine, українська компанія, стикнулася з різними проблемами через війну: тимчасова припинення виробництва через окупацію території, логістичні труднощі, енергетичні кризи та втрата частини клієнтської бази. Дослідження Європейської Бізнес Асоціації показало, що підприємці найбільше стурбовані активними бойовими діями, диверсіями, енергетичними та комунікаційними відключеннями, відсутністю фінансування, зменшенням попиту та платоспроможності населення, складнощами в логістиці, інфляцією та податковим тиском. Незважаючи на це, більшість малих і середніх підприємців планують розширювати свою діяльність у 2023 році.

Війна в Україні завдала значного удару по роздрібній торгівлі. Різне скорочення доходів населення, руйнування інфраструктури, логістичні проблеми та інші чинники призвели до падіння продажів, збільшення витрат та погіршення фінансових результатів. Незважаючи на це, роздрібна торгівля змогла адаптуватися до нових умов. Компанії переорієнтувалися на виробництво та продаж товарів першої необхідності, розширили онлайн-продажі та впровадили нові технології для підвищення ефективності. У перспективі роздрібна торгівля в Україні має потенціал для відновлення та зростання.

Список використаних джерел:

1. Фінансово-економічні наслідки війни. URL: <http://surl.li/ltojh>.
2. Чи купують українці дешевше чи залишаються вірними улюбленим брендам? URL: https://gradus.app/uk/open-reports/gradus-research_changes-in-consumption-ua/.
3. Як війна вдарила по торгівлі та що зможуть купити українці в магазинах. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61829345>.
4. Ціна змін. трансформація роздрібної торгівлі під час війни. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/czina-zmin-transformacziya-rozdribnoyi-torgivli-pid-chas-vijny/>.
5. Робота ритейлу в 2022 році. URL: <https://spar.ua/blogs/roбота-riteylu-v-2022-rotsi>.

Олексій ДМИТРИШИН*,
Руслан ЮРЧЕНКО,
студенти 6 курсу,
факультет економіки, комп'ютерних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ

***Анотація.** В даній статті показано сучасний стан органічного виробництва в Україні. Досліджено ринок органічної продукції в Україні. Також досліджено алгоритм маркування органічної продукції та вимоги, які потрібні для цього.*

***Abstract.** This article shows the current state of organic production in Ukraine. The market of organic products in Ukraine is analyzed. The algorithm of labeling organic products and the requirements for this are also investigated.*

Вступ. На сьогоднішній день в ХХІ столітті питання про органічне виробництво стає все більш і більш актуальним. Воно піднімається на різних форумах і платформах, з метою відновлення або ж покращення даного процесу через те, що на жаль є випадки, коли виробники намагаючись скорити витрати на виробництво свого продукту, починають шукати різні компоненти заміники, які негативно впливають на кінцевий результат органічного виробництва, тобто на органічну продукцію. Але як же нам тоді? Чи органічну їжу ми споживаємо? Чи підтримується органічне виробництво в Україні?

Виклад основного матеріалу. Органічне виробництво – сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [1].

Органічне виробництво функціонує як на внутрішньому ринку так і зовнішньому. Органічна продукція – це кінцевий результат органічного виробництва, яка виготовлена згідно затверджених стандартів. Органічна продукція підлягає сертифікації, а наявність сертифікату вирізняє такий товар серед інших (документальне підтвердження відповідності органічного виробництва та/або обігу органічної продукції вимогам законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, що видається органом сертифікації) [1].

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Андрій САХНО

Органічна продукція, що вводиться в обіг та реалізується, повинна маркуватися державним логотипом для органічної продукції [2].

Державний логотип органічної продукції (рис. 1) наноситься виключно на продукцію, вироблену відповідно до законодавства України у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, що підтверджено сертифікатом, що засвідчує відповідність процесу виробництва продукції та її обігу вимогам законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, що може наноситися на будь-яку упаковку, етикетку (стікер), споживчу тару, контретикетку, кольєретку, ярлик, пробку, листок-вкладиш, документ, повідомлення, інші елементи упаковки, що супроводжують органічну продукцію чи належать до неї [2].

Рис. 1. Державний логотип органічної продукції

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Уся органічна продукція підлягає маркуванню, що здійснюється відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркуванню органічної продукції. Так, відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» продукт дозволяється маркувати як органічний продукт, якщо він вироблений відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції і містить не менше ніж 95 % органічних інгредієнтів сільськогосподарського походження (за вагою без урахування частки води та кухонної солі) та не більше 5 % (за вагою) неорганічних інгредієнтів, внесених до переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва та які дозволені до використання у гранично допустимих кількостях. Органічне виробництво такого продукту підтверджується сертифікатом.

Обов'язковим елементом маркування органічної продукції є кодний номер, що розміщується під державним логотипом для органічної продукції також він містить:

- акронім, що ідентифікує державу походження;
- напис «organic»;

– реєстраційний код органу сертифікації, що здійснив сертифікацію органічного виробництва.

Під час маркування органічної продукції відповідно до законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції дозволяється додатково використовувати інші логотипи, запроваджені операторами, що здійснюють виробництво, реалізацію органічної продукції, чи їхніми об'єднаннями, якщо вони не заборонені законом.

Маркування органічної продукції (рис. 2) здійснюється за письмовою згодою органу сертифікації, реєстраційний код якого зазначається на маркуванні. Така згода здійснюється на безоплатній основі [2].

Забороняється маркування державним логотипом для органічної продукції, сільськогосподарської продукції, що була отримана не в результаті органічного виробництва або є продукцією перехідного періоду, а також використання під час маркування такої продукції будь-яких позначень та написів «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», «органік» та/або будь-яких однокореневих та/або похідних слів від цих слів з префіксами «біо-», «еко-» тощо будь-якими мовами [4].

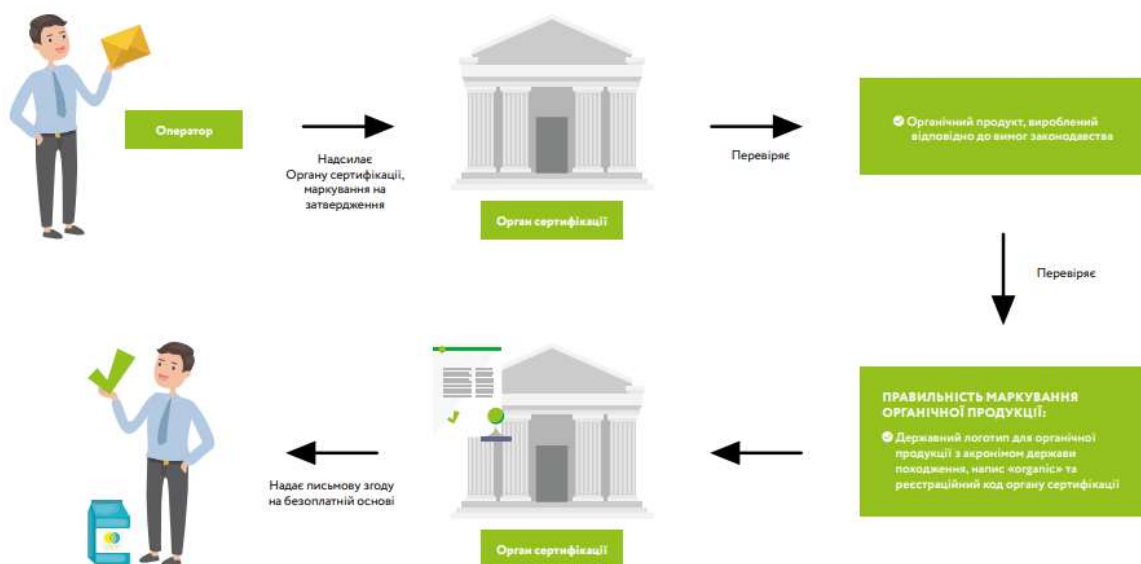

Рис. 2. Алгоритм маркування органічної продукції

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Під час маркування неорганічної продукції у переліку інгредієнтів продукту можуть зазначатися складники, отримані у результаті органічного виробництва, лише у разі якщо відсоток таких складників перевищує 2 %. У такому разі у переліку інгредієнтів обов'язково зазначається відсоток складників (за вагою без урахування частки води та кухонної солі), отриманих у результаті органічного виробництва, до загальної кількості складників. При цьому інформація про такі складники має відображатися літерами такого самого кольору і розміру, що і решта інформації у Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), які дозволяється використовувати у процесі органічного

виробництва та які дозволені до використання в гранично допустимих кількостях [2].

Також існують певні вимоги до маркування імпортованої органічної продукції (рис. 3).

Рис 3. Вимоги до маркування продукції

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Ввезена для реалізації на митній території України продукція, яка супроводжується відповідним сертифікатом, засвідчує органічне виробництво та/або обіг такої продукції у державі походження, визнається в Україні як органічна продукція, а написи на оригінальному маркуванні «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», «органік» та будь-які однокореневі та/або похідні слова від цих слів з префіксами «біо-», «еко-» тощо українською мовою позначаються написом «органічний продукт» [5].

Імпортер також маркує органічну продукцію, наприклад, потрібна копія сертифікату, який засвідчує, органічне виробництво у державі походження, виданої органом іноземної сертифікації та копія сертифікату, що підтверджує відповідність обігу продукції вимогам законодавства у сфері органічного виробництва. Крім того, органічна продукція вироблена за межами України, не може маркуватись Державним логотипом.

Якщо говорити про внутрішній ринок органічної продукції в Україні, то в 2021 році за оціночними даними реалізовано 9780 т органічної продукції власного виробництва на суму близько 900 млн грн. (еквівалент 33 млн дол. США за курсом НБУ на 31.12.2021). За результатами дослідження органічного ринку, яке було оприлюднено під час конференції, в 2021 році Україна експортувала близько 260 000 т органічної продукції до більше ніж тридцяти країн світу на загальну суму близько 220 млн дол США, з яких 82% було експортовано до ЄС [6]. Найбільшими країнами-імпортерами української органічної продукції у зазначений період були Нідерланди, США, Литва, Німеччина, Австрія, Польща, Швейцарія, Велика Британія, Італія, Данія. Українські органічні виробники також експортували в деякі азійські країни, зокрема в Китай, Японію та Малайзію, а також в Об'єднані Арабські Емірати.

Основними експортними органічними продуктами з України, які постачалися на міжнародні ринки, були зернові, олійні та ягоди. Також експортувалися макуха соняшника, олія соняшникова, шрот соняшниковий, яблучний концентрат, пшоно, овочі та фрукти.

Загалом, більше 80 найменувань органічних товарів експортувалося з України у 2021 році [7]. У 2021 році Україна поставила продукцію на ринок ЄС (табл. 1).

Обсяги органічної продукції, що імпортувалась

Ключові продуктові групи	Обсяг імпорту (тис тонн)	Частка в загальному імпорті ЄС, %
Зернові (окрім пшениці та рису)	89,5	47,3
Фрукти (окрім цитрусових та тропічних фруктів)	20,1	10,6
Соєві боби	17,2	9,1
Олійні (окрім соєвих бобів)	16,7	8,8
Макуха	13,2	6,9
Пшениця	11,2	5,9
Овочеві олії (окрім пальмової та оливкової)	5,6	3,0
Борошно та інша борошномельна продукція	4,5	2,4

Джерело: побудовано автором на основі [6]

За даними ТОВ «Органік Стандарт», незважаючи на порушені ланцюги постачання та заблоковані порти, експорт органічної продукції в першій половині 2022 року перевищував обсяги експорту за попередній рік. Органічний експорт з України в ЄС та Швейцарію за перше півріччя 2022 року склав 160020 т, тоді як за аналогічний період 2021 року він становив 128840 т.

На жаль, в Україні органічне виробництво та ринок органічної продукції розвиваються без належного нормативно-правового підґрунтя. У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» (реєстр. № 9707 від 12.12.2012 р.), який має на меті врегулювання правових та економічних основ виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходів контролю та нагляду за такою діяльністю. Закон спрямовано на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціональне використання ґрунтів та відтворення природних ресурсів [8].

На сьогодні на законодавчому рівні поняття органічного виробництва не повністю визначене, не розроблено національні стандарти щодо органічного виробництва та органічної продукції. Тому органічна продукція вітчизняного виробництва, представлена на ринку, сертифікується за визнаними на міжнародному ринку стандартами. Так, українська сертифікаційна компанія ТОВ «Органік стандарт» включена до офіційного переліку сертифікаційних органів, визнаних в ЄС та Швейцарії, та здійснює сертифікацію за стандартами «БІОЛан». Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування продукції та продуктів харчування «БІОЛан» було розроблено на основі Базових Стандартів Міжнародної федерації органічного сільськогосподарства, Постанови Ради (ЄЕС) № 2092/91 стосовно органічного виробництва сільськогосподарських продуктів та Стандартів BIOSWISS Асоціації Швейцарських організацій виробників органічної продукції [8].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки, можна сказати про те, що:

- органічне виробництво на сьогоднішній день - це одна з центральних галузей виробництва в Україні;
- органічний ринок розвивається швидкими темпами;
- уся органічна продукція вимагає маркування;
- майже 80% органічної продукції іде на експорт (основні продукти поставки – зернові, олійні та ягоди);
- незважаючи на порушені ланцюги постачання та заблоковані порти, експорт органічної продукції в першій половині 2022 року перевищував обсяги експорту за попередній рік;
- на жаль, в Україні органічне виробництво та ринок органічної продукції розвиваються без належного нормативно-правового підґрунтя.

Список використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення 10.10.2023 р.)
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Маркування органічної продукції. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/markuvannya-organichnoyi-produkciyi-abo-sirovini> (дата звернення 10.10.2023 р.)
3. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Про затвердження державного логотипа для органічної продукції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-19#n16> (дата звернення 10.10.2023 р.)
4. Методичні рекомендації щодо маркування органічних харчових продуктів та кормів. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-F.pdf> (дата звернення 10.10.2023 р.)
5. Методичні рекомендації щодо маркування органічних харчових продуктів та кормів. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%D0%9C%D0%A0_%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf (дата звернення 10.10.2023 р.)
6. OrganicInfo. Органічне виробництво в Україні залишається одним із пріоритетів. URL: <https://organicinfo.ua/news/organic-remains-one-of-priorities/>
7. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Органічне виробництво в Україні. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini> (дата звернення 10.10.2023 р.)
8. НІСД. «Щодо напрямів розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні». Аналітична записка. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-napryamiv-rozvitku-organichnogo-virobnictva-silskogospodarskoi#_ftnref14 (дата звернення 10.10.2023р.).

Вікторія КОРОЛЕНКО*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ТРУДОВІ КОНФЛІКТИ В КОЛЕКТИВІ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація.** У статті розкрито сутність трудових конфліктів в колективі та методи їх вирішення. Вказано, що конфлікт є багатofункціональним соціальним феноменом. Наголошено, що зростаюча складність сучасного робочого середовища приводить до збільшення трудових конфліктів, які можуть негативно впливати на ефективність роботи та задоволеність працівників. Розглянуто причини виникнення трудових конфліктів, їх наслідки та різні підходи до їх вирішення, включаючи медіацію, навчання конфліктного управління та комунікаційні стратегії.*

***Abstract.** The article reveals the essence of labor conflicts in the collective and methods of their resolution. It is indicated that the conflict is a multifunctional social phenomenon. It is emphasized that the increasing complexity of the modern working environment leads to an increase in labor conflicts, which can negatively affect work efficiency and employee satisfaction. The causes of labor conflicts, their consequences and different approaches to their resolution are considered, including mediation, conflict management training and communication strategies.*

Вступ. Трудові конфлікти є складовою сфери зайнятості та виникають у різних робочих середовищах, незалежно від їх розмірів та специфіки. Конфлікти можуть виникати між працівниками та керівництвом, а також між різними підрозділами організації. Вирішення трудових конфліктів має важливе значення для підтримання продуктивності та гармонійного робочого середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою будь-якого конфлікту є наявність суперечностей, які можуть мати як конструктивні, так і деструктивні наслідки. Трудові конфлікти в колективі виникають через невідповідність переконань і поведінки індивіда моральним принципам та очікуванням інших членів колективу. Однак, важливо розрізняти поняття «трудовий конфлікт» і «трудовий спір» та розглядати їх окремо [2].

Трудовий конфлікт відрізняється від трудової суперечки тим, що включає не лише суперечки щодо умов праці, але й зіткнення інтересів між працівником (групою працівників) і роботодавцем. Наприклад, конфлікт може виникнути через незадоволення не тільки заробітною платою, але й поліпшенням умов

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

праці, розширенням соціальних пілґ чи недостатнім рівнем уваги до голосу працівників у прийнятті управлінських рішень [1]. Таким чином, трудовий конфлікт може мати різноманітні причини та охоплювати широкий спектр вимог та інтересів працівників.

Урегулювання трудових конфліктів може залежати від контексту та сторін, що взаємодіють. Норми трудового законодавства можуть регулювати певні аспекти конфлікту, такі як умови праці, оплату праці та соціальні права працівників. Крім того, колективні договори і трудові угоди можуть включати положення щодо врегулювання конфліктів та механізми врегулювання спорів.

У Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 17 листопада 1998 р. (остання редакція 24.12.2009 р.) [3], визначається, що колективна трудова суперечка (конфлікт) – це є розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, стосовно:

- встановлення нових чи зміни наявних соціально-економічних умов праці та виробничого побуту;
- укладання чи зміни колективного договору, угоди;
- виконання колективного договору, угоди чи окремих їх положень;
- невиконання вимог чинного законодавства України про працю.

Міжнародною організацією праці (МОП) [4] розроблено конвенції та рекомендації, що регулюють різні сторони соціально-трудова відносин. У випадку ратифікації на державному рівні норми конвенцій мають юридичну силу. А наявні рекомендації з різних питань трудових відносин враховуються при вдосконаленні національного законодавства. Україною ратифіковано низку цих документів. Основним нормативним документом, що регламентує порядок вирішення трудових конфліктів, є Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р.

Неправові методи врегулювання трудових конфліктів можуть включати переговори, посередництво, арбітраж, медіацію та інші форми альтернативного врегулювання спорів. Ці методи можуть сприяти пошуку компромісних рішень, збереженню робочих відносин та забезпеченню стабільності в колективі.

Особливості трудових конфліктів, що виникають між різними сторонами, включають:

1) Трудовий колектив і адміністрація - незгода з умовами праці, висновком колективного договору, питаннями оплати праці, неправильною організацією робочого процесу або прийняттям несправедливих управлінських рішень.

2) Трудовий колектив і профспілковий комітет підприємства - незадоволення представницькою діяльністю профспілкового комітету, розбіжності щодо вимог ініційованих профспілкою, а також конфлікти інтересів між робітниками і профспілкою.

3) Адміністрація і профспілка - розбіжності щодо колективних угод, умов праці, оплати праці, прав та інтересів працівників, а також через незадоволення профспілковою діяльністю з боку адміністрації.

4) Трудові колективи різних підприємств - виникають у зв'язку з конкуренцією на ринку, питаннями зайнятості, встановленням підсумкових угод, а також у випадку розбіжностей у спільних проектах або співробітництві.

5) Трудові колективи та органи управління держави – виникають через вплив регулюючих законів та політик на умови праці, вимоги щодо оподаткування, пільг та соціального захисту, а також відносини щодо працівників державних органів.

Трудові конфлікти можуть мати різні наслідки, як для працівників, так і для організації в цілому. Основні наслідки трудових конфліктів включають:

- Зниження продуктивності: трудові конфлікти можуть спричинити зниження ефективності та продуктивності працівників. Втрати часу, розподіл уваги та енергії на конфліктні ситуації можуть призвести до затримок у виконанні завдань та зниження якості роботи.

- Погіршення робочого клімату: трудові конфлікти створюють напружену атмосферу в колективі, що негативно впливає на загальний робочий клімат. Відносини між працівниками можуть погіршитися, співпраця та комунікація стають складнішими, а загальний моральний стан колективу може зіпсуватися.

- Зниження мотивації: трудові конфлікти можуть вплинути на мотивацію працівників. Конфлікти можуть викликати почуття невдоволення, роздратування та безпорадності, що знижує мотивацію до праці. Продуктивність та залученість до роботи можуть зазнати значних збитків.

- Психологічний стрес: трудові конфлікти можуть призвести до психологічного стресу для працівників. Постійна напруга, неспокій та невизначеність можуть мати негативний вплив на психічне здоров'я та самопочуття працівників.

- Порушення командної співпраці: конфлікти можуть призвести до розколу в колективі та порушення командної співпраці. Протистояння та недовіра між сторонами конфлікту можуть псувати взаємодію та спільну роботу, що може негативно позначитися на досягненні спільних цілей та результативності колективу.

- Збитки для репутації: трудові конфлікти, особливо якщо вони отримують широке відображення в медіа або громадськості, можуть завдати шкоди репутації організації. Це може вплинути на сприйняття організації як роботодавця, партнера чи постачальника.

- Втрати робочої сили: у разі невирішення трудового конфлікту та відсутності задоволення інтересів сторін, працівники можуть виявити незадоволення та прагнути змінити робоче місце або навіть залишити організацію. Це може призвести до втрати кваліфікованих кадрів та нестабільності в робочій силі.

Враховуючи ці наслідки, ефективне вирішення трудових конфліктів є важливим для підтримання гармонійних трудових відносин та покращення результативності організації. На рис. 1 наведено способи конструктивного вирішення конфліктів.

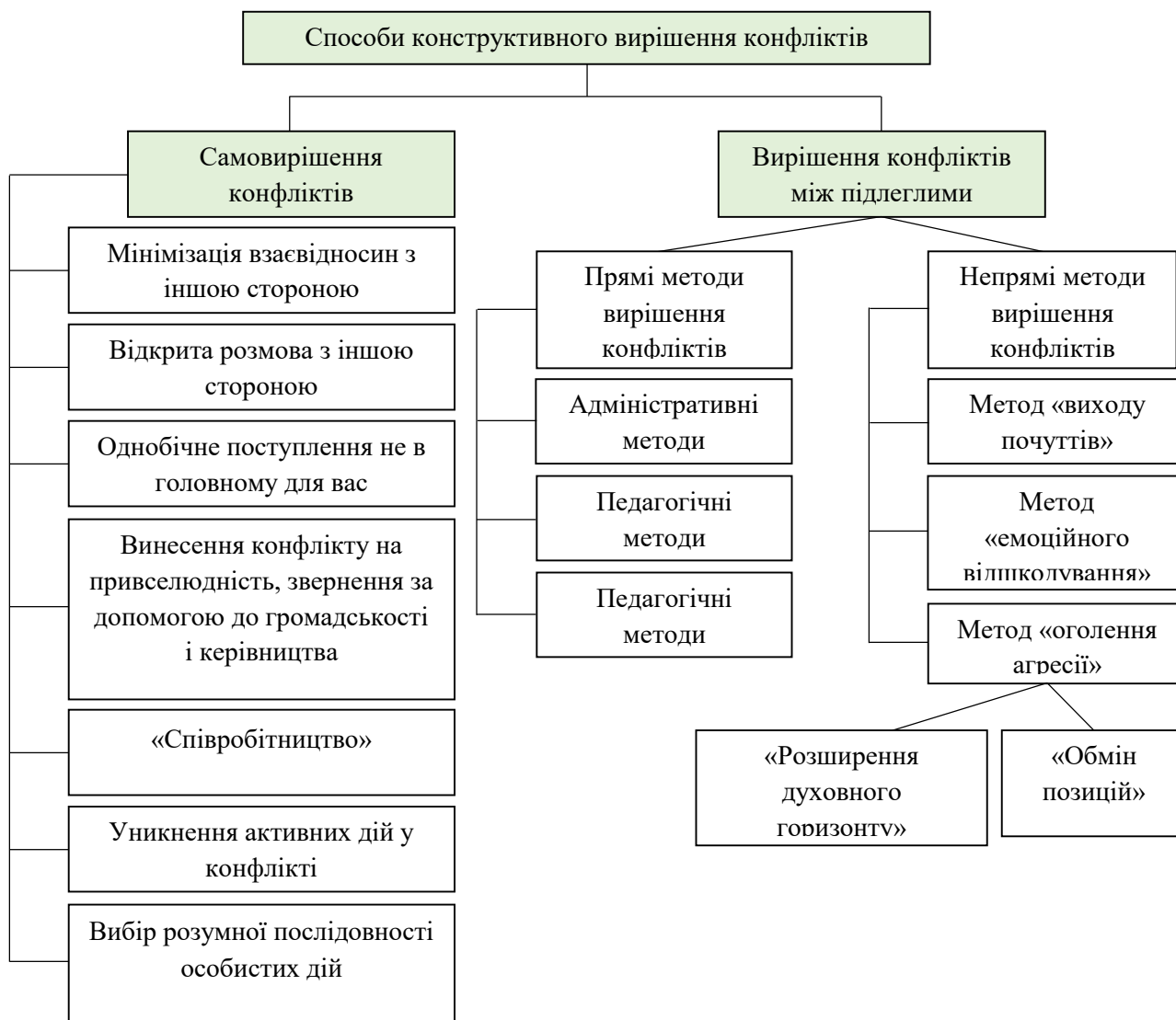

Рис. 1. Способи конструктивного вирішення конфліктів
 Джерело: [5; 6]

Превентивні заходи, такі як встановлення ефективних систем комунікації, врегулювання спорів та розвиток навичок управління конфліктами, можуть допомогти запобігти трудовим конфліктам або вирішити їх на ранніх стадіях, зменшуючи негативні наслідки для всіх зацікавлених сторін. Вирішення трудових конфліктів може включати наступні методи:

- Діалог та переговори, де сторони конфлікту можуть взяти участь у відкритому діалозі, де обговорюються проблеми та шукаються компроміси. Переговори можуть бути підтримані за допомогою посередника або медіатора, який сприяє встановленню конструктивної комунікації.
- Медіація, тобто, медіатор, нейтральна третя сторона, допомагає сторонам знайти взаємовигідне рішення. Медіатор допомагає встановити комунікацію між сторонами, сприяє виявленню загальних інтересів та пошуку компромісу.

– Конфліктологічні програми та навчання, де організації можуть проводити тренінги та навчання з конфліктології та управління конфліктами для працівників. Це допомагає розвивати навички спілкування, розв'язання проблем та ефективного управління конфліктами.

– Посередництво та арбітраж, тобто, у випадках, коли сторонам складно досягти взаєморозуміння, можуть бути використані посередництво або арбітраж. Нейтральна третя сторона допомагає вирішити конфлікт шляхом прийняття об'єктивного рішення.

– Залучення урядових органів та регуляторних організацій, тобто, у випадках, коли трудові конфлікти мають системний або широкомасштабний характер, може бути необхідно залучення органів управління держави або регуляторних організацій для вирішення спорів та роз'яснення законодавства.

Велику роль у формуванні та згуртуванні колективу відіграє стиль управління. Керівник у своїй повсякденній діяльності повинний враховувати, що його працівники мають різні характери, соціально-психологічні якості, різну загальноосвітню та спеціальну підготовку.

Вирішення конфлікту – це спільна діяльність його учасників, спрямована на припинення протидії й на розв'язання проблеми, що призвела до зіткнення. Вирішення конфлікту передбачає активність обох сторін щодо перетворення умов, у яких вони взаємодіють, щодо усунення причин конфлікту.

Висновки: Трудові конфлікти є складовою робочого середовища та можуть мати негативний вплив на продуктивність та становище працівників. Ефективне управління трудовими конфліктами сприяє створенню гармонійного та сприятливого робочого середовища. Конфлікт фактично або гальмує розвиток підприємства, або стає своєрідним акселератором його розвитку. Також конфлікт або приносить підприємству додаткові проблеми та змушує витратити додаткові ресурси, або стає своєрідним фільтром для очищення підприємства від низки управлінських проблем, сприяє їх вирішенню. Головною дійовою особою у справі врегулювання конфліктних ситуацій є і повинен бути керівник трудового колективу.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Л.В. Соціально-трудова конфлікти та напрями роботи щодо їх запобігання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* 2013. Вип. 181(6). С. 135–141.

2. Кучик А.Л. Попередження та вирішення конфліктів у діяльності керівників навчальних закладів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/17461/1/Кучик.pdf>. (дата звертання: 17.09.23.).

3. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 17.11. 1998 р., № 137/98–вр. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звертання: 22.09.23.).

4. Міжнародна організація праці (МОП) (англ. International Labor Organization). URL: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.html> (дата звернення 11.09.2023).

5. Класифікація конфліктів URL: https://pidru4niki.com/1685030359014/menedzhment/klasifikatsiya_konfliktiv (дата звертання: 27.09.23.).

6. Tomashuk I. Current state and prospects of labor potential development of rural territories of Ukraine (on the example of Vinnitsa region). *The scientific heritage*. 2020. № 49. Vol. 6. P. 31-43.

Вікторія КРАВЕЦЬ*
магістрантка,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

***Анотація.** У статті досліджено сучасний стан та перспективи розвитку альтернативних джерел енергії. Обґрунтовано напрями й особливості використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії. Виявлено основні шляхи щодо активізації застосування альтернативної енергетики в розвитку аграрного сектора економіки. Наведено обґрунтування ефективності вибору та впровадження в економічну діяльність досліджуваного підприємства певного виду альтернативних джерел енергії.*

***Abstract.** The article examines the current state and prospects for the development of alternative energy sources. The directions and features of the use of alternative and renewable energy sources are substantiated. The main ways to intensify the use of alternative energy in the development of the agrarian sector of the economy have been identified. The substantiation of efficiency of selection and introduction of a certain type of alternative energy sources into the economic activity of the researched enterprise is provided.*

Вступ. Використання альтернативних джерел енергії є критично важливим для забезпечення сталого розвитку України, включаючи її економіку, сільське господарство та загальний розвиток країни.

З урахуванням переходу до ринкової економіки в Україні, питання щодо

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

використання альтернативних джерел енергії стають особливо актуальними та важливими. Особливу увагу слід звертати на напрями енергетичної автономізації підприємств, особливо шляхом використання біопалива. Це важливо через постійне зростання вартості традиційних джерел енергії в Україні, що негативно впливає на вартість виробництва та кінцевої продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання ефективного використання енергетичних ресурсів у аграрному секторі стоїть надзвичайно гостро. Необхідною умовою успішної роботи на національному та світовому аграрних ринках є постійна робота з підвищення конкурентоспроможності продукції, зокрема, зниження її вартості шляхом зменшення енергоємності виробництва. Сьогодні сільськогосподарські виробники активно працюють над питанням скорочення споживання енергії на одиницю виробленої продукції. Більшість цих заходів спрямовані на підвищення продуктивності сільськогосподарських культур, підвищення продуктивності тваринницької галузі, технічне та технологічне переоснащення виробничого процесу. Тому комплексне вирішення проблеми енергозбереження на енергозалежних сільських територіях України є одним із шляхів забезпечення економічної, енергетичної, екологічної та продовольчої безпеки [2].

Обмеженість традиційних видів палива, високі ціни на них, негативний вплив на навколишнє середовище, пов'язаний з їх виробництвом, залежність економіки країни більше, ніж на 50 % від імпорту енергоресурсів становить реальну загрозу для енергетики та національної безпеки України. Розвиток виробництва та споживання альтернативних джерел енергії може бути виходом із енергетичної кризи [4].

Використання аграрним сектором енергії, отриманої з альтернативних джерел, має не лише перевагу у забезпеченні підприємства енергетичною автономією, але також сприяє вирішенню екологічних проблем та приносить додаткові економічні користі. Наприклад, впровадження безвідходного виробництва передбачає переробку сільськогосподарських відходів у біопаливо та органічні добрива (дигестат). Це сприяє не лише зменшенню викидів, але й генерує нові можливості для сталого розвитку та підвищення ефективності виробництва в аграрному секторі.

У сучасному світі наша залежність від традиційних джерел енергії, таких як вугілля, нафта і газ, викликає серйозні проблеми для нашого клімату та навколишнього середовища. Відтак, все більше уваги приділяється розвитку альтернативних джерел енергії, які є більш сталими та екологічно безпечними. Сільське господарство, яке є важливим сектором економіки та забезпечує харчову безпеку, також може вигідно використовувати альтернативні джерела енергії. Розглянемо кілька альтернативних джерел енергії, які можуть бути використані в сільському господарстві, таких як сонячна енергія, вітрова енергія та біогаз (рис. 1).

Сонячна енергія є одним з найбільш доступних та популярних альтернативних джерел енергії. Вона використовує сонячні панелі, що перетворюють сонячне випромінювання на електричну енергію. У сільському

господарстві сонячна енергія може бути використана для освітлення фермерських будівель, електропостачання фермерських машин та обладнання, а також для систем зрошення та охолодження.

Вітрова енергія – це ще одне ефективне джерело енергії, яке може бути використане в сільському господарстві. Вітрові турбіни генерують електричну енергію з руху повітря. Вітрова енергія може бути використана для електропостачання сільських будівель, поливальних систем, насосів та інших сільськогосподарських потреб [4]. Використання вітрової енергії сприяє зменшенню викидів парникових газів та знижує витрати на електроенергію.

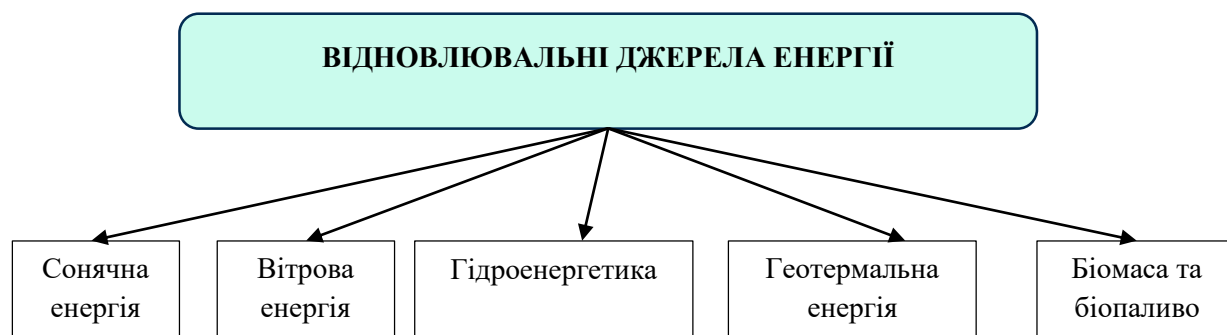

Рис. 1. Класифікація відновлювальних джерел енергії

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Біомаса та біопаливо – два види альтернативних джерел енергії, які набувають популярності в останні роки. Біомаса визначається як будь-яка органічна речовина, яку можна використовувати як джерело палива. Це включає деревину, сільськогосподарські відходи та гній тварин. Біопаливо - вид палива, виробленого з біомаси.

Використання альтернативних джерел енергії в сільському господарстві дозволяє зменшити залежність від традиційних джерел енергії, таких як нафта, газ та вугілля. Вони допомагають знизити негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечують стійкість енергопостачання для сільськогосподарських підприємств.

Використання альтернативних джерел енергії в сільському господарстві має багато переваг. По-перше, це дозволяє аграріям знизити витрати на енергію та залежність від коливань цін на традиційні джерела енергії [5]. Альтернативні джерела енергії, такі як сонячна та вітрова енергія, є безкоштовними та відновлюваними, що дозволяє аграрному бізнесу економити кошти на електроенергії.

По-друге, використання альтернативних джерел енергії допомагає зменшити викиди парникових газів та негативний вплив на клімат. Традиційні джерела енергії, такі як вугілля та нафта, сприяють зміні клімату через викиди вуглецю та інших шкідливих газів. Використання альтернативних джерел енергії допомагає знизити викиди шкідливих речовин та зберегти навколишнє середовище для майбутніх поколінь.

По-третє, альтернативні джерела енергії можуть забезпечити сільськогосподарські підприємства більшою незалежністю в енергетичному плані. Агровиробники можуть самостійно виробляти електроенергію та тепло, що зменшує їх залежність від зовнішніх постачальників енергії та забезпечує стабільне енергозабезпечення для підприємств [4].

Сільське господарство є важливим сектором економіки, який має великий споживчий попит на енергію. Використання альтернативних джерел енергії в сільському господарстві має значиму сутність та роль у забезпеченні сталості, підвищенні енергетичної ефективності, зменшенні впливу на довкілля та створенні економічних переваг (табл. 1).

Таблиця 1

Застосування альтернативної енергетики, переваги та недоліки

Застосування	Вид енергії				
	Сонячна	Вітрова	Гідро	Біо	Геотермальна
Виробництво електроенергії	+	+	+	+	+
Виробництво теплової енергії	+			+	+
Транспортний сектор	+			+	
Загальнодоступність, поновлюваність, екологічність					
Переваги	Довговічність установок	Займають відносно мало місця	Регулювання потужності, простота в експлуатації, дешевий вид енергії	Переробка відходів	Висока тепловіддача
Недоліки	Висока вартість, залежність від клімату, потреба в території	Шумове забруднення, залежність від клімату, потреба в території	Залежність від клімату, затоплення території	Необхідність використання тепла біля джерела видобутку енергії	

Джерело: [3].

Сутність альтернативних джерел енергії в сільському господарстві полягає в їхньому потенціалі забезпечити енергетичні потреби сільськогосподарських підприємств за допомогою джерел, які є екологічно чистими, стало відновлюваними та більш доступними. Альтернативні джерела енергії включають такі джерела, як сонячна енергія, вітрова енергія, біомаса, геотермальна енергія та гідроенергія.

Відповідно до розрахунків Енергетичної стратегії розвитку України до 2035 року, 70% біомаси буде надходити саме з агросектору. Ресурси

рослинницької біомаси становлять 21 млн т.н.е. [5], основні види якої наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Основні види біомаси в сільському господарстві

Вид біомаси	Теоретичний потенціал, млн.т	Доступний для енергетики потенціал	
		%	Млн.т
Солома зернових культур	36,1	30	3,75
Солома ріпаку	2,1	40	0,29
Побічні продукти виробництва кукурудзи на зерно	36,5	40	2,79
Побічні продукти виробництва соняшника	25,9	40	1,48
Вторинні відходи сільського господарства	2,0	86	0,71
Відходи деревообробки	6,6	94	1,55
Деревна біомаса	8,8	44	1,03
Біодизель з ріпаку	4,3	100	0,16
Біоетанол з кукурудзи та цукрового буряку	5,6	1000	0,66
Біогаз з відходів продукції АПК	1,6 млрд м ³	50	0,68
Біогаз з полігонів ТПВ	0,6 млрд м ³	34	0,18
Біогаз із стічних вод	1,0 млрд м ³	23	0,19
Енергетичні культури	11,5	100	4,88

Джерело: [5].

Ріст енергетичного сектору України за рахунок сільського господарства прогнозується на рівні 45% до 2035 року у порівнянні з 2015 роком. Прогнозується, що у 2035 році енергія, вироблена з біомаси буде складати 56-63% загального показника виробництва первинної енергії з відновлювальних джерел, інша частка – енергія сонця й вітру.

Сільське господарство є унікальною галуззю, яка здатна до саморозвитку через те, що природні ресурси є засобом виробництва, джерелом енергії і основним засобом інновацій [2].

Безперечно, в сільському господарстві існує великий потенціал для безпосереднього використання сонячної енергетики як для виробництва сільськогосподарської продукції, так і для надання послуг населенню та використанню за потребами домогосподарств.

За даними НКРЕКП, станом на 01.10.2022 в Україні встановлено 64 установки, якими виробляється енергія з біогазу та які працюють за «зеленим» тарифом. Загальна електрична потужність установок – 130 МВт, що у понад 7 разів більше, ніж наприкінці 2015 року (18 МВт).

Наразі 9 установок виробляють біогаз у результаті анаеробного очищення промислових стічних вод, а на одній біогаз отримують з осаду господарсько-побутових стічних вод [1].

Використання альтернативних джерел енергії стає все більш актуальною темою в сучасному світі, де питання сталого розвитку, екології та ефективного використання ресурсів набувають ключового значення. Особливо в сільськогосподарському секторі, де велика кількість енергії витрачається на зрошення, обробку ґрунту, транспортування, виробництво та зберігання продукції, перехід до альтернативних джерел енергії може суттєво вплинути на економіку галузі та забезпечити її сталість у майбутньому.

Однак перехід до використання альтернативних джерел енергії також пов'язаний з викликами і потребує додаткових витрат. Інвестування в сонячні панелі, вітряні турбіни або біомасові установки може бути досить дорогим. Попри те, що з часом вони окупаються через зниження витрат на електроенергію, ініційовані затрати можуть ставити під загрозу фінансову стабільність підприємств або фермерів, які не можуть взяти на себе такі витрати.

Крім того, для впровадження альтернативних джерел енергії необхідна інфраструктура та підтримка від держави. Для сприяння розвитку альтернативної енергетики необхідні спеціальні державні програми.

Висновки. Один із способів зниження залежності від імпорту енергії та покращення екологічної ситуації в сільських регіонах України полягає в розвитку альтернативних джерел енергії завдяки сильному агропромислому комплексу. Для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств необхідно знизити рівень галузевих витрат енергоресурсів шляхом впровадження відповідних інноваційних проєктів. Використання альтернативних відновлюваних джерел енергії в агропромисловому секторі, зокрема сприяння розвитку біоенергетики, може суттєво зменшити енергоефективність сільськогосподарської продукції. Широке впровадження відновлюваних джерел енергії є перспективним напрямом для створення надійних систем енергопостачання та важливим кроком у поліпшенні умов проживання та праці населення на сільських територіях.

Список використаних джерел:

1. Біоенергетичні кластери: рецепт сталого розвитку міст. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/25/696334/#:~:text=Це%20можливість%20замістити%20частково%20імпорт,працюють%20за%20%22зеленим%22%20тарифом> (дата звернення 12.09.2023).

2. Гончарук І.В., Томашук І.В. Економічна ефективність енергетичної автономії АПК за рахунок використання біопалив. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 2. С. 7-19.

3. Касич А.О. Чинники розвитку альтернативної енергетики у сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. № 12. 2017. С. 93-99.

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 07.09.2023).

5. Постанова КМУ від 18.08.2017 р. № 605-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250250456> (дата звернення 11.09.2023).

Владислав КРИВОГУБЕЦЬ*
студент 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОВАРНИХ РИНКІВ УКРАЇНИ

***Анотація.** Стаття актуалізує негативний вплив російсько-української війни на економіку та функціонування товарних ринків України. Розглянуто ряд питань, щодо впливу воєнного конфлікту на економіку країни, зокрема на функціонуванні товарних ринків, зайнятість та доходи населення, розглянуто зміни в споживчому попиті та попиті на ресурси, а також трансформації інфраструктури і виробничих потужностей в нових економічних умовах. Наведено статистичні дані та зроблені висновки щодо перспектив і можливих напрямків відновлення й розвитку економіки України у післявоєнний час.*

***Abstract.** The article updates the negative impact of the Russian-Ukrainian war on the economy and functioning of the commodity markets of Ukraine. A number of issues related to the impact of the military conflict on the country's economy, in particular on the functioning of commodity markets, employment and incomes of the population, changes in consumer demand and demand for resources, as well as the transformation of infrastructure and production capacities in new economic conditions were considered. Statistical data are given and conclusions are drawn regarding the prospects and possible directions of recovery and development of the economy of Ukraine in the post-war period.*

Вступ. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, зумовило глобальне реформування економічного механізму країни. Через військові дії Україна була вимушена переглянути свої стратегії та пріоритети в економіці, включаючи й сектор товарних ринків. Торгівля, як сполучна ланка між виробниками та покупцями, зазнала серйозних ударів.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана Ковальчук

Припинення співпраці з торгівельними партнерами Білорусії та Російської Федерації, призвело до змін у структурі постачання товарів, виникла потреба в пошуку нових ринків збуту. Руйнування підприємств та обмеження виробництва товарів примусило учасників торгівельної діяльності шукати нових постачальників. Окупація територій, руйнація доріг та торгівельних складів вимагала побудови нових логістичних схем для забезпечення ефективних поставок товарів. Крім того, переселення населення та втрата робочих місць змусила переглядати та обмежувати асортимент товарів, а також адаптовувати його до нових умов споживання. У світлі цих викликів, торговцям також доводилось забезпечувати стабільну поставку товарів в умовах подвійного підвищення вартості пального та в умовах його дефіциту [1].

В даній статті ми дослідимо вплив війни на зайнятість та доходи населення, розглянемо зміни в споживчому попиті та попиті на ресурси, а також трансформації інфраструктури і виробничих потужностей України в нових економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. На початковому етапі повномасштабної війни, економіка переживала надзвичайно важкі часи. Багато підприємств припинили свою діяльність або значно зменшили обсяги виробництва. Деякі великі підприємства, такі як Кременчуцький нафтопереробний завод і «Азовсталь», були фізично зруйновані, і це спричинило негативний вплив на функціонування ринків товарів та економіки загалом [2, 3].

Зазначемо, що втрати України під час війни, щоденно, становлять близько 2 млрд грн. Війна значно пошкодила критично важливу кількість виробничої інфраструктури, включаючи залізниці, мости, порти та дороги, що призвело до припинення економічної діяльності на значних за обсягом територіях [4]. У квітні, загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України склали \$80,4 млрд, або 2,4 трлн грн [4, 5].

Більш того, внаслідок військових дій, торгівельні операції України зовнішніми ринками значно сповільнилися. Це сталося через пошкодження транспортних маршрутів, які ускладнюють перевезення товарів сушею, а також втрату доступу до Чорного моря, що призвело до припинення половини українського експорту і 90% торгівлі зерном [5, 6].

Загальні збитки від транспортної блокади, включаючи морські торговельні порти (які раніше забезпечували до 65% міжнародної торгівлі України, переважно металургійною і аграрною продукцією), оцінюються приблизно від 3 до 5 мільярдів доларів США щомісяця [2].

Значна кількість підприємств, які становлять близько третини загального промислового потенціалу, зменшили свою діяльність через обмежений чи ускладнений доступ до сировинних ресурсів та ринків збуту, а також через вимушену міграцію промислово-виробничого персоналу [7].

Як результат, спостерігається значне зменшення виробничих потужностей підприємств різних галузей, а також скорочення обсягів виробництва та підвищення витрат на пошук альтернативних джерел сировини та ринків збуту.

Загальна динаміка втрат всієї інфраструктури у грошовому вимірі станом

на лютий 2023 зазначений у табл. 1.

Таблиця 1

Загальна оцінка прямих втрат інфраструктури у грошовому вимірі

Тип майна	Оцінка прямих втрат, \$ млрд	Доля прямих втрат за типом майна, % від загальної суми
Житлові будівлі	53,6	37,3 %
Інфраструктура	36,2	25,2 %
Активи підприємств, промисловість	11,3	7,9 %
Освіта	8,9	6,2 %
АПК та земельні ресурси	8,7	6,1%
Енергетика	8,1	5,6 %
Лісовий фонд	4,5	3,1 %
Транспортні засоби	3,1	2,2 %
Торгівля	2,6	1,8 %
ЖКГ	1,4	1,0 %
Культура, туризм, спорт	2,2	1,5 %
Охорони здоров'я	1,8	1,2 %
Адміністративні будівлі	0,5	0,4 %
Цифрова інфраструктура	0,6	0,4 %
Соціальна сфера	0,2	0,1 %
Фінансовий сектор	0,04	0,01 %
Разом	143,8	100%

Джерело: [8].

Станом на сьогодні інфраструктура України продовжує страждати від ракетних обстрілів і воєнних дій, що наносять серйозні пошкодження системам транспортування, комунікацій, та енергетики. Пошкодження доріг, мостів, залізничних шляхів, електромереж та іншої критичної інфраструктури призводять до перерв в постачанні товарів і послуг, а також ускладнюють роботу підприємств.

Проте, не дивлячись на важкі умови, більшість підприємств демонструють вражаючу адаптаційну здатність. Вони активно шукають шляхи для збільшення своїх виробничих потужностей, враховуючи нові реалії. Загалом, заходи щодо відновлення промисловості та інфраструктури стали надзвичайно важливими. Більшою мірою вони включають в себе відновлення пошкоджених споруд, реконструкцію і модернізацію виробничих ліній, а також підтримку місцевих підприємств.

Розглядаючи вплив війни на зайнятість та доходи населення, хочемо зазначити, що сектор праці тісно пов'язаний з товарними ринками та є надзвичайно важливою складовою економічної системи. Стан ринку праці має прямий вплив на економіку країни, в тому числі і на товарні ринки через його взаємозв'язок з виробництвом та споживчим попитом. Наприклад, збільшення зайнятості і підвищення рівня доходів працівників може сприяти збільшенню попиту на товари та послуги, що може позитивно вплинути на діяльність

підприємств і ринкову кон'юнктуру.

З іншого боку, вплив товарних ринків на сектор праці полягає в забезпеченні робочих місць та заробітної плати для працівників.

Унаслідок війни, через руйнування інфраструктури та скорочення виробничих потужностей багато українців втратили свої робочі місця. У II кварталі 2022 року рівень безробіття стрімко зріс і досяг близько 35%, за оцінками Національного банку [3].

Військовий конфлікт також призвів до масової міграції населення, значна частина населення була змушена залишити своє постійне місце проживання. Згідно з даними на кінець 2022 року, ця частка становила близько 27%. Це особливо вплинуло на молоде працездатне населення віком від 18 до 34 років, де частка міграції становила 36% для групи 18-24 років і 34% для групи 25-34 років відповідно [9].

Масове переселення населення призвело до зменшення можливостей працевлаштування та погіршення фінансового становища працюючих людей. Один з ключових факторів, що спричинив це явище – це обмеженість робочих можливостей через звуження ринку праці у регіонах, що постраждали від конфлікту.

За даними на березень 2022 року, лише 17% підприємств мали повну зайнятість персоналу на рівні 100% або більше порівняно з попереднім періодом. Більшість підприємств (близько 70-99%) заявили про привласнення 10% свого персоналу до роботи, відзначаючи складні умови для залучення робочої сили в сучасних реаліях [9].

У 2023 році спостерігається поступова адаптація бізнесу та громадян до складних умов війни. Починаючи з квітня місяця, помітно зростає кількість резюме, розміщених на веб-сайтах з пошуку роботи. Це свідчить про активний пошук нових можливостей з боку населення, що шукає стабільність в умовах неспокою [3].

У той же час, важливо відзначити, що зростання кількості вакансій на ринку праці прогресує меншими темпами. Цей факт може бути наслідком економічної нестабільності, ускладненням функціонування підприємств та обмеженням доступу до сировини та ресурсів у зв'язку з військовими конфліктами. З прогресом у вирішенні безпекових питань і відновленням інфраструктури та виробничих потужностей, очікується покращення ситуації на ринку праці в наступному році. Це може також позитивно вплинути на товарні ринки, оскільки збільшена активність працевлаштування може стимулювати споживчий попит та виробництво.

Крім того, війна та викликана нею масова міграція, у результаті якої виїхало понад 3,5 мільйона осіб, має суттєвий вплив на споживчий попит та попит на ресурси в економіці країни. Ця динаміка справила значний негативний вплив на внутрішні ринки товарів та послуг. За розрахунками, втрата споживчого попиту становить принаймні \$10 мільярдів [7].

Перш за все, ця ситуація відобразилася на ринку нерухомості, знизивши попит на житло та вплинувши на ціни. Також спостерігається зменшення попиту

на товари та послуги вітчизняних підприємств, що має негативний вплив на їхню діяльність. У зв'язку зі значним зменшенням населення та масштабною міграцією, зменшується і попит на ресурси, включаючи робочу силу про яку було зазначено раніше. Військові дії та нестабільна ситуація на ринку споживчих товарів і послуг призвели до високого попиту на певні категорії товарів (рис.1), які було визнано критично необхідними для забезпечення безпеки населення та задоволення гуманітарних потреб.

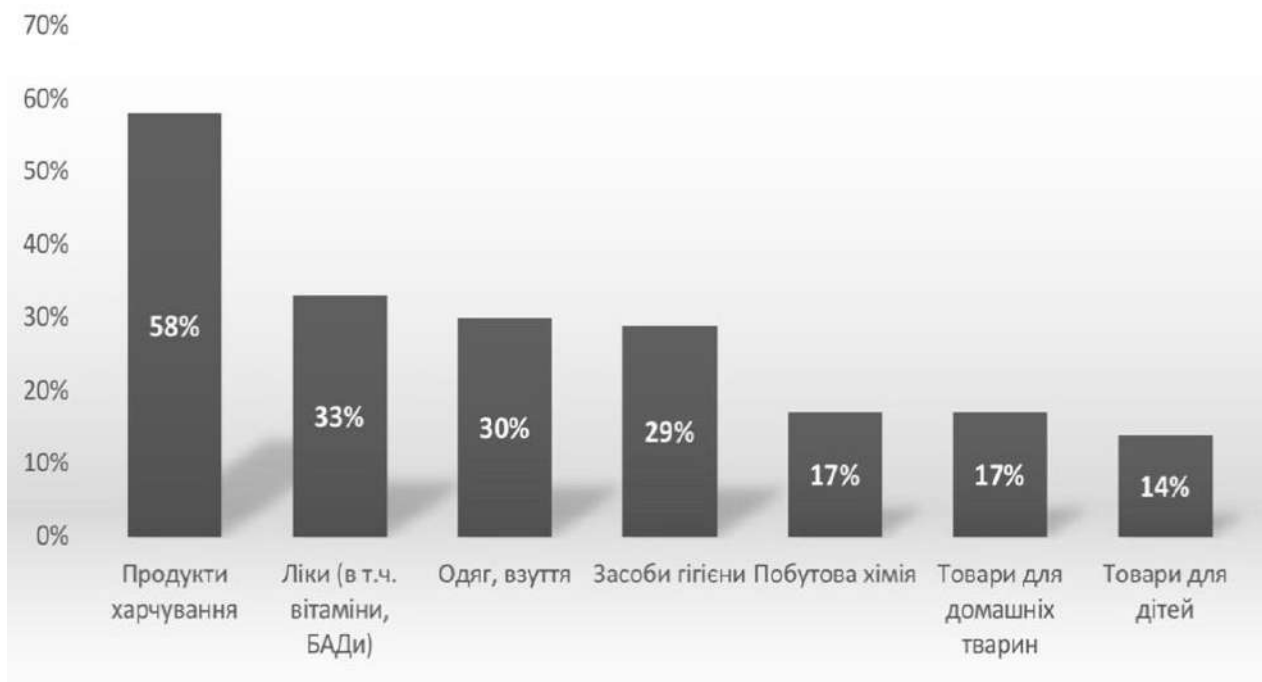

Рис. 1. Споживчий попит на товари під час війни

Джерело: [10].

Найбільший попит, а саме 58%, спостерігався на продукти харчування. Це пов'язано з розумінням громадян необхідності забезпечення стійкого доступу до харчових ресурсів в умовах нестабільності та можливого дефіциту. Ліки стали об'єктом підвищеного попиту, охопивши 33% ринку. Ця ситуація відображає прагнення забезпечити населення медичними ресурсами та засобами, необхідними для надання допомоги в разі потреби. Зокрема, товари в категоріях «Одяг і взуття» та «Засоби гігієни» також зазнали збільшеного попиту, що становив відповідно 30% і 29%. Товари побутової хімії та товари для домашніх тварин об'єднали 17% попиту кожен [10]. Товари для дітей, які займають 14% ринку, залишаються важливою категорією. Проте, слід відзначити, що їх попит відчутно зменшився у зв'язку з евакуацією більшості дітей за кордон з метою забезпечення їх безпеки під час військового конфлікту.

Висновки. На підставі аналізу впливу російсько-української війни на економіку та товарні ринки України, можна визначити, що цей конфлікт суттєво відбився на структурі та функціонуванні торговельних ринків країни. Відновлення економічної стабільності та розвитку вимагає інноваційних підходів до пошуку нових ринків збуту, адаптації до змін у структурі постачання товарів та впровадження більш ефективних логістичних рішень. Крім того, війна

вплинула на зайнятість та доходи населення, що вимагає соціально-економічних заходів для підтримки та стимулювання національного господарства. Зміни в споживчому попиті та попиті на ресурси потребують перегляду стратегій підприємств та розробки належних відповідей на змінні вимоги споживачів.

Руйнування інфраструктури та виробничих потужностей підкреслюють важливість інвестицій, спрямованих на відновлення та розвиток економічної бази. У світлі цих викликів, розвиток нових стратегій, спрямованих на відновлення та розвиток економіки України, стає нагальним завданням. Подолання наслідків війни та відновлення стійкої економічної динаміки вимагатиме спільних зусиль як уряду, так і підприємців, а також активного впровадження інноваційних підходів у різних сферах економіки.

Список використаних джерел:

1. Зануда А. Як війна вдарила по торгівлі. BBC News Україна, 17 червня 2022 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61829345>
2. Фещенко Я.Б. Стан української економіки в умовах війни. *Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку»*, 24–25 листопада 2022 р.
3. Інфляційний звіт. Національний банк України. Липень, 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiynogo-zvitu-za-lipen-2022-roku>
4. Бердинських К. Економіка великої війни. «Сотні мільярдів доларів потрібні, щоб привести країну у довоєнний вигляд» - інтерв'ю НВ з Денисом Шмигалем. *НВ Бізнес*. Квітень, 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/vtrati-ukrajini-u-viyni-vidnovlennya-eksportu-pensiji-interv-yu-z-denisom-shmigalem-povini-ukrajini-50230827.html>
5. Стояненко І.В., Урсатій А.Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки світу. XVIII Міжнародна науково-практична конференція «Advancing in research, practice and education», 10 - 13 травня 2022 р., Флоренція, Італія.
6. War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update. Office of the Chief Economist. Spring 2022. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/europe-and-central-asia-economic-update>
7. Геєць В.М. Про оцінку економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ. Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України. Київ, 2022. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185175/08-Neuets.pdf?sequence=1>
8. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

9. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Ринок праці України в умовах війни, 2022.URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137>
Статистичний звіт «Що купують українці під час війни?». Gradus, квітень 2022.
URL: https://gradus.app/documents/201/Що_купують_українці_під_час_війни_-_дослідження_Gradus_Research_12042022.pdf.

Артур КУЦАК*
студент 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РИНКОВА КОНКУРЕНЦІЯ І ЇЇ ВПЛИВ НА ЦІНИ ТА ЯКІСТЬ

***Анотація.** У статті розглянуто історичний розвиток теорії конкуренції та монополії. Узагальнено основні теоретичні концепції конкуренції та монополії. Розглянуто різні підходи до розуміння конкуренції, її основних видів і ролі у прискоренні економічного зростання. Виявлено, що конкуренція є невід’ємним атрибутом та основною рушійною силою ринкової економіки. Її зародження пов’язане з появою товарних відносин, коли окремих виробник почав прагнути для себе створення вигідніших умови виробництва й збуту товарів, обмежуючи при цьому інтереси інших учасників ринкового обміну.*

***Abstract.** The article deals with the historical development of the theory of competition and monopoly. The basic theoretical concepts of competition and monopoly are summarized. Different approaches to understanding competition, its main types and role in accelerating economic growth are considered. It is found that competition is an integral attribute and the main driving force of a market economy. Its emergence is associated with the emergence of commodity relations, when an individual producer began to seek to create more favorable conditions for the production and sale of goods for himself, while limiting the interests of other participants in market exchange.*

Вступ. Ключовим поняттям, що виражає сутність ринкових відносин, є поняття конкуренції. Ефективність господарювання суб’єктів економіки значним чином залежить від розуміння природи конкуренції, форм її прояву, методів конкурентної боротьби і чинників, що визначають готовність суб’єктів економіки до такої боротьби.

Економічна система як специфічний спосіб організації господарської діяльності є результатом поєднання двох протиріч – монопольного та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

конкурентного. Монополізованість передбачає наявність на ринку обмеженої кількості виробників конкретного товару, які здійснюють впорядковані, узгоджені та передбачувані дії. Сучасний ринок, маючи монопольну складову, більшою мірою є стихійною системою.

Виклад основного матеріалу. Участь у конкуренції багатьох самостійних, незалежних виробників з різними умовами виробництва та індивідуальними характеристиками продукції. Кожен з них може самостійно і в односторонньому порядку обмежувати можливість інших впливати на загальні умови обігу товарів на відповідному ринку.

За сучасних умов глобалізації світової економіки спостерігається посилення конкуренції, яке притаманне для всіх країн та галузей національних економік. Розвиток вітчизняної ринкової активності супроводжується процесами створення нових підприємств та торгових марок, що зумовлює подальше загострення конкуренції. Українські підприємства змушені витримувати конкуренцію не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринках. Однією з причин низької конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є низька активність боротьби за розширення частки на внутрішньому та зовнішньому ринках, просування товарів та завоювання прихильності споживача. У зв'язку з цим постає нагальна потреба оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства, а тому підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників має стати вагомим пріоритетом їх конкурентної політики.

Конкуренція в перекладі з латинської означає «зіштовхуватися» чи «стикатися» – це зіткнення інтересів, суперництво, боротьба між виробниками товарів та послуг за кращі, економічно вигідні умови виробництва та реалізації продукту. Економічна конкуренція - це суперництво ринкових суб'єктів щодо реалізації їхніх економічних інтересів, боротьба за вигоду для себе.

Основні риси виникнення конкуренції:

- першою умовою виникнення конкуренції є наявність на ринку великої кількості виробників будь-якого конкретного продукту або ресурсу;
- друга умова виникнення конкуренції – це свобода вибору господарської діяльності виробників;
- третьою умовою виникнення конкуренції є відповідність між тим, що визначає попит, і тим, що визначає пропозицію;
- четвертою умовою виникнення конкуренції слід вважати наявність ринку засобів виробництва. Конкуренція має як негативні, так і позитивні риси.

В конкурентних умовах, розглядають, як позитивні так і негативні ознаки, до позитивних рис існування конкуренції належить:

- сприяння господарників до розширення й раціоналізації виробництва;
- сприяння впровадженню прогресивних інновацій;
- сприяння економії витрат матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;
- зацікавлення працівників підвищувати свій професійний рівень, освоювати нові професії, підтримувати фізичну форму, бути дисциплінованими й відповідальними;
- сприяння врівноваженню та зниженню цін;

- сприяння витісненню неефективних господарників та зайвих торгових посередників;

- сприяння оптимальному задоволенню попиту тощо.

Конкуренція не є ідеальною формою економічних відносин людей. Вона чудово забезпечує ефективність господарської діяльності, але водночас має своїм наслідком ряд гострих суспільних проблем. До негативних рис конкуренції відносять:

- дрібні виробники витісняються великими;

- конкуренція посилює соціальне і майнове розшарувань населення; - робить хронічним безробіття;

- конкурентний розподіл економічних ресурсів слабо реагує на вимоги соціальної справедливості й гуманізму.

Конкуренція також породжує прагнення економічних суб'єктів до монополізму, до захоплення економічної влади.

З метою запобігання монополізації ринків, проведення складного поглибленого дослідження або можливої заборони концентрації протягом 2022 року в центральному апараті Антимонопольного Комітету України було розглянуто справи щодо концентрації виробництва, за результатами чого у деяких випадках надано дозволи, в деяких дозвіл надано із зобов'язаннями закрито розгляд без прийняття рішення по суті. У табл. 1 вказано розподіл наданих дозволів на концентрацію суб'єктів господарювання.

Таблиця 1

Розподіл наданих дозволів на концентрацію суб'єктів господарювання за видами, од

Період	Злиття	Спільне створення	Набуття контролю	Придбання акцій (часток, паїв)	Інші	Всього
2020	2	13	77	346	39	477
2021	8	11	75	449	49	592
2022	150	15	53	152	9	379

Джерело: дані Антимонопольного комітету України

Як видно з табл. 1 у 2022 році значно збільшилось число дозволів на злиття, що характерно для важкого економічного становища в нашій країні, яке спричинене військовою агресією. За три роки значно скоротились придбання акцій (часток, паїв).

У 2022 році Комітет надав 19 попередніх висновків у процесі контролю за концентрацією суб'єктів господарювання. Більшість з наданих Комітетом попередніх висновків (53%) стосувалися злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого. На рис. 1 зазначено розподіл наданих висновків з економічної концентрації у 2022 р., як видно з рисунка найбільші злиття відбуваються у наданні послуг землевпорядкування та нерухомим майном, у фінансовій та страховій діяльності, найменше у промисловості, яка є найбільш конкурентною.

Рис. 1. Розподіл наданих АМК України висновків з питань економічної концентрації за галузями у 2022 р.

Джерело: дані Антимонопольного комітету України

Основні проблеми бізнесу та організації підприємств, які виникли під час пандемії COVID19, та особливо загострились під війни в Україні відображено на рис. 2.

З рис. 2 видно, що зменшення обсягів виробництва, власне зменшення кількості підприємств, впливало ряд чинників, зокрема військові дії на території нашої держави, які викликали ряд наслідків: нестача поставок сировини, зростання попиту, негативний вплив обмежень та нездійснення ними звичайної господарської діяльності, несвоєчасність поставок постачальників та інші.

Рис. 2. Основні проблеми бізнесу та підприємств під час пандемії COVID19 та війни в Україні

Джерело: за результатами опитування Федерації роботодавців України

Важливим у конкурентному середовищі є процес ціноутворення, який впливає на процеси, пов'язані з іншими чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища. До внутрішніх чинників впливу на ціноутворення належать цілі підприємства, стратегія маркетингового комплексу, витрати підприємства та концепція організаційної діяльності.

Найпоширеніші цілі підприємства в процесі ціноутворення – збільшення частки ринку, поліпшення фінансових показників, позиціонування товару, стимулювання попиту, вплив на конкурентів тощо. Реалізація цих цілей цінової політики залежно від ринкової ситуації дає змогу вирішувати такі завдання, як виживання підприємства в складних ринкових умовах, одержання

максимального прибутку, оптимізація процесів збуту, широке охоплення ринку, нейтралізація або усунення конкурентів, захист від експансії конкурентів.

Підприємства також можуть застосовувати ціноутворення для досягнення інших, специфічних цілей. Ціну можна утримувати на низькому рівні для попередження проникнення на ринок конкурентів чи встановити ціни на рівні цін конкурентів для стабілізації ринку. Ціну можна використати для утримання рівня прихильності до певної торгової марки, підтримки посередників чи для попередження державного втручання. Ціни можна тимчасово знизити для популяризації товару чи залучення більшої кількості споживачів. Ціни на певні види товарів можуть встановлюватися таким чином, що вони сприятимуть збуту інших товарів у рамках однієї асортиментної групи. Іншими словами, ціноутворення відіграє важливу роль у досягненні тимчасових і перспективних цілей, визначених підприємством.

Держава запроваджує низку обмежень, що захищають від несумлінної конкуренції учасників ринку й створюють перешкоди для цінових дій підприємств. Споживачі, в свою чергу, здійснюють вплив на прийняття підприємством рішень щодо цін за двома напрямками: врахування впливу закону попиту та пропозиції та цінової еластичності попиту; споживчий попит характеризується неоднаковим сприйняттям цінової політики – для деяких найважливішим параметром є саме ціна, для інших якості, зручність придбання тощо.

Висновки. Ринкова конкуренція має значний вплив на ціни та якості товарів і послуг. Вона сприяє зниженню цін завдяки конкуренції між компаніями та стимулює їх до постійного вдосконалення і підвищення якості, щоб привернути клієнтів. Цей баланс між конкуренцією та якістю є важливим для забезпечення доступності якісних товарів та послуг на ринку. Загалом, ринкова конкуренція сприяє забезпеченню доступності товарів і послуг за прийнятними цінами та підвищенню якості, що корисно для споживачів.

Список використаних джерел:

1. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія. К.: ДАКККіМ, 2006. 160 с.
2. Янковий О.Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення. Монографія. Одеса: Атлант, 2013. 470 с.
3. Закон України «Про підприємництво» зі змінами 2023 рік №698-ХІІ від 07.02.1991, редакція від 11.02.2022 р.
4. Гаврилюк Л. І. Економіка підприємства: Навч. посібник для самостійного вивчення дисципліни. Житомир. ЖІТІ, 2000.
7. Труш Ю. Я. Обґрунтування основних шляхів підвищення управління якістю продукції. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 8. С. 91-94.
8. Офіційний сайт Федерації роботодавців України. URL:<https://fru.ua/ua/>
9. Звіт Антимонопольного комітету України за 2022 р. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/riczni-zviti/zvit-2022>.

Лілія ЛАВРИК*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ РИНКУ ПРАЦІ У ФУНКЦІОНУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У статті досліджено моделі, види та різновидів ринку праці. Проаналізовано конкурентний, монополістичний та олігополістичний ринки праці й інші моделі. Розглянуто висококваліфікований та низькокваліфікований різновиди ринку праці. Вказано, що одна з найпоширеніших моделей ринку праці – це конкурентний ринок праці. Наголошено, що різноманітність ринку праці проявляється в різних видах роботи та професій. Зроблено висновки, що ефективне регулювання положення на ринку праці має здійснюватися передусім на регіональному, місцевому рівні управління. Сучасний механізм ринку праці включає не лише процес обміну робочою силою, але й інші етапи її відтворення: виробництво, розподіл та використання.*

***Abstract.** The article examines models, types and varieties of the labor market. Competitive, monopolistic and oligopolistic labor markets and other models are analyzed. Highly qualified and low-skilled types of the labor market are considered. It is indicated that one of the most common models of the labor market is a competitive labor market. It is emphasized that the diversity of the labor market is manifested in various types of work and professions. It was concluded that effective regulation of the position on the labor market should be carried out primarily at the regional, local level of management. The modern mechanism of the labor market includes not only the process of labor exchange, but also other stages of its reproduction: production, distribution and use.*

Вступ. Ринок праці є одним з ключових елементів економічної системи кожної країни. Він визначає взаємовідносини між роботодавцями та працівниками, визначає заробітну плату, рівень безробіття та загальний рівень економічного розвитку. Розуміння моделей, видів та різновидів ринку праці є важливим для політиків, дослідників та практиків, оскільки це дає можливість зрозуміти складність ринкових процесів та розробляти ефективні стратегії для покращення функціонування ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці відіграє ключову роль у функціонуванні економічних систем та суспільного розвитку. Для розуміння цього складного явища в економічній науці розроблені різні моделі

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

ринку праці, що відображають різноманітні аспекти взаємодії між працівниками та роботодавцями. Одна з найпоширеніших моделей ринку праці – це конкурентний ринок праці. У такій моделі багато роботодавців та працівників зустрічаються на відкритому ринку, де попит і пропозиція утворює працю, сформовану за ринковими умовами [3]. Конкуренція між працівниками за робочі місця та між роботодавцями за робочу силу призводить до формування ринкової ціни – заробітної плати. На конкурентному ринку праці працівники мають свободу вибору між різними роботодавцями, а роботодавці – можливість найняти кваліфіковану робочу силу за оптимальну ціну.

Інша модель ринку праці – це монополістичний ринок праці. У такій моделі на ринку існує один основний роботодавець, який володіє значною часткою ринку. Він має контроль над умовами праці та визначає рівень заробітної плати. На монополістичному ринку праці роботодавець може використовувати своє монополістичне становище для максимізації свого прибутку, знижуючи рівень заробітної плати нижче оптимального для працівників. Це може призвести до експлуатації праці та зниження соціального благополуччя.

Крім конкурентного та монополістичного ринків праці, існує ще одна модель – олігополістичний ринок праці. У цій моделі декілька великих роботодавців контролюють значну частку ринку праці. Вони можуть встановлювати специфічні умови зайнятості та взаємодіяти між собою для урегулювання заробітної плати та обсягів праці [1]. Олігополістичний ринок праці може створювати складні умови для працівників, які не мають альтернативних варіантів зайнятості.

Ознайомлення з різними моделями ринку праці допомагає краще зрозуміти динаміку працевлаштування, заробітну плату та соціальні наслідки в економіці. Подальше дослідження різновидів ринку праці, таких як ринок висококваліфікованої та низькокваліфікованої праці, розширить наше розуміння взаємозв'язку між кваліфікацією працівників та їхньою зайнятістю. Модель ринку праці зображено на рис. 1.

Модель ринку праці визначає способи, за якими роботодавці та працівники взаємодіють між собою для обміну робочою силою та послугами. Вона описує типи зайнятості, структуру зайнятості та характеристики робочої сили в конкретній економіці. Види ринків праці можуть різнитися в різних країнах і регіонах, залежно від соціально-економічних умов. Однак, у загальному вигляді, ринок праці може бути поділений на кілька категорій, зокрема:

1. Формальний ринок праці – сектор, який охоплює всі офіційно зареєстровані робочі місця та надає працівникам соціальні гарантії, такі як заробітна плата, відпустка, лікарняні та пенсійні виплати. На формальному ринку праці діють закони та правила, що регулюють трудові відносини.

2. Інформальний ринок праці – сектор, який включає неофіційні та незареєстровані робочі місця. Працівники на такому ринку не отримують соціальні гарантії і часто не захищені законодавством. Інформальний сектор може включати самозайнятих працівників, тимчасових працівників, низькооплачувані роботи та нелегальні види діяльності.

3. Ринок самозайнятих – сектор, де працівники надають послуги та працюють на себе. Вони можуть бути фрілансерами, підприємцями або власниками малого бізнесу. Ринок самозайнятих стає дедалі популярнішим, особливо у сферах інформаційних технологій та творчих галузях.

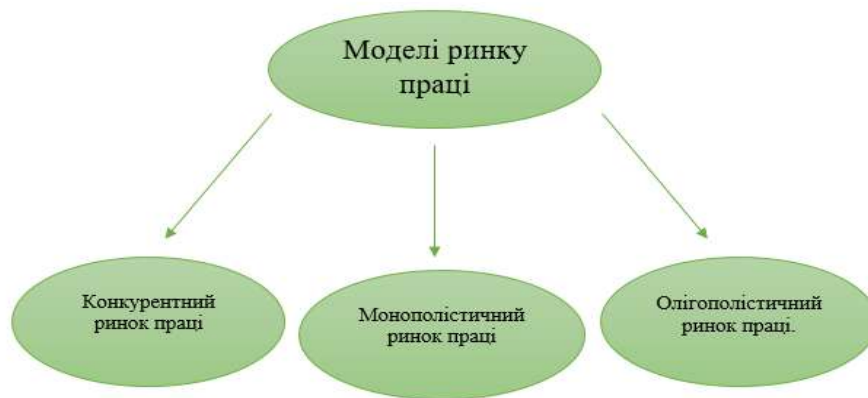

Рис. 1. Модель ринку праці

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Різноманітність ринку праці проявляється в різних видах роботи та професій. Існують різні галузі економіки, а саме: виробництво, торгівля, фінанси, охорона здоров'я, освіта, інформаційні технології тощо, де фахівці з різними навичками та кваліфікацією можуть знайти роботу. Ринок праці також може варіюватися за типом зайнятості, включно з повною зайнятістю, частковою зайнятістю, тимчасовою роботою, віддаленою роботою, сезонною роботою і контрактною роботою [1; 4]. Важливо зазначити, що ринок праці постійно змінюється під впливом різних чинників, таких як економічне зростання, технологічні інновації, демографічні зміни та зміни у вимогах до навичок. Тому важливо бути гнучким і адаптуватися до змін на ринку праці, розвиваючи навички та компетенції, щоб успішно конкурувати та забезпечити стабільність у своїй кар'єрі. Вільний ринок описується як ринок, де існує багато незалежних виробників, що пропонують однорідні товари, і не впливають один на одного щодо прийняття рішень щодо цін. На такому ринку відсутні обмеження щодо доступу до інформації про попит, пропозицію, ціни і якість товарів. Ціни формуються вільно на основі взаємозв'язку між загальним попитом і загальною пропозицією конкретного товару. Вхідження на ринок або виходу з нього не обмежено штучними бар'єрами. Цей тип ринку існував з початку XVI до кінця XIX століття.

Монополізований ринок, натомість, характеризується невеликою кількістю виробників, які пропонують товари певного виду, існує недостатня доступність необхідної інформації та обмежений доступ до ресурсів. Учасники ринкових відносин узгоджують свої дії. Монополізований ринок може бути монополістичним або олігополістичним [2; 6]. Монополістичний ринок характеризується перевагою одного виробника або продавця. Олігополістичний

ринок, зі свого боку, описується обмеженою кількістю суб'єктів господарювання, які контролюють ринок.

На рис. 2 наведено класифікацію функцій системи соціального захисту.

Рис. 2. Класифікація функцій системи соціального захисту

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Ефективне регулювання положення на ринку праці має здійснюватися передусім на регіональному, місцевому рівні управління. У зв'язку з цим воно ґрунтується, по-перше, на розробці ефективної регіональної моделі управління зайнятістю, яка обумовила б підвищення ролі та відповідальності адміністрації і власників підприємств за розробку і ухваленні організаційно-економічних рішень, що сприяють одночасно і забезпеченню зайнятості, і раціональному використанню працівників на підприємствах.

Ринкова економічна система має основну складову – ринок праці, який є сукупністю соціально-економічних відносин між роботодавцями і найманими працівниками стосовно організації, купівлі-продажу та використання робочої сили. Ринок праці являє собою систему економічних відносин, що базуються на цінностях, між підприємцями-роботодавцями (власниками виробничих ресурсів) та найманими працівниками (власниками робочої сили), щодо задоволення попиту роботодавців на робочу силу та потреб інших у заробітній платі як джерела засобів для підтримки робочої сили [3; 7]. Попит на ринку праці формується роботодавцями, які є власниками виробничих ресурсів, а пропозицію створює населення, яке готове працювати. Отже, ринок праці складається з попиту на робочу силу та пропозиції робочих місць.

Основними елементами функціонування ринку праці є:

- товар - робоча сила;
- ціна - виражена в заробітній платі найманих працівників;
- попит - потреба у товарі «робоча сила»;
- пропозиція - кількість і структура наявної робочої сили.

В сучасних умовах підприємці-роботодавці більше звертають увагу на якість робочої сили, таку як кваліфікація, професійна підготовка, творчий підхід до праці та висока якість роботи, а також на соціальні гарантії.

У розвинутій ринковій економіці кожній людині надається право вільно продавати свою робочу силу відповідно до власних бажань і вибору виду діяльності на основі трудового найму (контракту).

Висновки. Купівля-продаж робочої сили здійснюється на ринку через процес обміну. Угоди щодо продажу товару «робоча сила» фіксуються у колективних та індивідуальних контрактах, де зазначаються умови і обсяги роботи, розмір заробітної плати, тривалість відпусток, тощо. Заробітна плата найманих працівників залежить від вартості робочої сили, попиту на неї та пропозиції. Сучасний механізм ринку праці включає не лише процес обміну робочою силою, але й інші етапи її відтворення: виробництво, розподіл та використання. Для виробництва і відтворення самої людини, збереження її нормальної життєдіяльності, необхідне задоволення її життєвих потреб. Україна має відсталішу за показниками ефективності і якості інфраструктуру, яка не завжди відповідає вимогам ринкового господарства, законам бізнесу, потребує докорінного переозброєння на новій технічній і фінансовій основах.

Список використаних джерел:

1. Федоренко В. Г., Діденко О. М., Руженський М. М., Іткін О. Ф. Політична економія: *підручник*. К.: Алерта, 2008. 487 с.
2. Загальні засади економічного розвитку. URL: https://pidru4niki.com/18211001/politekonomiya/zagalni_zasadi_ekonomichnogo_rozvitku (дата звернення 16.08.2023).
3. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime>. (дата звернення 22.08.2023).
4. Сутність ринкової системи, її функції та характеристика видів ринку. URL: https://studopedia.su/12_22591_sutnist-rinkovoi-sistemi-ii-funktsii-ta-harakteristika-vidiv-rinku.html (дата звернення 29.08.2023).
5. Ринок праці в Україні: поняття, стан та перспективи. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/18905/ (дата звернення 26.08.2023).
6. Томашук І.В., Болтовська Л.Л. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-50>
7. Tomashuk I. Current state and prospects of labor potential development of rural territories of Ukraine (on the example of Vinnitsa region). *The scientific heritage*. 2020. № 49. Vol. 6. P. 31-43.

Юлія МАКАРОВА*
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ТОВАРНІ РИНКИ ЯК ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН

***Анотація.** Сучасні світові тенденції та вплив кризових явищ на діяльність та структуру світових товарних ринків, суттєво впливають на виконання Цілей тисячоліття. З'ясовано, що на світових ринках конкурують не стільки країни, скільки конкретні фірми і корпорації. На сучасному етапі світовий ринок послуг як галузевий товарний ринок поки що не становить органічної системи, а лише розвивається в напрямку цілісності, перебуває у фазі становлення. Це підтверджують такі процеси та явища, як незбалансованість протягом тривалого часу попиту і пропозиції у багатьох галузях послуг, значні відмінності в тарифах на однакові види послуг. Обґрунтовано, що аналіз світових товарних ринків є надзвичайно важливим для розуміння глобальних економічних тенденцій, торгівлі міжнародними партнерами та розподілу ресурсів*

***Annotation.** Modern world trends and the impact of crisis phenomena on the activity and structure of world commodity markets significantly influence the fulfillment of the Millennium Goals. It was found that not so much countries compete on world markets, but specific firms and corporations. At the current stage, the world market of services as a sectoral product market does not yet constitute an organic system, but only develops in the direction of integrity, is in the formation phase. This is confirmed by such processes and phenomena as long-term imbalance of demand and supply in many service industries, significant differences in tariffs for the same types of services. It is substantiated that the analysis of world commodity markets is extremely important for understanding global economic trends, trade with international partners and resource allocation*

Вступ. Товарний ринок країни визначає економічний потенціал країни для розвитку, та впливає на рівень продуктивності (ефективності) економічної системи і залежить від конкуренції груп товарів на ринку. З появою глобальних економічних змін та військових дій, товарні ринки стають складнішими. Сьогодні, у 2023 році, аналіз товарних ринків набуває особливої актуальності в контексті сучасних викликів та перетворень, які суттєво впливають на їхню ефективність та функціонування. Пандемія та військові дії в Україні спричинили значні зміни, в попиті та пропозиції на ринках та призвела до скорочення

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана КОВАЛЬЧУК

зовнішньоторговельних зв'язків, обмеження експорту та імпорту товарів, що вплинуло на доступність товарів та їхню цінову динаміку.

Виклад основного матеріалу. Трансформаційні процеси світової економіки, фінансові потрясіння, що відбуваються в європейських країнах, частково вплинули на економіку країн, що розвиваються, а також торкнулися й інших держав, що володіють більш високими рівнями доходів і до недавнього часу залишалися непорушними. У 2023 році світова економічна активність залишалася зниженою. Зростання в країнах з ринком, що формується, знижувалося, тоді як в країнах з розвинутою економікою тривало невелике відновлювальне зростання. Причинами є такі чинники, як падіння цін на нафту та промислових показників, національна економічна криза та знецінення валюти. В умовах глобалізації світове господарство перетворилося на єдину цілісну соціально-економічну систему, в якій спостерігається багато суперечливих тенденцій.

Розвиток торгово-економічних зв'язків між країнами призвів до формування специфіки світових економічних відносин на ринках, також суттєвим є вплив становлення товарного виробництва і товарно-грошових відносин. Слід розрізняти внутрішній і світовий ринки в окремих країнах. Просування товарів здійснюється в межах території будь-якої країни, а ціни на однакові товари прагнуть до вирівнювання. На зміни цін на товари на внутрішніх ринках часто впливають внутрішні економічні чинники, хоча певну роль можуть відігравати і організаційно-правові рішення: наприклад, державні обмеження тарифів або підвищення цін на соціально важливі товари. На світових товарних ринках ситуація інша. Слід зазначити, що рух товарів через національні кордони залежить від зовнішньоторговельної політики країн, міжнародних організацій, регіональних угруповань і багатьох інших зовнішніх факторів. Під їх впливом формуються та трансформуються світові ринки і світові ціни (див.рис.1) [1].

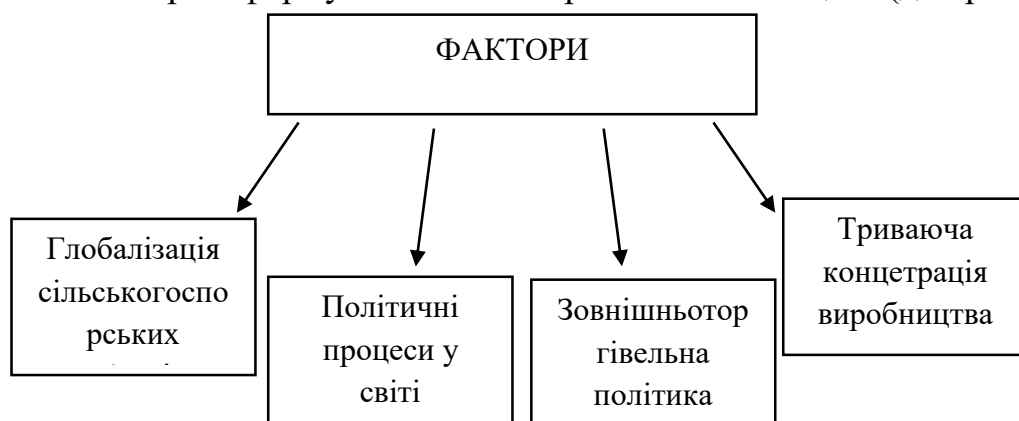

Рис. 1. Вплив факторів на процеси, що відбуваються на світовому ринку

Джерело: сформовано автором

Отже, світовий ринок - сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, основою яких є міжнародний поділ праці і інші фактори виробництва [2].

У сучасний час у зв'язку з появою нових видів товарів і виділенням існуючих сегментів ринку структура світового товарного ринку постійно змінюється, а обсяг продажу будь-якого товару динамічно зростає.

На процеси, що відбуваються на світовому товарному ринку, впливають ті ж фактори, що і на міжнародну торгівлю (див. рис.1).

Слід звернути увагу на те, що на світових ринках конкурують не стільки країни, скільки конкретні фірми і корпорації. Більше того, жодна фірма, що займається купівлею-продажем товарів (незалежно від її розмірів), не може успішно функціонувати без кон'юнктурних оцінок становища на ринку. Питання стану та розвитку кон'юнктури, тенденції руху світових цін на окремих товарних ринках та методики їх вивчення завжди лежать в основі прийняття комерційних рішень [5]. На світовому ринку існує особлива система цін - світові ціни, від яких залежить, які витрати виробників будуть відшкодовані після продажу товарів, а які - ні; який рівень прибутку, чи виникнуть стимули для подальшого розширення зовнішньоекономічної діяльності і т.д. В умовах інтеграційних процесів важливо виявити причини, під впливом яких будуть складатися ціни на товарних ринках. Найбільшою мірою характеризують стан міжнародної торгівлі товарами світові ціни [7].

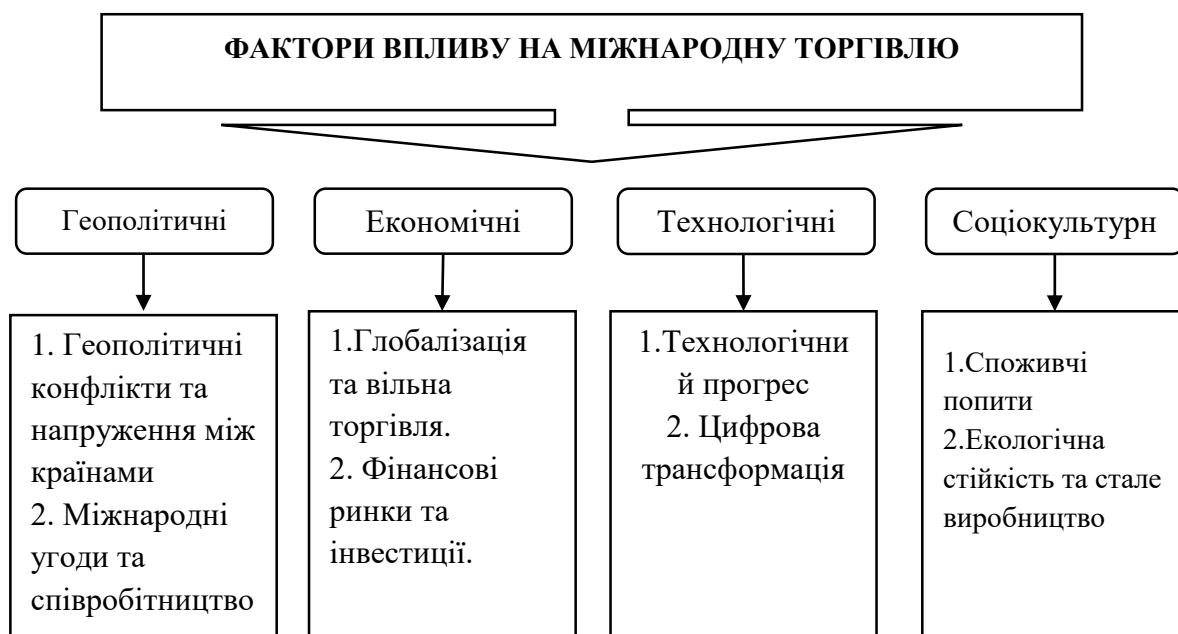

Рис. 2. Фактори впливу на міжнародну торгівлю

Джерело: сформовано автором

Світова ціна - грошовий вираз інтернаціональної (світової) ціни виробництва; ціна за якою здійснюються великі комерційні експортні та імпорتنі не пов'язані операції з платежем у вільно конвертованій валюті. Світова ціна є ринковою, тобто такою, що формується під впливом попиту та пропонування [6].

На сучасному етапі світовий ринок послуг як галузевий товарний ринок поки що не становить органічної системи, а лише розвивається в напрямку цілісності, перебуває у фазі становлення. Це підтверджують такі процеси та

явища, як незбалансованість протягом тривалого часу попиту і пропозиції у багатьох галузях послуг, значні відмінності в тарифах на однакові види послуг та ін [7].

Проблемою для нашої країни стало значне обмеження можливостей для експорту. Триваючі військові дії посилюють і до того високі ризики будь-якої зовнішньоекономічної діяльності, а фактично заблоковані для України морські порти, які, за оцінками, забезпечували приблизно 2/3 вітчизняного аграрного експорту, роблять малоімовірним досягнення довоєнних показників.

У кризові періоди українські експортери швидко вчилися розв'язувати нетривіальні задачі. Лідери за вартістю експорту серед товарів – зернові культури, соняшникова олія та чорні метали. У довоєнному році саме метал був головним експортним товаром країни. За підсумками 2022 го його експорт обвалився більш як утричі, до \$ 4,5 млрд [9].

Найважливішим продуктом з точки зору продовольчої безпеки є зерно. Наша країна протягом січня - травня 2023 року в Україну імпортували товарів на суму \$25,4 млрд, а експортували – на суму \$16,5 млрд, а оподаткований імпорт склав \$20,3 млрд, що становить 80% загальних обсягів імпортованих товарів. Найбільше експортували з України до: Польщі, Румунії та Китаю [8].

У серпні 2023 року Україні вдалося експортувати 4,3 млн тонн агропродукції, що на 16% більше аналогічного показника попереднього місяця. Найбільші зміни в серпні 2023 року спостерігалися в експорті олійних культур, обсяг яких зріс в 2,3 рази. Основна причина – закінчення збору врожаю ріпаку в Україні та активний його експорт [10].

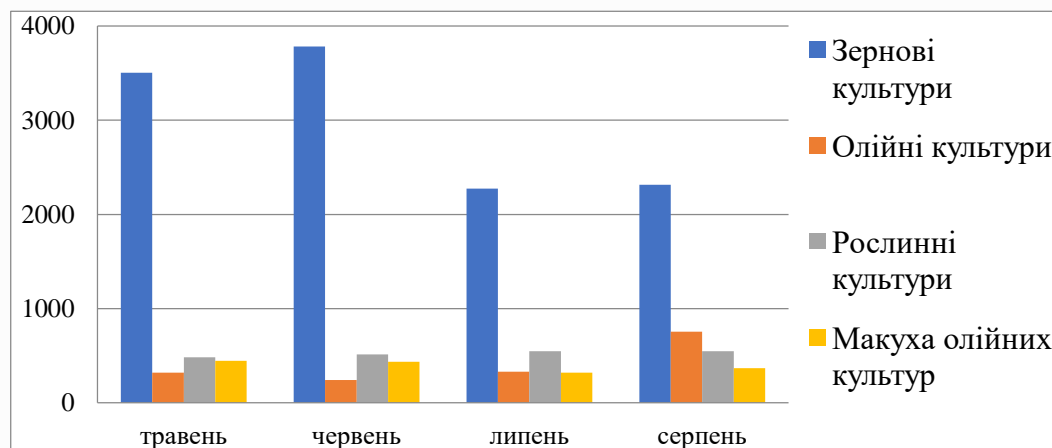

Рис. 3. Динаміка експорту Україною основних агропродуктів за 2023 рік

Джерело: [11].

Подальші перспективи продовольчого забезпечення України та відновлення аграрного експорту залежатимуть, головним чином, від термінів завершення активних бойових дій на нашій території. Також ключову роль відіграватимуть загальні площі, на яких вдасться провести заплановану посівну

кампанію, підсумковий урожай 2022 року найважливіших для нас сільськогосподарських культур і об'єктивні можливості для максимального завантаження підприємств харчової і переробної промисловості, зокрема олійно-жирового сектору. Все це сприятиме експорту за умови відновлення доступу до українських морських портів, адже можливості автомобільного та залізничного транспорту сильно обмежені [12].

На сьогодні Україна поступово активізує участь на світовому товарному ринку. Географія країн-партнерів поступово збільшується разом з тим, структура експорту свідчить про незначну його диверсифікацію: частка металургійної, хімічної, нафтопереробної галузей і АПК становить 60%.

У першому півріччі 2023 року загальний експорт Україною агропродовольчої продукції дорівнював \$11,8 млрд, що на 17% перевищило закордонні продажі за аналогічний період 2022 року. З огляду на значну різнобічність українського експорту, доцільно визначити розбіжності між показниками зовнішньої торгівлі України та світовими, для чого розраховується індекс диверсифікації експорту.

Індекс диверсифікації експорту- це індекс відхилення товарної структури експорту країни від структури світового експорту. Використовується, як правило, для визначення розбіжностей у структурі зовнішньої торгівлі країн, експорт яких є достатньо різнобічним [14].

$$I_j = \frac{\sum_{i=1}^n |h_{ij} - h_i|}{2} \quad (1)$$

Україна, попри складну політичну та воєнну ситуацію, продовжує входити в світові товарні ринки і займати своє місце на глобальній економічній арені. Війна на сході країни, призвела до численних викликів і змін у зовнішній торгівлі та економіці загалом, проте Україна змогла знайти способи адаптуватися та розвивати зовнішні торговельні відносини. Основні аспекти:

1. Диверсифікація ринків: Україна активно розширює свої торговельних партнерів. Також укладає торговельні угоди та розвиває співпрацю з країнами Європейського союзу, США, Китаєм та іншими країнами.

2. Реформи та підтримка бізнесу: Україна впроваджує реформи, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату та підтримку бізнесу. Це може залучити іноземні інвестиції та сприяти розвитку експорту.

3. Адаптація до умов війни: Українські компанії адаптувались до складних умов війни шляхом реструктуризації виробництва, пошуку нових ринків збуту та диверсифікації продуктів. Торгівля в рамках спеціальних режимів: Уряд України запровадив спеціальні режими та митні пільги для підтримки експорту та стимулювання іноземних інвестицій.

Висновки. Отже, товарні ринки базуються на надзвичайно важливому впливі на економічний розвиток країн та глобальну економіку загалом. Товарні ринки є основним механізмом обігу та розподілу товарів у суспільстві, впливаючи на ефективність економічних систем, рівень продуктивності та загальний добробут націй. Аналіз світових товарних ринків є надзвичайно

важливим для зрозуміння глобальних економічних тенденцій, торгівлі міжнародними партнерами та розподілу ресурсів. Цей аналіз дає змогу виявити тенденції в попиті та пропозиції на товари, що є ключовими для стратегічного планування бізнесу, визначення можливостей для розвитку та оцінки конкурентоспроможності на ринку. Особливо актуальним стало аналізувати та реагувати на зміни в товарних ринках у зв'язку з пандемією та військовими конфліктами. Розуміння цих змін є ключовим для адаптації бізнесу до нових реалій та успішного функціонування на змінених ринкових умовах.

Список використаних джерел:

1. Світовий товарний ринок. Найважливіші кон'юктуроутворюючі фактори URL: https://stud.com.ua/32327/ekonomika/svitoviy_tovarniy_rinok_nayvazhlivishi_konyunkturoobrazuyuschih_faktori.

Світовий ринок: поняття, структура, умови та фактори кон'юнктури, ціни URL: <https://studfile.net/preview/8692357/>

і 5. «КОН'ЮНКТУРА ЄВРОПЕЙСЬКИХ РИНКІВ». URL: http://dspace.wunu.edu.ua/retrieve/16455/fmbm_k_me_2009_s_me_con_LEK.pdf

в 6. Види цін та цінові ситуації у міжнародному маркетингу URL: <https://buklib.net/books/27681/#:~:text=Світова%20ціна%20—%20грошовий%20вираз%20інтернаціональної,під%20впливом%20попиту%20та%20пропонування.>

р 7. Світовий ринок товарів та послуг URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/10359/1/World_market_of_goods_and_services_nmp_2014.pdf

о 8. Товарообіг України за п'ять місяців 2023 року URL: https://export.gov.ua/news/4789-tovaroobig_ukraini_za_piat_misiatsiv_2023_roku

10. Експорт агропродукції поступово відновлюється URL: <https://agrotimes.ua/agromarket/eksport-agroprodukcziyi-postupovo-yidnovlyuyetsya/>

т 11. Аграрний експорт у серпні зріс на 16%, – УКАБ. ІНФОГРАФІКА URL: https://biz.censor.net/news/3441487/agrarnyyi_eksport_u_serpni_zris_na_16_ukab_infografika

т 12. Вплив війни в Україні на світовий ринок продовольства URL: <https://uaexport.org/2022/03/17/vpliv-vijni-v-ukrayini-na-svitovij-rinok-prodovolstva/>

с 13. За перше півріччя 2023 року Україна експортувала агропродукції на \$11,8 млрд. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/za-perse-pivricca-2023-roku-ukraina-eksportovala-agroprodukcii-na-118-mlrd>.

у 14. Міжнародна торгівля URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8957/1/fmbm_k_me_2012_s_ME_dmt_LEK.pdf.

у
р
а
U
R
L

Альона ПАЛАМАРЧУК*
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ЗВИЧНИЙ УСТРІЙ ЖИТТЯ МОЛОДІ

Анотація. У статті проаналізовано основні аспекти життя молоді, які піддавалися змінам під час кризових явищ, включаючи освіту, робочу діяльність, стосунки та здоров'я. В дослідженні розглянуто різні стратегії адаптації та підтримки, які можуть допомогти молоді краще справлятися з негативними наслідками криз. Узагальнено необхідність підвищення усвідомлення та розвитку рекомендацій для урядових органів, неприбуткових організацій та громадськості щодо підтримки молоді в умовах криз. Результати дослідження можуть бути корисними для формулювання політики та програм, спрямованих на захист і підтримку інтересів молоді під час непередбачених обставин.

Abstract. The article analyzes the main aspects of young people's lives that were subject to changes during the crisis, including education, work, relationships and health. The study examines various adaptation and support strategies that can help young people better cope with the negative consequences of crises. Generalized the need to raise awareness and develop recommendations for government bodies, non-profit organizations and the public regarding youth support in crisis situations. The results of the study can be useful for the formulation of policies and programs aimed at protecting and supporting the interests of youth during unforeseen circumstances.

Вступ. Сучасний світ є тісно пов'язаним з непередбачуваними кризовими ситуаціями, що охоплюють усі сфери нашого існування. Кризи, такі як глобальні пандемії, економічний підйом та падіння, зміни клімату та соціальні нестабільності, стають все більш загальнопоширеними явищами. Проте однією з груп, яка найбільше піддається впливу цих криз, є молоде покоління. Молодь, як майбутнє суспільство, зазвичай відчуває найсильніший вплив кризових ситуацій. Їхні освітні, професійні, соціальні та емоційні аспекти життя піддаються значним змінам, вимагаючи від молоді адаптації до нових умов та вибору стратегій виживання. В даному контексті, дослідження впливу кризових явищ на молодь стає актуальним завданням, спрямованим на розвиток наших знань та засобів підтримки молодого покоління в умовах невизначеності та змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пандемія помітно змінила звичний устрій життя, тож найближчим часом головними напрямками

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана КОВАЛЬЧУК

комунікацій стануть максимально актуальні та болючі проблеми сьогодення, а саме безпека та здоров'я. Говорячи про безпеку, ми насамперед, маємо на увазі безпеку особистого простору [1].

Безпека та здоров'я молоді є одними з найважливіших аспектів під час пандемії COVID-19. Фактори впливу на безпеку та здоров'я молоді відображені на рис.1.

Ці заходи та рекомендації спрямовані на збереження безпеки та здоров'я молоді під час пандемії COVID-19. Постійне інформування, освіта та взаємодія з молоддю можуть допомогти їм захистити себе та інших від захворювання та забезпечити їхнє загальне добробут і благополуччя.

Останні дослідження вчених соціологів, психологів, педагогів: Кухти М.П., Калюжної Є.М., Лукомської С.О., Мельник О.В, Мещерякова Д.С., та ін. свідчать про те, що на морально-психологічний стан людини під час епідемії, в тому числі й молоді, впливають наступні фактори:

- тривалість карантину – вчені зазначають, що існування особистості в умовах обмеженості понад десять днів негативно відбивається на її психічному та моральному стані;

- страх інфекції – багато людей різних вікових категорій під час карантину відчують дуже високий ступінь тривоги з приводу можливості захворіти. При тому частина з них живе просто ігноруючи проблему, а частина навіть боїться розмовляти на цю тему. При тому деякі люди так бояться зараження, що сприймають захворілих дуже негативно, не розуміючи, що люди не винні в тому, що хворі;

- неадекватність (нестача) базових запасів (наприклад, їжі, води, одягу чи житла, вільної своєї території) під час карантину також є причиною фрустрації та має наслідки у вигляді тривоги, гніву тощо через 4– 6 місяців після зняття карантину. Багато молодих сімей зазнали складностей морального плану, перебуваючи весь час в обмеженому просторі з дітьми, які займалися он-лайн.

- неадекватна інформація – як правило там, де немає достовірної виваженої інформації починаються домислювання та плітки, тому нестача такої інформації стала причиною стресового стану в багатьох людей;

- стигматизація – окрім прямої небезпеки здоров'ю внаслідок насилля (сумнозвісний випадок з початком обсервації в Нових Санжарах тощо), інші люди поведуть з інфікованими (або потенційно інфікованими) по-різному: уникають зустрічей, припиняють контакти, ставляться до них зі страхом і підозрою. В умовах форс-мажору роблять критичні коментарі. Це стосується й окремих професій, що перебувають в зоні ризику – зокрема медиків;

- фінансові втрати–багато людей залишилися без роботи, не могли годувати свої родини, й відчували з цього приводу коливання самооцінки та тривогу;

- фрустрація та нудьга – багато людей відчували самотність, неможливість спілкуватися з близькими, неможливість вести те життя, до якого звикли [2].

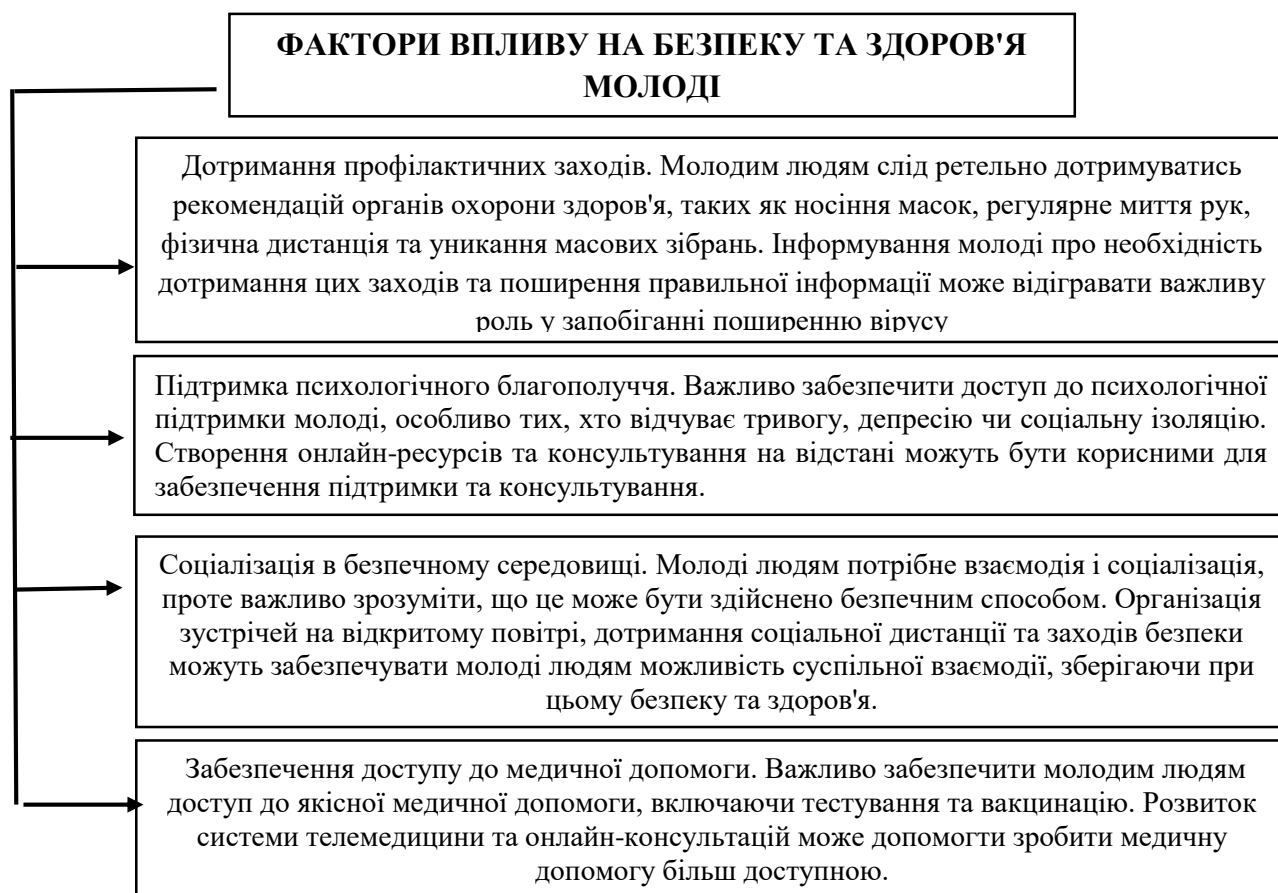

Рис. 1. Фактори впливу на безпеку та здоров'я молоді

Джерело: сформовано автором з використанням [1]

Здоров'я розглядаємо в тому сенсі, що люди будуть більш свідомо споживати та прискіпливіше ставитися до самопочуття і фізичного та психологічного стану здоров'я взагалі. Велике значення під час пандемії набуває взаємодопомога, відбувається це тому, що в непрості часи саме такі дії (добрі слова, посмішки, добрі справи) стають важливими та необхідними. Також можна відмітити розвиток такої тенденції, як локальність, тобто перехід на локальні продукти, локальні події тощо.

Більшість фахівців відзначають вплив пандемії на морально-психологічний та емоційний стан особистості. Багато людей, особливо на початку епідемії та й досі, відчувають страх, занепокоєння, нерозуміння та повну розгубленість. Нове глобальне опитування від Kelly, Beaver, Sarah Knibbs з групи Ipsos продемонструвало, що пандемія COVID-19 вплинула на психічний добробут, підтримку громади та самотність у всьому світі. Відмічається той факт, що багато людей під час епідемії стали відчувати себе самотніми. Це явище притаманне всьому світові. Так, кожен п'ятий чоловік відзначає, що став самотнім за останні шість місяців. Серед країн, де набагато збільшилася кількість людей, що відчувають самотність, дослідники відмічають

**Вплив пандемії на психологічний стан населення
за країнами у 2022 р**

Країна	%	Країна	%
Туреччину	54%	Україна	66%
Бразилію	52%	Польща	39%
Бельгію	51%	Вірменія	56%
Канаду	50%	Грузія	48%

Джерело: сформовано автором з використанням [3]

Епідемія COVID-19 досить радикально змінила й внутрішній світ людини, зауважує дослідниця Крамар Т. В.. При тому вона зазначає, що пандемія «звернула увагу людини на внутрішнє, як на зовнішнє». Насамперед багато соціальних норм, ролей, патерні поведінки стали неактуальними, в той же час з'явилися нові. Тобто, за словами дослідниці, «ситуація протиставила молоду людину самій собі. Їй довелося зустрітися із собою справжньою і реакція від такої зустрічі була різною – від жорсткого заперечення дійсності й вимоги повернути «все, як було», що супроводжується тотальним страхом перед невідомим, до осягнення своєї істинної суті – «хто Я?» [3].

За результатами досліджень багатьох вчених криза, пов'язана з епідемією COVID-19, внесла значні корективи в наше життя. Видозмінилися норми, правила, потреби особистості. Змінилася й сама особистість, яка звикла жити в тих умовах, які диктує суспільство вже третій рік.

Саме тому пандемія, будучи кризою, стала для людства поштовхом, можливістю для осмислення нової реальності й нових нас, що покликала за собою і зміну в нашій свідомості, в усвідомленні потреби змін. Як раніше, так уже не буде, оскільки старі форми не діють у новому вимірі. Головне, про що є сенс замислитися зараз, це, безумовно, питання про те, ким кожен себе почуває, тобто про власну самоідентифікацію особистості в нових обставинах. Епідемія викликала дуже багато думок, потрібної та непотрібної, під час безглуздої, інформації. А це, в свою чергу, дало можливість людині «зосередитись на змісті, а не на формі, адже «успішний успіх», гонитва за досягненнями (що робить людину соціально значущою) породжує ще більший стрес і тиск, які ведуть до психологічної напруги та втрати орієнтирів і зв'язку із самим собою» [4].

Наступною проблемою, що вплинула на морально-психологічний стан населення, зокрема на молодь, є проблема постійного перебування у віртуальному просторі. З нею зіткнулися всі категорії суспільства, бо віртуальний простір став на певний час єдиною можливістю передання інформації, спілкування, духовного й іноді фізичного розвитку. Безумовно, сучасні інтернет-технології, з одного боку, значно прискорюють та поглиблюють пізнавальні можливості людини, але, разом із тим, обмежуючи безпосередні контакти людей з реальним світом, роблять пізнавальний процес занадто формалізованим та вибіркоким, до того ж, опосередкованим різноманітними технічними засобами, технологічними інструкціями, правилами, схемами,

паролями і, в кінці-кінців, спеціальною мовою, без знання якої віртуальне спілкування стає практично неможливим [5].

Перетинання реального й віртуального світів стало занадто переплетеним та залежним один від одного. Так, за словами Кулагіна Ю.І., наш реальний світ перетворюється в штучно створений інформаційний хаос, в якому переплетені істина й омана, без попередньої верифікації та свідомого відбору інформації. Це вже віртуальна реальність несе в собі свої специфічні ознаки віртуального буття.

Згідно з висловлюваннями дослідника, поняття, такі як «віртуальний простір» та «віртуальний час» визначають свої власні закони функціонування та взаємодії. В дослідженнях наголошується, що одним із негативних наслідків процесу віртуалізації суспільства є «поява та безперервний ріст різноманітних форм опосередкованого віртуального спілкування між індивідами». Також вказується на те, що етика віртуального спілкування, яка включає в себе графіку, значки, скорочення фраз та інше, в принципі може спричиняти зменшення важливості самого процесу спілкування.

На жаль, молодь, підлітки та студенти дуже швидко адаптуються до такого виду спілкування, часто не враховуючи та не аналізуючи свої власні емоції та емоції інших. Проте, з іншого боку, як відзначено психологом Ігнатович О.М., для молоді, які досліджують тривогу через обмежену можливість спілкування з друзями у звичайних умовах, віртуальне спілкування може бути рятувальним. Зазвичай молодь відчуває дискомфорт, тривогу, навіть страх, коли закриті навчальні заклади і немає можливості зустрічатися з друзями [6].

Висновки. Отже, головна мета полягає в наданні допомоги молоді у вираженні їхніх емоцій. Важливо враховувати індивідуальні потреби кожної особи. До цього ж, фахівці наголошують на тому, що такі креативні методи, як гра, малювання і інші види творчих занять, допомагають молоді виражати свої почуття. Вони відчувають значне полегшення, коли можуть ділитися своїми обуреннями та тривогами в атмосфері прийняття.

Зараз важливо проводити більше часу з молоддю. У випадку, коли батьки або близькі родичі не можуть бути фізично присутніми через певні обставини, важливо забезпечити регулярний зв'язок з рідними не рідше двох разів на день, і найкраще це робити за допомогою аудіо-або відеозв'язку.

Справді, пандемія внесла значні зміни в життя молодого покоління. Зменшення соціальних контактів, перехід до онлайн-навчання та роботи вплинули на їхні звичний ритм життя та спосіб спілкування.

Список використаних джерел:

1. Теоретичні аспекти впливу епідемії COVID-19 на соціально-економічний та морально-психологічний стан молоді URL: https://dismp.gov.ua/wp-content/uploads/Simejna_molodizhna_politika_-1-56-69.pdf
2. Мещеряков Д.С. Розвиток суб'єктності в умовах карантину. Досвід психологічної допомоги. Досвід переживання пандемії COVID-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: *Матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна*

психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину» [за наук. ред. Слюсаревського М.М., Найдьонові Л.А., Вознесенської О.Л.]: ІСПП НАПН України, 2020. С. 48–49. URL https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf

3. Крамар Т.В. Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. Кравченко А.А.. Київ : Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2021. 184 с. С. 27–28 URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/34c36a90231954f5803db34d9096a6c5.pdf>

5. Кулагін Ю.І. Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. Молодь в умовах форс-мажору № 1 / 2022 66 (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. Кравченко А.А. Київ: Київ. нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 184 с. URL: https://dismp.gov.ua/wpcontent/uploads/Simejna_molodizhna_politika_-1-56-69.pdf

6. Каменська Т. Поняття «віртуального» і віртуалізація соціальної реальності. *Психологія і суспільство*. 2005. № 2. С.19-28. URL <https://referatss.com.ua/work/virtualna-realnist-socialno-filosofskij-analiz/>.

Дар`я ПШЕНИЧНА*
студентка магістратури,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Анотація: *Розвиток сільських територій в останні роки був уповільнений через декілька факторів, таких як невеликі площі земельних ділянок у особистих сільських господарствах, брак фінансових ресурсів і сучасної техніки, відсутність доступу до ринків збуту, а також високі ціни на ресурси і засоби виробництва. У статті обґрунтовано, що негативним викликом для забезпечення сталого розвитку сільських територій став початок війни, який мав згубні наслідки як для сільських територій, так і для країни загалом.*

Abstract: *The development of rural areas in recent years has been hampered by several factors, such as small plots of land in personal farms, lack of financial resources and modern equipment, limited access to sales markets, as well as high prices for resources and means of production. In addition, a negative challenge for*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана КОВАЛЬЧУК

ensuring the sustainable development of rural areas was the beginning of the war, which had disastrous consequences for both rural areas and the country as a whole.

Сільські регіони України відзначаються повільними темпами свого соціально-економічного зростання. Це призводить до виникнення нерівностей в просторово-регіональному розвитку країни, гальмує процеси інтеграції між регіонами на рівні горизонтальних і вертикальних зв'язків, зменшує можливості формування ресурсної бази для соціально-економічної безпеки України. Для України розвиток сільських територій важливий не лише для вирішення їх соціально-економічних проблем, але й для збереження традицій та культурних особливостей українського народу. Саме сільська громада виступає ключовим центром для розвитку культурних традицій і спадщини країни [2].

Останні роки відзначалися низьким рівнем розвитку сільських територій через декілька чинників. У селах спостерігається невеликі ділянки землі у особистих сільських господарствах, відсутність фінансових ресурсів та сучасної техніки, обмежений доступ до ринків збуту, а також високі ціни на ресурси і засоби виробництва, такі як худоба та насіння. Ці фактори призвели до того, що невеликі фермерські господарства мали обмежені можливості отримувати прибуток і створювати позитивний інвестиційний цикл накопичення. Як результат, на сільських територіях стали актуальними проблеми, такі як погіршення демографічної ситуації, відмирання сільських районів, занепад соціальної інфраструктури, міграція населення, відсутність мотивації до праці та безробіття, бідність [7]. Загрозою стабільного функціонування організаційно-економічному розвитку сільських територій в Україні стала на заваді війна. Початок повномасштабної війни мав згубні наслідки для розвитку сільських територій, в тому числі для українського аграрного сектору, а також для ринку сільськогосподарських земель.

За останні роки у аграрній сфері спостерігалось позитивне зовнішньоторгівельне сальдо, тобто країна експортувала більше продукції ніж імпортувала. Незважаючи на це, існують деякі проблем, які гальмують розвиток даної сфери, а саме:

- логістичні проблеми та не адаптованість українського законодавства до вимог ЄС;
- недостатня ступінь прозорості та відкритості у земельних відносинах;
- велика залежність від державної підтримки та фінансування;
- низький рівень інвестицій та неузгодженість з міжнародними стандартами безпеки та якості;
- низький рівень інноваційної активності;
- проблеми з конкуренцією та розподілом ринку [6].

У сучасних умовах аграрний сектор України опиняється перед надзвичайними викликами, які створюють загрози його стабільному функціонуванню (рис. 1).

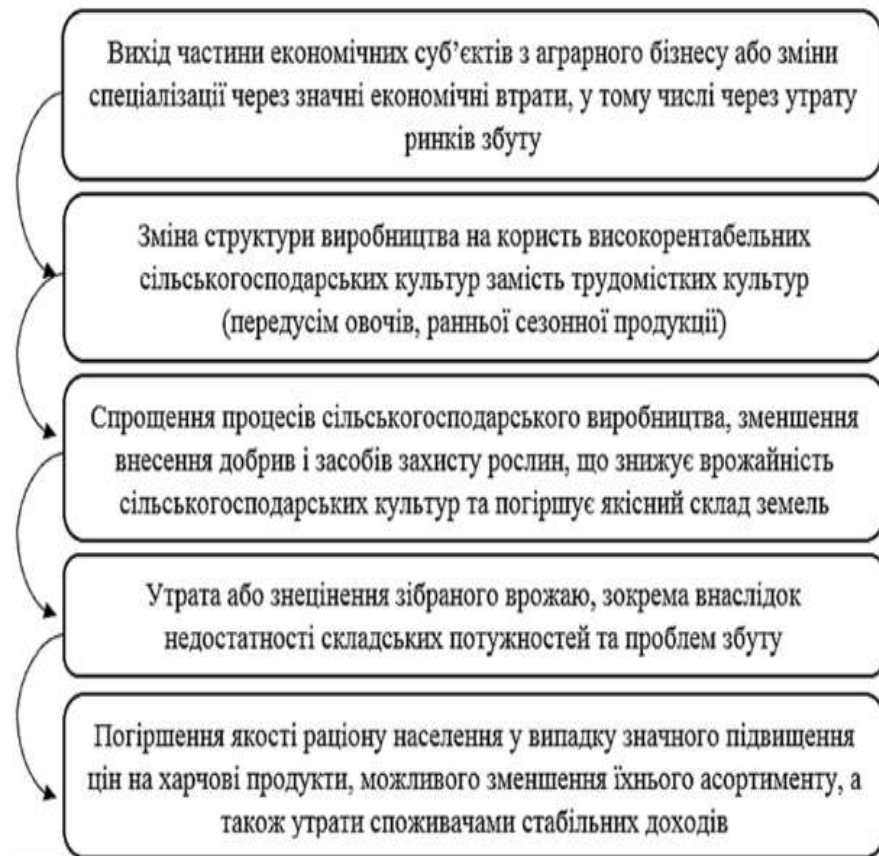

Рис. 1. Загрози стабільному функціонуванню аграрному сектору України в умовах війни

Джерело: [1]

Дрібні сільськогосподарські виробники також страждають від негативних наслідків війни. 44% виробників сільськогосподарської продукції повідомили про критичний ріст витрат на виробництво, і кожен четвертий виробник зазначив про припинення або скорочення виробництва через війну. Станом на 2023 року загальні збитки сільського господарства України оцінюються в 40,2 млрд доларів США, з яких 8,7 млрд доларів є прямими збитками [4].

Війна суттєво вплинула на функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. Протягом березня-квітня 2022 року цей ринок був призупинений. Під час цього влада країни обмежила доступ до бази даних про права власності на землю. У травні 2022 року уряд України ввів в дію воєнне положення для реєстрації власності на землю, і ринок земель почав повільно відновлюватися. У 2021 році щомісячний обсяг операцій становив приблизно 10 000 угод на місяць. Однак через воєнний конфлікт ця кількість вдвічі зменшилася (рис.2).

Навіть за умов війни, ціни на земельні ділянки залишалися досить стійкими в більшості областей, а в деяких областях центральної України навіть зросли. Перед початком повномасштабного вторгнення Київська, Закарпатська,

Рівненська, Івано-Франківська та Львівська області мали найвищу середню ціни на земельні ділянки, які в значній мірі перевищували законодавчо встановлену нижню межу ціни 1 га. У інших регіонах країни, ціни на земельні ділянки близькі до мінімального рівні ціни. Це означає те, що на українському ринку землі існує підвищений попит, а також попит перевищує пропозицію.

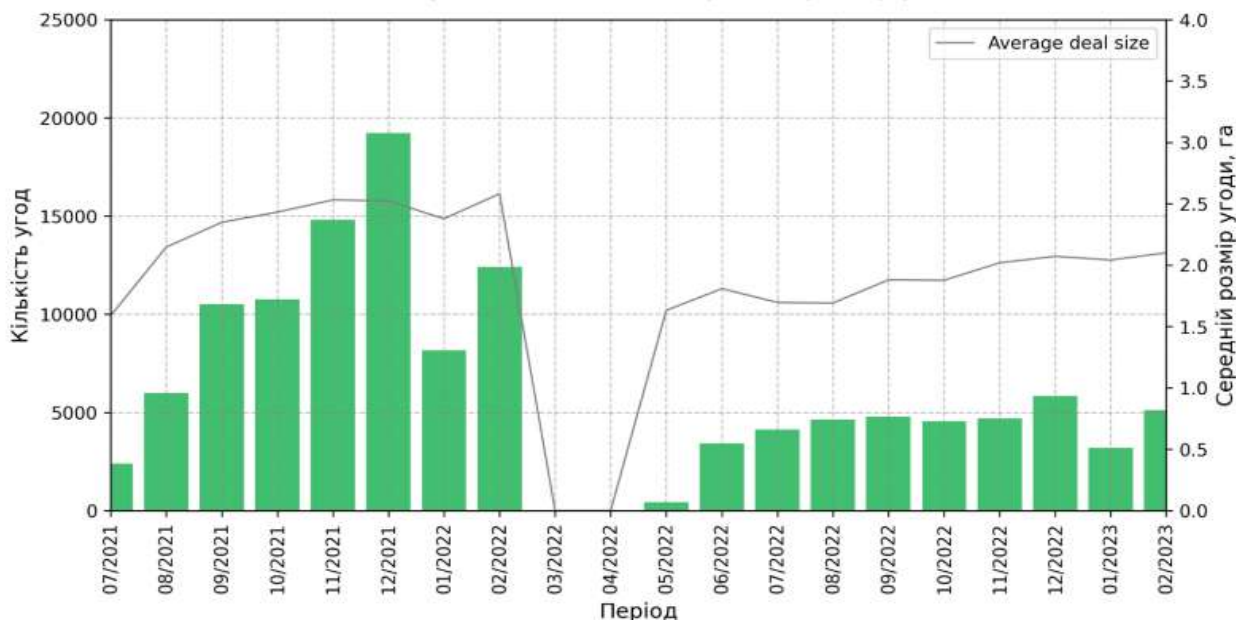

Рис. 2. Середній розмір та кількість угод на місяць
Джерело: [3]

Ринок сільськогосподарських земель, під впливом війни у різних регіонах країни є нерівномірним. Регіональні динаміки на ринку землі відзначаються двома основними особливостями:

1. перерозподілі обсягів торгівлі сільськогосподарськими землями на користь центральних регіонів України;
2. вплив війни на зміну ціни на землю залишився незначним у більшості областей (рис.3).

Ключовою умовою для збереження та розвитку сільських територій повинно стати створення можливостей для зайнятості сільського населення. Це може бути досягнуто через розвиток самозайнятості, кооперацію, а також малий та середній бізнес у пріоритетних галузях регіонів[5]. У світлі загальних тенденцій зменшення безпосередньої зайнятості в сільському господарстві, важливо створити максимальну підтримку для розвитку несільськогосподарського бізнесу в сільських районах, відновити ремесла, розвинути невеликі підприємства у сфері легкої промисловості, логістики та розширити можливості внутрішнього туризму.

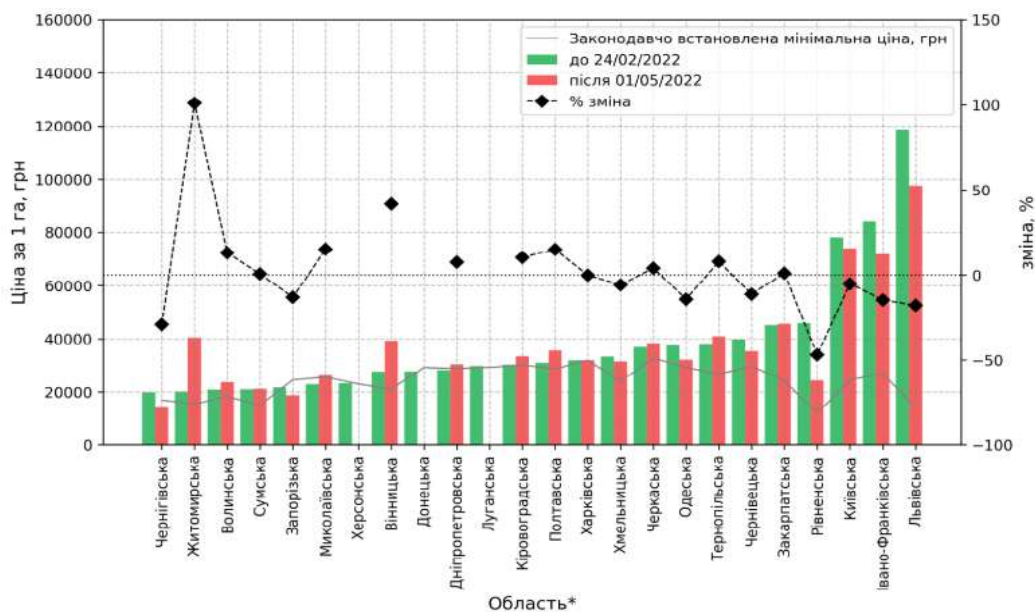

Рис. 3. Середня ціна на землю: до та під час війни
Джерело: [3]

Висновки. Сучасний розвиток сільської економіки потребує перегляду політики розвитку сільських районів, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад, їх інвестиційної привабливості, поліпшення природного середовища, підвищення якості життя населення сільських регіонів та сприяння диверсифікації економічної діяльності. Також важливо приділити увагу післявоєнному відновленню сільської місцевості.

Список використаних джерел:

1. Агакерімова Р. Ю. Вплив війни в Україні на національну та глобальну продовольчу безпеку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2415/2335>
2. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 6-18.
3. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру: сайт. 2023. URL: <https://land.gov.ua/>
4. Матвеев М. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. *Аналітика. Ринок землі*. 2023. URL: <https://voxukraine.org/silске-gospodarstvo-ta-rynok-silskogospodarskyh-zemel-ukrayiny-vplyv-vijny>
5. Нагернюк Д. В., Непочатенко О. О. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 27. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/440/422>
6. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474/1420>

Марина РАЇН*
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ НА СОЦІАЛЬНУ ВИЗНАЧЕНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА

***Анотація.** У статті досліджено питання соціальної визначеності науково-технічного прогресу та його впливу на сучасне суспільство. Наголошено, що науково-технічний прогрес не лише визначає технологічну та економічну реальність, але також має глибокий соціокультурний вплив, визначаючи структуру та відносини в суспільстві. Здійснено аналіз історичних та сучасних прикладів впливу науково-технічного прогресу на суспільство, етичні, екологічні та економічні аспекти.*

***Abstract.** The article examines the issue of social certainty of scientific and technological progress and its impact on modern society. It is emphasized that scientific and technological progress not only determines the technological and economic reality, but also has a deep socio-cultural impact, determining the structure and relations in society. An analysis of historical and modern examples of the impact of scientific and technological progress on society, ethical, ecological and economic aspects was carried out.*

Вступ. Науково-технічний прогрес є невід'ємною частиною розвитку сучасного суспільства. Від винаходу колеса до революційних досягнень в інформаційних технологіях, наукові відкриття та технологічні інновації визначають нашу повсякденну діяльність. Проте, важливо розуміти, що науково-технічний прогрес не лише змінює технічні аспекти нашого життя, але також має глибокий соціальний вплив.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення продуктивності підприємства ґрунтується на досягненнях науки і техніки, а також передовому вітчизняному та зарубіжному досвіду. Чим ефективніше та цілеспрямованіше використовуються новітні наукові та технологічні досягнення, які є джерелом розвитку продуктивних сил, тим успішніше розв'язуються важливі соціальні завдання суспільства.

Науково-технічний прогрес (НТП) в широкому розумінні визначає постійний процес розвитку науки і техніки. Це включає в себе невпинний маневр створення нових технологій, засобів виробництва та кінцевої продукції на основі

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

досягнень науки. Розвиток НТП виявляється у двох важливих формах, які взаємодіють між собою: еволюційній і революційній [1; 5].

Еволюційний процес може тривати довгий час і приводити до суттєвих економічних результатів на початкових етапах. Проте на певному етапі відбувається накопичення технічних удосконалень. Ці удосконалення, з одного боку, вже не є достатньо ефективними, а з іншого боку, вони створюють базу для фундаментальних змін у продуктивних силах, які забезпечують досягнення якісно нової, більш високої продуктивності суспільної праці. Науково-технічна революція є важливою складовою НТП. Це процес, який призводить до корінних змін у науці та технології, істотно впливаючи на суспільне виробництво [2; 6]. Різні спрямування науково-технічного прогресу призводять до конкретних економічних і соціальних наслідків, глибина і ефективність яких в значній мірі залежать від того, наскільки добре вдосконалюється організація виробництва і праці, а також вся система управління господарством.

Організаційний прогрес представляє собою загальну характеристику процесу використання організаційних факторів для розвитку та підвищення продуктивності виробництва. Суть його полягає в удосконаленні існуючих та впровадженні нових методів і форм організації виробництва і праці, а також компонентів господарського механізму на всіх рівнях управління економікою. На рис. 1 показано зв'язок між науково-технічним прогресом та підвищенням якості робочої сили та соціальним станом працівників.

За умов сучасного стану та розвитку науки й техніки можна назвати наступні загальні напрями НТП:

1. Створення нових і вдосконалення застосовуваних технологій.
2. Створення нових і вдосконалення наявних засобів праці та кінцевої продукції.
3. Створення нових матеріалів і поліпшення якості тих, що застосовуються в сучасному виробництві.
4. Механізація та автоматизація виробництва.

Науково-технічний прогрес має значний вплив на соціальні відносини в сучасному суспільстві. Він проявляється у багатьох аспектах, і важливо враховувати це при аналізі соціальних та економічних трансформацій.

Основні аспекти впливу науково-технічного прогресу на соціальні відносини включають:

- Зміни в робочому оточенні, тобто впровадження нових технологій може змінювати вимоги до робітників і створювати нові види робіт. Це може впливати на зайнятість та умови праці, а також на структуру оплати праці.
- Соціальні нерівності, тобто нерівності в доступі до технологій і користування ними можуть зростати. Також, деякі сфери суспільства можуть вигідно використовувати НТП, тоді як інші можуть залишатися відстаючими [3; 7].

Рис. 1. Зв'язок між науково-технічним прогресом та підвищенням якості робочої сили та соціальним станом працівників

Джерело: сформовано за результатами дослідження

– Зміни в освіті, де технологічний прогрес вимагає постійного навчання і перекваліфікації. Це може змінювати підходи до освіти та навчання, а також впливати на соціальний розвиток.

– Зміни в комунікаціях, тобто завдяки технологічним засобам спілкування змінюються способи і форми комунікації. Це може впливати на структуру сімейних та міжособистісних стосунків.

– Вплив на зайнятість, де впровадження автоматизації та роботизації може впливати на рівень зайнятості та типи робіт, які доступні для людей. Це вимагає нових підходів до ринку праці та соціальної політики.

На рис. 2 зображено схему впливу науково-технічного прогресу на механізм створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки.

Звичайно науково-технічний прогрес має значний вплив на соціальну визначеність суспільства. Вплив науково-технічного прогресу на соціальну визначеність суспільства є складним і має багато різних аспектів. Він може відкривати нові можливості та виклики для індивідів і суспільства загалом, і, таким чином, вимагає адаптації та реакції на різних рівнях, включаючи політику, освіту, культуру та економіку.

**Рівень інклюзивності національної економіки при впровадженні моделі
всеосяжного розвитку**

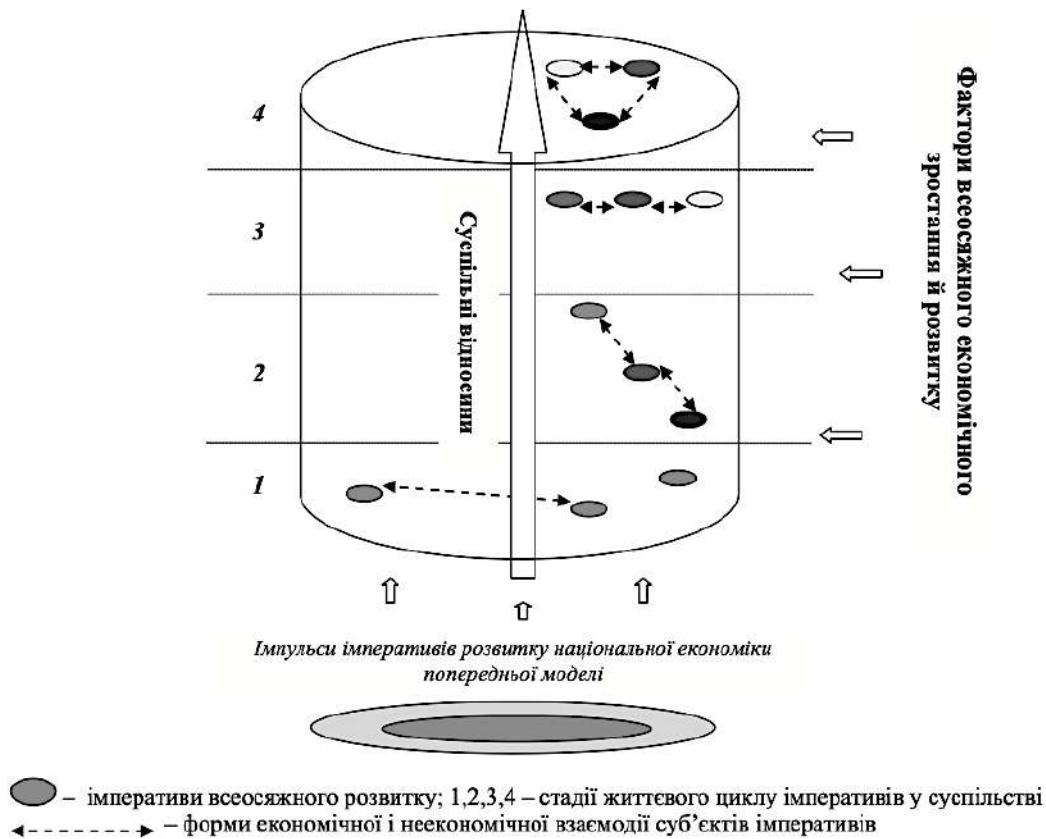

Рис. 2. Вплив науково-технічного прогресу на механізм створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Цей вплив виявляється в різних аспектах, зокрема:

1. Економічний розвиток, де наукові відкриття і технологічний прогрес створюють нові можливості для розвитку економіки. Вони сприяють підвищенню продуктивності, зменшенню витрат та появі нових галузей індустрії. Це може призвести до зростання рівня життя, зменшення безробіття і розширення можливостей для індивідів у сфері зайнятості.

2. Зміна робочих місць, тобто технологічний прогрес може призвести до автоматизації робочих процесів та заміни людей роботами. Це може вплинути на соціальну визначеність тих, чиї професії стають зайвими [2; 8]. Суспільство може вимагати перепідготовки та навчання новим навичкам.

3. Зміна способу життя, де науково-технічний прогрес впливає на спосіб життя людей. Відкриття в галузі медицини дозволяють покращити якість охорони здоров'я, а розвиток інформаційних технологій змінює спосіб комунікації і отримання інформації.

4. Соціокультурні зрушення - технологічний прогрес може вплинути на культурні та соціальні цінності суспільства. Наприклад, інтернет та соціальні

медіа можуть впливати на сприйняття інформації, соціальні зв'язки і погляди людей на світ.

5. Екологічні проблеми. де технологічний прогрес також може мати негативний вплив на навколишнє середовище, що в свою чергу впливає на соціальну визначеність. Проблеми, пов'язані з забрудненням навколишнього середовища та змінами клімату, вимагають соціальних і політичних відповідей.

6. Забезпечення безпеки, тобто розвиток технологій також створює нові можливості і загрози у сфері безпеки. Суспільство повинно адаптуватися до нових викликів, пов'язаних з кібербезпекою, біотехнологіями та іншими аспектами безпеки.

Формування ринкових відносин економіки в суспільстві потребує нових підходів до наукового забезпечення виробництва і розвитку нових форм науково-виробничої інтеграції. Інтеграція науки і виробництва може бути ефективною лише в умовах функціонування таких економічних механізмів, які забезпечують економічну заінтересованість всіх суб'єктів процесу від розробки до впровадження наукової продукції у виробництво [3; 9]. Практично функціонування науки в ринковому середовищі вимагає приведення у відповідність її головних завдань і функцій та структури наукових установ до умов ринкової економіки при одночасній перебудові вертикальних і горизонтальних економічних зв'язків з виробництвом.

Висновки. Науково-технічний прогрес має особливий вплив на соціальні відносини та економічну дійсність в сучасному суспільстві. Основні аспекти цього впливу включають зміни в робочому оточенні, соціальні нерівності, освіту, комунікації та зайнятість.

З одного боку, НТП може сприяти зростанню продуктивності та розширенню можливостей для розвитку суспільства. Нові технології можуть підвищувати продуктивність праці та створювати нові галузі, що сприяє економічному зростанню. Однак з іншого боку, цей прогрес може призводити до робочих змін та економічних нерівностей, які вимагають адаптації і соціальної політики.

Економічний вимір впливу НТП на соціальні відносини підкреслює важливість управління цим процесом для досягнення рівномірного розподілу користі та забезпечення сталих соціальних та економічних відносин. Розуміння цього впливу є ключовим для розвитку ефективних стратегій та політик, які б допомагали суспільству адаптуватися до викликів НТП та використовувати його переваги для покращення якості життя.

У світлі цього, дослідження та аналіз впливу НТП на соціальні та економічні відносини залишається актуальною та важливою сферою наукового дослідження та розвитку політики для сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Володін П.В. Науково-технічний прогрес як об'єкт соціально-філософського дискурсу. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2013. № 52. С. 115-124.

2. Від науково-технічного прогресу до сучасних технологій. URL: <https://naurok.com.ua/urok-vid-naukovo-tehnichnogo-progresu-do-suchasnih-tehnologi-93072.html> (дата звернення 11.10.2023).

3. Ситник О.Ю. Стан соціально-трудових відносин як чинник стратегічного розвитку персоналу підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2016. Випуск 17. Частина 3. С. 95-98.

4. Царенко І.Г. Економічні відносини системи «наука-виробництво» в період перехідної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. № 6. Т. 2. С. 232-236.

5. Технологічний прогрес як чинник розвитку соціальної сфери. URL: <http://www.student-works.com.ua/referats/sociologia/1776.html> (дата звернення 08.10.2023).

6. Євтушевська О.В. Роль інноваційних технологій у розвитку суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 21. С. 14-16.

7. Прудникова О.В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія; Херсон : Право. 2015. 352 с.

8. Рудь Ю.Л. Особливості створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Випуск 22. С. 240-246.

9. Томашук І.В., Мулик М.В. Інноваційна складова конкурентоспроможності національних економік на сучасному етапі глобального розвитку. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). №1. С. 78-83.

Людмила СІКИРЖИНСЬКА *
магістранка 2 року навчання,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Анотація: У статті розглянуто проблему забезпечення населення необхідними продуктами – продовольчу проблему. Особливості її прояву в умовах воєнного стану. Значено роль України в забезпеченні глобальної

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

продовольчої безпеки, так як її стан напням залежить від ефективності функціонування національного аграрного сектора. Проаналізовано товарну структуру експорту України у 2022 році. Наведено заходи забезпечення продовольчої безпеки України.

***Abstract:** The article deals with the problem of providing the population with the necessary products – the food problem. Peculiarities of its manifestation in the conditions of martial law. The role of Ukraine in ensuring global food security is indicated, as its state directly depends on the efficiency of the functioning of the national agricultural sector. The product structure of Ukraine's exports in 2022 was analyzed. Measures to ensure food security of Ukraine are given.*

Вступ. Продовольча безпека є важливою складовою економічної та соціальної політики держави, яка забезпечує національний суверенітет та визначає статус на світовому ринку. У воєнний час, коли руйнується матеріально-технічна база, цілеспрямовано знищуються об'єкти цивільної та критичної інфраструктури, руйнуються ланцюги логістики надзвичайно актуальною для України є проблема продовольчої безпеки.

Пандемія COVID-19, політична нестабільність, інфляція, зростання цін на продукти харчування та екстремальні погодні явища у 2022 р. продемонстрували крихкість глобальної продовольчої системи та вплив цього на глобальну продовольчу безпеку.

Виклад основного матеріалу. Військові дії в Україні посилили роль України в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, так як її стан напряду залежить від ефективності функціонування аграрного сектора, а формування національної стратегії продовольчої безпеки є важливою складовою, що включає аналіз наявних та потенційно можливих загроз, що створюють небезпеку для життєво важливих інтересів держави у продовольчій сфері. Під загрозою опинилась поточна посівна кампанія, блокувався експорт аграрної продукції, різко збільшились ціни на світовому ринку, що в свою чергу погіршувало діяльність агропродовольчого сектору країни та національної економіки в цілому й впливало на проблему голоду в світі [1].

Зважаючи на потребу в забезпеченні функціонування економіки в умовах воєнного стану, необхідно застосовувати дієві інструменти, спрямовані на раціоналізацію економічних процесів в умовах ризику. До таких інструментів належать: нормативно-правове регулювання, його моніторинг, система аналітичного забезпечення; оцінка бізнесу з позицій платоспроможності; захист земельних ділянок від рейдерських захоплень; ретельна перевірка партнерів по бізнесу, контроль судових процесів, моніторинг репутації суб'єктів господарювання [2, с. 140].

Для зменшення негативного впливу війни на стан забезпечення продовольством Кабінет Міністрів України розпорядженням від 29.04.2022 р.

затвердив «План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [3], яким передбачається виконання важливих завдань у трьох сферах: адмініструванні системи продовольчої безпеки держави; забезпеченні населення територіальних громад продовольчими товарами; регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Загрозу продовольчій безпеці приніс зрив весняної посівної кампанії 2022 р. (або зменшення посівних площ) в областях, де ведуться активні бойові дії або є тимчасово окупованими. Відтак, було зменшення врожайності через порушення агротехнологічного обробітку земель, зменшення зборів зерна і, як наслідок, зменшення експорту зернових [3, с. 56].

Україна посіла останнє місце у 2022 р. в Європейському рейтингу (26 місце з 26). За показником Доступність продуктів харчування Україна отримала 48,1 бал зі 100 і посідає 93 місце у світі та 26 місце з 26 країни Європи. Найслабкішими чинниками за цією метрикою в країні є політичні та соціальні бар'єри, інфраструктура ланцюжка постачань, розвиток сільськогосподарських досліджень та стратегія доступу до продуктів харчування [4].

Найгірший показник української продовольчої безпеки – Сталість та адаптивність (43,5 балів зі 100 та 94 місце у глобальному рейтингу) – відображає суттєві проблеми стосовно доступу та управління водними ресурсами, а також недоліки в системі управління ризиками.

Єдиний показник, який демонструє кращу ситуацію – фактор якості та безпечності їжі, за яким Україна отримала 71,3 бали зі 100 або 52 сходинку глобального рейтингу. За оцінками експертів, українці вживають достатньо якісного білку, а харчові продукти загалом є безпечні, хоча раціон середнього українця не відзначається різноманітністю.

2022 рік міг би стати рекордним для України за обсягом експорту за всю історію незалежності, якби не повномасштабне вторгнення росії. Ще на початку року, у січні – лютому 2022 року, український експорт демонстрував позитивну динаміку зростання, порівняно з аналогічним періодом минулого року, – приріст експорту становив 34%. Зважаючи на зростання цін на продовольство та налагодження «зернового» коридору, альтернативних шляхів експорту та зважаючи на сприятливу політику ЄС щодо експорту для максимізації прибутку доцільним надлишки продукції АПК реалізовувати на ринки ЄС. Слід зазначити що в січні-листопаді 2022 р. експорт товарів становив 40671,2 млн дол. США, або 66,4% порівняно із січнем-листопадом 2021р., імпорт – 49194,9 млн дол., або 75,8%. Товарна структура експорту наведена у табл. 1.

Негативне сальдо склало 8523,7 млн дол. (у січні-листопаді 2021 р. також негативне – 3635,3 млн дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,83 (у січні-листопаді 2021 р. – 0,94).

Найбільш експортованими товарами серед секторів залишається агро- та харчова продукція, що становить 53% від загального експорту товарів у 2022 році. Також значні обсяги експорту становлять метали – 13,6%. Третім був

сектор мінеральних продуктів – 9,8%. Найбільш постраждалими секторами є металургія (-62,5%), хімія (-54,3%), мінерали (-48,6%) та папір (-48%).

Таблиця 1

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2022 році, тис. дол

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до 2021	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2021	у % до загального обсягу
Усього	44135592,5	64,8	100,0	55295748,4	75,9	100,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1471818,7	109,4	3,3	1175217,1	73,7	2,1
II. Продукти рослинного походження	13472682,9	86,7	30,5	1926951,0	90,4	3,5
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	5948570,7	84,5	13,5	293884,8	66,2	0,5
IV. Готові харчові продукти	2496887,0	65,9	5,7	2645077,4	73,9	4,8
V. Мінеральні продукти	4322523,1	51,4	9,8	13123506,8	87,7	23,7
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1286753,2	45,7	2,9	6213352,6	63,8	11,2
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	470143,6	42,6	1,1	3247320,0	67,4	5,9
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	104483,1	63,1	0,2	240496,5	80,1	0,4
IX. Деревина і вироби з деревини	1884876,0	94,0	4,3	197576,6	44,7	0,4
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	671517,5	77,6	1,5	2483735,7	93,3	4,5
XII. Взуття, головні убори, парасольки	175073,1	92,2	0,4	570936,2	99,1	1,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	300608,7	52,9	0,7	659117,0	69,8	1,2
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	40987,8	31,9	0,1	70187,8	32,0	0,1
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	6003461,6	37,5	13,6	2591368,2	59,3	4,7
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3732260,2	71,0	8,5	9159218,0	64,5	16,6
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	121031,3	70,8	0,3	1168929,5	76,9	2,1
XX. Різні промислові товари	972420,0	77,8	2,2	713236,0	53,1	1,3
XXI. Твори мистецтва	1113,3	41,7	0,0	478,3	7,3	0,0

Джерело: сформовано за [9]

Глобальний індекс продовольчої безпеки розглядає ключові фактори, пов'язані з такими показниками, як фінансова та фізична доступність продовольства, а також його якість і безпеку. Індекс аналізує показники 109 країн. Україна посідає останнє місце серед країн Європи у Глобальному індексі продовольчої безпеки та 71-е у світі за підсумками 2022 року. Стан продовольчої

безпеки в Україні суттєво погіршився- країна посідає 71-у сходинку серед 113 країн, хоча у 2021 році посідала 58-е місце [8].

З метою забезпечення продовольчої безпеки на даний час Законом України про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану передбачені наступні заходи:

– на період воєнного стану та протягом 90 днів з дати його завершення спростити державну реєстрацію пестицидів і агрохімікатів;

– розширити перелік агрохімікатів, дозволених до ввезення в Україну, виробництва, торгівлі, застосування та рекламування без їх державної реєстрації;

– дозволити відбирати зразки фахівцям приватних лабораторій та агрономам інспекторам; спростити порядок уповноваження приватних лабораторій; спростити фітосанітарні вимоги при переміщенні продукції рослинного походження та дозволити оформлення електронного фітосанітарного сертифіката;

– надати можливість для українських органічних виробників, які здійснювали виробництво за стандартами ЄС, перейти на українські стандарти виробництва без додаткового перехідного періоду (якщо це відбувається у рамках одного і того органу сертифікації), а також можливість для таких виробників отримати державну підтримку;

– відтермінувати на 3 роки з дня завершення воєнного стану відповідні вимоги Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин»;

– спростити та дозволити транзитне переміщення живих тварин через територію країн, в яких фіксуються випадки небезпечних хвороб тварин, за умови якщо відповідні тварини походять з господарств тих країн, що є вільними від небезпечних хвороб тварин [4].

Висновки. Зазначені заходи спрямовані на досягнення ключового завдання – задоволення потреб у продуктах харчування на основі забезпечення можливостей для подальшої роботи підприємств сфери АПК. Комплексний підхід гарантує продовольчу безпеку України та її громадян у воєнний час.

Список використаних джерел:

1. Хаєцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723>

2. Лисенко А.М. Агробізнес України в умовах воєнного стану та інструменти для забезпечення його раціонального функціонування. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф.*, 17 листоп. 2022 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2022. С. 139-142. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/12300>.

3. План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>

4. Найгірший показник у Європі. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/prodovolcha-kriza-ukrajina-obvalilasya-u-reytingu-svitovoji-prodovolchoji-bezpeki-ostanni-novini-50285141.html>

5. Закон України про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану від 12.05.2022. № 2246-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text>.

6. Березюк С., Гонтарук Я., Ясінська Б. Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2133>

7. Про продовольчу безпеку України. Закон України № 8370-1 від 28.04.2011 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI01G?an=3>.

8. Глобальний індекс продовольчої безпеки 2022 Global Food Security Index, GFSI. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>

9. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

Ігор СЛОБОДЯНИК *
студент-магістр 2-го курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація:** У статті розглянуто енергетичні проблеми нашої країни в період військових дій. Зазначено динаміку енергоспоживання у світі, запаси та вартість корисних копалин в Україні, та основні проблеми що виникають у зв'язку втратою енергоресурсів. Наведено класифікацію типів відновлювальної енергетики та основні шляхи вирішення нагальних проблем сьогодення, а також визначено шляхи підвищення економічної та енергетичної безпеки в Україні.*

***Abstract:** The article examines the energy problems of our country during the period of military operations. The dynamics of energy consumption in the world, the reserves and cost of minerals in Ukraine, and the main problems arising in connection with the loss of energy resources are indicated. The classification of types of renewable energy and the main ways of solving the urgent problems of today are presented, as well as the ways of increasing economic and energy security in Ukraine are*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

determined.

Вступ. Навіть в умовах воєнних дій в Україні триває реформування енергетичного сектору та інтеграція енергетичних ринків з європейськими. Паливно-енергетична сфера в Україні піддалася серйозним викликам в умовах повномасштабної війни. Одним із них є руйнування та пошкодження енергетичної інфраструктури а ресурси є основним джерелом відбудови економіки країни в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. В умовах повномасштабної війни в Україні відбуваються перешкоди у постачанні нафти, газу та інших паливних ресурсів. Динаміка зміни енергоспоживання для розвинутих країн світу і країн, що розвиваються відображено на рис. 1.

Військові дії проходять поруч з транспортними магістральними газопроводами або нафтопроводами, що ускладнює їх безперебійну роботу та поставки. Зростання економічних показників світової економіки призводить до поступового збільшення споживання енергетичних ресурсів. Галузі відновлювальної енергетики класифікують за типами: вітроенергетика, сонячна енергетика, електрична, біопаливо, гідроенергетика, теплова, геотермальна енергетика, паливні елементи. І усі без винятку є важливими та необхідними.

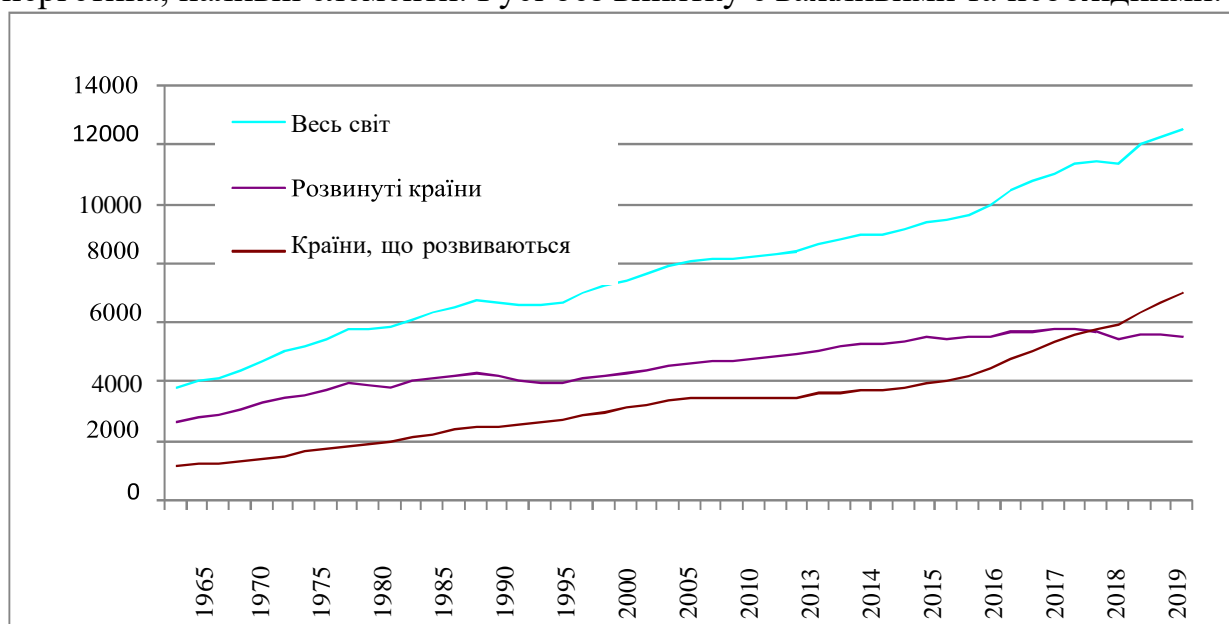

Рис. 1. Динаміка енергоспоживання у світі, млн. тон, у нафтовому еквіваленті

Джерело: сформовано автором за [6]

З рис. 1 видно, що країни, які розвиваються, спричинюють загальне збільшення енергоспоживання в останні 10-15 років. Причинами цього є більший приріст ВВП цих країн і достатньо висока енергоємність виробництва. Основними споживачами енергії серед країн, що розвиваються, є Китай та Індія.

У дослідженнях Forbes у лютому 2023 року було проведено аналіз запасів основних ресурсів України, та їх скорочення в зв'язку з військовими діями на території нашої країни. Вартість корисних копалин у регіонах України визначена з врахуванням основних корисних копалин, при цьому не включено окремі види ресурсів, що мають велике розповсюдження (наприклад, пісок), оцінка надана, виходячи з останньої відомості ціни ресурсів станом на лютий 2023 року (рис. 2). Сьогодні, за оцінкою Forbes, ця сума зростає майже до \$15 трлн. При цьому понад 70% загальної суми припадають лише на три області – Донецьку, Дніпропетровську та Луганську. В загальній вартості корисних копалин 62% забезпечує кам'яне вугілля, 14% – залізна руда, кожен з інших активів – менше 5%. Загальний обсяг запасів сягав 111 млрд т (14,8 трлн дол).

Розпочавши війну, росія розширила контроль над територією, що є однією з найбагатшою в Європі на природні ресурси (поклади титанової, залізної руди, нерозроблені родовища літію, величезні запаси вугілля), що оцінюється у десятки трильйонів доларів. Наслідком масивних ракетних атак РФ на енергетичну інфраструктуру України на початку весни і, особливо, у жовтні-листопаді 2022 року виявилась вразливість централізованої організації енергозабезпечення громад. Особливої критичності набула вразливість централізованих систем тепло- і електрогенерування і транспортування у міському середовищі, де відсутні альтернативні джерела генерації і доставки тепло- і електроенергії до окремих осель багатоквартирної і, особливо, високоповерхової забудови [2].

Рис. 2. Запаси та вартість корисних копалин в Україні

Джерело: сформовано автором за [6]

Блокування доступу України до її ресурсів – це підрив національної

економіки. Серед головних втрат поклади газу, нафти й рідкісноземельних мінералів.

Україну переважно знають як житницю світу. Але в країні також є 117 зі 120 мінералів і металів, які найбільше використовують, а також значна кількість горючих корисних копалин.

Є багато альтернатив використання енергоресурсів, робота за допомогою на двигунах внутрішнього згорання та електростанцій, використання сонячних панелей, опалення осель біопаливом, дровами тощо.

Окрім вирішення нагальних проблем сьогодення, не менш важливими є довготривалі ефекти запровадження паливної енергетики в якості джерела енергії. Зокрема, в контексті стратегічної мети Європи в сфері енергетики – а це перехід до безвуглецевої економіки [3] або «зелена трансформація» – застосування ТЕС на ПЕ має прямі переваги. ТЕС, що використовує пропан або природний газ, може так само споживати біогаз, тим самим зменшуючи вуглецевий слід від своєї роботи. Окрім того, варто враховувати те, що ПЕ безпосередньо використовує водень для генерування електрики. Це означає, що впровадження технології ТЕС на ПЕ скорочує відстань для технологічного переходу на екологічно чистий водень. Таким чином, використання природного газу в ТЕС на ПЕ на сьогоднішньому етапі можна розглядати як тимчасовий компроміс для забезпечення одночасно і енергетичної стійкості, і зеленої трансформації.

Близько 50% енергетичної інфраструктури країни пошкоджено. Зелена енергетика – не виняток, адже її частка в структурі виробництва до повномасштабної війни становила понад 13%, а потужності нарощувалися. Україна у 2019 році опинилася в першій десятці країн за темпами розвитку зеленої енергетики, а у 2020 р. – в першій п'ятірці країн Європи за темпами розвитку сонячної енергетики.

На початок 2022 року загальна потужність об'єктів зеленої енергетики в Україні сягнула позначки 9 656 МВт. Але вже восени були вимушено виведені з експлуатації майже всі вітрові електростанції та близько половини сонячних. Через що частка відновлюваних джерел в енергобалансі впала більш ніж удвічі.

Зараз енергетичні стратегії більшості країн світу кардинально змінюються: відбувається лібералізація ринків, застаріла модель функціонування паливно-енергетичного комплексу оновлюється та вдосконалюється. Великі виробники, викопне паливо, неефективні мережі, слабка конкуренція на ринках – всі ці елементи системи поступово відходять у минуле. Надається перевага підвищенню енергоефективності й використанню енергії з відновлювальних джерел. Також набувають популярності та більшої актуальності заходи, спрямовані на запобігання та адаптацію до змін клімату [4].

Задля забезпечення сталості паливно-енергетичної сфери в умовах війни необхідно вживати заходи безпеки. Це включає: зміцнення захисту енергетичних об'єктів, патрулювання та охорону інфраструктури, запобігання саботажу та

кібератакам, розробка і дотримання планів надзвичайних ситуацій та резервні схеми постачання палива, що означає встановлення альтернативних джерел постачання палива, розробку маршрутів доставки, врахування можливості використання альтернативних видів енергії, таких як відновлена енергія або газові генератори.

Важливо також сприяти підвищенню енергоефективності та раціональному використанню паливно-енергетичних ресурсів, що дозволить зменшити залежність від імпортного палива та забезпечити ефективнішу роботу паливно-енергетичних підприємств. Програми з енергозбереження та впровадження енергоефективних технологій можуть допомогти зменшити споживання палива та забезпечити високий рівень сталості роботи паливно-енергетичної сфери в умовах війни [5].

Висновки. Навіть в умовах воєнних дій в Україні триває реформування енергетичного сектору та інтеграція енергетичних ринків з європейськими.

Так, загальними орієнтирами щодо підвищення економічної та енергетичної безпеки визначено: 1) завершення реформування енергетичного комплексу України з досягненням першочергових цільових показників з безпеки та енергоефективності та забезпеченням інноваційного оновлення та інтеграції з енергетичним сектором ЄС; 2) зниження енергоємності економіки, диверсифікація джерел і шляхів постачання енергоресурсів; 3) формування конкурентних і прозорих ринків електроенергії, природного газу, нафти, теплової енергії та вугілля.

Список використаних джерел:

1. Агрополіт. 2023. URL: <https://agropolit.com/>
2. Euroresilience, energy and war in Ukraine. Oleg Bondarenko. NECU contribution at General Assembly of Consortium for the SPARCS project. June 14, 2023, Reykjavik.
3. Біфуркація водневої енергетики. Сучасні генератори електричної енергії... / by Oleg Bondarenko | Stinoprus | Medium.
4. Енергетична стійкість в умовах війни. URL: <https://necu.org.ua/energetychna-stijkist-v-umovah-vijny/>
5. Пшибельський В. Виклики розвитку паливно-енергетичної сфери в умовах війни. *Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції*. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 66-69.
6. Війна за ресурси. Forbes оцінив вартість усіх корисних копалин України. URL: <https://forbes.ua/money/viyna-za-resursi-forbes-otsiniv-vartist-vsikh-korisnikh-kopalin-ukraini-25042023-13255>

Анастасія СМІРНОВА *
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗМІНУ ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ (РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ)

***Анотація.** У статті розглянуто проблематику управління ризиками та важливість упровадження ризик-менеджменту на підприємстві задля ефективного функціонування бізнесу. Наведено бізнес-процес управління ризиками підприємницьких структур та запропоновано методологію COSO ERM щодо організації системи управління ризиками. Також у статті наведено основну динаміку рейтингу ризиків залежно від їх впливовості у період 2021-2023 рр. та проаналізовано вплив війни на зміну рангів. Наведено перелік основних ризиків для підприємницької діяльності у воєнний час та запропоновано практичні заходи для керівників стосовно змін в підході до ризик-менеджменту.*

***Abstract.** The article considers the issues of risk management and the importance of implementing risk management at an enterprise for the effective functioning of business. The business process of risk management of entrepreneurial structures is presented and the COSO ERM methodology for organising a risk management system is proposed. The article also presents the main dynamics of the risk rating depending on their impact in 2021-2023 and analyses the impact of the war on the change in ranks. The author provides a list of the main risks for business activities in wartime and suggests practical measures for managers to change the approach to risk management.*

Вступ. Побудова ефективної системи управління ризиками (англ. «risk management») сьогодні, в часи пришвидшення змін, є запорукою результативної господарської діяльності підприємства. Ризик є атрибутом господарської діяльності підприємств, організацій, установ. Функціонування організацій в умовах ризику визначає доцільність запровадження управління ризиками через необхідність врахування його впливу на їхню діяльність [4].

Політика управління ризиками – це сукупність форм, методів, прийомів та методів управління ризиками, метою яких є зниження ризику прийняття неправильних рішень та потенційне зменшення негативних наслідків. Крім того, на підприємстві відбуваються постійні зміни, і зміни завжди пов'язані з ризиками – внутрішніми і зовнішніми. Таким чином, всі управлінські рішення мають певний зв'язок з управлінням ризиками. Дії і мислення всіх менеджерів повинні

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Яна ПАЛАМАРЕНКО

ґрунтуватися на знанні того, що управління компанією і її процесами (на всіх рівнях корпоративної ієрархії) за своєю суттю є постійним запобіганням ризиків [7].

Світ переживає переломний момент. Багато сервісних галузей світової економіки тільки починали ставати на ноги, борячись із інфляцією, пандемією, проблемами в ланцюгах поставок, протистоючи зростаючим ризикам кібербезпеки, в той час, як для економіки України постала нова загроза – російське вторгнення. Бізнес повинен бути гнучким, а підвищення стійкості до ризиків ніколи ще не було таким важливим. Саме тому важливо проаналізувати традиційний підхід ризик-менеджменту та визначити, яких змін зазнало управління ризиками внаслідок початку війни в Україні 24 лютого 2022 року [2].

Виклад основного матеріалу. Щоб діяльність підприємства мала стійку основу і була захищена від впливу непередбачених економічних факторів, кожне підприємство має враховувати деталі своєї діяльності та можливості, повинно мати методіку виявлення та управління. Тому кожна методологія повинна включати перелік ключових етапів, що дозволяють своєчасно розпізнавати ризики та спрямовувати їх зниження, а також своєчасно вносити корективи до управління. Управління ризиками включає розробку та впровадження програми ризик-менеджменту. Програма надає компаніям економічно обґрунтовані рекомендації та дії, спрямовані на зниження загального рівня бізнес-ризиків до прийняттого рівня.

Дії з управління ризиками підприємницьких структур можна представити наступним бізнес-процесом, наведеним на рис. 1.

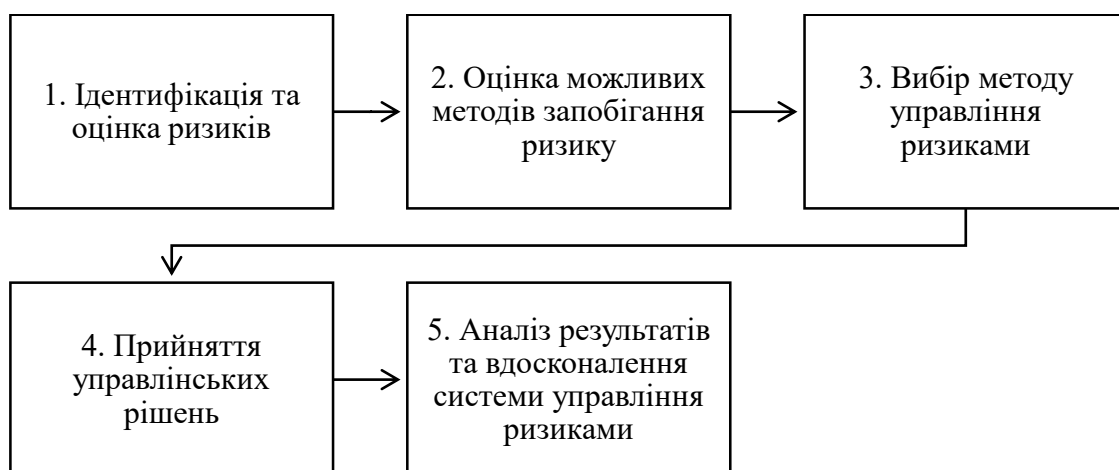

Рис. 1. Бізнес-процес управління ризиками підприємницьких структур
Джерело: сформовано автором на основі [5]

Експерти та науковці, що досліджують ризики а їх вплив на, згодні з тим, що на багатьох підприємствах досі відсутня ефективна система управління ризиками. Проблема в тому, що їх керівники не займаються систематичними ризиками, не намагаються вчасно виявити їх причини та усунути їх тільки тоді, коли відбувається щось небажане. Часто можна відмітити надмірну довіра до встановлених процедур і загальноприйнятих прогнозів (економічних, ринкових,

фінансових, кадрових). В цьому випадку у підприємства і її співробітників немає іншого вибору, крім як усунути наслідки різних несприятливих подій, які, можливо, взагалі не відбулися [7].

Для організації системи управління ризиками Комітет спонсорів організаційних комітетів Комісії Тредуея розробив методологію «Управління організаційними ризиками. Інтегрована модель» (COSO ERM). З одного боку цей документ використовують для завдань внутрішнього контролю підприємницької структури, з іншого боку за його допомогою відбувається перехід від контролю за ризиками до загального процесного підходу управління ризиками. Компоненти управління ризиком за методологією COSO ERM наведена на рис. 2.

Таким чином, підхід, запропонований COSO, спрямований не лише на своєчасне виявлення та оцінку ризиків, а й на облік спільних цілей компанії під час її аналізу, а також на постійний моніторинг ризиків. Це сприяє своєчасному виявленню та уточненню заходів контролю щодо вже виявлених ризиків.

Попри готові моделі та методології, які практично застосовуються на різних підприємствах, зрозуміло, що війна внесла неабиякі корективи в управлінні ризиками. Вторгнення в Україну змінило ландшафт ризиків для наступних поколінь. Те, як підприємства оцінюють, планують і зменшують ризики, також потребує змін.

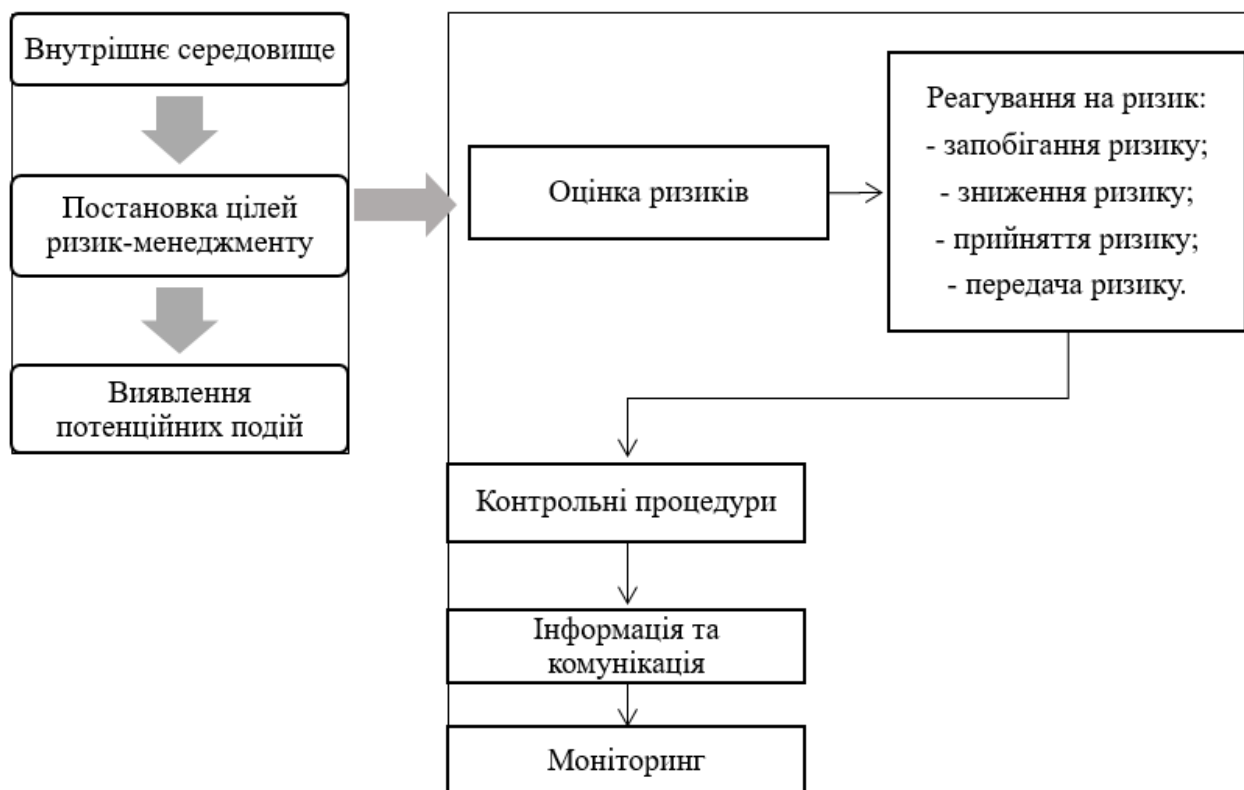

Рис. 2. Компоненти управління ризиком за методологією COSO ERM
Джерело: сформовано автором на основі [5]

Вторгнення Росії в Україну спричинило трагічну втрату людей і

руйнування, а також розв'язало серйозну гуманітарну кризу. Але вплив конфлікту виходить далеко за межі України. Глобального масштабу політичних та економічних зривів не було з часів Другої світової війни, і кінця конфлікту досі не видно. Для компаній це створило ризики для їхніх людей, активів, операцій, репутації та ланцюгів постачання як в самій країні, так і в усьому світі. Ризики, які для багатьох здавалися абсолютно немислимыми у 2021 році, посіли перше місце по рейтингу впливовості у 2022-2023 роках.

За результатами щорічного глобального дослідження Allianz Risk Barometer, яке базується на опитуванні 2769 експертів з 92 країн (генеральних директорів, ризик-менеджерів, брокерів та експертів зі страхування), 41% респондентів розглядали перерви у виробництві як головний ризик для бізнесу у 2021 році. Далі у списку – спалах пандемії (40%) та кіберінциденти (40%). Політичні ризики знаходилися на останньому місці. На той час поясненням вважали той факт, що масові заворушення витіснили тероризм на задній план і несуть більшу загрозу світовому порядку та політико-економічній ситуації [8].

Проте рейтинг ризиків вражаюче змінився з початком 2022 року, що можна побачити, проаналізувавши опитування Національного банку України про системні ризики фінансового сектору в травні 2023 року. Результати опитування та динаміку змін рейтингу наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка рангу факторів ризику за 2021-2023 рр. (за сумарною часткою відповідей «дуже високий» та «високий»)

Фактор ризику	Ранг, 2023	Ранг, 2021	Зміна, +/-
Політичні конфлікти (в тому числі, війна з росією)	1	10	9
Шахрайство та кібернетичні загрози	2	3	1
Рівень економічної активності	3	1	-2
Політична та соціальна ситуація в країні	4	9	5
Державна економічна політика (монетарна, фіскальна тощо)	5	5	0
Якість законодавства та податкової системи	6	6	0
Поточна та очікувана інфляція	7	8	1
Конкуренція на ринку фінансових послуг	8	4	-4
Кліматичні зміни	9	7	-2
Карантинні протиепідемічні заходи	10	2	-8

Джерело: сформовано автором на основі [6;8]

За результатами дослідження, перше місце в рейтингу найвпливовіших факторів ризику займає війна з росією, а карантинні протиепідемічні заходи респонденти віднесли до найменш впливових ризиків для розвитку підприємства.

Таким чином бачимо, що підхід до управління ризиками повинен зазнати змін щонайменше в трьох напрямках:

1. Геополітичні ризики мають вийти на перше місце по впливовості їх наслідків. Конфлікт в Україні створює глобальний шторм ризиків. Він включає перебої в ланцюзі поставок, дефіцит ресурсів, дефіцит продовольства, ризики торговельного кредитування, посилення інфляційного тиску та інші ризики.

2. Варто переоцінити найгірші сценарії. Досить стабільне середовище протягом останніх років призвело до того, що оцінка ймовірних ризиків була далекою від того, що відбувається насправді. Це підкреслює необхідність більшої різноманітності в процесі оцінки ризиків і необхідність прийняти до уваги більш песимістичні найгірші сценарії.

3. Підприємцям необхідно уникати упередженості щодо можливості виникнення нових ризиків та змінювати мислення. Багато керівників зосереджуються на тому, що вони бачать і що бачили. Проте потрібно розробляти різні сценарії та активно керувати ризиками.

Висновки. Отже, виникнення нових загроз з початку війни в Україні повинно відобразитися і на підході до управління ризиками на підприємстві. Компаніям варто вжити наступних загальних заходів з управління ризиками:

1. Працювати над забезпеченням безпеки людей, активів і ланцюгів постачання компанії, зокрема: створити карту ризиків або зведення ризиків операцій і місць у зоні конфлікту – включити вартість майна та кількість працівників як важливі дані; визначити потребу та створити критично важливі альтернативні/надлишкові ланцюги поставок; а також визначити альтернативні географічні місця для швидкого відновлення.

2. Переглядати та зберігати друковані/матеріальні копії всіх страхових полісів, важливих контактів, подробиць звітності про претензії та плани аварійного відновлення та безперервності бізнесу, щоб забезпечити швидкий доступ у разі кібератаки.

3. Нарешті, усвідомити, що поточні бізнес-ризики в регіоні конфлікту будуть критичними. Це може включати глобальні наслідки, пов'язані з зовнішніми економічними обмеженнями, вплив на ціни на товари, змінами в законодавстві, масовою міграцією людей, відсутністю особистої безпеки та втратою майна через руйнування [3].

Так чи інакше, активне управління ризиками – це безпека бізнесу. Саме тому потрібно враховувати всі фактори впливу та завчасно аналізувати середовище.

Список використаних джерел:

1. Four ways the conflict in Ukraine will change the approach to risk management, Zurich Insurance Group. URL: <https://biggerpicture.ft.com/global-risks/article/four-ways-war-in-ukraine-will-change-approach-to-risk-management>

2. Risk and resilience in a world redefined. Guy Miller, Eugenie Molyneux, Zurich Insurance Group. Podcast. URL: <https://biggerpicture.ft.com/global-risks/video/risk-and-resilience-in-a-world-redefined>

3. War in Ukraine – Business and Risk Management Implications. Todd Chapman, CPCU, Executive Vice President, P&C Practice Leader, USI Insurance

Services LLC. URL: <https://www.uc.edu/news/articles/2022/04/gc-war-in-ukraine--business-and-risk-management-implications.html>

4. Занора В.О. Управління ризиками проєктів розвитку підприємства: теоретико-методичні засади. *Приазовський економічний вісник*. 2020. № 1. С. 82-86.

5. Мирошниченко Г. Управління ризиками підприємницьких структур: аспекти ризик-менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44.

6. Опитування про системні ризики фінансового сектору. Національний банк України. Травень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Risk_Survey_2023-H1.pdf?v=4

7. Сарана Л.А., Білан О.В., Бітюк І.М. Управління ризиками підприємства в сучасних умовах господарювання. *Економіка та управління підприємствами. Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2 (82). С. 107-112.

8. 10 найбільших ризиків для бізнесу згідно з даними Allianz Risk Barometer > СК«ВУСО» URL: <https://vuso.ua/blog/stati/top-10-riskov-dlya-biznesa-po-dannym-allianz-risk-barometer>.

Світлана ТЕТЕРКО*
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МОДЕЛЬ СПОЖИВАЧА ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРО КУПІВЛЮ ТОВАРІВ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи дослідження науковцями процесу прийняття рішення про купівлю індивідуальними споживачами товарів та послуг, що задовільняють їх потреби. Проаналізовано фази процесу прийняття рішень споживачем: відчуття потреби, пошук альтернатив, оцінка альтернатив, рішення про купівлю, відчуття після покупки. Виділено типи споживачів залежно від рівня ангажованості споживача у процес пошуку інформації про товар. Описано стратегії прийняття рішення споживачем щодо купівлі. Виокремлено умови впливу ситуації на прийняття рішення про придбання товару, що впливають із ситуацій, умов, що пов'язані з часом, та власне акт купівлі.

Abstract. The article examines the theoretical foundations of research by scientists into the decision-making process by individual consumers of goods and

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

services that will satisfy their needs. The phases of the consumer's decision-making process are analyzed: the feeling of need, the search for alternatives, the evaluation of alternatives, the purchase decision, and the feeling after the purchase. Types of consumers are distinguished depending on the level of involvement of the consumer in the process of searching for information about the product. Strategies for making a consumer purchase decision are described. The conditions of the influence of the situation on the decision to purchase goods arising from situations, conditions related to time, and the act of purchase itself are singled out.

Вступ. Економічний і соціальний розвиток держав зосереджується навколо людини; вона є творцем багатьох процесів, розвивається і функціонує у багатьох вимірах. Соціологія вивчає людину як суспільну одиницю, яка живе, працює, розвивається, комунікує з іншими людьми та, серед іншого, акумулює ресурси для задоволення власних потреб. Отримані в результаті цього знання допомагають зрозуміти та передбачити поведінку споживача, а також шлях, який проходить індивід від виникнення у нього незадоволеної потреби до прийняття рішення про купівлю товару або користування послугою, які можуть задовольнити дану потребу.

У діяльності підприємств надзвичайно важливо зрозуміти механізми поведінки споживачів, включаючи детермінанти прийняття рішень. Підприємці повністю усвідомлюють, що продажі не стаються випадково. Розуміння та аналіз поведінкової системи є складним процесом, враховується з різних точок зору.

Виклад основного матеріалу. Поведінка індивідумів є одним із найпоширеніших проявів людської діяльності. Вона зумовлена як минулим, так і передбаченням майбутніх подій. Проявляється у діях, спрямованих на досягнення конкретного остаточного стану. Поведінка споживачів може включати розумові та фізичні дії, а також їхні мотиви та причини. Ці дії пов'язані з вибором, купівлею, використанням, утримуванням та утилізацією товару тощо. Споживча поведінка покупців розглядається поряд із поведінковими перспективами із погляду прийняття рішень [1].

Процес споживання є двостороннім поняттям: з одного боку – це конкретна, фізична поведінка, що піддається спостереженню (купівля товару), з іншого – психічний процес, який неможливо безпосередньо спостерігати (прийняття рішення).

На рис. 1 вказано місце поведінки споживача у системі соціально-економічних відносин, де на неї впливають споживчі переваги, доходи та ціни. Важливим є взаємозв'язок виробника та споживача.

Щодня індивід приймає незліченну кількість рішень: одні приймаються автоматично, не замислюючись, інші потребують коротшої або тривалішої рефлексії. Деякі рішення стосуються повсякденних питань, таких як купівля їжі, миючих засобів, поповнення рахунку у мобільному телефоні, оплата комунальних послуг, та не мають серйозних наслідків. Інші є серйознішими, вимагають довшого роздуму та більших фінансових витрат, наприклад придбання автомобіля або відпочинку закордоном.

Рис. 1. Місце поведінки споживача у системі соціально-економічних відносин

Джерело: складено автором на основі [3]

А деякі мають наслідки на все життя (шлюб, робота), тому споживач довго думає, перш ніж приймати їх. Рішенням називається вибір дії з двох або більше доступних альтернативних дій. У більшості рішень ефект від їх прийняття не пізнається безпосередньо, а лише згодом. Із погляду прийняття рішень споживача він бере участь у процесі вирішення проблеми, пов'язаної з альтернативним вибором товару, тому суть прийняття рішень полягає у виборі конкретної дії.

Згідно з Ф. Котлером і Г. Армстронгом, процес прийняття рішень споживачем складається з п'яти фаз: (1) відчуття потреби, (2) пошук альтернатив, (3) оцінка альтернатив, (4) рішення про купівлю, (5) відчуття після покупки. Не кожен споживач проходить усі етапи процесу прийняття рішень. Весь процес відбувається, коли споживач купує товар розкоші, статусний, дуже дорогий або такий, що рідко купується, наприклад автомобіль або будинок, тобто у разі раціональної покупки.

Якщо споживач задоволений рішенням про придбання товару, а потім його використанням, є велика ймовірність того, що він знову купить такий самий товар. У цьому разі процес прийняття рішень обмежиться відчуттям потреби, рішенням про купівлю та відчуттями після покупки. У разі звичайних рішень споживач пропускає другий та третій етапи. Однак коли ціна товару, що купується, регулярно зростає, споживач знову вибиратиме з альтернатив [2].

На рис. 3 будуть проаналізовані етапи здійснення покупки споживачем, а нижче описано кожен етап детальніше. Перша фаза, тобто відчуття потреби, з'являється тоді, коли споживач відчуває нестачу чогось. Ця потреба може бути спровокована як зовнішнім, так і внутрішнім стимулом. Внутрішні стимули включають біологічні потреби організму, такі як їжа, вода, відчуття безпеки. Вони настільки термінові, що моментально призводять до дії. Потреби, стимульовані зовні, можуть бути викликані рекламою, виглядом товару. Потреба виникає тоді, коли споживач відчуває різницю між тим, що у нього є зараз, і тим,

що він хотів би мати, тобто ідеальним станом. Ця невідповідність між існуючим і бажаним станом і стосується важливої потреби людини.

Можна виділити три різновиди такої невідповідності 1) відбувається зміна існуючого стану, наприклад в автомобілі закінчився бензин, притупилися бритви для гоління, перегоріла лампочка; 2) настає зміна бажаного стану, наприклад у результаті зміни моди змінилися покрій та колір ділових костюмів і потрібна заміна або оновлення гардеробу; 3) настає зміна як існуючого, так і бажаного стану, наприклад коли поламався телефон, а на ринку з'явилася нова марка телефонів. Відновлення балансу між реальним та бажаним станом є проблемою для споживача, яку він вирішуватиме. Він намагатиметься відновити рівновагу конкретними діями, спрямованими на усунення неприємного відчуття нестачі [3]. Пошук альтернатив. Коли споживач відчуває потребу придбати товар або послугу, він стикається з необхідністю пошуку товару та послуги, за допомогою яких ця потреба буде задоволена. Пошук альтернатив є найважливішим етапом прийняття рішення, оскільки саме у цей момент споживач вибирає товар чи конкретну марку. Пошук альтернатив зводиться до збору інформації, що стосується як різних можливостей вирішення проблеми, тобто варіантів задоволення потреби.

Рис. 2. Соціально-економічна природа поведінки людини

Джерело: складено автором на основі [3]

Споживач може шукати інформацію як менш інтенсивним способом – через посилення уваги, так і більш ангажованим способом – шляхом активного пошуку інформації. В умовах низької ангажованості споживач використовує доступну інформацію значно меншою мірою та, приймаючи рішення перед покупкою, не ґрунтується на раціональній обробці інформації. Зазвичай споживач із низьким рівнем ангажованості тестує продукт певного виду, щоб отримати інформацію про нього й оцінити його. Приймаючи рішення про купівлю, він керується переважно ситуаційними чинниками та джерелами інформації, наявними в місцях придбання.

У разі значної ангажованості індивіда можна говорити про споживача, який: отримує інформацію з навколишнього середовища та інтерпретує її відповідно до свого досвіду, поглядів, особистісних рис та суспільної позиції; шукає додаткову інформацію для уточнення виниклої потреби; проводить оцінку наявних конкуруючих видів, які могли б задовольнити потребу; формує переконання, ставлення та наміри, від яких залежить, чи зреалізує він покупку; діє під впливом внутрішніх психічних сил, купуючи та використовуючи товар. Ключовими моментами зацікавлення на етапі прийняття рішень для підприємства є основні джерела інформації та їхній вплив на подальші рішення щодо купівлі.

1. Усвідомлення проблеми	2. Пошук інформації	3. Оцінка варіантів	4. Рішення про покупку	5. Реакція про покупку
Фізичні потреби Рекламний імпульс ЗМІ	Особисті джерела Реклама Продавці Опис товару, виставки	Якість Ціна Тощо	Врахування думки референтних груп	Позитивний повноцінний попит. Негативний досвід

Рис. 3. Процес вироблення і прийняття рішення про купівлю на світовому ринку споживчих товарів

Джерело: складено автором на основі [3]

Усі джерела інформації можна поділити на особисті джерела (сім'я, друзі, колеги, сусіди, знайомі), комерційні джерела (просування, менеджери з продажу, упаковка, виставки тощо), публічні джерела (засоби масової інформації (преса, радіо, телебачення, пошта) або практичний контакт із товаром (обслуговування, огляд, використання) [4].

Останнім кроком перед рішенням про купівлю є оцінка альтернатив. Після етапу пошуку та вибору всіх доступних альтернатив споживач аналізує їх та визначає критерії, якими буде керуватися під час відбору. Після того як споживач оцінить кожну з альтернатив відповідно до вибраних критеріїв, він інтегрує ці оцінки в єдину підсумкову оцінку, щоб вибрати одну найкращу – це стратегія прийняття рішення (стратегія вибору) [5].

Кульмінаційним етапом у процесі прийняття рішення про купівлю є сам етап прийняття рішення про купівлю. Тепер вибирається відповідна альтернатива залежно від запланованої покупки. Купівля – це функція наміру придбати та ситуації, в котрій знаходиться споживач. Вплив ситуації на прийняття рішення про придбання товару можна розглядати як мінімум у кількох вимірах, таких як фізичні умови (світло, звук, температура), суспільні умови (супроводжуючі особи, групові норми, поведінкові моделі), умови, що впливають із сутності ситуації (наприклад, причини покупки), час (наприклад, тиск часу), умови, що супроводжують акт самої покупки (наприклад, настрої, наявність готівкових коштів) та ін. Згідно з Ф. Котлером, намір здійснити покупку виявляється також під впливом непередбачуваних чинників оточуючої дійсності. Намір формується на основі очікуваного сімейного доходу, очікуваної ціни товару й очікуваних вигід від його придбання. Непередбачувані чинники оточуючої дійсності можуть виникати раптово і змінити намір здійснити покупку в той самий момент, коли споживач уже був готовий до дії. Потенційний покупець може втратити роботу, може з'явитися нагальна необхідність у якійсь іншій покупці, хтось із його друзів може поділитися своїм розчаруванням у вибраному ним товарі. Прийняття остаточного рішення не обмежується вибором товару чи конкретної марки. Воно тягне за собою ще багато рішень, таких як вибір місця придбання, час, спосіб оплати тощо. Однак із погляду споживача ці рішення мають другорядне значення порівняно з основним рішенням про придбання товару [6].

Рішення про купівлю є кульмінацією дій, які здійснює споживач, але не означає, що воно завершує процес прийняття рішення про купівлю. Останнім етапом у цьому процесі є відчуття після покупки, яке є результатом порівняння між очікуванням покупки та здійсненням цих очікувань. Якщо досвід є позитивним, буде велика ймовірність придбання такого ж товару або бренду знову, що в майбутньому спричинить спрощення всього процесу прийняття рішень. Споживач, незадоволений покупкою, поводитиметься зовсім по-іншому, він буде змінювати стратегії придбання з метою виявлення різних альтернатив та розроблення різних критеріїв оцінки на основі вже набутого досвіду. За незадоволеності здійсненою покупкою з'являється стан психологічного дискомфорту, який називають післякупівельним когнітивним дисонансом. Когнітивний дисонанс – це різновид напруги чи тривоги, який ми відчуваємо, коли наша поведінка суперечить нашим поглядам або коли наші погляди несумісні між собою. Концепція когнітивного дисонансу впливає з теорії Фестінгера, який припускав, що люди відчувають потребу у внутрішній гармонії (консенсусі) між своїми установками, переконаннями та цінностями. Коли виникає невідповідність принаймні між двома елементами, то виникає ситуація неприємного внутрішнього напруження [7]. А.О. Хіршман виокремлює два основні типи реакції споживачів на незадоволення від товару: відхід, тобто передусім утримання від повторної покупки даної марки, та словесна реакція, що полягає у поширенні негативних думок про дану марку. Дж. Антонідс та В. Ван Раай також пропонують додати тут третю категорію – відсутність будь-якої

реакції. Цивілізаційні, технологічні та культурно-соціальні зміни також впливають на зміни типового процесу прийняття рішення про купівлю. Таким чином, упровадження роздрібно торгівлі великого формату, де самообслуговування є домінуючою формою обслуговування клієнтів, збільшує кількість імпульсивних рішень. За оцінками, приблизно 80% покупок у певних категоріях товарів та від 30% до 50% усіх покупок у сучасних формах роздрібних магазинів (гіпермаркети, супермаркети, дисконтні магазини) є результатом імпульсивних рішень. Імпульсивним рішенням є скорочення або усунення окремих фаз закупівлі, таких як пошук альтернатив та їх оцінка [8].

Висновки. Підсумовуючи викладене можемо відмітити важливість дослідження теорії прийняття рішень споживачем про купівлю товарів та послуг, а також чинників, які впливають на даний процес. Поведінка споживачів суттєво різняться, так як різняться мотиви, стимули, мета та механізми купівлі. Формують різні моделі поведінки покупців товару та різні типи закупівельних ситуацій. Тому виробникам необхідно враховувати особливості товарів, з якими компанія виходить на ринок, специфіку споживачів і механізмів прийняття ними рішень про купівлю, передбачати можливі типи споживчої купівельної поведінки та враховувати постійний вплив факторів на розробку й обґрунтування ефективних маркетингових програм тощо.

Список використаних джерел:

1. Блекуелл Р., Мініард П., Енджел Дж. Поведінка споживачів, пер. з англ. 10-те вид. 944 с.
2. Philip Kotler, Gary Armstrong. Principles of Marketing. Prentice Hall, 2008. 832 р.
3. Щерба О.І. Процес прийняття рішення про купівлю індивідуальним споживачем: соціологічний аспект. *Габітус. Теорія та історія соціології*. Вип. 15. 2020. С. 25-29.
4. Falkowski A., Tyszka T. Psychologia zachowań konsumenckich. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2003. 288 s.
5. Foxall G.R., Goldsmith R.E. Psychologia consumenta dla menedżera marketingu. Варшава : PWN, 1998. 285 с.
6. Garbarski L. Zrozumieć nabywcę. Warszawa : PWE, 1994. 163 s.
7. Гіршман А.О. Вихід, голос і лояльність: реакція на занепад у фірмах. Організації та держави. Кембридж, Массачусетс: Harvard University Press. 1970. 176 с.

НАПРЯМ

4

**ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННА СПРАВА ТА
ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС: ДОСВІД,
ПРОБЛЕМИ, ІННОВАЦІЇ**

Богдан БАРАНЮК *

студент 4 курсу

факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

**ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ**

***Анотація.** У процесі дослідження було запропоновано алгоритм оцінки рівня конкурентоспроможності закладів ресторанного господарства, який передбачає виділення основних критеріїв конкурентоспроможності закладів ресторанного господарства, зокрема спроможність задовольнити вибагливого споживача ресторанних послуг шляхом аналізу закладу за споживчо-орієнтованими факторами, здійснення самооцінки ділової досконалості закладів ресторанного господарства за правилами Європейського фонду менеджменту якості (EFQM) та, як наслідок, розробка заходів щодо підвищення ефективності діяльності ресторанного закладу.*

***Abstract.** In the research process, an algorithm for assessing the level of competitiveness of restaurant establishments was proposed, which provides for the selection of the main criteria for the competitiveness of restaurant establishments, in particular, the ability to satisfy a demanding consumer of restaurant services by analyzing the establishment according to consumer-oriented factors, carrying out a self-assessment of the business excellence of restaurant establishments according to the rules of the European Fund quality management (EFQM) and, as a result, the development of measures to increase the efficiency of the restaurant's activities..*

Вступ. Інтеграція України у світовий економічний простір тісно пов'язана із розвитком конкурентного середовища, і питання забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств у нових умовах стають

* Науковий керівник: асистент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Світлана МЕЛЬНИК

особливо актуальними. Незважаючи на значні досягнення в теорії і практиці управління конкурентними перевагами підприємства, є низка проблем, які залишаються предметом дискусій і обговорень учених-економістів. Так, у більшості наукових досліджень вітчизняних і закордонних учених використовується універсальний підхід під час розгляду ролі конкурентних переваг підприємства у процесах підвищення конкурентоспроможності і збільшення присутності на ринку з урахуванням посилення конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність підприємств ресторанного господарства значно залежить від специфіки їхнього функціонування. Різні типи закладів галузі мають істотні відмінності у методах роботи. Підтверджує специфічність їхньої діяльності та необхідність вироблення індивідуальних підходів до розроблення стратегій розвитку орієнтація на власний специфічний контингент споживачів. У конкурентних умовах господарювання виняткове місце відводиться ресторанам, що надають споживачам великий спектр послуг, активно впроваджують сучасні технології виробництва продукції, обслуговування споживачів, новітні методи просування послуг, що вимагає серйозних капіталовкладень у їх створення та розвиток.

В Україні у 2020 році кількість закладів ресторанного господарства досягла рівня 2003 року. На такий показник вплинула низка факторів, зокрема і пандемія та карантинні умови останніх двох років.

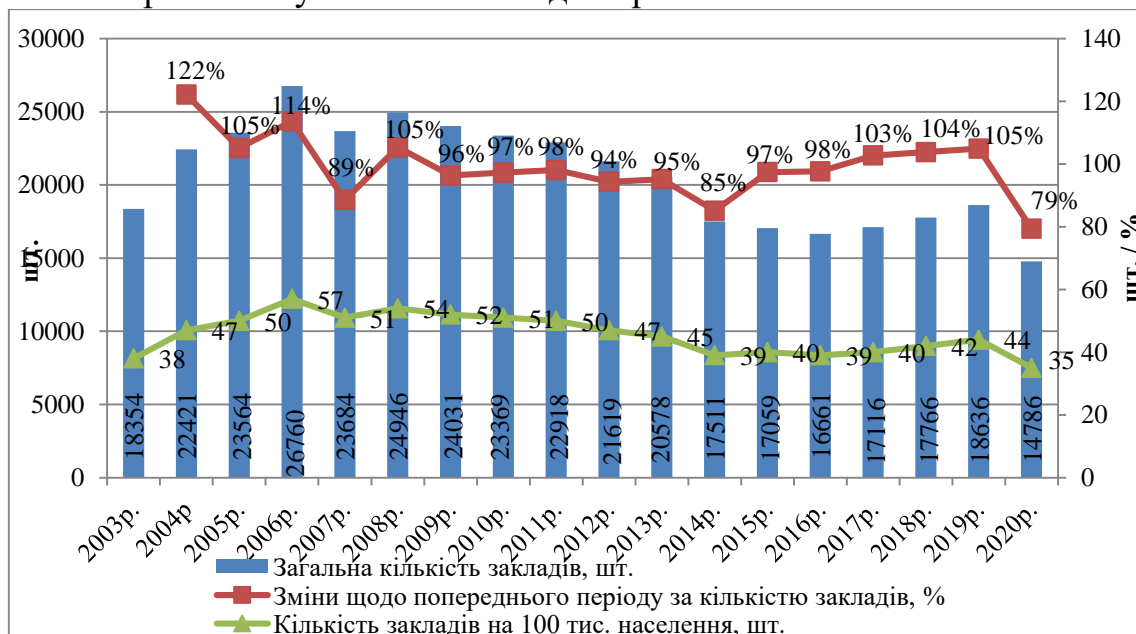

Рис. 1. Розвиток ресторанного господарства в Україні у 2003-2020 рр.
Джерело: побудовано авторами на основі [3]

З рис. 1 видно, що економічна криза серйозно торкнулася ресторанного бізнесу – значний відсоток закладів у 2020 році після карантину вже не відчинився. Вижили найсильніші, найдосвідченіші, фінансово підготовлені заклади ресторанного господарства. Стала жорсткішою конкуренція, що, в свою чергу, обумовило розширення ресторанних послуг, їх якості. Велика вага стала приділятися спеціальному харчуванню – екологічне, вегетаріанське, веганське

(сирове), використання високоякісної сировини для виготовлення та відповідного посуду.

Таким чином, в окремих випадках виникає, а в інших набуває розвитку адаптація послуг під відвідувачів. Стає повсякденним за їх бажанням пакувати страви, що залишилися на столі, показувати в меню як складається цінова політика закладу. Це вимагає від рестораторів відповідних знань, умінь, обізнаності розвитку ресторанного бізнесу і як результат застосування нових методів і форм обслуговування.

Підприємства ресторанного господарства задовольняють потреби у харчуванні та рекреації населення і провадять свою діяльність у тому секторі економіки, де суб'єкт господарювання безпосередньо бере участь у процесі суспільного відтворення. Також специфіка функціонування цих підприємств зумовлена такими факторами, як:

- задоволення потреб споживачів не лише у якісній їжі, а і шляхом надання належних послуг та створення умов для відпочинку;
- необхідність безперервного контакту з різноманітними споживачами;
- поєднання порівняно невисокої залежності від змін моди та наявності можливості для творчого підходу у професійній діяльності;
- поєднання невеликих розмірів початкових інвестицій для створення підприємств та швидких термінів їхньої окупності (1–3 роки);
- готівкова форма розрахунку, що знижує ризик можливої неплатоспроможності покупців і прискорює оборотність активів.

Однак процес пошуку конкурентних переваг підприємств ресторанного бізнесу порівняно з підприємствами інших сфер економічної діяльності є дуже складним, що зумовлено такими особливостями конкуренції у ресторанному господарстві:

- підприємства ресторанної сфери, як правило, орієнтовані на територіально обмежений ринок;
- частина підприємств ресторанного бізнесу конкурує між собою у загальноміському сегменті ринку з обслуговування туристів, ділових зустрічей, святкових заходів тощо;
- для підприємств ресторанної сфери, що організують харчування за місцем роботи і/або навчання, максимізація прибутку не є першочерговою метою;
- за попит розосереджених контингентів споживачів за місцем роботи змагаються як підприємства ресторанного господарства, що розміщені поряд, так і підприємства, які доставляють продукцію на робочі місця за попереднім замовленням;
- високий рівень залежності від споживчого попиту;
- залежність від трудових і просторових ресурсів;
- розгалуженість і значна диференціація складу конкурентів;
- високий рівень ризику господарської діяльності тощо.

У практичній діяльності підприємств ресторанної сфери для визначення джерел формування конкурентних переваг найчастіше виділяють цінові і

нецінові фактори, а також відповідні їм види конкуренції. Сучасний стан конкуренції на ресторанному ринку формується переважно під впливом цінової конкуренції між окремими підприємствами однієї цінової ніші. Причиною цього є відносно невисокий рівень доходів населення країни.

Однак під час реалізації продукції і послуг, що орієнтовані на споживачів із високим та середнім рівнем доходів, у боротьбі за споживача на окремих сегментах ринку все більшого значення набувають інструменти нецінової конкуренції.

Розглядаючи напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств ресторанного бізнесу, потрібно відмітити, що у короткостроковій перспективі вірогідним є реалізація негативного сценарію розвитку галузі. Це пояснюється тим, що починаючи з 2019 р. у результаті введення карантинних заходів по боротьбі з Covid - 19 спостерігався значний спад ділової активності та скорочення обсягів туристичних потоків, під впливом чого розвиток суб'єктів готельно-ресторанного господарства істотно сповільнився.

Висновки. Отже до факторів, які впливають на формування конкурентних переваг ресторанного бізнесу відносяться: матеріально-технічні, попит і пропозиція готельно-ресторанних послуг; поглиблення сегментації ринку; вдосконалення засобів і методів масової інформації та зв'язків з громадськістю в просуванні, рекламі і реалізації послуг закладів ресторанного господарства; підвищення професійного рівня персоналу підприємств харчування; пріоритетний розвиток приватного бізнесу в сфері гостинності.

Таким чином, ресторанний гостинності інтенсивніше розвиваються там, де стабільні економічна і політична ситуація, а також різноманітна соціально-культурна інфраструктура.

Список використаних джерел:

1. Гончарук Т.В. Зарубіжний досвід розвитку підприємницьких структур та можливості його використання в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5772> (дата звернення 05.05.2021).

2. Головня О.М. Тенденції розвитку готельно-ресторанного господарства в умовах формування соціально орієнтованої національної економіки. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 48-57.

3. Ставська Ю.В., Яхно Л.С. Формування конкурентних переваг ресторанного бізнесу в умовах Євроінтеграції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. №2. С. 181-196.

4. Табенська О.І. Інноваційні тенденції розвитку ресторанного бізнесу. *Економіка, фінанси, право*. 2018. № 4/2. С. 24-27.

5. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2018. №16. С.224-228.

Марія БОДНАР *
магістранка 2 року навчання
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ ЛОГІСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ РЕСТОРАННИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** У ході дослідження встановлено етапи становлення та розвитку логістичного менеджменту; з'ясовано сутність основних термінів та понять управління логістикою. Систематизовано характеристики видів підсистем організації управління логістичною діяльністю підприємств. Виявлено тенденції в логістичних процесах підприємства, визначено чинники, які впливають на логістичну діяльність підприємства.*

***Abstract.** In the course of the study, the stages of formation and development of logistics management were established; the essence of the main terms and concepts of logistics management is clarified. The characteristics of the types of subsystems of the management of logistics activities of enterprises are systematized. The trends in the logistics processes of the enterprise were identified, the factors affecting the logistics activity of the enterprise were determined.*

Вступ. Необхідність впровадження основ управління логістикою на підприємствах виникла через необхідність створення систем для планування, організації, виконання та контролю логістичних процесів. Для забезпечення конкурентної переваги на ринку актуальними є дослідження інноваційних моделей розвитку бізнесу та управління, включаючи застосування логістичного підходу до корпоративного управління. Використання національними компаніями інноваційних концепцій та стратегій управління логістикою підвищить конкурентоспроможність та прибутковість бізнес-процесів, покращить стан економіки та підвищить добробут населення. Сьогоднішні політичні, соціальні та економічні негаразди змушують компанії бути надзвичайно гнучкими та мобільними у виробництві та управлінні. У цьому контексті багато хто шукає можливості в управлінні логістикою, що включає оптимізацію внутрішніх та зовнішніх матеріальних потоків, а також пов'язаних з ними інформаційних та фінансових потоків, а також оптимізацію бізнес-процесів для мінімізації загальної вартості ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Логістична діяльність кожної компанії характеризується процесами, що постійно повторюються, тому управління слід

* Науковий керівник: к.е.н., ст. викладач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Оксана ТАБЕНСЬКА

розглядати як цикл системи, який також повинен постійно повторюватися. З погляду структурного, процедурного та функціонального підходів, які тісно пов'язані з управлінням логістикою, логістику можна розглядати циклічний процес [1]. Управління логістикою, звичайно, пов'язане з теорією та практикою управління маркетингом, а саме із взаємозв'язком між виробництвом та розподілом продуктів з реальним та ефективним споживчим попитом, стимулюванням продажів за допомогою комунікаційної діяльності, гнучкою ціною та торговельною націнкою або знижками, пошуком нових діяльностей для отримання доходу та т. д. Сукупний економічний ефект може бути сформований за рахунок діалектичної взаємодії та проникнення в такі корпоративні галузі, як логістика, маркетинг та менеджмент [2]. Концепція логістики є основою для необхідності виявлення індивідуальних потреб споживачів та реагування на них, щоб направити існуючі ресурси таким чином, щоб ці потреби були повністю задоволені. Ідея полягає в тому, що найбільшого успіху можна досягти з тими компаніями, чії продуктивні дії в сукупності відповідають очікуванням споживачів.

Оскільки логістика реагує на потреби споживачів, пов'язані з часом і місцем появи товарів, можна стверджувати, що управління логістикою характеризується управлінням обслуговуванням клієнтів. Обумовленість історичних етапів розвитку логістики та логістичного менеджменту проявляється у об'єктивних ринкових тенденціях; ступінь розуміння можливості логістичного підходу та рівня розвитку концепції, методу та моделі управління логістикою; складність керування логістикою; рівень розвитку технічних процедур обробки та передачі інформації [5]. Саме процеси інтенсивної глобалізації вплинули на розвиток теорії та практики логістики, які вплинули на формування різноманітних форм спеціалізованих національних чи міжнародних логістичних асоціацій. Ці спілки, на додаток до підрозділів просування матеріальних потоків, можуть створити дослідницький центр, консультаційну службу, інформаційний банк, навчальний центр і т. д. За допомогою логістики логістична діяльність компаній об'єднується у повноцінний логістичний ланцюжок (від доставки до виробництва до продажу), контролюються матеріальні та супутні потоки, створюються міжнародні логістичні системи, вдосконалюються логістичні технології [4]. Глобалізація світової економіки та світовий науково-технічний прогрес призвели до нинішнього стану розвитку логістики. Система управління логістикою цього етапі максимально складна. Вчені визначають стратегічне управління логістикою як високопрофесійну управлінську діяльність зі своєю власною структурною спеціалізацією в галузі логістики, яка спрямована на функціонування логістичних систем компаній в умовах екологічної незахищеності, яка повинна включати стратегічне планування як чітко визначений процес.

Процеси глобалізації значно впливають на глобальне ринкове середовище і спонукають компанії шукати способи покращити свої показники в довгостроковій перспективі. Одна з передумов для цього – використання управління логістикою (табл.1).

Характеристика видів підсистем організації управління логістичною діяльністю підприємств

Види підсистем	Характеристика завдань
Постачальницька підсистема	Ціль підвищення ефективності діяльності за рахунок вибору компетентного постачальника, оптимізації процесів закупівель, розвитку процесів управління закупівлями, застосування стандартних методів роботи, пошуку ринків збуту, розробки стратегій та тактики закупівель.
Підсистема складування	Планується удосконалити складський процес за рахунок впровадження складських технологій, підвищення якості складських послуг, стандартизації та раціонального розміщення складських запасів
Підсистема транспортування	Забезпечити розробку раціональної схеми постачання, транспортних маршрутів, оптимального завантаження різних транспортних засобів, сприяти єдності транспортних процесів з процесами виробництва та зберігання
Підсистема виробництва	Впровадження різних методів управління запасами, планування виробництва, супровід виробництва, фактурування матеріальних потоків, реалізація виробничих циклів, покращення якісних характеристик продукції
Підсистема розподілу	Орієнтація на систематичний моніторинг ринку, забезпечення швидкості замовлення та обробки, підвищення рівня логістичного обслуговування, через скорочення кількості скарг та штрафів

Джерело: складено на основі [3]

Управління логістичною діяльністю компаній представлено в таких функціональних сферах [2, с.15]:

- оптимізація фізичного руху матеріальних потоків (розробка стратегії розвитку бізнесу в напрямку побудови логістичних ланцюгів, управління логістикою і маркетингом, комп'ютерне моделювання, інтеграція логістичного процесу через зміни організаційних, операційних досліджень ланцюг поставок, багатокритеріальна оптимізація та адаптовані методи управління);

- удосконалення інформаційних процесів (впровадження сучасних якісних інформаційних технологій (апаратного, програмного забезпечення), автоматичної ідентифікації, електронного обміну інформацією, впровадження нових технологій обробки замовлень);

- оптимальне зберігання матеріальних запасів (синхронізація транспорту з управлінням запасами, впровадження сучасної концепції управління запасами, вдосконалення логістичних послуг (завдяки надійності, якості та еластичності постачання);

- синхронізація інфраструктури логістичних процесів (через узгодження замовлень споживачів з процесами транспортування, зберігання та пакування, синхронізацію внутрішнього та зовнішнього транспорту, координацію у сфері постачання, застосування систем автоматичної ідентифікації, адаптацію інформації та процеси пакування для потреб логістичних ланцюгів);

- оптимальне управління всіма логістичними витратами (аналіз структури витрат, оптимізація термінів доставки транспортних послуг, оптимізація витрат на зберігання, аналіз ABC-XYZ матеріальних потоків, впровадження методів контролю, ефективне використання просторово-часового потенціалу).

Відповідно до системного підходу, всі компоненти логістичної системи взаємопов'язані. І тому, даному підходу характерна оптимізація логістичної системи загалом, а не окремих її елементів. При цьому різні елементи логістичної системи будуть одночасно сумісні.

При організації процесу управління логістикою підприємства необхідно враховувати організаційні підсистеми управління логістикою, такі як: підсистема постачання, підсистема складу, транспортна підсистема, підсистема виробництва, підсистема продажів.

З наведених вище визначень слідує, що логістика продажів спрямована на систематичне дослідження ринку, прискорення обробки та виконання замовлень, підвищення рівня обслуговування, зменшення кількості скарг, штрафів тощо. Концепція логістики проголошує необхідність розпізнавати індивідуальні потреби споживачів і реагувати на їх зміни, при використанні наявних ресурсів ресторану до повного задоволення споживачів.

Основна мета логістики – отримання максимального прибутку за рахунок правильної організації продажу та зростання обсягу продажів товарів, а також оптимального та повного використання наявних виробничих потужностей компанії. Все це можливо насамперед за рахунок ефективної реалізації маркетингової політики компанії як важливого елемента дистриб'юторської логістики [5].

Застосування концепції логістики у компанії призводить до зміни методів досягнення виробничих та маркетингових цілей. Завдяки інтеграції функції логістики в систему управління бізнесом, більш глибока та ефективна комбінація продажів з дослідженням ринку та плануванням лінійки продуктів змінює спосіб роботи з продажем продуктів.

Висновки. Таким чином, загальна мета управління логістичною діяльністю підприємств проявляється у реалізації та узгодженні економічних інтересів кожного прямого та непрямого учасника бізнес-процесу та у максимально ефективному використанні ресурсів існуючої системи управління. Загальна мета підприємства має бути визначена у підцілях, позначених необхідністю оптимізації та раціоналізації господарської діяльності, розвитку інфраструктури логістичної системи з урахуванням чинного законодавства щодо формування сучасної матеріально-технічної бази та активного використання передових інформаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Воркут Т.А., Грищук А.О., Сопоцько О.Ю., Халацька І.І. Управління ефективністю систем ланцюгів постачання швидкопсувних продуктів харчування із урахуванням мінливості логістичного циклу. *Вісник Національного транспортного університету*. 2020. № 2. С. 47-58.

2. Герасимова Л.М., Зеленіна О.А. Логістика та підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 6(2). С. 14-20.

3. Нікішина О. В. Теоретичний базис механізмів формування ефективної логістики товарних ринків. *Економіка харчової промисловості*. 2021. Т. 13, Вип. 1. С. 12-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2021_13_1_3. (дата звернення: 15.10.2023 р.).

4. Табенська О.І. Інноваційні тенденції розвитку ресторанного бізнесу. *Економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 31-34.

5. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори». 2022. 331 с.

Богдан ВОЙТОВИЧ,*

студент 1 курсу

факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ

Анотація. Дана стаття досліджує важливу економічну проблему в сучасному українському суспільстві - вплив війни на діяльність малих та середніх підприємств, на обсяги їх виробництва, на їх кількість. Проаналізовано вплив війни на фінансову стабільність підприємств, зміни в попиті на товари та послуги, а також виклики, пов'язані з безпекою працівників та зміною обсягів виробництва, також описано як малі та середні бізнеси реагують на військові дії. Розглянуто зміни ВВП та частки різних галузей в ньому, вплив цін на готову продукцію, залежно від зміни цін на стратегічно важливі ресурси. Також у статті проаналізовано зміни в структурі виробництва важливих сільськогосподарських культур.

Abstract. This article examines an important economic problem in modern Ukrainian society - the impact of the war on the activities of small and medium-sized enterprises, on their production volumes, and on their number. The impact of the war on the financial stability of enterprises, changes in the demand for goods and services, as well as challenges related to the safety of workers and changes in production volumes are analyzed, and how small and medium-sized businesses respond to military actions are also described. Changes in GDP and the share of different industries in it, the impact of prices on finished products, depending on the price changes of strategically important resources, are considered. The article also analyzes changes in the structure of production of important agricultural crops.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

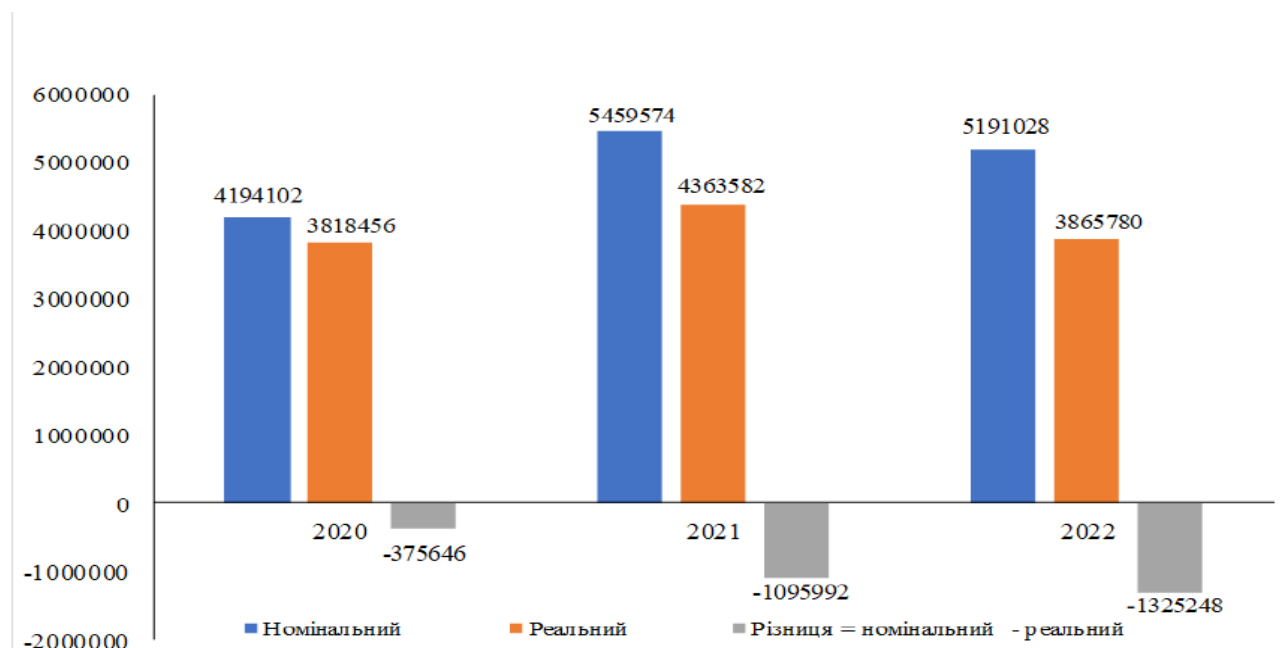
Вступ. Війна завжди була випробуванням для суспільства та економіки країни, і Україна не стала винятком. Починаючи з 2014 року, Україна стикнулася з внутрішнім конфліктом на сході країни, а згодом і повномасштабною війною, що призвело до втрати територій та глибоких змін у політичній, соціальній та економічній сферах. Однак однією з найбільш суттєвих і неоднозначних трансформацій стала зміна умов для розвитку бізнесу.

Середній та малий бізнес завжди були двигуном економічного зростання в Україні, створюючи робочі місця, сприяючи інноваціям та розвитку різних галузей. Але військовий конфлікт, що триває досі, вніс свої корективи у функціонування підприємств різного розміру.

Метою цієї статті є аналіз та оцінка впливу війни на сектори середнього та малого бізнесу в Україні, з розглядом впливу економічних, соціальних та політичних аспектів. Стаття спрямована на розкриття наслідків війни для бізнесового середовища, а також на виявлення можливих стратегій та рішень, які підприємства в Україні використовують для адаптації до умов внутрішнього конфлікту. Метою є розуміння та аналіз впливу війни на малі та середні підприємства як важливих гравців у структурі української економіки.

Виклад основного матеріалу. Війна призводить до значного економічного тиску на середні та малі підприємства в Україні. Збільшення вартості енергії, сировини та інших ресурсів призводить до збільшення витрат на виробництво. Окрім того, нестабільність валютного ринку і загальна економічна нестабільність можуть призвести до зменшення споживчого попиту та скорочення обсягів продажів на багатьох підприємствах.

Військовий конфлікт призвів до значного спаду ВВП, що впливає на рівень економічної активності та можливість зростання малого та середнього бізнесу. На рис.1 представлено зміни реального та номінального ВВП протягом трьох останніх років [2].

*Рис. 1. Динаміка валового внутрішнього прибутку в Україні
Джерело: складено на основі [2]*

Проаналізувавши динаміку валового внутрішнього прибутку в Україні за останні три роки, можемо відмітити, що показники номінального та реального ВВП у 2022-2023 роках значно скоротились на що вплинуло багато чинників. На рис. 2 у відсоткових значеннях відображено втрати ВВП за останні роки, що аналізує також негативну тенденцію. [2]

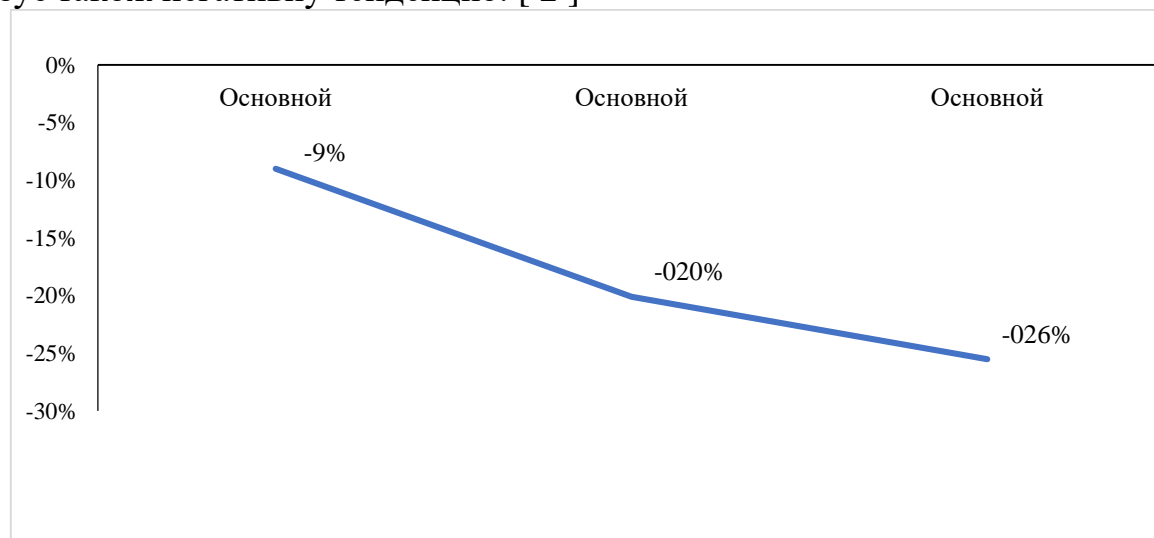

Рис. 2. Зміни ВВП, %

Джерело: складено на основі [2]

Проаналізувавши ці діаграми, можна зробити висновок, що рік перед повномасштабною війною і особливо рік початку дуже стрімко та негативно вплинув на економічне становище, зменшення кількості підприємств, обсягу їх випуску, підвищення цін.

ВВП вказує на обсяг виробництва товарів і послуг в країні за певний період часу, що дає уявлення про те, наскільки активно працює економіка. Це важливо для попередження економічних криз і прийняття відповідних заходів.

Позитивний економічний клімат вказує на загальний стан економіки країни або регіону, який залежить від ВВП, що може свідчити про високий попит на товари та послуги, що може бути вигідним для малого та середнього бізнесу, оскільки вони можуть здійснювати продажі та розвиватися в таких умовах, збільшуючи обсяги виробництва в країні.

ВВП також вказує на рівень витрат населення та підприємств на товари та послуги. Якщо ВВП зростає, це зазвичай означає, що споживачі більше витрачають, що може збільшити попит на продукцію та послуги малого та середнього бізнесу, допомагаючи їм зростати та розвиватися.

Багато малих та середніх підприємств залежать від енергетичних ресурсів для виробництва товарів та послуг. Наприклад, виробничі підприємства можуть потребувати електроенергію для роботи обладнання, а торгові підприємства - для освітлення та клімат-контролю. Ефективне використання енергії допомагає знизити витрати на виробництво та підвищити продуктивність. Вартість енергетичних ресурсів, таких як електроенергія та паливо, може становити значну частину операційних витрат малого та середнього бізнесу [3]. Тому

раціональне управління та зменшення споживання енергії може позитивно вплинути на прибутковість підприємств, особливо в умовах коливань цін на енергоресурси.

Зміна цін на важливі енергоресурси впродовж останніх трьох років та їх вони зміни після початку повномасштабної війни. (представлено на рис.3 та рис.4) [2]

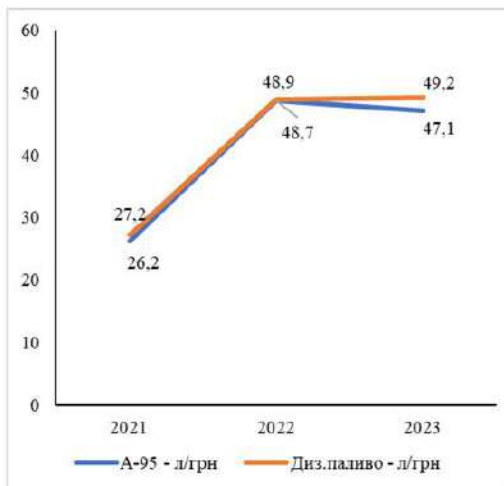
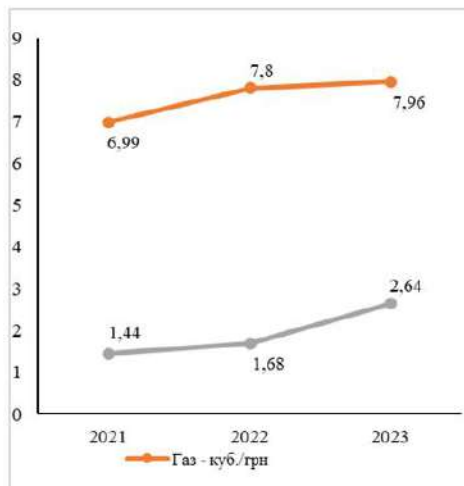

Рис.3. Зміна вартості комунальних послуг палива

Рис.4. Зміна вартості

Джерело: складено на основі [2]

Проаналізувавши ці діаграми можемо визначити, що з початком повномасштабної війни ціни зросли абсолютно на всі енергоресурси, на деякі майже вдвічі, це в свою чергу негативно впливає на діяльність малого та середнього бізнесу, так як зі збільшенням ціни на енергоресурси, збільшуються і витрати підприємств, що в подальшому вплине на обсяги попиту та пропозиції.

Власне кількість підприємств та обсяги випуску є важливою складовою функціонування економіки. На рис. 5 представлена динаміка підприємств різних галузей за період з 2020 по 2022 роки [2].

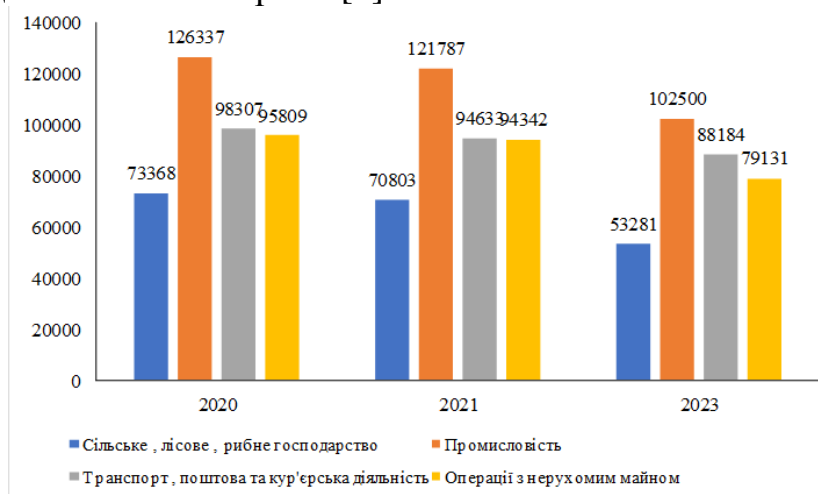

Рис. 5. Кількість підприємств різних галузей

Джерело: складено на основі [2]

З початком повномасштабної війни справді досить помітно зменшилась кількість зареєстрованих підприємств в нашій країні . Це наслідки причин, які ми описали вище, а також багато інших; зокрема: нестабільність на валютному ринку, масова втрата працівників, фізична втрата майна та об'єктів підприємства тощо.

На рис. 6 відображено частку галузей в структурі ВВП України [2].

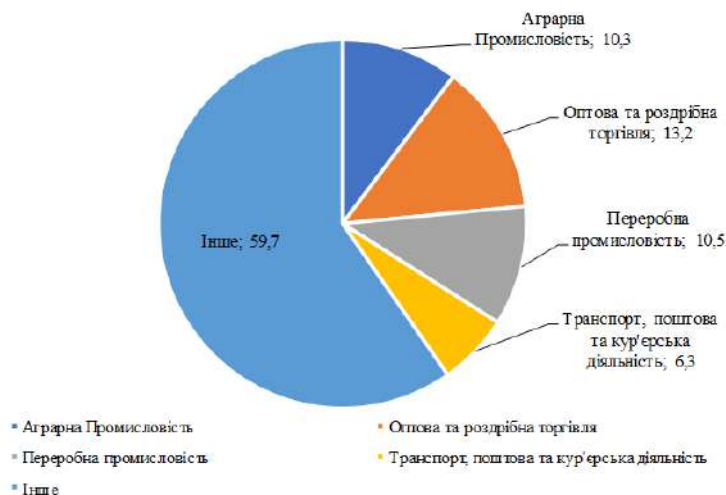

Рис. 6. Частка ВВП різних галузей %

Джерело: складено на основі [2]

Як ми бачимо, левову долю у ВВП України займає аграрна промисловість, також 41% від усього експорту нашої країни теж складає продукція сільського господарства. Покажемо динаміку виробництва у аграрному секторі за останні кілька років на прикладі зернових та зернобобових культур – саме ці культури найбільше виробляються українськими фермерами. (рис. 7, 8) [1].

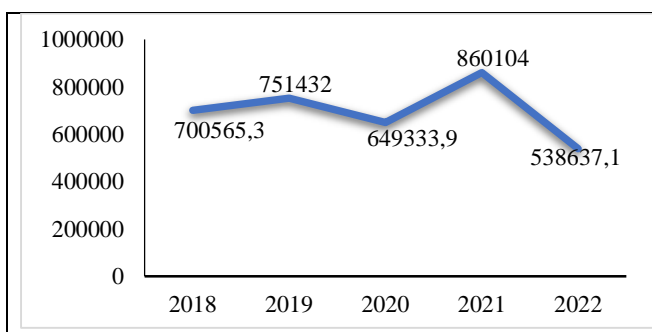

Рис. 7. Обсяг виробництва зернових та зернобобових культур аграрним сектором України (тис. ц)

Джерело: складено на основі [2]

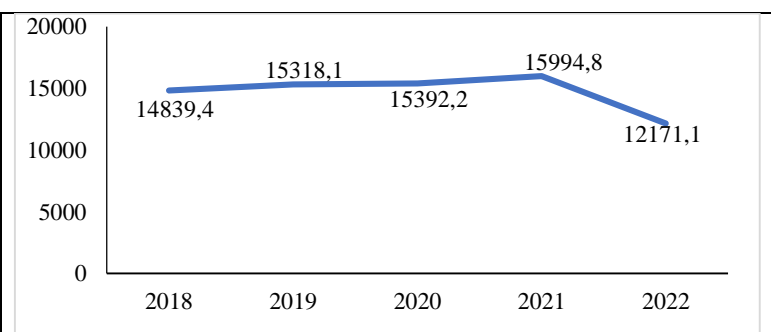

Рис. 8. Посівні площі зернових та зернобобових культур аграрного сектору України (тис. га)

На рис. 7 ми бачимо різке зменшення виробництва зернових та бобових культур, а на рис. 8 ми бачимо одну із головних причин цього – зменшення посівних площ. Це чіткий відтінок війни, такий різкий спад посівних територій через окупацію певної частини нашої країни та через ведення бойових дій де

небезпечно займатися сільськогосподарським виробництвом.

Висновки. Війна, яка розпочалася в Україні ще у 2014 році, суттєво вплинула на середній та малий бізнес в країні. Основними аспектами були:

- загроза безпеці, зокрема в районах, які перебувають під контролем збройних конфліктів, що створює серйозні виклики для підприємств, змушуючи їх припинити або обмежити виробництво та продаж;

- економічні обмеження, застосування санкцій, пов'язані з конфліктом, що в подальшому обмежує можливості зовнішньої торгівлі та доступ до іноземного капіталу, що ускладнює розвиток бізнесу;

- зменшення інвестицій, через невизначеність та ризики, пов'язані з військовим конфліктом, що обмежує можливості розширення та розвитку бізнесу.

- валютний ринок в Україні став дуже нестійким через війну, що призводить до нестабільності цін та фінансових ризиків для бізнесу;

- держава може впроваджувати зміни в регуляторній та податковій політиці відповідно до економічних викликів, пов'язаних з війною. Що в своє чергу впливає на фінансову стійкість підприємств;

- війна призводить до масового переселення та міграції, втрати робочої сили в деяких регіонах, що ускладнює пошук кваліфікованих працівників для бізнесу;

- нестабільність в окремих регіонах, включаючи переривання постачанням та збільшення вартості енергоресурсів, може підвищити витрати на виробництво для підприємств;

У всіх цих аспектах війна впливає на прибутковість, стійкість та можливості для росту середнього та малого бізнесу в Україні. Проте, варто відзначити, що деякі підприємства в умовах війни знайшли шляхи адаптації та виживання, зокрема через диверсифікацію ринків та пошук нових можливостей.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт: державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Офіційний сайт: Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>.

Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf.

Богдана ВОРОБІЙОВА*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТУРИЗМУ: МОТИВАЦІЯ ТА ЗАДОВОЛЕННЯ

***Анотація.** У статті проаналізовано основні проблеми психологічних аспектів туризму, мотивації та задоволення. Проведено аналіз психологічних аспектів, що впливають на мотивацію туристів та їхнє задоволення від подорожей. Дослідження висвітлює різноманітні мотиви, які спонукають людей подорожувати, включаючи культурну цікавість, відпочинок, пригоди, і соціальну взаємодію, надає цінний внесок у сферу туризму, що може бути корисним для планування туристичних продуктів та послуг.*

***Abstract.** The article analyzes the main problems of psychological aspects of tourism, motivation and satisfaction. The psychological aspects that influence the motivation of tourists and their satisfaction from traveling are analyzed. The study highlights the various motivations that motivate people to travel, including cultural curiosity, leisure, adventure, and social interaction, and provides valuable insights into the tourism industry that can be useful for planning tourism products and services.*

Вступ. Туризм можна розглядати як фактор вдосконалення якості життя. Індустрія туризму має потужний економічний вплив створюючи позитивний імідж країни, розвиваючи туристичну інфраструктуру, забезпечуючи населення новими робочими місцями, наповнюючи бюджет. Не менш важливим є соціально-психологічний вплив туризму на емоційний та фізичний стан людини, що допомагає переживати, отримати нові враження, поліпшити здоров'я.

За даними психологічних досліджень одноманітність міського ландшафту сприяє розвитку стресу та депресивних станів. Різні види туризму допомагають відновити сили та покращити психічний стан людини. Природний туризм, такий як гори, ліси та водні розваги, може відновлювати психологічне здоров'я. Взаємодія з природою може знизити рівень стресу та покращити настрій. Саме контакт з природою сприяє відновленню фізичної та емоційної енергії. Культурний туризм, такий як відвідування музеїв, храмів, старовинних міст та місцевих фестивалів, може також мати позитивний вплив на психічний стан людини. Вивчення історії та культури інших країн та народів може розширити розумові горизонти, збільшити почуття задоволення та підвищити самооцінку.

* Науковий керівник: асистент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Тетяна ЗАХАРОВА

Медичний туризм також може бути корисним для покращення психічного стану. Відвідування спа-курортів, де пропонуються різні процедури для тіла та релаксації, може допомогти зняти напругу та стрес. Таким чином різноманітність та зміна оточення, контакт з природою та культурою, а також можливість відпочити та розслабитися можуть сприяти зняттю стресу і покращенню настрою і являється одним з найважливіших переваг туристичної діяльності. [1]

Виклад основного матеріалу. Подорожі давно стали необхідністю та невід'ємною частиною повсякденного життя людей. Рано чи пізно ви відчуєте потребу подорожувати. Коли людина вирішує провести свій вільний час поза домом, сподіваючись зняти напругу і втому, викликані зміною місця роботи, чітко проявляється її прагнення до різноманітних вражень. В кожній підприємницькій діяльності існує психологічний вплив на покупця чи споживача товарів (послуг). А в туристичній компанії психологічні аспекти займають чи не головне місце в плануванні своєї діяльності, розробці та проведенні туристичних програм і подорожей. [2] Врахування психологічних аспектів може бути вирішальним фактором для успішності туристичного продукту і задоволення клієнтів. Одним з головних аспектів, що впливають на психологію туристів, є їх очікування і мотивація. Туристи можуть мати різні очікування від подорожі від відпочинку і релаксації до пригод і нових вражень. Також важливо враховувати індивідуальні мотивації туристів, наприклад, чи вони шукають культурних знайомств, активних видів спорту, або розширення свого кругозору.

Ефективне управління туристичним підприємством неможливе без здатності розуміти психологічні основи галузі. Використання психологічних тригерів, технологій та методів в туристичному бізнесі допомагає продемонструвати свої конкурентні переваги та унікальність, розширити сегмент споживачів, створити довгострокову лояльність клієнтів, сформувати сприятливий соціально-психологічний клімат на підприємстві, уникати конфліктних ситуацій, і як, результат, покращити економічні показники (рис. 1)

Сьогодні важливо враховувати психологічні аспекти споживачів при планування туристичних послуг, так як у нинішньому нестабільному політичному та соціально-економічному середовищі це важливо для досягнення стійкості підприємств, які повинні швидко реагувати на мінливі тенденції споживачів, постійно покращуючи рівень задоволеності клієнтів, оптимізувати ціни та розширювати асортимент послуг. Одним із ключових моментів, який дозволяє відповісти на ці запитання, є мотивація подорожі та вибір туристичного продукту. Туристичну мотивацію можна визначити як мотивацію людини задовольняти потреби у розвазі, яка залежить від фізичних та психологічних характеристик індивіда, системи поглядів, цінностей, схильностей, рівня освіти тощо.

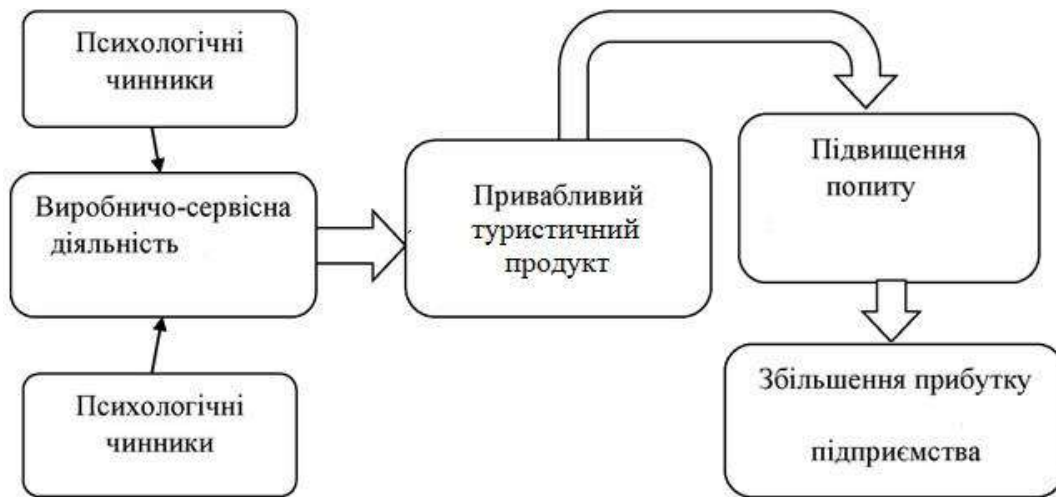

Рис. 1. Вплив психологічних аспектів на результативні показники в туризмі

Джерело: сформовано автором на основі [3-6]

В основі туристичних подорожей лежить мотивація, яка є одним із найважливіших чинників прийняття туристичних рішень і вибору туристичних продуктів та їх складових. Мотиви вибору туристичної подорожі (час, тривалість, напрямок, вид, вартість, характер діяльності) є найважливішими характеристиками, які впливають на поведінкову ініціативу туристів щодо планування відпочинку, вибору, покупки та завершення подорожі [7].

Туристична мотивація є найважливішою складовою системи туристичної діяльності і може розглядатися як вирішальна складова попиту та основа для вибору туристично-відпочинкових проєктів. Мотивація людини певною мірою впливає на її поведінку як покупця і споживача товарів і послуг, особливо в індустрії туризму. Якщо він не виробляється відповідно до попиту споживачів, він не може бути проданий на ринку. Адресність турпродукту є запорукою його товарності. У туристів завжди є ряд мотивацій, лише деякі з яких мають велике значення та впливають на механізм і результати остаточного рішення. Проте будь-яка мотивація в конкретній ситуації та під впливом конкретного середовища може вплинути на поведінку споживачів у процесі прийняття туристичних рішень та вибору туристичних продуктів.

Часто на зміни в туристичних проєктах впливають не первинні, а вторинні мотиви. Наприклад, людина, яка їде у певне місце на відпочинок і іноді відвідує інші цікаві місця та пам'ятки, пояснює свою поведінку мотиваційними наслідками: «Я кажу, коли я знову сюди приїду? Мені потрібно все побачити».

Виявлення, розуміння та використання мотивації подорожей має стати найважливішою стратегією для туристичних компаній, зосереджуючись на визначенні потреб ринку та створенні туристичних продуктів, які відображають потреби конкретних сегментів ринку. Туристична мотивація, як вирішальна складова попиту, повинна лягти в основу діяльності туристичних агентств, і очікується, що вироблені туристичні продукти зможуть задовольнити туристичні потреби. При цьому двосторонній підхід доповнює один одного: з

одного боку, глибоке та всебічне вивчення та використання споживчих мотивацій, виробничих орієнтацій та адресності турпродукту, з іншого боку – позитивний вплив про наявні мотивації та їх формування [5].

Початкові відмінності в туристичних мотиваціях не тільки визначають туристичні рішення та вибір конкретних туристичних продуктів, але й надають незліченні можливості для появи та розвитку нових туристичних напрямків, нових туристичних форматів і видів туризму.

Мотивація певною мірою визначає поведінку людини як покупця турпродукту та впливає на вибір практично всіх компонентів турпродукту. Не всі мотиви подорожей можна чітко сформулювати та визначити, але їх можна систематизувати.

Мета подорожі є основою початкових відмінностей у мотиваціях подорожі. Цілі цієї поїздки можна розділити на такі [4]:

- відпочинок, дозвілля та розваги;
- спорт і підтримка;
- полонництво;
- ділові поїздки;
- тощо.

Типи розваг дозволяють умовно класифікувати мотивацію подорожі при виборі подорожі [1-6].

1. Медичне обслуговування. (культурні та оздоровчі тури, медичні тури, оздоровчі спортивні та екзотичні тури та ін.).

2. Спорт.

3. Навчання. Поїздки, пов'язані з вивченням іноземних мов і розмовною практикою; навчальні поїздки на різні види спорту; курси професійної підготовки (менеджмент, маркетинг, економіка тощо); освітні поїздки за інтересами (наприклад, кулінарія, астрономія тощо).

4. Можливість самовираження та самоствердження. Пригодницькі подорожі: тури преміум-класу для походів, сафарі, підкорення гір, пригод тощо.

5. Спеціальні тури. (для автомобілістів; тури для полонників, колекціонерів, гурманів. Наприклад, у Швейцарії є «сирний тур», а в Чехії — «пивний»).

Мотивація та задоволення від подорожей є складними та постійно мінливими явищами, які привертають увагу науковців та практиків. Перше, на що варто звернути увагу, — культурна обізнаність. Відвідувачі шукають можливості поглибити своє розуміння інших культур, традицій та історії. Цей освітній компонент подорожі може надихнути мотивацію до вивчення нового та дати вам багато цінних знань.

З іншого боку, туризм часто служить формою відпочинку та релаксації. Гарне оточення, нові місця та відсутність повсякденних турбот роблять подорожі ідеальним способом відновити фізичне та психічне здоров'я. Це також пов'язано з відчуттям задоволення під час відпочинку, допомагаючи підтримувати рівновагу в житті [5].

Для багатьох туристів мотивацію та незабутні враження створюють

різноманітні види спорту, в тому числі адреналінові або вивчення природи. Ці емоції можуть бути ключовими факторами мотивації подорожі. Іншим аспектом є спілкування та соціальна діяльність. Подорожі дають можливість познайомитися з новими людьми, побудувати нові стосунки та поглибити існуючі. Ця соціальна взаємодія підвищує цінність досвіду відвідувачів. Зокрема, подорожі можуть сприяти особистому розвитку, оскільки вимагають вирішення незвичних завдань і виходу із зони комфорту. Відвідувачі часто стикаються з новими ситуаціями, які розвивають їх креативність, здатність до адаптації та навички прийняття рішень.

І останнє, але не менш важливе: туризм може бути способом підтримки екологічних цінностей. Деякі туристи активно підтримують сталий туризм і охорону природи як частину своєї мотивації.

Висновки. Отже, туризм є багатограним явищем, яке включає бажання підтримуватися культурними знаннями, розвагами, пригодами, соціальною діяльністю, особистим розвитком і екологічними цінностями. Задоволення від туризму є результатом задоволення мотиваційних потреб, які впливають на всі аспекти життя та благополуччя туристів. Розуміння цих аспектів може допомогти оптимізувати туристичні послуги, сприяти сталому розвитку туризму та задовольнити потреби різних категорій туристів. Туризм впливає на розвиток особистості та розширення кругозору, що робить його важливим явищем у розвитку сучасного суспільства та вимагає подальших досліджень для забезпечення сталого зростання туризму та задоволення потреб різних туристичних груп.

Список використаних джерел:

1. Божко Л.Д., Холодок В.Д. Туризм: проблеми та перспективи розвитку під час війни. *Культура України*. 2022. № 77. С. 60–62.
2. Внутрішній туризм зростає в Україні попри бойові дії. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3619754-vnutrisnij-turizm-v-ukraini-zrostaє-popri-bojovi-dii.html> (дата звернення: 12.10.2023).
3. Головченко А. 5 факапів молодіжної політики в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/04/8/244482/>. (дата звернення: 11.10.2023).
4. До бюджету українських громад за пів року надійшло понад 85 млн грн туристичного збору URL: https://lb.ua/society/2023/09/21/575943_byudzhetu_ukrainskih_gromad_piv.html (дата звернення: 12.10.2023).
5. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) (із змінами, внесеними згідно із Законами № 27-IX від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст.160).
6. Програма підтримки молодіжної політики на території Софіїської селищної територіальної громади на 2021-2025 роки. URL: <https://sofotg.gov.ua/storage/documents/documents/56a2808f4230a912ee49aede50f323d7.pdf>. (дата звернення: 12.10.2023).
7. «Психологія та туризм»: досвід науковців і практиків URL: <https://knu.ua/news/12237> (дата звернення: 12.10.2023).

Анастасія ГРИЦАНЕНКО *
студентка 4 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОЦІНКИ РИНКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню гостинності, що є одним із фундаментальних понять людської цивілізації, яка в наш час забезпечується такими видами економічної діяльності як готельне і ресторанне господарство. Визначено, що ресторанне господарство – це вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності щодо надання послуг для задоволення потреб споживачів у харчуванні з організацією дозвілля або без нього. Розкрито, що суб'єкти господарювання здійснюють діяльність у ресторанному господарстві через підприємства (заклади) ресторанного господарства. Досліджено вплив факторів, передусім економічного, політичного та соціально-демографічного характеру, на кількість підприємств ресторанного господарства в Україні.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of hospitality, which is one of the fundamental concepts of human civilization, which nowadays is provided by such types of economic activity as hotel and restaurant business. It was determined that the restaurant business is a type of economic activity of business entities regarding the provision of services to meet the needs of consumers in food with or without the organization of leisure time. It was revealed that economic entities carry out activities in the restaurant industry through enterprises (institutions) of the restaurant industry. The influence of factors, primarily of an economic, political and socio-demographic nature, on the number of restaurant enterprises in Ukraine was studied.*

Вступ. Ресторанний бізнес - це найбільш динамічно розвинутий і високоприбутковий, а, отже, перспективний для інвестицій і привабливий для підприємців сегмент українського ринку послуг. Ресторанне бізнес в європейських країнах є важливою частиною агропродовольчого комплексу, яка значною мірою визначає продовольчу ситуацію. В Україні ресторанний бізнес майже не розглядають як сегмент національного продовольчого ринку, хоча він володіє значним потенціалом із зростання споживання продовольчої сировини вітчизняного виробництва та підвищення рівня імпортозаміщення.

Все це поставило перед управлінням підприємств ресторанного бізнесу цілий ряд нових завдань, таких, як необхідність підвищення ефективності виробництва, зміцнення конкурентної позиції, що пов'язано з впровадженням в

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

повсякденну практику ведення бізнесу сучасних досягнень менеджменту і маркетингу. Одним із визначальних факторів розвитку ресторанного бізнесу на сьогодні є зростання реальних доходів населення, позаяк, це призводить до зміни структури споживання домогосподарств на користь збільшення витрат на культуру та відпочинок. За таких умов присутні зміни концепції організації харчування на користь перенесення даного процесу у сферу готельно-ресторанного бізнесу. Усе вищезазначене обумовлює необхідність подальших наукових досліджень впливу реальних доходів населення на ринок ресторанного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Ресторанне господарство як специфічна галузь включає в себе підприємства різних форм власності, об'єднані за характером перероблюваної сировини і продукції, що випускається, за організацією виробництва і формами обслуговування населення, за послуги, що надаються [1].

Місія підприємств ресторанного господарства полягає в задоволенні потреб населення в організації харчування та дозвілля допомогою вироблених і покупних продукції та послуг [4].

Серед послуг, що надаються споживачам на підприємствах ресторанного господарства, розрізняють такі:

- послуги харчування;
- послуги з виготовлення кулінарної продукції і кондитерських виробів;
- послуги з організації споживання та обслуговування;
- послуги з реалізації кулінарної продукції;
- послуги з організації дозвілля;
- інформаційно-консультативні послуги тощо [6].

Існує багато визначень поняття ресторан. Ресторан – загальнодоступне підприємство харчування, звичайно з різноманітним, широким асортиментом страв складного приготування, закусок, кондитерських, алкогольних і безалкогольних напоїв, фруктів, десертів. В ресторанах широко практикується приготування страв, закусок за індивідуальними замовленнями, а також фірмових і національних страв, передбачених у меню. Високий рівень обслуговування в ресторанах, який забезпечують кваліфіковані фахівці – кухарі, офіціанти, метрдотелі, поєднується з організацією відпочинку і розваг. Ресторани обслуговують сімейні свята, офіційні вечори, прийоми, конференції, тематичні вечори. Залежно від кількості місць існують як дуже маленькі ресторани (10+15 місць), так і великі (500 і більше місць).

Ресторан – тип підприємств громадського харчування, де здійснюється виготовлення, реалізація і організація споживання широкого асортименту блюд і виробів складного приготування всіх основних груп із різноманітних продуктів, реалізація вино-горілчаных виробів. Обслуговуванням відвідувачів ресторану займається кваліфікований персонал в умовах підвищеної комфортності і високого матеріально-технічного оснащення. В ресторанах організуються культурно-відпочинкові заходи [5].

Ресторан – підприємство ресторанного господарства з широким асортиментом страв складного приготування, включаючи замовлені і фірмові, винно-горілчані, тютюнові і кондитерські вироби, з високим рівнем обслуговування в поєднанні з організацією дозвілля. Залежно від якості послуг, що надаються, рівня і умов обслуговування вони поділяються на класи: «люкс», «вищий», «перший». Ресторанне господарство на сучасному етапі налічує більше 60 тис. об'єктів ресторанного господарства (підприємств юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців) майже на 3 млн місць [3]. Ресторанний бізнес як і раніше найбільш активно розвивався в найбільших містах України, лідером за обсягом ринку є, звичайно, Київ. Київ за обсягом ринку володіє 5148 об'єктів ресторанного господарства, Дніпро – 964, Харків – 642 та Львів – 617 об'єктів ресторанного господарства (рис.1.).

З початком економічної трансформації економіки України, коли прибутковість стала ключовою метою діяльності суб'єктів господарювання, відбулося значне зменшення кількості об'єктів ресторанного господарства при установах, промислових підприємствах, навчальних закладах і т. п., які обслуговують споживачів, об'єднаних за професійними ознаками за місцем роботи або навчання. Якщо на кінець 2000 року ця мережа закрита мережа закладів ресторанного господарства складала більше 70%, то сьогодні – менше 20%. Відповідно частка мережі загальнодоступних закладів зросла з 30% до більш ніж 80% [3].

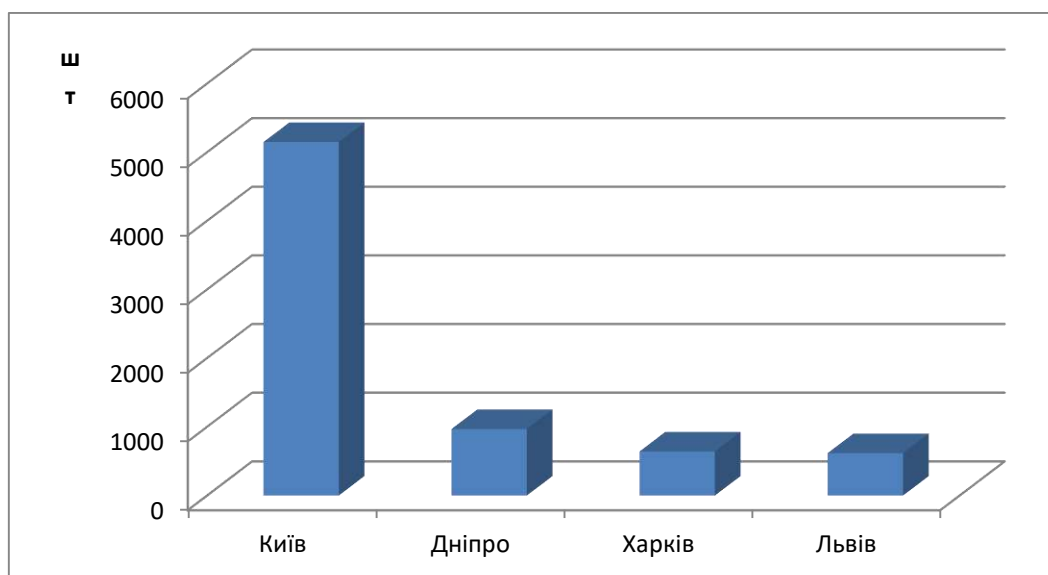

Рис. 1. Обсяг ресторанного ринку за найбільшими містами України
Джерело: розроблено авторами за матеріалами [3]

Щорічний приріст мережі підприємств швидкого обслуговування за країною в цілому складає близько 20-25% – така ситуація тримається вже кілька років і, очевидно, збережеться в найближчі роки. Високі темпи зростання української мережі підприємств швидкого харчування забезпечуються появою

нових ресторанів, в першу чергу в нових торговельних центрах, з розміщенням в них фудкортів, і відкриттям окремих ресторанів самообслуговування [9].

Найбільшу частку в структурі мережі закладів ресторанного господарства займають кафе, закусочні, буфети (більше 53%), що обумовлено стійким попитом споживачів на продукцію і послуги цих підприємств. Частка їдалень на сьогодні складає трохи більше 20%, барів – 16%, інших закладів ресторанного господарства – 7% (рис. 2) [3]. Таким чином, у розрахунку на 100 тис. населення в країні функціонує 6 ресторанів, 119 кафе, закусочних, буфетів, 35 барів, 14 їдалень та 11 інших закладів ресторанного господарства.

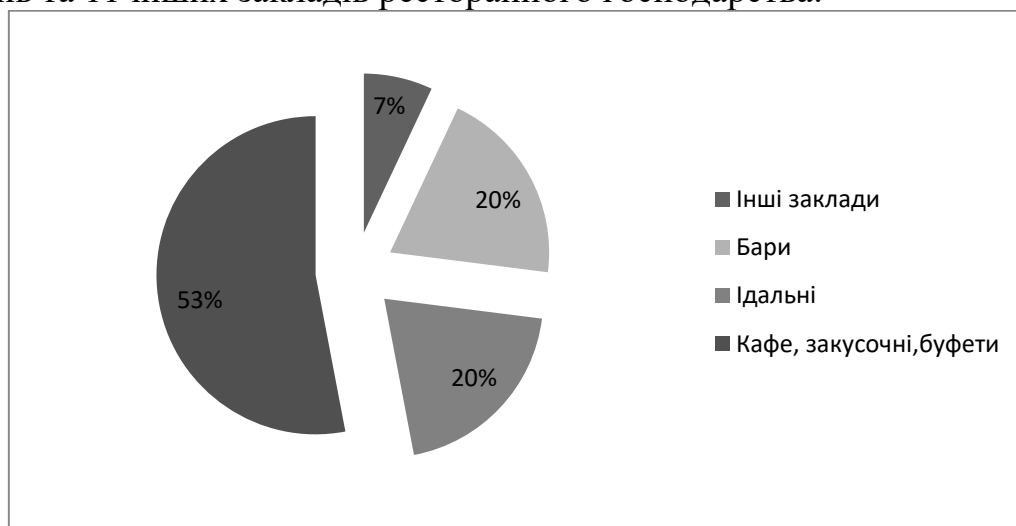

Рис. 2. Структура мережі закладів ресторанного господарства України, у %

Джерело: розроблено авторами за матеріалами [3]

За період переходу до ринкової економіки відбулися зміни потужності різних типів закладів ресторанного господарства: середня місткість одного об'єкта типу ресторану зменшилася більш ніж в 1,5 рази, поступово зростає середня місткість одного кафе, закусочної, буфет, бар, майже незмінною залишається місткість їдалень.

Їдальні в основному обслуговують організовані контингенти споживачів. Так, на підприємствах та в установах вони складають (рис.3.) 27%, школах – 32%, вищих і середніх навчальних закладах – 11%, збройних силах – 0,4% у загальній структурі підприємств видом економічної діяльності «їдальнею і постачання готової їжі» [4].

Частка об'єктів ресторанного господарства в готелях та інших місцях для короткотермінового проживання на сучасному етапі має тенденцію до зростання, але поки що не перевищує 2% від виду економічної діяльності «Готелі та ресторани» [4].

Таким чином, ресторанне господарство як специфічна галузь включає в себе підприємства різних форм власності, об'єднані за характером перероблюваної сировини і продукції, що випускається, за організацією виробництва і формами обслуговування населення, за послугами, що надаються.

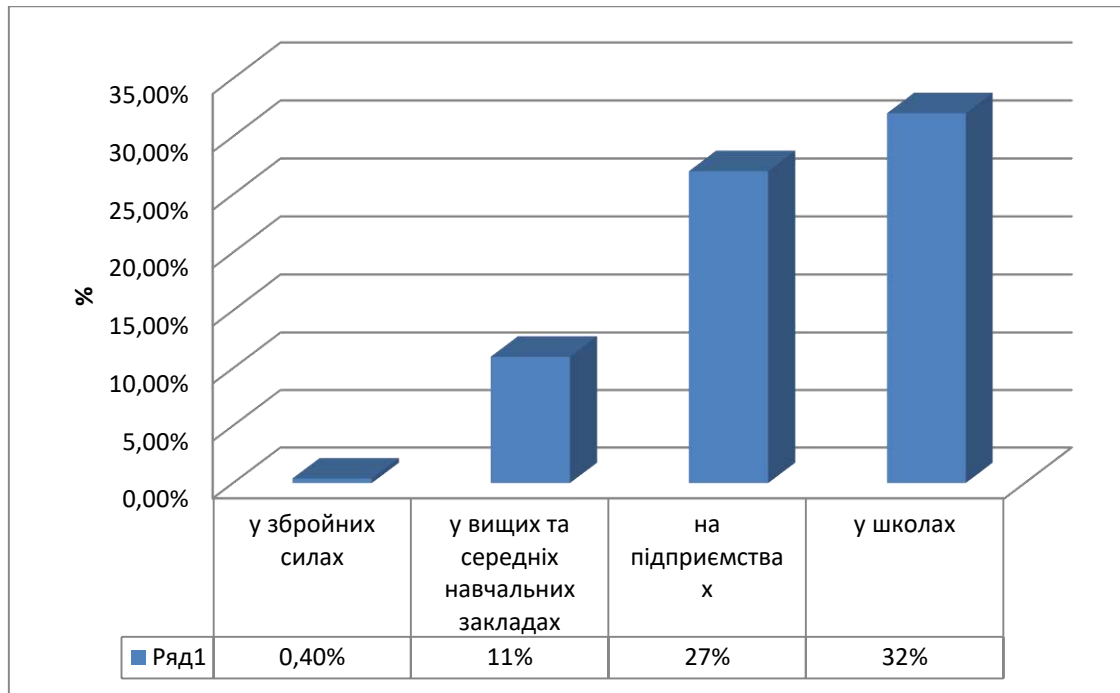

Рис. 3. Кількість ідалень в структурі підприємств та установ, %
 Джерело: розроблено авторами за матеріалами [4]

Висновки. Отже, ресторанний бізнес, як основна складова частина індустрії гостинності, складається як із потужних підприємств, які випускають різноманітну харчову продукцію, так і невеликих приватних підприємств : ресторанів, кафе, барів. Сьогодні ресторанний сервіс ґрунтується на використанні сучасного рівня організації виробництва, швидкому і високоякісному обслуговуванні, використанні широкого асортименту страв і напоїв, пропонувананих гостям.

Список використаних джерел:

1. Готельний ринок Києва на карті Європи. Київ: Cushman & Wakefield, 2018. 25 с.
2. Готельний ринок України: стан та перспективи. URL: www.ukrstat.gov.ua/http://realt.aviso.ua/uk/news (дата звернення: 09.10.2023)
3. Державний служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2023).
4. Табенська О.І. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності. *Інтелект XXI*. 2022. № 6. С. 51-56.
5. Франчайзинг – мінімальні ризики ефективної системи: URL: <http://horeca.ua/articles/la-pizza-espresso10/> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Шамара І.М., Семенов М.А. Тенденції розвитку ресторанного господарства України в умовах глобалізації. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2018. Вип. 8. С. 204-210.

Катерина ДЯДЮК *
студентка 4 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

***Анотація.** У статті проведено комплексне стратегічне управління готелем. Виявлено, що стратегічне управління готелем передбачає управління виробництвом та реалізацією послуг готелю при правильній діагностиці потреб і можливостей ринку та максимально ефективному використанні усіх наявних ресурсів, з врахуванням усіх факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, забезпечення конкурентоспроможності та ефективної роботи підприємства готельного бізнесу на тепер і в майбутньому. Проведено дослідження обсягу реалізованих готельних послуг. Визначено ключові показники функціонування ринку готельних послуг в Україні. Здійснено та проаналізовано туристичну спеціалізацію регіонів України.*

***Abstract.** The article deals with complex strategic management of the hotel. It was revealed that strategic hotel management involves managing the production and implementation of hotel services with the correct diagnosis of market needs and opportunities and the most effective use of all available resources, taking into account all factors of the external and internal environment, ensuring the competitiveness and efficient operation of the hotel business enterprise now and in the future. A study of the volume of implemented hotel services was conducted. The key indicators of the functioning of the hotel services market in Ukraine have been determined. The tourism specialization of the regions of Ukraine was carried out and analyzed.*

Вступ. Основою забезпечення стабільного функціонування підприємств готельного бізнесу є зростання їх прибутковості, конкурентоспроможності, платоспроможності та ринкової вартості як ключових індикаторів здатності суб'єкта господарювання до розвитку, які безпосередньо залежать від взаємоузгодженої і взаємозалежної діяльності всіх підрозділів організації. Ефективність їх взаємодії досягається при використанні стратегії і тактики, як основи забезпечення стабільного функціонування готельного підприємства.

Необхідно зазначити, що схожі тенденції у розробленні стратегій і тактик управління готельним бізнесом властиві чи притаманні усім готельним підприємствам. І тому, з метою визначення вагомості зазначених інструментів проведемо аналіз стратегії і тактики управління готельним бізнесом.

* Науковий керівник: асистент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Світлана МЕЛЬНИК

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах нестабільного економічного і соціального розвитку зусилля держави мають бути спрямовані на розвиток видів економічної діяльності, які мають високий ступінь стійкості до негативного макроекономічного фону. На глобальному і регіональному рівнях необхідно враховувати передумови, що сприяють підвищенню прибутковості галузей економіки. В цьому аспекті бізнес готельних послуг ще донедавна показував динамічне зростання. Завдяки підвищенню доходів населення і платоспроможності, розвитку нових видів туризму в країні, зміні глобальних маршрутів і активізації внутрішніх напрямків туризму готельний бізнес в Україні донедавна динамічно розвивався.

Важливим аспектом сприяння подальшому розширенню ємності ринку гостинності є досить висока прибутковість готельних послуг, формування пропозиції, орієнтованої на тенденцію зростання кількості ділових поїздок, здорового способу життя. Сьогодні в Україні для обслуговування туристів використовується близько 3162 підприємств готельного господарства різних форм власності з загальною одноразовою місткістю 567,3 тис. місць. Станом на кінець 2021 р. в 35 країні працювало 632 готелів категорії 4-5 зірок, 1581 готелів – категорії 2-3 зірки і близько 942 готелів – категорії 1 зірка [18]. Динаміка розвитку готельного бізнесу в Україні протягом останніх років мала тенденцію щодо збільшення. В 2021р. обсяг реалізованих послуг щодо тимчасового розміщення склав 241996,7 тис. грн, у тому числі населенню – 135413,0 тис. грн (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг реалізованих готельних послуг в 2021 р.

Види діяльності	Обсяг реалізованих послуг в 2021 році, тис. грн	У т.ч. реалізовано послуг, тис.грн.			Розподіл обсягу реалізованих послуг за категоріями споживачів (у % до загального обсягу)		
		населенню	підприємствам	іншим категоріям споживачів	населенню	підприємствам	іншим категоріям споживачів
Тимчасове розміщення	241996,7	135413,0	962821,8	103016,9	55,9	39,8	4,3
Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення	231262,4	1310423,5	902328,0	99872,9	56,7	39,0	4,3
Діяльність засобів розміщення на період відпустки та іншого тимчасового проживання	90451,2	34289,5	54014,4	2147,3	37,9	59,7	2,4

Джерело: складено автором за даними [2]

Згідно таблиці 1 обсяг реалізованих послуг з тимчасового розміщення становив у 2021 р. 2419969,7 тис. грн. Найбільшим споживачем послуг з тимчасового розміщення стало населення, його частка в загальному обсязі становила 55,9%, в той час як підприємства – 39,8%.

Така тенденція також спостерігалась і в діяльності готелів і подібних засобів тимчасового 36 розміщення, обсяг реалізованих послуг яких склав 2312624,4 тис. грн в 2021 році, з яких населенню – 56,7%, підприємствам – 39,0%.

У зв'язку з проведенням заходів карантину були закриті кордони держав, скасовані авіасполучення, обмежено пересування у межах України між областями й абсолютна ізоляція країн одна від одної, що спровокувало купу проблем у готельному секторі і привело до закриття 35-40% готелів, функціонування в обмежених умовах, скорочення числа туристів на третину в 2020 р. у порівнянні з показниками 2019 р. і, як результат, скорочення або відсутність прибутку [8].

Проте частка реалізованих послуг діяльності засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання підприємствам склала 59,7%, в той час як населенню – 37,9%.

Ринок готельних послуг робить важливий внесок у формування ВВП країни. В цілому частка внеску ринку готельного бізнесу в економіку України за різними оцінками становить близько 7-10% (таблиця 3).

Сьогодні залучення іноземних туристів здійснюється на основі відкриття лоукостів. При цьому дослідниками прогнозується збільшення частки туризму в ВВП України протягом наступних 8 років лише на 1,7%, а чисельність іноземців, які відвідують Україну за рік, у 2028 р. збільшиться від 15 до 21 млн (статистика враховує також транзитних мандрівників) [4].

Таблиця 2

Ключові показники функціонування ринку готельних послуг в Україні в 2021 р.

Ключовий фактор	Показник
Ліжка в об'єктах розміщень	300000 (з яких 45% готелі та подібні об'єкти)
Туристи в пунктах перетину кордонів	13700000
Туристи в об'єктах розміщення	7000000
Добове перебування	17700000
Загальна частка іноземних туристів	13% прибутків, 11% добових перебувань
Міжнародні туристичні чеки	1,5 мільярда доларів США
Загальний внесок туризму в ВВП	8,80%

Джерело: складено автором за даними [5]

Як нам видається, на таке повільне збільшення обсягів готельних послуг впливає невисока привабливість України як туристичного об'єкта, що зумовлена відсутністю сприятливого для розвитку туристичного бізнесу законодавства, необхідної інфраструктури, браком якісних готелів. Крім цього в умовах запровадження карантинних заходів головними споживачами українських готелів були і залишаються самі українці. Іншою причиною повільного

збільшення розвитку готельної галузі в Україні є її регіональний характер. Аналіз особливостей розвитку готельного бізнесу у регіонах дав можливість з'ясувати спеціалізацію кожного з них (таблиця 3).

Таблиця 3

Туристична спеціалізація регіонів України

Регіони	Спеціалізація
Готелі західних і південних областей	Рекреаційний туризм
Готелі міст-мільйонерів	Корпоративний туризм
Готелі східних областей	Корпоративний туризм
Готелі центральних областей	Корпоративний туризм

Джерело: складено автором за даними [3]

Розвитку рекреаційного туризму в західних і південних областях країни сприяли фізико-географічні, кліматичні, природно-ресурсні та соціально-економічні умови регіонів. Одночасно наявність рекреаційних ресурсів західних і південних областей привело до розвитку мережі санаторно-курортних, лікувально-оздоровчих, туристичних та лікувальних закладів.

Висновки. Отже, досягнення конкурентоспроможності готелів є досить складною діяльністю, яка потребує значних вкладень та розробок у менеджменті готельного бізнесу. Проте для готелів конкуренція є обов'язковим явищем діяльності на ринку готельних послуг, оскільки змушує активно розвиватися підприємства готельного господарства, орієнтуючись на зменшення цінової політики та покращення якості готельних послуг.

Таким чином, аналіз конкурентного середовища на вітчизняному ринку готельних послуг вказує на досить розвинутий ринок гостинності, який, якщо не брати до уваги період карантину в країні, динамічно розвивається з врахуванням особливостей регіональної спеціалізації туристичної України. Проте умови карантинного існування підприємств готельного бізнесу вимагають впровадження заходів щодо забезпечення виживання та існування в цей час, а також акціон-планів з стратегіями виходу із кризи, які розглядають впровадження нових послуг, інноваційних технологій чи виходу на нові ринки, задля того, щоб лишитись конкурентоздатним гравцем

Список використаних джерел:

1. Оніщук Н.В. Розвиток індустрії гостинності в Україні та світі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. №4 (21). С.297-304.
2. Організація готельного господарства: навч.-метод. посіб. / О.І. Коркуна та ін. Львів : Добра справа, 2019. 224 с.
3. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: постанова міністрів України від 03 березня 2021 р. №719. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення 12.06.2021).
4. Ненно І.М., Рудінська О.В., Бушняк Т.І. Сучасні тенденції класифікації послуг та інноваційного розвитку готельних підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. 2021. №3. С.211-216.

5. Приймак Н. С., Ніколайчук О. А., Олініченко І. В. Розвиток підприємств готельно-ресторанного бізнесу Дніпропетровської області та напрямки ефективної організації готельного господарства регіону. *Економічний вісник*. 2020. №4. С. 118–125. URL: <https://doi.org/10.33271/ebdut/72.118> (дата звернення 12.06.2021).

6. Ставська Ю.В. Готельний бізнес в сучасних умовах: актуальні проблеми та тенденції розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 35. С. 284-289.

Світлана ЗЮЗЬ*

студентка 4 курсу

факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

***Анотація.** У статті проаналізовано основні проблеми розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Розглядаються основні перспективи розвитку готельної та ресторанної сфери й туризму України на міжнародному ринку. Схарактеризовано позитивні наслідки розвитку ресторанного господарства в Україні та які заходи необхідно вжити для реалізації готельного господарства. Обґрунтовано які існують системні проблеми розвитку готельно-ресторанного бізнесу. На основі даних, зроблені певні висновки.*

***Abstract.** The article analyzes the main problems of the development of the domestic hotel and restaurant business. The main prospects for the development of the hotel sector and tourism of Ukraine on the international market are considered. Based on the analysis data, certain conclusions were drawn.*

Вступ. Готельний та ресторанний бізнес це одна з складових туристичної сфери, яка спрямована на задоволення туристичних потреб населення у вигляді житла, харчування, транспортного й екскурсійного обслуговування та іншого сервісу. Тому готельний та ресторанний бізнес вважається один з найперспективніших і успішно розвинутих напрямків бізнесу та розвитку в Україні. Особливістю цього бізнесу є орієнтація на Європейські сервісні стандарти й стрімкий перехід до них.

Тому необхідно визначити основні напрямки розвитку готельного бізнесу в Україні з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств індустрії гостинності на ринку готельних послуг.

* Науковий керівник: к.е.н., ст. викладач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Оксана ТАБЕНСЬКА

У своєму становленні готельний та ресторанний ринок України зіткнувся з низкою проблем. Однією з них є слабкість внутрішньої конкуренції, що пояснюється відсутністю вільних засобів та високих податкових ставок, через це складно забезпечити економічну стабільність, максимізувати прибуток, підвищити конкурентоспроможність підприємств індустрії гостинності на ринку готельних послуг, а також відсутність потужних міжнародних готельних та ресторанних мереж.

Виклад основного матеріалу. Готельно-ресторанний бізнес – це основна складова туристичної індустрії. Готельно-ресторанний бізнес містить цілий комплекс послуг для туристів і є ключовим чинником, що визначає перспективи розвитку туризму. Туристичні послуги, зокрема в межах готельного обслуговування, належать до соціально-культурних послуг. Вони створюються на принципах сучасної гостинності, що підвищує їхню роль у розвитку вітчизняного туризму, а також зумовлює необхідність професійної підготовки кадрів для туристичного і готельного сервісу. Для успішного вирішення комплексу завдань з обслуговування гостей, управління закладами із збереженням міцних конкурентних позицій необхідно оволодіти професійними знаннями і постійно їх вдосконалювати.

Отже, в умовах безперервних економічних змін інновації стають основним чинником, що сприяє динамічному розвитку і підвищенню результативності функціонування підприємств готельно-ресторанного господарства. Міжнародний досвід успішної діяльності підприємств готельного господарства свідчить про безальтернативний шлях виживання в умовах глобальної конкуренції побудований на інноваційній основі при активному використанні сучасних науково-технічних досягнень, а також готовності готелів до сучасних інновацій та нововведень. Аналіз підприємств готельного господарства, які успішно здійснюють інноваційну діяльність, показує, що спонукальним мотивом для розробки інновацій є бажання і прагнення керівництва вести стратегічну діяльність в цілому і зокрема інноваційну [1].

Сучасна індустрія гостинності – це особлива самостійна галузь економіки, що поєднує окремі галузі та підприємства, функції яких полягають у задоволенні попиту на різні види відпочинку та розваг. Вона охоплює туризм, готельний та ресторанний бізнес, відпочинок і розваги, сприяє ефективності та розвитку національної економіки, оскільки внаслідок збільшення популярності зростає державний бюджет, підвищується зайнятість населення, рівень його життя, з'являється новий імпульс до розвитку народних промислів, здійснюється позитивний вплив на решту галузей, пов'язаних зі створенням готельно-ресторанних продуктів, відбувається розвиток соціальної та виробничої інфраструктури.

Розглянемо трактування сутності поняття “індустрія гостинності” вченими-економістами (табл. 1).

Міжнародний досвід свідчить, що готельне та ресторанне господарство розвиваються досить швидкими темпами, породжуючи все більшу конкуренцію, але в той же час і велика кількість закладів гостинності витісняється з ринку.

Проблемою є вибір неефективної стратегії розвитку та прийняття необхідних ґрунтованих управлінських рішень, які можуть забезпечити розвиток закладу в сучасних ринкових умовах [2].

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «індустрії гостинності»

№	Трактування сутності поняття “індустрії гостинності”	Автори
1.	Індустрія гостинності розглядається як окремий сектор індустрії туризму, що забезпечує розміщення туристів, а також супутні галузі торгівлі, громадського харчування, сфери розваг.	Ваген Л.
2.	Індустрія гостинності об’єднує туризм, готельний і ресторанний бізнес, громадське харчування, відпочинок і розваги, організацію конференцій і нарад.	Уокер Дж.Р.
3.	Індустрія гостинності – це сфера підприємництва, що складається з таких видів обслуговування, які ґрунтуються на принципах гостинності і характеризуються щедрістю та доброзичливістю у ставленні до гостей.	Вебстер Н.
4.	Гостинність – це секрет будь-якого турботливого обслуговування. Турбота, що проявляється по відношенню до гостя, здібність відчувати потреби клієнта – невловимі, але такі очевидні риси у поведінці службовця.	Браймер Р.А.
5.	Індустрія гостинності виступає як самостійна, складна і відносно відособлена соціально-економічна система, яка залучає значні матеріальні, фінансові та трудові ресурси	Скобкін С.С.
6.	Індустрія гостинності складається з готелів та організацій, які випускають товари і надають послуги, що тісно пов’язані з готельним бізнесом: екскурсійні бюро; транспортні підприємства; підприємства з виробництва сувенірів; навчальні заклади готельно-господарського профілю; інформаційні та рекламні служби; науководослідні та проектні організації готельно-господарського профілю; готелі; підприємства харчування, зокрема ресторанного господарства; підприємства з виробництва готельно-господарських товарів.	Руденко В.П.

Джерело: побудовано автором на основі [2].

З метою реалізації готельного потенціалу України, державі необхідно вжити таких заходів:

1. Забезпечити туристам комфортні й безпечні умови для приїзду та перебування в Україні;
2. Чітко відповідати певним вимогам;
3. Задовольняти вимоги споживачів;
4. Надавати послуги за конкурентоспроможну ціну;
5. Проводити ефективну політику розвитку масового туризму;
6. Вжити заходів щодо поліпшення стану визначних пам'яток.

У своєму становленні готельний та ресторанний ринок України зіткнувся з низкою проблем. Однією з них є слабкість внутрішньої конкуренції, що пояснюється відсутністю вільних засобів та високих податкових ставок, через це складно забезпечити економічну стабільність, максимізувати прибуток, підвищити конкурентоспроможність підприємств індустрії гостинності на ринку готельних та ресторанних послуг, а також відсутність потужних міжнародних

готельних мереж.

Необхідно зазначити, що в Україні, особливо у великих містах, у тому числі й у Києві, рекомендується розвивати можливості недорогих готелів з доступними цінами для людей із середнім рівнем достатку. З урахуванням підвищення внутрішньої ділової активності, у регіонах тризіркові готелі можуть бути привабливими іноземним інвесторам.

Сьогодні все більше міжнародних операторів виявляють цікавість до керування вже готовими об'єктами. Міжнародний оператор дозволяє готелю та ресторану швидше інтегруватися в міжнародні мережі, гарантує підвищення бренду та популярності та надає доступ до міжнародних систем бронювання [3].

В усьому світі готельно-ресторанний бізнес є одним із найбільш привабливих для інвесторів, а його рентабельність у розвинутих країнах не буває нижчою за 40 %, при цьому досягаючи в «туристичних» зонах відмітки 100 %. Щодо України, то на думку спеціалістів, значні потенційні можливості розвитку цієї галузі залишаються нереалізованими.

Існують системні проблеми розвитку туризму й готельно-ресторанного бізнесу в Україні, а саме:

- недооцінення ролі туристичного та готельно-ресторанного бізнесу в наповненні місцевого й державного бюджету;
- відсутність чинної Концепції Державної цільової програми розвитку туризму з виокремленням розвитку готельно-ресторанного бізнесу;
- недосконалість вітчизняного законодавства щодо туристичного бізнесу;
- зменшення по регіонах на 30–60 % кількості іноземних туристів через загальну нестабільну ситуацію в країні, викликану проведенням бойових дій;
- нераціональне використання історико-культурної спадщини й довкілля, недостатня охорона історико-культурних пам'яток;
- недостатня кількість добре рекламованих та підготованих масових заходів;
- відсутність ефективної державної підтримки малому та середньому туристичному і готельно-ресторанному бізнесу;
- недостатній рівень реклами вітчизняного туристичного продукту й готельно-ресторанних послуг всередині країни й за кордоном .

Сучасні тенденції в економіці й туризмі дають підстави стверджувати, що ринок готельних та ресторанних послуг є достатньо перспективним для інвестування. Але перед інвесторами завжди постає питання вибору форм організації та управління роботою готелю. Існує декілька варіантів експлуатації готелю:

- залучення найманого професіонала;
- генерального менеджера;
- залучення розробницької компанії для управління готелем;
- самостійне управління або ж підписання договору франчайзингу з відомою готельною мережею [4].

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна дійти висновку, що готельно-ресторанний бізнес має постійно реалізовувати та збільшувати свої можливості для перспективного розвитку.

Одним із ефективних методів підвищення рівня професійної компетентності є постійний розвиток, нові ідеї, які призводять до можливості більшого розвитку підприємства та комунікація з клієнтами.

Для досягнення поставлених цілей готельно-ресторанні підприємства мають також враховувати усі технічні, адміністративні і людські чинники, які впливають на якість продукції та її безпеку і у сукупності творять систему якості. Таким чином підприємство захопить багато сегментів для свого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Табенська О.І. Сучасні тенденції розвитку готельного господарства *Економіка, фінанси, право*. 2018. № 12. С. 34-38.

2. Табенська О.І. Інноваційні тенденції розвитку ресторанного бізнесу. *Економіка, фінанси, право*. 2019. № 1. С. 31-34.

3. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори». 2022. 331 с.

4. Мальська М. Ресторанна справа. Технологія та організація обслуговування туристів: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 304 с.

Іван КРАСИЛЮК*

студент 3 курсу

факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

***Анотація.** Розглядається поняття антикризового управління як системи принципів та методів, спрямованих на запобігання і подолання кризових ситуацій на підприємствах. Вказано, що основні завдання антикризового управління включають в себе виявлення причин кризи, розробку та реалізацію управлінських рішень для зниження її наслідків і створення умов для відновлення життєздатності підприємств. Наголошується, що антикризове управління є важливим інструментом для підприємств у забезпеченні їх стійкості в умовах нестабільності та ризиків. Зауважується, що в умовах складної геополітичної ситуації та гіпердинамічного зовнішнього середовища, важливо проводити*

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

детальні дослідження антикризового фінансового управління та розвивати гнучкі фінансові стратегії для підприємств. Розглядається метод мультиплікативного дискримінантного аналізу (MDA) як ефективний інструмент для прогнозування кризових явищ і банкрутства підприємств. Зроблено висновки, що створення стратегії антикризового управління для підприємства є необхідним етапом у забезпеченні його стійкості та подоланні потенційних кризових ситуацій.

Abstract. *The concept of anti-crisis management is considered as a system of principles and methods aimed at preventing and overcoming crisis situations at enterprises. It is indicated that the main tasks of anti-crisis management include identifying the causes of the crisis, developing and implementing management solutions to reduce its consequences and create conditions for restoring the viability of enterprises. It is emphasized that anti-crisis management is an important tool for enterprises in ensuring their stability in conditions of instability and risks. It is noted that in the conditions of a complex geopolitical situation and a hyperdynamic external environment, it is important to conduct detailed studies of anti-crisis financial management and develop flexible financial strategies for enterprises. The method of multiplicative discriminant analysis (MDA) is considered as an effective tool for forecasting crisis phenomena and bankruptcy of enterprises. It was concluded that the creation of an anti-crisis management strategy for the enterprise is a necessary stage in ensuring its stability and overcoming potential crisis situations.*

Вступ. Нині, в умовах інституційних перетворень економіки України, гостро постає питання необхідності формування ефективної системи антикризового управління підприємством. Саме процес виникнення криз на підприємстві та пов'язані з цим труднощі зумовлюють розробку системи антикризового управління підприємством [6].

На сьогоднішній день стан економіки України можна охарактеризувати як кризовий, що підтверджує низка тенденцій. В умовах збройної агресії росії, втрати значною кількістю підприємств своїх виробничих потужностей, погіршення системи логістичного постачання, нестабільності курсу національної валюти вимагає від усіх підприємств активного антикризового управління, яке має здійснюватися згідно з сформованою стратегією розвитку підприємства [5].

Антикризове управління досить актуальне у сучасному світі, зокрема в умовах поширення пандемії COVID-19 та змін в економічному контексті світу. В Україні в умовах воєного стану, антикризове управління набуло не аби якого значення.

Криза - це період нестабільності та невизначеності, який характеризується загостренням проблем та викликів, що ставлять під загрозу здатність суспільства, економіки чи індивідуальної особи функціонувати в звичайному режимі [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Антикризисним управлінням називають сукупність принципів та методів, які використовуються для розробки та реалізації комплексу управлінських рішень. Такі рішення частіше всього спрямовані на оперативне виявлення небезпеки кризи, причин її виникнення, шляхів для зниження негативних наслідків, а також на створення відповідних умов для своєчасного подолання кризи та відновлення життєздатності підприємств. Це досягається за рахунок використання потенціалу підприємства та мінімізації матеріальних й фінансових витрат.

У сучасному розумінні антикризове управління – це система подолання кризових явищ, яка складається з ряду підсистем, відповідно до функціональних сфер підприємства [4].

З метою розуміння шляхів запобігання кризовим ситуаціям вчені виокремлюють певні причини, що викликають окремі загострення в складових системи або в цілому на підприємстві (рис. 1).

Рис. 1. Причини що породжують кризові явища

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Дослідженню антикризового фінансового управління велику увагу приділяли у своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні науковці: А. Ткаченко, А. Мельничук, В. Василенко, М. Мескон, А. Вовчак, В. Герасимчук, Г. Кіндрацька, Л. Козак, Б. Литвак та інші. Доробки цих і багатьох інших науковців внесли вагомий вклад в теорію і практику фінансового управління та формування фінансової стратегії підприємства. Однак питання антикризового фінансового управління та забезпечення гнучкості його фінансової стратегії задля розвитку підприємства в умовах війни й гіпердинамічності зовнішнього середовища функціонування потребують детальнішого дослідження [2].

Антикризове управління найчастіше поділяють на такі підсистеми:

- антикризове операційне управління;
- антикризове фінансове управління;
- антикризовий маркетинг;
- антикризове управління персоналом;
- антикризове організаційне управління тощо [4].

Але зазначені вище підсистеми не функціонують ізольовано. Реалізація мети потребує узгодження та координації дій з окремих напрямів. Тільки за цих умов результат – виведення підприємства зі стану кризи, фінансове оздоровлення – буде не тільки досягнуто, але й закріплено.

Антикризове управління є симбіозом стратегічного управління (через реалізацію стратегії недопущення кризи) і оперативного менеджменту (через реалізацію стратегії подолання кризи).

З позиції стратегічного антикризового управління промисловим підприємством виділяють наступні етапи (фази) розвитку кризової ситуації на підприємстві (рис. 2).

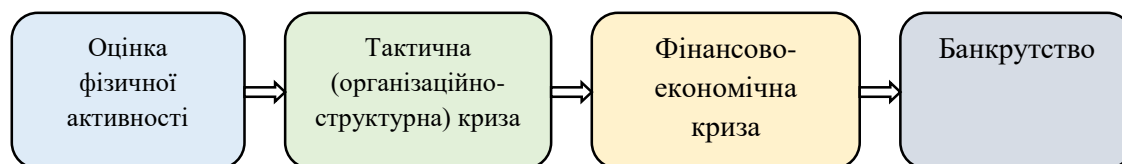

Рис. 2. Фази розвитку кризи підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Кризи можуть мати як негативні, так і позитивні наслідки. Негативні наслідки можуть включати економічний спад, збільшення безробіття, погіршення фізичного та психічного здоров'я людей, загострення соціальних проблем. Однак криза також може стимулювати інновації, сприяти змінам та перетворенням, підвищувати свідомість та мобілізувати людей до змін. У кожному випадку криза є викликом, який вимагає змін та адаптації до нових умов і вимог [3].

Класичними функціями антикризового фінансового управління є планування (процес визначення цілей організації та їх змін) стратегій і програм антикризової стабілізації, а також ресурсів для їх досягнення. Вчені пропонують починати із формулювання стратегії та займатися розробкою та реалізацією

заходів тактичного характеру в межах антикризових стратегій. Антикризове фінансове управління підприємством є складовою частиною антикризового управління підприємством, що підкреслюється багатьма сучасними науковцями.

Отже, у сучасних умовах характер управлінської діяльності у сфері формування фінансової стратегії зазнає суттєвих змін, серед яких слід виділити використання якісно оновленого інформаційного інструментарію та забезпечення всіх видів безпеки, включаючи інформаційну, поряд із розширенням вимог до працівників в умовах дистанційної роботи, використання інформаційних технологій, здатних адаптувати підприємницьку діяльність до умов сьогодення [2].

У міжнародній практиці для прогнозування кризових явищ та банкрутства широко використовується мультиплікативний дискримінантний аналіз. Цей метод запропонований в 1968 р. американським економістом Альтманом (Edward I. Altman). Індекс кредитоспроможності побудований за допомогою апарату мультиплікативного дискримінантного аналізу (Multiple-discriminant analysis, MDA) та дозволяє розділити господарюючі суб'єкти на потенційних банкрутів і не банкрутів.

Найбільше розповсюдження в міжнародній практиці одержала Z- модель Альтмана (Z-рахунок Альтмана, Altman Z-Score). Це фінансова модель (формула), покликана дати прогноз ймовірності банкрутства підприємства.

В основі формули лежить комбінація 4-5 ключових фінансових коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

Чотирьох-факторну модель використовують для невиробничих підприємств, вона виглядає наступним чином:

$$Z\text{-score} = 6.56T1 + 3.26T2 + 6.72T3 + 1.05T4$$

де, T1 = Робочий капітал / Активи;

T2 = Нерозподілений прибуток / Активи;

T3 = ЕВІТ / Активи;

T4 = Власний капітал / Зобов'язання.

Для виробничих підприємств використовують п'яти-факторну модель:

$$Z\text{-score} = 0.717T1 + 0.847T2 + 3.107T3 + 0.42T4 + 0.998T5$$

де, T1 = Робочий капітал / Активи;

T2 = Нерозподілений прибуток / Активи;

T3 = ЕВІТ / Активи;

T4 = Власний капітал / Зобов'язання;

T5 = Виручка / Активи [4].

Формування стратегії антикризового управління для підприємства є важливою складовою успішного подолання кризових ситуацій і забезпечення стійкості бізнесу. Нижче наведено кроки та рекомендації для розробки такої стратегії:

1. Аналіз ситуації, тобто важливо оцінити поточну фінансову, економічну та організаційну ситуацію на підприємстві, визначити причини кризової ситуації і її потенційні наслідки.

2. Складання команди, варто сформувати команду антикризового управління, включаючи ключових спеціалістів і керівників, які володіють необхідними навичками і знаннями для управління кризовою ситуацією.

3. Запланування реагування, потрібно розробити план дій на випадок кризової ситуації та визначити конкретні заходи, які необхідно прийняти для подолання кризи, включаючи фінансові, оперативні і маркетингові аспекти.

4. Фінансове управління, варто провести аналіз фінансового стану підприємства і розробити стратегію зменшення витрат, залучення фінансування і управління заборгованостями. Можливо, знадобиться переговорити з кредиторами із зміною умов погашення боргів.

5. Оптимізація операцій, необхідно визначити, як можна оптимізувати операційну діяльність, зменшити запаси, підвищити ефективність виробництва та управляти оборотними коштами.

6. Маркетинг та продажі, варто розробити стратегію збереження і привернення клієнтів. Можливо, знадобиться переглянути цінову політику, запуснути акції і рекламні кампанії, щоб збільшити продажі.

7. Ризик-менеджмент, необхідно визначити ключові ризики, які загрожують підприємству, і розробити стратегії їх управління. Це може включати в себе диверсифікацію продукції або ринків.

8. Комунікація і звітність, потрібно забезпечити відкриту та ефективну комунікацію зі співробітниками, клієнтами, постачальниками та іншими зацікавленими сторонами. Важливо буде інформувати всіх про хід виконання плану антикризового управління.

9. Оцінка і коригування, важливо регулярно оцінювати результати впровадження стратегії антикризового управління і, в разі необхідності, коригувати план дій.

10. Уроки з кризи, тобто після виходу з кризової ситуації варто провести аналіз і визначити уроки, які можна вивчити з події. Це допоможе зробити підприємство більш стійким до майбутніх криз.

Створення стратегії антикризового управління для підприємства є необхідним етапом у забезпеченні його стійкості та подоланні потенційних кризових ситуацій. Ключовими кроками в цьому процесі є аналіз поточної ситуації, формування команди антикризового управління, розробка плану дій та стратегій з фінансового, операційного та маркетингового управління [9]. Оптимізація ризик-менеджменту, ефективна комунікація та постійна оцінка результатів також відіграють важливу роль у виконанні цієї стратегії. Важливо розуміти, що кожна криза може бути унікальною, і стратегія антикризового управління повинна бути адаптована до конкретних обставин. Тому, постійна гнучкість та здатність до швидкого реагування є важливими аспектами успішного антикризового управління.

Не може бути стратегії, придатної для всіх підприємств, як не існує єдиного універсального стратегічного антикризового управління. Кожне підприємство є особливим, тому й процес формування стратегії для нього індивідуальний і залежить від позиції підприємства на ринку, динаміки його

розвитку та потенціалу, поведінки конкурентів, характеристик виготовленої продукції (надання послуг), стану економіки, підприємницького середовища та багатьох інших чинників.

Висновки. Антикризове управління є сукупністю принципів та методів для розробки та реалізації управлінських рішень на підприємствах. Головною метою антикризового управління є оперативне виявлення небезпеки кризи, визначення її причин, розробка шляхів зниження негативних наслідків та створення умов для подолання кризи і відновлення життєздатності підприємства.

Антикризове фінансове управління та гнучка фінансова стратегія є важливими аспектами забезпечення стійкості та розвитку підприємства в умовах невпевненості та змін на ринку.

Ключовою функцією антикризового фінансового управління є планування стратегій та програм антикризової стабілізації, а також ефективний розподіл ресурсів для їх реалізації.

Формування стратегії антикризового управління є невід'ємною складовою успішного подолання кризових ситуацій та забезпечення стійкості підприємства. Цей процес передбачає комплексний аналіз фінансового стану, операційного управління, маркетингових стратегій та ризик-менеджменту.

Антикризове управління є необхідним елементом управлінської практики сучасного підприємства, що дозволяє ефективно реагувати на кризові ситуації та забезпечувати його стабільність та успішність у невизначених умовах.

Список використаних джерел:

1. Благодетелева-Вовк С.Л. Управління фінансовою санацією підприємств. Навчальний посібник. К.: Південний Центр. 2006. 248 с.
2. Бортнік С. Антикризове фінансове управління підприємством як інструмент забезпечення його розвитку в умовах воєнної економіки. *Збірник тез. Волинський національний університет ім. Лесі Українки*. 2022. С. 78-80. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Kostiantyn-Pavlov/publication/366272314> (дата звернення 11.09.2023).
3. Воронін А.Д. Формування системи антикризового управління торговельного підприємства. 2023. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/>(дата звернення 14.09.2023).
4. Глушко Р.В. Формування стратегії антикризового управління підприємством. 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81691/1/Glushko_mag_rob.pdf (дата звернення 18.09.2023).
5. Єпіфанова І., Болотнов Д. Місце стратегії в системі антикризового управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 3. С. 335-338. DOI 10.31891/2307-5740
6. Єпіфанова І.Ю., Оранська Н.О. Сутність антикризового управління підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 265-269. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10321/Yepifanova_Oranska2016.pdf?sequence=1 (дата звернення 19.09.2023).
7. Костецький В. Формування стратегії антикризового управління

підприємством. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. Ч. 2. С. 208-211. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13209/1/kostetskyu.pdf> (дата звернення 20.09.2023).

8. Прохорова О. Стратегія антикризового управління в агробізнесі. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/> (дата звернення 21.09.2023).

9. Podolianchuk O., Tomashuk I. Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*. 2020. № 47. P. 7. P. 63-73.

Ілля КРАСУЦЬКИЙ *

студент 4 курсу

факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ДО ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню розвитку індустрії гостинності в Україні шляхом використання досвіду розвинутих країн світу та впровадження інновацій. З цією метою було вивчено і проаналізовано підходи до визначення терміна «індустрія гостинності». Розглянуто поняття «інновації» у вузькому і широкому сенсі як складний і багатоаспектний феномен. Виділено основні вимоги до визначення інновацій в індустрії гостинності. В результаті аналізу розвитку індустрії гостинності з'ясовано, що в індустрії готельного бізнесу активно впроваджуються інновації. Проведено їх класифікацію за цілою низкою критеріїв, виокремлено чотири групи, а саме: інновації в області стратегічного капіталу, інновації в операційній діяльності готелю, інновації в області взаємовідносин з клієнтами і ринком та інновації в області фінансової ефективності. Доведено, що впровадження інновацій в готельній сфері проявляється в удосконаленні інформаційного забезпечення діяльності засобів розміщення.

Abstract. The article is devoted to the study of the development of the hospitality industry in Ukraine by using the experience of the developed countries of the world and introducing innovations. For this purpose, approaches to defining the term "hospitality industry" were studied and analyzed. The concept of "innovation" in the narrow and broad sense is considered as a complex and multifaceted phenomenon. The main requirements for defining innovations in the hospitality industry are highlighted. As a result of the analysis of the development of the hospitality industry, it was found that innovations are being actively implemented in the hotel business industry. They were classified according to a number of criteria, and four groups were

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

distinguished, namely: innovations in the field of strategic capital, innovations in the operational activities of the hotel, innovations in the field of relations with customers and the market, and innovations in the field of financial efficiency. It has been proven that the introduction of innovations in the hotel sector is manifested in the improvement of information support for the activities of accommodation facilities.

Вступ. Індустрія гостинності вважається однією з найбільших галузей сучасної економіки, що швидко розвивається. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації, на частку індустрії гостинності припадає 10% від світового виробничо-сервісного ринку, 5% всіх податків, 7% світових інвестицій. Кожен 12-й працівник в світі зайнятий в індустрії гостинності (без урахування непрямого впливу на створення робочих місць). Інновації є одним із ключових факторів розвитку як економіки в цілому, так і підприємств сфери гостинності зокрема. Країни, які досягли успіху в галузі впровадження інновацій у сфері обслуговування є: Швейцарія, Швеція, Сінгапур, Фінляндія, Великобританія, Нідерланди, Данія, Гонконг (Китай), Ірландія, США, Люксембург. Україна займає лише 51 місце в списку з 141 країни, перебуваючи між Молдовою і Румунією [2]. Країни-лідери рейтингу забезпечують зростання економіки за рахунок інноваційного розвитку сектора послуг. Даний шлях є актуальним і для України.

Більшість дослідників сходяться на думці, що в сучасних умовах основним джерелом розвитку як економіки в цілому, так і окремих компаній, зокрема, є інновації. Тому важливо визначити специфіку характеру інновацій в індустрії гостинності, уточнення поняття «інновації в індустрії гостинності» та розробки способів їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. Гостинність передбачає одне з фундаментальних понять людської цивілізації, оскільки вже давно перетворилося на індустрію, в котрій зайняті не один мільйон професіоналів. Індустрія гостинності об'єднує туризм, готельний та ресторанний бізнес, громадське харчування, відпочинок і розваги, організацію конференцій і нарад. Індустрія гостинності як особлива сфера підприємницької діяльності, відрізняється інтегрованим характером економічних відносин взаємодії та взаємної залежності суб'єктів виробничих і невиробничих галузей, що надають універсальний продукт (набір послуг, різних види робіт, різнопрофільні товари). Головна відмінність гостинності від інших сфер бізнесу полягає в тому, що основна мета гостинності - задоволення запитів гостей [5].

Вивчивши і проаналізувавши підходи до визначення терміна «індустрія гостинності», взаємовідношення індустрії гостинності з туристською і готельною індустріями, а також визначивши склад і особливості індустрії гостинності, стає можливим привести авторське визначення гостинності. Вважаємо, що індустрію гостинності слід розглядати в широкому і вузькому сенсі.

У вузькому сенсі – це сукупність готелів і підприємств громадського харчування. У широкому сенсі індустрія гостинності - міжгалузевий сектор сфери послуг, що активно розвивається та тісно взаємопов'язаний з індустрією

туризму, що складається з численних підприємств і організацій, націлених на максимально повне задоволення запитів і переваг туристів, мандрівників, а також місцевого населення в організації їх відпочинку і дозвілля. При цьому до числа підприємств і організацій, що входять до складу індустрії гостинності відносяться: готелі, ресторани, туристичні агентства, туроператорські компанії, розважальні заклади.

Існування численних підходів до визначення поняття інновацій є доказом складності і багатоаспектності даного феномена. Необхідно відзначити той факт, що крім формалізованих визначень, існують також більш абстрактні трактування інновацій. На думку П. Друкера, інновацію слід розглядати і застосовувати як «можливість, результатом якої стане створення нового, поліпшеного продукту або сервісу. Інновацією може бути ідея, порядок, процес або продукт, який перетворює ідею, що дозволяє вирішити нову проблему в конкретний додаток, і розглядається людиною як нове» [1].

Отже, в якості інновацій можуть виступати нові послуги і технології обслуговування, які сприятимуть розвитку підприємства. При цьому їх новизна визначається в рамках, що застосовують підприємства. Таким чином, інновації в індустрії гостинності спрямовані на створення нових джерел задоволення покупців і нерозривно пов'язані з наданням клієнтоорієнтованого сервісу. Не випадково, в роботах зарубіжних авторів крім виділення різних видів інновації відповідно до визначених критеріїв, існує їх поділ в ширшому сенсі на сервісні і виробничі [4, с. 37].

Проаналізувавши представлені підходи до визначення інновацій, а також виявивши специфічність сервісних інновацій, стає можливим виділити основні вимоги до визначення інновацій в індустрії гостинності.

1. Аспект новизни.

2. У визначенні має бути вказівка на практичне використання нововведень і досягнуту ефективність (таким чином, не повинні змішуватися поняття «нововведення» та «інновації»).

3. Повинна бути відображена мета впровадження нововведення.

4. Необхідно розділяти поняття «інновація» та «інноваційна діяльність», бо інновація є кінцевий корисний результат інноваційної діяльності.

5. Повинна бути врахована специфіка індустрії гостинності як об'єкта інновацій.

З огляду на вимоги до змісту інновацій, а також беручи до уваги специфіку діяльності в індустрії гостинності, можна стверджувати, що сервісні інновації в індустрії гостинності - кінцевий результат інноваційної діяльності, що складається в застосуванні підприємствами сфери гостинності різних нововведень, спрямованих на вдосконалення власної діяльності і сервісу, що надається, з метою досягнення задоволення постійно зростаючих індивідуальних потреб клієнтів (туристів, мандрівників, місцевих жителів) в послугах відпочинку і дозвілля.

В умовах запеклої конкурентної боротьби на ринку послуг інноваційна діяльність організацій готельного бізнесу спрямована, перш за все, на

підвищення конкурентоспроможності як послуг, так і організацій в цілому. Тільки ті організації залишаються в ринковому середовищі, які в змозі задовольняти традиційні або нові потреби цільових споживачів способом, який раніше не застосовувався, широко впроваджувати в процес надання послуг інновації. Жорстка конкуренція в готельному бізнесі об'єктивно обумовлює необхідність постійного підвищення їх якості. Одним з перспективних напрямків розвитку бізнес-процесів і просування послуг є інновації.

Таким чином, при визначенні інновацій в індустрії гостинності відбувається накладення специфіки інновацій та особливостей індустрії гостинності (рис. 1).

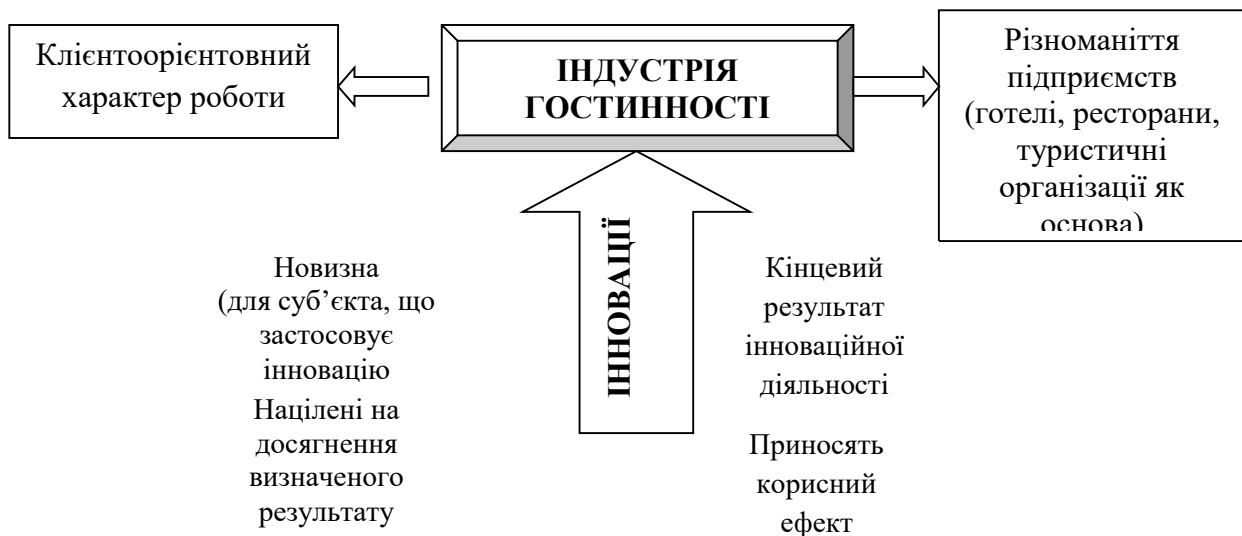

Рис. 1. Зміст інновації в індустрії гостинності

Джерело: складено автором за даними [4, с. 38]

Аналізуючи сферу готельного бізнесу в Україні та в світі в цілому з'ясовано, що в індустрії готельного бізнесу активно впроваджуються інновації. У даній області конкуренція дуже висока, кожен готель прагне завоювати якомога більшу кількість потенційних клієнтів, зацікавити і забезпечити постояльців всім необхідним, даючи собі тим самим стабільний приплив прибутку і більшу популярність для клієнтів серед інших аналогічних готелів.

Інновації, що використовують в готельному бізнесі, можливо класифікувати за цілою низкою критеріїв, виокремивши чотири групи (табл. 1).

Новостворені готельні інновації зазвичай тягнуть за собою цілий ланцюжок заходів щодо зміни існуючих технологій функціонування готельної корпорації або окремого готелю і є досить капіталомісткими.

Зазвичай вони впроваджуються в разі глобальних змін всього зовнішнього оточення і обумовлені агресивною позицією готелю на ринку в прагненні зайняти певний сектор або нішу за допомогою пропозиції принципово нових продуктів і процедур обслуговування клієнтів.

Класифікація інновацій в готельному бізнесі

Класифікаційна ознака	Змістовність інновацій
Інновації в області стратегічного капіталу	Стратегічні ресурси, нові технології, людські ресурси, методи управління. Це можуть бути інновації в формі нової методики навчання співробітників, більш швидка інтеграція нових співробітників в команду, що підвищує ефективність роботи готелю
Інновації в операційній діяльності готелю	Заходи щодо підвищення продуктивності праці, поліпшення якості обслуговування гостей
Інновації в області взаємовідносин з клієнтами і ринком	Підвищення лояльності гостей, впровадження програм заохочення, розвиток бренду готелю на ринку, нові маркетингові стратегії, ціноутворення
Інновації в області фінансової ефективності	Заходи щодо зниження витрат і збільшення доходів готелю. Управління ліквідністю, активами, витратами готелю

Джерело: систематизовано автором за [4, с.36].

Готельні інновації, побудовані на основі вже створених продуктів, мають найбільше поширення у зв'язку з меншою складністю впровадження і зниження ризиків невдачі. Однією з найбільш яскравих тенденцій останніх років є конвергенція процесів розвитку зв'язку і інформатики, комп'ютеризації та інформатизації, телекомунікацій та програмного забезпечення. Як підтверджують результати сучасного науково-технічного прогресу, це не просто «зближення» всіх цих процесів, але також їх взаємодоповнення і взаємопроникнення [3, с. 30]. Визначена тенденція дозволила вченим світу розглядати такі процеси у їх взаємозв'язку і взаємообумовленості як єдиний і цілісний інформаційно-комунікаційний процес. Так, наприклад, така послуга, як впровадження нового високошвидкісного і бездротового підключення до мережі Інтернет, є логічним продовженням реалізації концепції «інтелектуальна будівля» («smart house»), вона дозволяє гостям не витратити час на підключення за допомогою телефонної лінії, модему, провайдера і додаткових пристосувань. Крім того, користування Інтернетом стало можливо не тільки в гостьових кімнатах або бізнес-центрі, а й практично в будь-якому приміщенні готелю. Безумовно, нова технологія привертає додаткову увагу до готелю з боку бізнесменів, а також організаторів високобюджетних конференцій [5].

Для підприємств готельного бізнесу інноваційний підхід проявляється, перш за все, в удосконаленні інформаційного забезпечення діяльності засобів розміщення. Для забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності очевидна необхідність використання новітніх інформаційних технологій при впровадженні нових видів основних і додаткових послуг, а також розширення застосування нових каналів комунікацій для просування готелю.

Розробка нових готельних послуг може колитися в межах від справжніх інновацій, що представляють собою принципово нові в світовому масштабі послуги з принципово новим ринком, до досить незначних модифікацій існуючих послуг. До незначних модифікацій можна віднести адаптацію існуючої

готельної послуги (наприклад, карти-ключі замість звичайних ключів), або спробу підвищити цінність за допомогою додаткових можливостей (наприклад, обслуговування в номерах) [5].

Джерелами інновацій в готельних підприємствах служать мінливі запити і вимоги клієнтів, зміна потреб виробничого процесу (застаріле обладнання, технології), зміни в структурі галузі або ринку, демографічні зміни. Нові знання в області менеджменту, маркетингу, дозволяють впроваджувати нові, більш ефективні методи управління персоналом, програми залучення клієнтів, вступати в стратегічні альянси з управління готелем (франчайзинг з міжнародними готелями).

Інноваційна діяльність готелів найчастіше зосереджена в двох сферах послуг [2]: забезпечення матеріально-технічних умов для поставки послуг клієнтам; розширення асортименту супутніх і, що ще більш важливо, додаткових послуг.

Висновки. Таким чином, одним з найбільших явищ, що найсильніше впливає на виробничий процес в готельному бізнесі, став прогрес інноваційних технологій. Готельна діяльність у зв'язку з наявністю специфічних особливостей одна з перших в повній мірі адаптувала до своїх потреб досягнення в сфері телекомунікацій і автоматизованих систем обробки інформації. Впровадження сучасних інформаційних технологій повинно забезпечувати виконання вимог, в тому числі наявність зручного і дружнього інтерфейсу, забезпечення безпеки за допомогою різних методів контролю і розмежування доступу до інформаційних ресурсів, підтримку розподіленої обробки інформації, використання архітектури клієнт-сервер, модульний принцип побудови систем, підтримку технологій Інтернету і т.д.

Список використаних джерел:

1. Басюк О.В. Аналіз світового досвіду функціонування готельних ланцюгів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. URL: <http://globalnational.in.ua/archive/5-2015/05.pdf>. (дата звернення 03.10.2023)
2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2020-2030 роки в умовах глобалізаційних викликів (проектів). URL: <http://www.zakon.gov.ua> (дата звернення 03.10.2023)
3. Ставська Ю.В. Тенденції розвитку готельного господарства України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. Вип. 8/3. С. 29- 32.
4. Ставська Ю.В. Особливості та зміст інновацій у сфері гостинності. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. Вип. 3' (31). С. 35-46.
5. Рябенка М. О. Оцінка якості послуг у готелях і ресторанах. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип.52. Ч.2. С.46–51. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/ryabenka2.htm (дата звернення 03.10.2023).

Богдан ЛУПІНА *
студент 2 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Анотація. В статті досліджено, що в даний час віртуальні події виконують важливу функцію заміщення, але іноді мають значно меншу ефективність, ніж реальні виставки. Автор доводить, що в сучасних умовах організатори виставок використовують різні види інформаційних технологій, які дозволяють підвищувати ефективність управління заходами, збирають, зберігають і структурують інформацію, що отримується учасниками і організаторами, знижують витрати на проведення виставкових заходів. Сучасні виставки в сфері індустрії гостинності – один з найефективніших способів просування продукції та послуг цієї тематики а також презентації суб'єктів підприємницької діяльності.

A

b

Вступ. Виставки та ярмарки відіграють вирішальну роль в інфраструктурі національного ринку. У наш час ці події є потужним інструментом інтеграції, що дозволяє просувати вітчизняні товари та виробників на міжнародні ринки. Сучасний глобальний економічний сценарій відзначається значною різноманітністю товарів і послуг, які виробляються різними країнами. Це призводить до загострення конкуренції між провідними виробниками, країнами та регіонами, які спеціалізуються на виробництві тих чи інших товарів.

Заходи живого спілкування та виставки присутні в усіх галузях, що робить їх вирішальними у відродженні економіки. Ці заходи пропонують компаніям і окремим особам платформу для спілкування, торгівлі, відкриттів і навчання, що в кінцевому підсумку призводить до підвищення інновацій і конкурентоспроможності. Таким чином, виставкова індустрія є життєво важливим інструментом для процвітання бізнесу.

Виставкова індустрія – це велика, заплутана та гармонізована екосистема, що складається з різноманітних професіоналів і постачальників. До них належать місця проведення подій, координатори подій, транспортні компанії, будівельні бригади, освітлювальники, служби громадського харчування, прибиральники, розробники цифрових рішень, персонал служби безпеки та багато інших. Більшість із цих суб'єктів господарювання є малими та середніми підприємствами. Виставкова індустрія обслуговує клієнтів з різних професій,

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ГОЛОВНЯ

включаючи галузеві асоціації, корпорації та установи, через численні формати, такі як бізнес-бізнес (B2B), бізнес-споживач (B2C) і бізнес-працівник (B2E) [6].

В усьому світі щорічно проводиться приблизно 32 тисяч виставок, на яких представлено 4,5 мільйона компаній-експонентів та залучено понад 303 мільйони відвідувачів. Експоненти та відвідувачі щорічно витрачають на виставки близько 116 млрд. євро (137 млрд. дол. США), що робить виставки важливою світовою галуззю [2].

Європейська виставкова індустрія є світовим лідером за обсягом виставкових площ, якості та обороту. Це майже половина світової частки ринку. Європейські ярмарки приваблюють бізнес з країн ЄС та всього світу. Вони забезпечують максимальну кількість ділових можливостей в одному місці та дозволяють компаніям ЄС уникати поїздки за межі ЄС для зустрічі з потенційними діловими партнерами та замовниками. Європейські організатори виставок проводять ярмарки у всьому світі, що підтримує інтернаціоналізацію європейського бізнесу на світові зростаючі ринки. 10 компаній з найбільшим оборотом у всьому світі є європейськими.

Європейський альянс виставкової індустрії вважає, що світовий виставковий бізнес має вражаючі вторинні ефекти, такі як: збільшення продуктивності праці, зростання робочих місць, покращення інфраструктури, емісійне правило говорить, що виставки провокують витрати приблизно в шість разів більше суми обороту, створеного організаторами в регіоні, де вони відбуваються [1].

Виставкова індустрія разом із ширшою спільнотою індустрії живих подій (MICE) була першою, на кого вплинули вимоги скасування заходів та повне закриття бізнесу. При цьому, галузь підтримує надзвичайні заходи охорони здоров'я, надаючи інфраструктуру для розміщення лікарень швидкої допомоги, дослідницьких закладів, логістичних центрів, для розміщення медичних працівників чи бездомних людей. Також галузь сприяє численним ініціативам та різноманітним можливостям. На жаль, за період карантинних обмежень 2020-2022 рр. соціально-економічні втрати в секторі виставкової індустрії становлять близько 224,9 млрд євро. Понад 1,8 мільйона робочих місць піддаються ризику (включаючи непряму підтримку зайнятості).

Виставково-ярмаркова діяльність є однією з найдинамічніших сфер сучасної світової економіки, оскільки вона відіграє важливу роль у зміцненні міжнародних зв'язків, внутрішньої і зовнішньої торгівлі, пропаганді передових технологій та нових видів продукції [1].

Сучасні виставки в сфері індустрії гостинності, один з найефективніших способів просування продукції та послуг цієї тематики, а також – презентації суб'єктів підприємницької діяльності. Щорічно у світі відбувається понад 200 міжнародних тематичних, виставково-ярмаркових заходів у таких напрямках, як: туризм, відпочинок, дозвілля, HoReCa. Варто зазначити, що ефект виставки посилюється за рахунок її масового характеру (насамперед, відвідувачів) та значної кількості контактів. Це дозволяє виставці бути більш ефективним інструментом збуту продукту в порівнянні з іншими. За даними Центру

досліджень виставкової індустрії (CEIR – Center for Exhibition Industry Research), 90 % відвідувачів виставок, які приймають кінцеве рішення про купівлю різних видів турпродукту, вважають виставки первинним джерелом інформації для цього [4].

Впровадження спеціалізованих MICE-послуг у готельно-ресторанну інфраструктуру – це спосіб забезпечити додаткове довгострокове зростання. В останньому звіті Ради індустрії конгресів стверджується, що 85% зустрічей у США проводяться у місцях з проживанням.

Витрати MICE-мандрівників набагато вищі, ніж у туристів, при цьому прибуткові клієнти приходять зі світу інформаційних технологій, банківської справи, фармацевтики, роздрібною торгівлі, готельного та ресторанного бізнесу.

Такі зустрічі та корпоративні заходи в готелі – чудовий спосіб збільшити дохід та забезпечити додаткові бронювання. Нарешті, розвиток MICE-послуг – це чудова можливість підвищити не лише прибутковість, а й репутацію та профіль готелю.

На нішевому ринку гостинності доводиться створювати робочі місця для новаторських організаторів зустрічей та професійного персоналу з обслуговування конференцій, а також розробляти галузеві програми, щоб додати нові аспекти до своєї спільної інфраструктури обслуговування. У деяких випадках внутрішній набір персоналу може бути скрутним, якщо необхідно відповідати всім компетенціям, звідси і зростання кількості компаній з управління дестинаціями (DMC), які почали з'являтися у всьому світі.

Метою DMC є надання повного спектру логістичних послуг у своїх спеціалізованих напрямках: зустріч та вітання, трансфери та перевезення, розміщення у готелях, ресторанах, заходи, екскурсії, конференц-зали, тематичні заходи та гала-вечері. Вони часто можуть надати пільгові ставки в залежності від купівельної спроможності, яку вони мають у своїх постачальників [3]. В таблиці 1 представлені основні міжнародні виставково-ярмаркові заходи в сфері індустрії гостинності.

Основними тенденціями розвитку виставково-ярмаркової діяльності в Україні у 2022 році були:

- зменшення кількості та площі виставково-ярмаркових заходів
- зменшення кількості учасників виставок і ярмарків.
- зменшення товарообігу виставково-ярмаркових заходів. Загальний товарообіг виставково-ярмаркових заходів в Україні у 2022 році склав 1,2 млрд. дол. США, що на 15% менше, ніж у 2021 році.

Основні міжнародні виставково-ярмаркові заходи в сфері індустрії гостинності

№ з/п	Назва та формат виставкового заходу	Місто та термін проведення виставкового заходу	Спеціалізація виставкового заходу	Основна інформація про виставковий захід
1.	Hospitality Офлайн	м. Ріва дель Гарда, Італія 06 – 09 лютого 2023 р.	Міжнародний ярмарок гостинності	Унікальний шлях з експонентами, обраними з досконалості всіх сегментів Horeca, і фундаментальна бізнес-платформа для розширення мережевих можливостей між національними та міжнародними покупцями
2.	Cafex Офлайн	м. Каїр, Єгипет 02 – 04 березня 2023 р.	Виставка індустрії кафе та ресторанів	Єгипетська виставка Ultimate Hospitality Expo, в якій представлено понад 120 ключових експонентів, які охоплюють весь спектр індустрії кафе та ресторанів під одним дахом. Збирає провідних постачальників у галузі, які щорічно поєднують їх з повним асортиментом кафе, ресторанів та готелів Єгипту протягом 3-денного заходу
3.	Vinitaly Офлайн	м. Верона, Італія 02 – 05 квітня 2023 р.	Міжнародний ярмарок вин і спиртних напоїв	Винний бізнес для міжнародної спільноти, включаючи нагороди, заходи та можливості вищої освіти. Ініціативи календаря Vinitaly Around the World призначені для: для підтримки компаній а шляху інтернаціоналізації, створення бізнес-можливостей на основних ринках попиту, зберегти відносини з міжнародними топ-покупцями.
4.	Food&hotel Asia (Food and beverage) Офлайн	м. Сінгапур, Сінгапур 25 – 28 квітня 2023 р.	Продукти харчування	Щорічна подія, яка проводиться кожного квітня. Він зосереджений на динамічному секторі продуктів харчування та напоїв, об'єднуючи різноманітний спектр глобальних постачальників та ключових покупців з Азії та за її межами. Ця подія є центром для вивчення останніх тенденцій, інновацій та високоякісних продуктів у сфері продуктів харчування.
5.	Tirreno C.T Офлайн	м. Карарра, Італія 26 лютого – 01 березня 2023 р.	Міжнародна виставка гостинності, громадського харчування, туризму	Місія Tirreno Trade — сприяти гостинності, громадському харчуванню, туризму за допомогою професійних ініціатив, що представляє широкий інтерес, здатний залучити всіх операторів у свої відповідні сектори діяльності. Продуктові сектори Tirreno C.T охоплюють всю панораму пропозицій, як готелів, барів, кондитерських, піцерій, пекарень.

Джерело: узагальнено та сформовано автором на основі [7]

У 2022 році в Україні відбулося 135 виставково-ярмаркових заходів, що на 30% менше, ніж у 2021 році. Загальна площа виставкових площ склала 240 тис. кв. м., що на 10% менше, ніж у 2021 році. Кількість учасників виставок і ярмарків становила 11,5 тис., що на 20% менше, ніж у 2021 році. Загальний товарообіг виставково-ярмаркових заходів склав 1,2 млрд. дол. США, що на 15% менше, ніж у 2021 році.

Важливим фактором афективного розвитку виставкової діяльності в Україні є інфраструктурне забезпечення, серед яких провідне місце займають виставкові центри. Зокрема, лідером виставкового бізнесу в Україні є ТОВ

«Київський міжнародний контрактний ярмарок», який працює на ринку виставкових послуг з 1994 р.

Даний виставковий центр має високий професійний міжнародний рейтинг та характеризується такими якостями:

- високий професіоналізм у сфері організації виставок;
- значний досвід роботи в експобізнесі;
- науково-практичний підхід у вирішенні актуальних завдань виставкового бізнесу;
- використання ефективних маркетингових технологій;
- дослідження та постійний аналіз тенденцій розвитку сучасного ринку країни і його окремих сегментів.

«Київський міжнародний контрактний ярмарок» є майданчиком для проведення різноманітних заходів, в тому числі індустрії гостинності. Наприклад, Міжнародний експофорум ресторанно-готельного бізнесу та клінінгу FoReCH – головна професійна подія сектору HoReCa в Україні.

Наймасштабніша виставка FoReCH вже багато років є комунікаційним майданчиком та виставкою ефективних рішень для індустрії гостинності. Виставка задає нові тренди руху індустрії гостинності шляхом презентацій новітнього обладнання, технологій, послуг та рішень, а також обміну передовим досвідом відкриття та управління бізнесу в секторі HoReCa.

Основні складові успіху FoReCH – участь у виставці лідерів ринку, професійна аудиторія відвідувачів, найкращі пропозиції ринку для готелів та ресторанів, конструктивне спілкування, актуальна ділова програма. Все це дає можливість учасникам та відвідувачам виставки продуктивно провести переговори, знайти нові контакти, заключити взаємовигідні контракти. На FoReCH відбувається демонстрація не тільки продукту, але й його можливостей, реалізується багато проектів спільно з кращими українськими та світовими спікерами та шефами, які задають високий рівень для креативних ідей.

Структура FoReCH складається з основних тематичних напрямків, що дозволяє одночасно і максимально охопити всі аспекти розвитку галузі HoReCa в Україні та світі [8].

Основними проблемами розвитку виставково-ярмаркової діяльності в Україні у 2022 році були:

- військова агресія Росії проти України. Військові дії на території України призвели до закриття деяких виставкових центрів, обмеження пересування учасників виставок і ярмарків, а також до евакуації деяких компаній з України.
- пандемія COVID-19 продовжувала негативно впливати на проведення виставково-ярмаркових заходів, оскільки призвела до обмеження пересування учасників та відвідувачів.
- нестабільність економічної ситуації в Україні. Нестабільна економічна ситуація в Україні призвела до зменшення обсягів виробництва та експорту, що негативно позначилося на розвитку виставково-ярмаркової діяльності.

Незважаючи на складні умови, виставково-ярмаркова діяльність в Україні має значні перспективи розвитку. У післявоєнний період галузь має потенціал для зростання, оскільки:

- в Україні є значний потенціал для розвитку експорту;
- виставково-ярмаркова діяльність є ефективним інструментом просування вітчизняної продукції та послуг на міжнародних ринках;
- в Україні є потужний потенціал для проведення міжнародних виставок і ярмарків.

Для реалізації потенціалу розвитку виставково-ярмаркової діяльності в Україні необхідно:

- створення сприятливих умов для розвитку галузі, зокрема, надання державної підтримки;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері виставково-ярмаркової діяльності;
- впровадження інноваційних технологій у виставково-ярмаркову діяльність.

Україна може розвивати міжнародне співробітництво у сфері виставково-ярмаркової діяльності шляхом участі в міжнародних виставкових організаціях та проведення спільних виставок і ярмарків з іншими країнами.

Використовуючи інноваційні технології, виставково-ярмаркова діяльність може стати більш ефективною та привабливою для учасників і відвідувачів. В сучасних умовах організатори виставок використовують різні види інформаційних технологій, які дозволяють підвищувати ефективність управління заходами, збирають, зберігають і структурують інформацію, що отримується учасниками і організаторами, знижують витрати на проведення виставкових заходів. На даний момент відбувається переорієнтування бюджетів виставок на користь нових, більш дієвих засобів комунікацій, а саме Інтернет-ресурсів. В таких умовах з'являються нові форми проведення виставок.

Висновки. Виставково-ярмаркова діяльність є важливою складовою економіки України, оскільки сприяє просуванню вітчизняної продукції та послуг на внутрішньому та зовнішньому ринках, зміцненню торговельних зв'язків, залученню інвестицій, інновацій та передових технологій. У 2022 році виставково-ярмаркова діяльність в Україні зазнала значних потрясінь у зв'язку з військовою агресією РФ. Однак, незважаючи на ці складні умови, галузь має значні перспективи розвитку.

Отже, виставки є сполучною ланкою між внутрішніми і міжнародними ринками і сприяють залученню іноземних інвестицій для реалізації інвестиційних проєктів українських організацій, а також налагодженню інтеграції між різними суб'єктами вітчизняного та іноземного бізнесу.

Таким чином, можна стверджувати, що сучасні міжнародні виставкові заходи є важливим інструментом розвитку всіх галузей національної економіки як на національному, так і на міжнародному рівнях. Такі заходи максимально відображають актуальний стан та тенденції розвитку всіх сфер національної економіки та надають учасникам виставкових заходів можливість.

Список використаних джерел:

- European Exhibition Industry Alliance. URL.: <https://www.exhibition-alliance.eu>
- The global exhibition industry is of major economic importance. URL.: <https://www.ufi.org/industry-resources/global-exhibitions-day/exhibitions-are-a-1>
- Виставки-ярмарки, як спосіб презентації країни чи регіону. URL: https://iaseed.eu/media_exhibitions_presenting_country
5. Головня О. М. Виставково-ярмаркова діяльність як інтеграційний інструмент реалізації інтересів АПК. *Проблеми економіки*. 2022. № 1 (51). С. 20–25.
6. Головня О.М. Виставкова індустрія: сучасні економічні тренди та перспективи майбутнього. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2022. №. 1 (25). С. 162-171.
7. Перелік виставок і ярмарків за кордоном у 2023 році. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=be46cbcf-9920-4dea-a0d3-ee3a2be2a88c&title=VistavkovoIarmarkoviZakhodi>
- Про Forech. URL: <https://www.forech.kiev.ua/pro-forech>

Вероніка ОСІЄВСЬКА*
магістр 2 курсу
факультет економіки інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. Ринкова нестабільність є серйозним викликом для сучасних підприємств у всьому світі, і Україна не є винятком. Ця стаття досліджує, як підприємства можуть досягати економічної ефективності в умовах постійних змін та нестабільності на ринку.

В статті розглядаються такі аспекти, як адаптація до змін, управління ризиками, використання інновацій, фінансова стійкість та управління ресурсами, а також важливість кадрового потенціалу та аналізу даних. Ця стаття надає читачам інформацію та інсайти, необхідні для успішного функціонування підприємств в умовах складного бізнес-середовища.

*Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Андрій САХНО

Abstract. *Market instability poses a significant challenge for modern enterprises worldwide, and Ukraine is no exception. This article explores how businesses can achieve economic efficiency in the face of constant market changes and instability.*

The article delves into aspects such as adaptation to changes, risk management, innovation utilization, financial stability and resource management, as well as the importance of human resources and data analysis. This article provides readers with the information and insights necessary for successful enterprise operations in a complex business environment.

Вступ. В сучасних умовах ринкової економіки підприємства стикаються з численними викликами і труднощами, зокрема з ринковою нестабільністю.

Ринкова нестабільність може виникнути з різних причин, таких як економічні кризи, політичні конфлікти, природні катастрофи, зміни в законодавстві та інші фактори. У таких умовах підприємствам необхідно бути особливо уважними та адаптивними, щоб забезпечити свою економічну ефективність.

Економічна ефективність підприємства визначається його здатністю генерувати прибуток та оптимально використовувати ресурси. Умови ринкової нестабільності можуть суттєво вплинути на цю ефективність, але водночас надати можливості для зростання і розвитку [2].

Виклад основного матеріалу. Економічна ефективність підприємств в Україні в умовах ринкової нестабільності вже протягом багатьох років є актуальною проблемою. Україна стикається із специфічними викликами і ризиками, які включають в себе політичну нестабільність, конфлікти, зміни в законодавстві, інфляцію, коливання курсу гривні, а також торгівлі та економічні відносини з іншими країнами. У цих умовах підприємства повинні бути особливо вдалими в управлінні, щоб досягти та зберегти економічну ефективність [2].

Ринкова нестабільність в Україні має свої особливості, які важливо враховувати при обговоренні економічної ефективності підприємств.

Наприклад, ТОВ-ПІДПРИЄМСТВО «АВІС» стикається зі складнощами, пов'язаними із ринковою нестабільністю. Для забезпечення ефективної та результативної роботи в умовах нестабільності, підприємство «АВІС» повинно ретельно розглянути декілька ключових аспектів:

- Адаптація до змін на ринку: «АВІС» повинно бути готовим до адаптації до змін на ринку шляхом розширення асортименту послуг та ринків обслуговування. Наприклад, поширення географії обслуговування можуть допомогти балансувати спади попиту в окремих сегментах [4].

- Ефективне управління витратами: Зростання вартостей та інфляція можуть вплинути на витрати «АВІС». Це може вимагати перегляду процесів та розгляду нових шляхів зменшення витрат без втрати якості [4].

- Інновації та технологічний розвиток: «АВІС» може розглянути інвестиції в інновації та сучасні технології, що дозволять покращити якість

послуг та підвищити зручність для клієнтів. Наприклад, впровадження онлайн купівлю продукції на їх офіційному сайті [5].

- Маркетинг і реклама: Збереження високого рівня відомості про бренд та реклама можуть допомогти привернути нових клієнтів та збільшити вірогідність повторних покупок, навіть в умовах нестабільності [4].

- Фінансова стійкість: Збереження достатньої фінансової стійкості дуже важливе, особливо в умовах економічної нестабільності. Резервні фонди та ліквідні активи можуть бути використані для забезпечення стійкості в складних часах [4].

- Розробка стратегій ризик-менеджменту: «АВІС» повинно розробити стратегії для управління ризиками, пов'язаними із змінами на ринку, включаючи стратегії зменшення витрат та альтернативні джерела доходу [4].

- Постійний моніторинг та аналіз: Спостереження за змінами на ринку та аналіз даних допомагають «АВІС» своєчасно реагувати на зміни та коригувати свої стратегії [4].

Враховуючи усі ці аспекти та розробивши комплексну стратегію, підприємство «АВІС» в Україні може покращити свою ефективність в умовах ринкової нестабільності. Активна адаптація до змін та розвиток інноваційних підходів дозволять зберегти конкурентну перевагу та забезпечити успішну діяльність в непередбачуваних умовах.

Розглянемо фінансові звітності підприємства «АВІС» за останні три роки (рис. 1).

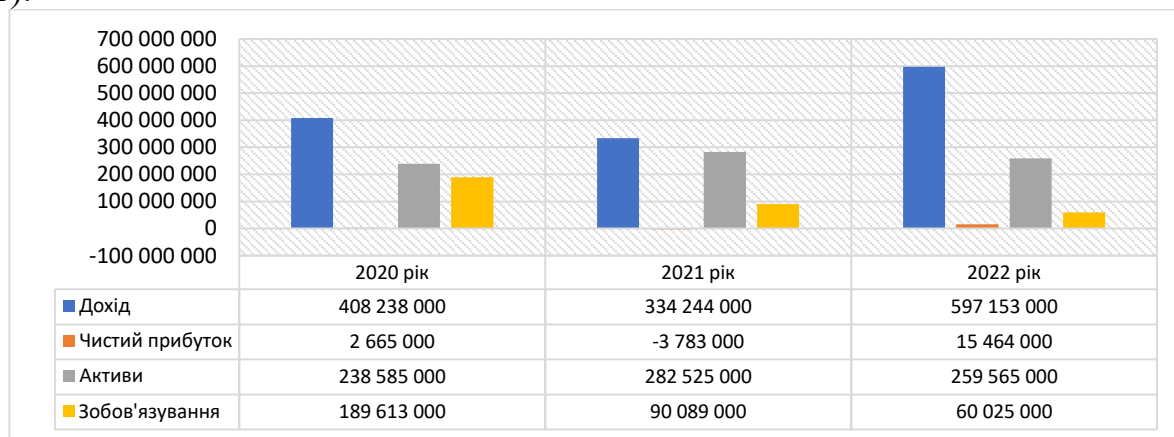

Рис. 1. Фінансова звітність ТОВ «АВІС» (2020–2022 р.)

Джерело: розроблено на основі даних [1]

Відповідно до рис. 1:

Дохід:

У 2020 році дохід становив 408 238 000 грн.

У 2021 році дохід зріс і склав 334 244 000 грн.

У 2022 році дохід значно збільшився і становив 597 153 000 грн, що є вражаючим зростанням порівняно з попередніми роками. Це свідчить про успішний розвиток бізнесу та збільшення обсягів продажів.

Чистий прибуток:

У 2020 році компанія мала чистий прибуток в розмірі 2 665 000 грн.

У 2021 році було відмічена втрата у розмірі -3 783 000 грн, що свідчить про труднощі в цьому році.

Проте, в 2022 році компанія досягла значно поліпшеного чистого прибутку у розмірі 15 464 000 грн, що є вражаючим покращенням порівняно з попередніми роками та вказує на відновлення фінансової стійкості.

Активи та зобов'язання:

Загальні активи компанії зростали протягом років, з 238 585 000 грн у 2020 році до 282 525 000 грн у 2021 році і, нарешті, до 259 565 000 грн у 2022 році. Це може свідчити про збільшення інвестицій в активи підприємства та його розвиток.

Зобов'язання впали з 189 613 000 грн у 2020 році до 90 089 000 грн у 2021 році, але в 2022 році зросли до 60 025 000 грн. Падіння зобов'язань в 2021 році може бути спричинене реструктуризацією боргу або іншими фінансовими діями.

Загальною тенденцією є значний зріст доходу та поліпшення фінансової стійкості «АВІС» протягом останніх років. Однак важливо враховувати, що ринкова нестабільність може продовжуватися, і підприємство повинно бути готовим до адаптації та розробки стратегій ризик-менеджменту, щоб забезпечити тривалу стійкість та ефективність в майбутньому.

Для підприємства, яке функціонує в умовах ринкової економіки, економічний стан є віддзеркаленням ефективності його діяльності та досконалості діючого менеджменту. Саме це вимагає особливої уваги до фінансів підприємства, необхідності проведення аналізу його стану, який слугує індикатором стійкості підприємства та сприяє своєчасному впровадженню антикризових заходів [3].

Висновки. Отже, ефективність підприємства в умовах ринкової нестабільності в Україні вимагає гнучкості, аналізу даних, адаптації до змін та управління ризиками. Підприємства повинні бути готові до непередбачуваних ситуацій, реагувати на них та використовувати можливості, які виникають в умовах нестабільності. Важливо також інвестувати в інновації та технології, оптимізувати витрати та працювати над розвитком персоналу.

У відповідь на виклики ринкової нестабільності, підприємства повинні залишатися гнучкими, шукати можливості в змінах та покращувати свою конкурентоспроможність. Іншими словами, успіх у невизначеному бізнес-середовищі полягає у здатності адаптуватися, інноваціях та ефективному управлінні ризиками.

Список використаних джерел:

1. Сайт підприємства ТОВ «АВІС». URL: <http://www.avis.ua/> (дата звернення 15 жовтня 2023 року)
2. Козленко С. Економічна нестабільність в Україні: причини та наслідки. *Економіка України*. 2018. № 12. С. 22-38.
3. Кравчук О. Вплив економічної нестабільності на ринкову конкурентоспроможність підприємств в Україні. *Економіка та управління*. 2021. № 8. С. 102-118.

4. Григорович О. Аналіз фінансової стійкості підприємств в умовах ринкової нестабільності. *Фінансова Україна*. 2020. № 5. С. 44-57.

Петренко І. Інноваційний розвиток підприємств як ключовий чинник підвищення ефективності в Україні. *Економічні аспекти розвитку*. 2017. № 2. С. 56-70.

Катерина ПОЦЕЛУЄВА *

студентка 4 курсу

факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

РОЗВИТОК РИНКУ СФЕРИ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ПІД ВПЛИВОМ МАРКЕТИНГУ

***Анотація.** У статті здійснено аналіз сучасних умов ведення ресторанного бізнесу, які вимагають від підприємств переходити на якісно нові рівні здійснення діяльності й обслуговування клієнтів. Досліджено вплив факторів, передусім економічного, політичного та соціально-демографічного характеру, на кількість підприємств ресторанного господарства в Україні. Доведено, що впровадження дієвих маркетингових заходів на підприємствах ресторанного господарства стимулюють їх розвиток шляхом посилення конкурентних позицій. З'ясовано, що у цьому контексті, одним з дієвих напрямків трансформації бізнес-процесів є вдосконалення прийомів маркетингу в ресторанній сфері.*

***Abstract.** The article analyzes modern conditions of restaurant business, which require enterprises to move to qualitatively new levels of activity and customer service. The influence of factors, primarily of an economic, political and socio-demographic nature, on the number of restaurant enterprises in Ukraine was studied. It has been proven that the implementation of effective marketing measures at restaurant enterprises stimulate their development by strengthening competitive positions. It was found that in this context, one of the effective directions of transformation of business processes is the improvement of marketing techniques in the restaurant sector.*

Вступ. Досягнення макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки України пов'язане з підвищенням ефективності функціонування окремих підприємств. Покращення економічних показників діяльності підприємств ресторанного бізнесу, формування їх конкурентних переваг в період фінансово-економічної кризи можна забезпечити за допомогою впровадження

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

маркетингового планування в підприємствах, що визначатиме модель їх ринкової поведінки. У зв'язку з цим зростає актуальність вдосконалення маркетингової діяльності закладів ресторанного господарства.

В наукових дослідженнях провідних зарубіжних та вітчизняних вчених відсутній комплексний підхід до вирішення питань управління маркетинговою діяльністю закладів ресторанного господарства. Окремі напрями розвитку концепції здійснення маркетингової діяльності закладів ресторанного господарства в сучасних умовах господарювання відображаються в наукових економічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених.

На практиці кожне підприємство самостійно вирішує завдання організації управління та вибору ефективних інструментів здійснення маркетингової діяльності. В наукових публікаціях вітчизняних маркетингологів значною мірою не враховані особливості ресторанного маркетингу. На сьогодні відсутній дієвий комплекс маркетингу, який би відповідав сучасним особливостям ресторанного господарства як сфери послуг. Вищевказана проблемна ситуація спонукає до пошуку ефективного інструментарію здійснення маркетингової діяльності в сфері ресторанного бізнесу, що й становить наукове завдання дослідження.

Динамічний розвиток вітчизняного ринку ресторанних послуг спричиняє посилення конкурентної боротьби за клієнтів і окремі сегменти ринку. Сприяє підвищенню важливості якості ресторанного обслуговування, а також постійному збільшенню кількості видів послуг, що надаються споживачам закладами ресторанного господарства та каналів їх збуту. Це змушує заклади ресторанного господарства шукати нові підходи до організації власної діяльності, зокрема вдосконалювати прийоми маркетингу в ресторанній сфері.

Виклад основного матеріалу. Підприємства ресторанного господарства виконують важливі соціальні завдання, пов'язані з задоволенням життєвих потреб населення у послугах з організації харчування та дозвілля. Сучасний ринок ресторанних послуг характеризується негативними тенденціями розвитку через економічну і політичну кризу в Україні, яка торкнулася абсолютно всіх сфер діяльності. Деякі престижні заклади вже втратили частину клієнтів і зачинилися, а підприємства середньоцінового та низькоцінового сегмента досі зберігають відносну стабільність. Нові підприємства цієї сфери відкриваються значно рідше. Обладнання для ресторанів, меблі, предмети інтер'єру – помітно подорожчали. Як правило, все це виробляють і купують за кордоном.

Мета ресторанного маркетингу – створення необхідних умов для пристосування, відповідних вимогам ринку. А також підвищення конкурентоспроможності й прибутковості підприємств ресторанного господарства. Головним чинником посилення впливу закладів ресторанного господарства на перебіг економічних процесів можна вважати перехід від виробничої орієнтації ресторанного бізнесу до маркетингової. Їхня принципова відмінність полягає у тому, що за виробничої орієнтації ресторани концентрують свої зусилля на виробничо-технологічних, організаційних та обслуговуючих аспектах вдосконалення ресторанних продуктів. Маркетингова орієнтація передбачає зосередження зусиль та можливостей рестораторів на виявлення

реальних і потенційних запитів споживачів і пошуку способів їх найкращого задоволення, зважаючи на фінансові, організаційні, технологічні та інші обмеження [3].

У сучасних умовах розвитку ресторанного бізнесу в Україні ресторатори вимушені застосовувати нові маркетингові інструменти впливу на споживачів з метою забезпечення стійкості та більш гнучкого реагування на можливі ризики. Часи, коли можна було не знати своїх клієнтів та їх соціальний портрет, залишились в минулому. Рестораторам просто необхідно використовувати сучасні інструменти маркетингу, серед яких: створення сторінок в соціальних мережах, якісна e-mail розсилка, наявність сайту з необхідною і легкодоступною для відвідувачів інформацією. Для довідки, за кордоном, за допомогою тільки однієї розсилки, до ресторану чи кафе повертаються до 60% гостей, що випадково зайшли перекусити [2].

Під впливом різних факторів (передусім економічного, політичного та соціально-демографічного характеру) кількість підприємств ресторанного господарства в Україні за останні роки мала тенденцію до зменшення (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості підприємств з організації харчування в Україні за 2017–2021 рр.

Вид економічної діяльності за КВЕД-2010	Кількість підприємств, од. у роц				
	2017	2018	2019	2020	2021
діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	12497	13857	14163	10350	8189
постачання готових страв	3332	3198	3921	4436	4125
обслуговування напоями	832	710	552	135	273
Всього за видом «діяльність із забезпечення стравами та напоями»	16661	17765	18636	14786	12587
	Базові темпи зміни кількості підприємств, %				
діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	1,08	-6,43	1,25	-2,25	- 5,65
постачання готових страв	5,05	-7,49	0,36	3,65	1,5
обслуговування напоями	-3,10	-18,31	-21,10	-38,09	-41,66
Всього за видом «діяльність із забезпечення стравами та напоями»	0,73	-8,42	-4,59	-24,09	-26,23

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

Багато підприємств ресторанного господарства України протягом досліджуваного періоду, намагаючись зміцнити свої конкурентні позиції на ринку, вдавалися до різних маркетингових заходів. Необхідно зауважити, що розвиток саме нецінової конкуренції особливо чітко простежувався у сегменті ресторанного обслуговування. Маркетингові стратегії діючих в Україні ресторанів забезпечили йому достатньо стійкі конкурентні переваги (завдяки використанню сучасних маркетингових інструментів). Та, як наслідок, змогу ефективно функціонувати на ринку навіть в умовах економічної кризи (особливо, якщо такі ресторани були орієнтовані на демократичну цінову

політику, забезпечуючи споживачам якісний сервіс одночасно з оптимізацією своїх витрат). Саме цим, зокрема, можна пояснити те, що протягом 2017–2021 рр. середньорічні темпи зміни кількості підприємств за видом «діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування» були найбільш стабільними і становили від 1.08% в 2017 до 5,65% в 2021 році відповідно.

За даними Державної служби статистики України, товарооборот підприємств з організації харчування протягом 2017-2021 років зріс на 56,2%, незважаючи на незначне скорочення (на 7%) у 2019 році, порівняно з аналогічним періодом за 2018 рік. Це свідчить також про збільшення фактичної ємності ринку (рис. 1).

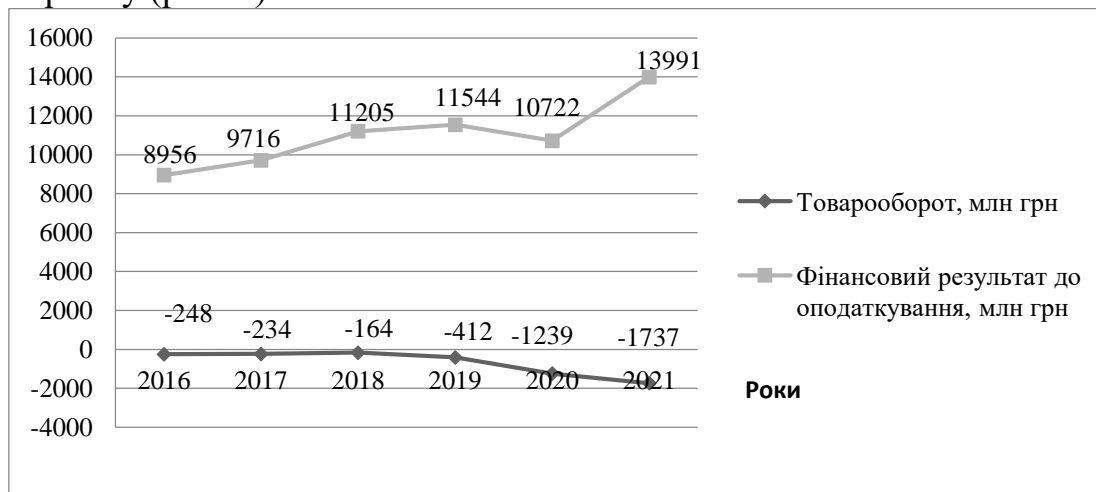

Рис. 1. Динаміка товарообороту та фінансових результатів підприємств з організації харчування в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Аналізуючи статистичні дані слід відзначити, що за час пандемії фінансовий результат закладів ресторанного господарства в Україні знизився майже вдвічі, порівняно з 2016 роком.

Зростання собівартості ресторанних послуг, в наслідок зростання цін на енергоносії, продовольчі товари, збільшення величини інших витрат зумовили необхідність підвищення цін на продукцію та послуги закладів ресторанного господарства. Це, у свою чергу, призвело до зменшення середнього чеку, споживачі стали більш заощадливими. Завданнями закладів ресторанного господарства є забезпечення стабільної діяльності та недопущення втрати клієнтів.

Висновки. Динамічний розвиток вітчизняного ринку ресторанних послуг спричиняє посилення конкурентної боротьби за клієнтів і окремі сегменти ринку. Сприяє підвищенню важливості якості ресторанного обслуговування, а також постійному збільшенню кількості видів послуг, що надаються споживачам закладами ресторанного господарства та каналів їх збуту. Це змушує заклади ресторанного господарства шукати нові підходи до організації власної діяльності, зокрема вдосконалювати прийоми маркетингу в ресторанній сфері.

Список використаних джерел:

1. Борисов Д. Тренди 2020: 20 прогнозів для ресторанного бізнесу. URL: <https://borysov.com.ua/uk/blog/biznes/trendy-2020-20-prognoziv-dlya-restorannogo-biznesu> (дата звернення: 09.10.2023).
2. Борисов Д. Яким буде ресторанний ринок у 2025 році. URL: <https://borysov.com.ua/uk/blog/biznes/yakym-bude-restorannyy-rynok-u-2025-roci> (дата звернення: 09.10.2023).
3. Головня О.М. Тенденції розвитку готельно-ресторанного господарства в умовах формування соціально орієнтованої національної економіки. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 79-80.
4. Ставська Ю.В. Взаємозв'язок маркетингових та фінансових показників під час ефективності господарської діяльності. *Приазовський економічний вісник*. 2019. №1 (12). С. 120-126 . URL: <http://rev.kpu.zp.ua/vypusk-5-10>. (дата звернення: 09.10.2023).
5. Restaurant Delivery Management Software. 2019. URL: <http://landing.orderlord.com>– Title from the screen (дата звернення: 09.10.2023).

Дарина РУДА *
студентка 4 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

***Анотація.** У статті на основі вивчення літературних джерел та результатів власних досліджень обґрунтовано визначення та зміст інтеграції як процесу. Розглянуто різні види інтеграційних процесів та охарактеризовано різні підходи до визначення сутності вертикальної інтеграції. Визначено, що напрям інтеграції визначається внутрішнім змістом інтеграційних процесів, їх предметною стороною. Зазначено, що вертикальна інтеграція за напрямом може бути виробничою, маркетинговою та комплексною. Обґрунтовано створення ресторанних ланцюгів як наслідок інтеграційних процесів. Досліджено переваги створення ресторанних ланцюгів.*

***Abstract.** The article substantiates the definition and content of integration as a process based on the study of literary sources and the results of own research. Different types of integration processes are considered and different approaches to defining the essence of vertical integration are characterized. It was determined that the direction of integration is determined by the internal content of integration processes, their subject side. It is noted that vertical integration by direction can be production,*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

marketing and complex. The creation of restaurant chains as a consequence of integration processes is substantiated. The advantages of creating restaurant chains have been studied.

Вступ. Наукове осмислення теоретичних здобутків щодо розгляду феномену інтеграції потребує дослідження її розвитку з точки зору існуючих наукових концепцій, теорій та підходів, систематизація яких дозволить не лише розглянути генезу та базові постулати інтеграції, а й у подальшому вирішувати наукову проблему формування єдиного теоретико-методологічного базису інтеграції, виокремивши та агрегатувавши її найбільш цінні ознаки, елементи та концепти.

На основі вивчення літературних джерел та результатів власних досліджень ми дійшли висновку, що інтеграція – це комплексне оптимальне поєднання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів з метою виробництва конкурентоспроможної продукції, зниження її собівартості і підвищення рівня рентабельності всіма учасниками інтегрованого формування, а також розширення робочих місць для зайнятості працездатного населення.

Виклад основного матеріалу. Вчені ННЦ Інститут аграрної економіки НААНУ поділяють види інтеграції за ознакою складу її учасників або основною метою інтегрування. Вертикальною є інтеграція підприємств різних сфер АПК або об'єднання зусиль підприємств однієї сфери з метою здійснення діяльності, яка ведеться іншими сферами АПК [1].

Український вчений економіст Зіновчук В.В. вважає, що без вертикальної інтеграції, яка реалізується через групові дії, сільськогосподарські товаровиробники не мають можливості отримувати прибутки з наступних стадій руху виготовленої ними продукції. Завдяки участі у вертикальній інтеграції подальша стадія руху продукції чи послуги, яка набуває форми товару чи емоції, здатна забезпечити товаровиробнику більшу віддачу від вкладеного ним капіталу.

Визначено, що вертикальні інтеграційні процеси економічно вигідні і кінцевому споживачеві, що в свою чергу забезпечує їх суспільну підтримку. За допомогою методів інтеграції працівники аграрної сфери мають можливість співпрацювати з постачальниками матеріально-технічних ресурсів за вигідними цінами [5].

Провідні українські вчені-економісти Азізов С.П., Канінський П.К., Скупий В.М. зазначають, що «вертикальна інтеграція – об'єднання технологічно пов'язаних між собою підприємств з виробництва, переробки і реалізації продукції. Вони можуть бути у формі організаційного поєднання сільськогосподарського і промислового виробництва, що функціонують на договірній основі. Вертикальна інтеграція стає центром біполярної організації ринку і, зокрема, у відносинах виробника та споживача продукції» [1, с. 80].

Аналізуючи трактування вертикальної інтеграції вітчизняними та зарубіжними вченими, ми дійшли висновку, що сутність її полягає в об'єднанні підприємств різних галузей (сільськогосподарські, переробні, сервісні, торговельні організації) в єдиному технологічному ланцюжку для виготовлення, переробки та реалізації конкурентоспроможної продукції.

Необхідно зазначити, що напрям інтеграції визначається внутрішнім змістом інтеграційних процесів, їх предметною стороною. Вертикальна інтеграція за напрямом може бути виробничою, маркетинговою та комплексною. Виробнича інтеграція передбачає взаємодію сільськогосподарських і переробних підприємств чи виробництв при вирощуванні продукції рослинництва та виробництві продукції тваринництва, які в подальшому надходять на промислову переробку.

Трактування сутності вертикальної інтеграції зарубіжними та вітчизняними вченими-економістами наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Теоретичне осмислення сутності вертикальної інтеграції

№ з/п	Трактування сутності вертикальної інтеграції	Автори
1.	Вертикальна інтеграція використовується під час злиття підприємств різних галузей за принципом технологічної єдності виробничих процесів, які контролюються з єдиного центра	Гарибов В.В., Ушвицький М.Л.
2.	Вертикальна інтеграція є невід'ємним компонентом розвитку виробничих сил на міжгалузевому рівні, який сприяє індустріалізації аграрного виробництва і в цілому більш ефективному забезпеченні потреб суспільства в сільськогосподарській продукції	Гриценко М.П.
3.	Вертикальна інтеграція – метод, яким компанія створює (інтегрує) свої особисті вхідні або вихідні етапи технологічного ланцюжка	Гольштейн Г.Я.
4.	Вертикальною є інтеграція підприємств різних сфер АПК або об'єднання підприємств однієї сфери з метою здійснення діяльності, яка ведеться іншими сферами АПК	Саблук П.Т.
5.	Вертикальна інтеграція – об'єднання технологічно пов'язаних між собою підприємств з виробництва, переробки і реалізації продукції	Азізов С.П., Канінський П.К., Скупий В.М.
6.	Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання товаровиробників єдиного технологічного ланцюга через різні механізми під єдиною власністю	Андрійчук В.Г.

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Предметом маркетингової інтеграції є збут виробленої продукції та постачання необхідних засобів виробництва. Комплексна – поєднує обидва цих методи. Інваріантність підходів до дослідження інтеграційних процесів пояснюється як історичною закономірною характеристикою їх розвитку, так і різноманіттям теоретичних моделей формування та функціонування інтеграційних структур.

Прояв інтеграції у теоретичному, методологічному, концептуальному та практичному аспектах економічної науки характеризується терміном «процес» (лат. *processus* – просування), що означає рух, хід, розвиток певного явища; послідовну зміну стану об'єкта; сукупність певних послідовних та цілеспрямованих дій [6].

У процесі дослідження інтеграції як процесу важливо розмежувати поняття «інтеграційний процес», «інтеграційна взаємодія» та «інтеграційні відносини».

Первинним, на нашу думку, необхідно вважати термін «взаємовідносини», який розглядається як консолідоване управління ресурсним потенціалом учасників для досягнення певної реакції учасників на ринку (укладання контрактів, спільні трансакції) і як формування та розвиток відносин між ринковими суб'єктами, тобто взаємовідносини можуть існувати без взаємодії. Взаємовідносини, формуючи взаємодію, сприяють формуванню та розвитку процесів з участю суб'єктів господарювання на ринку і спрямовують їх поведінку.

Поглиблення спеціалізації підприємств гостинності взаємопов'язане з такою найважливішою тенденцією, як створення міжнародних ланцюгів, що мають велике значення у розробці та впровадженні високих стандартів обслуговування. Кожен тип ресторану, що входить у ресторанный ланцюг та функціонує на умовах франчайзингу, має вже відому марку. Перевагою таких компаній, що дотримуються своїх фірмових найменувань, є те, що споживачі, які користуються послугами одного ресторанного ланцюга, досить чітко уявляють якість обслуговування і розміщення на підприємстві, що належить саме цьому ланцюгу, незалежно від його місця розташування. Це дозволяє ресторанним ланцюгам задовго до відкриття нового ресторану проводити їх рекламу, будучи упевненим, що постійні клієнти віддадуть перевагу новому ресторану відомої марки випадковому вибору.

1. Можливість придбання великих партій товарів і послуг за гуртовими цінами. В силу того, що власник ланцюга керує декількома об'єктами, він може робити крупногуртові закупівлі й у наступному пропонувати іншим підприємствам.

2. Економія витрат на підготовку персоналу. Як правило, ланцюг здійснює централізовану підготовку кадрів, що значно скорочує витрати кожного члена ланцюга окремо. Крім того, участь у ланцюзі робить доступними для його членів послуги високооплачуваних фахівців-експертів у певних сферах, оплата вартості яких кожному ресторану окремо була б проблематичною.

3. Ефективне просування послуг на ринок і економія на рекламних заходах. Проведення організованої рекламної кампанії завжди потребує значних витрат, що дуже відчутно для бюджету окремих незалежних ресторанів. Ресторанні ланцюги дозволяють своїм членам розподіляти між собою витрати на рекламу і просування, так що усі можуть скористатися результатами рекламної кампанії. Крім того, рекламну функцію виконує торгова марка ланцюга.

4. Використання централізованої системи бухгалтерського обліку, проведення загальних маркетингових досліджень, будівництво, здійснення операцій з нерухомістю. Переваги полягають у тому, що фахівці, зайняті в істотно скорочує відповідні витрати кожного члена ланцюга окремо.

5. Інвестування. Групі ресторанів, що здійснюють колективний бізнес, легше обґрунтувати одержання інвестицій, мобілізувати капітал і направити його на розширення і підвищення ефективності своєї діяльності [4].

Ресторанні ланцюги мають переваги, що зображено на рис. 1.

Рис. 1. Переваги створення ресторанних ланцюгів

Джерело: розроблено авторами за матеріалами [4]

Адаптуючи загальноекономічний базис категоріально-понятійного апарату до дослідження інтеграційних процесів, можна визначити інтеграційні процеси як структурну трансформацію взаємовідносин суб'єктів туристичної діяльності при виникненні між ними інтеграційної взаємодії, результатом якої є взаємозалежність, взаємозв'язок, партнерство, співробітництво та взаємовплив. При досягненні позитивного вектору взаємодії учасників відбувається розвиток інтеграційних процесів – якісні зміни (перетворення) суб'єктів і процесів.

Висновки. Розгляд інтеграції як процесу (динамічної категорії, що зазнає змін) обумовлено як його внутрішньою структурною природою, що характеризується динамікою, так і релевантністю сучасним науковим дослідженням щодо теоретичного обґрунтування об'єктів досліджень. Таким чином, для проведення подальших досліджень та їх поглиблення буде використано поняття «інтеграційний процес», що означає розвиток, поглиблення, взаємодію між суб'єктами господарювання; послідовну зміну стану взаємозв'язків між підприємствами або видами діяльності, які інтегруються. Конвентом інтеграції як процесу є спроможність об'єкта

налагоджувати та формувати зв'язки між окремими розрізненими елементами; систематизувати, кількісно та якісно вдосконалювати взаємовідносини; переходити від одного якісного стану (ступеня розвитку) до іншого, більш досконалого (від застарілого до новітнього, від простого до складного, від примітивного до досконалого, від нижчого до найвищого); узгоджувати, структурувати та спрямовувати розвиток інтегрованої структури.

Список використаних джерел:

1. Азізов С.П. Організація аграрного виробництва і бізнесу : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Видавництво «Фенікс». 2016. С. 79-85.
2. Головня О.М. Соціально-економічні аспекти розвитку міжнародного туризму під впливом глобалізаційних чинників. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 1. С. 56-71.
3. Головня О. М., Ставська Ю.В. Сучасні трансформації розвитку сфери туризму та індустрії гостинності: монографія. Вінниця. : ВНАУ, 2021. 220 с.
4. Ославський Б. 10 успішних українських брендів. Видавництво «Брустурів: Дискурсус» 2020. 192 с.
5. Сагайдак Ю.А., Харченко Т.Б. Перспективи розвитку зеленої логістики в Україні. *Держава та регіони*. 2020. № 3 (114). С. 62-67.
6. Табенська О.І. Основні переваги кластерної моделі організації туристичного бізнесу в регіоні. *Економіка, фінанси, право*. 2020. № 3. С. 18-22. URL: file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/efp_03-0_2020.pdf. (дата звернення 03.10.2023).

Анастасія СТУПАК *
студентка 4 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ГОТЕЛЬНОГО ТА РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ КРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено розв'язанню проблеми удосконалення управління якістю у ресторанах та готелях України. Проаналізовано сучасний стан ресторанного та готельного бізнесу у країні, досліджено динаміку ринку у розрізі класифікації ресторанів, окреслено основні проблеми та фактори, що впливають на якість послуг ресторанів, обґрунтовано необхідність обов'язкової сертифікації для удосконалення системи управління якістю в ресторанному та готельному бізнесі. Визначено, що підвищення якості ресторанних та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

готельних послуг потребує від суб'єктів господарювання значних капітальних вкладень і визначає особливу актуальність точних оцінок економічної ефективності заходів щодо підвищення якості і вибору найкращого з множини альтернативних варіантів.

***Abstract.** The article is devoted to solving the problem of improving quality management in restaurants and hotels of Ukraine. The current state of the restaurant and hotel business in the country was analyzed, the market dynamics in terms of restaurant classification were studied, the main problems and factors affecting the quality of restaurant services were outlined, the need for mandatory certification to improve the quality management system in the restaurant and hotel business was substantiated. It was determined that improving the quality of restaurant and hotel services requires significant capital investments from business entities and determines the special relevance of accurate assessments of the economic efficiency of measures to improve quality and the choice of the best from a set of alternative options.*

Вступ. Якість готельно-ресторанних послуг формується під впливом важливих чинників. Заклади готельно-ресторанного господарства прагнуть використати сучасні досягнення науково-технічного прогресу за допомогою вивчення вимог внутрішнього і міжнародного ринків, а також потреб різноманітних категорій споживачів. Особливої уваги заклади надають використанню творчого потенціалу персоналу через навчання, виховання, систематичне підвищення кваліфікації, різноманітну мотивацію матеріального та морального характеру.

Виклад основного матеріалу. Зарубіжний і вітчизняний досвід свідчить, що управління якістю обслуговування клієнтів – складний процес, який охоплює організаційний, економічний і соціальний напрями діяльності ресторанного підприємства. За системним підходом управління якістю обслуговування клієнтів – це сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, об'єктів, принципів, методів і функцій управління, орієнтованих на розроблення та задоволення вимог щодо якості та зниження витрат на них. При цьому зусилля спрямовуються на досягнення пріоритетних цілей, серед яких – підвищення рівня якості, зниження операційних витрат, забезпечення оперативності обслуговування, отримання оптимального прибутку. На підставі виконання досліджень сформовано структурно-функціональну модель системи управління якістю обслуговування клієнтів ресторанного підприємства (рис. 1).

Вимоги до якості безперервно змінюються, збільшуються з розвитком науково-технічного прогресу, підвищенням рівня життя і, відповідно до цього, попиту на пропозиції.

Якісне обслуговування – це суть послуг ресторану й умова його успішності. Асортимент, смакові якості страв, ціни, дизайн, імідж, місце розташування важливі, але вони ніколи не компенсують в очах клієнта неуважного і недбалого ставлення з боку персоналу. З іншого боку, ресторани та

готель, що зумів надати клієнтам відмінний сервіс, одержує найсильнішу конкурентну перевагу [3].

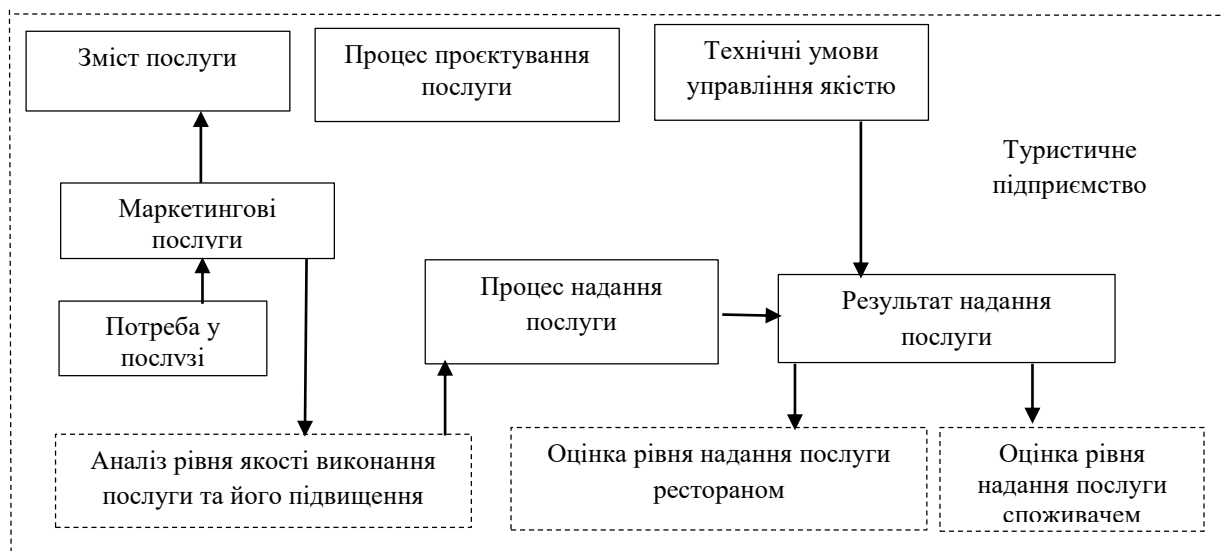

Рис. 1. Структура системи управління якістю ресторанних послуг

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Якісне обслуговування – це суть послуг ресторану й умова його успішності. Асортимент, смакові якості страв, ціни, дизайн, імідж, місце розташування важливі, але вони ніколи не компенсують в очах клієнта неуважного і недбалого ставлення з боку персоналу. З іншого боку, ресторан та готель, що зумів надати клієнтам відмінний сервіс, одержує найсильнішу конкурентну перевагу [5].

Готельно-ресторанний заклад зобов'язаний забезпечувати чистоту, сервіс, якісне обслуговування, безпеку і збереження майна відвідувачів. Якість послуг, які надає заклад, повинен відповідати нормативним документами підприємства та стандартам, відповідно до вимог клієнтів, що постійно змінюються. Керівництво закладу постійно повинно контролювати якість надання послуг різними способами. Основним з цих способів є опитування клієнтів, щоб оцінити якість, швидкість обслуговування, інтер'єр й атмосферу закладу. Під час проведення таємного анкетування, що проводиться кваліфікованим працівником, перевіряється якість продукції та дотримання норм обслуговування і стандартів. Також проводиться опитування за допомогою Інтернету та гарячої лінії закладу.

Але у зазначених способах є низка недоліків. Для визначення рівня надання послуг у готельно-ресторанному закладі витрачається багато часу на обробку даних, оцінка клієнтів може бути суб'єктивна, не можливе вирішення конфліктів по телефону.

Для надання якісного обслуговування керівництву необхідно проводити навчання персоналу. До програми навчання необхідно включити наступні питання: підвищення професійної та особистісної самооцінки, правильність вирішення конфліктів, вміння переконувати, інформувати та бути впевненим у собі. Для покращення якості сервісу та максимального задоволення клієнтів з

персоналом та адміністраторами варто проводити спеціальні тренінги та моделювати різноманітні ситуації. Обов'язковою складовою якості є заохочення обслуговуючого персоналу у вигляді матеріальної винагороди.

Одним з ефективних методів приваблення відвідувачів є системи знижокта картки постійних клієнтів [5]. Частково уникнути конкуренції можна, якщо акцентувати увагу на концепції закладу. Концептуальним ресторанним закладам простіше витримати конкурентну боротьбу, але ніша таких закладів заповнена всього на 5-10%.

Оскільки Україна перебуває на шляху до перетворення на туристичну країну, то до відповідності європейським стандартам необхідно подолати нелегкий шлях. Враховуючи, що наша країна володіє високим потенціалом, необхідно розширювати інфраструктуру закладів ресторанного бізнесу, створювати заклади для навчання персоналу та підвищення його кваліфікації. На першому етапі постає необхідність розробки власної нормативно-правової бази, яка б регулювала якість надання послуг у сфері ресторанного бізнесу. Система управління якістю послуг ресторанного господарства повинна гарантувати клієнтові задоволення його потреб під час обслуговування в готелі та ресторані, на усіх його етапах і у всіх ланках. Тому особливого значення набуває проблема розроблення та практичного застосування внутрішніх стандартів підприємств, які визначають загальні складові якості надання ресторанних послуг.

Висновки. Таким чином, для удосконалення системи управління якістю в ресторанному бізнесі доцільно запропонувати модель якості надання послуг, які надаються закладами готельного та ресторанного бізнесу. При цьому суб'єктами мають бути усі власники, які надають послуги із харчування та обслуговування клієнтів. Для покращення якості послуг підприємств ресторанного господарства потрібно здійснювати інноваційну діяльність за її основними напрямками. Аналіз ключових параметрів ресторанних послуг надають керівникам підприємств багато цінної інформації, яка може і повинна бути використана з метою подальшого удосконалення якості роботи. Загальна зацікавленість у поліпшенні надання якості послуг буде інакше передумовою для створення і розвитку ефективних систем якості, заснованих на сучасних міжнародних стандартах.

Список використаних джерел:

1. Власенко І.В., Рябенка М.О., Лук'янець А.В. Динаміка розвитку закладів готельного господарства та їх вплив на економіку держави : монографія. Концептуальні засади та тенденції розвитку соціально- економічних процесів. Opole, The Academy of Management and Administration in Opole, 2020.
2. Звагольська Д.В. Фактори конкурентоспроможності підприємств готельно-ресторанного господарства. *Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення*. Вінниця. 2021. № 2. С. 232-238.
3. Луцяк В.В., Польова О.Л., Ставська Ю.В., Мостенська Т.Г. Управління бізнес-процесами в ГРС: навчальний посібник. Вінниця:ВНАУ. Вінниця: ТОВ

«Твори». 2019. 331 с.

4. Ставська Ю.В., Яхно Л.С. Формування конкурентних переваг ресторанного бізнесу в умовах Євроінтеграції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. №2. С. 181-196.

5. Табенська О.І. Інноваційні тенденції розвитку ресторанного бізнесу. *Економіка, фінанси, право*. 2018. № 4/2. С. 24-27.

6. Якименко-Терещенко Н. В., Побережна Н. М., Жань Хо. Визначення проблем розвитку готельно-ресторанного бізнесу на основі фінансово-статистичної звітності. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8966> (дата звернення: 12.10.2023).

Анастасія СУБОТІНА*

студентка 4 курсу

факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНИХ МАРКЕТИНГОВИХ МЕТОДІВ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті розглянуті перспективи використання інноваційних маркетингових методів у розвитку сільського зеленого туризму. Здійснено огляд сучасних тенденцій у туристичній галузі та виявлено зростаючий інтерес до природного та сільського середовища. Аналізовано можливості застосування інноваційних підходів у маркетингу для залучення та задоволення потреб сільського зеленого туризму. Розглянуто питання формування та просування туристичних пропозицій, а також інтеграції цифрових рішень для підвищення конкурентоспроможності сільських туристичних напрямків. Стаття визначає основні виклики та можливості для розвитку інноваційних маркетингових підходів у сфері сільського зеленого туризму та надає рекомендації щодо їх успішної реалізації для збільшення привабливості сільських туристичних об'єктів для відвідувачів.

Abstract. The article discusses the prospects of using innovative marketing methods in the development of rural green tourism. An overview of modern trends in the tourism industry was carried out and a growing interest in the natural and rural environment was revealed. The possibilities of using innovative approaches in marketing to attract and meet the needs of rural green tourism are analyzed. The issue of formation and promotion of tourist offers, as well as the integration of digital solutions to increase the competitiveness of rural tourist destinations, was considered.

Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ.

The article identifies the main challenges and opportunities for the development of innovative marketing approaches in the field of rural green tourism and provides recommendations for their successful implementation to increase the attractiveness of rural tourist facilities for visitors.

Вступ. Сільський зелений туризм, став неабияким стимулом для розвитку сільських регіонів та збереження природного спадку. Зростаюча обізнаність про сталість та екологічні питання спонукає туристів обирати природні та сільські місцевості як місце відпочинку. Завдяки цьому, сільський зелений туризм стає не лише можливістю для розвитку села, але і новим напрямком для маркетингу та просування. Сучасний світ шукає спільність з природою та екологічну урівноваженість. Села, з їхньою природною красою та аутентичністю, стають привабливими місцями для туристичних подорожей. Інноваційні маркетингові підходи можуть стати ключем до розвитку сільського зеленого туризму, відкриваючи нові можливості для залучення та задоволення потреб цього ринку.

Водночас, інновації в галузі маркетингу дозволяють залучити увагу туристів, допомагаючи їм знайти і вибрати найкращі сільські пригоди. Використання цифрових рішень, соціальних медіа та інших інструментів дозволяє підвищити видимість сільських туристичних об'єктів та зробити процес планування подорожей зручнішим і захопливішим.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ туризму переживає значні зміни і трансформації, і однією з ключових тенденцій, яка виокремлюється, є зростаючий інтерес до природних, екологічно чистих та сільських туристичних напрямків. Подорожі до сільських регіонів і навколоекологічних об'єктів стають не просто популярними, але й надзвичайно затребуваними серед сучасних мандрівників. Ця тенденція має свої коріння у бажанні туристів відновити зв'язок з природою, відпочити від міської метушні, та відкрити для себе аутентичність сільського способу життя.

Існує кілька чинників, які сприяють цій тенденції. По-перше, сучасні туристи дедалі більше усвідомлюють вплив свого споживання на навколишнє середовище. Вони шукають туристичні напрямки, де їх відпочинок не завдає шкоди природі, а навпаки, сприяє її збереженню та відновленню. Сільський зелений туризм часто надає можливість туристам бути ближче до природи, вивчати її та сприяти її охороні. По-друге, іншою суттєвою динамікою є прагнення відступити від загальних туристичних місць та великих туристичних комплексів. Туристи шукають унікальність у своїх подорожах, і саме сільські регіони надають їм цю можливість. Села пропонують неповторний досвід, де туристи можуть зануритися в культуру та традиції місцевих громад, спробувати місцеву кухню та взяти участь у різних активностях. По-третє, сільські регіони часто привертають увагу туристів своєю спокоем, гармонією та непересиченою природною красою. Подорожуючи в села, люди знаходять відпочинок від стресів міського життя і можливість насолоджуватися тишею та тишою сільського середовища.

У зв'язку з цими тенденціями, сільські регіони набувають нового значення

в туристичній галузі. Вони стають місцями, де туристи можуть знайти різноманітні пригоди, відкривати для себе природу та культурний багатства, а також приносити користь місцевим спільнотам. Зелений туризм, зокрема сільський зелений туризм, надає велику увагу збереженню навколишнього середовища, підтримці місцевих організацій та наданню туристам неповторного досвіду. Щоб привернути увагу сучасних туристів до таких напрямків, необхідно використовувати інноваційні маркетингові підходи. Нижче наведено таблицю, яка демонструє ключові інноваційні методи в зеленому туризмі та їхні переваги:

Таблиця 1

Ключові іноваційні методи в сільському зеленому туризмі та їх переваги

Метод маркетингу	Опис	Переваги
Відеомаркетинг	Створення відео-контенту про сільські місцевості та природу.	Візуальна привабливість, можливість показати красу природи та атмосферу сільського життя.
Соціальні медіа	Використання платформ соціальних медіа для реклами сільських об'єктів.	Залучення молоді аудиторії, можливість взаємодії з клієнтами та збільшення впізнаваності.
Інтерактивні веб-сайти	Створення інтерактивних веб-сайтів з можливістю віртуальних екскурсій та планування подорожей.	Залучення інтересу, полегшення процесу планування та резервації подорожей.
Екологічний брендінг	Спрямування на створення і утримання екологічного образу для сільських регіонів.	Залучення туристів, які приділяють увагу збереженню природи та підтримці сталого розвитку.

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Ці інноваційні методи маркетингу в сфері даного виду туризму допомагають вирішувати виклики, з якими стикаються сільські регіони, та залучати туристів. Застосування цих методів дозволяє сільському зеленому туризму розвиватися і залишатися привабливим для нових поколінь мандрівників. Інновації допомагають привертати молодих та активних подорожуючих, які цінують екологічну стійкість та інтерактивність. Сучасні методи маркетингу створюють пропозиції, які відповідають їхнім очікуванням. Дозволяють підвищити впізнаваність сільських туристичних об'єктів та регіонів серед потенційних відвідувачів. Це може включати в себе використання соціальних медіа, відеомаркетингу та інтерактивних веб-сайтів.

У сучасному світі туризм не припиняє розвиватися, і сільський зелений туризм набуває все більшої популярності. Природа, звичаї, культура, мальовничі сільські місцевості та незабутні враження від відпочинку в селі стають цікавими для сучасних туристів, які прагнуть втечі від міського шуму та повсякденної рутини.

Однак розвиток сільського туризму вимагає не тільки гарних природних ландшафтів та аутентичних об'єктів, але і ефективного маркетингу. Серед

сучасних маркетингових інструментів, які виявляються найбільш корисними для просування сільського зеленого туризму, особливо важливі соціальні медіа (ССМ) та стратегія таргетування.

Соціальні медіа відкривають перед сільськими регіонами нескінченні можливості для залучення уваги та взаємодії з потенційними туристами. Вони дозволяють показати красу сільських місцевостей через візуальний контент, розповісти історії про місцеві традиції та культуру, а також створювати зв'язок з аудиторією через коментарі та відгуки.

Стратегія таргетування, у свою чергу, дозволяє просувати сільський зелений туризм серед тих, хто має найбільший інтерес у таких подорожах. Вона дозволяє прицільно привертати туристів, враховуючи їхні інтереси, попередні досвіди та потреби.[8]

Вплив соціальних медіа (ССМ) в розвитку сільського зеленого туризму:

1. Збільшення свідомості та видимості: ССМ дозволяють сільським регіонам та туристичним об'єктам підвищити свою відомість серед потенційних відвідувачів. Завдяки постам, історіям, фотографіям та відеороликам, сільські об'єкти можуть показати свою привабливість та неповторність.

2. Взаємодія з аудиторією: ССМ надають можливість взаємодії з потенційними та існуючими туристами. Відгуки, коментарі та питання можуть бути оброблені безпосередньо, що створює позитивний досвід спілкування та може сприяти побудові довгострокових відносин з клієнтами.

3. Геолокаційні послуги: Багато ССМ-платформ підтримують геолокаційні функції, які допомагають туристам знаходити місця та об'єкти в сільській місцевості. Це полегшує орієнтацію для відвідувачів.

4. Відеомаркетинг: Відео контент на ССМ може надати можливість показати природну красу та атмосферу сільських регіонів. Візуальний контент може бути особливо привабливим для потенційних туристів.

Значимість стратегії таргетування (таргету) в розвитку сільського зеленого туризму:

1. Цільове залучення аудиторії: Таргетована реклама дозволяє спрямовувати зусилля на привернення конкретної аудиторії, яка відповідає ідеальному профілю туриста для сільського зеленого туризму.

2. Збільшення ефективності реклами: Завдяки таргету можна оптимізувати рекламні бюджети та досягти більшої конверсії. Реклама буде спрямована саме на тих, хто має найбільший інтерес у сільському зеленому туризмі.

3. Персоналізація пропозицій: За допомогою таргетованої реклами можна надавати персоналізовані пропозиції для туристів, враховуючи їхні інтереси та попередні досвіди подорожей.

4. Можливість вимірювання результатів: Таргетована реклама дозволяє легко вимірювати ефективність кампаній і аналізувати їхній вплив на кількість бронювань та відвідувань.

Враховуючи вищезазначені фактори, можна сказати, що ССМ та стратегія таргетування є важливими інструментами для розвитку сільського зеленого туризму. Вони сприяють залученню туристів, підвищенню свідомості та

взаємодії з аудиторією, а також допомагають оптимізувати рекламні зусилля для досягнення найкращих результатів. [9]

Прикладом того, що соціальні медіа, таргет мають вплив на розвиток сільського зеленого туризму є не займане урбанізацією село Стіна на Вінниччині. Село має неймовірні краєвиди, не характерні для Поділля, збережені традиції, колоритний діалект, щирі, гостинні люди та багате історичне минуле.

Активні жителі села, в яких виникла ідея для залучення туристів, створили інтерактивний веб-сайт, який містить інформацію про сільську природню красу, традиції та пропозиції для туристів. Сайт має зручний дизайн та інформаційний контент, який легко розділити у ССМ. Також активно почали розвивати профілі в соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram та YouTube. Вони почали публікувати фотографії та відео, де показували нейморівну природу села, місцеві свята та традиції. Ця активність допомогла збільшити свідомість про село серед потенційних туристів. [1]

Використовуючи стратегію таргетування, була сформована реклама для людей, які виражали інтерес у природі, екологічності та сільському відпочинку. Це дозволило мінімізувати розсіювання реклами і привернути увагу саме тих, хто був зацікавлений. Зрозумівши, що туристи цікавляться таким видом туризму і саме в цьому селі жителі почали організовувати інтерактивні заходи, такі як піші та велосипедні екскурсії по селі, майстер-класи з традиційного мистецтва, фестивалі, кінні прогулянки селом та багато іншого. Інформація про ці заходи була поширена через ССМ.

Село активно взаємодіяло з відвідувачами через ССМ, сприймаючи їхні відгуки та відповідаючи на запитання. Це створювало позитивний досвід спілкування та зміцнювало зв'язок з гостями.

У результаті впровадження стратегії маркетингу через ССМ та таргетування, село Стіна стало популярним сільським туристичним напрямком. Цей приклад ілюструє, як використання ССМ та таргетованої реклами може допомогти селам в Україні та інших країнах розвивати сільський зелений туризм та залучати нових відвідувачів.[5]

Висновки. В сучасному світі важко уявити успішний розвиток галузі без використання цифрових інструментів. Створення і підтримка веб-сайтів, мобільних додатків, соціальних мереж і онлайн-платформ для бронювання допомагають залучати нових клієнтів та збільшувати обсяги туристичного бізнесу. Крім того, цифровий маркетинг дає можливість персоналізувати пропозиції для клієнтів, аналізувати їхні відгуки та побажання, що дозволяє підвищити якість обслуговування та задоволеність туристів. Створення відеоекскурсій і використання віртуальної реальності дозволяють потенційним туристам познайомитися з об'єктами сільського зеленого туризму ще до приїзду. Це робить процес вибору більш інформативним і зацікавлюючим, що сприяє збільшенню кількості туристів. Залучення молоді до розвитку сільського зеленого туризму може бути досягнуто за допомогою інноваційних методів маркетингу, які враховують їхні інтереси та побажання. Молодь може бути активними амбасадорами та просувати села, як привабливі туристичні напрямки

серед своїх ровесників.

Загалом, використання інноваційних маркетингових методів може сприяти розвитку сільського зеленого туризму, збільшенню обсягів туристичного бізнесу та залученню нових клієнтів. При цьому важливо пам'ятати про збереження природи та культурної спадщини, щоб забезпечити сталість цієї галузі [2].

Список використаних джерел:

1. Мазур С. А., Прилуцький А. М. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6122> (дата звернення: 14.10.2023)

2. Суботіна А.В. Перспективи розвитку сільського туризму в Україні. *Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення*. 2021. №2. С.262-266.

3. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/siltur7.html (дата звернення: 14.10.2023)

4. Малік М.Й. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій України. *Економіка АПК*: Міжнародний науково-виробничий журнал. 2020. № 5. С. 110- 115.

5. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму URL: <http://westudents.com.ua/glavy/91328-131-rinkova-sutnst-turizmu.html>. (дата звернення: 14.10.2023)

6. Головня О.М., Особливості сертифікації та категоризації в сфері сільського зеленого туризму. Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні аспекти розвитку зеленого туризму України: економічні, освітні, організаційні, правові». 2019.

7. Ставська Ю.В., Агротуристичні комплекси в контексті зеленого європейського курсу: вектори розвитку та перспективи. Всеукраїнська науково-практична конференція «Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України». м. Вінниця, 28-29 квітня 2022 р.

8. Ставська Ю.В., Особливості та тенденції розвитку індустрії сільського туризму. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 6(17). С. 84-91.

9. Соціальні мережі як інструмент ефективною комунікації між стейкхолдерами туристичної індустрії в кризовий період. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1807>. (дата звернення: 12.10.2023)

Данііл ТРИГУБ*
студент 4 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ТУРИЗМУ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

***Анотація.** У статті розглянуто вплив культурних аспектів на індустрію туризму в різних країнах світу. Досліджено, як унікальна культурна спадщина, традиції, мистецтво, кухня та інші аспекти культури кожної країни стають ключовими факторами, які приваблюють туристів. Проаналізовано, як культурні особливості впливають на вибір туристів, розвиток туристичних програм та інфраструктури. Також розглянуто взаємодію між туристами і місцевими жителями, а також питання збереження та популяризації культурної спадщини. Ця стаття допоможе розуміти, як культурні аспекти впливають на розвиток туризму в різних країнах і як цей взаємозв'язок сприяє розширенню галузі туризму в сучасному світі.*

***Abstract.** The article examines the influence of cultural aspects on the tourism industry in different countries of the world. It examines how the unique cultural heritage, traditions, art, cuisine and other aspects of each country's culture become key factors that attract tourists. It is analyzed how cultural features influence the choice of tourists, the development of tourist programs and infrastructure. The interaction between tourists and local residents, as well as the preservation and promotion of cultural heritage, were also considered. This article will help to understand how cultural aspects affect the development of tourism in different countries and how this relationship contributes to the expansion of the tourism industry in the modern world.*

Вступ. Сучасний світ відкриває перед людством безмежні можливості для мандрівництва та пізнання різноманітності культур та традицій. Туризм, ставши найважливішою галуззю глобальної економіки, не лише забезпечує економічний розвиток країн, але і сприяє обміну досвідом та розширенню культурних горизонтів. Кожна країна, маючи свою власну унікальну історію, мистецтво, традиції та спадщину, пропонує туристам неповторний культурний досвід.

Туризм є однією з найбільш динамічних та важливих галузей сучасного світового господарства. Кожна подорож - це не лише зустріч інших країн та людей, але й відкриття для себе культурного світу, неповторного та унікального в кожному куточку нашої планети. Саме ця унікальність, історія, традиції, існування та розвиток якої відбувається впродовж століть, роблять туризм таким

Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

важливим фактором культурного обміну та взаєморозуміння [1].

Виклад основного матеріалу. Культура завжди відігравала ключову роль у світі туризму. Подорожі - це не просто зміна географічних координат, але і занурення у світ унікальних традицій, історії, мистецтва та способу життя кожної країни. Вплив культури на туризм є двостороннім процесом: туристи з одного боку отримують можливість відкрити для себе різноманітність та багатство світової спадщини, а з іншого - туризм сприяє збереженню та розвитку культурної спадщини країн.

Кожна країна має своє унікальне спадкове надбання, яке включає в себе архітектуру, релігійні об'єкти, національну кухню, народні обряди та багато іншого. Ці особливості роблять подорожі неймовірно захопливими для туристів, які шукають нові враження та поглиблене розуміння інших культур. Відвідування таких культурних скарбів, як Велика Китайська Стіна, Тадж-Махал, Парижський Лувр або Мачу-Пікчу, стає найважливішими подіями в житті подорожуючих.

У свою чергу, культурний туризм стає важливою сировиною для економіки багатьох країн. Він приводить до розвитку галузі гостинності, створюючи нові можливості для готелів, ресторанів, музеїв та сувенірних магазинів. Туристи не лише приносять свої гроші в інші країни, але й підтримують збереження культурної спадщини через фінансування консервації та реставрації історичних об'єктів.

Культура також грає роль у формуванні іміджу країни на міжнародній арені. Унікальна культурна спадщина приваблює увагу туристів, створюючи позитивний стереотип про країну та її жителів. Цей імідж сприяє підвищенню популярності та росту кількості відвідувачів.

Проте, важливо зберігати баланс між туризмом та збереженням культурної спадщини. Занадто великий потік туристів може призвести до негативного впливу на природні та культурні ресурси. Тому розвиток сталого культурного туризму стає актуальною проблемою.

Завдяки взаємодії між культурою та туризмом, світ стає ближчим та доступнішим для розуміння. Подорожі відкривають нам двері в найцікавіші аспекти культур і допомагають збагатити наше життя новими досвідами та знаннями. Вплив культури на туризм залишається суттєвим чинником в розвитку глобальної подорожей і сприяє збереженню найцінніших культурних скарбів кожної країни [5].

Дослідимо актуальність даної теми на прикладі декількох країн які мають високий туристичний потенціал. Розпочнемо однією з найпопулярніших туристичних країн Європи – Італія.

Італія, країна, відома своєю довгою і багатою історією, вважається одним із найпопулярніших туристичних напрямків у світі. Та що саме робить італійський туризм таким особливим? На це питання легко відповісти, коли ми розглядаємо культурні аспекти туризму в цій країні.

По-перше, Італія славиться своєю величезною культурною спадщиною. Італійське мистецтво та архітектура відомі в усьому світі. Від Ренесансу до античної Римської імперії, кожна епоха залишила свій слід у формі майстерності і творчості. Місця, такі як Рим зі своїми колоссальними амфітеатрами і арками, або Флоренція зі своїми художніми галереями і катедрами, вражають та надихають мільйони туристів. Італійські музеї і галереї, такі як Галерея Уфіцці в Флоренції або Ватиканські музеї у Римі, стали своєрідними скарбницями для шанувальників мистецтва.

Кухня Італії також грає важливу роль у туристичному привабленні країни. Італійська їжа відома своїми смаками та різноманітністю. Від піци до пасти та вина, Італія відзначається своєю гастрономічною культурою. Кожен регіон має свої унікальні страви та стилі готування, що робить подорож до Італії справжнім гастрономічним відкриттям.

Традиції та свята також важливі для італійської культури. Наприклад, Карнавал у Венеції вражає своєю барвистістю та костюмами, а Сієна відома своїми традиційними кінними перегонами Palio. Італія також славиться своїми релігійними святами та обрядами, такими як Пасха та Різдво, які мають глибокий культурний контекст і важливе місце в житті країни.

Проте, популярність Італії як туристичного напрямку також створює виклики. Масовий туризм може ставити під загрозу природу та культурну спадщину. Тому Італія в останні роки дедалі більше акцентує на сталому туризмі, що спрямовано на збереження та захист культурних та природних ресурсів [2].

Наступним яскравим представником культурного туризму можемо вважати Японію. Країна, що поєднує в собі вражаючу суміш старовинних традицій та сучасних інновацій. Культурні аспекти туризму в Японії пропонують туристам унікальну можливість поглибити знання про цю країну та зануритися в різні аспекти її культури.

Особливість Японії - це її давні традиції і обряди, які були збережені впродовж століть. Стародавні храми та святині, які можна знайти в кожному місті, свідчать про важливий релігійний спадок. Багато туристів відвідують Кіото, де зберігаються численні традиційні будівлі, інколи старіші за саму країну. Свята та різні ритуали, такі як чайна церемонія чи гейші, є складовими культурного досвіду для багатьох туристів.

Крім традицій, Японія славиться своєю сучасною інноваційною культурою. Технологічний розквіт країни видно у всьому, від швидкісних потягів до роботів, які взаємодіють з гостями в готелях та ресторанах. Токіо, столиця Японії, вражає своєю сучасною архітектурою та інноваційними інтер'єрами, а район Акихабара став світовим центром гіків та технологічних нововведень.

Японія також славиться своєю унікальною кухнею, знаменитими суши, раменом і багатьма іншими стравами. Кожен регіон має свої власні кулінарні традиції, і подорож до Японії дозволяє туристам смакувати різноманітним

інгредієнтів.

Також варто згадати традиційні свята та святкування, які є невід'ємною частиною японської культури. Наприклад, чудове свято вишуканих квіткових ароматів - Сакура Мацурі, вражає красою весняного цвітіння сакур та завжди збирає велику кількість туристів. Також варто зазначити День Світла в Кіото, який вражає архітектурними шоу та мистецькими інсталяціями.

Проте, зростання популярності Японії як туристичного напрямку також створює виклики в плані збереження природи та культурної спадщини. Тому важливо надавати пріоритет сталому туризму, який забезпечує збереження усіх цих культурних скарбів [3].

На завершення розглянемо країну, яка користується попитом у вітчизняних туристів. Туреччина вражає своєю різноманітністю, багатством та унікальністю, що приваблює туристів з усього світу. Ось деякі аспекти культури Туреччини, які приваблюють подорожуючих:

1. Історичні пам'ятки: Туреччина володіє вражаючою кількістю історичних пам'яток, таких як античні руїни, величезні архітектурні споруди та музеї. Серед них Ефес з величезним амфітеатром, міста Пергама, старовинні церкви Каппадокії і багато інших.

2. Архітектура: Турецька архітектура вражає своєю красою та різноманітністю. Мечеті, палаци, історичні будівлі та султанські дворці відображають вплив різних епох і стилів, включаючи візантійську та османську архітектуру.

3. Гастрономія: Турецька кухня - це справжній гастрономічний рай. Вона включає в себе смачні страви, такі як кебаби, баклава, лаваш, долма, та різноманітні супи. Турецькі ресторани та кав'ярні пропонують багатий вибір смаколиків.

4. Традиції та свята: Турецька культура включає в себе багато традицій та свят. Наприклад, Байрам - один із головних релігійних свят, яке відзначається після закінчення Рамадану. Також важливі свята, такі як День Незалежності Туреччини та День Республіки.

5. Природні туристичні ресурси: Туреччина вражає природною красою, включаючи величезні гори, чисті пляжі, теплі термальні джерела та чудові озера. Ці природні багатства роблять Туреччину популярним місцем для активного відпочинку, як гірського туризму, так і водних видів спорту.

6. Гостинність: Турки відомі своєю гостинністю та доброзичливістю. Гостей завжди приймають з відкритими руками і пропонують традиційні напої та страви.

7. Шопінг: Туреччина славиться своїми базарами та ринками, де можна придбати різноманітні сувеніри, вироби ручної роботи, текстиль та прикраси.

Загалом, культура Туреччини включає в себе різноманітні аспекти, які роблять цю країну захоплюючою для туристів [4].

Культурні аспекти туризму в Італії, Японії та Туреччині

Аспекти	Італія	Японія	Туреччина
Історичні пам'ятки	Рим, Флоренція, Венеція - палки привабливання завдяки античним руїнам та середньовічним архітектурним шедеврам.	Кіото, Нара, Камакура - багато історичних храмів і святилищ, а також римські лазні та замки.	Історичні пам'ятки в Стамбулі, Каппадокії, Ефесі - архітектурні чудеса різних епох і цивілізацій.
Природні краси	Амальфійське узбережжя, Тоскана - природні краси вздовж Середземного моря.	Гори Альпи, харкові ліси та острови Окінави - різноманітність природи від гір до моря.	Гори Тавр і пляжі Середземного та Егейського морів - природні краси в різних регіонах.
Гастрономія	Відома піца, паста, вино та сир - італійська кухня визнана в усьому світі.	Суші, рамен - японська кухня вражає своєю дбайливістю та смаком.	Кебаби, баклава, лаваш - турецька кухня славиться своєю смачною і різноманітною їжею.
Архітектура	Римські амфітеатри, Ватиканські музеї - величезні архітектурні пам'ятки.	Традиційні японські будівлі, сучасні хмарочоси в Токіо - поєднання старовинних та сучасних стилів.	Мечеті, султанські палаці та історичні центри старовинних міст - вражаюча архітектурна спадщина.
Традиції та свята	Різнманітні релігійні та культурні свята, як Різдво та Карнавал у Венеції.	Свята пов'язані з багатовіковими традиціями, такі як Голден Вікенд та Сакура Мацурі.	Релігійні свята та національні свята, як Байрам і День Республіки.
Гостинність	Італійці відомі своєю гостинністю та теплотою у спілкуванні з гостями.	Японці проявляють повагу та уважність до іноземних відвідувачів та гостей.	Турки славляться своєю гостинністю та турецькою гостинністю, пропонуючи чай і страви гостям

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Подорожі відкривають для нас двері в незвідані світи, збагачують наше розуміння різних культур та поглиблюють наші зв'язки з іншими людьми. Сучасний туризм може бути каталізатором обміну ідеями, розвитку глобальної гармонії та взаєморозуміння. У світі, де бар'єри зникають завдяки швидким транспортним засобам та глобальним комунікаціям, культурний туризм відіграє важливу роль у розширенні нашого світогляду та утвердженні нашої глобальної спільноти.

Висновки. Культурні аспекти туризму в різних країнах світу надають неймовірну можливість туристам досліджувати багатство та різноманітність

культур, історій та традицій нашої планети. Кожна країна має свою унікальну спадщину, яка вражає своєю різноманітністю, а також спільні аспекти, що зближують всіх нас як світове співтовариство. Зростання популярності туризму підкреслює важливість збереження культурних цінностей, природних ресурсів та сталого розвитку, щоб нащадки могли насолоджуватися цим дивовижним спадком.

Таким чином, культурні аспекти туризму надають нам можливість відкрити для себе величезний резервуар культурних скарбів, які дарують нам різні країни світу. Подорожі відкривають нові горизонти, поглиблюють наше розуміння та повагу до різноманітності та допомагають зберегти цю надзвичайну спадщину для наступних поколінь. Тому важливо подолати виклики, пов'язані зі зростанням туризму, і розвивати сталий туризм, що зберігає культурну різноманітність та природні багатства нашої планети.

Список використаних джерел:

1. Туризм та його світовий розвиток. Історія туризму, зміст та основні поняття. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/tourism/36425/>.
2. Туризм в Італії. URL: <http://www.geograf.com.ua/italy/542-italy-tourism>
3. Комплексна туристична характеристика Японії. URL: http://4ua.co.ua/sport/vb3ad68a4d53a89421216d36_0.html.
4. Туристична Туреччина: від сакральності до буденності. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/4982>.
5. Головня О. М., Ставська Ю.В., Міжнародний туризм. Навчальний посібник Вінниця : Друк, 2020. 313 с.
6. Ставська Ю.В., Особливості та тенденції розвитку індустрії сільського туризму. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 6(17). С. 84-91.

Катерина ШЕВЧУК*
студентка 4 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННУ СФЕРУ

Анотація. У статті розглянуто вплив війни в Україні на вітчизняний готельно-ресторанний ринок. Відзначено, що для багатьох закладів цей вплив виявився катастрофічним і призвів до того, що вони були змушені припинити свою роботу. Також відзначено, що будь-яка криза приводить до появи нових можливостей. Проаналізовано зміни у веденні бізнесу, викликані війною.

Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія Ставська

З'ясовано, що сьогодні ключовим показником ефективності готельно-ресторанного бізнесу є відсутність збитків та об'єктів, які потребують дотацій. Відзначено, що на заході та в центрі України ситуація є більш оптимістичною. Основною причиною цього стало вимушене і раптове прибуття у цей регіон великої кількості внутрішньопереміщених осіб. З'ясовано, що основними проблемами, які створила війна підприємствам сфери гостинності є: фізичне знищення закладів, порушення логістичних ланцюгів, падіння купівельної спроможності населення, зростання собівартості продукції, відтік кваліфікованих працівників за кордон.

***Abstract.** The article examines the impact of the war in Ukraine on the domestic hotel and restaurant market. It was noted that for many institutions this impact turned out to be catastrophic and led to the fact that they were forced to stop their work. It was also noted that any crisis leads to the emergence of new opportunities. The changes in business conduct caused by the war are analyzed. It was found that today the key indicator of the efficiency of the hotel and restaurant business is the absence of losses and facilities that need subsidies. It was noted that the situation is more optimistic in the west and in the center of Ukraine. The main reason for this was the forced and sudden arrival of a large number of internally displaced persons in this region. It was found that the main problems created by the war for hospitality enterprises are: physical destruction of establishments, disruption of logistics chains, drop in the purchasing power of the population, increase in the cost of production, outflow of qualified workers abroad.*

Вступ. Впродовж останніх восьми місяців Україна зіткнулася з нечуваною досі загрозою – повномасштабним військовим вторгненням на свою територію. Наслідком цього стали не тільки величезні людські втрати, але й значні збитки секторів економіки, зокрема готельно-ресторанної сфери. Однак, незважаючи на всі економічні виклики, з якими зіткнулася Україна за цей час, вітчизняний бізнес продовжує дивувати своєю стійкістю. Не є винятком готельно-ресторанна сектор. Попри економічні, а часто і прямі фізичні загрози, учасники ринку сміливо долають всі виклики та демонструють надзвичайну об'єднаність та взаємну підтримку.

Виклад основного матеріалу. Складна економічна ситуація в Україні, численні фінансові кризи, які переживав вітчизняний бізнес, а також пандемія коронавірусу з одного боку ускладнювали роботу українських компаній на ринку, а з іншого – загартували їх. Саме тому, якщо в березні 2022 року за результатами опитування Європейської Бізнес Асоціації в повному обсязі працювали лише 17% вітчизняних компаній, а третина лише планувала поновити роботу, то станом на червень показник сягнув вже 47% [2].

Ресторанний та готельний бізнес є важливою частиною вітчизняної гостинності. На жаль, через повномасштабне вторгнення Російської Федерації сектор туризму, в тому числі і готельно-ресторанна сфера постраждали чи не найбільше. Ще не оговтавшись від негативного впливу пандемії у попередні

роки, даний бізнес був змушений прийняти нові виклики. Основна комерційна задача для готельно-ресторанного бізнесу сьогодні – вижити, адже деякі заклади було знищено фізично. Тому сьогодні термін стратегічного планування у більшості ресторанів – не більше тижня, а для деяких – 2-3 дні. Проте, на заході України ситуація є більш оптимістичною. Попри значне просідання в перші місяці війни, сьогодні більшість закладів харчування західних регіонів за рівнем продажів вийшли на довоєнний рівень. Проте, цього не можна сказати про ті ресторани, профіль яких морепродукти та суші, адже вони постраждали найбільше оскільки вартість імпорту продуктів дуже виросла. Тому однією з основних тенденцій буде зниження кількості іноземних інгредієнтів та перепрофілювання на більш звичну кухню. Що стосується готельно-ресторанного бізнесу західного регіону України, то 90% компаній цього сектору після 24-го лютого певний період не працювали. І, станом на червень 2022-го року, 20% з них так і не відновили свою роботу у повному обсязі [4].

Загалом в Україні ситуація на ринку гостинності дуже залежить від регіону. Так, з початком повномасштабного вторгнення багато підприємств цього сектору призупинили роботу з міркувань безпеки, через відсутність попиту, з технічних причин або ж внаслідок пошкоджень чи руйнувань від обстрілів. Станом на сьогодні на півдні та сході нашої держави бізнес завмер, натомість у центрі та на заході продовжує розвиватися. Коли весною багато готелів та ресторанів у центрі та на заході працювали як волонтерські хаби, де готувалися страви для біженців або безкоштовно поселялися мешканці регіонів, які найбільше постраждали від війни, то станом на сьогодні тут активно будують та відкривають нові заклади харчування та розміщення. Однією із причин такого швидкого відновлення готельно-ресторанного сектору заходу України стало вимушене і раптове прибуття у цей регіон великої кількості внутрішньопереміщених осіб. Для людей, які були змушені незаплановано залишити свої домівки це стало величезним стресом. Відсутність звичних умов життя, ущільнене вимушене проживання великої кількості людей на невеликих площах, неможливість приготувати їжу на власних кухнях призвело до того, що дезорієнтовані люди приходили в заклади харчування на сніданок і там же залишалися на цілий день, працюючи за ноутбуком і там же обідаючи. Вечірній же похід до ресторану для багатьох ВПО став свого роду антистресовим заходом, можливістю створити імітацію звичного життя. Варто також відзначити нижчі ціни на послуги місцевих ресторанів та готелів в порівнянні з цінами на аналогічні послуги приміром київських закладів. Це також стало додатковою причиною того, що більшість закладів харчування західного регіону відчинилися і повноцінно запрацювали вже на початку березня (рис.1).

Основна проблема, яка мала місце на початку війни – це логістика. Адже в перші місяці війни відбулися перебої з постачанням, брак звичних продуктів. Більшість закладів харчування виходили з положення шляхом скорочення певних позицій в меню або шляхом заміни звичних інгредієнтів на крафтові (приміром використовували для сендвічів власноруч випечений хліб тощо). Більшість рестораторів західного та центрального регіонів відзначають, що у

квітні їм вдалося вийти «в плюс», а до кінця травня навіть – на довоєнні показники [3].

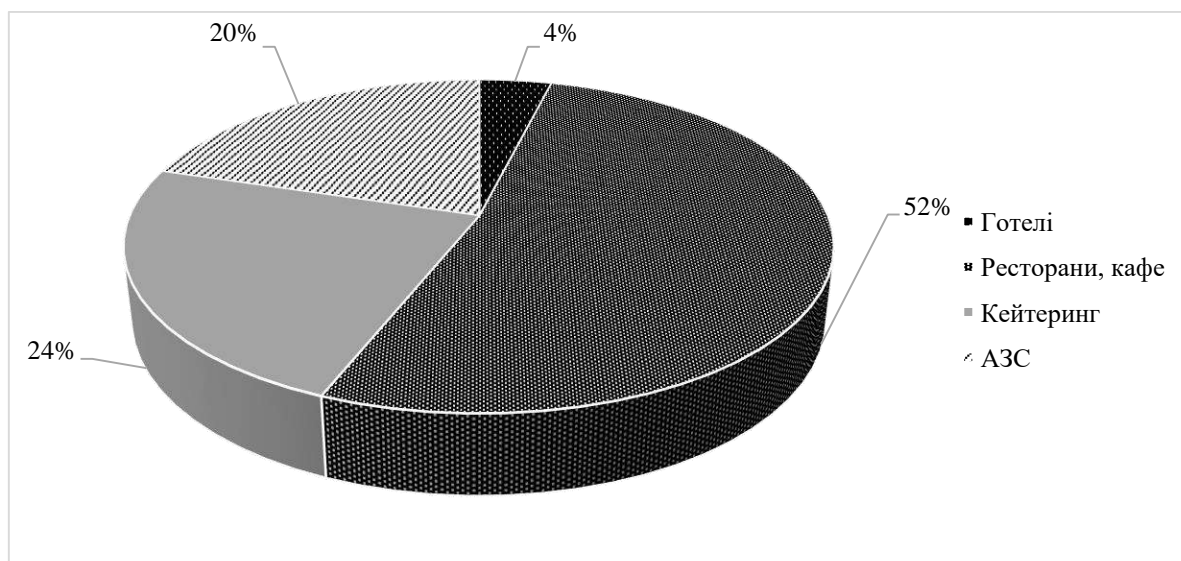

Рис. 1. Структура готельно-ресторанної сфери в 2022 році

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

Внаслідок війни тисячі українців вимушено залишили свої оселі і переїхали в інші регіони. В результаті цього станом на поточний місяць потреба в готелях, котеджах та звичайних житлових квартирах перевищує пропозицію мінімум на 15% на заході України. У серпні в Одесі попит на коротко- та середньострокову оренду номерів зріс на 30-40% [2]. Окрім переміщення звичайних людей також відбувається і активна релокація бізнесу на Львівщину, Івано-Франківщину, Тернопільщину й інші відносно безпечні області. Тому ті заклади сфери гостинності, які розташовані в умовно безпечних західних регіонах, сьогодні повинні подумати над вкладенням коштів в оновлення основних фондів та збільшення виробничих потужностей. Адже можна прогнозувати, що внаслідок значних масштабів руйнувань, окупації, мінувань акваторії Чорного та Азовського морів центром внутрішнього туризму в найближчі роки стануть саме західна та центральна частини України, а отже, інвестиції в такі заклади окупляться повною мірою.

Іншою особливістю місцевого готельно-ресторанного бізнесу є те, що хоча практично 100% компаній заявляють про втрати, не всі можуть їх назвати. Причинами цього є те, що одні заклади намагаються не підраховувати збитки, аби не засмучуватися, інші не вважають це доцільним, адже мають змогу працювати на відміну від колег зі сходу та півдня України, де бізнес знищено чи окуповано. Ще однією проблемою сфери гостинності став відтік кваліфікованих працівників, адже значна їх частина виїхала за кордон.

Безперечно заклади сфери гостинності жодним чином не можуть запобігти руйнівному впливу війни. Проте, вони принаймі можуть спробувати оптимізувати основні бізнес-процеси для того, щоб мінімізувати цей вплив. Для цього насамперед важливо зберегти сам бізнес і не втратити грошовий потік

повністю. Потрібно частіше, ніж раніше аналізувати і контролювати витрати та доходи готелю чи ресторану. Якщо ж говорити про прибутковість, то вона може відійти на другий план, оскільки важливо зберегти саме підприємство, працівників і частку ринку.

В умовах зменшення доходів, власник підприємства може запропонувати працівникам виплачувати заробітну плату за виконаний обсяг роботи, а не фіксовану суму (наприклад – за годину зміни – офіціантам або за кількість прибраних номерів – покоївкам). Також не варто нехтувати якістю обслуговування, натомість як готелям так і ресторанам можна реко-мендувати скоротити перелік послуг.

Висновки. Таким чином, повномасштабна війна в Україні стала для багатьох сфер економіки, в тому числі і для сфери гостинності, величезним випробовуванням. На жаль, фізично і економічно пройшли це випробовування далеко не всі заклади харчування та розміщення. Сьогодні ключовим показником ефективності бізнесу є відсутність збитків та об'єктів, які потребують дотацій. В сучасних умовах тотальної непередбачуваності компаніям дозволять економічно вижити поєднання двох принципів: системність і гнучкість. Також варто пам'ятати, що будь-яка криза має своє завершення. У світі є чимало прикладів, коли після масштабних конфліктів країни відновлювалися, і ставали ще кращими ніж до цього. Це стосується і сфери гостинності. Позитивним у цьому плані є досвід Хорватії, Кіпру, Грузії та інших країн. У цьому контексті Україні варто опиратись на досвід цих країн, які ефективно відбудували індустрію гостинності після кризових ситуацій, в тому числі війн.

Список використаних джерел:

1. Лупашко А. Заощаджуємо та примножуємо. Як власникам бізнесу змусити гроші працювати в умовах війни. *Діло*: веб-сайт. URL: <https://delo.ua/realty/zaoshhadzujemo-ta-primno-zujemo-yak-vlasnikam-biznesu-zmusiti-grosi-pracyuvati-v-umovax-viini-404867/> (дата звернення: 13.10.2023).
2. Посохов П. Як живе тернопільський бізнес на четвертому місяці війни? Аналізуємо збитки та очікування (ЦИФРИ). *Газета 20 хвилин*: веб-сайт. URL: <https://te.20minut.ua/Groshi/ochikuvannya-ternopilskogo-biznesu-na-chetvertomu-misyatsi-viyni-viryu-11617692.html> (дата звернення: 13.10.2023).
3. Робота закладів західної частини України в умовах війни: що змінилося? *Журнал Ресторатор* : веб-сайт. URL: <https://www.restorator.ua/post/west-ukrainian-restaurants-during-war> (дата звернення: 13.10.2023).
4. Ставська Ю.В. Ринок HoReCa під час війни в Україні: поточний стан та ключові тенденції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 1 (63). С. 48-60. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/July2023/d3IGdER-Ci9QI0oUKsBIT.pdf> DOI: 10.37128/2411-4413-2023-1-4. (дата звернення: 13.10.2023).

НАПРЯМ

5

**СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ
МЕНЕДЖМЕНТУ В
ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.
АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА**

Андрій ЛИМАНЕЦЬ*,
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті досліджено особливості діяльності підприємств у реаліях сьогодення, охарактеризовано умови ведення бізнесу, основні фактори, які формують бізнес-середовище діяльності підприємств, проведено SWOT-аналіз з метою дослідження бізнес-середовища діяльності підприємств у сучасних умовах. Охарактеризовано дослідження ринку праці та способи підтримки приватного сектору з боку держави.*

***Abstract.** The article examines the peculiarities of enterprise activity in today's realities, characterizes the conditions of doing business, the main factors that shape the business environment of enterprise activity, and conducts a SWOT analysis in order to study the business environment of enterprise activity in modern conditions. The study of the labor market and ways of supporting the private sector by the state are characterized.*

Вступ. Військова агресія з боку росії стала передумовою для ряду значних додаткових управлінських ризиків підприємницької діяльності. Економіка України зіткнулася з рядом проблем та перешкод на шляху до стабільності і добробуту: масовані обстріли, закриття підприємств, проблеми з експортом, відтік кваліфікованих кадрів закордон, енергетична криза та ін. Водночас, незважаючи на всі невизначеності майбутнього, більшість підприємств працюють, адаптуючись до сучасних умов, трансформуючи свою діяльність, забезпечуючи населення робочими місцями та допомагають наближати країну

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

до перемоги. Війна стала для них можливістю набратися сил, оцінити внутрішні проблеми з нової точки зору та намагатися вирішити їх. У цьому випадку необхідним постає проблема дослідження особливостей ведення бізнесу під час війни, характеристики його бізнес-середовища, а також аналізу можливостей розвитку підприємництва, дослідження сильних та слабких сторін, визначенні загроз, що є передумовами для подальших наукових досліджень даної проблематики.

Питання аналізу діяльності підприємств у сучасних реаліях з урахуванням наслідків військового вторгнення є досить новим напрямом наукового дослідження, який набирає обертів. Проте, науковці Мельник Т.Ю. [6], Коробка, С. В. [5], Бортнік С.М. [1], Лошенко О. В., Мурована Т. О. [7], які мають наукові напрацювання у даному напрямку. Проте, дослідження щодо особливостей ведення бізнесу в Україні у сучасних умовах та характеристики бізнес-середовища залишається актуальним питанням і вимагає проведення поглиблених досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей ведення бізнесу в Україні в сучасних умовах, факторів, які впливають на його діяльність.

Виклад основного матеріалу. Російська збройна агресія проти України, яка у лютому 2022 року набула повномасштабного поширення на всю її територію значно послабила загальну економічну динаміку країни, що негативно відобразилося на результатах діяльності усіх підприємств. Так, за підсумками 2022 року загальні прямі збитки підприємств, включно із державними, та приватних осіб, внаслідок повномасштабного військового вторгнення оцінюються в 13 млрд.дол. Загальні непрямі втрати в свою чергу, сягають 33,1 млрд.дол [8].

За підрахунками профільного міністерства, падіння валового внутрішнього продукту України за підсумками 2022 року склало біля 30 відсотків. Зважаючи на постійні ракетні обстріли енергетичної інфраструктури, навряд чи варто очікувати і на прогнозоване урядом наприкінці минулого року невелике зростання економіки за підсумками 2023 року. У зв'язку з веденням війни, у всіх підприємств залишилося 4 варіанти розвитку подій щодо своєї діяльності:

1. Трансформація бізнесу;
2. Релокація бізнесу;
3. Тимчасове «замороження» або повне зупинення своєї діяльності;
4. Продовження діяльності.

Зрозуміло, що перелік даних варіантів дій з плином часу від початку війни, був зумовлений територіальним розташуванням підприємств: підприємства, що знаходилися в зоні бойових дій, були змушені переміститися у відносно безпечні регіони; деякі підприємства, які під час війни зазнають збитків через специфіку своєї діяльності, наприклад, туристичні підприємства, були змушені трансформуватися або ж повністю змінити свій напрям роботи чи додатково займатися, наприклад, страхуванням, оформленням закордонних документів, віз і т.д.

Аналізуючи середовище діяльності підприємств доцільним вважаємо дослідження бізнес-середовища в сучасних умовах методом SWOT-аналізу (табл. 1).

Таблиця 1.

SWOT-аналіз бізнес-середовища діяльності підприємств у сучасних

умовах

S (Сильні сторони)	W (Слабкі сторони)
<p>Використання інноваційних технологій Наявність каналів збуту Підтримка товару розширеним сервісом Високий рівень діджиталізації Відновлення сфери послуг Гнучкість бізнесу та його швидке адаптування під вимоги ринку Доступність до закупівлі нових джерел живлення при відсутності електроенергії Перехід на альтернативні ресурси живлення Наявність особистих фінансових резервів підприємств Фінансування українських експортерів</p>	<p>Низький рівень бюджетного фінансування Недостатня маркетингова діяльність Недостатній рівень зовнішніх інвестицій Висока вартість виробничих ресурсів Низький рівень платоспроможного попиту Середня конкурентна позиція Висока орендна плата Високі податки та збори Ускладнена логістика (затримки з поставками на кордонах та складнощі з морськими перевезеннями) Закриття повітряного простору Міграція кваліфікованого персоналу.</p>
O (Можливості)	T (Загрози)
<p>Пошук нових ринків збуту в Європі та світі Доступність до участі в державних грантах Можливість надання безвіссоткового кредитування Доступність до кредитних коштів за програмою 5-7-9% Активний розвиток мережі Інтернет, використання нових інструментів просування. Поява значного продуктивнішого та ергозберігаючого устаткування Швидкість та простий механізм відкриття ФОПу в «Дії»; Компенсація за працевлаштування ВПО Створення єдиної платформи цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу Можливість розширення напрямів підтримки бізнесу з боку держави</p>	<p>Непрогнозованість розвитку ситуації в країні та на внутрішньому ринку Воєнні дії на території України та тимчасово окуповані території Несприятливі макроекономічні умови: загальноекономічна ситуація в країні і регіонах. Високий рівень конкуренції серед виробників. Зменшення платоспроможного попиту середнього й великого бізнесу. Високий рівень інфляції та зростає ціна на електроенергію Нестабільний валютний курс Вплив фінансових криз пов'язаних з епідемією коронавірусу в Україні. Посилення нестачі персоналу</p>

Джерело: сформовано автором на основі [2], [3], [4], [8]

Однак одним із найперших кроків задля спасіння хоча б якоїсь частини промисловості, яка опинилась у прифронтовій зоні, стала програма з релокації працюючого бізнесу у більш безпечні регіони. У березні минулого року уряд ухвалив постанову, згідно з якою вітчизняним підприємствам надавалася можливість перевезти своє майно із зони активних бойових дій на безпечну

територію. Нині в Україні переміщено близько 800 підприємств. Найбільше – до Львівської (28,6%), Закарпатської (17,9%), Чернівецької (12,2%), Івано-Франківської (8,3%), Тернопільської (7,5%) та Хмельницької (7,5%) областей [4].

У 2022 році майже 10% підприємств повністю зупинилися, більш як 20% підприємств майже не працювали. Загалом український бізнес у 2022 році втратив у власних оборотах 32% порівняно з 2021 роком. Найбільше постраждали мікропідприємства, середні підприємства продовжили працювати, і майже жодне з них не зупинилося повністю [3].

Окрім зазначених у табл. 1 факторів впливу, доцільно виділити ще ризики, які необхідно враховувати під час ведення бізнесу в умовах воєнного стану, зокрема, стосовно відповідальності керівника, адже кожна санкція Кримінального кодексу у воєнний час є на порядок суворішою. Основними порушеннями, за які можуть бути накладені вагомні санкції є

- ухилення від сплати податків у особливо великих розмірах;
- шахрайство по відношенню до контрагентів або клієнтів шляхом умисного невиконання своїх обов'язків;
- неякісне або неповноцінне виконання державних замовлень;
- невіплата заробітної платні, тощо.

Окремим пунктом відповідальності керівника є невиконання ним вимог щодо порядку дій на час повітряної тривоги. Підводячи підсумок за цим пунктом варто зауважити, що априорі не можна на 100% бути впевненими, що вся діяльність підприємства відбувається в рамках закону, а отже необхідно бути на порядок обачнішими, щоб запобігти не лише втраті керівника, а й накладенні значних фінансових санкцій [7].

Згідно з дослідженнями Європейської Бізнес Асоціації, яка проводить щоквартальні опитування «Бізнес під час війни», 61% опитаних компаній підтримують власних співробітників, що перебувають у лавах Збройних сил України, а 56% спрямовують фінансову підтримку армії та населенню. Для порівняння – у липні 2022 року 46% підтримували працівників і 34% допомагали фінансово. До того ж 49% компаній продовжують допомагати збройним силам та населенню власною продукцією, 26% – постачають послуги, 21% – медикаменти, 18% – засоби захисту/оборони (рис. 1).

На щастя, обсяги військової та гуманітарної допомоги від бізнесу залишаються незмінними, а подекуди навіть зростають. Кількість бізнесів, що працюють на повну потужність, залишилася стабільною і склала 69% у третьому кварталі 2023 року. Ще 31% компаній працюють під певними обмеженнями. Серед найпоширеніших обмежень — скорочення географічної зони діяльності, закриття деяких представництв і перехід на онлайн-модель. Продовжує збільшуватися кількість підприємств, які повністю виконують зобов'язання по виплаті заробітної плати. Наразі цей коефіцієнт становить 93%, що вище показників початку 2023 року (89%) та липня 2023 року (61%). Водночас зменшилася кількість компаній, які виплачують додаткові кошти – з 28% рік тому до 12% зараз.

Рис. 2. Інфографіка Європейської Бізнес Асоціації в рамках опитування «Бізнес під час війни»

Джерело: [9]

Бізнес залишається фінансово стабільним – резервна позиція принципово не зміниться в 2023 році. Наразі 43% компаній, які беруть участь в опитуванні, мають фінансовий «буфер». Лише 6% підприємств не мають фінансових резервів. Для 16% підприємців втрати від війни перевищили 10 мільйонів доларів. Ще 35% підприємців повідомили про збитки в діапазоні від 1 до 10 мільйонів доларів, а 38% повідомили про збитки до 1 мільйона доларів. 19% компаній мають активи на окупованих територіях. Це в першу чергу офісно-складські приміщення, філії, виробничі приміщення та обладнання, товарно-матеріальні цінності, автомобілі та спецтехніка [9].

Тотальна війна та пов'язані з нею виклики сильно вплинули на інвестиційні плани українського бізнесу. Однак, незважаючи на труднощі, 35% опитаних компаній заявили, що реалізували або планують нові масштабні інвестиційні проекти в Україні з лютого 2022 року. Серед таких проектів – відкриття нових заводів або розширення існуючих виробничих потужностей, будівництво складів і виробничих приміщень, ферм, реєстрація нових ліків, розширення земельних банків, інвестиції в інформаційні технології тощо [9].

Суттєвих змін зазнав ринок праці. Так, Європейська Бізнес Асоціація провела чергове дослідження ринку праці, аби визначити чи змінились основні тенденції під час воєнного стану щодо персоналу. Згідно отриманих досліджень, компанії продовжують підтримувати своїх працівників, розуміючи, що люди – серце бізнесу. Майже всі компанії виплачують у повному обсязі зарплати (97%), більшість також виплачують бонуси та премії (85%), половина надає психологічну підтримку працівникам (53%) і майже половина організовує освітні курси для працівників (47%) (рис. 2). Серед менш популярних речей – сплата податків за працівників, котрі перебувають за кордоном, міжнародні

програми медичного страхування для працівників, компенсації електроенергії, інтернету, частини витрат на оренду житла [2].

На запитання щодо змін у 2024 по відношенню до персоналу компанії заявили про:

- збільшення рівня заробітної плати (72% респондентів);
- збільшення кількості працівників (41% респондентів);
- збільшення бюджетів на навчання та розвиток (32% респондентів);
- вихід на інші ринки та пошук нових партнерів (30% респондентів);
- перерозподіл функцій працівників у бік мультифункціональності (10% респондентів).

Окремим блоком йшли питання, котрі стосувались браку кадрів, оскільки, бізнес вже відчуває брак кадрів. Так, 55% компаній підтвердили, що вже відчувають брак кадрів, 33% зазначили, що відчувають це частково і ще 12% поки не відчувають недостачі.

Рис. 2. Результати дослідження ринку праці, проведені Європейською Бізнес Асоціацією станом на жовтень 2023 року

Джерело: [2]

Загалом же HR спеціалісти виділили наступні проблеми на ринку праці України зараз:

- дефіцит талантів;
- мобілізація;
- бажання працювати відділено;
- відтік кваліфікованих кадрів за кордон;
- вигорання і втома співробітників;
- український бізнес продовжує працювати в “сірому” або “чорному” полі, що не дуже приваблює повернення населення, яке виїхало;

- диспропорції між зарплатними очікуваннями кандидатів та фінансовими можливостями бізнесу;
- низький рівень заробітної плати;
- брак фахівців зі знанням англійської мови;
- зі сторони HR відділів: ейджизм та упередженість щодо гендерних ролей;
- офіційне працевлаштування військовозобов'язаних (через ризик бути мобілізованим);

В той же час, і працівники намагаються себе підтримувати: працювати з психологом, малювати, вивчати історію, займатись йогою або ж вишивати, волонтерити, проводити більше часу з родиною та друзями, тощо [2].

Якщо пригадати минулий рік, то важливим елементом підтримки української економіки з боку Кабінету Міністрів став запуск безвідсоткового кредитування на час війни. Крім цього, уряд запустив нову державну програму, яка дозволить залучати до 60 млн гривень пільгового кредиту підприємствам, які через війну втратили свої виробничі потужності.

Однак, попри ці складнощі, держава все ж намагається стимулювати роботу бізнесу – як з метою створення робочих місць, так і задля наповнення бюджету, що напряду допомагає вести спротив окупантам.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведені умови та особливості роботи підприємств під час війни, робимо висновки, що спільна концентрація зусиль приватного та публічного сектору дає позитивний синергетичний ефект, який допомагає відновленню економіки. Посилення підтримки бізнесу з боку держави прискорюватиме ці процеси в майбутньому, тому вже сьогодні важливим питанням постає проблема створення сприятливих умов ведення бізнесу, його підтримки та вирішенні тих проблем, що перешкоджають швидкому відновленню економіки. Вважаємо необхідним в подальшому досліджувати особливості формування стійного механізму підтримки та взаємодії держави та приватного сектору, створення нових можливостей для розвитку, підтримки та ведення бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Бортнік, С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. № 36. 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46> (дата звернення: 17.09.2023)
2. Дослідження ринку праці України. URL: <https://eba.com.ua/doslidzhennya-rynku-pratsi-ukrayiny-2/> (дата звернення: 15.10.2023)
3. За рік найбільше постраждали мікропідприємства – дослідження URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701071-za-rik-najbilshe-postrazdali-mikropidpriemstva-doslidzenna.html> (дата звернення: 17.09.2023)
4. Запасний варіант: як надати програмі релокації підприємств друге дихання URL: <https://www.unian.ua/economics/other/zapasniy-variant-yak-nadati->

programi-relokaciji-pidpriyemstv-druge-dihannya-12129882.html (дата звернення: 18.08.2023)

5. Коробка, С. В. Особливості релокації малого підприємництва в умовах війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. № 7. 2023. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-04-14> (дата звернення: 17.09.2023)

6. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. № 2 (100). 2022. С. 3–11. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/261787> (дата звернення: 17.09.2023)

7. Лошенко О. В., Мурована Т. О. Ризики ведення бізнесу в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання. *Ефективна економіка*. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.44> (дата звернення: 17.09.2023)

8. Прямі збитки українського бізнесу внаслідок війни сягнули \$13 мільярдів. *Укрінформ* 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/3660446-prami-zbitki-ukrainskogo-biznesu-vnaslidok-vijni-sagnuli-13-milardivkse.html#:~:text=«За%20підсумками%202022%20року%20щонайменше,3%20них%209%20млрд%20дол> (дата звернення: 19.09.2023)

9. Як бізнес підтримує військових та населення під час війни у 2023 році: свіжі дані. URL: <https://news.dtkr.ua/society/economics/85392-iaк-biznes-pidtrimuje-viiskovix-ta-naselennia-pid-cas-viini-u-2023-roci-svizi-dani> (дата звернення: 08.10.2023)

Вероніка МАСНЮК*,
Студентка 4 курсу
Факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ МАРКЕТИНГУ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Анотація. Метою даної статті є дослідження особливостей післявоєнної відбудови країни в архітектурній, культурній та економічній сферах. Актуальність дослідження полягає у необхідності створення сприятливого клімату для зовнішніх та внутрішніх інвестицій, а саме: реформування законодавства та забезпечення правової стабільності, створення незалежних антикорупційних органів і моніторинг їх роботи, забезпечення якісної освіти і

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

підготовки робочої сили, підписання міжнародних торгових угод і співпраця з іншими країнами. У процесі дослідження визначена роль маркетингу для відбудови у різних галузях. Отримані результати можуть слугувати інформаційною основою для подальших маркетингових досліджень, які стосуються перспектив та труднощів майбутньої відбудови України.

Abstract. *The purpose of this article is to study the peculiarities of the post-war rebuilding of the country in the architectural, cultural, and economic sectors. The relevance of the research lies in the need to create a favorable climate for foreign and local investment, namely: reforming legislation and ensuring legal stability, creating independent anti-corruption bodies and monitoring their work, ensuring quality education and training of the workforce, signing international trade agreements and cooperation with other countries. The study identified the role of recovery marketing in various sectors. The research results can be used to inform further marketing research on the prospects and challenges of Ukraine's future rebuilding.*

Вступ.

Повномасштабне вторгнення в Україну знищило долі мільйонів українців, частина наших громадян захищає кордони у лавах ЗСУ, частина була змушена покинути територію країни, частина й досі знаходиться на тимчасово окупованих територіях. Окрім скалічених життів постраждали українські міста, інфраструктура й економіка України в цілому. Не зважаючи на усі складнощі й виклики, лєвова частина українців продовжує жити, працювати, сплачувати податки, ба більше, створювати проєкти та планувати майбутню відбудову.

Попри амбіційні плани підприємців, іноземні інвестори не поспішають фінансувати нові проєкти, що пов'язано з непривабливим іміджем України, а саме: нестабільність ринку, ризик втрати капіталу, страх перед невизначеністю, корупційні скандали, висока інфляція, боргова криза тощо. В таких умовах варто сформуванати та донести до світу якісне позиціонування України, використовуючи для цього відповідні маркетингові інструменти та стратегії.

Війни існували всю історію людства, тож не дивно, що багато високорозвинених країн світу пройшли свій шлях відбудови, їх досвід може стати цінною основою для подальших модернізацій. Наприклад, маркетингові проєкти реконструкції Великої Британії у 1944 році, британський бізнес та роль дизайну в післявоєнному відновленні виклав у своїх працях Педді Магуайр [1]. Тецудзі Оказакі [2] дослідив еволюцію економічної системи післявоєнної Японії, а історію трансформації німецького маркетингу XIX-XX століття описав Ян Логеман [3].

Виклад основного матеріалу. Після війни, відбудова України буде складною та багатогранною задачею, багато галузей потребуватимуть особливої уваги та реформ. Ось деякі з ключових сфер, які потребують відбудови:

1. *Інфраструктура:* війна завдає значних руйнувань інфраструктурі, такі як дороги, мости, аеропорти, комунікації тощо. Відбудова цих

інфраструктурних об'єктів буде надзвичайно важливою для відновлення нормального функціонування країни та залучення іноземних інвестицій;

2. *Освіта*: важливо відновити освітню систему та забезпечити до неї доступ всіх громадян, включаючи дітей, які можуть бути вразливими після війни;

3. *Соціальна сфера*: забезпечення доступу до якісних медичних послуг, соціального забезпечення та житла для постраждалих важливе завдання для держави. Це стане основою для збільшення кількості населення, повернення працездатних громадян на територію країни та подальшого культурного розвитку;

4. *Економіка*: для впровадження ефективного проєктного фінансування Україні потрібно використовувати передовий досвід зарубіжних країн, покращити інвестиційний клімат країни, забезпечити доступність довгострокових інвестиційних кредитів, запровадити поліпшення умов банківського кредитування та внормувати технологію проєктного фінансування на законодавчому рівні.

У післявоєнних умовах маркетинг відіграє важливу роль у підтримці як економічного, так і соціального відновлення, а також в створенні умов для сталого розвитку.

Архітектурна відбудова України – це складний процес, який вимагає узгодженої дії з боку державних органів, місцевих громад, архітекторів, дизайнерів та громадян. Особливе місце у цьому списку будуть займати спеціалісти з маркетингу, адже вони будуть забезпечувати підтримку та успішну реалізацію проєктів. Маркетинг може допомогти залучити інвесторів та спонсорів для архітектурних проєктів. Продумана маркетингова стратегія може демонструвати потенційним інвесторам користь та вигоди від підтримки відбудови країни. Маркетинг може допомогти позиціонувати міста та регіони України як привабливі туристичні або інвестиційні призначення. Використання маркетингових інструментів для створення індивідуального образу та ідентичності може привернути увагу туристів та бізнесу. У разі відновлення житлових об'єктів або нової житлової забудови, маркетинг може допомогти привернути покупців або орендарів, що сприяє розвитку ринку нерухомості. Маркетинг допомагає залучити громадськість до процесу архітектурної відбудови, створюючи свідомість та підтримку серед населення. Комунікаційні кампанії можуть розповідати громадянам про важливість проєктів та їх вплив на життя людей.

Успішна архітектурна відбудова потребує публічної підтримки, фінансування та ефективного управління проєктами. Маркетинг може стати ключовим інструментом у досягненні цих цілей, створюючи більш доступні та привабливі пропозиції для всіх зацікавлених сторін.

Маркетинг відіграє також важливу роль у культурній відбудові України, сприяючи збереженню та розвитку культурної спадщини, творчих галузей та розвитку туризму. Ось деякі способи, яким маркетинг може бути корисним у цьому контексті:

1. *Промування культурних подій*: маркетинг може допомогти залучити увагу до культурних подій, які відбуваються в Україні, включаючи музичні фестивалі, виставки, театральні вистави та інші події.

2. *Спонсорська підтримка*: маркетинг може допомогти знайти спонсорів для культурних проєктів і заходів, що дозволить забезпечити фінансування для їх втілення.

3. *Продаж культурних товарів та послуг*: маркетинг може допомогти продавати культурні товари, які виготовляються в Україні, такі як національні ремесла, мистецькі вироби та література, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

4. *Туризм і культурний бренд*: маркетинг може сприяти розвитку культурного туризму, розповсюджуючи інформацію про історичні та культурні пам'ятки України. Важливо створити інтерес до культурних місць та подій серед туристів.

5. *Цифровий маркетинг та соціальні мережі*: використання інтернет-маркетингу та соціальних мереж може допомогти популяризувати культурну спадщину та події, залучати аудиторію та швидко комунікувати з нею.

6. *Освіта та свідомість*: маркетинг може бути використаний для збільшення свідомості громадськості про культурні питання та значення збереження культурної спадщини.

7. *Міжнародний обмін*: маркетинг може сприяти міжнародному обміну культурними ідеями та проєктами, сприяючи співпраці з міжнародними партнерами.

Отже, маркетинг відіграє важливу роль у збереженні культурного спадку та забезпеченні його доступності для громадськості. Він допомагає створити інтерес, свідомість та підтримку для культурних ініціатив та об'єктів, що сприяє збереженню і розвитку культурного спадку України.

Освітня галузь також критично потребує залучення маркетингових інструментів та стратегій, це допоможе модернізувати систему освіти, підготувати спеціалістів та привернути увагу міжнародних інвесторів. Маркетингові кампанії можуть допомогти популяризувати реформи та ініціативи в освіті, розповідаючи громадськості про їхні переваги та вплив на суспільство. Маркетинг може допомогти університетам та освітнім закладам привертати студентів, включаючи іноземних студентів, що сприяє розвитку міжнародних програм та обміну знаннями. Використання соціальних медіа та онлайн-платформ для розповсюдження інформації про освітні можливості та ресурси допомагає зробити їх доступними для більшої кількості людей. Маркетинг може підтримувати інновації в освіті, рекламуючи нові підходи до навчання, використання технологій та розвиток освітніх платформ. Маркетингові ініціативи можуть допомогти закладам залучити додаткові кошти, включаючи фінансування від донорів, бізнес-партнерів та громадськості.

Чудовий приклад того, як українців готують до майбутньої відбудови, це освітня програма від Дія.Бізнес Ukraine Rebuilding Task Force[4]. Це практична освітня програма для громадян України, внутрішньо переміщених осіб,

підприємців, фахівців та керівників компаній та організацій, які планують створювати або взяти участь в міжнародних проєктах з відбудови та реконструкції України. Фокус програми — в розумінні карти міжнародних учасників відбудови України та створенні плану з побудови ефективних процесів пошуку партнерів і фінансування за кордоном, встановлення контактів, у діджиталізації та застосуванні сучасних ноу-хау й ефективної кооперації.

Можна зробити висновок, що маркетинг може підтримати відкритий та доступний характер освіти, стимулюючи інтерес та підтримку з боку громадськості, бізнесу та міжнародних партнерів. Використання маркетингових інструментів може допомогти створити позитивний імідж та забезпечити ефективний розвиток освітньої системи України.

Маркетинг також буде відігравати важливу роль у процесі економічної відбудови України, сприяючи залученню інвестицій, розвитку підприємств та підтримці економічного зростання. Ось декілька способів, які маркетинг може бути корисним у цьому контексті:

1. *Привертання інвесторів:* маркетинг може допомогти залучити інвесторів, показуючи їм можливості та переваги інвестування в Україну. Рекламні кампанії та інформаційні матеріали можуть відобразити потенціал країни, її ринки та перспективи для бізнесу.

2. *Брендинг регіонів:* маркетинг може сприяти розвитку брендів для регіонів, що привертає туристів, інвесторів й бізнес. Залучити увагу до визначальних особливостей різних регіонів України сприяє розподілу інвестицій і розвитку господарських зон.

3. *Формування позитивного іміджу:* маркетингові ініціативи можуть допомогти створити позитивний імідж України як інвестиційного напрямку, що сприяє збільшенню довіри іноземних інвесторів і підприємців.

4. *Популяризація внутрішнього споживання:* маркетинг може сприяти стимулюванню внутрішнього ринку, популяризуючи українські товари та послуги, що сприяє зростанню виробництва і зайнятості населення.

5. *Маркетингова підтримка малих та середніх підприємств:* маркетинг може допомогти малим та середнім підприємствам розвивати свій бізнес, залучаючи клієнтів, партнерів та інвесторів.

6. *Міжнародна репутація:* маркетинг може підтримувати і зміцнювати міжнародну репутацію України, створюючи позитивні сприйняття іншими країнами та організаціями.

Маркетинг допомагає залучати увагу до можливостей і переваг України як країни для інвестицій, розвитку бізнесу та росту економіки. Він також сприяє розвитку внутрішнього ринку та підтримці малих та середніх підприємств. Успішні маркетингові стратегії можуть допомогти підтримати стале економічне зростання та відбудову країни після війни.

Визначившись з основними стратегіями та інструментами майбутньої післявоєнної відбудови, головною проблемою залишається пошук джерел фінансування проєктів. Сьогодні важливим є залучення значного обсягу інвестиційних коштів для досягнення поставлених економічних цілей. У

більшості іноземних країн, які мають стабільну та розвинену економічну систему, фінансування інвестиційних проєктів активно та успішно використовується на практиці. Саме тому проєктне фінансування розглядається як одна з перспективних форм фінансування. Інвестори виступають основними учасниками у втіленні проєктів, і їхні доходи часто використовуються для виплати кредитних зобов'язань[5].

Проєктне фінансування має як переваги, так і недоліки порівняно з класичним кредитуванням, які описані в таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки проєктного фінансування

Переваги	Недоліки
Особиста зацікавленість кожного учасника, що бере участь у фінансуванні проєкту	Організація таких проєктів займає багато часу та ресурсів
Значна ефективність у розподілі ризиків і прибутків від участі у проєкті	Загроза високих витрат, які є наслідком складного підготовчого процесу
Гнучкість проєктного фінансування	Проєктне фінансування має вищу вартість, ніж традиційні кредити
Передбачення фінансування як конкретного інвестиційного проєкту	
Наявність системи гарантій, яка значно знижує ризики кожного учасника	

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Отже, на сучасному етапі існування української економіки, важливим механізмом відновлення є проєктне фінансування з усіма його особливостями. Використання такого типу технології дає змогу залучити інвестиційні джерела та застосувати організаційні методи надання коштів. Світовий досвід показує, що проєктне фінансування є успішним інструментом у формуванні та підтримці економіки на достатньому рівні.

Висновок. Повномасштабна війна в Україні зруйнувала міста, інфраструктуру, доступ до навчання та економіку країни. Хоча війна триває, варто вже планувати майбутню відбудову країни задля забезпечення швидкого відновлення функціонування усіх галузей життя.

Перш за все, відбудови потребують архітектурна, культурна та економічна сфера. Ефективним засобом, який пришвидшить і модернізує відновлення цих галузей – використання маркетингових інструментів та стратегій.

Успішна архітектурна відбудова потребує публічної підтримки, фінансування та ефективного управління проєктами. Маркетинг може стати ключовим інструментом у досягненні цих цілей, забезпечуючи залучення інвестицій та громадськості, створення правильного брендингу міст та регіонів, активізації ринку нерухомості та міжнародної підтримки.

Маркетинг може відігравати важливу роль у збереженні культурного спадку та забезпеченні його доступності для громадськості. Він допомагає

рекламувати культурні події та споруди, створює бренд для культурних об'єктів, залучає спонсорів та фінансування, популяризує культурну спадщину за допомогою інструментів цифрового маркетингу.

Маркетинг може відігравати значну роль у економічній відбудові України, сприяючи розвитку бізнесу, привабленню інвестицій, стимулюванню внутрішнього споживання та підвищенню конкурентоспроможності. Маркетинг допомагає створити позитивний образ країни, залучити інвестиції та сприяти розвитку бізнесу та економіки загалом. Правильно спланована маркетингова стратегія може підтримати процес економічної відбудови України та сприяти її сталому розвитку.

Українська економіка потребує притоку інвестицій. Для впровадження ефективного проєктного фінансування Україні потрібно використовувати передовий досвід зарубіжних країн, покращити інвестиційний клімат країни, забезпечити доступність довгострокових інвестиційних кредитів, запровадити поліпшення умов банківського кредитування та впровадити технологію проєктного фінансування на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Магуайр П. Проєкти реконструкції: британський бізнес, ринкові структури та роль дизайну в післявоєнному відновленні. *Journal of Design History* № 4. 1991. С. 15-30.
2. Оказакі Т. Еволюція фінансової системи в післявоєнній Японії. *The Origins of Japanese Industrial Power*. 2014. С. 89-106.
3. Келер І. До маркетингового менеджменту: німецький маркетинг у XIX-XX ст. *The Routledge Companion to Marketing History*. 2016. С. 371-388.
4. Ukraine Rebuilding Task Force. 2023. URL: https://export.gov.ua/education/186-ukraine_rebuilding_task_force (дата звернення 22.10.2023)
5. Головня Ю.І., Писарчук О.В., Котельникова Ю.М. Можливості проєктного фінансування у відбудові економіки України: аналіз світового досвіду. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. С. 482-489.

Дар'я МИХАЛЬЧУК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КЕРІВНИКА

***Анотація.** У статті досліджено основні вимоги до формування іміджу організацій та керівників, висвітлюються такі важливі аспекти, як дотримання цілей і цінностей компанії, комунікативні навички менеджерів і вплив ефективного іміджу на відносини з партнерами і співробітниками, наведено конкретні поради та приклади успішних практик створення іміджу, який допомагає сформувати позитивне враження про організацію та її керівників в очах громадськості та бізнесу. У статті також детально розглядаються стратегії, спрямовані на підтримку та зміцнення іміджу компанії та її керівників у відносинах з партнерами та співробітниками. Висвітлюються ключові аспекти, які сприяють формуванню позитивного враження про організацію, а також інструменти для виявлення та вирішення можливих проблем у іміджбудуванні. Крім того, надаються рекомендації щодо використання сучасних медіа-платформ для максимізації впливу ефективного іміджу на бізнес-партнерів та аудиторію.*

***Abstract.** The article examines the main requirements for the formation of the image of organizations and managers, highlights such important aspects as compliance with the goals and values of the company, communication skills of managers and the impact of an effective image on relations with partners and employees, gives specific advice and examples of successful image creation practices that help to form a positive impression of the organization and its leaders in the eyes of the public and business. The article also discusses in detail strategies aimed at supporting and strengthening the image of the company and its managers in relations with partners and employees. The key aspects that contribute to the formation of a positive impression about the organization are highlighted, as well as tools for identifying and solving possible problems in image building. In addition, recommendations are provided for using modern media platforms to maximize the impact of an effective image on business partners and audiences.*

Вступ. У сучасних конкурентних умовах ведення бізнесу важливість правильного формування іміджу організації та її керівників набула

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

надзвичайного значення. Ефективний імідж не тільки впливає на те, як компанію сприймають у всьому світі, він також створює довіру споживачів, сприяє довгостроковим партнерствам і підвищує конкурентоспроможність.

По-перше, важливо визначити стратегічні цілі та цінності організації. Імідж має відображати місію та бачення компанії, підкреслюючи її унікальність та конкурентні переваги.

По-друге, слід звернути увагу на особливості стилю спілкування керівників. Він повинен мати чіткий розум, емоційно надійний і відданий спільним цілям компанії. Важливо вміти ефективно спілкуватися зі своєю командою, партнерами та клієнтами.

Крім того, не слід забувати про важливість особистого іміджу керівника. Відданість меті, щирість і вміння брати на себе відповідальність є ключовими аспектами формування довіри до керівника та його кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Імідж, як феномен, що існує з найдавніших часів, образи відіграють важливу роль у соціальних, економічних і політичних процесах історичного розвитку людства. У сучасних умовах успіх організації залежить від багатьох факторів, насамперед від іміджу, який формують керівники. Наявність досвідченого менеджера, який створює позитивний імідж в організації, є необхідною умовою досягнення організацією стабільної діяльності на ринку. Разом з тим, формування позитивного іміджу та високої репутації керівника – довготривалий і складний процес, який є однією з ключових складових забезпечення конкурентоспроможності. Тому створення позитивного іміджу керівника організації є одним із першочергових завдань менеджменту [1].

У сучасних умовах стабільність і життєвий цикл організації все більше залежать від інтересів різних цільових груп на цільовому ринку. У зв'язку з цим все більше уваги приділяється формуванню позитивного іміджу організації. Імідж стає одним із провідних засобів і «візитною карткою» організації, метою якої є робити правильні речі.

Враження ринкової тематики. Сьогодні імідж вважається потужним інтелектуальним капіталом організації, а імідж керівника значною мірою визначає конкурентоспроможність та успіх організації. В умовах динамічної конкуренції формування успішного іміджу вимагає від компаній поліпшення ставлення споживачів до компанії, формування лояльності клієнтів і збільшення цільової аудиторії [2].

Доцільно виділити наступні складові іміджу лідера організації: [4]

– Особистісні характеристики: фізичні, психофізіологічні характеристики, особистість, тип особистості, особистий стиль прийняття рішень тощо;

- Соціальні характеристики: статус керівника організації включає не тільки статус, пов'язаний з формальними посадами, але також статус, пов'язаний з походженням і особистим статком. Рольові моделі поведінки тісно пов'язані зі статусом. Соціальні атрибути профілю менеджера включають зв'язки лідера з різними соціальними групами: зв'язки з тими, чий інтереси він представляє, зв'язки з тими, чий інтереси він представляє, зв'язки з тими, хто підтримує його

та його союзниками, зв'язки з тими, хто його підтримує, зв'язки з тими, хто його підтримує, зв'язки з тими, чий інтереси він представляє [6].

– Особиста місія менеджера: статут, який виражає стратегічне бачення менеджера. Особиста місія лідера визначає ситуацію, в якій він перебуває, і цілі, які він переслідує. Цілі, яких необхідно досягти протягом наступного періоду часу. Особиста місія керівника є важливим моментом у розвитку місії та цілей всієї організації.

– Ціннісні орієнтації керівника: найважливіші припущення, прийняті керівником організації, які впливають на організаційну культуру компанії, якою він керує.

Кожен із цих наборів характеристик сприяє формуванню особистого іміджу лідера і різною мірою свідомо конструюється. Так, особистісні характеристики керівника відрізняються від людини до людини, і багато з них практично неможливо змінити [5].

Фахівці з формування іміджу виділяють три важливі складові іміджу менеджера з інноваційної діяльності: [3]

– Особиста привабливість (зовнішність, відкритість, доступність, комунікабельність), що завжди сприяє успіху професійної діяльності керівника;

– Моральні якості – емпатія (розуміння психологічного стану інших), рефлексивність (співпереживання, здатність до самовдосконалення), красномовство (здатність надихати, переконувати);

– Навички самопрезентації (уміння представити свої знання та досвід у найкращому світлі, вміння будувати відносини взаємоповаги та довіри в колективі, створювати творчу атмосферу) [6].

Методологічні основи побудови іміджу та стратегії формування успішного іміджу організації: кожен бізнес має свій власний імідж у свідомості інших учасників ринку, усвідомлює він це чи ні. Корпоративний імідж є результатом взаємодії багатьох факторів, одним із яких є корпоративний імідж може контролювати, більшість факторів знаходяться поза вашим контролем, але ви можете спробувати якось на них вплинути. Не всі керівники усвідомлюють необхідність мати хороший імідж компанії і вважають корисним витратити гроші на рекламу компанії. У різних країнах по-різному ставляться до іміджу та реклами. Наприклад, у США корпоративну рекламу замовляли 130 із 150 найбільших компаній, у Великій Британії – 50 із 150 найбільших компаній, в Україні та країнах СНД – ще менше компаній, які піклуються про формування свого іміджу. Імідж фірми, її імідж — це сприйняття конкретної корпоративної особистості, усвідомлення її специфічних особливостей і особливостей. Подібно до того, як люди виражають свою особистість через одяг, який вони носять, автомобілі, якими вони їздять, роботу, яку вони обирають, і громади, в яких вони живуть, компанії виражають свою особистість через продукти та послуги, які вони надають, як вони ставляться до своїх працівників і як вони ведуть свій бізнес. Назва і товарний знак, якість обслуговування [4].

Висновки. У сучасному світі, де ринкова конкуренція надзвичайно висока, імідж стає визначальним фактором успіху організації. Відома з

античності, ця ікона відіграла і продовжує відігравати важливу роль у соціальних, економічних і політичних процесах людства. У сучасних умовах, коли довіра та репутація споживачів стоять на першому місці, успіх організації нерозривно пов'язаний з її іміджем. Не менш важливим фактором є імідж лідера. Досвідчений керівник з позитивним іміджем є надзвичайно цінним ресурсом для організації. Його лідерські якості, професійна компетентність та вміння спілкуватися з різними зацікавленими сторонами є основою для успішного управління та досягнення стратегічних цілей. Але слід зазначити, що формування позитивного іміджу лідера – це тривалий і складний процес, який потребує часу, зусиль і низки дій. Відновити або змінити імідж може бути ще складнішим завданням, але важливо розуміти, що це можливо.

Отже, формування іміджу організації та її керівника є важливим елементом стратегії управління та одним із ключових факторів забезпечення конкурентоспроможності організації. Менеджери усвідомлюють це і докладають значних зусиль для розвитку свого іміджу, що сприяє зміцненню потенціалу організації та успіху на ринку.

Список використаних джерел:

1. Браєвська А. І. Браєвський С. Й. Артеменко Л. П. Формування успішного іміджу керівника. Праці Київського політехнічного інституту № 18, 2021 <https://ev.fmm.kpi.ua/article/download/240432/238770/576510>
2. Формування іміджу підприємства (за матеріалами ТОВ «Агроподілля») <http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/getfile.php/18285.pdf>
3. Химич І.Г. Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури. Економіка та держава. 2009. № 9. С. 59.
4. Шевченко В. С. Роль і місце іміджу керівника в ефективному управлінні сучасної організації. Соціальна економіка. 2016. № 2. С. 157–161.
5. Штепа Н., Здир М. Розвиток здатності майбутнього менеджера до створення ефективного ділового іміджу. Витоки педагогічної майстерності. 2020. Випуск 26. С. 234–236.
6. Якімова І.А. Управління іміджем керівника. Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології : матеріали XXI Всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнарод. участю. 23 квіт. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 254–256.

Moroz KATERYNA*
4th year student,
Faculty of Agronomy and Forestry,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

MANAGEMENT OF LAND RESOURCES WITHIN THE BOUNDARIES OF THE KALINIVSK URBAN TERRITORIAL COMMUNITY

Abstract. *The article examines the issue of land resource management within the boundaries of the Kalynivka city territorial community. An analysis of the state of land resource management in the community is carried out, the main problems and ways to solve them are determined. Management of land resources for Ukraine is a key aspect of development, as correct and balanced use will affect the development of agriculture and the country's economy. Moreover, during military operations, when the soil is subject to degradation, this issue is not the first to be resolved and studied in order to improve all the capabilities of our country at international levels.*

Keywords: *land resources, management, territorial community, agricultural enterprises.*

Анотація. *У статті розглядаються питання управління земельними ресурсами в межах Калинівської міської територіальної громади. Проводиться аналіз стану управління земельними ресурсами в громаді, визначаються основні проблеми та шляхи їх вирішення. Визначено, що управління земельними ресурсами для України – це ключовий аспект розвитку, оскільки правильне та збалансоване користування буде впливати на розвиток сільського господарства та економіки країни. Тим більше - під час військових дій, коли ґрунти піддаються деградації – це питання постає що не найпершим у його вирішенні та вивченні для удосконалення всіх можливостей нашої країни на міжнародних рівнях.*

Ключові слова: *земельні ресурси, управління, територіальна громада, сільськогосподарські підприємства.*

Introduction. Land resources are a key factor in Ukraine's economic potential, which can stimulate the development of various industries, including agriculture, industry, and tourism. However, to realize this potential, an effective land management system is necessary. Land management can be defined as a systematic approach to control the use of land to ensure its stability and development. The organization of the social system in order to organize the use and protection of the "land resource" ecosystem is a management process. The main activity of agricultural enterprises in the Kalynivka Territorial Community of all forms of ownership in crop production is

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

the cultivation of various types of grain crops, including winter and spring wheat, spring barley, corn, peas and buckwheat, as well as industrial crops such as sugar beets, soybeans, sunflowers and winter rapeseed. In the field of animal husbandry, the main task is the production of meat and milk.

Outline of the main content. Among all other components of the natural environment used for the production of goods, land resources play a crucial role.

According to Article 14 of the Constitution of Ukraine, land is the main national wealth under special state protection. The Land Code (Article 1) develops the provisions of the Constitution of Ukraine [1].

Multi-purpose land is the main means of production in agriculture and forestry, the spatial-territorial basis for the placement and development of productive forces, and a place for people to settle. Along with labor resources and man-made means of production, land is the basis of the socio-economic, cultural and political development of the state.

Indeed, as the basis of the credit and financial system, land was and remains a reliable resource for the country's economic growth. Providing 95% of food supplies and two-thirds (2/3) of consumer goods supplies, land resources are rightfully considered the primary factor of production, the basis of Ukraine's economy [2].

Land management is a complex and multifaceted process that involves consideration of various aspects such as economics, ecology and social justice. Theoretical approaches to land management may differ, but all are aimed at ensuring efficient use of land resources with minimal impact on the environment and ensuring social justice [3-4].

Changes in economic life accompanying the creation of a modern market economy require a fundamentally new approach to the formation and implementation of land policy. The issue of land management is of primary importance in solving the problems of socio-economic development. Land is the basis of the material well-being of society, the base for the placement of people and productive forces, and the source of natural resources. The rational use and protection of land resources will lead to the national revival of our country, which will be determined by the optimal combination of land use and protection, a balance between the solution of socio-economic problems and land protection. Therefore, the state is obliged to ensure the sustainable development of land use according to the highest modern standards, using the achievements of world science and the latest technologies.

54 agricultural enterprises operate on the territory of the community, of which 24 are agricultural enterprises. The total area of land is 84,427.2 hectares, including agricultural land - 66,764.9 hectares, including arable land in the amount of 57,215.8 hectares.

Adequate adaptation of the state management of land resources in Ukraine to the conditions of martial law is vital not only for Ukraine, but also for the whole world. This is due to the fact that Ukraine is one of the main suppliers of food to the world market. In 2021, Ukraine provided more than 400 million people with food [5].

As a result of the full-scale invasion of Ukraine, more than a quarter of the country's land resources were damaged and contaminated with explosive objects. This led to the withdrawal of these territories from economic activity and disruption of the system of production, processing and supply of food. In combination with the closure of sea routes and the impossibility of exporting products, these phenomena caused significant risks for conducting agrarian business and global food security [6].

Despite the state of war, local self-government bodies must continue to monitor compliance with the requirements of legislation in the field of community land resource management. This is due to the fact that the powers of communities in this area have not changed. In particular, the legislation defined the peculiarities of the regulation of land relations during the period of martial law, which provide that land lease contracts can be concluded, performed, changed, renewed and terminated without holding land auctions [7].

For territorial communities, land resources are important for two main reasons: as a component of the environment and a place of residence for citizens, and as an economic resource: agricultural and non-agricultural land that can be used for organizing production or leasing. Considering that, like any other economic resource, land is an exhaustible resource, this principle is the basis of the state policy of regulating land relations in most foreign countries.

Therefore, land management is also based on the principles of rational and scientifically based land use, taking into account the economic satisfaction of the needs of the population, as well as the preservation of the proper state of land resources for the development of the country in the future [8].

Agricultural enterprises use 38,715.0 hectares of arable land, while farms use 2,000.0 hectares. The area of the village of Kalynivka is 828,5 hectares, and there are four ponds with a total area of 3,3 hectares on its territory [9].

Land is a limited resource that is essential to human society. The ways of its use and management are formed historically and depend on the specific conditions in which it is located. Therefore, land, its use, ownership and value are often important elements of the culture and identity of society [4].

The key elements of land resource management in territorial communities are spatial planning, rational use of land and land management, organization and maintenance of the state land cadastre, formation of land circulation, regulatory monetary valuation of land and assessment of balance and market value of land plots.

In addition, there are 36 reservoirs and 37 recreation areas on the territory of the Kalynivka community. Unfortunately, there is no nature reserve fund. In order to optimize processes and develop local self-government in the field of land relations, a land cadastral inventory is conducted, which promotes transparency in this area and creates a financial base for local self-government.

Local communities that have received additional resources in the form of land management powers must effectively use these powers for the benefit of the united community [8].

In a more concrete sense, the goal of effective management of land resources of united territorial communities is the creation of a management system that guarantees the implementation of such tasks

- guarantee of protection of interests, security and observance of the rights of members of the territorial community in the field of land relations;
- ensuring the interests of the territorial community in the process of developing and implementing complex programs of national and regional development;
- solving social problems related to the use of state and communal lands;
- infrastructure development and urban planning in UTC;
- ensuring the rational use of land resources in the UTC, preventing degradation and, if necessary, restoring the fertility of the community's agricultural lands;
- increasing the profitability of agricultural production in UTC and the market value of agricultural land, while ensuring the environmental friendliness of cultivation technologies and products;
- increasing profitability and market value of non-agricultural land in UTC.
- assessment of the effectiveness of the land resource management system in the UTC and adjustment of management activities based on the results of this assessment [10].

In order to implement the policy of legal use of the village's land resources and receive real payment for the land, work is being carried out on the compilation of new and regularization of existing land tenures and land uses.

One of the main tasks of the local government is the effective and rational use of existing real estate objects in order to increase revenues for the village budget.

Conclusions. The natural conditions and resources of the Kalinivka Territorial Community have great diversity and unique features. On the question of the rational use of these resources, there are still many unknowns that have not yet been properly investigated. In order to preserve modern nature and enrich its species diversity, it is extremely important to have a detailed knowledge of the history of the region. It is this knowledge about the past that helps us to better understand the current environmental conditions and predict future changes in the state of nature. They also provide an opportunity to consider the possibilities of reconstruction of the regional environment, including not only the preservation of existing natural objects, but also the creation of new areas for nature protection

References

1. Constitution of Ukraine. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (date of application: 05.10.2023).
2. Radziy V.F. Management of land resources: lecture notes. Lutsk: Lesya Ukrainka University, 2022. 130 p.

3. Hreshchuk G.I. Ecological and economic principles of land management ensuring the sustainable use of agricultural land: diss. Dr. Econ. Sciences: 08.00.06. Lviv, 2019. 458 p.

4. Hryhoretska I.I., Izbash K.S., Dombrovan N.V. Legal regulation of the purposeful use of land within the population centers of Ukraine: monograph. Odesa, 2019. 142 p.

5. In 2021 Ukraine increased foreign trade turnover of agricultural products and food products: Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine: website. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-2021-rikukrayina-zbilshila-zovnishnotorgovelnij-obig-sg-produkciyi-ta-prodovolchih-tovariv-roman-leshchenko> (date of application: 04.10.2023).

6. Popov A.S. Management of land resources: education. manual / comp.: monograph. Mykolaiv: MNAU, 2022. 214 p.

7. Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine: website. URL: <https://minagro.gov.ua/> (date of application: 04.10.2023).

8. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the creation of conditions for ensuring food security under martial law: Law of Ukraine dated 24.03.2022 № 2145-IX: website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (date of application: 05.10.2023).

9. Passport of the territorial community of Kalynivska city council of Vinnytsia region: website. URL: <https://kalynivska-objednana-gromada.gov.ua/pasport-teritorialnoi-gromadi-kalynivskoi-miskoi-radi-vinnickoi-oblasti-16-32-00-27-09-2018/> (date of application: 04.10.2023).

10. Tretyak A.M., Tretyak V.M. Theoretical foundations of the development of the modern land use system in Ukraine. *Agroworld*. 2021. № 1-2. P. 3-11.

Дарина МОСТОВА*

Студентка 2 курсу

Факультет менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Анотація. У даній статті досліджуються аспекти механізмів взаємодії органів влади та громадськості, які мають значний вплив на формування громадської думки. Визначено що основна увага зосереджена на аналізі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

стандартів надання державних послуг та навчанні службовців у рамках концепції належного врядування, а також залученні досвідчених експертів до навчання посадовців. Досліджено стан доступу громадян до інформації в управлінській сфері та її значення для задоволення потреб населення та забезпечення взаємодії громадян і органів влади.

***Abstract.** The article examines aspects of the mechanisms of interaction between authorities and the public, which have a significant impact on the formation of public opinion. The main focus is on the analysis of public service delivery standards and the training of employees within the framework of the concept of good governance, as well as the involvement of experienced experts in the training of officials. The state of citizens' access to information in the administrative sphere and its importance for meeting the needs of the population and ensuring the interaction of citizens and authorities were studied.*

Вступ. У сучасному суспільстві взаємодія органів влади та громадськості все більше стає важливою складовою у визначенні спрямованості та ефективності державного управління, тому метою даної статті є вивчення характеристик цих взаємодій та їх вплив на формування сучасної думки. Аналіз зосереджений на стандартах державних послуг, що надаються громадянам, навчанні державних службовців та залученні досвідчених експертів до навчання чиновників. Особливу увагу приділено доступу громадян до інформації у сфері управління та її важливості для задоволення потреб населення та забезпечення ефективної взаємодії громадян і органів влади. Розглянуті важливі аспекти аналізу громадської думки, які впливають на вдосконалення механізму взаємодії громадян і чиновників. На основі проведених досліджень будуть розроблені рекомендації щодо вдосконалення цих механізмів, створення сприятливих умов для роботи органів влади, прийняття зважених управлінських рішень та розвитку взаємодії суспільства та органів управління при здійсненні повноважень.

Виклад основного матеріалу. Проблема негативного чиновницького світосприйняття дісталася Україні та її органам влади в спадщину від радянських часів. Упродовж всього часу існування у радянському суспільстві людина вважалася лише складовою державної машини, її права та свободи були переважно декларативними, а на реальні потреби практично не зважали. Подібний стандарт світосприйняття та поведінки був характерний для співробітників органів публічної влади того часу. Досить розповсюдженим даний стандарт лишається й сьогодні. Вона відрізняється від моделі поведінки представників громадського сектору в розвинених демократіях. Нарешті, теорія послуг виникла і стала популярною у 1980-х роках. Ця доктрина базувалася на принципово іншому розумінні взаємовідносин державних інститутів і суспільства. Це ґрунтується на твердженні про те, що громадяни виступають споживачами державних послуг для органів влади. Основною метою діяльності державних установ є задоволення потреб споживачів, у даному випадку населення.

В Україні ідея задоволення потреб споживачів шляхом ретельного контролю якості стала популярною лише на початку 2000-х років. Однак системи управління якістю, засновані на міжнародному стандарті ISO9001:2000, здебільшого були впроваджені в приватному секторі та рідко впроваджувалися в державних установах, тому починає закріплюватися новий спосіб мислення. Ставлення до громадян як споживачів послуг [1]. Для реального задоволення інтересів суспільства держава повинна «прислухатися» до інститутів громадянського суспільства через різні форми. Така взаємодія громадськості та держави дозволить не лише якісно виконувати державні завдання та функції, а й розвинути правову, політичну та соціальну обізнаність інститутів громадянського суспільства, виховати досвідчене суспільство, яке буде гармонійно взаємодіяти з державною заради загального розвитку [2].

Взаємовідносини у публічній сфері можуть відбуватися у таких напрямках:

- 1) держава це як місцеве самоврядування,
- 2) місцеве самоврядування у вигляді інституту громадянського суспільства,
- 3) інститути громадянського суспільства це держава [3].

Взаємодія «1» (рис.1) – найбільш поширений та найбільш унормований варіант. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування знаходяться у постійному контакті, повсякчасно співпрацюють із розв'язання спільних питань. До того ж через особливості національного законодавства не завжди можна розмежувати, що має бути об'єктом безпосередньої діяльності держави, місцевого самоврядування. Незважаючи на те, що органи місцевого самоврядування часто знаходяться під впливом національних інституцій, яким вони формально не підпорядковуються, специфіка здійснення ними повноважень означає, що органи місцевого самоврядування діють у рамках національних нормативних актів і законів і, коли необхідно, є відповідальними та контрольованими. Взаємодія «2» та взаємодія «3» знаходиться приблизно на однакових позиціях. Інститути громадянського суспільства не піддаються впливу влади і в більшості випадків можуть діяти на власний розсуд. Їхній вплив на місцеву автономію можна краще зрозуміти, дивлячись на близькість цих структур. Проте вплив може мати місце і на національному рівні, оскільки одні й ті самі ЗМІ можуть швидко поширювати інформацію по всій країні. Державні органи, особливо політичного спрямування, іноді можуть суттєво впливати на процес розробки, ухвалення та реалізації владних рішень, але займають не останнє місце. В кінцевому результаті ці об'єднання можуть перетворитись на політичні партії, котрі з часом увійдуть до виборних органів влади та вже зсередини впливатимуть на політичні процеси у державі. Звичайно, такі об'єднання вже вийдуть зі складу інститутів громадянського суспільства, однак попередньо відпрацьовані програми дій та загальні цілі можуть залишитись у подальшому. Взаємодію «4» можна назвати ідеальним варіантом розвитку подій, оскільки передбачає вже тісну співпрацю усіх учасників. Найкращі умови для розвитку такої взаємодії можна створити через розподіл влади. Таким чином, функціонування принципу комплементарності може бути забезпечено описаним

вище способом. Іншими словами, в умовах децентралізації інститути громадянського суспільства можуть об'єднатися у спільній роботі для захисту інтересів громадян та створення умов для їх реалізації.

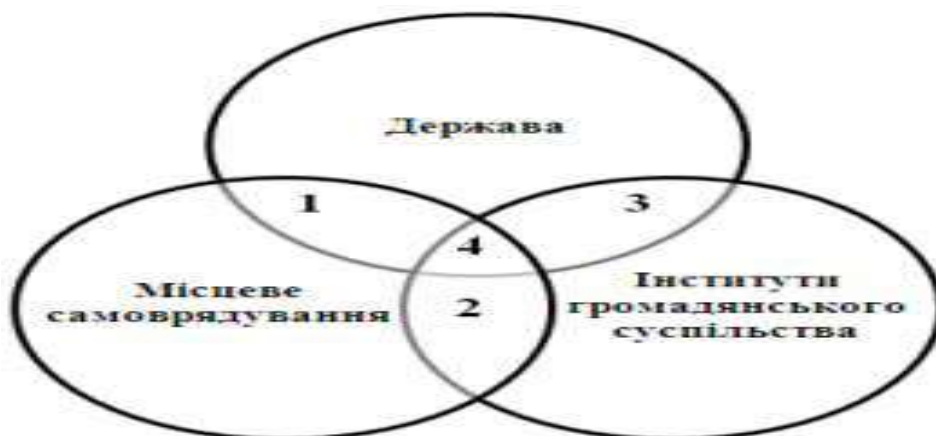

Рис.1. Схеми взаємовідносин у публічній сфері

У результаті наступні відносини будуть встановлені в трикутнику «національний уряд, місцева автономія та інститути громадянського суспільства», забезпечуючи автономію та ефективність як місцевої автономії, так і громадянського суспільства. Водночас буде збережено доступність державних інституцій на всіх рівнях для забезпечення якнайшвидшої інтеграції національних ресурсів для вирішення соціальних проблем і стабілізації політичної ситуації. До того ж така побудова взаємодії має спонукати владу до ухвалення відповідної державної політики та проведення реформ в інтересах суспільства задля зростання рівня добробуту громадян. Виходячи з формулювання у Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», який є одним із базових у регулюванні цієї сфери взаємовідносин, варто говорити про те, що «місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування розв'язувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [4].

Людські ресурси, як носії системи цінностей, є основним елементом механізму взаємодії влади та населення, є важливим елементом реалізації національної системи якості. Як уже зазначалося, особливий вплив на впровадження нових ідеологій у діяльність влади мають лідери влади та їхні власні цінності. Керівники є гарантами системи цінностей закладу. Якщо керівник поділяє і є носієм системи цінностей якісних послуг, це є запорукою відсутності подвійних стандартів у діяльності органу влади та гарантує надання громадянам публічних послуг на стабільно високому рівні. Без зміни ідеології державних службовців та посадовців органів місцевого самоврядування реального впровадження якісних публічних послуг у цих органах не відбудеться.

Деякі дослідники для досягнення швидкого розповсюдження нових цінностей пропонують наступні кроки для держслужби: [5].

1) у стислий термін розробити певний стандарт знань з доктрини належного врядування та публічних послуг,

2) встановити потребу у проведенні навчання персоналу через складання переліку органів влади, персонал яких має пройти обов'язкове навчання,

3) у максимально короткий термін донести розроблений стандарт знань до кожного службовця. Для цього в органах влади організувати та провести обов'язкові навчальні семінари, до яких залучити виключно якісний особовий склад, досвідчених теоретиків та практиків,

4) Включити встановлені стандарти в навчальні плани для тих, хто вперше вступає на посаду місцевого самоврядування. Таке навчання повинно бути обов'язковим для всіх категорій службовців місцевого самоврядування при первинному прийнятті на роботу. Це навчання проводитиметься на базі регіональних центрів підвищення кваліфікації державних службовців. Виберіть і залучіть висококваліфікованих викладачів, які можуть передати сучасну стандартну думку та світогляд,

5) розробити методичні рекомендації та рекомендовану програму навчання для осіб, зарахованих до кадрового резерву органів публічної влади різних рівнів,

6) включити знання стандартів належного врядування до базових кваліфікаційних вимог посадової особи місцевого самоврядування, а також до умов конкурсного відбору на посади.

Громадяни взаємодіють з державою у сфері управління через такі найпоширеніші форми діяльності: а саме: здійснення нормотворчої діяльності, реалізація делегованих державою повноважень через інститути громадянського суспільства, громадські консультації, громадський контроль, громадський моніторинг, вимірювання, моніторинг. Оцінка ефективності національних заходів за участі громадськості (citizen-assisted performance measurement), діяльність громадськості в правоохоронній сфері, інформаційний обмін між владою та громадськістю адміністративно-сервісні дії держави тощо [6].

Важливо пам'ятати, що, демократія і участь громадян - це є основа сучасного суспільства. Активна участь і взаємодія громадськості з органами влади сприяють створенню сильної та відповідальної держави.

Відкритість та прозорість є важливими принципами управління. Громадяни мають право на доступ до інформації про рішення та дії владних структур.

Громадська думка впливає на важливі рішення. Важливо прислухатися та враховувати думку людей при формуванні національної політики та управління. Вдосконалення механізму взаємодії між громадою та владою завжди може сприяти покращенню суспільства та підвищенню довіри до влади. Підтримка демократичних цінностей і ролі людей у прийнятті рішень є ключовими для забезпечення сталого розвитку суспільств.

Тому завжди керуйтеся цими принципами, коли ви працюєте над покращенням взаємодії уряду та громади та розбудовою справедливого й демократичного суспільства.

Висновки. Отже, необхідно підкреслити, що механізм взаємодії влади та громадськості і її вплив на формування громадської думки є невід’ємним елементом функціонування сучасного демократичного суспільства. Увага до стандартів надання державних послуг, навчання службовців та залучення досвідчених експертів до навчання посадовців визначають якість взаємодії влади з громадами. Доступ громадян до адміністративної інформації є ключовим для забезпечення відкритого та прозорого управління, і його важливість у задоволенні потреб людей і підтримці ефективної взаємодії між громадянами та владою неможливо переоцінити.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт України. Системи управління якістю. Основні положення та словник : ДСТУ ISO 9000-2001. К. : Держстандарт України, 2001. – 33 с.
2. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки: затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/68/2016?lang=uk>.
3. Бородін Є. Субсидіарність як основа розвитку взаємовідносин держави та суспільства в сучасній Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 4. С. 16-21.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 30.10.2020).
5. Маркович Г. Особливості формування бюджетів об’єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] Режим доступу: http://galinfo.com.ua/articles/v_chomu_polyagayut_osoblyvosti_formuvannya_byudzhativ_otg_249352.html
6. Кириченко О. В. Персонал як фактор упровадження систем адміністративних послуг в органах публічної влади [Електронний ресурс] / О. В. Кириченко // Державне управління: теорія та практика. – 2012. – № 2. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/zmist.html>.
7. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства : Роз’яснення Міністерства юстиції України від 03.02.2011. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>

Віталій ПАЩЕНКО*
Студент 2 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОЦЕСУ КОНТРОЛЮ В ОРГАНІЗАЦІЇ

***Анотація.** У статті було проведено дослідження характеристики ефективної системи контролю та її видів й опис кожної її складової. Також вивчено основні етапи контролю в організації. Узагальнено джерела, які допомагають обрати вірний напрямок здійснення контролю в організації. Визначено, як в реалії нинішнього дня потрібно контролювати діяльність організації, щоб вміло та позитивно впливати і організовувати роботу та будь-який процес на підприємстві, уникнути невдач та в майбутньому показати себе, як досвідчений менеджер, який чітко контролює всі процеси в колективі та може поставити ціль, яку потрібно досягнути і вірно спланувати обсяг роботи та уникнути невдач та конфліктів між працівниками в майбутньому.*

***Abstract.** The article studies the characteristics of an effective control system and its types, and describes each of its components. The main stages of control in an organization are also studied. The sources that help to choose the right direction of control in an organization are summarized. It is determined how, in the realities of today, it is necessary to control the activities of an organization in order to skillfully and positively influence and organize work and any process in an enterprise, to avoid failures and in the future to show oneself as an experienced manager who clearly controls all processes in the team and can set a goal to be achieved and correctly plan the amount of work and avoid failures and conflicts between employees in the future.*

Вступ. Контроль є важливою складовою управління в будь-якій організації, незалежно від її розміру чи спрямування.

Це процес, що дозволяє керівництву переконатися в тому, що організація розвивається в потрібному напрямку та відповідає встановленим стандартам.

Контроль забезпечує ефективну адаптацію до змін у середовищі та досягнення стратегічних цілей.

Якщо більш детально зануритись в тему, то можна дізнатись, що контроль допомагає керівнику забезпечити стабільність, ефективність та забезпечити стабільний дохід та позитивних, робочих відносин в колективі.

Кожен менеджер у нинішній час повинен чітко та організовано поставити себе як найкраще і вмінням організувати та контролювати процес в організації,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

колективі, вмінням конкурувати, щоб задовольнити споживача або покупця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеристиками ефективною системи контролю є: точність і достовірність, своєчасність, економічність, гнучкість, обґрунтованість критеріїв і їх множинність, об'єктивність, стратегічна спрямованість, зв'язок із винагородою, орієнтованість на людський фактор. Достовірність і точність інформації. Часто менеджери приймають рішення, що ґрунтуються на недостовірній або неточній інформації, яка здебільшого надходить від підлеглих і є способом приховання недоліків власної роботи й уникнення покарань. Таке явище має місце за відсутності взаєморозуміння між керівником та підлеглими. Ефективна система контролю має запобігати надходженню недостовірної інформації, використовуючи для цього як систему покарань, так і альтернативні інформаційні канали. Однак найкращим способом усунення цієї проблеми є формування відповідної організаційної культури [5].

Своєчасність контролю. За своєчасного виявлення недоліків у роботі проблему можна ліквідувати, не допустивши кризових ситуацій. Але своєчасність не означає поспішність. Залежно від характеру проблем контроль можна успішно здійснювати і на основі інформації, яка надходить з установленою періодичністю. Важливо визначити, які інтервали часу є допустимими для забезпечення керованості процесу [4].

Економічність контролю. Означає, що витрати на створення та впровадження системи контролю мають бути меншими, ніж вигода від її застосування. Значні витрати на придбання технічних засобів контролю, збільшення кількості осіб, які контролюють, і числа перевірок не є гарантією того, що ефективність контролю зростає [1].

Гнучкість системи контролю. Передбачає її здатність швидко адаптуватися до змін і внести у систему контролюючих дій необхідні корективи.

Обґрунтованість критеріїв контролю і їх множинність. Полягає у чіткому роз'ясненні виконавцям завдання. Досягнення мети фіксується за певними кількісними чи якісними критеріями. Якщо критерії необґрунтовані, то існує ймовірність того, що у виконавців виникатимуть сумніви щодо доцільності їхньої роботи. Це зумовить приховування реального стану речей від керівника. Однак кількість критеріїв, за якими контролюється стан об'єкта управління, має дати цілісну його картину [4].

Об'єктивність контролю. Результати контролю мають якомога точніше відображати ситуацію, особливо коли незначні відхилення від параметрів можуть суттєво вплинути на кінцевий результат [2].

Контроль може бути спрямований як на окремий вид діяльності організації, так і на всю їх сукупність. В межах процесу контролю, можна виокремити три основні етапи:

- 1) вимірювання реальних процесів, що здійснюються в організації;
- 2) порівняння результатів реального виконання із заздалегідь встановленими стандартами;
- 3) реакція на порівняння (коригуючі дії).

На першому етапі : Визначаються параметри функціонування і розвитку організації, які необхідно контролювати, і джерела інформації про них.

Ці параметри мають вигляд різних стандартів і нормативів, що відбивають закладені в плани завдання [3].

Мова може йти про нормативи витрачання матеріальних ресурсів на одиницю продукції або обсяг робіт, нормах грошових витрат, показниках ефективності, терміни виконання або тривалості тих чи інших робіт тощо .

До них пред'являються такі вимоги, як:

- Обґрунтованість
- Здійснимість в адекватній ситуації
- Адекватність відображення реальних процесів

На цьому ж етапі створюється модель організації, на якій відображаються потоки ресурсів, інформації, місця виникнення витрат, освіти проміжних і кінцевих результатів, які є найбільш підходящими для спостережень, - так звані точки контролю [1].

Перший етап процедури контролю демонструє, наскільки близько, по суті, злиті функції контролю і планування.

Другий етап полягає в отриманні інформації про стан і результати функціонування його об'єкта, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення про те, як діяти далі [3].

Джерелами інформації служать

- цільові спостереження,
- поточні статистичні дані,
- оперативні повідомлення,
- бухгалтерська звітність,
- опитування громадської думки,
- підсумкові звіти,
- спеціальні аналітичні огляди та ін.

Величина витрат на це часто і зумовлює, чи дасть контроль економічний ефект і чи варто їм взагалі займатися (адже його завдання полягає насамперед у скороченні витрат, а не в їх збільшенні).

Збір та обробки інформації пов'язані з витратами праці, часу та грошових коштів незалежно від того, як і де ця інформація збирається. Тому необхідно з самого початку спочатку оцінити витрати на отримання інформації і вигоду від прийнятого рішення.

Ступінь обізнаності про об'єкт визначається як абсолютною кількістю інформації кожного виду, так і співвідношенням різних видів інформації. Висока значимість інформаційних ресурсів проявляється на всіх стадіях прийняття та реалізації управлінських рішень [5].

Для прийняття управлінського рішення використовується різна внутрішня і зовнішня інформація.

До внутрішньої інформації можна віднести:

- уста новчі документи;

- юридичні документи, що відображають взаємини з інвесторами, вкладниками, постачальниками, покупцями, кредиторами, позичальниками ;

- статистичну звітність;

Зовнішня інформація надходить з джерел, що знаходяться поза організацією, до такої інформації відносяться:

- відомості з інших кредитних установ про господарюючого суб'єкта - потенційного позичальника;

- інформація з банків даних організацій, що спеціалізуються на її зборі та обробці (кредитних бюро);

- політична інформація, яка зачіпає економічні сфери діяльності (наприклад, заборона або обмеження на окремі види діяльності, податкова політика держави);

- макроекономічна і спеціальна інформація (наприклад, про стан та перспективи розвитку різних галузей, ставках по кредитах в кредитних установах, перспективи зміни курсів валют) [2].

Діяльність будь-якого підприємства і будь-якої організації постійно огортається інформаційними потоками.

- Інформаційні потоки можна розділити на дві великі категорії: вхідні та вихідні.

- Як вхідна, так і виходить інформація робить істотний вплив на діяльність організації. Проблема полягає в тому, що достовірність вхідної та вихідної інформації не завжди однакова. Якщо достовірність інформації як на вході, так і на виході наближається до абсолютним значенням (100%), то можна говорити про формування прозорого інформаційного простору [4].

При використанні інформації як стратегічного ресурсу постійно проводиться її аналіз. Управлінський аналіз використовуваної інформації передбачає синтаксичне і семантичне її вивчення.

При синтаксичному підході проводиться аналіз інформаційного потоку, коли потік оцінюється без урахування притаманною інформації сенсу, а просто як потік, проходить через канал. Будь-яке надмірне захоплення формальним визначенням інформації призведе до непропорційного виділенню ролі її обробки, що не є особливо важливим у створенні нового сенсу з хаотичного, багатозначного скупчення інформації. Семантичний підхід більш важливий для створення знання, оскільки оцінює саме передачу сенсу [3].

Висновки. У даній статті було досліджено, що основні етапи процесу контролю в організації відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективного управління та досягненні стратегічних цілей. Ці етапи включають в себе розробку контрольних планів, визначення стандартів та критеріїв, збір та аналіз даних, виявлення відхилень, прийняття рішень та впровадження корекційних заходів.

Важливо відзначити, що успішний контроль вимагає постійного моніторингу та адаптації до нових умов. Організації, які дотримуються цих основних етапів процесу контролю, мають більші шанси досягти стабільності та відмінності у своїй діяльності, адже це ключовий інструмент, який сприяє

вдосконаленню та розвитку організації в сучасному конкурентному світі.

Список використаних джерел:

1. Атаманюк Д. В. Управлінський контроль 99-116 С. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream>
2. Гоголя О.П. Контроль як функція менеджменту. 8 С. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/>
3. Драмарецька К.П. Організація як функція управління. 6 С. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/>
4. Нечаюк Л.І. Телеш Н.О. Готельно ресторанний бізнес. Менеджмент. URL: https://tourlib.net/books_ukr/nechauk71.htm
5. Ткачук Н.О. Організація системи контролю на підприємстві. 6-18 С. URL: [https:// http://dspace.wunu.edu.ua/](https://http://dspace.wunu.edu.ua/).

Денис ПАНЧЕНКО*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У даній статті досліджено питання стратегічного аналізу підприємства, формування основних принципів та застосування в управлінні економікою підприємства. Стратегічний аналіз визначений як логічний і змістовний метод, сутність якого полягає в інформаційно-аналітичному забезпеченні процесів бізнес-планування і оцінки розвитку підприємства. Визначено роль стратегічного аналізу в забезпеченні ефективної адаптації підприємства до внутрішнього і зовнішнього середовища. Розкрито основні методи проведення стратегічного аналізу, які є найбільш поширеними у практиці проведення управлінського аналізу на підприємстві, а саме SWOT-аналіз та інші. Так, SWOT аналіз дає змогу майже без затратно проаналізувати фактори зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства,

Abstract. This article examines the issue of strategic analysis of the enterprise, the formation of basic principles and their application in the management of the economy of the enterprise. Strategic analysis is defined as a logical and meaningful method, the essence of which is information and analytical provision of business planning processes and assessment of enterprise development. The role of strategic analysis in ensuring effective adaptation of the enterprise to the internal and external

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

environment is determined. The main methods of conducting strategic analysis, which are the most common in the practice of conducting management analysis at the enterprise, namely SWOT analysis and other analysis, are revealed. Thus, the SWOT analysis makes it possible to analyze the factors of the external and internal environment of the enterprise almost without cost.

Вступ. Ефективне здійснення сільськогосподарської діяльності підприємствам необхідно швидко реагувати на зміни факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Однією з найважливіших умов досягнення підприємствами різних типів успіху в бізнесі стає забезпечення гнучкості організації та її господарської діяльності.

Для зміцнення свого становища на ринку, забезпечення координації зусиль, успішної конкуренції та досягнення глобальних цілей кожна сільськогосподарська одиниця має запроваджувати якісну систему управління, зокрема стратегічного, яка здатна забезпечити її функціонування в довгостроковій перспективі шляхом установлення динамічного балансу з оточенням, відстеження й адаптації до змін в оточенні, пошуку нових можливостей у конкурентній боротьбі. Складність процесу стратегічного аналізу в управлінні підприємством визначається орієнтацією на довгострокову перспективу, своєчасністю, адекватністю і точністю реакції господарської одиниці на нові запити ринку та на зміни в оточенні, невизначеністю середовища й наявністю багатьох критеріїв вибору, національними державними інтересами, з одного боку, та дією імперативів розвитку світового співтовариства – з іншого, зростанням інтенсивності конкуренції, масштабністю процесу дослідження. Отже, стратегічне управління – це концепція ефективного управління підприємством, яка здатна забезпечити йому довгострокове існування за умов динамічного зовнішнього середовища та невизначеності майбутнього [1; 2].

Виклад основного матеріалу.

Під час формулювання сутності стратегічного аналізу необхідно виходити з того, що він є функцією управління і має сприяти реалізації його мети – пошуку шляхів забезпечення виконання господарською одиницею своєї місії, цілей та стратегій, розроблення і забезпечення виконання системи планів як інструментів з удосконалення підприємства та його окремих підсистем. Так, спираючись на об'єктивну оцінку, необхідність стратегічного аналізу в ефективному управлінні – це системне, комплексне, органічно взаємозв'язане дослідження чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на економічні перспективи господарської одиниці щодо обґрунтування місії, цілей, формування ефективних стратегій і розроблення системи планів як інструментів досягнення стратегічних орієнтирів. Головним в управлінні стратегічним аналізом є ціль підприємства – це описані у формалізованому вигляді межі, яких підприємство бажає досягти в довго- й короткостроковому періодах.

Стратегічний аналіз середовища носить складний характер і вимагає урахування ряду факторів. Разом з тим він дозволяє виявити ряд проблем, що стоять перед підприємством і способи їх вирішення [3].

Стратегічний аналіз — це спосіб дослідження і перетворення бази даних, одержаних внаслідок аналізу середовища, на стратегію підприємства [3, с.8]. Основною метою стратегічного аналізу є оцінка основних факторів, що впливають на сьогоденне і майбутнє становище підприємства і визначення їх специфічного впливу на стратегічний вибір, інакше кажучи, пошук факторів стратегічного успіху підприємства [3].

В сучасних умовах сільськогосподарські підприємства стоять в надзвичайно складній ситуації і стратегічне планування є важливим не аби як.

Пошуки факторів стратегічного успіху давно були основною проблемою керівників та менеджерів. При цьому використовувалися різноманітні шляхи: звіти, виступи, висновки з вивчення конкретних ситуацій, що носили більш систематичний характер. Стратегічний успіх підприємства залежить, з одного боку, від структури сільськогосподарської галузі, в якій воно виступає, а з іншої – від вибраної принципової стратегії для даної сфери діяльності.

Стратегічний аналіз ґрунтується на вивченні внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, що передбачає виділення двох напрямів:

- вивчення загальної ситуації і конкуренції в галузі, де функціонує підприємство;
- вивчення ситуації всередині підприємства.

Для визначення стратегії поведінки підприємства і її реалізації, керівництво повинно мати поглиблене уявлення як про внутрішнє середовище підприємства, його потенціал і тенденції розвитку, так і про зовнішнє середовище, тенденції його розвитку і місце, яке займає в ньому підприємство. При цьому внутрішнє середовище вивчається для того, щоб з'ясувати сильні і слабкі сторони підприємства, а зовнішнє середовище – для того, щоб розкрити загрози і можливості, які підприємство повинно враховувати при визначенні своїх цілей і при їх досягненні.

В рамках ситуації, яка склалась в Україні, для визначення зовнішнього середовища немає досить сталих та чітких факторів визначення. Але все ж таки можемо орієнтуватись на середовища, які існують, а саме:

- внутрішнє середовище – це комплекс факторів усередині підприємства, які є результатом управлінських рішень.
- зовнішнє середовище – фактори, що знаходяться за межами підприємства. У зовнішньому середовищі виокремлюють макро- і мікросередовище.

Крім середовища, також важливим є правильна організація стратегічного аналізу. Основними завданнями організації стратегічного аналізу є:

- проектування процесу аналізу: регламентація цілей аналізу, завдань, функцій; засобів та методів вирішення завдань і виконання процедур;
- відповідальність за безперервність, комплексність аналітичних досліджень; взаємодія у процесі аналізу керівників різних рангів;
- забезпечення ефективності аналізу, подальшого його вдосконалення і розвитку;

- підвищення якості аналітичної інформації та ефективності її використання для цілей стратегічного управління;
- раціональна організація праці виконавців економічних та аналітичних служб, зокрема за рахунок автоматизації аналітичних процесів, що сприятиме скороченню термінів проведення аналітичних досліджень;
- забезпечення формулювання конкретних висновків за результатами аналізу, пропозицій щодо вибору стратегії, яка відповідала б змінам ринкового середовища і стратегічному потенціалу підприємства [5].

Однак стратегічний аналіз в системі управління не виконує свою роль автономно, а взаємопов'язаний з іншими функціями менеджменту, впливає на розвиток і удосконалення. Виходячи з того, що в системі ринкових відносин функції системи управління наповнюються новим змістом, обґрунтовано взаємозв'язок стратегічного аналізу з ними. Вважаємо, що стратегічний аналіз є рушійним фактором у системі управління задля розроблення стратегії розвитку підприємства, дієвим засобом виявлення внутрішньогосподарських та зовнішніх резервів, основою розроблення науково обґрунтованих планів та стратегічних управлінських рішень.

Найбільш поширені інструменти та методи аналізу включають VMOST, SWOT, PEST, SOAR, Boston Matrix, Porter's Five Forces, Maturity Models (Модель зрілості), Root Cause Analysis (Аналіз головної причини). В цій роботі детально розглянемо два методи, зокрема такі як SWOT і VMOST.

SWOT: стандартний поширений інструмент аналізу, визначений як Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості), and Threats (загрози). Кожна організація (підприємство) має на ринку певні переваги і недоліки [6].

SWOT-аналіз (strength, weaknesses, opportunities and threats) дає змогу виявити ті сильні й слабкі сторони, які потребують найбільшої уваги і зусиль із боку підприємства. Перед початком SWOT-аналізу комплексно зосереджуються на ймовірних загрозах і можливостях, що постають перед виробником. Після цього слід з'ясувати, які загрози є найбільш ймовірними та які ризики вони здатні спричинити. Саме вони потребують найбільшої уваги і концентрації зусиль із метою їх усунення. Оцінюючи можливості, слід зважити на їх потенційну привабливість і ймовірність їх реалізації, а також на те, чи можуть заплановані вигоди перевершити ймовірні втрати внаслідок реалізації можливостей. Іноді можливості несуть у собі як велику привабливість, так і великий ризик. Варто мати на увазі, що залежно від ситуації один і той самий чинник здатний бути як загрозою, так і можливістю. Метою SWOT-аналізу не є з'ясування всіх сильних і слабких сторін, це надто складно і не забезпечує досягнення ефективності. Підприємство повинно зосередитися на тих із них, які можуть стати ключовими чинниками успіху чи провалу, а надто широкий перелік нівелює те, що є найважливішим.

VMOST: тобто Vision (бачення), Mission (місія), Objectives (цілі), Strategy (стратегія) та Tactical (тактика). Аналіз VMOST був розроблений Ракешем Сонді, професором глобальної стратегії в Hult International Business School, і

опублікований у книзі Total Strateg (1999 р.). Аналіз VMOST, також відомий як аналіз MOST, є основою та методом оцінки стратегічного планування в організації. Аналіз забезпечує зацікавленим сторонам в організації надійне уявлення про бажані зміни в їх організації. Після ретельного виконання цього аналізу він представить різні варіанти того, як досягти змін, зберігаючи при цьому стратегічне та довгострокове бачення організації. Рамка пов'язує як бачення, так і тактику виконання цього бачення. Окрім елементів бачення (V) та заяви місії (M), компонентами аббревіатури VMOST є цілі, стратегії та тактика. Наприклад, аналіз може підвищити ефективність інвестицій у компанію, стимулюючи те, як додається вартість, щоб допомогти компанії рухатися вперед у правильному напрямі. Основна перевага цього структурованого методу полягає у тому, що він дає можливість членам команди ставити цілі на кожному рівні організації. Оскільки аналіз працює зверху вниз, він забезпечує збереження уваги на найважливіших цілях [6].

Висновки. Стратегічний аналіз можна визначити як процес дослідження ділового середовища організації, в межах якої працює підприємство. Для формування стратегічного планування та безперебійної роботи організації необхідний стратегічний аналіз. За правильного стратегічного планування цілі або завдання компанії можуть бути виконані. Завдяки постійним прагненням домогтися успіху в цьому конкурентному світі бізнес-організації періодично проводять стратегічний аналіз, щоб визначити, які сегменти потребують вдосконалення та які сфери працюють винятково добре. Для ефективного функціонування підприємства важливо знати шляхи, за допомогою яких можна здійснити позитивні зміни. Аналіз має вирішальне значення для успіху будь-якої організації. Організації можуть отримати реальний стратегічний аналіз, розроблений для того, щоб менеджери могли приймати більш обґрунтовані рішення для ефективного управління своїми бізнес-операціями.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Т.М. Стратегічний аналіз фінансового потенціалу підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 933–938.
2. Мних Є.В. Економічний аналіз: підручник; 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С.472
3. Василенко В.А., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління. Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 158 с.
4. Головка Т.В., Сагова С.В. Стратегічний аналіз/ За ред. М.В. Кужельного. К.: КНЕУ, 2002. 198 с.
5. Вагнер І.М. Методичні основи організації стратегічного аналізу в управлінні підприємством. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 1. С. 497–501.
6. Полонець В. Чи варто використовувати PEST– і SWOT– аналіз у стратегічному маркетингу? *Маркетинг в Україні*. 2006. № 4. С. 47–50.

Анастасія ПЕРХАЛЬСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МИТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ ЦІЛІ

***Анотація.** У статті висвітлено сутність поняття «митна політика». Розглянуто особливості митної політики України в контексті сучасних суспільних викликів. Проаналізовано досвід здійснення митної політики в розвинутих країнах світу. Здійснено оцінку нормативно-правової бази реалізації митної політики в Україні. Обґрунтовано основні напрями вдосконалення митної політики, зважаючи на негативний досвід здійснення митної політики в сучасних умовах.*

Abstract. The article highlights the essence of the concept of "customs policy". The peculiarities of the customs policy of Ukraine in the context of modern social challenges are considered. The experience of implementing customs policy in the developed countries of the world is analyzed. An assessment of the regulatory framework for the implementation of customs policy in Ukraine was carried out. The main areas of improvement of the customs policy are substantiated, taking into account the negative experience of the implementation of the customs policy in modern conditions.

Вступ. Розвиток економіки на сучасному етапі зумовлений тенденціями інтеграції України до світової торгівлі. Враховуючи цей факт, слід зазначити, що в таких умовах дія державних органів влади повинна бути скоординована та мати певний напрям. Закони ринку зобов'язують державу своєчасно прогнозувати та попереджати зовнішні та внутрішні ризики. Для забезпечення виконання цих завдань необхідно вести розвиток усіх сфер суспільного життя в рамках єдиної державної політики. Згідно Конституції, Україна як незалежна держава має право самостійно визначати напрями своєї внутрішньої та зовнішньої політики та розробляти механізми їх реалізації. Незалежно від напрямів, державна політика завжди повинна забезпечувати захист національних інтересів України та її громадян.

Сфера митної справи завжди мала велике значення для України. Здійснення митної справи відбувається в рамках митної політики нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Митна політика – це набір правил, регуляцій і процедур, встановлених урядом або митним органом для контролю

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

переміщення товарів та людей через кордони країни. Митна політика спрямована на сприяння міжнародній торгівлі, одночасно забезпечуючи економічні інтереси країни, національну безпеку, громадське здоров'я та довкілля [1].

Митна політика ґрунтується на вимогах Конституції України. Так, стаття 2 Основного Закону проголошує, що суверенітет України поширюється на всю її територію, яка, в межах існуючого кордону, є цілісною і недоторканою. Ст. 18 Конституції України визначає, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Відповідно до вимог статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Вищезгадані та інші конституційні положення визначають зміст та спрямованість державної митної політики України, ефективна реалізація якої є невід'ємною умовою сталого економічного, політичного та соціального розвитку нашої держави. До основних нормативних актів, що розкривають мету, цілі та завдання можна зарахувати Митний кодекс України, Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про Митний тариф України», міжнародні договори України тощо.

У Митному кодексі України є окрема стаття, яка містить визначення митної політики: стаття 5. Державна митна політика. Державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики [2].

Основними цілями митної політики є:

- Сприяння торгівлі – спрощення та прискорення переміщення товарів через кордони, мінімізуючи затримки та адміністративні витрати. Це включає впровадження ефективних процедур митного оформлення, спрощення вимог до документації та використання сучасних технологій для митного контролю.
- Збір доходів – податку на додану вартість, акцизу та мита, що стягуються з товарів, що ввозяться в країну. Ці доходи сприяють фінансуванню державного бюджету та використовуються для забезпечення громадських послуг та розвитку інфраструктури.
- Захист вітчизняних галузей від недобросовісної конкуренції – шляхом встановлення мит або обмежень на ввезення певних товарів. Ці заходи спрямовані на підтримку вітчизняного виробництва, забезпечення зайнятості та збереження балансованого торговельного середовища.
- Громадське здоров'я та безпека – щоб імпортовані товари відповідали стандартам здоров'я, безпеки та якості. Це включає перевірку та підтвердження відповідності продуктів вимогам, таким як безпека харчових продуктів, маркування товарів та захист прав споживачів.

- Безпека та правоохоронна діяльність – запобігання ввезенню незаконних товарів, контрабанди або небезпечних матеріалів. Митні органи співпрацюють з іншими правоохоронними органами для виявлення та боротьби з контрабандою, торгівлею наркотиками, порушенням прав інтелектуальної власності та іншими незаконними діями [3].

Складові митної політики як системи наведені на рис. 1.

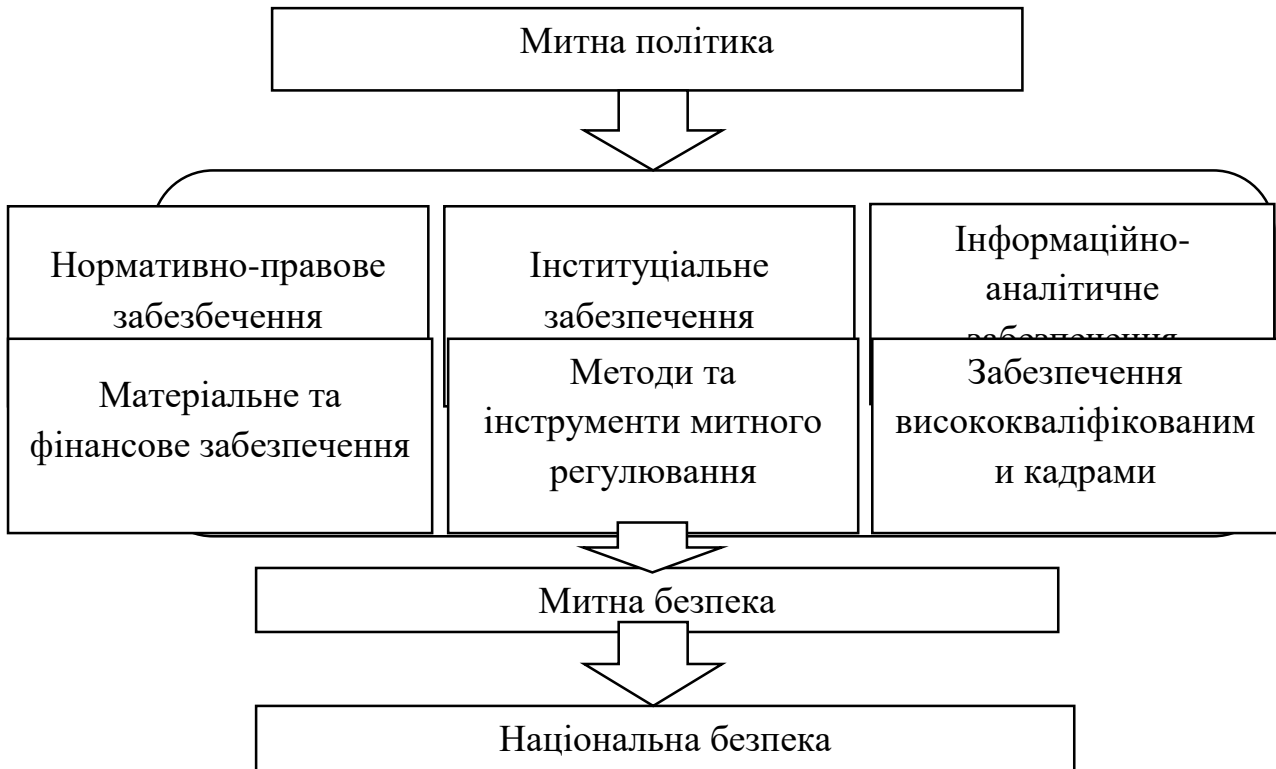

Рис. 1. Складові митної політики як системи

Джерело: Міністерство фінансів України

Митна політика та основні її елементи в основному збігаються в багатьох країнах, що спричинено інтеграційними процесами та розвитком гуманітарного законодавства, відкритістю суспільства, посиленням ролі та значення міжнародних зв'язків. Відповідно до статті 2 МК: України митна політика – це система принципів та напрямків діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі.

Митна справа у всіх країнах є виключною монополією держави. Це означає виключне право держави на розробку засад митної політики і механізму її здійснення. Головний зміст державної монополії митної справи полягає в забезпеченні цілісного централізованого регулювання зовнішньоторговельного обміну. Кінцева мета митної політики, як це впливає із самого її легального визначення – меркантильна й полягає у забезпеченні залучення додаткових коштів для формування бюджету. В той же час пробиває шлях інше розуміння її сутності – сприяння економічному обігу та обміну між державами, забезпечення

свободи пересування особистості та міжнародних контактів. Тому обмежувати митну політику лише фіскальними інтересами держави було б непередбачливо.

Формування митної політики передбачає необхідність врахування двох важливих підходів її формування: фритредерство та протекціонізм. Якщо перший – політика вільної торгівлі, за якої митні органи виконують переважно реєстраційні функції та не стягують експортні та імпорتنі мита, не встановлюють також обмеження на зовнішньоторговий обіг, то другий, навпаки – спрямований на захист власної промисловості та власного товаровиробника від зарубіжних конкурентів на внутрішньому ринку. Для протекціонізму характерні високі митні тарифи та обмеження імпорту (митний протекціонізм уперше був започаткований у XVI столітті в Англії і пов'язувався із промисловою революцією. Для захисту інтересів промисловців та підприємств від конкуренції з боку голландських та французьких товарів були введені високі ставки мита на товари, які вироблялись в Англії) [4].

Формування сучасної митної політики України враховує стан її економіки, геополітичне становище та необхідність залучення іноземних інвестицій, що не можливо зробити без політики фритредерства. Це пояснюється тим, що через країну проходять великі міжнародні транспортні артерії і Україна по суті є великим транспортним коридором. Будь-які спроби ускладнити пересування товарів по цих транспортних коридорах можуть призвести до важких наслідків для економіки. В той же час простежується тенденція до протекціонізму і захисту інтересів національного товаровиробника. На митну політику України впливають й суб'єктивні чинники, геополітичні тенденції, які змушують враховувати національні інтереси в митній політиці, захищати економічні інтереси як країни у цілому, так і її окремих регіонів.

Зарубіжний досвід дає змогу зрозуміти, в якому напрямі рухатися Українській державі, з огляду на уніфікацію вітчизняної митної політики. Так, обравши курс на євроінтеграцію, Україна стала на шлях розширення зовнішньоекономічних зв'язків і поглиблення співробітництва із європейськими державами. Відповідно до цього, особливого значення набуває митна політика Української держави, основою якої є законодавча регламентація економічної, соціальної та інших політик, що базується на європейських стандартах і яка покликана врегульовувати правовідносини, що виникають між суб'єктами у процесі перетину через митний кордон.

У ринковій економіці держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення безпеки країни і захисту загальнонаціональних інтересів. Діяльність державних органів щодо регулювання ЗЕД здійснюється практично у всіх країнах світу, але її масштаби, форми і методи, конкретні цілі і завдання визначаються кожною країною, виходячи з її масштабів, положення в сучасному світі, зовнішньої і внутрішньої політики [5].

Державне регулювання ЗЕД здійснюється різними методами, що залежно від кваліфікаційних ознак (критеріїв) поділяються на адміністративні й економічні, тарифні і нетарифні.

Економічні методи регулювання ЗЕД ґрунтуються на використанні економічних інструментів торгової політики – мита, податків (ПДВ, акцизів і ін.) і митних зборів. Використовуючи ці інструменти, держава впливає на економічні інтереси суб'єктів ЗЕД і на їхню поведінку. Ці методи здебільшого відповідають природі ринкових відносин і тому відіграють головну роль у регулюванні ЗЕД у сучасних умовах.

Адміністративні методи включають державні правила, нормативи, заборони, за допомогою яких держава здійснює безпосередній вплив на суб'єктів ЗЕД, регламентує різні сторони їхньої діяльності в інтересах суспільства. Адміністративні методи в більшості випадків суперечать природі ринкових відносин і тому сфера їхнього застосування поступово звужується. Але найсуттєвіший захід адміністративного впливу – контроль, у тому числі й митний, зберігає свою актуальність та значення і тепер.

Конфлікти в митному середовищі ілюструє рис. 2.

Рис. 2. Конфлікти в митному середовищі
Джерело: Міністерство фінансів України

Тарифні методи поряд з податками та зборами є основою економічного регулювання ЗЕД. Виняткова роль митних тарифів у регулюванні ЗЕД визначила доцільність їхнього особливого розгляду, поза зв'язком з іншими методами економічного регулювання. Тарифне регулювання спрямоване переважно на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, у тому числі недобросовісної. У системі тарифного регулювання вирішальну роль відіграють ввізні мита.

Експортні мита вважаються такими, що суперечать природі ринкових відносин, міжнародні і регіональні союзи й угоди не рекомендують їх використовувати в міжнародній торгівлі.

У більшості випадків імпорتنі товари мають вітчизняні аналоги і складають конкуренцію останнім. Ввізні мита на такі товари повинні визначатися з урахуванням співвідношення між світовими і національними витратами і цінами. Ці співвідношення по групах і видах продукції можуть, як правило, коливатися в дуже широкому діапазоні, що визначає необхідність

диференціації ставок ввізного мита по групах і видах продукції. У зв'язку з цим вони часто змінюються [6].

Митна політика на сучасному етапі розвитку українського суспільства має справу з рядом проблем, які мають як об'єктивне, так і суб'єктивне спрямування.

До об'єктивних чинників, які впливають на розвиток митної політики, належать:

- закономірності та тенденції розвитку міжнародних зв'язків та взаємовідносин між суб'єктами;
- тенденції, закономірності та умови соціально-економічного розвитку світової спільноти.

Поряд із об'єктивними, на розвиток митної політики впливають і суб'єктивні чинники, до яких належать:

- конкретна політика держави в конкретний історичний період розвитку, яка визначає стратегію її розвитку;
- чинники, які безпосередньо пов'язані із функціонуванням національних митних органів.

Об'єктивні та суб'єктивні чинники впливу на митну політику України визначають стратегію розвитку митної справи та загальний вектор розвитку держави. Особливість таких чинників для Української держави визначається специфікою її економічної, соціальної та інших політик, зумовлених переходом до ринкової економіки [7].

Зважаючи на ці та низку інших негативних тенденцій, які погіршують розвиток митної політики в Україні, потрібно виділити такі основні напрями вдосконалення митної політики:

- впровадження міжнародних стандартів та вимог у напрямі підвищення рівня захисту національних інтересів держави;
- спрощення митних процедур, яке покликане зменшити кількість зловживань у зазначеній сфері;
- підвищення ефективності виявлення та протидії негативним явищам у середовищі зовнішньої торгівлі;
- покращення здійснення зовнішньоекономічної діяльності та створення оптимальних умов для її учасників [8].

Реалізуючи заходи, спрямовані на вдосконалення митної політики, треба пам'ятати, що вона передусім повинна захищати національні інтереси та вітчизняного товаровиробника. Ефективне позиціонування держави на міжнародній арені повинно покращувати її репутацію та сприяти налагодженню взаємовигідних відносин у сфері міжнародної торгівлі та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів. Іншими словами, заходи, спрямовані на покращення митної політики України, повинні сприяти її стійкому становищу у міжнародних відносинах та невинному розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між підприємцями.

Висновки. Отже, сфера митної політики в Україні має достатнє нормативне та законодавче забезпечення. Водночас, зважаючи на прагнення України інтегруватися у європейський простір, співпрацю зі Світовою

організацією торгівлі та іншими міжнародними організаціями, необхідно посилити увагу до нормативної регламентації митних правовідносин. В контексті уніфікації нормативної бази в митній сфері потрібно закріпити правові механізми взаємодії елементів митної системи на засадах стабільності, узгодження, єдності та організаційного функціонування з максимальним результатом. Тому підвищується торгово-політична роль державної митної політики щодо розвитку міждержавних інтеграційних зв'язків і відносин для створення у довгостроковій перспективі умов досягнення провідних позицій України у світовій економіці, забезпечення її глобальної конкурентоспроможності та дасть змогу суттєво змінити ставлення до оцінювання діяльності митної системи України і до країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про Митний тариф України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 20–2.1
2. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України: консультативна робота. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2014/Trade_Facilitation (дата звернення 20.09.2023)
3. Артеменко Д. В., Бабенко Л. Г., Гавриленко Б. В. та ін. Торгівля через офшорні зони: раціональна необхідність чи перепона для розвитку України. *Спільне*. 2017. URL: http://commons.com.ua/uk/torgivlya-cherezofshornizoni-ratsionalna-neobhidnist-chi-perepona-dlya-rozvitku-ukrayini/_dialogue/Ukrainian_customs_service_Savarets_2017.pdf (дата звернення 21.09.2023)
4. Стратегічні ініціативи розвитку ДФС до 2020 року Прес-служба ДФС України від 12.01.2018р. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/prezentatsiyuni-materiali/331527.html> (дата звернення 18.08.2023)
5. Офіційний сайт Міжнародного центру перспективних досліджень в Україні. URL: <http://www.icps.com.ua/> (дата звернення 20.09.2023)
6. Квеліашвілі І. Гармонізація національної митної політики з міжнародними нормами і стандартами в митній сфері. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1. С. 74–80
7. Погріщук, Г. і Бей, С. (2022) «ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ», *Економіка та суспільство*, (40). doi: 10.32782/2524-0072/2022-40-74.
8. Митна політика / Д. В. Приймаченко // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-64698> (дата звернення 28.08.2023).

Вікторія ПЕТРУСЕВИЧ*
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВЕКСЕЛЬ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти вексельних операцій на українських підприємствах в умовах фінансово-економічної дестабілізації економіки. Вказано сучасні проблеми використання векселів в обліково-аналітичній практиці. Визначено основні ознаки векселів та запропоновано їх класифікацію відповідно до цілей обліку й аудиту.

Abstract. The article examines the theoretical aspects of promissory note transactions at Ukrainian enterprises in the conditions of financial and economic destabilization of the economy. Modern problems of using promissory notes in accounting and analytical practice are indicated. The main features of promissory notes are determined and their classification is proposed in accordance with the purposes of accounting and auditing.

Вступ. З метою поживлення розрахункових взаємовідносин, дотримання платіжної дисципліни у світовій та вітчизняній практиці використовуються різні форми і механізми здійснення розрахунків. Однією з таких форм, яка набуває особливого значення в умовах дефіциту грошових коштів, кредитних та інвестиційних ресурсів, є розрахунки за допомогою векселів.

Крім виконання функції зі здійснення кредитно-розрахункових операцій, вексель є важливим альтернативним джерелом залучення інвестицій. В окремих випадках він стає засобом комерційного (товарного) кредитування.

Загалом, вексель має ще й багато інших позитивних чинників: сприяє збільшенню обігових коштів та покращенню платіжної дисципліни, природному зниженню обсягів відтермінованих заборгованості шляхом погашення зустрічних вимог, активізації юридичних процесів та виконавчої системи зі стягнення заборгованості, прискоренню оборотності дебіторсько-кредиторської заборгованості та руху капіталу, що, без сумніву, позитивно впливатиме на розвиток країни в цілому.

Проте вексель і надалі залишається новим та недостатньо вивченим фінансовим інструментом, що є однією з причин виникнення ряду проблем як на фондовому ринку, так і на окремому підприємстві. Насамперед, це стосується питань бухгалтерського обліку та аудиту вексельних операцій.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

Питання обліку векселів в Україні ще досі законодавчо не вирішено. Недостатньо розробленою залишається і нормативно-правова база обліку цих операцій, що призводить до суперечностей та неузгодженостей у системі їх обліку. Саме ці фактори й зумовлюють необхідність їх подальшого вивчення та удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні переважна більшість українських підприємств, працюючи в нестабільному суспільно-політичному та економічному середовищі, в умовах складних інфляційних процесів, зумовлених кризовими явищами розвитку економіки, переживають глибокий спад виробництва і знаходяться в критичному стані. Використання вексельної форми розрахунків на підприємствах здатне зіграти винятково важливу роль у їх подальшій діяльності.

Незважаючи на те, що проблематику вексельних розрахунків досліджувало багато вчених-економістів упродовж тривалого часу, єдиної точки зору щодо сутності поняття «вексель» поки-що не існує. Це зумовлено складністю вексельних відносин та відсутністю в чинному законодавстві України чіткого визначення даного поняття.

Вітчизняні вчені-економісти розглядають вексель суто як боргове зобов'язання. На думку В. Демківського, вексель – встановленого зразка абстрактний письмово оформлений борговий документ, за яким одна сторона угоди зобов'язується заплатити іншій певну суму грошей у визначений термін [2].

Згідно з Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання терміну платежу визначену суму власнику векселя векселедержателю) [9].

Ми погоджуємось з думкою тих авторів, які розглядають вексель одночасно як цінний папір, і як боргове зобов'язання, і як засіб платежу [6; 11]. Адже таке розуміння векселя точніше розкриває природу даного поняття та його роль у ринкових умовах господарювання.

В економічній літературі та господарській практиці розрізняють простий та переказний вексель. Простий вексель (соло-вексель) – це вексель, що містить просте і нічим не обумовлене зобов'язання векселедавця (боржника) сплатити певну суму векселедержателю (кредитору) [6]. Таке зобов'язання за векселем надає його векселедержателю (власникові чи пред'явникові) безумовне право вимагати сплати зазначеної у векселі грошової суми з особи, яка його видала. Простий вексель є безумовним грошовим зобов'язанням, складеним у письмовій формі на бланку спеціального зразка з дотриманням затвердженої законом форми та переданим векселедержателю векселедавцем. Він являє собою, як правило, задокументоване вкладення кредитора в обігові кошти контрагента, відповідно до якого останній зобов'язується відшкодувати їх у визначений термін і на зазначених умовах інвесторові.

Переказний вексель (тратта) – це вексель, що має простий і нічим не обумовлений наказ векселедавця (трасанта) третій особі (трасату-платнику)

сплатити певну суму отримувачу або за його наказом [6]. У переказному векселі векселедавець виступає трасантом, пропонуючи здійснити платіж векселедержателю (ремітенту) третьою особою – трасатом.

Трасат до моменту прийняття векселя до сплати (акцептування) не несе ніякої відповідальності за векселем. Лише акцептуючи вексель, він стає головним боржником за ним та одночасно гарантом забезпечення здійснення платежу.

Зауважимо, що деякі автори, зокрема В. Павлов, І. Пилипенко, І. Кривов'язюк у структурі векселів виділяють першокласний вексель, вексель із певним терміном платежу, гарантійний, короткотерміновий та довготерміновий вексель тощо. Першокласний вексель – це особливо надійний вексель, який фактично не може бути не оплаченим. Вексель із певним терміном платежу – вексель із конкретно зазначеною датою платежу за ним. Гарантійний – це вексель, виданий для забезпечення комерційної угоди без наміру векселедержателя отримати від векселедавця зазначену у векселі суму [7]. Короткотерміновий вексель – вексель, який видають на термін, що не перевищує, як правило, місяця. Довготерміновий – вексель, виданий, як правило, на термін більше місяця.

Із метою обліку виділяють видані та отримані векселі. Виданими називають векселі, в яких платником є позичальник. Такі векселі можна виписувати для здійснення розрахунку за отримані товари, зберігати в комерційному банку як заставу, використовувати як додаткове забезпечення за відтермінованими і непогашеними заборгованостями. Векселі для отримання платежу йменують ще отриманими або «чужими» векселями. Будь-який простий вексель для векселедержателя є отриманим. У «чужих» векселях позичальник виступає в ролі індосанта, який отримав вексель для розрахунку за отримані товари в кредит або ж як додаткове забезпечення для отримання позички.

Класифікація векселів наведена на рис. 1.

Дослідження економічної сутності векселя та його класифікаційних ознак дало змогу встановити, що вексель – це грошовий капітал, який поєднує в процесі обігу одночасно дві властивості грошового капіталу: капітал-функцію (засіб платежу та засіб обігу) і капітал власність (засіб капіталізації).

Перша ознака векселя як грошового капіталу-функції пов'язана з виконанням платіжно-розрахункової функції, де вексель набуває властивостей грошей і стає засобом платежу за фактично поставлений товар, виконані роботи, надані послуги, а також з обіговою функцією, де вексель виступає засобом обігу, тобто посередником в обміні товарів і забезпечує їх обіг. Таким чином, до першої групи операцій, де вексель використовується як капітал-функція, відносяться операції, пов'язані з розрахунком за надані товари, роботи, послуги та інше майно (активи).

Друга ознака векселя як грошового капіталу-власності пов'язана з виконанням функції капіталізації, де вексель набуває властивостей товару і стає засобом приросту капіталу, тобто продається з метою отримання додаткового доходу. Ця властивість векселя-товару підтверджує наявність найбільш

фетишистської форми грошового капіталу, де спроможність давати приріст капіталу протиставляється ознакам грошей. Це означає, що функція грошового капіталу – капіталізація, є фіктивною, бо тільки промисловий і торговий капітал дають реальну капіталізацію. До другої групи операцій, де вексель використовується як грошовий капітал-власність відносяться операції з нарахування відсотків за час обігу векселя, а також операції з його відчуження векселедержателем, що передбачають передавання прав власності на нього, тобто є предметом цивільно-правових угод (купівля-продаж, міна, дарування), а також операції з кредитування, які супроводжуються залученням грошових коштів проти векселів або під забезпечення векселями.

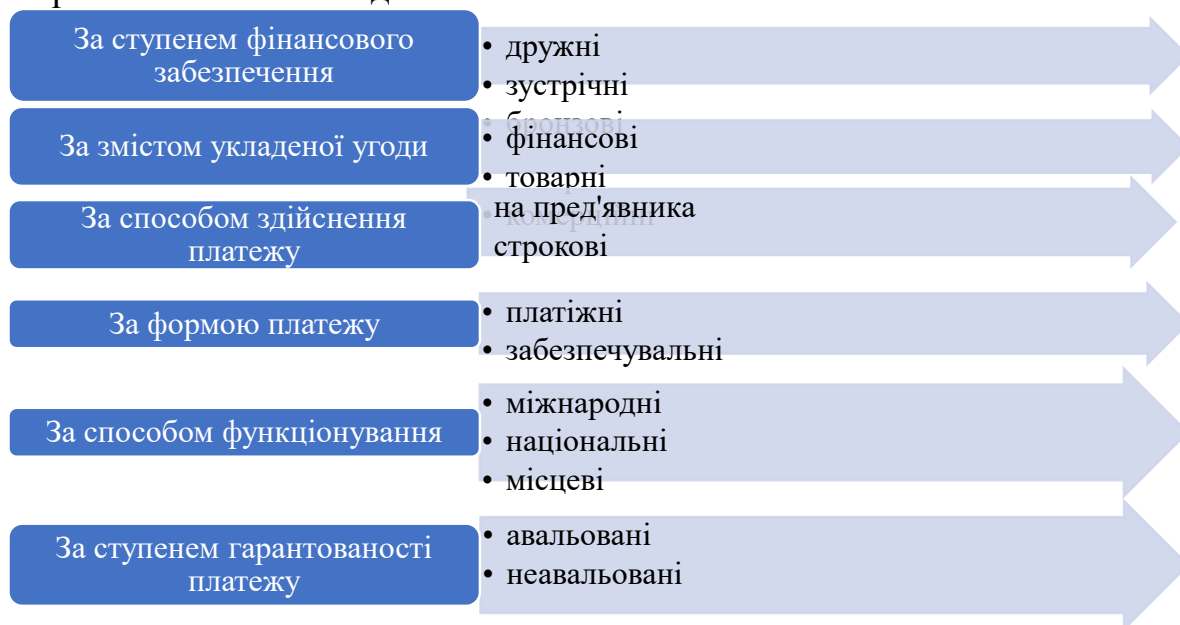

Рис. 1. Класифікація векселів

Враховуючи обидві властивості векселя в процесі обігу на ринку цінних паперів (грошовий капітал-функція та грошовий капітал-власність), виникає третя група операції, пов'язаних з обслуговуванням вексельного обігу, а саме: гарантійні, комісійні та довірчі операції.

Висновки. Використання вексельної форми розрахунків на українських підприємствах здатне зіграти винятково важливу роль у їх подальшій діяльності. Адже вексель, будучи ринковим інструментом управління, дозволяє підприємству, по-перше, продовжити термін платежу за векселем відповідно до потреб підприємства, по-друге, сприяє підвищенню вартості фірми за рахунок зниження обсягів простроченої заборгованості та зростання оборотності дебіторсько-кредиторської, по-третє, заборгованість за векселем є більш надійною, оскільки він є найбільш ліквідним фінансовим інструментом (може бути реалізований в будь-який момент часу).

Застосування векселя також дозволяє залучати до розрахунків не лише осіб, пов'язаних з операціями купівлі-продажу продукції, а й інших, у тому числі й фінансових посередників, що, в свою чергу, прискорює сам процес вексельних розрахунків, підвищує ступінь взаємо відповідальності за здійснення угод.

Розв'язання проблем вексельних розрахунків із позиції бухгалтерського обліку сприятиме, насамперед, широкому використанню цього фінансового інструменту вітчизняними підприємствами, забезпечить подолання кризи не платежів та підвищення ділової активності суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим вважаємо, що використання вексельної форми розрахунків потребує від суб'єкта господарювання формування нових підходів стосовно оновлення концепції управління підприємством, тобто уточнення цілей, основних завдань, принципів системи обліку та необхідності організаційної інтеграції обліку з іншими функціями управління.

Список використаних джерел:

1. Гуткевич С.О., Корінько М.Д. Вексель в системі цінних паперів: проблеми становлення та розвитку: навч. посібник. Київ : Вид-во Європейського університету, 2004. 119 с.
2. Демківський А.В. Вексельна справа : навч. посібник. Київ : Либідь, 2003. 336 с.
3. Демківський А.В. Вексельний обіг в Україні : навчальний посібник. Київ : Віра-Р, 2013. 505 с.
4. Ковалко Н.М. Місце векселя в системі боргових цінних паперів. *Право і суспільство*. 2019. № 1. С. 130–134.
5. Коротюк О.В. Векселі в нотаріальній практиці. Протести векселів: коментарі, зразки документів. Київ : Видавництво «ОВК», 2022. 76 с.
6. Маланчук Т.В., Савенко В.М. Особливості правового регулювання обігу векселів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 91–93.
7. Павлов В.І., Пилипенко І.І., Кривов'язюк І.В. Цінні папери в Україні : навч. посібник. Київ : Кондор, 2004. 400 с.
8. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 5.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>.
9. Про цінні папери та фондову ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
10. Рамський А.Ю., Жукова Ю.М., Обушний С.М. Ринок цінних паперів у питаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 228 с.
11. Скрипник В. Вексель у системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 42–47.

Вікторія ПИНЬКО*
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглянуто основні специфічні галузеві особливості агровиробництва, які впливають на формування і використання фінансових ресурсів. Розкрито засади діяльності Аграрного банку. Наведено результати функціонування Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Охарактеризовано складові програми кредитування агропозичальників, що сьогодні пропонуються на ринку кредитних ресурсів.

Abstract. The article examines the main specific sectoral features of agricultural production, which affect the formation and use of financial resources. The principles of the Agrarian Bank's activity are revealed. The results of the state program "Affordable loans 5-7-9%" are presented. The components of crediting programs for agricultural borrowers, which are offered today on the market of credit resources, are characterized.

Вступ. Проблема кредитування сільськогосподарських товаровиробників постала перед сільським господарством ще з тих часів, коли воно перетворилося у товарне виробництво. Це сталося в силу специфіки сільськогосподарського виробництва, яка певним чином впливає на кредитні відносини, і суть яких полягає у подовженому циклі виробництва у більшості випадків, що передбачає підвищену кредитоемність галузі; підвищеній потребі в кредитах у певні періоди року; залучені кредитних ресурсів на відносно тривалий період [1,2,3].

Вищезазначене, а також підвищений ризик одержання стабільних позитивних фінансових результатів від господарської діяльності ускладнювали кредитні відносини сільськогосподарських товаровиробників з банками в усі часи. Всі ці моменти тим або іншим чином враховувались при кредитуванні сільськогосподарських підприємств і у такий спосіб досягався позитивний результат. В Україні функціонує розвинена банківська система, яка об'єднує державні і комерційні банки. На сьогоднішній день ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій мають майже 180 банків, з яких лише 20 практикують у своїй діяльності кредитування аграрних підприємств. Аграрний сектор економіки залишається потенційним джерелом економічного зростання

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу
ВНАУ – Мазур К.В.

національної економіки України, а його поступовий розвиток повинен забезпечуватися ефективною системою банківського кредитування [12].

Виклад основного матеріалу. Проблеми фінансово-кредитного забезпечення функціонування аграрних підприємств знайшли своє відображення у дослідженнях: Бондарук Т.Г., Вдовенко Л.О., Головач К. С., Томашук І.В. та інших.

Агропромислова галузь переважної більшості країн є головним постачальником продовольства на внутрішній ринок, а фінансове забезпечення сільського господарства в багатьох країнах здійснюється шляхом поєднання державної підтримки та розвиненої системи кредитування сільськогосподарських виробників. При цьому кожна країна має свої особливості кредитування сільськогосподарських виробників, зокрема у США і Німеччині система фінансування сільського господарства включає різноманітні фінансові інститути, а у Франції, Нідерландах і Японії більшість операцій здійснюється через декілька спеціалізованих банків [10, с. 83].

На відміну від інших галузей національної економіки, аграрний сектор, як основа агропромислового комплексу, має ряд специфічних особливостей, основними з яких є:

1. Природно-кліматичні фактори, які визначають:

– неможливість (за окремими винятками) організації поточного виробництва, що потребує значних обсягів кредитів, з різними термінами погашення;

– наявність сезонного розриву між вкладенням коштів та їх надходженням від реалізації виробленої продукції, з терміном погашення до півтора року;

– безперервність процесів відтворення в агропромисловому виробництві, які не можуть бути зупинені і тому потребують постійного та своєчасного вкладення коштів та своєчасного надання кредитів;

– необхідність тримати в обороті значний запас сировини та матеріалів, що уповільнює швидкість обігу коштів і потребує відповідних форм кредитного забезпечення необхідного обсягу оборотних засобів;

– використання значної частки продукції як сировини для продовження процесу виробництва, що потребує специфічного кредитного забезпечення як за формою, так і за терміном;

– потребу в швидкій переробці або реалізації виробленої продукції, яка не може довгий час зберігатись, що потребує гарантованих видів оплати.

2. Соціально-економічні та політичні фактори обумовили:

– значне відставання агропромислового виробництва від інших галузей народного господарства у рівні фондоозброєності праці, що потребує значного обсягу інвестиційного забезпечення галузі, в тому числі кредитного характеру;

– надмірний моральний і фізичний знос засобів виробництва, що викликає потребу у значних довгострокових вкладеннях;

– недостатній рівень забезпечення аграрного сектору авансовими платежами, що збільшує потребу в кредитному забезпеченні галузі;

– випередження темпів росту витрат виробництва над темпами зростання реалізаційних цін на вироблену продукцію, в результаті чого виник диспаритет цін, ліквідація якого потребує значної фінансової підтримки галузі з боку держави;

– вилучення значної частини доходів сільського господарства платежами в бюджет і особливо в позабюджетні фонди;

– зростання заборгованості за реалізовану сільськогосподарську продукцію, що потребує вдосконалення системи розрахунків та збільшує потребу в додатковому фінансовому забезпеченні галузі;

– відмову переробників сільськогосподарської продукції, брати участь у формуванні фінансових ресурсів підприємств аграрного сектору економіки, що викликає додаткову потребу в фінансовій підтримці товаровиробників аграрного сектору, в тому числі кредитного та безоплатного характеру;

– висока ризиковість;

– специфічність застави та її зміни ціни, зокрема землі та майна спеціалізованих виробництв [3].

Вищезгадані специфічні галузеві особливості аграрного сектору також впливають на формування та використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Рис. 1. Специфічні галузеві особливості агропромислового виробництва та їх вплив на формування і використання фінансових ресурсів

Джерело: [3]

Крім наведених специфічних ознак сільськогосподарського виробництва варто відзначити також порівняно нижчу, ніж в інших галузях економіки,

фондозабезпеченість виробництва та набагато нижчий рівень оплати праці. Сільськогосподарські підприємства сьогодні потребують особливого механізму формування фінансових ресурсів, ураховуючи галузеву специфіку агропромислового виробництва.

У зв'язку з цим механізм банківського кредитування підприємницької діяльності аграрних підприємств формується і використовується кожним комерційним банком на основі сформованої кредитної політики, ефективність якого визначається збігом економічних інтересів кредитора та позичальника і, як наслідок, досягнення кінцевої мети кожного суб'єкта кредитних відносин: для позичальника – зростання ефективності (прибутковості) підприємницької діяльності за рахунок позичених джерел, а для кредитора – отримання прибутку від кредитної операції без втрати потенційного клієнта на майбутнє [2].

В сучасних умовах кредитне обслуговування сільськогосподарських товаровиробників здійснюється державними та комерційними банками, які діють на основі закону України «Про банки та банківську діяльність» а також спеціалізованим «Державним акціонерним аграрним банком», як складовою частиною банківської системи України.

«Державний акціонерний аграрний банк» засновується Кабінетом Міністрів України, на акціонерних засадах. Розмір його статутного фонду забезпечується джерелами кредитування в обсягах, необхідних для здійснення кредитного обслуговування товаровиробників АПК.

Метою діяльності Аграрного банку є: кредитне обслуговування товаровиробників АПК, у тому числі кредитування під заставу земельних ділянок (сертифікатів) і майна, та майнових прав на користування; зміцнення та стабілізація фінансового стану і стимулювання економічного розвитку галузі АПК; максимальне використання ресурсного потенціалу села; запобігання спекуляції землею; здійснення інших банківських операцій відповідно до чинного законодавства.

Для здійснення кредитного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників аграрний банк має виключне право обслуговування «Фонду кредитної підтримки товаровиробників АПК». Усі форми інвестування та державної підтримки аграрного сектору здійснюються через банк.

Аграрний банк забезпечує збереження залучених коштів від інфляції, шляхом встановлення відповідних відсотків по поточних внесках та підвищення цих ставок по депозитах до рівня пільгових ставок плати за кредит, з врахуванням коефіцієнта повернення кредитів (рис.2).

Активні операції банку або розміщення коштів, які знаходяться у його розпорядженні, направляються у першу чергу на обслуговування аграрного сектору економіки на пільгових засадах. Розмір плати за користування кредитними позичками визначається вартістю кредитних ресурсів, вартістю кредитного обслуговування та маржею, розмір якої не перевищує 3–5 % від затрат банку на кредитне обслуговування. Державна кредитна підтримка товаровиробників АПК здійснюється шляхом надання державних кредитів та

формуванням і щорічним поповненням Фонду кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників(далі -Фонд).

Рис. 2. Засади діяльності Аграрного банку

Джерело: сформовано на основі [8]

Для акумуляції коштів які направлятимуться на фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарського виробництва створюється Фонд цільового кредитування АПК при Міністерстві аграрної політики та продовольства України.

Джерелами формування фонду є: цільова грошова емісія для потреб сільськогосподарського виробництва; кошти, одержані від односторонніх відрахувань від реалізації продукції робіт та послуг всіх господарюючих суб'єктів України; обсяги поверненої заборгованості по раніше отриманих позичках з державного бюджету; надходження коштів отриманих від імпорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів; надходження від грошової приватизації державних об'єктів агропромислового комплексу; надходження від повернення наданих кредитів за рахунок фонду та плати по процентах за ці кредити; міжнародні кредити; кошти, одержані в порядку різноманітної допомоги; інші джерела. Напрямки використання коштів фонду визначаються Кабінетом Міністрів України виключно для фінансування пріоритетних програм [8].

Розуміючи важливість підтримки аграрного сектору, у 2023 році Урядом продовжено Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» для полегшення доступу аграріїв до кредитів в умовах воєнного стану та програму надання державних гарантій (табл. 1).

Таблиця 1

Державна програма «Доступні кредити»

Область	Кількість с.-г. товаровиробників, які залучили кредити		Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії	
	Всього	У тому числі за програмою 5-7-9	Всього по всіх програмах кредитування	У тому числі за програмою 5-7-9
Вінницька	1231	963	5098811,39	3355917,49
Волинська	531	466	2005000,14	1629269,67
Дніпропетровська	733	541	4852044,95	2373956,69
Донецька	22	19	62864,99	56727,77
Житомирська	266	205	1106553,68	795507,83
Закарпатська	22	19	59441,90	59291,90
Запорізька	249	156	584070,83	529237,84
Івано-Франківська	172	138	515714,10	414075,60
Київська	802	652	10292441,37	3067275,88
Кіровоградська	1507	1208	4311488,86	3728042,97
Луганська	1	1	83,71	83,71
Львівська	716	571	2782278,73	1888614,70
Миколаївська	364	263	1589586,91	991723,20
Одеська	979	789	3800633,45	3241286,74
Полтавська	400	263	2401434,03	1419656,90
Рівненська	157	120	915481,97	586745,55
Сумська	357	296	2033506,48	1192236,95
Тернопільська	582	444	2433741,66	1525468,98
Харківська	468	353	1967084,64	1480379,46
Херсонська	38	6	59677,88	48903,00
Хмельницька	417	289	2117269,75	1057823,08
Черкаська	415	304	2893866,13	1395863,31
Чернівецька	135	130	457696,64	388107,49
Чернігівська	338	254	2263256,50	1138440,99
Всього	10902	8450	54604030,69	32364637,70

З початку року українські аграрії отримали майже 33,4 мільярди гривень банківських кредитів на розвиток господарств, з них—5 тисяч підприємств отримали 18,9 мільярдів гривень за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» [11]. Таблиця 1

Стан залучення кредитних коштів суб'єктами підприємництва – с.-г. товаровиробниками, у т.ч. за державною програмою «Доступні кредити 5–7–9%» (станом на 18.09. 2023 року), тис. грн

Джерело: сформовано автором за даними [7]

Аграрії можуть отримати кредит у розмірі до 90 млн грн у межах програми «Доступні кредити 5-7-9%» під 5–9 % річних, залежно від категорії кредиту та суб'єкта підприємництва [5].

Продовжено строк, протягом якого сільськогосподарські товаровиробники матимуть можливість отримати фінансову підтримку для посівної кампанії, у тому числі, з можливістю пролонгації раніше виданих кредитів для посівних робіт за умови погашення представниками великого та середнього агробізнесу до 25% отриманого кредиту, з можливістю отримання державних гарантій для часткового виконання боргових зобов'язань за такими кредитами.

Банки, які активно кредитують сільгоспвиробників, намагаються розробити максимально унікальні та вигідні для агропозичальників програми кредитування, через що сьогодні пропонуються на ринку:

- різноманітні партнерські програми кредитування на придбання сільськогосподарської техніки, насіння з пільговими умовами щодо відсоткової ставки;
- різноманітні партнерські програми кредитування на придбання сільськогосподарської техніки, насіння з пільговими умовами щодо відсоткової ставки;
- програми кредитування енергоефективних заходів із пільговими умовами за рахунок державних програм підтримки енергоефективності, а також коштів міжнародних фінансових організацій, зокрема таких як Світовий Банк, ЄБРР, ЄІБ та інших;
- бланкове кредитування оборотного капіталу на незначні суми (до 100 тис. грн) для підприємств сектору малого і мікро бізнесу;
- урядова програма підтримки заходів у агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів, за якою агровиробникам надається компенсація частини відсотків, сплачених за кредитами на придбання сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, будівництво і реконструкцію приміщень сільськогосподарського призначення. Але ця програма має і негативні сторони: складність механізму отримання компенсації та його невизначеність з точки зору позичальників і напрямів кредитування, проведення відбору позичальників спеціальними комісіями, що породжує ризик вибіркового суб'єктивного підходу[1].

Висновки. Аграрний сектор України є експорторієнтованою і бюджетонаповнюючою галуззю економіки України. Його розвиток і ефективне функціонування потребує повноцінного забезпечення фінансовими ресурсами. Однак, в сучасних умовах банківські кредити не забезпечують повною мірою потреби агровиробників через жорсткі умови та високі відсоткові ставки. У той же час банками за підтримки держави постійно впроваджуються нові механізми кредитування з метою максимального задоволення інтересів агровиробників. Таким чином, сучасна система сільськогосподарського кредитування в Україні характеризується поєднанням ринкового і пільгового механізмів кредитування. При чому, пільговий механізм кредитування аграріїв здійснюється за спеціальними програмами, спрямованими на підвищення ефективності аграрного виробництва.

Список використаних джерел:

1. Бондарук Т. Г., Лукашук М. В. Особливості та перспективи банківського кредитування сільського господарства на сучасному етапі розвитку економіки України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №3. С. 84–92.
2. Вдовенко Л.О. Механізми банківського кредитування в аграрній сфері : монографія. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2014. 375 с.
3. Дем'яненко М. Я. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2014. №11. С. 5–14.
4. Клименко Д.Б. Особливості та перспективи банківського кредитування аграрного сектора в Україні. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 2. С.95–106.
5. Лупенко Ю.О. Банківське кредитування аграрного сектору економіки. *Економічний Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. С.196–207.
6. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства : навч. посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 с.
7. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/1_області.pdf.
8. Особливості кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Бібліотека BukLib.net. Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/25000/>.
9. Пиріг Г.І. Особливості розвитку кредитних відносин у сільському господарстві. *Агроінком*. 2002. № 4. С. 80–85.
10. Рудич О. О., Зубченко В. В. Зарубіжний досвід фінансування та кредитування сільського господарства. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 4(33). С. 183–188.
11. Стан кредитування підприємств АПК у 2023 році. Головна| Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci>.
12. Томашук І.В., Томашук І.О. Теоретико-організаційні аспекти механізму кредитування аграрних підприємств. *Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал*. 2021. Випуск 3-4. С. 64–78.
13. Фурман І. В., Максименко Н. В., Гмиря В. П. Фінансово-кредитне забезпечення та податкова політика. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №7. С. 88–99.

Вікторія ПИНЬКО*,
студентка 4-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ РОСТУ ВЕЛИКИХ, СЕРЕДНІХ І МАЛИХ ФІРМ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості росту малих, великих і середніх фірм. Проаналізовано базові стратегії росту фірми. Визначено особливості стратегії малих фірм, особливості стратегії росту великих фірм та особливості стратегії росту середніх фірм.*

***Abstract.** The article examines the peculiarities of the growth of small, large and medium-sized firms. The company's basic growth strategies were analyzed. The features of the strategy of small firms, the features of the growth strategy of large companies, and the features of the growth strategy of medium-sized companies have been determined.*

Вступ. Стратегія зростання націлена на використання наданих ринком можливостей. Робота зі старим продуктом на старому ринку не вимагає нових знань і вмінь ні в області маркетингу, ані в галузі технологій. Тому стратегія розширення обсягів продажів продукту, що випускається на вже задіяних ринках схильна мінімального ризику.

У той же час цю стратегію складно реалізовувати на вже освоєних ринках, що знаходяться у стадії зрілості. Пов'язано це з тим, що розширення обсягів продажів на зрілих ринках вимагає відібрання покупців у конкурентів. Завоювання же вірних конкурентам покупців може зажадати значних фінансових витрат. Трохи більше ризикованим є вихід з уже випускається продуктом на нові ринки. Такий вихід може зажадати додаткових фінансових вкладень з метою проведення рекламних кампаній та адаптації продукції під нові вимоги. Вихід на нові ринки потребує також значних маркетингових досліджень, що виявляють нові вимоги і смаки споживачів.

Розробка нових продуктів вимагає крім значних фінансових впливань ще й придбання ліцензій, дозволів на виробництво і різні види діяльності. Додаткові вимоги до фінансових ресурсів спільно з невідомою реакцією споживачів на нову продукцію приносять нові ризики. Диверсифікація (вихід на нові ринки з новими продуктами) є найбільш ризикованим заходом при реалізації стратегії зростання, оскільки тут ризик освоєння нової продукції поєднується з ризиком виходу на нові ринки.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

Таким чином, вкрай актуальною є необхідність орієнтації у стратегічних напрямках діяльності для організації ефективної роботи.

Виклад основного матеріалу. Проблеми теорії та практики антикризового управління в аграрних підприємствах знайшли своє відображення у дослідженнях: Балаш Л.Я. [1], Головач К. С. [2], Кубай О.Г. [3], та інших.

Напрямки розширення ділової активності підприємства визначаються тим, на якому ринку діє підприємство (старому або новому для неї), з яким товаром (старим або новим для підприємства) вона виходить на ринок. Ці напрямки можна зобразити у вигляді матриці (табл. 1):

Таблиця 1

Матриця базових стратегій підприємства

		Ринок	
		Старий	Новий
Товар ринку	Старий	Стратегія глибинного проникнення	Стратегія розвитку ринку
	Новий	Стратегія розробки товару	Стратегія диверсифікації

Джерело: сформовано автором за даними [1]

Стратегія глибокого проникнення (старий товар – старий ринок) ефективна, коли ринок ще не насичений. Пропонуючи старі товари на старому ринку, можна добитися переваги, тільки знижуючи витрати виробництва та продаючи товари за цінами, нижчими ніж у конкурентів.

Наприклад: завод, що випускає важкі трактори середньої якості, може зацікавити своєю продукцією споживачів, орієнтованих на трактори конкурента, лише низькими цінами, в основі яких лежать низькі витрати (якщо, звичайно, завод вибрав саме цю стратегію).

Стратегія розвитку ринку (старий товар – новий ринок). З її допомогою фірма намагається збільшити збут існуючих товарів на нових ринках чи нових сегментах наявного ринку. Використовуючи цю стратегію, тракторобудівний завод може почати експортувати свою продукцію.

Стратегія розробки товару (новий товар – старий ринок) ефективна при наявності у фірми ряду успішних, торгових марок. Вона полягає у створенні нових модифікацій товару для існуючих ринків. Але тут необхідно враховувати правило: споживач не просто купує товар, а задовольняє свою потребу, тобто при тих же корисних властивостях новий товар повинен бути, наприклад, дешевший, ніж старий.

Стратегія диверсифікації (новий товар – новий ринок) застосовується для усунення залежності виробника від якогось одного товару чи ринку. Скажімо, виробник тракторів може додатково розпочати чи переключитися повністю на випуск вантажних автомашин, мінісільгосптехніки, комбайнів, річкових катерів тощо.

Звичайно фірми комбінують ці чотири стратегії.

Особливості стратегії малих фірм. Головною перевагою росту малих фірм є їх гнучкість, тобто здатність оперативно перебудовувати свою виробничу програму під «пресом» ринку. Найбільшим же недоліком малих фірм є їх мала величина. Вступ у конкурентну боротьбу з великими фірмами віщує їм смерть. Переваги чи недоліки малих фірм визначають чотири основних види їх стратегії (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Матриця переваг і недоліків малих фірм

Форма існування малої фірми	Продукт малої фірми	
	Подібний до продукту великої фірми	Оригінальний
Незалежна від великої фірми (суверенітет)	«Несправжній гриб» – стратегія копіювання	«Премудрий пічкур» - стратегія оптимального розміру
Пов'язана з великою фірмою (симбіоз)	«Хамелеон» – стратегія використання переваг великих фірм	«Кусаюча бджола» - стратегія участі в продукті великої фірми

Джерело: сформовано автором за даними [2]

Основна спрямованість стратегій малих фірм - мінімалізація гостроти конкуренції з великими фірмами та максимальне використання їхньої гнучкості.

Стратегія копіювання («Несправжній гриб»). Під оригінальний, запатентований марочний продукт великої фірми малі фірми випускають копії, "підробки". Копія продається, як правило, за цінами, значно нижчими, ніж оригінал (за рахунок економії, наприклад, витрат на науково-дослідні розробки з даного продукту).

Стратегія оптимального розміру («Премудрий пічкур»). Ця стратегія застосовується у тих галузях, де велике виробництво неефективне й оптимальним є мале підприємство.

Якщо фірма притримується цієї стратегії, то можливості її росту обмежені: малі розміри, які допомагають їй вижити, є водночас перешкодою до її розширення.

Стратегія участі в продукті великої фірми («Кусаюча бджола»). Багато великих фірм прагнуть виробляти свій складний виріб від початку до кінця самостійно. У такому разі велике підприємство обростає масою дрібних неефективних виробництв. Тому великій фірмі вигідніше відмовитися від них, поступившись ними малим фірмам.

Багато малих фірм, як кусаючі бджоли, заставляють великі фірми позбавлятися від непродуктивних підрозділів, знижуючи цим свої витрати.

Однак мала фірма, що обрала подібну стратегію, може потрапити у повну залежність від великої. Уникнути цього можна з допомогою планування ринкової стратегії фірми обмеження частки обороту, який припадає на одного великого клієнта. Суть цієї тактики у тому, що дрібна фірма прагне поставити кільком великим компаніям товари таким чином, щоб частка кожної з них у

загальному обсязі продажу фірми не перевищувала певних обсягів (наприклад, не більше 20%) [2].

Стратегія використання переваг великих фірм («Хамелеон»). Застосовуючи стратегію «хамелеон», мала фірма ніби «набуває кольору» відомої великої фірми.

Прикладом такої стратегії є франчайзинг – система договірних відносин між великою та малою фірмою, за якою велика фірма зобов'язується постачати малу фірму власними товарами, рекламними послугами, відпрацьованими технологіями бізнесу, надавати короткостроковий кредит на пільгових основах, здавати в оренду своє обладнання; мала фірма зобов'язується підтримувати ділові контакти тільки з цією великою фірмою, вести бізнес «за правилами» цієї великої фірми та перераховувати визначену договором частку від продажу на рахунок великої фірми.

Франчайзинг найчастіше застосовується у сфері роздрібної торгівлі, ресторанах швидкого обслуговування типу «Макдональд» і «Піца-Хард». Франчайзинг використовують і такі фірми, як «Адідас», «Кока-Кола» [5].

Великі підприємства, на відміну від малих, мають можливість розгортати масове стандартизоване виробництво, а також розширювати сферу своєї діяльності (диверсифікація виробництва). Проте пропорційно зростанню розмірів компанії падає її гнучкість.

Залежно від темпів зростання і ступеня диверсифікації виробництва великі компанії можна поділити на три групи: «Горді леви», «Могутні слони», «Неповороткі бегемоти», їх основні характеристики подано в табл. 3 [4]:

Таблиця 3

Основні характеристики великих компаній

Характеристики	«Горді леви»	«Могутні слони»	«Неповороткі бегемоти»
Зростання	Прискорене	Середнє, стабільне	Сповільнене
Профіль	Спеціалізація у важливому, перспективному і великому сегменті ринку	Широка диверсифікація у межах великого ринку	Надмірна, невпорядкована диверсифікація на багатьох ринках
Прибуток	Достатній для прискореного росту	Достатній для забезпечення стійкості на ринку	Недостатній, може завдавати збитків

Джерело: сформовано автором за даними [2]

Типовим «гордим левом» виступає фірма «Соні корпорейшн», яка довгі роки є лідером у виробництві побутової техніки. Ця фірма першою почала

виробництво транзисторних радіоприймачів, побутових відеомагнітофонів, лазерних компакт-дисків, телевізорів високої чіткості.

Типовим «могутнім слоном» є фірма «Сімменс», виробнича програма якої охоплює практично всю електротехніку. Кому б не належав винахід, вигоду від нього завжди отримає «Сімменс», оскільки він має змогу застосовувати його у всіх електротехнічних приладах.

Типовим «неповоротким бегемотом» є концерн «Філіпс». Німецький журнал «Менеджер магазин» так охарактеризував проблеми цього електротехнічного концерну: «Концерн має близько 350 фабрик, розкиданих по всьому світу. Часто страждаючи від їх неповноцінного завантаження, «Філіпс» намагається все, аж до останнього цвяшка, виробляти сам... Як у дрібній лавці, асортимент «Філіпса» охоплює від бритви до приладу для лікування нервів, від платівки до персонального комп'ютера» [2].

Середні підприємства немовби стиснуті між лещатами преса великих фірм і жалкими уколами малих. Устояти на ринку середні підприємства зможуть лише за допомогою нішової спеціалізації. Ніша для середніх фірм необхідна насамперед як засіб захисту від прямої конкурентної боротьби з великими підприємствами, оскільки іншого захисного засобу - переваг малого розміру – у них немає. Середні підприємства, що дотримуються нішової спеціалізації, можуть вибрати один із чотирьох видів стратегії росту. Вибір залежить від темпів зростання середньої підприємства і темпів збільшення ніші, у котрій ця підприємство діє.

Стратегія збереження спрямована на збереження існуючого становища підприємства, оскільки немає необхідності розширення його діяльності (темпи збільшення ніші стабільні), і можливості (темпи росту невеликі).

Стратегія пошуку загарбника застосовується тоді, коли у підприємства відчувається гострий брак ресурсів для збереження свого становища в межах ніші. Опинившись у подібній ситуації, як правило, середня підприємство починає шукати велику компанію, що могла б поглинути її, зберігши при цьому її як відносно самостійний, автономний виробничий підрозділ. Використання фінансових ресурсів великої компанії дасть змогу середній фірмі зберегти своє місце в ніші, підприємство при цьому може постійно змінювати власників, зберігаючи свою нішову спеціалізацію [1]. Матриця «темпи росту підприємства/темпи збільшення ніші» наведена в табл. 4.

Стратегія збереження спрямована на збереження існуючого становища підприємства, позаяк немає необхідності розширювати його діяльність (темпи росту ніші стабільні) та можливості (темпи росту фірми невеликі). У цій стратегії є небезпека втратити нішу через зміну потреб.

Стратегія пошуку завойовника застосовується тоді, коли фірма відчуває гострий брак засобів для збереження свого становища у межах ніші. Опинившись у такій ситуації, середня фірма звичайно починає шукати велику компанію, яка могла би поглинути її, зберігши при цьому її як відносно самостійний, автономний виробничий підрозділ. Використання фінансових ресурсів великої компанії дозволить середній фірмі не втратити свого місця у

ніші. Фірма при цьому може постійно змінювати власників, але зате зберігати свою нішову спеціалізацію.

Таблиця 4

Матриця базових стратегій середніх фірм «Темпи росту підприємства/Темпи збільшення ніші»

Темпи росту фірми	Темпи росту ніші	
	Помірні	Прискорені
Помірні	Стратегія збереження	Стратегія пошуку завойовника
Прискорені	Стратегія виходу за межі ніш	Стратегія лідерства у ніші

Джерело: сформовано автором за даними [2]

Стратегія лідерства у ніші придатна тільки у двох випадках:

✓ Фірма росте так само швидко, як і ніша, що дозволяє їй перетворитися на ведучу монопольну компанію і не допустити в нішу конкурентів;

✓ Фірма має відповідні фінансові ресурси для підтримання свого прискореного росту.

Стратегія виходу за межі ніші ефективна лише тоді, коли межі ніші надто вузькі для фірми. Фірма може спробувати перетворитися на велику монополію, втративши при цьому своє «нішкове обличчя». Дійшовши до межі ніші, фірма вступить у пряму конкуренцію зі сильнішими та більшими фірмами. Для цього «бою» фірма мусить нагромадити ще у межах ніші достатню кількість фінансових та інших ресурсів.

Вироблення ринкової стратегії фірми – це процес сканування світового ринку, визначення глобальної та локальної цілей зовнішньоекономічної діяльності, вибір оптимальних сегментів (ніш). Ця діяльність значною мірою сприятиме досягненню поставлених цілей, зокрема приведенню експортного потенціалу фірми у відповідність із цими цілями, вибору партнерів для експортно-імпорتنих операцій із метою запобігання неефективним міжнародним ринковим трансакціям.

Висновки. Отже, в умовах ринкової економіки керівнику недостатньо мати гарний продукт, він повинен уважно стежити за появою нових технологій і планувати їхнє впровадження у своїй фірмі, щоб не відстати від конкурентів.

Стратегія являє собою взаємозалежний комплекс дій у конкретній ситуації, кон'юнктуру ситуацію в ім'я зміцнення життєздатності та міці цього підприємства (фірми) по відношенню до його конкурентів.

Вибір стратегії є запорукою успіху як інноваційної, так і звичайної операційної діяльності будь-якого підприємства. Фірма може виявитися в кризі, якщо не зуміє передбачати обставини, що змінюються і відреагувати на них вчасно. Вибір стратегії є найважливішою складовою циклу інноваційного менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Балаш Л.Я. Особливості антикризового управління підприємствами
URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/25.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
2. Головач К.С. Антикризові заходи та механізм їх реалізації у сільськогосподарських підприємствах URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2020/9.pdf (дата звернення: 12.09.2023)
3. Кубай О.Г., Деніга Ю.В. Диверсифікація діяльності як фактор збалансованого розвитку аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21. С. 85-92.
4. Особливості стратегії росту великих, середніх і малих фірм. *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/1998061461348/menedzhment/osoblivosti_strategiyi_rostu_velikih_serednih_malih_firm (дата звернення: 12.09.2023).
5. Зовнішньоекономічна діяльність: особливості управління. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19243/> (дата звернення: 12.09.2023).

Bohdan POBEREZHNYI *

4th year student,

Faculty of Agronomy and Forestry,

Vinnitsia National Agrarian University

Vinnitsia, Ukraine

THE PROBLEM OF POLLUTION OF NATURAL WATERS AND WATER BODIES IN THE CONDITIONS OF MILITARY ACTIONS: ADMINISTRATIVE ASPECT

Annotation: The article analyzes the issues of pollution of natural waters and water bodies as a result of military aggression in Ukraine. Similar cases in the countries of the world are highlighted. Recommendations for improving the management of water resources by applying methods of damage assessment and its reduction, as well as tools for combating negative consequences, are given.

Анотація: Проаналізовано питання проблематики забруднення природних вод та водних об'єктів в наслідок військової агресії в Україні. Висвітлено подібні випадки в країнах світу. Наведено рекомендації з покращення

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

управління водними ресурсами шляхом застосування методів оцінки шкоди та її зниження, а також інструменти боротьби з негативними наслідками.

Introduction. Military events in Ukraine have an impact not only on food security and the economy of other countries, because the issue of environmental security and common future also arises. No matter what kind of military conflict there is, its actions and consequences will not have a local character. The ecosystem is inseparable, and any violation of the delicate balance in one part of it will definitely lead to changes in the others[2].

The consequences of military actions are the destruction of industrial enterprises, critical infrastructure, residential complexes and buildings. In turn, this entails the release of toxic substances into the surrounding natural environment. These are oil, chemicals and their compounds, radioactive materials and many other harmful substances in soils and water bodies, which are direct pollution of groundwater and surface water sources, such as rivers and lakes, and cause a threat to the health of the population and animal groups, whose lives fully depend on the purity of water resources [5].

A very simple example is the detection of increase as a result of enemy aggression in Ukraine, abnormal mortality of dolphins recorded near the coast of Turkey and Bulgaria. Military events in Ukraine, caused by the enemy, are the first international conflict in twenty years that causes such significant and irreparable damage to the environment. From the first days of the invasion, all the damage caused to the Ukrainian environment is recorded. Two hundred and fifty-seven cases of ecocide can be discussed. Detonation of fuel and lubricant warehouses, storage facilities for petroleum products, have corresponding consequences for the environment. Also, these are airstrikes on enterprises that store and use dangerous chemicals. Destruction and damage to treatment facilities, and discharge of polluted effluents into reservoirs. The ground cover suffered great damage, burned forests - especially in the territories of the nature reserve fund [2].

Outlining main material. Water bodies include all surface and underground waters of rivers, lakes and reservoirs, seas, a large number of ponds, as well as canals, aquifers. Even before the start of hostilities, water bodies had a large number of various problems associated with various factors: anthropogenic, climatic, hydrological, hydrogeological, socio-economic, and others. And the military actions only increased this impact on water bodies, the condition of which deteriorated even more, and this may lead to undesirable negative water-ecological consequences and disasters in the occupied territories in the future. Let's consider the problem of pollution of water bodies in the conditions of war on the territory of Ukraine.

The occupied territory of Ukraine, the south and southeast of Crimea - the territory of a dry climate, and their rivers and other water bodies belong to the basins of the lower Dnieper, the Azov region, and the Don. The region of the Crimean river basin mostly has a small river flow. Since the first years of occupation, significant shallowing of many reservoirs has been observed, especially in Simferopol. High

temperatures in 2020 and a dry winter and spring have worsened this situation, resulting in a drought in Ukraine. Therefore, since the beginning of the spring of 2020, the level of natural reservoirs in Crimea was almost half as much as in the spring of 2019. In the fall of 2020, there were water supply interruptions and mass water cuts in many areas of Crimea.

Another serious problem is the pollution of water bodies from explosions. Destruction of treatment facilities and release of pollutants into water bodies, which without treatment poses a threat to the entire water ecosystem. This phenomenon leads to degradation and complete destruction of certain territories. Thus, as a result of the missile attack on the Karachuniv Reservoir in Kryvyi Rih, the water level of the Ingulets River increased by 1-2 m, and one hundred and twelve houses were flooded. According to the conclusions of the State Environmental Inspection of Ukraine (September 16, 2022), the collapse of the locks led to the leakage of sixteen thousand eight hundred and seventy-three cubic meters of water and caused damages of approximately seventy-seven million hryvnias. In the water samples taken, the iron content was found to be three times higher than the MPC norm [1; 6].

The impact of climate change is also a significant issue related to water resources. The pressure is especially on the southern regions of Ukraine.

The aggressor's deliberate destruction of hydrotechnical structures, bridges, dams and roads leads to the flooding of territories that were suitable for agriculture.

Another reason is the enemy's deliberate pressure on the water supply and drainage systems in the territories occupied by him. This leads to a humanitarian disaster, the greatest crime against humanity: the most important water infrastructure is subject to targeted destruction.

The most difficult issue is the danger of contamination of pressurized underground waters, which were previously conserved and considered a strategic reserve of the state. Due to hostilities, destruction and damage, wells become contaminated. When a pollutant gets there, it quickly spreads over the entire horizon, resulting in water that is unsuitable for consumption.

Along with this, the negative impact on nature-reserved water bodies is extremely large. A very relevant example is the result of military operations at the Azovstal production facility, where chemical waste tanks were damaged. And this is a direct danger and threat to the waters of the Sea of Azov, which threatens the existence of certain species of marine flora and fauna. It is currently very difficult to get to these territories, so there is no question of carrying out water monitoring at the moment.

It is impossible to fully assess the seriousness of the consequences of the damage caused to water and natural territories, because it will become real only after the liberation and cessation of hostilities [1]. But already now it is expedient to adopt the experience of foreign countries regarding the most efficient management of water resources. This will provide an opportunity for more efficient use of water resources, as well as the implementation of measures to restore water bodies.

Ukraine is not the only country whose water bodies have suffered great damage as a result of the military conflict. History records at least 655 armed conflicts where people fought for water. Sixty-six of them took place in Europe. According to the

results of research by international scientists, the impact of military aggression of one state on the water resources of another is water terrorism, the purpose of which is to seize water supply facilities and damage critical water infrastructure.

Thus, during the military operations in Lebanon, water bodies were damaged due to the destruction and damage of sewer lines and treatment facilities in Israel, resulting in the lack of access to clean water and the pollution of the Mediterranean Sea.

Another example of military aggression against water bodies was the pollution of Kuwait's water resources as a result of an oil spill as a result of the detonation of industrial enterprises during the Persian War.

In the course of the civil war in Syria, it was discovered that the water quality in parts of the water distribution system greatly deteriorated as a result of hostilities and population migration, which, as a result, led to the deterioration of water, the impossibility of its use for drinking purposes, as well as the strengthening of diffuse pollution processes [3].

We consider it necessary to consider and analyze possible methods of combating and reducing pollution of water bodies.

For an objective assessment of damaged territories and territories where hostilities continue, the World Bank plans to involve the experience of leading international experts. Along with this, the methods of remote sensing and data received from the satellite are considered.

The direction of these works is related to the purpose of helping Ukraine in assessing physical and economic damages, determining the specific and short-term needs of the industry, as well as developing a scenario for the short- and medium-term perspective in the matter of restoring the water management infrastructure.

Monitoring of water resources, as one of the key methods of assessment and surveillance, currently needs a clear response and adjustment according to the conditions of martial law. Since access to a large part of water bodies is impossible or difficult.

Today, it is impossible to fully assess the damage caused to the water management facilities and infrastructure of the de-occupied regions due to the mining of the territory. And information about the state of water management facilities and the state of water management infrastructure facilities in the occupied territory is generally absent due to active hostilities.

The final data and assessment of real damage and losses as a result of the military conflict will become possible only after the end of military operations and complete or partial demining of water monitoring facilities [4].

Conclusions. From the analyzed material, it becomes clear that water is one of the most valuable natural resources and wealth of any country. The consequences of military aggression are much more serious for us. Currently, military operations are still ongoing, and it is impossible to use methods of combating and improving contaminated water resources, and restoring water management infrastructure. Access

to many areas is unavailable or very difficult. And it needs clear and purposeful adjustment and cooperation with military experts. Therefore, the issue of pollution of natural waters and water bodies in the conditions of military operations is complex and open.

In the context of the identified problems, we consider it expedient to propose the following water resources management measures:

- ✓ carry out a strategic environmental assessment for the purpose of managing river basins;
- ✓ to initiate the implementation of the Water Framework Directive in the context of other European water directives;
- ✓ introduce integrated management of water resources according to the basin principle.

References

1. holodenko V. S. Problems of water bodies in the conditions of war. *Ukrainian geography in the challenges of war: a collection of theses of reports based on the materials of the International Scientific and Practical Conference: Kherson, Kyiv. 2023. P. 23-26.*

2. D. S. Lukashevich Pollution of water resources as a result of military aggression. *Current problems and prospects for the development of legal science, education and technology in the 21st century in the research of young scientists: a collection of reports of the participants of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference: Kharkiv, 2023. 200 p.*

3. Stokal V.P., Kovpak A.V. Military conflicts and water: consequences and risks. *Environmental sciences. 2022. Vol. 5 (44). P. 94-102. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.5-44.14>*

4. Kozishkurt S.M., Turchenyuk V.O., Hopchak I.V. Water and war: danger today and tomorrow *Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management. Series "Technical Sciences". 2022. Vol. 2(98). P. 71-79*

5. Koretska E., Semenova O., Togachynska O. The toxic effect of war on the ecology of Ukraine. *Scientific research in the modern world. In: The 8 th international scientific and practical conference Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. 639 p.*

6. The rocket attack on the dam in Kryvyi Rih caused 77 million UAH of damage to the country, - State Environmental Inspection. Main news of Kryvyi Rih: website URL:<https://one.kr.ua/news/43977> (date of application: 12.09.2023)

Юлія РИБАЧУК*
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті розглянуто основні види ризиків у діяльності сільськогосподарських підприємств. Наведено результати діяльності сільськогосподарських підприємств України за основними показниками. Представлено ТОП-10 найбільших ризикових страховиків за преміями та страховиків з виплат. Встановлено пріоритетні напрямки страхування у сільському господарстві.

Abstract. The article considers the main types of risks in the activity of agricultural enterprises. The results of the activity of agricultural enterprises of Ukraine according to the main indicators are given. The TOP-10 largest risk insurers by premiums and insurers by payments are presented. The priority areas of insurance in agriculture have been established.

Вступ. Сільське господарство, як одна із головних складових національної економіки України, є одним з основних джерел доходів від експорту. В свою чергу, агрострахування є важливим інструментом у системі аграрної політики.

Страхування сільськогосподарської продукції може допомогти мінімізувати наслідки несприятливих обставин та подій. Але, навіть через стрімкий розвиток аграрного сектору, агрострахування займає низьку позначку у системі страхування в цілому. Аграрії надають перевагу страхуванню техніки, аніж самої продукції, тим паче у теперішній час.

Погодні умови в останні роки змінюються дуже динамічно. Саме тому агрострахування мало б відігравати важливу роль та сприяти сталому розвитку агробізнесу. Для цього необхідна державна підтримка.

Відшкодування вартості страхового платежу здійснюється через настання страхового випадку. Страховим випадком є настання події, передбаченої договором страхування та Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

Тобто, у разі, якщо товаровиробник заключив договір зі страхувальником про страхування сільськогосподарської продукції, у разі настання страхового

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

випадку, відбудеться відшкодування частини сплачених страхових платежів. Компенсація надається у розмірі до 60 відсотків вартості страхового платежу [2].

Виклад основного матеріалу. Проблематика розвитку аграрного сектору та агрострахування у своїх працях висвітлили такі дослідники: Балаш Л., Головач К., Гудзь О., Дем'яненко М., Зоря О. та інші.

Аграрне страхування як один із головних інструментів управління ризиками надає змогу поєднувати інтереси учасників ринку аграрного страхування та держави [1]. Українське аграрне страхування проходить нелегкий шлях становлення, і це очевидно підтверджується тим, що українська сільськогосподарська галузь розвивається швидкими темпами, а обсяги застрахованої продукції не збільшуються (рівень агрострахування лишається мізерним на рівні 3 – 5%) [4].

Існують різні види програм: програми страхування урожаю та доходів, які гарантують компенсацію втрат виробника сільськогосподарської продукції не тільки від недостатньої кількості врожаю, а й від зниження цін на продукцію. Програма страхування тварин гарантує страхувальнику відшкодування можливих збитків, пов'язаних з утриманням худоби і птиці і, як наслідок настання страхового випадку, недоодержанням від неї певного виду кінцевої продукції, а саме молока, м'яса, хутра, шерсті, яєць, тощо. Цей страховий продукт передбачає також надання страхувальнику додаткових послуг, таких як, оцінка його майна (у цьому випадку с.-г. тварин та птиці), рекомендації щодо утримання худоби, оцінка збитку (при настанні страхового випадку), а також повний супровід договору страхування від моменту подання заяви на страхування до останнього дня дії укладеного договору [5].

Програма страхування фінансових ризиків полягає у тому, щоб відшкодувати можливі втрати на випадок, коли через певний період застраховані угоди не дадуть очікуваної віддачі. Страхове відшкодування в такому разі встановлюється в обсязі різниці між страховою сумою та одержаним прибутком від застрахованої комерційної діяльності [7].

Страхові організації з гучними назвами на кшталт «Аграрний страховий пул», не дали поки що реального поштовху розвитку аграрного сектору – і не тільки через відсутність у бюджеті коштів на обіцяну державою підтримку. Причина невдач скоріш за все, криється в традиційному підході до цієї проблеми. Спроби розвивати страхування в сільському господарстві традиційно впираються в об'єктивність оцінки ризику та його системність: коли у страховика немає впевненості у відсутності злої волі зацікавлених осіб та в оцінці розміру збитків, а також реальної можливості відстежити це і проконтролювати. Тобто, ризик може втрачати критерії випадковості настання, на яких ґрунтується сама основа страхування.

Важливо було би визначити переваги індексного страхування. Його вартість для страхувальника може бути в кілька разів дешевшою традиційного страхування. Вартість ризикового комерційного страхування становить близько 5% від страхової суми, індексного – від 3% і нижче. Індексне страхування не

вимагає складного висококваліфікованого андеррайтингу і набагато простіше і не затратне в організації та обслуговуванні. Здешевлює страхування в цьому випадку і мінімізація адміністративних витрат на моніторинг та оцінку збитків. Настання страхового випадку фіксується на основі незалежного і загальнодоступного джерела інформації [4].

Одним із ефективних та надійних інструментів управління ризиками, які проявляються в сільському господарстві є аграрне страхування. Основні види ризиків у діяльності АПК, які пов'язані з проявом різноманітних небезпек у сільському господарстві, відображені в табл 1.

Таблиця 1

Основні види ризиків у діяльності сільськогосподарських підприємств

Види ризику	Форми впливу	Негативні результати впливу
Природні	Природно-ерозійні процеси	Недоотримання с./г. продукції внаслідок несприятливих погодних умов
Техногенні	Хімічне забруднення, забруднення отрухімікатами ґрунтів, нерациональне використання мінеральних добрив	Зниження врожайності та погіршення якості ґрунтів
Антропогенні	Погіршення ґрунтової структури, механічне руйнування та ущільнення ґрунту, зниження рівня гумусу в ґрунті	Порушення природного балансу, втрата ґрунтового покриття, винос поживних речовин з ґрунту
Еколого-економічні	Використання екологічно-небезпечних технологій у процесі виробництва сільгосппродукції	Зниження якості та конкурентоспроможності с./г. продукції

Джерело: [2]

Згідно даних Проекту «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі» складеного Всесвітньою банківською групою чітко аргументується, що ринок аграрного страхування України протягом 2017-2018 рр. демонструє тенденцію до повільного скорочення: зменшуються усі реальні показники його діяльності (кількість укладених договорів, об'єм застрахованих площ та зібраних страхових премій у реальному вимірі)[2].

Якщо взяти до уваги показники 2021 року, коли ринок лише відкривався, загальна кількість угод страхування становила 66 тис., їхня загальна площа склала 153 тис. га, за весь 2022 рік (з урахуванням відключених реєстрів) – всього було укладено 53 тис. угод, загальною площею 112 тис. га. Якщо говорити про перші місяці 2023 року – це вже 13 тис. угод, їхня загальна площа складає 26 тис. га і це лише початок.

Середня вартість паїв у 2021 році була 38 тис. грн за га, у 2022 році – 38 тис. грн за га, сьогодні за неповні п'ять місяців роботи ринку землі – це вже 55 тис. грн за га. Наприклад, на Львівщині нині середня вартість за 1 га складає 163 тис. грн, водночас у областях, наближених до лінії фронту, таких як Херсонська – ціна не змінилася і складає 23 тис. грн за га. Показники страхування за цей період наведені у таблиці 2. Страховий ринок України за січень-червень 2023 року показав зростання премій на 14%. Загальний розмір валових страхових

премій в 1 півріччі 2023 року зріс з 17,8 млрд грн до 21,36 млрд грн. Загальні зобов'язання українських страховиків перевищили 49 млрд грн. Кількість укладених договорів страхування за період 6 місяців склала 40,8 млн шт.

Українські страховики отримали від філій 3,25 млрд грн. премій, від страхувальників – фізичних осіб залучено 10,9 млрд грн. Чисті страхові премії склали 17,9 млрд грн [4].

Таблиця 2

ТОП-10 найбільших ризикових страховиків за преміями, 6місяців 2023 р.

№	Страхові компанії	Премії 6М2023, тис.грн	Темп, %
1	ARX	1709321	43,3
2	УНІКА	1607039	28,5
3	УСГ	1465881	10,8
4	ТАС СГ	1454485	38,1
5	ІНГО	1249788	Нд
6	VUSO	1188481	69,7
7	UNIVERSALNA	982380	106,9
8	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	980651	46,3
9	КНЯЖА	879723	69,8
10	PZU УКРАЇНА	743990	33,3

Джерело: [6]

Страхові виплати та відшкодування клієнтам у 1 півріччі 2023 року склали 7,8 млрд грн. (4,1 млрд грн було виплачено фізичним особам). Рівень валових виплат склав 36,6%. Основна частка виплат з ризикового страхування припадає на КАСКО та ОСАЦВ.

Таблиця 3

ТОП-10 найбільших ризикових страховиків з виплат, 6місяців 2023 р.

1	УСГ	702471
2	УНІКА	672742
3	ARX	625672
4	ТАС СГ	611189
5	ІНГО	545624
6	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	452302
7	ВУСО	438689
8	PZU УКРАЇНА	310342
9	UNIVERSALNA	288465
10	КНЯЖА	272720

Джерело: [6]

Частка премій з автострахування (КАСКО, ОСЦПВ і Зелена картка) зросла на 10 в. п. до 49%. Зокрема, обсяг премій Зеленої картки збільшився більш ніж удвічі порівняно з попереднім роком, а виплат – майже на третину. При цьому більш ніж удвічі скоротилися премії з майнового страхування та страхування фінансових ризиків, а їхні виплати зменшилися на 62%.

У перестраховання страховиками передано 2,37 млрд грн., у тому числі перестраховикам-нерезидентам 1,9 млрд грн.

За даними Аналітичного дослідження «Ринок агрострахування України у 2018-му андеррайтинговому році» було укладено 3941 договорів на страхування тварин (3865 – ВРХ, 73 – страхування коней, 2 – страхування свиней та 1 – страхування свійської птиці). Загальна страхова сума склала 252 млн грн, а сплачена страхова премія – 1,6 млн грн. Страхові відшкодування здійснювались за договорами страхування ВРХ (92,6% від загальної суми виплат) та коней (7,4%). Середня ставка страхової премії склала 0,7% (табл. 4).

Таблиця 4

Зведені дані зі страхування тварин, 2018 р

Види тварин	Кількість договорів,од	Страхова сума, тис.грн	Сума премій, грн	Виплати,грн	Середня ставка премії
ВРХ	386554	54704,5	936,8	63,0	1,7%
Свині	2	150647,9	493,3	0	0,3%
Коні	73	730,0	14,4	5,0	2,0%
Птиця свійська	1	45988,8	239,1	0	0,5%
Разом	3941	252971,2	1683,6	68,0	0,7%

Джерело: [4]

Варто зазначити, що протягом останнього часу у світі все більшої популярності серед сільгоспвиробників набуває індексне страхування, яке виступає драйвером агрострахового ринку.

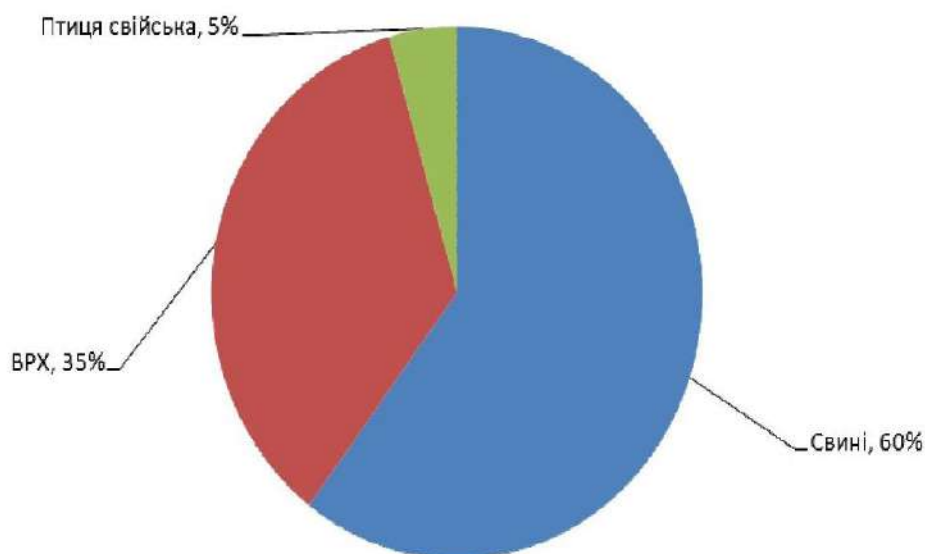
Так, завдяки програмі «МетеоЗахист», розробленій компанією Syngenta, у 2018 році застраховані аграрії отримали 29,4 млн гривень страхового відшкодування. Основна частка виплат припала на агровиробників південних і східних областей, які зазнали суттєвих втрат урожаю пшениці через посушливі умови в період цвітіння й наливу зерна.

Сумарна страхова виплата у 2019 році становила 44 млн грн, а в 2020 році – 58 млн грн, тобто приріст становить майже 32%. Стосовно площі покриття, то у сезоні 2020 року вона досягла 879 тис. га за 3221 страховим полісом, що на 50% перевищує показник 2019 року, а загальний розмір страхової відповідальності (страхова сума) становить 910 млн грн.

Страхування майна сільськогосподарських товаровиробників провадиться відповідно до правил страхування, що розробляються кожним страховиком, який має ліцензію на цей вид діяльності, і затверджуються при видачі ліцензії.

Найбільшим попитом серед сільськогосподарських товаровиробників користується такий страховий продукт як страхування, пов'язане із відшкодуванням фактичних витрат на вирощування посівів (висаджування) в наслідок повної загибелі рослин на всій або частині площі. Найбільше договорів укладається по страхуванню витрат на вирощування посівів та страхуванню врожаю сільськогосподарських культур по озимих зернових. На другому місці -

страхування тварин, де переважає попит на страхування великої рогатої худоби. [5]

*Рис. 1. Структура страхових сум по кожному виду тварин, 2018 р.
Джерело: [2]*

Невелику частку в агрострахуванні займає страхування відповідальності юридичних осіб за спричинення шкоди життю та здоров'ю працівників АПК необхідне для підвищення матеріального забезпечення сільських мешканців, підвищення їх добробуту. В аграрній сфері кількість укладених договорів особистого страхування набагато менша ніж у містах, що пов'язано з відсутністю необхідних коштів для укладання договору страхування, недостатньою поінформованістю сільського населення, недовірою до надійності страхового захисту та іншими обставинами. На нашу думку, страховику доцільно більш детально аналізувати можливості запобігання ризиків в АПК, активніше працювати над укладанням договорів особистого, майнового страхування, попередження фінансових ризиків з метою розширення страхової діяльності в АПК [8].

Висновки. Нинішній етап розвитку сільського господарства України супроводжується загостренням низки соціально-економічних проблем. Проте навіть за несприятливих умов аграрний сектор продовжує демонструвати прийнятні темпи розвитку, що є, впершу чергу, результатом проведених земельної та аграрної реформ. Поряд з цим, нові виклики вимагають своєчасної реакції держави, аграрної науки і практики. Від того, наскільки оперативно й ефективно вітчизняний аграрний сектор адаптується до нових умов господарювання, залежать його подальші перспективи зайняти гідне місце серед провідних виробників агропродовольчої продукції в світі [6].

Аграрне страхування має розвиватися за такими напрямками:

- удосконалення законодавства України, яке регулює надання страхових послуг аграрному ринку та надання сільськогосподарським виробникам державної підтримки зі страхування аграрних ризиків;
- інституційна розбудова, направлена на зростання спроможності держави здійснювати свої функції у цій системі;
- стимулювання та сприяння розвитку та консолідації страхового сектора, направленого на підвищення його спроможності надавати кваліфіковані послуги аграрному сектору [7].

Список використаних джерел:

1. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства : навч. посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 с.
2. Жмурко І. Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування. *Економіка АПК*. 2018. № 2. С 25–27.
3. Стан страхування підприємств АПК у 2021–2022 рр. Головна| Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci>
4. Аналітичне дослідження «Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році» URL: <http://agroinsurance.com/wp-content/uploads/2017/11/Ryynok-agrostrahovaniya-Ukrainyi-za2017-god.pdf>
5. Пронько Л.М., Кулик Н.М. Напрями реалізації державної підтримки аграрного сектору економіки в ринкових умовах господарювання. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №1(41). С. 23–32.
6. Особливості страхування сільськогосподарських товаровиробників - Бібліотека BukLib.net. Головна - Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/25000/>.
7. Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Аграрна політика та земельні відносини : підручник. Вінн. нац. аграр. ун-т. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с.
8. Третяк К. В. Агрострахування: зарубіжний досвід та ресурси щодо його імплементації в українську страхову практику. *Ефективна економіка*. 2019. №1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2019/34.pdf
9. Зоря О. Розвиток аграрного страхування в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Economics/54572.doc.htm

Анастасія СМІРНОВА*
студентка 4 курсу
факультет економіки та підприємництва
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН УКРАЇНИ ТА АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ПОДАЛЬШОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

***Анотація.** У статті проаналізовано негативний вплив повномасштабного російського вторгнення на екосистему України та його наслідки для подальшого життя суспільства. Графічно зображено орієнтовний фінансовий збиток докілью України з початку війни, наведено зображення, що відображають наслідки бойових дій та їх шкоду навколишньому середовищу. Також досліджено коротко- та довгострокові перспективи процесу післявоєнного економічного та екологічного розвитку, серед яких наведено приклади «екологічних» варіантів реконструкції пошкоджених/зруйнованих активів.*

***Abstract.** The article analyzes the negative impact of the full-scale russian invasion on the ecosystem of Ukraine and its consequences for the future life of the society. The estimated financial damage to the environment of Ukraine since the beginning of the war is graphically depicted, and images are presented that reflect the consequences of hostilities and their damage to the environment. The short- and long-term prospects for post-war economic and environmental development are also explored, including examples of "green" options for the reconstruction of damaged/destroyed assets.*

Вступ. Нова незалежна Україна в 1991 році успадкувала від Радянського Союзу економічну структуру, в якій домінували енерго-, ресурсоємні та забруднені сектори, із застарілими технологіями в гірничодобувній та металургійній галузях, енергонеефективним житлом і застарілими транспортними системами. Після Революції Гідності та підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році Україна активізувала свої зусилля щодо подолання цих екологічних викликів. Впровадження вимог європейського законодавства, пов'язаних із дотриманням норм Європейського зеленого курсу, у вітчизняне законодавство, передбачає врахування питань зміни клімату у виробничих процесах сільськогосподарських підприємств України [7].

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

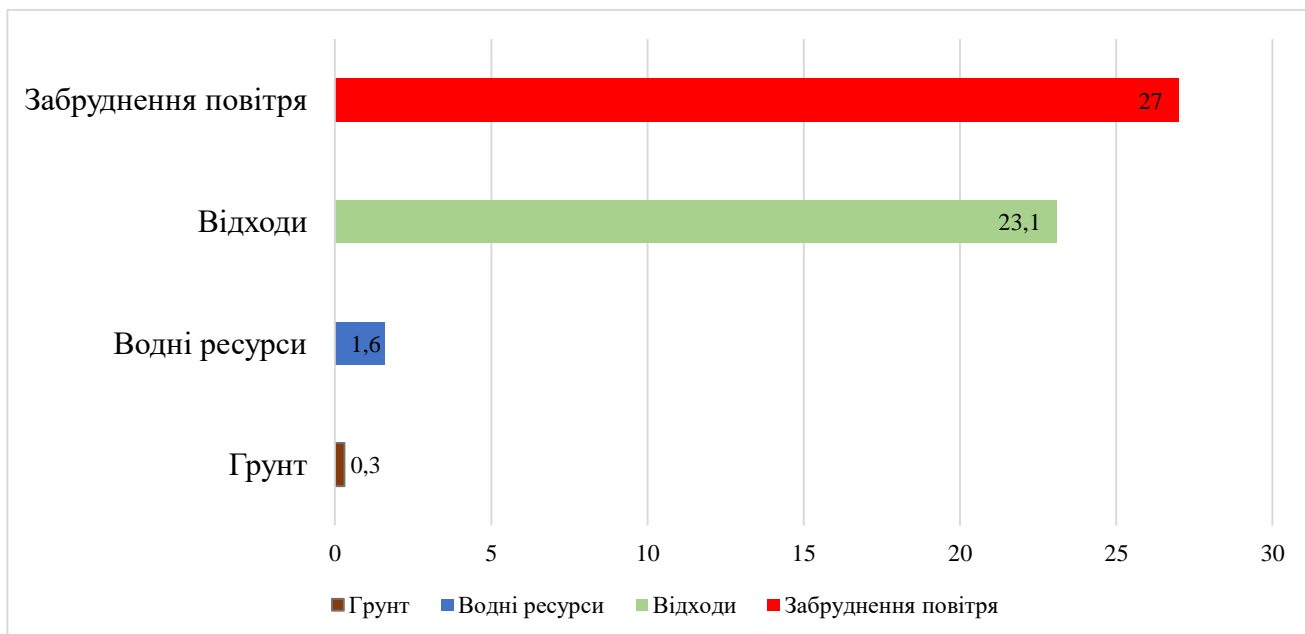

Рис. 1. Орієнтовний фінансовий збиток довкіллю України з 24 лютого 2022 року по 20 лютого 2023 року в млрд. дол. США*

*Суми переведено з українських гривень на долари США за середнім офіційним курсом на січень 2023 року (1 долар США = 36,57 гривні).

Джерело: [4]

Країна зробила багато кроків, щоб відновити та зберегти свій природний капітал, інтегрувати екологічні проблеми в економічний розвиток та прискорити перехід до зеленої та низьковуглецевої економіки. Нещодавно прийнята «Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року» та План дій до неї до 2025 року встановлюють більш амбітні цілі щодо зменшення забруднення та більш ефективного використання природних ресурсів, а оновлений Національно визначений внесок зобов'язує країну зменшувати Викиди парникових газів до 2030 року [6]. Цей економічний та екологічний прогрес піддається нападу з початку широкомасштабної агресії з боку росії, що зруйнувало надії на незалежну, зелену та стійку Україну. Наслідки повномасштабного вторгнення різко вплинули не лише на економічну та міграційну складову, а також істотно відобразилися на навколишньому середовищі, що в подальшому може бути небезпечним для життя суспільства.

Саме тому наразі важливо ретельно оцінити вплив війни на екологічний стан в Україні та розглянути подальші перспективи відновлення та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Наразі багато вітчизняних та іноземних науковців вивчають проблеми, пов'язані з екологізацією. Серед них можна навести Гончарук І.В., Красносельську А.А. [7], Забарну Т.А. [5], Вихора Б., Бекманна А. [1], Зіммерман А, Кої Г., Гіллот Л. [4] та інших. Усі вони беззаперечно стверджують, що війна принесла безпрецедентні та довгострокові проблеми навколишньому середовищу.

Очевидно, що оскільки надзвичайне насильство досі триває, ще занадто рано для всебічної оцінки шкоди, завданої навколишньому середовищу, але вже є тривожні ознаки характеру та масштабу шкоди, яка зростає з кожним днем війни. За даними уряду, з початку війни орієнтовний фінансовий збиток довкіллю України становить приблизно 51 мільярд доларів США, в основному через забруднення повітря та забруднення відходами (рис. 1).

З перших днів війни російськими військами завдано колосальної шкоди родючим ґрунтам України. Через ведення військових бойових дій, найродючіші шари ґрунту все більше страждають та втрачають свої цінності. Насамперед до руйнування ґрунтів призводять бойові дії, рух важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд. В результаті чого посилюються процеси деградації ґрунтів, а це приводить до зрідження рослинного покриву і як правило проявляються різні види ерозійних процесів [5].

Низка НУО також взяли участь у документуванні впливу конфлікту на навколишнє середовище з метою надання даних міжнародним організаціям, таким як Програма ООН з навколишнього середовища, щоб допомогти їм визначити пріоритетність перевірок або визначити зони з підвищеним ризиком забруднення.

Серед них РАХ, миротворча організація з Нідерландів, яка співпрацює з Центром інформаційної стійкості (CIR) для реєстрації та незалежної перевірки інцидентів, що завдають шкоди навколишньому середовищу в Україні [4]. Наразі перевірено 242 таких випадки, кожен з яких був зафіксований на супутниковому знімку (деякі з них наведені на рис. 2).

**Рис. 2. Зліва: Гостомель, Україна, після російського штурму.
Праворуч: порт Миколаїв після російського удару**
Джерело: Planet Labs PBC

На території України зосереджено 35% біорізноманіття Європи, включаючи 70 000 видів рослин і тварин, багато з яких рідкісні, реліктові та ендемічні. Військове втручання загрожує цим природним багатством. Пересування великогабаритної військової техніки та вибухівки завдає шкоди середовищам існування як усередині, так і за межами охоронюваних територій.

Відповідно до супутникових даних Європейської інформаційної системи про лісові пожежі, пожежі, спричинені нападами, вже пошкоджено понад 100 000 гектарів природних екосистем. Держлісагентство України зафіксувало у 78 разів більше пожеж, ніж за аналогічний період позаминулого року. За інформацією Міністерства екології та природних ресурсів України, щонайменше 900 природоохоронних територій, які разом охоплюють 1,2 мільйона гектарів або 30% усіх природоохоронних територій в Україні, постраждали від обстрілів, бомбардувань, нафтового забруднення та військових маневрів [1].

Таким чином, післявоєнна відбудова є монументальним завданням і вимагатиме комплексних, добре скоординованих і добре фінансованих зусиль. В Україні вже створено Національну раду з відновлення після війни, яка готує План післявоєнного відновлення та розвитку України. План післявоєнного відновлення та розвитку розробляється відповідно до принципів зеленої економіки та розвитку з низьким рівнем викидів. Робоча група «Екологічна безпека», яка була створена для розробки пропозицій до Плану, визначила п'ять пріоритетних напрямків:

1. реформування державного екологічного управління;
2. політика пом'якшення клімату та адаптації;
3. екологічна безпека та ефективне управління відходами;
4. стале використання природних ресурсів;
5. збереження природних екосистем, збереження біологічного різноманіття та відновлення та розвиток природоохоронних територій [9].

План містить короткострокові та довгострокові пріоритети, які відображають внески широкого процесу консультацій із зацікавленими сторонами. У короткостроковій перспективі Україна має зосередитися на усуненні та зменшенні безпосередніх ризиків для здоров'я людей та довкілля від наслідків війни. Підготовка та проведення комплексних заходів з очищення навколишнього середовища, особливо пов'язаних із збором, безпечним видаленням і поводженням із величезною кількістю військових та інших відходів, допоможе зменшити безпосередні ризики для здоров'я.

У довгостроковій перспективі процес післявоєнного економічного розвитку має бути використаний для фундаментальної трансформації України до зеленої та чистої економіки. Реконструкція не повинна відтворювати довоєнну економіку, яка базувалася на викопному паливі, була енергонеефективною та забруднювала довкілля. Пріоритет повинен бути наданий коригування економічної структури шляхом побудови більш енергоефективних і менш забруднюючих виробництв і транспортних систем. Реконструкція житлового фонду, шкіл і лікарень також має підвищити їх енергоефективність і використовувати матеріали з низьким вмістом вуглецю (табл. 1).

Політика та правила захисту навколишнього середовища також мають вирішальне значення для сприяння зеленій трансформації економіки. Їх слід зробити більш гнучкими, орієнтованими на ризики, орієнтованими на результати, керованими даними та узгодженими, з простішими процедурами,

щоб гарантувати ефективне досягнення екологічних цілей та мінімізацію адміністративного тягаря та бар'єрів.

Таблиця 1

Приклади «екологічних» варіантів реконструкції пошкоджених/зруйнованих активів*

Сектор	Колишній актив	Новітня технологія	
Електро- та теплоенергетика	Вугільні ТЕС	ВДЕ (сонячні, вітрові, ...)	Технологія, що є конкурентоспроможною
	Електростанція на вихопному паливі	Теплові насоси	Висока ефективність, але вищі інвестиційні витрати
Промисловість	ДП-ОКП металургійні заводи	ПВЗ-ЕДП металургійні заводи	Технологія досі на початковій стадії, але доступна в країні
Житловий сектор	Енергонеєфективні будівлі	Теплоізоляція	Не є проблемою для застосування
Транспорт	Міська інфраструктура	Електромобільність	Може призвести до складності у виборі конкретної інфраструктури

* *Примітка:* ТЕС відноситься до теплових електростанцій, ДП-ОКП до традиційної доменної печі (основна киснева піч, вугільний шлях первинного виробництва сталі), тоді як ПВЗ-ЕДП відноситься до потенційно нульового викиду вуглецю на основі прямого відновлення заліза та електродугові печі, що використовують водень і електрику.

Джерело: [8].

Реформовані технічні регламенти повинні підтримуватися ринковими механізмами відповідно до принципу ОЕСР «Забруднювач платить» [3]. Стійке фінансування для узгоджених і стратегічних зелених інвестиційних планів матиме вирішальне значення. У цьому контексті слід належним чином відстежувати та аналізувати фінансові потоки, спрямовані на інвестиції у реконструкцію, щоб переконатися, що вони також сприяють досягненню екологічних і зелених цілей.

Висновки. Отже, беручи до уваги чималий вплив наслідків повномасштабного російського вторгнення, у короткостроковій перспективі Україна має зосередитися на усуненні та зменшенні безпосередніх ризиків для здоров'я людини та навколишнього середовища.

У довгостроковій перспективі процес післявоєнного економічного розвитку має бути використаний для фундаментальної трансформації України до зеленої та чистої економіки. Зелений перехід забезпечить більшу економічну ефективність, сильнішу конкурентоспроможність України на європейському та світовому ринках та добробут її людей.

Необхідно продовжувати модернізацію природоохоронних установ на національному та субнаціональному рівнях, щоб забезпечити високу адміністративну спроможність планувати та впроваджувати заходи з екологічно

стійкої реконструкції. «Зелену» реконструкцію слід розглядати не як бажану, чи не обов'язкову, а як економічну необхідність для майбутнього розвитку України. Реконструкція пропонує Україні можливість перескочити до більш екологічних технологій, зменшити залежність від викопного палива та прагнути до економіки з нульовим чистим виходом.

Список використаних джерел:

1. Assessing the environmental impacts of the war in Ukraine URL: <https://wwfcee.org/our-offices/ukraine/assessing-the-environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine>

2. Environmental impacts of the war in Ukraine and prospects for a green reconstruction. OECD 2022. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine-and-prospects-for-a-green-reconstruction-9e86d691/>

3. OECD (1992) The Polluter-Pays Principle: OECD Analyses and Recommendations, URL: [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD\(92\)81&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD(92)81&docLanguage=En)

4. The environmental scars of Russia's war in Ukraine URL: <https://www.politico.eu/article/environment-scars-russia-war-ukraine-climate-crisis/>

5. Втрати родючості ґрунтів України в умовах війни. Забарна Т.А. VII Міжнародна науково-практична конференція «Органічне агровиробництво: освіта і наука», м. Київ, 25.20.2022 р.

6. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 16, ст.70) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

7. Проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва та боротьби зі змінами клімату в контексті розвитку «зеленої» економіки. Гончарук І.В., Красносельська А.А. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2022 №4 (62). С. 101-114 DOI:10.37128/2411-4413-2022-4-7).

8. Саха Д. та інші (2022), Економічні причини програми зеленої реконструкції для реформ в Україні, https://www.lowcarbonukraine.com/wp-content/uploads/PB_03_2022_en_Green-reconstruction.pdf.

9. Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 про питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.

Вікторія ТАНЦЮРА*,
студентка 4-го курсу,
факультет агрономії та лісівництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

***Анотація.** У даній статті проведено детальний аналіз сучасних технологій, які використовуються у сільському господарстві. На основі цього аналізу були виявлені основні проблеми та потенційні можливості для розвитку інноваційних технологій у всіх секторах сільськогосподарської сфери. Однією з основних проблем, які визначені в статті, є нестача інвестицій у впровадження сучасних технологій в аграрний сектор. Багато сільськогосподарських підприємств мають обмежені фінансові ресурси для придбання і впровадження нових технологій, що ускладнює їхню конкурентоспроможність на ринку.*

У статті також виділено численні можливості для розвитку інновацій у сільському господарстві. Серед цих можливостей зокрема можна відзначити використання інновацій для обробітку ґрунту, які дозволяють збільшити продуктивність та знизити витрати.

***Annotation.** In this article, a detailed analysis of modern technologies used in agriculture was carried out. Based on this analysis, the main problems and potential opportunities for the development of innovative technologies in all sectors of the agricultural sphere were identified. One of the main problems identified in the article is the lack of investment in the introduction of modern technologies in the agricultural sector. Many agricultural enterprises have limited financial resources for the acquisition and implementation of new technologies, which makes it difficult for them to compete in the market.*

The article also highlights numerous opportunities for the development of innovations in agriculture. These opportunities include the use of tillage innovations that increase productivity and reduce costs.

***Вступ.** Сучасний успішний розвиток будь-якого підприємства, галузі або навіть країни вже неможливий без постійних інновацій та передових технологічних рішень. Інновації та технології визначають загальний рівень конкурентоспроможності на внутрішніх і міжнародних ринках. Широке впровадження інновацій сприяє підвищенню продуктивності, зменшенню витрат*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

ресурсів, оптимізації собівартості продукції, а також сприяє покращенню сільського господарства та повертає інвестиції.

У сучасний період найбільшим викликом для світових інноваційних процесів є розвиток сільського господарства. Цей розвиток націлений на збільшення продуктивності завдяки передовим технологіям. Однак важливо враховувати, що безпечність деяких інновацій ще не повністю досліджена, що може призвести до ризиків, таких як вплив на здоров'я населення через споживання продуктів або негативний вплив на довкілля через неконтрольоване використання інноваційних технологій.

Ці процеси також можуть суттєво впливати на економічну стабільність держави, прибутковість підприємств і попит на продукцію. Тому важливо встановити належні нормативи для впровадження інноваційних технологій і розробити ефективний механізм для їх контролю з метою досягнення економічних і соціальних переваг. Забезпечення безпеки і контролю за можливими наслідками впровадження нововведень в сільському господарстві є критично важливим завданням для досягнення успішного і стійкого розвитку цієї галузі [1].

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан аграрної галузі неминуче визначається глобальним впливом технологічної модернізації. Проте важливо підкреслити, що ця модернізація не завжди є оптимальною, і часто вона не відповідає реальним потребам та можливостям сільськогосподарських виробників. У цьому контексті Україна, спрямовуючись на впровадження агроінноваційного розвитку, повинна бути особливо уважною до особливостей і потреб власного сільського господарства та приділяти належну увагу технологічній безпеці та перевірці наявних і впроваджуваних технологій.

Незважаючи на те, що інноваційна активність може бути нестабільною, сільське господарство України намагається активно інтегрувати передові науково-технічні розробки та адаптувати їх для власних потреб. Це відображається у використанні сучасних технологій у галузях землеробства, рослинництва та тваринництва, що здійснюється провідними підприємствами в Україні, такими як "Агрохолдинг Мрія", Холдинг "Кернел Груп", ПАТ "Укрлендфармінг", "Астарта-Київ" та інші. Ці компанії використовують передовий досвід європейських фірм і сприяють активному розвитку сільського господарства в Україні, що в свою чергу підвищує рівень конкурентоспроможності нашої країни.

Проте в сільському господарстві існує різноманітність інноваційних рішень у кожному окремому секторі, які можуть бути використані залежно від умов і стадій виробництва. Наприклад, в землеробстві України активно використовуються інновації для обробки ґрунту з метою підвищення його родючості і збереження мікроелементів. Проте важливо враховувати, що не всі ці інновації завжди приносять позитивний результат. Деякі методи можуть призвести до забруднення ґрунтових вод і знищення корисних мікроорганізмів, що впливає на рослини, тварин і людей. Тому сільське господарство все більше

використовує прогресивні технології мінімального обробітку ґрунту та точного землеробства, такі як: 1. "Mini-till", які сприяють підвищенню ефективності та екологічної безпеки виробництва сільськогосподарських культур (табл. 1) [5]. 2. "No-till" або "Zero-till" (технологія нульового обробітку) як спосіб обробітку ґрунту, що не пропонує механічних рішень для усунення ущільнень на глибині 30-35 см.

Таблиця 1

Особливості використання та адаптування технології обробітку ґрунту "Mini-till"

Переваги
<ul style="list-style-type: none"> - накопичення органічної речовини і власне гумусу в ґрунті за рахунок збереження в ній поживних залишків; - підвищення родючості ґрунту з плином часу - до 45 % протягом 5-7 років; - поліпшення фільтраційних властивостей ґрунту; - відсутність ущільнення ґрунту і поступове зменшення її щільності при тривалому застосуванні Mini-Till; - зменшення кількості проходів техніки і широке застосування комбінованих прийомів обробки ґрунту, що скорочують кількість проходів техніки; - збереження більшої кількості вологи в ґрунті; - менша залежність врожайності від кількості опадів; - скорочення поливу при вирощуванні овочів на поливних землях у 2,5-3 рази; - зниження потреби в гербіцидах з плином часу; - скорочення витрати мінеральних добрив з плином часу; - наявність перспективних технологій, які змогли б надалі звести застосування гербіцидів до мінімуму при збереженні інших позитивних якостей.
Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - необхідність щорічного застосування гербіцидів; - звичка бур'янів до гербіцидів; - висока вартість гербіцидів; - необхідність застосування гібридів, стійких до гербіцидів; - необхідність подрібнення соломи та інших післяживних залишків, їх розкидання; - необхідність у новій техніці - більш потужних і дорогих тракторах (у разі застосування зарубіжної техніки - дорожняча і неповна відповідність зарубіжної техніки вимогам клімату України); - підвищення частоти появи фузаріозу (захворювання рослин, викликане грибами роду <i>Fusarium</i>); - необхідність застосування сидератів (ефективний засіб придушення бур'янів без застосування гербіцидів).
Проблеми в адаптуванні
<ul style="list-style-type: none"> - відсутність чітких рекомендацій щодо переходу на технологію; - слабка державна підтримка, відсутність субсидювання; - необхідність модернізації парку сільськогосподарської техніки; - потреби в інвестуванні; - суттєве збільшення засміченості посівів; - необхідність урахування особливостей та властивостей ґрунту - щільності, вмісту гумусу, рухомих форм поживних речовин; - ущільнення та підкислення ґрунту; - погіршення фізичних властивостей та фітосанітарного стану ґрунту і посівів.

Джерело: розроблено автором на основі джерела [1]

Вона є ідеальною системою обробітку ґрунту для захисту поверхні від ерозії (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Особливості використання та адаптування технології обробітку ґрунту "No-till"

Переваги
<ul style="list-style-type: none"> - відсутність ущільнення ґрунту і поступове зменшення його щільності при тривалому застосуванні; - відсутність оранки і попереднього розпушування в технології зменшення механічного навантаження на ґрунт; - боротьба з ерозією; - накопичення органічних речовин; - підвищення водної інфільтрації; - зростання родючості ґрунту і підвищення врожайності сільськогосподарських культур; - зменшення витрат на обробіток ґрунту.
Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - необхідність щорічного застосування гербіцидів; - необхідність подрібнення соломи та інших післязливних залишків, їх розкидання; - необхідність у новій техніці; - підвищення частоти появи фузаріозу; - необхідність застосування сидератів (ефективний засіб придушення бур'янів без застосування гербіцидів).
Проблеми в адаптуванні
<ul style="list-style-type: none"> - значні фінансові витрати на оновлення машинно-тракторного парку; - висока ймовірність засмічення земельних ділянок і потреба в контролі за бур'янами; - можлива затримка в появі сходів; - зростання потреби в азоті; - погіршення фосфорного живлення рослин; - збільшення витрат гербіцидів; - неефективність органічного удобрення.

Джерело: розроблено автором на основі джерела [2]

3. "Strip-till" (смуговий обробіток ґрунту) - це система раціонального природокористування, за якої відбувається мінімальна обробка ґрунту (рис. 1). Вона поєднує в собі переваги звичайної обробки ґрунту, такі як просушку ґрунту і прогрів, із можливістю їх захисту при ріллі завдяки тому, що зачіпається лише та ділянка ґрунту, в яку закладається рядок насіння. Також ця технологія дає змогу успішно проводити підкорінне підживлення рослин із застосуванням як натуральних, так і органічних добрив при використанні відповідної техніки (табл. 3) [4].

Зазвичай обробіток ґрунту проводять на глибину загортання насіння посівних культур. Для оптимальних та якісних сходів посівних культур поверхня поля після передпосівного обробітку ґрунту повинна бути вирівняна. При цьому, висота погіршностей допускається в межах 5 см. На поверхні ґрунту не повинно бути грудок розміром більше 12 см за діаметром.

При вирощуванні посівних культур за технологією Strip-till, необхідно дотримуватись наступних агротехнічних вимог: обробіток проводити в установленій агротехнічний термін; відхилення глибини обробітку ґрунту допускається не більше $\pm 1,5$ см, при цьому щільність обробленого шару має бути в межах $1,0..1,3$ г/см³; не допускаються не оброблені смуги та ділянки (огріхи), які підготували для посіву; ширина смуги яка піддається обробітку повинна бути в межах 0,28...0,30 м; оброблена поверхня ґрунту повинна бути рівною та містити дрібні грудки.

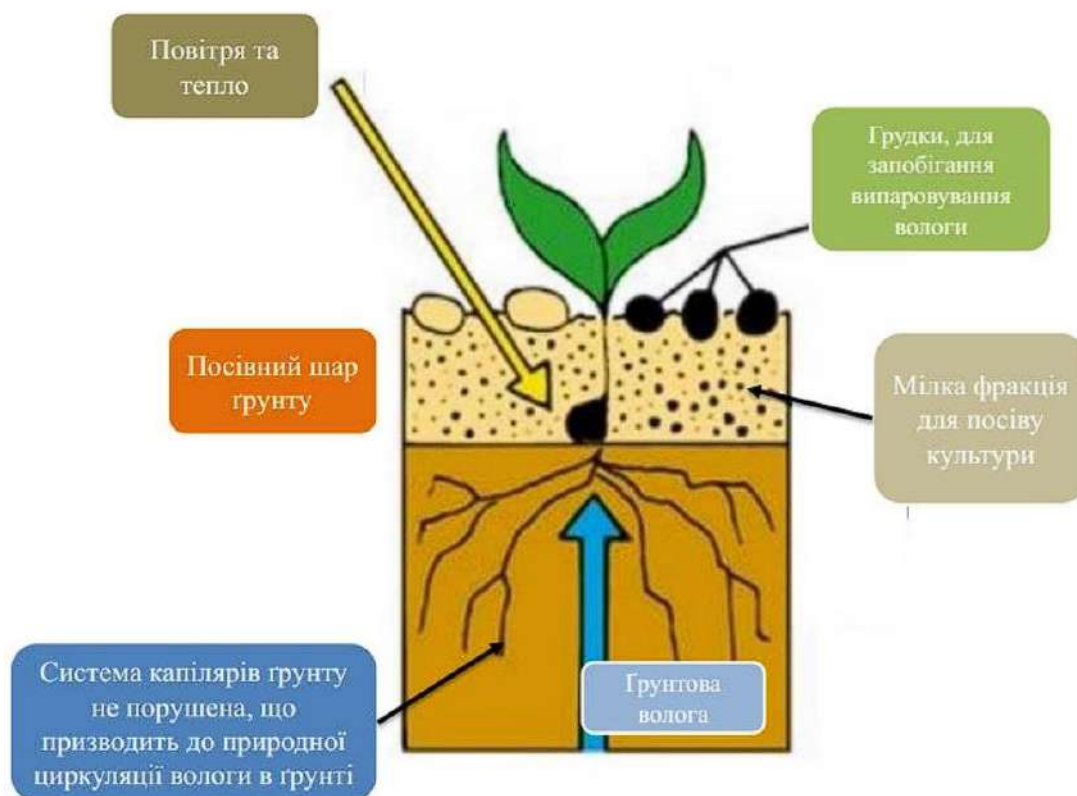

Рис. 1. Структура ґрунту за технологією Strip-till
Джерело: [6]

Для досягнення рівномірних та сприятливих умов для проростання насіння посівних культур надзвичайно важливо правильно підготувати ґрунт перед посівом. Важливо створити ідеальне "ложе" для насіння, щоб забезпечити оптимальний контакт із вологою та зупинити підйом вологи із глибин ґрунту.

Цей процес дозволить створити оптимальні умови для проростання та розвитку насіння, забезпечивши їм необхідний доступ до вологи та внутрішніх ресурсів ґрунту. Створення такого "ложа" є вирішальним етапом у сільському господарстві для досягнення високої якості та врожайності культур [6].

Впровадження економічно ефективних і екологічно безпечних технологій обробітку ґрунту в Україні стикається з рядом спільних проблем (табл.4). Ці технології потребують значних витрат, слабкої підтримки з боку держави і потребують заміни старого машинно-тракторного парку на більш сучасний та інформаційні технології.

Особливості використання та адаптування технології обробітку ґрунту "Strip-till"

Переваги
<ul style="list-style-type: none"> - сприятливі умови контакту ґрунту з насінням; - прогріває ґрунт і забезпечує затримку вологи в ґрунті; - дає змогу поживним речовинам ґрунту краще адаптуватися до потреб рослин, у той же час не зачіпаючи поверхню ґрунту між рядами; - зменшення кількості заїздів у поле; - протидія ерозії; - існує можливість комбінування посів і прикореневого внесення добрив; - підвищення родючості ґрунту та врожайності; - скорочення витрат пального, добрив і затрат праці.
Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - залежність від кліматичних умов (наприклад, у випадку ранніх заморозків технологія є неефективна); - при роботі з зернами або зерновими культурами можлива невелика похибка, тому що перед фермером ряди шириною всього в 20-25 см. Це можна легко протиставити системі автоматичного управління; - необхідність потужної сучасної техніки аби тягнути обладнання для смугового обробітку всього поля; - придбання нових тракторів може бути занадто дорогим.
Проблеми в адаптуванні
<ul style="list-style-type: none"> - потреба заміни машинно-тракторного парку (трактори із системою навігації GPS); - суттєві фінансові витрати; - неефективність смугового обробітку ґрунту на полях зі складними ландшафтними умовами; - можливість неефективного внесення добрив порівняно з системами нульового та мінімального обробітку ґрунту; - система не придатна для глинистих ґрунтів; - складність точного налаштування сільськогосподарської техніки; - вимагає використання сучасних ІТ технологій із залученням супутникового зв'язку.

Джерело: розроблено автором на основі джерела [4]

Особливий інтерес викликає гена інженерія та генетично модифіковані організми (ГМО), які можуть надати рослинам нові корисні властивості, такі як стійкість до шкідників і гербіцидів. Проте існує невизначеність щодо впливу ГМО на здоров'я людей та навколишнє середовище.

В Україні відсутнє належне регулювання використання ГМО, і дослідження в цій області відстають через відсутність фінансової підтримки та матеріально-технічного обладнання. У більшості країн існує інтерес до вирощування органічної продукції без використання ГМО та хімічних засобів захисту рослин.

Особливості використання сучасних інноваційних технологій у рослинництві

Можливості використання	Проблеми адаптації
Селекція	
<ul style="list-style-type: none"> - покращення сортових якостей; - підвищення стійкості до ґрунтово-кліматичних умов та шкідників; - значний приріст урожайності; - одержання насіння елітних сортів. 	<ul style="list-style-type: none"> - слабка державна підтримка; - відсутність технологічного оснащення; - потреба у фінансуванні; - відсутність технологій створення вихідного селекційного матеріалу.
Генна інженерія та ГМО	
<ul style="list-style-type: none"> - стійкість рослин до втрат врожаю, хвороб, шкідників; - покращення якості продукції та підвищення рівня врожайності; - стійкість проти гербіцидів; - здатність рослин виробляти власні пестициди; - скорочення процесу догляду та переробки продукції; - економія затрат на вирощування ГМО. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність нормативно-правового забезпечення; - токсичність генно-модифікованих продуктів; - поява канцерогенних та мутагенних ефектів; - накопичення гербіцидів; - зниження поживних властивостей продукції; - шкідливий вплив на здоров'я людини - пригнічення імунітету, алергічні реакції, мутація тканин тощо.
Органічне землеробство	
<ul style="list-style-type: none"> - відсутність пестицидів та добрив; - зменшення шкідливого впливу сільськогосподарського виробництва на навколишнє середовище - відмова від ГМО. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність законодавчої підтримки; - потреба у державних дотаціях; - проблеми сертифікації продукції; - відсутність біологічних засобів захисту рослин.
Можливості використання	Проблеми адаптації

Джерело: розроблено автором на основі джерела [1]

Пріоритетними завданнями при впровадженні цього комплексу заходів є наступні:

1. Максимальне збільшення використання і виробництво органічних добрив шляхом біологізації системи удобрення.

2. Внесення 57,9 мільйонів тон гною у 2024 році, що призведе до приросту 2606 тисяч тон гумусу і надходження 1 186 тисяч тон NPK, а також внесення 105 мільйонів тон гною у 2029 році, що забезпечить приріст 4 725 тисяч тон гумусу і 2 098 тисяч тон NPK.

3. Впровадження науково обґрунтованих сівозмін, розширення площі посіву багаторічних трав до 1,8 мільйонів гектарів у 2024 році і до 1,9 мільйонів гектарів у 2029 році, а також розширення площі посіву бобових культур до 2,8 мільйонів гектарів. Це дозволить щорічно утворювати гумус у кількості 3 680 і 3 760 тисяч тон, а також надходження у ґрунт біологічного азоту в обсязі 496 і 502

тисяч тон, що призведе до економії коштів на мінеральних добривах у розмірі 4 960 і 5 020 мільйонів гривень.

4. Розширення посівів сидеральних культур до 1,5 мільйонів гектарів у 2024 році і до 2 мільйонів гектарів у 2029 році, що призведе до збільшення утворення гумусу на 1 350 і 1 800 тисяч тон, а надходження NPK в обсязі 251 і 342 тисяч тон. Це також сприятиме економії коштів на мінеральних добривах на суму 1 960 і 2 620 мільйонів гривень.

5. Використання побічної продукції рослинництва як добрива. Планується внесення 28,8 мільйонів тон біомаси побічної продукції у 2024 році і 37,5 мільйонів тон у 2029 році, що призведе до утворення гумусу у кількості 4 246 і 5 513 тисяч тон, а також надходження NPK в обсязі 630 і 820 тисяч тон.

6. Розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту, які враховують зональні особливості. Планується збільшення частки поверхневого і нульового обробітку, особливо в зонах недостатнього зволоження. Прогнозується, що мінімальні методи обробітку будуть застосовуватися на двох третинах орних земель. Це призведе до економії 295 мільйонів гривень у 2024 році і 6 292,5 мільйонів гривень у 2029 році.

Ґрунтово-кліматичні умови України дають можливість значно розширити обсяги органічного землеробства, зокрема до 5% сільськогосподарських угідь у 2024 році і до 7% у 2029 році. Прогнозується, що це призведе до економічного ефекту у розмірі 2 950 мільйонів гривень у 2024 році і 6 292,5 мільйонів гривень у 2029 році [3].

Висновок. В результаті проведеного ретельного аналізу можливостей та проблем впровадження передових технологій у сільському господарстві, можна зробити висновок, що для подолання низького рівня інноваційного обладнання в аграрній галузі потрібно внести ряд змін. Основні напрями цих змін повинні включати:

1. Покращення інституційно-правового середовища для проведення сільськогосподарської діяльності.

2. Збільшення інтенсивності розвитку аграрної науки та інтелектуального потенціалу агропромислового комплексу (АПК).

3. Підвищення кваліфікації працівників аграрної галузі та підтримка їхнього навчання.

4. Забезпечення державної фінансової підтримки для сільськогосподарських підприємств, що займаються інноваційною діяльністю.

5. Залучення інвестицій для впровадження науково-технічних розробок у виробництво.

6. Реалізація відповідних програм і стратегій розвитку інноваційної діяльності в сільському господарстві.

7. Розробка та впровадження ефективних механізмів стимулювання нововведень в аграрному секторі.

8. Державна підтримка досліджень і розробок в галузі селекції, генної інженерії та нанотехнологій.

9. Створення організаційно-економічного механізму для забезпечення технологічної безпеки аграрної галузі.

10. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції з урахуванням екологічних та біорізноманітних аспектів та інших суттєвих факторів.

Загалом, ці заходи спрямовані на підтримку інноваційного розвитку сільського господарства та зміцнення його позицій в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Крачок Л. І. Новітні технології в сільському господарстві: проблеми і перспективи впровадження. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №3. С. 224–231.

2. Гріфт Д. Р., Монкіріф Дж. Ф., Ексерт Д. Дж. Уточнені моменти сучасного розуміння системи землеробства no-till у США. *Зерно*. 2017. № 10 (139). С. 106-110.

3. Носко Б. С. Шляхи підвищення родючості ґрунтів у сучасних умовах сільськогосподарського виробництва / Б. С. Носко. – К.: Аграрна наука, 2019. С. 110.

4. Середа Л.П. Технологія strip-till в рослинництві. Перспективність впровадження в Україні. *Сучасні проблеми землеробської механіки: матеріали ХХ міжнародної наукової конференції, присвяченої 119-й річниці з дня народження академіка П.М. Василенка, 17-19 жовтня 2019 р.* Миколаїв: МНАУ, 2019. С. 70–74.

5. Прокопчук В.М. Біостаціонар та експозиційна ділянка Вінницького національного аграрного університету як навчальна, наукова та виробнича база у підготовці фахівцівсадово-паркового господарства. *Інновації сучасної агрономії. Міжнародна науково-практична конференція м. Вінниця: ВНАУ, 2019 р.* С. 82–86.

6. Середа Л. П. Ковальчук Д. А., Обґрунтування параметрів ґрунтообробного агрегату для технології strip-till. *Техніка, енергетика, транспорт АПК*. 2021. 3(114). С. 32-35

Лідія ФУРДИК*
бакалавр 4-го року навчання
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ФАКТОРУ ЗРОСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

***Анотація.** У роботі розглядаються соціально-економічна суть та чинники розвитку аграрного сектору. Окремо сконцентровано увагу на дослідженні передумов та бар'єрів здійснення експортної діяльності аграрних підприємств. Проаналізовано динаміку та географічну структуру експортної діяльності вітчизняних товаровиробників. Досліджено стан та тенденції розвитку аграрного сектору економіки. Визначено роль аграрного сектору України у формуванні експортного потенціалу. Запропоновано напрями та інструменти підвищення експортного потенціалу аграрного сектору економіки.*

Annotation. The work examines the socio-economic essence and factors of the development of the agrarian sector. Separately, attention is focused on the study of prerequisites and barriers to export activities of agrarian enterprises. The dynamics and geographical structure of the export activity of domestic producers have been analyzed. The state and development trends of the agrarian sector of the economy have been studied. The role of the agricultural sector of Ukraine in the formation of export potential is defined. Directions and tools for increasing the export potential of the agricultural sector of the economy are proposed.

Вступ. Розвиток аграрного сектору як фактора зростання експортного потенціалу України знайшли своє відображення у працях Дем'янчук В. В. Івченко В., Кириленко І., Кондратюк О., Польова О., Стояненко І. та інші. У сучасному світі розвиток аграрного сектору є результатом як самостійних економічних процесів, так і реалізованої національної аграрної політики, яка враховує як внутрішні умови, так і світові тенденції, що визначають місце аграрного сектора в економіці окремих країн, його значення та напрями змін. Пошуки моделі розвитку вітчизняного сільського господарства не можуть відповідати темпам трансформації всієї економіки в напрямку підвищення її конкурентоспроможності та процесів, які відбуваються у світі. Сучасний світовий ринок – це арена гострої конкуренції між постачальниками, яка охопила всі сфери їх діяльності і обумовлює необхідність застосування різноманітних форм і методів такої боротьби, спрямованих на залучення покупців і забезпечення переваг товару, що поставляється перед продукцією конкурентів.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

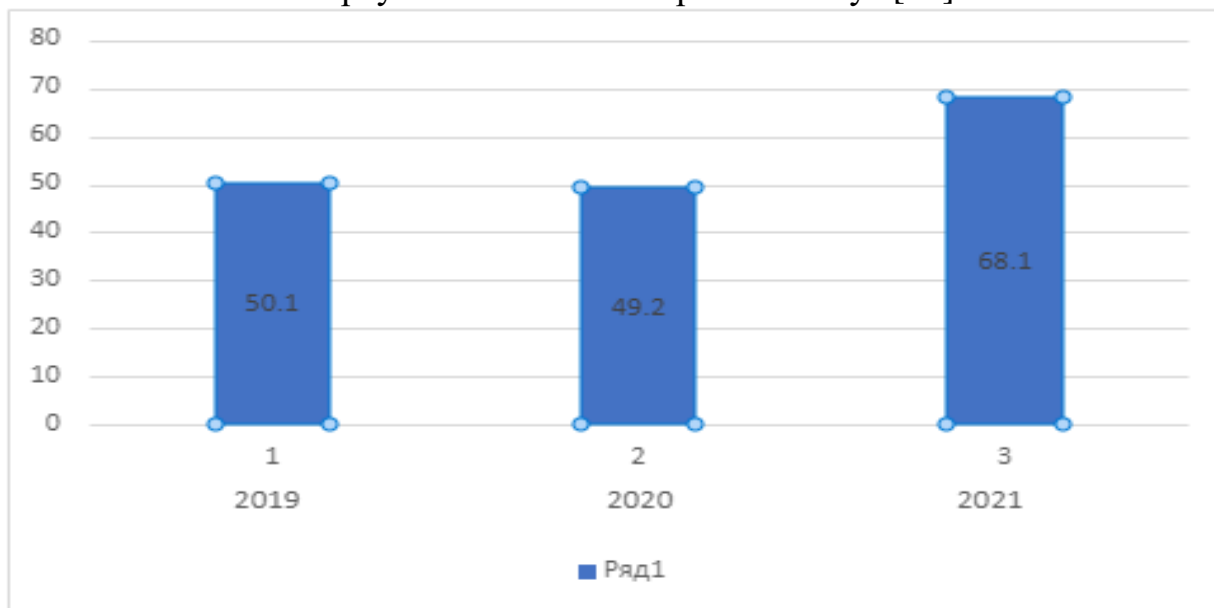
В умовах високого насичення товарних ринків, перевищення пропозиції над попитом на них кожен товар змушений вести жорстку боротьбу за перевагу споживача. Слід пам'ятати, що спроба торгувати неконкурентоспроможним товаром втрачає будь-який сенс, так як приносить як фінансові, так і моральні втрати. Саме тому фірми приділяють велику увагу вивченню стратегії розвитку експортної діяльності. В умовах жорсткої конкуренції на світовому ринку недостатньо підтримувати високі технічні параметри. Необхідно ретельно враховувати специфіку вимог споживачів в різних країнах, аналізувати діяльність основних конкуруючих фірм, вести велику рекламну роботу, вибирати оптимальні форми і методи продажів і так далі. Практика показує, що якість розробленої експортної стратегії грає не меншу, якщо не більшу роль, ніж якість продукції, що експортується. Необхідність формування теоретико-методичних основ, організаційно-економічних механізмів розвитку аграрного сектору економіки як важливого фактору підвищення експортного потенціалу національної економіки України визначили мету, завдання, об'єкт і предмет випускної кваліфікаційної роботи.

Виклад основного матеріалу. Формування експортного потенціалу національної економіки, стає ключовою формою стимулювання розвитку окремих галузей економіки. Як показує досвід зарубіжних країн, розширення експортного потенціалу сприяє поліпшенню економічного становища багатьох депресивних регіонів, та економіки, загалом. При цьому велике значення надається розробці реального механізму стимулювання експорту як на національному, так і на місцевому рівнях. Для аналізу експортного потенціалу країни використовують систему показників. Найбільш загальним є сума експорту товарів та послуг за певний період часу.

До російського вторгнення Міністерство економіки України очікувало, що у 2022–2024 рр. вітчизняна економіка розвиватиметься завдяки прискоренню економічного зростання, в тому числі, зростанню експорту товарів і послуг. Саме експорт є одним з головних засобів сприяння економічному зростанню та інструментом активізації наявних та потенціальних конкурентних переваг національних товаро-виробників на світових ринках. За базовим сценарієм, показники динаміки обсягів національного експорту мали збільшитись на 6.5 % у 2022 р., на 7,7 % у 2023 р. та на 7,9 % у 2024 р. . Однак пандемія COVID-19 та війна України з росією, які можна вважати найбільшими викликами ХХІ століття, внесли корективи в економіку нашої країни та реалії життя пересічних українців і всього світу [8].

Для розуміння ситуації щодо змін у вітчизняному експорті подаємо розрахунок динаміки експорту товарів та послуг за країні три роки, варто зазначити, що цей період включає 2019 рік, який був до кризовим (рис. 1). Як бачимо на рисунку 1., протягом досліджуваного періоду загальний обсяг експорту товарів та послуг з України зріс 18 млрд дол США. При тому, що у 2020 році спостерігався незначний спад у порівнянні з 2019 роком. Це підтверджує, що глобальна криза спричинена поширенням коронавірусу на увесь світ несуттєво вплинула на експортні можливості вітчизняної економіки. У той же

час у 2021 році, враховуючи сприятливу кон'юнктуру на експортні товари України, а також відновлення світової економіки після кризи вплинуло на значне збільшення обсягів експорту вітчизняних товарів та послуг [13].

*Рис. 1. Динаміка експорту товарів та послуг з України, млрд дол США
Джерело: [10]*

Детальніше дослідження динамічних змін експорту протягом кожного із трьох досліджуваних років показано на рисунку 2 свідчить, що помісячний обсяг експорту товарів та послуг не був рівномірним. Так, у 2019 році сума експорту від січня, коли цей обсяг становив понад 4 млрд дол США, поступово зменшувалась до червня, проте вже у другій половині року було щомісячне зростання обсягів експорту і досягло максимального значення у році у сумі майже 5 млрд дол США. Що стосується кризового 2020 року, то протягом нього ситуація не була такою ж рівномірною. Частково ситуація була зворотною, адже до травня сума щомісячного експорту збільшувалась, проте в червні бачимо суттєве, відносно травня на 1 млрд доларів зменшення. Надалі, до завершення року експорт утримувався на рівні близькому до 4 млрд дол США. У 2021 році бачимо щомісячне нарощування, за винятком червня та жовтня, обсягів експорту від 4 млрд дол США у січні до 6,8 млрд дол США у грудні.

Протягом останнього десятиліття аграрний сектор економіки України набув вагомого значення. Національна економіка країни зростає завдяки багатьом секторам, особливе місце серед яких посідає саме аграрний сектор, у зв'язку з тим, що світові ціни на аграрну продукцію суттєво зростають. Попереднє дослідження показало, що в Україні спостерігається швидке зростання обсягів аграрного виробництва. Таким чином, це сприяє максимальному забезпеченню внутрішнього ринку аграрною продукцією та виходом на зовнішні ринки. Зростання експорту позитивно відображається на економіці загалом, забезпеченні макроекономічної стабільності, стримуванні інфляції. Збільшення експорту є важливим і для залучення валютної виручки, що впливає на забезпечення стабільності обмінного курсу. Загалом з України

експортується чимало різноманітних продуктів, серед яких є і сировина і товари кінцевого споживання [6].

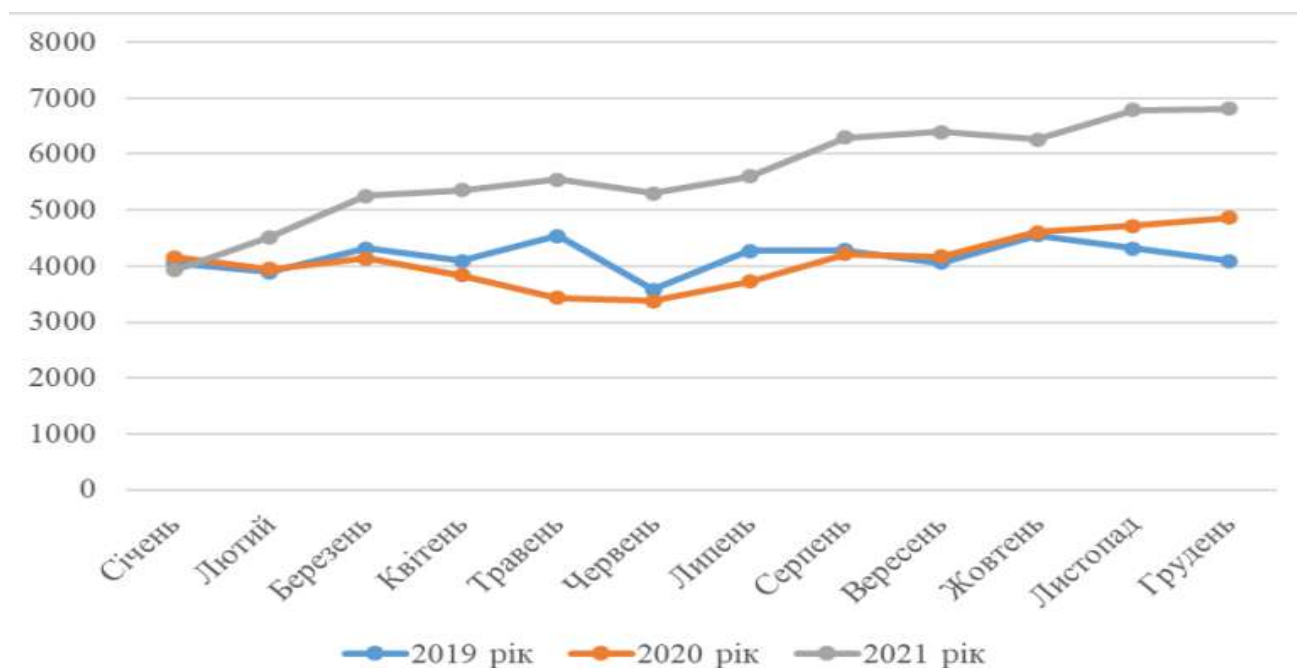
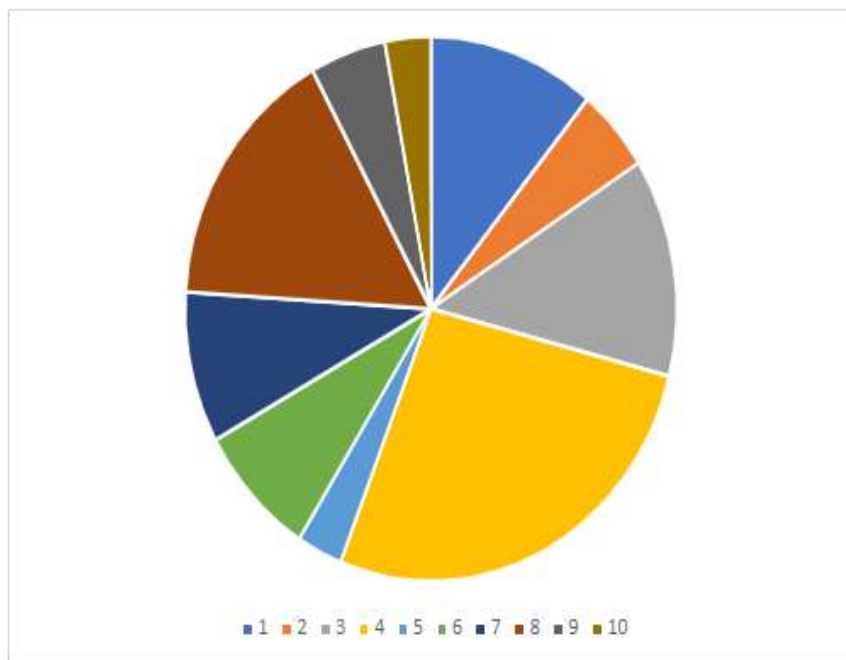

Рис. 2. Щомісячна динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами вітчизняних товаровиробників за країнами світу, млрд дол США

Джерело: [10]

Мінеральні продукти

1. Деревина і вироби з деревини
2. Жири та олії тваринного або рослинного походження
3. Мінеральні продукти
4. Продукція хімічної та пов'язаних з нею промисловості
5. Інші
6. Машини, обладнання та механізми
7. Недорогоцінні метали та вироби з них
8. Готові харчові продукти
9. Живі тварини; продукти

тваринного походження

Рис. 3. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 9 місяців 2022 року, %
Джерело: [10]

Наведені аналітичні дані свідчать, що в загальній структурі експортної продукції, яка мала місце в Україні за 9 місяців від початку 2022 року, що попри значні перепади щодо експорту вагоме місце займає саме продукція аграрного сектору економіки. Тобто, навіть у час повномасштабного вторгнення російської федерації в структурі національного експорту понад 40 % займає аграрна продукція. Зокрема, найбільша частка припадає на продукти рослинного походження, що становить 27 %.

Також значне місце посідають жири та олії тваринного та рослинного походження – 13 %, що не суттєво менше експорту металів, на який також суттєво вплинули воєнні дії. Зазначимо, що експортною діяльністю займаються аграрні підприємства різних форм господарювання та розмірів. Особливо відчутно на рівень експортного потенціалу аграрних підприємств впливають їх розміри, що показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Залежність обсягу експорту аграрної продукції від розмірів сільськогосподарських підприємств у 2020 році

№ п/п	Розмір підприємства за кількістю працівників	Кількість підприємств	Експорт товарів		У середньому на 1 підприємство, млн дол. США
			Обсяг, млн дол. США	Структура, %	
1	До 9 осіб	6134	2753,4	5,8	0,45
2	10-49 осіб	5100	4194	8,8	0,82
3	50-249 осіб	3063	8219	17,3	2,68
4	250 осіб і більше	1155	32078,5	67,4	27,77
5	Фізичні особи підприємці	5560	347	0,7	0,06
	Разом	21012	47591,9	100,0	2,26

Джерело: [9]

Таким чином, згідно наведених аналітичних даних бачимо, що понад 50 % аграрного експорту припадає на підприємствах у яких чисельність працівників становить понад 250 осіб. При тому, що їх кількість становить менше 10 % від загальної чисельності господарських структур, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

Українські аграрні підприємства, які не впровадять стандарти якості ЄС вчасно, можуть бути витіснені із внутрішнього ринку іноземними постачальниками, як це сталося в багатьох інших країнах Європейського Союзу на початку дев'яностих. Для вітчизняних компаній це означає необхідність збільшення капітальних витрат на інвестиції та витрати на покриття витрат на процедури сертифікації. Важливу роль у збільшенні експортного потенціалу аграрного сектору країни належить урядовим інституціям, які можуть використовувати різноманітні інструменти [7].

Експортна діяльність в Україні регулюється двома групами методів: економіко-політичними та організаційно-правовими, які однаково є важливими

і їх використання має бути прогнозованим і збалансованим (рис.4). Оскільки певні рішення можуть суттєво погіршити привабливість експортної діяльності, тому доцільно системно і науково-обґрунтовано підходити до використання того чи іншого інструменту впливу на експорт продукції.

Збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва можливе на основі підвищення врожайності, розвитку зрошення, використання нових високопродуктивних сортів, використання сучасних засобів захисту рослин, внесення добрив, розвитку меліорації, підвищення якості продукції, її конкурентоспроможності.

Рис. 4. Інструменти регулювання експортної діяльності

Джерело: сформовано на основі [10]

Потенціал збільшення виробництва зерна при сортовій зміні озимих культур, використанні елітного насіння, впровадженні ресурсозберігаючих технологій і наукових розробок. Також доцільно надавати підприємствам харчової та переробної промисловості пільгові кредити на придбання сировини. Враховуючи, що на сьогодні у зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії український експорт продовольства зазнав суттєвих негативних наслідків, при тому що у Європейському Союзі для вітчизняної продукції запроваджено чимало преференцій, проте в ближчій перспективі на державному рівні варто приймати

екстрені і неординарні рішення для стимулювання експорту продовольства, як важливої складової експортного потенціалу країни. Тим більше, що попит на вітчизняну продукцію аграрного сектору є стабільно високим [1].

Країни ЄС і Східної Європи посідають чільне місце серед усіх регіонів світу, що мають найбільший потенціал для українського експорту.

Експортний потенціал цих країн оцінюється у 21,2 млрд дол., у тому числі невикористаний – у 10,4 млрд дол. Щодо ринку країн ЄС, то його загальний експортний потенціал для України оцінюється у близько 20 млрд дол., з нього невикористаний потенціал – 9,7 млрд дол.. У географічному вимірі найбільший потенціал експорту української продукції за методикою ІТС спостерігається для таких країн, як: Німеччина (експортний потенціал - 2,9 млрд дол., невикористаний потенціал–1,5 млрд дол.), Італія (експортний потенціал – 2,7 млрд дол., невикористаний потенціал – 1,1 млрд дол.). Польща (експортний потенціал – 2,5 млрд дол., невикористаний потенціал – 1,0 млрд дол.), Нідерланди (експортний потенціал – 2,0 млрд дол., невикористаний потенціал–0,83 млрд дол.) й Іспанія (експортний потенціал – 1,9 млрд дол., невикористаний потенціал 0,63 млрд дол.)[13].

Структура українського експорту товарів лише частково збігається зі структурою світового товарного експорту. Якщо у світовому експорті домінують механічне обладнання (24,7%), мінеральні продукти (18,8%), транспортні засоби (9,9%), хімічна продукція(8.8%) та недорогоцінні метали, то в українському експорті частка механічного обладнання (10,5%) є вдвічі меншою, ніж у середньому у світі.

При цьому частка експорту недорогоцінних металів та виробів із них (29,8%) суттєво перевищує загальносвітовий показник. Частка експорту мінеральних товарів також менша за світову (12,5% – Україна, 18,8% – світ), але порівняно з іншими товарними групами різниця є відносно невеликою [2].

Водночас питома вага продукції рослинного походження в українському експорті (11,9%) майже у чотири рази перевищує світовий показник. при цьому на українські жири та олії припадає 3,5% світового ринку, на продукти рослинного походження – 1,6%. Темпи зростання українського експорту сільськогосподарської та харчової продукції випереджають світові, що свідчить про досить стабільний світовий попит та стійкість цих експортних груп до кризових явищ в економіці України.

У цілому ж український експорт характеризується порівняно меншою часткою промислової продукції високого рівня переробки та вищою часткою металургійної продукції, а також продукти сільського господарства та харчової промисловості [2].

Висновки. Провівши аналіз експортного потенціалу України, можна побачити наявність конкурентоспроможності національних товарних груп України на світових ринках та споживчого попиту на них.

Подальша реалізація започаткованої стратегії розвитку експортного потенціалу України буде позитивно впливати на ступінь її участі на світових

ринках, підвищувати роль та зацікавленість національних товаровиробників у зовнішній торгівлі.

Удосконалення внутрішніх адміністративних процедур оформлення зовнішньоекономічної діяльності та поліпшення регуляторного середовища лише привабить суб'єктів господарювання до активної участі в ній та значно підвищить рівень експортного потенціалу України.

Таким чином, експортні можливості аграрних товаровиробників визначаються тенденціями світового ринку та ситуацією на внутрішньому ринку. Перспективи розширення експорту сільськогосподарської продукції пов'язані з розвитком світових ринків, наявністю експорту глибоко переробленої продукції та органічної продукції, а також використанням ефективних інструментів регулювання експортної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь; за ред. Бородіної О. М., Шубравської О. В. Київ, 2018. 152 с.
2. Географічна структура зовнішньої торгівлі України. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: [https:// www.ukrstat.gov.ua](https://www.ukrstat.gov.ua)
3. Глобальний ринок: чому падають ціни на зернові. URL : <https://landlord.ua/news/hlobalnyi-rynokchomupadaiut-tsiny-na-zernovi/>
4. Звіт про результати аналізу виконання заходів з реалізації стратегії подолання бідності: затв. рішенням Рахункової палати від 11.09.2018 № 233. URL: https://rp.gov.ua/upload&files/Activity/Collegium/2018/23&3_2018/Zvit_23&3_2018.pdf
5. Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Аграрна політика та земельні відносини : підручник. Вінн. нац. аграр. ун-т. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 С. 7
6. Кириленко І. Г., Івченко В. Є., Дем'янчук В. В. Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництво продовольства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 34–40.
7. Коваленко А. О. Стратегічне планування сталого розвитку України. Київ: ПрофКнига, 2018. С. 424.
8. Кондратюк О., Стояненко І. Експортний потенціал агросектора України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*). 2022. № 144(4). С. 26–51. [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)03](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)03)
9. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства : навч. посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 С. 6
10. Павлишин Н.–П. А. Розвиток аграрного сектору як фактору зростання експортного потенціалу України. URL: https://repository.lnup.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/440/1/Pavlyshyn_mag.pdf
11. Польова О., Гусонька Д. Поняття ринку аграрної продукції України в системі міжнародної торгівлі. *Аграрна економіка*. 2018. № 3–4. С. 103–110.

12. Пронько Л.М., Кулик Н.М. Напрями реалізації державної підтримки аграрного сектору економіки в ринкових умовах господарювання. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №1(41). С. 23–32.

13. ITC Export Potential Map.URL: <https://exportpotential.intracen.org/en/markets/gap-chart?fromMarker=i&exporter=804&toMarker=r&whatMarker=a&what=a>

Ярослава ХРЕКОВА*,
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: ВИЯВЛЕННЯ ТАЛАНОВИТИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ В ПІДПРИЄМСТВІ

***Анотація.** У статті досліджено стратегічне управління персоналом та його вплив на виявлення талановитих працівників та їхню ефективність в підприємстві. Розглянуто кроки та аспекти виявлення талантів у сучасних умовах, вплив цього процесу на конкурентоспроможність організації. Досліджено стратегічне управління персоналом на прикладі підприємства.*

***Abstract.** The article examines strategic personnel management and its impact on the identification of talented employees and their efficiency in the enterprise. The steps and aspects of identifying talents in modern conditions, the impact of this process on the competitiveness of the organization are considered. The strategic management of personnel on the example of enterprise is studied.*

Вступ. В сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція посилюється, однією з ключових складових успіху підприємства є ефективне управління персоналом та виявлення та розвиток талантів. Ця стаття досліджує стратегічне управління персоналом та його вплив на досягнення високої ефективності в організації, зокрема, на ефективність талановитих працівників. Розглядаються сучасні підходи та методи виявлення талантів у контексті стратегічного управління персоналом, а також їхній вплив на конкурентоспроможність підприємства.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

Управління персоналом та стратегічні цілі досліджували: Гарбар Ж. В., Гонтарук Я.В., Калетнік Г.М., Колесник Т. В., Пронько Л. М. та ін.

Вітчизняні науковці Лігоненко Л. О., Цимбалюк І. О. висвітлювали теоретичні основи талантів як інноваційність та провели аналіз наявних трактувань талант–менеджменту [3].

Драган О. І., Пилипенко М. Л. запропонували підхід до оцінки рівня талант–менеджменту на підставі визначення інтегрального показника, який допоможе знайти слабкі місця з метою вдосконалення персоналу підприємства [1].

Тимошенко В. А. визначив, що основною метою управління талантами в організації є пошук, залучення і навіть ефективний розвиток талановитих співробітників, а також виявлення та усунення непродуктивних співробітників, які заважають реалізації наявних талантів [2].

У праці Пронько Л. М., Колесник Т. В., Самборської О. Ю. зазначено особливості ділових переговорів з потенційними кандидатами на посади в компанії, а саме те, що під час переговорів управлінці можуть виявити талановитість кандидатів і оцінити їхню культуру, моральні якості та цінності, що відповідають вимогам компанії [4].

Виклад основного матеріалу. Роль стратегічного управління персоналом (СУП) у розвитку талантів підприємства вкрай важлива. СУП спрямоване на створення систематичних та цілеспрямованих підходів до управління людськими ресурсами з метою досягнення стратегічних цілей компанії.

Ідентифікація та виявлення талантів - це процес визначення і виділення працівників, які мають великий потенціал і здібності для досягнення високих результатів у роботі та внесення значущого внеску у розвиток організації. Цей процес може бути критичним для створення команди високопрофесійних та мотивованих співробітників.

Основні кроки та аспекти ідентифікації та виявлення талантів включають (Рис. 1):

- Визначення критеріїв таланту: Організація повинна чітко визначити критерії, за якими будуть оцінюватися працівники. Це може включати в себе особистісні якості, навички, освіту, досвід роботи та інші параметри, які важливі для конкретних посад.

- Оцінка на підставі об'єктивних даних: Важливо збирати об'єктивні дані, такі як результати роботи, досягнення та вміння, які можна оцінити кількісно та якісно.

- Застосування інструментів оцінки: Використання різних методів оцінки, таких як інтерв'ю, асесмент-центри, психометричні тести та асесменти, щоб оцінити здібності та потенціал працівників.

- Врахування потенціалу для розвитку: Під час ідентифікації талантів також важливо оцінити, наскільки працівники можуть розвиватися та зростати в організації.

- Впровадження системи розпізнавання та нагородження: Організації можуть створити систему внутрішнього визнання і нагородження для талановитих працівників, що стимулює їхній розвиток і залишає їх мотивованими.

- Моніторинг і перегляд: Процес ідентифікації та виявлення талантів має бути постійно вдосконаленою стратегією, яка враховує зміни в організаційних потребах і сприяє постійному розвитку талантів.

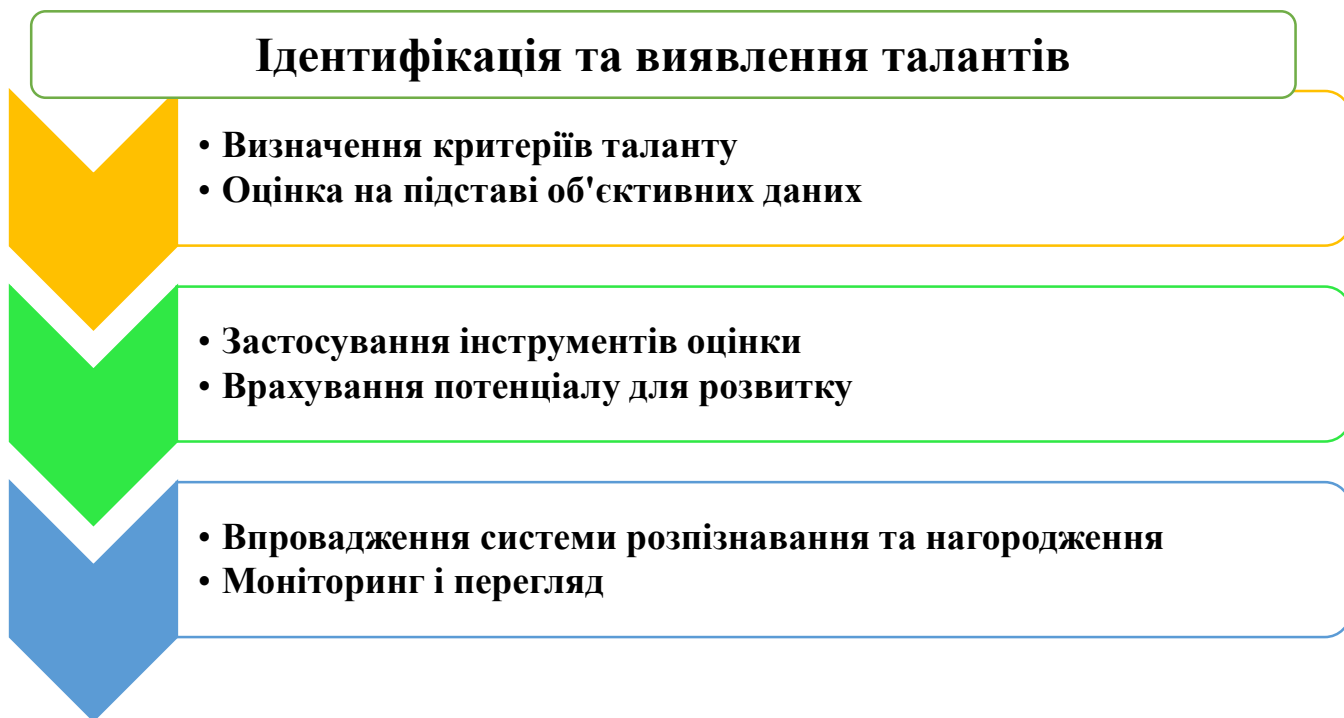

Рис. 1. Ідентифікація та виявлення талантів

Джерело: власна розробка автора.

Інтеграція процесу виявлення та розвитку талантів у стратегічному плануванні підприємства - це процес, який включає в себе співпрацю між відділами управління персоналом і стратегічним плануванням з метою визначення, як талановиті працівники можуть сприяти досягненню стратегічних цілей компанії. Це означає, що розвиток та використання талантів стають не просто завданням відділу кадрів, але і стратегічним фактором, що впливає на всю організацію.

Об'єктом дослідження теми наукової статті слугувало підприємство ТОВ «Рембудмонтаж-ЛІФТ» м.Вінниця.

SWOT-аналіз стратегічного управління персоналом допоможе ідентифікувати сильні та слабкі сторони підприємства, а також виявити можливості та загрози, що стоять перед ним (Табл. 1).

Стратегічні цілі компанії і ефективність працівників у досягненні цих цілей мають тісний зв'язок. Ефективність працівників є ключовим фактором у впровадженні стратегії та досягненні стратегічних цілей компанії. Нижче

наведено аналіз стратегічних цілей підприємства ТОВ «Рембудмонтаж-ЛІФТ» і того, як працівники можуть впливати на їхнє досягнення:

1. Збільшення частки ринку: Однією з ключових стратегічних цілей є збільшення частки ринку в галузі ліфтового обладнання. Для досягнення цієї цілі важливо мати ефективний продаж і обслуговування клієнтів.

Ефективність працівників: Продажі і обслуговування клієнтів вимагають кваліфікованих та досвідчених співробітників. Цільові показники для ефективності працівників будуть визначати кількість успішних угод і рівень задоволеності клієнтів.

2. Підвищення якості послуг: Забезпечення високої якості ліфтів і послуг наступна стратегічна ціль. Це може включати в себе розробку нових технологій та методів обслуговування.

Ефективність працівників: Ефективність працівників може вимірюватися за допомогою метрик якості продукції, рівня ремонтів та обслуговування, а також частоти виникнення проблем.

3. Розширення географічного охоплення: Підприємство має амбіції розвиватися на нових ринках, тому стратегічна ціль пов'язана з розширенням географічного охоплення.

Ефективність працівників: Процес розширення може вимагати мобільності та адаптованості працівників до нових ринків та вимог.

4. Інновації, дослідження і розвиток: Компанія бажає бути передовою у галузі, тому стратегічна ціль пов'язана з інноваціями та розробкою нових технологій у ліфтовому виробництві.

Ефективність працівників: Успішність у впровадженні інновацій та вивченні нових технологій буде відображатися у досягненнях команди.

5. Сталість та оптимізація виробництва: Збалансоване виробництво, зниження витрат та оптимізація процесів наступна важлива ціль для підприємства.

Ефективність працівників: Важливо мати ефективну виробничу команду, яка може забезпечити сталість і оптимізацію процесів.

Для досягнення цих стратегічних цілей, ліфтове підприємство повинно мати ефективний персонал, який розуміє та підтримує стратегію компанії. Важливо визначити відповідні ключові показники ефективності та створити системи моніторингу та оцінки працівників для досягнення цих стратегічних цілей.

Ринковий аналіз ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ»:

Аналіз конкурентного середовища

Основними постачальниками послуг з монтажу, демонтажу, налагоджування, ремонту та технічного обслуговування ліфтів, підйомників та ескалаторів в м. Вінниці є:

- Приватне підприємство «ВІННИЦЬКА ЛІФТОВА КОМПАНІЯ»;
- Вінницьке міське комунальне підприємство «ВІННИЦЬЯМІСЬКЛІФТ»;
- Товариство з обмеженою відповідальністю «ХАС ЛІФТ Україна»;

- Товариство з обмеженою відповідальністю «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ» (об'єкт дослідження).

Таблиця 1.

SWOT-аналіз стратегічного управління персоналом підприємства ТОВ «Рембудмонтаж-ЛІФТ»

Strengths (сильні сторони):	Weaknesses (слабкі сторони):
<p>1. Значний досвід у сфері управління персоналом та розвитку власних співробітників.</p> <p>2. Використання сучасних технологій для виявлення, навчання і розвитку персоналу.</p> <p>3. Висококваліфіковані фахівці у сфері господарювання.</p> <p>4. Великий обсяг ресурсів для розвитку програм управління персоналом.</p>	<p>1. Бюджетні обмеження, які можуть обмежувати розвиток програм управління персоналом.</p> <p>2. Зміни на ринку можуть впливати на потреби в персоналі та ускладнювати планування.</p> <p>3. Висока текучість персоналу, ускладнює збереження та розвиток талантів.</p>
Opportunities (можливості):	Threats (загрози):
<p>1. Збільшення попиту на ліфтове обладнання внаслідок росту будівельної галузі і міського розвитку.</p> <p>2. Можливість використання нових технологій для покращення процесів управління персоналом.</p> <p>3. Відкриття можливостей для розширення бізнесу на міжнародному рівні та залучення талантів з різних країн.</p>	<p>1. Зростання конкуренції в галузі може створювати тиск на управління персоналом.</p> <p>2. Зміни у законодавстві та нормативних актах, які можуть вплинути на управління персоналом та навчання.</p> <p>3. Спади в економіці можуть призвести до скорочення бюджету для програм управління персоналом.</p>

Джерело: власне дослідження автора.

ПП «ВЛК» - основний напрям діяльності компанії представлення послуг з монтажу, демонтажу, налагоджування, ремонту та технічного обслуговування ліфтів, підйомників та ескалаторів. Основний КВЕД 46.69 Оптова торгівля

іншими машинами й устаткуванням. Керівник підприємства НИЖНИК Олексій Владиславович (являється власником підприємства) [6].

ВМКП «ВІННИЦЯМІСЬКЛІФТ» - основний напрям діяльності компанії представлення послуг з монтажу, демонтажу, налагоджування, ремонту та технічного обслуговування ліфтів, підйомників та ескалаторів. Основний КВЕД 43.29 Інші будівельно-монтажні роботи. Керівник підприємства УЗДЕМІР Анатолій Анатолійович. Засновник підприємства Вінницька міська рада [7].

ТОВ «ХАС ЛІФТ Україна» - є офіційним представником HAS ELEVATOR (Турція) в Україні і єдиним постачальником компонентів до ліфтів турецького виробництва, також займаються монтажем, демонтажем, налагоджуванням, ремонтом та технічним обслуговування ліфтів, підйомників та ескалаторів. Основний КВЕД 46.69 Оптова торгівля іншими машинами й устаткуванням. Керівник підприємства НИЖНИК Олексій Владиславович (являється власником підприємства) [8].

На основі вищевказаних компаній ринок послуг в даному напрямку досить розвинений в м. Вінниці та Вінницькій області, тому досить важко зберегти досягнуті конкурентні позиції в даному напрямку.

Єдиним рішенням для збереження позицій є впровадження інноваційних технологій та пошук нових партнерів з постачання комплектуючих та розширення зони надання послуг в інших містах України.

Аналіз системи постачання

На реалізацію послуг впливає також і постачальники обладнання, основним постачальником обладнання для ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ» є ПП «Еліт-КО». Керівник підприємства КОЛОДІЙ Павло Леонідович. Основний КВЕД 46.14 Діяльність посередників у торгівлі машинами, промисловим устаткуванням, суднами та літаками. Підприємство знаходиться на ринку з 2018 року та є надійними партнерами в бізнесі, маючи велику матеріально-технічну базу та прямі поставки від заводів-виробників, дане підприємство представляє якісні матеріали та обладнання, що суттєво впливає на задоволення замовників та на доцільність в подальшій співпраці [9].

Розробка маркетингової стратегії:

Для покращення послуг необхідно розширити партнерські відносини з постачальниками комплектуючих та заводами-виробниками. На основі вищепроведеного аналізу системи постачання ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ» має одного надійного постачальника комплектуючих, що є недостатнім перспективі на майбутній розвиток Підприємства.

Щоб збільшити кількість замовників ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ» використовує активно соціальні мережі для реклами послуг, але Підприємство немає веб-сайту для опису послуг та проведення рекламної компанії, що негативно впливає на приріст нових клієнтів. Після проведення аналізу штатного розпису Підприємства було виявлено про відсутність кваліфікованого працівника, який повинен займатись рекламною компанією.

Управління послугами:

Після проведення ринкового аналізу в м. Вінниці та обсягу пропонованих послуг є недостатніми для розвитку підприємства в зв'язку з великою кількістю наявних конкурентів, тому запропоновано розширити асортимент послуг даного підприємства. До прикладу, проведення електричних вимірів та технічного огляду, що позитивно відобразиться на конкурентоспроможності.

Управління логістичною діяльністю:

В умовах глобальних процесів набуває особливої уваги підхід вчених до визначення доцільності впровадження логістики на підприємстві, який полягає у забезпеченні максимальної його адаптації до постійно змінюваних умов ринкового середовища та отримання переваг перед конкурентами за рахунок оптимізації потокових процесів, що в ньому відбуваються [10].

ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ» має складське приміщення (розташоване за адресою: м. Вінниця, вул. А. Янгеля, 52) близько 80 м² робочого простору, де розміщена матеріально-технічна база, комплектуючі та робочі місця працівників. За даною адресою доставляють необхідні комплектуючі для надання послуг, де вони і зберігаються.

Для доставки комплектуючих до замовників використовують власний транспорт, який підпорядковується керівнику лінії аварійної служби.

Для ведення обліку запасів комплектуючих призначена відповідальна особа, яка проводить щомісячний переоблік. Кількістю запасних комплектуючих та методах їх доставки займається відповідальна особа з постачання, що є окремо призначена відповідним наказом.

Наявність єдиного постачальника комплектуючих, який розміщений в м. Хмельницький ПП «Еліт-КО», суттєво впливає на терміни доставки та спричиняє збільшення кількості форс-мажорних обставин. В якості покращення запропоновано знайти додаткових постачальників комплектуючих в ближчих регіонах для зменшення рівня можливих ризиків. Також, це суттєво вплине на спроможність коригувати ціни на послуги в залежності від вартості комплектуючих.

Для успішного талант-менеджменту необхідно мати чітку стратегію та плани дій, які допоможуть залучати, утримувати та розвивати талановитих працівників. Важливо також мати відкрите та довірливе спілкування зі своїми працівниками, що допоможе зрозуміти їх потреби та мотивації, а також допоможе компанії створити сприятливе середовище для розвитку талантів.

Ось декілька кроків, які можуть допомогти у створенні стратегії талант-менеджменту:

1. Визначте ключові ролі: визначте, які посади є ключовими для успіху компанії, та виявіть талановитих працівників, які зможуть забезпечити успіх у цих ролях.

2. Розробіть плани розвитку кар'єри: встановіть плани розвитку кар'єри для кожного працівника, який має потенціал для зайняття ключової ролі в майбутньому. Ці плани повинні включати освіту, навчання та інші можливості для розвитку.

3. Створіть систему мотивації: розробіть систему мотивації, яка буде стимулювати розвиток талантів та підвищувати їх задоволеність роботою. Це може включати зарплату, бонуси, винагороди та інші форми компенсації.

4. Розвивайте лідерів: створюйте програми для розвитку лідерів, що допомагають працівникам розвивати керівництво та управління проектами. Ці програми можуть включати тренінги, семінари та інші види підтримки.

5. Створіть менторську програму: надайте можливість працівникам мати ментора, який допомагає їм у розвитку їх професійних та особистісних навичок. Це може бути корисно для нових працівників, які потребують допомоги у входженні в компанію, а також для більш досвідчених працівників, які хочуть підвищити свої навички та знання.

6. Підтримуйте баланс роботи та особистого життя: дбайте про те, щоб працівники мали можливість зберігати баланс між роботою та особистим життям. Це може включати гнучкий графік роботи, дистанційну роботу, відпустки та інші форми підтримки.

7. Створіть корпоративну культуру: встановіть цінності та місію компанії, які відображатимуть цілі талант-менеджменту. При цьому необхідно створити атмосферу, в якій працівники будуть почуватися залученими до команди та відчуватимуть підтримку від колег та керівництва.

Крім того, необхідно регулярно оцінювати результати стратегії талант-менеджменту та аналізувати її ефективність, щоб зробити необхідні зміни та покращення. Всі ці кроки допоможуть залучати, утримувати та розвивати талановитих працівників, що є ключовими елементами успіху будь-якої компанії. Пропонуємо створити додаток з назвою «Talent-management» для проходження всіх тестувань, який буде автоматично відбирати на ту чи іншу посаду працівників (Рис. 2).

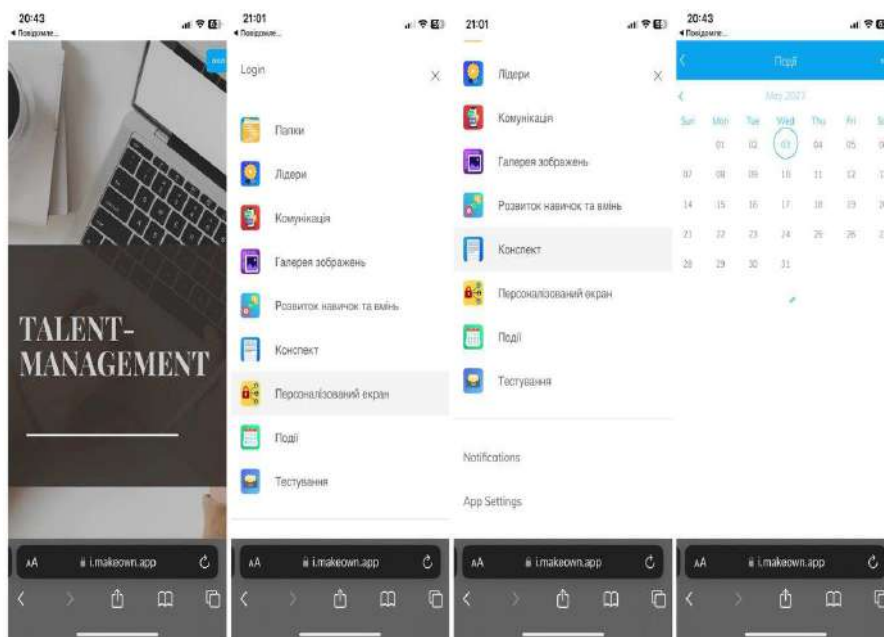

Рис. 2. Приклад додатку «Talent-management»

Джерело: Власна розробка автора.

Також варто розробити розділ «Розвиток навичок та вмінь», де будь-який співробітник зможе здобути необхідні знання в будь-якому місці в будь-який час для подальшого використання в діяльності. Створити простір для креативності, де працівник зможе показати свої ідеї, висловити думки. Проводячи аналіз управління персоналом на підприємстві, доречно звернути увагу на перехід від традиційної "кадрової служби" до більш сучасного підходу, що відомий як "управління людськими ресурсами" (HR). За останні роки відбулися значні зміни в цій сфері, а кадрова служба перетворилась на HR-підрозділ, що відповідає за стратегічне управління персоналом.

HR-менеджмент є стратегічним підходом до управління персоналом, який визнає його як найцінніший актив підприємства. Він поєднує ефективне навчання, підвищення кваліфікації та мотивацію працівників з метою розвитку їхніх навичок і спонукання до виконання важливих завдань. HR-менеджмент є науковою галуззю, що акцентує увагу на людських ресурсах, їх формуванні, розвитку і спрямований на досягнення стратегічних цілей підприємства [5].

Основні завдання, які розв'язуються за допомогою HR-менеджменту зображенні на рис. 3.

Шляхи удосконалення роботи кадрової служби підприємства ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ»:

Після аналізу поняття HR та його впливу на ефективність організації, ми звернули увагу на можливість удосконалення роботи кадрової служби в ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ».

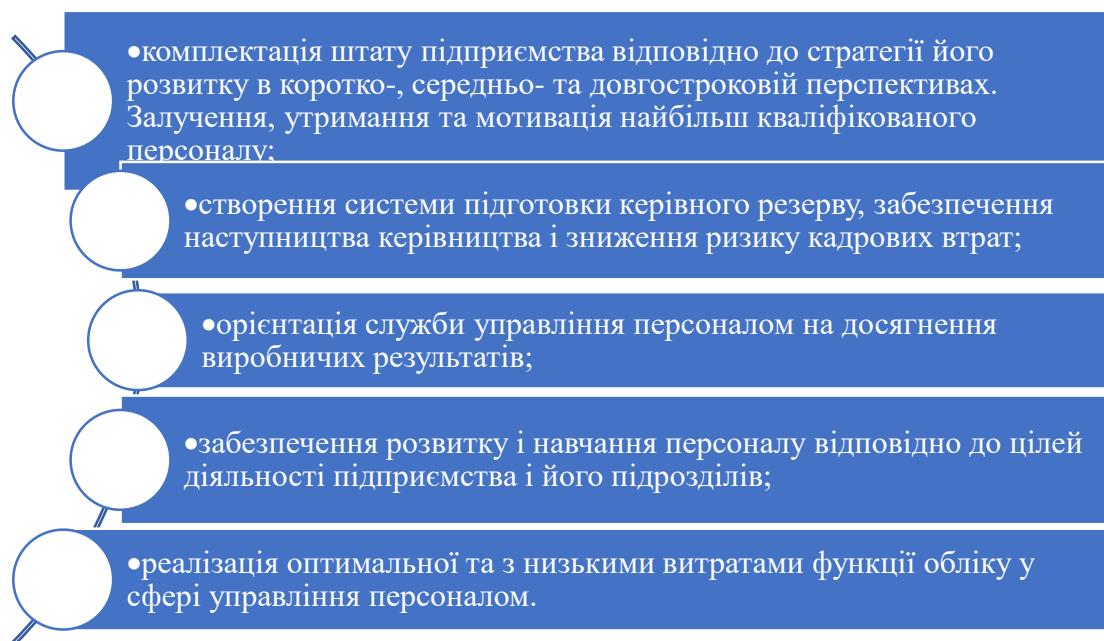

Рис. 3. Завдання HR-менеджменту [5]

Під час проведення аналізу роботи підприємства «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ» були виявлені деякі проблеми, які потребують уваги та вирішення з метою удосконалення діяльності підприємства. Але варто зауважити, що ці

проблеми є невід’ємною складовою розвитку організації, їх можна вирішити шляхом впровадження відповідних заходів (див. рис. 4).

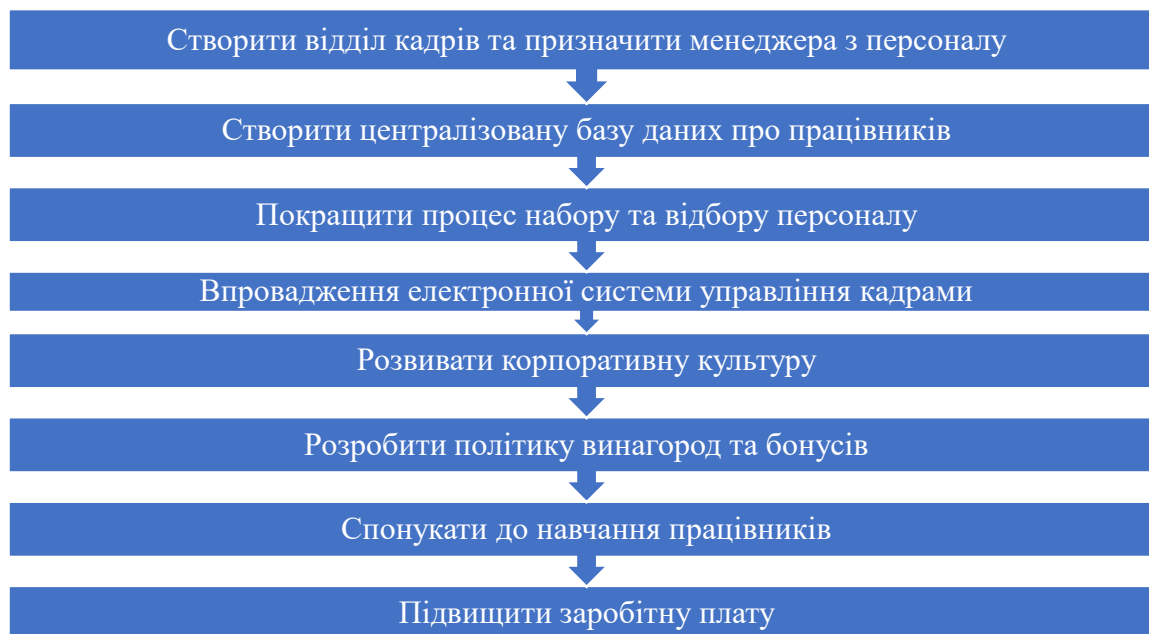

Рис. 4. Запропоновані кроки удосконалення кадрової служби підприємства ТОВ «РЕМБУДМОНТАЖ-ЛІФТ»

Джерело: власне дослідження автора.

Висновок. Стратегічне управління персоналом, зокрема його вплив на виявлення та розвиток талановитих працівників в контексті підприємства, є вагомим складовою стратегічного управління організації. Досліджені методи та підходи до ідентифікації талантів у сучасних умовах впливають на рівень конкурентоспроможності організації. Важливо підкреслити, що стратегічне управління персоналом є важливим інструментом для досягнення успіху в бізнесі. Виявлення та розвиток талановитих працівників допомагає підприємству піднятися на новий рівень конкурентоспроможності та досягти своїх стратегічних цілей. Завдяки правильно обраному підходу до управління персоналом, компанії можуть забезпечити сталість та ефективність свого колективу, що є ключовим для відновлення та росту в сучасних умовах бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Драган О. І., Пилипенко М. Л. Розвиток управління талантами в системі менеджменту персоналу підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. №33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-52> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/924/886> (дата звернення 15.10.2023).

2. Тимошенко В. А. Талант–менеджмент як невід’ємна складова успіху організації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2022. 2(10). С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32750/2022-0205>

3. Лігоненко Л. О., Цимбалюк І. О., Демченко О. В. Талант–менеджмент як інноваційна концепція та інструмент управління людськими ресурсами бізнес–організації. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2021. №2. С. 35–43. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-2-6962>

4. Пронько Л. М., Колесник Т. В., Самборська О. Ю. Особливості ведення ділових переговорів в різних країнах світу. *Annali d’Italia*. 2020. № 10. Vol. 4. С. 49–57.

5. Новікова М. М., Швед А. Б. Сучасні тенденції розвитку HR-менеджменту на підприємствах України. *Проблеми економіки*. 2021. № 4. С.127–133. URL: <http://surl.li/igyzh> (дата звернення 15.10.2023).

6. Youcontrol: веб-сайт. URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/43163741/ (дата звернення 20.06.2023).

7. Youcontrol: веб-сайт. URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/40061980/ (дата звернення 25.06.2023).

8. Youcontrol: веб-сайт. URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/41931686/ (дата звернення 29.06.2023).

10. Шкригун Ю. О. Генезіс поняття «логістична діяльність підприємства». *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 183-190. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).183-190](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).183-190) .

Ярослав ЦАРЮК*,
студент 4-го курсу,
факультет агрономії та лісівництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИМОГИ ДО СИСТЕМИ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСТВА

Анотація. У даній статті представлено актуальність проблеми систем ведення господарства у сучасному контексті. Враховуючи історичний досвід і сучасні тенденції, проаналізовано еволюцію систем господарювання від їхнього зародження до нинішнього стану. Розглянуто поняття, функції та ключові принципи системи господарювання, приведена класифікація за різними

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

критеріями, включаючи масштаб, ступінь автоматизації, сферу застосування та методологію. Акцентовується увага на сучасних вимогах до систем, зокрема щодо надійності, адаптивності та інтеграції. Проаналізовано проблеми і перспективи розвитку, а також сформовані рекомендації щодо удосконалення систем ведення господарства.

***Abstract.** This article presents the relevance of the problem of farming systems in the modern context. Taking into account historical experience and modern trends, the evolution of economic systems from their origin to the current state is analyzed. Concepts, functions and key principles of the management system are considered, classification is given according to various criteria, including scale, degree of automation, scope of application and methodology. Emphasis is placed on modern requirements for systems, in particular regarding reliability, adaptability and integration. Problems and prospects of development were analyzed, as well as recommendations for improving farming systems were formed.*

Вступ. Виробництво – найважливіша сфера людської діяльності з перетворення предметів праці з метою задоволення потреб всіх суб'єктів суспільства. Таким чином, виробнича функція охоплює всі дії, що безпосередньо пов'язані з виготовленням товарів чи наданням послуг.

Ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва вимагає найбільш повного і раціонального використання виробничих ресурсів підприємства. Цьому сприяє запровадження науково обґрунтованої економічної системи.

Виклад основного матеріалу. Економічна сутність виробничої системи полягає у створенні доданої вартості як різниці між вартістю вкладень та вартістю або ціною кінцевого продукту.

Система господарства – це комплекс правильної спеціалізації підприємства, раціонального поєднання галузей, соціально-економічних, агротехнічних і тваринницьких технологій та організаційних заходів, спрямованих на всебічне використання виробничого потенціалу підприємства і отримання максимального прибутку.

Ефективний розвиток аграрних формувань можливий за умови раціонального використання виробничих ресурсів (землі, засобів виробництва, робочої сили), а особливо – біоресурсів. Цьому сприяє впровадження науково-обґрунтованої системи ведення господарства. Це означає, що апробація моделей новостворених організаційних структур потребує їх наукового обґрунтування, розробки стосовно конкретних умов господарства науковообґрунтованих систем ведення господарства, як основи їх бізнес-планів, з метою досягнення проєктних техніко-економічних показників господарства.

Система ведення господарства – сукупність технологічних, організаційних і економічних заходів, спрямованих на удосконалення спеціалізації виробництва й поєднання галузей, систем їх ведення, підвищення інтенсивності і економічної ефективності сільського господарства з урахуванням впливу природно-

економічних факторів, які забезпечують максимальну кількість продукції з одиниці земельної площі при найменших затратах праці і коштів, тобто одержання максимального прибутку [1. с.79].

Система ведення господарства – це сукупність економічних, організаційних, технічних і технологічних принципів побудови і ведення виробництва в конкретних умовах. Науково-обґрунтована система ведення господарства охоплює всі сторони аграрного виробництва:

- раціональне розміщення і спеціалізацію;
- оптимальне поєднання галузей;
- інтенсифікацію;
- найефективніші методи використання землі, праці і капіталу;
- впровадження прогресивних методів організації праці;
- вдосконалення планування виробництва;
- обґрунтування методів матеріальної зацікавленості працівників у збільшенні виробництва продукції і зниженні її собівартості.

Класифікація систем господарства здійснюється:

- 1) за регіональними рівнями (для країни, зони, області, району, підприємства);
- 2) за галузевим принципом (системи рослинництва, системи тваринництва, системи допоміжних і обслуговуючих виробництв для підприємства);
- 3) за технологічною ознакою (системи землеробства, системи удобрення, системи годівлі худоби, системи машин, системи оплати праці та ін.);
- 4) за структурним принципом (виробнича, організаційна, соціальна структура підприємства).

Концепція наукової економічної системи охоплює всі сторони сільськогосподарського виробництва:

- раціональне розміщення та спеціалізацію;
- правильне комбінування виробництв;
- інтенсифікацію;
- найбільш ефективне використання капітальних вкладень;
- впровадження прогресивних методів організації праці;
- вдосконалення форм управління та планування виробництва;
- матеріальні вигоди працівників у збільшенні випуску продукції та зниженні собівартості, тим самим підвищуючи ефективність у всіх галузях.

Його основними ланками є спеціалізація і раціональне поєднання промисловості, систем рослинництва, тваринництва, машин, організацій і господарської діяльності. Чим нижчий регіональний рівень розвитку систем сільського господарства, тим більш глибоким і специфічним має бути їх розвиток [2].

На формування та розвиток систем землеробства сільськогосподарських підприємств впливає низка виробничих факторів та умов. Головним є ресурсний потенціал підприємства, тобто наявність у підприємства матеріально-технічної бази, робочої сили та земельних ресурсів.

Системи ферм розробляються під кожен конкретний бізнес. При цьому широко використовуються рекомендації науково-дослідних установ, кращі результати діяльності підприємств та їх виробничих підрозділів, нормативні матеріали тощо.

У сучасних умовах, коли виробничі процеси в сільському господарстві стають все більш складними і технологічними, необхідність у вдосконаленні систем ведення господарства значно зростає. Від їх ефективності залежить продуктивність господарювання, вартість продукції та здатність конкурувати на ринку.

Приклад в Україні: Українські агрохолдинги, такі як "Мрія" або "Аграрний фонд", використовують сучасні системи ведення господарювання для контролю за процесами вирощування, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції.

Приклад у світі: великі агрокомпанії, такі як "Monsanto" або "Cargill", впроваджують високотехнологічні системи ведення господарства, які дозволяють прогнозувати врожайність, оптимізувати використання добрив та контролювати якість продукції.

Мета та основні завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз і класифікація сучасних систем ведення господарювання в сільському господарстві, вивчення їх ефективності та впливу на результативність аграрних підприємств. Основні завдання включають в себе вивчення технологій, методів та підходів, які застосовуються в сільському господарстві для автоматизації та оптимізації господарювання.

Приклад в Україні: Українські фермерські господарства активно впроваджують системи прецизійного землеробства, які дозволяють точно дозувати внесення добрив, контролювати вологість ґрунту та здійснювати регулярний моніторинг стану рослин.

Приклад у світі: Компанія "John Deere" пропонує інноваційні рішення для прецизійного сільського господарства, включаючи автоматизоване обладнання, сенсори для моніторингу полів та системи для аналізу даних, які допомагають фермерам приймати обґрунтовані рішення щодо господарювання.

Перший досвід організації господарювання та його систематизації: давні цивілізації, такі як месопотамці, єгиптяни або індуси, вже використовували прості системи ведення господарювання. Це, в основному, базувалося на ручних записах, які допомагали вести облік врожаю, скоту та інших ресурсів.

Давні єгиптяни використовували ієрогліфи для запису інформації про врожай, податки та розподіл ресурсів. Ці записи стали одними з перших в історії "систем ведення господарювання" [3].

З розвитком техніки та технологій, сільське господарство ставало дедалі більш автоматизованим. У 20 столітті, з виникненням комп'ютерів, почали розроблятися перші електронні системи ведення господарювання для агробізнесу.

Однак великий стрибок відбувся з появою Глобальних систем визначення місцезнаходження (GPS) та супутникового моніторингу. Це дало змогу

розробити системи прецизійного (точного) землеробства, які могли б детально аналізувати кожен метр поля.

Перші GPS-системи в сільському господарстві були надто великими та дорогими, але вони дозволяли фермерам створювати детальні карти полів і визначати місця, де потрібно було внести більше добрив або води.

З розвитком Інтернету речей (IoT) сільське господарство отримало можливість використовувати сенсори для вимірювання вологості ґрунту, стану рослин та інших важливих параметрів. Ця інформація потім використовується для оптимізації процесів господарювання.

На сьогоднішній день фермери використовують безпілотні літальні апарати (дрони) для моніторингу полів, виявлення захворювань рослин і навіть для прогнозування врожаю.

Поняття системи ведення господарювання в сільському господарстві визначається як комплекси технологій, методів та інструментів, що допомагають аграріям оптимізувати виробничі процеси, забезпечити ефективне використання ресурсів та підвищити продуктивність роботи. Така система є набором інструментів, які включають програмне забезпечення, апаратні засоби, датчики, супутникові системи та інші технології, що забезпечують збір, обробку та аналіз даних про стан поля, рослин, погодні умови та інші фактори [4].

Основні характеристики таких систем включають автоматизацію, де більшість процесів, від моніторингу до прийняття рішень, автоматизовані. Інтеграція дає можливість комбінувати дані з різних джерел, а адаптивність дозволяє системам адаптуватися до змін умов.

Основні завдання такої системи полягають у моніторингу стану поля і рослин, прогнозуванні врожаю та оптимізації внесення ресурсів. Її функції включають збір даних, аналіз, візуалізацію інформації та допомогу у прийнятті рішень.

При формуванні такої системи важливо зосередитися на інтегрованості, масштабованості, гнучкості та безпеці. У реалізації ключовим є постійний моніторинг ефективності системи та корекція її роботи на основі результатів та відгуків користувачів.

Системи ведення господарювання в агросекторі представляють широкий спектр інструментів і технологій, які можна класифікувати залежно від ряду ознак.

З масштабу підприємства чи господарської одиниці виокремлюють мікросистеми для малих фермерських господарств та макросистеми для великих агрохолдингів. Перші зазвичай мають обмежені можливості, тоді як останні - мультифункціональні і обробляють великі обсяги даних.

За функціональними можливостями системи можуть бути спрямовані на моніторинг, управління чи прогнозування. Моніторингові системи збирають дані, управлінські допомагають приймати рішення, а прогностичні спрямовані на передбачення майбутніх умов чи потреб.

За сферою застосування системи можуть бути землеробські, скотарські або лісівницькі, залежно від підгалузі сільського господарства, де вони використовуються.

Та що стосується технологічних рішень, то можливе використання систем на основі супутникового моніторингу, дронів або Інтернету речей. Кожна технологія має свої особливості та переваги.

Таким чином, в залежності від потреб та умов господарювання аграрії можуть обрати відповідні системи для оптимізації своєї роботи і підвищення продуктивності.

Системи ведення господарювання в сільському господарстві слугують ключовим інструментом у сучасних умовах, коли ефективність, оптимізація ресурсів та сталість господарювання стають вирішальними.

Серед основних технічних вимог визначаються надійність системи, її сумісність з іншими технологіями та масштабованість. Це означає, що система повинна надійно працювати в різних умовах, легко інтегруватися з існуючим обладнанням та програмами, а також здатна розширюватися відповідно до потреб господарства.

З позиції функціональності система повинна включати в себе різноманітні інструменти, бути адаптивною до змінних умов і інтуїтивно зрозумілою для користувача.

Економічні вимоги передбачають, що система має бути доступною за вартістю, при цьому демонструвати високу ефективність і короткі терміни окупності.

Також система повинна враховувати екологічний аспект, сприяючи сталому розвитку сільського господарства і мінімізуючи її вплив на навколишнє середовище.

В умовах швидкого розвитку технологій особливо актуальними стають вимоги до інтеграції з іншими системами. Архітектурна сумісність, автоматизований обмін даними, безпека та гнучкість – все це важливі аспекти, які визначають ефективність інтеграції систем ведення господарювання.

Отже, при виборі або розробці системи ведення господарювання важливо враховувати ці вимоги, щоб забезпечити найвищу віддачу від інвестованих ресурсів та досягти оптимальних результатів у господарюванні.

Сільське господарство переживає значущі технологічні зміни, оскільки воно стрімко інтегрує інноваційні технології в усіх сферах виробництва. Ці нововведення призначені для того, щоб допомогти аграріям краще розуміти та управляти своїми ресурсами, виробляти більше продуктів з меншим впливом на довкілля і отримувати більший дохід [5].

Однак, як і будь-які нововведення, ці системи не вільні від викликів. Один з найбільших викликів полягає в тому, щоб зробити ці системи доступними та зрозумілими для всіх фермерів, незалежно від їх розміру та технічного рівня підготовки.

Водночас перспективи дуже заохочуючі. Дрони можуть перетворити спосіб, яким ми моніторимо та управляємо полями. Штучний інтелект і машинне

навчання мають потенціал революціонізувати прогнозування та прийняття рішень в агросекторі. А біотехнології можуть допомогти нам створювати більш стійкі і продуктивні рослини.

Зрештою, для того, щоб максимально використовувати ці переваги та уникнути потенційних пасток, важливо мати комплексний підхід до впровадження та управління системами ведення господарювання, що включає в себе навчання, підтримку та постійне оновлення. Такий підхід допоможе забезпечити стійке майбутнє для сільського господарства та тих, хто з ним пов'язаний [6].

Висновки. Системи ведення господарювання в аграрному секторі стали ключовими інструментами для оптимізації виробничих процесів, збільшення продуктивності та ефективного використання ресурсів. Втім, разом з перевагами, існуючі системи представляють певні виклики, зокрема високі вартості, складність впровадження, та залежність від технологій. Сучасні технологічні нововведення, такі як IoT, блокчейн, штучний інтелект та дрони, вже активно інтегруються у сільське господарство, відкриваючи нові горизонти для діяльності фермерів.

Завдяки технологічному прогресу, ми спостерігаємо появу нових і більш ефективних систем ведення господарювання, що забезпечують глибоку інтеграцію різних платформ та надають гolistичне розуміння агробізнесу. Важливим чинником є підвищення освіченості та компетентності фермерів. Екологічні питання та глобалізація ринку продовольства також формують основні тренди розвитку цих систем, покладаючи акцент на сталість, прозорість і відповідність міжнародним стандартам.

Для ефективного впровадження нових систем важливо:

- Ретельно вибирати системи відповідно до потреб господарства.
- Інвестувати в освіту і навчання персоналу.
- Забезпечити сумісність нових технологій з існуючими.
- Вести активну співпрацю з технологічними партнерами.
- Гарантувати безпеку даних та інформації.
- Враховувати екологічні аспекти та глобальні тенденції при виборі систем.

Сучасний аграрний сектор потребує інноваційних рішень. Впровадження передових систем ведення господарювання є не лише можливістю, але й нагальною необхідністю для підтримання конкурентоспроможності на сучасному ринку.

Список використаних джерел:

1. Організація і економіка використання біоресурсів: підручник / Г.М. Калетнік, О.П. Скорук, Д.М. Токарчук. Вінниця: ВНАУ, 2018. 297 с.
2. Мороз В.С., Тельнов А.С. Організація виробництва. Навчальний посібник. Львів: Новий Світ. 2011. 256 с.

3. Система ведення господарства. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=306883> (дата звернення: 09.09.2023)
4. Система ведення господарства. URL: <https://studfile.net/preview/3541205/> (дата звернення: 10.09.2023)
5. Виробничі системи і процеси. URL: <http://feb.tsatu.edu.ua/ebook/mn/ov/page3.html> (дата звернення: 10.09.2023)
6. Організація та планування діяльності підприємства. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/5081/np-organizaciya-ta-planuvannya-diyalnosti-pidpryemstva.pdf> (дата звернення: 11.09.2023)

Марина ЧОРНА*,
студентка 4-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ДЛЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

***Анотація.** У статті проаналізовані основні причини кризи та способи їх вирішення. Охарактеризовано ознаки, які допоможуть зрозуміти, що підприємство охопила криза. Акцентовано увагу на стратегіях вирішення проблем та знаходження виходу з кризових ситуацій. Створення бізнес-плану для відновлення процесу роботи.*

***Abstract.** The article analyzes the main causes of the crisis and ways to solve them. The signs that will help to understand that the enterprise has reached a crisis are described. Attention is focused on strategies for solving problems and finding a way out of crisis situations. Creating a business plan to restore the work process.*

Вступ. Термін стратегічний менеджмент було введено в лексикон вчених та бізнесменів наприкінці 60-70-х років 20 століття. Тенденції розвитку світової економіки викликали поступове зміщення фокусу уваги менеджерів із внутрішнього середовища підприємства на його зовнішнє середовище, щоб своєчасно та адекватно реагувати на зміни, що постійно відбуваються в ньому. Першим реальним кроком на шляху до глибокого розуміння необхідності стратегічного управління стала розширена конференція в Піттсбурзі (США, травень 1971), на якій були підбиті підсумки розвитку стратегічного підходу в управлінні західними та східними компаніями та намічено основні напрямки

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

подальшого розвитку стратегічного менеджменту. З 1973 року принципи стратегічного управління поступово отримали визнання у розвинених країнах із ринковим типом економіки, і з кінця 80-х — початку 90-х вони стали домінувати у більшості корпорацій світу. Стратегічний менеджмент часто називають "ринковим стратегічним менеджментом". На цьому наголошує ринкову, зовнішню орієнтацію підприємства. Відповідно, стратегічний аналіз також має бути спрямований насамперед на вивчення ринку, а вже потім на вивчення внутрішніх ресурсів та можливостей [1].

Зрозуміло, що основна мета управління прибуток є, але водночас необхідно застосовувати раціональну систему керування. Саме тому стратегічне управління спрямоване на встановлення, пояснення та досягнення мети організації з використанням найбільш оптимальних схем. Здається все йде добре і підприємство чи компанія розвивається, але може наступити криза. Що таке криза і що робити у такій ситуації?

Виклад основного матеріалу. У трактуваннях кризового стану підприємства можна виділити такі два компоненти:

- суб'єктивний, коли криза визначається на основі ставлення керівництва як явища для підприємства;
- об'єктивна, коли криза визначається на основі відповідності параметрів підприємства до вимог довкілля.

Криза – походить від грецької – різкий перелом, тяжкий перехідний стан, крайня точка занепаду, гострий дефіцит, суперечливість. Це переломний момент у функціонуванні будь-якої системи, коли вона піддається зовнішньому чи внутрішньому впливу, що вимагає від нього якісно нової по суті реакції. Головною особливістю кризи є те, що вона загрожує руйнуванням системи.

Криза на підприємстві – це загострення протиріч у соціально-економічній системі організації, яке ставить під загрозу її життєздатність у навколишньому середовищі та вимагає від неї якісно нових змін.

Найбільш типовими є два варіанти виходу із кризової ситуації:

- Успішне її подолання;
- Ліквідація підприємства як крайня форма.

Найбільш значущі терміни, що пояснюють суть кризи:

- а) загострення – більш напружений, нестерпний та непримиренний стан;
- б) загроза – можливість чи неминучість виникнення чогось небезпечного, невдалий;
- в) міцний – здатний вижити у важких умовах, переносити несприятливі умови;
- г) довкілля – сукупність економічних умов, у яких підприємство працює;
- д) якісно нові зміни – перетворення у системі організації підприємства.

Істотні ознаки кризи лише на рівні підприємства [2].

1. Криза відображає суть і характер протиріч, що накопичилися в рамках економічної системи та потребують їх вирішення для забезпечення подальшого функціонування чи розвитку системи. Ступінь загострення наявних протиріч визначає стадію кризи, її тривалість, характер наслідків тощо.

2. Криза підприємства – це процес (не явище), яке характеризується певною тривалістю і, відповідно, має певні часові межі. У ході кризи можна виділити окремі етапи, що відрізняються за часом, тривалістю, формами та інтенсивністю прояву, необхідністю управління.

3. Криза – об'єктивний економічний процес, в основі якого формуються тенденції розвитку окремих видів діяльності підприємства, окремих її підсистем керування. Кризи не лише розглядаються як об'єктивно неминучі, але й як об'єктивно необхідні, оскільки несуть як руйнівний, так і відновлюючий характер [7].

4. Основною ознакою кризи є значне порушення чи втрата життєвих сил. Стан підприємства через порушення властивостей життєздатності. Подолання кризи чи відновлення життєздатності пов'язане з відновленням параметрів завдяки внутрішнім та зовнішнім діям керівництва.

5. Криза може виникнути на всіх етапах життєвого циклу підприємства, виступати гальмом подальшого розвитку компанії та переходу до наступної стадії його розвитку або виконувати функцію ініціації передчасного старіння та ліквідації підприємства. Кожна стадія життєвого циклу має свої власні причини та особливості перебігу і подолання кризи.

6. Криза носить циклічний характер, тобто виникає з певною періодичністю. Причому ця періодичність є індивідуальною характеристикою підприємства.

7. Розгортання кризи породжується поєднанням зовнішніх та внутрішніх факторів. Фактори, співвідношення між якими та перелік яких також індивідуальні.

8. Виникнення кризи визначає певні загрози та ризики для процесу функціонування підприємства та його подолання кризи має певні наслідки для подальшої «долі» підприємства – позитивні, якщо знайшли рішення проблеми або негативні, якщо наслідком кризи є зупинення діяльності підприємства, виникнення ситуації банкрутства.

Кризові явища у діяльності підприємства – момент різкого загострення. Протиріччя, що виникають у процесі взаємодії окремих елементів мікроекономічної системи між собою та із зовнішнім середовищем. Такі протиріччя виникають між:

1) кількісними та якісними характеристиками продукції (товарів, послуг) та відповідними показниками ринкового попиту;

2) можливою та необхідною виробничою потужністю підприємства;

3) необхідною кількістю ресурсів, що споживаються підприємством;

4) ринковою вартістю продукції та сумою понесених при цьому витрат виробництва, які повинні бути компенсовані за рахунок отриманого доходу;

5) між фактичним та плановим розподілом прибутку товариства на виробничий та соціальний розвиток.

Нагромадження протиріч призводить до дисбалансу економічної системи та погіршення її загального стану, тобто виникає ситуація, яка змінює зовнішні, внутрішні та вихідні параметри, що діють на систему, не компенсують один

одного, та їх сума не дорівнює нулю. В результаті спочатку погіршується, а потім поступово втрачає життєздатність підприємство, можливість повернення до рівноважного стану, є нестача ресурсів або можливості підприємства для її подальшого розвитку.

Причини криз, що виникають на підприємствах, можуть бути різними. Вони поділяються на об'єктивні, пов'язані з циклічними потребами модернізації та реструктуризації підприємств, а також за несприятливих зовнішніх впливів у середовищі організацій, та суб'єктивні, що відображають помилки та прогалини в управлінні. Причини криз можуть бути природними. Характер, що відображає кліматичні явища, землетруси, повені та інші катаклізми природної властивості. А ще вони можуть носити рукотворний відбиток, пов'язаний із людською активністю.

Причини кризи можуть бути зовнішніми та внутрішніми. Перші пов'язані з тенденціями та стратегіями макроекономічного розвитку або навіть глобального розвитку економіки, конкуренція, політична ситуація у країні. Другий – з ризикованими маркетинговими стратегіями, внутрішні конфлікти, недоліки в організації виробництва, недосконалість управління, інновації та інвестиції, політика. Якщо кризу розуміти саме так, то можна констатувати, як та обставина, що небезпека кризи завжди існує і її необхідно передбачати.

У розумінні кризи велике значення мають не лише її причини, а й різні наслідки: можливе відновлення організації чи її руйнування, відновлення чи виникнення нової кризи. Вихід із кризи який завжди пов'язані з позитивними наслідками, не може виключити перехід до стану нової кризи, яка може бути ще глибшою. Тривалі кризи можуть виникати як ланцюгова реакція. Загалом, наслідки кризи безпосереднім чином пов'язані з двома факторами: його причинами та можливістю управління кризовими процесами розвитку. Наслідки кризи можуть призвести як до різких змін, так і до помірних довгострокових та помірних змін з послідовним висновком. І відбуваються посткризові зміни у розвитку організації: довгострокові та короткострокові, якісні та кількісні, оборотні та незворотні. Тому керівництво має бути гранично відповідальним під час прийняття рішень.

Практика показує, що кризи різняться не лише за своїми причинами і наслідками, але й за своєю суттю. Необхідність класифікації криз пов'язана із засобами та способами управління ними. Залежно від проблеми можна виділити макро та мікрокризи. Макрокризі характерні досить великі обсяги та масштаби проблеми. Мікрокриза має лише одну проблему чи групу проблем. Особливість кризи полягає в тому, що вона, навіть будучи малою і незначною, як ланцюгова реакція, може поширитися на всю систему чи всю проблему розвитку, тому що відбувається органічна взаємодія всіх елементів. Але це відбувається тоді, коли немає антикризового управління, відсутні заходи щодо локалізації кризи та зменшення її гостроти чи навпаки, коли здійснюється спокійна мотивація розвитку кризи, це також можливо. Безпосередні причини кризи діляться на природні, соціальні та екологічні. Перші зумовлені природними умовами життя та діяльності людини. До причин таких криз належать землетруси, урагани,

пожежі, зміна клімату, повені. Все це не може не позначитися на економіці та психології, людських, соціальних та політичних процесах. У певних масштабах такі природні явища породжують кризи.

Суспільні відносини у всіх їхніх формах також можуть бути причиною кризи. Розуміння та розпізнавання криз має велике значення у сучасних відносинах людини до природи. Це кризи, що виникають під час змін природних умов, викликані діяльністю людини – виснаження ресурсів, забруднення довкілля, поява небезпечних технологій, нехтуючи вимогами законів природного балансу. Кризи також можуть бути передбачуваними (регулярними) та несподіваними (випадковими). Очікувані кризи виникають як етап розвитку, вони передбачувані та спричинені об'єктивними причинами, може знадобитися накопичення факторів, пов'язаних із виникненням кризи, реструктуризація виробництва, зміна структури. Несподівані кризи часто є результатом грубих помилок в управлінні, або будь-яких природних явищ, або економічної залежності, які сприяють розширенню та поширенню локальних криз. Різновидом передбачуваних криз є циклічна криза (звичайно, якщо природа кризи та її природа відомі та вивчені). Це може статися періодично і має відомі фази свого початку та прогресування. Існують також явні та латентні (приховані) кризи. Перша течія помітна і легко виявляється. Інші приховані, протікають порівняно непомітно і тому найнебезпечніші. Кризи глибокі та легкі. Глибокі, гострі кризи часто призводять до руйнування різноманітних структур соціально-економічної системи. Вони течуть складно та нерівномірно, часто акумулюють у собі безліч протиріч, пов'язують їх у заплутаний клубок, м'які кризи протікають послідовніше і безболісно, їх можна передбачити, їх легко контролювати. Криза – об'єктивне явище у соціально-економічній системі. Це уявлення згідно з розумінням того, що функціонування та розвиток соціально-економічної системи ґрунтуються на керованій діяльності. Бажання ефективного управління економічною системою може виражатися у прагненні до розширення сфери управління, тобто, скорочення частки некерованих процесів. І певною мірою воно працює. Можна припустити, що в майбутньому людина взагалі буде виключена з кризи у розвитку соціально-економічних систем, а нинішні кризи характеризують лише рівень людського розвитку, нестачу знань, недосконалість управління. Таке припущення видається логічним. Проте вся практика розвитку суспільства та економіки у всі періоди історії показує, що, незважаючи на кризи «людської природи», їх поки що не можна уникнути, тому дуже важливим з нашого погляду є своєчасне виявлення та розпізнавання симптомів, виникаючі кризи.

Must have по оптимізації бізнес-процесів підприємства [3] :

1. Скорочення витрат.

Зменшити витрати на оренду: перенести компанію в офіс меншого розміру або подалі від центру. По можливості організувати роботу співробітників із дому. Це стосується програм, ефективність яких очікується не раніше, ніж за рік.

2. Бізнес-процеси.

Ви можете скоротити витрати в кожному відділі і в кожному процесі, але розумніше подумати про те, від чого ви можете повністю відмовитися вже сьогодні. Зараз час нестандартних рішень, будьте гнучкими. Не бійтеся, що співробітники зрозуміють, що в компанії справи погані, якщо ви оптимізуєте процеси та дійдете до доцільного вирішення цієї проблеми, зможете знайти вихід із скрутної ситуації. Важливо коротко та чесно пояснити, що ви робите та чому.

3. Безпека.

Перевести рахунки до надійних банків. Припустимо, що будь-який з ваших постачальників може збанкрутувати будь-якої миті і вас навряд чи попередять заздалегідь. У вас має бути альтернативний варіант. Пам'ятайте, що ваші клієнти також можуть мати труднощі. Не будьте надто суворі з оплатою. У кризу ваші клієнти підуть шукати того, хто запропонує м'якші умови, і тут ви можете програти. Ваша команда – це ваш золотий резерв, який допоможе вам вижити у скрутну хвилину. Перевіряйте атмосферу в колективі, розмовляйте, питайте, вживайте заходів, щоб утримати ключових співробітників.

4. Клієнт.

Спробуйте зателефонувати клієнтам. Домовтеся про зустріч і поспілкуйтеся, запитайте, що сьогодні важливо для клієнтів. Що вони думають про ваш продукт або послугу, чи є у них пропозиції чи коментарі. Ви дізнаєтеся про своїх клієнтів більше, ніж будь-хто інший вам розповість. І вам не знадобляться місяці досліджень, щоб зрозуміти, що відбувається і чому змінюється поведінка клієнтів щодо вашого продукту або послуги.

5. Цінність об'єднання.

Вступіть у співпрацю. Альянси з компаніями, де змінні витрати на одного клієнта невеликі, порівняно із загальними витратами, особливо ефективні. Подумайте, які компанії та як ви можете об'єднати, щоб скоротити загальні витрати та створити велику цінність для клієнтів.

6. Послуги та продукти.

Однією з головних цілей має бути збереження доступності товарів для покупців в умовах збільшення доходів компанії. Якщо ви надаєте послуги, постарайтеся розбити їх на частини чи етапи, щоб загальна вартість розбилася на кілька сум, кожна з яких невелика. Припустимо, у вашій компанії товар загальна вартість становить досить велику суму. У період кризи будь-яка велика сума погано впливає на клієнта. Найкраще запропонувати кілька окремих послуг, у яких розподіляється вартість загальної послуги.

7. Продаж.

Попит на ринку може падати, але вашим завданням є зробити так, щоб у вашій компанії не падали продажі. І єдиний спосіб – вчасно регулювати ціни на товар. Успішні інвестори вміють купувати, коли всі продають, та продавати, коли всі купують. Припустимо, всі скорочують витрати на рекламу, ви їх збільшите і тим самим отримуєте перевагу перед конкурентами. Клієнтам та споживачам важливо, щоб ви були на плаву.

Головною особливістю антикризового бізнес-планування є його короткостроковий характер. Це не означає, що антикризове бізнес-планування не може бути довгостроковим, але його доведеться переглядати частіше.

Тому доцільно скласти план на мінімальний період, проаналізувати досягнуті за місяць цілі та скоригувати завдання з урахуванням результатів та стану ринку. При цьому реалізація загальної стратегії розбита на кілька етапів, але залишається постійною, а проміжні плани та цілі коригуються. Головною перевагою антикризового планування є можливість регулювати та коригувати дії, щоб утримати компанію на заданому стратегічному та запланованому курсі.

Висновки. На основі проведених досліджень, встановлено, що, будь-яке підприємство може зіткнутися з кризою. Головне вчасно зрозуміти це та усвідомити у якому порядку дій знаходити вихід з неї, розробивши новий план та переглянувши всі можливі стратегії, взявши до уваги витрати та попит на товар, щоб він був актуальним серед покупців.

Список використаних джерел:

1. Тактичний та стратегічний менеджмент підприємств: обліковий аспект: монографія / Н.Л. Правдюк, І.М. Лепетан, К.В. Бурко. Вінниця. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2020. 448 с.
2. Ковалевська А. В. Конспект лекцій з дисципліни «Антикризове управління підприємством». Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 140 с.
3. Як розробити антикризовий бізнес-план URL: <https://mind.ua/openmind/20220377-vihid-e-yak-rozrobiti-antikrizovij-biznes-plan> (дата звернення: 09.10.2023)
4. Мошківська Д.В. Кризи на підприємстві: типи та причини. *IV Міжнародна науково-практична конференція "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи"*. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ. 2023. С. 169-170.
5. Страховий менеджмент: підручник / Ю.В. Алескерова, І.Ю. Салькова, Л.І. Федоришина. Вінниця: ВНАУ, 2019. – 295 с.
6. Переверзева І.Ф. Формування стратегії розвитку підприємства. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 19. 2017. С. 73-79.
7. Кривов'язюк І.В. Антикризове управління підприємством : навчальний посібник. 3-тє видання, доповн. і переробл. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 396 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ

А

н
о
т
а
ц
і
я

Стаття присвячена розгляду особливостей комунікативної діяльності публічного службовця, як одного зі шляхів реалізації теорії лідерства в публічній сфері. *Abstract* *Діяльність публічного службовця є важливою складовою частинною в реалізації теорії лідерства в публічній сфері. Ця стаття присвячена розгляду особливостей комунікативної діяльності публічного службовця, як одного зі шляхів реалізації теорії лідерства в публічній сфері. Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати, як публічний службовець може ефективно використовувати свої навички лідерства в публічній сфері. Для цього аналізується роль публічного службовця в реалізації теорії лідерства в публічній сфері. Також розглядаються особливості комунікативної діяльності публічного службовця, які можуть впливати на його ефективність. Висновки статті свідчать про те, що публічний службовець повинен бути здатним ефективно використовувати свої навички лідерства в публічній сфері. Це означає, що він повинен бути здатним ефективно використовувати свої навички лідерства в публічній сфері. Також він повинен бути здатним ефективно використовувати свої навички лідерства в публічній сфері. Це означає, що він повинен бути здатним ефективно використовувати свої навички лідерства в публічній сфері.*

Вступ. В сучасному світі професіоналізм у комунікативній діяльності публічного службовця відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні ефективної взаємодії між державними структурами та суспільством. Особливості його розвитку та реалізації вимагають всебічного аналізу й узагальнення, враховуючи специфіку сучасних викликів та технологічних можливостей. Напрацювання якісних стратегій комунікації, обізнаність у сфері етики та мистецтва взаємодії, а також адаптація до змін у суспільному та політичному контексті стають критичними факторами для успішної реалізації місії публічного службовця. У цьому контексті аналіз професіоналізму в

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

комунікативній діяльності виявляється важливим кроком до вдосконалення системи публічного управління та забезпечення сталого розвитку суспільства. В даній статті досліджуються ключові аспекти професіоналізму у комунікативній діяльності публічного службовця, а також надається аналіз його впливу на якість та ефективність взаємодії з громадськістю.

В

и
к
л
а
д

о

с В комунікативному процесі можна виділити вісім базових елементів.
н Відправник (адресант) – суб'єкт (особа, група, організація, суспільний інститут тощо), який генерує ідеї або збирає інформацію та передає її визначеному чи невизначеному одержувачу. Відправник вирішує, яку ідею чи інформацію варто зробити предметом комунікативного обміну, та (за необхідності/можливості) якій цільовій аудиторії та в який спосіб (якими комунікативними каналами) буде адресована ця ідея (інформація)[4].

о 2. Кодування – це процес перетворення ідей (інформації) у знаки та символи (зображення, звуки, мову, жести тощо), а також форму, придатну для трансляції певними комунікативними каналами (наприклад, радіозвернення голови обласної ради записується українською мовою на цифровий диктофон), а такий спосіб на етапі кодування ідея (інформація) перетворюється у повідомлення. На етапі кодування необхідно з'ясувати, чи буде здатна цільова аудиторія декодувати це повідомлення. Відтак, повідомлення має кодуватися тими знаками та символами і в тій формі, що забезпечить його отримання та правильну інтерпретацію[1].

л 3. Повідомлення – ідея (інформація), закодована за допомогою певної сукупності знаків і символів, і підготовлена для передачі в певній формі одержувачу. Закодоване повідомлення сприймається стороннім суб'єктом (який не володіє декодером) лише як сигнал. Так, радіозвернення українською мовою для того, хто її не розуміє, або ж для власника радіоприймача, що не має впевненого прийому цієї радіохвилі, сприйматиметься просто як сигнал зі значенням «хтось про щось говорить».

і 4. Комунікативні канали – природні та штучно створені комунікативні засоби, за допомогою яких сигнал спрямовується від відправника до одержувача. Відправник повинен вибрати найбільш відповідний меті комунікації комунікативний канал, при цьому він може не обмежуватись одним каналом, а використовувати кілька. Наприклад, радіозвернення, записане цифровим диктофоном, можна передати безпосередньо по радіо, розмістити на веб-сайті в мережі Інтернет, транслювати через гучномовці на мітингу. Кожен сигнал може транслюватися лише відповідним комунікативним каналом.

Спілкування є видом спільної діяльності, між учасниками якої відбувається взаємодія та в якій партнери однаково активні і розглядають один одного як мету, а не як засіб. У системі публічної служби приділяється значної уваги питанням забезпечення якісним кадровим потенціалом, формування кадрів, їхнього розвитку, залучення та мотивації персоналу, оскільки від кадрів залежить

Радіозвернення, подане як звуковий файл для опублікування до газети, необхідно буде перекодувати – викладати у формі тексту. При цьому може порушитися зміст самого повідомлення[3].

5. Шум – природні та штучні перешкоди, що впливають на всі елементи комунікативного процесу і можуть його порушити на будь якому етапі. До шуму можна віднести перешкоди соціокультурного та техніко-технологічного характеру. Наприклад, особа, яка не бажає слухати радіозвернення голови обласної ради із певних політичних мотивів, вимкне приймач, інша особа не почує цього звернення у зв'язку з тимчасовими техногенними радіоперешкодами[4].

6. Декодування – процес, під час якого одержувач повідомлення перетворює одержаний сигнал на повідомлення шляхом розпізнавання та належної інтерпретації знаків і символів, за допомогою яких була закодована ідея (інформація).

7. Одержувач (адресат) – аудиторія або особа, яка одержує повідомлення та інтерпретує його. Одержувачем може бути як цільова аудиторія (особа), так і випадкова. Якщо реакція на одержані ідеї (інформацію) не потрібна чи не виникає, то процес комунікації на цьому закінчується. За умови повної інтерпретації повідомлення можна спостерігати чотири основні типи реакції

- д - зміна в знаннях одержувача;
- е - зміна настанов одержувача;
- р - зміна поведінки одержувача;
- ж - відсутність будь-яких змін.

За певних умов одержувач зобов'язаний або виявляє власне бажання направити відправнику повідомлення-відгук.

8. Зворотний зв'язок – ланка комунікації, призначенням якої є передача повідомлення-відгуку одержувача відправнику. Повідомлення-відгук спрямовується одержувачем відправнику з метою: а) підтвердження факту одержання повідомлення, б) уточнення змісту повідомлення, в) інформування про власну реакцію на зміст повідомлення. Зворотний зв'язок може відбуватися в використанні тих же комунікативних каналів, за якими надійшло перше повідомлення (каналами прямого зв'язку), або інших. Наприклад, зворотний зв'язок між головою обласної ради, який виголосив радіозвернення, та радіослухачами може відбутися шляхом: трансляції на тій же радіохвилі інтерв'ю з громадянами, які висловлюють свої думки щодо теми звернення, надходження листів громадян до обласної ради, публікації відгуків на звернення у соціальних мережах тощо [3].

Висновки. Отже, в контексті наукової статті про особливості комунікативної діяльності публічного управлінця, важливо підкреслити кілька ключових висновків:

Глибоке розуміння аудиторії: Публічні управлінці повинні мати глибоке розуміння своєї аудиторії, її потреб, очікувань та особливостей. Це вимагає [2].

вивчення та аналізу груп зацікавлених сторін, а також вміння адаптувати свій стиль комунікації до цих потреб.

Професійність у висловлюваннях: Публічні управлінці повинні володіти вмінням висловлювати свої ідеї та позиції чітко, конкретно та конструктивно. Вони мають уникати спекуляцій та маніпуляцій, а замість цього сприяти об'єктивному та відкритому обміну інформацією.

Ефективне використання засобів комунікації: Публічні управлінці повинні володіти вміннями ефективно використовувати різноманітні засоби комунікації, включаючи прес-конференції, соціальні медіа, веб-сайти, інтерв'ю та публічні виступи.

Етичність і цінності: При комунікації публічний управлінець повинен дотримуватися високих етичних стандартів та цінностей. Це означає виявлення шанобливого ставлення до всіх учасників комунікації, дотримання прозорості та інтегритету в усіх взаємодіях.

Постійне самовдосконалення: Оскільки сфера комунікаційних технологій постійно змінюється, публічні управлінці повинні бути готові до постійного самовдосконалення та навчання, щоб залишатися в курсі сучасних тенденцій та ефективних стратегій комунікації.

Загальний висновок полягає в тому, що комунікативна діяльність публічного службовця є критичним елементом успішного виконання їхніх обов'язків та підтримання довіри громадськості.

Список використаних джерел:

1. Дрешпак В.М. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2015. 168 с.

2. Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування : навч. посіб. / уклад.: Гошовська В.А. та ін. К

и 3. Комунікації в публічному адмініструванні: конспект лекцій. Шибаніна О.В., Клочан В.П., Тищенко С.І. та інші. Миколаїв : МНАУ, 2018. 200 в. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5037/1/Komunikatsiyi%20v%20publichnomu%20administruvanni.pdf>

К 4. Рачинська О.А. Оптимізація механізмів комунікативної взаємодії у сфері публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 4. С. 158–164. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6545&i=>

С

.

,

2

0

1

6

.

1

НАПРЯМ

6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
НАУКИ

Ольга МАР'ЯНКО*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Умови воєнного стану створюють надзвичайні виклики для збору та використання інформації через незвичайну складність та ризики, пов'язані з веденням збройного конфлікту. В статті розглядаються ключові аспекти збору та використання результатів допиту в умовах воєнного стану, зокрема, аналізуючи правовий фреймворк, етичні питання та методологічні виклики, що стоять перед фахівцями з інформаційної розвідки та військовими аналітиками. Досліджуються найкращі практики та стратегії збору та обробки інформації під час воєнних конфліктів, а також особливості використання результатів допиту для прийняття стратегічних та тактичних рішень на полі бою. В статті надаються рекомендації щодо підвищення ефективності та ефективності збору та аналізу інформації у воєнних умовах, допомагаючи забезпечити безпеку та національний інтерес у контексті конфлікту.*

***Abstract.** Martial law conditions create extraordinary challenges for the collection and use of information due to the extraordinary complexity and risks associated with the conduct of armed conflict. This article examines key aspects of the collection and use of interrogation results in martial law, particularly by analyzing the legal framework, ethical issues, and methodological challenges facing intelligence professionals and military analysts. The best practices and strategies for collecting and processing information during military conflicts are studied, as well as the*

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

peculiarities of using the results of interrogation to make strategic and tactical decisions on the battlefield. The article also provides recommendations for improving the effectiveness and efficiency of information gathering and analysis in a wartime setting, helping to ensure security and the national interest in the context of conflict.

Постанова проблеми. Воєнний стан завжди вважався надзвичайним періодом у житті кожної країни. Він супроводжується загрозою для національної безпеки, великими ризиками для громадян та вимагає від влади негайного та доречного реагування на ситуацію. У цих надзвичайних обставинах одним із ключових інструментів для забезпечення безпеки та успішного ведення військових операцій є збір інформації. Допит – це один із важливих методів збору даних у таких умовах.

Стаття спрямована на дослідження деяких особливостей використання результатів допиту в умовах воєнного стану. Вона розглядає важливі аспекти, пов'язані зі збором та використанням інформації під час ведення збройних конфліктів, зокрема, аспекти правового регулювання, етичні питання та методологічні виклики, з якими стикаються фахівці з інформаційної розвідки та військові аналітики.

Мета цієї статті – висвітлити важливість правильного та ефективного збору та аналізу інформації у воєнних умовах, а також надати читачам рекомендації щодо оптимізації цього процесу з метою забезпечення національної безпеки та ефективності військових операцій.

У світлі загострюючихся конфліктів та непередбачуваних ситуацій, розуміння особливостей використання результатів допиту є надзвичайно важливим для забезпечення стабільності та безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних принципів кримінального провадження, що має важливе значення для організації судового розгляду, є безпосередність дослідження показань, предметів і документів, яка гарантується статтею 23 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК). Право обвинуваченого на проведення перехресного допиту свідків обвинувачення або, принаймні, на право вимагання їх допиту, а також право на виклик і допит свідків захисту на одних і тих самих умовах, згідно з положеннями пункту (d) частини 3 статті 6 Європейської конвенції про права людини (ЄКПЛ), є невід'ємною складовою фундаментального права на справедливий суд [1].

Однак складні виклики, що виникли перед українським суспільством у зв'язку з неспровокованою збройною агресією з боку Російської Федерації, зумовили необхідність врахування обставин, які склалася на даний момент, включаючи сферу кримінального правосуддя, і примусили нашу країну відступити від деяких зобов'язань, передбачених міжнародними правовими документами.

У цьому контексті важливо зазначити, що право держави на відступ від зобов'язань у виняткових обставинах (право на дерогацію) регламентовано статтею 15 Європейської конвенції про права людини (ЄКПЛ), і при виконанні

декількох умов (зокрема, існування загрози національній безпеці, офіційного повідомлення (нотифікації) Генерального секретаря Ради Європи про конкретні заходи - обмеження, пропорційність таких заходів, захист абсолютних прав і свобод людини тощо) є допустимим і обґрунтованим механізмом в сучасних українських умовах.

Повертаючись до теми проведення допиту під час досудового розслідування та використання отриманих у цей спосіб показань в умовах воєнного стану, у статті проведено аналіз та систематизацію законодавчих змін, які введено в Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК) у зв'язку із оголошенням воєнного стану в Україні:

1. Акцентовано на те, що наразі введено деякі нові винятки з принципу безпосередності дослідження показань, предметів і документів. Важливо відзначити, що жодних змін до самої статті 23 КПК не було внесено. Тим не менше, частина 2 цієї статті допускає, що «суд може приймати як доказ показання осіб, які не надають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом». При цьому стаття 7 КПК містить загальні засади кримінального провадження, які вимагають відповідності змісту та форми провадження в умовах воєнного стану загальним засадам, однак з урахуванням особливостей, визначених розділом IX-1 КПК.

2. Варто зауважити, що в звичайних обставинах порушення права особи на перехресний допит вважається судом істотним порушенням прав людини і основних свобод. Проте в статті 87 КПК додано частину 5, згідно з якою у випадку застосування цієї норми в умовах воєнного стану слід враховувати особливості, визначені статтею 615 КПК.

3. Частина 4 статті 95 КПК, яка відображає окремі гарантії, що стосуються принципу безпосередності дослідження показань, речей і документів, була доповнена. Тепер суд може обґрунтовувати свої рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, за умови отримання таких показань у порядку, визначеному статтею 615 КПК.

4. Стаття 615 КПК містить відповідний порядок у частині 11, який диференціюється залежно від статусу учасника допиту. У разі допиту свідка або потерпілого, в тому числі одночасного допиту двох чи більше осіб, показання таких учасників, отримані стороною обвинувачення під час досудового розслідування, можуть бути використані як докази в суді за наявності певних умов. Щодо можливості використання показань підозрюваного, варто враховувати, що цей перелік умов доповнюється обов'язковою присутністю захисника.

У контексті встановлення особливостей проведення допиту підозрюваного, результати якого можуть бути використані як докази в суді, важливо враховувати також положення частини 12 статті 615 КПК. Згідно з цією нормою, присутність захисника може бути забезпечена дистанційно за допомогою технічних засобів, а також дізнавач, слідчий та прокурор мають право особисто здійснювати переклад пояснень і показань, якщо вони володіють

однією з мов, якими володіє підозрюваний, і при цьому виникають обставини, що унеможливають участь перекладача в кримінальному провадженні.

У звіті вище наведених законодавчих змін, запропоновано виявити певні суперечливі питання, які, через відсутність чіткого формулювання та юридичної визначеності, можуть потенційно призвести до можливих зловживань з боку обвинувачення.

Зокрема, жодна з наведених та проаналізованих нормативних положень, які стосуються умов використання як доказів показань, отриманих під час допиту, проведеного стороною обвинувачення, на відміну від деяких інших правових положень статті 615 КПК, не включає в себе конкретних вимог або уточнень щодо обставин, за яких може бути неможливим отримання показань безпосередньо в судовому засіданні. Це означає, що суд, по суті, має приймати ці показання як докази, навіть не оцінюючи можливість допитати відповідну особу під час судового розгляду. Важливо зауважити, що такі правила можуть застосовуватися на всій території України, якщо введений воєнний стан, і до всіх осіб, які перебувають у статусі свідка, потерпілого або підозрюваного. Однак існує значна різниця у забезпеченні присутності та можливості безпосереднього допиту цих учасників у суді, залежно від їхнього місця перебування - на тимчасово окупованих територіях, у зоні бойових дій чи в більш безпечних регіонах України. Замість цього, нові положення КПК містять загальний стандарт, який може бути застосований до всіх ситуацій, без врахування можливих виняткових обставин.

Отже, навіть відсутність конкретного законодавчого обов'язку для суду та сторони обвинувачення обґрунтовувати необхідність використання показань, отриманих від відсутньої особи під час судового розгляду та об'єктивну неможливість отримання таких показань безпосередньо від особи під час судового засідання. Здається, це може створити ризик порушення гарантій обвинуваченого, як щодо перехресного допиту свідків захисту, так і щодо його особистого допиту перед незалежним судом, оскільки це не відповідає принципу пропорційності (співмірності) обмеження.

Очевидним є те, що розглянутий порядок, зазначений у частині 11 статті 615 КПК, має бути застосований в якості винятку, а не загального правила. Сторона обвинувачення має вжити всіх можливих заходів, щоб забезпечити присутність особи під час судового розгляду, принаймні віддалено, використовуючи засоби відеоконференції, якщо це можливо в відповідних обставинах.

Це може бути підтверджено окремими висновками, які зробив Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїх рішеннях. Зокрема, у рішенні у справі «Лучіч проти Хорватії» від 27 травня 2014 року, ЄСПЛ наголосив на деяких принципах, які слід враховувати, коли свідок не може бути присутнім на відкритому судовому засіданні. Суд вказав, що суд повинен спочатку вирішити, чи існувала вагома причина для прийняття показань відсутнього свідка та враховувати, що свідки, як правило, повинні давати свідчення під час судового розгляду, і що повинні бути вжиті всі розумні заходи для забезпечення їхньої

присутності в суді. Також було відзначено, що якщо обвинувальний вирок базується виключно або головним чином на показаннях свідків, яких обвинувачений не має можливості допитати на будь-якій стадії провадження, то це може надмірно обмежити права обвинуваченого на захист [2]. У цій же справі ЄСПЛ підкреслив необхідність того, щоб національні органи влади приклали всі розумні зусилля для визначення місцезнаходження відповідного свідка і забезпечили його присутність на слуханні [2].

З урахуванням цього, може бути корисним доповнити пункт 11 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) вказівкою на той факт, що суд повинен оцінювати об'єктивну неможливість отримання показань від таких осіб безпосередньо під час судового розгляду, а також у відповідності з порядком, передбаченим статтею 225 КПК. Крім того, виглядає доцільним уточнення у частині 4 статті 95 КПК, щодо умов, за яких рішення суду, що базується на показаннях, отриманих відповідно до пункту 11 статті 615 КПК, повинно містити обґрунтування причин, які зумовили неможливість отримання цих показань безпосередньо в судовому засіданні.

Висновки. У даній статті було розглянуто питання використання результатів допиту під час судового розгляду в умовах воєнного стану. Аналізуючи законодавчі зміни, пов'язані з введенням воєнного стану в Україні, стаття стверджує, що існують спірні моменти, які потребують уточнення та доповнення в законодавстві. Ці моменти стосуються умов використання показань, отриманих під час допиту, проведеного стороною обвинувачення.

Згідно із законодавством, показання, отримані під час допиту, можуть бути використані в судовому розгляді як докази. Проте в контексті воєнного стану з'являються питання про об'єктивну неможливість отримання цих показань безпосередньо в судовому засіданні через різні обставини, такі як наявність тимчасово окупованих територій або зон бойових дій.

Така ситуація може призвести до ризику нівелювання гарантій обвинуваченого на перехресний допит свідків захисту та особистий допит перед судом. Також, важливо враховувати різницю в забезпеченні присутності та можливості безпосереднього допиту судом у судовому розгляді учасників, які перебувають в різних регіонах України.

Запропоновано доповнення до статті 615 КПК, які б дозволили суду оцінити об'єктивну неможливість отримання показань безпосередньо в судовому засіданні та відповідність цьому порядку, передбаченому статтею 225 КПК. Також визначено потребу в уточненні у частині 4 статті 95 КПК, яка стосується рішень суду, що базуються на показаннях, отриманих відповідно до статті 615 КПК, з обґрунтуванням причин неможливості безпосереднього отримання цих показань в судовому засіданні.

У висновках можна підкреслити, що введення воєнного стану створює складні правові ситуації, які потребують уважного розгляду та розробки конкретних механізмів для забезпечення справедливого судового процесу. Доповнення та уточнення до законодавства можуть сприяти збереженню прав та гарантій усіх учасників судового розгляду в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Judgment in case of «Lučić v. Croatia» (Application no. 5699/11) from 27.05.2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141200>.
3. Judgment in case of «Ziberi v. North Macedonia» (Application no. 5) from 06.06.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193466>.

Ольга МАР'ЯНКО*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОРУПЦІЯ ЯК ВИД ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ: ПРИЧИНИ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ

***Анотація.** Корупція – одна із найбільш обговорюваних тем сучасності. Науковці зазначають її руйнівний характер не тільки на державний розвиток та економіку, а й на менталітет громадян. Через це протидія корупції та корупція загалом – актуальна тема сьогодення.*

У статті встановлено взаємозв'язку між поняттями «зловживання правом» та «корупція», визначенні поняття «корупція», окремих причин появи корупції та встановлення основних способів їх усунення із суспільної практики.

***Abstract.** Corruption is one of the most discussed topics of our time. Scientists note its destructive nature not only on state development and economy, but also on the mentality of citizens. Because of this, anti-corruption and corruption in general is a relevant topic today.*

The work consists in establishing the relationship between the concepts of "law abuse" and "corruption", defining the concept of "corruption", individual causes of the appearance of corruption and establishing the main ways to eliminate them from social practice.

Постанова проблеми. У статті проведено спробу визначити взаємозв'язок понять «корупція» та «зловживання правом». Визначено поняття «корупція», визначено основні ознаки цього поняття і висновок, що корупція не обов'язково пов'язана з отриманням матеріальних вигід.

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Зазначено, що корупція безпосередньо впливає на мораль та суперечить інтересам держави.

Окреслено деякі концепції розуміння корупції в різні епохи. Зазначені способи подолання корупції в історії України та світовій історії.

Акцентовано увагу на основних причинах виникнення та існування корупції та на недосконалому законодавстві та механізмах правозастосування як одній з основних причин існування корупції.

Зазначено, що всі вони взаємопов'язані, що ускладнює визначення головної причини. Зроблено висновок, що корупцію неможливо повністю викоринити через недосконалість людської природи.

Проведено спробу розгляду рівня світової корупції. Визначені найбільш та найменш корумповані країни світу. Приділено увагу причинам зміни динаміки показників корумпованості в деяких країнах. Зазначено вплив COVID-19 та спричинена нею криза на ці показники.

Викладено основні відомі способи подолання корупції. Приділено увагу освітній та просвітницькій діяльності як одному зі складних, але дієвих способів усунення корупції. Зроблено висновок, що такий підхід вимагає багато зусиль та активної підтримки з боку суспільства.

Розглянуто реорганізацію інстанцій для боротьби з корупцією як один із найкращих способів подолання корупції. Зроблено припущення щодо необхідності застосування Україною міжнародної практики як однієї з можливостей модернізувати власну антикорупційну структуру.

У статті висловлено, що корупція – негативне явище, з яким необхідно боротися. Зазначено необхідність пошуку нових методів її подолання.

Виклад основного матеріалу. Проблема існування корупції залишається актуальною на протязі багатьох століть. Однією з причин цього є той факт, що «корупція» включає в себе зловживання владою та посадовими повноваженнями [2, с. 65], і, отже, може бути розглянута як один із варіантів зловживання правом [5, с. 12]. Пошатнення основ цього поняття має свої корені ще в епоху римського права. Навіть якщо термін «зловживання правом» не був чітко сформульований в нормах римського права, сучасне дослідження цієї правової категорії суттєво базується на римському праві [2, с. 42-43].

Уявлення про зловживання правом постійно розвиваються, і фундамент для подальших досліджень був встановлений тільки в радянські часи в галузі цивільного права. Вчені-цивілісти, такі як В. П. Грибанов, М. Й. Бару, М. С. Малєїн і інші, вивчали це питання. Важливо відзначити, що поняття "зловживання правом" в інших галузях права з'явилося значно пізніше і базується, переважно, на цивільному праві [6, с. 286].

О. В. Капліна вказує, що термін «зловживання правом» означає використання права «на шкоду», якщо уповноважена особа діє в межах наданих їй прав, але завдає шкоди правам інших осіб або суспільству загалом [6, с. 288].

Сучасна юридична література часто розділяє зловживання правом на дві основні категорії:

- 1) зловживання громадянами своїми суб'єктивними правами;

2) зловживання владою, тобто тими правами і обов'язками, які надаються посадовим особам згідно з чинним законодавством для виконання завдань та функцій держави [1, с. 44; 5, с. 13]. Оскільки ця частина практично співпадає з поняттям «корупція», можна зробити висновок, що корупція є своєрідним виразом зловживанням правом.

У сучасній правничій літературі концепція «корупція» має різні визначення. Наприклад, І. Д. Фіалковська розглядає її як кримінальну діяльність, яка включає в себе використання посадовими особами своїх владних повноважень для особистого збагачення [1, с. 138]. Подібне тлумачення пропонує і А. І. Долгова, яка описує корупцію як соціальне явище, що полягає в підкупі та продажності державних або інших службовців і на цій основі корисливому використанні ними своїх посадових повноважень, пов'язаних з ними авторитету та можливостей [2, с. 4].

Але є відмінності у розумінні корупції, і ми, разом з іншими дослідниками, не повністю погоджуємось з таким визначенням, оскільки корупція не обов'язково включає в себе підкуп або отримання хабарів. Наприклад, Д. Бейлі стверджує, що корупція – це зловживання владою та використання її для особистих цілей, які не завжди є матеріальними. К. Фрідріх вбачає корупцію як поведінку, що виникає з особистої мотивації та полягає у досягненні особистих цілей за рахунок суспільства [1].

Слід також відзначити, що корупція як соціальне явище має прямий вплив на мораль. Наприклад, П. А. Чебоксаров визначає корупцію як сукупність негативних явищ, які спостерігаються в суспільстві та державі. Це включає в себе нехтування посадовими особами моральними нормами та вчинки, спрямовані проти державної влади та інтересів державної служби, а також служби в органах місцевого самоврядування з особистою метою [3, с. 220].

Зараз термін «корупція» настільки розповсюджений, що визначення надають не лише вчені-правознавці, а й законодавчі органи. Наприклад, Закон України «Про запобігання корупції» від 04.03.2021 р. № 1700-VII визначає цей термін як використання посадовою особою її службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, або прийняття такої вигоди, або надання неправомірної вигоди іншим особам з метою схилення їх до протиправного використання наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

Оскільки корупція має давню історію, точно визначити її витоки неможливо. Незважаючи на це, можна розглянути перші згадки про неї. Так, перші відомості про корупційні діяння можна знайти в історії Давнього Вавилону (XXIV ст. до н.е.), а саме за часів царя Лагашу Урукагіна. Він реформував державний апарат із метою припинення зловживань державними посадами чиновниками та суддями, а також захисту церкви [3, с. 94].

Подібні згадки щодо корупції можна знайти в багатьох юридичних пам'ятках, включаючи «Едикті Нармаба» і трактат «Артхашастра Каутільї» тощо. З цього можна зробити висновок, що разом із становленням та розвитком держав з'являлися нові форми та види корупції [4, с. 10].

Одні з перших офіційних проявів корупції на території України можна віднести до часів Київської Русі, де вони проявлялися в діяльності дружинників. Під час монгольської навали хан Батий силоміць усував хабарництво [1]. У XVI столітті корупція частково стала об'єктом філософського осмислення, і великий філософ Ніколо Макіавеллі порівнював її з хворобою: «Спочатку її важко розпізнати, але легше лікувати. Якщо ж вона запущена, то її легко розпізнати» [6, с. 78-79].

Інший відомий правник і філософ XVIII століття, Ш. Л. де Монтеск'є, автор праці «Про дух законів», також висловлювався щодо корупційних діянь: «Щоб запобігти злоупотребам владою, необхідний такий порядок речей, при якому різні влади можуть послаблювати одна одну» [3, с. 146].

Розглянувши місце держави в суспільних процесах, можна припустити, що вона відіграє дедалі більшу роль у соціумі саме з XIX століття. Державний апарат розширювався, і це призводило до появи нових проблем, включаючи корупцію [4, с. 272].

Щодо сучасного стану корупції в Україні, А. В. Волошенко пише: «За допомогою корупційних схем розкрадаються або витрачаються кошти державного бюджету, знищуються державні підприємства та ліквідуються галузі, що мають стратегічне значення для розвитку національного господарства» [9, с. 8-9].

Отже, корупція – використання влади посадовими особами, управління владними повноваженнями в особистих цілях, що суперечить нормам моралі та інтересам держави. Неможливо намагатися протидіяти корупції, не знаючи, на чому саме вона базується. Визначити її головну причину доволі складно, оскільки причини всі взаємопов'язані. Але можна виділити три основні категорії: 1) недосконалість сучасного суспільства; 2) посилення ролі держави, її вплив на суспільство, збільшення числа посадових осіб тощо; 3) недосконалість чинного законодавства, правозастосовних механізмів. Багато науковців вважають, що корупція - вічна недосконалість людської природи. Деякі з них висловлюють цікаву думку, що корупцію неможливо викоринити повністю, оскільки вона є індикатором здоров'я суспільства [1, с. 132]. Існує думка, що саме ставлення громадян до корупції визначає ступінь «здоров'я» суспільства [4, с. 70]. З останніми судженнями важко не погодитися. Окрім того, Е. Шеклтон вважає, що доти, поки держава буде регулювати життя суспільства, деякий рівень корупції буде існувати завжди [9, с. 26]. Тобто корупція існує там, де існує державна влада.

Варто відзначити, що недосконалість законодавства і правозастосовних механізмів впливає на виникнення корупції так само, як і інші фактори. На нашу думку, основними ознаками цієї недосконалості є:

- 1) Недостатній професіоналізм законодавця, навмисне або не навмисне спрощення норм права, що призводить до їхньої неоднозначності.
- 2) Нерозуміння громадянами законів.
- 3) Відсутність налагоджених механізмів протидії корупції.

4) Колізії в законодавстві, наприклад, коли одне і те ж суспільне явище регулюється кількома інстанціями.

На жаль, відсутність чіткості в правовій інфраструктурі держави створює умови для суб'єктивного, іноді навіть неправильного тлумачення статей законів і нормативних актів [1, с. 195].

Корупція є проблемою глобального масштабу і може проявлятися в будь-якій країні, незалежно від її рівня розвитку і менталітету, хоча в різній мірі. На сьогодні існує декілька рейтингів, що оцінюють рівень корупції у різних країнах. Один із них – Corruption Perceptions Index (Індекс сприйняття корупції), яким з 1995 року займається авторитетна компанія «Transparency International». Згідно з цим індексом, на 2020 рік найменш корумпованими країнами світу вважаються Сінгапур, Данія, Швейцарія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія і інші. У той час як Україна розташовується на 117-му місці, а Росія – на 129-му. Найбільш корумпованими країнами у цьому рейтингу є Венесуела, Сирія, Сомалі, Ємен, Південний Судан [7, с. 3-4].

Важливо враховувати, що будь-які рейтинги щодо корупції містять певну частку суб'єктивізму [7, с. 3-4]. За даними компанії, Білорусь показує позитивну динаміку, піднявшись у рейтингу на 16 пунктів з 2012 року, маючи результат 47 балів. Проте у 2020 році почалися щотижневі громадянські протести проти неоднозначних результатів президентських виборів, і корупція залишилася актуальною проблемою верхівки влади цієї країни [7, с. 17].

Корупція також стала серйозною проблемою в Німеччині. Практично кожен день ЗМІ повідомляють про нові випадки зловживань службовими становищами чиновниками. У 2020 році Німеччина посіла 9-те місце у рейтингу [8, с. 59].

Актуальною проблемою став COVID-19 на міжнародному рівні. 2020 рік показав кризу в багатьох сферах, включаючи нову хвилю корупційних діянь, що заважала справедливому і рівноправному наданню глобальної допомоги і призвела до смерті сотень тисяч людей.

При ретельному розгляді статистики можна припустити, що корупція продовжує підривати демократичні принципи навіть під час пандемії COVID-19. Країни з вищим рівнем корупції в цей період частіше порушують усталені правові принципи і засади правової держави. Наприклад, Польща знизилася на 7 пунктів у рейтингу з 2015 року через реформи, що обмежували незалежність судової влади, і використовувала кризу COVID-19 в політичних цілях, що підривало демократичні засади та зусилля по боротьбі з корупцією [7, с. 23].

Сполучені Штати Америки залишаються на найнижчому рівні в рейтингу з 2012 року, і певні проблеми щодо надання пакету допомоги для боротьби з COVID-19 викликали стурбованість стосовно корупції [8].

Корупція має давню історію, і було багато спроб її подолати. На жаль, жодна з цих спроб не була абсолютно ефективною, хоча і існують ефективні методи зменшення корупції. Важливо відзначити, що корупція може впливати не лише на політичну сферу життя країни, але і на економічну. Б. Витвицький відзначав: «Корупція - це економічне самогубство для будь-якої країни. Якщо

іноземний інвестор має вибір інвестувати в країни з меншим або більшим рівнем корупції, то вибір очевидний» [8, с. 5-6].

Досить багато вчених намагалися виявити ефективні методи подолання цієї проблеми. З нашого погляду, Ю. А. Бурцев найкраще систематизував та виділив найбільш поширені методи протидії корупції:

1) Формування негативного ставлення в суспільстві до корупційної поведінки.

2) Контроль, який здійснюють громадські та парламентські інституції для дотримання законодавства.

3) Поквартальний аналіз правозастосовної практики для виявлення порушень та прийняття відповідних заходів для їх запобігання або усунення.

4) Встановлення юридичної відповідальності у вигляді звільнення з посади, відсторонення або інших заходів, передбачених законодавством, за надання неправдивих відомостей про доходи, майно, витрати та зобов'язання посадової особи, її сім'ї та дітей, які не досягли повноліття.

5) Перевірка відомостей, які подаються громадянами, які претендують на посаду державного або муніципального службовця.

6) Впровадження в кадрову роботу державних і муніципальних структур практики ефективного та бездоганного виконання посадових обов'язків.

У статті визначено деякі з цих методів докладніше. Одним із складних, але найкращих способів боротьби з корупцією може бути освітня та просвітницька діяльність для формування правильного менталітету громадян. Це означає роботу в закладах освіти на всіх рівнях, з особливою увагою до юридичних інститутів, активізацію наукової спільноти для дослідження проблеми корупції та її причин, а також сприяння розумінню її витоків та шляхів подолання [9, с. 23].

Ще одним методом подолання корупції є реорганізація відповідних установ та інстанцій з метою створення дієвих механізмів для стимулювання співпраці громадянського суспільства та органів влади у справі антикорупційної політики. Більш того, важливо переймати позитивний досвід інших країн, такий як Бюро Розслідування Корупційної Діяльності в Сінгапурі, яке було засноване в 1952 році та успішно працює над запобіганням та розслідуванням корупційних злочинів як у секторі державного, так і приватного сектору [9, с. 43]. Україні, на нашу думку, варто розглянути можливість впровадження подібної практики для модернізації власної антикорупційної структури.

Значний вплив на поширення корупційної діяльності в державі має відсутність жорсткого соціально-правового контролю та відповідальності посадових осіб, особливо в умовах демократизації суспільного життя та переходу до ринкових відносин. Тому важливо зміцнювати механізми контролю та забезпечувати відповідальність усіх посадових осіб [20, с. 149].

Висновки. Питання корупції є актуальною темою сучасності, оскільки питання щодо корупції, її причин і наслідків розглядаються та обговорюються не лише на всіх рівнях суспільства, але і на рівні держави.

Корупція представляє собою одну з форм зловживання владою, оскільки включає в себе недопущене використання посадовими особами та наданням ними владних повноважень для власних особистих цілей, що суперечить нормам моралі та державним інтересам.

Внаслідок цього, поглиблення теоретичного розуміння корупційних дій в правовій системі, впровадження заходів для їх запобігання та протидії, аналіз попередніх передумов виникнення корупції сприятиме розвитку антикорупційної діяльності держави та створенню системи конкретних заходів для подолання цього негативного явища.

З цього приводу, необхідно використовувати методи боротьби, спрямовані на зниження частоти корупційних дій.

Список використаних джерел:

1. Волошенко А. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. Економічна теорія та історія економічної думки. 2015. № 3 (165). С. 8-16.
2. Сидоренко О. О. Протидія корупції як запорука ефективної правової системи держави. Корупційні ризики в публічній службі: компаративно-правовий аналіз досвіду Країн Східної та Західної традицій права: тези доп. регіон. наук.-практ. круглого столу, м. Запоріжжя, 28 берез. 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 194-198.
3. Political corruption: A hand book / ed. by A. J. Heldenheimer. Oxford: Transaction, 1985. 268 p.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 04.03.2021 р. № 1700-VII.
5. Shackleton J. Corruption: An essay in economic analysis // Political Quart. 1978. № 1 (49). С. 25–37.
6. Кальман О. Г. Місце і значення соціально-правового контролю в системі заходів протидії корупції в Україні. Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність. Liability of Public Officials for Corruption: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків. Харків, 2003. С. 148-151.
7. Рубащенко М. Зловживання правом як загальноправова категорія: допустимість, сутність, кваліфікація. Юридичний журнал. 2010. № 12. С. 42–51.
8. Капліна О. Проблеми зловживання правом у кримінальному процесі. Вісник Академії правових наук України. 2010. № 3 (62). С. 286–295.
9. Transparency Internatinal: Индекс Восприятия Коррупции 2020. URL: www.transparency.org/cpi (дата звернення: 16.04.2021).

Вадим МАРУЩАК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

***Анотація.** Дослідження адміністративного процесу у сучасній вітчизняній правовій доктрині є актуальною та значущою темою. У цьому контексті аналізуються основні аспекти функціонування та еволюції адміністративного процесу, його роль у взаємодії громадян, організацій і державних органів. Дослідження спрямоване на виявлення сучасних тенденцій та перспектив розвитку адміністративного права в Україні з метою покращення правового середовища та захисту прав та інтересів громадян у їх відносинах з адміністративними органами.*

***Abstract.** The study of the administrative process in modern domestic legal doctrine is a relevant and significant topic. In this context, the main aspects of the functioning and evolution of the administrative process, its role in the interaction of citizens, organizations and state bodies are analyzed. The study is aimed at identifying modern trends and prospects for the development of administrative law in Ukraine in order to improve the legal environment and protect the rights and interests of citizens in their relations with administrative bodies.*

Постановка проблеми. Адміністративний процес в сучасній вітчизняній правовій доктрині є однією з найважливіших та найактуальніших тем, яка привертає увагу вчених, юристів та громадськості. Зростаюча складність сучасного адміністративного управління та постійні зміни в суспільстві створюють необхідність постійного аналізу та переосмислення цієї правової галузі.

Адміністративний процес необхідний для забезпечення правової взаємодії громадян, підприємств та державних органів у контексті виконання адміністративних процедур, регулювання публічних відносин та забезпечення правопорядку.

У цьому контексті, аналіз та дослідження адміністративного процесу стають критичними завданнями для правової науки та практики. Від розуміння та адекватного врахування сучасних викликів та динаміки адміністративного процесу залежить якість адміністративного права, яке впливає на життя і права кожного громадянина. Тому дане дослідження має на меті проаналізувати стан та перспективи розвитку адміністративного процесу в контексті сучасної вітчизняної

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

правової доктрини, виокремити ключові аспекти та визначити можливі напрямки подальших досліджень, спрямованих на удосконалення цієї важливої галузі права.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні адміністративний процес, поряд з цивільним, кримінальним, господарським та іншими видами юридичного процесу, займає одне з основоположних місць у системі вітчизняної юридично-процесуальної форми. Як нормативно визначений порядок здійснення окремих процесуальних дій у багатогранній управлінській діяльності уповноважених на те суб'єктів, цей вид процесу застосовувався давно. Він був і залишається невід'ємним від адміністративного права, від його матеріальних норм, в цілому – від публічного управління. Адміністративно-процесуальна форма розвивалась одночасно із становленням і розвитком камерального, поліцейського, а в подальшому – адміністративного права. Проте як важливі, відносно самостійній правовій інституції адміністративно-правова теорія почала приділяти цьому правовому явищу належну увагу лише з середини ХХ століття.

На відміну від інших форм юридичного процесу, адміністративний процес служить не тільки для регулювання відповідних матеріальних норм адміністративного права, але й визначає порядок виконання матеріальних норм інших правових галузей. Останнім часом адміністративний процес стає все більш самостійною правовою субстанцією як з теоретичної точки зору, так і з точки зору законодавства та практики [1, с. 15]. Цьому сприяє прийняття в 2005 році Кодексу адміністративного судочинства України та інших законів, які впливають на адміністративно-процесуальне регулювання відповідних правовідносин. Проте в той же час, розвиток доктрини адміністративно-процесуального права супроводжується значними труднощами у визначенні окремих теоретичних понять, суперечливістю концептуальних визначень та різноманітністю точок зору на певні правові питання. На думку деяких авторів, жодна інша галузь науки не зіштовхується з таким рівнем суперечностей у визначенні ключових характеристик свого об'єкта, невизначеністю фундаментальних принципів адміністративно-процесуального права, його природи та змісту, як адміністративно-процесуальна галузь.

Зокрема, в сучасній адміністративно-правовій літературі висловлюються різні погляди на визначення поняття, суті та змісту адміністративного процесу, його структури, сутності та видів адміністративних проваджень і т. д. Деякі автори підтримують вузьке, переважно юрисдикційне розуміння адміністративного процесу, в той час як інші визнають більш широкий підхід, який об'єднує управлінський, юрисдикційний та судовий види адміністративного процесу. Одні вчені обмежують адміністративний процес лише рамками адміністративного судочинства, тоді як інші розглядають адміністративну юстицію та адміністративне судочинство в контексті більш широкого адміністративного процесу. На нашу думку, обмеження адміністративного процесу лише рамками адміністративного судочинства приводить до виключення великої кількості теоретичного та практичного матеріалу, а також нормативно-правової бази, які стосуються розгляду і вирішення різних конкретних адміністративних справ у сфері публічного

управління, діяльності органів публічної адміністрації і, у певних випадках, судового розгляду таких справ [2, с. 23]. Це становить значну частину адміністративно-процесуальної діяльності. Перш ніж глибше досліджувати концептуальні підходи окремих вчених до цих питань, розглянемо певний історичний шлях становлення і розвитку основних концепцій щодо сутності та змісту адміністративного процесу. Протягом тривалого періоду вітчизняної правової теорії існували два основних підходи до розуміння адміністративного процесу: вузький і широкий, які в основному базувались на управлінському характері цього явища.

Вузьке тлумачення адміністративного процесу обмежувало його розгляд виключно як юрисдикційної діяльності органів публічної адміністрації (і у окремих випадках – судових органів). Відповідно, ця концепція отримала назву «юрисдикційної» [1, с. 68].

За цією концепцією адміністративний процес розглядався переважно як регламентована законом діяльність уповноважених суб'єктів щодо вирішення конфліктів, що виникають між сторонами адміністративних правовідносин, де вони не перебувають у стосунках службового підпорядкування. Також, ця концепція розглядає адміністративний процес як діяльність, регульовану законом, з метою вирішення суперечок у сфері публічного управління та застосування адміністративних заходів примусу [4, с. 68-70]. Очевидно, що обмежене розуміння адміністративного процесу не завжди охоплює всю різноманітну і динамічну діяльність органів виконавчої влади та інших уповноважених суб'єктів, яка проводиться систематично і відповідно до нормативно-правового регулювання. З вузької перспективи адміністративного процесу, головним чином, розглядається правоохоронна функція адміністративного права. Відзначено, що ця точка зору сьогодні має найменшу підтримку серед вітчизняних адміністративістів.

Прибічники широкого розуміння адміністративного процесу включають до його поняття та зміст всю процесуально-процедурну діяльність уповноважених суб'єктів, яка стосується виконання матеріальних норм адміністративного права та інших галузей права. Ця концепція розуміння адміністративного процесу відома як управлінська. Згідно з нею, адміністративний процес розглядається як складний явище, яке охоплює вирішення будь-яких індивідуально-конкретних адміністративних справ, включаючи ті, що пов'язані з розглядом справ "позитивно-регулятивного" характеру, суперечок між учасниками управлінських відносин (конфліктні справи, юрисдикційні справи) і справи, які стосуються реалізації прав, свобод і інтересів фізичних і юридичних осіб, а також надання адміністративних (управлінських) послуг і т. д. Широкий погляд на адміністративний процес охоплює різні форми процесуальної діяльності, включаючи правотворчу, правозастосовну і правоохоронну, а також його юрисдикційні і управлінські аспекти. Ця точка зору домінувала в адміністративно-правовій теорії до недавнього часу.

Однак, із прийняттям в Україні Закону «Про судоустрій» у 2002 році і Кодексу адміністративного судочинства України у 2005 році, з'явилася третя, відома як судова, концепція розуміння суті та обсягу адміністративного процесу. Згідно з нею, адміністративний процес існує лише в рамках адміністративного судочинства. Серед прихильників цієї концепції переважають такі вчені, як Комзюк А. Т., Мельник Р. С., Бевзенко В. М., Коломоець Т. О. Вони визначають адміністративний процес як «установлені нормами адміністративного процесуального права юридичні відносини, що виникають між адміністративним судом, сторонами та іншими учасниками адміністративної справи, з приводу розгляду та вирішення цим судом публічно-правових спорів, учасниками яких є, по-перше, суб'єкти державно-владних повноважень, по-друге, фізичні та юридичні особи». Таким чином, сьогодні в адміністративнопроцесуальній науці дискусійними є здебільшого три основні концепції розуміння сутності адміністративного процесу: управлінська (управлінський адміністративний процес), судова (судовий адміністративний процес) та широка (управлінсько-судова концепція). Відповідно, серед науковців і спостерігається розбіжність поглядів щодо визначення загального поняття та змісту адміністративного процесу з урахуванням названих концепцій. Ряд авторів, зокрема Бандурка О. М. та Тищенко М. М., характеризують адміністративний процес як регламентований законом порядок розгляду і вирішення конкретних адміністративних справ, як основу на нормах адміністративнопроцесуального права діяльність виконавчих органів держави, їх посадових осіб, а також інших уповноважених на те суб'єктів щодо реалізації норм матеріального адміністративного права, а в окремих випадках – і матеріальних норм інших галузей права [3, с. 10-15].

Інші – як «регульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації, спрямовану на виконання відповідних матеріальних галузей права в ході розгляду та вирішення індивідуально-конкретних справ» (О. В. Кузьменко) – як «тип юридичного процесу, який регулює порядок і умови визнання та забезпечення реалізації прав, обов'язків, свобод і інтересів громадян, юридичних осіб і держави, їх захисту, розгляду та вирішення конкретних справ у публічній сфері органами владних повноважень, їх посадовими особами та адміністративними судами відповідно до чинного законодавства (Е. Ф. Демський) В. К. Колпаков, оспороюючи існування адміністративного процесу в реальності і називаючи його артефактом, вважає, що цю інтегративну правову субстанцію утворюють «самостійні процесуальні інститути» [6, с. 40]. Пізніше вчений визначає адміністративний процес як «загальну назву нормативно регламентованої діяльності публічної адміністрації щодо виконання владних повноважень» дещо обмежуючи можливість включення діяльності адміністративних судів до структури адміністративного процесу.

Деякі автори пов'язують поняття адміністративного процесу виключно з діяльністю адміністративних судів у зв'язку з розглядом ними публічно-правових спорів, виходячи з положень п. 5 ст. 3 КАСУ, де адміністративний

процес визначається (хоча, на нашу думку, не зовсім точно) як правовідносини, що виникають під час проведення адміністративного судочинства. У відношенні цієї концепції - діяльність органів публічної адміністрації з розгляду та вирішення різноманітних індивідуально-конкретних адміністративних справ слід розглядати не як адміністративно-процесуальну, а як адміністративно-процедурну [3, с. 56]

На нашу думку, ця концепція є дещо штучною. Сам термін «адміністративний процес», при визначенні його сутності та змісту, передбачає необхідність звернення до його природи, до того, яким він став завдяки розгляду та вирішенню окремих адміністративних (управлінських) справ органами публічної адміністрації відповідно до встановлених законом форм і порядку, навіть при вузькому розумінні цього процесу.

Такий погляд на визначення сутності адміністративного процесу був загальновизнаним протягом останніх десятиліть. З часом, з метою зміцнення законності у діяльності публічної адміністрації, з розвитком демократичних принципів у суспільстві, а також з розвитком і встановленням адміністративної юстиції, судові органи почали відігравати активну роль поряд з публічно-адміністративними органами у здійсненні адміністративної юрисдикційної діяльності. Отже, адміністративне судочинство та діяльність судів у справах адміністративної юрисдикції більш логічно вважати частиною адміністративного процесу, а саме - судовим адміністративним процесом (що, на нашу думку, законодавець мав на увазі, формулюючи п. 5 ст. 3 КАСУ). Не випадково законопроект, що був поданий на розгляд Верховної Ради України під назвою «Адміністративнопроцесуальний кодекс», отримав кінцеву назву «Кодекс адміністративного судочинства України» [5, с. 150-151]. Можливо з часом адміністративне судочинство стане самостійною процесуально-правовою галуззю або ж інтегрується в загальний масив адміністративного права як окремий його компонент. Проте наразі слушним здається зауваження О. І. Миколенка про те, що якщо адміністративне судочинство відокремиться у самостійну галузь права, то це може стати остаточним ударом по класифікації норм права на матеріальні та процесуальні, оскільки в рамках адміністративного права залишиться великий обсяг процесуальних норм [6, с. 260-265].

На наш погляд, адміністративний процес не слід відокремлювати від публічного управління та юридично унормованої діяльності органів публічної адміністрації та інших повноважних суб'єктів щодо розгляду та вирішення різноманітних адміністративних справ, пов'язаних із сферою публічного управління. Погляди деяких авторів щодо того, чи можна вважати управлінську діяльність суб'єктів публічної адміністрації, пов'язану з вирішенням окремих адміністративних справ, адміністративно-процедурною, скоріше за все, також є штучною обумовленою, оскільки процедура - це лише нормативно визначений абстрактний порядок послідовного вчинення окремих процесуальних дій для досягнення певного юридичного результату і є частиною адміністративно-процесуальної діяльності [4, с. 60-63]. Адміністративна процедура є характерною для будь-якого адміністративного провадження, включаючи адміністративне

судочинство. Проте, навіть якщо з певних підстав доведеться визнати таку діяльність як адміністративно-процедурною, а відповідні норми будуть адміністративно-процедурними, ці аспекти залишаються складовими більш широкого правового явища, а саме - адміністративного процесу.

Висновки. В аналізованому тексті розглянуто погляди авторів щодо природи та класифікації адміністративного процесу, особливо в контексті управлінської діяльності суб'єктів публічної адміністрації та їхнього впливу на розгляд окремих адміністративних справ. Важливо визначити, що обговорювані погляди мають значний теоретичний і практичний вагомий аспект для розуміння адміністративного процесу в сучасному адміністративному праві.

Зауваження авторів щодо відмінності між адміністративно-процесуальною і адміністративно-процедурною діяльністю відкривають дискусію щодо природи процесу та його складових. Однак важливо зазначити, що незважаючи на можливу різницю в термінології, процедура завжди залишається складовою адміністративного процесу.

Аргументація, що адміністративний процес не може бути відокремленим від публічного управління і визначення його як окремої складової адміністративного права, відображає важливий аспект практичного застосування адміністративного права у сучасному суспільстві. Діяльність суб'єктів публічної адміністрації, спрямована на розгляд та вирішення адміністративних справ, включає в себе як адміністративно-процесуальні, так і адміністративно-процедурні аспекти.

Наприкінці, важливо підкреслити, що розгляд адміністративного процесу та його класифікація варто проводити з урахуванням змін в сучасному суспільстві, де демократичні засади, правова державність та розвиток адміністративної юстиції змінюють динаміку цієї галузі права. Зокрема, дослідження питань адміністративного процесу та його відношення до адміністративного права залишається актуальним завданням для наукової спільноти та правознавців, оскільки воно допомагає вдосконалити адміністративне законодавство та практику розгляду адміністративних справ.

Список використаних джерел:

1. Гордєєв О. П., Швець М. М. Адміністративний процес: підручник К.: Літера ЛТД, 2020. 288 с.
2. Лазарєв А. А. Адміністративне судочинство: навчальний посібник Х.: Право, 2021. 576 с.
3. Коваленко І. В. Судова охорона прав та інтересів в адміністративному процесі К.: Істина, 2019. 456 с.
4. Семьонов В. М. Адміністративний процес України: актуальні питання теорії та практики приват. ун-т. Запоріжжя, 2021. –102с.
5. Загороднюк О. В. Сучасний адміністративний процес: український контекст. М.: Норма, 2020. 816 с.
6. Козуб Л. В. Судова система України: адміністративний вимір К.: Юрінком-Інтер, 2019. 528 с.

Вадим МАРУЩАК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ОБЧИСЛЕННЯМ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

***Анотація.** Ця стаття присвячена вивченню специфічних аспектів обчислення строків досудового розслідування в контексті судової практики Верховного Суду. Розглядаються визначення термінів, які визначаються для різних етапів досудового розслідування, а також випадки, коли ці строки можуть бути продовжені або зменшені.*

***Abstract.** . This article is devoted to the study of specific aspects of calculating the terms of pre-trial investigation in the context of the judicial practice of the Supreme Court. The nuances of determining the terms that are determined for various stages of the pre-trial investigation, as well as cases when these terms can be extended or reduced, are considered.*

Постановка проблеми. В сучасному правовому просторі, де кожен етап судового процесу має вагомий роль у забезпеченні справедливості та додержанні закону, обчислення строків досудового розслідування є однією з найважливіших складових. У контексті судочинства, правильне визначення та точне дотримання термінів має першочергове значення для гарантування прав громадян та забезпечення ефективного функціонування правової системи в цілому. Переважна більшість справ, що надходять до Верховного Суду, піддається детальному аналізу щодо суворого дотримання усіх процесуальних норм і, особливо, обчислення строків. Це обумовлено важливістю точного визначення часових рамок, які визначають хід судового процесу та можуть вплинути на його результативність. Вивчення практики Верховного Суду у сфері обчислення строків досудового розслідування є актуальним завданням, оскільки саме цей орган відіграє ключову роль у розгляді найважливіших справ та встановленні прецедентного права в Україні. При цьому, аналіз питань, пов'язаних зі строками, дозволяє виявити та проаналізувати ті аспекти, які потребують додаткового уточнення та роз'яснення в рамках сучасного правового контексту. Зокрема, детальне дослідження проблеми дозволить виявити можливі аспекти нестачі чіткості чи конфліктності у нормативному регулюванні термінів та їхнього використання у практиці.

Виклад основного матеріалу. Систематично реалізуючи стратегію підвищення гарантій захисту прав та свобод особи, український законодавець останніми роками вніс суттєві зміни до чинного Кримінального процесуального

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

кодексу України (далі – КПК) щодо термінів досудового розслідування. Ці зміни почалися з введення механізму судового контролю над строками розслідування і завершилися введенням процесуальних санкцій. Ці санкції передбачають негативні наслідки для сторони обвинувачення у випадку невиконання нею чітких вимог КПК та вчинення процесуальних дій поза встановленими термінами.

Згідно з Законом України №2147-VIII від 3 жовтня 2017 року, було доповнено частину першу ст. 284 КПК пунктом 10. Цей пункт передбачає, що кримінальне провадження завершується у випадку, якщо після повідомлення особі про підозру завершився строк досудового розслідування, встановлений ст. 219 цього Кодексу. Однак це не стосується випадку, коли особу повідомили про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи. Внесені зміни відповідають загальній принципу кримінального провадження, закріпленому у статті 28 КПК, що встановлює розумні терміни для виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Ці терміни відповідають практиці Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) [1, с.31-40].

У справі «Іванов проти України» було відзначено, що стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальному провадженні застосовується з метою уникнення тривалого перебування звинуваченої особи у невизначеності щодо свого майбутнього (пункт 71). Аналогічні позиції ЄСПЛ висловив у справах «Карт проти Туреччини» (пункт 68) та «Вемхофф проти Німеччини» (пункт 18). Крім того, ЄСПЛ у справі "Іванов проти України" наголосив на тому, що період врахування повинен починатися з моменту порушення кримінальної справи проти особи (пункт 63). У тлумаченні діючого КПК, цей проміжок часу слід враховувати починаючи з миттєвості накладення кримінальної відповідальності, яке, згідно з пунктом 14 частини 1 статті 3 КПК, починається із повідомлення особі про підозру у скоєнні кримінального правопорушення.

Згідно з постійною практикою Верховного Суду, завершення досудового розслідування являє собою заключний етап кримінального провадження, що встановлено законодавцем зв'язуючи в часі з поданням обвинувального акта до суду (його фактичним надісланням), важливо, щоб протягом строку досудового розслідування не лише складали, затверджували та вручали обвинувальний акт, а й направляли його безпосередньо до суду. Це підтверджено рішеннями Верховного Суду від 26 травня 2020 року у справі №556/1381/18, від 1 липня 2021 року у справі №752/3218/20, та іншими.

Суд першої інстанції повинен перевірити, чи відповідно прокурор вимогам, передбаченим статтями 291, 293 КПК, та чи виконані його вказівки стосовно направлення обвинувального акта у встановлені строки досудового розслідування. Це є передумовою для надання підозрюваному у вчиненні злочину, який не є тяжким чи особливо тяжким проти життя та здоров'я, процесуального статусу обвинуваченого. Відповідно до частини 1 статті 337 КПК, у таких випадках справа підлягає судовому розгляду [2, с. 150-155].

Відправлення прокурором обвинувального акта до суду після закінчення досудового розслідування поза установленими строками у справах, що не стосуються тяжких чи особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я, призводить до втрати особою процесуального статусу обвинуваченого (підсудного) і, відповідно, перешкоджає розгляду справи в суді по суті. Це може призвести до закриття кримінального провадження згідно з пунктом 10 частини 1 статті 284 КПК. Ураховуючи положення пункту 1 частини 2 статті 412 КПК, що передбачає в будь-якому випадку скасування судового рішення, якщо, при наявності підстав для закриття провадження в кримінальній справі, це не було зроблено, статті 415 КПК, яка визначає підстави для призначення нового розгляду у суді першої інстанції, статті 417 КПК, що надає суду апеляційної інстанції право закрити кримінальне провадження, у разі виявлення всіх підстав, передбачених статтею 284 КПК, а також статті 440 КПК, яка надає такі самі повноваження суду касаційної інстанції, коли встановлено обставину, передбачену пунктом 10 частини 1 статті 284 КПК, суд апеляційної чи касаційної інстанцій зобов'язаний анулювати рішення нижчих інстанцій та закрити кримінальне провадження (див. рішення Верховного Суду від 15 вересня 2021 року у справі №711/3111/19, провадження №51-2890км19).

Судова практика застосування вказаних положень пункту 10 частини 1 статті 284 КПК вже встановилася як в діяльності Верховного Суду, так і в судах першої та апеляційної інстанцій при розгляді різних категорій кримінальних правопорушень.

Однак, на жаль, у громадському дискурсі інколи критика спрямовується саме на судову систему, в той час як очевидно, що такі результати в кримінальних справах є наслідком недотримання прокурорами норм чинного кримінального процесуального закону. Дотепер у правозастосовній практиці існувала неоднозначність щодо неврахування терміну ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в рамках строків досудового розслідування. Це зумовлено недосконалістю нормативного викладення частини 5 статті 219 КПК, відповідно до якої термін ознайомлення сторін з матеріалами досудового розслідування відповідно до процедури, передбаченої статтею 290 цього Кодексу, не враховується у строки досудового розслідування. Застосування слова «сторона» у множині часом інтерпретується так, що до терміну досудового розслідування не включається і час ознайомлення стороною захисту з матеріалами провадження, і час ознайомлення стороною обвинувачення з матеріалами, які були розголошені захистом [3, с. 43-45].

Щодо зарахування або незарахування часу ознайомлення сторін, Верховний Суд за останній рік у низці своїх рішень висловив однозначну позицію, що полягає в тому, що термін ознайомлення з матеріалами досудового розслідування стороною захисту не включається до строку досудового розслідування. У цьому контексті Суд розмежував поняття "матеріали досудового розслідування" та «матеріали кримінального провадження». Згідно з системним аналізом положень статті 290 КПК, законодавець визначив, що матеріали досудового розслідування становлять документи та докази, що

перебувають у розпорядженні органу досудового розслідування, а також надається стороною захисту доступ до житла чи інших володінь [3, с. 67].

Водночас, згідно з частиною 1 статті 317 КПК, матеріали кримінального провадження включають документи та інші матеріали, подані суду учасниками судового процесу, судові рішення та інші документи, що мають важливе значення для проведення кримінального провадження та додаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Частина 5 статті 219 КПК чітко визначає, що час ознайомлення саме з матеріалами досудового розслідування, а не з матеріалами сторони захисту, не враховується у визначенні строків, передбачених цією статтею (див.: рішення від 23 лютого 2022 року у справі №935/154/20, провадження №51-2177км21, рішення від 1 червня 2022 року у справі №348/1674/19, провадження №51-4835км19).

При цьому слід врахувати, що строки досудового розслідування за своєю природою відображають реальний час, який орган досудового розслідування витратив на виконання своїх завдань. У ряді ситуацій активність сторони обвинувачення обмежується об'єктивними обставинами, включаючи випадки, передбачені статтею 280 КПК. Аналогічна ситуація виникає при ознайомленні стороною захисту з матеріалами досудового розслідування. Тому логічно, що цей час не враховується при розрахунках строків досудового розслідування.

Статтею 290 КПК передбачено можливість ознайомлення з матеріалами кримінального провадження для потерпілого, представників юридичних осіб, щодо яких ведеться розслідування, цивільних позивачів та відповідачів, які, згідно з п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК, не є стороною. Важливо відзначити, що потерпілий набуває статусу сторони лише в двох випадках, передбачених статтями 338 та 340 КПК.

Виникає запитання: «Чи враховується час ознайомлення цими учасниками з матеріалами провадження у строки досудового розслідування?».

Практика Верховного Суду надає позитивну відповідь на це запитання. Наприклад, у постанові від 23 лютого 2022 року (справа №522/17954/19, провадження №51-4905км21) Касаційний кримінальний суд вказав, що потерпілий не є стороною кримінального провадження, на яку поширюються положення ч. 5 ст. 219 КПК, тому твердження прокурора про те, що строк ознайомлення потерпілого не включається у строки досудового розслідування, не відповідає вимогам процесуального закону [4, с. 45-50].

За останній рік Верховний Суд висловив низку правових позицій, що стосуються питань обчислення строків досудового розслідування. У справі №753/12578/19 об'єднана палата Касаційного кримінального суду відмітила, що положення п. 4 параграфа 2 «Прикінцевих положень» Закону №2147-VIII щодо судового контролю за продовженням строку досудового розслідування підлягають застосуванню з урахуванням норм ст. 6 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод, ст. 58 Конституції України, та статей 5, 8, 9 КПК.

Таким чином, до кримінальних процесуальних відносин, що стосуються продовження строків досудового розслідування, мають застосовуватися положення КПК, чинні на момент початку виконання відповідної дії або прийняття процесуального рішення (постанова від 31 жовтня 2022 року, провадження №51-206 кмо 22).

У справі №216/4805/20 об'єднана палата вирішила складну проблему обчислення строку досудового розслідування, коли час повідомлення про завершення досудового розслідування та відкриття матеріалів стороні захисту не співпадає з часом фактичного ознайомлення. Вказано, що строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування відліковується з наступного дня після направлення або безпосереднього вручення підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Такий строк триває до завершення ознайомлення з матеріалами досудового розслідування (постанова від 24 жовтня 2022 року, провадження №51-4684 кмо 21). У юридичній ситуації, коли стороною обвинувачення виконано обов'язок про повідомлення стороні захисту про завершення досудового розслідування та надання доступу до його матеріалів шляхом висилання відповідного письмового сповіщення слідчим в останній день визначеного строку досудового розслідування, установленого відповідно до ч. 3 ст. 219 КПК, останнім днем подачі до суду обвинувального акта, отже, завершенням досудового розслідування, є той день, коли сторона захисту фактично скористалася своїм правом на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування відповідно до положень ст. 290 КПК. Таке висновок щодо використання норм, закріплених у частинах 3 та 5 ст. 219 КПК, у взаємозв'язку з положеннями ст. 290 даного Кодексу, був висловлений у рішенні Верховного Суду від 15 лютого 2023 року у справі №354/1129/20, провадження №513315км22.

Висновки. У статті розглянуто питання, пов'язане з обчисленням строків досудового розслідування у кримінальних справах. Зокрема, досліджено проблему врахування часу ознайомлення стороні захисту з матеріалами досудового розслідування у зазначені строки.

Виходячи з вказаних аналізів та постанов Верховного Суду, вироблено чітку позицію щодо того, що час ознайомлення стороною захисту з матеріалами досудового розслідування не включається у строки, передбачені відповідною статтею. Зазначено, що реальний час ознайомлення є ключовим фактором у визначенні строку досудового розслідування.

Додатково, в поданому висновку враховано судову практику та принципи застосування нормативних положень, які визначають порядок досудового розслідування у кримінальних справах.

Таким чином, враховуючи викладений аналіз та встановлені правові позиції, можна визначити, що час ознайомлення з матеріалами досудового

розслідування визнається критичним для правильного обчислення строку досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 17.10.2023)

2. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: [монографія] / В. А. Журавель. Х.: Видавнича агенція «Апос- тиль», 2019. 304 с.

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 17.10.2023)

4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19> (дата звернення: 17.10.2023)

Іван МАЦЬКОВ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ «LENIENCY» В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЗА АНТИКОНКУРЕНТНІ УЗГОДЖЕНІ ДІЇ

Анотація. В статті розглядається питання використання відповідальності та впровадження «програми лояльності» (leniency program) в українське законодавство щодо антиконкурентних узгоджених дій. Окрім проблеми повного звільнення від відповідальності, також актуальною є можливість впровадження механізму часткового звільнення від відповідальності з метою сприяння розкриттю антиконкурентних узгоджених дій і застосування ефективних санкцій проти правопорушників.

Abstract : This article examines the issue of the use of liability and the introduction of the «leniency program» into Ukrainian legislation regarding anti-competitive concerted actions.

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

In addition to the problem of full exemption from liability, the possibility of introducing a mechanism of partial exemption from liability in order to facilitate the disclosure of anti-competitive concerted actions and the application of effective sanctions against offenders is also relevant.

Постановка проблеми. У всьому світі погоджена поведінка суб'єктів господарювання та створення картелів належать до найбільш серйозних порушень конкурентного законодавства. Поряд із застосуванням жорстких санкцій, як ефективних правових інструментів боротьби з картелями, дієвим механізмом розкриття картельних змов є впровадження програми «leniency», тобто звільнення від відповідальності. Відповідно до цієї програми суб'єкту господарювання може бути надано повне чи часткове звільнення від відповідальності за дотримання певних умов. Проблемним залишається питання розроблення механізму впровадження цієї програми у вітчизняне законодавство та практичного його використання задля стимулювання розкриття антиконкурентних узгоджених дій та ефективного покарання порушників

Аналіз різних країн світу показує, що існує різна практика в розумінні природи картельної змови і визначенні відповідальності за неї. У деяких країнах, таких як США, Канада і Ізраїль, картельна змова вважається злочином, і за неї можуть бути покарані як компанії, так і їхні керівники. В інших країнах, наприклад, Австралії, це цивільне правопорушення, і передбачена цивільна відповідальність. У Німеччині і більшості країн ЄС, це адміністративне правопорушення.

Виклад основного матеріалу: Проблематика державного захисту конкуренції включає в себе виявлення та припинення порушень, що обмежують чи спотворюють конкуренцію, та завдають шкоду правам підприємців і споживачів. Серед найсерйозніших порушень конкурентного законодавства у всьому світі варто виділити антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання, які часто називають «картелями». Боротьба з картелями є пріоритетною для багатьох органів з захисту конкуренції, і вона вимагає ефективних правових інструментів [1].

Одним із основних напрямків боротьби з картелями є загроза застосування суворих санкцій, таких як адміністративні штрафи та кримінальна відповідальність. Другим важливим механізмом є стимулювання розкриття картельних змов, включаючи звільнення від відповідальності у разі добровільного розкриття, а також винагороди за надання інформації про існування картельної змови.

Ця стаття спрямована на дослідження питань державного захисту конкуренції та боротьби з картелями, зокрема, на аналіз різних правових підходів до цього питання у різних країнах світу.

Українське конкурентне законодавство визначає поняття «картельна змова» у контексті «антиконкурентних узгоджених дій». Вчинення антиконкурентних узгоджених дій, згідно зі статтею 50 Закону про захист економічної конкуренції, є порушенням законодавства про конкуренцію. Стаття 52 цього Закону передбачає відповідальність у вигляді накладення штрафу на

суб'єкта господарювання, розмір якого може становити до десяти відсотків виручки суб'єкта господарювання за останній звітний рік [2].

На практиці виявляється, що розмір штрафу, накладеного на правопорушника, не завжди відповідає ступеню порушення. З цієї причини є потреба у більш жорстких методах боротьби з картелями та антиконкурентними діями суб'єктів господарювання. Досвід Європейського Союзу показує, що існує взаємозв'язок між величиною штрафу та якістю розкриття картельних змов [3]. Компанії, які активно беруть участь у Програмі пом'якшення відповідальності, роблять це для уникнення великих штрафів, тим самим сприяючи розкриттю картельних змов. Ця програма набуває все більшого поширення в усьому світі, зокрема в Європейському Союзі та Сполучених Штатах, де є вже встановлені традиції боротьби з антиконкурентними практиками [4].

Суть програми полягає в тому, що учасники картелю можуть бути повністю або частково звільнені від відповідальності, якщо вони співпрацюють з конкурентним відомством протягом розслідування і сприяють припиненню порушення. Впровадження цієї програми в Україні може сприяти більш ефективній боротьбі з картелями і антиконкурентними діями суб'єктів господарювання [5].

Програма пом'якшення відповідальності за вчинення правопорушень вважається ефективним інструментом у виявленні та припиненні змов, які в інших випадках можуть залишитися невиявленими. Її основна мета - руйнувати діяльність існуючих картелів та запобігати укладенню нових картельних угод. Програма надає можливість отримати докази швидше та з меншими витратами порівняно зі звичайними методами розслідування та забезпечує оперативне та ефективне розкриття порушень [6].

Головні принципи програми включають звільнення від покарання або зменшення штрафу для учасників картелю, які співпрацюють з конкурентним відомством та сприяють припиненню порушень. Завдяки цій програмі, можливо отримати прямі докази про існування змови, отримати інформацію про інших учасників та отримати інші додаткові докази [7].

Юридичні підстави для використання програми пом'якшення відповідальності в Україні встановлені в частині 5 статті 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Згідно з цими підставами, особа, яка вчинила антиконкурентні узгоджені дії, але раніше за інших учасників цих дій добровільно повідомила про це Антимонопольний комітет України чи його територіальне відділення та надала інформацію, що має суттєве значення для розслідування, звільняється від відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій. Для цього важливо, щоб особа ефективно співпрацювала з відомством та припинила свою участь у порушенні після повідомлення про нього

Загальна мета програми полягає в запобіганні порушенням правил конкуренції шляхом підвищення ступеня виявлення та припинення картелів [8].

Порядок подання заяв про звільнення від відповідальності за участь у антиконкурентних узгоджених діях регулюється Антимонопольним комітетом України і визначено відповідно до законодавства України, зокрема, статті 50

Закону України «Про захист економічної конкуренції» [9]. Ця процедура спрямована на забезпечення реалізації встановленого законодавством механізму звільнення суб'єктів господарювання від відповідальності за порушення антимонопольних законів, які вони могли б скоїти.

У Європейському Союзі та в інших країнах існують аналогічні програми пом'якшення відповідальності (програма «leniency»), які сприяють виявленню та припиненню картельних угод. Ці програми передбачають, зокрема, повне звільнення від відповідальності для першого заявника та часткове звільнення для наступних заявників, які надають інформацію та співпрацюють з антимонопольними відомствами [10]. Такі програми є ефективним інструментом для розкриття картельних змов та зменшення порушень конкурентного законодавства.

Прикладом успішного застосування програми «leniency» є справа про картельну змову виробників вантажівок, де компанії, які співпрацювали з антимонопольними відомствами і надали важливу інформацію про змову, були позбавлені відповідальності частково або повністю. Імунітет або зменшення штрафів заохочує компанії співпрацювати та надавати докази про порушення, що сприяє більш ефективному розслідуванню та розкриттю картелів.

Програми пом'якшення відповідальності є важливим елементом боротьби з антиконкурентними угодами та забезпечують ефективність розслідування та покарання порушників конкурентного законодавства [11].

Зазначений законопроект для внесення змін до статті 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» щодо пом'якшення відповідальності є кроком в напрямку адаптації українського антимонопольного законодавства до стандартів Європейського Союзу [12]. Однією з основних мет цього законопроекту є сприяння мотивації суб'єктів господарювання до добровільного повідомлення про порушення антимонопольних правил та участь у розкритті антиконкурентних змов.

Основними відмінностями між українським та європейським антимонопольним законодавством стосовно програми пом'якшення відповідальності є те, що за українським законодавством передбачено лише повне звільнення від відповідальності, тоді як в Європейському Союзі також існує можливість часткового звільнення від відповідальності на підставі надання інформації, яка має суттєву «додану вартість» до розслідування. Український законопроект передбачає введення можливості пом'якшення відповідальності для осіб, які не підпадають під умови повного звільнення, але надають важливу інформацію.

Зазначений законопроект може стати важливим інструментом для підвищення рівня розкриття антиконкурентних змов та сприяти боротьбі з порушеннями антимонопольного законодавства в Україні. Введення програми пом'якшення відповідальності може сприяти розвитку конкуренції на ринку та створенню сприятливих умов для суб'єктів господарювання, які дотримуються правил конкуренції [13].

Висновок. Картельні змови є серед найнебезпечніших порушень конкурентного законодавства у всьому світі, оскільки вони призводять до штучного обмеження конкуренції та підвищення цін для споживачів. Українське конкурентне законодавство описує поняття «картельної змови» в контексті «антиконкурентних узгоджених дій», що включають у себе узгоджені домовленості між суб'єктами господарювання щодо встановлення цін або обмежень, які призводять або можуть призвести до обмеження конкуренції, завадження іншим суб'єктам господарювання або ушкодження інтересів споживачів.

Штрафи, передбачені українським законодавством за антиконкурентні узгоджені дії, є великими і можуть становити до 10% доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції за попередній фінансовий рік. Однак проблема боротьби зі змовами полягає не лише в накладенні санкцій, але і в самому процесі виявлення та розслідування таких порушень.

Програма «поблажливості» або «пом'якшення відповідальності» (leniency program) є ефективним інструментом для боротьби та запобігання картельним змовам. Суть цієї програми полягає у тому, що учасники картелю можуть отримати повне або часткове звільнення від покарання, якщо вони співпрацюють з антимонопольним органом протягом розслідування та надають інформацію, що має суттєве значення для припинення змови та розкриття порушень. Програма «поблажливості» може стати дієвим інструментом у боротьбі з картелями, але важливо мати належні умови, що стимулюють учасників картелю використовувати її.

Для подальшої реформи українського конкурентного законодавства рекомендується розглянути можливість введення часткового звільнення від відповідальності для учасників картелю, які надали важливу інформацію або іншим чином сприяли розкриттю картелю. Це може сприяти більш ефективній боротьбі з картелями та сприяти попередженню подібних порушень в майбутньому.

Також вважаємо за доцільне гарантування учаснику, який допомагає розкривати змови забезпечення повної конфіденційності та гарантій захисту. Зі свого боку, особа, яка допомагає розкриттю правопорушення, повинна дотримуватися певних умов і реально допомагати розслідуванню, надаючи необхідні докази.

Список використаних джерел:

1. Іваницька Н. Мирові угоди з Антимонопольним комітетом: перспективи України в контексті світового досвіду [Електронний ресурс] / Н. Іваницька, М. Ларіонов // Юрид. газ. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/mirovi-ugodi-z-antimonopolnim-komitetomperspektivi-ukrayini-v-konteksti-svitovogo-dosvidu.html>.

2. Мальський О. Як боротися з картелями? Міжнародний досвід та українські перспективи [Електронний ресурс] / О. Мальський, О. Бойчук // Дзеркало тижня. 2021. 19–26 верес. (№ 35). Режим доступу:

http://gazeta.dt.ua/LAW/yak_borotися_z_kartelyami__mizhnarodniy_dosvid_ta_ukrayinski_perspektivi.html
(дата звернення: 26.08.2019). – Заголовок з екрана.

3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2021 р. № 2210-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2018. – № 12. – Ст. 64.

4. Проект програми ЄС «Tasic» «Гармонізація системи конкуренції та державних закупівель до стандартів ЄС». Рекомендації стосовно поліпшення реалізації правил конкуренції (Діяльність 1.11.2). Звіт «Концепція пом'якшення відповідальності, що застосовується Європейською Комісією» / підготовлено експертом проекту Маркусом Хенделіном – European Union, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, вересень 2009 року [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт АМКУ.

5. Бакалінська О. Антиконтурентні узгоджені дії у національному та зарубіжному законодавстві (порівняльний аналіз) / О. Бакалінська // Право України. 2020. № 2. С. 190-197 [Електронний ресурс] // Юрид. газ. online. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pruk/2010_2/24.pdf.

6. Бакалінська О. О. Особливості впровадження «програми пом'якшення відповідальності» у національному та зарубіжному законодавстві: порівняльний аналіз // Конкуренція. Вісн. Антимонопол. к-ту України. 2018. № 3(30). С. 18–24.

7. Сарган І. М. Здійснення контролю за узгодженими діями в конкурентному законодавстві Європейського Союзу та України // Часоп. акад. адвокатури України. № 13 (4'2019). С. 1-7. 177 Господарське право

8. Порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про звільнення від відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченого пунктом 1 статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», затверджений розпорядженням Антимонопольного комітету України від 25 червня 2021 № 399-р, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 7 вересня 2022 року за № 1553/21865 // Офіц. вісн. України. 2022. 5 жовт. (№ 73). С. 206, ст. 2968.

9. Кулеха І. Українські національні новини, інформаційне агентство Бізнесменам готовим «здати» партнерів в картельній змові доведеться торгуватись із АМКУ 5 жовтня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/952808-biznesmenam-gotovim-zdati-partneriv-v-kartelniy-zmovidovedetsya-torguvatis-iz-amku--yurist>.

10. Що таке картелі і як з ними боротися? [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт АМКУ. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/120497;jsessionid=A8407C4644262CE9DBC085AD306C99E3.app1>.

11. Стрельцова М. Українські національні новини, інформаційне агентство Єврокомісія оштрафувала на 3 млрд за картельну змову найбільші компанії-виробників вантажівок 19 липня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1588086-yevrokomisiya-oshtrafuvala-na-3-mlrd-zakartelnu-zmovu-na-ybilshi-kompaniyi-virobnikiv-vantazhivok>.

12. Аналіз регуляторного впливу проекту Закону України «Про внесення зміни до статті 6 Закону України “Про захист економічної конкуренції” щодо пом’якшення відповідальності» [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт АМКУ. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/printable_article/99505;jsessionid=47335F9C707F559CF9067D6E21B5C97C.vapp23:1.

13. Звіт «Концепція пом’якшення відповідальності, що застосовується Європейською Комісією»: Рекомендації стосовно поліпшення реалізації Правил конкуренції (діяльність 1.11.2) / підготовлено експертом проекту Маркусом Хенделіном. – Проект програми ЄС «TACIS» «Гармонізація системи конкуренції та державних закупівель до стандартів ЄС» – вересень 2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=206730&cat_id=206717.

Іван МАЦЬКОВ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. В статті розглядається питання удосконалення та внесення змін до законодавства щодо банкрутства в період воєнного стану. Автори статті правильно підкреслюють, що інститут банкрутства є ключовим для регулювання господарських відносин у ринковій економіці. Цей інститут встановлює процедури ліквідації або відновлення платоспроможності підприємств і є важливим для функціонування ринку.

Abstract: *This article is devoted to considering the issue of improving and amending legislation on bankruptcy during martial law. The authors of the article correctly emphasize that the institution of bankruptcy is key to the regulation of economic relations in a market economy. This institution establishes procedures for the liquidation or restoration of the solvency of enterprises and is important for the functioning of the market.*

Постановка проблеми . введення воєнного стану в лютому 2022 року в нашій країні значно вплинуло на діяльність підприємств на ринку. Ця стаття розглядає наслідки воєнного конфлікту, такі як руйнування чи знищення промис-

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

лових об'єктів, обладнання, перерви в електропостачанні, що призвели до банкрутства і неплатоспроможності підприємств. Основною метою законодавства про банкрутство в цих умовах має бути відновлення функціонування підприємств за допомогою ефективних методів відновлення, їх оздоровлення і виплати боргів кредиторам. Відповідно до цього, актуальним є питання необхідності внесення змін до законодавства про банкрутство, які відповідали б сучасним реаліям.

З огляду на повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, велика кількість суб'єктів господарювання перебуває у складному фінансовому стані, не в змозі виконати свої зобов'язання перед кредиторами і продовжувати діяльність. Додатково до цього, багато підприємств зазнали часткового чи повного руйнування. В такій ситуації більшість суб'єктів господарювання змушена починати діяльність знову «з нуля». Це вказує на те, що дуже актуальним стає питання вдосконалення процедур і механізмів банкрутства підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому дослідженні і літературі велику увагу приділено питанням формування та впровадження ефективної політики держави в галузі регулювання неплатоспроможності і банкрутства. Було проведено значну кількість наукових досліджень відомих авторів, таких як К. М. Агєєв, Б. В. Вольвач, Л. Т. Верховодова, В. В. Джунь, Д. В. Задихайло, О. В. Коваленко, А. П. Коробова, Н. І. Матузов, О. В. Минькович-Слободяник, М. Ю. Наум, О. Й. Пасхавер, О. П. Подцерковний, Б. М. Поляков, К. В. Пралічен, П. Д. Пригуда, В. М. Селіванов, М. В. Фоміна і багато інших вчених.

Ці дослідження і публікації докладно розглядають питання регулювання фінансової неплатоспроможності і банкрутства, а також намагаються знайти ефективні стратегії і рішення для врегулювання цих процесів. Вони допомагають розуміти складності і виклики, пов'язані з цими питаннями, і пропонують різноманітні підходи до вирішення проблем, що виникають в контексті неплатоспроможності підприємств та суб'єктів господарювання.

Виклад основної матеріалу. У більшості розвинених країн банкрутство є невід'ємною частиною ринкової економіки. У зв'язку з цим, для регулювання цього процесу законодавством передбачені певні процедури банкрутства, які виступають не лише інструментами ліквідації суб'єктів господарювання та їх вилучення з ринку, але й засобами відновлення їх фінансового та економічного стану. Цей нормативний інструментарій регулює відносини, пов'язані з виконанням боргових зобов'язань та відновленням платоспроможності підприємства або інших юридичних та фізичних осіб.

Цей інститут банкрутства враховує потребу узгодження інтересів суб'єктів господарювання для забезпечення їх майнових прав та задоволення інтересів у системі економічних відносин, щоб забезпечити сталий і збалансований розвиток економіки. Однак на практиці може виникнути неплатоспроможність суб'єкта господарювання з об'єктивних або суб'єктивних причин, таких як зміни на ринку, зміни в економічній ситуації, конкурентність тощо.

Ця ситуація демонструє, що банкрутство може стати реальністю для будь-якого суб'єкта господарювання у будь-який час, навіть при вдалому старті підприємства.

Отже, можна стверджувати, що в ринковій економіці банкрутство виконує дві основні функції: по-перше, воно дозволяє видалити з ринку неефективні суб'єкти підприємницької діяльності, і по-друге, у випадку тимчасових фінансових труднощів надає їм можливість відновити свою діяльність.

Це свідчить про те, що для ефективного функціонування ринкових відносин необхідне наявність законодавчих норм, які регулюють відносини неплатоспроможності і банкрутства. Інститут господарського права в Україні відображає ці відносини, забезпечуючи захист прав і інтересів кредиторів і можливість відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання. Проте, для досягнення цієї мети варто докладно вивчити досвід інших країн щодо регулювання процедур банкрутства.

Різні країни мають власні правові традиції та економічну ситуацію, які впливають на підхід до регулювання банкрутства. У світі виділяють британську (прокредиторську) і американську (продебіторську) моделі, які надають пріоритет або інтересам кредиторів, або можливості реабілітації суб'єктів господарювання.

В Україні законодавство про банкрутство еволюціонувало від продебіторської до прокредиторської системи. Однак головною метою залишається регулювання відносин неплатоспроможності і захист прав інтересів кредиторів, а також сприяння відновленню платоспроможності суб'єктів господарювання. Важливо вивчити та врахувати міжнародний досвід для створення національної моделі регулювання банкрутства, яка враховуватиме конкретні особливості економіки та правові традиції України.

На основі Преамбули Кодексу можна зробити висновок щодо його спрямованості. Відповідно до Преамбули, цей Кодекс встановлює умови і порядок відновлення платоспроможності боржника, який може бути юридичною особою або фізичною особою, або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів і відновлення платоспроможності фізичної особи [3].

Порівняно зі Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (який втратив чинність з жовтня 2019 року), Преамбула Кодексу засвідчує нову спрямованість на першочергове задоволення вимог кредиторів. Зміни в законодавстві були обумовлені змінами на ринку і вимогами сучасності. Закон про банкрутство, прийнятий у 1992 році, був поверхневим і неповноцінним. Новий Кодекс систематизує норми щодо регулювання процедур банкрутства та враховує сучасні вимоги.

Головними нововведеннями Кодексу порівняно зі Законом про банкрутство є: солідарна відповідальність керівника боржника за незаявлення;

- продовження підозрілого періоду для скасування правочинів боржника;

- закріплення строкового періоду для процедури розпорядження майном;
- об'єднання мирової угоди і санації в єдину процедуру;
- продаж майна через систему PROZORRO;
- введення споживчого банкрутства (банкрутства фізичної особи);
- введення саморегулювальної організації арбітражних керуючих [3].

Ці зміни спростовують доступ до процедур банкрутства і забезпечують кращу захищеність прав всіх кредиторів. Крім того, вони спрощують та прискорюють процес розгляду справ, а також забезпечують більш ефективний механізм продажу майна боржника. Також важливо відзначити, що прийняття Кодексу вимагало змін до Кримінального кодексу України, зокрема щодо відповідальності за доведення до банкрутства [4]. Такі зміни в законодавстві свідчать про поступовий розвиток та удосконалення процедур банкрутства в Україні, яке відповідає вимогам сучасного ринкового середовища.

Порівняльна таблиця Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника, або визнання його банкрутом» та Кодексу України з процедур банкрутства

ЗАКОН

КОДЕКС

Вимоги до відкриття справи	
– розмір вимог мін. 300 МЗП; – виконавче провадження три місяці	– розмір вимог не обмежується; – виконавче провадження не вимагається – авансування винагороди АК 9 МЗП; – наявність спору про право виключає відкриття провадження
Строк процедури розпорядження майном	
115 днів + можливість продовжити на два місяці. На практиці – необмежений строк	170 днів без можливості продовження. На практиці – необмежений строк.
Оскарження рішень в касації	
порушення справи, визнання недійсними правочинів (договорів) боржника, розгляд грошових вимог кредиторів, звільнення (усунення, припинення повноважень) арбітражного керуючого, перехід до наступної судової процедури, затвердження плану санації, закриття провадження у справі про банкрутство	відкриття провадження у справі, розгляд грошових вимог кредиторів, закриття провадження, визнання боржника банкрутом
Прийняття рішення про подальшу процедуру	
Збори або комітет кредиторів (неоднозначно)	Збори кредиторів
Строк процедури санації	
6 місяців + можливість продовжити на 12 місяців. На практиці – необмежений строк	Не встановлено. На практиці – необмежений строк
Схвалення плану санації кредиторами	
Схвалювали плану зборами кредиторів	План санації повинен бути схвалений кожним класом (чергою кредиторів) окремо. Правила голосування в кожному класі
Строк ліквідаційної процедури	
12 місяців без можливості продовження. На практиці – необмежений строк.	За рішенням суду, але не більше 12 місяців без можливості продовження. На практиці – необмежений строк.

Проте, реальні обставини змінюються. Зараз, хоча протягом повномасштабної війни Кодекс про процедури банкрутства України залишився без змін, існує проєкт Закону України під номером 8231, який передбачає внесення змін до Кодексу про процедури банкрутства з метою запровадження так званого "воєнного мораторію" на процедури банкрутства.

Головними нововведеннями цього законопроєкту є обмеження відкриття процедур банкрутства за ініціативою кредитора відносно грошових вимог, що виникли до 24 лютого 2022 року, і припинення процедур, розпочатих після 24 лютого 2022 року [5].

У той самий час, 16 серпня, Верховна Рада прийняла за основу законопроєкт під номером 7442, який передбачає внесення змін до Кодексу про процедури банкрутства з метою спрощення доступу до процедур банкрутства.

Згідно з приписами цього законопроекту, його метою є спрощення доступу до процедур банкрутства і підвищення їх ефективності в умовах воєнного стану і після нього, а також уточнення низки процедурних питань, виправлення неузгодженостей і недоліків, виявлених під час практичного застосування положень Кодексу про процедури банкрутства.

Прийняття цього закону спростить доступ до судових процедур банкрутства для суб'єктів господарювання, які стали неплатоспроможними через повномасштабну збройну агресію Російської Федерації [7].

З урахуванням потреби збереження вітчизняного бізнесу і робочих місць, законопроект передбачає введення компенсаторних та додаткових механізмів під час воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення або скасування. Це дозволить неплатоспроможним суб'єктам застосовувати судові процедури банкрутства без додаткових умов, які можуть бути перешкодою для доступу або об'єктивно важкими для виконання.

Згідно з цим законопроектом, будуть встановлені:

1. Форма, порядок направлення і порядок відповіді на запит арбітражного керуючого, який виконує повноваження у справі.

2. Забезпечення вимог кредиторів шляхом наложення арешту на майно не лише рухоме, але й нерухоме майно осіб, які несуть субсидіарну або солідарну відповідальність разом із боржником згідно з Кодексом.

3. Надання розпоряднику майна повноважень для забезпечення задоволення вимог кредиторів та контролю над господарською діяльністю боржника. Розпорядник має доступ до інформації, що зберігається в базах даних, які використовуються посадовими особами боржника для ведення бухгалтерського, податкового та управлінського обліку, а також для формування звітності.

4. Доповнення переліку боргів, які не підлягають реструктуризації або прощенню в процедурах банкрутства. За цим законопроектом, до цих боргів включаються ті, які стали наслідком кримінальних правопорушень або каліцтва.

Законопроектом також передбачено можливість проведення зборів і комітету кредиторів у віддаленому режимі, а господарський суд може продовжити строки проведення певних процедур у справах про банкрутство під час воєнного стану та впродовж шести місяців після його припинення або скасування. Деякі доповнення та зміни, які вводить цей законопроект, спрямовані на полегшення доступу до процедур банкрутства і підвищення ефективності їх застосування в умовах воєнного стану [6].

Висновок. За документами і офіційними відомостями стає очевидним, що всі громадяни та суб'єкти господарювання в Україні постраждали внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, і зазнали значних збитків і втрат. Війна ускладнила або навіть унеможливила проведення господарської діяльності, розрахунків з контрагентами та виконання зобов'язань. Це призвело до ситуації, коли деякі господарюючі суб'єкти виявляють ознаки неплатоспроможності.

В зв'язку з цим законодавець вирішив переглянути процедуру банкрутства, роблячи її більш зорієнтованою на відновлення економічної ситуації та підтримку українського бізнесу. В результаті внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства, головними цілями є врахування інтересів як боржника, так і кредитора.

Цей підхід справедливий і обґрунтований, оскільки головною метою є відновлення фінансового стану та платоспроможності. Нові зміни передбачають врахування інтересів обох сторін і спрямовані на запобігання занепаду українського бізнесу

Сподіваємось, що до прийняття нового закону вдасться виправити всі недоліки і протиріччя, які можуть бути виявлені в законопроекті 7442.

Список використаних джерел:

1. Вольвач Б. В. Правові механізми банкрутства в інвестиційному процесі. Господарсько-правове забезпечення інноваційного інвестування: проблеми та пропозиції: матеріали круглого столу, м. Харків, 16 листопада 2019 р. Харків, 2019. С. 149-153.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закону України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T234300>.
3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341>.
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період воєнного стану» № 8231. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI08413A>.
6. Законопроект 7442 про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39710>.
7. Під час війни введуть окрему процедуру з банкрутства. URL: <https://news.dtkk.ua/state/laws-and-regulations/78067-pid-cas-viini-vvedut-okremu-proceduru-zbankrutstva>.

Юрій МЕЛЬНИК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ

***Анотація.** В статті розглядаються корупційні явища в Державній митній службі України та способи їх запобігання. Автори досліджують ознаки корупційних правопорушень у митних процедурах та класифікацію корупції. Проаналізовано статистичні дані про поширеність корупції під час митних формальностей у 2022-2023 році та ідентифіковано корупціогенні чинники. Розглянуто антикорупційні стратегії та програми, а також органи протидії корупції. Також аналізуються результати діяльності відділу з питань корупції у митних органах та пропонує шляхи розвитку антикорупційної політики.*

***Abstract.** The article examines corruption phenomena in the State Customs Service of Ukraine and ways to prevent them. The authors investigate the signs of corruption offenses in customs procedures and the classification of corruption. Statistical data on the prevalence of corruption during customs formalities in 2022-2023 were analyzed and corruption-causing factors were identified. Anti-corruption strategies and programs, as well as anti-corruption bodies, were considered. It also analyzes the results of the department on corruption issues in the customs authorities and suggests ways to develop anti-corruption policy.*

Постановка проблеми. У контексті отримання Україною статусу кандидата у Європейському Союзі та потенційного членства в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) стає актуальною необхідність реформування митних органів для боротьби з корупцією. Наразі Україна має високий рівень корупції, засвідчений світовим Індексом сприйняття корупції за 2022-2023 рік. Спільно з цим, дослідження громадської думки підтверджують поширеність корупції в митницях та її негативний вплив на різні сфери держави, включаючи бюджет, економіку, зовнішню торгівлю та імідж країни на міжнародному рівні. Законодавчі зміни в Державній митній службі України допомогли покращити ситуацію, але проблеми існують і потребують подальших зусиль. Боротьба з корупцією в митницях стає ключовим елементом демократичних перетворень та розвитку України.

Виклад основного матеріалу. У науковій юридичній літературі корупційні злочини розглядають як сукупність умисних правопорушень, що

*Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

мають ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами [3, с. 17]. Згідно з думкою М. І. Хавронюка, кримінальні діяння вважаються корупційними, якщо в них присутні наступні обов'язкові умови: ознаки корупції, вчинення правопорушення спеціальним суб'єктом, перелік яких наведений у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», умисна форма вини та встановлена законом юридична відповідальність за такі діяння [4, с. 6].

Деякі дослідники наводять власні визначення корупційних правопорушень, пов'язаних з діяльністю посадових осіб митних органів. Наприклад, Б. М. Головкін визначає корупційну злочинність в митній сфері як систему корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних з корупцією, які вчиняються посадовими особами митних органів при застосуванні законодавства з питань митної справи у відносинах з особами, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України, а також при взаємодії з іншими органами держави, що забезпечують митну діяльність [5, с. 285–286].

Міжнародна спільнота вчених також займається дослідженням корупційної злочинності в митних органах. Французька дослідниця Ірена Орс виділила три види корупції: «рутинні» або «поточні» корупційні злочини, «шахрайські» корупційні злочини та «кримінальну» корупцію [6, с. 7].

Дослідження Info Sapiens показало, що корупційна складова на митниці може проявлятися у ситуаціях, таких як «подяка» за послуги із швидкого проходження митних формальностей, «непомічання» заниженої митної вартості товару та неофіційні платежі або послуги за «непомічання» неправильного коду класифікації товарів та нефіксування незадекларованих товарів під час митного огляду [2, с. 65].

Згідно з Д. О. Олійником, корупційні злочини на митниці відображають специфіку за п'ятьма ознаками: мета вчинення, виконання в зв'язку з митними процедурами, суб'єкти вчинення, супроводжуються незаконним переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон та заподіяння істотної шкоди різним суб'єктам [8, с. 26–27].

Підсумовуючи вищевикладене, корупційні злочини у сфері здійснення митних процедур можна визначити як сукупність злочинів, які вчиняються посадовими особами митних органів під час виконання митних формальностей з метою одержання неправомірної вигоди. Дослідники вказують, що в українській митній системі існують стали корупціогенні чинники різного характеру та впливу на посадових осіб митних органів. Ці чинники можна класифікувати на інституційні, нормативно-правові та зовнішньо економічні.

Інституційні корупціогенні чинники включають недоліки митної політики, обмежений кадровий потенціал для реалізації реформи митних органів згідно з міжнародними стандартами, недостатню інтегрованість митної системи України у міжнародну систему митної безпеки та управління ланцюгом постачання товарів тощо.

Нормативно-правові корупціогенні чинники включають у себе прогалини та колізії у законодавстві з питань митної справи, складну систему правового регулювання переміщення товарів через митний кордон, велику кількість

митних режимів, надмірні тарифні та нетарифні обтяження, недосконале митне законодавство у частині відповідальності за порушення митних правил і накладення адміністративних стягнень, а також неповну імплементацію міжнародних правил та стандартів в національне митне законодавство.

Зовнішньоекономічні корупціогенні чинники включають фіскальну спрямованість діяльності митних органів, недостатню економічну свободу та стимулювання вільної торгівлі, високу вартість зовнішньоекономічних операцій, бюрократичні перешкоди на шляху зовнішньоекономічної діяльності, тіньовий та криміналізований ринок зовнішньої торгівлі [8, с. 69-70, 75, 81].

Загалом в Україні існують ключові антикорупційні документи на трьох рівнях: Антикорупційна стратегія, Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки та антикорупційні програми органів влади. Однак необхідно вдосконалити заходи для боротьби з корупцією в митних органах, оскільки на даний момент антикорупційна діяльність не є належно збалансованою та ефективною [12, с. 6].

Так, 20 червня 2022 року Верховна Рада України прийняла Антикорупційну стратегію на 2022–2025 роки. В порівнянні з попередньою стратегією, де не було приділено уваги корупційним явищам в митних органах, нова Антикорупційна стратегія 2022 року визнала митну справу однією з пріоритетних сфер в боротьбі з корупцією. В окремому розділі 3.3. «Митна справа та оподаткування» наводяться 4 проблеми в митних органах, які призводять до корупції та очікувані стратегічні результати. Зокрема, дві ключові проблеми, які варто вирішити, - це надмірний обсяг дискреційних повноважень у працівників митниць та непрозорість підходів у класифікації товарів, визначенні їх митної вартості та призначенні перевірок.

Ці проблеми вже включено до проекту Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, який розробляється на виконання Антикорупційної стратегії до 2025 року. У вересні 2022 року Національне агентство з питань запобігання корупції розпочало серію громадських обговорень проекту програми. Планується провести щонайменше 10 громадських обговорень, де кожне буде присвячено окремому розділу майбутньої програми. Усі ці зустрічі є важливими, оскільки сприяють вдосконаленню антикорупційної політики держави, включаючи митну сферу.

Чинна Антикорупційна програма ДМС України на 2021-2022 роки визначає конкретні заходи для запобігання та зменшення корупції в митних органах. Ці заходи включають організаційну, методичну, консультаційну та контрольну роботу, удосконалення нормативної бази, контроль за дотриманням посадовими особами заходів із запобігання корупційним порушенням, перевірку подання декларацій суб'єктами декларування, забезпечення умов для звернень осіб з повідомленнями про порушення вимог законодавства, забезпечення захисту працівника-викривача, проведення внутрішніх перевірок, дотримання принципів відкритості та прозорості публічної інформації митних органів та контроль за дотриманням посадовими особами митних органів правил етичної поведінки.

Виконання вищезазначених заходів має на меті зменшення проявів корупції в митних органах та мінімізацію її впливу на суспільство й державу. Крім того, цьому сприятимуть і заходи, передбачені у проєкті Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, про яку ми вже згадували вище [14, с. 12].

Для протидії корупції, зокрема на митниці, існують системи органів, які можна поділити на дві групи. Перша група – органи загальної компетенції, такі як Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, органи Національної поліції України та органи прокуратури. До другої групи віднесемо спеціально створений в структурі центрального апарату ДМС України уповноважений підрозділ – Відділ з питань запобігання та протидії корупції (далі – Відділ).

За інформацією з офіційного вебпорталу ДМС України, Відділом спільно з територіальними підрозділами з питань запобігання та протидії корупції Держмитслужби протягом 9 місяців 2022 року в межах визначеної антикорупційним законодавством компетенції було розглянуто 59 повідомлень (15 з них внесені викривачами) щодо можливих корупційних дій співробітників ДМС України та її територіальних органів. За результатами розгляду таких повідомлень:

- було призначено та проведено 8 внутрішніх перевірок;
- до правоохоронних органів направлено 13 матеріалів (10 з яких були перенаправлені до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції для розгляду та надання правової оцінки);
- порушено 3 дисциплінарні провадження, з яких одну особу притягнуто до дисциплінарної відповідальності та направлено інформацію до НАЗК для внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

З метою запобігання вчиненню корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень Відділом було проведено 5 загальних та 3 індивідуальні профілактичні бесіди. У результаті самостійних контрольних-аналітичних заходів, уповноваженими підрозділами з питань запобігання та протидії корупції, у звітному періоді було:

- виявлено 48 фактів, які свідчать про вчинення посадовими особами митних органів правопорушень, пов'язаних з корупцією, та інформовано спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, які склали 44 адміністративні протоколи;
- проведено 4 внутрішні перевірки;
- порушено дисциплінарні провадження стосовно 10 посадових осіб, з яких 3 особи притягнуто до дисциплінарної відповідальності;
- виявлено 9 фактів порушення етичної поведінки посадовими особами митних органів, за результатами розслідування яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 9 посадових осіб Держмитслужби [15, с. 8].

Корупційні відносини часто ґрунтуються на взаємовигідних домовленостях, де посадові особи отримують різні види вигод, а суб'єкти

зовнішньоекономічної діяльності отримують певні пільги або спрощення в митних процедурах. Тому ключовим способом боротьби з корупцією в митниці є скорочення людського втручання. Це досягається завдяки цифровізації митних послуг, впровадженню системи "єдиного вікна" та оптимізації контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України.

Крім того, важливим аспектом боротьби з корупцією в митній сфері є впровадження стандартів митної етики та доброчесності. Такі етичні кодекси мають закріплювати правила поведінки всього митного персоналу, передбачати санкції за їх порушення і сприяти усуненню корупційних стимулів.

В Україні вимоги до морально-етичного образу посадових осіб митних органів на сьогодні визначені в наказі ДМС України від 16.11.2009 року № 1097 «Про затвердження Правил етики поведінки посадових осіб митної служби України». Однак цей документ не повністю враховує специфіку роботи митних органів і потребує доопрацювання та актуалізації.

Також варто відзначити, що відповідно до статті 569 Митного кодексу України посадові особи митних органів є державними службовцями, тому на них також поширюються «Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування», затверджені наказом Національного агентства України з питань державної служби № 158 від 05 серпня 2016 року (у редакції наказу від 28 квітня 2021 року № 72-2). Але ці правила є загальними для всіх державних службовців і не враховують особливостей роботи та поведінки митників [16, с. 5].

Тому вважаємо, що Україна має прийняти досвід європейських країн та розробити Кодекс професійної етики працівника митних органів, який стане кроком до цивілізованого вирішення конфліктів, що виникають на практиці при здійсненні митних процедур та наближення національного законодавства до міжнародно-правових норм Європейського Союзу.

Слід відзначити, що на шляху до вступу в ОЕСР, кандидатом у члени якої стала Україна, як ми вже згадували вище, наша держава має приєднатися до Робочої групи ОЕСР з питань хабарництва у міжнародних комерційних операціях. На нашу думку, це важливий крок, який сприятиме як збільшенню довіри іноземних інвесторів до України, так і створенню нових каналів зв'язку для міжнародного співробітництва українських антикорупційних органів.

Висновки. Згідно з проаналізованою інформацією, корупція в митних органах України залишається актуальною проблемою, навіть попри проведені реформи з метою створення чесної та професійної митної служби. Статистика підтверджує продовження цього негативного явища, і відомо, що подолання корупції є тривалим процесом, який вимагає часу та послідовності.

Для зниження рівня корупції в митних органах важливо, щоб держава та сама ДМС України продовжували приділяти увагу системному та плановому підходу до боротьби з цим явищем. Важливим елементом цього процесу є повна реалізація Антикорупційної стратегії та державної програми, оновлення якої планується на найближчий час. Ці програми мають фокусуватися на зменшенні корупції в митних органах та повинні бути активно впроваджені на практиці.

Додатково, важливо провести прийняття Кодексу етичної поведінки для працівників митниці у найближчий час. Цей кодекс повинен сприяти формуванню культури доброчесності серед працівників митних органів та спонукати до негативного ставлення до корупції в їхніх рядах.

Зниження корупції в митних органах має стратегічне значення для економічного розвитку країни. Висока ефективність в питаннях протидії корупції в державних органах, зокрема в ДМС України, є передумовою для подальшого економічного зростання та приваблення іноземних інвесторів.

Отже, подолання корупції в митних органах вимагає комплексного та впорядкованого підходу, включаючи реалізацію стратегічних програм, впровадження етичних стандартів, та підтримку соціальної свідомості щодо шкідливості корупції для суспільства та держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Transparency International Ukraine: офіц. веб-сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення 11.10.2023)

2. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf (дата звернення 11.10.2023)

3. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2019. 168 с.

4. Хавронюк М. І. Почнемо антикорупційні експертизи ... з антикорупційного закону. Юрид. вісн. України. 2019. 18–24 лют. (№ 7). С. 6-7.

5. Головкін Б. М. Поняття корупційної злочинності у митній сфері. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2019 р): у 2 т. Одеса: Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», 2017. Т. 2. С. 285-287.

6. Hors Irene. «Fighting corruption in customs administration: what can we learn from recent experiences?» OECD Development Centre Working. № 175. (Formerly technical Paper № 175). P. 65 URL: https://www.researchgate.net/profile/Irene-Hors/publication/5204356_Fighting_Corruption_in_Customs_Administration_What_Can_We_Learn_From_Recent_Experiences/links/5ba3811f45851574f7d890a0/FightingCorruption-in-Customs-Administration-What-Can-We-Learn-From-Recent-Experiences.pdf (Last accessed 11.10.2023)

7. Шутка Н. Львівського митника затримали на хабарі 10 тис. грн за покривання контрабандистів. URL: https://zaxid.net/lvivskogo_mitnika_zatrimali_na_habari_10_tis_grn_zapokrivannya_kontrabandistiv_n1552097 (дата звернення 11.10.2023)

8. Олійник Д. О. Запобігання корупційним злочинам, що вчиняються при здійсненні митних процедур : монографія. Харків: Право, 2019. 200 с.

9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ратиф. Законом України № 251-V від 18 жовтня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 49.

10. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 11.10.2023)

11. Антикорупційна програма Державної митної служби України на 2021-2022 роки: Наказ Державної митної служби України від 09.12.2020 р. № 560. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/Antykoruptsijna-programa-Derzhmytsluzhby-1.pdf> (дата звернення: 11.10.2023)

12. Вебсайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/en/zarobigannia-proiavam-koruptsiyi> (дата звернення: 11.10.2023).

13. Запроваджено механізм «єдиного вікна» на митниці URL: <https://legalhub.online/opodatkuvannya/zaprovadzheno-mehanizmuvedynogo-vikna-na-mytnytsi/> (дата звернення: 11.10.2023).

14. (Обновленная) Декларация Аруша (Декларация Совета по таможенному сотрудничеству по надлежащему управлению и борьбе с коррупцией на таможене. URL: http://www.wcoomd.org/en/topics/integrity/~media/WCO/Public/RU/PDF/About%20Us/Legal%20Instruments/mDeclarations/Arusha_Declaration_Revised_Russian.ashx (дата звернення: 11.10.2023).

15. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. дата оновлення: 01.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 11.10.2023)

16. Україна приєднується до робочої групи щодо боротьби з хабарництвом ОЕСР. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/848705.html> (дата звернення: 11.10.2023)

Юрій МЕЛЬНИК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглядається роль інтелектуальної власності в економічному розвитку під час війни. Підкреслюється необхідність ефективного управління інтелектуальною власністю для уникнення правових

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

проблем та захисту прав власників. У статті увага також акцентується на збереженні даних і прав інтелектуальної власності для подальшого економічного відновлення України після війни.

***Abstract.** The article examines the role of intellectual property in economic development during the war. The need for effective management of intellectual property to avoid legal problems and protect the rights of owners is emphasized. The article also focuses on the preservation of data and intellectual property rights for the further economic recovery of Ukraine after the war.*

Постановка проблеми. Полягає в необхідності ефективного управління інтелектуальною власністю в умовах воєнного стану в Україні. Зазначено, що ця проблема актуальна для запобігання майбутнім правовим суперечкам та забезпечення прав власників інтелектуальної власності. Постанова також включає в себе збереження даних і прав інтелектуальної власності для подальшого відновлення економіки після війни та підкреслення важливості роботи Укрпатента як національного органу інтелектуальної власності в цих умовах. Також важливим аспектом є збільшення реєстрації об'єктів промислової власності в умовах воєнного стану, що вказує на поступовий розвиток інтелектуальної власності. У статті також відзначається посилення інтеграційних процесів в сфері інтелектуальної власності та активна робота України у цьому напрямку. Також важливість підтримки і розвитку системи захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану з метою євроінтеграції та підтримки дружніх країн та міжнародного співтовариства.

Виклад основного матеріалу. Протягом понад півроку повномасштабної війни в Україні наочно виявляється, що країна успішно долає важливі випробування, веде себе гідно та ретельно вирішує всі завдання. Україна зіткнулася зі своїм ворогом не тільки на бойовому полі, але й у різних аспектах її життя, включаючи цифрові технології (кількість кібератак під час війни збільшилася втричі), мережеві атаки, поширення фейків від агресора та інше. Україні та її громадянам доводиться стикатися з викликами в багатьох сферах суспільного життя, включаючи сферу інтелектуальної власності. Зрозуміло, що подолати ці виклики неможливо без підтримки міжнародної спільноти.

Після оголошення Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 [2, с. 3], спостерігається оптимізація роботи як державних органів, місцевого самоврядування, так і відповідних державних підприємств і установ, включаючи бізнесові структури. На сьогоднішній день, Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), яке виконує повноваження Національного органу інтелектуальної власності з реєстрації авторських прав та угод, пов'язаних з правами автора на твір, охорони торговельних марок, промислових зразків, винаходів, корисних моделей, географічних позначень, продовжує працювати в складних умовах, забезпечуючи необхідні функції та безперервну роботу системи охорони інтелектуальної власності. У березні 2022 року на сайті Укрпатенту була

розміщена інформація щодо діяльності Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності в умовах воєнного стану.

Таким чином, у зв'язку з введенням воєнного стану та з метою захисту життя та здоров'я учасників розгляду заперечень, розгляд апеляційних справ тимчасово призупинено, включаючи відеоконференційні засідання. Відповідно до клопотань учасників, розгляд заперечень може відбутися в письмовому порядку на підставі наявних матеріалів [3, с. 8]. Однак, вже з 30 червня 2022 року Укрпатент відновив розгляд апеляційних справ і заявок на визнання торговельних марок добре відомими в Україні в апеляційних засіданнях [4, с. 5]. Протягом першого півріччя 2022 року Укрпатент оприлюднив показники прийому заявок, їх розгляду та реєстрації об'єктів промислової власності.

Аналізуючи літературу по даній темі, можна прийти до висновку, що військова агресія недружелюдного сусіда безперечно вплинула на галузь промислової власності, проте незважаючи на це, кількість зареєстрованих об'єктів промислової власності за перше півріччя 2022 року у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року залишається на рівні 75.2%. Маємо великі надії на те, що кількість зареєстрованих об'єктів промислової власності за друге півріччя значно зросте.

Першого квітня 2022 року для сфери інтелектуальної власності був прийнятий важливий Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» No 2174-IX. Згідно з пунктом 1 частини 1 цього Закону, з дня введення в Україні воєнного стану, пов'язаного з агресією Російської Федерації, зупиняються строки для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строки для процедур здобуття цих прав. Після припинення чи скасування воєнного стану, строки продовжуються з урахуванням часу, що пройшов до їх зупинення [6, с. 2].

Важливо відзначити, що ці правила не скасовують дію свідоцтв і патентів, які підтверджують права інтелектуальної власності відповідно до законодавства, а також відповідних прав інтелектуальної власності. Під час дії воєнного стану, законодавством встановлені права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізовуватися суб'єктами цих прав в повному обсязі [6, с. 4].

Отже, прийняття вищезазначеного Закону вирішило актуальні питання, пов'язані зі строками вчинення дій щодо охорони прав інтелектуальної власності та процедур набуття цих прав на об'єкти інтелектуальної власності, строки подання заперечень проти заявок або міжнародних реєстрацій на території України, строки оскарження Нових Об'єктів Інтелектуальної Власності в судовому порядку або до Апеляційної палати з метою визнання прав на винахід недійсними, а також строки, протягом яких можливі відновлення пропущених строків.

Однією із ключових завдань для України в галузі інтелектуальної власності є посилення та впровадження євроінтеграційних процесів. Україна активно продовжує розвивати цей напрямок, що і підтверджує прийняття з 1

липня 2022 року за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності №2334-IX.

Згідно з пояснювальною запискою до вищезазначеного законопроекту України, головною метою прийняття такого законодавчого акту є впровадження в національне законодавство положень Угоди про асоціацію, зокрема тих, що стосуються загальних зобов'язань, цивільних заходів, процедур і засобів захисту прав інтелектуальної власності, як це передбачено у частині третій Глави 9 Розділу IV Угоди, і Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29.04.2004 щодо захисту прав інтелектуальної власності [7, с. 9].

Основні зміни будуть спрямовані на такі аспекти:

- можливість витребування судової інформації щодо походження та мережі розповсюдження товарів чи послуг, які порушують права інтелектуальної власності;

- застосування судових заборон щодо посередників, чії послуги використовуються відповідачем при порушенні прав інтелектуальної власності;

- можливість застосування одноразового грошового стягнення замість інших методів захисту;

- принципи відшкодування правовласнику завданої матеріальної шкоди, включаючи упущену вигоду, або відшкодування доходу, отриманого порушником, або виплати компенсації, та/або моральної шкоди;

- можливість доведення інформації про порушення прав інтелектуальної власності та змісту судового рішення до загального відома.

Також, протягом повномасштабної війни було прийнято Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22 травня 2022 року, № 2265-IX.

Вперше в українському законодавстві були визначені такі поняття як «держава-терорист», «органи держави-терориста», «пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройна агресія Російської Федерації як держави-терориста проти України», «символіка воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну». Згідно з пунктом 4 частини 1 статті 1 цього Закону України, «символіка воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» включає такі елементи:

- а) латинські літери «Z», «V», які використовуються як символи воєнного вторгнення в Україну у визначений спосіб;

- б) офіційну або неофіційну символіку (емблеми) збройних сил Російської Федерації, включаючи її сухопутні, повітряно-космічні сили, військово-морський флот, ракетні сили стратегічного призначення, повітряно-десантні війська, сили спеціальних операцій, інші військові підрозділи та (або) органи держави-терориста (держави-агресора) [8, с. 12].

Специфічна символіка, яка зазначена вище, заборонена для використання у наступних контекстах: друковані матеріали, реклама, місця проведення заходів, телебачення, радіо, Інтернет, соціальні мережі, агітаційні матеріали, окрім ситуацій, коли матеріали мають на меті протидію збройній агресії Російської Федерації проти України, а також в об'єктах, які створені після 24 лютого 2022 року і мають авторське право та суміжне право.

Відповідні зміни в законодавстві України передбачені наступними нормативно-правовими актами: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про політичні партії в Україні», «Про боротьбу з тероризмом», «Про телебачення і радіомовлення», «Про громадські об'єднання», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Крім того, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора» від 19 червня 2022 року, No 2310-IX, який набуде чинності 7 жовтня 2022 року.

Основні зміни цього Закону стосуються галузей телебачення, радіомовлення та культури. Наприклад, згідно з положеннями цього Закону, телерадіоорганізації при радіомовленні повинні забезпечити не менше 75% добового обсягу передач, включаючи новинно-аналітичні блоки та розважальні передачі (за участю дикторів та ведучих радіопередач), в державній мові.

Крім цього, вперше в цьому Законі було визначено поняття «національного музичного продукту», і встановлено, що не менше 40% пісень при радіомовленні повинні бути виконані державною мовою. Заборонено відтворювати музику, звуки фільмів чи інші аудіо-сигнали у салоні автобусу, за винятком інформації про поїздку, а також заборонено відтворювати музику в салоні таксі без згоди всіх пасажирів.

Також, 1 липня 2022 року був прийнятий як основний Проект Закону «Про авторське право і суміжні права» No 5552-1. На перший погляд, цей законопроект головним чином спрямований на гармонізацію українського законодавства у галузі авторського права з правовими актами Європейського Союзу.

Висновки. В статті надається огляд законодавчих змін, які стали актуальними в Україні в умовах воєнного стану. Незважаючи на складні суспільні обставини, зокрема в сферах суспільної власності, інформаційної безпеки та культурної різноманітності, законодавча діяльність в Україні продовжується та націлена на забезпечення прав інтелектуальної власності та їх подальше вдосконалення.

Зазначені зміни в законодавстві України, спрямовані на запобігання використанню символіки, пов'язаної з агресією Російської Федерації, у різних медіа та контекстах. Вони обмежують використання такої символіки на друкованих матеріалах, в рекламі, на місцях проведення заходів, в телебаченні, радіо, Інтернеті, соціальних мережах та агітаційних матеріалах, за винятком

випадків, коли це пов'язано з опорою агресії Росії проти України, або у випадках, коли матеріали створені після 24 лютого 2022 року з авторським правом та суміжним правом.

Додаткові законодавчі зміни стосуються телебачення, радіомовлення та культури. Зокрема, закон встановлює обов'язок телерадіоорганізацій при радіомовленні забезпечувати не менше 75% добового обсягу передач, включаючи новини і розважальні програми, українською мовою.

Одночасно з цими нововведеннями, Україна прагне гармонізувати своє законодавство у галузі авторського права з правовими актами Європейського Союзу. Це свідчить про намір країни підтримувати євроінтеграційні процеси та розвивати свої законодавчі рамки для відповідності міжнародним стандартам у сфері інтелектуальної власності. В контексті воєнного стану це стає додатковим підтвердженням рішучості України захищати права та розвивати інтелектуальну власність відповідно до міжнародних стандартів і норм.

Список використаних джерел:

1. What Ukraine's tech industry needs to survive Russia's war. URL: <https://kyivindependent.com/tech/what-Ukraine-tech-sector-needs-to-survive-russias-war>.

2. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

3. Повідомлення про діяльність Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/povidomlennya-ap-032022>.

4. Повідомлення про організацію роботи апеляційної палати національного органу інтелектуальної власності. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/povidomlennia-ap-30062022>.

5. Показники надходження та розгляду заявок і реєстрації об'єктів промислової власності в I півріччі 2022 року. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/1h-2022>.

6. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 № 2174-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2174-20> (дата звернення: 19.10.2023)

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.2023 № 2974-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2974-20> (дата звернення: 19.10.2023)

8. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну : Закон України від 22.05.2022 № 2265-IX // База

даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2265-20> (дата звернення: 19.10.2023)

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора : Закон України від 19.06.2022 № 2310-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2310-20> (дата звернення: 19.10.2023)

10. Верховна Рада України прийняла за основу законопроект про авторське право і суміжні права. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/224901.html>.

Юлія МИХАЛЬЧУК*,
Студентка 4 курсу,
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ ЖІНОК В НАУЦІ: АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ НЕРІВНОСТЕЙ У НАУКОВИХ ГАЛУЗЯХ

***Анотація.** В даній статті проаналізовано гендерні нерівності у представництві жінок за науковими галузями, зокрема в науці та правовій системі. Здійснюється глибокий огляд у цих сферах та висвітлюються основні причини, що призводять до гендерних диспропорцій.*

У статті розглядаються приклади гендерних нерівностей жінок в різних наукових галузях, які ілюструють нерівні умови для жінок у сфері медицини, інженерії, наук про природу, інформаційних технологій та правознавства. Зазначається, що деякі галузі мають високий відсоток жіночих представників, тоді як інші залишаються переважно чоловічими. Вказується на наявність стереотипів та соціокультурних факторів, які ускладнюють участь жінок у науці та правовій сфері.

***Abstract.** This scientific article analyzes gender inequalities in the representation of women in scientific fields, in particular in science and the legal system. An in-depth review of these areas is carried out and the main reasons leading to gender disparities are highlighted.*

The article examines examples of gender inequality of women in various scientific fields, which illustrate unequal conditions for women in the fields of medicine, engineering, natural sciences, information technology, and law. It is noted that some industries have a high percentage of female representatives, while others remain predominantly male. The presence of stereotypes and sociocultural factors that complicate the participation of women in science and the legal sphere is indicated.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Постановка проблеми. Роль жінок у науці та правовій системі в сучасному світі визнається ключовою для сталого розвитку суспільства. Проте, несвідомі стереотипи та гендерні нерівності продовжують ставити під загрозу повну участь жінок у цих важливих сферах. Ця наукова стаття спрямована на глибокий аналіз гендерних нерівностей у наукових галузях та правовій системі, зокрема їхній вплив на можливості жінок у досягненні кар'єрних та професійних успіхів.

Гендерні нерівності в науці та правовій сфері становлять серйозну загрозу рівності шансів, визнанню досягнень та участі жінок у суспільстві. У статті буде проведено аналіз факторів, які призводять до гендерних нерівностей, висвітлено їхні наслідки для кар'єрного зростання жінок та запропоновано можливі шляхи подолання цих перешкод.

Цей аналіз є важливим кроком у напрямку створення умов для рівності статей у науці та правовій сфері. Розуміння коренів та наслідків гендерних нерівностей допоможе розробити ефективні стратегії та політику, спрямовані на забезпечення рівних можливостей для жінок у цих сферах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз представництва жінок за науковими галузями демонструє наявність гендерних нерівностей у сфері науки. Деякі галузі мають вищий відсоток представників жіночої статі, тоді як інші є переважно чоловічими. Нижче наведемо приклади, які вказують на ці гендерні нерівності.

Медицина є однією з галузей, де жінки мають суттєвий представницький відсоток. В багатьох країнах жінки переважають серед медичних працівників. Наприклад, в США, за даними Американської медичної асоціації, станом на 2022 рік, 36% лікарів були жінками [1].

Інженерія та інформаційні технології, ці галузі зазвичай мають низький відсоток жіночих працівників. Комітет з наукових вакансій у Великобританії надав дані, що у 2020 році тільки 12,8% інженерів у Великобританії були жінками.

Науки про природу та математику у цих галузях також спостерігається низький відсоток науковців серед жінок. За даними Університету Каліфорнії, в області фізики та астрономії у США тільки 21% факультету становлять жінки [2].

Правознавство – у правознавстві гендерний поділ також має свої особливості. В багатьох країнах жінки представлені менше на постах суддів та адвокатів. Міжнародна асоціація жінок-юристів досліджує гендерні аспекти у цій сфері та розвиває ініціативи щодо підтримки жінок-професіоналів у правовому середовищі [3].

Галузі інженерії та матеріальної науки, такі як машинобудування і аерокосмічна індустрія, часто мають один із найнижчих відсотків жіночих науковців. Це пов'язано зі стереотипами про ці галузі як «чоловічі» та обмеженими можливостями для жінок. У галузі інформаційних технологій, хоча

є деякі жіночі лідери, жінки все ще мало представлені у технічних ролях, зокрема в програмуванні та інженерії.

Розвиток політики рівності, програм підтримки жінок у науці та технологіях, ініціативи щодо виховання усвідомлення гендерних питань в суспільстві та доступу до наукових та правових професій для жінок є ключовими кроками для подолання гендерних нерівностей.

Є дуже багато жінок які досягли великого успіху, до прикладу Марія Кюрі, видатний фізик і хімік, що отримала дві Нобелівських премії (в фізиці та хімії), стала однією з рідкісних жінок, які досягли великих досягнень у фізичних науках на початку 20 століття.

Українська судова система має низький відсоток жіночих суддів на вищих посадах, таких як судді Верховного Суду України та Господарського суду. Це свідчить про наявність гендерних бар'єрів у розвитку кар'єри жінок у правознавстві. Жінки-адвокати та жінки, які звертаються до суду, можуть стикатися з гендерною дискримінацією та стереотипами. Це може вплинути на справедливість судових рішень та доступ жінок до правосуддя. Україна активно розвиває заходи для подолання гендерних нерівностей в правовій системі. Зокрема, прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який спрямований на забезпечення рівних прав та можливостей у всіх сферах життя, включаючи право [4].

В Україні функціонують жіночі правозахисні організації, які працюють над захистом прав жінок та боротьбою з гендерною дискримінацією в сфері права.

Статеві нерівності в наукових дослідженнях та публікаціях виявляються у різних аспектах, включаючи доступ до ресурсів, представництво на вищих посадах, а також у частоті публікацій та кількості.

Дослідження показують, що чоловіки частіше публікують наукові статті порівняно з жінками. Згідно зі статистикою, в багатьох галузях науки, таких як фізика, інженерія та математика, чоловіки створюють більше наукових публікацій. Прикладом є Дослідження «Гендерні відмінності в дослідницькій продуктивності: Бібліометричний аналіз італійської академічної спільноти» (Frontiers in Psychology, 2018) показало, що чоловіки мають вищий індекс наукових публікацій порівняно з жінками в університетському середовищі в Італії.

Наукові статті, написані чоловіками, частіше цитуються та отримують визнання в наукових колах. Це може бути наслідком гендерних стереотипів та тенденції віддавати перевагу дослідженням, проведеним чоловіками. Дослідження «Ефект Матильди в науці: нагороди та премії в США, 1990-ті та 2000-ті» (Social Studies of Science, 2012) показало, що жінки отримують менше нагород та визнань в науковій громаді, навіть коли їхні досягнення рівні досягненням чоловіків.

Зазвичай в сфері права спостерігається нерівність у кількісному складі дослідників різних статей. Жінки можуть бути менш представленими, особливо на посадах професорів та вищих наукових посадах. Це може бути наслідком

різних соціокультурних чинників і обмежень. Деякі теми в сфері права можуть бути менш представленими в жіночих дослідженнях через стереотипи. Також, методологія досліджень може бути спрямована на вирішення проблем, які більше цікавлять чоловіків, і враховувати чоловічі перспективи.

Україна має приклади відомих жінок-юристів, які працюють на важливих публічних посадах, але представництво жінок в юридичній професії залишається низьким. Наприклад, Оксана Сироїд, яка була заступником голови Верховної Ради, висвітлювала проблеми статевої нерівності в правознавстві та активно допомагала вирішувати їх [5].

Низьке представництво жінок на вищих посадах в Україні:

У 2020 році жінки становили лише 35% суддів у Верховному Суді України, підтверджуючи низьку затребуваність жінок на верховних суддівських посадах.

У світі жінки-юристи нерідко стикаються з проблемами щодо заробітної плати, рівноцінних можливостей для кар'єрного зросту та розподілу робочого часу між кар'єрою і сімейними обов'язками. За даними з багатьох країн, жінки становлять менше половини партнерів у великих юридичних фірмах. Жінки в Україні заробляють у середньому на 28% менше, ніж чоловіки. Такими є дані Державної статистики. За інформацією рекрутингових агенцій, ця різниця ще вища. Однією з причин цього є те, що окрім оплачуваної роботи на плечі жінки лягає домашня праця, яка вважається «жіночою» – прибирання, готування, догляд за дітьми, констатує директор Центру соціальних і трудових досліджень.

Відповідно до аналітичного звіту комісії Ради Європи з питань гендерної рівності за 2021 рік, Україна перебуває в групі країн із найнижчим представництвом жінок у владі. Український парламент усього на 12% складається із жінок. Попри те, що цей показник є рекордним за всі попередні скликання, він досі залишається низьким, порівняно з практикою демократичних країн, наголошують експерти. Так, у країнах ЄС жінок у парламентах в середньому удвічі більше – 26%. А у Швеції, Фінляндії, Іспанії – понад 40%. Не набагато краща ситуація і в регіонах України.

В Україні є дуже чіткий тренд: чим вищий орган влади, тим менше там жінок. За результатами останніх національних виборів, 46% жінок потрапило у селищні і сільські ради. В обласні – вже 28%. В ради великих міст, обласних центрів – 15%. І в парламент ще менше – 12%. Тільки 6% жінок в Україні посідають посади міністрів та заступників міністрів.

Жінки у списках партій – часто «для галочки», а відтак не отримують достатньої організаційної та фінансової підтримки, щоб перемогти у виборчих перегонках.

Важливим кроком на шляху до гендерної рівності стало скасування розподілу професій на «жіночі» і «чоловічі». Та це ще не означає, що в Україні зникла дискримінаційна практика чи не лишилося заборонених професій. Крім того, в Україні досі не ратифікована Конвенція Міжнародної організації праці 1935 року, яка забороняє роботу жінок під землею і в шахтах.

Також важливо побороти дискримінацію жінок у головах роботодавців. Багато жінок помічали і реагували на випадки дискримінації за ознакою статі в

оголошеннях про вакансію. До жінок висувуються такі вимоги, як вік, зовнішні дані, хоча робота, яку пропонується виконувати, абсолютно не потребує таких характеристик. За підрахунками експертів Всесвітнього економічного Форуму в Давосі, подолати різницю в можливостях працевлаштування та оплаті праці для чоловіків і жінок світ зможе через 170 років. Експерти констатують: сексизм в Україні поширений скрізь – в рекламі, ток-шоу, політиці і в побуті. Одним із показників є класична фраза колишнього прем'єра Азарова про те, що жінкам не місце в управлінні. Сексистські стереотипи суттєво впливають на рівень насильства стосовно жінок. Активісти моніторингового проекту «Україна без сексизму» лише за чотири місяці виявили понад 240 сексистських висловлювань у рекламі [6].

Україна впроваджує гендерний аналіз законодавства для виявлення та виправлення гендерних нерівностей в законах та правових актах. Більш того, підписавши і ратифікувавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна продемонструвала відданість демократичним європейським цінностям та взяла на себе зобов'язання «враховувати питання рівності між чоловіками і жінками при розробці та впровадженні законів, постанов, адміністративних положень, політики і заходів», насамперед шляхом закріплення принципів гендерної рівності в нормативно-правових документах та їх подальшого впровадження в практику.

Документи, що визначають концептуальні засади та напрями формування та реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, представлені в книзі «Гендерна політика в нормативно-правових документах» і мають стати дороговказом задля забезпечення сталого розвитку суспільства на засадах демократії, дотримання прав людини та гендерної рівності [7].

В Україні було створено розпорядження «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки»: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План від 2022 року [8].

Уряд України розробив та затвердив стратегію, згідно з якою в Україні буде скорочено розрив у зарплатах чоловіків та жінок. До 2030 року планується зменшити розрив в оплаті праці з 18,6% до 13,6%.

Про це заявила перший віце-прем'єр-міністр України – міністр економіки України Юлія Свириденко під час виступу на заході «На шляху впровадження Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року і відбувся внесок партнерів у цей процес», який проводився за участю першої леді України Олени Зеленської.

За словами першої леді, як і більшість розвинених країн світу, Україна взяла на себе зобов'язання подолати гендерний розрив в оплаті праці за найближчі сім років.

Завдяки імплементації Стратегії планується досягти трьох ключових цілей:

- удосконалити законодавство про рівну оплату праці;

- сприяти подоланню стереотипів та дискримінації щодо професій за ознакою статі;
- створити сприятливі умови для зручного поєднання сімейних та професійних обов'язків [9].

Боротьба з гендерною нерівністю в Україні може включати ряд заходів, від законодавчих та політичних ініціатив до культурних та освітніх зусиль. Зробимо певні рекомендації та наведемо приклади на основі міжнародних практик:

1. Забезпечення рівних можливостей в освіті: Здійснювати політику, спрямовану на підвищення доступу жінок до вищої освіти та наукових кар'єр. Надавати стипендії та гранти для жінок-дослідниць та сприяти їх участі в міжнародних наукових проектах.

2. Забезпечення рівних можливостей на ринку праці: Впроваджувати політику, що спрямована на зменшення різниці в заробітній платі між чоловіками і жінками. Створити умови для балансу між кар'єрою та сімейним життям.

3. Забезпечення рівних можливостей у політиці: Встановити норми на представництво жінок у парламенті та інших законодавчих органах. Підтримувати політичну активність жінок та надавати їм можливість займати важливі посади.

4. Освіта та усвідомлення гендерної рівності: Проводити освітні кампанії, які сприяють усвідомленню гендерних питань та сприяють зміні стереотипів.

5. Запровадження гендерного аналізу в законодавстві та політиках: Вимагати включення гендерного аналізу в розробку нових законів і політик.

Приклади міжнародних країн, які вже успішно впровадили певні аспекти цих рекомендацій:

Швеція визнана однією з найпрогресивніших країн у справі гендерної рівності. Тут існують норми для жінок у бізнесі та політиці, а також активна гендерна освіта в школах.

Ісландія встановила законодавчі квоти, які зобов'язують компанії мати не менше 40% жінок у наглядових радах. Це сприяло збільшенню представництва жінок у вищих посадах.

Норвегія ввела величезний фонд для інвестицій, який надає фінансування тільки тим компаніям, які мають рівне представництво чоловіків і жінок на вищих посадах.

Канада запровадила програми фінансової підтримки для жінок-підприємниць та програми підтримки жінок-дослідниць у науці.

Україна може взяти до уваги ці приклади та впровадити схожі заходи для боротьби з гендерною нерівністю в різних сферах суспільства, включаючи науку та правову систему.

Висновки. У статті про роль жінок в науці і правовій системі та аналізі гендерних нерівностей у наукових галузях, особливо в Україні, зазначимо наступне: роль жінок в науці та правовій системі є надзвичайно важливою для розвитку суспільства. Проте існують серйозні проблеми гендерної нерівності, які обмежують можливості жінок у цих галузях. Україна, як і інші країни, стикається

з питаннями низького представництва жінок на вищих посадах у науці та правовій системі, а також з проблемами заробітної плати, доступу до ресурсів і важливих кар'єрних можливостей.

Проте в Україні також спостерігаються певні позитивні зміни. Державні ініціативи та громадські об'єднання активно працюють над покращенням статевої рівності в цих галузях. Законодавство в Україні все більше враховує гендерну перспективу, і існують програми та фонди, які підтримують жінок-дослідниць та жінок-юристів. Прикладом цього є те, що Україна прийняла Національний план дій з питань гендерної рівності, який включає конкретні заходи для забезпечення рівних можливостей для жінок у всіх сферах життя, включаючи науку і право. Також створили розпорядження Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [10].

Законодавство України все більше враховує гендерну перспективу. Наприклад, введення квот на представництво жінок у парламенті та інших законодавчих органах, а також прийняття законів про запобігання та боротьбу з насильством над жінками. В Україні діє законодавча квота, яка передбачає 30 % жінок у органах влади [11, 12].

Україна підтримує гендерні дослідження та дослідження з питань прав людини, надаючи фінансування для проектів, спрямованих на вивчення гендерних аспектів різних сфер. Існують численні жіночі громадські організації, які активно працюють над підтримкою жінок-дослідниць та жінок-юристів. Вони надають підтримку, створюють мережі та здійснюють діяльність за права жінок у відповідних галузях.

Ці ініціативи та програми є кроком вперед у боротьбі з гендерною нерівністю у науці та правовій системі в Україні. Вони сприяють покращенню можливостей та умов для жінок у цих галузях та сприяють побудові більш рівного та справедливого суспільства, де жінки мають ті самі можливості та визнання, що і чоловіки. Гендерна рівність в науці та правовій системі - це не тільки морально правильно, але і важливо для досягнення успіху і прогресу як нації.

Список використаних джерел:

1. Робоча сила лікарів у країні розвивається: більше жінок та інших спеціальностей. ААМС. URL: <https://www.aamc.org/news/nation-s-physician-workforce-evolves-more-women-bit-older-and-toward-different-specialties> (дата звернення: 09.10.2023).

2. Дані про жінок у фізиці та астрономії | Американський інститут фізики. Home Page | American Institute of Physics. URL: <https://www.aip.org/statistics/reports/women> (дата звернення: 09.10.2023).

3. Mission Statement - First 100 Years. First 100 Years. URL: <https://first100years.org.uk/about-us/history/> (дата звернення: 09.10.2023).

4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV // База даних «Законодавство України» /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15> (дата звернення: 09.10.2023)

5. Реформи у мізках: чи вдасться Україні побороти стереотип гендерної нерівності. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/1054580-reformi-u-mizkah-chi-vdastsya-ukrajini-poboroti-stereotip-gendernoji-nerivnosti.html> (дата звернення: 09.10.2023).

6. Трегубова Я. Гендерна нерівність: п'ять порушень прав жінок в Україні. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html> (дата звернення: 09.10.2023).

7. ShieldSquare Captcha. ShieldSquare Captcha. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/02.2021/genderna-polityka.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

Владислав НЕЧИПОРУК*
студент 3 курсу
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РЕЄСТРАЦІЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І ДОГОВОРІВ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРАВА АВТОРА НА СВІЙ ТВІР

***Анотація.** У статті досліджено реєстрацію авторського права і договорів. Розкрито питання поняття авторського права. Проаналізовано актуальні питання, що виникають у разі реєстрації авторського права і договорів. Проблеми з якими можна стикнутись при реєстрації авторського права. Які питання можуть виникнути при реєстрації під час воєнного стану.*

***Abstract.** The article examines the registration of copyright and contracts. The issue of the concept of copyright has been widely discussed. Actual issues arising in the case of copyright and contract registration are analyzed. Problems you may encounter when registering a copyright. What questions may arise when registering during martial law.*

Постановка проблеми. Актуальна проблема полягає у неефективності та недостатній прозорості системи реєстрації авторського права, що може призводити до невідповідностей у визначенні прав та обов'язків сторін в авторських договорах. Основні труднощі включають недостатню інформованість стосовно процедур реєстрації, непередбачуваність та неоднозначність реєстраційних вимог, а також недостатню врахування цифрового середовища та глобалізації у сучасних правових нормах.

*Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Виклад основно матеріалу. Авторське право на твір виникає в силу факту його створення. Для виникнення та здійснення авторського права на твір не вимагається його реєстрація або будь-яке спеціальне оформлення.

Достатньо того, аби твір відповідав певним умовам, які є необхідними для того, щоб він став об'єктом авторського права. Документ, отриманий у результаті реєстрації авторського права, може слугувати одним із доказів у справах, що пов'язані з порушенням авторських прав на твір.

Так, компетентні органи окремих країн надають можливість автору зареєструвати свої авторські права і цим засвідчити своє авторство на твір, зафіксувати факт оприлюднення твору або зареєструвати факт передачі майнових авторських прав на твір. Як правило, реєстрація авторських прав здійснюється через національні відомства з інтелектуальної власності або інші уповноважені державою організації [1].

В об'єктивному плані авторське право - це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають у результаті створення та використання літературних, художніх і наукових творів. У суб'єктивному сенсі це низка прав, на які має автор або його правонаступник у зв'язку зі створенням і використанням літературного, наукового чи художнього твору.

Завдання закону про авторське право полягає у створенні найбільш відповідної правової бази для творчої діяльності для забезпечення того, щоб результати цієї діяльності були доступними для суспільства в цілому. Його основним принципом є поєднання інтересів автора та інтересів суспільства в цілому. Авторське право декларує та пропонує комплексний захист особистих (немайнових) та майнових прав автора.

Джерелом авторського права є нормативне право, до складу якого в основному входять конституційні та законодавчі акти, що встановлюють основні принципи, Закон України «Про авторське право і суміжні права» та інші закони. Таким чином, законодавство, яке безпосередньо регулює відносини власності, визнає виключне право громадянина на використання своєї продуктивності та творчих здібностей. Зокрема, Закон України «Про власність» у статті 13 визначає, що об'єктами права власності громадян є твори науки, літератури, мистецтва, винаходи, винаходи, промислові зразки та інші результати інтелектуальної діяльності. Промислово-правовій охороні підлягають твори науки, літератури та мистецтва [2].

Як зареєструвати авторське право, кожного для людини стикаються з порушення своїх авторських прав – крадіжками текстів, відео чи фотоматеріалів. В усіх випадках довести своє авторство можна через суд – однак це тривалий і складний процес. Тому, як зареєструвати своє право в Україні та які питання можуть виникнути під час реєстрації.

Авторське право виникає з моменту створення контенту і його реєстрація не є обов'язковою. За бажанням особа, яка має авторські права, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах. Це робиться, аби у разі виникнення спору стосовно твору їй не треба було доводити своє авторство та свої права на

твір – наприклад, у суді. По суті така реєстрація є додатковою гарантією прав автора [3].

Що потрібно для реєстрації: необхідно подати заяву, примірник твору у матеріальній формі та інші документи, передбачені згаданою постановою. Так, можуть знадобитись примірник авторського договору у разі його наявності), довіреність (якщо документ поданий через представника) тощо. За підготовку до державної реєстрації авторського права справляється збір. Сьогодні його розмір складає 55,25 гривень для фізичних осіб і 161,5 гривень для юридичних осіб. Квитанцію про сплату необхідно надати разом з іншими документами. Додатково стягується оплата за оформлення та видачу свідоцтва про реєстрацію авторського права: 8,50 та 25,50 гривень відповідно для фізичних та юридичних осіб.

Заявка про реєстрацію авторського права або договору, який стосується права автора на твір, приймається до розгляду після одержання Національним органом інтелектуальної власності усіх передбачених порядком документів. Розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права на твір та реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, здійснюється протягом місяця від дати надходження правильно оформлених документів заявки.

При реєстрації авторського права можна стикнутися з наступними проблемами: Заява на реєстрацію авторського права повинна містити всі необхідні відомості, такі як прізвище, ім'я та по батькові автора, дата створення твору, назва твору, короткий зміст твору, форма твору, відомості про об'єкти, на які поширюються авторські права. Якщо в заяві буде відсутня або недостовірна інформація, реєстрація авторського права може бути відхилена. Не всі твори можуть бути об'єктами авторського права. Для того, щоб твір був об'єктом авторського права, він повинен бути результатом творчої діяльності людини і мати самостійну, неповторну форму вираження. Якщо твір не відповідає цим вимогам, реєстрація авторського права може бути відхилена.

Неправильна оплата збору за реєстрацію авторського права. За реєстрацію авторського права стягується збір. Якщо збір буде сплачений неправильно, реєстрація авторського права може бути відхилена. Щоб уникнути проблем при реєстрації авторського права, необхідно уважно заповнити заяву на реєстрацію, переконатися, що твір відповідає вимогам авторського права, і правильно сплатити збір за реєстрацію.

Окрім того, при реєстрації авторського права можуть виникнути проблеми, пов'язані з бюрократією та тривалістю процедури. Реєстрація авторського права в Україні здійснюється в Державному департаменті інтелектуальної власності України. Процедура реєстрації авторського права може тривати до одного місяця.

Щоб спростити і прискорити процедуру реєстрації авторського права, автори можуть скористатися послугами патентних повірених. Патентні повірені мають досвід у сфері реєстрації авторського права і можуть допомогти авторам правильно оформити документи та уникнути проблем при реєстрації.

Під час воєнного стану в Україні можуть виникнути наступні питання при реєстрації авторського права та договорів: Доступність офісів Державного департаменту інтелектуальної власності України (ДДІВ). Деякі офіси ДДІВ можуть бути тимчасово закриті або працювати в обмеженому режимі. Зміна порядку реєстрації авторського права та договорів. ДДІВ може ввести тимчасові зміни в порядок реєстрації авторського права та договорів, наприклад, скасувати вимогу особистого подання документів.

Затримка розгляду заяв на реєстрацію авторського права та договорів. Через військові дії розгляд заяв на реєстрацію авторського права та договорів може бути затриманий. Щоб уникнути проблем при реєстрації авторського права та договорів під час воєнного стану, автори можуть звернутися за консультацією до патентного повіреного. Патентний повірений може допомогти автору визначитися з оптимальним способом реєстрації авторського права та договорів в умовах воєнного стану.

Висновок: реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на свій твір, є важливим інструментом захисту цих прав. Реєстрація авторського права забезпечує доказову базу для захисту авторських прав у судовому порядку, дозволяє автору отримати свідоцтво про реєстрацію авторського права, яке є офіційним документом, що підтверджує його право на твір, і дозволяє автору використовувати твір в комерційних цілях. Реєстрація договорів, які стосуються права автора на свій твір, також забезпечує доказову базу для захисту прав автора в судовому порядку і дозволяє автору отримати свідоцтво про реєстрацію договору, яке є офіційним документом, що підтверджує його умови.

Список використаних джерел:

1. Особливості реєстрації авторського права в Україні та інших країнах світу / І. Петренко // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. № 1. С. 25-32
2. Документаційне забезпечення державної реєстрації авторських прав / О. В. Стовбун. 2021. № 1. С. 7-13
3. Вакалюк І. П. Державна реєстрація авторського права та договорів 2018. С. 15-16
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. ADR and Civil Justice / URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/10/interim-report-future-role-of-adr-in-civil-justice-20171017.pdf>.
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.2019 № 3792-XII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>

Діана НОГА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК: ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню гендерної рівності та правовому захисті жінок, обговорюючи досягнення, виклики та перспективи у світі загалом, та окремо в Україні. Висвітлюються успішні приклади прийняття законодавства та міжнародних конвенцій для захисту прав жінок. Одночасно висувуються виклики, такі як гендерна дискримінація та насильство над жінками, які потребують невідкладних заходів. Зазначаються перспективи, такі як освітні ініціативи для боротьби зі стереотипами, а також необхідність підвищення правової свідомості, що сприяє зміцненню гендерної рівності та забезпечує вільний розвиток жінок у сучасному суспільстві.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of gender equality and legal protection of women, discussing achievements, challenges and prospects. Successful examples of the adoption of legislation and international conventions for the protection of women's rights are highlighted. At the same time, there are challenges such as gender discrimination and violence against women that require urgent action. Perspectives such as educational initiatives to combat stereotypes, as well as the need to raise legal awareness, which contributes to strengthening gender equality and ensures the free development of women in modern society, are noted.*

Вступ. Забезпечення гендерної рівності та правовий захист прав жінок стали ключовими аспектами сучасного суспільства. Незважаючи на досягнення, що включають прийняття міжнародних конвенцій та розвиток законодавства, існують значні виклики, які гальмують повну реалізацію гендерної рівності.

На жаль, гендерна дискримінація залишається серйозною проблемою в усьому світі. Жінки і дівчата продовжують стикатися з нерівністю у доступі до освіти та зайнятості, непропорційно низькою представленістю у політиці та бізнесі, а також насильством на гендерній ґрунті.

Виклад основного матеріалу. Фундаментом для проведення дослідження даної теми стали наукові праці, авторами яких є: В. Авер'янов, Г. Аракелян, Т. Багрій, Ю. Барабаш, Дж. Батлер, Т. Бендас, Дж. Бенджамін, Ш. Берн, С. Бобровник, Р. Брайдотті, В. Бринцев, О. Грінченко, І. Костенко, О. Сухова та ін.

Одним із досягнень є прийняття Конвенції Організації Об'єднаних Націй з прав жінок (CEDAW), яка визначає основні права жінок та закликає країни-

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ – Правдюк А. Л.

учасниці усунути будь-яку форму дискримінації щодо жінок. Багато країн також приймають внутрішні закони, спрямовані на гарантування рівних можливостей для жінок у сфері праці та освіти. Якщо розглядати нашу державу, то Законодавство з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків складається з Конституції України, Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та інших, в тому числі міжнародних, нормативно-правових актів [1, ст.236].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» прийнято з метою досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Відповідно до статті 6 Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» дискримінація за ознакою статі забороняється.

Так, дискримінація за ознакою статі – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [2, ст.16].

Зокрема, якщо розглядати досягнення, щодо прав жінок та гендерної рівності в Україні, то воно регулюються рядом нормативно-правових актів на різних рівнях влади, включаючи Конституцію, закони, акти Кабінету Міністрів України та інші нормативні документи. Ось деякі з них:

Конституція України: Стаття 24 Конституції України гарантує рівні права та свободи для всіх громадян, незалежно від статі.

Закон України "Про рівність жінок та чоловіків" (2016): Цей закон визначає основні принципи гендерної політики в Україні, забезпечуючи рівні права та можливості для жінок та чоловіків у всіх сферах суспільства.

Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" (2017): Цей закон регулює питання захисту жінок від домашнього насильства, включаючи вжиття заходів для запобігання насильству та захисту жертв.

Закон України "Про освіту" (2017): Цей закон визначає принципи рівності у доступі до освіти для жінок та чоловіків, а також забезпечує право на гендерно чутливу освіту.

"Національна стратегія сприяння рівності та зменшення відмінностей статей на 2018-2023 роки": Ця стратегія встановлює основні цілі та завдання у галузі гендерної рівності в Україні та визначає шляхи їх вирішення.

"Концепція гендерної політики в Україні до 2020 року": Цей документ визначає загальні принципи та напрямки розвитку гендерної політики в країні [3,

ст. 220] .

З моєї точки зору, ці нормативно-правові акти є досягненням та основою для забезпечення гендерної рівності та захисту прав жінок в Україні.

Забезпечення гендерної рівності та правовий захист прав жінок є важливою проблемою в сучасному світі. Ці цінності підтримуються численними міжнародними документами, такими як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Пекінська декларація і багато інших програма.

Проте, існують численні виклики у забезпеченні гендерної рівності та правовому захисті прав жінок в усьому світі:

Стереотипи та культурні уявлення: Суспільні стереотипи про ролі чоловіків і жінок можуть обмежувати можливості жінок у різних сферах життя, включаючи освіту та ринок праці.

Насильство щодо жінок: Насильство, включаючи домашнє та сексуальне насильство, є серйозною загрозою для жінок у багатьох частинах світу. Правовий захист потерпілих жінок не завжди ефективний.

Нерівність у заробітній платі: У багатьох країнах жінки заробляють менше, ніж чоловіки, навіть за виконану однакову роботу. Це є проявом структурної нерівності.

Недоступність освіти: У деяких регіонах світу жінкам важко отримати якісну освіту через культурні або економічні обмеження, що обмежує їх можливості на ринку праці.

Політична нерівність: Недостатнє представництво жінок у політиці та уряді обмежує можливості впливу на прийняття рішень та законів, що стосуються прав жінок.

Недостатня підтримка від держави: Деякі країни не надають достатньої підтримки для жінок у вигляді декретної відпустки, доступної та якісної дитячої догляду, а також програм підтримки матерів-одиначок.

Розв'язання цих проблем вимагає суцільних зусиль національних та міжнародних урядів, громадських організацій та громадянського суспільства. Це може включати в себе прийняття та виконання суворих законів, освітні кампанії, сприяння гендерній освіті, розвиток програм підтримки та забезпечення рівних можливостей для жінок у всіх сферах життя [4, ст. 344]

Я б хотіла б виділити, з якими унікальними викликами стикається, саме, Україна у галузі забезпечення гендерної рівності та правового захисту прав жінок:

Насильство щодо жінок: Проблема домашнього насильства та сексуальної агресії залишається серйозним викликом українському суспільству. На жаль, безкарність у вирішенні подібних справ є актуальною.

Рівні можливості на ринку праці: Жінки в Україні часто стикаються із складнощами у вигляді дискримінації на робочому місці, а також нерівності в оплаті праці порівняно з чоловіками.

Політична участь: Недостатня представленість жінок у вищих політичних посадах та парламенті ускладнює можливість жінок впливати на прийняття

важливих рішень.

Стереотипи та культурні переконання: Традиційні гендерні стереотипи щодо ролі жінок у суспільстві можуть ускладнювати можливість жінок розвивати свої потенційні можливості.

Материнство та дітей з інвалідністю: Материнство часто стає перешкодою для кар'єри жінок, особливо у випадках, коли діти мають особливі потреби [5].

Я вважаю, що для вирішення цих проблем українському уряду слід сприяти розробці та виконанню законів, спрямованих на вирішення нерівності та дискримінації. Важливо також вдосконалювати систему освіти, проводити інформаційні кампанії з метою зміни стереотипів та сприяти політичній участі жінок через підтримку жіночих лідерів і кандидатів у виборчих процесах.

Забезпечення гендерної рівності та правовий захист прав жінок є ключовими завданнями сучасного суспільства. Ці питання не тільки стосуються самих жінок, але і впливають на розвиток суспільства в цілому. Проаналізувавши різні джерела, хочу виділити основні, на мою думку, перспективи щодо забезпечення гендерної рівності та правового захисту прав жінок в усьому світі:

Свідомість громадян:

Гендерні студії та навчання: Включення гендерних питань у навчальні плани шкіл і університетів. Розробка спеціалізованих курсів та програм з гендерних студій для студентів і студенток.

Гендерні Кампанії: Проведення інформаційних кампаній, семінарів та тренінгів для громадян з питань гендерної рівності, стереотипів і насильства щодо жінок.

Медіа та Інтернет: Посилення контролю за зображенням жінок у медіа та Інтернеті. Підтримка ініціатив, що спрямовані на боротьбу з гендерними стереотипами в медіа (тобто, що всі можуть виглядати, займатися та цікавитися чим завгодно).

Сприяння гендерній рівності в освіті:

Педагогічна підготовка: Забезпечення педагогічних працівників навичками та знаннями для роботи з гендерною рівністю у класах.

Адаптовані матеріали: Розробка підручників та навчальних матеріалів, які сприяють гендерній рівності та враховують різноманіття гендерних ідентичностей.

Розбір статистики:

Збір та аналіз даних: Збір і аналіз даних про гендерні відмінності в освіті та на ринку праці для розуміння проблем та впровадження ефективних заходів.

Гендерні рольові моделі:

Підтримка жіночих лідерів: Підтримка жіночих лідерів у науці, політиці, бізнесі та інших сферах життя, щоб вони могли служити прикладом для інших жінок і дівчат[6, ст. 26].

Сприяння гендерній рівності в культурі:

Культурні зміни: Пропаганда та підтримка культурних змін, які сприяють гендерній рівності, включаючи викорінення традицій та практик, які призводять до гендерної нерівності.

Партнерства та співпраця:

Громадські організації: Залучення громадських організацій, жіночих груп та активістів до співпраці з урядом та іншими інституціями для спільної роботи над гендерною рівністю.

Збільшення гендерної свідомості та освіти може сприяти відмові від шкідливих гендерних стереотипів, розширенню можливостей для жінок у різних сферах та сприяти створенню більш справедливого та рівноправного суспільства.

У заключенні можна сказати, що для досягнення повної гендерної рівності необхідно поєднати зусилля влади, громадських організацій та громадян. Це вимагає постійного навчання, усвідомленості та взаєморозуміння між усіма шарами суспільства. Тільки тоді ми зможемо створити справедливе, рівне та гармонійне суспільство, де кожна жінка може розкрити свій потенціал і жити щасливо та задоволено [7, ст. 38].

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна дійти висновку, що одним із великих досягнень є ухвалення різноманітних міжнародних та національних законів, спрямованих на захист прав жінок та забезпечення гендерної рівності. Ці правові акти стали основою для боротьби з гендерною дискримінацією та насильством щодо жінок. Також важливо відзначити зростання гендерної свідомості в суспільстві та підвищення усвідомлення гендерних проблем. Жінки стають активнішими учасницями політичного та громадського життя, їхні можливості для освіти та професійного зростання зростають.

Однак існують серйозні виклики, які перешкоджають досягненню повної гендерної рівності. Відсутність рівних можливостей у сфері праці, стереотипи та упередження, насильство щодо жінок, особливо у вразливих групах, таких як жінки з інвалідністю чи мігрантки, залишаються серйозними проблемами. Також важливо враховувати культурні та релігійні особливості, які можуть ускладнювати впровадження гендерних рівності в різних частинах світу.

Щоб подолати ці виклики, необхідно сприяти освіті та усвідомленню гендерних питань, змінювати стереотипи та упередження в суспільстві, забезпечувати доступ жінок до освіти та професійного зростання, а також посилювати правовий захист жінок. Правительства, громадські організації та громадяни мають спільно працювати для створення справедливого та рівного суспільства, де кожна жінка може жити без насильства, мати можливість вільно обрати свій шлях у житті та внести свій вклад у розвиток суспільства.

Таким чином, забезпечення гендерної рівності та правовий захист прав жінок – це не лише моральний та етичний обов'язок, але й ключова передумова стабільного та процвітаючого суспільства. Попри усі труднощі, лише разом ми можемо побудувати світ, де кожна жінка має можливість реалізувати свої мрії та потенціал, сприяючи загальному добробуту та гармонії у нашому світі.

Список використаних джерел:

1. Кретьова І. Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук. 2015. 236 с.
2. Аніщук Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук за спеціальністю. Одеса, 2008. 16 с.
3. Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. Вид. третє, вип. і доп. Київ: Критика, 2017. 220 с.
4. Харитонова О. В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: науково-практичний посібник. Харків: ТОВ «Видавництво “Права людини”», 2018. 344 с.
5. Уварова О. Права жінок і гендерна рівність в Україні URL: <https://helsinki.org.ua/pravazhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/>
6. Гончарова Ю. А. Роль та місце принципу гендерної рівності в сучасному міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 26 с.
7. Грицай І. О. Гендерні аспекти забезпечення основних прав і свобод людини й громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1 (90). 38 с.

Діана НОГА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ БОРотьБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Анотація. Корупція є складною та загрозовою проблемою для сучасного суспільства, і вона впливає на всі сфери життя громадян та функціонування держави. Для України, яка прагне до досягнення демократичних стандартів, ефективного господарювання і забезпечення прав і свобод своїх громадян, боротьба з корупцією стала важливим завданням на шляху до успішного розвитку.

Стаття присвячена аналізу стану і тенденцій боротьби з корупцією в Україні. Вона розглядається в історичному контексті, враховуючи міжнародний досвід та українську специфіку. Метою статті є розкриття сутності проблеми корупції, визначення її важливості для суспільства, а

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

також розгляд ролі держави у становленні боротьби з цим явищем.

Abstract. *Corruption is a complex and threatening problem for modern society, and it affects all spheres of citizens' lives and the functioning of the state. For Ukraine, which strives to achieve democratic standards, effective management and ensure the rights and freedoms of its citizens, the fight against corruption has become an important task on the way to successful development.*

The article is devoted to the analysis of the state and trends in the fight against corruption in Ukraine. It is considered in a historical context, taking into account international experience and Ukrainian specifics. The purpose of the article is to reveal the essence of the problem of corruption, to determine its importance for society, as well as to consider the role of the state in establishing a fight against this phenomenon.

Постановка проблеми. Україна, як незалежна держава, зіткнулася з численними викликами і труднощами в побудові демократичного суспільства та ефективної держави. Однією з найбільших перешкод на цьому шляху є поширена корупція, яка відіграє руйнівну роль в економіці, політиці, правоохоронній системі та інших сферах суспільного життя.

Данна стаття має на меті сприяти розумінню складності проблеми корупції в Україні та надати обґрунтовані висновки та рекомендації для покращення ситуації. Боротьба з корупцією є ключовою складовою будь-якого суспільства, яке прагне досягти стабільності, розвитку та процвітання своїх громадян, і Україна не є винятком.

Корупція є складною та многогранною проблемою, яка супроводжує людство протягом великого часового періоду. Перш ніж розглядати історію боротьби з корупцією в Україні, необхідно визначити сутність самої корупції та її визначення в історичному контексті.

Корупція - це зловживання владою чи посадою з метою особистого збагачення, надання неправомірних переваг, або інших недоречних цілей, за рахунок підкупу, вимагання хабарів, використання службового становища чи ресурсів у власних інтересах, порушенням законів та моральних норм. Корупція може приймати різні форми, включаючи фінансову, політичну, адміністративну, судову, поліцейську тощо [1, ст.274].

Історичний контекст корупції вкладається в тисячолітню історію цивілізацій. Корупція існувала в різних формах в різних епохах і культурах. Однак це питання завжди було актуальним і мало значущий вплив на суспільний розвиток.

У давньому світі корупція була поширеною серед чиновників, військових та інших осіб у владі. Наприклад, в Римській імперії існував розповсюджений підкуп суддів і політиків. У середньовіччі корупція також була розповсюдженою, і вона виявлялася в різних сферах життя, включаючи церкву та королівські двори.

У сучасному світі корупція залишається серйозною проблемою багатьох країн. Вона може виявлятися у формі підкупу вищих посадовців, відмивання

грошей, використання публічних ресурсів для особистого збагачення та інших порушень етичних та законодавчих норм.

Для боротьби з корупцією в різних країнах були прийняті різні заходи, такі як створення антикорупційних органів, удосконалення законодавства та введення механізмів нагляду та відповідальності. Багато міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй та Всесвітній банк, також активно сприяють боротьбі з корупцією в різних країнах.

Важливо враховувати, що корупція - це складна проблема, і боротьба з нею вимагає спільних зусиль уряду, громадянського суспільства та міжнародної спільноти [2, ст. 181].

Боротьба з корупцією є актуальною проблемою для багатьох країн у всьому світі, і різні країни мають свій власний досвід у цьому питанні. Ось деякі приклади міжнародного досвіду боротьби з корупцією:

Швеція: Швеція має добре розвинуту систему боротьби з корупцією. Вони встановили органи, такі як Антикорупційне бюро та Офіс прокурора з питань корупції, що мають повноваження розслідувати корупційні справи. Широке використання електронних послуг сприяє зменшенню можливостей для хабарництва.

Сінгапур: Сінгапур відомий своєю нульовою терпимістю до корупції. Їхня найвища влада, Корупційна практика (СРІВ), здійснює систематичний моніторинг і розслідування корупційних справ, а також надає освітні програми для громадян і підприємств з питань запобігання корупції.

Гонконг: Гонконг має сильну антикорупційну службу, Independent Commission Against Corruption (ІСАС). ІСАС має широкі повноваження і активно здійснює розслідування корупційних справ, а також проводить навчання та освіту з питань етики.

Норвегія: Норвегія використовує прозорість і доступ до інформації як інструменти боротьби з корупцією. Вони регулярно публікують інформацію про угоди з державними органами та встановлюють високі стандарти для громадських фондів.

Німеччина: В Німеччині існує Комісія з питань боротьби з корупцією, яка вивчає та аналізує рівень корупції в країні. Вони також співпрацюють з громадськими організаціями і ЗМІ для розкриття корупційних справ.

Ці приклади свідчать про те, що боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу, що включає в себе сильні антикорупційні органи, прозорість, освіту і співпрацю з громадськістю. Кожна країна розвиває свій власний досвід і стратегії в цій сфері, але обмін досвідом та найкращими практиками на міжнародному рівні також грає важливу роль у боротьбі з цією проблемою [3, ст. 129].

Звісно, ось ще деякі приклади міжнародного досвіду боротьби з корупцією, які доказують вище зазначене:

США: Сполучені Штати мають Федеральне бюро розслідувань (FBI) та Міністерство юстиції, які займаються боротьбою з корупцією на федеральному

рівні. Також існують окремі агентства і комісії на рівні штатів. Важливою є система захисту журналістів та осіб, які надають інформацію про корупцію.

Грузія: Після «Революції троянд» у 2003 році Грузія внесла значні зміни в свою систему боротьби з корупцією. Вони реформували поліцію, викинули хабарництво з державних органів та розпочали активну кампанію зі зменшення корупції в повсякденному житті громадян.

Бразилія: Операція «Лава-Жато» (Operação Lava Jato) у Бразилії стала однією з найвизначніших операцій боротьби з корупцією в історії. Вона спрямована на розкриття корупційних схем у великих державних компаніях та політичних колах.

Індія: У Індії діє Комісія з питань боротьби з корупцією (Central Vigilance Commission), яка надає поради і вказівки з питань запобігання корупції державним органам. Також були прийняті закони, що зміцнюють права і захист осіб, які повідомляють про корупційні факти (whistleblowers).

Міжнародні організації: Організації, такі як ООН, Всесвітня банк, та Transparency International, працюють на міжнародному рівні для підтримки країн у боротьбі з корупцією. Вони надають фінансову підтримку, консультації та допомогу у розробці антикорупційних політик та програм.

Ці приклади демонструють різноманітність підходів та стратегій у боротьбі з корупцією на міжнародному рівні. Ключовими елементами успішної боротьби є сильні інституції, прозорість, відповідальність, освіта та підтримка громадськості [4 ст. 104].

Роль корупції у суспільстві є негативною та дестабілізуючою. Вона підриває довіру громадян до владних інститутів, порушує принципи справедливості та рівності перед законом, сприяє нерівності, обмежує економічний розвиток та призводить до негативних соціальних наслідків, таких як бідність та безробіття.

Отже, корупція - це зловживання владою або посадовим становищем для особистої користі чи отримання неправомірних вигод, часто через підкуп, вимагання хабарів, використання впливу або інші незаконні засоби.

Роль корупції в українському суспільстві є значущою, але негативною. Вона впливає на різні аспекти життя і розвитку країни:

Збиток економіці: Корупція призводить до розкрадання бюджетних коштів, сприяє знеціненню грошової одиниці та створює неконкурентні умови для бізнесу. Це може призвести до зменшення інвестицій, обмеження економічного зростання і втрати робочих місць.

Загроза громадянській безпеці: Корупція може стати причиною незаконного обігу зброї, підкріплювати організовану злочинність та сприяти іншим негативним явищам, що загрожують громадянській безпеці.

Порушення справедливості та прав людини: Корупція може завдавати шкоду принципам рівності перед законом і справедливості, оскільки ті, хто мають гроші та вплив, можуть уникати відповідальності за свої дії.

Соціальна нерівність: Корупція призводить до нерівного розподілу багатства та можливостей у суспільстві. Вона підштовхує бідні шари населення ще більше до бідності, а багатих робить ще багатшими.

Втрата довіри до влади: Корупція руйнує довіру громадян до владних структур та державних інституцій. Це може призвести до політичної нестабільності та незадоволеності суспільства.

Україна бореться з корупцією, приймаючи реформи та створюючи антикорупційні інституції, такі як Національне антикорупційне бюро та Спеціалізований антикорупційний суд. На мою думку, це завдання важке, і боротьба з корупцією вимагає спільних зусиль всіх громадян, владних структур та цивільного суспільства.

Боротьба з хабарництвом є надзвичайно важливим фактором для розвитку будь-якої країни, включаючи Україну. Корупція є серйозною загрозою для економічного, соціального та політичного розвитку країни, і її наслідки можуть бути руйнівними на різних рівнях.

Ось деякі зі значущих аспектів боротьби з корупцією для розвитку України:

Залучення інвестицій: Корупція може відлякувати іноземних інвесторів, які не хочуть ризикувати своїми коштами у країні з високим рівнем корупції. Боротьба з корупцією сприяє покращенню інвестиційного клімату, що може сприяти зростанню бізнесу, створенню нових робочих місць та загальному економічному розвитку.

Підвищення довіри громадян: Висока корупція веде до відчуття безправ'я серед населення, поглиблює соціальну нерівність та відстань між урядом і громадянами. Боротьба з корупцією допомагає підвищити довіру громадян до державних інституцій і покращити якість життя.

Політична стабільність: Корупція може призвести до політичної нестабільності, оскільки корупційні схеми можуть впливати на політичні рішення та процеси. Боротьба з корупцією сприяє зміцненню демократії та правової держави.

Здоров'я та освіта: Корупція в галузях охорони здоров'я та освіти може призвести до погіршення доступу громадян до якісних послуг в цих сферах. Боротьба з корупцією в цих галузях може покращити якість життя населення і забезпечити більший доступ до важливих соціальних послуг.

Міжнародна репутація: Боротьба з корупцією допомагає покращити міжнародну репутацію країни. Країни з низьким рівнем корупції зазвичай мають більше можливостей для співпраці з іншими країнами та для отримання підтримки та фінансової допомоги від міжнародних організацій.

Загалом, боротьба з корупцією в Україні є ключовим елементом для досягнення сталого та інклюзивного розвитку. Вона вимагає спільних зусиль з боку уряду, громадськості, бізнесу та міжнародного співтовариства, а також впровадження реформ, змін у законодавстві та виховання культури відкритості та відповідальності [5, ст. 306].

Якщо розглядати історію державної політики боротьби з корупцією в Україні, то вона є складною і часто відображається в різних етапах розвитку країни. Нижче я навела загальний огляд ключових моментів і подій у боротьбі з корупцією в Україні:

Період незалежності (1991-2004): Після отримання незалежності Україною в 1991 році країна стикнулася з серйозними викликами щодо корупції. Проте на початку 1990-х років влада зосередилася на реформах та господарському розвитку, і боротьба з корупцією не була основним пріоритетом. Цей період характеризувався значним рівнем корупції в урядових структурах.

Помаранчева революція (2004): Після помаранчевої революції 2004 року Віктор Ющенко став президентом України і спробував активізувати боротьбу з корупцією. Були прийняті закони про доступ до інформації та засуджено кілька високопосадовців за корупційні справи. Проте зусилля були обмежені, і рівень корупції не значно зменшився.

Період Януковича (2010-2014): Після обрання Віктора Януковича президентом України в 2010 році боротьба з корупцією втратила пріоритетність. Під час цього періоду спостерігалось зростання корупції та авторитарних тенденцій.

Революція Гідності (2013-2014): Події Євромайдану та падіння режиму Януковича в 2014 році стали поворотним моментом в історії боротьби з корупцією в Україні. Ця революція сприяла змінам влади та покликанням до більшої прозорості та боротьби з корупцією.

Реформи після Революції Гідності: Після революції було прийнято ряд важливих антикорупційних заходів. Засновано Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) і Національне антикорупційне бюро (НАБУ). Також були створені антикорупційні суди. Реформи включали в себе також публічне декларування майна посадовців та інші ініціативи для забезпечення більшої відкритості та відповідальності влади.

Сучасний стан (після 2014 року): Боротьба з корупцією залишається однією з найважливіших завдань для України. Існують виклики і перешкоди, такі як опір з боку корупційних структур, але також є і позитивні зрушення у відсічі корупції.

Держава продовжує приймати реформи та сприяти створенню незалежних антикорупційних органів. Боротьба з корупцією залишається однією з найважливіших пріоритетних справ для України на шляху до європейської інтеграції та політичної стабільності [6].

Отже, протидія корупції є однією з ключових проблем для багатьох країн, включаючи Україну. Роль урядових інституцій, правоохоронних органів та громадянського суспільства в боротьбі з корупцією в Україні є важливою для досягнення успіху у цій справі. Ось деякі засади їхньої ролі:

Урядові інституції:

Антикорупційні органи: Уряд повинен створити та підтримувати спеціалізовані антикорупційні органи, такі як Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) і Національне антикорупційне бюро (НАБУ), які

мають право проводити розслідування та вживати заходів проти корупції на високому рівні.

Законодавство: Уряд повинен приймати та вдосконалювати антикорупційне законодавство, яке створює основу для боротьби з корупцією та встановлює відповідальність за корупційні дії.

Прозорість і відкритість: Урядові інституції повинні сприяти відкритості та доступності інформації про свою діяльність та фінансові потоки.

Правоохоронні органи:

Розслідування: Правоохоронні органи, такі як поліція та прокуратура, повинні ретельно розслідувати корупційні справи та притягати до відповідальності осіб, які допустили корупційні порушення.

Захист звірянь: Правоохоронці повинні забезпечити захист для осіб, які відверто виступають проти корупції та надають свідчення у корупційних справах.

Співпраця з антикорупційними органами: Правоохоронні органи мають співпрацювати з антикорупційними органами та надавати їм необхідну підтримку.

Громадянське суспільство:

Моніторинг і відслідковування корупції: Громадянське суспільство повинно відігравати активну роль у виявленні та документуванні корупційних випадків.

Адвокація і тиск на владу: Громадянське суспільство має право вимагати від влади вживання конкретних заходів для боротьби з корупцією, включаючи зміни в законодавстві та політиці.

Освіта і свідомість: Громадянське суспільство може відігравати роль у підвищенні громадської свідомості щодо негативних наслідків корупції та сприяти антикорупційній освіті.

Загальна роль урядових інституцій, правоохоронних органів та громадянського суспільства полягає в тісній співпраці та координації для ефективного виявлення, запобігання та припинення корупційних дій в Україні. Ця співпраця є ключовою для забезпечення прозорості, справедливості та демократії в країні [8].

Загалом, успіх у боротьбі з корупцією в Україні залежить від спільних зусиль урядових органів, правоохоронних структур та активної підтримки громадянського суспільства. Важливо підтримувати цю співпрацю та розвивати антикорупційну інфраструктуру для забезпечення чесного та прозорого суспільства.

Наша держава приділяла велику увагу боротьбі з корупцією і приймала численні нормативні акти та закони для запобігання корупційним практикам в різних сферах суспільства. Хочу виділити кілька ключових законів та інших нормативних актів, які регулюють боротьбу з корупцією в Україні:

Закон України «Про запобігання корупції»: Цей закон визначає основні принципи запобігання та протидії корупції в Україні. Він містить положення про

декларування доходів та майна посадових осіб, а також встановлює механізми перевірки їх декларацій.

Закон України «Про Національне агентство з питань запобігання корупції» (НАЗК): Цей закон встановлює структуру і функції Національного агентства, яке відповідає за контроль за деклараціями посадових осіб і запобігання корупції.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (НАБУ): Цей закон створює Національне антикорупційне бюро, яке відповідає за розслідування корупційних злочинів у владних структурах та державних підприємствах.

Закон України «Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру»: Цей закон встановлює Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, яка спеціалізується на розслідуванні корупційних злочинів та представляє обвинувачення у суді.

Закон України «Про електронні декларації»: Цей закон встановлює порядок подання електронних декларацій посадовими особами, зокрема щодо їх доходів, майна, витрат та фінансових зобов'язань.

Закон України «Про доступ до публічної інформації»: Цей закон гарантує право громадян на отримання публічної інформації, що дозволяє контролювати діяльність державних установ та їх посадових осіб.

Закон України «Про органи та особливості здійснення державного фінансового контролю в Україні»: Цей закон визначає механізми фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, що допомагає запобігати корупції у сфері фінансів.

Висновок. Боротьба з корупцією в Україні – це складний та довготривалий процес, який вимагає спільних зусиль уряду, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Вдалий вирішення цієї проблеми не лише покращить економічний та політичний клімат в країні, але й збільшить довіру громадян до владних структур.

Ключові пункти в боротьбі з корупцією включають в себе удосконалення законодавства та судової системи, підвищення прозорості та участі громадян, створення ефективних механізмів контролю та відкритості в управлінні державними ресурсами. Технології, такі як блокчейн та електронні сервіси, можуть слугувати важливими інструментами для забезпечення прозорості та зниження ризику корупції. Незалежність правоохоронних органів та висока культура неприйнятності корупційних дій також грають важливу роль у боротьбі з цією проблемою.

Крім того, важливо звернути увагу на громадську освіту та участь, що допоможе сформувати свідомих громадян, які активно виступають проти корупції. Співпраця з міжнародними партнерами також може забезпечити Україні доступ до досвіду та ресурсів, необхідних для успішної боротьби з корупцією.

Ці заходи повинні супроводжуватися відкритими дебатами, в яких беруть участь усі зацікавлені сторони, щоб забезпечити підтримку суспільства та

забезпечити сталість реформ. Я вважаю, боротьба з корупцією — це завдання для усіх громадян, владних структур, бізнесу та громадських організацій!

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції. Законі України від 14.10.2019 № 1700-VII. Офіційний вісник України. 2019. № 87. С. 156. Ст. 274.
2. Трепак В. М. «Особливості дефініції поняття «корупція». Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, № 4 (97), 2020. С. 181.
3. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції. Вісник Вищої ради юстиції. 2021. № 1 (5). С. 129.
4. Про Національне антикорупційне бюро України. Закон України від 14.10.2022 № 1698-VII. Офіційний вісник України. 2022. № 87. С. 104.
5. Гвоздецький В. Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2020. 360 с.
6. Другий державний звіт України про оцінку відповідності стандартам Групи держав із боротьби зі страховою корупцією (Гребнер); Київ, 2019.

Роман ОЛЬХОВИЙ*
студент II курсу
факультету менеджменту та права
Вінницького національного
аграрного університету

ВІДПУСТКИ, ЛІКАРНЯНИ ТА ІНШІ ВИДИ ВІДПОЧИНКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ.

Анотація. У статті досліджено поняття та види трудових відпусток в Україні, проведений аналіз наукових надбань і положень міжнародних правових актів, ратифікованих нашою державою, й чинного законодавства України в галузі трудового права.

Abstract. The article examines the concepts and types of work vacations in Ukraine, analyzes scientific assets and provisions of international legal acts ratified by our state, and the current legislation of Ukraine in the field of labor law.

Вступ. Одним із найважливіших прав, свобод та обов'язків людини є право на відпочинок. Кожен працюючий громадянин отримує право на відпустку. Дане право задовольняється надаванням днів відпочинку, та щорічної основної відпустки, яка повинна бути оплачувана.

* Науковий керівник к.ю.н..доцент кафедри права Правдюк А.Л.

Серед науковців немає єдиного підходу для визначення часу відпочинку, так, О. Ярошенко, визначає, що: «Час відпочинку - це період, протягом якого робітник має бути вільним від роботи та має право скористатися ним на власний розсуд» [1 с. 148]. Л. Грузіноюю та В. Короткіним визначено таке формулювання: «Час відпочинку - це час, протягом якого працівник відповідно до законодавства та правил внутрішнього трудового розпорядку звільняється від виконання своїх трудових обов'язків» [2, с. 3].

Виклад основного матеріалу. Відпустка – це вільний час працівника від роботи з визначеною тривалістю днів та без втрати посади чи то робочого місця, зарплати у випадках, які передбачено законом [4]. Відпустки можуть бути надані для різних цілей. Наприклад, для відпочинку та відновлення дієздатності працівника повинні бути надані щорічні відпустки, які поділяються на основні та додаткові. На одному рівні з українцями, іноземці та особи які не мають громадянства, отримують право на відпустку. Таким чином, право на відпустку можуть мати робітники, які уклали договір згідно до законодавства, тимчасові працівники, робітники, які працюють на умовах сумісництва та неповного робочого часу [5].

Використовувати відпустку не можуть працівники, які були найняті на 10 роботу за цивільно-правовими угодами, були засуджені до виправних робіт без позбавлення волі. Законодавчо встановлені види щорічних відпусток які поділяють на **основну, додаткові, соціальні, навчальні, без збереження заробітної плати та ін.**

Тривалість щорічної основної відпустки становить 24 календарні дні за відпрацьований рік, який обчислюється з дня укладення з працівником трудового договору. Для деяких категорій працівників законодавством України передбачена більша тривалість щорічної основної відпустки. Це зокрема в таких випадках: особам з інвалідністю I і II груп – 30 календарних днів, а особам з інвалідністю III групи – 26 календарних днів, особам віком до вісімнадцяти років – 31 календарний день. Також щорічна основна відпустка може бути менша 24 календарних днів у тимчасових і сезонних працівників. Тривалість відпустки для них визначають пропорційно відпрацьованому часу.

Щорічні додаткові відпустки бувають за роботу із шкідливими і важкими умовами праці, за особливий характер праці, додаткові відпустки окремим категоріям ветеранів війни.

Соціальними відпустками є відпустка у зв'язку із вагітністю і пологами, відпустка для догляду за дитиною до досягнення 3-х річного віку, відпустка у зв'язку із усиновленням дитини, додаткова відпустка працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А I групи.

Навчальні відпустки бувають такими: відпустка у зв'язку з навчанням у середніх навчальних закладах, відпустка у зв'язку з навчанням у професійно-технічних навчальних закладах, відпустка у зв'язку з навчанням у вищих навчальних закладах, навчальних закладах післядипломної освіти та аспірантурі, відпустка у зв'язку з профспілковим навчанням, творча відпустка.

Відпустки без збереження заробітної плати поділяються на відпустки, які надаються працівникові в обов'язковому порядку, та відпустки, які надаються за угодою сторін.

В залежності від оплати, відпустки можна розподілити на два види: оплачувані та безоплатні. Оплачувані відпустки – це відпустки зі збереження заробітної плати на відпускний період, в свою чергу, безоплатні – без збереження заробітної плати на цей період.

Кількість днів відпочинку має бути розрахована в календарних днях незалежно від графіку роботи чи інших факторів та визначається Законом України. Святкові та вихідні дні в момент визначення тривалості основної щорічної та додаткової відпустки робітникам, які мають дітей не повинна враховуватися [6]. Колективним договором можуть бути встановлені додаткові відпустки за стаж роботи для окремих категорій працівників. Додаткова відпустка — це період відпочинку, що надається додатково до щорічної основної відпустки з тривалістю, умовами, встановленими законом, галузевими угодами, трудовими договорами. Підстави, тривалість та правила надавання додаткових відпусток різні. Точна тривалість додаткової відпустки за роботу в несприятливих та складних умовах праці визначено колективним чи трудовим договором в залежності від результатів перевірки робочого місця з урахуванням умов роботи та періоду зайнятості робітника в даних умовах.

Щорічна додаткова відпустка за специфічний характер праці надається деяким категоріям робітників, які пов'язані з роботою з високим коефіцієнтом інтелектуального навантаження або задіяні в особливих природно-геологічних умовах, умовах високого рівня ризику для здоров'я та життя людини, з тривалістю до 35 календарних днів. Такі умови роботи притаманні гірським населеним пунктам; робітникам з ненормованим робочим днем з тривалістю до 7 днів, відповідно до переліку посад, робіт та кваліфікацій, які визначено в колективному договорі або угоді. Така відпустка повинна бути надана як відшкодування за здійснений обсяг робіт, ступінь навантаження, складність під час виконання роботи, необхідність періодично виконувати службові завдання понад визначену тривалість робочого часу [7].

Період щорічної додаткової відпустки за специфічний характер праці визначено у відповідності до колективних чи трудових договорів в залежності від часу затраченого працівником для роботи в таких умовах. До стажу роботи, який надає право на щорічну основну відпустку, повинно бути зараховано періоди роботи, встановлені Законом України. Згідно Закону України «Про колективні договори і угоди» працівники, які приймають участь у перемовинах як представники сторін, також спеціалісти, яких запросили приймати участь в роботі комісії, на момент перемовин та підготовки проектів звільняють від основної роботи без втрати середнього заробітку та зарахуванням цього часу до трудового стажу [8].

Щорічна основна відпустка у перший рік роботи надається після 6 місяців безперервної роботи на підприємстві, за другий та наступні роки роботи

надається у **будь-який період відповідного робочого року** за графіком відпусток.

Графік відпусток – це обов'язковий локальний нормативний акт підприємства, який визначає черговість надання оплачуваних відпусток у календарному році. Графік відпусток розробляється щороку на наступний календарний рік до 5 січня поточного року та затверджується керівником підприємства за погодженням із профспілкою чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (це може бути і представник трудового колективу обраний на зборах трудового колективу), і доводиться до відома всіх працівників. Під час складання графіків враховуються інтереси виробництва, особисті інтереси працівників та можливості для їх відпочинку.

На роботодавця покладається обов'язок повідомити працівника про дату початку відпустки не пізніше ніж за два тижні до встановленого графіком терміну. Письмовим повідомленням про дату початку відпустки може бути або окремо складений документ довільної форми, або підпис працівника про ознайомлення у наказі про надання відпустки, виданий роботодавцем за два тижні до початку відпустки.

Будь-який вид відпустки надається працівникові на підставі його заяви та наказу про надання відпустки. Слід звернути увагу, що виплата коштів за час оплачуваних відпусток повинна бути не менше як за три дні до початку відпустки.

Якщо роботодавець необґрунтовано відмовляє працівнику в наданні належної йому відпустки, наявне пряме порушення вимог законодавства про працю.

Отже, відпустка є обов'язковою частиною трудового процесу людини. Право на щорічну відпустку мають всі працівники – тобто всі особи, що перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, та особи, які працюють за трудовим договором у фізичних осіб. Наявність трудових відносин є єдиною необхідною вимогою трудового законодавства для набуття працівником права на відпустку – від усіх інших факторів може залежати лише тривалість відпустки чи порядок її надання, але вони не впливатимуть на наявність самого права на неї. З метою забезпечення правильного нарахування відпускних законодавством України було передбачено ряд нормативно-правових актів та законів. Дія цих законів поширюється на всі без виключення підприємства. Кожна компанія, яка здійснює найм працівників, зобов'язана дотримуватися вітчизняного законодавства, слідувати всім правилам обліку та нарахування відпускних виплат. Нормативно-правове регулювання відпусток здійснюється на двох основних рівнях. Відносини з регулювання та виплат відпускних регулюються на рівні держави. Також контроль за дотриманням права на відпустку покладено на підприємства, організації, які мають найманих працівників. Тобто регулювання, нарахування та облік відпусток здійснюється на рівні підприємства. На цьому рівні всі організації та установи зобов'язані слідувати за дотриманням норм, установлених на національному рівні.

14 Статтею конституції визначено право кожної працюючої людини на відпочинок. Кожна організація зобов'язана виконувати дане право громадянина шляхом надання відпустки своїм працівникам. Одним із важливих нормативно-правових актів Кодекс Законів про Працю. В основу його статей покладено норми та правила для висвітлення процедури оплати та отримання виплат, правила перенесення, обліку умови надання тощо. Загалом із всього кодексу налічується близько 10 статей, в яких йде мова стосовно регулювання всіх видів відпусток. Згідно ст. 74 відпускні можна вважати заробітною платою на період відпочинку. Так як це не звичайна зарплата, то і нарахування буде відрізнитись. Про це свідчить стаття 82, в якій йдеться про виплати, які мають бути враховані до стажу роботи. Статті в КЗПП описують не тільки оплачувані відпустки, а й безоплатні [6]. Характеризуючи статті КЗПП можна з точністю сказати, що вони надають методичні вказівки для керівників підприємств та працівників бухгалтерії. Інформація в них є доступною, чітко сформульованою та регламентованою законом України. ЗУ «Про відпустки» зазначає державні гарантії права на відпустку, визначає умови, способи, тривалість і правильність надання їх робітникам для поновлення працездатності, покращення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво необхідних потреб та інтересів, усестороннього розвитку особи [8].

Саме закони дають змогу визначити межі відповідальності та встановити права, обов'язки сторін, норми, яких слід дотримуватись під час проведення нарахування, виплати та отримання права на відпустки. П(С)БО регламентують саме облік, розрахунок суми відпускних, нарахування резерву відпусток та його облік. В П(С)БО 11 регламентується положення відпускних виплат в обліку. Це положення регламентує віднесення відпускних до забезпечень, цим самим показуючи їх для підприємства як витрати [10]. Виплата відпускних створюється за допомогою резерву відпускних виплат. Створення резерву для виплати відпусток дозволяє пропорційно розподілити майбутні витрати на оплату відпусток для працівників протягом року (наприклад, якщо більшість робітників бажають отримати відпустку влітку). З початку трудової діяльності на підприємстві виникає заборгованість перед працівником – це заборгованість по зарплаті, і заборгованість по оплаті майбутньої відпустки. Виходячи з п. 5 П(с)БО 26 оплата відпусток відноситься до поточних виплат робітникам [11]. Погашення заборгованості з виплати відпустки здійснюється відповідно її даті, яка на момент виникнення заборгованості може бути невідома. Тобто сплата відпусток - це зобов'язання з невизначеним часом погашення.

Одним із видів соціального страхування є право на матеріальне забезпечення на випадок тимчасової непрацездатності. По суті йдеться про право працівників на оплату лікарняних. Для ефективного захисту трудових прав працівникам необхідно знати як та на яких умовах виплачують лікарняні. Страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), контракту, іншого цивільно-правового договору на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання.

Статтею 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачено, що оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, здійснюється за рахунок коштів роботодавця. Далі допомога з тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, виплачується Фондом соціального страхування України застрахованим особам починаючи з шостого дня непрацездатності за весь період до відновлення працездатності або до встановлення медикосоціальною експертною комісією інвалідності (встановлення іншої групи, підтвердження раніше встановленої групи інвалідності) незалежно від звільнення, припинення підприємницької або іншої діяльності застрахованої особи в період втрати працездатності, у порядку та розмірах, встановлених законодавством.

У спрощеному вигляді алгоритм нарахування та виплати лікарняних виглядає наступним чином:

1. Працівник повідомляє роботодавця про відкриття лікарняного після формування медичного висновку лікарем та автоматичного формування відповідного е-лікарняного. Якщо працівнику видали паперовий листок непрацездатності, його потрібно передати до уповноваженої особи на підприємстві.

2. Після зміни статусу е-лікарняного на «готово до сплати», роботодавець передає ці дані (або паперовий лист непрацездатності) на розгляд Комісії (або уповноваженому) із соціального страхування на підприємстві. Комісія приймає рішення про призначення допомоги застрахованій особі.

3. Бухгалтерія роботодавця розраховує суму матеріального забезпечення, формує заяву-розрахунок та передає її до ФСС.

4. Після надходження суми лікарняних на спеціальний рахунок роботодавець виплачує кошти працівнику у найближчий після дня призначення допомоги строк, установлений для виплати заробітної плати.

Працівник має звернутись за призначенням матеріального забезпечення не пізніше 12 календарних місяців з дня відновлення працездатності.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

- 50% середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж до 3 років;
- 60% - страховий стаж від 3 до 5 років;
- 70% - страховий стаж від 5 до 8 років;
- 100% - страховий стаж понад 8 років.

Застрахованим особам, які працюють на сезонних і тимчасових роботах, допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, надається не більш як за 75 календарних днів протягом календарного року.

Підстави для відмови в наданні допомоги по тимчасовій непрацездатності відповідно до статті 23 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» підставами відмови у виплаті лікарняних є наступними:

- у разі одержання застрахованою особою травм або її захворювання при вчиненні нею кримінального правопорушення;
- у разі навмисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби;
- за час перебування під арештом і за час проведення судово-медичної експертизи;
- за час примусового лікування, призначеного за постановою суду;
- у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку із захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням;
- за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

Висновки. Отже, нарахування та виплата відпусток та допомоги з тимчасової непрацездатності регулюється законами, положеннями, статтями інструкціями відповідно до чинного законодавства. Також здійснюється нагляд за дотриманням законодавства в частині правильності оформлення відпусток та їх законність, так як кожна працююча людина заслуговує на дні відпочинку та на оплачувані дні тимчасової непрацездатності.

Список використаних джерел:

1. Ярошенко, О. М. Право на відпочинок. *Проблеми законності*. Вип. 100. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2016. С. 148-154.
2. Грузінова Л. П., Короткій В. Г. Трудове право України: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. к.: мауп, 2003. ч. 3. 2013. 104 с.
3. Стаття 45 Конституції України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%20%20ba/96-%20%20b2%20d1%80>.
4. Дробязко С. І. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу: Навчальний посібник для студ. Вищ. Навч. Закл.. -к.: центр учбової літератури, 2012. – 414 с.
5. Бутинець Ф.Ф. парк Бухгалтерський фінансовий парк облік: підручник парк для студентів парк спеціальності "Облік паркі аудит" парквищих навчальних паркзакладів 2015. 912 с.
6. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
7. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності Львів. Політех. - Львів: львівська політехніка, 2014. 215 с.
8. Закон України про відпустки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%20%20b2%20d1%80>.

9. Закон України про колективні договори і угоди URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12>. 38

10. Про затвердження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

11. Про затвердження положення (стандарту) бухгалтерського обліку 26 "Виплати працівникам" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

12. Постанова №100 Про затвердження порядку обчислення середньої заробітної плати URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%d0%bf>.

13. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

14. Покатаєва О. В. Шляхи вдосконалення системи оплати праці на підприємстві *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Економіка та підприємництво*. 2010. №3. С. 139-141.

15. Корягін М. В. Аспекти ведення бухгалтерського обліку інших заохочувальних та компенсаційних виплат персоналу. *Національний лісотехнічний університет України*. 2016. №21.6. С. 211-215.

Софія ОРИЩУК*,
Студентки 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОСЛУГ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

***Анотація.** У статті досліджується феномен послуг в інноваційній сфері, а також аналіз законодавчого та доктринального визначення. У статті я визначаю та роз'яснюю це ключове поняття, розглядаючи різні аспекти та контексти його використання. Крім того, стаття спрямована на виділення різновидів інноваційних послуг, а також на розгалуження їх правового режиму. Дослідження охоплює різноманітні аспекти інноваційних послуг, включаючи їх призначення, характеристики та важливість у контексті сучасних глобальних викликів та можливостей.*

***Abstract.** The article examines the phenomenon of services in the innovation sphere, as well as an analysis of the legislative and doctrinal definition. In this article, I define and explain this key concept, looking at different aspects and contexts of its use. In addition, the article aims to highlight the types of innovative services, as well*

*Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

as the ramifications of their legal regime. The study covers various aspects of innovative services, including their purpose, characteristics and importance in the context of contemporary global challenges and opportunities.

Постановка проблеми. Сучасний світ, який стоїть на порозі Четвертої промислової революції, акцентує увагу споживачів на продуктах та послугах, які не лише задовольняють їх потреби, але й надають задоволення від їх використання. Головними факторами цього явища є інформаційно-комунікаційні технології, які стали однією з найсильніших драйверів світової економіки. Поточний рівень розвитку провідних країн свідчить про динамічний рост різних видів послуг і їх ринків. За рахунок зростаючих потреб суспільства, які ростуть геометрично, неможливо їх задовольнити без інновацій, які створюють нові сфери економіки загалом і розвивають галузь послуг зокрема. В сучасних умовах управління якістю інноваційних технологій є важливою частиною оптимізації соціально-економічних процесів у країні.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що економіка України розвивається майже без використання внутрішніх наукових розробок, у той час як у розвинених країнах до 90% зростання ВВП досягається завдяки застосуванню результатів науково-технічної та інноваційної діяльності [1]. Розвиток національної інноваційної системи обмежується відсутністю чіткої концепції науково-технічних і інноваційних національних пріоритетів, несистемним управлінням інноваційними процесами з боку держави, недостатньою інституціональною підтримкою інноваційних перетворень, непостійною та суперечливою нормативно-правовою базою інноваційної діяльності, невикористанням інноваційного потенціалу української науки та освіти (стійке зменшення частки наукових та науково-технічних робіт у ВВП).

Згідно з інформацією Державної служби статистики, у 2000 році лише 14,8% промислових підприємств в Україні впроваджували інновації, що є одним із показників економічного розвитку країни на той час [4]. За період з 2003 по 2010 роки ці показники зменшилися до 8-11%, а з 2011 року почали зростати і наразі становлять 16,6% [2]. Іншими словами, протягом вісімнадцяти років кількість суб'єктів господарювання, які займаються інноваціями і впроваджують їх на підприємствах, зросла всього на 2%, що свідчить про велике відставання від інноваційно розвинених країн, таких як Японія, Німеччина, Швейцарія, США і інші.

Дослідники вказують на те, що вітчизняне законодавство, яке регулює інноваційну діяльність, є несистемним, фрагментарним та малоефективним, і, отже, не може служити відповідним правовим фундаментом для переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку [8]. Також відсутній повноцінний системний науковий аналіз багатьох ключових аспектів інноваційної діяльності, а також вмісту та особливостей інноваційних правових відносин.

До нещодавнього часу економічна і правова література, присвячена інноваціям, зосереджувалася переважно на виробничому секторі, що було

логічним, оскільки більшість міжнародної торгівлі стосувалася промислових і сировинних товарів, і інновації зазвичай асоціювалися з новими або покращеними характеристиками товарів. Сектор послуг залишався поза увагою через те, що виробництво і споживання послуг більше відбувалося в межах національних кордонів, ніж на міжнародному ринку. Це також сталося через відсутність єдиного законодавчого підходу до розуміння інноваційних послуг як окремої категорії інновацій, що призвело до складності визначення їх обсягу і різноманітності інноваційних процесів у різних сферах послуг.

Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає інноваційну діяльність як діяльність, спрямовану на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і призводить до випуску на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [3]. Однак цей закон не надає визначення поняття "інноваційні послуги" ні в цьому акті, ні в інших нормативно-правових документах.

Відсутність юридичного і доктринального визначення поняття "інноваційні послуги" вимагає проведення наукового дослідження цього питання.

Згідно з Українською дипломатичною енциклопедією, послуги - це дії, результат яких споживається в процесі їх надання і вони представляють собою діяльність одного індивіда на користь іншого [5]. Законодавчо надається ряд визначень поняття "послуга" (Закон України "Про захист прав споживачів", Закон України "Про інформацію", Закон України "Про аудиторську діяльність" і так далі), які використовуються в різних галузях людської діяльності, проте вони не мають однакового правового значення.

Класифікаційний перелік секторів послуг СOT містить більше ніж 160 загальних видів послуг, розподілених на розділи, які утворюють секторний класифікаційний лист послуг, поділений на 12 класифікаційних груп (бізнес, зв'язок, будівельні та інженерні, дистрибуція, освіта, екологія, фінанси, охорона здоров'я і соціальне забезпечення, туризм, дозвілля, культурні та спортивні заходи, транспорт) [7]. В Україні існує національний нормативний акт, Класифікатор видів економічної діяльності України (ДК 009:2010), що визначає види економічної діяльності в усіх секторах економіки та повністю відповідає європейській Класифікації видів економічної діяльності (NACE, rev. 2; секції G, H, I, K, L, J, N, M, P, Q, R, S, O, T, U) [6].

Зміни, викликані Четвертою промисловою революцією, завершенням п'ятого технологічного укладу та початком переходу до шостого, надають Україні можливість для впровадження інноваційного розвитку в усіх галузях. В сучасному світі інформаційно-комунікаційні системи та технології є однією з найважливіших сил у глобальній економіці, які проникають у всі сфери людського життя та широко використовуються суб'єктами господарювання. Інноваційні послуги представляють собою послуги, які використовують нові технології, методи та інструменти для надання послуги в новому або покращеному вигляді порівняно з іншими послугами. Інноваційні послуги включають в себе інжинірингові та технічні послуги. Деякі послуги, що є

частиною інноваційного процесу та спрямовані на створення або передачу інноваційних продуктів, також вважаються інноваційними. Сервіси, які не є частиною інноваційного процесу, але важливі для обслуговування інноваційного сектора, включають консалтингові, маркетингові, страхові, юридичні та освітні послуги [11].

Українські науковці вирішили питання щодо недосконалості та фрагментарності інноваційного законодавства, спробувавши кодифікувати його [6]. Ця спроба призвела до створення Проекту Інноваційного кодексу України. Цей проект був розроблений робочою групою, створеною за спільним розпорядженням Адміністрації Президента України та президії Національної академії правових наук України.

Проект Інноваційного кодексу України обговорювався під час науково-практичної конференції, яка відбулася у Харкові 14 червня 2011 року. Згідно з цим проектом, інноваційними є послуги, які використовують нові розробки, які мають якість інновацій [9]. Тобто інноваційність такої послуги полягає саме в способі її надання, використовуючи нові технології, методи та інструменти. Однак ця визначеність не розкриває повністю суті інноваційних послуг і потребує розширення.

З огляду на це, важливо враховувати різні правові режими для цих видів послуг в інноваційній сфері. Наприклад, правовий режим послуг, які забезпечують функціонування інноваційної сфери, відрізняється від правового режиму послуг загалом через специфіку типу послуги і вимагає відповідного правового регулювання.

Висновки. Отже, можна відзначити, що для сприяння інноваційному розвитку країни потрібно збільшити видатки на наукові дослідження, ретельно вивчити методiku оцінки інноваційних об'єктів, зокрема, послуг у сфері інновацій, покращити законодавче регулювання інноваційної діяльності, оптимізувати економіку і сприяти розвитку інноваційної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Х.: Видавництво «ФІНН», 2019. 424 с.
2. Атаманова Ю. Є. До питання правового визначення інноваційної діяльності. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія «Економічна теорія та право». Х.: Право, 2019. Вип. 1. С. 127-128.
3. Атаманова Ю. Є. Особливості змісту та обігу інноваційних об'єктів. Підприємство, господарство і право. 2020. № 11. С. 70-73. Впровадження інновацій на промислових підприємствах. Державна служба статистики України. Київ, 1998-2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Голіна О. В. Господарсько-правова інституціоналізація договорів про надання послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2021. 20 с.

5. ДК 009:2010. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010): затв. наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 (зі змінами від 29.11.2010 № 530); чинний від 01.01.2012 / Державна служба статистики України. Київ, 1998-2018. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Іванова К. Ю. Господарсько-правове регулювання договірних зобов'язань інноваційного характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2020. 21 с.
7. Іванова К. Ю. Правова характеристика договорів інноваційного характеру. Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері: матер. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 червня 2019 р. / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задихайло. Харків: «ФІНН», 2011. С. 90-94.
8. Мілаш В. С. Істотні умови договору і диспозитивність їх правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 36–39.
9. Мілаш В. С. Послуги в інноваційній сфері. Правове забезпечення комерціалізації результатів досліджень і розробок: матеріали наук.-практ. конф., 22 трав. 2019 р. Харків, 2019. С. 125-129.
10. Мілаш В. С. Правове регулювання договірних відносин із надання послуг за сучасних ринкових умов. Вісник Національної академії правових наук України. Харків, 2020. № 2. С. 174-184.
11. Мілаш В.С. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов: монографія. Х.: СПДФО Вапнярчук, 2020. 439 с.
12. Технологічна конкурентоспроможність України в умовах нової промислової революції і розвитку конвергентних технологій. Проблеми економіки. 2019. № 1. С. 108-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2016_1_14.

Софія ОРИЩУК*,
Студентки 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ІННОВАЦІЙНИХ СТРУКТУР В УМОВАХ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** В цій статті я досліджую інноваційні системи - це складні механізми, які забезпечують взаємодію між різними інноваційними структурами, об'єднуючи наукову, науково-технічну діяльність та діяльність з впровадження інновацій в єдиний процес. Головна мета цих систем - спрямування на створення ринку конкурентоспроможних інноваційних об'єктів, які можуть включати в себе інноваційні продукти або інноваційну продукцію. Важливою частиною функціонування інноваційних систем є гарантування захисту прав та інтересів інноваційних структур. Ці системи допомагають координувати роботу різних організацій і установ, які займаються науковими дослідженнями, технологічним розвитком та впровадженням інновацій. Вони створюють умови для обміну інформацією, ресурсами та експертизою між учасниками інноваційного процесу. Це сприяє виникненню синергії та вдосконаленню інноваційних проектів.*

***Abstract.** In this article, I examine innovation systems - these are complex mechanisms that ensure interaction between different innovation structures, combining scientific, scientific and technical activities and activities for the introduction of innovations into a single process. The main goal of these systems is to direct the market creation of competitive innovative objects, which may include innovative products or innovative products. An important part of the functioning of innovation systems is guaranteeing the protection of the rights and interests of innovation structures. These systems help coordinate the work of various organizations and institutions engaged in scientific research, technological development and innovation. They create conditions for the exchange of information, resources and expertise between the participants of the innovation process. This contributes to the emergence of synergy and improvement of innovative projects.*

Постановка проблеми. Один із ключових чинників суспільного прогресу та джерела економічного зростання держави полягає у рівні розвитку науки та техніки, що визначає інноваційний розвиток. Перехід України до моделі, заснованої на інноваційній діяльності, орієнтований на інноваційні цілі, інструменти

*Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

досягнення цих цілей та інноваційні результати, і вимагає створення ефективної інноваційної системи, яка включає в себе комплекс інститутів правового, фінансового та соціального спрямування.

Перехід економіки до інноваційної моделі розвитку потребує створення дієвих механізмів взаємодії між всіма учасниками інноваційного процесу, оскільки успішність цього процесу залежить не лише від діяльності окремих структур, таких як підприємства, наукові організації, вищі навчальні заклади, державні установи і т.д., але також від якості їх взаємодії.

Отже, у контексті інноваційного розвитку суспільства одним із основних завдань державної політики є створення та забезпечення стабільної інноваційної інфраструктури, включаючи створення відповідних організаційно-правових умов для її розвитку і запровадження організаційних форм, які забезпечать взаємодію між різними учасниками.

Виклад основного матеріалу. Інноваційну інфраструктуру України на сьогодні складає сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, які надають послуги у сфері інноваційної діяльності, такі як фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікаційні, юридичні, освітні та інші.

Інноваційна структура здійснює інноваційну діяльність, розробляє, впроваджує і реалізує конкурентоздатну продукцію (товари, роботи, послуги), володіє такими ознаками інноваційності: наявність продажу інноваційної продукції; витрати на інновації, включаючи витрати на дослідження і розробки; використання об'єктів інтелектуальної власності для зміцнення конкурентних переваг виробленої продукції[4].

Аналіз інноваційного законодавства, зокрема Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інших інноваційних структур, вказує на наявність двох видів інноваційних структур: юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, створені відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, що діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи і без об'єднання вкладів її учасників (вид Б) [1]. Ці структури спрямовані на створення та впровадження науково-конкурентоздатної продукції, мають визначені галузі діяльності та способи функціонування.

Навіть якщо законодавство не містить заборон на створення і функціонування інших видів інноваційних структур, це є логічним, враховуючи поступовий розвиток економіки. Незалежно від конкретного виду чи типу, головною вимогою для інноваційної структури є відповідність ознакам інноваційності. Це включає витрати на інновації, включаючи дослідження та розробку; використання об'єктів інтелектуальної власності для підсилення конкурентних переваг у виробництві; та продаж інноваційних продуктів і послуг. Зрозуміло, що будь-яка інноваційна структура може мати різні ознаки інноваційності, але важливо визнати, що кожна з наведених ознак відображає різні інноваційні процеси, які можуть відбуватися в структурі.

Незалежно від конкретного виду інноваційної структури, її учасниками можуть бути юридичні особи незалежно від форми власності, але з урахуванням

обмежень, встановлених законом. Наприклад, інноваційні структури типу А створюються тільки відповідно до законодавства для відповідних організаційних форм суб'єктів підприємництва, таких як підприємства, об'єднання підприємств, господарські товариства тощо. Щодо інноваційних структур типу Б, характерною є можливість обрати організаційно-правову форму спільної діяльності без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників, шляхом укладання договору про спільну діяльність[3]. Цей договір повинен містити інформацію про склад учасників, їх права та обов'язки, пріоритетні напрямки діяльності, процедуру ухвалення рішень, порядок прийняття нових учасників та їх виключення, підстави для припинення дії договору і т. д. Таким чином, в інноваційній сфері використовується договір про спільну діяльність без об'єднання вкладів, незважаючи на те, що учасники мають спільну мету - співпрацю у науковій і творчій сферах, пов'язану з створенням і впровадженням інновацій.

Найпоширенішим видом інноваційних структур є інноваційне підприємство, яке, згідно із статтею 16 Закону України "Про інноваційну діяльність" (далі Закон), може діяти як інноваційний центр, бізнес-інкубатор, технополіс, технопарк і т. д. [2]. Таким чином, термін "підприємство" у поєднанні з "інноваційне" застосовується виключно у контексті інноваційної галузі.

Проте, варто відзначити, що чинне законодавство повністю не відображає специфіку регулювання інноваційних відносин. Наприклад, діяльність стартап-компаній не має відповідного правового регулювання в інноваційному законодавстві, хоча такі структури - реальність. Я вважаю, що стартап-компанії - це специфічний учасник інноваційних відносин. По-перше, це пов'язано з особливостями їх створення. З урахуванням світового досвіду вони можуть функціонувати як юридичні особи, наприклад, у вигляді вітчизняного інноваційного підприємства, оскільки Закон включає в цю категорію такі складові інноваційної інфраструктури, як інноваційний центр, технопарк, технополіс і т. д., хоча цей перелік не є вичерпним. Проте, відносно інших умов, зокрема того, що інноваційне підприємство повинно виробляти та реалізовувати інноваційні продукти і/або послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% загального обсягу продукції та/або послуг, така умова не обов'язково застосовується до стартап-компаній, оскільки це не надає їм права на отримання податкових, валютних та інших пільг, передбачених законом для інноваційного підприємства. Важливо зазначити, що стартап-компанії - це інноваційні структури, які можуть бути юридичними особами, тобто правовими формами, які дозволяють створювати різні організації з різними цілями, організаційною структурою, джерелами фінансування та можливістю стати учасниками обороту[5]. Висновки. Тому, сучасні інноваційні структури повинні відповідати швидкому та постійному розвитку технологій і змінам в економіці. Це ставить перед ними завдання адаптації до нових тенденцій та збереження конкурентоспроможності. Законодавство повинно відповідати потребам інноваційного сектору, забезпечуючи відповідні правові рамки для розвитку та

функціонування інноваційних структур. Однак не завжди законодавство встигає відповідати новим викликам і технологічним рішенням. Для вирішення цієї проблеми, запозичивши досвід організації інноваційних процесів інших країн світу, пропонується або застосування інновацій, які вже створені за межами конкретного господарюючого суб'єкта шляхом укладення між зацікавленими суб'єктами інноваційних договорів, зокрема, договорів трансферу технологій, або технологічне співробітництво шляхом об'єднання зусиль суб'єктів в інноваційному розвитку шляхом створення технологічних парків, технополісів; створення нових компаній інноваційного спрямування.

Список використаних джерел:

1. Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.1996 р. № 549. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-%D0%BF#Text>.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2019 р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 36. Ст. 266.
3. Дофф, Франк. "Організаційні структури для інновацій: діяльність та процеси високотехнологічних компаній." Видавництво "Міт Прес", 2020.
4. Даффі, Реджінальд. "Інновації та інноваційна діяльність: посібник." Донецьк: Видавництво "Бібліосфера", 2020.
5. Гейм, Геральд. "Стратегічний менеджмент інновацій: аналіз, планування, впровадження і контроль." Видавництво "Ліга-Прес", 2019.

Єлізавета ПАВЛІЧУК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У даній статті про аналізовано основні юридичні передумови стратегії державної інноваційної сфери, закріплені в Конституції України. Важливий акцент зроблено на регулюванні інноваційної сфери в Україні, що базується на широкому спектрі правових актів, таких як «Закон про інноваційну діяльність», «Закон про наукову та науково-технічну діяльність» та інші. Розглядаються пріоритети держави, основи стратегії, фінансування науково-*

* Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри права Маньгора Т. В.

технічної сфери та захисту інтелектуальної власності. Наголошується на проблемах та протиріччях у законодавстві, які забезпечують розвиток інноваційної сфери в Україні. А також про аналізовано етапи розвитку правового поля України в галузях науки та інновацій.

***Abstract.** This article analyzes the main legal prerequisites of the strategy of the state innovation sphere, enshrined in the Constitution of Ukraine. An important emphasis is placed on the regulation of the innovative sphere in Ukraine, which is based on a wide range of legal acts, such as the "Law on Innovative Activities", "Law on Scientific and Scientific-Technical Activities" and others. The priorities of the state, the basis of the strategy, the financing of the scientific and technical sphere and the protection of intellectual property are considered. Emphasis is placed on the problems and contradictions in legislation that ensure the development of the innovative sphere in Ukraine. Also, the stages of the development of the legal field of Ukraine in the fields of science and innovation were analyzed.*

Постановка проблеми. Стаття присвячена вивченню нормативно-правового регулювання сфери інновацій та надання послуг в цьому напрямку, зокрема в Україні. Вона розглядає норми Конституції України та законів, що стосуються інноваційної та науково-технічної діяльності, а також державного контролю в галузі трансферу технологій та пріоритетних напрямків інновацій у країні. Управління інноваційними процесами в різних країнах світу відрізняється за своєю природою, проте загалом спрямоване на сприяння розвитку інноваційної активності та посилення науково-технічного потенціалу. Для успішного функціонування інноваційної системи країни потрібно чітко розуміти та ефективно застосовувати нормативно-правовий арсенал для її регулювання. Утім, в Україні спостерігається ситуація, коли нормативні акти в галузі інновацій розібрані, не мають єдиної правової консолідації та взагалі здійснюють лише фрагментарне управління інноваційною системою.

Виклад основного матеріалу. Основні юридичні передумови стратегії державної інноваційної сфери закріплені у Конституції України. Зокрема, стаття 54 гарантує громадянам вільність в галузі наукових та технічних досліджень, а також усіх інших форм творчості, захищає права на інтелектуальну власність та авторські права. Крім того, у статті визначається, що держава сприяє просуванню науки та налагодженню наукових зв'язків України з глобальним співтовариством [1]. Регулювання інноваційної сфери в Україні базується на широкому спектрі правових актів, включаючи закони, нормативно-правові документи та інші правові акти, які прийняті відповідно до Конституції України. Ці акти включають «Закон про інноваційну діяльність», «Закон про наукову та науково-технічну діяльність», «Закон про інвестиційну діяльність», «Закон про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», «Закон про наукову та науково-технічну експертизу» та інші. Загалом більше ніж 200 правових актів безпосередньо впливають на інноваційні процеси та сприяють розвитку

інноваційної сфери. Ці акти включають Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України та інші, які важливі для стимулювання інноваційної сфери.

У вищевказаних правових актах закріплюються пріоритети держави, визначаються основи наукової, науково-технічної та інноваційної стратегії, регулюється фінансування та підтримка науково-технічної сфери, вирішуються питання щодо захисту прав інтелектуальної власності та формування та фінансування інноваційних організацій [2, с. 5]. На сьогоднішній день законодавство України адаптується до європейських норм, узгоджується з міжнародними угодами та конвенціями у зв'язку із вступом України до багатосторонніх договорів, вступом до СОТ та підписанням Угоди про асоціацію з ЄС. Однак слід відзначити, що в законодавстві України існують численні проблеми та протиріччя, які ускладнюють чітке формування та розвиток інноваційної сфери країни. Спостерігається порушення принципів упорядкування та стабільності правового регулювання сфери інновацій. Принцип упорядкування передбачає цілісність предмету нормативного регулювання та узгодженість норм у нормативних актах та законах, а принцип стабільності передбачає швидке та адекватне реагування законодавця на зміни у сфері інновацій для ефективного розвитку інноваційних процесів. Однак у Україні ці принципи реалізуються несвоєчасно та недостатньо систематично.

Сучасні вчені правильно акцентують увагу на аналізованому стані законодавчої бази України з питань юридичного забезпечення інноваційної діяльності, що унеможливує досягнення основної мети – забезпечення повного регулювання громадських відносин, пов'язаних з інноваційними процесами.

Відповідно до Доповіді «Інноваційна Україна-2020», розробленої групою експертів Національної академії наук України та інших наукових установ і органів державної влади, розвиток правового поля України в галузях науки та інновацій можна розглядати у трьох етапах. Перший період характеризується прийняттям 13 грудня 1991 р. першого базового закону СНД про наукову та інноваційну діяльність (Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»), впровадженням податкових пільг для науково-технічної діяльності та запуском роботи Державного інноваційного фонду України. Структура та фінансування цього фонду представили світову модель фінансової підтримки інновацій, яка поєднувала підтримку інноваційних проєктів на різних рівнях: регіональному, центральному та галузевому. Другий етап характеризується скасуванням податкових пільг, припиненням діяльності Державного інноваційного фонду та зміною у спрямуванні на програми структурних змін у промисловості, надавши перевагу іноземним кредитним запозиченням. Незважаючи на ухвалення Закону України «Про інноваційну діяльність» та Закону України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій», норми цих законів, що стосувалися фінансової підтримки інновацій та трансферу технологій, були відкликани наступними рішеннями.

Третій етап. Незважаючи на прийняття ряду концепцій і програм, спрямованих на розвиток науки та інновацій, і активні дискусії щодо проблем інноваційної та науково-технічної сфер, рішення, ухвалені в цей період, не

знаходять практичного втілення в належному впровадженні фінансових, кредитних, податкових та митних інструментів для сприяння розвитку інноваційної діяльності. Проекти документів, спрямованих на фінансування, надання податкових пільг та кредитування для інновацій, не отримують затвердження від фінансових органів. Науково-технічна та інноваційна сфери не розглядаються як пріоритетні на рівні виконавчих органів влади [3, с. 236].

Додатково, юридична основа міждержавного інноваційного прогресу ґрунтується на численних міжнародних угодах щодо співпраці у наукових та технологічних сферах, що представляють взаємний інтерес. Уряд України уклав ряд угод, що охоплюють наукову та технологічну кооперацію, консультації та технічну взаємодію, а також технічне й фінансове співробітництво у цій сфері, що встановлюють загальні принципи такої співпраці [4, с. 140].

Сучасний перехід економіки України на інноваційну модель розвитку вимагає комплексного вдосконалення законодавства через призму повного, узгодженого та систематичного правового забезпечення функціонування національної інноваційної системи [4, с. 141]. Виникає необхідність об'єднання норм права, які регулюють інноваційну діяльність і містяться в численних законах і підзаконних нормативно-правових актах, в єдиний систематизований кодифікований акт – Інноваційний кодекс України.

Українські вчені намагались вирішити питання недосконалості та фрагментарності інноваційного законодавства шляхом його систематизації. Результатом цієї роботи став проект Інноваційного кодексу України, який був розроблений робочою групою, утвореною за спільним розпорядженням Адміністрації Президента України та президії Національної академії правових наук України. Обговорення проекту відбулося в Національній академії правових наук України разом з Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України та Національним університетом «Юридична академія імені Ярослава Мудрого» 14 червня 2011 року в Харкові на науково-практичній конференції «Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері». Відповідно до ч. 2 ст. 5.5.3. вказаного проекту, інноваційними є послуги, які надаються з використанням нових розробок, що набули значення інновацій. Отже, «інноваційність» цієї послуги розглядається саме у способі її надання (нові технології, методи та інструменти). Наша думка полягає в тому, що це визначення не повністю розкриває сутність інноваційних послуг та є неповним, оскільки нечітко визначає правову природу цієї категорії та потребує розширення.

Нормативно-правове врегулювання надання послуг у сфері інновацій є ключовим компонентом економічної реформи країни, спрямованої на підвищення стійкості до впливу зовнішнього середовища у кризових умовах світової економіки. Однак правове врегулювання послуг у сфері інновацій залишається недостатньо вивченим у науковій літературі. Переважно досліджуються юридичні аспекти, які ґрунтуються на економічній сутності інновацій.

Висновки. Фрагментарне законодавче забезпечення інноваційної діяльності загалом, і надання послуг в сфері інновацій створює правову невизначеність суб'єктів господарювання та має наслідком відсутність чітко окреслених меж здійснення господарювання. Нормативно-правове регулювання інноваційної системи в основному є застарілим та не відповідає сучасним умовам, оскільки останні зміни до галузевого законодавства мають дату 2012 року, а як уже було зазначено, інноваційна сфера перебуває у стрімкому підвищенні свого потенціалу та потребує своєчасного й узгодженого законодавчого закріплення, зокрема, у формі кодифікованого закону щодо інноваційної сфери загалом або подальшого розвитку спеціальних законодавчих актів. Одним з них має бути нормативно-правовий акт, який дозволить упорядкувати основні базові засади здійснення діяльності з надання послуг в сфері інновацій, визначити основні терміни, зазначити коло суб'єктів, які здійснюють цей вид діяльності, їхні права та обов'язки, закріпити договірні структури та відповідальність сторін. Вищеописаний аналіз дозволяє прийти до висновку, що метою прогресу інноваційної системи України в цілому та її регулювання на рівні законів і положень можна сформулювати наступні аспекти:

- покращення нормативно-правової бази шляхом удосконалення та збагачення нормами, що відповідають міжнародним угодам у галузі законодавства Європейського Союзу;

- перегляд або укладення міжнародних угод стосовно науково-технічного розвитку та підтримки країн, консультацій та спільних інвестицій;

- подальше приведення законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності до її структуризації та внутрішньої гармонії через кодифікацію;

- залучення всіх окремих учасників інноваційного процесу до системного збільшення ефективності національної інноваційної сфери, що є можливим лише при утворенні значущих системою утворюючих факторів.

Список використаних джерел:

6. Конституції України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). № 30. Ст. 141.

7. Адамюк Д. І. Інноваційний продукт як об'єкт правового регулювання за законодавством України та ЄС : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / кер. роботи Ю. Є. Атаманова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 20 с.

8. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. Київ, 2020. 336 с.

9. Кравець Н. І. Законодавство про інноваційну діяльність: проблемні аспекти. Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку: зб. мат-лів II Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 березня 2019 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» та ін. Київ: КНЕУ, 2019. С. 140–142.

Іванна ПАЩУК*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

***Анотація.** Україна на порозі підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом постає перед визначальним вибором: або ЄС або Росія. Сьогодні невідомо, який шлях обере Україна, тому варто присвятити чергове дослідження підставам, перспективам та наслідкам можливого членства України в ЄС та вірогідність підписання Угоди про асоціацію.*

***Abstract:** On the threshold of signing the Association Agreement with the European Union, Ukraine faces a decisive choice: either the EU or Russia. Today, it is not known what path Ukraine will choose, so it is worth devoting another study to the grounds, prospects and consequences of Ukraine's possible membership in the EU and the probability of signing the Association Agreement.*

Вступ. Одна з найпоширеніших асоціацій з Європейським Союзом – це євробюрократія і неквапливі процедури прийняття рішень. Саме тому стрімка й досить рішуча – попри тиск урядів-скептиків – відповідь ЄС на розв’язання РФ агресивної війни проти України для багатьох стала сюрпризом. Йдеться не лише про надання Україні статусу кандидата у члени Євросоюзу, запровадження восьми раундів санкцій проти РФ і тимчасовий захист в ЄС для українців. В арсеналі підтримки ЄС для України: спільні закупівлі зброї, військова місія для навчання бійців ЗСУ, макрофінансова допомога, скасування мит, "дороги солідарності" для експорту сільськогосподарських товарів, допомога у розслідуванні воєнних злочинів і плани післявоєнної відбудови. Формати співпраці Україна-ЄС у воєнний час, звісно, великою мірою обумовлені потребами України. Так, спільні закупівлі зброї через Інститут підтримки миру (European Peace Facility) дозволяють країнам-членам Союзу координувати зусилля щодо забезпечення потреб Збройних Сил України на полі бою. Поєднання заходів щодо скасування мит для українських товарів, посилення спроможності транспортних коридорів Україна-ЄС та лібералізація перевезень мають допомогти нам економічно [1].

Водночас "дороги солідарності" (Solidarity Lanes) для українських товарів - це й захід економічної безпеки, адже вони роблять український експорт принаймні частково незалежним від морського транспорту та "зернової ініціативи".

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А.Л.

Виклад основного матеріалу. Окрім потреб української сторони, ініціативи підтримки з боку Союзу, їхній зміст та швидкість імплементації прямо відображають структуру й динаміку процесів інтеграції всередині ЄС.

Складні політичні дебати супроводжують зовнішньополітичні й безпекові рішення, укладення яких потребує погодження всіх країн-членів. Яскравий приклад – це процес ухвалення рішення щодо надання Україні статусу держави-кандидата у члени ЄС, в рамках якого на різних етапах у медіа з'являлася інформація про побоювання та скептицизм окремих держав, наприклад Нідерландів і Данії. Нелегким був і процес погодження санкцій, зокрема щодо відключення частини банків країни-агресора від SWIFT. Однак ініціативи, які євроінституції можуть ухвалювати самостійно, приймалися дуже швидко, а їхній спектр свідчить про залученість усіх чи майже усіх директоратів Єврокомісії та успішну координацію між ними. Не останню роль у цій координації відіграє Група підтримки України в Єврокомісії (Support Group for Ukraine), яка виступає зв'язуючою ланкою між різними структурами ЄС, які опікуються співпрацею з Україною. Варто зауважити, що Групу підтримки було створено 2014 року – як і багато інших інтеграційних форматів взаємодії між Україною та ЄС. Це безпосередньо ілюструє нашу ключову тезу: ініціативи допомоги Євросоюзу під час війни значною мірою базуються на форматах і механізмах взаємодії, що існували до повномасштабного вторгнення. Досить умовно формати співпраці Україна-ЄС до вторгнення можна розподілити на три категорії:

- політичний діалог на різних рівнях;
- взаємодія щодо імплементації Угоди про асоціацію як формальна - в рамках органів асоціації, так і розвиток неформальних фахових мереж;
- проекти допомоги ЄС, зокрема для фінансування засадничих політичних реформ: децентралізації, публічної адміністрації, а також судів та правоохоронної системи [2]. Крім того, до вторгнення в Україні вже функціонували дві місії Євросоюзу, які опікувались питаннями безпеки: Консультативна місія ЄС (КМЄС, EU Advisory Mission to Ukraine, EUAM) та Місія ЄС щодо прикордонної допомоги Молдові та Україні (EU Advisory Mission to Moldova and Ukraine, EUBAM). Із початком повномасштабної війни багато з цих проектів переорієнтувалися на задоволення потреб воєнного часу. Наприклад, проект із децентралізації та регіонального розвитку U-LEAD почав збирати інформацію про гуманітарні потреби серед громад і розподіляти між ними відповідну допомогу від ЄС та держав-членів. Мандат КМЄС було доповнено, аби місія могла підтримувати українських експертів у розслідуваннях воєнних злочинів РФ. Отже, один із чинників швидкого запровадження ЄС нових ініціатив у сфері державотворення й безпеки – структури, фонди, співробітники та мережі контактів, які вже функціонували в Україні. Схожа трансформація "євроінтеграції мирного часу" на підтримку в контексті війни відбувається і в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Як відомо, Угода містить амбітні плани щодо лібералізації торгівлі товарами, послугами, а також сфери державних закупівель. У квітні 2014 року, в розпал війни на сході України й за три роки до набуття чинності Угодою, Єврокомісія

вже приймала рішення про тимчасове зниження або повне скасування тарифів на український експорт. Щорічна економія коштів для українських експортерів того часу становила близько 500 млн євро. У 2022 році ЄС застосував схожий інструмент, але вже як доповнення до правил і норм торгової лібералізації в рамках ПВЗВТ. Значні обсяги експорту України до ЄС (у 2022 році його загальна вартість склала 24,1 млрд євро) і логістичні виклики, пов'язані з вторгненням, спонукали Україну та Євросоюз шукати засоби подальшого спрощення руху товарів. Серед них варто виокремити лібералізацію автоперевезень, угоди щодо якої було досягнуто у червні 2022 року. Угода дозволяє українським перевізникам виконувати двосторонні й транзитні перевезення без дозволів [3].

Водночас слід зазначити, що переговори між Україною та ЄС стосовно лібералізації перевезень різними видами транспорту велися ще з 2020 року в рамках ширших переговорів про оновлення Угоди про асоціацію. Попри досить низький відсоток виконання Україною своїх зобов'язань за Угодою у сфері транспорту (агрегований показник за 2015-2022 роки становить 22%), певні виконані зобов'язання у транспортній сфері сприяли швидшій лібералізації руху (наприклад, щодо порядку перевезення небезпечних вантажів). Через неможливість використання Дніпра як річкової транспортної артерії через бойові дії та окупацію Херсонщини ведуться перемовини й щодо перспектив підтримки Союзом розвитку внутрішнього водного транспорту в Україні. Досвід використання Угоди для адаптації співпраці України з ЄС під час війни є і в інших сферах [4]. Це, наприклад, завершення технічного етапу процесу взаємного визнання електронних підписів в Україні та ЄС у червні 2022 року.

Взаємне визнання електронних підписів полегшить як отримання послуг громадянами України в ЄС, так і ведення бізнесу між контрагентами з України та Євросоюзу. Триває лібералізація й у сфері телекомунікаційних послуг, яка також передбачена ПВЗВТ, що допомагає Україні та українцям у буквальному сенсі залишатися на зв'язку у воєнний час. Статус кандидата радше є політичною надбудою, яку Угода могла б теоретично включати від початку, якби держави-члени ЄС на той момент мали відповідну політичну волю. Цю тезу можна додатково проілюструвати прикладом угод ЄС про стабілізацію та асоціацію з країнами-кандидатами Західних Балкан, які є менш амбітними та деталізованими порівняно з Угодою про асоціацію Україна-ЄС.

Однак саме амбітність і деталізація Угоди (наприклад, у частині, яка стосується наближення законодавства України до норм права ЄС) є чинниками, які допоможуть Україні просуватися сходинками переговорів про членство. На відміну від Угод про стабілізацію та асоціацію з Балканами, Угода про асоціацію Україна-ЄС містить чіткий і структурований перелік актів законодавства ЄС, до яких Україна має наблизити своє законодавство. Причому в певних сферах (технічні бар'єри у торгівлі, державні закупівлі) Україна вже виконала понад 80% своїх зобов'язань. Крім того, перевага Угоди – в існуючих структурах, майданчиках та мережах для діалогу між фахівцями в різних секторах: від публічних закупівель до захисту навколишнього середовища і санітарних та фітосанітарних стандартів. Вочевидь, ці самі формалізовані майданчики (органи

асоціації) та горизонтальні мережі стануть "скелетом" перемовин про розширення.

Висновок. Без виконання Угоди про асоціацію, зокрема у сфері захисту довкілля, важко говорити про кліматично нейтральну відбудову й зелену енергетику. Водночас, оскільки до відбудови, з великою ймовірністю, залучатимуть і приватні фонди, значну роль гратимуть інституційний клімат і прогрес сторін у перемовинах про членство, адже інвестори вважатимуть це ознакою передбачуваності та стабільності. Варто зазначити, що на швидкість і успішність відбудови вплине й сталість та розширення форматів співпраці, які було створено під час війни. Значний потенціал має, зокрема, збереження автомобільних "доріг солідарності", а також ширше використання залізничного й річкового транспорту. Отже, як і у воєнний час, післявоєнна співпраця Україна-ЄС характеризуватиметься синергією старих і нових форматів, структур і мереж, де Угода про асоціацію відіграватиме центральну роль. Таким чином надання Україні статусу кандидата, на жаль, не означає, що всі перепони подолано й тепер процес відбуватиметься швидко і легко. Рух до членства вимагатиме політичної волі та консолідації зусиль як в Україні для проведення успішних реформ, так і у країнах ЄС, від яких залежатимуть рішення про кожен подальший крок на цьому шляху.

Список використаних джерел

1. Відносини між Європейським Союзом та Україною » Офіційний веб-сайт Добровеличківської селищної ради. Офіційний веб-сайт Добровеличківської селищної ради. URL: <https://dobra-rada.gov.ua/euunion/vdnosini-mzh-yevropeyskim-soyuzom-ta-ukrayinoyu/> (дата звернення: 21.10.2023).
2. Європейська правда. Як повномасштабна війна змінила формати співпраці України та ЄС. Європейська правда. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/11/8/7150040/> (дата звернення: 21.10.2023).
3. Співробітництво України з Європейським Союзом - Європейська та євроатлантична інтеграція України: Навч. посіб. Політологія: Онлайн бібліотека - Книги, підручники, реферати, лекції. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8136.html> (дата звернення: 21.10.2023).
4. Україна в Європейському Союзі: переваги та недоліки. Вінницька обласна бібліотека для юнацтва. URL: https://vinobu.vn.ua/?page_id=3083 (дата звернення: 21.10.2023).

Іванна ПАЩУК*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

***Анотація:** В статті розглядається в загальному поняття юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, її підстави виникнення та значення для людини і суспільства.*

***Abstract:** The article examines the general concept of legal responsibility for environmental offenses, its causes and significance for man and society.*

Вступ. Відповідальність за порушення екологічного законодавства є важливим компонентом правового регулювання екологічної безпеки. На сьогодні ця тема є досить актуальною для нас.

Російська збройна агресія проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 р., завдає значної шкоди не лише економіці та культурній спадщині, а й довкіллю нашої країни, а численні випадки цілеспрямованого знищення природних ресурсів та інфраструктурних об'єктів мають риси екоциду проти українського народу.

Численні випадки обстрілів та авіаударів мали наслідком пошкодження ємностей для зберігання нафти, керосину, пропану, дизельного пального тощо; підприємств або складів, де зберігалися хімічні, фармацевтичні або лакофарбувальні матеріали; водогонів, газо-насосних станцій, що призвело до забруднення повітря, ґрунтових вод або довколишніх територій. Ушкодження комунальних комунікацій має наслідком забруднення органічними речовинами водного шару. Зокрема руйнування каналізаційних насосних станцій призводить до того, що зворотні води з населених пунктів потрапляють у Дніпро без будь-якого очищення. Неочищені стоки містять велику кількість органічних речовин, патогенні бактерії, сульфати, хлориди тощо. Таке забруднення може спонукати до широкомасштабного цвітіння води у Дніпрі та Чорному морі після встановлення теплішої погоди.

Підрив Каховської ГЕС з точки зору міжнародного гуманітарного права, безумовно, є воєнним злочином. Держава-агресор порушила ст. 55 та ст. 56 I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 року. Зокрема, ст. 55, яка має назву «Захист природного середовища», встановлює обов'язок при веденні воєнних дій виявляти турботу про захист природного середовища від широкої,

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

довгострокової і серйозної шкоди. Такий захист полягає у забороні використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим завдадуть шкоди здоров'ю або виживанню населення. У свою чергу ст. 56 має відношення до захисту установок і споруд, що містять небезпечні сили. Вона передбачає, що установки і споруди, які містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, — не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами, якщо такий напад може спричинити звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи масштаби завданої докільню шкоди, підрив Каховської ГЕС доцільно кваліфікувати і як екоцид. Але на сьогодні в міжнародному праві не закріплено таке поняття. У Європейському Союзі також цей злочин не криміналізований, хоча у травні цього року Європейський соціально-економічний комітет разом з Європейським парламентом звернулися до держав-членів ЄС щодо визнання екоциду кримінальним злочином. У 2021 році завдяки роботі фундації Stop Ecoside International, заснованої в 2017 році юристкою П. Хігінс, було запропоновано визначення екоциду як міжнародного злочину з метою його подальшого включення до Римського статуту Міжнародного кримінального суду. На думку колегії експертів з міжнародного права на чолі з професором Ф. Д. Сендсом, екоцидом є незаконні або необґрунтовані дії, вчинені з усвідомленням, що існує суттєва ймовірність спричинення такими діями серйозної та масштабної або довготривалої шкоди докільню. Зауважимо, що в 2016 році МКС заявляв про можливість розгляду питань щодо завданої шкоди докільню у контексті злочинів проти людяності. Водночас національне законодавство деяких держав, включно з Україною, пішло значно вперед. В Україні за фактом підриву греблі Каховської ГЕС відкрито кримінальне провадження. Розслідування проводиться за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» та ст. 441 «Екоцид» ККУ. Слід наголосити, що з часу появи в ККУ статті «Екоцид» українські суди не винесли жодного вироку за нею. Це пов'язано, безумовно, і з тим, що в цій статті містяться поняття, які є неоднозначними і складними для розуміння. Підрив греблі Каховської ГЕС підпадає під склад воєнного злочину, оскільки греблю варто розглядати як цивільний об'єкт, а не об'єкт військового призначення на підставі норм міжнародного гуманітарного права. При доведенні вчинення цього воєнного злочину повинно бути встановлено, що Каховська ГЕС перебувала під контролем російських загарбників, оскільки вони обвинувачують українських військових у її підриві, і свідомий та умисний характер завдання шкоди людям, інфраструктурі та докільню. Окремим питанням є притягнення російських загарбників до відповідальності за екоцид. Завдання шкоди докільню під час підриву Каховської ГЕС може стати частиною обвинувачення у справі про вчинення окремими посадовцями та військовими воєнного злочину. Тоді МКС вперше винесе рішення, посилаючись на вищевказаний параграф. Слід брати до уваги, що МКС досі не виніс жодного рішення, яке стосувалося б злочинів проти

довкілля. До того ж, довести заподіяння масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу під час збройного конфлікту є надзвичайно складним завданням. На сьогодні Міжнародний суд ООН розглядає два позови України проти РФ, один з яких стосується порушення РФ Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року. Підриг Каховської ГЕС може стати новим важливим епізодом цього позову. Доцільно нагадати, що 25 січня 2023 року Парламентська асамблея Ради Європи прийняла Резолюцію «Вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище». У документі, по-перше, ідеться про необхідність кодифікації поняття «екоцид» і на національному, і на міжнародному рівні. По-друге, у ній зазначено про потребу у внесенні змін до Римського статуту МКС для того, щоб додати екоцид як окремий новий п'ятий міжнародний злочин. По-третє, у резолюції наголошується на необхідності захисту територій, на яких розташовані атомні електростанції та об'єкти критичної інфраструктури. МКС розглядає питання щодо притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності конкретних фізичних осіб, яким пред'явлено обвинувачення у вчиненні ними міжнародних злочинів згідно з Римським статутом. Він має юрисдикцію стосовно чотирьох категорій міжнародних злочинів: злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії. Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, але так і не ратифікувала його. Водночас без ратифікації держава може визнати юрисдикцію МКС у певних справах, подавши про це відповідну заяву. Зокрема, у 2015 році Україна визнала його юрисдикцію щодо вчинення можливих злочинів проти людяності та воєнних злочинів РФ на всій території України з 20 лютого 2014 року і по сьогодні. Зробивши заяву на підставі п. 3 ст. 12 Римського статуту, Україна взяла на себе всі міжнародні зобов'язання співпрацювати з МКС і виконувати всі його рішення. У сучасних умовах є усі шанси для притягнення до відповідальності організаторів та виконавців підриву греблі Каховської ГЕС в МКС або у межах справи про вчинення воєнного злочину або злочину проти людяності. Питання щодо завдання шкоди довкіллю стануть важливою її складовою. Водночас Україна на виконання своїх міжнародних зобов'язань на шляху до членства в ЄС повинна ратифікувати Римський статут, що дозволить нашій державі ініціювати внесення змін до нього, пов'язаних з включенням до тексту поняття екоциду як п'ятого міжнародного злочину. Крім того, міжнародне співтовариство має об'єднати спільні зусилля та працювати над розробкою й прийняттям нового глобального міжнародного договору – Конвенції про запобігання злочину екоциду, яка б визначила відповідальність держав та індивідів за завдання шкоди навколишньому середовищу і в мирний час, і під час міжнародних збройних конфліктів. На Донбасі екологічна катастрофа з'явилася ще до бойових дій, однак саме з 2014 року вона досягла свого піку. Дика природа страждає від вибухів боєприпасів, обстрілів, проведення тренувань на полігонах у заповідниках. Все це потребує відновлення, зробити яке – цілком реально. Однак небезпечно до того часу, доки не закінчиться війна. Згодом територію потрібно буде розмінувати, рекультивувати та відроджувати рослинність і тваринність. Мінні поля несуть

пряму загрозу для існування всього живого, в першу чергу, громадян. Якщо міна розірвана, ґрунт забруднюється важкими металами: свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, марганцем, нікелем тощо, а ми цим потім дихаємо. Також є небезпека для тварин, які можуть на них підривається. Стосується це козуль, кабанів, бабаків, вовків тощо. Тому в деяких селах, де є замінування, забороняють вести сільськогосподарську діяльність. Та й, звісно, в такі зони ніхто не поїде щось садити та когось розводити. Біотична інвазія — ще одна небезпека, пов'язана з мінами. Під час встановлення пристрою разом із ним у верхній шар ґрунту потрапляють частки та насіння чужорідних для ділянки рослин. Вони мають високу здатність до розповсюдження і становлять загрозу для наших корінних видів флори й фауни. Фактично вони витісняють інші види всього живого.

В Конституції України закладені засади правового регулювання охорони навколишнього природного середовища. Так, статтею 16 Конституції України задекларовано, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, є обов'язком держави. Окрім цього, статтею 50 Конституції України гарантовано право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування заподіяної шкоди. А у статті 66 закріплено, зокрема, обов'язок для особи не заподіювати шкоду природі та відшкодувати завдані нею збитки. Чинним є закон «Про охорону навколишнього природного середовища», у якому закріплені, зокрема, екологічні права та обов'язки громадян України, повноваження рад у галузі охорони навколишнього природного середовища. Разом з тим, у нашій державі діє низка нормативних актів, основною метою яких є регулювання використання та охорони окремих природних ресурсів. До них, зокрема, належать: Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Кодекс України про надра, Лісовий кодекс України, закони України — «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд», Прийнято закони, які регулюють попередження та усунення негативних факторів впливу на довкілля та життя і здоров'я людини. Це Закони України: «Про екологічну експертизу», «Про відходи», «Про пестициди і агрохімікати», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про поводження із радіоактивними відходами». І що не менш важливо, є ряд нормативно-правових документів, які регулюють екологічні відносини та відповідальність за порушення екологічного законодавства. До них, зокрема, належать:

- Кримінальний кодекс України
- Кодекс України про адміністративні правопорушення

Наразі в Україні існують такі види відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища: дисциплінарна, адміністративна, цивільна і кримінальна відповідальність [1]. Це передбачено у статті 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

18 березня внаслідок ракетного обстрілу російськими військами міста Львова, декілька ракет влучило у майновий комплекс Державного підприємства

«Львівський державний авіаційно – ремонтний завод». А це могло призвести до забруднення атмосферного повітря та земельних ресурсів небезпечними речовинами. Численні випадки обстрілів та авіаударів мали наслідком пошкодження ємностей для зберігання нафти, керосину, пропану, дизельного пального тощо; підприємств або складів, де зберігалися хімічні, фармацевтичні або лако–фарбувальні матеріали; водогонів, газо–насосних станцій, що призвело до забруднення повітря, ґрунтових вод або довколишніх територій. Ушкодження комунальних комунікацій має наслідком забруднення органічними речовинами водного шару. Зокрема руйнування каналізаційних насосних станцій призводить до того, що зворотні води з населених пунктів потрапляють у Дніпро без будь–якого очищення. Неочищені стоки містять велику кількість органічних речовин, патогенні бактерії, сульфати, хлориди тощо. Таке забруднення може спонукати до широкомасштабного цвітіння води у Дніпрі та Чорному морі після встановлення теплішої погоди. Обстріли об'єктів промисловості та інфраструктури призводять до пожеж, які спричиняють додаткове забруднення повітря, ґрунту та води. Продукти горіння, що потрапляють у повітря, складаються з токсичних газів та твердих частинок. На цих об'єктах також відбувається значне забруднення ґрунту та води. При детонації ракет та артилерійських снарядів окислюються навколишні ґрунти, деревина, дернина, конструкції, а також утворюється низка хімічних сполук, а також велика кількість токсичних органічних речовин.

Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. В атмосфері оксиди сірки і азоту можуть стати причиною кислотних дощів, що змінюють кислотність ґрунту і викликають опіки рослин, до яких особливо чутливими є хвойні дерева. Кислотні дощі негативно впливають і на організм людини, ссавців та птахів, на стан слизових тканин та органів дихання. Унаслідок припинення електропостачання Чорнобаївської птахофабрики, розташованої поблизу Херсона, на якій на момент початку війни знаходилось 3 мільйони курей, виникла масштабна біологічна та екологічна катастрофа, спричинена неможливістю їх утилізувати. В результаті пошкодження інфраструктури України виникла низка загроз і викликів, серед яких: аварійне забруднення річок, які є джерелами води для промислових та комунальних підприємств і населення; локальне забруднення підземних і поверхневих вод внаслідок масштабних розливів нафтопродуктів із підірваних резервуарів, від знищеної техніки та інших бойових дій. Також суттєво зростає вірогідність руйнування шламосховищ, сміттєзвалищ, що загрожує забрудненням водойм та надзвичайними ситуаціями в регіонах. Варто вказати і на руйнування унаслідок обстрілів інфраструктури портів вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів, що призводить до забруднення вод і поширення токсинів у море. РФ, окрім екологічного законодавства України, грубо порушує Міжнародну конвенцію ЄЕК ООН «Про охорону та використання міжнародних водотоків та міжнародних озер», Конвенцію про водно–болотні угіддя, що мають міжнародне значення (Рамсарської конвенції). Згідно з оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, на 20 березня 2022 р. загальна

сума завданих російськими військами збитків становить 438,3 млн. доларів США або 12,7 млрд гривень. І з кожним днем воєнних дій сума збитків суттєво зростає. Руйнування екосистем, забруднення ґрунтів та водного простору, зменшення біорізноманіття, зростання кількості шкідників у лісах далеко не повний перелік екологічних проблем, з якими Україна зіштовхнеться вже після закінчення війни. Можна припустити, що майбутня екологічна катастрофа в Україні матиме не лише локальний, а й регіональний характер, оскільки забруднення водних та морських екосистем, підземних вод можливими радіаційними, хімічними чи токсичними відходами матиме транскордонний вплив на деякі країни Європи. Відтак важливо вже сьогодні подбати про ефективну систему моніторингу стану навколишнього природного середовища. Державним органам влади слід зафіксувати реальний обсяг завданої шкоди та залучити міжнародну спільноту для доведення факту екоциду в Україні. Все це буде вкрай необхідним для справи відшкодування збитків довікільно за рахунок країни-агресора [2].

Для адміністративної відповідальності в галузі екології притаманні наступні властивості: це один із самостійних видів юридичної відповідальності (поряд із кримінальною, цивільно-правовою та дисциплінарною); юридичною підставою для її застосування є скоєння адміністративних проступків, перелік яких встановлюються главою 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення; до правопорушників застосовуються специфічні державнорепресивні заходи; така відповідальність може бути застосована визначеним колом державних органів (їх посадовими особами).

Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення – це різновид юридичної відповідальності, яка застосовується до винних осіб за протиправні дії, які у процесі виконання своїх функціональних обов'язків порушують екологічні норми та вимоги. Передбачено два види дисциплінарних стягнень – догана та звільнення з посади.

Цивільна відповідальність за порушення екологічного законодавства передбачає, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неoderжаних прибутків за час, необхідний для відновлення якості довкілля, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням [3]. Адміністративна відповідальність передбачається Кодексом України про адміністративні правопорушення та супроводжується накладанням штрафу (в окремих випадках з конфіскацією незаконно добутих об'єктів навколишнього середовища або заборонених знарядь добування). Також, інколи, може застосовуватись попередження. Відповідно до статті 77 Кодексу України про адміністративні правопорушення порушення вимог пожежної безпеки в лісах тягне за собою накладення штрафу на громадян від дев'яноста до двохсот сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – від двохсот сімдесяти до дев'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4]. У статті 771 цього кодексу накладено заборону на самовільне випалювання

рослинності або її залишків. Так, за випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно–болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дотримання порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, – передбачено накладення штрафу на громадян від ста вісімдесяти до трьохсот шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від дев'ятисот до однієї тисячі двохсот шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. А за ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно–заповідного фонду, – накладення штрафу на громадян від трьохсот шістдесяти до семисот двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від однієї тисячі двохсот шістдесяти до однієї тисячі восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5]. В перші дні повномасштабного збройного вторгнення рф на територію нашої держави російські війська захопили Каховську ГЕС. Згідно із Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни 1949 року держава–окупант несе відповідальність за безпеку цивільного населення на тимчасово окупованій території. Генеральне управління розвідки України має докази переміщення росіянами вибухових речовин і техніки для здійснення дистанційного підриву греблі Каховської ГЕС. Крім того, за тиждень до катастрофи 30 травня 2023 року уряд рф прийняв постанову № 873 «Про особливості застосування на територіях днр та лнр, Запорізької області та Херсонської області положень законодавства рф в сферах промислової безпеки небезпечних виробничих об'єктів і забезпечення безпеки гідротехнічних споруд», у якій зазначено, що до 1 січня 2028 року не буде проводитися технічне розслідування аварій на небезпечних виробничих об'єктах та аварій гідротехнічних споруд, що сталися внаслідок воєнних дій, диверсій та терористичних актів.

Висновок. Відповідальність за порушення екологічного законодавства є важливою складовою правового забезпечення екологічної безпеки, раціонального природокористування, відтворення екологічних об'єктів та охорони навколишнього природного середовища. Шляхом її застосування реалізується державний примус до виконання екологічних вимог. При цьому слід зазначити, що вона не є єдиним інструментом в механізмі забезпечення раціонального природокористування і охорони довкілля. З урахуванням специфіки і характеру цього механізму аналогічну роль виконують також екологічний контроль, державна екологічна експертиза. Відповідальність за порушення екологічного законодавства завжди пов'язана з негативними правовими наслідками як результатом неправомірних дій винної особи. Незважаючи на досить серйозні санкції за порушення екологічного законодавства, практичне їх застосування залишається на невисокому рівні. Тому крім державного регулювання, кожен з нас має розуміти свою відповідальність за стан навколишнього середовища та природних ресурсів, які ми залишимо у

спадок майбутнім поколінням. Збереження оточуючої природи має бути завданням не тільки держави, але й кожного з нас.

Список використаних джерел

1. Шутяк С. Оголошення екологічної катастрофи унаслідок підриву Каховської ГЕС: правові наслідки | НААУ. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/publications/8198-ogoloshennya-ekologichnoi-katastrofi-unaslidok-pidrivu-kahovs-koi-ges-pravovi-naslidki.html> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Коломієць В. Снаряди вбивають ґрунт. Як на Донбасі відновлюють дику природу після впливу війни. ШоТам. URL: <https://shotam.info/snariady-vbyvaiut-grunt-yak-na-donbasi-vidnovliuiut-dyku-pryrodu/> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Лазаревська Я. Війна росії в Україні: згубні наслідки для клімату. Екодія. URL: https://ecoaction.org.ua/vijna-rosii-naslidky-klimatu.html?gclid=CjwKCAjwysipBhBXEiwApJOcu3ErwqV_4tfngKoy3MUL9TqxxmL3tYYYPcq1073p0n3lvcZarsJpDRoC7pwQAvD_BwE (дата звернення: 20.10.2023).
4. Приазов'я Н., Янковський О. «Випалена земля». Як війна впливає на екологію півдня України?. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyna-pivden-ekolohiya-spalena-zemlya/32191731.html> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Олександр Возний. День охорони довкілля в умовах війни. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/5/7350341/> (дата звернення: 20.10.2023).

Ольга ПЕТРИВСЬКА*,
студентка 5 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕДІАЦІЙНА УГОДА ТА МИРОВА УГОДА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. У статті проаналізовано практичні проблеми оформлення домовленостей сторін за результатами медіації в ході розгляду цивільної справи в суді, співвідношення медіаційної угоди та мирової угоди, а також доцільність чіткого розмежування наслідків укладення мирової угоди та медіаційної угоди (угоди за результатами медіації) в цивільному судочинстві.

* Науковий керівник: к.ю.н. старший викладач кафедри права ВНАУ Томляк Т.С.

Доцільно відзначити, що цивільним процесуальним законом передбачене право сторін вийти за предмет спору. У такому випадку, мирова угода має не порушувати прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Зміст кожної мирової угоди є предметом перевірки судом, що розглядає можливість її ухвалення, на відповідність його положенням чинного законодавства.

Досліджено особливості виконання мирової угоди. Обґрунтовано, що у разі невиконання однією зі сторін зобов'язань за умовами мирової угоди інша сторона угоди не позбавлена можливості звернутися до суду з позовом про спонукання до виконання мирової угоди. При цьому звернення заінтересованої особи до суду із зазначеним позовом без попереднього отримання постанови державного виконавця про відмову у відкритті виконавчого провадження не є підставою для відмови в задоволенні вказаного позову.

Abstract.

The article deals with the practical problems of formalizing agreements between the parties on the results of mediation in civil proceedings, the ratio of mediation agreement and settlement agreement, as well as the feasibility of clearly distinguishing between the consequences of settlement agreement and mediation agreement in civil proceedings.

It should be noted that the civil procedure law provides for the right of the parties to go beyond the subject of the dispute. In this case, the settlement agreement must not violate the rights or legally protected interests of third parties. The content of each settlement agreement is subject to verification by the court considering the possibility of its adoption for compliance with the provisions of the current legislation.

The features of the implementation of the settlement agreement are studied. It is substantiated that if one of the parties fails to fulfill its obligations under the terms of the settlement agreement, the other party to the agreement is not deprived of the opportunity to apply to the court with a claim to induce the execution of the settlement agreement. At the same time, the application of an interested person to the court with the said claim without first obtaining a resolution of the state executor to refuse to open enforcement proceedings is not a ground for refusing to satisfy the said claim.

Вступ.

Метою статті є аналіз запропонованого чинним законодавством правового оформлення результатів домовленостей, досягнутих сторонами в результаті медіаційної процедури вирішення спору, що перебуває на розгляді в суді, співвідношення медіаційної та мирової угоди, а також пошук оптимальних шляхів вирішення питань, що виникають у зв'язку з цим.

Виклад основного матеріалу.

Із прийняттям Закону України «Про медіацію» зазнав відповідних змін і Цивільний процесуальний кодекс України (надалі – ЦПК України) [1]. Так, зокрема, ч. 7 ст. 49 ЦПК України була викладена в новій редакції та нині передбачає, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Результат домовленості сторін може бути

оформлений мировою угодою [1]. Буквальне тлумачення цього положення дозволяє зробити висновок, що законодавець встановлює таку модель правового оформлення результатів досягнутих сторонами в процесі медіації щодо спору, що вже є предметом судового розгляду, як мирова угода. А це, у свою чергу, означає, що при оформленні результатів досягнутого консенсусу в процесі медіації сторони будуть обмежені тими ж правилами і рамками, що встановлені для такої правової конструкції як мирова угода. Однак законодавець передбачає й інші варіанти оформлення досягнутих сторонами домовленостей за результатами проведеної медіації. Так, зокрема, згідно із ч. 1 ст. 142 ЦПК України, у разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмови позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведеної медіації суд у відповідній ухвалі чи рішенні суду у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 60 % судового збору, сплаченого при поданні позову [1].

Аналогічне правило діє і у випадку досягнення сторонами домовленості за результатами медіації і під час розгляду справи судами вищестоящих інстанцій, з тією лиш відмінністю, що 60 % судового збору повертаються від суми, що була сплачена за подання апеляційної (касаційної) скарги (ч. 2 ст. 142 ЦПК України) [1].

Таким чином, з позиції законодавця, результати домовленостей сторін щодо спору, який вже перебуває на судовому розгляді, що були досягнуті сторонами в результаті проведеної процедури медіації, можуть бути оформлені не лише у вигляді мирової угоди, але й у формі відмови від позову та визнання відповідачем позову. Але в якій мірі відповідають такі правові конструкції самій процедурі медіації та її правовій природі, наскільки таке правове регулювання закріплення досягнутих домовленостей за результатами медіації відображає саму суть і призначення цього способу врегулювання спору і врешті-решт якою мірою воно впливає на популяризацію цього по суті нового для українського суспільства інституту? Всі ці питання потребують ґрунтовного аналізу.

Перед тим, як перейти до дослідження поставлених питань, хочу звернути увагу на один термінологічний момент. Законодавець, у ст. 1 Закону України «Про медіацію» диференціює поняття медіаційна угода і угода за результатами медіації. Так, медіаційною угодою визнається письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію») [2]. Тоді як згідно п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію» угода за результатами медіації – це угода, що фіксує результати домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону [2].

Директива Європейського парламенту та Ради Європи «Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських справах» (далі – Директива 2008/52/ЄС) від 21 травня 2008 року 2008/52/ЄС [3], хоча і передбачає, що її положення повинні стосуватися виключно медіації в спорах міжнародного характеру, проте немає ніяких перешкод для держав – членів ЄС застосовувати такі положення

стосовно процесу медіації на національному рівні (пункт 8 преамбули Директиви) [4, с. 134]. У своїх положеннях Директива 2008/52/ЄС для позначення домовленостей за результатами медіації використовує термін «угода, досягнута в результаті медіації» (agreement resulting from mediation).

Так, наприклад, ст. 6 Директиви 2008/52/ЄС, положення якої присвячені забезпеченню виконання угод, досягнутих в результаті медіації, встановлює, що держави – члени ЄС повинні гарантувати сторонам або одній зі сторін за згодою іншої сторони можливість вимагати виконання змісту письмової угоди, досягнутої в результаті медіації. Однак, видається, що оскільки призначення зазначеної Директиви – врегулювання лиш ключових моментів, встановлення певних орієнтирів та національних законодавчих рамок в процесі запровадження інституту медіації в держав – членів ЄС, то і термін «угода, досягнута в результаті медіації» носить збірний (узагальнюючий) характер, котрий дозволяє його конкретизувати в законодавстві кожної держави – учасниці ЄС тим терміном, що є характерним саме для нього.

У більшості запропонованих на розгляд Верховній Раді України «медіаційних» законопроектів прямо чи опосередковано передбачалось оформлення досягнутої згоди сторін щодо вирішення спору, що перебуває на розгляді суду, у формі мирової угоди. Так, наприклад, у статті 25 законопроекту «Про медіацію» від 26.06.2013 року № 2425 а зазначалось, що за результатами проведеної медіації може бути укладена медіаційна угода (мирова угода, угода про примирення). Медіаційна угода укладається у письмовій формі, підписується сторонами, медіатором, представниками та (або) законними представниками сторін. Медіаційна угода включає спільне рішення сторін щодо врегулювання конфлікту між ними та (або) зобов'язання про форму та порядок усунення спричиненої конфліктом шкоди [5].

Проект закону «Про медіацію» від 27.03.2015 року № 2480 у ч. 3 ст. 11 пропонував закріпити положення такого змісту: «якщо медіація проводилась у межах кримінального провадження, судового провадження або третейського розгляду, її результати оформляються мировою угодою, угодою про примирення» [6], Аналогічну модель правового оформлення результатів досягнутих домовленостей в процесі медіації, інтегрованої в судовий процес, передбачав і законопроект «Про медіацію» від 17.12.2015 року № 3665 у ч. 2 ст. 13 лише з поправкою на те, що коли сторони досягли згоди з питань, що не можуть бути предметом мирової угоди (угоди про примирення), сторони можуть укласти щодо цих питань окремі договори [7].

Таким чином, спільним знаменником усіх цих трьох законопроектів є те, що форма досягнутих в процесі медіації домовленостей залежить від моделі проведеної медіації: у випадку так званої приватної, позасудової медіації (коли спір ще не переданий на розгляд суду) пропонувалося результати такої процедури оформляти у вигляді медіаційної угоди, у разі досягнення сторонами згоди щодо спору, що є вже предметом судового спору (присудова медіація¹) – мирова угода, а результати медіації, проведеної у межах кримінального провадження, – угодою про примирення.

Проект Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 року № 3504 та проект Закону України «Про медіацію» від 04.06.2020 року № 3504-1 хоча і мають різний авторський склад (різних суб'єктів прав законодавчої ініціативи), однак обрали схожі варіанти врегулювання медіації під час судового, третейського, арбітражного провадження. Так, відповідно до ч. 1 ст. 20 проекту Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 року № 3504, суд, третейський суд, міжнародний комерційний арбітраж роз'яснює сторонам у справі їх право на будь-якій стадії судового, третейського, арбітражного провадження провести позасудове врегулювання конфлікту (спору) шляхом медіації.

А згідно ч. 3 ст. 26 проекту Закону України «Про медіацію» від 04.06.2020 року № 3504-1 угода за результатами медіації або окремі її положення може затверджуватися судом в установленому законодавством порядку, що в принципі є співзвучним із положеннями ч. 3 ст. 20 проекту Закону України «Про медіацію» № 3504.

Норми ж Закону України «Про медіацію» не визначають особливості оформлення домовленості досягнутої сторонами в ході медіації, що інтегрована в судовий процес. Стаття 21 Закону України «Про медіацію», встановлює лише вимоги щодо змісту угоди за результатами медіації, зокрема передбачає, що в такій угоді має бути зазначено:

- 1) дата і місце укладення угоди;
- 2) відомості про сторони медіації та їх представників;
- 3) медіатор (медіатори), суб'єкт, що забезпечує проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та/або правил проведення медіації;
- 4) узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання;
- 5) інші умови, визначені сторонами медіації [2].

Цікавим з практичної точки зору є положення, передбачене ч. 2 ст. 21 Закону України «Про медіацію», відповідно до якого в угоді за результатами медіації сторони можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору), зазначеного в договорі про проведення медіації, або за межі предмета позову, якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу [2].

Таким чином, законодавець фактично у випадку укладення медіаційної угоди за результатами проведеної медіації, що інтегрована в судовий процес, коли спір між сторонами, котрий був первісним елементом, навколо якого «зародився» медіаційний процес, був і предметом судового розгляду, не обмежує її ані межами предмета спору, ані предмета позову, що видається цілком обґрунтованим. Адже в силу специфічних особливостей, притаманних самій процедурі медіації, еластичності її правової конструкції, спрямованості та основної мети цієї правової конструкції – досягнення сторонами консенсусу щодо усіх їх розбіжностей на тих умовах, які будуть задовольняти усі їх потреби, інтереси та бажання – спектр можливостей для врегулювання сторонами своїх

вимог є значно глибшим ширшим, порівняно з тими варіантами, що може забезпечити інститут мирової угоди.

Ми в жодному разі не стверджуємо, що оформлення за бажанням сторін результатів своїх домовленостей, досягнутих у процесі медіації, у формі мирової угоди буде неправильним. Однак вважаємо, що зведення правового регулювання медіаційної угоди до меж мирової угоди нівелює усі ті можливості та бенефіти, що дає сама медіація. Мирова угода як цивільно-процесуальний інститут, попри розширення її сфери застосування, зокрема шляхом закріплення в ч. 1 ст. 207 ЦПК України положення про можливість виходу сторін мирової угоди за межі предмета спору, та відмови від вказівки щодо обмеження її умов межами предмета позову, і надалі перебуває в досить жорстких рамках законодавчої регламентації: мирова угода може стосуватись лише прав і обов'язків сторін, включати зобов'язання лише правового, а не особистісного характеру тощо. У зв'язку з чим, на нашу думку, в науковій літературі слушно ставиться під сумнів можливість затвердження судом медіаційної угоди, як мирової [8, с. 43].

Хоча деякі науковці пропонують розмежовувати досягнуті домовленості, та ті, що охоплюються предметом позову оформлювати шляхом укладення мирової угоди, тоді як всі інші відносини, що будуть врегульовані сторонами під час проведення медіації, можуть бути оформлені окремою угодою [9, с. 138]. Такий підхід, на нашу думку, лише ускладнюватиме процес, не сприятиме процесуальній економії, а й залишатиме на розсуд суду виокремлення частини домовленостей для їх оформлення у формі мирової угоди, що може призвести також і до нерозуміння сторонами (чи однією з них) доцільності таких дій та відповідних правових наслідків. Водночас, досягнуті сторонами в процесі медіації домовленості, вочевидь, є цілісними, взаємопов'язаними і сторони в ході медіації досягли домовленостей про врегулювання спору саме на певних умовах в їх єдності.

Висновок. Хоча медіаційна та мирова угоди мають досить близький характер, однак істотно відрізняються за своєю правовою природою [10, с. 80], а тому не досить коректним видається урівнювати ці два правові явища чи замішувати одне іншим. Відтак, на мою думку, і наслідки укладення медіаційної угоди (угоди за результатами медіації) та мирової угоди в ході розгляду цивільної справи повинні бути різними.

Зараз, видається, законодавець і сам не до кінця визначився щодо наслідків примирення за результатами медіації, інтегрованої в судовий розгляд цивільної справи. Зокрема, відповідно до ч. 7 ст. 49 ЦПК України, результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою. Відтак, це право суду, яке можливо реалізувати лише якщо умови медіаційної угоди відповідатимуть загальним вимогам до мирової угоди в цивільному судочинстві.

А якими повинні бути дії суду, якщо сторони вийшли за межі предмета спору, прав чи обов'язків сторін в медіаційній угоді, чи її умови зачіпають інтереси інших осіб, – питання залишилося неврегульованим. Хоча це цілком можливо, адже принцип самовизначення сторін медіації, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про медіацію», передбачає, що сторони медіації самостійно

визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації.

Тому навіть виконання домовленостей сторін за результатами проведеної медіації, в разі врегулювання спору між ними, ми не можемо «заганяти» в рамки примусового виконання, як може виконуватися ухвала суду про затвердження мирової угоди, яка може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень. Безумовно, що укладення мирової угоди та її затвердження судом має наслідком припинення провадження у справі без ухвалення рішення по суті у формі закриття провадження у справі, відповідно до ч. 4 ст. 207, п. 5 ч. 1 ст. 255 ЦПК України.

Враховуючи окреслені особливості медіаційної угоди, видається, що логічніше буде не закривати провадження у справі, а залишати заяву без розгляду, зберігши право звернутися в суд повторно з тим же спором у разі, наприклад, невиконання досягнутих домовленостей. Водночас, пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 257 ЦПК України самостійною підставою для залишення позову без розгляду – примирення сторін за результатами проведеної медіації, якщо сторони повідомили про це суд, зробивши спільну письмову заяву. Відтак, уточнень потребуватимуть й інші положення ЦПК України щодо, зокрема, примирення за результатами медіації в апеляційному та касаційному провадженнях, щодо розподілу судових витрат між сторонами та повернення судового збору. Ці та інші пов'язані питання можуть стати предметом як подальших наукових досліджень, так і практики їх застосування.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

2. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n205>.

3. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. Official Journal of the European Union, L 136, 24.05.2008, p. 3-8. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>).

4. Степаненко Т. В. Європейські стандарти медіації в цивільно-правових спорах та їх упровадження в Польщі та Чехії. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 131–135. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/34.pdf.

5. Проект Закону України «Про медіацію» від 26.06.2013 року № 2425а.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2425a&skl=8.

6. Проект Закону України «Про медіацію» від 27.03.2015 року № 2480.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54558.

7. Проект Закону України «Про медіацію» від 17.12.2015 року № 3665.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.

8. Махінчук В. Передумови та основні напрями формування вітчизняного законодавства про медіацію в підприємницьких спорах. Юридична Україна. 2013. № 4. С. 40-44.

9. Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 213 с.

10. Воробель У. Б. Процесуальні наслідки укладення медіаційної угоди щодо спору, що перебуває на судовому розгляді. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали IV Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції (м. Полтава, 23-24 жовтня 2019 року): у 2-х ч. Полтава: Россав, 2019. Ч. 1. С. 79-81.

Ольга ПЕТРІВСЬКА*

студентка 5 курсу,

факультет менеджменту та права,

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Дослідження сучасних проблем захисту прав інтелектуальної власності у сучасній вітчизняній правовій доктрині є актуальною та значущою темою. Глобальні тенденції інтелектуалізації економіки привели до виникнення нового типу економіки – інноваційної, де знанням надається першочергова вага. Тому для забезпечення інноваційного розвитку економіки у всьому світі, в тому числі в Україні, набули стратегічного значення питання ефективного захисту інтелектуальної власності.*

***Abstract.** The study of modern problems of protection of intellectual property rights in modern domestic legal doctrine is a relevant and significant topic. Global trends in the intellectualization of the economy have led to the emergence of a new type of economy – innovative, where knowledge is given priority. Therefore, in order to ensure the innovative development of the economy around the world, including in Ukraine, the issues of effective protection of intellectual property have become strategically important.*

The study is aimed at identifying current problems of protection of intellectual property rights in Ukraine in order to improve the legal environment and protect the rights and interests of citizens.

* Науковий керівник: к.ю.н. старший викладач кафедри права ВНАУ Томляк Т.С.

Вступ. У наш час інтелектуальна діяльність людини, безумовно, має велику цінність і потребує всебічного правового регулювання з метою впорядкування суспільних відносин, які виникають у процесі діяльності людини, що супроводжується інтелектуальними здібностями.

Умовою такого захисту є прийняття нормативно-правових актів, які встановлюють обов'язкові правила поведінки і яких повинні дотримуватись усі фізичні та юридичні особи.

Насправді, цей захист не обмежується нормативним захистом контролю, адже важлива ефективність механізму застосування правових норм на практиці в цілях особистих прав, свобод і законних інтересів не порушується.

Виклад основного матеріалу. Глобальні тенденції інтелектуалізації економіки привели до виникнення нового типу економіки – інноваційної, де знанням надається першочергова вага. Тому для забезпечення інноваційного розвитку економіки у всьому світі, і тому числі в Україні, набули стратегічного значення питання ефективного захисту інтелектуальної власності.

Сучасний розвиток інтелектуальної сфери в Україні характеризується позитивними тенденціями. Так, заступник Генерального директора Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) з питань винаходів та технологій Дж. Сандаж зазначив, що за 10 років роботи в міжнародній патентній системі Україна продемонструвала 30-відсоткове зростання кількості міжнародних заявок на об'єкти промислової власності й посідає 39-у сходинку у світі [6]. Однак рівень захисту прав інтелектуальної власності в Україні залишається на низькому рівні, що доволі часто стає джерелом суперечок в міжнародних економічних відносинах. Так, комітет освіти і науки Верховної Ради оприлюднив висновки міжнародних експертів про те, що Україна за рівнем захисту інтелектуальної власності посідає лише 114-е місце у світі [5], що вимагає кардинального поліпшення ситуації.

Розвиток сфери інтелектуальної власності в Україні регулюється окремими положеннями Конституції України, нормами Митного, Цивільного, Кримінального кодексів України, спеціальними законами та підзаконними нормативними актами. При цьому у світі відбувається загальна тенденція до уніфікації національних законодавств в сфері захисту інтелектуальної власності відповідно до укладених міжнародних угод. Найважливішою такою угодою є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), яка вимагає запровадження встановлених мінімальних вимог до стандартів захисту інтелектуальної власності. Зазначені глобальні тенденції є потужними стимулами до розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні [3].

Вітчизняне законодавство, а саме Конституція України, у ст. 41 закріплює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Отже, забороняється використання та поширення без згоди особи результатів її інтелектуальної діяльності [2]. Цивільний кодекс України у ст. 418 визначає поняття «право інтелектуальної власності» як «право особи на результат інтелектуальної,

творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законодавством.

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається Цивільним кодексом та іншим законом». На нашу думку, потрібно зацентувати увагу на важливому аспекті права інтелектуальної власності: співвідношенні права власності та права інтелектуальної власності. Так, ст. 419 Цивільного кодексу України вказує на незалежність права інтелектуальної власності від права власності на річ.

Слід зазначити, що охорону інтелектуальної власності визначено одним із пріоритетів української влади, вона є одним із фокусів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (до речі, змін у сфері охорони інтелектуальної власності очікують і партнери України з інших країн, зокрема США). Так, глава 9 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зобов'язує Україну гармонізувати своє законодавство у сфері інтелектуальної власності з європейським законодавством і безпосередньо містить положення директив та регламентів ЄС щодо різних аспектів охорони прав інтелектуальної власності: авторських прав, географічних зазначень, торговельних марок тощо. Тому європейські нормативно-правові акти щодо питань інтелектуальної власності практично увійшли у законодавче поле України, адже міжнародні договори мають пріоритет над національним законодавством.

Однак через відмінність окремих положень українського законодавства від норм європейських директив та регламентів сьогодні виникають певні колізії. Це призводить до відмінних судових рішень з однотипних питань. Зокрема, суди можуть винести різні рішення у випадку припинення реєстрації торгової марки: за українським законодавством, таке припинення можливе, якщо марку не використовували впродовж трьох років, а відповідно до Директив ЄС цей термін становить п'ять років. Тому положення директив та регламентів ЄС повинні з часом бути включені і до українського законодавства шляхом внесення необхідних змін.

У сфері реформування законодавства з питань інтелектуальної власності Україна отримує всебічну допомогу з боку ЄС. Так, з 2014 до 2016 рр. діяв Проект Twinning «Посилення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні», виконавцями якого були іспанське та данське відомства з питань патентів та торговельних марок. Проект спрямований на підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності (експертів Укрпатенту, суддів, митних інспекторів та ін.) та гармонізацію українського законодавства з європейським. Слід також зазначити, що у квітні 2018 р. відбувся візит до Укрпатенту міжнародного експерта Проекту ЄС «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні» доктора Р. Шмідта. Основним фокусом обговорення стали особливості процесу реєстрації географічних зазначень в Україні. Експертна група та фахівці закладу експертизи обговорили відмінності між системами реєстрації географічних зазначень ЄС та України [6]. Це також

вимагає удосконалення сфери інтелектуальної власності України та окреслення подальших напрямів розвитку національної системи реєстрації.

У 2017 р. відбулись зміни щодо інституційної спроможності влади у сфері охорони інтелектуальної власності – Уряд України розпочав реформу системи органів державного управління сферою інтелектуальної власності, а саме, було припинено діяльність Державної служби інтелектуальної власності, діяльність якої була недостатньо прозорою [2]. Поки що функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності виконує Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, яке в подальшому передасть відповідні повноваження новому державному органу. У вересні 2017 р. розпочалася робота над створенням єдиного спеціалізованого судового органу – Вищого суду з питань інтелектуальної власності, покликаною покращити ефективність системи захисту прав. Подібні спеціалізовані суди існують у Німеччині (Федеральний патентний суд), Японії (Вищий суд з інтелектуальної власності) та низці інших країн світу. Однак повноцінна робота вказаного суду в Україні ще не розпочалась [2]. Недосконала система захисту інтелектуальної власності гальмує розвиток економіки України, зокрема – відлякує інвесторів у наукоємних галузях. Для розв'язання проблем у цій сфері необхідно терміново розглянути законопроекти про зміни в системі захисту власності. Потребує вдосконалення порядок судового розгляду спорів щодо прав інтелектуальної власності. Часто постає проблема, яка стосується недостатньої кількості спеціально підготовлених суддів, які здатні розв'язати спірні питання з дотриманням прав інтелектуальної власності. Нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності постійно вдосконалюється і оновлюється, тому необхідно створити правові механізми, які дозволять максимально захистити національного виробника та іноземного інвестора від правопорушень та зловживань у цій сфері, кількість яких невпинно зростає [1]. Для підготовки фахівців відповідного спрямування доцільно вдосконалювати структуру й зміст вищої освіти шляхом включення в освітні програми питань щодо інтелектуальної власності та інноваційного розвитку (стратегічного менеджменту, маркетингу, технологічного аудиту, фінансів, комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності тощо).

При цьому важливим напрямом підготовки фахівців має стати розвиток міжнародного співробітництва з питань освіти у сфері інтелектуальної власності шляхом створення міжнародного навчально-наукового центру та впровадження освітньої діяльності, пов'язаної з реалізацією міжнародних магістерських програм підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності, трансферу технологій та інноваційної діяльності [4].

Залишається актуальним питання щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій у сфері інтелектуальної власності шляхом вдосконалення системи безперервної освіти шляхом широкого застосування дистанційних технологій навчання та сучасних форм організації навчального процесу [4]. В цілому, одним з

пріоритетів розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні має стати упровадження кращих європейських та світових практик у тісній взаємодії з партнерами – Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Європейським патентним відомством, а також провідними патентними відомствами країн-партнерів.

Висновок. З огляду на вищевикладене робимо висновки, що натеper в Україні рівень захисту прав інтелектуальної власності не є достатньо високим та ефективним. Труднощі виникають з огляду на різні чинники, проте головною проблемою, на наш погляд, є недосконалість правового регулювання, а також практичні аспекти. Зокрема, відсутність спеціалізованого суду (його функціонування), складність доведення факту порушення права інтелектуальної власності тощо. Тому вважаємо, що реформування законодавства, удосконалення механізму судового захисту інтелектуальної власності, імплементація європейського законодавства призведе до формування належного рівня захисту права інтелектуальної власності в Україні.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: навч. посіб. / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін. – К.: Національна академія управління, 2014. – 352 с.
2. Ангел Є. Непотрібна інтелектуальна власність: де і чому гальмує Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/03/13/7078571/>.
3. Глобальні тенденції в системі захисту інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://allref.com.ua/uk/skachaty/Globalni_tendenciyi_v_sistemi_zahistu_intelektualnoyi_vlasnosti.
4. Паладі М. Удосконалення державної системи правової охорони інтелектуальної власності - найважливіша складова інноваційного розвитку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www1.nas.gov.ua/svit/Article/Pages/10_3536_2.aspx.
5. Проблеми інтелектуальної власності – камінь спотикання для економіки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tridentlaw.kiev.ua/public/56-2011-09-07-10-44-00.html>.
6. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» за I півріччя 2018 року державне підприємство. «Український інститут інтелектуальної власності» – К. 2018. – 40 с.

Богдана ПИПЕНКО*
студентка 3 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ МЕТОДИ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

***Анотація.** У статті мною досліджено теоретичні та практичні питання, пов'язані з організаційно–правовими аспектами протидії корупційним діянням. Виділені об'єктивні та суб'єктивні причини поширеності корупції в Україні. Визначені основні методи та заходи запобігання корупції, зокрема попередження корупційних проявів та забезпечення реальної відкритості влади.*

***Abstract.** In the article the theoretical and practical issues related to organizational and legal aspects of combating corruption have been investigated. The objective and subjective causes of corruption in Ukraine have been dedicated. The basic methods and measures to prevent corruption, in particular prevention of corruption and ensuring transparency of real power, have been determined.*

Постановка проблеми. Корупція – це явище, яке можна пояснити суб'єктивними причинами, через які особи, що за посадою наділені повноваженнями виконувати функції держави, свідомо здійснюють неправомірні діяння, в тому числі зловживають своїм службовим становищем з метою одержання особистих переваг. Корупція може мати різні форми: одержання хабарів, подарунків, розкрадання бюджетних коштів, так звана моральна корупція (зловживання особистим впливом), а також зловживання владою або службовим становищем.

Розглядаючи поняття корупції, слід виходити із такого, що корупція є соціальним явищем, а не конкретне суспільно небезпечне діяння; це явище характерне для всіх держав світу, невід'ємний атрибут публічної влади. Державний апарат будь–якої країни не може забезпечити свого функціонування без зловживань представників цього апарату. Відмінність різних держав щодо специфіки корупційних діянь полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на соціальні, економічні та політичні процеси.

Виклад основно матеріалу. Корупція як явище, не є надбанням сучасності, а ще з часів появи перших держав корупція є породженням соціуму і відносин у ньому. Корупція як глобальне явище притаманне усім країнам, незалежно від політичного устрою і рівня економічного розвитку. Очевидно, корупція є проблемою не лише українською, а й світовою. Для того, щоб вирішити проблему корупції то у цьому напрямі працюють міжнародні організації, а саме, як ООН, Європейський парламент, Організація безпеки та співтовариства в Європі та інші уповноважені міжнародні структури [5].

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Колесник Т. В.

Складність подолання корупції полягає у тому, що її наслідки зумовлені такими факторами мотивації особи, як бажання багатства і влади. Відомо, що корупційне середовище володіє високою здатністю до самоорганізації та стійкого самозбереження, тому небезпека цього явища полягає в тому, що це явище викликає у суспільства «звикання», а у населення формується ставлення до нього не як до аномалії, а як до «норми життя» [8].

Негативна сила корупції проявляється у падінні авторитету країни, органів державної влади, падінні моральних цінностей у суспільстві та проникненні кримінальної складової у державно–управлінські та суспільні відносини.

Методи боротьби з корупцією можна поділити на превентивні (ті, які застосовують ще до вчинення корупції та запобігають їй) і каральні (які застосовують уже після вчинення корупційного правопорушення задля запобігання наступним) [2].

До превентивних належать методи, за допомогою яких держава створює такі умови в законодавстві чи в системі державної влади, економіки, бізнесу, що корупція стає неможливою або ж зводиться до мінімуму в тій чи іншій сфері суспільного життя.

А каральні методи – це, коли за корупційні злочини та правопорушення карають високою мірою покарання. Водночас і ці методи можна вважати певною мірою превентивними, оскільки вони запобігають учиненню корупції в майбутньому через страх покарання.

З 2014 року в Україні діє Закон України "Про запобігання корупції" (далі – Закон), яким чітко визначено поняття корупції та перелік осіб, що підпадають під дію цього Закону, а також певний перелік методів і способів, за допомогою яких відбувається боротьба з корупцією в Україні. Закон також передбачає орган влади, який реалізує антикорупційну політику в Україні, і визначає поняття корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Першим кроком і методом боротьби з корупцією є метод запровадження антикорупційної політики, стратегії та програм для боротьби з корупцією в Україні.

Частиною 2 ст. 19 Закону визначено, що антикорупційні програми мають передбачати: [3].

- визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи для їх реалізації, а також для виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми;
- оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують, та умови, що їм сприяють;
- заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси;
- процедури щодо моніторингу, оцінки виконання та періодичного перегляду програм.

Разом із цим для запобігання вчиненню корупційних правопорушень розділом 4 передбачено такі методи, як: [2].

- обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища;
- обмеження щодо одержання подарунків;
- запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними;
- обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування;
- обмеження спільної роботи близьких осіб.

До інших механізмів запобігання і протидії корупції Закон зараховує: [6].

– заборону на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади й органами місцевого самоврядування,

– антикорупційну експертизу нормативних актів і проєктів нормативно-правових актів на чинники, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень[8].

Обов'язкову антикорупційну експертизу здійснює Міністерство юстиції України, крім антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, унесених на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України, яку здійснює комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належить питання боротьби з корупцією.

Також може бути виконано спеціальну перевірку щодо осіб, які претендують на посади, що передбачають відповідальне або особливо відповідальне становище, а також посади з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджує НАЗК. Спеціальну перевірку здійснюють, зокрема, і щодо відомостей, поданих особисто.

Методом боротьби з корупцією є також і прозорість інформації у країні та доступ до неї. На сьогодні доступ до публічної інформації відкрито всім, хто письмово звернеться для її отримання[1].

Варто згадати також, що боротьба з корупцією має відбуватися не лише в органах влади, а й у суспільному житті, у діяльності юридичних осіб приватного права. Зокрема, Закон передбачає затвердження юридичними особами антикорупційної програми, а також вимоги до такої програми.

До основних методів та заходів запобігання корупції автори відносять попередження корупційних проявів та забезпечення реальної відкритості влади.

Державна політика щодо протидії корупції орієнтована на продукування та спрямування інформаційних потоків, на роз'яснювальну роботу, формування сприятливого комунікативного середовища, покликана вивчати суспільні потреби, громадську думку, сприяти залученню громадськості до публічного діалогу, участі у формуванні, прийнятті та реалізації державно-управлінських рішень, критичному осмисленню населенням державної політики. Відкритість інформації, адекватна поінформованість населення забезпечує характер зворотного зв'язку, сприяє свідомій участі громадян у державному управлінні в

цілому, надає можливості для обґрунтованої відповіді та раціонального впливу громадськості на державні рішення [7].

У правовому значенні корупція – це комплексне поняття, яке охоплює сукупність (систему) взаємопов'язаних правопорушень за вчинення яких особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. Корупція, безумовно, негативне явище для будь-якого суспільства, вона стримує інвестиції та уповільнює економічне зростання та є однією з причин того, чому ця проблема привертає увагу міжнародних інституцій, тому її і досліджують міжнародні рейтингові агентства [5].

З'ясування причин і умов корупції необхідно для розробки засобів і методів протидії корупції. Виходити при цьому потрібно з того, що соціальні передумови корупції існують як у кожній окремій державі, так і в певних типах країн (наприклад, у країнах перехідного типу). Також це дозволить, по-перше, позбутися досить поширеного спрощеного підходу до розуміння корупції, а по-друге, визначити реальні завдання у сфері протидії корупції, і по-третє, визначити дієві заходи щодо запобігання і протидії корупції. Всі ці причини повинні базуватися на однозначному розумінні того, що жодна із соціально-політичних і економічних систем не має повного імунітету проти корупції [4].

Отже, ставити питання про повне викоренення корупції, а саме, про те, що має місце не лише на рівні політичних заяв, а й міститься в окремих нормативно-правових актах є неправильно.

Для того щоб закон діяв, необхідно, щоб хтось його реалізовував, а тому в Україні є низка антикорупційних органів, а саме: [8].

- Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК),
- Національне антикорупційне бюро України (НАБУ),
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП),
- Державне бюро розслідувань (ДБР) і
- Вищий антикорупційний суд (ВАКС).

До цього переліку також можна додати Національну раду з питань антикорупційної політики, яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, який дає рекомендації щодо напрямів розвитку антикорупційної політики України.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що важливим способом протидії корупції є забезпечення належної законодавчої бази в Україні. У теперішній час в Україні у сфері запобігання, протидії, розслідування корупції зроблено не мало, а саме:

– прийнято антикорупційний закон та низку інших нормативних актів антикорупційного спрямування,

– розроблено спеціальну антикорупційну програму, на вищому політичному рівні держави проголошено курс на подолання корупції тощо.

Найбільш ефективним шляхом запобігання корупції, на нашу думку, є усунення причин і умов, які її породжують та сприяють її існуванню, тому необхідно постійно підвищувати престиж установи та її імідж, зміцнювати

мотивацію у вигляді матеріальної зацікавленості, дотримуватись належного матеріально–технічного, соціального та правового забезпечення та одночасно посилювати відповідальність за вчинення корупційних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Б. М. Головкін, О. Ю. Шостко. Запобігання корупції: підручник Харків: Право. 2019. 296 с.
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341–III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25 –26. Ст. 131.
3. Новіков О. В. Проблеми участі громадськості у запобіганні корупції. Питання боротьби зі злочинністю. Харків. 2019. Вип. 37. С. 58–72.
4. Оболенцев В. Ф. Держава Україна як система: системний підхід до запобігання корупції. Проблеми законності. Харків. 2017. Вип. 138. С. 161-168.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 07.04.2011 № 3207–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 41. Ст. 414
6. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо забезпечення прозорості в організації діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з метою виконання рекомендацій Міжнародного валютного фонду»: Закон України від 18.02.2016. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1020-19>
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700–VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.
8. Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції: Наказ Генерального прокурора України від 25.06.2013 р. №10гн [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Богдана ПИПЕНКО**
студентка 3 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Анотація. У статті досліджено юрисдикційну та неюрисдикційну форми захисту права інтелектуальної власності. Широко розкрито поняття права інтелектуальної власності. Проаналізовано актуальні питання, що виникають у разі захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Визначено сутність порушення права інтелектуальної власності та види засобів його захисту. Розглянуто питання захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

стану та розкрито юридичний зміст поняття захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

***Abstract.** The article examines jurisdictional and non-jurisdictional forms of protection of intellectual property rights. The concept of intellectual property rights is widely disclosed. Actual issues arising in the case of protection of rights to intellectual property objects are analyzed. The essence of the violation of intellectual property rights and the types of means of its protection are defined. The issue of protection of intellectual property rights in the conditions of martial law is considered and the legal meaning of the concept of protection of rights to intellectual property objects is disclosed.*

Постановка проблеми. Право інтелектуальної власності — це право особи на результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти, визначені чинним законодавством України. Воно є недоторканим: ніхто не може бути позбавлений цього права чи обмежений в його здійсненні, крім випадків та у порядку, встановлених законом. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Право інтелектуальної власності становить окремий інститут цивільного права.

Відповідно до ст. 418 ЦК України: Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. Поняття «інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, художній, виробничій та інших сферах.

Виклад основно матеріалу. Як і будь-яке цивільне право, право інтелектуальної власності захищається у різних формах та за допомогою різних способів та засобів. Форми захисту цивільних прав прийнято поділяти на юрисдикційні і неюрисдикційні.

Форма захисту – це комплекс організаційних заходів, спрямованих на захист прав і законних інтересів авторів, виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення, винахідників та інших суб'єктів прав інтелектуальної власності.

Неюрисдикційна форма захисту прав включає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів.

Переважною формою неюрисдикційного захисту є самозахист, що проявляється в активних чи пасивних діях особи, спрямованих на запобігання чи припинення порушення власного суб'єктивного права.

Особа має право на самозахист своїх прав від порушень і протиправних посягань. Самозахистом визнається застосування особою, право якої порушено,

засобів протидії, що не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, та характеру дій, якими ці права порушені, і не можуть суперечити вимогам закону. Способи самозахисту можуть обиратися особою або визначатися законом, іншими правовими актами чи договором. Ця форма самозахисту у відносинах авторства на практиці трапляється в поодиноких випадках. І хоча вона є дещо малозначущою, та все ж не може ігноруватися, бо стаття 55 Конституції України гарантує кожному невід'ємне право будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи.

Юрисдикційна форма захисту прав передбачає діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності або прав, що оспорюються. Суть її полягає у зверненні особи, права і законні інтереси якої порушено неправомірними діями, за захистом до державних або інших компетентних органів, які уповноважені вжити необхідних заходів для відновлення порушеного права і припинення правопорушення.

Юрисдикційна форма захисту прав поділяється на загальну і спеціальну форму здійснення передбачених законом засобів захисту. Відповідно до загальної форми захист прав на об'єкти інтелектуальної власності здійснюється у судовому порядку. Спеціальною формою захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності є адміністративний порядок захисту цих прав. Він застосовується лише у випадках, вказаних у законодавстві. Наявність інституту юрисдикційного захисту відповідає міжнародним вимогам щодо захисту авторських прав. Інститут юрисдикційного захисту містить великий потенціал, здатний забезпечити врегулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності на достатньому рівні.

Найефективнішою юрисдикційною формою захисту права інтелектуальної власності є судовий захист, що здійснюються судами загальної юрисдикції у порядку цивільного чи кримінального провадження, адміністративними та господарськими судами. Судовий захист здійснюється в Україні на загальних принципах судочинства.

Введення воєнного стану Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року [1] передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [2].

Стаття 55 Конституції України не входить до переліку конституційних норм, що гарантують права, які обмежується в період дії воєнного стану. Отже, право кожного захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами не обмежується в період воєнного стану.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, крім того, скорочення чи

прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Та все ж, система судочинства зазнала змін під впливом військових дій – була змінена територіальна підсудність судових справ та введена дистанційна форма розгляду деяких справ [3].

Безумовно, такі зміни є необхідними в період збройної агресії та військових дій, адже зміни направлені на забезпечення реалізації прав учасників судового провадження брати участь в судових засіданнях, та реалізувати своє право на справедливий суд. З огляду на особливість діючого правового режиму та специфіку конфліктів у сфері інтелектуальної власності, можемо стверджувати, що зміна територіальної підсудності та дистанційний розгляд справ не може в повній мірі забезпечити ефективний захист прав інтелектуальної власності.

Захист прав інтелектуальної власності – це дії щодо попередження та припинення порушення прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини або відновлення порушених прав. Військові дії на певних територіях країни можуть ускладнити реалізацію права на захист результатів інтелектуальної, творчої діяльності, тому сьогодні, як ніколи актуальним є питання використання способів альтернативного вирішення спорів та конфліктів, що виникають у сфері права інтелектуальної власності. Наразі, такі способи можуть виправдати мету свого виникнення, а саме, допомогти судовій системі здійснювати ефективний захист прав.

Звернення до суду за захистом прав інтелектуальної власності є ефективним коли: сторонам необхідне імперативне рішення уповноваженого органу; сторони не можуть самотійно врегулювати конфлікт; є необхідність, щоб рішення поширювалось на необмежено коло осіб. Крім того, судовий захист прав інтелектуальної власності в період воєнного стану може бути не ефективним недоліки судового способу захисту, серед яких: довготривалість судового розгляду справи (розгляд справ у сфері інтелектуальної власності часто потребує залучення експерта, який би володів необхідними знаннями щодо специфіки об'єкта права інтелектуальної власності, а експертне дослідження вимагає часу); фінансова затратність судового розгляду; неможливість бути фізично присутнім на судовому засіданні або неможливість долучити необхідні докази через військові дії на певних територіях; рішення суду не зможе задовольнити обидві сторони, а тому при вирішенні спору судом, конфлікт може тривати або переростати в інший конфлікт та зачіпати більше коло осіб.

Альтернативне вирішення спору у сфері інтелектуальної власності (далі – АВС) – це система способів захисту прав інтелектуальної власності, що ґрунтуються на договірних засадах та направлені на вирішення спору чи врегулювання конфлікту щодо прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. В юридичній літературі, до способів альтернативного вирішення спору відносять медіацію, врегулювання спору за участю судді, переговори, третейське судочинство, фасилітація та укладання мирової угоди [5, с. 31; 6, с. 70–72]. Перелік способів АВС не є вичерпним, адже розвиток суспільної

свідомості, з однієї сторони, та розвиток інформаційних технологій, з іншої сторони, дають можливість розвивати та розширювати систему АВС.

Перевагами АВС як способів захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану є: гнучкість, універсальність, менша фінансова та емоційна затратність, рішення прийняте за допомогою одного із способів АВС задовольнить обидві сторони, а значить виконання такого рішення забезпечать самі сторони.

Недоліками захисту прав інтелектуальної власності за допомогою способів АВС є використання їх задля затягування процесу та відстрочення понесення відповідальності, а також договірний характер рішень, чим може скористатись недобросовісна сторона конфлікту.

Таким чином, варто зазначити, що кожна сторона самостійно обирає спосіб захисту свої прав та інтересів. При виборі способу захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, необхідно зважати на наступні критерії: що є об'єктом та предметом конфлікту в сфері права інтелектуальної власності; чи має порушення прав національний або трансграничний характер; чи є безпечним місце, де буде проведена процедура; чи не має загрози життю та здоров'ю у випадку проведення процедури в певній місцевості; чи бажають сторони залишитись в добрих ділових відносин або чи є у сторін бажання налагодити співпрацю на законних умовах.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що у найширшому розумінні право інтелектуальної власності означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, художній, виробничій та інших галузях. Як і будь-яке цивільне право, право інтелектуальної власності захищається у різних формах та за допомогою різних способів та засобів. Форми захисту цивільних прав прийнято поділяти на юрисдикційні і неюрисдикційні. Однією з причин низької ефективності захисту права інтелектуальної власності є відсутність чіткого визначення поняття його порушення. У ЦК України та інших законах про інтелектуальну власність порізнному визначається це поняття і вживаються різні терміни.

Для кращого забезпечення захисту права інтелектуальної власності наша держава має вжити заходи направлені на забезпечення доступності як до судового захисту так і до захисту прав інтелектуальної власності способами АВС та поінформованості населення щодо різноманітності способів захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану / URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennyasudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu
4. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку рф: рішення Ради суддів України № 9 від 24 лютого 2022 року / URL: <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/risenna-rsu-9-vid-240222.pdf>.
5. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Галупова Лариса Ігорівна. Одеса, 2021. 207
6. ADR and Civil Justice / URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/10/interim-report-future-role-of-adr-in-civil-justice-20171017.pdf>.

Аліна ПОШТАР**
студентка 3 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ НЕДІЙСНИМИ В УКРАЇНІ

Анотація: У статті буде розглянуто господарський договір і господарсько-договірні відносини в площині Цивільного та Господарського кодексів України. Господарський договір має досить велике значення і досить багато невирішених проблем у процесі практичного застосування, незважаючи на те, що в теорії цивільного та господарського права є багато наукових праць, але й залишається досить велике коло невирішених проблем. Розглянуто процеси укладення та застосування господарських договорів, також розглянуто види господарських договорів. Ураховано особливості (специфіку) господарсько-договірних зв'язків під час здійснення щодо них регульовального впливу.

Summary: The article will consider the economic contract and economic-contractual relations in the area of the Civil and Economic Codes of Ukraine. The economic contract is of quite great importance and there are quite a lot of unsolved problems in the process of practical application, despite the fact that there are many scientific works in the theory of civil and economic law, but there remains a rather large circle unresolved problems. The processes of conclusion and application of business contracts are considered, as well as business contracts contracts The

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

peculiarities (specificity) of economic and contractual relations during the implementation of their regulatory influence are taken into account.

Виклад основного матеріалу: Господарський договір є особливим видом серед інших договорів в основі якого лежать економічні інтереси. На сьогоднішній день роль господарських договорів в Україні поступово зростає, але й чимало проблем виникає, з приводу визнання їх недійсними, що призводить до негативних наслідків. Справи, які пов'язані з недійсністю таких договорів, розглядаються з великими ускладненнями, що обумовлені необхідністю правильного застосування великої кількості правових норм та об'єктивного виявлення невідповідності договору вимогам закону.

Питання, пов'язані з визначенням господарських договорів недійсними, часто стають предметом розгляду в господарських судах України. Під час вирішення подібних питань важливе значення мають як підготовка фахівців, які приймають участь у вирішенні спору в суді, так і недосконалість нормативно правової бази [1, с. 108]. Окрім того, слід зазначити, так як правове регулювання відносин, які виникають під час укладання господарських договорів здійснюється переважно Господарським кодексом України (ГК України) та Цивільним кодексом України (ЦК України), тому однією з головних проблем визнання недійсним господарського договору є певні колізії у цих Кодексах з приводу даних питань і результатом цього є виникнення певних труднощів у процесі застосування їхніх норм [2, с. 110].

Серед проблем недійсності господарських договорів, можна виділити проблему, яка полягає у тому, що в ГК України не прописані конкретні умови, яким повинні відповідати такі види договорів, для того, щоб вони не були визнані недійсними, тобто умови дійсності договору. Цим Кодексом передбачено тільки те, що господарські договори укладаються за правилами, встановленими ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів (ч.7 ст. 179 ГК) [3]. Тобто, для того, щоб визначити, яким умовам дійсності повинні відповідати господарські договори, необхідно звернутися до ЦК України, точніше до правил, які в ньому передбачені, та враховувати особливості, що існують у ГК України. Слід зазначити, що це є складною та проблематичною процедурою, адже на господарські договори починають поширюватись норми обох кодексів, і результатом цього є виникнення суперечностей між нормами [3]. Тому необхідним є виділення окремої норми у ГК України, яка б передбачала умови дійсності господарського договору. В іншому випадку потрібне роз'яснення вузьких фахівців.

Так, п. 2.2.13 Правил перевезень залізничним транспортом вказує, що загублені проїзні документи не поновлюються, як і зіпсовані проїзні документи (замоклі, розірвані, обгорілі тощо), за якими не можна повністю встановити дані поїздки. Проте не роз'яснює долю самого договору. Тому слід погодитися з професорами М. І. Брагинським і В.В.Вітрянським, що зазначені правила, що не допускають відновлення прав пасажирів за втраченими або пошкодженими проїзними документами, не враховують правового значення цих документів

(білетів), які лише посвідчують (підтверджують) факт укладення договору перевезення пасажирів. Тому втрата білету не може бути підставою недійсності договору перевезення пасажирів або припинення його дії. Укладення нового договору у цьому випадку є неправомірним, а пасажир, у разі доведення правомірності своїх вимог щодо заняття конкретного місця, має право на його зайняття [4, с. 366].

Наступним проблемним питанням з приводу недійсності господарських договорів можна виділити проблему, що пов'язана з наслідками визнання такого договору недійсним. Адже у ГК України наслідки, які пов'язані з недійсністю господарських договорів, визначаються через наслідки недійсності господарських зобов'язань. Якщо звернутися до змісту статті 208 ГК України, то слід зазначити, що у випадку визнання недійсним господарського зобов'язання, то до нього можуть бути застосовані такі наслідки, як конфіскація та реституція. Проте, необхідно ствердити, що відповідно до положень ГК України, складається думка про ототожнення термінів «господарський договір» та «господарське зобов'язання». Але ж, як правильно зазначає О. Беяневич, з теоретичної точки зору це є невірним: подібно тому, як в одному понятті не можуть об'єднуватися юридичний факт та його правові наслідки, виключається можливість утворення єдиного поняття договірної угоди та договірної зобов'язання [5, с. 391].

Висновки. Отже, проаналізувавши положення недійсності господарського договору, слід зазначити, що головним недоліком цього питання, є відсутність певних норм, з приводу недійсності господарського договору у ГК України, а також суперечності норм цього кодексу з ЦК України.

Тому, вважаю за доцільне звернути увагу на запропоновані положення, та внести до ГК України певні зміни

Список використаних джерел:

1. Знаменський Г. Господарське право України: сучасний та перспективи / Г. Знаменський // Юридична Україна. 2015. № 10-12. С. 91-97
2. Новікова В.С. Теоретико-правові засади модернізації господарського законодавства України на принципах сталого розвитку / В.С. Новікова // Порівняльно-аналітичне право. 2017. №2. С. 92-94
3. Остапенко Ю. І. Основні історичні етапи становлення господарського права / Ю. І. Остапенко // Економічна теорія та право. 2015. № 2. С. 142-153
4. Остапенко Ю. І. Третій етап розвитку господарського законодавства України: його систематизація / Ю. І. Остапенко // Економічна теорія та право. 2016. № 1. С. 100-112
5. Остапенко Ю. І. Розвиток господарського законодавства України на другому етапі вітчизняних економічних реформ / Ю. І. Остапенко // Економічна теорія та право. 2015. № 4. С. 122-135
6. Остапенко Ю. І. Становлення господарського права та законодавства України на початковому етапі її незалежності / Ю. І. Остапенко // Економічна теорія та право. 2015. № 3. С. 172-183

Інна РИБАК**
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЮ КОРУПЦІЇ У ЗМІ. ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН.

***Анотація.** У статті досліджено проблематику корупції у ЗМІ, проаналізовано законодавство України, яке регулює розгляд корупційних справ, акцентовано увагу на особливостях Закону України «Про запобігання корупції» та «Про медіа». Розглянуто принципи роботи Національного антикорупційного бюро України. Також у статті розглянуто міжнародний досвід європейських країн у боротьбі з корупцією та заходи її мінімізування.*

***Abstract.** The article examines the issue of corruption in the media, analyzes the legislation of Ukraine regulating the consideration of corruption cases, focuses on the peculiarities of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» and «On Media». The principles of work of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine are also discussed. The article also examines the international experience of European countries in the fight against corruption and measures to minimize it.*

Постановка проблеми. Як відомо, корупція є явищем, яке переслідує людство практично з моменту виникнення найперших, організованих за допомогою певних правил та форм його існування. Корупція може проникнути у всі сфери функціонування держави, що спричинить загрозу існування економічної системи та громадянського суспільства, яке перебуває на етапі становлення. Тому подолання корупції перетворюється у надзвичайно складну проблему.

Журналіст отримує неправомірну вигоду за поширення неправдивої, навмисно перекрученої інформації, виготовлення антиреклами або прихованої реклами тощо. на замовлення – це професійний корупційний злочин у сфері масової інформації.

Для вирішення цих питань потрібно звертати свою увагу на законодавчі акти які регулюють питання корупції та переймати міжнародний досвід для подальшого покращення законодавчої системи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз законодавства України свідчить, що за поширення недостовірної інформації передбачені цивільно-правова відповідальність, можливість відшкодування матеріальної і моральної шкоди, а корупційні схеми повинні розглядати та регулювати відповідні державні органи та законодавчі акти.

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Для розгляду корупційних правовідносин у 2015 р. було створено Національне антикорупційне бюро України [1]. Воно є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції. Також було прийнято Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р [2]. Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Відносини, що виникають у сфері запобігання корупції, регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, цим та іншими законами, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

Аналізуючи сьогоднішнє, важливо зазначити, що Верховна Рада 13 грудня 2022 р. прийняла новий закон «Про медіа», який набрав чинності 31 березня 2023 р [3]. Метою законопроекту є створення єдиної, впорядкованої та взаємоузгодженої системи правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин у сфері медіа, виконання Україною зобов'язань перед європейськими партнерами та імплементація норм європейського законодавства у національне законодавство. Законопроект «Про медіа» зареєстрували у Верховній раді 27 грудня 2019 року. Він має стати комплексним документом, що замінить кілька медійних законів.

Беручи до уваги міжнародний досвід у сфері корупції та її протидії можна звернути увагу на Норвегію, яка вже декілька років поспіль займає перше місце у рейтингу вільності журналістів та ЗМІ [4]. До десятки країн у рейтингу, окрім Норвегії, увійшли ще шість європейських країн: Данія, Швеція, Естонія, Фінляндія, Ірландія та Португалія. До країн з найменш вільною пресою віднесені Іран, Еритрея та Північна Корея. Беручи до розгляду ситуацію у Норвегії, варто зазначити що суспільні канали цієї країни є лідерами переглядів, а політичні шоу є найбільш переглядаючими програмами в країні. NRK - Норвезька мовна корпорація має десятки регіональних каналів та володіє трьома національними каналами [5]. Телебачення цієї країни засноване 1933 року, у 2008 році спільна аудиторія каналів досягла 32%, наближуючи її до конкурентів з приватного сектору (канал TV2, який був заснований у 1992 році та має 25% загальної аудиторії каналів). Весь прибуток NRK у 2007 році склав 670,5 мільйонів доларів. Більша частина прибутку, а це близько 95%, складається з абонентської плати, інші доходи отримуються від реклами та спонсорів трансляції. Документи, які називаються «Статті про утворення громадського мовника», складають основу функціонування корпорації, керуючи незалежністю та

неупередженістю громадського мовлення від комерційного та політичного впливу. Статті надають NRK право діяти незалежно та вільно щодо осіб, які з ідеологічних, політичних, економічних чи інших причин хочуть вплинути на контент каналів.

NMA – Норвезький орган управління засобами масової інформації виступає посередником між всіма норвезькими мовниками та урядом. Цей орган має стежити за дотриманням і виконанням NRK всіх зобов'язань, які містяться у Законі про телерадіомовлення, особливо щодо виробництва великої та достатньої кількості контенту для наймолодших громадян країни та інформаційно-просвітницького контенту для дорослих жителів Норвегії. Додатковим важливим органом регулювання є рада з телерадіомовлення. Її основною функцією є прислуховування до вимог своєї аудиторії щодо контенту та передавати ці вимоги до NRK. З 1969 року у Норвегії здійснюється пряме субсидювання преси, яке розпочав консервативно-центристський уряд Норвегії для підтримки функціонування газет другого ешелону, невеличких місцевих газет та національних суспільно-політичних видань, які представляють різні ідеологічні погляди. Для отримання цього фінансування, видання має відповідати деяким вимогам: не бути тематичними, але мати інформаційний характер; спілка редакторів та видавців має етичний кодекс, якого повинен дотримуватись головред видання; засоби масової інформації не мають платити власникам дивіденди; прибуток не має бути вищим за установлену суму.

Фінансування цієї програми регулюється агентством, яке розглядає питання закордонного мовлення та NMA. 157 з 220 національних платних газет Норвегії отримують такі субсидії. Фінансування відбувається тільки за вище наведеними критеріями та незалежно від контенту.

У Норвегії створений спільний проект двох газет та двох телеканалів, він займається перевіркою всіх заяв політиків та повідомлень у ЗМІ та соціальних мережах, а також надає оцінку правдивості цього матеріалу. Дві найбільші газети, котрі були конкурентами більше 70 років, прийняли рішення об'єднатися та створити спільний проект. Незабаром до них приєдналися суспільні мовники та найпопулярніші комерційні телеканали Норвегії. У час фейкових повідомлень та новин два видання відчули велику потребу в організації, яка б могла перевіряти твердження та заяви, але жодне не мало можливості її фінансувати. Тоді склалася невеличка робоча група з двох часописів, веб-розробників та дизайнерів, котрі вирішували як ефективно організувати співпрацю. Редакції мали на меті заснувати фактчекінгову організацію, яка буде працювати на постійній основі, а не лише тільки перед виборами. Незалежна організація Faktisk, котра перевіряє не тільки публічні заяви, а й факти, які поширені в медіа і соціальних мережах, почала свою роботу у липні 2017 року [6]. За перші три місяці роботи вона досягла значного успіху та популярності, адже фактчекінг набув особливої популярності та затребуваності у суспільстві.

Беручи до уваги приклад Німеччини варто зазначити, що у цій країні одним із видів покарання за корупцію є конфіскація майна порушника, видобутого нечесним шляхом, на користь держави. Даний вид санкцій отримав

в Німеччині найбільш широке поширення. Конфіскація перетворює незаконну власність в суспільне благо, відновлює соціальну справедливість, при цьому не ізолюючи злочинця. Рушійною силою у боротьбі Німеччини проти корупції є непропорційно високі щодо суми позову штрафи та завдатки. Порушник ризикує втратити набагатобільше, ніж придбав би в результаті корупційних дій. Злочинці також караються не прямим чином, використовується фактор незворотності наслідків: всі дані про особу, що вчинила правопорушення, вносяться в різні бази даних, що шкодить чистоті кредитної історії, анулює резюме при пошуку роботи. Особлива увага приділяється заходам щодо попередження корупції, зокрема це організація публічних дискусій за участю представників влади та політичних партій, визначення кола посад, найбільш схильних до корупційних спокус, постійна ротація кадрів та підвищення правової кваліфікації співробітників.

Розглядаючи приклад Естонії, варто зазначити що Естонія не створювала окремих органів для боротьби з корупцією. Проте тут була політична воля політиків викоринити хабарництво. Після краху радянської моделі з'явилась і можливість. Після того, як естонська мова стала офіційною, багато російськомовних мігрантів втратили свої посади і замість них прийшли молоді естонці. Це повністю зруйнувало радянські корумповані мережі. А швидке відновлення економіки дозволило дати держслужбовцям високі зарплати. Також багато країн впроваджують програми захисту свідків та можливість повідомляти про корупцію анонімно. Найбільш ефективною є система захисту інформаторів у чотирьох країнах ЄС: Люксембург, Румунія, Словенія та Великобританія. Так, Румунія захищає на законодавчому рівні від помсти державних службовців, які повідомляють про неправомірні дії. Їх ідентичність також приховується. Існує безліч каналів інформування – від держорганів та поліції до громадського сектору та медіа. Спеціальна служба розслідування Литви готує навчальні матеріали щодо попередження корупції та працює із школами задля їх впровадження у навчальні програми. У Норвегії боротьбою з корупцією займаються два органи: спеціалізована поліція та спеціалізована прокуратура. Вони відповідно звітують Національному директорату поліції та Генеральному прокурору. Ці органи займаються лише серйозними та важливими справами. Інші справи розслідує поліція.

Досвід країн ЄС показує, що достатнє фінансування є умовою для успішної роботи антикорупційних органів. Крім того, вони мають бути спроможні виконувати покладені на них зобов'язання. Тому, наприклад, у антикорупційному органі Румунії працюють не лише розслідувачі та прокурори, але й економічні та фінансові експерти, програмісти тощо. Звичайні громадяни також повинні боротися з проявами корупції. Інформувати про всі (ймовірні) випадки порушень, брати участь у дискусіях, присвячених свободі ЗМІ, брати участь у дискусіях щодо реформування державної політики та закріплення в законодавстві криміналізації медіа-корупції, здійснювати підвищення обізнаності у сфері корупції в ЗМІ та допомога своїми знаннями оточуючим.

Висновок. Корупція в сучасному світі серйозно загрожує державі, демократії, правам людини та соціальній справедливості. Вона стримує економічний розвиток держави, створює небезпеку для розвитку демократичних інститутів і підриває моральні підвалини суспільства. В нашому (і не тільки) суспільстві корупція в багатьох випадках вважається нормою, хоча ми не готові цілком відкрито це визнати, звинувачуючи політиків і чиновників, але водночас завжди є не лише ті, хто бере хабарі, але й ті, хто їх дає. Нам потрібна незалежна журналістика за західними стандартами, яка не передбачає маніпуляції, власних висновків, підтасовування фактів. Зважаючи на практику країн світу, Україна також впроваджує свої методи та способи боротьби з корупцією і активно діє в цьому напрямі в межах законодавства й діджиталізації відносин між громадянином і державною. Щоб досягти ефективного результату в запобіганні корупції, культуру корупційних впливів має витіснити культура ефективної співпраці громадян та держави і велика суспільна відповідальність. Багато українців готові до змін та прагнуть змінюватися. Щоби здійснити перехід від корумпованої держави до такої, де громадськість не часто стикається з корупцією, потрібна широка дискусія як основа антикорупційного дискурсу.

Список використаних джерел:

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18> (дата звернення: 10.10.2023)
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 10.10.2023)
3. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20> (дата звернення: 11.10.2023)
4. Reporters without borders. URL: <https://rsf.org/en/index> (дата звернення: 12.10.2023).
5. NRK. URL: <https://www.nrk.no/nordland/> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Faktisk. URL: <https://www.faktisk.no/> (дата звернення: 13.10.2023).

Інна РИБАК*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

***Анотація.** У статті досліджено перспективи розвитку штучного інтелекту та його зв'язок з авторським правом, визначено переваги та недоліки використання штучного інтелекту у створенні зображень, фото та творів, котрі охороняються авторським правом. Проаналізовано законодавство України, яке регулює авторське право та його поєднання зі штучним інтелектом, акцентовано увагу на особливостях Закону України «Про авторське право та суміжні права». Також розглянуто досвід іноземних країн у регулюванні взаємовідносин штучного інтелекту та права на його винаходи.*

***Abstract.** The article examines the prospects for the development of artificial intelligence and its relationship with copyright, identifies the advantages and disadvantages of using artificial intelligence in creating images, photos and works protected by copyright. The author analyzes the Ukrainian legislation regulating copyright and its combination with artificial intelligence, focusing on the peculiarities of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights». The experience of foreign countries in regulating the relationship between artificial intelligence and the right to its inventions is also considered.*

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається з проблемами, які виникають через регулювання інтелектуальної власності, котра виникає внаслідок використання штучного інтелекту. Проста корисність програми у сприянні творчості означала, що створена комп'ютером робота регулювалась традиційним інтелектуальним правом на винахід комп'ютера. Твори повинні охоронятися авторським правом, оскільки є оригінальними і визнають особистість автора, і навіть вимагають ідентифікації автора як особистості – особи, яка створила твір. Комп'ютерна програма, що працює на основі перебудови, більше не потребує взаємодії з людиною, оскільки тепер вона здатна приймати важливі рішення без присутності людини, що робить її не так інструментом, як частиною творчого процесу. Доступне програмне забезпечення та алгоритми створюють музику, зображення, та тексти.

Штучний інтелект навчений генерувати новий контент шляхом вивчення існуючих творів.

*Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Перед законодавцями постає питання, яке полягає в тому, щоб виділити та визначити кому належить право на створений об'єкт – чи може штучний інтелект бути визнаний як автор твору, або ж автором має визнаватися особа, котра створила штучний інтелект, або особа на замовлення якої було створено контент.

Виклад основного матеріалу. Сукупність наук та методів, які можуть збирати дані для складання комп'ютерних завдань, відома як «штучний інтелект» [6]. Штучний інтелект володіє рисами людського характеру і окрім виконання поставлених задач він має здатність навчатись. Ідея штучного інтелекту заснована на поєднанні різних аспектів, на основі яких він навчається створювати щось унікальне. Результатом створення є новий предмет, котрий відрізняється від інших. Зміщування зображення призводить до появи нової картинки, яка достатньо відрізняється від вихідних зображень і може вважатися новим об'єктом.

Штучний інтелект використовують для створення творів у музиці, іграх, журналістиці. Існує теорія, котра полягає у тому, що такі твори можуть бути вільними від положень закону про авторське право, оскільки вони не створені людиною.

Щоб створити зображення, сучасні програми штучного інтелекту починають із використання зображень та картинок з Інтернету та інших баз даних. Після цього програма використовує аналогічний підхід, щоб привести ідею авторів у відповідність до реальної роботи або створити нову картинку, відео чи зображення, використовуючи той же підхід.

Процес інтелектуального аналізу творів не копіює творчість автора, а скоріше застосовує ідею автора оригінального твору, роблячи його важливим аспектом творчого процесу. Як не дивно, концепції, принципи, методи, ідеї, методи не обов'язково захищені авторським правом. Роботи можуть статистично пророкувати імена свого первісного походження, а не імітувати оригінали, використовуючи свій інтелект. Штучний інтелект може генерувати новий об'єкт, поєднуючи зображення, фотографії та відео один з одним. Істотного порушення авторського права немає, тому що програми використовують твори, котрі захищаються авторським правом лише для навчання.

Робота штучного інтелекту також не може вважатися «похідним твором», тому що похідним твором може вважатися результат творчої обробки іншого твору без будь-якої шкоди для його охорони (аранжування, анотація), чи його творчим перекладом іншою мовою [2]. По суті, інтелектуальна діяльність не може бути прирівняна до творчої діяльності, а отже не може створити похідний твір.

Часто штучний інтелект може використовувати твори, які знаходяться у відкритому доступі, котрі опубліковані в Інтернеті або належать до суспільного надбання. Збір даних для навчання штучного інтелекту в Інтернеті, на які поширюється закон про авторське право розглядається як добросовісне використання. Незважаючи на це, існує безліч матеріалів, які по суті є піратськими і навіть порушують авторські права. Завдяки використанню штучного інтелекту фотографії, відео та зображення не лише виявилися

надзвичайно реалістичними, а й призвели до судових справ щодо порушення авторських прав.

Нещодавно ухвалений Закон України «Про авторське право та суміжні права» набрав чинності 1 січня 2023 року та став офіційним законом України [1]. Згідно із законом, результат роботи штучного інтелекту регулюється в правовому порядку як неоригінальний об'єкт, створений за допомогою комп'ютерної програми, що охороняється правом особливого роду (*suigeneris*). *Suigeneris* – це сукупність спеціальних положень, котрі мають певні відмінності від загальних. Вони регулюють об'єкти, створені комп'ютерними програмами. Створення цих об'єктів відбувається без участі й без втручання творчого підходу. Отже, особисті немайнові права на такі об'єкти анулюються, адже вони повинні належати живій людині, але не штучному інтелекту. Особливі права такого роду набирають чинності, як тільки комп'ютерна програма згенерує результат, а їх повноваження припиняються через 25 років з моменту створення.

На території Сполучених Штатів Америки діє доктрина добросовісного використання [3]. Вона є правовою основою для творів, захищених авторським правом, відповідно до правових норм. Створення електронних бібліотек, як і створення ескізів зображень вважаються добросовісним використанням. Основний принцип полягає в тому, що копія виконує іншу функцію, ніж вихідний твір, та не створює його заміну. Тому навчання штучного інтелекту в такий спосіб цілком допустимий.

Європейський суд з прав людини розглянув справу «Centrum for rattvisa проти Швеції» (заява № 35252/08), що стосується автоматизованого радіоелектронного перехоплення сигналів [4]. Заявник заявив, що під час своєї роботи веде розмову з різними особами, компаніями та організаціями у Швеції та за її межами електронною поштою, телефоном та факсом. Але він хвилюється, що його розмову може перехопити радіоелектронна розвідка. Таке підслуховування є автоматизованим і повинне стосуватися лише конкретних сигналів. ЄСПЛ заявив, що зв'язок між включенням автоматизованої радіоелектронної розвідки негативно впливає на захист приватності, але суд також визнає що національна безпека потребує існування таких систем і суд усвідомлює це. У результаті, суд ухвалив рішення в якому пояснив, що система не має суттєвих недоліків у своїй конструкції та достатньо розвинута, щоб мінімізувати ризики втручання в особисте життя.

Сара Андерсен, Келлі МакКернан та Карла Ортіс, котрі є художницями подали позов до платформ Midjourney, DeviantArt та StabilityAI у Каліфорнії 2023 року [5]. Причиною позову стало те, що у минулому штучний інтелект використовував картини художниць без їхньої згоди на це. Автори вимагають компенсації за порушення законів про авторське право та закони про недобросовісну конкуренцію. Більше того митці прагнуть отримати підтвердження того, що аналогічні ситуації не повторяться знову у майбутньому. Для цього необхідно, щоб штучний інтелект видалив дані, котрі стосуються авторського твору. На даному етапі справа знаходиться на етапі розгляду.

Сьогодні платформи перестають дозволяти та активно відмовляються від зображень та творів, котрі були створені за допомогою штучного інтелекту що призводить до зрушення у бік відмови від продажу таких об'єктів. Інші платформи також активно починають обмежувати використання фото, згенерованих штучним інтелектом. Shutterstockа платформа FurAffinity заборонили використання зображень, котрі генеруються штучним інтелектом.

Висновок. Штучний інтелект розвивається дуже швидко, і саме тому у сучасному світі виникають ситуації з вирішенням яких людям доводиться стикатися вперше. Сьогодні у штучного інтелекту та роботизованих технологій, які він використовує для створення творів існує певний рівень свободи. Небезпека полягає в тому, що методи його роботи досі настільки новаторські та інноваційні, що законодавці постійно намагаються регулювати його діяльність у всіх сферах життя. Більше того, зростання потужностей штучного інтелекту може призводити до дезінформації та великої кількості порушення авторських прав. Які виклики може кинути людству штучний інтелект у майбутньому – можна лише здогадуватися.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20> (дата звернення: 16.10.2023)
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20> (дата звернення: 14.10.2023)
3. Доктрина добросовісного використання у США. URL: <https://www.copyright.gov/title17/92chap1.html#107> (дата звернення: 14.10.2023).
4. Європейський суд з прав людини. Справа «Centrum för rättvisa проти Швеції». URL: <https://privacy.khpg.org/1604922627> (дата звернення: 15.10.2023).
5. United states district court northern district of california san francisco division. 13.01.2023 р. URL: https://ipwatchdog.com/wp-content/uploads/2023/02/Andersen_et_al_v._Stability_AI.pdf (дата звернення: 16.10.2023).
6. Енциклопедія кібернетики : у 2 т. / відповідальний ред. В. Глушков. Київ, 1973.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У даній статті проаналізовано поточний стан боротьби з корупцією в Україні та визначено основні виклики, що стоять на заваді успіху антикорупційної політики в країні. Хоча Україна зробила значні кроки у боротьбі з корупцією після Революції Гідності у 2014 році, багато проблем залишаються невирішеними. У цьому документі спочатку підсумовуються нещодавні досягнення у боротьбі з корупцією, включаючи створення Національного агентства з питань запобігання корупції та Антикорупційного агентства, а також запровадження системи декларування для державних службовців. Також обговорюється роль міжнародної підтримки та громадянського суспільства в цьому процесі.*

Разом з тим, підкреслюється, що у боротьбі з корупцією в Україні існує низка серйозних викликів. Вони полягають у політичному впливі на антикорупційні органи: значний політичний тиск на Державну антикорупційну службу та інші органи може призвести до обмеження їхньої незалежності та ефективності. Недостатня кількість судових рішень:

багато корупційних справ залишаються невирішеними, що підриває довіру громадськості до судової влади. Ще один – корупція в поліції та правоохоронних органах залишається значною проблемою. Брак прозорості у фінансовому секторі: боротьба з корупцією вимагає підвищення прозорості в банках та інших фінансових установах. Ця стаття підкреслює, що Україна стикається з серйозними проблемами у боротьбі з корупцією. Для досягнення успіху необхідно взяти додаткових заходів для зміцнення верховенства права, політичної волі та громадської підтримки.

***Abstract.** This article analyzes the current state of the fight against corruption in Ukraine and identifies the main challenges that hinder the success of anti-corruption policy in the country. While Ukraine has made significant strides in the fight against corruption since the Revolution of Dignity in 2014, many challenges remain.*

This paper first summarizes recent achievements in the fight against corruption, including the establishment of the National Agency for the Prevention of Corruption and the Anti-Corruption Agency, as well as the introduction of a declaration system for public officials. The role of international support and civil society in this process is also discussed.

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Колесник Т.В.

At the same time, it is emphasized that there are a number of serious challenges in the fight against corruption in Ukraine. They include political influence on anti-corruption agencies: significant political pressure on the State Anti-Corruption Service and other agencies may lead to restrictions on their independence and effectiveness. Insufficient number of court decisions: Many corruption cases remain unresolved, undermining public trust in the judiciary. Corruption in the police and law enforcement agencies remains a significant problem. Lack of Transparency in the Financial Sector: Fighting corruption requires increased transparency in banks and other financial institutions. This article emphasizes that Ukraine faces serious challenges in the fight against corruption, although progress is being made. To succeed, additional steps must be taken to strengthen the rule of law, political will and public support, and to effectively curb corruption at all levels of society.

Постановка проблеми. На шляху до побудови сучасної та прозорої держави Україна стикається з однією з найсерйозніших загроз – корупцією. Незважаючи на численні реформи та зусилля уряду, корупція залишається значним соціальним, економічним та політичним фактором, що стримує розвиток країни. У цій статті розглядається поточний стан боротьби з корупцією в Україні та визначаються ключові проблеми та виклики, що стоять перед країною на шляху до побудови справедливого та прозорого суспільства. Складна спадщина минулих років, відсутність системних реформ, недостатня політична воля та тисячі невіршених корупційних справ створили складну ситуацію, яка потребує постійних зусиль та аналізу. Наприклад, низька довіра суспільства до системи правосуддя, неефективність антикорупційних органів та відсутність прозорості в управлінні державними ресурсами – це лише деякі з проблем, які необхідно вирішити для успішної боротьби з корупцією. У цьому документі розглядаються заходи та стратегії, що вживаються для подолання цих проблем та досягнення цілей антикорупційного порядку денного України. У ньому також проаналізовано досвід і практику інших країн у цій сфері та надано пропозиції щодо подальших кроків. Боротьба з корупцією – це завдання не лише влади, а й кожного громадянина. Лише спільними зусиллями ми зможемо подолати цю хворобу та забезпечити краще майбутнє для України.

Виклад основного матеріалу. Україна бореться з корупцією протягом століть. Корупція стала однією з найбільших загроз для розвитку країни: після Революції Гідності у 2014 році Україна вступила у важливий етап боротьби з корупцією та зробила рішучі кроки у впровадженні антикорупційних реформ. [пункт 3, «Зниження рівня корупції в Україні після Революції Гідності»]

Закон України "Про запобігання корупції" Визначено в Законі України "Про запобігання корупції". Визначення в "Законі України про запобігання корупції". У статті 3–1 Закону він визначається як будь-яка особа, яка з використанням наданих їй публічних повноважень або пов'язаних з ними можливостей вчинила протиправні дії в інтересах третіх осіб з метою з метою протиправного одержання цих повноважень або пов'язаних з ними можливостей, з використанням наданих їй або пов'язаних з нею можливостей з метою

одержання неправомірної вигоди або одержання такої вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди, а також обіцянка або пропозиція та надання неправомірної вигоди будь-якій особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону та Порядку. Обіцянка/пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Кодексу, або будь-якій іншій фізичній чи юридичній особі на її вимогу. Обіцянка/пропозиція/надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншій фізичній чи юридичній особі з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Використання наданих службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4, ст. 2].

Останні кілька тижнів правоохоронні органи активізували свої зусилля в антикорупційних справах: 1 лютого 2023 року відбулися обшуки у 12 посадовців та бізнесменів. Є дві основні причини такої активності:

Перша причина – підготовка України до вступу в ЄС, це було б неможливо без активної антикорупційної політики. Те саме стосується і планів України щодо членства в НАТО. Боротьба з корупцією має вирішальне значення для збереження довіри партнерів і отримання фінансової та військової підтримки.

Друга причина полягає в тому, що суспільство має великий запит на справедливість: 84% громадян готові протестувати проти корупції – навіть під час війни. Це дані останнього опитування, проведеного на замовлення USAID. НАЗК подало на затвердження Кабміну Національну антикорупційну програму. Програма має на меті унеможливити корупцію в публічному секторі.

Зокрема, вона передбачає діджиталізацію всіх відносин між компаніями, громадянами та державою. Вона також передбачає запровадження стандартів НАТО в оборонних закупівлях, це перша антикорупційна стратегія, яка включає секторальні елементи, зокрема зміни у 15 сферах державної політики. Вона окреслює заходи з мінімізації корупції у сферах, що викликають найбільше занепокоєння громадян, таких як правосуддя, охорона здоров'я та освіта.

Ще одним пріоритетом є запровадження єдиних правил ведення бізнесу для підвищення ефективності роботи антимонопольних комісій та забезпечення справжньої конкуренції така стратегія робить не вигідним вплив фінансово-промислових груп на уряд. [1, глав. 1, глав. 2]

Однак сьогодні, незважаючи на певні досягнення, існують серйозні проблеми, які ставлять під сумнів успіх цих реформ. Досягнення у боротьбі з корупцією Україна досягла певних успіхів у боротьбі з корупцією. Одним з важливих досягнень є створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ) та Антикорупційного агентства (САП), ці органи покликані розслідувати випадки корупції та контролювати фінансові зобов'язання державних службовців.

Незважаючи на ці досягнення, Україна стикається з багатьма викликами у боротьбі з корупцією. Політики та чиновники часто намагаються втручатися в роботу цих органів і перешкоджати розслідуванню корупційних справ, це включає звільнення керівників антикорупційних органів, скарги на їхню діяльність та інші спроби перешкодити їхній незалежності. Такий політичний

вплив може підірвати роботу антикорупційних органів та знизити їхню ефективність. [4, ст. 2–3]

Іншою важливою ініціативою є запровадження системи декларування активів для державних службовців, включаючи Президента, членів парламенту та вищих посадових осіб. Ця система покликана забезпечити більшу прозорість і відкритість в оцінці доходів і активів державних службовців. Багато з цих справ залишаються невирішеними або затягуються на роки, це підриває довіру громадськості до системи правосуддя і перешкоджає тим, хто винен, нести відповідальність за свої дії. Чим довше тягнуться корупційні справи, тим більше винуватців мають можливість уникнути відповідальності та продовжувати свою корупційну діяльність. [3, абзац 2]

Серйозною загрозою залишається корупція в правоохоронних органах, у тому числі в поліції. Корупція в поліції може проявлятися на різних рівнях – від підкупу поліцейських до перешкоджання розслідуванню корупційних справ. Це підриває довіру суспільства до правоохоронних органів і ускладнює боротьбу зі злочинністю, в тому числі з корупцією.

Брак прозорості у фінансовому секторі. Боротьба з корупцією також вимагає підвищення прозорості у фінансовому секторі та банках. У багатьох випадках кошти, незаконно отримані через корупцію, можуть бути легко приховані в банківській системі, що ускладнює їх виявлення та запобігання. Успіх у боротьбі з корупцією вимагає підвищення прозорості та моніторингу фінансового сектору, а також кращого виявлення незаконних операцій і відмивання грошей.

Висновки. В статті "Сучасний стан та проблеми протидії корупції в Україні" розглянуті основні аспекти корупції в Україні та заходи, прийняті для боротьби з цим шкідливим явищем. Із зазначених фактів та аналізу можна зробити наступні висновки:

По-перше, корупція залишається серйозною загрозою для України. Незважаючи на багато законів і реформ, корупція залишається поширеною в усіх сферах суспільства, включаючи владу, правосуддя, охорону здоров'я, освіту та бізнес.

По-друге, однією з головних проблем є недостатнє виконання законів і відсутність належного покарання для корупціонерів. Судова система залишається неефективною і схильною до впливу з боку політиків і бізнесменів.

По-третє, прозорість і відкритість у владі та громадському секторі залишаються недостатніми. Боротьба з корупцією потребує посилення зусиль у публічному адмініструванні, а також у забезпеченні доступу до інформації.

По-четверте, важливим кроком в боротьбі з корупцією є залучення громадськості та міжнародних партнерів. Громадяни та неприбуткові організації грають ключову роль у сприянні прозорості та вимогливості. Міжнародна підтримка включає фінансування та технічну допомогу для реформ.

По-п'яте, необхідно продовжувати робити кроки для зміцнення правової системи, залучення незалежних суддів, та підвищення зарплат у судових органах

для зменшення сприйняття хабарів. Також важливо підтримувати антикорупційні органи та забезпечувати їх незалежність.

По-шосте, загальна усвідомленість суспільства про негативний вплив корупції та її наслідки має зростати. Ефективна комунікаційна кампанія і освіта населення можуть допомогти у цьому.

По-сьоме, кінцевою метою повинна бути створення культури дотримання закону і нульової терпимості до корупції у всіх сферах українського суспільства.

Боротьба з корупцією є тривалим та складним процесом і залишається однією з головних викликів для України, але з належними зусиллями і при підтримці громадськості та міжнародних партнерів, Україна може і має всі можливості та законодавчу базу досягти прозорої та чесної системи управління яка буде сприяти розвитку країни та покращенню якості життя громадян.

Список використаних джерел

1. Іра Крицька, Сергій Щевчук «Від НАБУ до Залужного. Як Україна намагається побороти корупцію, що виросла під час війни. Інтерв'ю очільника НАЗК Новікова» URL:<https://forbes.ua/money/vid-nabu-do-zaluzhnogo-yak-ukraina-namagaetsya-poboroti-koruptsiyu-shcho-viroslo-pid-chas-viyni-intervyu-ochilnika-nazk-novikova-08022023-11588> (дата звернення 07.10.2023)

2. Максим Обрізан «Зниження рівня корупції в Україні після Революції Гідності» URL: <https://voxukraine.org/znyzhennya-rivnya-koruptsiyi-v-ukrayini-pislya-revolyuitsiyi-gidnosti> (дата звернення 10.10.2023)

3. Ростислав Вонс «Корупція залишається в топі головних проблем України: результати соціопитування» URL: <https://glavcom.ua/country/society/koruptsiya-zalishajetsja-v-topi-holovnikh-problem-ukrajini-rezultati-sotsopituvannja-934496.html> (дата звернення 17.10.2023)

4. Мовчан А.В «Актуальні проблеми протидії корупції в Україні»URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4824/1/vkc_2017_1_16.pdf (дата звернення 17.10.2023)

5. Законодавство України про запобігання корупції в умовах воєнного стану: Проблеми та шляхи їх вирішення / За ред. В. В. Сташиса. — К.: Юрінком Інтер, 2023. — 224 с.

6. Антикорупційні заходи в умовах воєнного стану. За ред. В. В. Сташиса. К.: Юрінком Інтер, 2023.160 с.

студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

***Анотація.** Штучний інтелект як інтелектуальна власність — актуальна тема, що викликає широкий інтерес в сучасному світі. У цій статті ми поговоримо про важливі аспекти правового статусу інтелектуальної власності. По-перше, ця стаття визначає поняття штучного інтелекту та показує, як його можна використовувати для створення нових продуктів та рішень. Розглядаються теоретичні основи інтелектуальної власності та її значення для суспільства. У статті ми також обговоримо питання, пов'язані з правовим статусом штучного інтелекту.*

Зокрема, розглядаються аспекти авторського права, патентів і товарних знаків, пов'язані з інтелектуальною власністю, створеною з використанням алгоритмів і машинного навчання. Крім того, в статті аналізуються різні підходи і Політика різних країн щодо визнання прав інтелектуальної власності в області штучного інтелекту.

Важливим аспектом також є питання визнання автора та відповідальності за інтелектуальну власність, створену штучним інтелектом. В статті, ми розглянемо можливий вплив таких правових норм на інновації та розвиток ринку. У ньому описуються плюси і мінуси різних підходів і даються рекомендації щодо створення більш підходящої і справедливої правової бази.

В статті вказується на важливість постійного вдосконалення законодавства в області інтелектуальної власності, беручи до уваги стрімкий розвиток штучного інтелекту. Необхідні подальші дослідження та обговорення на цю тему, щоб забезпечити інновації та справедливе та ефективне використання штучного інтелекту в суспільстві в цілому.

***Abstract.** Artificial intelligence as intellectual property is a topical topic of great interest in the modern world. In this article, we will discuss important aspects of the legal status of intellectual property created with the help of artificial intelligence. First, this article defines the concept of artificial intelligence and shows how it can be used to create new products and solutions.*

Next, we discuss the theoretical basis of intellectual property and its importance for society. This article also discusses issues related to the legal status of artificial

i

n

t

Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

l

l

i

g

e

countries regarding the recognition of intellectual property rights in the field of artificial intelligence. An important aspect is also the issue of author recognition and liability for intellectual property created by artificial intelligence. In the following, we will consider the possible impact of such legal norms on innovation and market development. It describes the pros and cons of different approaches and provides recommendations on how to create a more appropriate and fair legal framework.

The article concludes by pointing out the importance of continuously improving intellectual property legislation, taking into account the rapid development of artificial intelligence. Further research and debate on this topic is needed to ensure that other

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає стрімкий розвиток штучного інтелекту, який змінює спосіб життя та роботи. Завдання, які раніше здавалися неймовірними, тепер можна вирішити за допомогою інтелектуальних алгоритмів і нейронних мереж.

Однак за цим слідують деякі складні правові та етичні питання, серед яких особливо важливими є питання інтелектуальної власності в контексті штучного інтелекту. Чи може штучний інтелект створювати інтелектуальну власність? Чи мають творці таких систем право власності на результати своєї праці? Як забезпечити дотримання існуючих правових та етичних стандартів у сфері? Ці питання є предметом глибоких дискусій серед юристів, технологічних інноваторів і громадськості [4].

У цій статті ми розглянемо різні аспекти цього питання та спробуємо зрозуміти всю складність поняття «інтелектуальна власність» в епоху штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Спершу, варто визначити поняття «штучного інтелекту» (ШІ). Штучний інтелект — це галузь інформатики, яка вивчає створення систем і програм, здатних виконувати завдання, для яких зазвичай потрібні інтелектуальні навички, пов'язані з людським розумом. Штучний інтелект використовує алгоритми, машинне навчання, нейронні мережі та інші методи для аналізу даних, прийняття рішень, вирішення проблем, розпізнавання закономірностей і багатьох інших завдань. Штучний інтелект використовується в багатьох сферах, включаючи медицину, фінанси, безпілотні автомобілі, робототехніку, ігрову індустрію тощо. Штучний інтелект включає різноманітні технології та методи, такі як машинне навчання, нейронні мережі та обробка природної мови. Ця технологія застосовувалася в багатьох галузях, включаючи медицину, фінанси, транспорт, робототехніку тощо.

Другий важливий аспект, який варто розглянути, — це поняття «права інтелектуальної власності» (ІВ).

Інтелектуальна власність — це юридичний термін, який стосується інтелектуальної творчості та інновацій, якими володіє фізична або юридична особа. Права інтелектуальної власності включають авторські права, патенти, торгові марки, права на промислові зразки та інші права, які дозволяють власнику контролювати використання свого творчого інтелектуального продукту чи винаходу. Ці права дозволяють їм отримувати прибуток від своєї творчості та

захищати її від незаконного використання [1].

Права інтелектуальної власності в основному включають такі категорії:

Авторське право: це право дає авторам і творцям право контролювати використання своїх творів (таких як книги, музика, програмне забезпечення тощо).

Патент: Патент надає винахіднику виключне право використовувати свій винахід протягом певного періоду часу.

Товарні знаки: Торговельні знаки дозволяють компаніям захищати свої бренди та назви продуктів.

Інші категорії прав інтелектуальної власності: інші категорії прав інтелектуальної власності включають проекти, корисні моделі, комерційну таємницю тощо.

Щоб зрозуміти тему статті, важливо зрозуміти, як штучний інтелект впливає на права інтелектуальної власності. Наприклад, штучний інтелект можна використовувати для створення музики, літературних творів, алгоритмів, які вирішують завдання, які раніше виконували люди, і багатьох інших інтелектуальних творів. У таких ситуаціях постає питання про те, хто володіє авторським правом і власністю на ці твори. Завдяки цій базовій інформації читачі зможуть глибше ознайомитися з питаннями, пов'язаними з правами інтелектуальної власності у сфері штучного інтелекту, які будуть згадані в наступних розділах статті.

У розділі «Юридичні аспекти» розглядається важливий аспект взаємозв'язку між штучним інтелектом (ШІ) і правами інтелектуальної власності. Цей аспект стає центральним для того, як штучний інтелект може зберігати права інтелектуальної власності та як закон відповідає на цей новий виклик [3].

Авторське право та штучного інтелекту. Питання авторського права та штучного інтелекту є гарячою темою дискусій у юридичній спільноті. Головне питання полягає в тому, чи може визнати штучний інтелект автором інтелектуального твору.

Чи має штучний інтелект право на авторське право, якщо він створює нові роботи за допомогою алгоритмів і даних, але без активної участі людей?

З одного боку, деякі люди стверджують, що штучний інтелект не має творчої здатності чи індивідуальної свідомості, і тому його не можна визнати автором в інтелектуальному сенсі цього терміну.

З іншого боку, технології все більше розвиваються, і штучний інтелект може створювати музику, картини та літературні твори, які важко відрізнити від творів, створених людьми.

Це ставить питання про те, чи потрібно нам розглядати новий підхід до визнання авторських прав, який враховує внесок штучного інтелекту. Закони різних країн по-різному реагують на це питання.

Деякі країни розглядають можливість захисту програмних алгоритмів, якщо вони є результатом творчої діяльності. Інші залишають це питання відкритим і продовжують аргументувати необхідність змін у законодавстві [5].

Патенти та штучний інтелект. Питання патентів та штучного інтелекту також є важливим у контексті правового статусу інтелектуальної власності. Патенти надають право власності та виключні права на використання інноваційних ідей протягом певного періоду часу. Однак, якщо штучний інтелект створює нові ідеї та винаходи, хто отримає патенти?

Знову ж таки, це питання вирішується по-різному в різних країнах. Деякі країни дозволяють патентувати винаходи, створені штучним інтелектом, якщо вони відповідають стандартам новизни та несподіванки. Інші вважають, що патентами можуть володіти лише фізичні особи.

Проблема прав інтелектуальної власності у сфері штучного інтелекту також пов'язана з етичними аспектами. Використання даних і алгоритмів, створених штучним інтелектом, може викликати такі етичні проблеми, як конфіденційність даних, упередженість алгоритмів і соціальний вплив. Сюди також входять питання справедливості розподілу, особливо якщо AI (англ. скорочення штучного інтелекту) генерує дохід на основі своїх творінь.

Правовий аспект є важливим компонентом обговорення прав інтелектуальної власності в сфері штучного інтелекту. Питання авторських прав і патентів для штучного інтелекту викликають значні дебати та можуть визначити, як суспільство буде реагувати на розвиток цієї технології в майбутньому.

Важливо продовжувати враховувати етичні аспекти, пов'язані з правами інтелектуальної власності в контексті штучного інтелекту, і шукати баланс між захистом інновацій та забезпеченням доступу до технологій та знань. Майбутні рішення у цьому питанні вимагатимуть гнучкого та оновленого законодавства, яке враховуватиме швидкий темп розвитку штучного інтелекту та його вплив на суспільство. Збереження балансу між заохоченням до інновацій та захистом прав споживачів і творців залишається важливим завданням для правової системи. Щоб глибше розібратися в цьому питанні та розглянути його важливу роль у сучасному світі, необхідно продовжувати досліджувати різні підходи та розробляти нові стратегії регулювання прав інтелектуальної власності в сучасному світі [2].

Які перспективи штучного інтелекту? Роль технологічного розвитку:

У цьому розділі можна висвітлити, як швидкі зміни у сфері штучного інтелекту можуть впливати на права інтелектуальної власності. Зокрема, оцінити, які нові можливості та виклики можуть виникнути у зв'язку зі зростаючою потужністю обчислювальних систем та розвитком алгоритмів.

Зміна уявлень про творця і творчість: Один із аспектів майбутнього - це можливі зміни в уявленнях про творця. Якщо штучний інтелект здатний створювати унікальні твори, це може вимагати перегляду правового статусу ШІ і можливості присвоєння авторства.

Регулювання і законодавство: Очікується, що законодавці будуть активно працювати над створенням відповідних нормативних актів для регулювання прав інтелектуальної власності в сфері штучного інтелекту. Важливо розглянути, які можливі зміни в законодавстві можуть мати місце та як вони вплинуть на

інноваторів, підприємства та суспільство в цілому. Питання етики та відповідальності: Із зростанням ролі штучного інтелекту в суспільстві, виникає питання етики та відповідальності відносно використання штучного інтелекту в творчій діяльності. Майбутнє може призвести до важливих дебатів щодо того, як забезпечити справедливе та етичне використання штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності.

Вплив на інновації і господарство: Майбутній розвиток цієї теми може мати значний вплив на інновації та господарство в цілому. Важливо обговорити, які можливості і обмеження можуть виникнути для компаній, які розвивають технології штучного інтелекту, і як це може вплинути на конкуренцію та ринки.

Соціальна обізнаність та освіта: Майбутнє також пов'язане зі зростанням освіти та обізнаності громадськості щодо прав інтелектуальної власності в контексті штучного інтелекту. Може знадобитися активна робота з інформування та просвіти громадськості.

Висновки. Питання статусу штучного інтелекту як законної інтелектуальної власності є глибоким і важливим питанням для сучасного суспільства та правових сфер. За результатами нашого аналізу можна зробити кілька важливих висновків.

По-перше, сучасні закони та правові стандарти щодо інтелектуальної власності мають бути серйозно оновлені, щоб вони відповідали реаліям епохи штучного інтелекту. Ми маємо розглядати штучний інтелект як автора та потенційного власника інтелектуальних творів, що потребує нових міркувань у законодавчому полі.

По-друге, з практичної точки зору, нам потрібно розробити конкретні критерії та стандарти для визнання творчої ролі штучного інтелекту у створенні інтелектуальних творів. Це дозволить уникнути судових суперечок і роз'яснити права інтелектуальної власності.

По-третє, важливим у вирішенні цієї проблеми є етичний аспект. Ми повинні враховувати не тільки те, що є законним, але й те, що є справедливим і етичним у використанні штучного інтелекту. Забезпечення справедливого та відповідального використання штучного інтелекту є серйозною проблемою.

По-четверте, необхідно брати до уваги різні інтереси, які розглядаються в цьому питанні. Вирішення конфліктів між правами розробників штучного інтелекту, споживачів та інших членів суспільства вимагає балансу та компромісу. Загалом майбутні рішення щодо прав інтелектуальної власності у сфері штучного інтелекту визначатимуть, як суспільство адаптується та пристосовується до цього стрімкого технологічного прогресу. Вони мають забезпечувати не лише захист інновацій і прав творців, а й їхній внесок у загальне благо та розвиток штучного інтелекту на благо людства. Ми віримо, що діалог між юристами, науковцями, розробниками та суспільством у цій сфері є ключовим для успішного вирішення цієї важливої проблеми.

Список використаних джерел:

1. Френсіс Гаррі, «Тенденції розвитку технологій»

html (дата звернення 12.10.2023)

А

н 3. Євген Палашинський «Авторське право та штучний інтелект»

а U

Р 4. Олексій Арданов «Авторське право проти штучного інтелекту. хто
Переможе?»

h U

Р 5. Залєвський Сергій «Правосуб'єктність штучного інтелекту в сфері права
Інтелектуальної власності: цивільно-правові проблеми»

h U

Р

Р

h

в

h

Р

h

Р

Р

Р

в

а

h

h

Р

Р

Р

h

Р

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

h

Каріна СЛОБОДЯНЮК*

студентка 3 курсу Пр,

факультет менеджменту та права,

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. У статті охарактеризовано загально-теоретичну
характеристику судової експертизи, досліджено поняття та ознаки судової
експертизи, види судових експертиз, а також досліджено процес призначення та
проведення судової експертизи. Наведено приклади основних напрямів
вдосконалення організаційно-правових основ регулювання судово-експертної
діяльності

Abstract. The article describes the general theoretical characteristics of forensic
examination, examines the concepts and features of forensic examination, types of
forensic examination, and also examines the process of appointing and conducting
forensic examination. Examples of the main areas of improvement of the
organizational and legal foundations of the regulation of forensic expert activity are
given.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день важливе місце серед питань
наукового забезпечення правосуддя в Україні посідає вдосконалення
організаційно-правових основ регулювання судово-експертної діяльності.
Відповідно до Закону України визначення засад судової експертизи має
здійснюватися виключно законами України. З цього випливає, що законодавець
високо оцінює роль та значення судової експертизи у здійсненні правосуддя, що
визначає необхідність виваженого підходу до розробки, впровадження та
реформування організаційно-правових основ судово-експертної діяльності.

Р

Г

О

В

і

н

а

с

Виклад основно матеріалу. Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» термін «судова експертиза» - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває в провадженні органів дізнання, слідства чи суду [4].

Таке визначення є дещо неточним, оскільки судова експертиза – це не просто дослідження, а й оцінка експертом у межах своєї компетенції виявлених фактів.

Результатом такої діяльності є висновок експерта, що служить засобом доказування по справі на рівні з іншими видами доказів.

В спеціальній літературі визначення терміна судова експертиза також подається не однозначно.

Тому для того щоб дати визначення терміна судова експертиза, на мою думку, потрібно визначити ознаки поняття судова експертиза.

Судова експертиза – є дослідження, і кожен, хто намагається дати визначення судової експертизи, це відзначає. Отже, судова експертиза – це наукова діяльність, мета якої – встановити наявність чи відсутність факту, що має значення по справі.

Дослідження проводить експерт. Термін експерт походить від латинського *expertus*, що в перекладі означає досвідчений. Це особа, добре обізнана в певній галузі знань, фахівець, що залучається до дачі висновку з спеціальних питань науки, техніки, мистецтва, ремесла, та ін.

Діяльність експерта в процесі проведення дослідження регулюється чинним законодавством, зокрема: Законом України «Про судову експертизу»; Цивільним процесуальним, Кримінальним процесуальним та Арбітражним процесуальним кодексами України; Інструкцією Міністерства юстиції України «Про призначення та проведення судових експертиз».

Експертизу проводять за ініціативою слідчого чи суду. Підставою проведення дослідження є процесуальні документи, що складені відповідно до вимог законодавства – постанова слідчого чи ухвала суду.

Експертиза призначається лише тоді, коли дослідження обставин, що торкаються справи, потребують для свого виявлення спеціальних наукових знань, які застосовуються в процесі дослідження.

Метою експертного дослідження є не лише констатація явищ, що встановлені з допомогою спеціальних знань. Експерт у межах своєї компетенції у більшості випадків повинен давати оцінку виявленим фактам [6].

Правильне розуміння спеціалістом мети встановлення істини при формулюванні висновку – ще не достатньо. Необхідно знати методологію, володіння сучасними високоефективними методами дослідження.

Дані, встановлені в процесі дослідження поставлених перед експертом завдань чи питань, складають у формі висновку, що є процесуальним документом і служить засобом доказування по справі нарівні з іншими видами доказів.

Отже, завдяки ознакам, можна зробити висновки що судова експертиза – це регламентована законом діяльність спеціаліста, чийі знання у відповідній галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла на підставі процесуальних документів слідчого чи суду застосовуються в процесі дослідження обставин, що торкаються справи, з метою встановлення об'єктивної істини. Оцінка виявлених фактів у межах компетенції експерта за допомогою ефективних методів дослідження формулюється у висновку експерта, що є результатом його діяльності і служить доказом по справі [3].

Види судових експертиз

Відповідно до ЗУ «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»

Основними видами (підвидами) експертизи є:

Криміналістична: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна;

Інженерно-технічна: інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна); дорожньо-технічна; будівельно-технічна; оціночно-будівельна; земельно-технічна; оціночно-земельна; експертиза з питань землеустрою; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності;

Економічна: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій.

Товарознавча: машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання; авто-товарознавча; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння [3].

Експертиза у сфері інтелектуальної власності: літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем;

Удосконалення організаційно-правових засад нагляду за судово-експертною діяльністю є важливим аспектом правових систем різних країн. Сфера регулюється законодавством, нормативними актами та стандартами, які визначають організацію та функціонування судово-експертної служби, порядок проведення експертиз, вимоги до експертів та забезпечення незалежності та об'єктивності їх роботи.

До основних напрямів удосконалення організаційно-правових основ регулювання діяльності судових експертів належать:

Законодавчі зміни: Першочергове завдання – оновлення законодавства. Закони щодо судових експертиз мають бути максимально чіткими та

конкретними та відповідати міжнародним стандартам. Вони повинні визначати права та обов'язки експерта, процедури проведення рецензування, якість дослідження експерта та вимоги незалежності.

Незалежність та об'єктивність: важливо переконатися, що експерт є незалежним від будь-якої сторони, яка може вплинути на результат його чи її роботи. Також важливо забезпечити об'єктивність експертизи, щоб запобігти будь-якій формі впливу на результати [1].

Професійна підготовка та атестація: Забезпечення високого рівня кваліфікації експертів та впровадження процедур атестації є важливим аспектом для вдосконалення діяльності судових експертів. Експерти повинні мати відповідну освіту, підготовку та досвід для виконання своїх обов'язків.

Модернізація обладнання та технологій: у сучасному світі судово-медична експертиза включає наукові дослідження з використанням різних методів та обладнання. Важливо забезпечити фахівців сучасними засобами та технікою для ефективної роботи.

Ефективність і прозорість процесів: покращені системи управління та контролю діяльності судових експертів можуть допомогти підвищити ефективність і прозорість процесів. Це включає створення механізмів внутрішнього контролю та надання інформації громадськості.

Вдосконалення організаційно-правових основ регулювання судово-експертної діяльності є постійним процесом, спрямованим на забезпечення високої якості та надійності судових експертиз, які є важливим компонентом правосуддя та справедливого судочинства.

Призначення судової експертизи [4].

Судова експертиза має бути старанно підготовлена. Процес призначення експертизи містить такі основні елементи:

- 1) збір необхідних матеріалів;
- 2) вибір моменту призначення експертизи;
- 3) визначення предмета судової експертизи;
- 4) формулювання питань експерту;
- 5) вибір експертної установи або експерта;

Кожна кримінальна справа індивідуальна і тому в деяких з них можуть провадитись кілька експертиз, а в інших жодної. Питання про призначення експертизи вирішується кожний раз по-різному, в залежності від конкретних обставин справи. Але є декілька випадків при настанні яких органи розслідування зобов'язані обов'язково призначити експертизу. Цей перелік наведений у ст.76 КПК України:

- 1) для встановлення причин смерті;
- 2) для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень;
- 3) для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого при наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо його осудності;
- 4) для встановлення статевої зрілості потерпілої в справах про злочини, передбачені ст.155 Кримінального кодексу України;

5) для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність і якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Не призначення в зазначених випадках експертизи - означає неповноту проведеного досудового слідства (дізнання) і тягне за собою повернення справи на додаткове розслідування.

Проведення судової експертизи [5].

Проведення судової експертизи - це процес, який включає в себе проведення спеціалізованих досліджень і аналізу для встановлення фактів, які мають значення для судового розгляду справи.

Основні етапи проведення судової експертизи включають:

Призначення експерта: Суд визначає, якого фахівця або групу фахівців необхідно залучити для проведення експертизи в залежності від характеру справи. Експерти повинні мати відповідну кваліфікацію і досвід у відповідній галузі.

Передача матеріалів: Суд надає експерту всю необхідну інформацію, докази і матеріали, які стосуються справи. Це можуть бути фізичні докази, документи, зразки, свідчення, тощо.

Дослідження: Експерти проводять наукові дослідження і аналізують матеріали, щоб встановити факти або надати експертні висновки. Це може включати лабораторні аналізи, медичні обстеження, технічні вимірювання, психологічні оцінки, тощо.

Підготовка висновків: На основі результатів дослідження експерти готують письмові звіти або висновки, які містять їхні професійні оцінки та рекомендації. Ці документи подаються в суд як докази.

Судове слухання: Експерти можуть бути запрошені на судове слухання для пояснення своїх висновків та відповіді на запитання сторін справи або суду.

Прийняття рішення: Суд враховує експертні висновки разом із іншими доказами та аргументами сторін справи при прийнятті рішення.

Судова експертиза важлива для забезпечення об'єктивності та точності розгляду справи в суді, особливо у випадках, де потрібно спеціалізоване знання для вирішення питань фактичного характеру.

Висновок. Отже, інститут призначення та проведення експертних досліджень завжди був одним із основних у кримінальному судочинстві. Важливе значення експертизи зумовлюється потребою проведення криміналістичних та судово-медичних у кожній кримінальній справі. Часто від своєчасності призначення та якості проведення таких досліджень залежить результативність кримінального провадження.

Аналіз норм діючого КПК України дає змогу зробити висновок, що нині не можливо говорити про належну правову регламентацію порядку призначення та проведення таких видів експертиз, оскільки його норми взагалі їх не передбачають.

Список використаних джерел:

1. Книга Кримінальне процесуальне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів / за ред. І. В. Тетарчука, Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 164 с.
2. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» від 24 лютого 2020 р. № 667/5.
3. Гарасим О. «Судова експертиза в Україні: методологія та практика».
4. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038 (зі змінами від 3 листопада 2022 р.).
5. Михайлов Л. М., Писаренко О. Г. «Судова експертиза». Харків, 2018. 57 с.
6. Авер'янова Т. В. «Судова експертиза: курс загальної теорії». Київ, 2019. 480 с.

Аліна СОЛТАСЮК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ

***Анотація.** В статті охарактеризовано актуальну проблему зловживання процесуальними правами у судовій практиці адміністративних та цивільних справ. Розглянуто основні аспекти цієї проблеми, включаючи її сутність, причини виникнення, та можливі наслідки для судової системи та сторін справи.*

***Abstract.** The article is devoted to the actual problem of abuse of procedural rights in the judicial practice of administrative and civil cases. The article examines the main aspects of this problem, including its essence, causes, and possible consequences for the judicial system and the parties to the case.*

Постанова проблеми. Сучасна правова система невіддільно пов'язана із захистом прав і інтересів громадян та юридичних осіб через судову діяльність. Процесуальні права та гарантії, надані законом, виступають фундаментальними стовпами справедливого та ефективного судочинства. Однак, разом із необхідністю забезпечити вищий стандарт справедливості, виникає і питання про те, чи можуть ці самі процесуальні права стати об'єктом зловживання.

* Науковий керівник: к. ю. н., доцентр кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

Зловживання процесуальними правами у адміністративному та цивільному судочинстві – це проблема, яка заслуговує особливої уваги сьогодення. Воно може спричинити серйозні наслідки, як для самого судового процесу, так і для інтересів учасників справи. Зловживання процесуальними правами може вивести з рівноваги процедурний аспект судової діяльності, а також викликати сумніви у справедливості та об'єктивності рішення суду.

У цьому контексті, дана стаття присвячена ретельному аналізу проблеми зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві. Розглянемо сутність цього явища, ідентифікуємо його причини, та дослідимо правові засади регулювання цього питання відповідно до чинного законодавства та судової практики. Такий підхід дозволить нам ліпше зрозуміти природу та наслідки зловживання процесуальними правами та розглянути можливі шляхи запобігання цьому явищу в інтересах справедливості і справного функціонування судової системи.

Виклад основного матеріалу. Зловживання процесуальними правами та застосування судових заходів до учасників юридичних суперечок стають більш складними та вимагають нових дійових стратегій. Зловживання такими правами і надалі залишається актуальною проблемою у судовій практиці, будівництві юридичних відносин, будь то цивільні чи адміністративні справи. Негативні наслідки подібних дій учасників судового процесу, хоч і опосередковано, здебільшого впливають на строк розгляду справ, призводячи до їх перенесення та застосування судового примусу.

Порушенням робиться відсутність чіткого розуміння концепції зловживання процесуальними правами та критеріїв його визначення, що призводить до недостатнього застосування норм Кодексу адміністративного судочинства України та Цивільного процесуального кодексу України, які передбачають можливість вживання судових заходів відносно недобросовісних учасників судового процесу. Внесені зміни до Кодексу адміністративного судочинства України та Цивільного процесуального кодексу України в 2017 і 2020 роках спрямовані на формування сучасного механізму запобігання та припинення зловживань процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, однак реальна правозастосовна практика продовжує виявляти недоліки законодавства та варіативне застосування судами відповідних норм при боротьбі з цією проблемою.

Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» розширило основні принципи запобігання, припинення та протидії зловживанню процесуальними правами учасниками адміністративного судового процесу[1, с. 436]. Зокрема, в статті 2 закріплено принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами, а в статті 45 «Неприпустимість зловживання процесуальними правами» наведено перелік і зміст дій, які суд може визнати зловживанням процесуальними правами. Стаття 139 передбачає можливість суду покласти на сторону, що зловживала

процесуальними правами, судові витрати. Статті 144-149 надають суду право застосовувати заходи процесуального примусу для спонукання осіб до виконання судових рішень та добросовісного виконання процесуальних обов'язків, а також для припинення зловживання правами та запобігання протиправним перешкодам у судовому процесі.

Додаткові покращення у системі боротьби з зловживанням процесуальними правами були внесені до Кодексу адміністративного судочинства України за допомогою Закону України від 15 січня 2020 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» [2, с. 194]. Закон передбачає закріплення у відповідних кодексах переліку дій, які суд може визнати зловживанням процесуальними правами, в залежності від конкретних обставин справи.

На жаль, у Кодексі адміністративного судочинства України питання «зловживання процесуальними правами» не має чіткого визначення. Касаційний адміністративний суд, що входить до Верховного Суду, у своєму рішенні №814/218/14 від 13.03.2019 року розглянувши це питання, визначив його як форму умисних, несумлінних дій учасників процесу, яка виявляється в надмірному використанні наданих прав, порушенні їх призначення з метою обмеження прав інших учасників процедури, перешкоджанні суду у розгляді та вирішенні справ, а також у необґрунтованому ускладненні роботи суду [3].

Але важливо відзначити, що в адміністративному та цивільному судовому процесах не існують чітких критеріїв для визначення «зловживання процесуальними правами». Це залишається предметом наукового дослідження і базується на практиці роботи судів.

Науковий дослідник В.Ю. Поліщук, який вивчав механізми запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві, приходять до висновку, що Україна має найбільш деталізований механізм запобігання зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві. Він розглядає такі заходи як запобігання, припинення та притягнення до відповідальності. Заходи запобігання включають норми, які закріплюють принцип добросовісного використання процесуальних прав, заборону їх зловживання, вдосконалення правових норм, статистичну звітність про факти зловживань і застосування заходів процесуального примусу до таких учасників. Важливо також відзначити, що рішення щодо зловживання процесуальними правами може бути залежним від конкретних обставин справи [4, с. 147-152].

Важливим та актуальним завданням у дослідженні даної теми є функціонування та вдосконалення трудового законодавства, зокрема в аспекті відповідальності найманих працівників, яке відповідно до сучасних вимог вимагає уніфікації з законодавством Європейського Союзу та врахування практики його застосування. Деякі аспекти дисциплінарної відповідальності були висвітлені в наукових доробках таких авторів, як Венедіктов С. В.,

Дей М. О., Кожушко С. І., Полівчук Д. П., Серета В. В., Хуторян Н. М., Щербина В. І., Ярошенко О. М. та інші.

Важливо зазначити, що аналіз законодавства та практики інших країн, зокрема Франції, може допомогти виділити фундаментальні розходження у нормативному регулюванні відповідальності працівників. В такому контексті, розуміння відповідальності державних службовців у Франції, зокрема в процесуальній формі, може бути корисним для подальшого розвитку українського законодавства.

На жаль, в національному законодавстві України існують прогалини, які обмежують належний доступ до правосуддя, особливо для постраждалих. Для вирішення цього питання, розширення кола осіб, які мають пільги щодо сплати судового збору при зверненні до суду, може бути одним із можливих шляхів.

Загалом, підсумовуючи вищезазначене, важливо надавати пріоритетне значення захисту прав та інтересів населення України у сфері приватно-правових відносин, зокрема у контексті доступу до суду та захисту прав постраждалих осіб. Це є важливою складовою національної безпеки та гарантує захищеність прав громадян з боку держави.

Висновки. В підсумку можна визначити, що зловживання процесуальними правами є серйозною проблемою в адміністративному судочинстві, і визначення цієї категорії відбувається на практиці судового розгляду справ. Це включає у себе умисні дії учасників судового процесу, спрямовані на перешкоджання правильному та своєчасному розгляду справ, надмірне використання наданих прав, а також використання їх з метою обмеження прав інших учасників. Відсутність чітких критеріїв зловживання процесуальними правами в законодавстві залишає це питання предметом наукового дослідження та робить його визначення залежним від обставин конкретної справи.

Додатково, важливо врахувати, що зловживання процесуальними правами веде до заподіяння шкоди суспільним або особистим інтересам інших осіб. Застосування заходів процесуального примусу згідно з положеннями статей 144-149 Кодексу адміністративного судочинства України є одним із можливих способів боротьби з цим явищем та відновлення справедливості в судових процесах.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII Відомості Верховної Ради. 2017. № 48, С.436.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду

судових справ: Закон України від 15 січня 2020 року № 460-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 29. С.194.

3. Рішення №814/218/14 Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.03.2019 року. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_13_03_2019_rok_u_u_spravi_814_218_14 (дата звернення 03.03.2023).

4. Поліщук В. Ю. Механізм запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 47. Т. 1. С.147-152.

Аліна СОЛТАСЮК*
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СУДДІ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ЙОГО ЗВІЛЬНЕННЯ

***Анотація.** В статті аналізуються проблемні питання, що виникають при реалізації права судді на оскарження рішення про його звільнення. Розглядається сутність цього права та його важливість для забезпечення незалежності суддівської системи. В статті досліджується сучасна практика та законодавство, які регулюють це питання в різних юрисдикціях, відзначаючи різницю в підходах та недоліки існуючих механізмів.*

***Abstract.** This article focuses on the analysis of problematic issues that arise when exercising the judge's right to appeal the decision to dismiss him. The authors consider the essence of this right and its importance for ensuring the independence of the judicial system. The article examines the current practice and legislation governing this issue in different jurisdictions, noting the differences in approaches and the shortcomings of existing mechanisms.*

Постанова проблеми. Судді – це стовпи правової системи, гаранти незалежного розгляду справ і додержання законності. Їхні функції і повноваження визначаються законом, але також супроводжуються особливими правами та гарантіями, які спрямовані на збереження їхньої незалежності і недоторканості. Однак іноді судді можуть стикатися з ситуаціями, коли їхні посади або статус стають об'єктом сумнівів або висновків, що призводять до рішень про їх звільнення.

Проблемні питання реалізації права судді на оскарження рішення про його звільнення є актуальними і обговорюваними в сучасному юридичному середовищі.

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В

Це є важливим аспектом для забезпечення стабільності та незалежності судової системи. Відповідно до міжнародних стандартів та національних законодавчих актів, судді повинні мати можливість оскаржити рішення про їхнє звільнення, якщо вони вважають це за порушення їх прав.

У цій статті ми розглянемо цю важливу тему, досліджуючи сутність права судді на оскарження рішення про його звільнення, а також аналізуючи проблеми і виклики, з якими судді можуть стикатися під час його реалізації. Ми також розглянемо сучасну практику та законодавство, що регулюють це питання в різних країнах, і запропонуємо можливі шляхи вдосконалення цього правового інструменту для забезпечення більшої захищеності прав суддів і збереження незалежності судової влади.

Виклад основного матеріалу. Судова реформа 2016 року внесла деякі зміни щодо процедури оскарження рішень Вищої ради правосуддя про звільнення суддів. Суддя має право оскаржити своє звільнення в судовому порядку. Проте ця процедура має свої особливості, включаючи вибір судового органу, до якого може звернутися суддя, і необхідність виконання певних передумов.

Наприклад, єдиним органом, до якого можуть бути оскаржені рішення дисциплінарних палат, є Вища рада правосуддя; пряме оскарження цих рішень в суд не передбачено [1].

Судовий захист прав суддів, які були звільнені, має свої обмеження. Наприклад, стаття 57 Закону України "Про Вищу раду правосуддя" обмежує право суддів оскаржувати рішення про звільнення на підставі деяких пунктів, таких як вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе або систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявлення невідповідності займаній посаді, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Закон також встановлює певні підстави для оскарження рішень Вищої ради правосуддя, включаючи відсутність повноважень у складі Вищої ради правосуддя, підпису членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у рішенні, та відсутність в рішенні посилань на визначені законом підстави та мотиви [2].

Ця стаття допоможе розглянути сутність цих обмежень та можливість оскарження рішень про звільнення суддів у світлі чинного законодавства України.

Крім того, згідно з пунктом 4 частини 161 Розділу XV Конституції України, виявлення невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності, а також відмова судді від кваліфікаційного оцінювання можуть служити підставою для його звільнення. Однак закон конкретизує порядок та обґрунтування для оскарження рішень щодо звільнення суддів на підставі результатів оцінювання [3].

Отже, законодавець встановлює обмеження для оскарження рішень Вищої ради правосуддя, які можуть обмежити доступ до судового захисту для окремих звільнених суддів. Закон передбачає можливість повного оскарження лише рішень Вищої ради правосуддя, які прийняті після розгляду скарги на

рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя, згідно зі статтею 266 Кодексу адміністративного судочинства. Крім того, суди відмовляються розглядати скарги на рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, які містять рекомендації щодо звільнення судді з посади, пояснюючи це тим, що такі рішення не можуть бути самостійним предметом судового розгляду. Оскарженню підлягає лише рішення Вищої ради правосуддя, ухвалене відповідно до відповідної рекомендації. Щодо самого рішення Вищої ради правосуддя про звільнення суддів, воно підлягає обмеженому судовому контролю згідно зі статтею 57 Закону України "Про Вищу раду правосуддя" [4].

Спробуємо проаналізувати можливе порушення статті 55 Конституції України у даному випадку. Зазначена стаття надає гарантії права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року, ця стаття передбачає, що права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи мають реальну можливість приймати рішення чи вчиняти певні дії на підставі повноважень, установлених Конституцією та законами, і тому особа, стосовно якої було прийнято рішення, учинено дію або допущена бездіяльність, має право на захист.

Згідно зі статтею 24 Конституції України, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, а також у передбачених законом випадках на інші справи. Згідно зі статтею 5 Кодексу адміністративного судочинства, кожна особа має право звернутися до адміністративного суду, якщо вона вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист [6].

Отже, стаття 55 Конституції України та закони передбачають право оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також посадових і службових осіб. Особливо важливим є те, щоб порушення права було обґрунтованим і стосувалося індивідуально виражених прав або інтересів особи, яка подає скаргу [5].

Також, важливим є питання, чи може право на оскарження рішення про звільнення судді з посади кваліфікуватися як складова частина права на працю та чи може це право розглядатися як "право цивільного характеру". Практика Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) в цьому питанні була неоднозначною і змінювалася з часом. ЄСПЛ використовував вузьке розуміння "цивільних прав" у розумінні статті 6 Європейської конвенції з прав людини, виключаючи спори публічно-правового характеру, включаючи спори між державою та посадовою особою публічної служби. Відповідно до практики Суду, спори повинні стосуватися питань правового характеру, а не політичного, і тому судді не можуть подавати скаргу на державу через те, що вони є "довіреними особами органу державної влади, відповідального за захист

загальних інтересів держави або інших органів державної влади". ЄСПЛ робить акцент на розмежуванні питань політичного і правового характеру, визнаючи, що сфера судового контролю обмежена, коли йдеться про правовідносини публічного характеру.

Прикладом такого підходу може служити справа *Pitkevich v. Russia*, в якій суддю позбавили статусу рішенням кваліфікаційної колегії, яке пізніше було підтверджено Верховним Судом Росії. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) визнав скаргу судді на порушення її процесуальних прав під час розгляду дисциплінарної справи неприйнятною. Так само була відхилена скарга голови Верховного суду Словаччини щодо процедури його звільнення [7]. Надто, як виняток із загального правила, що стаття 6 Європейської конвенції з прав людини не застосовується до справ, у яких заявником є суддя, можна навести справу *Kudeshkina v. Russia*. У цьому випадку ЄСПЛ розглянув справу з точки зору статті 10, а не статті 6 ЄКПЛ, оскільки сама суддя-заявниця сформулювала свою скаргу як скаргу на факт звільнення через висловлену думку, а не як скаргу на процедуру звільнення [8].

Підсумовуючи, можна відзначити, що Європейський суд з прав людини не заперечує, щодо держави має бути дискреція у встановленні обмежень щодо доступу судді до суду у справах, пов'язаних з їх професійною діяльністю. Проте суд наголошує на необхідності формулювання чітких, зрозумілих і об'єктивно обґрунтованих підстав для таких обмежень [9]. Ця практика ЄСПЛ може вплинути на вітчизняну правозастосовну практику, зокрема у питаннях примусового припинення повноважень судді, їх звільнення внаслідок дисциплінарного розслідування або кваліфікаційного оцінювання.

Висновки. Після аналізу наведеного матеріалу можемо зробити кілька важливих висновків щодо судового захисту прав суддів у контексті європейської правозахисної практики.

По-перше, слід відзначити, що судді, як і будь-які інші особи, мають право на судовий захист своїх прав та інтересів. Це принципове право гарантується рядом міжнародних та конституційних норм, зокрема статтею 55 Конституції України, яка гарантує право кожного на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади перед судом.

По-друге, практика Європейського суду з прав людини вказує на важливість чіткого та об'єктивного формулювання підстав для обмеження права судді на доступ до суду у справах, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю. Судді, як і всі інші особи, повинні мати можливість оскаржувати рішення та дії органів влади, які можуть порушити їхні права та інтереси. Проте обмеження цього права допускається, але лише за умови, що такі обмеження є чіткими, об'єктивно виправданими та відповідають вимогам закону.

По-третє, важливим аспектом є розмежування питань політичного та правового характеру у вирішенні судових справ, особливо коли суддя стає суб'єктом судового процесу. ЄСПЛ вказує на необхідність врахування цього розмежування, оцінки природи спору та його відношення до правових питань.

Політичні рішення та питання мають інший характер та не підлягають судовому контролю, водночас забезпечуючи право на судовий захист у правових питаннях.

Нарешті, важливо відзначити, що практика ЄСПЛ може мати велике вплив на внутрішню правозастосовну практику в Україні та інших країнах. Зокрема, враховуючи рішення ЄСПЛ, законодавці та органи влади мають забезпечити, щоб обмеження права суддів на доступ до суду були чіткими, об'єктивно виправданими та відповідали вимогам закону. Це сприятиме зміцненню верховенства права та забезпечить більший рівень правозахисту для всіх громадян, включаючи суддів.

Список використаних джерел:

1. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 груд. 2016 р. №1798-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
2. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі №9901/646/18 (П/9901/646/18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79684925>.
4. Рішення Конституційного Суду від 14.12.2011 р. № 19-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11#Text>.
5. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf.
6. Case of Pellegrin v. France. Application no.2228541/95. Judgment of 8 December 1999. URL: <http://echr.ketse.com/doc/28541.95-en-19991208/view/>.
6. Case of Vilho Eskelinen and Others v. Finland. Application no.63235/00. Judgment of 19 April 2007. URL: <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/aldfiles/VILHO%20ESKELINEN%20AND%20OTHERS%20v%20FINLAND.pdf>.
7. Case of Pitkevich v. Russia. Application no. 47936/99. Decision of 8 February 2001. URL: <http://echr.ketse.com/doc/47936.99-en-20010208/view/>.
8. Case of Kudeshkina v. Russia. Application no. 29492/05. Judgment of 26 February 2009. URL: <https://www.refworld.org/pdfid/49d331102.pdf>.
9. Case of Vilho Eskelinen and Others v. Finland. Application no.63235/00. Judgment of 19 April 2007. URL: <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/aldfiles/VILHO%20ESKELINEN%20AND%20OTHERS%20v%20FINLAND.pdf>.

Марія СТАХОВА*

Студентка 4 курсу

Факультет менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В

ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті представлені актуальні питання функціонування органів господарської юрисдикції під час воєнного стану, що виникли у зв'язку з вторгненням Російської Федерації на територію України. За таких обставин перед нашою країною виникла проблема організації діяльності судових органів із забезпечення збереження життя та здоров'я громадян, забезпечення конституційного права на судовий захист порушених прав учасників господарського правовідносини. Здійснення цих завдань було можливим завдяки комплексним організаційним та процесуальним заходам, що сприяло найбільш ефективній організації роботи господарських судів в умовах військового стану.*

В роботі проаналізовано питання визначення територіальної юрисдикції господарських спорів, загальних положень про організацію роботи судів у даних умовах, а також встановлення заходів щодо забезпечення безпеки суддів та інших осіб. Ускладнення судового провадження в умовах воєнного стану обумовлено неможливістю повідомлення учасників процесу про призначення судового провадження, переешкодами для прибуття до суду та неофіційним отриманням та поданням доказів. Відповідно до результатів дослідження, у статті пропонуються рекомендації щодо удосконалення господарського процесуального забезпечення.

***Annotation.** The article presents topical issues of the functioning of economic jurisdiction bodies during martial law, which arose in connection with the invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine. In such circumstances, our country faced the problem of organizing the activities of judicial bodies to ensure the preservation of life and health of citizens, ensuring the constitutional right to judicial protection of the violated rights of participants in economic legal relations. The implementation of these tasks was possible thanks to complex organizational and procedural measures, which contributed to the most efficient organization of the work of commercial courts in the conditions of martial law.*

The paper analyzes the issue of determining the territorial jurisdiction of economic disputes, general provisions on the organization of the work of courts in these conditions, as well as establishing measures to ensure the safety of judges and other persons. The complication of court proceedings in the conditions of martial law is due to the impossibility of notifying the trial participants about the appointment of court proceedings, obstacles to arriving at the court, and unofficial receipt and submission of evidence. According to the results of the research, the article offers recommendations for improving economic procedural support.

Постановка проблеми. Умови воєнного стану завжди створюють серйозні виклики для господарського судочинства в будь-якій країні, і Україна не є винятком. Введення воєнного стану породжує низку складних питань, які впливають на функціонування судової системи. Ситуація в Україні в останні

роки стала особливо нагальною, з огляду на конфлікт на сході країни та загальний геополітичний контекст.

Суди можуть бути перевантажені справами, а функціонування правопорядку стає важливою задачею для забезпечення стабільності та безпеки громадян. Рішення, які стосуються судочинства, вимагають виваженості та врахування специфіки воєнного стану, дотримання прав людини та забезпечення доступу до судової системи.

Проблемні аспекти діяльності судової влади в сучасних умовах висвітлювали В. Бубліченко, Н. Галка, В. Князев, Е. Кузовкін, Р. Маселко, В. Матола, Н. Мисник, О. Петрук, В. Фурман, Б. Шабаровський та інші автори.

Ця тема стає надзвичайно актуальною в сучасній Україні, де конфлікт на сході та де впровадження воєнного стану вимагає від уряду та судової системи вирішувати складні проблеми економічного та правового характеру. У цьому контексті дослідження господарського судочинства в умовах воєнного стану стає важливою та актуальною темою, яка вимагає серйозного аналізу та обговорення.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року у зв'язку із вторгненням російських федерації в Україну по всій території держави введено воєнний стан, який було продовжено низкою наказів Президента України. В умовах воєнного стану держава максимально старається налагодити й забезпечити стабільну роботу її органів.

Нормативною основою правового режиму воєнного стану є положення п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [1].

Відповідно до ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Також в ст. 10 та 122 Закону № 389-VIII вказано що, у період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені та обмежені. Окрім цього, ст. 26 зазначеного закону передбачає, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2].

Але, забезпечити безперервну роботу суду під час війни не завжди вдається. Більше того, існують суди, які взагалі не здійснюють судочинство або працюють, не проводячи судові засідання, оскільки опинилися під окупацією або в зоні бойових дій. Тому, судова гілка влади також зазнала впливу війни та її наслідків, що внесло свої корективи в процеси здійснення судочинства.

Для врегулювання даного питання 24.02.2022 року Рада суддів України прийняла ряд важливих та актуальних рішень “Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої Ради Правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ”. [3]

02.03.2022 року Рада Суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них такі основні:

- при визначенні умов роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні;

- усіх доступних працівників, по можливості, перевести на дистанційну роботу;

- по можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи через задіяння до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Збройних сил України, територіальної оборони, добровольчих воєнних формувань та інших форм протидії збройної агресії проти України, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя;

- виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану;

- Зосередитись виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою) [4].

Законом України «Про внесення зміни до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» від 03.03.2022 р. № 2112-IX визначено, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [5].

У разі неможливості участі в судовому засіданні, рекомендується подавати до суду клопотання про відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника або брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідні клопотання можливо буде направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

Навесні 2020 року Верховна Рада України прийняла закони, які надали можливість використовувати дистанційні технології для учасників судових процесів у судових засіданнях. Це дозволило їм здійснювати своє право на справедливий судовий розгляд без фізичної присутності в судовій залі.

Для забезпечення цього процесу Державна судова адміністрація України розробила інструкцію щодо проведення відеоконференцій під час судового

засідання з використанням системи EasyCon або інших доступних засобів для суду та учасників судового процесу.

Інноваційний механізм проведення судових засідань у режимі дистанційного доступу, без фізичної присутності учасників справи в судовому залі, допомогло забезпечити нормальний хід судових процесів під час карантину. Однак практика показує, що умови воєнного стану можуть ускладнювати до судових процедур, навіть доступ у дистанційному форматі.

На жаль, в Україні досі відсутні стабільні та безпечні умови для проведення судових засідань, і в багатьох частинах країни щоденно спостерігаються аварійні ситуації, які вимагають евакуації осіб, у тому числі суддів, учасників судових процесів та працівників суду у закритті. Тому, в таких умовах неможливо провести повноцінне судове засідання, і розгляд справи потрібно відкладати [6].

Ситуація, яка сьогодні склалася в країні, потребує, нестандартних рішень та ідей для того, щоб налагодити доступ учасників до суду. Зараз, як ніколи, всі виклики, які постали перед судовою системою на шляху до запровадження електронного судочинства, повинні вирішуватись рішуче і без зволікань, надмірний формалізм за таких обставин шкодить авторитету судової влади, яка повинна захищати інтереси громадян у будь-яких умовах.

Вважаю, що ГПК України необхідно доповнити окремою главою «Здійснення провадження в умовах воєнного стану. Це важливо тому, що коли процес не зможе захистити суб'єктивні права, інтереси, які визначені матеріальним законом, то цей закон не буде працювати [7].

Висновок. Завдяки прийнятим змінам до чинного законодавства та своєчасно виданим рекомендаціям було забезпечено належне функціонування судової системи України в умовах надзвичайної ситуації, обумовленої військовим вторгненням на територію держави. Для більш ефективного захисту прав та інтересів учасників господарських правовідносин та усунення виявлених прогалин в правовому регулюванні діяльності органів господарської юрисдикції необхідним є внесення змін та доповнень до господарського процесуального законодавства, що сприятиме його адаптації до роботи під час воєнного стану або особливого періоду, пов'язаного з іншими обставинами.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України № 64/2022 Про введення воєнного стану в Україні URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Особливості здійснення господарського судочинства в умовах війни URL: https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/13115_osoblivost-zdysnennya-gospodarskogo-sudochinstva-v-umovakh-vyni
4. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану URL: <https://court.gov.ua/press/news/1261456/>

5. Внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо зміни підсудності суддів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2461-20>
6. Судові засідання в умовах воєнного стану URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudove-zasidannya-onlayn-yak-ce-pracyue-pid-chas-viyni.html>
7. Господарське судочинство в умовах воєнного стану URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/59>

Марія СТАХОВА*
Студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття присвячена вивченню одного з інститутів цивільного процесуального права – доказуванню. Проблема судового доказування займає одне з центральних місць у науці цивільного процесуального права. Жодна цивільна справа не може бути вирішена без доказів. Необхідною умовою досягнення правильного вирішення справи є повне та об'єктивне з'ясування обставин, пов'язаних із конкретною правовою ситуацією, що призвела до передачі та розгляду справи в суді. Питання доказів актуальне завжди, незалежно від введення в країні воєнного стану. Водночас запровадження такого стану вносить певну специфіку в порядок подання доказів, впливає на застосовні засоби доказування, зокрема, активніше використовуються електронні докази.*

У статті розкривається роль електронних доказів у цивільному судочинстві в період воєнного стану. Ситуація, що склалася в Україні, дає змогу, а місцями і змушує учасників судового процесу на вільних від збройних конфліктів територіях по-новому оцінити можливості, які надає підсистема «Електронний суд». Така система сприяє забезпеченню обміну процесуальними документами в електронній формі між судом та учасниками процесу, а також між учасниками процесу в цивільній справі. Законодавче закріплення електронних доказів в переліку засобів доказування є кроком до вдосконалення цивільного судочинства.

***Annotation.** The article is devoted to the study of one of the institutes of civil procedural law - proof. The problem of judicial evidence occupies one of the central places in the science of civil procedural law. No civil case can be decided without evidence. A necessary condition for achieving the correct resolution of the case is a full and objective clarification of the circumstances related to the specific legal*

* Науковий керівник – к.ю.н., старший викладач кафедри права Томляк Т.С.

situation that led to the transfer and consideration of the case in court. The issue of evidence is always relevant, regardless of the introduction of martial law in the country. At the same time, the introduction of such a state brings certain specificity to the procedure for presenting evidence, affects the applicable means of evidence, in particular, electronic evidence is used more actively.

The article reveals the role of electronic evidence in civil proceedings during martial law. The situation that has developed in Ukraine enables, and sometimes forces, participants in the judicial process in territories free from armed conflicts to evaluate in a new way the possibilities provided by the "Electronic Court" subsystem. Such a system facilitates the exchange of procedural documents in electronic form between the court and the participants in the process, as well as between the participants in the civil case. The legislative consolidation of electronic evidence in the list of means of proof is a step towards the improvement of civil justice.

Вступ. 24 лютого 2022 року Російська Федерація почала відкритий воєнний напад на Україну. Таке вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаної Росією ще в 2014 році, щодо якого Росія намагалася заперечити свою участь. Ця війна, якщо і не паралізувала правосуддя в Україні, але, безперечно, зробила неможливим нормальний розгляд, зокрема цивільних справ.

У зв'язку з цим Рада суддів України оприлюднила рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Так, Рада суддів України рекомендує виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану. Саме в таких умовах дистанційне правосуддя набуває широкого застосування, зокрема щодо дистанційного документообігу, подання електронних доказів, дистанційного розгляду справ у режимі відеоконференції, отримання рішень суду в електронному вигляді.

Проблемні питання використання електронних доказів у цивільному судочинстві досліджували С. П. Ворожбит, К. Л. Брановицького, М. В. Горелова, А. Ю. Каламайко, Ю. С. Павлова, в наукових статтях О. Ю. Гусєва, К. Дрогозюк, С. В. Дяченко, А. В. Коваленко, В. С. Петренко, М. В. Пушкар, І. Ю. Татулич, С. А. Чванкіна, А. Штефан, а також у монографіях О. Т. Боннера та А. П. Вершиніна.

Тому, в даному контексті особливої уваги заслуговують електронні докази як новий засіб доказування в цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч.1 ст.100 Цивільного процесуального кодексу України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть

зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). [1]

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії. Копію електронного доказу слід засвідчити електронним цифровим підписом, а також вказати наявність оригіналу такого доказу чи його місцезнаходження. Учасники справи мають право подавати електронні докази у паперових копіях з засвідченням таких копій відповідно до ДСТУ.

Подавати до суду електронні докази рекомендується в електронній та паперовій копіях. Це полегшить процедуру огляду електронних доказів судом. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд може витребувати оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги. [2]

Прикладом може бути, постанова ВС від 13 січня 2021 року у справі № 264/949/19 в якій представник ТОВ «ТБ «Азовмашпром» в судовому засіданні зазначала, що веб-сайт ІНФОРМАЦІЯ_4 не належить товариству, ТОВ «ТБ «Азовмашпром» не відомо хто є власником цього сайту та хто саме наповнює його інформацією, тому такі скріншоти не можуть бути належними доказами, які підтверджують незаконне використання торговельної марки, та наявності інформації на цих сайтах. Отже, представник відповідача ТОВ «ТБ «Азовмашпром» поставила під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу електронного доказу, у зв'язку із чим суд апеляційної інстанції повинен був дослідити оригінал цього доказу. [3]

Відповідно до статті 7 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг» «електронна копія та копія електронного документа в паперовому документі засвідчується в порядку, передбаченому законом».

Згідно чинного процесуального законодавства ч. 5 ст. 62 Цивільного процесуального кодексу України «відповідність копії документа, що підтверджує повноваження представника, оригіналу може бути засвідчена підписом судді». Щодо нотаріального засвідчення, то згідно Закону України «Про нотаріат» та у відповідності до Порядку вчинення нотаріальних дій, нотаріус може засвідчити лише копії оригіналів письмових документів. Правом на засвідчення електронних копій або ж інформації з мережі Інтернет нотаріус не наділений, тому переважно нотаріуси відмовляють у засвідченні таких документів. Спроба позитивно вирішити це питання виникла ще в 2018 році з підготовкою проекту Закону України «Про внесення змін до статті 100 Цивільного процесуального кодексу» (щодо засвідчення копій електронних доказів) за № 8281 від 17 квітня 2018 року, який до цього часу не був розглянутий Верховною Радою. А сьогодні, коли в Україні продовжуються воєнні дії, цей законопроект не може розцінюватись як актуальний. Складність засвідчення електронного доказу пояснюється ще й тим, що інформація, яку містить цей носій, може бути видалена умисно або випадково. Це може призвести до

неможливості довести сам факт наявності такої інформації, а сама інформація може бути змінена її користувачем або зберігачем інформації. [4]

Не менш важливим є питання розмежування понять «паперова копія електронного доказу» та «електронна копія паперового доказу». Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в справі за № 922/51/20 констатував, «що учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису». За такої умови електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом. Отже, Верховний Суд дійшов висновку, «що учасник справи на обґрунтування своїх вимог і заперечень має право подати суду електронний доказ в таких формах: 1) оригінал; 2) електронна копія, засвідчена електронним цифровим підписом; 3) паперова копія, посвідчена в порядку, передбаченому законом». «Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, однак є однією із форм, у якій учасник справи має право подати електронний доказ, який є засобом встановлення даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи». [5]

Єдиний державний реєстр судових рішень досить часто містить рішення, в яких акцентується порушення процедури подання та дослідження електронних доказів. Так, наприклад, у справі №925/1082/18 об'єктом дослідження була вихідна кореспонденція електронної пошти сторони у справі, в результаті чого було встановлено факт направлення на електронну адресу позивача електронних листів з прикріпленими файлами. Огляд проводився на представленому стороною портативному персональному комп'ютері. За результатами такого огляду суд дійшов висновку про виконання відповідачем зазначених в акті введення в експлуатацію обладнання домовленостей, зокрема щодо передачі інструкції з експлуатації обладнання та схем електричного та холодильного обладнання у визначений актом строк. Отже, за допомогою належно направлених електронних доказів позивачеві та дослідження їх судом, відповідач зміг підтвердити виконання ним своїх зобов'язань. Таким чином, застосування електронних доказів у цивільному чи господарському судочинстві сприяє ефективності судочинства в процесі доказування під час розгляду та вирішення, зокрема цивільних справ. А в окремих категоріях справ, наприклад, у сфері інтелектуальної власності, електронні докази досить часто мають вирішальне значення. [6].

Висновок. Широкомаштабна війна в Україні призвела, а іноді й змусила учасників по-новому залучитися до судових процесів у зонах, вільних від збройних конфліктів, а також оцінити можливості підсистеми «Електронні суди», складової частини Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Законодавча інтеграція електронних доказів як засобу доказування є своєчасним і прогресивним кроком, тим паче, що в Україні це було давно. Тобто в контексті пандемії, яка охопила світ у 2019 році, і в контексті жорстокої війни, яку сьогодні переживає Україна. Використання електронних доказів забезпечує

електронний обмін процесуальними документами між судами, між судами та учасниками судового процесу, а також між сторонами в окремих сферах і заявниками. Слід також звернути увагу на порядок подання таких доказів, який має важливе практичне значення для формування судової практики. Не менш важливим кроком перед подачею електронних документів до суду є їх захист. Також слід наголосити при наданні суду електронних доказів, щодо особи особи, яка створила такі докази. Використання електронних доказів у цивільному судочинстві, можливість електронного подання процесуальних документів, дистанційне спостереження за ходом справи можуть підвищити ефективність цивільного судочинства у ситуаціях, коли явна досить складна у зв'язку з військовими операціями в Україні.

До того ж інформація щодо кожної конкретної справи, а також інші відомості, що стосуються комунікації між судом та учасниками судового процесу надсилаються до електронного кабінету учасника справи в автоматичному режимі, що позбавляє особу необхідності особистої участі в суді, особливо в період воєнного стану.

Список використаних джерел.

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15>
2. Використання електронних доказів у суді URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/vykorystannya-elektronnyh-dokaziv-u-sudi-vlasnyj-dosvid/>
3. Докази і доказування у цивільному процесі в умовах воєнного стану у практиці Верховного Суду URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_11_18_Sakara_18_11_2022.pdf
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 року. № 851–15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
5. Постанова Верховного Суду від 27.11.2020 р. № 922/51/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417>.
6. Електронні докази в цивільному судочинстві в умовах воєнного стану URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/18>

Юлія ТРАЧУК*
студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А.Л.

ВВЕДЕННЯ НОВАЦІЙ У ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ, ЗУМОВЛЕНІ ДІЄЮ ВОЕННОГО СТАНУ

***Анотація:** У статті проаналізовано особливості трудових відносин в умовах сьогодення. Обґрунтовано ключові проблеми в галузі трудового права та наведено чіткі роз'яснення щодо нововведень під час війни. Розкрито питання прав та обов'язків роботодавців та працівників. Обговорена нормативно-правова база з трудових питань в контексті національного досвіду. Звернено увагу на тему відпочинку, а також зазначені категорії осіб, на які розповсюджується дія конкретних норм. Особливу увагу приділено соціально-економічному явищу-безробіттю щодо якого наведено чітку статистику.*

***Abstract:** The article analyzes the peculiarities of labor relations in today's conditions. Key issues in the field of labor law are substantiated and clear explanations are provided for wartime innovations. The issue of the rights and responsibilities of employers and employees is revealed. The legal framework on labor issues in the context of national experience was discussed. Attention is drawn to the topic of recreation, as well as the specified categories of persons to whom specific norms apply. Particular attention is paid to the socio-economic phenomenon of unemployment, for which clear statistics are given.*

Вступ. Здавна в народі кажуть, що праця прикрашає людину. Дійсно, на сьогодні праця визнається дуже важливим фактором, з яким тісно пов'язане все життя кожної особистості. Вся наша життєва система побудована на роботі. Адже, як би дивно не звучало, але задовольнити свої потреби можна лише шляхом того, що ви заробили.

Наразі законодавство досить вдосконалено щодо різних інститутів трудового права. Авжеж, у кожній галузі є прогалини та колізії, однак галузь, що регулює трудові відносини значно задовільна порівняно з іншими. Наведу нормативно-правові акти, що застосовуються при функціонуванні даної галузі, ними є: Кодекс законів про працю, ЗУ "Про колективні договори і угоди", "Про охорону праці", "Про оплату праці", "Про відпустки"...Але, звичайно ж, домінуючим серед усіх є Основний закон нашої держави-Конституція України.

Виклад основного матеріалу. Стаття 43 Конституції України зазначає: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»[1].

Війна-форс мажорна обставина в силу закону. Тобто є обставини, які неможливо передбачити, а тим більше відвернути загрозу, з якою вони приходять. Воєнний конфлікт, що відбувається зараз між Україною та країною-ізоїв (росією) несе значні негативні та непоправні наслідки для українців-

сильної духом нації, тоді ми, як один народ маємо дотримуватися насамперед законів країни, а не законів війни.

З 10 грудня 1971 року функціонує Кодекс законів про працю, що замінив тодішній Трудовий кодекс України. Чинний законодавчий акт регулює час роботи та відпочинку, заохочення й стягнення з працівників, гарантії для останніх із боку роботодавця тощо. Можна стверджувати, що Кодекс законів про працю розвиває положення статті 43 Основного закону [2]. В умовах сьогодення, під час дії воєнного стану, регулювання трудових відносин дещо змінилося і кожен працюючий повинен бути проінформований до нововведень аби запобігти порушень з боку як роботодавців, так і працівників. Загальновідомо, що для адаптації роботодавців та працівників до нових реалій встановлені тимчасові правила трудових відносин, які діятимуть лише на час війни. Відповідно до пп. 5 п. 1 статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в указі Президента України про запровадження воєнного стану окреслено вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку із запровадженням воєнного стану, зазначено строк дії цих обмежень, а також перелічено тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Отож, під час війни обмежено право на вільний вибір праці та право на страйки для захисту власних інтересів. Це відповідає і нормам Закону України «Про правовий режим воєнного стану», стаття 19 якого забороняє страйки, а п. 2 ч. 1 ст. 8 якого дозволяє військовому командуванню (військовим адміністраціям) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб. Норми вказаного Закону поширюються на роботодавців та працівників юридичної особи усіх форм власності, на найманих працівників, що працюють за трудовим договором з фізичними особами тощо.

Знаємо, у вузькому розумінні, договір-це двостороння правова угода. За час війни укладення трудових договорів значною мірою змінилося, можна сказати, що цілком спростилося. Адже, на час воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору. У такий спосіб, у період війни письмова форма такого договору не є обов'язковою. Це досить ґрунтовно висвітлено в новому ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», прийнятого 15 березня 2022 року [4].

Як правило, роботодавець вправі без згоди та попередження працівника змінити умови праці, але за певних обставин, а не просто з власної ініціативи.

Скажімо, без попередження перевести їх на іншу роботу та в іншу місцевість для відвернення чи ліквідації наслідків бойових дій, подій, що загрожують життю чи критичним потребам людей.

Такими умовами є:

- на території не ведуться бойові дії (якщо ведуться, то лише за згодою працівника);
- немає протипоказань за станом здоров'я;
- оплата не нижче середньої за попередньою роботою.

За нормальних умов в країні припинення трудового договору-це розірвання трудових відносин між працівником і роботодавцем. Законодавець додав декілька нових підстав припинення трудових відносин з початком ведення збройного конфлікту. За ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин», такими підставами є:

- смерть роботодавця;
- смерть працівника, визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці поспіль.

У випадку припинення трудових відносин за останньою третьою підставою обов'язковою умовою мають бути:

- фактична відсутність працівника на робочому місці понад 4 місяці поспіль;
- відсутність інформації у роботодавця про причини такої відсутності понад 4 місяці поспіль. При цьому не має значення чи є така відсутність поважною, чи ні [5, с.46].

Також зверну увагу на декілька аспектів щодо розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Зокрема, законодавство урегульовує ситуацію, за якої роботодавець не може забезпечити працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку зі знищенням виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або ж майна роботодавця внаслідок бойових дій.

Не менш важливою умовою розірвання трудового договору за цією підставою є обґрунтоване доведення роботодавцем неможливості подальшої співпраці із працівником внаслідок саме знищення засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій. У разі звільнення працівника за цією підставою роботодавець наділяється правом на поворотне прийняття такого працівника, якщо робота підприємства відновиться. Роботодавець зобов'язаний повідомити працівника про звільнення не менш ніж за 10 календарних днів, що передбачено вищезгаданим ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин».

Робота в нічний час у довоєнний період дорівнювала роботі в денний період часу, однак з введенням стану війни суттєво змінилася думка щодо цього.

В умовах, яких ми знаходимося зараз не залучаються без крайньої необхідності до роботи в нічний час:

- вагітні жінки і жінки, що мають дітей віком до одного року,
- особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота.

На час воєнного стану норми статті 54 КЗпП про тривалість роботи в нічний час, а саме частина перша та друга не застосовуються.

Тому з усього вищенаведеного, можна сказати, що безробіття як негативне соціально-економічне явище також неминуче в наш час, адже 30% респондентів втратили роботу внаслідок війни: 19% із них скоротили або звільнили, в 11% випадків компанії перестали існувати. Проте більшість роботодавців змогли

зберегти робочі місця. 33% респондентів зазначили, що війна призупинила діяльність компанії лише в перші місяці, після чого відновила її. 27% не відчули жодного негативного впливу на зайнятість [6, с. 35].

Епідемія коронавірусу та збройний конфлікт збільшили відсоток робітників, які працюють в гібридному форматі дім/офіс (22%) та віддалено (16%). Змінили місто чи навіть країну проживання майже 18% опитаних.

Як урегульовано питання щодо відпусток? Як відомо, відпустка-це час відпочинку, який обчислюється в календарних днях і надається працівникам із збереженням місця роботи і заробітної плати. Під час війни трактування цього поняття звучить дещо по-іншому. Тепер ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» надає право роботодавцю в період дії воєнного стану обмежити тривалість щорічної основної відпустки, тобто надати лише 24 календарні дні за поточний робочий рік (ч. 1 ст. 12 Закону № 2136). Ця норма діяла в минулому 2022 році та продовжує діяти в цьому році.

Однак, як говорить наведений нормативно-правовий акт: «Обмеження тривалості відпустки є правом кожного роботодавця, а не його обов'язком». Якщо ж і виникло питання щодо відмови в наданні щорічної відпустки в період дії воєнного стану, то роботодавець вправі не надати згоди в тому разі, якщо працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, знову ж таки за відповідним законом.

Зауважу, у разі звільнення працівника зберігається обов'язок роботодавця компенсувати всі належні йому дні щорічних відпусток та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину - особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, невикористані на момент звільнення. Це дуже важливо, адже є роботодавці, що користуються становищем працівників, а також їх некомпетентністю щодо даної настанови.

До того ж, якщо працівник знаходиться у відпустці без збереження заробітної плати за згодою сторін на час воєнного стану, тобто згідно з ЗУ «Про відпустки», а саме статті 26 вказаного закону, тоді цей час зараховується до стажу для отримання щорічної основної відпустки.

Із 19 липня 2022 року, час проходження працівниками військової служби, призваними на такі види обов'язків як:

- строкову військову службу;
- військову службу за призовом осіб офіцерського складу;
- військову службу за призовом під час мобілізації;
- особливий період;
- військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий

період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення не зараховується до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку!!![7, с.198].

Таким чином, можна стверджувати, що за новими законодавчими актами, що регулюють питання відпустки, працівник має право, окрім щорічного

основного часу відпочинку, ще й на додаткову відпустку. Точна тривалість щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці передбачається колективним чи трудовим договором залежно від часу зайнятості працівника в цих умовах.

Щодо до праці неповнолітніх врегульована трудовим законодавством діяльність осіб, що не досягли повноліття, тобто 18-річного віку. Такі особи під час дії воєнного стану за рішенням роботодавця мають право на відпустку, обмежену тривалістю 24 календарні дні[8].

Висновок. Отже, підсумовуючи, хочу зазначити, що за останні місяці зміни до законодавства є досить суттєвими та викликають чимало запитань як у роботодавців, так і в працівників. Судова практика наразі масово не зіштовхується з питаннями правильності застосування нових норм трудового законодавства, однак це лише питання часу. Не виключенням є й те, що в майбутньому на соціум очікують нововведення законодавства про працю, адже з кожним новим днем війни трудовий ринок зіштовхується з новими викликами.

Як і інші права людини, так і трудові права відновити досить важко, тим більше сьогодні, коли порушення спостерігаються не лише з боку сторін трудового договору, а й за участю третіх осіб. Законодавець налаштований на те, щоб кожен мав можливість захищати та бути захищеним в разі правопорушень на роботі. Адже звільнившись з однієї роботи, що не залежить від нашої волі, ми в пошуках інших варіантів, де можна було б заробити на цілком важке в наш час прожиття. Тому дуже важливо бути обізнаним нормами трудового права перед тим як вступати в зносини трудового характеру.

І насамкінець скажу, повсякчас ми відчуваємо нерозривний генетичний зв'язок із правом та нашою правовою Державою. Розбудовуємо її, вдосконалюємо, захищаємо. Попереду багато складної та кропіткої правової роботи, тисячі написаних документів, але результат - справедливість та правовий захист - того варті!

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0> (дата звернення: 16.10.2023).
2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08> (дата звернення: 16.10.2023).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20> (дата звернення: 16.10.2023).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 16.10.2023).
5. Могілевський Д. В. Система трудового права України: монографія. Харків: НікаНова, 2016. 412 с. (дата звернення: 16.10.2023).

6. Сіроха Д.І. Нормотворчість суб'єктів трудового права: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : ПВГОІ «Видавництво Людмила», 2020. 394 с. (дата звернення: 16.10.2023).
7. Ярошенко О., Іншин М., Жигалкін І. Індивідуальне та колективне трудове право України: наук. видання. Харків: Юрайт, 2021. 412 с. (дата звернення: 16.10.2023).
8. Як вплинула війна на ринок праці | Prometheus. Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/blog/як-вплинула-війна-на-ринок-праці/> (дата звернення: 16.10.2023).

Юлія ТРАЧУК*,
студентка 4 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЛЮДСЬКИЙ РЕСУРС ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Анотація: У статті проаналізовано особливості волонтерства в умовах сьогодення. Обґрунтовано ключові проблеми в галузі гуманітарного права та наведено чіткі роз'яснення щодо благодійництва в нашій країні. Розкрито історичний аспект розвитку волонтерського руху в Україні. Обговорена нормативно–правова база з питань волонтерства в контексті національного досвіду та наведені статистичні дані, які є результатом країни–агресора. Звернено увагу на вуличну діяльність в рамках гуманітарної допомоги, а також зазначені цілі організації, налаштовані на благодійництво. Особливу увагу приділено роботі юристів–волонтерів, що зосереджують свою компетентність на різних фронтах.

Abstract: *The article analyzes the peculiarities of volunteering in today's conditions. Key problems in the field of humanitarian law are substantiated and clear explanations are given regarding charity in our country. The historical aspect of the development of the volunteer movement in Ukraine is revealed. The legal framework for volunteering in the context of national experience is discussed, and statistical data, which are the result of the aggressor country, are given. Attention was paid to street activities within the framework of humanitarian aid, and the goals of the charity-oriented organization were also indicated. Special attention is paid to the work of volunteer lawyers who focus their competence on various fronts.*

Вступ. Ще з дитинства в кожного з нас закладено істину про те, що гарні вчинки прикрашають людину, а погані– несуть за собою неприємні наслідки. З роками, коли дорослішаємо, розуміємо, що робити добро, не чекаючи плати

* Науковий керівник- к.ю.н., доцент кафедри права Маньгора В. В.

,мабуть, найприємніше задоволення. Сьогодні, в непростий для українського народу час, бачимо небайдужість людей допомагати один одному чим завгодно.

Люди, які пройшли війну, мають безцінний досвід. Це масштабне зло вчить виживати та цінувати все те, що будували роками. Кожному під силу робити добрі справи, адже у війні проявляється наша людяність. Таким яскравим прикладом є волонтерська діяльність, що має на меті бути суспільно корисною, аби робити світ кращим, а країну згуртованою.

Кажуть, волонтерство – це одна з найважливіших справ, які може зробити людина. «Волонтер – це громадянин, який вільно, а не для відображення своїх начебто моральних обов'язків, керується ідеєю суспільної та приватної солідарності. Одного разу показавши свої громадянські та власні обов'язки, волонтер надалі є у вільному

розпорядженні суспільства, сприяє розв'язанню місцевих проблем, надаючи пріоритет відвідуванню бідних, терплячих нестатки та знедолених», – трактує італійський словник «Нуово Дізionario». Недивно, але навіть зараз, стає дедалі доцільнішим не обмежуватися оплачуваною роботою і виконанням звичайних життєвих потреб, а витратити свій час і сили на справи, що не приносять матеріальної користі.

Авжеж наша держава в особі чиновників також усіма ресурсами намагається не бути осторонь до всього того, що відбувається, однак ті, хто дійсно розуміє все жахіття війни, лише здатен змінити думку політиків про «чорно–біле». Сьогодні ми маємо наглядний приклад волонтерського руху, який мотивує кожного патріота вносити свої пожертви на Збройні сили України, давати прихисток біженцям та внутрішньоопереміщеним особам.

Виклад основного матеріалу. Війна–форс мажорна обставина в силу закону. Тобто є обставини, які неможливо передбачити, а тим більше відвернути загрозу, з якою вони приходять. Воєнний конфлікт, що відбувається зараз між Україною та країною–ізоїв (росією) несе значні негативні та непоправні наслідки для українців–сильної духом нації, тоді ми, як один народ маємо дотримуватися насамперед законів країни, а не законів війни й допомагати один одному. Стаття 21 Конституції України зазначила: «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними»[1]. Однак виходить так, що в одній країні люди поділилися на 2 категорії, а саме: ті, у кого права й свободи відчужилися та порушилися та ті, хто, на щастя, й надалі розпоряджається наданими правовими можливостями.

Важливо зазначити, що першими вітчизняними волонтерами були представники Червоного Хреста. Тоді така загальновідома організація добровільно записувала бажаючих у сестри милосердя для роботи в шпиталях та лікарнях для бідних. Але загалом в Україні становлення волонтерського руху відбувалося досить складно. Лише з 2014 р., разом із загрозою нашій незалежності й державному суверенітету він став масовим. Початки цього явища простежуються з 90–х років минулого століття, коли з'являються центри соціальної служби для молоді та психологічні служби на зразок “Телефону Довіри”. Ще з самих перших днів становлення держава сприймала

волонтерський рух як безкоштовного помічника в соціальній сфері. У жодному нормативному акті 90-х років не використовується термін “волонтер”, зрідка використовують термін “добровільні організації”. У першій половині 2000-х рр. Кабінет Міністрів України приймає нормативні акти, що свідчать про спробу держави врегулювати свої стосунки з новим інститутом суспільних відносин: Постанови КМУ від 10.12.2003 р. “Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” та від 23.08.2004 р. “Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху в Україні”. 23 лютого 2006 р. Верховна Рада України ухвалює Закон “Про волонтерський рух”, який піддається нищівній критиці громадськості й через місяць ветоється Президентом України як нормативно-правовий акт, що не забезпечить розвиток волонтерської діяльності в нашій країні.

І нарешті, лише 19 квітня 2011 р. було ухвалено Закон “Про волонтерську діяльність”, який розроблявся в переддень проведення Євро – 2012 і, відповідно, мав на меті залучити добровольців до проведення футбольного свята. У цьому Законі вперше даються визначення понять “волонтерської діяльності”, “волонтерської допомоги”, “волонтерської організації”, “волонтера”, “отримувача волонтерської допомоги”. Наразі це основний нормативно-правовий акт, яким керуються українці при здійсненні такого роду діяльності. Відповідно до статті 7 ЗУ «Про волонтерську діяльність», волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника [2].

Війна триває по лінії фронту, проте її наслідки значно ширші. І серед цих наслідків точно можна знайти питання, де ти принесеш найбільше користі. Хтось евакуює дітей у безпечні місця, не маючи сил читати сумні згадки про найменших українців. Інший, переглядаючи новини про залишених тварин, заповнює анкету й починає опікуватися чотирилапими мешканцями притулків. Дехто готовий їздити усією Україною та волонтерити як водій. У той час як інший не може покинути місто і йде волонтерити локально. Ті, хто у себе в місті чи селі вирішили не сидіти, склавши руки, допомагають в штабах, плетуть сітки, закупають амуніцію і це лише крапля того, на що ми здатні [3].

Як уже зазначала, основне джерело благодійництва – це мотивація. Так, опитування чоловіків та жінок віком від 18 до 60 років, що проживають у містах з населенням 50 тис. жителів та більше (N=1000), проведене у березні 2022 року дослідницькою компанією Gradus Research, виявило, що 26% були залучені до захисної чи волонтерської діяльності, допомоги фронту та суспільству. З них 51% опитаних перераховували кошти на допомогу українській армії; 33% – підтримували інформаційний спротив, розповсюджували інформацію про війну за кордоном; 27% – збирали необхідні для Збройних сил України, Тероборони, вимушених переселенців речі або кошти на ці речі; 15% – допомагали

виготовляти засоби захисту; 10% – вступили до складу Територіальної оборони і т.д. [4, с. 33].

Загальновідомо, що люди полишають домівки та рятуються від війни, прихопивши лише найнеобхідніше. За даними Міністерства соціальної політики, станом на квітень 2023 року понад 1,4 млн громадян зареєструвалися як внутрішньо переміщені особи (ВПО). При цьому, згідно з Міжнародною організацією міграції, таких людей більше – це понад 6,5 млн осіб. Волонтери шукають для переселенців тимчасове житло, готують їжу, збирають теплі речі та продукти першої необхідності. У західних областях України з житлом важко, особливо у Львові – до міста евакуювалося понад 600 000 українців[5]. Це досить великі показники, враховуючи до цього ж і ще корінних жителів міста.

Спеціальним законом передбачено, що волонтерити можуть не лише люди, а й цілі організації. Після 24 лютого 2023 року можемо вказати перелік фондів, які неможливо залишити без уваги. Це фонд Сергія Притули, «Повернись живим», Razom for Ukraine та інші, що стоять на шляху до перемоги. Головна спеціалізація названих фондів – технічні засоби, а саме: коптери, тепловізори, приціли, броньовані машини та рації.

Цікавою ініціативою є розроблена Програма сприяння розвитку волонтерства територіальної громади на 2023-2027 роки. Ця яскраво висвітлена цільова перспектива, на моє переконання, сприятиме розвитку волонтерської діяльності розроблена в межах впровадження проєкту Ради Європи «Зміцнення громадської участі демократичному процесі прийняття рішень в Україні». Метою Програми є вирішення соціальних, гуманітарних і екологічних проблем через залучення жителів до волонтерської діяльності; залучення гуманітарної і благодійної допомоги всеукраїнських і міжнародних волонтерських ініціатив; налагодження ефективної співпраці та консолідації зусиль волонтерських ініціатив з органами місцевого самоврядування.

Цільова програма зі сприяння розвитку добровільництва спрямована на посилення за такими напрямками:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;
- здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;
- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико–культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;
- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- надання волонтерської допомоги Збройним силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації;
- надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [6, с. 18].

Найбільше вражає робота юристів–волонтерів, які зосереджують свою компетентність на різних фронтах. Так як за законами воєнного часу ми живемо вперше, то робота правозахисників потрібна насамперед. Мається на увазі надання безоплатної юридичної допомоги українцям з питань, що актуальні під час війни. Є такі правовики, що спеціалізувалися у військовій справі, допомагаючи військовополоненим та їх родинам, до того ж, можна звернутися за безкоштовними консультаціями військовим та родинам зниклих безвісти. І це безцінний порятунок. Окрім цього, розроблені спеціальні інструкції адвокатами волонтерського руху для родин військовослужбовців, які зникли безвісти, щоб у випадку чого був певний алгоритм дій таких осіб. Останнім часом до юристів–волонтерів надходить багато запитань щодо статусу «Діти війни». Вважаю, що ця тематика потребує висвітлення, а законодавство–доопрацювання. Адже, без сумніву, захист прав дітей набуває неабиякого сенсу, особливо у світлі воєнних дій.

Висновок. Отже, підсумовуючи, зазначу, що війна кардинально вплинула і продовжує впливати на людське буття. Потрібно починати з себе, щоб зберегти унікальність нашої нації.

Гуманітарне право було, є і буде актуальним в будь–який час, адже його інституції невпинно породжують значну кількість правовідносин, що потребують негайного вирішення прямо зараз. Розуміємо, що допоки ми живемо в умовах війни, потребуватимемо підтримки, насамперед психоемоційної й матеріальної, і для цього маємо залучатися добровільно до благодійної діяльності аби допомагати один одному як витривалий народ. Органи місцевого самоврядування разом з активними жителями, організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів здатні зробити значний внесок у сталий розвиток територіальної громади та регіону. Громадські об'єднання та

благодійні організації є одним з індикаторів розуміння процесів, що відбуваються в громаді, захисником інтересів та прагнень соціальних груп та окремих жителів громади. Очевидним є факт, що серед жителів, посилюється розуміння важливої ролі волонтерської діяльності з необхідністю створення моделі таких суспільних відносин, за яких волонтери спільно між собою та разом з владою могли б працювати на покращення життя в громаді, регіону та країни.

І насамкінець скажу, усім нам сьогодні необхідна підтримка, крапля світла й вогонь серця від наших близьких, родичів, однодумців, колег, друзів... І лише коли згуртуємося – доведемо, що без команди немає результатів. Одна спільна справа робить перемогу на крок ближче і, запевняю, вона вже зовсім поруч!

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.10.2023).

2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236–VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3236-17> (дата звернення: 18.10.2023).

3. Поляруш С. І. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ: Світовий досвід, Україна і Кіровоградщина. Наукові записки. 2022. № 2022. (дата звернення: 18.10.2023).

4. Позняк–Хоменко Н. Волонтери : Сила небайдужих. Тернопіль: Джура, 2020. 360 с. (дата звернення: 18.10.2023).

5. «Юридичний штаб України»: як юристи–волонтери об’єднались для допомоги українцям – PRAVO.UA.URL: <https://pravo.ua/iurydychnyi-shtab-ukrainy-iak-iurysty-volontery-ob-iednalys-dlia-dopomohy-ukraintsiam> (дата звернення: 18.10.2023).

6. Гвоздік О., Лациба М., Солонтай О. Програма сприяння розвитку волонтерства територіальної громади на 2023–2027 роки. 2022. 24 с. (дата звернення: 18.10.2023).

Сніжана ФЕДОРОВИЧ*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту і права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПІДТРИМЦІ ЗАГАЛЬНОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

***Анотація.** Роль міжнародного права у підтримці загального миру та безпеки в сучасному світі надзвичайно важлива. Міжнародне право є набором правил та принципів, що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного співтовариства.*

***Abstract.** The role of international law in maintaining general peace and security in the modern world is extremely important. International law is a set of rules and principles regulating relations between states and other subjects of the international community. Key aspects of his role include:*

Вступ. Міжнародне право – це особлива правова система, призначена забезпечувати міжнародний мир і безпеку, сприяти встановленню справедливих відносин між народами та сталому розвитку міжнародного співтовариства у політичній, економічній, духовно-культурній та інших сферах діяльності.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне право визначається як система юридичних норм, які регулюють міжнародні відносини з метою забезпечення миру, прав людини, співробітництва, а також рішення і правові засоби їх застосування, прийняті повноважними суб'єктами для реалізації спільних інтересів. Відтак міжнародне право – це, передусім, право співробітництва, яке має налагоджувати діалог між державами.

Поняття міжнародного збройного конфлікту закріплено у статті 2 Женевських конвенцій 1949 року. Ним є всі випадки оголошення війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що виникає між двома чи декількома державами, навіть у випадку, коли одна з них не визнає стану війни [1].

Зауважимо, що термін «збройний конфлікт» дещо ширший за обсягом, ніж термін «війна». Це підтверджується вищезгаданою статтею 2, за якою норми цих документів застосовуються не тільки у випадку оголошення війни, але й щодо будь-якого іншого збройного конфлікту. Згідно класичного міжнародного права «війна» вимагає наявності цілого ряду міжнародно-правових критеріїв, зокрема вона має бути оголошена, наслідком чого, зазвичай, є розрив дипломатичних відносин і припинення дії двосторонніх міжнародних договорів поміж воюючими сторонами.

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А.Л.

Варто зауважити, що будь-яка можливість існування збройного конфлікту призводить до загрози стабільності колективної безпеки.

Колективна безпека – це підхід до миру, який передбачає угоду, за якою держави погоджуються вживати колективних дій проти будь-якої держави-агресорки. Залишаючи осторонь проблеми врегулювання суперечок, дотримання закону чи задоволення справедливості, держава-жертва збройної агресії зосереджується на попередженні насильства шляхом залучення надзвичайно важних міжнародних сил проти будь-якого агресора.

Колективна безпека відрізняється від системи колективної оборони, яка є альянсом за участю регіональних систем захисту. Угода про колективну оборону укладається групою країн, які мають спільне уявлення про загрозу їхній безпеці з боку спільного ворога. Статут ООН – є основоположним документом ООН. Статут включає систему колективної безпеки, яка розроблена для подолання міжнародної кризи внаслідок війни чи агресії або загрози війни чи агресії в будь-якій частині міжнародної системи. Водночас, Статут ООН є інструментом міжнародного права, і держави-члени ООН зобов'язані дотримуватися його. Статут ООН кодифікує основні принципи міжнародних відносин, від суверенної рівності держав до заборони застосування сили в міжнародних відносинах.

Система колективної безпеки ООН базується на взаємодоповнюючому характері двох фундаментальних структурних критеріїв, а саме: а) світ має сприйматися усіма учасниками системи як неподільне ціле; б) агресор має бути ідентифікованим [2].

Проте, ні Ліга Націй, ні Організація Об'єднаних Націй не змогли успішно застосувати принцип запобігання агресії через конфлікт інтересів між державами, особливо між «великими» державами. Наявність таких конфліктів фактично було визнано в інституціоналізованих домовленостях цих світових організацій. Згідно Пакту Ліги Націй відповідь на агресію залишалася на вирішення держав-членів (стаття 16, пункт 3, зі змінами) Тлумачними постановами, прийнятими в 1921 р.); відповідно до Статуту ООН будь-який постійний член Ради Безпеки може накладати вето на колективні дії (стаття 27, пункт 3)[3].

Разом з ООН існують й інші впливові міжнародні організації, які мають багато різних механізмів для вирішення або зменшення негативного впливу збройних конфліктів відповідно до міжнародного права, зокрема Організація з безпеки та співробітництва у Європі (далі – ОБСЄ), Європейський союз (далі – ЄС), Організація Північноатлантичного Договору (далі – НАТО), Рада Європи (далі – РЄ) та Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ).

Організація з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ) – це міжурядова організація, до сфери діяльності якої входить політичний діалог з широкого кола питань безпеки та платформа спільних дій для покращення життя

людей і громад. Підхід до безпеки ОБСЄ охоплює військово-політичний, економічний, екологічний і гуманітарний виміри, а також допомагає подолати розбіжності та побудувати довіру між державами шляхом співпраці у

попередженні конфліктів, врегулюванні криз і відновленні після конфліктів. ОБСЄ займається питаннями щодо контролю над озброєннями, запобігання тероризму, енергетичної безпеки, запобігання торгівлі людьми, поширенням демократії, додержання свободи ЗМІ та питаннями дотримання прав національних меншин. ОБСЄ декламує, що демократичний контроль за сферою безпеки вважається важливим елементом стабільності та безпеки [3].

Метою створення та діяльності ЄС як організації, заснованою після Другої Світової війни полягає в сприянні економічній співпраці, а значить, уникнення конфліктів. Людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права і дотримання прав людини є фундаментальними цінностями ЄС. Також ЄС як організація бере активну участь у заходах з реформування сфери безпеки, розроблених міжнародними організаціями. Крім того, країни-учасниці в силу свого членства і за власної волі беруть участь у численних ініціативах з реформування сфери безпеки, що здійснюються спільно з міжнародними організаціями. Відтак ЄС відіграє важливу роль у зусиллях ОБСЄ, Організації економічного співробітництва та розвитку, ООН, НАТО і Ради Європи з розробки норм і кращих практик демократичного урядування сектором безпеки [4]. Функція НАТО у реформуванні сфери безпеки визначається процесом підготовки країн до членства та їх інтеграції до структур Альянсу після вступу. У НАТО демократичне керівництво сферою безпеки зробили одним з головних завдань для держав при розширенні. Питання реформування сфери безпеки також включають у себе миротворчу діяльність Альянсу. Окрім того, НАТО приділяє все більше уваги реформуванню сил безпеки у таких країнах, як Україна [5]. Роль міжнародного права у підтримці загального миру та безпеки є критично важливою для функціонування міжнародного співтовариства. Основна мета цієї ролі полягає в забезпеченні стабільності та мирного вирішення конфліктів між державами.

По-перше, міжнародне право встановлює загальноприйняті норми поведінки для всіх суб'єктів міжнародних відносин, включаючи держави, міжнародні організації та інші суб'єкти. Ці норми визначають допустимі форми взаємодії та вирішення спірів, що зменшує ймовірність виникнення конфліктів.

По-друге, міжнародне право має механізми врегулювання конфліктів та спорів. Це може включати судові процедури перед міжнародними судами, арбітражні вирішення чи медіаційні процеси. Ці механізми надають можливість сторонам вирішити конфлікт шляхом мирного діалогу та відповідно до міжнародних правил.

По-третє, міжнародне право має за мету запобігання використанню сили та агресії між державами. Воно встановлює чіткі правила щодо легального використання сили лише у випадках самооборони або за дозволом Ради Безпеки ООН. Це сприяє уникненню війн та забезпеченню міжнародного миру.

Крім того, міжнародне право також визначає та захищає права людини на міжнародному рівні. Воно встановлює стандарти щодо поваги до прав та свобод кожної людини, незалежно від її громадянства чи місця проживання.

Загалом, роль міжнародного права в підтримці загального миру та безпеки полягає в створенні правового фундаменту для співробітництва, уникнення конфліктів та забезпечення стабільності на міжнародному рівні. Воно є невід'ємною частиною міжнародних відносин та важливим інструментом у забезпеченні миру та безпеки в сучасному світі.

Рада Європи одна з тих міжнародних організацій, яка створена для підтримки демократії та захисту прав людини і верховенства права у Європі.

Діяльність РЄ з урядування безпекою охоплює різні питання, в тому числі розбудову можливостей, слідчі та судові процедури, а також дорадчі та навчальні задачі. Важливою сферою дій РЄ є встановлення стандартів сфери безпеки. Крім того, РЄ забезпечує підзвітність діяльності сектору безпеки країн-учасниць і виконує важливу юридичну функцію, коли йдеться про порушення прав людини.

Що стосується запобігання збройним конфліктам, то МКЧХ не може відігравати роль у політичних переговорах, спрямованих на уникнення загрозливого збройного конфлікту, але іноді організація може зробити ефективний внесок через превентивну гуманітарну дипломатію, свої добрі послуги та інноваційне використання власної ролі як нейтральний посередник. МКЧХ зобов'язується докладати всіх зусиль, які можуть сприяти запобіганню або врегулюванню можливих збройних конфліктів, перебуває у постійному та взаємному контакті з ООН в рамках її гуманітарної місії, а також брати участь у будь-яких відповідних заходах, спрямованих на досягнення цієї мети, за згодою із зацікавленими державами [6].

Так само МКЧХ виконує функції помічника і робить усе можливе, щоб допомогти ворогуючим сторонам відновити контакт або для вирішення гуманітарних проблем, викликаних конфліктом, або для пошуку політичного вирішення. Здатність МКЧХ запобігати збройним конфліктам на ранніх стадіях є обмеженою, хоча він може багато зробити для створення атмосфери поваги до людей через свою просвітницьку роботу та зусилля з утвердження людської гідності.

Важливо зауважити, що під час збройних конфліктів сторони зазвичай звинувачують одна одну в порушеннях норм міжнародного гуманітарного права, передусім, для досягнення політичних, психологічних, пропагандистських чи інших цілей. Зокрема, вони можуть обмінюватись взаємними звинуваченнями з приводу того, як кожна з них тлумачить або застосовує міжнародно-правові норми. На наш погляд, ефективні розслідування повинні мати вирішальне значення для переконливого реагування на такі заяви. Вони також можуть знизити ризик того, що сторони почнуть скоювати дедалі більше нових правопорушень, посилаючись на поведінку противника з метою виправдання своїх дій. Отже, міжнародне право через наявні норми зробило можливим створення міжнародних організацій, які мають відігравати значну роль у досягненні глобальної безпеки, у тому числі і у запобіганні воєн.

Згідно з п. 4 ст. 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй міжнародні відносини повинні ґрунтуватися на утриманні від загрози силою або її застосування, застосування або загрози силою проти політичної незалежності

будь-якої держави, застосування або загрози силою в будь-який спосіб. Це означає, що всі держави-члени Організації Об'єднаних Націй повинні утримуватися від загрози силою або її застосування як засобу вирішення міжнародних суперечок, тим самим збільшуючи шанси на досягнення світового миру та безпеки.

Одним з фундаментальних принципів сучасного міжнародного права є принцип мирного вирішення міжнародних спорів. Механізм мирного врегулювання спорів розвивався, щоб прийняти конкретну формулу в Розділі VI Статуту ООН і стати невід'ємною частиною глобальної системи безпеки. Глобальна безпека базується не лише на стримуванні агресії, але й на спеціальному механізмі запобігання, встановленому міжнародним правом, який вимагає від сторін будь-якого конфлікту, який може загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, або намагається вирішити його шляхом переговорів, посередництва, арбітражу та судового врегулювання [7].

Ще однією складовою права міжнародної безпеки є створення заходів по придушенню агресії. Основним завданням глобальної безпеки є мобілізація сил держав-членів ООН для придушення агресії за допомогою колективних рішень, починаючи від тимчасових заходів і закінчуючи рішучими примусовими заходами – з використанням збройних сил. Коли Рада Безпеки ООН визнає, Юридичний науковий електронний журнал , що існує загроза миру, його порушення або наявний акт агресії, вона має право, користуючись широкими повно-важеннями, прийняти резолюцію з описом розглянутого нею питання

Також ефективним механізмом забезпечення міжнародного миру є постконфліктне облаштування постраждалих територій та урядових приміщень. Цю нову місію РБ впровадила після завершення «холодної війни», сили ООН займаються облаштуванням постраждалих територій та місць розташування органів самоврядування. Це є здебільшого превентивний механізм, а ніж силовий.

Таким чином, забезпечення миру та міжнародної безпеки значною мірою залежить від всеохоплюючого впливу та розвитку міжнародного гуманітарного права, яке об'єктивно сприяє єдності різних держав і народів, створенню універсального міжнародного правового порядку, в рамках якого здійснюється захист прав, свобод і інтересів людини, об'єктів культурної і природної спадщини та інших цивільних об'єктів, регламентація відносин, пов'язаних із застосуванням засобів і методів ведення збройної боротьби, утворення ефективної міжнародної системи протидії порушенням норм і принципів міжнародного гуманітарного права. У сучасному світі міжнародне гуманітарне право стало унікальним правовим феноменом та набуло найбільш універсальної інституційно-правової природи.

Висновки. У висновку слід підкреслити, що роль міжнародного права у підтримці загального миру та безпеки є надзвичайно критичною у сучасному світі. Воно виступає як невід'ємна складова міжнародних відносин, що визначає стандарти поведінки, сприяє вирішенню конфліктів та запобіганню війнам, а також захищає права людини та регулює глобальні проблеми. Міжнародне право

виступає важливим інструментом, який об'єднує держави навколо загальних цілей та цінностей, сприяючи мирному співіснуванню та вирішенню спірних питань. Забезпечення його дотримання та активна участь суб'єктів міжнародного співтовариства є ключовими кроками до стабільності та безпеки на глобальному рівні. У разі виникнення викликів чи конфліктів, розробка та дотримання міжнародних правових норм є найбільш справедливим та ефективним способом їх вирішення. Такий підхід сприяє підтримці довгострокового миру, безпеки та співробітництва між націями, що є важливим для забезпечення благополуччя та процвітання всього людства.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: прийнята і підписана 02.08.1949 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
2. Примуш Р. Б. Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022.
3. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти : навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», 2018.
4. Гбур З. В. Роль НАТО як оборонного союзу в безпеці Європи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9-10. С. 84-91.
5. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015.
6. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві: моно- графія. Київ: Ліра-К, 2017.
7. Войціховський, А. В. Міжнародне право : підручник. ХНУВС, 2020. 544 с.

Анастасія ХМІЛЬ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В статті проаналізовані актуальні проблеми забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. У цій статті розглядаються ключові аспекти проблеми, включаючи її природу, причини та можливі наслідки для системи правосуддя та сторін справи.

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Потреба захисту суб'єктивного права, інтересу виникає передусім у зв'язку з протиправною поведінкою. Право на заняття підприємницькою діяльністю є правом, закріпленим на рівні Конституції України. Разом з тим на практиці інколи досить складно відрізнити законне та незаконне підприємництво, складнощі досі виникають з відмежуванням підприємницької діяльності від інших видів діяльності. Також існують недоліки у відокремленні оноразових цивільно-правових угод від окремих підприємницьких дій, наслідком чого, у свою чергу, є неправомірне застосування законодавства.

Abstract. *The article analyzes current problems of ensuring the protection of the rights and legitimate interests of business entities. This article examines key aspects of the problem, including its nature, causes, and potential implications for the justice system and litigants.*

The need to protect subjective rights and interests arises primarily in connection with illegal behavior. The right to engage in entrepreneurial activity is a right enshrined in the Constitution of Ukraine. However, in practice, it is sometimes quite difficult to distinguish legal and illegal entrepreneurship, difficulties still arise with distinguishing entrepreneurial activity from other types of activity. Because there are shortcomings in the separation of onoraz civil law agreements from individual entrepreneurial actions, the consequence of which, in turn, is the improper application of legislation.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності нині набула особливої значимості у зв'язку з тим, що у статті 42 Конституції України закріплено право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. На конституційному рівні закріплено зобов'язання держави щодо захисту конкуренції в підприємницькій діяльності і неприпустимість підприємницької діяльності, спрямованої на монополізацію і недобросовісну конкуренцію [1].

Слід зазначити, що захист прав суб'єктів господарювання є одним з головних напрямів правової роботи. Використання можливостей правової роботи передбачає активізацію дій самих суб'єктів підприємницької діяльності з підвищення рівня реалізації чинного законодавства, спрямованого на захист їх прав і законних інтересів. Здійснення захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів має відбуватися в рамках відповідних процесуальних норм.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку української державності законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність, ще недостатньо забезпечує поєднання свободи підприємництва і конкуренції з належним захистом прав суб'єктів підприємницької діяльності, що, в свою чергу, зумовлює необхідність звернення останніх до господарського суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, тому питання захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарському суді на сучасному етапі є особливо актуальним і практично значимим. Крім того, у більшості угод, що укладаються організаціями України з

організаціями інших країн, передбачається арбітражний порядок вирішення спору [2].

Держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. При цьому згідно з ч. 4 ст. 13 Конституції України такий захист поширюється на всіх суб'єктів господарювання. Слід зазначити, що в підґрунтя цього питання покладено приватні (автономні) інтереси суб'єктів, а посягання на такі інтереси можуть бути з боку як контрагентів за договором, так і вповноважених державних органів та їх посадових осіб.

Потреба захисту суб'єктивного права, інтересу виникає передусім у зв'язку з протиправною поведінкою. Однак захист може відбутись і в разі загрози порушення права в майбутньому, що не завжди може розглядатись протиправною поведінкою. Загроза може виникнути через дії самого носія права, наприклад, у зв'язку з утратою відповідного документа.

Захист допускається й у разі порушення інтересу непротиправною поведінкою. Особа може звернутися до суду з заявою про захист і в разі колізії між її інтересами та інтересами інших учасників правовідносин, причому навіть і тоді, коли поведінка кожного з них є правозгідною.

Досить часто різне розуміння інтересів контрагентів призводить до виникнення спору між ними. Як правило, в такій ситуації щонайменше одна зі сторін зобов'язання вважає свої права порушеними. У такому разі розв'язання такого спору може бути передане або до спеціально уповноваженого владного органу, або до органу, який вибрали сторони для себе самостійно.

За умов ринкової економіки під захистом прав суб'єктів господарювання розуміють систему заходів (форм і способів діяльності), котрі здійснюються відповідно до закону як суб'єктом господарювання самостійно, так і через уповноважених осіб, і спрямованих на запобігання й усунення погроз порушення прав відповідних суб'єктів, усунення перешкод здійсненню цих прав, відновлення порушених прав і правового статусу та притягнення порушників до відповідальності.

Варто наголосити, що держава встановлює, гарантує дотримання прав та законних інтересів усіх суб'єктів господарювання. При цьому захист як суспільних, так і приватних інтересів забезпечується державою публічно-правовими засобами.

Державні гарантії прав та інтересів суб'єктів господарювання, на думку М. Тітова, можна поділити на загальні та майнові.

Загальні полягають в тому, що держава гарантує суб'єктам господарювання незалежно від вибраних ними організаційно-правових форм господарської діяльності та форм власності однакові права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, природних і інших ресурсів. Разом з тим забезпечення матеріально-технічними ресурсами, розподіленими централізовано державою, здійснюється за умови виконання підприємством робіт і поставок для державних потреб.

Майнові гарантії прав підприємств та інших суб'єктів господарювання полягають у тому, що держава за допомогою прийняття відповідного законодавства, створення спеціальних структур, які контролюють його виконання, гарантує недоторканність їх майна та забезпечує захист права власності [1].

Також слід зауважити, що гарантії держави спрямовані на захист прав і інтересів суб'єктів господарювання не тільки від неправомірних дій юридичних чи фізичних осіб, а й від таких дій самої держави. Саме тому право на захист є складною матеріально-процесуальною категорією. Кожен його елемент існує за наявності певних передумов, як правило, у часових межах і реалізується у специфічній процесуальній формі.

Право на захист — це передбачена законодавством можливість уповноваженої особи самостійно застосовувати дозволені або санкціоновані законом юридичні засоби впливу на порушника або звернутися до відповідного юрисдикційного органу з вимогою спонукати порушника до певної поведінки [3].

Найбільш важливою формою захисту є право на звернення за судовим захистом. Носієм цього права є кожен учасник правовідносин, будь-яка заінтересована особа. Його зміст становить не тільки право подання до суду позову чи заяви (скарги), а й можливість подання зустрічного позову чи заперечення проти позову.

Одним з важливих і поширених засобів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності є визнання судом або господарським судом виданого державним або іншим органом незаконного акта недійсним (повністю або в частині). Нині в Україні відбувається процес створення системи адміністративних судів, які як раз і покликані виконувати цю функцію.

Крім того, до інших форм захисту можна віднести звернення до вищого органу зі скаргою на неправомірні дії, звернення до органів, вибраних самими сторонами як арбітрів (третейські суди, міжнародний комерційний арбітраж, спеціалізовані установи) [4].

Захист прав суб'єктів підприємницької діяльності регулюється і гарантується нормами цивільного і господарського права. Однак законодавча база в окремих спірних питаннях не дає повних відповідей для винесення обґрунтованих законних рішень. Слабкість і недосконалість правового захисту підприємництва, неврегульованість багатьох його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні. Крім того, низький рівень правосвідомості підприємців призводить до виникнення «тіньового» підприємництва, а також до появи квазі-правових (по суті кримінальних) інституцій владнання конфліктів та забезпечення виконання зобов'язань.

Для підприємців нерідко проблемою є правильний вибір та ефективне використання і застосування передбачених законодавством засобів захисту — тих правових засобів, за допомогою яких можна запобігти, припинити, усунути порушення прав. Щоб змусити або спонукати правопорушника припинити дії,

які порушують право підприємця, або запобігти таким діям, необхідно знати положення законодавства, що регулює різні засоби захисту, і вміти їх застосовувати, бо саме від знання законодавства і вміння захищати свої права та інтереси залежить успіх та результат діяльності підприємців.

Часто права суб'єктів підприємницької діяльності порушуються через незаконне втручання в їхню діяльність державних органів, особливо органів державної податкової служби та інших контролюючих органів.

Всупереч численним проблемам і негараздам, притаманним реформаційним процесам, не тільки збереглася, а й набула подальшого поширення тенденція до збільшення числа спорів, вирішених господарськими судами. Це зумовлено не лише активізацією господарської діяльності в Україні, а й посиленням авторитету господарських судів у підприємницького загалу, який прагне вирішувати господарські конфлікти цивілізованим способом. Крім того, суттєвим фактором, що вплинув на підвищення позовної активності суб'єктів підприємницької діяльності, є зменшення суми державного мита, що стягується при поданні позовів майнового характеру, до 1 відсотка від суми позовних вимог та обмеження його максимального розміру ста неоподатковуваними мінімумами доходів громадян. Зростання числа розглянутих справ у значній мірі пояснюється також і розширенням кола правовідносин, врегулювання яких можливе в порядку господарського судочинства.

У структурі вирішення спорів традиційно домінують види майнового характеру: спори про укладання, зміну та розірвання договорів; спори про визнання недійсними актів державних та інших органів, підприємств або організацій; справи про банкрутство тощо.

Право на судовий захист в судовому процесі реалізується перш за все через право на позов. Для того, щоб він виконав цю важливу функцію, необхідно подати його до господарського суду для розгляду в передбаченому законом порядку, оскільки господарське судочинство ці питання вирішує тільки у порядку позовного провадження, за винятком справ про банкрутство.

Гарантією задоволення законних вимог позивача є забезпечення позову. Позов забезпечується: накладанням арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачеві; заборонаю відповідачеві вчиняти певні дії; заборонаю іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору; зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку [5].

Захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарському суді може здійснюватися за умови порушення їх прав і охоронюваних законом інтересів і лише за особистою участю зацікавлених суб'єктів, що володіють необхідною правосуб'єктністю [3].

Конституційною гарантією захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності є перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, а також перегляд судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України [1].

Інститут захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності має свої особливості й специфіку. Під захистом розуміють сукупність способів (заходів), які застосовуються до порушників господарських правовідносин. У матеріально-правовому розумінні – це норми господарського права, що визначають форми, способи і терміни відновлення порушених прав та інтересів, огороження їх від порушень у майбутньому. У процесуально-правовому значенні це – діяльність, за допомогою якої досягається необхідний ефект щодо реалізації прав і обов'язків: відновлення можливості учасника відносин діяти в межах його правосуб'єктності; володіти, користуватися, розпоряджатися майном; вступати у відносини і реалізовувати права, що впливають з них тощо.

Зміст процесуальної сторони інституту захисту права складає правозастосовча діяльність, здійснювана у формах і способами, встановленими законом, з метою відновлення порушеного права та інтересу, впливу на правопорушника і попередження правопорушень у майбутньому. Діючи на підставі матеріальних норм права, суб'єкт самостійно або за допомогою компетен-тних органів устанавлює власні права і кореспондуючі їм обов'язки суб'єктів господарських відносин, які не визнають або порушують його права та законні інтереси. Таким чином, діяльність із захисту права відрізняється від матеріально-правового інституту захисту за способом реалізації: зміст першої складає застосування права як особливий вид реалізації, у той час як матеріальні норми з захисту передбачають використання прав, виконання обов'язків і додержання заборон.

Форми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності можна розподілити на три види: досудова, позасудова, судова. Судова може виступати і як самостійна форма захисту прав, і як гарантія законності винесення рішення іншими органами. У науковій юридичній літературі виділяють кілька способів захисту прав, під якими звичайно розуміють заходи, спрямовані на припинення правопорушення та усунення його негативних наслідків. Кожна з форм використовує один чи декілька способів захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, до яких відносять: встановлення факту наявності прав (відсутності обов'язків); відновлення становища, яке існувало до правопорушення; припинення правопорушення; спонука порушника до виконання обов'язків у натурі; стягнення збитків і штрафних санкцій на користь потерпілої сторони або бюджету. Підстави і порядок використання кожної із зазначених форм і способів захисту встановлюються законодавством або угодою сторін.

Висновок Отже, закон надає особі можливість захищати свою честь, гідність та ділову репутацію способом пред'явлення цивільного позову.

Судовому захисту підлягає ділова репутація будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності незалежно від того, фізична це чи юридична особа.

Складність проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України пояснюється не лише недосконалою нормативною базою, але й браком надійних гарантій судової незалежності. Для здійснення правосуддя господарські суди повинні бути самостійними і незалежними у

вирішенні всіх господарських суперечок. Незалежність суду є одним із гарантів захисту прав. І це надзвичайно важливо, бо вплив на діяльність суду з боку інших органів негативно відбивається на результатах їхньої роботи, заважає раціонально організувати розгляд і вирішення суперечок, не відповідає міжнародним стандартам, де головне - незалежність суду, а право особи на справедливий судовий розгляд є основоположним правом особи з точки зору європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.10.2023);
2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2210-14> (дата звернення: 17.10.2023);
3. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 № 698-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/698-12> (дата звернення: 17.10.2023);
4. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12> (дата звернення: 17.10.2023);
5. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах, *Міністерство освіти та науки* веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1956.

Анастасія ХМІЛЬ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Анотація. Метою цієї статті є визначення правових засад та процедур припинення права власності на земельні ділянки в Україні. Ефективна система правового регулювання у цій сфері має важливе значення для забезпечення верховенства права у земельних відносинах, реалізації та гарантування права

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Правдюк А.Л.

власності на земельні ділянки. Під впливом динамічного розвитку та вдосконалення земельного законодавства більшість традиційних підстав припинення права власності на землю постійно змінюються та доповнюються новими підставами та умовами.

Abstract. The purpose of this article is to determine the legal basis and procedures for terminating the ownership of land plots in Ukraine. An effective system of legal regulation in this area is important for ensuring the rule of law in land relations, implementing and guaranteeing ownership of land plots. Under the influence of the dynamic development and improvement of land legislation, most of the traditional grounds for terminating land ownership are constantly changing and supplemented by new grounds and conditions.

Постановка проблеми. Проблема припинення права власності на землю завжди становило особливий інтерес з точки зору забезпечення законності у земельних відносинах та реалізації і гарантування прав власності на землю. Чинний перелік правових підстав припинення права власності на землю, викладений у Земельному кодексі України, окреслює потенційні можливості реалізації права власності на землю шляхом припинення права власності на землю та визначає способи такого припинення.

Для того, щоб зрозуміти процедури реалізації земельних прав та обов'язків, необхідно розглянути чинну законодавчу базу. При цьому земельне законодавство має передбачати відповідний правовий механізм припинення права власності на землю, який гарантує прозорість і законність цієї процедури в кожному випадку припинення цього права, можливість добровільного або примусового припинення права власності на землю та органи, що здійснюють дії, спрямовані на припинення права власності на землю, їхні посадові та інші уповноважені особи, а також межі їхніх повноважень.

Однак у багатьох випадках припинення права власності на землю існуючі правові норми є не повними та суперечливими і потребують коригування з метою створення взаємоузгоджених механізмів правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Право на земельну ділянку – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками [1].

Земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності. Земельне законодавство ввело норми, що визначають специфіку реалізації правомочностей в земельних відносинах [1].

Підставами припинення права власності на земельну ділянку є: добровільна відмова власника від права на земельну ділянку; смерть власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця; відчуження земельної ділянки за рішенням власника; звернення стягнень на земельну ділянку на вимогу кредитора; відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб; конфіскація за рішенням суду; невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк

у випадках, визначених Земельним кодексом; примусове вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності.

Добровільний порядок припинення права власності на землю регламентований земельним законодавством і є доволі розповсюдженим на практиці. Так, добровільне припинення права власності на землю може мати місце у випадках: добровільної відмови власника від права на земельну ділянку; відчуження земельної ділянки за рішенням власника; викупу земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб, якщо власник дає на це свою згоду; відчуження земельної ділянки іноземними громадянами та особами без громадянства протягом встановленого для цього строку тощо.

Слід звернути увагу, що особливе місце серед добровільних способів припинення права земельної власності займає саме добровільна відмова від використання земельної ділянки на цій правовій основі. Незважаючи на те, що в даному випадку особа самостійно і добровільно відмовляється від наданого йому суб'єктивного права використовувати земельну ділянку, – добровільна відмова, як спосіб припинення права на землю не є самочинним залишенням земельної ділянки. Отже, для її реалізації передбачені відповідні правові вимоги, недодержання яких може кваліфікуватися як правопорушення.

Крім цього, добровільна відмова від права власності на земельну ділянку повинна бути прийнята одержувачем та дістати відповідне правове оформлення. Порядок здійснення добровільної відмови від права власності на землю. Виходячи з її змісту, добровільна відмова від права власності на земельну ділянку може здійснюватися тільки на користь держави або територіальної громади. Отже, в ній йдеться про відмову від права приватної власності на земельну ділянку, яка передається в державну або комунальну власність [1].

Припинення права земельної власності на підставі добровільної відмови здійснюється за заявою власника землі, що подається у відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування. У випадку згоди на її прийняття, зазначені органи укладають із власником землі відповідну угоду про передачу права власності на земельну ділянку, яка підлягає нотаріальному посвідченню. В процесі укладення і нотаріального посвідчення угоди нотаріус здійснює державну реєстрацію припинення права власності на земельну ділянку в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно [2].

В свою чергу, добровільне волевиявлення, що надходить від власника земельної ділянки вимагає такого ж добровільного волевиявлення з боку органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. Проте наведені норми ЗК України не передбачають можливих наслідків відхилення добровільної відмови від права власності на землю, а саме відмови від прийняття земельної ділянки зазначеними органами. Напевно, що у таких випадках положення ч. 2 ст. 13 Конституції України про те, що «власність зобов'язує» має наслідком збереження права власності за попереднім власником земельної ділянки.

Відчуження земельної ділянки за рішенням власника землі також можна віднести до добровільного порядку припинення права власності на неї. Воно може здійснюватися безпосередньо самим власником або його представником.

Проте ухвалення рішення про припинення права власності на земельну ділянку належить тільки власнику або уповноваженому ним суб'єкту права. Способи реалізації відчуження права власності на землю у таких випадках залежать від вільного волевиявлення її власника.

Серед різноманітних способів реалізації припинення права власності на землю за рішенням власника можна виділити земельно-правові способи (наприклад, передачу земельних ділянок, що знаходяться у державної або комунальної власності у приватну власність громадян); цивільно-правові способи (наприклад, укладення договорів купівлі-продажу, міни або дарування); адміністративно-правові способи (наприклад, передача ділянок державної власності у комунальну власність або навпаки). Цікавою особливістю таких способів є те, що вони мають «подвійну» правову властивість: для володаря суб'єктивного права власності на землю вони є підставою його припинення, а для набувача – підставою виникнення суб'єктивного права власності на земельну ділянку. При цьому в одних випадках закон прямо передбачає можливість їх безоплатного відчуження, а у інших лише оплатне відчуження [3].

Добровільне припинення права власності на землю може мати місце у випадках викупу земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб, якщо власник дає на це свою згоду в порядку, встановленому Законом «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [4].

Таке припинення права власності притаманне також відчуженню земельної ділянки іноземними громадянами та особами без громадянства протягом встановленого для цього строку, а саме: протягом року з моменту переходу права власності на земельну ділянку [1]. Вбачається, що відчуження земельних ділянок у зазначених випадках може здійснюватися на підставі цивільно-правових угод. Якщо відповідні умови за тими чи іншими причинами у добровільному порядку не реалізовані, то передбачається примусове припинення права власності на земельну ділянку.

Вичерпний перелік підстав для примусового припинення прав на земельну ділянку нині визначений єдиною статтею 143 ЗК України, яка охоплює як припинення права власності на землю, так і права користування земельною ділянкою.

Підстави для примусового припинення прав на земельну ділянку:

- використання земельної ділянки не за цільовим призначенням або способами, які суперечать екологічним вимогам та вимогам охорони культурної спадщини;
- не усунення допущених порушень законодавства (забруднення земель радіоактивними і хімічними речовинами, відходами, стічними водами, забруднення земель бактеріально-паразитичними і карантинно-шкідливими організмами, засмічення земель забороненими рослинами, пошкодження і знищення родючого шару ґрунту, об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, порушення встановленого режиму використання земель,

що особливо охороняються, а також використання земель способами, які завдають шкоди здоров'ю населення) в строки, встановлені приписами органів, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель (Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру);

- конфіскація земельної ділянки;
- примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності;
- примусове звернення стягнень на земельну ділянку по зобов'язаннях власника цієї земельної ділянки;
- примусове звернення стягнень на право емфітевзису, суперфіцію за зобов'язаннями особи, яка використовує земельну ділянку на такому праві [1].

Слід погодитись з тим, що земельне законодавство є вкрай непослідовним у викладі загальних та примусових підстав для припинення права власності на землю.

Так, з одного боку Земельний кодекс містить виключний перелік підстав припинення права власності на землю, а з іншого узагальнений характер підстав примусового припинення прав на землю [5].

Вбачається, що ст. 143 ЗК України є узагальненою нормою, оскільки містить підстави припинення і права власності, і права землекористування, в той час як ст. 140 ЗК України визначає лише підстави припинення права власності. Отже зазначені статті співвідносяться між собою як загальна (ст. 143) та спеціальна (ст. 140). Відповідно до правил тлумачення та застосування правових норм, якщо закон містить з одного і того самого питання дві норми, з яких одна є загальною, а друга – спеціальною, то застосовується спеціальна норма. Таким чином, право приватної власності на землю може бути припинено з підстав, передбачених у ст. 140 ЗК України.

Розгляд змісту ст. 143 ЗК України з позиції диференційованого підходу, дозволяє виділити лише три підстави примусового припинення права власності на земельну ділянку, що здійснюються в судовому порядку, а саме: примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності; примусове звернення стягнень на земельну ділянку по зобов'язаннях власника цієї земельної ділянки; конфіскація земельної ділянки. При цьому, якщо у першому випадку примусове припинення права земельної власності може здійснюватися в порядку цивільного судочинства без надання доказів провини власника, то в останніх двох випадках воно може застосовуватися як у цивільному, так і у кримінальному судочинстві, з представленням доказів провини власника землі.

Припинення права власності на земельну ділянку іноземних громадян та юридичних осіб, та осіб без громадянства, яким земельна ділянка не може належати на праві власності та/або у зв'язку з порушенням обов'язку щодо її відчуження протягом установленого законом строку [1].

Зокрема, в якості правового наслідку не відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення іноземними особами та особами без громадянства протягом встановленого строку, було передбачено, що вона підлягає конфіскації за рішенням суду.

Так, згідно до ч. 4 ст.145 ЗК України, позов про конфіскацію земельної ділянки подається до суду органом, що здійснює державний контроль за використанням та охороною земель. Конфіскована земельна ділянка за рішенням суду підлягає продажу на земельних торгах.

Ціна проданої на земельних торгах земельної ділянки, за вирахуванням витрат, пов'язаних з її продажем, виплачується її колишньому власнику [3]. Отже, виходячи зі змісту статті 145 ЗК України, відбувається саме платне вилучення земельної ділянки за відсутності юридичного факту вчинення іноземною особою злочину чи адміністративного правопорушення.

Разом з цим, у правовій літературі слушно звертається увага на те, що конфіскацію земельної ділянки слід розглядати як її примусове безоплатне вилучення у власність держави, як санкцію за злочин або цивільне чи адміністративне правопорушення. Водночас земельно-правове регулювання порядку конфіскації земельних ділянок сьогодні майже відсутнє, що ускладнює механізм реалізації зазначених законодавчих приписів і потребує уточнення.

Висновок. З метою забезпечення законності, реалізації та гарантування права власності на землю в земельних відносинах важливим є створення ефективного, взаємо узгодженого та дієвого механізму правового регулювання земельних відносин у сфері припинення права власності на землю в Україні.

Динамічний розвиток земельного законодавства має безпосередній вплив на встановлення нових потенційних можливостей реалізації права землекористування шляхом припинення права власності на землю, а також на визначення способів та процедур такого припинення. Однак існуючі правові норми, зокрема виключний перелік підстав припинення права власності на землю та узагальнений характер підстав примусового припинення прав на землю, є неповними та суперечливими і потребують суттєвого доопрацювання шляхом встановлення чіткого переліку правових умов, підстав та процедур припинення прав на землю.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14> (дата звернення: 18.10.2023)

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1952-15> (дата звернення: 18.10.2023)

3. Платонова Є. О. Загальні умови та спеціальні підстави припинення прав на землю. Набуття і реалізація прав на землю в Україні: навчальний посібник [А. Й. Годованюк, І. І. Каракаш, Є. О. Платонова та ін.]; за ред. проф. І. І. Каракаша. Одеса: Юридична література, 2016. С. 249-267.

4. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 №

1559-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1559-17> (дата звернення: 18.10.2023)

5. Платонова Є. О. Правові підстави примусового припинення прав на земельну ділянку. Правове життя сучасної України: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019.Т.1. С. 622-624.

Леся ЦИМБАЛІСТ*
Студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Стаття присвячена правам людини в умовах розвитку інформаційних технологій. Проаналізовано, що особисті права і свободи людини є невід'ємними від безпеки людини, суспільства і держави. Зокрема визначені стандарти прав людини у сфері сучасних інформаційних технологій. Наведено приклади порушення прав людини з використанням цифрових технологій, в тому числі й штучного інтелекту.

Abstract. The article is sanctified to the human rights in the conditions of development of information technologies. It is analysed, that the personal rights and freedoms of man are inalienable from safety of man, society and state. In particular certain standards of human rights are in the field of modern information technologies. Examples of neglect and violation of human rights are made with the use of digital technologies, including artificial intelligence.

Вступ. Основні права людини вперше були запропоновані на міжнародному рівні в грудні 1948 року та зафіксовані у Загальній декларації прав людини, ухваленій і проголошеній Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, прийнята урядами держав-членів Ради Європи у Римі 4 листопада 1950 року, відображає подальше уточнення основних прав людини і, що найважливіше, визначення механізмів захисту.

Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 року, тому для України Конвенція набула чинності 11 вересня 1997 року.

Тобто аж через 18,5 років Україна визнала верховенство «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» у системі національного законодавства у цій сфері.

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права Правдок А.Л.

За останні десять років темпи змін, що відбуваються у сферах життя, соціального розвитку, економіки, освіти, менеджменту, адміністрування та діяльності міжнародних неурядових організацій стали все швидшими. І з кожним роком коливання стають все більш вираженими. Причиною такого збільшення є процеси поширення інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет, глобалізація та формальна інтеграція у вигляді взаємопроникнення цифрових екосистем до будь-якої довільної галузі.

Вчені вважають, що в сучасному світі інформаційно-комунікаційні технології становлять нову технологічну основу суспільства і визначають перспективні віхи, тенденції та сплески людської діяльності на кожному етапі абстракції у світовому вимірі.

Сьогодні впровадження інноваційних технологій Інтернету речей є звичайною справою у світовій практиці, яка познає такі частини інтелекту, як створення термінології та практичних розробок в контексті «розумний». («розумний будинок», «розумний транспорт», «розумне виробництво», «розумна медицина», «розумне сільське господарство» тощо). Унікальний науковий потенціал технологій Інтернету речей сприяє сталому розвитку опорних секторів і галузей в цілому [1, с. 145].

Активне використання інформаційних технологій в різних напрямках життєдіяльності людини зумовило постановку питання про необхідність прав і свобод людини та громадянина, особливо виокремило поняття інформаційні права і свободи людини. Узагальнюючи різні підходи, визначено, що глобалізація прав людини – це процес впливу на права людини різних чинників та факторів міжнародного значення (політичних, соціальних, економічних, інформаційних тощо) в окремих країнах; взаємозалежність соціального стану індивіда від життя народів та людства в цілому та навпаки.

Глобалізація є не просто економічним процесом, а включає різні аспекти, які впливають на здійснення у повному обсязі всіх прав людини і основних свобод [2, с.56].

Виклад основного матеріалу. Особисті права і свободи людини, як відомо, є невіддільні від безпеки людини, суспільства і країни. У цьому випадку актуальним стає питання про те, як знайти баланс між захистом приватності (зокрема, інформаційної приватності життя людини) та необхідністю захисту інформації та національної безпеки. Іншими словами, в умовах верховенства права та розвитку інформаційного суспільства обмеження довільного поведіння з правами людини, особливо в інформаційній сфері, мають бути передбачені законом. Це конкретне питання стає ще більш актуальним в сучасних умовах інформаційної трансформації та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з карантинном, військовим станом та обмежувальними заходами, які виявляють деякі важливі питання, які потребують термінового вирішення.

Застосування інформаційних технологій спричинило процес революційних змін у сучасному суспільстві – так звану інформаційну революцію та інформаційну трансформацію суспільних відносин, які проявляються у

застосуванні сучасних інформаційних технологій у різних сферах людської діяльності і як фактор динамічного розвитку привели до створення інформаційної економіки, формування інститутів інформаційного права на базі використання соціальних мереж, Інтернету, інших інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Варто зазначити, що про інформаційні права в чистому вигляді людство заговорило відносно нещодавно, адже вони вважаються правами четвертого покоління прав людства. Ці права ще часто виокремлюють в комплекс віртуальних прав. Як зазначає Маляренко Т., безпека людини і права людини є тісно пов'язаними. Вона базується на забезпеченні прав людини, а також враховує права людини “третього покоління”, в тому числі право на розвиток і право на мир [4, с. 17].

Яскравим прикладом інформаційних прав є ст. 12 Загальної декларації прав людини, яка виокремлює свободу від втручання в особисте і сімейне життя, від посягання на недоторканність житла, таємницю кореспонденції. Очевидно, що в частині про таємницю кореспонденції є чітко виражене право на приватність.

Термін «цифрові права людини» охоплює фактично два розуміння. У першому ним називають усі ті права, здійснення та захист яких тісно пов'язаний сьогодні з використанням цифрових інструментів або має суттєву онлайн-складову. У другому – лише ті права, які виникають або починають претендувати на статус фундаментальних у цифрову епоху. Тому до цифрових відносять і такі фундаментальні права, як свобода вираження думки і слова, приватність, право на інформацію, право на участь в управлінні державними справами тощо, і такі, як право бути забутим, право на анонімність чи навіть право на Інтернет [5, с.21].

Ще одним важливим напрямком в даному дослідженні є питання використання штучного інтелекту. Штучний інтелект як один з провідних техногенних винаходів, схильний до самооновлення та імітації поведінкових алгоритмів. Сучасні методи аналізу даних машинного навчання і технологій штучного інтелекту відкрили можливість створення програм, які в процесі самонавчання стають незалежними від свого творця. Такі програми можуть генерувати результати, що не охоплювалися задумом розробника, але стали можливі завдяки узагальнюючій здатності, котра лежить в основі їхнього алгоритму або програмного коду. Проблематика адаптації правового регулювання розвитку штучного інтелекту стосується доцільності заборони (обмеження) наукових розробок у даній сфері. Розуміючи небезпеки некерованого розвитку штучного інтелекту деякі вчені наполягають на забороні відповідних досліджень та контролі за поширенням технологій настільки суворим як в атомній енергетиці [6, с. 100]. Попри ризик небезпек, абсолютна заборона розробки систем штучного інтелекту є неможливою, правове регулювання в даній сфері має забезпечувати стимулювання соціально-ефективного використання технологій та мінімізацію ризиків зловживання технологією.

Штучний інтелект як один з провідних техногенних винаходів схильний до самооновлення та імітації поведінкових алгоритмів. Це має своє відображення в конкретних випадках ігнорування прав людини, наприклад, права на свободу вираження поглядів, адже у складі інформаційних корпорацій-гігантів (Facebook, YouTube) завжди діють і виконують моніторинг механізмів визначення та фільтрації контенту із закликами до насилля. Однак немає інформації про те, які процедури і критерії застосовуються для визначення такого контенту, а також про те, які відео мають «явно незаконний контент» [7, с. 11].

Ступінь глобалізації та швидкість поширення інформації призвели до того, що зараз приватність і конфіденційність під загрозою. Причому це пов'язано не тільки з активними користувачами Інтернету, а й суспільством в цілому: будь-хто може стати жертвою злочинного використання персональними даними. По-перше, необхідно вжити заходів обережності, які мають на меті запобігання загрозам особистим і культурним правам людини. На цій основі працює технологія DeepFake - це комбінація двох понять: «глибоке навчання» і «підробка», отже- це методика синтезу зображення, заснована на штучному інтелекті. DeepFake — це методика створення та публікації неправдивої інформації у вигляді відео, аудіо та фотографій.

В сучасній науковій літературі виокремлені та досліджуються такі нові права, і як право бути забутим, право на анонімність, право на захист персональних даних, право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань; права, пов'язані із захистом генетичної інформації; права на участь в обороті майна в цифровій сфері тощо [8,с.18].

Висновки. У процесі дослідження проблематики розкрито особливості права і свободи людини загалом та в умовах розвитку інформаційних технологій.

Трансформація суспільства обумовлена розвитком інформаційного суспільства та поступовим переходом до суспільства знань, впливом інформаційних технологій на всі суспільні процеси людства. Активне використання цифрових технологій в різних напрямках життєдіяльності зумовило постановку питання про необхідність і достатність прав та свобод людини і громадянина, та виокремило поняття цифрові права і свободи людини. Група цифрових прав є забезпеченням реалізації конституційних принципів у сфері демократичних інститутів нашої країни, тому категорія «електронна демократія» міцно інтегрована в використання сучасних конституцій і законів. Висновок полягає в тому, що забезпечення безпеки інформаційно-комунікаційного середовища стало пріоритетним напрямком науково-технічної діяльності, що потребує великої уваги та зусиль з боку людей, суспільства, органів влади та національного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Талапина Е. В. Еволюція прав людини в цифрову епоху. *Праці Інституту держави і права РАН*. 2019. № 3(14). С. 122-146

2. Хаустова М. Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації. *Вісник академії правових наук*, № 1. 2014. С. 54-64.
3. Гиляка О. С. Особливості забезпечення окремих прав людини в умовах цифрової трансформації/Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: Матеріали другої науково-практичної конференції. 21 травня 2020 р., м. Київ. / Упоряд. : В. Г. Пилипчук, О. В. Петришин. Київ, 2020. 376 с
4. Маляренко Т. Безпека людини у мінливому світі: монографія. Донецьк: ТОВ “Східний видавничий дім”.2013. 200 с.
5. Разметаєва Ю. С. Цифрові права людини та проблеми екстериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020.№4. С.18-23.
6. Карчевський М. В. Правове регулювання соціалізації штучного інтелекту. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 2(7). С. 99–108
7. Гончаренко С.В. Права людини інформаційної доби. *Вісник Академії адвокатури України*. 2005. № 3(17). С. 5–20
8. Петришин О.В., Гиляка О.С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Академії правових наук*. 2021.№1.С.15-23.

Каріна ЦІХОЦЬКА^{††*}
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкриті завдання та функції контролю за якістю вищої освіти в Україні. Зважаючи на окреслену мету завданнями статті є: 1) визначити поняття завдань контролю за якістю вищої освіти та виділити їх перелік; 2) сформувати визначення функцій контролю за якістю вищої освіти та навести їх різновиди.

Наукова новизна роботи визначається тим, що вона є першою науковою розробкою, в якій детально проаналізовано та наведено перелік завдань та функцій контролю за якістю вищої освіти в Україні.

Abstract. The article consists in revealing the tasks and functions of quality control of higher education in Ukraine. Taking into account the outlined goal, the tasks of the article are: 1) to define the concept of tasks of quality control of higher education

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

and highlight their list; 2) define the functions of quality control of higher education and list their types.

The scientific novelty of the work is determined by the fact that it is the first scientific development in which a list of tasks and functions of quality control of higher education in Ukraine is analyzed in detail.

Вступ. За внутрішніми особливостями, якими виступають завдання та функції, крім зовнішніх ознак, як то принципи, юридичні явища володіють численними характеристиками. В даному контексті, контроль за якістю вищої освіти також є предметом розгляду. Через визначення завдань та функцій у цьому контексті, можна отримати чітке розуміння спрямованості діяльності цієї категорії та очікуваних результатів від її реалізації. Додатково, завдання та функції надають різні теоретичні характеристики контролю, бо, незважаючи на спільні риси у вмісті цих категорій, кожна з них має свою власну юридичну природу. Отже, у цій статті ми приділимо увагу опису завдань та функцій контролю за якістю вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. При розгляді завдань контролю слід зазначити, що термін "завдання" має кілька значень: 1) обсяг роботи, справи, або інше завдання, передбачене наперед; настанова, розпорядження, доручення; 2) мета, якої досягають; те, що планують виконати; 3) проблема, яка потребує розв'язання або виконання [1, с.84]. У галузі права існують кілька підходів до визначення загальних завдань контролю. Наприклад, О. Ф. Андрійко вказує, що завдання контролю полягають в спостереженні та перевірці розвитку системи і всіх її елементів відповідно до визначених напрямів, а також у запобіганні можливим помилкам і суб'єктивним неправомірним діям, які суперечать або обмежують такий розвиток [2, с.343]. В. Г. Афанасьєв стверджує, що завдання контролю полягають у виявленні результатів впливу суб'єкта на об'єкт, припустимість відхилень від встановлених вимог, від прийнятих принципів управління та регулювання, визначення причин таких відхилень і шляхи подолання наявних труднощів для ефективного функціонування системи в цілому [3, с.17]. В розумінні В. А. Рульєва та С. О. Гуткевича основними завданнями контролю є: визначення факторів у зовнішньому і внутрішньому середовищі організації, які можуть суттєво впливати на її функціонування і розвиток, своєчасна реакція на них; виявлення неодмінних порушень і помилок у діяльності організації та оперативні заходи для їх усунення; оцінка роботи організації і її персоналу за певний період, ефективність та надійність системи управління нею; запобігання негативним результатам діяльності [4, с.24].

Дослідження показує, що завдання контролю якості вищої освіти в Україні наразі не мають належного наукового та законодавчого визначення. Більшість доктринальних підходів до цього питання різноманітні і пов'язані з областю застосування контролю. Це дозволяє припускати, що мети контрольної діяльності можуть відрізнятися в кожному окремому випадку в залежності від мети контролю.

У відміну від принципів контролю, які визначають загальну ідею контрольної діяльності, цілі контролю в кожному випадку мають свою унікальну специфіку, і тільки деякі з них властиві всім видам контролю. З цього випливаючи, завдання контролю за якістю вищої освіти в Україні включають такі стратегічні і тактичні цілі: забезпечення беззаперечного дотримання стандартів якості вищої освіти у діяльності закладів вищої освіти; системний моніторинг і аналіз діяльності цих закладів і інших відомств щодо її відповідності законодавству про якість вищої освіти; виявлення порушень законодавства про вищу освіту з боку цих закладів і інших відомств, зокрема відхилень від нормативно-визначених стандартів якості вищої освіти та освітньої діяльності; системний аналіз і перевірка дотримання ліцензійних умов у сфері якості вищої освіти та застосування заходів впливу на порушників цих умов; припинення порушень і притягнення порушників нормативно-визначених стандартів і вимог щодо якості вищої освіти і освітньої діяльності.

По переходу до аналізу функцій контролю якості вищої освіти в Україні слід відзначити, що це питання більш ретельно досліджене та вичерпно вивчене в науковому аспекті, ніж завдання. Термін "функція" походить від латинського коріння ("functio"), що означає діяльність, обов'язок, роботу, і визначається як зовнішній вияв властивостей об'єкта в даній системі відносин (наприклад, функція деталі в механізмі, функція організму, функція грошей, функція будь-якого чиновника, особи в сім'ї, індивіда в суспільстві і т. д.) [5, с. 56].

Функції контролю зазвичай вивчаються в сфері юридичних питань та відповідають деяким основним принципам, але мають певні відмінності. Наприклад, С. В. Сарана визначає їх як функції, що полягають у контролі за розподілом матеріальних і духовних цінностей [6, с.15]. Б. В. Новіков, Г. Ф. Сініок, П. В. Круш розглядають функцію контролю як характеристику управління, яка допомагає виявляти проблеми і коригувати діяльність організації до того, як вони стають кризовими. Один з ключових аспектів контролю полягає в тому, щоб визначити, який напрямок діяльності організації найбільше сприяє досягненню її загальної мети [7, с.225]. І. М. Шоробура, Є. В. Долинський та О. О. Долинська вказують, що контроль включає облік і аналіз фактичних результатів діяльності всіх підрозділів вищого навчального закладу, порівняння їх з плановими показниками, виявлення відхилень і аналіз їхніх причин, розробку заходів для досягнення поставленої мети [8, с. 99].

Отже, функції контролю якості вищої освіти в Україні можна розглядати як систему нормативно-визначених завдань управління для забезпечення високого рівня якості вищої освіти в Україні.

Щодо класифікації функцій контролю, то в літературі виділяють «регулюючу», «каральну» та «відновлюючу» [9, с. 431]. Існують і інші підходи, наприклад, Н. В. Карнарук запропонувала такі функції: інформаційна, аналітична, корекційна, методологічна, профілактична, правоохоронна, відновлююча [10, с. 45]. У. О. Марчук та А. А. Романчук розглядають зміст функцій контролю з управлінської точки зору і виділяють:

- інформаційна – забезпечення достовірною інформацією для управління;

- профілактична – запобігання порушенням шляхом впливу на поведінку людей і збереження майна;
- інструктивна – надання рекомендацій з питань контролю;
- охоронна – відновлення порушеного стану об'єкта [11, с. 34].

Підхід М. Клімаса до класифікації функцій контролю можна вважати особливим. Він виділяє такі функції:

- Охоронна (профілактична): забезпечує уникнення зменшення результативності діяльності, включаючи матеріальні та нематеріальні втрати, такі як погана якість продукції і недоцільне використання кадрів.
- Креативна (надихаюча): спонукає та ініціює дії, що призводять до зростання реального функціонування фірми [12, с. 56].

В. Л. Ортинський, розглядаючи контроль за роботою закладів вищої освіти, виділяє такі функції:

- 1) Діагностична: допомагає з'ясувати об'єктивний рівень професійних знань, навичок і вмінь персоналу закладу освіти.
- 2) Корегувальна: вносить зміни в процес навчально-пізнавальної діяльності на основі об'єктивної оцінки попередніх знань, навичок і вмінь.
- 3) Оцінювальна: вимірює та оцінює професійний рівень персоналу закладу вищої освіти.
- 4) Мобілізуюча: підсилює моральні, інтелектуальні та фізичні зусилля персоналу закладу вищої освіти для усунення недоліків або досягнення нових успіхів в освітній діяльності [13, с. 132].

Аналіз цих підходів до класифікації функцій контролю показує, що науковці часто розглядають напрями контролю як завдання, що може призвести до суперечностей між двома цими категоріями. Також, не всі вчені враховують унікальність кожного виду контрольної діяльності при виділенні функцій. Ураховуючи це, ми розробили власний підхід до системи функцій контролю якості вищої освіти в Україні, яка включає такі функціональні напрями.

1) Стимулююча функція. Згідно з визначенням О. Г. Стрельченка, стимулювання представляє собою вплив на свідомість та психіку людини, спрямований на реалізацію суб'єктивного права або отримання винагороди за соціально-активну правомірну поведінку. Цей вплив спонукає до виконання конкретних справ і здобуття матеріального та морального визнання [14, с.8]. Інакше кажучи, стимулювання – це спроба активізувати особу або процес. У контексті контролю за якістю вищої освіти в Україні стимулювання виражається в самому факті існування такого контролю, оскільки наявність вимог і стандартів, для порушення яких передбачені юридичні наслідки, сприяє належному дотриманню стандартів якості вищої освіти на всіх рівнях її управління.

2) Стабілізуюча функція. Вища освіта, так само як і освіта взагалі, завжди на межі теорії та практики, і це постійно супроводжується інноваціями. Інновації можуть мати і позитивний, і негативний вплив, і в результаті цього можуть зашкодити освітньому процесу та наданню суспільству України якісних знань.

У цьому контексті контроль виступає як "буфер", що обмежує будь-які зміни в галузі вищої освіти, щоб вони не порушували існуючі нормативні стандарти.

3) Виховна функція. Заходи, що застосовуються в рамках контролю якості вищої освіти в Україні, спрямовані не лише на карання за порушення вимог законодавства, але й служать сигналом для всіх інших суб'єктів, що дотримання нормативних правил у галузі освіти є обов'язковим.

4) Відновлююча функція. Порушення стандартів і вимог якості освіти призводить до загального порушення правового режиму освітнього процесу в межах окремого закладу вищої освіти. У цьому випадку контроль виступає як засіб відновлення належного юридичного режиму якості освіти та, при необхідності, захист прав і законних інтересів відповідних суб'єктів.

5) Інноваційна функція. Контроль якості вищої освіти в Україні передбачає не лише виявлення порушень вимог законодавчих стандартів та їх припинення, але і включає роботу щодо встановлення причин таких порушень та розробки юридичних підходів до їх вирішення.

6) Інформаційна функція. Контроль якості вищої освіти в Україні повинен бути проведений гласно та прозоро. Таким чином, відповідні суб'єкти, які допустили порушення вимог законодавства в галузі якості освіти, повинні бути повідомлені про сутність своїх порушень, на основі чого вони можуть вживати превентивних заходів для уникнення подібних порушень у майбутньому.

Висновки. Отже, на основі проведеного наукового дослідження, нам вдалось виявити значущий недолік чинного законодавства в сфері вищої освіти, який полягає у відсутності норм, що регулювали б вказані складові контрольної діяльності досліджуваного виду. Для виправлення цього негативного аспекту ми вважаємо за доцільне прийняти окремий Закон України "Про контроль якості вищої освіти", в якому необхідно визначити перелік завдань та функцій контролю за якістю вищої освіти. На наш погляд, такий підхід сприятиме підвищенню рівня цільовості та ефективності правового регулювання контролю і відкриє юридичні можливості для вдосконалення механізмів його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Лютіков П. С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: дисертація / П. С. Лютіков // Запоріжжя: Запорізький національний університет Міністерства освіти і науки України. 2019. 212 с.

2. Андрійко О. Ф. Призначення і функції державного контролю / Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / О. Ф. Андрійко; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Факт, 2019. С. 342–346.

3. Синчук В. Л. Завдання контролю за діяльністю органів прокуратури / В.Л. Синчук // Європейські перспективи. 2019. № 4. С.16-21.

4. Рудьєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент: навчальний посібник / В.А. Рудьєв, С. О. Гуткевич // К.: Центр учбової літератури, 2021. 312 с.

5. Тематичний глосарій по філософії. Библиография: Вирич В. Н. Тематический глоссарий по философии. «Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина». Кафедра философии. - Брест. 2020.- 280 с.
6. Сарана С. В. Фінансове право України: Навч. посібник. Полтава: Полтавський інститут економіки і права Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2020. 567 с.
7. Новіков Б. В., Сініок Г. Ф., Круш П. В. Основи адміністративного менеджменту: Навч. посіб. - К. Центр навчальної літератури», 2019. 560 с.
8. Шоробура І. М., Долинський Є. В., Долинська О. О. Менеджмент вищої освіти: навчальний посібник / І. М. Шоробура, Є. В. Долинський, О. О. Долинська // Хмельницький: Заколотний М. І., 2019. 256 с.
9. Виконавча влада і адміністративне право/ За заг. ред. В.Б.Авер'янова. К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2022. 668 с.
10. Карнарук Н. В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні: дисертація / Н. В. Корнарук // Ірпінь: Національний університет державної податкової служби України. 2020. 185 с.
11. Марчук У. О., Романчук А. А. Функції контролю в системі управління підприємством / У. О. Марчук, А. А. Романчук // Економіка, фінанси, право. 2020. №1. С.31-34.
12. Ортинський В. Д. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / В.Д. Ортинський // К.: Центр учбової літератури. 2019. 472 с.
13. Стрельченко О. Г. Заохочення як метод управління у сфері охорони здоров'я: дисертація / О. Г. Стрельченко // Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2019. 19 с.

Каріна ЦІХОЦЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ В РАЙОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

***Анотація.** В цій статті розглядається надзвичайно важливу проблему зникнення осіб безвісти в контексті збройних конфліктів. Автори досліджують різні аспекти цієї проблеми, включаючи її масштаби, причини та наслідки. Стаття аналізує труднощі та виклики, з якими стикаються родичі зниклих осіб, а також органи правопорядку та громадські організації, що займаються розшуком. Дослідження надає важливий інсайт у сферу прав людини та міжнародного гуманітарного права, а також визначає шляхи поліпшення*

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

спроможностей суспільства в реагуванні на цю проблему. Стаття закликає до співпраці між державами, громадськими організаціями та міжнародними установами з метою вирішення проблеми зникнення осіб безвісти в зоні збройного конфлікту та запобігання подібним ситуаціям у майбутньому.

***Abstract.** This article examines the actual and extremely important problem of missing persons in the context of armed conflicts. The authors explore various aspects of this problem, including its scope, causes and consequences. The article analyzes the difficulties and challenges faced by relatives of missing persons, as well as law enforcement agencies and community organizations involved in the search. The study provides important insight into the field of human rights and international humanitarian law, and also identifies ways to improve society's ability to respond to this problem. The article calls for cooperation between states, public organizations and international institutions in order to solve the problem of the disappearance of missing persons in the zone of armed conflict and prevent similar situations in the future.*

Вступ. В районах збройних конфліктів, де війна та насильство стають частиною повсякденного життя, однією з найбільш вразливих груп населення є ті, хто зник безвісти. Це проблема, що вимагає негайного уваги та розв'язання, адже вона порушує не лише основні права людини, але й лишає глибокий слід на суспільстві та його структурах.

Спільно з рідом кількості збройних конфліктів по всьому світу збільшується і кількість осіб, які зникли безвісти внаслідок цих конфліктів. Часто такі зниклі особи - це цивільні, які опинилися у середині вогненної лінії або стали жертвами викрадень та заборонених практик. Від родичів та близьких таких осіб знімаються можливість спілкування та визнання статусу своїх рідних, що викликає не лише фізичну, але й емоційну кризу.

У даній статті ми спробуємо проаналізувати ключові проблеми та виклики, пов'язані із здійсненням розшуку осіб, зниклих безвісти в районах збройних конфліктів. Ми розглянемо масштаби цієї проблеми, розглянемо можливі причини зникнення осіб та їх наслідки для суспільства. Також ми вивчимо роль родичів, громадських організацій та міжнародних установ у процесі розшуку та реабілітації зниклих осіб.

Ця тема має важливе гуманітарне та правозахисне значення, а також стосується дотримання міжнародних стандартів прав людини та гуманітарного права. Розглядаючи її детально, ми намагатимемося знайти шляхи поліпшення спроможностей суспільства та міжнародної спільноти у реагуванні на цю проблему та врегулюванні конфліктів, що лежать в її основі.

Виклад основного матеріалу. З моменту повного вторгнення країни-агресора на територію України, проблема забезпечення прав та свобод особи набула ще більшого загострення. Один з ключових аспектів цієї проблеми полягає у помітному зростанні кількості осіб, які зникли безвісти. Особливо надскладною стає ситуація з розшуком тих, хто зник безвісти в районах

активних бойових дій. Згідно зі статистикою, починаючи з моменту початку повномасштабного вторгнення в Україну, загалом зникли безвісти близько 15 000 осіб. Серед них не лише військові та цивільні особи, але також неповнолітні. Ці вражаючі цифри були оприлюднені у інтерв'ю радника-уповноваженого Президента України з питань прав захисників, Альони Вербицької, яке було опубліковано 30 грудня 2022 року [1].

Проблема розшуку зниклих осіб завжди викликала інтерес серед науковців різних галузей права та галузей знань, таких як криміналістика, кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність і багато інших. Деякі з вчених, як-от О. В. Лазукова, Г. К. Тетерятник, Л. І. Фесечко та інші, приділяли увагу цій проблемі у своїх наукових дослідженнях.

Проте слід відзначити, що більшість цих досліджень проводилася в мирний час, і вони не враховували особливостей розшуку зниклих осіб у воєнний період, коли діють воєнний стан і активні бойові дії. Однак варто підкреслити, що розшук безвісти зниклих осіб в умовах воєнного конфлікту має свою власну специфіку, яку обов'язково слід враховувати при здійсненні розшуку.

Однією з ключових проблем у цьому контексті є визначення терміну "зниклий безвісти". Це поняття набуває важливого значення в кримінальних розслідуваннях, оскільки у випадку зникнення особи, її родичі та близькі звертаються до правоохоронних органів з проханням розшукати її. У деяких випадках це може вимагати внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочаття попереднього слідства, оскільки обставини зникнення можуть вказувати на можливість вчинення щодо цієї особи воєнних злочинів.

У цьому контексті Л. І. Фесечко, досліджуючи особливості пошуку осіб, які зникли безвісти через збройний конфлікт, пропонує таке визначення поняття: "особи, зниклі безвісти" - це особи, чії родини не мають інформації про їхнє місцезнаходження після їхнього зникнення під час збройного конфлікту або ситуації насильства всередині країни. Однак автор визнає, що це офіційне визначення не відображає відчаю та страждань родин, які прагнуть знайти інформацію про своїх рідних, не знають, чи живі вони чи померли, і не можуть забути жахливих подій, які зруйнували їхнє життя [2, 403].

У статті 1 Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин" містяться ряд визначень. Зокрема, тут роз'яснено поняття "особа, зникла безвісти" і "особа, зникла безвісти за особливих обставин". Відповідно до цього Закону, "особа, зникла безвісти" - це фізична особа, про яку відсутня інформація щодо її місцеперебування на момент подання заяви про її розшук. "Особою, що зникла безвісти за особливих обставин", визнається особа, яка зникла безвісти в зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного або техногенного характеру [3].

Проте можна стверджувати, що ці визначення понять не є вичерпними та не відображають у повній мірі потреби правозастосовної практики. Для

отримання більш докладного розуміння цих понять, варто звернутися до законодавства.

Поняття "збройний конфлікт" визначено в пункті 7 частини 1 статті 1 Закону України "Про національну безпеку України". Це означає "збройний конфлікт між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами на території однієї держави, як правило, з підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)" [4]. Щодо визначення поняття "воєнні дії", то в законі України "Про оборону України" міститься наступний опис: "воєнні дії - організоване застосування сил оборони та сил безпеки для виконання завдань з оборони України" [5].

Деякі положення Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин" викликають критику з боку деяких науковців, таких як Д. Бойчук та М. Перепелиця. В їхній статті вказується, що ці визначення не враховують усіх можливих обставин, при яких особи можуть зникнути безвісти, не уточнюють терміни подання заяви про зникнення особи безвісти, і не вказують, протягом якого періоду не повинно бути інформації про місцезнаходження особи. Також зауважується, що Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, не є загальнодоступним [6, с.115].

Незважаючи на те, що ця стаття була опублікована ще у 2019 році, ці побічні зауваження залишаються актуальними і на сучасний момент. Однак за цей час в Україні було впроваджено систему Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Наразі ця послуга доступна, але не є безоплатною. Незважаючи на те, що вартість є відносно невеликою (починаючи з 79 гривень за день), не кожна особа може здійснити платіж через електронну платіжну систему, що означає, що законодавцем не були враховані можливості літніх громадян.

В сучасний момент особливо актуальним є питання строку відсутності інформації про місцезнаходження зниклої безвісти особи для родичів та близьких. Часто випадають ситуації, коли родичі осіб, які зараз захищають територіальну цілісність нашої держави, звертаються до відповідних органів після 1-2 тижнів відсутності зв'язку з можливими "зниклими безвісти", але не отримують жодної допомоги.

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що Закон України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин" потребує вдосконалення окремих його положень. Зокрема, доцільно розглянути наступні пункти: 1) врахувати всі можливі обставини, за яких особи можуть зникнути безвісти, та їх конкретизувати; 2) визначити термін, протягом якого не повинно бути інформації про місцезнаходження особи; 3) забезпечити родичів і близьких інформацією про місцезнаходження особи, яка потенційно може зникнути безвісти; 4) забезпечити загальнодоступний доступ до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин для всіх верств населення держави.

Висновки. У статті обговорено проблеми, пов'язані з розшуком осіб, зниклих безвісти, в районі збройних конфліктів, зокрема в контексті України. Незважаючи на те, що Закон України "Про правовий статус осіб, зниклих

безвісти за особливих обставин" був прийнятий у 2019 році, ці питання залишаються актуальними навіть на сьогоднішній день.

Однією з ключових проблем є доступність послуги розшуку осіб, зниклих безвісти, через Єдиний реєстр. Хоча ця послуга стала доступною, вона не є безкоштовною, що може створювати труднощі для окремих верств населення, зокрема для літніх громадян, які не завжди можуть користуватися електронними платіжними системами. Важливо враховувати інклюзивність та доступність цих послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього віку та технічних можливостей.

Другою важливою проблемою є строк відсутності відомостей про місцезнаходження зниклої безвісти особи, який визначається як норма в законодавстві. Зокрема, виникають ситуації, коли родичі осіб, що захищають територіальну цілісність країни, звертаються до відповідних органів через 1-2 тижні відсутності зв'язку з "зниклими безвісти", але не отримують належної допомоги. Важливо визначити адекватний строк, який враховуватиме особливості ситуацій та дозволить родичам отримати необхідну допомогу якнайшвидше.

Крім того, важливо розглянути можливість конкретизації понять, пов'язаних із зникненням безвісти осіб, в законодавстві. Потрібно враховувати всі можливі обставини, за яких особи можуть зникнути безвісти, та визначити їх конкретні параметри. Це сприятиме уточненню норм та полегшить розуміння і використання їх в правозастосовній практиці.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що законодавство України в галузі розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, потребує подальшого вдосконалення. Це стосується як доступності послуг та врахування потреб різних верств населення, так і конкретизації норм та термінів. Зміни у законодавстві допоможуть покращити роботу органів правопорядку та сприятимуть більш ефективному розшуку осіб, зниклих безвісти, особливо в умовах збройних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Вербицька А. Під час війни зникли безвісти 15000 українців. Інтерв'ю спілкувався Redaktions Netzwerk Deutschland (RND). Суспільство Україна. 2022. 30 груд. URL: <https://www.dw.com/uk/pid-cas-vijni-znikli-bezvisti-15-tisac-ukrainciv/a-64248895>.

2. Фесечко Л. І. Пошук осіб, зниклих безвісти внаслідок збройного конфлікту. Актуальні проблеми політики. 2009. Вип. 37. С. 401–410. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/325>.

3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Документ 2505-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 27 квіт. 2022 р., підстава 2191-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.

4. Закон України «Про національну безпеку України». Документ 2469-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 15 черв. 2022 р., підстава 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Закон України «Про оборону України». Документ 1932-XII, чинний, поточна редакція. Редакція від 1 січ. 2023 р., підстава 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

6. Перепелиця М., Бойчук Д. Особливості набуття правового статусу особи, зниклої без-вісти. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Вип 3 (19). С. 113-120.

Анна ЧОРНА*
студентка II курсу
факультету менеджменту та права
Вінницького національного
аграрного університету

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Сучасне міжнародне право перебуває в стані змін внаслідок змін у геополітичному порядку. У даній статті обговорюється нормативна еволюція концепції міжнародного права про мир від мирного співіснування до поточної ідентифікації права на мир Також проаналізовано, що міжнародне право має за мету обмежити право держави на ведення війни і перетворити координацію дій суверенних держав на систем співробітництва та досягнення спільної вигоди. Співробітництво між державами полягає не лише досягнення міжнародного миру та безпеки, а й сприяння здійсненню соціальних та політичних ідей, що виражається в поширенні міжнародних всесвітніх і регіональних організацій. Правовий статус окремого індивіда в міжнародному праві під час збройних конфліктів є значно підвищеним, що проявляється у створенні міжнародно-правового механізму захисту прав людини. В результаті проведеного аналізу зроблено висновки про важливість існування міжнародного права, його вплив на міждержавні відносини у стані збройного конфлікту та вагоме значення міжнародних організацій при врегулюванні збройних конфліктів.

Abstract. Modern international law is in a state of change due to changes in the geopolitical order. This article discusses the normative evolution of the concept of international peace law from peaceful coexistence to the current identification of the right to peace. It is also analyzed that international law aims to limit the state's right to wage war and transform the coordination of actions of sovereign states into systems of cooperation and the achievement of common benefit. Cooperation between states consists not only in achieving international peace and security, but also in promoting the implementation of social and political ideas, which is expressed in the spread of

* Науковий керівник к.ю.н, доцент кафедри права Правдюк А.Л.

international global and regional organizations. The legal status of an individual in international law during armed conflicts is significantly increased, which is manifested in the creation of an international legal mechanism for the protection of human rights. As a result of the analysis, conclusions were drawn about the importance of the existence of international law, its influence on interstate relations in the state of armed conflict, and the significant importance of international organizations in the settlement of armed conflicts.

Метою статті є висвітлення феномену міжнародного права в контексті забезпечення міждержавної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Існує багато визначень і теорій міжнародного права, і згідно з одним із цих визначень, міжнародне право – це система договорів і угод між державами, яка регулює, як країни взаємодіють з іншими державами, громадянами інших держав і підприємствами інших країн. За видами міжнародного права його можна розділити на дві суттєві категорії: міжнародне приватне та публічне право.

З іншого боку, міжнародне право – це не що інше, як набір правил, що регулюють і стосуються взаємних відносин між країнами. Країни визнають ці правила як юридично обов'язкові, і як такі вони застосовуються до всіх країн незалежно від державних кордонів.

Міжнародне право цілком можна визначити складовою глобального порядком. Лідерство у боротьбі з чинниками, що порушують глобальний порядок, є природною нормою міжнародного права. Принципи, що лежать в основі міжнародного права та дипломатії, базуються на загальноновизнаних цінностях і моральних нормах. Міжнародне право та дипломатія також представляють суть прогресу цивілізації до світу, де панує закон, а не світ, яким керує сила. Щоб досягти цього, потрібні були тисячі років зусиль, сотні війн і мільйони життів. Таким чином, це дуже дорогоцінний набуток усіх людей, який потрібно ретельно захищати. Міжнародне право є важливим інструментом для запобігання війни. Війна була невід'ємною частиною людського життя протягом тисячоліть, але тепер її скасування в сучасному світі є необхідністю. Оскільки зброя масового знищення стає дедалі доступнішою для державних і недержавних суб'єктів, загроза для мирного світу, втягнутого в катастрофічний конфлікт, настільки велика, що сама цивілізація опинилася під загрозою.

Сьогодні міжнародне право та дипломатія сприяють активній співпраці між національними державами. Міжнародне право та дипломатія встановлює набір фундаментальних норм, згідно з якими національні держави мають здійснювати свою внутрішню поведінку та зовнішні відносини. Що стосується внутрішньої поведінки, міжнародні стандарти регулюють такі речі, як навколишнє середовище, здоров'я, промисловість, поштові послуги, транспорт і стандарти безпеки праці. Десятки міжнародних договорів про права людини також визначають політичні, громадянські, соціальні, економічні та культурні права, які мають поважатися в рамках національних правових систем. Стосовно зовнішньої поведінки, такої як застосування сили, мирне вирішення суперечок,

примирення, арбітраж, переговори, посередництво та судові врегулювання, усі країни повинні дотримуватися стандартів, викладених у Статуті ООН та інших міжнародних документах.

Найбільш авторитетне положення про джерела міжнародного права і дипломатії міститься в статті 38 (1) Статуту Міжнародного Суду ООН, що є невід'ємною частиною Статуту ООН. Статут визначає п'ять джерел:

1. Договори (Конвенції)
2. Міжнародне звичаєве право
3. Загальні принципи права, визнані всіма державами.
4. Судові рішення
5. Вчення найвищої кваліфікації юристів

Договори, які також називають конвенціями, викладають у письмовій формі те, що було погоджено між державами. Вони є обов'язковими, тому що один із основних принципів міжнародного права полягає в тому, що договори є обов'язковими для держав, які є їх учасниками, відповідно до принципу *pauci sunt servanda*, що означає, що угоди повинні дотримуватися. Однак договори є лише одним із джерел, викладених у Статуті, всупереч поширеній, але помилковій думці, що міжнародне право міститься лише в договорах. Договори виражають лише меншу частину сукупності принципів, які складають міжнародне право.

Міжнародне звичаєве право складається з правил і принципів, заснованих на загальній практиці, прийнятій у всьому світі як обов'язковій. Це право частково відображає універсальні моральні цінності, що лежать в основі, наприклад, заборона геноциду та тортур.

Загальні принципи права, визнані всіма націями, означають загальні принципи, визнані всіма правовими системами, знову ж таки відображаючи загальноприйняті стандарти та концепції.

Система колективної безпеки ООН базується на взаємодоповнюючому характері двох фундаментальних структурних критеріїв, а саме: а) світ має сприйматися усіма учасниками системи як неподільне ціле; б) агресор має бути ідентифікованим [2, с. 74].

Проте, ні Ліга Націй, ні Організація Об'єднаних Націй не змогли успішно застосувати принцип запобігання агресії через конфлікт інтересів між державами, особливо між «великими» державами. Наявність таких конфліктів фактично було визнано в інституціоналізованих домовленостях цих світових організацій. Згідно Пакту Ліги Націй відповідь на агресію залишалася на вирішення держав-членів (стаття 16, пункт 3, зі змінами) Тлумачними постановами, прийнятими в 1921 р.); відповідно до Статуту ООН будь-який постійний член Ради Безпеки може накладати вето на колективні дії (стаття 27, пункт 3) [3, с. 126].

Разом з ООН існують й інші впливові міжнародні організації, які мають багато різних механізмів для вирішення або зменшення негативного впливу збройних конфліктів відповідно до міжнародного права, зокрема Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ), Європейський союз (ЄС),

Організація Північноатлантичного Договору (НАТО), Рада Європи (РЄ) та Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ).

Організація з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ) – це міжурядова організація, до сфери діяльності якої входить політичний діалог з широкого кола питань безпеки та платформа спільних дій для покращення життя людей і громад. Підхід до безпеки ОБСЄ охоплює військово-політичний, економічний, екологічний і гуманітарний виміри, а також допомагає подолати розбіжності та побудувати довіру між державами шляхом співпраці у попередженні конфліктів, врегулюванні криз і відновленні після конфліктів. ОБСЄ займається питаннями щодо контролю над озброєннями, запобігання тероризму, енергетичної безпеки, запобігання торгівлі людьми, поширенням демократії, додержання свободи ЗМІ та питаннями дотримання прав національних меншин. ОБСЄ декламує, що демократичний контроль за сферою безпеки вважається важливим елементом стабільності та безпеки [3, с. 119].

Метою створення та діяльності ЄС як організації, заснованою після Другої Світової війни полягає в сприянні економічній співпраці, а значить, уникнення конфліктів. Людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права і дотримання прав людини є фундаментальними цінностями ЄС. Також ЄС як організація бере активну участь у заходах з реформування сфери безпеки, розроблених міжнародними організаціями. Крім того, країни-учасниці в силу свого членства і за власної волі беруть участь у численних ініціативах з реформування сфери безпеки, що здійснюються спільно з міжнародними організаціями. Відтак ЄС відіграє важливу роль у зусиллях ОБСЄ, Організації економічного співробітництва та розвитку, ООН, НАТО і Ради Європи з розробки норм і кращих практик демократичного урядування сектором безпеки [4, с. 38].

Функція НАТО у реформуванні сфери безпеки визначається процесом підготовки країн до членства та їх інтеграції до структур Альянсу після вступу. У НАТО демократичне керівництво сферою безпеки зробили одним з головних завдань для держав при розширенні. Питання реформування сфери безпеки також включають у себе миротворчу діяльність Альянсу. Окрім того, НАТО приділяє все більше уваги реформуванню сил безпеки у таких країнах, як Україна [5, с. 86].

Рада Європи одна з тих міжнародних організацій, яка створена для підтримки демократії та захисту прав людини і верховенства права у Європі.

Діяльність РЄ з урядування безпекою охоплює різні питання, в тому числі розбудову можливостей, слідчі та судові процедури, а також дорадчі та навчальні задачі. Важливою сферою дій РЄ є встановлення стандартів сфери безпеки. Крім того, РЄ забезпечує підзвітність діяльності сектору безпеки країн-учасниць і виконує важливу юридичну функцію, коли йдеться про порушення прав людини.

Що стосується запобігання збройним конфліктам, то МКЧХ не може відігравати роль у політичних переговорах, спрямованих на уникнення загрозливого збройного конфлікту, але іноді організація може зробити ефективний внесок через превентивну гуманітарну дипломатію, свої добрі

послуги та інноваційне використання власної ролі як нейтральний посередник. МКЧХ зобов'язується докладати всіх зусиль, які можуть сприяти запобіганню або врегулюванню можливих збройних конфліктів, перебуває у постійному та взаємному контакті з ООН в рамках її гуманітарної місії, а також брати участь у будь-яких відповідних заходах, спрямованих на досягнення цієї мети, за згодою із зацікавленими державами [6, с. 19].

Важливо зауважити, що під час збройних конфліктів сторони зазвичай звинувачують одна одну в порушеннях норм міжнародного гуманітарного права, передусім, для досягнення політичних, психологічних, пропагандистських чи інших цілей. Зокрема, вони можуть обмінюватись взаємними звинуваченнями з приводу того, як кожна з них тлумачить або застосовує міжнародно-правові норми. На наш погляд, ефективні розслідування повинні мати вирішальне значення для переконливого реагування на такі заяви. Вони також можуть знизити ризик того, що сторони почнуть скоювати дедалі більше нових правопорушень, посиляючись на поведінку противника з метою виправдання своїх дій.

Отже, міжнародне право через наявні норми зробило можливим створення міжнародних організацій, які мають відігравати значну роль у досягненні глобальної безпеки, у тому числі і у запобіганні воєн.

Згідно з п. 4 ст. 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй міжнародні відносини повинні ґрунтуватися на утриманні від загрози силою або її застосування, застосування або загрози силою проти політичної незалежності будь-якої держави, застосування або загрози силою в будь-який спосіб. Це означає, що всі держави-члени Організації Об'єднаних Націй повинні утримуватися від загрози силою або її застосування як засобу вирішення міжнародних суперечок, тим самим збільшуючи шанси на досягнення світового миру та безпеки.

Одним із фундаментальних принципів сучасного міжнародного права є принцип мирного вирішення міжнародних спорів. Механізм мирного врегулювання спорів розвивався, щоб прийняти конкретну формулу в Розділі VI Статуту ООН і стати невід'ємною частиною глобальної системи безпеки. Глобальна безпека базується не лише на стримуванні агресії, але й на спеціальному механізмі запобігання, встановленому міжнародним правом, який вимагає від сторін будь-якого конфлікту, який може загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, або намагається вирішити його шляхом переговорів, посередництва, арбітражу та судового врегулювання [8, с. 40].

Ще однією складовою права міжнародної безпеки є створення заходів по придушенню агресії. Основним завданням глобальної безпеки є мобілізація сил держав-членів ООН для придушення агресії за допомогою колективних рішень, починаючи від тимчасових заходів і закінчуючи рішучими примусовими заходами – з використанням збройних сил. Коли Рада Безпеки ООН визнає, що існує загроза миру, його порушення або наявний акт агресії, вона має право, користуючись широкими повноваженнями, прийняти резолюцію з описом розглянутого нею питання [9, с. 103].

Також ефективним механізмом забезпечення міжнародного миру є постконфліктне облаштування постраждалих територій та урядових приміщень. Цю нову місію РЄ впровадила після завершення «холодної війни», сили ООН займаються облаштуванням постраждалих територій та місць розташування органів самоврядування. Це є здебільшого превентивний механізм, а ніж силовий.

Таким чином, забезпечення миру та міжнародної безпеки значною мірою залежить від всеохоплюючого впливу та розвитку міжнародного гуманітарного права, яке об'єктивно сприяє єдності різних держав і народів, створенню універсального міжнародного правового порядку, в рамках якого здійснюється захист прав, свобод і інтересів людини, об'єктів культурної і природної спадщини та інших цивільних об'єктів, регламентація відносин, пов'язаних із застосуванням засобів і методів ведення збройної боротьби, утворення ефективної міжнародної системи протидії порушенням норм і принципів міжнародного гуманітарного права. У сучасному світі міжнародне гуманітарне право стало унікальним правовим феноменом та набуло найбільш універсальної інституційно-правової природи.

Висновки. На завершення можна зазначити, що хоча міжнародне право та дипломатія іноді підриваються, вони аж ніяк не безсилі та володіють, можливо, найбільшою владою в міжнародному суспільстві. Хоча ніхто не стане заперечувати важливість дипломатії та міжнародного права, адже саме міжнародні організації створюють їх і підтримують. Спроби зробити міжнародну систему менш анархічною, забезпечивши деякі закони та підґрунтя для відносин між державами, будуть успішними лише тоді, коли буде знайдено спосіб забезпечити виконання прийнятих законів.

На жаль, утопія міжнародного порядку залишається далекою мрією. Однак успіхи та невдачі міжнародного права та дипломатії подібні до тих, що відбуваються на внутрішньому рівні; деякі нації підкоряються через почуття моральної відповідальності, тоді як інші нехтують цим, не замислюючись про наслідки. Виявляється, що міжнародне право та дипломатія не в змозі повністю підтримувати міжнародний порядок, але це в будь-якому випадку краще, ніж це було б без будь-якого закону. Тим не менше, оскільки це відповідає їхнім інтересам, більшість держав насправді підкоряються міжнародному праву та дипломатії.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: прийнята і підписана 02.08.1949 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 17.10.2023).
2. Примуш Р. Б. Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 5-6. С. 71-75.
3. Dr. Derar Fares Masoud. The Effectiveness of International Law in Resolving International Armed Conflicts. Journal of Law, Policy and Globalization. Vol. 91, 2019. P. 117-129.

4. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОРМ Голембовська О. О.», 2018. 208 с.
5. Гбур З. В. Роль НАТО як оборонного союзу в безпеці Європи. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 9-10. С. 84-91.
6. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.
7. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві: монографія. Київ: Ліра-К, 2017. 292 с.
8. Войціховський, А. В. Міжнародне право : підручник. Х.: ХНУВС, 2020. 544 с.
9. Денисенко С. І. Проблеми застосування норм міжнародного гуманітарного права в сучасних збройних конфліктах. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19-20 травня 2022 р. Суми: Сумський державний університет, 2022. С. 103-107.

Тетяна ЧОРНЕНЬКА*
студентка II курсу
факультету менеджменту та права
Вінницького національного
аграрного університету
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА ЗМІЦНЕННІ СВІТОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ

***Анотація.** У статті досліджується формування міжнародних стратегій економічного розвитку. Спеціальна увага приділяється ролі міжнародних організацій в цьому процесі. При цьому аналізується діяльність таких міжнародних організацій як ООН, Світовий банк, МВФ, СОТ, ВОІВ. Підкреслюються факти впливу цих міжнародних організацій на стратегічний розвиток світової економіки. Показані етапи формування міжнародних стратегій економічного розвитку.*

***Abstract.** The article examines the formation of international economic development strategies. Special attention is paid to the role of international organizations in this process. At the same time, the activities of such international organizations as the UN, World Bank, IMF, WTO, WIPO are analyzed. The facts of*

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А.Л.

the influence of these international organizations on the strategic development of the world economy are emphasized. The stages of formation of international economic development strategies are shown.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство – це складний соціальний організм, що розвивається. Для ефективного врегулювання, раціонального розвитку суспільних відносин та недопущення різного роду розбіжностей, необхідний певний порядок з відповідними правовими умовами. Для цього і формується правопорядок, який включає два основні терміни: право і порядок. Сучасні міжнародні відносини характеризуються постійним розширенням сфер взаємодії держав, тому всі нові відносини стають предметом міжнародно-правового регулювання. Однією з таких порівняно нових організаційно-правових форм міждержавного співробітництва є міжнародні організації. Процес формування міжнародних стратегій економічного розвитку, міжнародного правопорядку в умовах сучасної глобалізації характеризується надзвичайною складністю. Тому питання формування цих стратегій суб'єктів глобальної економіки (держав, регіональних інтеграційних угруповань, ТНК тощо) на тривалий термін і з метою розв'язання важливих для всього світу проблем набуває особливої актуальності, а роль міжнародних економічних організацій у його вирішенні має науковий і практичний інтерес. Тобто, міжнародний правопорядок розглядають також як систему міжнародно-правових відносин, що формується на основі норм міжнародного права співтовариством держав, які мають за мету досягнення цілей закладених в цих нормах.

Аналіз останніх досліджень. Багато вчених присвятили увагу дослідженню діяльності міжнародних організацій. В. Колосова, І. Іванова, О. Шаров та Г. Марків досліджували співпрацю держав (також і України), з міжнародними фінансовими організаціями. Н. Патика вивчав вплив Світової організації торгівлі (СОТ) на розвиток країн-членів. Н. Мешко аналізував технологічну регіоналізацію світо-господарського розвитку, в рамках якої розглядав діяльність міжнародних організацій, які взяли на себе правові та організаційні функції регулювання питань у сфері інтелектуальної власності.

Мета статті: на основі аналізу цілей, принципів, функцій та фактів діяльності міжнародних організацій дослідити їх роль у забезпеченні та зміцненні світового правопорядку.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасної глобалізації виникли і отримали розвиток нові суб'єкти соціально-економічної діяльності, до яких відносяться і міжнародні організації. Міжнародна організація – це об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму або мету на підставі певних правил та процедур і діяльність яких виходить за межі національних кордонів. Особливістю міжнародних організацій як суб'єктів сучасної глобальної економіки є те, що вони, поряд з державними органами, є її регуляторами. Але на відміну від державних органів, міжнародні організації виконують регулюючі функції на наднаціональному рівні. Як регулятори міжнародні організації мають значний вплив на розвиток і спрямованість

світової економіки, оскільки вони залучають в упорядкований процес чимало держав. По суті, майже немає на світі держави, яка не була б членом якоїсь організації; більшість країн залучена до декількох організацій [1, с. 5; 2, с. 25-26].

Отже, міжнародні організації, об'єднуючи у своїх рамках економічний, політичний, науковий потенціал різних держав-членів, володіють великими можливостями й можуть здійснювати принциповий вплив на розвиток світової економіки, забезпечення та зміцнення світового правопорядку.

Тому їх можна визнати стратегічно важливими суб'єктами соціально-економічного розвитку. Під стратегією у даному випадку слід розуміти довгостроковий план або напрям розвитку з найважливішими установками, наприклад, з метою подолання несприятливого сьогоденішнього економічного стану й досягнення більш високих параметрів його розвитку. Сукупність заходів, спрямованих на досягнення цієї стратегічної мети, є стратегічною політикою міжнародних організацій [3, с. 9-11; 4, с. 419].

Економічна стратегія має декілька рівнів залежно від об'єкта, для якого вона призначена: стратегія окремої компанії, країни, регіонального інтеграційного угруповання (наприклад, ЄС), міжнародної економіки. Стратегії економічного розвитку розробляють також міжнародні організації; вони є своєрідними дороговказами при формуванні національних стратегій. А головне – ці стратегії певною мірою визначають напрями розвитку глобальної економіки, з дотриманням міжнародного правопорядку. Глобальні стратегії розробляються структурами ООН та іншими міжнародними організаціями.

Особливе місце серед всіх міжнародних організацій посідає Організація Об'єднаних Націй (ООН) – це глобальна, універсальна, багатофункціональна, міждержавна організація. Переважна більшість програм, комісій, спеціалізованих закладів, фондів ООН спрямована на регулювання економічного співробітництва між її членами. Серед спеціалізованих закладів є могутні організації, які беззаперечно керують сьогодні найважливішими сферами міжнародної економіки, – МВФ, Світовий банк, Світова організація торгівлі. В структурі ООН є органи, що регулюють міжнародні економічні відносини на галузевому рівні (Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) тощо), й такі, що координують співробітництво між країнами на регіональному рівні (регіональні комісії Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОР)). ООН своєчасно реагує на політичні і економічні зрушення, що відбуваються у світі. Наприклад, з розпадом колоніальної системи у середині ХХ ст. виникла велика група країн, що розвиваються. Цим державам конче необхідна економічна допомога. ООН взяла на себе основне завдання з вирішення проблеми. Було утворено Міжнародну асоціацію розвитку (МАР), головна мета якої – кредитування саме цієї групи країн. Потім засновано Програму розвитку Організація Об'єднаних Націй (ПРООН), що також спрямована насамперед на допомогу країнам, що розвиваються; – Конференцію з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД), Організацію з промислового розвитку (ЮНІДО) з аналогічними пріоритетами. Крім того, ООН

опікується проблемою безпеки, у тому числі в економічній сфері [1, с. 71-72; 5, с. 25-26].

Отже, ООН як глобальна, універсальна, багатофункціональна, міждержавна організація, яка охоплює своєю діяльністю майже всі сфери діяльності людства, у тому числі економічну, має надзвичайно великий вплив на формування міжнародних економічних стратегій. Найвідоміші стратегії економічного розвитку, розроблені структурами ООН, були покладені в основу програм, що мали назву Декади економічного розвитку; їх розробляють на кожні десять років (починаючи з 1960 р.). У 1991 – 2000 рр., зокрема, діяла міжнародна стратегія розвитку, спрямована на сприяння економічному прогресу в країнах, що розвиваються [1, с. 19].

Однією з найбільш важливих з економічних галузей є фінансова, недарма її називають кровоносною системою економіки. Адже ефективний розвиток і окремих компаній, і національних економік потребує відповідного фінансування. Це спричинило створення цілої системи міжнародних фінансових організацій (МФО), лідером якої є Світовий банк.

Світовий банк – це група, що складається з п'яти організацій: Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ), Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС). В основі діяльності МБРР – допомога країнам-членам в їх економічному розвитку, насамперед таким, що розвиваються. Діяльність МАР спрямована, перш за все, на фінансування найменш розвинутих країн. МФК та БАГІ є організаціями-філіями Світового банку. Призначення МФК – сприяти розвитку приватного бізнесу в країнах, що розвиваються. Головна мета БАГІ – стимулювати прямі зарубіжні інвестиції в країни, що розвиваються, шляхом надання страхових гарантій іноземним інвесторам від некомерційних ризиків [6, с. 35].

Міжнародний валютний фонд (МВФ), є ще однією фінансовою організацією, яка здійснює значний вплив на світову економіку і формування стратегій її розвитку. Це зумовлюється діяльністю МВФ, стратегічними цілями якого є: зміцнення міжнародного співробітництва в галузі валютної політики; забезпечення життєздатності міжнародної системи платежів і стабілізація ринку іноземної валюти; надання кредитів країнам-членам.

Світовий банк і Міжнародний валютний фонд сформували основу сучасної інституціональної валютно-кредитної системи. Всі інші інститути, у тому числі регіональні, так чи інакше залежать від них, знаходяться під впливом їх економічної політики. Значною мірою це пояснюється тим, що країни, які входять до регіональних інститутів (наприклад, до Європейського інвестиційного банку), є водночас членами МВФ і Світового банку. Це підкреслює значний потенціал цих міжнародних фінансових організацій та їх принципово важливу роль у формуванні міжнародних стратегій економічного розвитку [7, с. 419; 1, с. 198].

Одним із важливих способів здійснення впливу міжнародних фінансових організації на формування міжнародних економічних стратегій є співпраця МФО з державами. Наприклад, ставши у 1992 р. членом Міжнародного валютного фонду (МВФ), Україна водночас увійшла до структури Світового банку. Документом, на базі якого останнім часом України взаємодіяла з групою Світового банку, була Стратегія партнерства з Україною на період 2012-2016 рр., де зазначалося, що їх співпраця спрямована на допомогу уряду України в реалізації програм економічних реформ. У складі Світового банку функціонує Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). Серед спільних проєктів України з МБРР можна назвати: розвиток міської інфраструктури; передача електроенергії; реабілітація гідроелектростанцій; проєкт енергоефективності; два проєкти поліпшення автомобільних доріг і безпека руху (загальна сума позик дорівнює 1556 млн. дол. США) [6, с. 35-37].

Крім того, зважаючи на євроінтеграційний вектор стратегії зовнішньоекономічної діяльності, Україна активно розвиває співпрацю і з європейськими фінансовими інституціями. Так, за інформацією Міністерства фінансів України станом на 1 січня 2014 р. портфель ЄБРР у нашій державі налічував 337 проєктів із загальним обсягом фінансування 8,7 млрд. євро [6, с. 38].

Отже, співпрацюючи з державами, міжнародні фінансові організації сприяють економічному зростанню їх національних економік і, таким чином, формують стратегічний вектор їх економічного розвитку.

Світовий банк, МВФ, ЄБРР займають особливе місце в міжнародних економічних відносинах та істотно впливають на державні програми розвитку в багатьох країнах. Але самі міжнародні організації, зокрема Світовий банк, вважають, що зовнішня фінансова допомога є ефективною тільки в тому разі, коли країна – реципієнт здійснює розумну економічну політику. Це означає, що:

- допомога має бути достатньо великою, щоб дозволити країні-реципієнту фінансувати свій інвестиційний план, а також виконати програму масштабних перетворень, адже перерви у фінансуванні реформ можуть звести їх нанівець;

- допомога не повинна розпорошуватись на дрібні проєкти, ефективно програмування, координація та моніторинг яких потребують чималих зусиль. При цьому успіх зовнішньої допомоги залежить від спроможності уряду країни-реципієнта реалізувати інвестиційний план, який повинен включати такі складові:

- децентралізоване здійснення державних інвестицій;
- належна якість підготовки персоналу;
- актуальні інформаційні технології для контролю;
- визначення адекватних кількісних показників, яких уряд планує досягнути після завершення інвестиційної програми;
- якісний аудит витрачання отриманих коштів;
- чіткий механізм контролю та оцінки інвестиційної програми [8, с. 66].

Крім того, у відносинах з МВФ Україна повинна пропонувати для узгодження експертами цієї організації заходи, які б передбачали вирішення комплексу економічних проблем, у тому числі: а) фінансова і макроекономічна стабілізація; б) забезпечення перспектив економічного зростання; в) гарантування економічної безпеки України [9, с. 330].

Таким чином, попри певні проблеми у діяльності міжнародних фінансових організацій, неоднозначність результатів їх співробітництва з деякими країнами, в цілому вони значною мірою сприяють розв'язанню багатьох проблем національних економік: надають фінансову допомогу країнам, що розвиваються; фінансують економічні реформи держав з перехідною економікою; сприяють структурній перебудові економіки з метою розвитку інноваційних галузей виробництва. Здійснюючи таку діяльність, МФО беруть участь у процесі формування міжнародні стратегій економічного розвитку, спрямованих на підвищення його рівня.

Іншою традиційно важливою сферою економіки є міжнародна торгівля. Сьогодні все більша частка товарів і послуг має глобальний характер, а держави конкурують між собою за найвигіднішу для них роль у ланцюжках доданої вартості [10, с. 6].

Світова організація торгівлі (СОТ) – головний міжнародний регулятор світової торгівлі. Стратегічною метою СОТ є лібералізація світової торгівлі, усунення дискримінаційних перешкод на шляху потоків товарів та послуг, вільний доступ до національних ринків і джерел сировини. Мета СОТ зумовлює її функції: а) нагляд за станом світової торгівлі та надання консультацій з питань управління в галузі міжнародної торгівлі; б) забезпечення механізмів розв'язання міжнародних торговельних спорів; в) розроблення і прийняття світових стандартів торгівлі; г) нагляд за торговельною політикою країн; д) обговорення нагальних проблем міжнародної торгівлі. Виконання перелічених функцій СОТ здійснюється відповідно таким принципам діяльності:

- принцип найбільшого сприяння (принцип недискримінації). Він полягає у тому, що держава мусить надати своєму партнерові по СОТ такі самі привілеї, які вона надає будь-якій іншій країні. Тобто не може бути односторонніх пільг, тому що це означає дискримінацію інших партнерів;

- принцип національного режиму, суть якого в тому, що держави-учасниці повинні встановлювати для товарів своїх партнерів по СОТ такий самий режим, як і для своїх товарів на власному ринку;

- принцип захисту національної промисловості. Справа в тому, що уряди багатьох країн намагаються адміністративно обмежити імпорт. Якщо все ж таки країна мусить ввести імпорту тарифи для захисту своєї промисловості, то це мають бути саме митні тарифи, а не торговельно-політичні заходи (квоти, дискримінаційні стандарти тощо);

- принцип утворення стійкої основи торгівлі, який означає, що тарифні рівні, які узгоджені у рамках СОТ, не можуть переглядатися окремою країною-членом в односторонньому порядку;

- принцип сприяння справедливій конкуренції має відношення до

субсидій та демпінгу (продажу товарів за цінами, нижчими їх собівартості). Ці заходи засуджуються;

– принцип дій у надзвичайних ситуаціях. Якщо країна потерпає від будь-якого лиха (стихія, соціальні заворушення), то вона може тимчасово вийти за межі взятих на себе торговельних обов'язків (може підвищити тариф, увести квоти тощо), але за узгодженням із СОТ [1, с. 164,166-168].

Сфера діяльності СОТ охоплює: митно-тарифне урегулювання; антидемпінгове регулювання; використання субсидій та компенсацій; нетарифні обмеження; діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі; торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності; торгівлю окремими товарами; торговельні аспекти інвестиційних заходів тощо. Але найголовнішою проблемою є удосконалення торговельних правил, які задовольнили би усіх учасників СОТ. Це стосується, насамперед, ліквідації тарифних і нетарифних обмежень, а також встановлення єдиних технічних стандартів на товари. Щодо торговельних аспектів інвестицій, то передбачається поширити на зарубіжні інвестиції такий самий режим найбільшого сприяння, що існує в міжнародній торгівлі. Зберігається політика надання пільг країнам, що розвиваються: їх товари мають доступ на ринки розвинутих країн без тарифних обмежень і квотування. Надзвичайним прогресом у розвитку світової торгівлі стало прийняття 27.11.2014 р. багатосторонньої Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі (УСПТ). Угода спрямована на створення сприятливих передумов для здійснення експортно-імпортних операцій у максимально стислі терміни та зручний спосіб. За оцінками Світового банку та Всесвітнього економічного форуму, зменшення високої вартості транзакцій та зайвої бюрократії, з якими стикаються торговельні оператори, забезпечить відчутне зростання глобального ВВП. Зокрема спрощення процедур здійснення експортно-імпортних операцій може забезпечити зростання світової торгівлі на 3-5%, у той час як зниження тарифів за результатами Уругвайського раунду переговорів у рамках СОТ призвело до зростання світової торгівлі на рівні 2-3% [10, с. 8].

Висновки. Таким чином, сталий економічний розвиток сучасної глобальної економіки та її суб'єктів, забезпечення та зміцнення світового правопорядку потребує формування економічних стратегій розвитку і міжнародні організації відіграють у цьому процесі надзвичайно важливу роль. Найважливішим фактором, що зумовлює необхідність формування міжнародного правопорядку та його подальшого зміцнення, виступає вирішення глобальних проблем, яке можливе лише при взаємній домовленості та співпраці різних держав, чим і зумовлюється підвищений інтерес до розробки нових методів та засобів підтримки і захисту правопорядку на нашій планеті.

Список використаних джерел:

1. Козак Ю. Г. Міжнародні організації. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 440 с.

2. Кучик О. Еволюція поняття міжнародної організації: теоретико-методологічний аспект. *Вісник Львівського ун-ту. Серія міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 24-32.
3. Козак Ю. Г. Міжнародні стратегії економічного розвитку. К.: Центр навчальної літератури, 2009. 356 с.
4. Дмитрієв А. Роль міжнародних організацій у світовому процесі глобалізації. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 418-420.
5. Грінченко О. О. Проблема трансформації ролі та місця ООН у регулюванні безпекових проблем сучасності. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96. Ч. II. С. 25-32.
6. Колосова В. П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: сучасний стан та перспективи розширення. *Фінанси України*. 2014. № 11. С. 33-47.
7. Марків Г. В. Реалії та перспективи співпраці України з Міжнародним валютним фондом. *Інноваційна економіка*. 2013. № 10. С. 11-15.
8. Колосова В. П. Вплив міжнародних фінансових організацій на економічний розвиток країни: питання теорії. *Економіка України*. 2016. № 12. С. 61-71.
9. Шаров О. Відносини України з МВФ як важливий фактор національної економічної безпеки. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16. № 3. С. 330 – 351.
10. Гужва І. Ю. Концептуальні основи формування зовнішньоекономічної політики України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 5-6. С. 4-13.

Аліна ШКРАБІЙ *
студентка 4 курсу
Факультету менеджменту та права
Вінницького національного
аграрного університету

ІНСТИТУТ ВИКРИВАЧІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті обґрунтовується важливість інституту викривачів, який повинен вплинути на стан виявлення корупції в Україні та допомогти антикорупційним органам у протидії проявам організованої злочинності та негативних корупційних дій чиновників. Також у статті запропоновано вважати, що інститут викривачів є запобіжним заходом, який ставить за мету не просто знизити рівень виникнення та поширення корупції у суспільстві, ай стати багатовекторним законом, який не буде обмежуватися тільки корупційною сферою. Тому щоб запобігти розповсюдженню, як

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А.Л.

систематичного та масштабного розкрадання, потрібно щоб у суспільства зародилася нетерпимість до проявів корупції у всіх сферах життя

***Abstract.** The article substantiates the importance of the institute of whistleblowers, which should influence the state of detection of corruption in Ukraine and help anti-corruption bodies in countering manifestations of organized crime and negative corrupt actions of officials. The article also suggests that the institute of whistleblowers is a preventive measure, which aims not only to reduce the level of occurrence and spread of corruption in society, but to become a multi-vector law that will not be limited only to the corruption sphere. Therefore, in order to prevent the spread of systematic and large-scale embezzlement, it is necessary for the society to develop intolerance to manifestations of corruption in all spheres of life.*

Вступ. На сьогоднішній день в Україні не втрачає актуальності питання ефективних заходів протидії корупції. Для зменшення її рівня необхідно належним чином змінити законодавчу базу, покращити її положення, а також здійснити формування нової та дієвої системи державних органів. Також необхідно звернути увагу на забезпечення належного координування формування та реалізації антикорупційної політики, превентивних заходів запобігання корупції. Створення такої системи має відповідати встановленим вимогам та міжнародним стандартам і світовій практиці. Корупція в Україні є особливо актуальною темою, оскільки вона є одним із гальмівних факторів розвитку нашої держави. Її коріння сягають усіх сфер життєдіяльності держави й суспільства. Відповідно корупція не оминає знищення моральних засад суспільства і створює суттєву загрозу національній безпеці. На сьогодні Україна має прогресивне антикорупційне законодавство, яке протягом останніх років не зменшило масштаби корупції та становить негативне уявлення у суспільства про його штучність та діяльність уповноважених осіб. Щоб подолати корупцію в Україні потрібно, перш за все, розпочинати зі свідомості громадян, які мають можливість вплинути не тільки на стан корупції, а й повідомляти антикорупційні органи про корупційні дії чиновників. Запровадження міжнародного досвіду в Україну стало позитивним зрушенням, оскільки інститут викривачів є необхідною складовою механізму забезпечення боротьби з корупцією.

Виклад основного матеріалу. Викривачами є громадяни, які обґрунтовано переконані у правдивості інформації, яка стала їм відома про злочини, зокрема і про корупційні злочини у процесі професійної діяльності, щодо суспільно небезпечного діяння. Окрім того суспільство повинне розуміти, що боротьба має бути не лише з окремими представниками вищої влади, а й не забувати про третіх осіб, які теж беруть участь у схемах незаконного збагачення. Таким чином, не слід забувати, що суспільство є рушійною силою, яке повинне усунути толерантне ставлення до корупції та допомогти у переході до нових форм співпраці, таких як діалог та партнерство. З огляду на це роль інституту викривачів в Україні є необхідною складовою механізму протидії корупції. У

зв'язку із цим тема протидії корупції є доволі актуальною для наукового пошуку як практиків, так і науковців.

Кожен громадянин має усвідомлювати, що може вплинути на стан виявлення корупції та допомогти антикорупційним органам у протидії виявам організованої злочинності та негативних корупційних дій чиновників. Способом виявлення корупції є надання інформації викривачами. Згідно зі ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» викривачем є особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою [1], проте норми Закону України «Про запобігання корупції» стосуються лише викривачів, що розкрили інформацію про корупційні діяння, водночас викривання є надійним інструментом подолання не лише корупції в Україні, а й порушень прав людини правоохоронними органами, забезпечення екологічної безпеки, відкритості влади, свободи висловлювання та конституційного ладу України загалом. На відміну від Заявника, Викривач повинен володіти чіткими фактичними даними про обставини корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: місце, час, особу порушника. Крім того, відповідну інформацію можливо перевірити і підтвердити вчинення корупції.

Отже, особа вважається викривачем за сукупності таких умов:

- повідомити про корупцію має фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства), яка переконана, що її інформація є достовірною;
- наведена у повідомленні інформація повинна містити факти, що доводять можливе вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, які можна перевірити;
- ця інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходження нею служби чи навчання.

Міжнародні стандарти захисту викривачів містяться в таких міжнародно-правових актах: ст. 33 Конвенції ООН проти корупції передбачено, що кожна держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно та на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого поводження. [2]

Робота викривачів має свою специфіку, адже вони працюють з різними категоріями осіб, які мають певний ступінь впливу на особу, а отже відтінок загрози нанесення шкоди їх життю, здоров'ю, майну та їх близьким є надзвичайно великим.

Тому захист державою викривачів виражається через заборону на звільнення чи примушування до звільнення через викривання, притягнення до дисциплінарної відповідальності чи застосування з боку керівника або роботодавця інших негативних заходів впливу. Крім того, тепер інформація про

викривача може бути розголошена лише за його згодою (за виключенням випадків, встановлених законом), а посадові і службові особи органів держави та місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права повинні у разі виявлення чи одержання інформації про корупційне діяння негайно письмово повідомити про це та вжити заходи в межах повноважень

Реагування антикорупційними органами, які здійснюють боротьбу із виявами організованої злочинності та корупційними діями чиновників, на анонімні повідомлення підлягає розгляду протягом 15 днів, а граничний строк розгляду таких повідомлень не повинен перевищувати 30 днів. У разі підтвердження антикорупційними органами інформації, яку надав викривач, вживаються усі заходи реагування. Відповідно, якщо ви стали очевидцем корупційних правопорушень, не зволікайте та не ігноруйте побачене, оскільки ви можете допомогти у викритті негативних корупційних дій чиновників.. Варто зауважити, що станом на сьогодні усвідомленість суспільства про необхідність інформування відповідних компетентних органів про вчинене корупційне правопорушення має низький рівень.

Щоб інститут захисту викривачів в Україні запрацював повною необхідною:

1. створити доступні і безпечні, насамперед, зовнішні канали розкриття інформації (в тому числі запровадити санкції за порушення анонімності і конфіденційності викривача, утиски та переслідування з боку зазначених ним осіб);

2. розповсюдити захист викривачів на не тільки розкриття інформації про корупцію та пов'язані з нею правопорушення, передбачені Законом про запобігання корупції, а і на розкриття інформації про всі незаконні дії;

3. реформувати судові та правоохоронні органи для дійсного захисту викривачів державою; створити незалежний орган для розслідування повідомлень викривачів;

4. розробити в законодавстві реальні процедурні механізми захисту, що зроблять чинні правові норми не лише декларативними а й ефективними [3].

Також розширити сферу діяльності викривачів зможе зареєстрований у Верховній Раді законопроект №4038а «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам», який зробить боротьбу із корупцією в Україні ефективнішою.

Аби змінити ставлення до викривачів та переконати людей інформувати про корупційні злочини необхідно стимулювати розвиток нових ідей у суспільстві, впливати на менталітет народу, займатися просвітництвом, давати громадянам в руки нові інструменти та заохочувати використовувати їх.

На основі викладеного, слід зазначити, що запровадження соціальних передумов запобігання та протидії корупції в Україні значно знизить рівень корупції в державних органах влади.

Високої ефективності у виявленні корупційних правопорушень можна досягти лише за умови тісної взаємодії правоохоронних органів із суспільством, а також комплексного вжиття відповідних антикорупційних заходів. Крім того, реалізація антикорупційних заходів повинна забезпечуватись належними

законодавчими механізмами. Такий підхід відповідає базовим засадам формування антикорупційних стратегій у сучасному світі.

Висновки. Для боротьби з корупцією потрібно, щоб у населення сформувалися психологічні установи щодо несприйняття корупції як способу вирішення проблем, та щоб суспільство усвідомлювало руйнівний потенціал корупційних дій для нашої держави. Окрім того, боротьба має бути не лише з окремими представниками вищої влади, а й з третіми особами, які теж беруть участь у схемах незаконного збагачення. Тому процес реформування національного антикорупційного законодавства повинен враховувати досвід європейських країн, оскільки за останні роки у більшості країн світу були розроблені та ухвалені спеціальні закони для захисту викривачів, так само були включені деякі гарантії захисту таких осіб у трудове, антикорупційне законодавство та в етичні кодекси працівників.

Отже, антикорупційна стратегія України повинна базуватися, перш за все, на суспільстві, оскільки воно є рушійною силою. Представлення інформації викривачами має надавати переваги державі у розкритті корупційних правопорушень, які можуть завдати шкоду або містити загрозу суспільним інтересам, а також сприяти не тільки розслідуванням, а й розшуку і поверненню незаконно привласнених активів державі. Тому на постійній основі потрібно проводити інформаційні кампанії, які орієнтовані на різні соціальні групи та спрямовані на підвищення рівня співпраці влади і громадян у протидії корупції. Не варто забувати про усунення у громадян толерантного ставлення до корупції та переходу до нових форм співпраці, таких як діалог та партнерство.

Для покращення антикорупційної протидії корупції необхідно запровадити такі зміни, як систематизувати антикорупційне законодавство та ефективно його застосування державними органами; та позитивна підтримка антикорупційних заходів держави громадянським суспільством. Кожен елемент даної системи має своє важливе значення та відіграє особливу роль, яка проявляється в позитивному аспекті. Вихід за межі правових рамок в антикорупційній діяльності – це шлях до службових зловживань, свавілля, за яких протидія корупції здійснюватиметься тими ж корупційними засобами.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 17.10.2023)

2. [Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції \(укр/рос\)](https://zakon.rada.gov.ua/go/995_c16) : Конвенція; ООН від 31.10.2003

3. Захист викривачів корупції: як це працює в Україні та в світі / Ольга Тимченко і Олександр Калітенко. – «Transparency International Україна». <https://www.radiosvoboda.org/a/27118580.html>

Анастасія ЯКОВЕНКО**
студентка 4 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ГУМАНІТАРНА КРИЗА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті проаналізовано гуманітарну кризу в Україні, що виникла під час воєнного стану. З конфліктом на сході України, який триває з 2014 року, пов'язані серйозні гуманітарні проблеми. Спровокований втратами населення, знищенням інфраструктури та переміщенням мільйонів людей, конфлікт призвів до складностей у доступі до основних життєвих потреб.*

***Abstract.** This article analyzes the humanitarian crisis in Ukraine that arose during the war period. The conflict at the gathering of Ukraine, which has been troubling since 2014, is associated with serious humanitarian problems. Provoked by the loss of population, the deterioration of infrastructure and the displacement of millions of people, the conflict of calls for difficulties in access to basic living needs.*

Постановка проблеми. Україна, країна з багатовіковою історією і багатошаровою культурною спадщиною, зіткнулася зі складною та надзвичайно важливою випробуванням у формі внутрішнього воєнного конфлікту, який розпочався в 2014 році. Цей конфлікт, що триває досі, спровокував глибоку гуманітарну кризу в країні, що вимагає негайного уваги та вирішення. Воєнний стан та бойові дії призвели до надзвичайних гуманітарних проблем, які включають в себе внутрішньо переміщених осіб, нестачу продуктів харчування та медикаментів, зруйнування інфраструктури, обмеження доступу до гуманітарної допомоги та психологічний вплив на населення.

Розглянуто заходи гуманітарної кризи в державі, звертаючи увагу на її основні аспекти та виклики. Також буде проаналізовано заходи, які вживаються національними та міжнародними організаціями для полегшення страждань та покращення умов життя тих, хто постраждав внаслідок конфлікту. Гуманітарна криза в Україні - це проблема, що потребує глибокого розуміння та спільних зусиль для її вирішення з метою відновлення стабільності та благополуччя в цій важливій країні.

Виклад основного матеріалу. Конфлікт на сході України, який почався кілька років тому, вже завдав величезних страждань місцевому населенню. Заявлений воєнний стан на території нашої країни додатково загострює гуманітарну ситуацію та ускладнює доступ до необхідних ресурсів.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне незаконне вторгнення в Україну, яке призвело до численних смертей і руйнувань,

* Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

зумовило вимушене переміщення та спричинило страждання, унаслідок чого принаймні 17,6 млн. людей потребуватимуть гуманітарної допомоги у 2023 році. З моменту повномасштабного вторгнення російських військ в Україну в лютому 2022 року життя безлічі людей – дітей, жінок і чоловіків – докорінно змінилося. Багато людей невинувато втратили життя. Руйнування та переміщення людей, які потерпали від постійних обстрілів і авіаударів, відбувалися впродовж усього минулого року. Мільйони людей були змушені покинути домівки і стали біженцями за кордоном, мільйони стали переселенцями у своїй країні.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО). Вимушена внутрішня міграція розглядається як необхідне переміщення особи всередині держави, яке призводить до зміни її правового статусу через закон та на основі адміністративного правозастосовного акта та зміни місця постійного проживання. Україна вперше зіткнулася з проблемами захисту своїх громадян, які постраждали внаслідок подій у Криму, Севастополі й деяких районах Донецької та Луганської областей, у 2014 р. Як наслідок – було прийнято Закон № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1].

ВПО – це спільна діяльність військових і цивільних структур, спрямована на вирішення гуманітарних завдань. Ця координація забезпечує розподіл гуманітарної допомоги, медичну допомогу та інші ресурси для підтримки населення в умовах кризи. ВПО дозволяє використовувати військові можливості для доставки гуманітарних вантажів, рятування поранених та координації гуманітарних операцій.

Однією з основних галузей ВПО є гуманітарна допомога. Гуманітарна допомога – це надання життєво важливих ресурсів, таких як їжа, вода, медикаменти, одяг, житло та інше, постраждалим внаслідок кризових ситуацій. Головною метою гуманітарної допомоги є забезпечення гідності та безпеки людей, що опинилися в складних обставинах, а також зменшення страждань і врятування життів.

Гуманітарна допомога може бути надана через різноманітні канали, такі як громадські організації, міжнародні агентства та, в деяких випадках, через військові структури, які мають відповідні ресурси та доступ до постраждалих областей. ВПО сприяє ефективній координації цих зусиль та забезпеченню того, щоб гуманітарна допомога досягла тих, хто найбільше потребує допомоги.

Світ об'єднався довкола України. Від всесвітньо відомих українців до голлівудських зірок, від приватних волонтерських ініціатив до міжнародних гуманітарних місій. До подолання гуманітарної кризи в Україні сьогодні залучені Європейський механізм цивільного захисту (EUCPM), Координаційний центр запобігання катастрофам при НАТО (EADRCC), Управління з координації гуманітарних питань ООН (OCHA), WFP (Глобальна продовольча програма), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Агентство ООН у справах Біженців (UNHCR), Фонд з питань народонаселення (UNFPA), Програма розвитку ООН (UNDP), Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), Всесвітня організація здоров'я (WHO), Plan international, Агентство з міжнародного розвитку США (USAID),

Ізраїльський форум міжнародної гуманітарної допомоги (ISRAAID), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (EUAM) та багато інших механізмів реагування на катастрофи як на міжнародному, так і на національному рівні [2].

Завдяки ВПО і гуманітарній допомозі, ми можемо спільно працювати над полегшенням страждань людей під час надзвичайних ситуацій та кризових ситуацій, сприяючи відновленню нормального життя і надії на майбутнє в умовах складних обставин.

Міжнародні партнери намагаються знаходити креативні рішення задля допомоги Україні: так, наприклад, EADRCC для скорочення процедур бюджетного планування використовує вже розроблений механізм фінансування через ковідний фонд. Програми агентств системи ООН та ЄС, що вже були присутні в Україні, оперативно переорієнтувались на боротьбу з гуманітарною катастрофою. Створено спеціальні фонди для забезпечення дуже специфічних потреб, як, наприклад, постачання енергетичного обладнання (задля реалізації цього проекту підписана угода з Енергетичним співтовариством). Тільки через європейський механізм цивільного захисту (EUCPM) в Україну за весь період повномасштабного вторгнення надійшло понад 43022 тони допомоги.

Також в Україні зараз реєструються та суттєво збільшують свою присутність міжнародні благодійні організації та фонди, а також державні агентства. Одержання гуманітарної допомоги потребує додаткових зусиль і від української держави. Адже налагодження юридичного та адміністративного супроводу та логістики допомоги з-за кордону в таких масштабах з забезпеченням необхідної прозорості – це неабиякий виклик. Донори вже відчули підтримку та зацікавленість у співпраці зі сторони держави.

Знищення Української держави і державності є проміжною метою Росії для досягнення глобальних політичних цілей, повернення собі ролі глобального політичного гравця. У подальшому РФ залишатиметься для України не тільки агресором, який веде гібридну війну проти нашої держави, а й головним чинником, що загострює стан безпекового середовища в широкому регіональному оточенні України [3].

Систематичне руйнування цивільної інфраструктури впродовж війни призвело до подальшого вимушеного переміщення та загострило гуманітарні потреби. У жовтні 2022 року посилилися удари по об'єктах енергетичної інфраструктури, здебільшого в міських районах, що призвело до подальших перебоїв комунальних послуг, зокрема водопостачання, електроживлення, а також порушення надання медичних, освітніх послуг і послуг соціального захисту населення. Крім того, за даними Уряду України, під час війни внаслідок обстрілів або ударів було пошкоджено 2917 закладів освіти, а Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини в Україні (УВКПЛ ООН) задокументовано руйнування чи знищення 580 закладів освіти.

Систематичне руйнування цивільної інфраструктури під час війни, що посилилося по всій території країни, призвело до подальшого вимушеного переміщення та загострило гуманітарні потреби. Унаслідок війни, що призвела

до скорочення кількості робочих місць, які існували до початку війни в Україні, на 30 %, спричинила зростання рівня інфляції на понад 20 % та викликала підвищення цін на сирі харчові продукти більш ніж на 40 % проти довоєнних показників. Також значно ускладнився доступ до засобів до існування, унаслідок чого більшість ВПО, непереміщених людей та людей, які повернулись до місць постійного проживання, повідомили, що до вересня їм довелося витратити свої заощадження та зменшити кількість продуктів, які вони споживають. Потреба в гуманітарній допомозі збільшується через нестабільність функціонування ринків, зокрема в областях на півдні й сході країни. Війна також залишає по собі «невидимі шрами» – за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, для 10 мільйонів людей в Україні є небезпека виникнення гострого стресу, тривожності, депресії, посттравматичного розладу та вживання шкідливих речовин.

За підсумками червня 2023 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завданих інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення Росії, оцінюється у \$150,5 млрд .

Для кожної країни культура є основою самовизначення кожного громадянина, руйнування об'єктів культурної сфери, таких як музеї, історичні будівлі, пам'ятники та мистецькі витвори видатних людей є дуже болючим ударом для українців, оскільки з руйнуванням кожного об'єкту культури втрачається і частина історії України та українського народу.

Втрати національної культурної спадщини складно оцінити з огляду не лише на фізичну вартість об'єктів, але й через їх культурну цінність. Гаазька конвенція 1954 року, до якої Україна приєдналась у 2020 році, зобов'язує країни утримуватися від учинення ворожого акту проти культурних цінностей під час збройного конфлікту. За даними реєстрів національної культурної спадщини в Україні налічується біля 15,5 тис. об'єктів культурної спадщини, з них біля 1,2 тис. - об'єкти загальнодержавного значення та 14,3 тис. – місцевого. Ці об'єкти впорядковано за вісьмома типами: історичні, архітектурні, археологічні пам'ятки, ландшафт, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти містопланування / містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва та об'єкти науки і техніки. Серед найболючіших втрат цієї війни на культурному фронті є Свято-Успенська Святогірська лавра, яка внесена до реєстру пам'яток UNESCO, музей Григорія Сковороди, автора всесвітньо відомих філософських та художніх творів та навіть колекцію скіфського золота, яке було знайдено археологами у 50-х роках минулого століття.

Станом на 1 вересня частка прямих збитків завданих інфраструктурі сфер культури, релігії та туризму складають \$2,2 млрд. Загалом від початку війни пошкоджено чи зруйновано щонайменше 1800 об'єктів культури, 348 релігійних споруд, 343 об'єкти спорту, 164 - туризму.

Війна в Україні негативно вплинула на здоров'я людей і сферу охорони здоров'я, створюючи перешкоди доступу до звичайних служб і служб екстреної допомоги, пошкоджуючи та знищуючи медичні заклади та перевантажуючи ті заклади, що продовжують роботу. Крім того, медичні працівники були вимушені покинути місця свого проживання, а ланцюги поставок основних ліків і

витратних матеріалів були порушені. Станом на листопад 2022 року в Україні підтверджено 715 атак на медичні заклади. Лікарні гостро потребують надійного обладнання для надання ефективної допомоги місцевому населенню та переміщеним особам. Оскільки війна триває, люди з інвалідністю, люди з хронічними захворюваннями та люди похилого віку опиняються у все більш уразливих ситуаціях через перебої в лікуванні та проблеми з доступом до відповідних медичних послуг. Це може мати руйнівні наслідки для стійкості та здатності до відновлення громад в Україні та за її межами в середньо та довгостроковій перспективі. Оскільки системи охорони здоров'я в сусідніх країнах також працювали на межі своїх можливостей, щоб прийняти мільйони біженців, профілактичні, діагностичні та терапевтичні потреби приймаючих громад і новоприбулих людей ризикують залишитися незадоволеними, що посилить негативні наслідки інфекційних і неінфекційних захворювань.

Реальні цифри втрат від російської агресії - людських життів, руйнувань, збитків - українцям ще доведеться дізнатися і осмислити в майбутньому.

Багато чого й через рік після початку російського вторгнення залишається невідомим – і через те, що дані неможливо перевірити на окупованих Росією територіях, і через брак офіційної інформації від української влади - з причин, пов'язаних із воєнним станом [4].

Війна загострила фактори вразливості, що існували й раніше, і люди, які проживають у районах, де тривають активні бойові дії, або в районах під військовим контролем Російської Федерації, постраждали найбільше. Вони наражаються на підвищені ризики небезпеки (включно з ризиками постраждати внаслідок збройного насильства та порушення прав людини) і стикаються з труднощами з отриманням доступу до евакуації, послуг, які надають гуманітарні організації, та державних послуг, зокрема виплати пенсій.

За результатами проведеного оцінювання, найвищі потреби спостерігаються в дітей, людей похилого віку, людей, які страждають від хронічних захворювань, людей з інвалідністю та інших вразливих груп населення. Окрім обмеженого доступу до житла належної якості, притулків і необхідних товарів, через війну також значно ускладнився доступ до пенсійних виплат (як і їх відповідності), медичного обслуговування та інших основних послуг. 26 % мешканців різних областей України повідомляють про неможливість придбання життєво необхідних ліків і брак медичних послуг, унаслідок чого найбільше страждають люди похилого віку.

Найгостріші потреби відчувають мешканці районів, які потерпають від конфлікту з 2014 року, оскільки можливості пристосування було вичерпано за вісім років бойових дій, критично обмеженого доступу до основних послуг і неможливості отримання гуманітарної допомоги через відсутність гуманітарного доступу. Згідно з інформацією, отриманою під час консультацій на місцях у Донецькій області, ті групи населення, які мали кошти, щоб виїхати, вже залишили область, а ті, хто залишився, надзвичайно вразливі й потребують багатосекторальної допомоги. У сільській місцевості діти та вчителі не мають можливості здійснювати навчання в режимі онлайн через поганий стан

інфраструктури, унаслідок чого критично обмежується доступ до освіти в тих випадках, коли з міркувань безпеки немає можливості відвідувати школи. Згідно з повідомленнями з районів Київської та Харківської областей, де було відновлено контроль Уряду України, багато шкіл працюють лише один або два дні на тиждень, а домашнє навчання часто є єдиним доступним варіантом освітнього процесу для цих районів.

Доступ до послуг психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПСП) має вирішальне значення для посилення індивідуальної та колективної стійкості та зменшення ризику виникнення серйозних і довготривалих наслідків. Відповідь на емоційні страждання постраждалих людей має бути цілісною, орієнтованою на громаду та охоплювати всі рівні втручання – від надання базових психосоціальних послуг ширшій громаді до надання спеціалізованих послуг у сфері психічного здоров'я особам із відповідними серйозними розладами. Для мільйонів біженців, які рятуються від війни в Україні, прибуття в приймаючу країну спочатку може означати безпеку та відсутність бомбардувань, але це ще далеко не кінець пережитого емоційного стресу.

Пошук довгострокових рішень означає співпрацю з переміщеними особами, для забезпечення їх впевненості у своєму майбутньому в довгостроковій перспективі та можливості знову будувати плани. Часто, якщо дозволяє ситуація, це означає підтримку людей з метою повернення до їх рідних місць і відбудови. В інших випадках люди можуть обрати інтегруватися в місцях, куди вони були переміщені, або переїхати в інше місце за власним вибором. Розробляючи інструменти реагування на гуманітарні потреби та потреби у відновленні під час кризи в Україні, МОМ та її партнери визнали важливість роботи над досягненням довгострокових рішень для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і залучення постраждалих людей до процесу ухвалення рішень.

Щоб додатково надати постраждалим інструменти, необхідні для інтеграції, переселення або повернення до свого звичайного місця проживання, а також забезпечення місцевих потреб, МОМ впроваджує спеціальні програми, спрямовані на сприяння стійкості та згуртованості громади, відновлення засобів до існування, надання засобів правового захисту та репарацій особам, постраждалим від порушень прав людини, та підтримку сталої реінтеграції ветеранів — усе це має важливе значення для досягнення сталого миру та відновлення, а також для досягнення довгострокових рішень проблеми переміщення [5].

Україна потребує впорядкованого плану дій для вирішення гуманітарної кризи. Це включає в себе політичні рішення для завершення конфлікту, забезпечення безпеки громадян та покращення умов життя внутрішніх переміщених осіб.

Війна в Україні призвела до значних гуманітарних викликів, і вирішення цих проблем вимагає спільних зусиль з боку українського уряду, міжнародних організацій та міжнародної спільноти в цілому. Гуманітарна криза в Україні під час воєнного стану 2023 року залишається нагальною проблемою, і її вирішення є критично важливим для майбутнього країни та її громадян.

Висновок. Гуманітарна криза в Україні під час воєнного стану є надзвичайно серйозним і складним викликом для країни та міжнародної спільноти. Вона супроводжується масовими переміщеннями населення, загибеллю та пораненнями громадян, руйнуванням інфраструктури та важкостями в доступі до основних гуманітарних потреб.

Одним із ключових висновків є необхідність міжнародної підтримки та співпраці для подолання цієї кризи. Гуманітарні організації, країни-донори та інші стейкхолдери повинні спільно працювати для надання допомоги постраждалим, забезпечення доступу до медичної допомоги та освіти, а також для вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки та захистом прав людини. Також важливо зазначити, що вирішення гуманітарної кризи в Україні вимагає політичного рішення конфлікту, а не лише гуманітарних заходів. Дипломатичні посилення та мирне врегулювання конфлікту є невід'ємною частиною стратегії для вирішення гуманітарної кризи та відновлення стабільності в регіоні.

Загалом, гуманітарна криза в Україні під час воєнного стану є складним викликом, і її вирішення вимагає комплексного підходу, спільних зусиль і сприяння міжнародної спільноти для захисту прав людини та полегшення страждань громадян.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18> (дата звернення: 16.10.2023)

2. Міжнародна гуманітарна допомога для України: перемоги та виклики. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/oleksandra_vasylenko/525144_mizhnarodna_gumanitarna_dopomoga.html (дата звернення: 16.10.2023).

3. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія / Борис Олександрович Парахонський, Галина Михайлівна Яворська. – Київ: НІСД, 2019. 560 с.

4. Рік великої війни Росії проти України у 10 цифрах – BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5ylk3rj0zo.amp> (дата звернення: 18.10.2023).

5. Внутрішньо переміщені особи: де шукати допомогу під час війни?. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishno-peremishcheni-osoby-de-shukaty-dopomohu-pid-chas-viyny> (дата звернення: 16.10.2023).